

શ્રી ત્રિષ્ટિ શાલાકા પુરાણ ચરિત્ર

[૫૧ : ૩-૪-૫-૬]

ભાગ-૨

૨૮.

આ. શ્રી લેન્ડાચાર્ય વિચિત સંસ્કૃત પદ્યાત્મકવું.

ત્રિષષ્ટિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર

• ગુજરાતી •

૨૪ લગવાનના બહુરંગી ચિત્રો સહિત

પર્વ ૩-૪-૫-૬

શ્રી સંભવનાથજી મુનિસુવ્રત સ્વામિ ૧૮ તીર્થસ્થાનો ત્રીજાથી
આઠમા સુધી છ ચક્રવર્તીના અને પહેલાથી સાતમા
સુધી સાત સાત વાસુદેવ બળદેવને પ્રતિવાસુ
દેવના મળી કુલ ૪૫ ચરિત્રોનો સંગ્રહ :

પ્રકાશક

શ્રી જૈન પ્રકાશન મંદિર

૩૦૯૪ ખત્રીની ખડકી

દોશીવાડાની પોલ અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૨

પુનઃ મુદ્રણ: ૧૯૯૦

ફોન: ૩૫૬૮૦૬

મુલ્ય: સંપૂર્ણ રૂપી ૧૦ પર્વ ચાર પુસ્તકોના પ્લાસ્ટીક કવર સાથે

ઍટના ઙ. ૨૫૦/- (બસોં પચાસ).

પ્રકાશક તથા મુખ્ય પ્રાપ્તિસ્થાન :

જૈન પ્રકાશન મંદિર
૩૦૬/૪ ખત્રીની ખડકી, દોશીવાડાની પોળ,
અમદાવાદ-૩૮૦૦ ૦૧, ફોન : ૩૫૬૮૦૬.

સુદ્રણુ બંધવસ્થા :

નંદન આર્કિસ ફોન : ૩૫૬૧૬૭
૧૪૭, ડોશીવાડાની પોળ, અમદાવાદ.

પર્વ.	તિથિ'કર.	ચક્રવર્તી.	વાસુદેવ.	બલદેવ.	પ્રતિવાસુદેવ	કુલ
૧	૧	૧	૦	૦	૦	૨
૨	૧	૧	૦	૦	૦	૨
૩	૮	૦	૦	૦	૦	૮
૪	૫	૨	૫	૫	૫	૨૨
૫	૧	૧	૦	૦	૦	૨
૬	૪	૪	૨	૨	૨	૧૪
૭	૧	૨	૧	૧	૧	૬
૮	૧	૦	૧	૧	૧	૪
૯	૧	૧	૦	૦	૦	૨
૧૦	૧	૦	૦	૦	૦	૧
	૨૪	૧૨	૬	૬	૬	૬૭

અન્ય પ્રાપ્તિસ્થાન :

શ્રી સોમચંદ ડી. શાહ

લખન નિવાસ સામે,
પાલિતાણુ-૩૭૪૨૭૦.

શ્રી સેવંતીલાલ વી. જૈન

૨૦, મહાબન ગલી, ઝવેરી બજાર,
મુંબઈ-૪૦૦૦૦૨.

શ્રી વર્ધમાન એસ. શાહ

૨૦, લોયર ચીના યામ્બીસ્ટ્રીટ
મદ્રાસ-૬૦૦૦૭૯

પાર્શ્વનાથ પુસ્તક ભંડાર

કુવારા સામે, પાલિતાણુ
તથા શંખેશ્વર.

સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર

હાથીખાના, રતનપોળ,
અમદાવાદ-૩૮૦૦ ૦૧.

શ્રી પાર્શ્વ પ્રકાશન

નિશાપોળ, સીલીફરોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦૦ ૦૧.

★★★★★★ પ્રકાશકીય નિવેદન ★★★★★★

જૈન શાસનના મહાન જ્યોતિર્ધર, કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યે સ્વેલ શ્રીત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષ ચરિત્ર-મહાકાવ્યને ગુજરાતી અનુવાદ, વધુ એક વખત પ્રકાશિત કરી શ્રીસંઘના ચરણે ધરતાં અમે અપાર આનંદ અનુભવીએ છીએ.

છત્રીશ હજાર સ્લોકોમાં પથરાયેલા આ મહાગ્રંથમાં દસ પર્વોમાં ૨૪ તીર્થંકરદેવો, ૧૨ ચક્રવર્તીઓ, ૯ વાસુદેવો, ૯ બળદેવો, ૯ પ્રતિવાસુદેવો-એમ કુલ ૬૩ શલાકા પુરુષોના પૂર્વભવો તથા વિવિધ જીવનપ્રસંગોયુક્ત જીવનચરિત્રો આલેખવામાં આવ્યાં છે. એક રીતે જોઈએ તો આ ગ્રંથ તે જૈન ધર્મના સર્વસંગ્રહની ગરજ સારે તેવો ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથમાં ઇતિહાસ છે, ઉપદેશ છે, કથાઓ છે, દ્રવ્યાનુયોગ છે, કર્મશાસ્ત્ર છે, અને આવું તો ઘણું ઘણું છે. સુભાષિતોનો તો આ ગ્રંથ ખબરનો છે.

આવા આ અદ્ભુત ગ્રંથનું ભાષાંતર દાયકાઓ અગાઉ, ભાવનગરની શ્રી જૈન ધર્મ પ્રચારક સભા દ્વારા થયું હતું અને તેના પ્રકાશન દ્વારા આ અલ્પમોલ ગ્રંથને લોકલોચ્ય બનાવવાનું શ્રેય તે સભાને ફાળે જાય છે. તે પ્રકાશન પછી તો આ ગ્રંથની ખૂબ માંગણી થતી રહી, અને તેની નવી નવી અનેક આવૃત્તિઓ પ્રગટ થતી જ રહી છે. અમોએ પણ અગાઉ આ ગ્રંથનું એક વખત પ્રકાશન કર્યું હતું, અને હવે લોકલાગણીને માન આપીને તથા શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રાચાર્યની નવમી જન્મશતાબ્દીના પાવન પ્રસંગની સ્મૃતિમાં આ ગ્રંથનું અમે પુનઃ પ્રકાશન કરી રહ્યા છીએ. આશા છે કે અમારા પ્રકાશનને પણ, સુરી સાધર્મિક તેમ જ સાહિત્યરસિક બંધુઓ હર્ષપૂર્વક વધાવી લેશે.

ગ્રંથ પ્રકાશનમાં દષ્ટિદોષ કે મતિદોષથી કે પ્રેસદોષથી કોઈ ક્ષતિ રહી ગઈ હોય તો તે સુધારવા તથા તે તરફ અમારું ધ્યાન હોરવાની અમારી વિનંતિ છે.

લિ.

જૈન પ્રકાશન મંદિર વતી
જશવંતલાલ ગી. શાહ
પ્રકાશક

અનુપમ અધ્યાત્મગ્રંથો અને સાહિત્ય વિનાવિલગ્ને વસાવો.....!

‘શ્રી જૈન પ્રકાશન મંદિર’ અને જૈન ધર્મ-સાહિત્ય’ આ બન્ને બાબતો પરસ્પરના પર્યાયરૂપ બની ચૂકી છે.

સાહિત્ય શુદ્ધિ-ભાષાશુદ્ધિ, આકર્ષક મુદ્રણ અને મજબૂત બાઈન્ડિંગ જેવી તમામ બાબતોની સંપૂર્ણ માવજત ભારે જતનપૂર્વક કરીને શ્રી જૈન પ્રકાશન મંદિર, જૈન ધર્મના ઉત્કૃષ્ટ અધ્યાત્મ ગ્રંથોનું પ્રકાશન કરે છે. તત્ત્વ અને સત્ત્વનો સમન્વય તેમજ યુગે યુગે પરિવર્તન પામતાં મૂલ્યો સાથે ક્રમ મિલાવીને આ સંસ્થા ભગીરથ કાર્ય કરી રહી છે. તેથી જ તો જૈન સમાજમાં ક્લેવાય છે કે ‘શ્રી જૈન પ્રકાશન મંદિરત્ય કેવળ વ્યાવસાયિક અભિગમથી જ નહીં, પણ ઉપયોગિતા, ચાર્યતા, અને નવીનતાના સમુચિત દષ્ટિકોણથી નવાં નવાં પ્રકાશનો કરે છે.

આવો, આ સંસ્થા દ્વારા પ્રકાશિત કેટલાંક મહામૂલાં પુસ્તકોની પરિચય-ઝલક પામીએ....!

● શ્રી પંચ પ્રતિકમાણાદિ સૂત્ર ●

સામાયિક-પ્રતિકમાણાનાં સૂત્રોનાં અસંખ્ય પુસ્તકો બજારમાં મળે છે. પરંતુ તે બધાં કાં તો અશુદ્ધિઓથી ભરેલાં હોય છે, કાં તો સાવ સામાન્ય ક્ષાનાં હોય છે.

પરંતુ આ પ્રકાશન બહુરંગી મુખપૃષ્ઠ ધરાવે છે. ઉપરાંત અંદર પણ કેટલાંક મહત્વનાં ચિત્રો-પૃષ્ઠો બહુરંગી છે. જોડણીશુદ્ધિ આ પુસ્તકનું પ્રબળ જમાપાસું છે. સૂત્રો ઉપરાંત દુહા, યોથ, સજ્જાથ, સ્તવન, સ્તુતિ, ચૈત્યવંદનો ઈત્યાદિ વૈવિધ્ય-સામગ્રી પણ પુસ્તક બની રહે છે. આશરે ત્રણ સો પાંત્રીસ પૃષ્ઠોના આ પુસ્તકની કિંમત માત્ર સત્તર રૂપિયા છે.

આવું શુદ્ધ અને આકર્ષક પુસ્તક ક્રયેક જૈન પરિવારમાં અચૂક હોવું જોઈએ, જેથી નવી પેઢીને સૂત્રો યાદ રાખવાનું સરળ તથા સહજ બને.

● વિવિધ પૂજા સંગ્રહ ●

આજના વિષમ યુગમાં ભક્તિ, ધ્યાન અને સ્વાધ્યાયનો પંથ ખૂબ દોહલો બન્યો છે. એક તરફ ભૌતિક સુખો તરફની દોટ છે, તો બીજી તરફ કોલાહલ અને ક્લેષયુક્ત પ્રદૂષિત વાતાવરણ છે આ સ્થિતિમાં ચિત્તની એકાગ્રતા ક્યાંથી પ્રગટે ?

જ્ઞાનીઓએ ભક્તિમાર્ગમાં પૂજાનો વિશેષ આદર કર્યો છે.

જૈન ધર્મમાં અનેક પ્રકારની પૂજાઓ સ્વીકારાઈ છે. ભાવશુદ્ધિ દ્વારા થતી પૂજા ચારિત્ર્ય ઘડતર કરે છે. અને જીવનને અધ્યાત્મ સૌરભ બને છે.

પ્રસ્તુત બૃહદ્ ગ્રંથમાં અગિયાર ભાગમાં ૬૦ જેટલી પૂજાઓનો સમાવેશ થયેલો છે. પાંડિત શ્રી વીરવિજયજી, શ્રી જ્ઞાનવિમલ સૂરિ, શ્રી યશોવિજયજી, શ્રી પદ્મવિજયજી, પૂ બુદ્ધિસાગરજી, શ્રી યશોભદ્રવિજયજી, શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિજી અને અન્ય મુનિ ભગવંતો દ્વારા રચિત શ્રી પંચકલ્યાણક પૂજા, શ્રી બાર વ્રતની પૂજા, શ્રી અંતરાય કર્મની પૂજા, શ્રી ચોસક પ્રકારી પૂજા, શ્રી આયુકર્મ નિવારણ પૂજા, શ્રી ગોત્રાકર્મ પૂજા, શ્રી અષ્ટપ્રકારી પૂજા, શ્રી સત્તરભેદી પૂજા, શ્રી વાસ્તુક પૂજા, શ્રી સ્નાત્ર પૂજા, શ્રી પંચતીર્થ પૂજા ઈત્યાદિ અન્ય પૂજાઓ પણ છે.

દરેક પૂજા માટેની સૂચનાઓ, જરૂરી સામગ્રીની યાદી ઉપરાંત અંતે દુહા, પદ્યો, આસ્તી, મંગળદીવો વગેરે પણ છે.

એક હજારથી પણ વધુ પૃષ્ઠોવાળા આ દળદાર અને ઉપયોગી ગ્રંથની કિંમત માત્ર ચાળીસ રૂપિયા છે. વ્યાકરણ શુદ્ધિ અને આકર્ષક મુદ્રણવાળું આવું સુંદર પુસ્તક ભેટરૂપે આપવામાં પણ વિશેષ યોગ્ય બની રહેશે.

હા, આપના પરિવાર માટે તો એક નહલ અચૂક વસાવી જ લેજો !

પ્રસ્તાવના

આ ગ્રંથ જૈન વર્ગમાં ઘણા પ્રખ્યાતિ પામેલો છે. ધર્મ કથાનુયોગમાં આ ગ્રંથ પહેલી પંક્તિમાં ગણાય છે. આ ચરિત્રના કર્તા શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્ય એવા અદ્વિતીય પંડિત યર્ષ ગયા છે કે જેની પાંચમતાને માટે યુરોપિયન વિદ્વાનો પણ એક મતે પ્રશંસા કરે છે. આ ગ્રંથ મૂળ સંસ્કૃત પદ્યગદ્ય છે. સુમારે ૩૪૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ છે. તે મૂળ ગ્રંથ પણ અમારી તરફથીજ છપાય છે. તે પણ જુદા પર્વ સુધી છપાઈને હાલમાંજ બહાર પાડવામાં આવેલ છે. તે છપાવવાના ખર્ચને માટે મુશ્કેલબાદ નિવાસી બ્રાહ્મણ સાહેબ રાય છુદ્ધિસિંહજી બહાદુર તથા મુખ્યનિવાસી શેઠ વીરચંદલાઈ દીપચંદ સી. આઈ. ઈ. એ પુસ્તી મદદ આપેલી છે. બાપાંતર સભા તરફથીજ છપાવવામાં આવે છે. પ્રથમ આખા ગ્રંથનું બાપાંતર જુદા જુદા સાત વિભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું; તેમાંથી પ્રથમના પાંચ વિભાગોનો નાશ થવાથી તે ભાગો પૈકી બેગા બેગા કરીને છપાવવાનું શરૂ કર્યું છે. તેમાં પહેલા બે વિભાગોનો એક ભાગ કરીને બે વર્ષ અગાઉ બહાર પાડેલ છે; ત્યારપછીના બે વિભાગો બેગા કરીને આ ભાગ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. હવે એક વિભાગ સાતમા પર્વનોજ બહાર પાડવો રહ્યો છે જેની અંદર મોટે ભાગે જૈન રામાયણ આવેલું છે તે છપાવવાનું કામ શરૂ છે. ત્યાર પછીના બે વિભાગ જેની અંદર પર્વ ૮ મું, ૯ મું અને પર્વ ૧૦ મું આવેલ છે તે તો પહેલી આવૃત્તિના છપાવેલા તૈયારજ છે. જેથી સાતમું પર્વ છપાયા પછી આ ચરિત્રની યુગિકા તરિકે આજ ગ્રંથકર્તાએ પરિશિષ્ટ પર્વ નામે ગ્રંથ સુમારે ૪૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ખનાવેલો છે અને જેની અંદર શ્રી જંબૂસ્વામી વિગેરે પૂર્વાચાર્યોના ચરિત્રો છે તેનું બાપાંતર છપાવવાનું મુકરર કરેલું છે.

અમારી તરફથી પ્રગટ થતાં બાપાંતરો માત્ર શાસ્ત્રીના બરોસા ઉપર છપાવવામાં આવતાં નથી. પરંતુ તેનો મૂળ ગ્રંથ સાથે અક્ષરશઃ સુકાખલો સંસ્કૃત બાપાના તેમજ જૈન શેઠીના અનુભવી ગૃહસ્થો જેઓ અમારા સલાહજ છે તેમની પાસે કરાવવામાં આવે છે. તે સાથે શકાસ્થળોનો ગુરૂ મહારાજને પુછીને નિર્ણય કરવામાં આવે છે. જતાં જગત્પણુના યોગથી તેમજ મતિદોષ મા દષ્ટિદોષને લીધે ભૂલ રહી જવી એ સંભવિત છે, માટે તેવી કોઈપણ ભૂલ દષ્ટિએ પડતાં તે અમને લખી જણાવવા કૃપા કરવી જેથી હવે પછીની આવૃત્તિમાં તેનો સુધારો થઈ શકે.

આ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના પહેલા ભાગની બીજી આવૃત્તિમાં કેટલાક વિસ્તાર સાથે છપાવવામાં આવી છે તેથી અહીં બહુ વિસ્તારથી લખવાની આવશ્યકતા જણાતી નથી. તેમજ ગ્રંથકર્તાનું ચરિત્ર આ ગ્રંથના છેલ્લા (દશમા) પર્વની બીજી આવૃત્તિ કરવાનો સમય આવ્યાથી તેમાં તેમજ ખાસ જુદું પણ છપાવવાનું છે તેથી તે સંબંધી પણ અહીં લખવામાં આવતું નથી.

ત્રેસઠ મહા પુરૂષોપૈકી ૪૫ મહા પુરૂષોનાં ચરિત્રો તો આ ભાગમાંજ આવેલાં હોવાથી તેનો મોટો ભાગ આ છુકની અંદરજ આવેલો ગણી શકાય તેમ છે. આ ચરિત્રો જો કે ખંધાં સાઘંત વાંચવા લાયક છે પરંતુ ખાસ કરીને તેની અંદર દરેક પ્રભુની દેશનાઓ કે જે આ ભાગમાં મોટી સંખ્યામાં છે તે તેમજ ૧૮ તીર્થંકરોનાં ચરિત્રમાં દરેકમાં બંબેવાર ઈન્દ્રકૃત સ્તુતિ હોવાથી ૩૬ ઈન્દ્ર સ્તુતિ ખાસ વાંચવા લાયક છે. જેમ દેશનામાં જુદા જુદા વિષયો સમાવેલા છે તેજ પ્રમાણે ઈન્દ્રકૃત સ્તુતિઓમાં પણ જુદા જુદા વિષયો સમાવીને બહુ યમતકારિક ભાવ પ્રદર્શિત કર્યો છે. તે દરેકનું વર્ણન કરતાં આ પ્રસ્તાવનાજ બહુ વિસ્તૃત થઈ ગય, તેથી તે

વાંચવાનીજ ભલામણ કરવી યોગ્ય લાગે છે. દેશના અને ઈદ્રકૃત સ્તુતિ ઉપર ખાસ ધ્યાન ખેંચવા માટે તેની ઠરેક લાઇનની આગળ બંને કોમા મુકવામાં આવેલા છે.

આ વિભાગમાં આવેલી ૧૮ દેશનાઓમાં પહેલી અનિત્ય ભાવનાથી શરૂઆત કરવામાં આવી છે. પ્રથમના ૧૧ તીર્થંકર ભગવંતની દેશનામાં અનિત્ય, અશરણુ, એકતા, સંસાર, અન્નતા, અશુચિ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, ધર્મ દુર્લભ અને યોષિદુર્લભ એમ અષ્ટાર ભાવનાનું સ્વરૂપ મથાર્થ અને વિસ્તારથી વર્ણવ્યું છે. બાર ભાવનાઓ પૈકી લોક સ્વભાવ ભાવના એટલા માટે મુકી દેવામાં આવી છે કે તેનું સ્વરૂપ શ્રી અનિત્યનાથજીની દેશનામાં ધર્મધ્યાનના ચાર પાયા પૈકી સંસ્થાના વિચય ધર્મધ્યાનનું સ્વરૂપ વર્ણવતાં બહુ વિસ્તારથી આવી ગયેલ છે. પાછળના ૭ તીર્થંકર ભગવંતની દેશનામાં ૧. નવ તત્ત્વોનું સ્વરૂપ, ૨. ચાર કષાયોનું સ્વરૂપ, ૩. ઈંદ્રિયોના વિપયોનું સ્વરૂપ, ૪. મનશુદ્ધિની આવશ્યકતા, ૫. રાગદ્વેષને છતવાની જરૂર, ૬. સમતાની આવશ્યકતા અને મતિધર્મ તથા ગુહી ધર્મનું વર્ણન-એ વિષયો સમાવેલા છે. આ ૧૮ દેશના એવી અદ્ભુત આપેલી છે કે તે વાંચવાથી દુર્લભોષિ જીવ પણ સુલભોષિ થઈ જાય તેમ છે. એ સંબંધી વિશેષ વખાણ કરવા કરતાં તે વાંચવાની ખાસ સૂચના કરવી એટલુંજ બસ છે.

ઉપર જણાવેલી હકીકતો શિવાય પ્રાસંગિક કથાઓ અને વર્ણનો પણ ખાસ વાંચવા લાયક છે. શ્રી સંભવનાથજીના ચરિત્રમાં તેમણે પૂર્વભવે દુષ્કાળના પ્રસંગમાં શ્રી સંધની કરેલી અપૂર્વ ભક્તિ વિગેરે હકીકત, શ્રી સુમતિનાથના ચરિત્રમાં પ્રભુની માતાએ બે શોકોને કરેલો ઇનસાફ, શ્રીપદ્મપ્રભુ સ્વામીની દેશનામાં ચારે મતિમાં પ્રાપ્ત થતાં દુઃખોનું સ્વરૂપ, શ્રીઅનંતનાથજીની દેશનામાં જીવ અજીવનું સવિસ્તર સ્વરૂપ, પાંચમા વાસુદેવ પુરૂષસિંહની માતાપિતા પ્રત્યેની ભક્તિ, સનત કુમાર ચક્રોના ચરિત્રમાં તેના જીવે પૂર્વભવમાં ભાવેલી ભાવના, જિનધર્મ દહતા, શ્રીશાંતિનાથજીના ચરિત્રમાં (પર્વ પ મા ના સર્ગ બીજામાં) કનકશ્રી તથા સુમતિના વૈરાગ્યનાં કારણો અને તે પ્રસંગે સંસારમાં અતિલોભી છતાં અપરાજિતને અનંતવીર્ય (બળદેવ વાસુદેવ) ના ઉત્તમ વિચાર, મેઘરથ રાજાએ પારેવાને ઉગામાં સંબંધી વૃત્તાત, મદિરા ને કેસરાની અદ્ભુત કથા, શ્રી કુંથુનાથના ચરિત્રમાં તર્જાત વીરભદ્રનું વિસ્તૃત ચરિત્ર, શ્રી મહીનાથના ચરિત્રમાં મહીકુમારીએ સંસારીપણામાં ૭ રાજાઓ (પૂર્વભવનાં મિત્રો) ને આપેલો યોષ, શ્રી મુનિસુવત સ્વામીના ચરિત્રમાં હરિવંશની ઉત્પત્તિ, અશ્વાવમોષ તીર્થની ઉત્પત્તિ, કાર્તિક શ્રેષ્ઠીની કથા, મહાપદ્મ ચક્રીના ચરિત્રમાં નમુચિનો કરેલો ઉપદ્રવ ને વિષ્ણુકુમારે કરેલું તેનું નિવારણ ઇત્યાદિ પ્રસંગો ખાસ વાંચવા લાયક છે. બીજી પણ ઘણી હકીકત, વર્ણન, ઉપદેશ, વિચારણાઓ સ્થાને સ્થાને ચરિત્રે ચરિત્રમાં કર્તાએ એવી છટામાં અને એવી અસરકારક રીતે આપેલ છે કે તેનું વિશેષ વર્ણન કરવા જતાં અહીંજ વધારે વિસ્તાર થઈ જાય છે તેથી કરતા નથી.

આ ભાગમાં આવેલા ૪ પર્વોમાં કયા કયા મહા પુરૂષોનાં ચરિત્રો આવેલાં છે તે આ નીચે ટુકામાં બતાવવામાં આવે છે.

● પર્વ ત્રીજામાં આઠ સર્ગ છે. તેમાં— ●

- ૧ સર્ગ પહેલામાં—શ્રી સંભવનાથજીનું ચરિત્ર.
- ૨ સર્ગ બીજામાં—શ્રી અભિનંદન સ્વામીનું ચરિત્ર.
- ૩ સર્ગ ત્રીજામાં—શ્રી સુમતિનાથજીનું ચરિત્ર.
- ૪ સર્ગ ચોથામાં—શ્રી પદ્મપ્રભ પ્રભુનું ચરિત્ર.
- ૫ સર્ગ પાંચમામાં—શ્રી સુપાર્શ્વનાથજીનું ચરિત્ર.
- ૬ સર્ગ છઠ્ઠામાં—શ્રી ચંદ્રપ્રભ પ્રભુનું ચરિત્ર.
- ૭ સર્ગ સાતમામાં—શ્રી સુવિધિનાથજીનું ચરિત્ર.
- ૮ સર્ગ આઠમામાં—શ્રી શીતળનાથજીનું ચરિત્ર.

★★★★★★★★★ પર્વ ચોથામાં સર્ગ સાત છે. તેમાં—★★★★★★★★★

૧ સર્ગ પહેલામાં—શ્રીશ્રેમાંસનાયજીતું તથા પહેલા વાસુદેવ, બળદેવ ને પ્રતિવાસુદેવ ત્રિપૃષ્ઠ, અચળ ને અશ્વમીવનાં ચરિત્રો.

૨ સર્ગ બીજામાં—શ્રી વાસુપૂજ્યજીતું તથા બીજા વાસુદેવ, બળદેવ ને પ્રતિવાસુદેવ દ્વિપૃષ્ઠ, વિજ્ય ને તારકનાં ચરિત્રો.

૩ સર્ગ ત્રીજામાં—શ્રી વિમળનાયજીતું તથા ત્રીજા વાસુદેવ, બળદેવ ને પ્રતિવાસુદેવ સ્વમંજુ, ભદ્ર ને મેરકનાં ચરિત્રો.

૪ સર્ગ ચોથામાં—શ્રી અનંતનાયજીતું તથા ચોથા વાસુદેવ, બળદેવ ને પ્રતિવાસુદેવ પુરષોત્તમ, સુબ્રહ્મ ને મધુનાં ચરિત્રો.

૫ સર્ગ પાંચમાં—શ્રી ધર્માનાયજીતું તથા પાંચમા વાસુદેવ, બળદેવ ને પ્રતિવાસુદેવ પુરષસિંહ, સુદર્શન ને નિશુભનાં ચરિત્રો.

૬ સર્ગ છઠ્ઠામાં—ત્રીજા મધવા ચક્રવર્તીનું ચરિત્ર.

૭ સર્ગ સાતમાં—ચોથા સનતકુમાર ચક્રવર્તીનું ચરિત્ર.

◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆ પર્વ પાંચમામાં સર્ગ ૫ છે. ◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆

તેમાં શ્રી જ્ઞાતિનાયજીતું તથા તેમના પુત્ર ચક્રાયુધનું ચરિત્ર છે.

૧ સર્ગ પહેલામાં—પ્રથમના પાંચ ભવતું વર્ણન. પહેલે ભવે શ્રીષેષુ રાજા ને અભિનંદિતા રાણી, બીજે ભવે ઉત્તર કુરમાં યુગલિક, ત્રીજે ભવે સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતા, ચોથે ભવે અમિતતેજ વિદ્યાધર ને ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના પુત્ર શ્રીવિજ્ય અને પાંચમે ભવે દશમા દેવલોકમાં દેવતા થયા તેનું સવિસ્તર ચરિત્ર છે.

૨ સર્ગ બીજામાં—છઠ્ઠા ને સાતમા ભવતું વર્ણન—છઠ્ઠે ભવે અપરાજિત નામે બળદેવ અને અનંતવીર નામે વાસુદેવ મહાવિદેહક્ષેત્રમાં થયા, પ્રાંતે બળદેવ આરમા દેવલોકના ઈંદ્ર થયા અને વાસુદેવ પહેલી નરકે ગયા, ત્રાંથી નીકળી વાસુદેવને જીવ મેધનાદ વિદ્યાધર થયા અને ચારિત્ર આરાધીને તે પશુ આરમે દેવલોકે ઈંદ્રના સામાયિક દેવ થયા તેનું અસરકારક ચરિત્ર છે.

૩ સર્ગ ત્રીજામાં—આઠમા ને નવમા ભવતું વર્ણન—આઠમા ભવમાં અન્યુતેંદ્ર સ્વવીને મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ક્ષેમંકર તીર્થંકરના પુત્ર વજ્રાયુધ નામે ચક્રવર્તી થયા; અને તેના સામાયિક દેવ હતા તે તેના પુત્ર સહસ્રાયુધ થયા. પ્રાંતે દીક્ષા લઈને બંને નવમા ભવે ત્રીજા ગ્રૈવેશકમાં અહમિંદ્ર દેવતા થયા તેમનું ચમત્કારિક ચરિત્ર છે.

૪ સર્ગ ચોથામાં—દશમા ને અગ્રમારમા ભવતું વર્ણન—દશમા ભવમાં બંને જીવ ત્રીજા ગ્રૈવેશકથી સ્વવીને મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ધનરથ તીર્થંકરના મેધરથ અને દદરથ નામે પુત્ર થયા. તે ભવમાં મેધરથે પારેવો ઉગાર્યો અને વીણ સ્થાનકની આરાધનાવડે તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાળન કયું. પ્રાંતે દીક્ષા લઈને બંને અગ્રમારમા ભવે સર્વાર્થસિંહ વિમાનમાં દેવતા થયા, તેનું મનોહર ચરિત્ર છે.

૫ સર્ગ પાંચમાં—મેધરથ રાજાને જીવ શ્રીજ્ઞાતિનાય નામે પાંચમા ચક્રી ને સોળમા તીર્થંકર થયા તેમનું તેમજ દદરથને જીવ શ્રીજ્ઞાતિનાયજીના પ્રથમ પુત્ર અને પ્રથમ ગજુધર ચક્રાયુધ નામે થયા તેમનું અપૂર્વ ચરિત્ર છે.

આ પ્રમાણે પાંચમા પર્વમાં શ્રીજ્ઞાતિનાયજીતું તેમના આર ભવના સવિસ્તર વર્ણન સાથે એકજ ચરિત્ર સમાવેલું છે. ઉત્તમ જીવો દરેક ભવમાં ઉત્તમ સ્થાને, ઉત્તમ કુળમાં, ઉત્તમ જીવના પુત્રપણે ઉપજે છે, તે આમાં પ્રત્યક્ષ દેખાડી આપ્યું છે. જ્ઞાતિનાયજીના જીવ એવાર તીર્થંકરના પુત્ર થયા, એવાર ચક્રવર્તીપણું પામ્યા, એકવાર બળદેવ થયા અને પોતે તીર્થંકર પશુ થયા. આવી શ્રેષ્ઠતા કોઈ અપૂર્વ પુરુષવાન જીવનેજ પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રી મહાવીર સ્વામીના જીવે મરિચિના ભવમાં કુળમહ કયે; પરંતુ તેમના કરતાં શ્રીજ્ઞાતિનાયજીના

જીવની ઉચ્ચતા અતિ વિશેષ છે, અને એમનું આધુ ચરિત્ર પ્રશ્નસનીય છે. તેમના ચરિત્રમાં કોઈ પણ પ્રકારનો ઝાઝ સરખો પણ દષ્ટિએ પડતો નથી.

★★★★★★★★★ છઠ્ઠા પર્વમાં આઠ સર્ગ છે તેમાં—★★★★★★★★★

૧ સર્ગ પહેલામાં—છઠ્ઠા ચક્રી ને ૧૭ માં તીર્થંકર શ્રીકુંથુનાથજીનું ચરિત્ર.

૨ સર્ગ બીજામાં—સાતમા ચક્રી ને ૧૮ માં તીર્થંકર શ્રીઅરનાથજીનું ચરિત્ર. તેમાં વિસ્તાર સહિત વીરભદ્રનું ચરિત્ર.

૩ સર્ગ ત્રીજામાં—છઠ્ઠા વાસુદેવ, બળદેવ ને પ્રતિવાસુદેવ પુરુષપુંડરિક, આનંદ ને બળિરાજનાં ચરિત્ર.

૪ સર્ગ ચોથામાં—સુભૂમ નામે આઠમા ચક્રવર્તીનું ચરિત્ર, તેની અંતર્ગત પરશુરામનું ચરિત્ર.

૫ સર્ગ પાંચમામાં—સાતમા વાસુદેવ, બળદેવ ને પ્રતિવાસુદેવ દત્ત, નંદન અને પ્રલ્હાદનાં ચરિત્રો.

૬ સર્ગ છઠ્ઠામાં—શ્રીમહીનાથનું ચરિત્ર. તે સાથે તેમના પૂર્વ જવના છ મિત્રોનાં પણ ચરિત્ર, મહીકુમારી માટે દૂત મોકલવાનાં કારણો વિગેરે.

૭ સર્ગ સાતમામાં—શ્રીમુનિમુનતસ્વામીનું ચરિત્ર. તેમાં હરિવંશની ઉત્પત્તિ, અધાવબોધ તીર્થની ઉત્પત્તિ અને કાર્તિકેશીની કથા વિગેરે.

૮ સર્ગ આઠમામાં—મહાપદ્મ નામે નવમા ચક્રવર્તીનું ચરિત્ર. તેની અંતર્ગત તેમના મોટા ભાઈ વિષ્ણુકુમારનું ચરિત્ર.

એકંદર ચાર પર્વમાં ૨૮ સર્ગની અંદર ૪૫ મહાપુરુષોના અને બીજાં અનેક ચરિત્રો સમાવેલાં છે. તેની અંદર વાસુદેવ, પ્રતિવાસુદેવ ને ૧ સુભૂમ ચક્રી દુર્ગતિએ ગયેલા છે; આકી બધા જીવો સદ્ગતિના ભાગ્યને થયેલા છે.

દરેક સર્ગમાં શું શું હકીકત છે તેની વિસ્તારવાળી વિષયાનુક્રમણિકા આ સાથે જુદી આવેલી હોવાથી અહીં તે સંબંધી વધારે લખવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

અન્નમતિઓ જેને દૈત્ય કહે છે અને જેને મારવા માટે તેઓ પોતાના દેવને અવતાર ધારણ કરવા પડ્યાનું કહે છે તે દૈત્યો પ્રતિવાસુદેવજી જણાય છે અને તેમના દેવના અવતાર તે વાસુદેવ જણાય છે. આ ભાગમાં આવેલા સાત પ્રતિવાસુદેવ અશ્વઘ્રીવ, તારક, મેરક, મધુકૈટભ, ૧ નિશુલ, બળિ ને પ્રલ્હાદ આ બધાને અન્નમતિઓ અસુર અથવા દૈત્ય તરિકેજી ઝોળાયે છે. તેઓ વાસ્તવિક દૈત્ય નહીં પણ દૈત્ય જેવા હોવાથી દૈત્ય ગણાયેલા જણાય છે.

આ ભાગમાં આવેલાં ચરિત્રો સંબંધી, તેમાં આવેલી હકીકત સંબંધી તેમજ અંચકર્તા સંબંધી વધારે ન લખતાં આ પ્રસ્તાવના આટલેથીજ સમાપ્ત કરીએ છીએ; અને સુઠ તેમજ ગુણુઆહી વિદ્વાનો પ્રત્યે ભાષાંતરમાં થયેલી ભુલચુકને માટે ક્ષમા યાચના કરીએ છીએ.

સુઠ જૈન બંધુઓ આ અંચને આદ્યંત વાંચીને તેમાં આવેલા પારાવાર સારમાંથી અલ્પ પણ સાર મહણ કરશે તો અમે અમારા પ્રયાસને ફલીભૂત થયેલો માનશું; અને તેમના આત્માનું પણ કર્મણુ થશે. તથાસ્તુ.

સંવત ૧૯૬૩.
ફાલ્ગુણ વદિ ૧.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા,
ભાવનગર.

૧. મધુ ને કૈટભ જે ભાઈઓ થયેલા છે. _____

श्री त्रिषष्टि शलाका पुरुष चरित्र भाषांतर

पर्व ३-४-५-६.

विषयानुक्रमशुक्र.

पर्व ३ शुं

पहेला सर्गमां-श्री संखयनाथशुं चरित्र-तेमनो पूर्वभव-विपुणवाहन राज-तेना गुणोनुं वलुंन-पडेले दुष्काण-तेनुं वलुंन-ते उपरथी राजने थयेले विचार-श्रीसंधनी कडित करवानी थयेली दुष्काण-दुष्काणमां पक्ष करेवी अप्रतिम संधकडित-तेथी आपेलुं तीथं करनाभकर्म-जेकडा मेध उत्पन्न बर्धने जेकाजेक अस्तव्यस्त थयेल जेध उपलेली विचारशुं-ते उपरथी चरित्र ग्रहण करवानो करेले निष्पुत्र-पुत्र साथे थयेल उत्तर प्रत्युत्तर-विपुणवाहने लीधेवी दीक्षा-नवमा देवदोकमां उपजवुं-शुतारी राज ने सेना देवीनुं वलुंन-भाताने आवेलां यौद स्वप्न-नवमा देवदोकथी म्पवी सेना देवीना गळमां उपजवुं-धंदुं स्वप्नाथं कहेवा आवुं-लगवतनो ज-म-दिक्षाकुमारीजेजे करेल सुतिकर्म-तेमजे करेले ज-मोच्छव-धंद्रेजे करेले ज-मोच्छव-सौधर्मेद्रे करेले स्तुति-शुतारि राजजे करेले ज-मोच्छव-गुणनिष्पन्न संखयनाथ नाम पाडुनुं-प्राणकीड-प्राप्त थयेल भौवन-देह वलुंन-लगवतनो विवाह-राज्यस्थापन-लगवते विचारेख संसारस्थिति-लोकांतिक देवानुं आजमन-प्रभुजे आपेलुं संवत्सरीदान-दीक्षाभटोत्सव-लगवते लीधेख दीक्षा-धंद्रे करेले स्तुति-लगवते करेल प्रथम पारशुं-पंच दीप्पनुं प्रकट थवुं-प्रभुने उत्पन्न थयेल देवजज्ञान-समवसरशुनी रचना-आर पधंदानुं आजमन-धंद्रे करेले स्तुति-लगवते आपेली देशना-तेमां अनित्य लावनानुं स्वर्प-अशुधरानी स्थापना-प्रभुना यक्षक्षिप्ती-लगवतनो परिवार-प्रति समेत द्विभर पधारवुं-लगवतनुं निर्वाणु-आयुधनुं प्रभाणु-विजेरे-

वीजा सर्गमां-श्री अखिनंदन स्वाभीनुं चरित्र-तेमनो पूर्वभव-भदापणराजजे लीधेवी दीक्षा-निरतियार प्रतिपालन-वीक्ष स्थानक आराधन-तीथं कर नाम कर्मनो अंध-विजयविमानमां उपजवुं-अथेभ्यानुं वलुंन-संवर राज ने सिद्धार्था राणीनुं वलुंन-विजयविमानथी म्पववुं-सिद्धार्था देवीना गळमां उत्पन्न थवुं-तेमजे दीडेबां यौद स्वप्न-धंद्रे कहेल तेना अर्थ-प्रभुनो ज-म-देवकृत ज-मोच्छव-धंद्रे करेले स्तुति-अखिनंदन नामस्थापन-देहनुं वलुंन-लगवतनो विचार-राज्यस्थापन-लगवते लीधेवी दीक्षा-प्राप्त थयेल देवज ज्ञान-धंद्रे करेले स्तुति-लगवते आपेली देशना-तेमां अक्षरख लावनानुं स्वर्प-अशुधरस्थापना-यक्षक्षिप्ती-लगवतनो परिवार-समेतद्विभर पधारवुं-लगवतनुं निर्वाणु-आयुधनुं प्रभाणु विजेरे-

त्रांजा सर्गमां-श्री सुभतिनाथनुं चरित्र-तेमनो पूर्वभव-विजयसेन राज ने सुच्छंन राणी-राणीने थयेख पुत्रालिवाप-तेने माटे राजजे करेल कुलदेवीनुं पूजन-तेजे करेल पुत्रप्राप्तिनी वात-राणीने गळ रडेवा-पूजुं समये थयेल पुत्रज-म-पुत्रसिंह नामस्थापन-भौवनावस्थानी प्राप्ति-मुनिराजने मेणाप-तेने जेता थयेख विचार-पुजेले धर्म-मुनिजे कहेल धर्मनुं स्वर्प-पुत्रसिंहने दीक्षा देवानो थयेख विचार-पितापुत्रने थयेख प्रमोत्तर-पुत्रसिंहने लीधेख दीक्षा-तीथं करनाभकर्मनुं उपजवुं-वैजयंत विमानमां उपजवुं-मेधराज ने भंगणा राणीनुं वलुंन-वैजयंतविमानथी म्पववुं-भंगणा राणीनी कुपे उपजवुं-जे शोकोने जेक पुत्रना संधर्मा पडेले विवाह-राजथी न थयेले धनसाह-गळमां प्रभावे राणीने प्राप्त थयेल सुभति-तेजे करी आपेले धनसाह-प्रभुनो ज-म-देवकृत ज-मोच्छव-सौधर्मेद्रे करेले स्तुति-सुभतिनाथ नामस्थापन-

મૌવનાવસ્થા-પાણ્ડિત્રમહત્વ-રાજ્યેસ્થાપન-દીક્ષામહત્વ-પ્રથમ પારશ્વ-કેવળજ્ઞાનપ્રાપ્તિ-ઈંદ્રે દ્રાનું આગમન-ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ-ભગવતે આપેલી હેશના-તેમાં એકત્વ ભાવનાનું સ્વરૂપ-ગણધરસ્થાપના-મક્ષમક્ષણી-પ્રભુનો પરિવાર-સમેતશિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુષ્યનું પ્રમાણ વિગેરે-

ચોથા સર્ગમાં-શ્રી પદ્મપ્રભ ચરિત્ર-તેમનો પૂર્વભવ-અપરાજિત રાજને યથેલ વિચારણા-તેમણે લીધેલી દીક્ષા-વીજ્ઞસ્થાનક આરાધન-તીર્થ કરનામકર્મનો અંધ-નવમા ઐવેચકર્મા ઉપજવું-ધર રાજને સુસીમા રાણીનું વર્ણન-નવમા ઐવેચકર્મી અવવું-સુસીમા રાણીની કુખે ઉપજવું-પ્રભુનો જન્મ-જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ-પદ્મપ્રભ નામસ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-પાણ્ડિત્રમહત્વ-રાજ્યે સ્થાપન-દીક્ષામહત્વ-પ્રથમ પારશ્વ-કેવળજ્ઞાનપ્રાપ્તિ-દેવાગમન-ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ-ભગવતે આપેલી હેશના-તેમાં સંચાર ભાવનાનું સ્વરૂપ-ચારે ગતિમાં પ્રાપ્ત થતાં દુઃખોનું સવિસ્તર વર્ણન-ગણધરસ્થાપના-મક્ષમક્ષણી-પ્રભુનો પરિવાર-પ્રતિ સમેત શિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુષ્યનું પ્રમાણ વિગેરે-

પાંચમા સર્ગમાં-શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર-તેમનો પૂર્વભવ-નંદિપેશ્વ રાજ્યે લીધેલ દીક્ષા-વીજ્ઞસ્થાનક આરાધન-તીર્થ કરનામકર્મનો અંધ, છઠ્ઠા ઐવેચકર્મા ઉપજવું-પ્રતિષ્ઠ રાજને પૃથ્વી રાણીનું વર્ણન-છઠ્ઠા ઐવેચકર્મી અવવું-પૃથ્વી રાણીના ઉદરે ઉપજવું-પ્રભુનો જન્મ-જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ-સુપાર્શ્વ નામસ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-પાણ્ડિત્રમહત્વ-રાજ્યે સ્થાપન-સંવત્સરીદાન-દીક્ષા મહત્વ-પ્રથમ પારશ્વ-કેવળજ્ઞાનપ્રાપ્તિ-ઈંદ્રાગમન-ઈંદ્રે કરેલ સ્તુતિ-ભગવતે આપેલ હેશના-તેમાં અન્નત્વ ભાવનાનું સ્વરૂપ-ગણધર સ્થાપના-મક્ષમક્ષણી-પ્રભુનો પરિવાર-સમેત શિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુષ્યનું પ્રમાણ વિગેરે-

છઠ્ઠા સર્ગમાં શ્રી ચંદ્રપ્રભ ચરિત્ર-તેમનો પૂર્વભવ-પદ્મ રાજ્યે લીધેલ ચારિત્ર-વીજ્ઞસ્થાનક આરાધન-તીર્થ કરનામ કર્મનો અંધ-વૈજયંત વિમાનમાં ઉપજવું-મહાસેન રાજને લક્ષમણી રાણીનું વર્ણન-વૈજયંત વિમાનથી અવવું-લક્ષમણી રાણીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પ્રભુનો જન્મ-ઈંદ્રકૃત જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ-ચંદ્રપ્રભ નામસ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-પાણ્ડિત્રમહત્વ-રાજ્યપ્રતિપાલન-દીક્ષામહત્વ-પ્રથમ પારશ્વ-કેવળજ્ઞાનપ્રાપ્તિ-દેવાગમન-ઈંદ્રકૃત સ્તુતિ-પ્રભુએ આપેલ હેશના-તેમાં અશુચિ ભાવનાનું સ્વરૂપ-ગણધરસ્થાપના-મક્ષમક્ષણી-પ્રભુનો પરિવાર-સમેત શિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુષ્યનું પ્રમાણ વિગેરે-

સાતમા સર્ગમાં-શ્રીસુવિધિનાથ ચરિત્ર-તેમનો પૂર્વભવ-મહાપદ્મ રાજ્યે લીધેલી દીક્ષા-વીજ્ઞ સ્થાનક આરાધન-તીર્થ કરનામકર્મનું ઉપાજન-વૈજયંત વિમાનમાં ઉપજવું-સુગ્રીવ રાજને રામા રાણીનું વર્ણન-વૈજયંત વિમાનથી અવવું-રામા દેવીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પ્રભુનો જન્મ-દેવકૃત જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રકૃત સ્તુતિ-સુવિધિ અને પુષ્પદંત નામસ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-પાણ્ડિત્રમહત્વ-રાજ્ય પરિપાલન-ચારિત્રમહત્વ-પ્રથમ પારશ્વ-દેવાગમન-ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ-પ્રભુએ આપેલ હેશના-તેમાં આગ્રવભાવનાનું સ્વરૂપ-આઠ કર્મ આંધવાના હેતુએ-ગણધર સ્થાપના-મક્ષમક્ષણી-પ્રભુનો પરિવાર-સમેત શિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુષ્યનું પ્રમાણ-તીર્થોચ્છેદ-અસંયતિ પૂજા-શીળ છ પ્રભુના અંતરમાં પશુ તેજ પ્રમાણે થવાનો તીર્થોચ્છેદ-મિથ્યાત્વ વૃદ્ધિ-વિગેરે-

અઠ્ઠમા સર્ગમાં-શ્રીશીતળનાથ ચરિત્ર-તેમનો પૂર્વભવ-પદ્મોત્તર રાજ્યે લીધેલ દીક્ષા-વીજ્ઞસ્થાનક આરાધન-તીર્થ કરનામકર્મનું ઉપાજન-દશમા દેવલોકમાં ઉપજવું-દશરથ રાજને નંદારાણીનું વર્ણન-દશમા દેવલોકથી અવી નંદા દેવીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પ્રભુનો જન્મ-દેવકૃત જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રકૃત સ્તુતિ-શીતળનાથ નામસ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-પાણ્ડિત્રમહત્વ-રાજ્યેસ્થાપન-લોકાતિક દેવાગમન-ચારિત્રમહત્વ-પ્રથમ પારશ્વ-કેવળજ્ઞાનપ્રાપ્તિ-દેવાગમન-ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ-પ્રભુએ આપેલી હેશના-તેમાં સંવર ભાવનાનું સ્વરૂપ-સંવરના બેદ-ગણધર સ્થાપના-મક્ષમક્ષણી-પ્રભુનો પરિવાર-પ્રતિ સમેત શિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુષ્યનું પ્રમાણ વિગેરે-

— ❁ પર્વ ત્રીજું સમાપ્ત. ❁ —

૧૧૧ પર્વ યોથું. સર્ગ ૭.

પહેલ સર્ગમાં-શ્રી શ્રેયાંસનાથ, ત્રિપૃષ્ઠ, અચળ ને અશ્વઝીવતું ચરિત્ર-શ્રીશ્રેયાંસનાથજીનો પૂર્વભવ-
-નસિનચુદ્ધ રાજ્યે લીધેલ દીક્ષા-વીશ્વસ્થાનક આરાધન-તીર્થ કરનામકર્મનો બંધ-સાતમા દેવલોકમાં ઉપજવું-
સિંહપુર નગર, વિષ્ણુરાજ રાજ્ય અને વિષ્ણુ દેવી રાણીનું વર્ણન-સાતમા દેવલોકથી અવવું-વિષ્ણુ રાણીની
કુક્ષીમાં ઉપજવું-તેણે દીઠેલાં ચૌદ સ્વપ્ન-પ્રભુનો જન્મ-છપન દિશાકુમારીનું આવવું-તેણે કરેલ જન્મોચ્છવ
ને સતિકર્મ-દંદ્રોએ કરેલ જન્મોચ્છવ-સૌધર્મે દ્રે કરેલ સ્તુતિ-શ્રેયાંસ નામસ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-રાજ્યભારમહત્ત્વ
લોકાંતિક દેવનું આવવું-સાંવત્સરિકદાન-દીક્ષામહોચ્છવ-ચરિત્રમહત્ત્વ-પ્રથમ પારણ-અચળ બળદેવનો પૂર્વભવ-
અનુત્તર વિમાનમાં ઉપજવું-ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવનો પૂર્વભવ-વિશ્વભૂતિ કુમારની ઉદ્ધાનક્રીડા-વિશ્વાખનંદીને થયેલ ધર્મા-
યુક્તિથી વિશ્વભૂતિ પાસે કરાવેલ ઉદ્ધાનનું ત્યાજન-તેને થયેલ વેરાજ્ય-તેણે લીધેલ દીક્ષા-મથુરા નગરીમાં એકઠાં
થવું-વિશ્વાખનંદીએ કરેલ હાંસી-વિશ્વભૂતિએ કરેલ નિમાણ-મહાશુક દેવલોકમાં ઉપજવું-

પોતાનપુર નગર, રિપુપ્રતિશત્રુ રાજ્ય ને ભદ્રારાણીનું વર્ણન-અચળ બળદેવના જીવનું અનુત્તર વિમાનથી
અવવું-ભદ્રાદેવીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-તેણે દીઠેલાં ચાર સ્વપ્ન-પુત્રજન્મ-અચળ નામસ્થાપન-બીજવાર રહેલ
મહા-મૃગાવતીનો જન્મ-તેના રૂપનું વર્ણન-રિપુપ્રતિશત્રુ રાજ્યને તેનાપર થયેલ અનુરાગ-તેનું અંતઃપુરમાં
સ્થાપન-તેની સાથે કરેલ ગાંધર્વ લગ્ન-લોકોએ પાડેલું પ્રજાપતિ નામ-ભદ્રા દેવીને થયેલ લજ્જા-તેનું દક્ષિણ
દેશપ્રતિ ગમન-માતાને ત્યાં મુકીને અચળનું પાછું આવવું-

વિશ્વભૂતિના જીવનું સાતમા દેવલોકથી અવવું-મૃગાવતીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-તેને આવેલાં સાત સ્વપ્ન-
પુત્રજન્મ-ત્રિપૃષ્ઠ નામસ્થાપન-અચળ કુમાર સાથે ક્રીડા-બંનેનો અપ્રતિમ સ્નેહ-

રત્નપુર નગરમાં અશ્વઝીવ પ્રતિવાસુદેવનો જન્મ-તેણે સાધેલા ત્રણ ખંડ-તેને થયેલ મૃત્યુ સંબંધી ચિંતા-
નિભિત્તિઓને કરેલ પ્રશ્ન-નિભિત્તિએ બતાવેલી તેને મારનારની નીશાનીઓ- અશ્વઝીવે સલામાં કરેલ પ્રશ્ન-
ચંડવેગ દૂતને મોકલવો-તેનું પ્રજાપતિ રાજ્યની સલામાં આવવું-તેથી થયેલો રંજમાં લગ્ન-ત્રિપૃષ્ઠ કુમારનું તેનાપર
ચુસ્તે થવું-ચંડવેગનું પાછું નીકળવું-ત્રિપૃષ્ઠે કરેલું તેનું અત્યંત અપમાન-પ્રજાપતિ રાજ્યને પડેલા ખખર-
તેને થયેલ ખેદ-ચંડવેગને પાછો બોલાવીને તેણે કરેલ સન્માન-ચંડવેગનું અશ્વઝીવ પાસે ગમન-અશ્વઝીવને
પ્રથમથી પડેલા ખખર-ચંડવેગે પ્રજાપતિ રાજ્યનો કરેલો અચાનક-શાળીના ક્ષેત્રની સિંહથી રક્ષા કરવાને પ્રજાપતિ
ઉપર મોકલેલ હુકમ-પિતાપુત્ર વચ્ચે થયેલ સંવાદ-ત્રિપૃષ્ઠ ને અચળનું શાળીક્ષેત્ર પ્રતિગમન-સિંહ સાથે ત્રિપૃષ્ઠે
કરેલું યુદ્ધ-સિંહનું વિદારણ-તેને થયેલ શોક-સારથીએ કરેલ સાંત્વન-અશ્વઝીવને કહેવરાવેલ સંદેશો-પિતા પાસે
આવવું-અચળ કુમારે કહેલ વૃત્તાંત-તેનું ખુશી થવું-

ચૈતાન્ય પર્વત ઉપર અર્કકીર્તિ ને સ્વમં પ્રભાનો જન્મ-સ્વમં પ્રભાના રૂપનું વર્ણન-તેને થયેલ મુનિસમાગમ
-સમક્રિતની પ્રાપ્તિ-તેના વર માટે તેના પિતા જ્વલનજીને થયેલ ચિંતા-તે બાબત પ્રધાનોને કરેલ
પ્રશ્ન-તેમણે બતાવેલ જુદા જુદા વિચાર-રાજ્યે નિભિત્તિઓને પુછવું-તેણે ત્રિપૃષ્ઠ કુમારની બતાવેલી
યોગ્યતા-ત્યાં મોકલેલ દૂત-કણ્ઠલ થયેલ વિવાહ-સ્વમં પ્રભાને લઈને પરજીવવા આવવું-ત્રિપૃષ્ઠ સાથે થયેલા
લગ્ન-વિવાહનું વર્ણન-અશ્વઝીવને પડેલા ખખર-તેને થયેલ ક્રોધ-જ્વલનજી પાસે મોકલેલ દૂત-તેણે કરેલ
સ્વમં પ્રભાની માગણી-જ્વલન જીને આપેલ ઉત્તર-દૂતનું ત્રિપૃષ્ઠ પાસે આવવું-તેની પાસે કરેલ સ્વમં પ્રભાની
માગણી-ત્રિપૃષ્ઠે આપેલો ઉત્તર-દૂતનું અશ્વઝીવ પાસે આવવું-અશ્વઝીવે વિદ્યાધરને કરેલ હુકમ-તેનું જ્વલન-
જી સાથે યુદ્ધ કરવા જવું-તેઓને થયેલ પરાજય-અશ્વઝીવને યુદ્ધ માટે કરેલું નિમંત્રણ-અશ્વઝીવે પ્રધાનોની
લીધેલી સલાહ-તેમની સલાહનું અણગમતપણું-યુદ્ધની તૈયારી-અશ્વઝીવને થયેલા અપશુકનો-તે છતાં યુદ્ધમાં
કરેલ પ્રમાણ-રથાવર્તગિરિ પાસે કરેલ પગલ-ત્રિપૃષ્ઠ ને અચળ કુમારે કરેલ વિદ્યાસાધન-તેમનું પશુ યુદ્ધ માટે
પ્રમાણ-રથાવર્તગિરિ પાસે આવવું-ત્રિપૃષ્ઠની અપસેનાએ હથઝીવની સેનાનો કરેલ પરાજય-તેના પક્ષના વિદ્યા

ધરોએ બતાવેલ માયા-ત્રિપૃષ્ઠની સેનાનું નિરાશ થવું-જવલનજીટીએ ત્રિપૃષ્ઠને કરેલી પ્રેરણા-ત્રિપૃષ્ઠ ને અચળતું યુદ્ધભુમિ તરફ પ્રમાણ્યુ-દેવી સ્ત્રીઓની પ્રાપ્તિ-અશ્વઘ્રીવે પોતાના સૈનિકોનો કરેલ તિરસ્કાર-અશ્વઘ્રીવનું યુદ્ધ ભુમિમાં આવવું-ત્રિપૃષ્ઠનું ને અશ્વઘ્રીવનું સામસામા થવું-પરસ્પર થયેલ વિવાદ-અનેએ પરસ્પર યુદ્ધ કરવાનો કરેલ નિર્ણય-અનેએ કરેલ યુદ્ધ-અનેક સ્ત્રી પ્રતિસંભવનું નાખવું-અશ્વઘ્રીવના સંભોનું નિષ્ફળ જવું-તેણે કરેલું ચક્રનું સ્મરણ-ત્રિપૃષ્ઠ ઉપર ચક્રનું ફેંકવું-તેના પ્રહારથી ત્રિપૃષ્ઠને આવેલ મૂર્છા-મૂર્છાનું વળવું-ત્રિપૃષ્ઠે કરેલ ચક્રનું પ્રહણ-અશ્વઘ્રીવ ઉપર ચક્રનું ફેંકવું-તેણે કરેલ અશ્વઘ્રીવના મસ્તકનો છેદ-તેનું સાતમી નરકમાં ઉપજવું-ત્રિપૃષ્ઠનો જન્મ-પ્રથમ વાસુદેવ પ્રગટ થયાની અંતરીક્ષ વાણી-ત્રિપૃષ્ઠે કરેલો દિગ્વિજય-કોટી શીલાનું ઉપાડવું-પોતાનપુરમાં પ્રવેશ-અર્ધચક્રીપણનો અભિષેક-

શ્રેયાંસનાથજીનો હ્રસ્વથ વિહાર-કેવળજ્ઞાનપ્રાપ્તિ-ગણધર સ્થાપના-યક્ષમક્ષણી-પ્રભુનું પોતાનપુર પધારવું-દેવે રચેલું સમવસરણ-આર પર્વદ-ત્રિપૃષ્ઠને થયેલ વધામણી-તેનું પ્રભુ પાસે આવવું-ઈન્દ્રાદિકે કરેલી પ્રભુની સ્તુતિ-પ્રભુએ આપેલી કેશના-તેમાં નિર્જરા ભાવનાનું સ્વરૂપ-પ્રભુનો પરિવાર-સમેત સિંધર પધારવું-ભગવંતનું નિર્વાણ-આણખનું પ્રમાણ્યુ-

ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવને થયેલ યુગો-ઝવેમાએને અંધ રાખવાનો સ્ત્રીપાળને કરેલ હુકમ-તેણે કરેલ અનાદર-ત્રિપૃષ્ઠને ચરેલ કોપ-તેના કાનમાં રેડાવેલું તરવું-તેથી સ્ત્રીપાળનું થયેલ મરણ-ત્રિપૃષ્ઠે અંધિલ અજ્ઞાતા વેદની કર્મ-ત્રિપૃષ્ઠનું મરણ-સાતમી નરકમાં ઉપજવું-અચળ બળદેવને થયેલ અતિ ખેદ-તેણે બતાવેલો મોહ-વિલાસ-પ્રાંતે લીધેલ દીક્ષા-નિરતિચાર પ્રતિપાલન-બળદેવનું નિર્વાણ્યુ-

વીજા સર્ગમાં-શ્રી વાસુપૂજ્ય, દ્વિપૃષ્ઠ, વિજય ને તારકનું ચરિત્ર-શ્રી વાસુપૂજ્યનો પૂર્વભવ-પશ્ચોત્તર રાજ્યએ લીધેલ દીક્ષા-વીજ રથાનકનું આરાધન-તીર્થ કરનામકર્મનો અંધ-દશમા દેવલોકમાં ઉપજવું-યંપાનગરી, વસુપૂજ્ય રાજ્ય ને જ્યારણીનું વણન-પ્રાણત દેવલોકથી અવવું-જ્યાદેવીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પ્રભુનો જન્મ-ઇન્દ્રોએ કરેલ જન્મભિષેક-સૌધર્મે દે કરેલ સ્તુતિ-વાસુપૂજ્ય નામ સ્થાપન-આળકીડા-મૌવનાવસ્થા-માતાપિતાએ વિવાહ માટે કરેલી પ્રાર્થના-ભગવંતે આપેલ ઉત્તર-માતાપિતાનું ફરીને કહેવું-તેનો પણ પ્રભુએ આપેલ ઉત્તર-વિવાહનો અસ્વીકાર-લોકાંતિક દેવોનું આગમન-દીક્ષામહોત્સવ-ઉદ્ધાનવર્ણન-પ્રભુએ લીધેલ દીક્ષા-પ્રથમ પારણ્યુ-

વિજય બળદેવનો પૂર્વભવ-તેણે લીધેલ દીક્ષા-અનુત્તર વિમાનમાં ઉપજવું-દ્વિપૃષ્ઠ વાસુદેવનો પૂર્વભવ-વિંધ્યશક્તિ રાજ્યએ પર્વત રાજ્ય પાસે મોકલેલ દૂત-ગુણમંજરી વેશ્યાના રૂપનું વણન-તેની મામણી-પર્વત રાજ્યએ દૂતનું કરેલું અપમાન-વિંધ્યશક્તિનું યુદ્ધ માટે પ્રમાણ્યુ-પરસ્પર યુદ્ધ-પર્વત રાજ્યનો પરાજય-તેણે કરેલ પલાયન-ગુણમંજરી વેશ્યા વગેરેનું વિંધ્યશક્તિએ કરેલ પ્રહણ્યુ-પર્વત રાજ્યને થયેલ દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય-તેણે લીધેલી દીક્ષા-વિંધ્યશક્તિને મારનાર થવાનું કરેલું નિર્માણ્યુ-દશમા દેવલોકમાં ઉપજવું-વિંધ્યશક્તિના જીવનું કેટલાક ભવ પછી દેવતા થવું-ત્રીમથી અવવું-વિજયપુરમાં ઉપજવું-તારક પ્રતિવાસુદેવ થવું-

દ્વારકા નગરીમાં બહુ રાજ્યને સુભદ્રા ને ઉમારાણી-અનુત્તર વિમાનથી બળદેવના જીવનું અવન-સુભદ્રાને આવેલાં ચાર સ્વપ્ન-તેની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પુત્રજન્મ-વિજયકુમાર નામસ્થાપન-દશમા દેવલોકથી વાસુદેવના જીવનું અવન-ઉમાદેવીએ દીઠેલાં સાત સ્વપ્ન-પુત્રનો જન્મ-દ્વિપૃષ્ઠ નામસ્થાપન-અચળ ને દ્વિપૃષ્ઠનો અપ્રતિમ સ્નેહ-આતમીદારે તારકને કહેલી હકીકત-તેણે સેનાપતિને કરેલ હુકમ-મંત્રીએ દૂત મોકલવાનું કરેલ સૂચવન-બહુરાજ્ય પાસે મોકલેલ દૂત-ઉત્તમ વસ્તુઓની કરેલી માગણી-દ્વિપૃષ્ઠ કુમારે દૂતનું કરેલ અપમાન-તારક પ્રતિ-વાસુદેવનું યુદ્ધ માટે પ્રમાણ્યુ-દ્વિપૃષ્ઠનું પણ પ્રમાણ્યુ-અને સેનાનું પરસ્પર થયેલું યુદ્ધ-તારક ને દ્વિપૃષ્ઠનું સામ સામે થવું-તારકે મુકેલું ચક્ર-દ્વિપૃષ્ઠને થયેલ મૂર્છા-તેમાંથી સાવધાન થવું-તારક ઉપર ચક્રનું મુકવું-તેનો સ્નિદ-અછેદ-દ્વિપૃષ્ઠનું બીજા વાસુદેવ તરીકે પ્રસિદ્ધ થવું-તેણે કરેલો દિગ્વિજય-કોટિ શિલાનું ઉપાડવું-દ્વારકામાં પ્રવેશ અર્ધચક્રીપણનો અભિષેક-

વાસુપૂજ્ય સ્વામીનો હજાર-પ્રાપ્ત થયેલ કેવળજ્ઞાન-ગણધર સ્થાપના-મક્ષમક્ષણી-દ્વારકા તરફ પ્રભુનું પધારવું-દ્વિપૃષ્ઠાદિકનું વાંદવા નીકળવું-સમવસરણ્યમાં પ્રવેશ-ઈંદ્રે કરેલ સ્તુતિ-ભગવતે આપેલ દેશના -ધર્મ ફલભા ભાવનાનું સ્વરૂપ-મિથ્યાત્વીઓમાં ધર્મનું અજ્ઞાનપણું-તેમણે માનેલો અધર્મને ધર્મ-તેનો વિસ્તાર-પ્રભુનો પરિવાર-પ્રતિ અંપાનગરીએ પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુષ્યનું પ્રમાણ-

દ્વિપૃષ્ઠ વાસુદેવનું મરણ-છટ્ટી નરકમાં ઉપજવું-અળદેવને ધ્યેય શોક-તેણે લીધેલો દીક્ષા-તેમનું મોક્ષમન-ત્રીજા સર્ગમાં-શ્રી વિમળનાથ, સ્વયંભૂ, ભદ્ર ને મેરકનું ચરિત્ર-વિમળનાથનો પૂર્વભવ-પદ્મસેન રાજ્યએ લીધેલી દીક્ષા-ત્રીજા સ્થાનકેનું આરાધન-તીર્થ કરનામકર્મનું ઉપાજન-આઠમા દેવલોકમાં ઉપજવું-કાંપિસ્થપુર નગર, કૃતવર્મા રાજ્ય તથા શમામારાણીનું વર્ણન-આઠમા દેવલોકથી આવવું-શમામારાણીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પ્રભુનો જન્મ-દેવકૃત જન્મોચ્છવ-શોકે દ્રે કરેલ સ્તુતિ-વિમળનાથ નામસ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-પાણ્ડિપ્રહણ્ય-રાજ્યપ્રતિપાલન-દીક્ષામહોત્સવ-ઉદ્ધાનવર્ણન-દીક્ષાપ્રહણ્ય-પ્રથમ પારણ્ય-

ભદ્ર અળદેવનો પૂર્વભવ-ચરિત્રપ્રહણ્ય-અનુત્તર વિમાનમાં ઉપજવું-સ્વયંભૂ વાસુદેવનો પૂર્વભવ-ધનમિત્ર રાજ્ય ને અળિરાજ્યની છુતકોડા-ધનમિત્રનું રાજ્ય દારી જવું-તેણે લીધેલી દીક્ષા-અળિરાજ્યનો વધ કરનાર થવાનું કરેલું નિયાણું-આરમા દેવલોકે ઉપજવું-અળિરાજ્યનું પણ દેવતા યવું-ત્યાંથી અવી મેરક પ્રતિવાસુદેવ યવું-તેણે કરેલ દિગ્વિજય-દ્વારકા નગરીમાં રૂદ્ર રાજ્યને સુપ્રભા ને પૃથિવી રાણી-સુપ્રભાની કુક્ષિમાં અનુત્તર વિમાનથી અવીને અળદેવના શ્રવણે ઉપજવું-તેને આવેલાં ચાર સ્વપ્ન-પુત્રનો જન્મ-ભદ્ર નામસ્થાપન-ધનમિત્રના શ્રવણે આરમા દેવલોકથી આવવું-પૃથિવી દેવની કુક્ષિમાં ઉપજવું-તેણે દીઠેલાં સાત સ્વપ્ન-પુત્રનો જન્મ-સ્વયંભૂ નામસ્થાપન-અને ભાઈઓની અપ્રતિમ મૈત્રી-તેમનું ક્રીડા કરવા જવું-પ્રતિવાસુદેવને ભેટ આપવા જનારાં સૈન્યની હાવણી-તેને લુટી લેવાને સ્વયંભૂએ કરેલો હુકમ-સુભટોએ હાવણીને લુટવી-મેરક પાસે ગયેલી ર્મદિ-તેને ચડેલો કોપ-એક મંત્રીએ કરેલું નિવારણ્ય-મંત્રીને રૂદ્ર રાજ્ય પાસે મોકલવે-ત્યાં સ્વયંભૂએ સંભળાવેલાં વચનો-સચીવનું પાછા જવું-મેરકનું યુદ્ધ માટે પ્રમાણ્ય-સ્વયંભૂનું પણ્ય પ્રમાણ્ય-અને સૈન્યનું મળવું-પરસ્પર યુદ્ધ-મેરકે કરેલું ચક્રનું સમરણ્ય-સ્વયંભૂ ઉપર છોડવું-તેને આવેલી મૂર્છા-મૂર્છાનું વળવું-તેણે ચક્રનું મેરક ઉપર મુકવું-મેરકનો શિરચ્છેદ-નકે ગમન-સ્વયંભૂનું ત્રીજા વાસુદેવ તરીકે પ્રસિદ્ધ યવું-તેણે કરેલો દિગ્વિજય-કોટિ-શિલાનું ઉપાડવું-દ્વારકામાં પ્રવેશ-અર્ધચક્રીપણ્યનો અભિષેક-

શ્રી વિમળનાથનો હજારવિહાર-કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ-ગણધર સ્થાપના-મક્ષમક્ષણી-દ્વારકા પાસે આવવું-પ્રભુનું સમવસરણ્ય-પર્ષદનું આગમન-વાસુદેવને વધામણી-તેનું પ્રભુને વાંદવા આવવું-ઈંદ્રાદિકે કરેલી સ્તુતિ-પ્રભુએ આપેલી દેશના-પ્રોધિ ફલભા ભાવનાનું સ્વરૂપ-પ્રભુનો પરિવાર-સમેત શિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુનું પ્રમાણ્ય-

સ્વયંભૂનું છટ્ટી નજરે જવું-ભદ્ર અળદેવનું મોક્ષે જવું-ઇત્યાદિ.

ત્રીજા સર્ગમાં-શ્રી અનંતનાથ, પુરુષોત્તમ, સુપ્રભ ને મધુનું ચરિત્ર-અનંતનાથનો પૂર્વભવ-પદ્મસેન રાજ્યએ લીધેલ ચરિત્ર-ત્રીજા સ્થાનકનું આરાધન-તીર્થ કરનામકર્મનો અંધ-દક્ષમા દેવલોકમાં ઉપજવું-અયોધ્યા નગરી, સિંહસેનરાજ્ય ને સુમશારાણીનું વર્ણન-દક્ષમા દેવલોકથી આવવું-સુમશા માતાની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પ્રભુનો જન્મ-દેવકૃત જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ-અનંતજિત નામ સ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-પાણ્ડિપ્રહણ્ય-રાજ્યસ્થાપન-પ્રભુએ લીધેલ દીક્ષા-પ્રથમ પારણ્ય-

અળદેવનો પૂર્વભવ-મહાઅળ રાજ્યએ લીધેલ દીક્ષા-આઠમા દેવલોકમાં દેવ યવું-વાસુદેવનો પૂર્વભવ-સમુદ્રદત્ત રાજ્ય ને નંદા રાણી-મલયપતિ અંડાસન રાજ્યનું તેને ત્યાં આવવું-નંદા રાણીને જ્ઞેઈ આમોહ યવું-તેનું તેણે કરેલું હરણ્ય-સમુદ્રદત્તને થયેલ વૈગમ્ય-નેણે લીધેલી દીક્ષા-અંડાસનને મારનાર થવાનું કરેલું નિયાણું-આઠમા દેવલોકમાં ઉપજવું-

અંશાસનતું સંસારમાં પરબ્રમણ્ય કરીને પૃથ્વીપુરમાં મધુ નામે પ્રતિવાસુદેવ થવું-તેને કૈટલ નામનો એક ભાઈ-દારકાનગરીમાં સોમ નામે રાજ્ય સુદર્શના ને સીતા રાણી-સુદર્શનાના ઉદરથી ચાર સ્વપ્ને સૂચિત બળદેવનો જન્મ-સુપ્રભ નામસ્થાપન-સીતા રાણીના ઉદરથી સાત સ્વપ્ને સૂચિત વાસુદેવનો જન્મ-પુરુષોત્તમ નામસ્થાપન-બંનેનો અપ્રતિમ સ્નેહ-દેવતાએ કરેલ આયુષાર્પણ-નારદતું મધુ રાજ્ય પાસે ગમન-તેણે કરેલી કલહ-પ્રેરણા-સોમ રાજ્ય પાસે દૂતતું મોકલવું-સાર સાર વસ્તુની માગણી-પુરુષોત્તમ વાસુદેવે કરેલો દૂતનો તિરસ્કાર-દૂતતું પાછા જવું-મધુ રાજ્યને ચડેલો કોષ-યુદ્ધ કરવા નીકળવું-સોમ રાજ્યતું પણ બંને પુત્રો સહિત સામે નીકળવું-પરસ્પર યુદ્ધ-મહારાજના સૈન્યનો પરાજય-મધુ રાજ્યતું યુદ્ધ કરવા ઉઠવું-પુરુષોત્તમતું સામા થવું-તે બંનેતું યુદ્ધ-મધુએ કરેલું ચક્રતું સ્મરણ-ચક્રતું પ્રગટ થવું-વાસુદેવ ઉપર ફેંકવું-તેને આવેલી મૂર્છા-મૂર્છાતું વળવું-તેણે હાથમાં લીધેલ ચક્ર-મધુ ઉપર ફેંકવું-તેનો શિરચ્છેદ-નરકે ગમન-કૈટલતું પણ સેનાપતિથી મરણ-પુરુષોત્તમ રાજ્યતું વાસુદેવ તરીકે પ્રગટ થવું-તેણે કરેલો દિગ્વિજય-કોટીશીલાતું ઉપાડવું-અર્ધચક્રીપણાનો અભિષેક-

અનંતનાથનો હ્રસ્વ વિહાર-તેમને થયેલ કેવળજ્ઞાન-ગણધરસ્થાપના-યક્ષયક્ષણી-દારકા નગરીએ પધારવું-પ્રભુતું સમવસરણ-વાસુદેવને વધામણી-તેમતું પ્રભુને વાંઘવા આવવું-ઈંદ્રાદિકે કરેલી પ્રભુની સ્તુતિ-પ્રભુએ આપેલી દેશના-નવ તત્ત્વોતું સ્વરૂપ-જીવ અને અજીવ તત્ત્વની સવિસ્તર પ્રરૂપણા-પ્રભુનો પરિવાર-પ્રાંતે સમેત શિખર પધારવું-પ્રભુતું નિર્વાણ-આયુષ્ય તું પ્રમાણ-

પુરુષોત્તમ વાસુદેવતું છઠી નરકે ગમન-સુપ્રભ બળદેવતું મોક્ષગમન-

પાંચમા સર્ગમાં-શ્રીધર્મનાથ, પુરુષસિંહ, સુદર્શન ને નિશુભતું ચરિત્ર-ધર્મનાથનો પૂર્વભવ-
દશરથ રાજ્યએ લીધેલ દીક્ષા-વીજ્ઞસ્થાનકતું આરાધન-તીર્થ કરનામકર્મનો અર્ધ-વૈજયંત વિમાનમાં ઉપજવું-રત્નપુર નગર ભાનુરાજ્ય ને સુવ્રતા રાણીતું વર્ણન-વૈજયંત વિમાનથી ચ્યવન-સુવ્રતા રાણીની કુશીમાં ઉપજવું-ઈંદ્રકૃત જન્મોચ્ચ-ઈંદ્રે કરેલ જિન સ્તુતિ-ધર્મનાથ નામસ્થાપન-યૌવનાવસ્થા-પાણ્ડિત્ય-રાજ્યે સ્થાપન-દીક્ષાવિચાર-ઉદ્ધાનવર્ણન-પ્રભુએ લીધેલી દીક્ષા-પ્રથમ પારણ-

બળદેવનો પૂર્વભવ-પુરુષવૃષભ રાજ્યએ લીધેલી દીક્ષા-આઠમા દેવલોકમાં ઉપજવું-વાસુદેવનો પૂર્વભવ-વિકટ અને રાજસિંહ રાજ્ય-રાજસિંહે વિકટનો કરેલો પરાજય-વિકટ રાજ્યએ લીધેલી દીક્ષા-રાજસિંહને મારનાર થવાનું કરેલું નિમાણું-બીજા દેવલોકમાં ઉપજવું-રાજસિંહતું ભવમ્રમણ-હરિપુરમાં નિશુભ નામે પ્રતિવાસુદેવ થવું-અશ્વપુરમાં શિવ નામે રાજ્યને વિજયા ને અમકા નામે રાણી-બળદેવના જીવનું આઠમા દેવલોકથી ચ્યવનું-વિજયાની કુખે ઉપજવું-તેનો જન્મ-સુદર્શન નામસ્થાપન-વાસુદેવના જીવનું બીજા દેવલોકથી ચ્યવનું-અમકાની કુખે ઉપજવું-તેનો જન્મ-પુરુષસિંહ નામસ્થાપન-બંનેનો અપ્રતિમ સ્નેહ-સીમાડાના રાજ્યને જીતવા બળદેવનું ગમન-પુરુષસિંહતું પાછા જવું-માર્ગમાં રોકાવું-શિવરાજ્યને દાહનવર-તેના ખમર મળવાથી પુરુષસિંહતું પશ્ચાત્તમન-પિતાનો મેળાપ-અમકા માતાનો અગ્નિપ્રવેશ-પુરુષસિંહને થયેલ શોક-શિવરાજ્યતું મરણ-પુરુષસિંહને વિશેષ શોક-બળદેવને ખમર આપવા-તેનું આગમન-બંને ભાઈઓનું મળવું-શોકની વિશેષતા-નિશુભ પ્રતિવાસુદેવના દૂતતું આવવું-તેણે શિવ રાજ્યના બંને પુત્રોને પોતાની પાસે આવવાનું કહેવરાવવું-પુરુષસિંહને ચડેલો કોષ-તેમણે કરેલું દૂતતું અપમાન-તેનું પાછા ફરવું-નિશુભતું યુદ્ધ કરવા નીકળવું-પુરુષસિંહતું પણ સસૈન્ય નીકળવું-બંનેનો મેળાપ-પરસ્પર યુદ્ધ-નિશુભે કરેલ ચક્રતું સ્મરણ-ચક્રતું પ્રગટ થવું-વાસુદેવ પર છોડવું-વાસુદેવને મૂર્છા-મૂર્છાતું વળવું-તેણે હાથમાં લીધેલ ચક્ર-નિશુભપર છોડવું-તેથી થયેલ તેનો શિરચ્છેદ-પુરુષસિંહતું પાંચમા વાસુદેવ તરીકે પ્રગટ થવું-તેણે કરેલ દિગ્વિજય-કોટીશીલાતું ઉપાડવું અર્ધચક્રીપણાનો અભિષેક-

ધર્મનાથ પ્રભુને કેવળજ્ઞાન-ગણધરસ્થાપના-યક્ષયક્ષણી-અશ્વપુર પધારવું-પુરુષસિંહને વધામણી-તેનું વાંઘવા નીકળવું-ઈંદ્રાદિકે કરેલી સ્તુતિ-પ્રભુએ આપેલી દેશના-ચાર કષાયોતું સવિસ્તર વર્ણન-પ્રભુનો પરિવાર-સમેત શિખર પધારવું-પ્રભુતું નિર્વાણ-આયુષ્ય પ્રમાણ-

પુરુષસિંહ વાસુદેવનું છટ્ટી નરકે ગમન-સુદશન બળભદ્રનું મોક્ષ ગમન-
 છટ્ટા સર્ગમાં-શ્રી મઘવા ચક્રવર્તીનું ચરિત્ર-તેનો પૂર્વભવ-નરપતિ રાજ્યએ લીધેલ ચારિત્ર-મધ્યમ
 શ્રેયમકર્મા ઉપજવું-આવસ્તી નશરી, સમુદ્રવિજય રાજ્ય અને લદ્દા રાષ્ટ્રીનું વજુન-ઐવેયકથી અવવું-ભદ્રાદેવીની
 કુક્ષીમાં ઉપજવું-તેણે દીઠેલાં ચૌદ સ્વપ્ન-પુત્રજન્મ-મઘવા નામસ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-રાજ્યએ જેસવું-પ્રાપ્ત
 મયેલ ચૌદ રત્નો-છપડનો દિગ્વિજય-પાછા આવસ્તીએ આવવું-ચક્રવર્તીપણાનો અભિષેક-આવક તથા સાધુ
 પર્મની પ્રતિપાલના-પ્રાંતે ત્રીજા દેવલોકમાં ઉપજવું.

સાતમા સર્ગમાં-સનતકુમાર ચક્રીનું ચરિત્ર-તેનો પૂર્વભવ-વિક્રમશ્યા નામે રાજ્ય-તેણે કરેલું નાગદત્તની
 સ્ત્રી વિષ્ણુશ્રીનું અપહરણ-નાગદત્તનું ગાંડા યર્ષ જવું-વિષ્ણુશ્રીનું કામણ્યપ્રયોગથી મરણ-વિક્રમશ્યાને થયેલ અપાર
 શોક અને ઉ-મતપણું-મંત્રીઓએ વિષ્ણુશ્રીના શરીરને અરણ્યમાં બતાવવું-શ્યાની થયેલી દુર્ભવસ્થા-તે જોઈ
 વિક્રમશ્યાને થયેલ શૈરાગ્ન-તેની ભાવના-તેણે લીધેલ ચારિત્ર-ત્રીજા દેવલોકે દેવ થવું-ત્યાંથી અવન-
 રત્નપુરમાં જિનધર્મ નામે શ્રેષ્ઠિપુત્ર થવું-નાગદત્તનું ભવ ભમણુ-સિંહપુરમાં અગ્નિશર્મા નામે બ્રાહ્મણ
 થવું-તેણે સ્વીકારેલ ત્રિદંડીપણું- તેનું રત્નપુર આગમન-જિનધર્મને જોતાં પ્રગટ થયેલું શૈર-રાજ્યએ કરેલ
 નિમંત્રણુ-જિનધર્મની પીઠ ઉપર ઉષ્ણ દુધપાકનું પાત્ર મુકીને જમવાનો કરેલ સ્વીકાર-રાજ્યએ જિનધર્મને
 કરેલ આજ્ઞા-તેણે સહન કરેલ અસહ્ય દુઃખ-તેના શુભવિચાર-તેણે લીધેલ દીક્ષા-કરેલ કાયેત્સર્ગ-તેનું સૌધર્મે
 દેવ થવું-ત્રિદંડીનું યજ્ઞ થવું.

હસ્તીનાપુરમાં અશ્વસેન રાજ્ય ને સહદેવી રાષ્ટ્રી-સહદેવીની કુક્ષીમાં સૌધર્મે-નરનું ઉપજવું-ચૌદ સ્વપ્ન
 સચિત ગભધારણુ-પુત્રજન્મ-સનતકુમાર નામસ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-અશ્વ ઉપર સ્વાર થવું-તેના વેગથી ધણે ફર
 જવું-અશ્વસેન રાજ્યનું પાછળ આવવું-પ્રાપ્ત થયેલ અટવી-કુમારના મિત્ર મહેંદ્રસિંહનું અટવીમાં ગમન-
 અશ્વસેનનું પાછા વળવું-સનત કુમારની મહેંદ્રસિંહે કરેલી એક વર્ષ પર્મત શોધ-વર્ષ પ્રાંતે સનત કુમારનો
 મેળાપ-પરસ્પર વાતચિત-મહેંદ્રસિંહે કરેલ તેની હકીકત સંબંધી પ્રશ્ન-સનત કુમારે બકુલમતિને કરેલી સંજ્ઞા-
 તેણે કહી બતાવેલ સનત કુમારનું સર્વ વૃત્તાંત-તેમાં એક મક્ષે તેને માન સરોવર લઈ જવું-ત્યાં અસિતાક્ષ મક્ષનું આવવું
 -કુમારને જોવાં તેને થયેલ શૈરનું સ્મરણુ-પરસ્પર યુદ્ધ-મક્ષનું ભાગી જવું-ભાનુવેગની આઠક-મા સાથે પાશ્વિમહણુ-સુખે
 નિદ્રા-ત્યાંથી અસિતાક્ષ મક્ષનું ઉપાડવું-અટવીમાં ફેંકી દેવું-ત્યાં સુનંદા સાથે મેળાપ-વજ્રવેગનું મૃત્યુ-સુનંદા સાથે
 પાશ્વિમહણુ-વંશ્યાવળીનું આવવું-તેની સાથે પાશ્વિમહણુ-ચંદ્રવેગ ને ભાનુવેગ આદિ વિદ્યાધરોનું આવી મળવું-
 વંશ્યાવળીએ આપેલ પ્રસ્તુતિ વિદ્યા-વજ્રવેગના પિતા અજ્ઞનિવેગનું યુદ્ધ કરવા આવવું-તેની સાથે યુદ્ધ-
 અજ્ઞનિવેગનું મૃત્યુ-વિદ્યાધરાધિપતિપણાનો અભિષેક-ચંદ્રવેગની સો પુત્રી સાથે પરણવું-કીડા માટે અહીં આવવું
 ને તમારો મેળાપ-મહેંદ્રસિંહ સહિત સનતકુમારનું વૈતાલ્યે ગમન-મહેંદ્રસિંહે માતાપિતાને મળવા જવાની
 કરેલી પ્રેરણા-હસ્તીનાપુર તરફ પ્રમાણુ-માતાપિતાનો મેળાપ-અશ્વસેન રાજ્યએ સનતકુમારને રાજ્ય આપી લીધેલ
 દીક્ષા-ભારતક્ષેત્રને સાધવું-હસ્તીનાપુર આવવું-સૌધર્મે-ન્દ્રે મોકલેલ દેવતા વજેરેએ કરેલ ચક્રવર્તીપણાનો અભિષેક-
 સૌધર્મે-ન્દ્રે સનતકુમારના રૂપની કરેલી પ્રશ્નસા-એ દેવતાનું જોવા આવવું-તેણે દીઠેલ અપ્રતિમ રૂપ-
 સનત કુમારે સભામાં આવવાનું કહેવું-તેનું સભામાં આવવું-બ્યાધિમસ્ત શરીર જોઈ તેમને થયેલો ખેદ-
 સનત કુમારે પુછવું-તેણે બતાવેલ કારણુ-સનત કુમારને થયેલ શૈરાગ્ન-દીક્ષા લેવાનો વિચાર-લીધેલી દીક્ષા-
 તેમણે કરેલ ઉમતપ-પ્રાપ્ત થયેલ લબ્ધિઓ-સાતસો વર્ષ પર્મત બ્યાધિઓનું સહેવું-ઈંદ્ર તેમના દેહનિરપેક્ષપણાની
 કરેલી પ્રશ્નસા-એ દેવોનું પરીક્ષાર્થે આવવું-પરીક્ષામાં પાર ઉતરવું-દેવોએ કહેલ પોતાની હકીકત-સનત કુમારનું
 આશ્ચર્ય-પ્રાંતે કરેલ અનશન-ત્રીજા દેવલોકમાં દેવ થવું-

— પર્વ યોધું સમાપ્ત —

સુગં પહેલામાં—શ્રીશાંતિનાથનો પ્રથમ ભવ—રત્નપુર નગરમાં શ્રીષેષ્ય રાજા અને તેની અભિનંદિતા તથા શિષિનંદિતા રાષ્ટ્રીનું વચ્ચું—ઈંદુષેષ્ય ને બિંદુષેષ્ય નામના બે પુત્રો—અચળ આમર્મા ધરણીજટ બ્રાહ્મણની દાસીનો પુત્ર કપિલ—તેનો પ્રચ્છન્નપણે વેદાભાસ—તેનું પરદેશ નીકળવું—રત્નપુર આવવું—સત્કિ બ્રાહ્મણને ત્યાં નિવાસ—પુત્રવત્ રહેવું—સત્કિની સ્ત્રી જંબૂકાના આગ્રહથી તેની પુત્રી સત્યભામા સાથે કપિલનું પાણિગ્રહણ—તેના માનની વૃદ્ધિ—અન્નદા તેનું નાટક જોવા જવું—રાત્રિ ને વર્ષા હોવાથી વસ્ત્ર રહિત યજ્ઞને આવવું—તે ઉપરથી સત્યભામાને કુલિનપણ્યાની પડેલી બ્રાંતિ—સ્નેહની મંદતા—ધરણીજટનું નિર્ધન થવું—કપિલ પાસે આવવું—તેણે કરેલું પૃથગ્ મોજન—સત્યભામાની શકામાં વૃદ્ધિ—તેનું ધરણીજટ પ્રત્યે પુછવું—તેણે કરેલ ખુલાસો—સત્યભામાનું શ્રીષેષ્ય રાજા પાસે જવું—અકુ-લિન વરને તજી દેવાનો આગ્રહ—રાજાએ કપિલને કહેવું—તેનો ન તજવાનો આગ્રહ—છેવટે તજી દેવાની પડેલી જરૂર—સત્યભામાનું રાજમહેલમાં રહેવું—ઈન્દુષેષ્યને વરવા સ્વયંવરે આવેલ શ્રીકાંતા કન્મા—તેની સાથે આવેલી અનંતમતિકા વેશ્યા—તેનાપર ઈંદુષેષ્ય ને બિંદુષેષ્ય બંનેનું મોહી પડવું—પરસ્પર યુદ્ધ—તેનું નિવારણ ન થઈ શકવાથી શ્રીષેષ્ય રાજા, બંને રાષ્ટ્રીઓ તથા સત્યભામાએ કરેલ વિષદ્વાષ્ય—તેથી ચારેનું મરણ—ઉત્તર કુશમાં ચારેનું યુગલિક થવું—ઈંદુષેષ્ય બિંદુષેષ્ય પાસે એક વિદ્યાધરનું આવવું—તેણે કહેલો પૂર્વ ભવ—અનંતમતિકાનું તેની પૂર્વ ભવની બહેન તરીકે ઓળખાવવું—તેમને ઉપજોલો વૈરાગ્ય—તેથી લીધેલી દીક્ષા—શ્રીષેષ્ય રાજા વિગેરે ૪ યુગલિકનું સૌધર્મ કર્યે દેવ થવું—

અકંકીર્તિ વિદ્યાધરની સ્ત્રી જ્યોતિર્માળાના ઉદરમાં શ્રીષેષ્ય રાજાના જીવનું ઉપજવું—પુત્રજન્મ—અમિતતેજ નામસ્થાપન—સત્યભામાના જીવનું તેની બહેનપણે ઉત્પન્ન થવું—સુતારા નામસ્થાપન—અભિનંદિતાના જીવનું ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના પુત્ર થવું—શ્રીવિજય નામસ્થાપન—શિષિનંદિતા જીવનું તેની બહેન થવું—જ્યોતિર્પ્રભા નામસ્થાપન—કપિલના જીવનું સંસારમાં ભમી અશનિધોષ વિદ્યાધર થવું—સુતારા ને શ્રીવિજયનું અને અમિતતેજ ને જ્યોતિર્પ્રભાનું પાણિગ્રહણ—અકંકીર્તિએ કરેલ ચારિત્રગ્રહણ—અમિતતેજનું રાજા થવું—ત્રિપૃષ્ઠના રાજ્યે શ્રીવિજયનું રાજા થવું—અમિતતેજનું પોતાનપુર આવવું—ત્યાં મહોત્સવ જોઈ શ્રી વિજય પ્રત્યે પુછવું—તેણે કહેલ તેનું કારણ—તેમાં નિમિત્તિઆએ કહેલ શ્રી વિજય ઉપર વિદ્યુત્પાતની હકીકત—નિમિત્તિઆનું વૃત્તાંત—ઉપદ્રવ ટાળવા માટે મંત્રીઓના વિચાર—એક મંત્રીએ ભાવી ભાવ મિથ્યા ન થવા ઉપર કહેલ કથા—શ્રી વિજયને સ્થાનકે વૈશ્રમણ્યની પ્રતિમાનું સ્થાપન—તેનાપર થયેલ વિદ્યુત્પાત—નિમિત્તિઆનો સત્કાર—અમિતતેજનું પાછા રથનુપુર ચક્રવાળ જવું—શ્રીવિજયનું સુતારા સાથે જ્યોતિર્વનમાં જવું—ત્યાં અશનિધોષનું આવવું—તેણે વિપ્રતારણી વિદ્યાવડે કરેલ સુતારાનું હરણ—કૃત્રિમ સુતારાનું દેખાડેલું મરણ—તેથી શ્રીવિજયને થયેલ અપાર શોક—તેની સાથે બળી મરવાની તૈયારી—એ વિદ્યાધરનું આગમન—તેણે છાંટેલા મંત્રિત જળથી કૃત્રિમ સુતારાનું નાસી જવું—વિદ્યાધરોએ કહેલો પોતાનો વૃત્તાંત—તેમાં સુતારાનું અશનિધોષે કરેલ હરણની હકીકત—સુતારાના કહેવાથી તેનું અહીં આવવું—શ્રી વિજયને અમિતતેજ પાસે ભઈ જવું—તેને કહેલી હકીકત—ભરકર સહિત શ્રીવિજયને અશનિધોષ સાથે યુદ્ધ કરવા મોકલવું—અમિત-તેજનું મહાભવાળા વિદ્યા સાધવા જવું—શ્રીવિજયે અશનિધોષ પાસે દૂતને મોકલવું—તેણે કરેલો દૂતનો તિરકાર—યુદ્ધની શરૂઆત—અશનિધોષના સૈન્યનું પાછા હાલવું—અશનિધોષનું યુદ્ધ કરવા ઉઠવું—તેનું ને શ્રી વિજયનું યુદ્ધ—અશનિધોષની વિદ્યાશક્તિ—અમિતતેજનું મહાભવાળા વિદ્યા સાધીને ત્યાં આવવું—તેના બળથી અશનિધોષનું ભાગવું—પાછળ મોકલેલી મહાભવાળા વિદ્યા—અશનિધોષનું કેવળજ્ઞાની બળદેવ યુનિને શરણે જવું—મહાભવાળાનું પાછા વળવું—તેણે અમિતતેજને કહેલી હકીકત—સુતારાને તેડવા મરિચિ વિદ્યાધરને મોકલી અમિતતેજ ને શ્રીવિજયનું બળદેવ મુનિ પાસે આવવું—મરિચિ વિદ્યાધરનું સુતારા આસે જવું—તેનું પશ્ય બળદેવ મુનિ પાસે આવવું—અશનિધોષે અમિતતેજ ને શ્રી વિજયને ખમાવવું—બળદેવ મુનિ પ્રત્યે સુતારાપરના સ્નેહ સંબંધી અશનિધોષે કરેલ પ્રશ્ન—મુનિએ કહેલ પૂર્વભવનું વૃત્તાંત—તેમાં કપિલના બીજા ભવોની હકીકત—

અમિતતેજે કરેલ પોતાની ભવ્યતા સંબંધી પ્રશ્ન-મુનિએ કહેલ તેના આગામી ભવની હકીકત-તેમાં ભરત ક્ષેત્રમાં પાંચમા ચક્રવર્તીને સોળમા તીર્થ કર થવાની કહેલ વાત-અમિતતેજ ને શ્રીવિજયે ગ્રહણ કરેલ શ્રાવક-ધર્મ-અશનિધોષે ખતાવેલ પોતાનો વિચાર-પોતાના યાજ્ઞપુત્રને અમિતતેજને ખોળે સોંપવું-અશનિધોષે ગ્રહણ કરેલ ચારિત્ર-અમિતતેજ ને શ્રીવિજયે કરેલ ધર્મારાધન-અમિતતેજે આપેલ મુનિદાન-અન્નદા ખંનેતું નંદન વનમાં જવું-ત્યાં મુનિરાજના દર્શન-મુનિએ આપેલ દેશના-આયુષ્ય સંબંધી ખંનેએ કરેલા પ્રશ્ન-મુનિએ કહેલ ૨૬ દિવસનું ખંનેતું આયુષ્ય-ખંનેતું પોતપોતાને નગરે આવી પુત્રને રાજ્ય સોંપી ચારિત્રનું ગ્રહણ કરવું-શ્રીવિજયે કરેલ વાસુદેવ થવાનું નિમાણું-ખંનેએ કરેલ અનશન-દશમા દેવલોકમાં દેવતા થવું.

સર્ગ વીજામાં-જંબુદ્વીપના પૂર્વ વિદેહમાં રમણીય વિજયમાં શુભા નગરી, સ્તિમિતસાગર રાજ્ય ને વસુધરા તથા અનુદરા રાણી-વસુધરા દેવીના ઉદરમાં અમિતતેજના જીવનું આવીને ઉપજવું-તેણે દીઠેલા બળદેવના જન્મ સૂચક ચાર સ્વપ્ન-પુત્ર જન્મ-અપરાજિત નામ સ્થાપન-અનુદરાના ઉદરમાં વિજયના જીવનું ઉત્પન્ન થવું-તેણે દીઠેલા વાસુદેવના જન્મસૂચક સાત સ્વપ્ન-પુત્ર જન્મ-અનંત વીર્ય નામસ્થાપન-ખંનેની પ્રીતિ-મૌવનાવસ્થા-સ્તિમિતસાગર રાજ્યને મુનિ સમાગમ-તેણે લીધેલી દીક્ષા-તેનું ચમરંદ્ર થવું-અનંતવીર્ય તથા અપરાજિતને એક વિદ્યાધર સાથે મૈત્રી-તેણે આપેલી મહાવિદ્યા-અર્ધરી ને કિરાતી નામની તેની નૃત્યકુશળ બે દાસીઓ-નારદનું તત્રાગમન-દાસીઓના નૃત્યાદિમાં લીન હોવાથી નારદને નહીં આપેલું માન-નારદને થયેલ ક્રોધ-તેનું દમિતારિ પ્રતિવાસુદેવ પાસે જવું-દમિતારિએ આપેલ સન્માન-નારદ પ્રત્યે આશ્ચર્યકારી વસ્તુ સંબંધી તેણે કરેલ પ્રશ્ન-નારદે અર્ધરી ને કિરાતીનાં કરેલાં વખાણુ-દમિતારિએ અનંતવીર્ય પાસે મોકલેલ દૂત-તેણે કરેલી બે દાસીની માગણી-અનંતવીર્યે દાસીઓ મોકલવાનો આપેલ ઉત્તર-તેમણે સાધેલી વિદ્યાઓ-તત્રાજી વિદ્યાઓનું સાધ્ય થવું-કરીને આવેલો દમિતારિનો દૂત-તેનાં કઠોર વચનો-અનંતવીર્યનું સહનશીળપણું-તેની સાથે જ બે દાસીને રૂપે બે ભાઈઓનું જવું-દમિતારિ પાસે પહોંચવું-દમિતારિએ નાટક કરવાની કરેલી આજ્ઞા કૃત્રિમદાસીઓએ કરેલું નાટક-તેમાં દરેક રસનું પોષણુ-દમિતારિનું પ્રસન્ન થવું-પોતાની પુત્રી કનકશ્રીને નાટ્યકળા શિખવવા વાસ્તે સોંપવું-તેના રૂપ પર અનંતવીર્યનું મોહિત થવું-તેની પાસે અનંતવીર્યના રૂપના અપરાજિતે કરેલાં વખાણુ-કનકશ્રીનું અનંતવીર્ય પર અનુરાગી થવું-અનંતવીર્યને જ્ઞેવાની ખતાવેલી દૃઢ ઇચ્છા-ખંને ભાઈઓનું પોતાના રૂપમાં પ્રગટ થવું-કનકશ્રીએ અનંતવીર્યનો પતિ તરીકે કરેલો સ્વીકાર-ત્યાંથી શુભા નગરીએ જવાનો કરેલો નિજીમ-અનંતવીર્યે કરેલ ઉદ્દોષણુ-કનકશ્રીને લઈ ને આકાશ માર્ગે ગમન-દમિતારિએ પાછળ મોકલેલા મુખટો-તેનું હારીને પાછા આવવું-દમિતારિનું યુદ્ધ કરવા નીકળવું-સૈન્યનું યુદ્ધ-દમિતારિને અનંતવીર્યનું યુદ્ધ-અનંતવીર્ય પર ચક્ર મુકવું-તેણે ચક્ર લઈ ને પાછું દમિતારિ ઉપર મુકવું-દમિતારિનો શ્વિરચ્છેદ-વાસુદેવ તથા બળદેવ તરીકે પ્રસિદ્ધ થવું-શુભાનગરી તરફ પ્રમાણુ-માર્ગે મેઝ સમીપે આવતાં જિનચૈત્યના દર્શન કરવા જવું-કેવળી મુનિનો સમાગમ-કનકશ્રીએ પોતાના પિતાના પૂર્વભવાદિ સંબંધી પુછેલ પ્રશ્ન-મુનિએ કહેલ તેનો પૂર્વભવ-તેમાં શ્રીદત્તાનું વૃત્તાંત-તેણે કરેલ ધર્મચક્રવાળ તપ-જૈન ધર્મનું આરાધન-ધર્મના કળનો સંદેહ-શિવમદિર નગરમાં કીર્તિધર રાજ્ય ને અનિલવેગા રાણી-તેને થયેલ ત્રણ સ્વપ્ન સૂચિત દમિતારિ પ્રતિવાસુદેવ પુત્ર-તેની સ્ત્રી અદિરાના ઉદરમાં શ્રીદત્તાના જીવનું ઉપજવું-તેનો જન્મ-કનકશ્રી નામસ્થાપન-ધર્મ કળના સંદેહથી અંધુ જ્ઞેનોના વિરહ-કીર્તિધર રાજ્યએ લીધેલ દીક્ષા-તે હું મુનિ-પૂર્વભવ સાંભળવાથી કનકશ્રીને થયેલ ચૈરાગ્ય-તેણે દીક્ષા લેવા માટે માર્ગેલી આજ્ઞા-શુભા નગરીએ પહોંચ્યા પછી દીક્ષા લેવાનું કહેવું-કનકશ્રીએ કબુલ કરવું-શુભા નગરીએ પહોંચવું-અર્ધચક્રીપણુનો અનંતવીર્યને અધિક-અનંતવીર્યને સ્વયં પ્રભ પ્રભુ પદાર્થની મજેલી વધામણી-વાસુદેવનું વાદવા જવું-કનકશ્રીએ લીધેલ દીક્ષા-તેને થયેલ કેવળજ્ઞાન ને મોક્ષપદની

પ્રાપ્તિ-અળદેવને સુમતિ નામે પુત્રી-તેણે આપેલ મુનિદાન-તેનો સ્વમંવર-મંડપમાં આકાશમાંથી વિમાનનું ઉતરવું-તેમાં આવેલાં સૌધર્મેન્દ્રની ઈંદ્રાણી-તેણે કહેલો પોતાનો તથા સુમતિનો પૂર્વભવ-તેણે આપેલો ઓષ-તેનું પાછા ઉત્પત્તિ જવું-સુમતિને થયેલ જાતિ સ્મરણ-તેણે દીઠેલો પૂર્વ ભવ-ઉત્પન્ન થયેલ વૈરાગ્ય-તેણે માગેલી દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા-તેણે લીધેલી દીક્ષા-તેને કેવળ જ્ઞાન અને મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ.

અનંતવીર્યનું મરણ-પહેલી નરકમાં ઉપજવું-અપરાજિતે લીધેલી દીક્ષા-તેનું આરમા દેવલોકમાં ઈંદ્ર યવું-અનંતવીર્યના જીવનું નરકમાંથી નીકળી મેઘનાદ વિદ્યાધર યવું-તેનું મેર પર્વતપર આવવું-અચ્યુતેન્દ્રનો મેળાપ-તેણે આપેલો મેઘનાદને ઓષ-તેણે લીધેલી દીક્ષા-પૂર્વ જન્મના વૈરી દેવે કરેલ ઉપસર્ગ-મુનિનું નિમજ્જ રહેવું-અનશ્ન કરીને આરમા દેવલોકમાં ઉપજવું-

સર્ગ ત્રીજામાં-મંગળાવતી વિજયમાં રત્નસંચયમાનગરી, ક્ષેમકંઠર રાજ્ય ને રત્નમાળા રાણી-રત્નમાળાની કુક્ષીમાં અપરાજિતના જીવનું આવવું-તેણે દીઠેલાં ચક્રવર્તીના જન્મ સત્યક ચૌદ સ્વપ્ન તથા પંદરમું વજ્ર-પુત્રજન્મ-વજ્રયુદ્ધ નામ સ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-લક્ષ્મીવતી સાથે પાણ્ડિત્રહણ-તેને થયેલ સહસ્રાયુદ્ધ પુત્ર તે અનંતવીર્યનો જીવ-તેની મૌવનાવસ્થા-તેનું કનકશ્રી સાથે પાણ્ડિત્રહણ-તેને થયેલ શતબળી પુત્ર-

ઈશ્વાન કલ્પના દેવોમાં થયેલી વજ્રયુદ્ધના સમ્પૂર્ણ વિષે ચર્ચા-ચિત્રચૂળ દેવનું પરીક્ષા નિમિત્તે ક્ષેમકંઠર રાજ્યની સભામાં આવવું-તેણે કરેલું નારિતકમતનું સ્થાપન-વજ્રયુધે આપેલ તેનો ઉત્તર-દેવની પ્રસન્નતા-તેનું સ્વર્ગ ગમન-ઈશ્વાનેન્દ્રે વજ્રયુદ્ધ આગામી ભવે તીર્થકર થવાના છે એમ કહેવું-વજ્રયુદ્ધનું વસંત કીડા માટે ઉદ્ધાનમાં જવું-જળકીડા-દમિતારિ પ્રતિવાસુદેવના જીવનું વિદ્યુદ્દંદ્ર દેવ યર્ષને ત્યાં આવવું-તેણે કરેલ ઉપદ્રવ-વજ્રયુદ્ધે કરેલ તેનું નિવારણ-શકેન્દ્રનું ત્યાં આવવું-તેણે કરેલ પૂજને સ્તુતિ-ક્ષેમકંઠર રાજ્ય પાસે લોકાંતિક દેવનું આવવું-તેમણે લીધેલ દીક્ષા-પ્રાપ્ત થયેલ કેવળ જ્ઞાન-તેમની દેશના ને વજ્રયુદ્ધ વિગેરેનું વાંદીને સ્વસ્થાને જવું-

વજ્રયુદ્ધની આયુષશાળામાં ચક્ર રત્નની ઉત્પત્તિ-તેણે કરેલ મંગળાવતી વિજયના છપાંડનું સાધન-સહસ્રાયુધનું યુવરાજપદે સ્થાપન-

વજ્રયુધની સભામાં એક વિદ્યાધરનું તેને શરણે આવવું-તેની પાછળ આવેલી સુરેખા વિદ્યાધરી-ત્યાર પછી આવેલ એક વિદ્યાધર-તેણે પેલા વિદ્યાધરના દુનંધ સંબંધી કહેલ વૃત્તાંત-તે સાંભળી અવધિજ્ઞાનવડે જાણીને વજ્રયુધે કહેલો તેમના પૂર્વ ભવનો વૃત્તાંત-તે સાંભળી તેમનું ક્ષેમકંઠર પ્રભુ પાસે જઈ ચારિત્રનું ગ્રહણ કરવું-અનુક્રમે અભય પદની પ્રાપ્તિ-

સહસ્રાયુધની રાણી જયન્તા દેવીને થયેલ શુભ સ્વપ્ન સૂચિત પુત્ર-કનકશકિત નામ સ્થાપન-તેનું કનકમાળા સાથે પાણ્ડિત્રહણ-ત્યારબાદ વસંત સેના સાથે પાણ્ડિત્રહણ-વસંત સેનાની કુષ્ઠના પુત્રને થયેલો કોપ-કનકશકિતને આકાશગામિની વિદ્યાની પ્રાપ્તિ-તેનું દિમવંતગિરિએ જવું-ત્યારણ મુનિનો સમાગમ-તેણે તથા બંને સ્ત્રીઓએ લીધેલ દીક્ષા-તેને થયેલ ઉપસર્ગ-કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ-વજ્રયુધે કરેલો તેનો મંહોત્સવ-

ક્ષેમકંઠર પ્રભુનું વજ્રયુધની નગરીએ પધારવું-વજ્રયુધનું વાંદવા જવું-તેને થયેલ વૈરાગ્ય-સહસ્રાયુધને રાજ્ય સ્થાપન-વજ્રયુધે લીધેલી દીક્ષા-તેને થયેલ ઉપસર્ગ-રંભા વિગેરેએ કરેલું તેનું નિવારણ-સહસ્રાયુધે કરેલ રાજ્ય પાલન-તેણે લીધેલી દીક્ષા-વજ્રયુધ સાથે મળવું-બંનેએ કરેલ તીવ્રતપ ને શુભ ખ્યાન-સાથે કરેલ અણુસણ-ત્રીજા ઐવેચકમાં ઉત્પન્ન થવું-

સર્ગ ચોથામાં-પુષ્કળાવતી વિજયમાં પુંડરીકીણી નગરીમાં ઘનરથ રાજ્ય-તેની પ્રિયમતિ ને મનોરમા નામે રાણી-તે બંનેના ઉદરમાં ત્રીજા ઐવેચકથી આવીને બંને દેવનું ઉપજવું-બંનેનો જન્મ-મેઘરથ ને દુહરથ નામ સ્થાપન-નિહતશત્રુ રાજ્યના મંત્રીનું આવવું-તેણે તે બંનેને પોતાના રાજ્યની કન્યા આપવાની કરેલી માંગણી-

ધનરથ રાજ્યે કરેલ સ્વીકાર-મેધરથ ને દહરથનું તે તરફ પ્રયાણ-માર્ગમાં સુરેન્દ્રદત્ત રાજ્ય સાથે થયેલ યુદ્ધ-
તેનો પરાજય-સુમંદીરપુર પહોંચવું-ત્રણ કન્યા સાથે પાણ્ડિગ્રહણ-પાછા વળતાં સુરેન્દ્રદત્તને તેનું રાજ્ય પાછું
સોંપવું-ત્રણ રાણીઓને થયેલ એકેક પુત્ર-નંદિણેણ, મેધસેન ને રૂપસેન નામ સ્થાપન-

ધનરથ રાજ્ય પાસે સુસેના ગણિકાનું કુકડો લઈને આવવું-તેની સાથે મનોરમા રાણીના કુકડાનું યુદ્ધ-
પરસ્પરનું અજયપણું-ધનરથ રાજ્યે કહેલ તે બંનેનો પૂર્વાભવ-મેધરથે બતાવેવું તેનું વિદ્યાધર અધિષ્ઠિત-
પણેવું કારણ-બે વિદ્યાધરના પૂર્વાભવનું કહેવું-તેનું પ્રગટ થવું-ધનરથ રાજ્યને નમીતે તેમનું સ્વસ્થાને જવું-
કુકડાઓને થયેલ જાતિ સ્મરણ-તેમણે કરેલ અનશન-તેમનું ભુતનાથક થવું-મેધરથ પાસે આવવું-તેમના
ઉપકારનું કરાવેલ સ્મરણ-વિમાનમાં સાથે લઈ જઈને મનુષ્યલોકનું બતાવવું-તેમનું સ્વસ્થાને ગમન-

ધનરથ રાજ્ય પાસે લોકાતિક દેવનું આગમન-તેમણે લીધેલી દીક્ષા-પ્રાપ્ત થયેલ કેવળ જ્ઞાન-

મેધરથ રાજ્યનું ઉદ્ધાનમાં જવું-તેમની પાસે બૂતોએ કરેલું તાંડવ-એક વિદ્યાધર યુગલનું ત્યાં આવવું-
તેનો મેધરથ રાજ્યે કહેલ વૃત્તાંત-પ્રિયમિત્રના પુછવાથી કહેલો તેનો પૂર્વાભવ-તે સિંહરથ વિદ્યાધરનું સ્વસ્થાને
જવું-તેણે ધનરથ પ્રભુ પાસે લીધેલી દીક્ષા-પ્રાપ્ત કરેલ અબ્યપદ-

મેધરથ રાજ્યનું પૌષ્ઠ લઈને બેસવું-એક પારેવાનું તેના ખોળામાં આવીને પડવું-મેધરથે આપેલી તેને
આશ્વાસના-પાછળ આજ પક્ષીનું આવવું-તેણે કરેલી પારાવતની માગણી-મેધરથે આપેલ ઉપદેશ-તેણે આપેલો
ઉત્તર-મેધરથ રાજ્યે પારેવા જટલું પોતાનું માંસ આપવાનું કમુલ કરવું-કાંટાનું મંગાવવું-પારેવાનો અત્યંત
તોલ-મેધરથ રાજ્યનું કાંટાને એક પાસે બેસી જવું-સામંતાદિકે કરેલ હાહાકાર-દેવતાનું પ્રગટ થવું-તેણે પરીક્ષા
માટે આવવાનું કહેલું કારણ-તેનું સ્વસ્થાને જવું-પારેવાને આજ પક્ષીના તથા તે દેવના પૂર્વાભવનો મેધરથે
કહેલ વૃત્તાંત-બંને પક્ષીને થયેલ જાતિ સ્મરણ-તેણે કરેલ અનશન-તેનું ભુવનપતિ દેવતા થવું-

મેધરથ રાજ્યે અક્રમ કરીને કરેલ કાયોત્સર્ગ-ઈશાનેન્દ્રે કરેલ પ્રશ્નસા-બે ઈંદ્રાણીઓનું પરીક્ષા માટે
આવવું-તેમણે કરેલ અનુકૂળ ઉપસર્ગ-મેધરથનું અચળ રહેવું-ઈંદ્રાણીઓનું સ્વસ્થાને જવું-મેધરથને થયેલ
વૈરાગ્ય-ધનરથ તીર્થકરનું ત્યાં પધારવું-મેધરથે જણાવેલ દીક્ષા લેવાનો વિચાર-દહરથનું પણ સાથે જ તેમાર
થવું-મેધસેનને રાજ્યે સ્થાપન-મેધરથ તથા દહરથે લીધેલ દીક્ષા-મેધરથે કરેલ વૈશ્વ સ્થાનકનું આરાધન-તીર્થકર
નામકર્મનો અંધ-બંનેએ કરેલ અનશન-સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં બંનેનું ઉપજવું-

સર્ગ પાંચમામાં-હસ્તીનાપુર નગર, વિશ્વસેન રાજ્ય ને અચિરા દેવીનું વર્ણન-મેધરથના જીવનું સર્વાર્થ-
સિદ્ધથી અથવું-અચિરા માતાની કુક્ષીમાં ઉપજવું-માતાએ દીઠેલાં ચૌદ સ્વપ્ન-ભગવંતના મર્ગમાં ઉપજવાથી
મરકી વિગેરેની થયેલી શાંતિ-પ્રભુનો જન્મ-દિશા કુમારીકૃત જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રકૃત જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રે કરેલી
પ્રભુની સ્તુતિ-વિશ્વસેન રાજ્યે કરેલો જન્મોચ્છવ-શાંતિનાથ નામ સ્થાપન-બૌદ્ધનાવસ્થા-રાજ્યે સ્થાપના-
અનેક રાજકન્યાઓ સાથે વિવાહ-શાંતિનાથની રાણી મરોમતિએ દીઠેલ શુભ સ્વપ્ન-દહરથના જીવનું સર્વાર્થસિદ્ધથી
અથવું-તેની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પુત્ર જન્મ-ચક્રાચુદ્ધ નામ સ્થાપન-

ચક્ર રત્નની ઉત્પત્તિ-શાંતિનાથનું દિગ્વિજય માટે પ્રમાણ-માગવાદિ દેવોનું સ્વયમેવ સામ્ય થવું-તેમણે
આપેલ ભેટ-ઉત્તર તરફના ત્રણ ખંડ સાધવા જવું-કીરાતો સાથે યુદ્ધ-તેણે કરેલું મેધ કુમારોનું આરાધન-
મેધકુમારોએ કરેલ ઉપદ્રવ-પ્રભુના સેવક દેવોનું તેની પાસે જવું અને સમજાવવું-કીરાતોનું વશ થવું-ઋષભ-
કૂટપર નામ લખવું-નવનિધાનનું વશ થવું-હસ્તીનાપુરમાં પ્રવેશ-પાંચમા ચક્રી તરીકે અભિષેક-ઋષિનું વર્ણન-

લોકાતિક દેવોનું આવવું-સાંવત્સરિકદાન-દીક્ષા મહોચ્છવ-પ્રભુએ લીધેલ દીક્ષા-પ્રથમપારણ-પ્રભુને કેવળ
જ્ઞાન-દેવકૃત સમવસરણ-ચક્રાચુદ્ધને વધામણી-તેનું વાદવા આવવું-ઈંદ્રાદિકે કરેલી પ્રભુની સ્તુતિ-પ્રભુની
દેશના-ઈંદ્રિયોને જીતવા સંબંધી ઉપદેશ-ચક્રાચુદ્ધે લીધેલ દીક્ષા-ગણધર સ્થાપના-મક્ષ મક્ષણી-કુરુચંદ્રે કરેલ પૂર્વ

ભવ સંબંધી પ્રશ્ન-પ્રભુએ કહેલ તેનો પૂર્વ ભવ-તેમાં વસંત દેવ ને કામપાળ તથા મદિરા ને કેસરાનું સવિસ્તર વૃત્તાંત-પ્રભુનો પરિવાર-સમેત શિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુષ્યનું પ્રમાણ-અકાયુષ્યનું કોટિશિલાએ મોક્ષ ગમન-વગેરે-

પર્વ પાંચમું સમાપ્ત

પર્વ છઠું
સર્ગ ૮

સર્ગ પહેલામાં-શ્રીકુંથુનાથ ચરિત્ર-તેમનો પૂર્વભવ-સિંહાવહ રાજ્યે લીધેલ દીક્ષા-વીશ્વ સ્થાનકનું આરાધન-તીર્થકર નામ કર્મનો બંધ-સર્વાર્થ સિદ્ધ ઉપજવું-હસ્તીનાપુર નગરમાં શર રાજ તથા શ્રીદેવીનું વર્ણન-શ્રી દેવીની કુક્ષીમાં સર્વાર્થ સિદ્ધથી અમીને ઉપજવું-તેમણે દીઠેલાં ચૌદ સ્વપ્ન-પુત્ર જન્મ-દેવકૃત જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ-કુંથુનાથ નામ સ્થાપન-યૌવનાવસ્થા-પાણ્ડિગ્રહણ-રાજ્ય સ્થાપન-અક રતનું ઉત્પન્ન થવું-છ ખંડનો દિગ્વિજય-છટ્ટા અહીં તરીકે અભિષેક-લોકાતિક દેવોનું આવવું-પ્રભુએ લીધેલ દીક્ષા-પ્રથમ પારણ-કેવળ જ્ઞાનની નિષ્પત્તિ-સમવસરણ-ઈંદ્રાગમન-ઈં કરેલી પ્રભુની સ્તુતિ-પ્રભુની દેશના-મન શુદ્ધિની આવશ્યકતાનો ઉપદેશ-ગણધર સ્થાપના-મક્ષ મક્ષણી-પ્રભુનો પરિવાર-સમેતશિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુષ્યનું પ્રમાણ-

સર્ગ બીજામાં-શ્રીઅરનાથ ચરિત્ર-તેમનો પૂર્વભવ-ધનપતિ રાજ્યે લીધેલ દીક્ષા-વીશ્વ સ્થાનકનું આરાધન-તીર્થકર નામ કર્મનું ઉપજવું-નવમા ઐવેશકે ઉપજવું-હસ્તીનાપુરમાં સુદશન રાજ્ય ને મહાદેવીનું વર્ણન-નવમા ઐવેશકથી અમવવું-મહા દેવીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-ચૌદ સ્વપ્ન-પ્રભુનો જન્મ-દેવકૃત જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રે કરેલ સ્તુતિ-અરનાથ નામ સ્થાપન-યૌવનાવસ્થા-વિવાહ-રાજ્ય સ્થાપન-સાતમા અકવતીપણું-લોકાતિક દેવનું આવવું-પ્રભુએ લીધેલ દીક્ષા-પ્રથમ પારણ-પ્રભુને કેવળ જ્ઞાન-ઈંદ્રાદિકનું આવવું-ઈંદ્રે કરેલી પ્રભુ-સ્તુતિ-પ્રભુની દેશના-રાગદ્વેષનો જન્મ કરવાનો ઉપદેશ-ગણધર સ્થાપના-મક્ષમક્ષણી-

પ્રભુનું પદ્મિની ખંડ નગરે પધારવું-કુંભ ગણધરની દેશના-એક વામનનું ત્યાં આવવું-સાગરદત્ત શેઠે કહેલ વૃત્તાંત-તેમાં પોતાની પુત્રી પ્રિયદર્શનાનો વીરભદ્ર સાથે વિવાહ-વીરભદ્રનું એકાકી પરદેશગમન-વામનથી તેના કેટલાક મળેલા ખચર-રકુટ જાણવા માટે પ્રથ-કુંભગણધરે કહેલ વીરભદ્રનું વૃત્તાંત-વીરભદ્રે કરેલ રૂપનું પરાવર્તન-તેનું સિંહલદ્વીપ જવું-શંખ શેઠને ત્યાં પુત્ર તરીકે રહેવું-તેની પુત્રી વિનમવતી સામે રાજપુત્રી અનંગ સુંદરી પાસે જવું-વીરભદ્રની કળા જોઈને તેનું વશ થવું-વીરભદ્રે પોતાનું રૂપ પ્રગટ કરવું-અનંગ સુંદરીને થયેલ પ્રીતિ-તેણે પોતાની માતાને જણાવેલો વિચાર-અનુક્રમે તેની સાથે થયેલો વીરભદ્રનો વિવાહ-ત્યાંથી સ્વદેશ જવા નીકળવું-સમુદ્ર માર્ગે પ્રમાણ-વહાણનું ભાગવું-અનંગ સુંદરીનું કીનારે નીકળવું-તાપસોનો પ્રસંગ-તાપસોએ પદ્મિનીખંડ નગરે મુકી જવું-ત્યાં સુપ્રતા સાધ્વીનો મેળાપ-તેના ઉપાશ્રમમાં રહેવું-પ્રિય દર્શનાનો મેળાપ-અનેને થયેલ સ્નેહ-વીરભદ્રને રતિવલ્લભ વિલાધરે સમુદ્રમાંથી કાઢવો-તેણે કહેલ બંને સ્ત્રીઓની હકીકત-વીરભદ્રે કરેલ ગૌરવણું-પ્લુહ્લહાસ નામ રાખવું-રતિવલ્લભની પુત્રી રત્નપ્રભા સાથે પાણ્ડિગ્રહણ-તેની સાથે કરેલો આનંદ-અનંદા પદ્મિની ખંડ નગરે બનેતું આવવું-સુપ્રતા સાધ્વીના ઉપાશ્રમ પાસે રત્નપ્રભાને મુકીને વીરભદ્રનું પ્રવચન રહેવું-રત્નપ્રભાનું ગભરાવું-સાધ્વીએ કરેલ આશાસન-ઉપાશ્રમમાં રહેવું-વીરભદ્રનું વામનરૂપ કરીને સહરમાં ફરવું-રત્નપ્રભાનો અનંગસુંદરી ને પ્રિયદર્શના સાથે મેળાપ-પરસ્પર વાતચિત-પરસ્પર સ્નેહ-કોઈ પણ પુરુષ સાથે ન બોલવાની પ્રતિજ્ઞામાં ત્રણેનું સ્થિત થવું-રાજ્ય પાસે થયેલી તે વાત-વીરભદ્રે તેમને બોલાવવાનું સ્વીકારવું-વામન વેષે ઉપાશ્રમમાં આવવું-તેણે કહેવા મારેલો પોતાનો વૃત્તાંત-પહેલાં પ્રિય-

દર્શનાતું પછી અનંગ સુંદરીતું ને પછી રત્નપ્રભાતું-તેજ વીરભદ્ર આ વામન છે એમ કુંભગણ્યુધરે પ્રગટ કરવું-વામનતું ઉપાશ્રયે આવવું-પોતાના રૂપતું પ્રગટ કરવું-પરસ્પર મેળાપ-અતિશય આનંદ-સુવતાગણિનીએ ખતાવેલો સુપાતદાનનો પ્રભાવ-વિશેષ પુછવા માટે અરનાથ પ્રભુ પાસે આવવું-સુવતા ગણિનીએ કરેલ પ્રશ્ન-પ્રભુએ કહેલ વીરભદ્રનો પૂર્વભવ-તેમાં તેના શ્રવે અરનાથ પ્રભુના શ્રવને પૂર્વભવે આપેલ દાન-તેના પ્રભાવથી થયેલ સુખ પ્રાપ્તિ-અનુક્રમે વીરભદ્રતું સ્વર્ગ ગમન-

પ્રભુનો પરિવાર-સમેતશિખર પધારવું--પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુષ્યતું પ્રમાણ-

ત્રીજા સર્ગમાં- છઠ્ઠા વાસુદેવ, બળદેવ ને પ્રતિવાસુદેવના ચરિત્ર-બળદેવનો પૂર્વભવ-સુદર્શન રાજાનું

દીક્ષા લઇને આઠમા દેવલોકમાં ઉપજવું-વાસુદેવનો પૂર્વભવ-પ્રિયમિત્ર રાજાની રાણીતું સુકેતુ રાજાએ હરણ કરવું-પ્રિયમિત્રે લીધેલ દીક્ષા-સુકેતુને મારનાર થવાતું કરેલું નિમાણ-ત્રીજા દેવલોકમાં ઉપજવું-સુકેતુના શ્રવતું ભવ ભ્રમણ કરીને વૈતાહ્ય ઉપર બલિ નામે પ્રતિવાસુદેવ થવું-ચક્રપુર નગરમાં મહાશિર રાજાને વૈજ્યંતી ને લક્ષ્મીવતી નામે બે રાણીઓ-સુદર્શનના શ્રવતું વૈજ્યંતીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પુત્ર જન્મ-આનંદ નામ સ્થાપન-પ્રિય મિત્રના શ્રવતું લક્ષ્મીવતીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પુરુષ પુંડરિક નામ સ્થાપન-ખંનેના અત્યંત સ્નેહ-મૌવનાવસ્થા-પુરુષપુંડરિકતું પદ્માવતી સાથે પાણિઅહણ્યુ-તેના શપતું વર્ણન સાંભળી બળિ રાજાતું તેને હરણ કરવા આવવું-પરસ્પર યુદ્ધ-બળિરાજાએ ફેકેલ ચક્ર-તેતું નિષ્ફળ જવું-તેજ ચક્રથી પુરુષ પુંડરિકે કરેલ બળિરાજાનો શિરચ્છેદ-પુરુષ પુંડરિક ને આનંદનું છઠ્ઠા વાસુદેવ ને બળદેવ તરીકે પ્રસિદ્ધ થવું-કોટી શીલાતું ઉપાડવું-વાસુદેવતું ઇંદ્રી નરકે જવું-બળદેવતું મોક્ષે જવું-

ત્રીજા સર્ગમાં-સુભૂમ ચક્રવર્તીતું ચરિત્ર-તેનો પૂર્વભવ-ભૂપાળ રાજાએ લીધેલી દીક્ષા-નિમાણ આંધીને

સાતમાં દેવલોકમાં ઉપજવું-હસ્તિનાપુરમાં અનંતવીર રાજા-જમદગ્નિ તાપસની ઉત્પત્તિ-બે દેવતાતું ધર્મ પરીક્ષા માટે આવવું-તેમણે કરેલી પદ્મરથ રાજપિની પરિક્ષા-તેનું પાર ઉતરવું-દેવતાનું ધમદગ્નિ તાપસ પાસે આવવું-ચક્રલાચક્રીશ્વે તેની દાઢીમાં રહેવું-તેના સંવાદથી ધમદગ્નિને થયેલ ક્રોધ-તેના વચનથી સ્ત્રી પરણવાનો તેણે કરેલો નિષ્ણય-તેનું જિતશનુ રાજા પાસે કન્યા માગવા આવવું-દેવતાનું સ્વર્ગ ગમન-જૈન ધર્મ ઉપર દહ વિદ્યાસ-જિતશનુ રાજાની દહ પુત્રીએ કરેલો ધમદગ્નિને અસ્વીકાર-તેને કુખડીએ બનાવી દેવી-રેણુકાએ કરેલ સ્વીકાર-તેની સાથે ધમદગ્નિને વિવાહ-દહ રાજપુત્રીને સજ્જ કરવી-રેણુકાનું મૌવન વધમાં આવવું-તેને માટે ને તેની બેન માટે એકેક ચરનું સાધવું-રેણુકાએ ખાધેલ ક્ષત્રિય ચર ને તેની બેનને આપેલ ખલચર-ખંનેને થયેલ પુત્ર-રેણુકાને રામ ને તેની બેનને કૃતવીર્ય-રામે એક વિદ્યાધરની કરેલી સેવા-તેણે આપેલ પરશુ વિદ્યા-તેનું સાધવું-પરશુરામ નામથી પ્રગટ થવું-રેણુકાનું અનંતવીર્યને ત્યાં જવું-તેની સાથે લુપ્થ થવું-તેમાંથી થયેલ પુત્રોત્પત્તિ-ધમદગ્નિનું પુત્ર સહીત તેને લઈ આવવું-પરશુરામને તેથી ચડેલો ક્રોધ-તેણે પુત્ર સહીત રેણુકાને કરેલ વિનાશ -તે વાત સાંભળી અનંતવીર્યનું ત્યાં આવવું-ધમદગ્નિના આશ્રમાદિનો નાશ પમાડવો-તાપસોના આકંઠથી પરશુરામનું ત્યાં આવવું-તેણે કરેલો અનંતવીર્યનો વિનાશ-અનંતવીર્યના રાજ્યે કૃતવીર્યનું બેસવું-તેની સ્ત્રી તારાના ઉદરમાં ભૂપાળરાજાના શ્રવતું ઉપજવું-કૃતવીર્યે ધમદગ્નિના કરેલ વિનાશ-પરશુરામે કરેલો કૃતવીર્યનો વિનાશ-તેના રાજ્યે તેનું બેસવું-કૃતવીર્યની સ્ત્રીનું તાપસોને શરણુ જવું-ત્યાં ભૂમિગૃહમાં રહેવું-ચૌદ સ્વપ્ન સચિત પુત્રનો જન્મ-સુભૂમ નામ સ્થાપન-પરશુરામને ક્ષત્રિય જાતિપર ચડેલો ક્રોધ-તેણે કરેલી સાતવાર નક્ષત્રી ભૂમિ-તેની દાઢોનો ભરેલો યાજ-એક નિમિત્તિમાને પોતાના મૃત્યુ સંબંધી પરશુરામે કરેલ પ્રશ્ન-તેણે ખતાવેલ નિશાની-પરશુરામે મંડાવેલી દાનશાળા-

સુભૂમનું મોંઝરામાં વૃદ્ધિ પામવું-બેધનાદ વિદ્યાધરની પુત્રી સાથે તેનું પાણિઅહણ્યુ-સુભૂમે માતાને કરેલ પ્રશ્ન-તેણે આપેલ ઉત્તર-સુભૂમનું બહાર નીકળવું-હસ્તિનાપુર જવું-દાનશાળામાં પ્રવેશ-દાઢોનું ક્ષીર ધર્ષ જવું-

સુભ્રમે કરેલો તેનો આહાર-પરશુરામ સાથે યુદ્ધ-પરશુરામનું મરણ-તેણે કરેલી ૨૧ વાર નખાલણી પૃથ્વી-સુભ્રમે કરેલો વિજય-તેનું ચક્રવર્તીપણું-તેણે કરેલ અધાર પાપ-મરણ પામીને સાતમી નરકે જવું-

પાંચમા સર્ગમાં-સાતમા વાસુદેવ બળદેવ ને પ્રતિવાસુદેવનું ચરિત્ર-બળદેવનો પૂર્વભવ-વસુધર રાજ્યએ લીધેલી દીક્ષા-પાંચમા દેવલોકમાં ઉપજવું-વાસુદેવનો પૂર્વભવ-લલિતમિત્રનું બળ મંત્રીએ કરેલ અપમાન-લલિતમિત્રે લીધેલી દીક્ષા-બળ મંત્રીને-મારનાર થવાનું કરેલું નિમાણું-પહેલા દેવલોકમાં દેવ થવું-બળ મંત્રીનું ભવ બ્રમણ કરીને વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર પ્રલહાદ નામે પ્રતિવાસુદેવ થવું-

વારાણસી નગરીમાં અમિસિંહ રાજ્યને જન્મતી ને શેષવતી રાણી-જન્મતીની કુક્ષીમાં વસુધરના જીવનું ઉપજવું-પુત્ર જન્મ-નંદન નામ સ્થાપન-શેષવતીના ઉદરમાં લલિતમિત્રના જીવનું ઉપજવું-પુત્ર જન્મ-દત્ત નામ સ્થાપન-અનેની મૈત્રી-તેમની પાસેથી પ્રલહાદે કરેલી ઐરાવલ્ય હસ્તીની માગણી-તેણે કરેલ તીરકાર-પરસ્પર યુદ્ધ-પ્રલહાદે મુકેલું ચક્ર-તેનું નિષ્કળ જવું-તેજ ચક્ર દત્તે પ્રલહાદપર મુકવું-તેથી થયેલ તેનો શ્વિરચ્છેદ-નંદન ને દત્તનું સાતમા વાસુદેવ બળદેવ તરીકે પ્રસિદ્ધ થવું-કોટી શિલાનું ઉપાડવું-દત્તનું મરણ-પાંચમી નરકે જવું-નંદન બળદેવે લીધેલી દીક્ષા-તેમનું મોક્ષ ગમન-

સર્ગ છઠ્ઠામાં-શ્રી મદલિનાથ ચરિત્ર-તેમનો પૂર્વભવ-વીતશોકા નગરીમાં બળ રાજ્ય ને ધારણી રાણીનો મહાબળ નામે પુત્ર-તેને છ મિત્રો-બળ રાજ્યએ લીધેલ દીક્ષા-તેમનું મોક્ષ ગમન-મહાબળને થયેલ બળભદ્ર નામે પુત્ર-મહાબળને દીક્ષા લેવાનો થયેલ વિચાર-છ મિત્રની સંમતિ-સાતે મિત્રોએ લીધેલ દીક્ષા-સમાન તપસ્યા કરવાનો કરેલ સંકેત-મહાબળ મુનિએ કપટ વડે કરેલ વિશેષ તપ-તેથી આંધેલ સ્ત્રીવેદ-વીશ્વ સ્થાનકના આરાધનથી આંધેલ તીર્થકર નામ કર્મ-સાતે મિત્રોનું વૈજ્ઞાન વિમાનમાં ઉપજવું-મિથિલા નગરીમાં કુંભ રાજ્ય ને પ્રભાવતી રાણીનું વર્ણન-મહાબળના જીવનું સ્વપ્ન-પ્રભાવતીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-ચૌદ સ્વપ્ન સૂચિત પુત્રીનો જન્મ-દેવકૃત જન્મોચ્છવ-ઈંદ્રે કરેલ રતુતિ-મહ્લીકુમારી નામ સ્થાપન-

અચળ મિત્રના જીવનું સ્વપ્ન-સાકેતપુરમાં પ્રતિષ્ઠા રાજ્ય થવું-તેની રાણી સાથે નાગ મદિરમાં તેનું આવવું-પુષ્પ મુદ્ગર સંબંધી મંત્રીને કરેલ પ્રશ્ન-તે મહ્લીકુમારીના પુષ્પ મુદ્ગરની કરેલી પ્રશ્નસા-તેને ઉપજોલો રાગ-તેણે મોકલેલો કુંભરાજ્ય પાસે દૂત-

ધરણ્ય મિત્રના જીવનું સ્વપ્ન-ચંપાપુરીમાં ચંદ્રછાય રાજ્ય થવું-ચંપાનિવાસી અહંભ્રમ શ્રાવકનો બળ પ્રવાસ-તેની ધર્મ દૃઢતા સંબંધી ઇંદ્રે કરેલી પ્રશ્નસા-એક દેવતાનું પરિક્ષા કરવા આવવું-તેમાં પાર ઉતરવું-દેવતાએ આપેલ કુંડળની બે જોડ-મિથિલામાં કુંભ રાજ્યને ભેટ ધરવી-બીજી જોડ ચંપાએ આવીને ચંદ્રછાય રાજ્યને ભેટ ધરવી-રાજ્યએ પુછેલ તેની હકીકત-પ્રસંગે તેણે કરેલું મહ્લીકુમારીના રૂપનું વર્ણન-તેથી તેને થયેલો અનુરાગ-તેણે કુંભરાજ્ય પાસે મોકલેલ દૂત-

પૂરણ્ય મિત્રના જીવનું શ્રાવસ્તીમાં રૂક્મી રાજ્ય થવું-તેણે પોતાની પુત્રીનો કરેલ સ્નાનવિધિ- તે સંબંધી રાજ્યએ કરેલ સેવકને પ્રશ્ન-તેણે કરેલી મહ્લીકુમારીના સ્નાનવિધિની તેમજ તેના રૂપની પ્રશ્નસા-તેથી તેને ઉપજોલો અનુરાગ-તેણે કુંભરાજ્ય પાસે મોકલેલ દૂત-

વસુમિત્રના જીવનું વારાણસીપુરીમાં શંખ રાજ્ય થવું-અહીં મદલિકુમારીના કુંડળનું ભાંગવું-તે સાંધી દેવાનો કુંભ રાજ્યએ કરેલ સોનીઓને હુકમ-સોનીઓએ બતાવેલ પોતાનું અશક્તપણું-કુંભ રાજ્યએ કરેલ દેશનીકાલ-તેમનું વારાણસી આવવું-શંખ રાજ્ય પાસે તેઓએ કરેલું મહ્લીકુમારીના રૂપનું વર્ણન-તે ઉપરથી રાજ્યને થયેલ અનુરાગ- તેણે મોકલેલ કુંભરાજ્ય પાસે દૂત-

અભિચંદ્ર મિત્રનું કાપિલ્યપુરમાં જિતશત્રુ રાજ્ય થવું-ચોક્ષા પરિવ્રાજિકનું મહ્લીકુમારી પાસે આવવું-તેના મતનો મહ્લીકુમારીએ કરેલો નિરાસ-દાસીઓએ કરેલ અપમાન-તેને થયેલ કોપ-તેનું જિત શત્રુ રાજ્ય પાસે આવવું-તેણે પોતાની રાણીઓના રૂપ સંબંધી કરેલ પ્રશ્ન-ચોક્ષાએ મહ્લીકુમારીના રૂપની કરેલી પ્રશ્નસા- તે સાંભળી જિતશત્રુને થયેલો અનુરાગ-તેણે કુંભરાજ્ય પાસે મોકલેલ દૂત-

વૈશ્રવણ મિત્રના જીવનું હસ્તીનાપુરમાં અદીનશત્રુ રાજ થવું-મહીકુમારીના લાઈ મહકુમારે ચિત્રાવેલી ચિત્રજાળા-એક ચિત્રકારે ચિત્રેલું મહીકુમારીનું આમેહુખ ચિત્ર-મલ્લકુમારનું ત્માં ક્રીડા માટે આવવું-મલ્લીકુમારીને દેખીને સરમાવું-ધાત્રીએ કરેલો ખુલાસો-ચિતારાપર ચડેલો ક્રોધ-તેના અંગુઠાનું છેદવું-ચિતારાનું હસ્તીનાપુર આવવું-અદીનશત્રુ રાજ પાસે તેણે કરેલું મહીકુમારીના રૂપનું વર્ણન- તે રાજને થયેલ અનુરામ-તેણે મોકલેલ કુંભ રાજ પાસે ફૂત-

મહીકુમારીએ જીએ રાજએને પ્રતિષેધ પમાડવા માટે કરેલી ગોઠવણુ-સુવર્ણમય પોતાની મૂર્તિ-દરરોજ તેમાં એક અન્નકવળનો પ્રક્ષેપ-

જ રાજના ફૂતોનું કુંભ રાજ પાસે આવવું-દરેકે જુદી જુદી રીતે કરેલી મલ્લીકુમારીની માગણી-કુંભ-રાજએ જીએ ફૂતોનો કરેલો તિરસ્કાર-ફૂતોનું પાછા-જવું-જીએ રાજએ એકઠા મળીને લંડાઈ માટે આવવું-તેણે નાખેલો મિથિલા કરતો ઘેરા-કુંભ રાજને થયેલ ચિંતા-મલ્લીકુમારીએ કરેલ તેનું નિવારણુ-જીએ રાજને પોતાની મૂર્તિવાળા સ્થાનમાં તેડાવવું-તેઓનું આવવું-મલ્લીકુમારીની મૂર્તિ જોઈને અનુરાગી થવું-મલ્લીકુમારીએ માથાપરનું ઉધારેલું ઢાંકણુ-તેમાંથી ઉછળેલો દુર્ગંધ-જીએ રાજનું પરાહ્મુખ થવું-તે વખતે મલ્લીકુમારીએ આપેલ ઘોષ-જીએ રાજને થયેલ ભતિ સ્મરણુ-તેમણે માનેલો મલ્લીકુમારીનો ઉપકાર-અવસરે દીક્ષા લેવાનું સ્વીકારી તેમનું સ્વસ્થાને જવું-

લોકાતિક દેવોનું આગમન-મલ્લીકુમારીએ આપેલ સંવત્સરીદાન-તેમણે લીધેલ દીક્ષા-તેજ દિવસે થયેલ કેવળ જ્ઞાન-દેવે રચેલ સમવસરણુ-કુંભ રાજ ને જીએ મિત્ર રાજનું આવવું-ઈંદ્ર તથા કુંભ રાજએ કરેલી સ્તુતિ-પ્રભુએ આપેલી દેશના-સમતાની આવશ્યકતાનો ઉપદેશ-જ રાજઓએ લીધેલ દીક્ષા-ગણુધર સ્થાપના-પ્રથમ પારણુ-મહામહાણી-પ્રભુનો પરિવાર-સમેતશિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણુ-આગુપ્તનું પ્રમાણુ-

— છાતમાં સર્ગમાં-શ્રીમુનિસુમત સ્વામીનું ચરિત્ર-તેમનો પૂર્વભવ-સુરશ્રેષ્ઠ રાજએ લીધેલ દીક્ષા-વીરશાનકનું આરાધન-તીર્થકર નામ કમનો બંધ-દશમા દેવલોકમાં ઉપજવું-

હરિવંશની ઉત્પત્તિ-કૌશાંબી નગરીમાં સુમુખ રાજ-વીરકુવિંદની સ્ત્રી વનમાળાને જોઈ ને તેને ઉપજોલો મોહ-તેને મેળવવા માટે સુમતિ મંત્રી મારફત કરેલો પ્રયત્ન-તેણે મોકલેલી પરિત્રાજિકા વનમાળાને પહુ થયેલ અનુરાગ-પરિત્રાજિકાએ કરી આપેલો બંનેનો મેળાપ-તેની સાથે સુમુખ રાજએ કરેલ ક્રીડા-વીરકુવિંદનું ગાંડા થઈ જવું-તેને તેવી રિચતિમાં જોઈને સુમુખ રાજને થયેલો ખેદ-તે અવસરે તેની ને વનમાળાની ઉપર થયેલ વિષુત્પાત-બંનેનું મરણુ-તેનું હરિવર્ષ ક્ષેત્રમાં યુગલિક થવું-હરિ ને હરિણી નામ સ્થાપન-વીરકુવિંદે કરેલ બાળ તપ-તેનું સૌધમ દેવલોકમાં કિન્દિવિષિક દેવ થવું-તેનું અવધિ જ્ઞાનવડે યુગલિકને દેખવું-તેને ઉપજોલો કોપ-મારી નાખવાનો થયેલ વિચાર-વિચારવાનું કરવું-અંધા નગરીમાં તે બંનેને મુકવું-ત્માંના રાજ રાણી થવું-અનેક પ્રકારનાં પાપો કરીને તેમનું દુર્ગતિ જવું-તેના નામ ઉપરથી શીતળનાથજીના તીર્થમાં થયેલી હરિવંશની ઉત્પત્તિ-તેના વંશમાં થયેલા અનેક રાજઓ-

રાજગૃહ નગરમાં હરિવંશમાં થયેલ સુમિત્ર નામે રાજ-તેની પદ્માવતી રાણીના ઉદરમાં દશમા દેવલોકથી આવીને સુરશ્રેષ્ઠ રાજના જીવનું ઉપજવું-તેણે દીઠેલાં ચૌક સ્વમ-પુત્રનો જન્મ-ઈંદ્રનું મેરપર લઈ જવું-ત્માં કરેલો જન્માભિષેક-ઈંદ્રે કરેલ સ્તુતિ-મુનિસુમત નામ સ્થાપન-મૌવનાવસ્થા-પાણિપ્રહણુ-પ્રભાવતી રાણીથી થયેલ સુમત નામે પુત્ર-લોકાતિક દેવોનું આવવું-પ્રભુએ લીધેલ દીક્ષા-પ્રથમ પારણુ-કેવળ જ્ઞાનની નિષ્પત્તિ-સમવસરણુ-ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ-પ્રભુએ આપેલી દેશના-મતિ ધર્મ તથા ગૃહસ્થ ધર્મનું વર્ણન-ગૃહસ્થનો સામાન્ય ધર્મ-ગણુધર સ્થાપના-મહામહાણી-

પ્રભુનું ભૃગુકન્થ નગરે પધારવું-જિતશત્રુ રાજનું અશ્વ સહીત વાંદવા આવવું-ગણુધરે કોણુ ધર્મ પામ્યું ; એવો કરેલો પ્રશ્ન-ભગવંતનું સૌશ્વ ધર્મ પામ્યો છે એમ કહેવું-રાજએ અશ્વ સંબંધી પુછેલ પ્રશ્ન-ભગવંતે

કહેલ તેનો પૂર્વભવ-તેમાં બતાવેલું સાગરદત્તે કરાવેલા શિવાલમના પુનરીઓતું દુષ્ટ આચરણ-સાગરદત્તના જીવનું અશ્વ યવું-જિતશત્રુએ અશ્વને કરેલ સ્વતંત્ર-અધ્યાવભોધ તીર્થનું પ્રગટ યવું-અશ્વનું સદ્ગતિએ જવું- કાર્તિક શેઠની કથા-રાજની આજ્ઞાથી કરાવવું પહેલું પરિપ્રાજ્ઞને પારણું-તેણે લીધેલી મુનિસુવત સ્વામી પાસે દીક્ષા-તેનું સૌધર્મેન્દ્ર યવું-પરિપ્રાજ્ઞનું ઐરાવણ યવું-ઐરાવણને વશ કરવું-

પ્રભુનો પરિવાર-સમેત શિખર પધારવું-પ્રભુનું નિર્વાણ-આયુનું પ્રમાણ-

આઠમા સર્ગમાં-મહાપદ્મ ચક્રવર્તીનું ચરિત્ર-તેનો પૂર્વભવ-પ્રજ્ઞપાળ રાજાએ લીધેલી દીક્ષા-પ્રાર્થા દેવલોકના ઈંદ્ર યવું-ત્યાંથી આવવું-હસ્તીનાપુરમાં પશ્ચોત્તર રાજની જવાળા રાણીની કુક્ષીમાં ઉપજવું-પુત્રનો જન્મ-વિષ્ણુ કુમારના નાના ભાઈ યવું-મહાપદ્મ નામસ્થાપન -

ઉજ્જયિનીમાં શ્રીવર્મ રાજને નમુચિ નામે પ્રધાન-સુવતાચાર્યનું ત્યાં પધારવું-મંત્રી સહીત રાજનું તેમની પાસે જવું-નમુચિએ કરવા માટેલો વાદ-એક ક્ષુલ્લક મુનિએ તેને કરેલો નિરત્તર-નમુચિને ચડેલો ક્રોધ -રાત્રે મુનિને મારવા જવું-દેવે કરેલી સ્થંભના-લોકોમાં થયેલું અતિ અપમાન-તેનું પરદેશ ગમન-હસ્તીનાપુર આવવું-મહાપદ્મના પ્રધાન તરીકે રહેવું-સિંહજળ રાજને પકડવા માટે તેને મોકલવો-સિંહજળને ખાંધીને લાવવું -મહાપદ્મની થયેલી પ્રસન્નતા-તેણે આપેલો વર-નમુચિએ રાખેલી વરની યાપણ-

જૈનરથ ને બ્રહ્મરથ ચલાવવાની જવાળા રાણીને તેની શોક વચ્ચે થયેલ સ્પર્ધા-પશ્ચોત્તર રાજાએ કરેલ બનેનો અટકાવ-મહાપદ્મને લાગેલું અપમાન-તેનું પરદેશગમન-તાપસના આશ્રમમાં નિવાસ-ચંપાના રાજની રાણીનું મદનાવળી પુત્રી સાથે ત્યાં આવવું-મદનાવળી ને મહાપદ્મને થયેલ પરસ્પર અનુરાગ-મદનાવળીની માતાએ કરેલ અટકાવ-મહાપદ્મનું ત્યાંથી નીકળી જવું-સિંધુસદનપુરે પહોંચવું-ત્યાંના રાજના હાથીનું બંધન ત્રોડીને લાગવું-મહાપદ્મ કરેલું તેનું નિવારણ-ગળને વશ કરવો-મહાસેન રાજની પુત્રીઓ સાથે થયેલો વિવાહ -વેગવતી વિદ્યાધરીનું ત્યાં આવવું-તેણે કહેલો પોતાનો વૃત્તાંત-તેની સાથે મહાપદ્મ કુમારનું સુરોદ્યપુરે જવું -જ્યત્યંદ્ર સાથે પાણિપ્રહણ-પ્રે વિદ્યાધરે સાથે યુદ્ધ-તેમનો પરાજય-ચક્રાદિ રત્નોની ઉત્પત્તિ-મહાપદ્મ કરેલું પદ્મંડુનું સાધન-વળતાં તાપસોના આશ્રમમાં આવવું- ત્યાં મદનાવળી સાથે પરણવું-હસ્તીનાપુર પહોંચવું- માતા પિતાને થયેલ આનંદ-

સુવતાચાર્યનું હસ્તીનાપુર પધારવું-પશ્ચોત્તર રાજનું વાંદવા આવવું-તેને થયેલ ઐરાજ્ય-વિષ્ણુકુમારને રાજ્ય લેવા કહેવું-તેણે પણ દીક્ષા લેવાનો બતાવેલો વિચાર-મહાપદ્મકુમારને ચક્રવર્તીપણાના અભિષેક સાથે પોતાના રાજમનો પણ અભિષેક-તેણે કરેલો દીક્ષા મહોચ્છવ-પશ્ચોત્તર રાજ ને વિષ્ણુકુમારે લીધેલી દીક્ષા-મહાપદ્મે જૈનરથ ફેરવવાનો કરેલ મહોચ્છવ-પશ્ચોત્તર રાજનું મોક્ષગમન-વિષ્ણુકુમારને પ્રાપ્ત થયેલ અનેક લલ્લિષ્ઓ-

સુવતાચાર્યનું ચાતુર્માસ કરવા હરિતનાપુર આવવું-નમુચિએ ધૈર વાળવાનો કરેલો વિચાર-મહાપદ્મ પાસે કરેલ વરની માગણી-અમુક દિવસ માટે તેને સોપેલું રાજ્ય-સુવતાચાર્ય પાસે જઈને તેણે કરેલ આક્ષેપ-સાત દિવસની અંદર ભરતક્ષેત્ર મુકીને જતા રહેવાનો હુકમ-વિષ્ણુકુમારને લાવવાની જણાવેલી જરૂરીઆત-ગુરની આજ્ઞાથી એક મુનિનું મેરૂ પર્વત ઉપર તેમની પાસે જવું-વિષ્ણુકુમારનું તેની સાથે આવવું-નમુચિ પાસે જવું -તેને ધણી રીતે સમજાવવો-પોતાને રહેવા માટે કરેલ ત્રણ પગલાં જમીનની માગણી-નમુચિએ કરેલ તેથી વધારે જમીનનો નિષેધ-વિષ્ણુકુમારને ચડેલો ક્રોધ-તેણે વૈક્રિય શરીર કરવું-તેથી થયેલો અત્મંત ક્ષોભ-નમુચિને બ્રુહિપર પહોંચવો-મહાપદ્મ ચક્રીનું તેમની પાસે આવવું-મહા પ્રમાસે તેમના કાપનું કરેલ નિવારણ-તેમણે કરેલ શરીરનો સંકોચ-નમુચિને છોડી મુકવો-વિષ્ણુકુમારનું મોક્ષગમન-મહાપદ્મચક્રીએ લીધેલ દીક્ષા-તેમના આયુનું પ્રમાણ- તેમનું મોક્ષગમન ઈત્યાદિ.

— ❁ પર્વ છઠું સમાપ્ત. ❁ —

॥ श्री संभवनाथ ॥

विश्वभव्यजनाराम-कुल्यातुल्या जयन्ति ताः ।
देशनासमये वाचः, श्री संभवजगत्पतेः ॥३॥

શ્રી ત્રિષષ્ટિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર

પર્વ ત્રીજું.

પ્રથમ સર્ગ:

ત્રૈલોક્યપ્રભવે પુણ્યસંભવાય ભવચ્છિદે ।

શ્રીસંભવજિનેન્દ્રાય મનોભવમિદે નમઃ ॥૧॥

ત્રણુ લોકના સ્વામી, પવિત્ર જન્મવાળા, સંસારને છેદનારા અને કામદેવને લેદનારા એવા શ્રી સંભવનાથ જિનેન્દ્રને નમસ્કાર કરીને પૃથ્વીને પવિત્ર કરનારૂં અને કર્મરૂપી લતાને છેદનારૂં એવું તેમનું (શ્રીસંભવનાથ સ્વામીનું) ચરિત્ર હું કહીશ.

ઘાતકીખંડ દ્વીપના ઐરાવત ક્ષેત્રને વિષે કુશળપણના સ્થાનરૂપ ક્ષેમપુરી નામે એક પ્રખ્યાત નગરી છે, ત્યાં સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર જાણે ઈંદ્ર અવતર્યો હોય એવો વિશાળ બુદ્ધિવાળો વિપુલવાહન નામે રાજા છે. બાગવાન જેમ બગીચાનું પાલન કરે તેમ એ રાજા અવિશ્રાંતપણે સર્વ પ્રકારના શલ્ય (દુઃખ)નો ઉચ્છેદ કરી વિધિથી પ્રબળનું પાલન કરતો હતો. પધિકની જેમ દેશને પ્રીતિકારી એવી એ રાજાની નીતિરૂપી સરિતા નિરંતર ચોતરફ પ્રસરતી હતી. અસહ્ય શાસનને ધારણ કરનારો એ રાજા એવો નીતિવંત હતો કે જે પોતાના અપરાધને પણ ખીળના અપરાધની પેઠે જરા પણ સહન કરતો નહીં. જેમ સારી ચિકિત્સા કરનાર વૈદ્ય રોગના પ્રમાણમાં રોગીએને ઐષધ આપે છે, તેમ એ રાજા ગુન્હેગારને તેના ગુન્હા પ્રમાણેજ દંડ આપતો હતો, અને ગુણી પુરૂષોની તેમના ગુણ પ્રમાણે પૂજા કરતો હતો. યોગ્યતા પ્રમાણે વર્તવું તે વિવેકી પુરૂષોના વિવેકનું ફળ છે. એ રાજાને ખીળ લોકોની જેમ મદ્યધવાનાં સ્થાનો પણ મદ્યને અર્થે થયાં નહોતાં, કારણકે વર્ષા ઋતુ જેવી રીતે નદીને ગર્વ કરાવે છે તેવી રીતે સસુદ્રને કરાવી શકતી નથી. ચૈત્યની જેમ તેના હૃદયમાં હમેશાં સર્વજ્ઞ દેવ રહેતા હતા, જનશાસ્ત્રની પેઠે તેની વાણીમાં સર્વજ્ઞના ગુણનીજ પ્રશંસા હતી, તીર્થંકર દેવ અને સુસાધુરૂપ ગુરૂનેજ તે પોતાનું મસ્તક નમાવતો હતો અને ખીળાં સર્વે તેને નમતા હતા. આર્ત અને રોદ્ર સિવાયના શુભ ધ્યાનવડે મનનું, સ્વાધ્યાય કરવાવડે વાણીનું અને જિનેન્દ્રની પૂજા વડે શરીરનું તેણે પરમ રૂપ મેળવ્યું હતું. વસ્ત્રમાં જેમ ગળીનો રંગ સ્થિર રહે છે તેમ તેનામાં બાર પ્રકારનો શ્રાવકધર્મ હમેશાં સ્થિર રહેલો હતો. મોટા મનવાળો એ રાજા બાર પ્રકારના રાજ્યક્રમમાં જેવી રીતે જાગ્રત રહેતો તેવીજ રીતે બાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મમાં પણ જાગ્રત રહેતો હતો. પવિત્ર આત્માવાળો તે રાજા, ધર્મરૂપ

વૃક્ષના અંકુરને ઉત્પન્ન કરનાર બીજ વાવે તેમ પોતાના દ્રવ્યને યોગ્યતા પ્રમાણે સાત ક્ષેત્રમાં નિરંતર વાંચ્યા કરતો હતો. દીન અને અનાથના એક શરણુરૂપ અને પરમ દયાળુ એ રાજા પાસેથી કોઈ પણ યાચક સમુદ્ર પાસેથી મેઘની જેમ ખાલી જતો નહીં. મેઘ જેમ જળને વરસે તેમ તે યાચકોની ઉપર દ્રવ્યની વૃષ્ટિ કરતો હતો, તે પછુ તદ્દન અહંકાર રહિત હોવાથી મેઘની જેમ જરા પણ ગર્જના કરતો નહીં. કંટકનો^૧ ઉચ્છેદ કરવામાં ફરસીરૂપ અને દાન આપવામાં કલ્પવૃક્ષ જેવો એ રાજા પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે કોઈ પણ નકારી હાલતમાં નહોતું.

એ પ્રમાણે એ રાજા નીતિપૂર્વક રાજ્ય કરતો હતો તે પછુ એક વખતે ઘણો ભયંકર દુકાળ પડ્યો. ભવિતવ્યતાનો યોગ ઉક્લંઘન થવો અશક્ય છે. દિશાઓને અધકારવાળી કરનાર મેઘના અભાવથી જાણે બીજો શ્રીભક્તુ આવ્યો હોય તેવો વર્ષાક્રતુ ભયંકર જણાવા લાગ્યો. સર્વ જળને શોષણુ કરનારા, વૃક્ષને ઉખેડવામાં ઉન્મત્ત અને કલ્પાંત કાળના પવનની જેવા નૈરૂત્ય દિશાના પવનો વાવા લાગ્યા, આકાશમાં વાદળાંનો રંગ કાગડાના ઉદરભાગ જેવો અત્યંત શ્યામ દેખાવા લાગ્યો, સૂર્ય કાંસાની થાળી જેવો જણાવા લાગ્યો, અને નગર તથા દેશના લોકો ધાન્ય નહીં મળવાથી તાપસની જેમ વૃક્ષની છાલ, કંદ, મૂળ તથા ફળને ખાવા લાગ્યા. જાણે ભસ્મક^૨ નામનો રોગ થયો હોય તેમ લોકોને કદાપિ પુષ્કળ લોભન મળે તે પછુ ધરાતા નહોતા. લીખ માગવામાં લાજ પામનારા લોકો ભિક્ષા મેળવવાને માટે ઘણે ભાગે કપટતાપસનો વેષ લઈને ફરવા લાગ્યા. પિતાઓ, માતાઓ અને પુત્રો ક્ષુધા લાગવાથી જાણે દિગ્મૂઠ થયા હોય તેમ એક બીજાને ત્યજી દઈને આડા અવળા ભમવા લાગ્યા. પિતા પછુ કદિ અન્ન મળી જાય તે સામું જોઈ રહેલા અને ખાવાને માટે રૂદ્ધ કરતા પોતાના પુત્રને આપતો નહીં. જેમ આંડાળની સ્ત્રી સૂપડા વિગેરે તુચ્છ વસ્તુઓ વેચે તેમ શેરીઓમાં ભમતી માતાઓ એક ચણાની પસલીને માટે પોતાના બાળકને વેચવા લાગી. પ્રાતઃકાળે ધનવાનની હવેલીઓના આંગણમાં વેરાયેલા દાણાને ગરીબ રાંકાઓ ઘરના પારેવાની જેમ વીણવા લાગ્યા. દુર્જનો કંદોઈની દુકાનોપર વારંવાર સ્થાનની પેઠે લાગ મેળવી ખાવાના પદાર્થોપર ઝોંટ મારવા લાગ્યા. કેટલાએક લોકો આખો દિવસ ભમી ભમી છેવટ સાયંકાળે માંડ માંડ ગ્રાસ^૩ જેટલુ ખાવાનું મળે તે એ દિવસને સારો માનવા લાગ્યા. આમતેમ ખોપરીઓની જેમ અથડાતા અતિ બીહામણા રાંકાઓથી નગરના રાજમાર્ગો સ્મશાનથી પછુ વધારે ખરાબ જણાવા લાગ્યા, અને ઠેકાણે ઠેકાણે ભમતા રાંકાઓના મોટા કોલાહળોથી સત્પુરુષોના કાન જાણે સોયે વીંધાતા હોય તેમ પીડાવા લાગ્યા.

આવા કલ્પાંત કાળની જેવા દુકાળમાં ચતુર્વિધ સંઘનો ક્ષય થતો જોઈ કોઈ મોટા મનવાળો મહારાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ આ સઘળી પૃથ્વીનું મારે આ વખતે રક્ષણુ કરવું જોઈએ, પણ શું કરું ? આ પાપી કાળ મારા અન્નના વિષયમાં લાવી શકાતો નથી; તથાપિ આ સર્વ સંઘની તે મારે અવશ્ય રક્ષા કરવી જોઈ એ; કારણુ કે મોટા પુરુષો સત્પાત્રના ઉપકારમાં પ્રથમ આરંભ કરે છે.”

૧. કુષ્ઠાચરણુવાળી પ્રજારૂપ કંટક. ૨. ઘણું ખાતાં છતાં પણ તૃપ્તિ ન થાય એવો વ્યાધિવિશેષ ૩. કોળીઓ.

એવી રીતે વિચારી રાજ્યે પોતાના રસોઈઆને આજ્ઞા કરી કે “હે પાચકો ! આજથી સંઘના જમ્યા પછી અવશેષ રહેલું અન્ન હું જમીશ, માટે મારે વાસ્તે રાંધેલું અન્ન મુનિઓને વહોરાવવું અને ખીજા રાંધેલા અન્નથી શ્રાવકોને જમાડવા.” રાજ્યની એવી આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરી રસોઈઆ તે પ્રમાણે નિત્ય કરવા લાગ્યા, અને રાજ્ય પોતે તે જોવા લાગ્યો. નાસિકાથી મુગંધનું પાન કરી શકાય તેવી કમળના જેવી ઉત્તમ શાળી, અડદના દાણાથી પણ મોટા રસ ભરેલા મગ, મેઘના જળની પેઠે પુષ્કળ ઘાટા અને બાજી અમૃતના મિત્ર હોય તેવા બતબતના શાકો વિગેરે, ખાંડ લેળવીને બનાવેલા માંડા, પ્રમોદ કરનારા મોઢક, સ્વાદિષ્ટ ખાજા, ખાંડની મીઠાઈ, કોમળ મમરા, અતિ સુવાળાં વડાં, મનોહર કઢી, ઘાટા કઢી, મશાલા નાખીને ઉકાળેલાં દૂધ અને ક્ષુધાને ટાળનાર શીખંડ એવા રાજ્યલોજન જેવા પદાર્થો શ્રાવકોને મળવા લાગ્યા, અને એ મોટા મનવાળો રાજ્ય મહામુનિઓને એષણીય કદમનીય અને પ્રાસુક આહાર પોતાની બંતે આપવા લાગ્યો.

આવી રીતે રાજ્યે દુકાળ રહ્યો ત્યાં સુધી સર્વ સંઘને યથાવિધિ લોજન પૂરું પાડ્યું. સર્વ સંઘની વૈયાવચ્ચ કરવાથી અને સમાધિ ઉપબવવાથી તેણે તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું.

એકદિવસ વિપુલવાહન મહારાજ મહેલની અગાથી ઉપર જોડા હતો, તેવામાં પૃથ્વીનું બાજી છત્ર હોય તેવો આકાશમાં ચડેલો મેઘ તેમના જોવામાં આવ્યો. બાજી આકાશનો ગળીએ રંગેલા વચ્ચનો કંચુક હોય તેવો એ મેઘ વિદ્યુત રૂપ આભૂષણને ધારણ કરતો સર્વ દિશાઓમાં ચોતરફ વ્યાપી ગયો. એ અરસામાં વૃક્ષોને મૂળમાંથી કંપાવતો અને પાતાળકળશનું બાજી સર્વ સ્વ હોય તેવો પ્રચંડ પવન ઉત્પન્ન થયો. એ મોટા પવને આકાશના તૂલની પેઠે તે મહામેઘને ઉડાડીને દશે દિશામાં વેરણુછેરણુ કરી દીધો. ક્ષણવારમાં ઉત્પન્ન થયેલા અને પાછા ક્ષણવારમાં નાશ પામેલા એવા મેઘને જોઈને એ સદ્ગુણિવાળો રાજ્ય વિચાર કરવા લાગ્યો કે “અહો ! જોતજોતામાં આ મેઘ જેમ દૃષ્ટનષ્ટ થઈ ગયો તેમ આ સંસારમાં ખીણું સર્વ પણ જોતજોતામાં જ નાશ પામી જાય તેવું છે. જે પ્રાણી સ્વેચ્છાથી બાલે છે, પ્રવેશ કરે છે, નાચે છે, હસે છે, રમે છે, દ્રવ્ય મેળવવાના અનેક ઉપાયો ચિંતવે છે, ચાલે છે; ઉભા રહે છે, સુચ્ચે છે, વાહનપર ચડે છે, કોપ કરે છે અને ઘરની અંદર કે બહાર વિલાસ કરે છે, તે પ્રાણીને તેવી ક્રિયા કરતાં જ ચમરાજના હૂતની જેમ નિત્ય પાસે રહેલા અનેક દોષો મૃત્યુ પ્રમાડે છે. તે દોષો આ પ્રમાણે છે. તત્કાળ કાળે પ્રેરેલો સર્પ આવીને કરડે છે. પ્રચંડ વિજળીરૂપ દંડ પડીને પાડી નાખે છે, ઉન્મત્ત હાથી આવીને દંતાશૂળથી પીસે છે, બુની વંડી કે ભીંત તૂટી પડી દબાવે છે, ભુખથી કૃશ ઉદરવાળો વ્યાઘ્ર લક્ષ કરી જાય છે, જેની ચિકિત્સા ન થઈ શકે તેવો રોગ લાગુ પડે છે, અકસ્માત્ ઉન્મત્ત (તોફાની) ઘોડા વિગેરે પાડી નાખે છે, શત્રુ કે ચોર આવી છરીવડે હણી નાખે છે, પ્રહીસ થયેલો અગ્નિ બાળી નાખે છે, મહાવૃષ્ટિથી આવેલું નદીનું પૂર વેગવડે તાણી જાય છે, સર્વ અંગમાં વાયુનો બળવાન દોષ પ્રગટ થાય છે, શરીરની તમામ ગરમીને શાંત કરીને કફ વ્યાસ થાય છે, પિત્તનો પ્રબળ દોષ પ્રાણને હુમ્મ કરી નાખે છે, અથવા તત્કાળ થયેલો સન્નિપાત પરાલવ કરે છે, કરોળીઆનો રોગ શરીરનું લક્ષણ કરે છે, ક્ષયરોગ પ્રાપ્ત થાય છે, વિશૂચિકા (કોલેરા) નો ઉપદ્રવ હેરાન કરે છે, જેનું ખરાબ પરિણામ છે એવું અબુદ્ બલિતું વણ પેદા થાય છે, પ્રમેહનો રોગ મૂર્છા

પમાડે છે, સંગ્રહણીનો વ્યાધિ સપડાવે છે, વિદ્રધિનો રોગ રૂંધે છે, ખાંસીનું દરદ કલેશ પમાડે છે, શ્વાસનો વ્યાધિ ભરપૂર થાય છે, અથવા શૂલનો રોગ ઉન્મૂલન કરી નાખે છે. આવા અનેક દોષોથી પ્રાણી મૃત્યુ પામે છે; તથાપિ પશુની પેઠે મંદબુદ્ધિવાળો મનુષ્ય પોતાની સ્થિતિને શાસ્ત્રવત માની પોતાના જીવિતવ્યરૂપ વૃક્ષનું ફળ લેવાને પ્રવર્ત્તો નથી. એ મુગ્ધ-બુદ્ધિવાળો પુરૂષ આ મારા ભાઈઓ નડારી સ્થિતિમાં છે, આ મારા પુત્રો અઘાપિ નાના છે, આ કન્યા હજી કુંવારી છે, આ પુત્રને હજી ભણાવવો છે, આ ભાઈ હજી નવોદા છે, આ માતાપિતા વૃદ્ધ છે, આ સાસુસસરા ગરીબ સ્થિતિમાં છે અને આ જાહેન વિધવા છે, એમ સર્વ પરિવાર નિરંતર પોતાનેજ પાળવા યોગ્ય છે એવી ચિંતા કર્યા કરે છે, પણ તે પરિવાર પોતાને સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડુબાડવાને હૃદયપર બાંધેલી શિલા જેવો છે એમ બજાવતો નથી, અને ન્યારે અંતકાળ આવે છે તે વખતે પણ એ જડ પુરૂષ પશ્ચાત્તાપ કરે છે કે 'અરે ! અઘાપિ કાંતાના શરીરને આલિંગન કરવાના સુખથી હું તૃપ્ત થયો નથી, દૂધ વગેરે ખાઈ પદાર્થોથી ધરાણો નથી, પુષ્પ સુંઘવાની મારી ઇચ્છા પૂરી થઈ નથી, મનોહર પદાર્થોને જેવાનો મનોરથ પૂરો થયો નથી, હજી વીણાચુકત વેશ્યાના ગીત સાંભળવાનો આનંદ જરા પણ પાર્યો નથી, મારા કુટુંબને માટે હજી ભંડાર ભરપૂર કર્યા નથી, આ જીર્ણ ઘરનો ઉદ્ધાર કરીને નવાન કરવું બાકી રહેલું છે. ઊંચી શિક્ષા આપેલા અપ્તો ઉપર હજી આરૂઠ થયો નથી. અને આ પલોટેલા બળદ ઉત્તમ રથ સાથે જોડ્યા પણ નથી. એવી રીતનો પશ્ચાત્તાપ કરે છે, પણ 'મે' ધર્મ કર્યો નથી' એવો જરાપણ પશ્ચાત્તાપ કરતો નથી. આ સંસારમાં એક તરફ મૃત્યુ સદા તૈયાર થઈ રહેલું છે. એક તરફ અનેક પ્રકારના અપમૃત્યુ થયા કરે છે. એક તરફ અનેક પ્રકારની વ્યાધિઓ થાય છે, એક તરફ ઘણી આધિ ઉત્પન્ન થાય છે, એક તરફ રાગદ્વેષાદિ શત્રુઓ નિત્ય ઉઘત થઈ રહ્યા છે, અને એક તરફ હજી નની પેઠે પ્રબળ કષાયો વિપત્તિ આપ્યા કરે છે; તેથી તેમાં મરૂદેશની પેઠે કંઈ પણ સુખકારી નથી, તે છતાં પ્રાણીઓ તેમાં સુખ કેમ માની રહે છે અને વૈરાગ્ય કેમ પામતા નથી ? સુતેલા સાણસ ઉપર જેમ અકસ્માત રાત્રિ સુદ્ધ આવી પડે તેમ સુખાભાસથી મૂઢ થયેલા પ્રાણી ઉપર સઘ પ્રાણનો નાશ કરનાર કાળપાશ આવી પડે છે, તેથી રાંધેલા અન્નનું ફળ જેમ લોજન કરવું છે તેમ આ નાશવંત શરીરનું ફળ ધર્માચરણ છે. આ નાશવંત શરીરવડે અવિનાશી પદ મેળવવું સુલભ છે, તે છતાં મૂઢ પ્રાણીઓ તેને મેળવતા નથી, પણ હું તો આ શરીરવડે નિર્વાણમુખ્તિને ખરીદ કરવા અત્યંત ઉત્સાહ રાખીશ, અને આ રાજ્ય પુત્રને સોંપી દઈશ."

આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી રાજાએ તત્કાળ દ્વારપાળને મોકલી જેને કીર્તિ પ્રિય છે એવા પોતાના પુત્ર વિમલકીર્તિને તેડાવ્યો. રાજકુમારે આવી પરમ ભકિતથી ઇષ્ટદેવની જેમ પોતાના પિતાના ચરણમાં પ્રણામ કર્યા. અને અંજલિ બેડી આ પ્રમાણે બોલ્યો—“પિતાજી ! કોઈ મોટી આજ્ઞા કરી પ્રસન્ન થઈ મારા ઉપર અનુગ્રહ કરો. તેમાં આ પુત્ર બાળક છે એવી શંકા રાખશે નહીં. આપ આજ્ઞા કરો કે તમારા કયા શત્રુરાજાની પૃથ્વી પુચ્ચવી લઉં ? કયા પહાડી રાજાને પર્વત સહિત સાધી આવું ? જલદુર્ગમાં રહેલા કયા શત્રુનો જલ સાથે વિનાશ કરું ? અથવા તે સિવાય બીજું પણ કોઈ તમને શલ્યરૂપ હોય તો તે પણ કહો કે તેને તરત ઉખેડી નાખું. હું બાળક છતાં પણ તમારો પુત્ર હોવાથી દુઃસાધ્યને સાધવામાં સમર્થ છું, એ આપ પિતાજી-

નોજ પ્રભાવ છે, તેમાં કાંઈ મારી બહાદુરી નથી.” પુત્રનાં એવાં વચન સાંભળી રાજાએ કહ્યું—“હો મોટી ભુલવાળા કુમાર ! મારે કોઈ શત્રુરાજ નથી, કોઈપણ પહાડી રાજા મારા વચનને ઉલ્લંઘન કરતો નથી, અને કોઈ ઘેટનો રાજા પણ મારી આજ્ઞાનો અનાદર કરતો નથી, કે જેને સાધવાને હું તને મોકલું. પણ હો કુળભૂષણ ! હો પૃથ્વીના ભાર ધારણ કરવામાં ધુરંધર ! એક ભવવાસજી^૧ મને હમેશાં શક્યના જેવો પીડે છે તેનો તું ઉદ્ધાર કર, અને આ પરંપરાથી આવેલા રાજ્યને મારી જેમ તું અંગીકાર કર કે જેથી દીક્ષા લઈને હું આ ભવવાસનો કાયમને માટે ત્યાગ કરું. હો વત્સ ! અલંકૃત એવી ગુરૂજનની આજ્ઞાને અને હમણાં કરેલી તારી પોતાની પ્રતિજ્ઞાને લક્ષિતપૂર્વક સંભારીને તારે તે અન્યથા કરવી ઘટિત નથી.” એ સાંભળી કુમાર વિચારમાં પડ્યો કે ‘પિતાશ્રીએ આજ્ઞા આપીને અને મારી પ્રતિજ્ઞાને સંભારી લઈને મને નિરૂત્તર કર્યો.’ રાજપુત્ર આ પ્રમાણે ચિંતવતો હતો તેવામાં તે રાજાએ તેજ વખતે અભિષેક મહોત્સવ સાથે તેને પોતાને હાથે રાજ્ય ઉપર બેસાડી દીધા; અને કુમાર વિમલકીર્તિએ જેમને દીક્ષાઅભિષેક કરેલો છે એવા તે મહારાજા શિખિકાપર બેસી તરત જ સ્વયંપ્રભ નામના સૂરિ પાસે આવ્યા. ત્યાં આચાર્યની સમીપે સર્વ સાવધ યોગતું પ્રત્યાખ્યાન કરીને તેમણે દીક્ષા લીધી. સંયમરૂપી રથમાં આરૂઢ થયેલા એ રાજ-મુનિએ અંતરંગ શત્રુનો જય કરી વિધથી સામ્રાજ્યની પેઠે દીક્ષાનું પ્રતિપાલન કર્યું, અને વીશ સ્થાનકમાંહેના બીજા સ્થાનકોના પણ આરાધનવડે પોતાના તીર્થંકર નામકર્મનું તેમણે સારી રીતે પોષણ કર્યું. ઉપસર્ગોથી ઉદ્દેગને નહિ પામતા અને પરીવહોથી ખુશી થતા એ મુનિરાજ પહેરેગીર જેમ પોતાના પહોરને ખપાવે તેમ આયુષ્યને ખપાવી છેવટે અનશન કરી મૃત્યુ પામી આનંદ નામના નવમા દેવલોકને પ્રાપ્ત થયા. મોક્ષના ફળને આપનારી દીક્ષાનું આટલું ફળ તે ઘણું જ થોડું છે.

આ જંબૂદ્વીપમાં પૂર્વ ભરતાર્દ્રના આભૂષણરૂપ, લક્ષ્મીથી ભરપૂર અને વિસ્તારવાળી શ્રાવસ્તી નામે નગરી છે. તેમાં ઈક્વાકુ કુળરૂપી ક્ષીર સાગરને ચંદ્ર સમાન અને અરિચ્છાને જીતવાથી યથાર્થ નામવાળો જિતારિ નામે રાજા છે. મૃગોમાં સિંહની જેમ અને પક્ષીઓમાં ગરૂડની જેમ રાજાઓમાં તેના જેવો કે તેનાથી અધિક કોઈપણ રાજા તે વંખતે નહોતો. મંડળની અંદર પ્રવેશ કરનારા ગ્રહોવડે જેમ ગૃહપતિ^૨ શોભે તેમ પેદલરૂપે પ્રવેશ કરતા રાજાઓથી એ રાજા શોભતો હતો. જાણે મૂર્તિમાન ધર્મ હોય તેમ તે કોઈપણ અધર્મકારી વચન બોલતો નહીં, તેવું આચરતો નહીં, અને તેવું ચિંતવતો પણ નહીં. દુરાચારીને શિક્ષા કરનાર અને નિર્ધનને ધન આપનાર એ રાજાના રાજ્યમાં કોઈ અધર્મી^૩ કે નિર્ધન હતું નહીં. શસ્ત્રધારી છતાં એ દયાળુ હતો, શક્તિમાન છતાં ક્ષમાવાન હતો, વિદ્વાન છતાં અભિમાન રહિત હતો અને સુવાન છતાં જીતોદ્રિય હતો.

એ જિતારિ રાજાને રૂપ અને સંપત્તિથી યોગ્ય એવી સેનાદેવી મહિષી^૩ હતી. એ ગુણના સૈન્યની સેનાપતિ તુલ્ય હતી. રોહિણીની સાથે ચંદ્રની જેમ તે રાણી સાથે બીજા પુરુષાર્થો ને બાધા કર્યાં સિવાય તે રાજા યોગ્ય અવસરે કીડા કરતો હતો. અહીં વિપુલવાહન રાજાનો જીવ નવમા દેવલોકમાં પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, ત્યાંથી વ્યવીને ક્ષાદગુન માસની

૧. સંસારમાં રહેવું તે. ૨ સૂર્ય. ૩ પટ્ટરાણી.

શુકલ અષ્ટમીને દિવસે મૃગશિર નક્ષત્રમાં ચંદ્રમાનો યોગ આઠ્યો હતો તેવે સમયે સેનાદેવીના ઉદરમાં અવતર્યાં. એ વખતે નારકીના જીવોને પણ ક્ષણવાર સુખ થયું, અને ત્રણ લોકમાં વિદ્યુતના જેવો ઉદોત થઈ રહ્યો. રાત્રિના અવશેષ ભાગમાં સુતેલી સેનાદેવીએ પોતાના મુખ-કમળમાં પ્રવેશ કરતાં ચૌદ મહા સ્વપ્નો જોયાં. જાણે શરદ્ઋતુનો મેઘ હોય તેવો ગર્જના કરતો અને ઉજ્જવળ મોઠો ગર્જેદ્ર, સ્ફટિક મણિના પર્વતના પથ્થરનો જાણે મોટો ગોળો હોય તેવો નિર્મળ વૃષભ, કુંકુમની જેવી અતિ રક્ત કેસરાવાળો કેશરીસિંહ, જે હાથી જેને અભિષેક કરી રહ્યા છે તેવી લક્ષ્મીદેવી, સંધ્યાકાળના વાદળાની કાંતિને ચારનારી પંચવર્ણી પુષ્પોની માળા, જાણે રૂપાનું હર્ષણુ હોય તેવો પૂર્ણ ચંદ્ર, અંધકારને નાશ કરનારૂં સૂર્યનું મંડળ, નાદ કરતી ધુધરીઓના જાળ અને પતાકાવાળો મહાધ્વજ, જેના મુખ ઉપર કમળનાં પુષ્પો ઠાંકેલાં છે એવો સુવર્ણનો જળપૂર્ણ કુંભ, વિકાસી-કમળોવડે જાણે હસતું હોય તેવું મોટું પદ્મસરોવર, ઉંચા તરંગરૂપી હાથવડે જાણે નૃત્ય કરતો હોય તેવો ક્ષીરસમુદ્ર, જેનું પ્રતિમાન કોઈ ઠેકાણે જોવામાં આવતું નથી તેવું રત્નનિર્મિત વિમાન, પાતાળનો ક્ષિપ્રરોનો જાણે મણિસમૂહ હોય તેવો રત્નપુંજ અને પ્રાતાકાળના સૂર્યની જેવો નિર્ધૂમ અગ્નિ-આ પ્રમાણેનાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઈ દેવી જાગ્યાં, અને તરતજ રાજ સમીપે જઈ સ્વપ્નની હકીકત કહી. રાજાએ કહ્યું-‘હિ દેવી ! આ સ્વપ્નના પ્રભાવથી તમને ત્રણલોકને વંદન કરવા યોગ્ય પુત્ર થશે.’

આસનકંપથી ઈંદ્રોએ ત્રીજા તીર્થંકરનું વ્યવન જાણ્યું, એટલે ત્યાં આવી સેનાદેવીને નમસ્કાર કરી સ્વપ્નના અર્થને કહેવા લાગ્યા કે ‘હિ સ્વામિની ! આ અવસર્પિણી કાળમાં જગત્તા સ્વામી અને ત્રીજા તીર્થંકર એવા તમારે પુત્ર થશે’. એવા સ્વપ્નના અર્થને સાંભળવાથી મેઘની ગર્જનાથી જેમ મયુરી હર્ષ પામે તેમ દેવી હર્ષ પામ્યાં, અને બાકીની રાત્રિ જાગ્રતપણામાંજ નિર્ગમન કરી. તે દિવસથી હીરાની ખાણ જેમ હીરાને અને અરણિનું વૃક્ષ જેમ અગ્નિને ધારણ કરે તેમ સેનાદેવીએ મોટા સત્વવાન અને પવિત્ર એવા ગર્ભને ધારણ કર્યો. ગંગાના જળમાં સુવર્ણકમળની જેમ દેવીના ઉદરમાં એ ગર્ભ ગૂઢ રીતે વધવા લાગ્યો. જેમ શરદ્ઋતુના સમયમાં સરસીના કમળો વિશેષ વિકાસ પામે છે તેમ તે વખતે દેવીની દૃષ્ટિમાં વિશેષ વિકાસ જણાવા લાગ્યો. ગર્ભના અનુભાવથી પ્રતિદિન દેવીના અંગમાં લાવણ્ય, સ્તનમાં પુષ્ટતા અને ગતિમાં મંદતા અધિક અધિક વધવા લાગી. કાલ્પન માસની શુકલ અષ્ટમીએ તે ગર્ભને ધારણ કરનાર દેવી મેઘના ગર્ભને ધારણ કરનાર આકાશની પેઠે જગતને હર્ષને માટે થયાં.

પછી નવમાસ અને સાડાસાત દિવસ ગયા ત્યારે માંગસર માસની શુકલ ચતુર્દશીએ મૃગશિર નક્ષત્રમાં ચંદ્ર આવતાં, પૂર્વ દિશા જેમ સૂર્યને જન્મ આપે તેમ જરાયુ અને રૂધિર વિગેરે દોષથી વર્જિત અને અશ્વના લાંછનવાળા એવા સુવર્ણવર્ણી પુત્રને દેવીએ જન્મ આપ્યો. તે ક્ષણે ત્રણલોકમાં અંધકારને નાશ કરનાર ઉદોત પ્રગટ થયો, નારકી પ્રાણીઓને પણ ક્ષણવાર સુખ થયું, સર્વ પ્રહો ઉચ્ચ સ્થાનમાં આઠ્યા, સર્વ દિશાઓ પ્રસન્ન થઈ રહી, સુખ-

કારી પવન વાવા લાગ્યો, સર્વ લોક કીડા કરવા લાગ્યા, સુગંધી જળની વૃષ્ટિ થઈ, આકાશમાં હંદુભીના નાદ થયા, પવને રજ દૂર કરી, અને પૃથ્વી ઉચ્છ્વાસ પામી ગઈ.

એ વખતે અધોલોકમાંથી ભોગંકરાદિક આઠ કુમારિકાઓ અવધિજ્ઞાનવડે પ્રભુના જન્મને જાણી સ્વામીના મંદિરમાં પ્રાપ્ત થઈ, અને ભગવંતને તથા માતાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી 'તમે ભય પામશો નહિ' એમ કહી પોતાના આત્માને ઝોળખાવ્યો. પછી ઈશાનદિશામાં જઈ વૈક્રિય સમુદ્ધાત કરી, સંવત્ વાયુવડે એક યોજન સુધી કાંટા વિગેરે દૂર કરી, ભગવાનને પ્રણામ કરી ગોપીઓની જેમ પ્રભુના ગુણગીત ગાતી તેમની નજીક બેઠી. તેવીજ રીતે આસનના કંપવડે પ્રભુનો જન્મ જાણી, મેઘંકરા વિગેરે આઠ ઉર્ધ્વલોકવાસી દિક્કુમારીઓ ત્યાં આવી અને જિનેશ્વર તથા જિનેશ્વરની માતાને નમસ્કાર કરી તેઓએ તત્કાળ અન્ન (વાદળ) વિકૃત કર્યું. તેનાવડે સુગંધી જળની વૃષ્ટિ કરીને સૂતિકાગૃહની ફરતી એક યોજન સુધી રજને સમાવી દીધી, અને જાનુપ્રમાણ પંચવણી પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી; પછી જિનેશ્વરને નમી તેમના ગુણોનું ગાન કરતી તેઓ પોતાના ઉચિત સ્થાને સ્થિર રહી. પૂર્વ ડ્યકાદ્રિ ઉપર રહેનારી નંદા, નંદોત્તરા વિગેરે આઠ દિક્કુમારીઓ આવી નમસ્કાર કરી પોતાના હાથમાં દર્પણો રાખી પૂર્વદિશા તરફ બેઠી રહી, દક્ષિણ ડ્યકાદ્રિમાં રહેનારી સમાહારા વિગેરે આઠ દિક્કુમારીઓ ત્યાં આવી જિનેશ્વર અને તેમની માતાને નમસ્કાર કરી હાથમાં કળશ લઈને દક્ષિણ દિશામાં બેઠી રહી. પશ્ચિમ ડ્યકાદ્રિમાંથી ઈલાદેવી વિગેરે આઠ દિક્કુમારીઓ આવી, નમસ્કાર કરી હાથમાં પંખા રાખીને પશ્ચિમ દિશામાં ગાયન કરતી કરતી બેઠી રહી, ઉત્તર ડ્યકાદ્રિ ઉપરથી અલંબુસા વિગેરે આઠ કુમારીઓ ત્યાં આવી, ભગવંતને તથા તેમની માતાને પૂર્વની પેઠે નમસ્કાર કરી હાથમાં ચામર રાખી ગાન કરતી કરતી ઉત્તર દિશામાં બેઠી રહી, વિદિશામાં રહેલા ડ્યક પર્વતથી ચિત્રા વિગેરે ચાર દિક્કુમારીઓ આવી, જિનેશ્વર તથા માતાને નમન કરી હાથમાં દીપક રાખી ઈશાન વિગેરે વિદિશાઓમાં ગીત ગાતી બેઠી રહી. ડ્યકદ્વીપના મધ્યમાંથી રૂપા વિગેરે ચાર દિક્કુમારીઓ પણ તત્કાળ ત્યાં આવી; તેઓએ ભગવાનના નાભીનાળને ચાર અંગુલ રાખી છેદન કર્યું; પછી ત્યાં એક ખાડો ખોદી તેમાં તેનાળ નિક્ષિપ્ત કરી ખાડાને રત્ન અને વજ્રથી પૂરી દીધો, અને તેના ઉપર દૂર્વા (દ્રો) થી પીઠીકા બાંધી. પછી ભગવાનના જન્મગૃહને લગતા પશ્ચિમ દિશા પૂર્વ દક્ષિણ અને ઉત્તરદિશામાં ચતુઃશાળ (ચોક) સહિત ત્રણ કદલીગૃહ વીકુર્યાં. પછી જિનેશ્વરને પોતાના બે હાથવડે લઈ, જિન-માતાને હાથનો ટેકો આપી, દક્ષિણ દિશાના ચતુઃશાળમાં લઈ જઈને ત્યાં સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યાં, અને લક્ષપાક તેલથી અભ્યંગન કરી સુગંધી દિવ્ય ઉદ્દર્તાનથી બંનેને ઉદ્દર્તાન કર્યું. પૂર્વ દિશાના ચતુઃશાળમાં લઈ જઈ સિંહાસન ઉપર બેસાડી, તેઓએ સુગંધી ઉદ્દકથી સ્નાન કરાવ્યું, દેવદૂધ વસ્ત્રથી તેમના અંગને લુછી નાખ્યું, અને ગોશિર્ષ અંદનના રસથી તેમને ચર્ચિત કરી દેવદૂધ વસ્ત્ર તથા આભૂષણો પહેરાવ્યાં. પછી ભગવાનની માતાને ઉત્તર દિશાના કેળના ચતુઃશાળમાં લઈ જઈ રત્નમય સિંહાસન ઉપર બેસાર્યા. ત્યાં તેઓએ આભિયોગિક દેવતાઓ પાસે ગોશિર્ષઅંદનના કાષ્ટ મંગાવી, તેમના સમિધ કરીને અરણિના બે કાષ્ટને ધમવાવડે ઉત્પન્ન કરેલા અગ્નિમાં હોમ કર્યો, તે અગ્નિથી થયેલી ભસ્મની તેઓએ વિધિવડે બે રક્ષાપોટલી કરીને બંનેને હાથે બાંધી. પછી તમે પર્વતની જેવા આયુષ્યવાળા

થાઓ એવું પ્રભુના કાનમાં કહી, પાષાણના બે ગોળાનું તેઓએ આસ્થાલન કર્યું; પછી પ્રભુને અને માતાને સૂતિકાગૃહમાં લઈ જઈ શય્યા ઉપર સુવાડી તેઓ ઊંચે સ્વરે મંગળ ગીત ગાવા લાગી.

તે વખતે પ્રભુના ચરણકમળની પાસે જવાને ઈચ્છતા હોય તેમ સર્વ ઈંદ્રોના આસને કંપાયમાન થયા. અવધીજ્ઞાનથી ભગવાનના જન્મને બાણી શકેઈન્દ્રે તે દિશા સન્મુખ સાત આઠ પગલાં ભરીને તીર્થ કરને વંદના કરી. ઘંટાના ઘોષથી અને સેનાપતિની ઉદ્ઘોષણથી એકઠા થયેલા દેવતાઓ પ્રભુને જન્મોત્સવ કરવામાં ઉત્સુક થઈને ઈંદ્રની ફરતા ફરી વળ્યા. પછી ઈંદ્ર તે દેવતાઓ તથા પોતાના પરિવાર સાથે પાલક વિમાનમાં બેસી, નંદીશ્વરદ્વીપે જઈ વિમાન સંક્ષેપી એકાકીપણે પ્રભુના નિવાસગૃહ પાસે આવ્યા. પ્રથમ નિવાસગૃહને પોતાના નાના વિમાન સહિત પ્રદક્ષિણા કરી ઇશાન દિશામાં વિમાનને મૂકી નીચે ઉતર્યા, પછી ઈંદ્રે પ્રભુના વાસગૃહમાં પ્રવેશ કર્યો અને પ્રભુનું દર્શન થતાંજ તેમને લહિતથી પ્રણામ કર્યા. ત્યાં જિનેશ્વરને અને તેમની માતાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, પાંચ અંગોથી પૃથ્વીના સ્પર્શ કરી વારંવાર નમસ્કાર કર્યા. પછી સેનાદેવીને અંવસ્વાપિનિકા નિદ્રા આપી અને તેમની પાસે પ્રભુનું પ્રતિબિંબ રાખી ઈંદ્રે પોતાના પાંચ સ્વરૂપ વિકુર્વ્યાં. તેઓમાં એક સ્વરૂપે પ્રભુને ધારણ કર્યાં, એક સ્વરૂપે માથે છત્ર ધર્યું, બે સ્વરૂપે બે બાજુ ચામર વિંજવા માંડ્યાં અને એક સ્વરૂપે આગળ વળ્લ ઉછાળી ચાલવા માંડ્યું. એવી રીતે જ્ય જ્ય શબ્દ કરતા દેવતાઓના પરિવાર સાથે ઈંદ્ર પ્રભુને લઇ ક્ષણવારમાં મેરૂપર્વતના શિખર ઉપર આવ્યા.

ત્યાં અતિપાંડુકબલા નામની શિલા ઉપર રહેલા સિંહાસનને વિષે જગત્પતિને ઉત્સંગમાં લઈ શકેઈન્દ્ર બેઠા. તે દરમિયાન આસનેનો કંપ થવાથી અનાહત અવધિજ્ઞાનવડે ભગવાનનો જન્મ બાણીને તત્કાળ અચ્યુતેન્દ્ર, પ્રાણ્યુતેન્દ્ર, સહસારેન્દ્ર મહાશુકેન્દ્ર, લાંતકેન્દ્ર, પ્રદેન્દ્ર, માહેન્દ્ર, સન્તકુમાર, ઇશાન^૧ ચમર, બલિ, ધરણ્યુ, ભુતાનંદ, હરિ, હરિસહ, વેણુદેવ, વેણુદારી, અગ્નિશિખ, અગ્નિમાણવ, વેલંબ, પ્રભંજન, સુઘોષ, મહાઘોષ, જલક્રાંત, જલપ્રભ, પૂર્ણ્ય, અવશિષ્ટ, અમિત, અમિતવાહન^૨; કાલ, મહાકાલ, સુરૂપ, પ્રતિરૂપ, પૂર્ણ્યભદ્ર, માણ્યુભદ્ર, ભીમ, મહાભીમ, કિંનર, કિંપુરૂષ, સત્યુરૂષ, મહાપુરૂષ, અતિકાય, મહાકાય, ગીતરતિ, ગીતયશા, સંનિહિત સમાન, ધાતા, વિધાતા, ઋષિ, ઋષિપાળ, ઈશ્વર, મહેશ્વર, સુવત્સક, વિશાલક, હાસ, હાસરતિ, પ્રવેત, મહાપ્રવેત, પવક, પવકપતિ^૩, સૂર્ય અને ચંદ્ર^૪, એ ગેસઠ ઈંદ્રો સર્વઋદ્ધિ અને પરિવાર સાથે લઈ પ્રભુના જન્મભિષેકને માટે મેરૂ પર્વતની ઉપર બાણે પાટોશમાં રહેતા હોય તેમ ત્વરાથી આવ્યા. પછી અચ્યુત ઈંદ્રની આજ્ઞાથી આભિયોગિક દેવતાઓએ સુવર્ણના, રૂપાના, રત્નના, સોના અને રૂપાના, સોના અને રત્નોના, રૂપા અને રત્નોના તથા સોનાના, રૂપાના અને રત્નોના તેમજ મૃત્તિકાના^૫ એક હબ્બર ને આઠ આઠ કલશો બનાવ્યા, તેજ પ્રમાણે આરીઓ, દર્પણ, સુપ્રતપ્ત (ડાબલા), રત્નના કરંડીઆ, થાલ, પાત્રિકા અને પુષ્પોની અંગેરીઓ પણ તત્કાળ બનાવી. પછી ત્યાંથી નીકળીને ઈંદ્રના મનને હર્ષ ઉપજાવવાને ક્ષીરસમુદ્ર વિગેરે સમુદ્રોમાંથી અને બીજા તીર્થોમાંથી તેઓએ જળ, મૃત્તિકા અને કમળો લીધાં તથા હિમાદ્રિ

૧ અહિં સુધી વૈમાનિકના શક સુધાં દશ ઈંદ્રો. ૨ અહિં સુધી ભુવનપતિના ત્રીશ ઈંદ્રો. ૩ અહિં સુધી વ્યંતરના ૩૨ ઈંદ્રો ૪ આ બે જ્યોતિષીના ઈંદ્રો ૫ એ પ્રમાણે આઠ જાતના.

પર્વત ઉપરથી ઔષધિ અને ભદ્રશાળ વનમાંથી ઉત્તમ પુષ્પાદિક તેમજ ખીબ પશુ સુગંધી દ્રવ્ય લઈને તેઓ ત્યાં આવ્યા. પછી સર્વ સુગંધી દ્રવ્ય નાખી તેઓએ ભકિતથી તીર્થજળને સુગંધમય કરી દીધું. પછી અચ્યુત ઈન્દ્ર, દેવતાઓના લાવેલા કુંભોના જળવડે પારિખતનાં પુષ્પોની કુસુમાંજલ પ્રથમ કરીને પ્રભુને સ્નાન કરાવવા લાગ્યા. એ અચ્યુતેન્દ્રે કરેલા પ્રભુના સ્નાન વખતે દેવતાઓ હર્ષ પામી મનોહર વાદ્ય, ગીત અને નૃત્ય કરવામાં પ્રવર્ત્યા. પછી આરણ્યચ્યુત ઈન્દ્રે પ્રભુને દિવ્ય અંગરાગપૂર્વક પૂજા કરી યથાવિધિ વંદના કરી. પછી શકે સિવાય બાકીના બાસક ઈન્દ્રોએ પંચ જગતને પવિત્ર કરનાર પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. પછી ઇશાન ઈન્દ્રે પોતાના પાંચ સ્વરૂપ કરી એક સ્વરૂપે પ્રભુને ઉત્સર્ગમાં રાખ્યા, એક સ્વરૂપે છત્ર ધર્યું, એ સ્વરૂપે એ ચામર રાખ્યા અને એક સ્વરૂપે શકેની પેઠે વજ્ર લઈ આગળ ઉભા રહ્યા. પછી ભકિતમાં ચતુર એવા શકે પ્રભુની ચારે દિશાઓમાં મોટા શીંગડાવાળા સ્ફટિકના ચાર વૃષભો વિકુર્ચ્યા. તે વૃષભોના શૃંગના અગ્રભાગમાંથી મૂળમાંથી જુદી જુદી પશુ પ્રાંત ભાગમાં મિશ્ર થયેલી મનોહર જળની ધારાઓ નીકળીને પ્રભુના મસ્તક ઉપર પડવા લાગી.

આ પ્રમાણે સૌધર્મ કલ્પના ઈન્દ્રે અતિ ભકિતથી ખીબ ઈન્દ્રોએ કરેલા સ્નાનથી વિલક્ષણ પ્રકારે પ્રભુનું સ્નાન કર્યું. પછી શકેન્દ્રે તે વૃષભો સંહરી લઈને જગદ્ગુરુની પૂજા કરી હર્ષથી પ્રભુમ કરી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો.

“હે ભગવન્ ! વિશ્વનું પ્રતિપાલન કરનાર ! મોટી સમૃદ્ધિઓ સહિત અને ત્રીબ તીર્થનાથ એવા આપ ભગવંતને હું નમસ્કાર કરું છું. હે વિભો ! જન્મથીજ પ્રાપ્ત થયેલા ત્રણ જ્ઞાન અને ચાર અતિશયોથી તમે જગતમાં વિલક્ષણ છો અને તમારામાં સ્ફુટ રીતે એક હબ્બર લક્ષણો રહેલાં છે. હમેશાં પ્રમાદી પુરુષોના પ્રમાદના છેદનું કારણ એવું આ તમારું જન્મકલ્યાણક આજે મારા જેવાના કલ્યાણને માટેજ થયું છે. હે જગતપતિ ! આ રાત્રી આખી પ્રશંસા કરવાને યોગ્ય થઈ છે; કારણકે જેમાં નિષ્કલંક ચંદ્રરૂપ તમે પ્રગટ થયા છો. હે “પ્રભો ! તમને વંદના કરવાને જ આવ કરતા અનેક દેવતાઓથી આ મનુષ્યલોક હમણા “સ્વર્ગલોકના જેવો જણાય છે. હે દેવ ! તમારા દર્શનરૂપ અમૃતના સ્વાદથી જેઓનાં ચિત્ત “સંતુષ્ટ થયેલાં છે એવા અમૃતલોચ દેવતાઓને હવેથી જુલુ થયેલા સ્વર્ગના અમૃતની કાંઈ “જરૂર નથી. આ ભરતક્ષેત્રરૂપી સરોવરમાં કમળરૂપ એવા હે ભગવન્ ! તમારામાં ભમરાની પેઠે “મારો પરમ લય થઈ જાયો. હે આધીશ ! જેઓ હમેશાં તમારું દર્શન કરે છે તે મનુષ્યોને “પણ ધન્ય છે, કારણ કે તમારા દર્શનને ઉત્સવ સ્વર્ગના રાજ્યથી પણ અધિક છે.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી ઈન્દ્રે પોતાના પાંચ રૂપ કરી એક સ્વરૂપે ઇશાનેન્દ્ર પાસેથી પ્રભુને લીધા અને ખીબ સ્વરૂપોથી પૂર્વની જેમ ક્રિયાઓ શરૂ કરી. પછી પ્રભુને વજ્ર અલંકારવડે અલંકૃત કરી સેનાદેવીની પડખે મૂકી ઉલ્લેાચ ઉપર શ્રીદામગંડક બાંધ્યું; અને પ્રભુના ઓશીકા નીચે એ કુંડળ તથા રેશમી વસ્ત્રયુગ્મ મૂકી અવસ્થાપિની નિદ્રા અને પાસે મૂકેલું અહંતનું પ્રતિબિંબ હરી લીધું. પછી સ્વર્ગના પતિ ઈન્દ્રે આભિયોગિક દેવતાઓની પાસે કલ્પવાસી દેવતાઓમાં, ભવનપતિઓમાં, વ્યંતરોમાં અને જ્યોતિષક દેવોમાં એવી ઉદ્દેશબલ્લા કરાવી

કે “જે કોઈ પ્રભુની માતાનું કે પ્રભુનું અથુભ ચિંતવશે તેના મસ્તકના સાત કકડા થશે.” પછી ઇન્દ્રે પ્રભુના અંગુઠામાં પાન કરવાને માટે અમૃત રસનો સંક્રમ કર્યો; કારણ કે તીર્થ-કરો સ્તનપાન કરતા નથી. જ્યારે તેમને ક્ષુધા લાગે છે ત્યારે તેઓ પોતાના અંગુઠાનું જ પાન કરે છે. પછી પ્રભુના નિરંતર સર્વ ધાત્રી (ધાવ્ય) કર્મ કરવાને માટે ઇન્દ્રે પાંચ અપ્સ-રાઓને આજ્ઞા કરી.

આ પ્રમાણે કરી અને પ્રભુને નમીને શકેંદ્ર ત્યાંથી નંદીશ્વર દ્વીપે અને બીજા ઇન્દ્રો મેરૂથી પરભાર્યા નંદીશ્વર દ્વીપે ગયા. સર્વ સુર તથા અસુરો, નંદીશ્વર દ્વીપે આવી શાશ્વત અહીંતોની પ્રતિમાઓનો અષ્ટાન્હિકોત્સવ કરી પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

પ્રાતઃકાળે જિતારીરાજ્યે પોતાને ઘેર પુત્રપણાને પામેલા જગત્પૂજ્ય અહીંત ભગવા-નનો મોટો જન્મોત્સવ કર્યો. સર્વ નગરીમાં રાજમંદિરની જેમ ઘેર ઘેર, માર્ગે માર્ગે અને ઘોડે ઘોડે ઉત્સવ થઈ રહ્યો. પ્રભુ ગર્ભમાં હતા ત્યારે શંખા (શીંગ) નું ધાન્ય ઘણું થયું હતું, તેથી રાજ્યે તેમનું સંભવનાથ અથવા શંભવનાથ એવું નામ પાડ્યું. બાળસ્વરૂપી જગ-ત્પતિને વારંવાર બેઈ મહારાજ પોતાના આત્માને અમૃતમાં મગ્ન થયા હોય તેમ માનવા લાગ્યા. પ્રભુનો સ્પર્શ કરવાની ઇચ્છાથી રાજા ઉત્કૃષ્ટ માણિક્યની જેમ તેમને ઉત્સંગ, હૃદય અને મસ્તક ઉપર વારંવાર ધારણ કરવા લાગ્યા. ઇન્દ્રે નિમેલી પાંચ ધાત્રીઓ પણ ભક્તિને વિસ્તારી, દેહની છાયાની પેઠે પ્રભુના સમિષ ભાગને છોડતી નહોતી. કોઈવાર પ્રભુ, ઉત્સંગપરથી ઉતરીને નિભંચપણે ભ્રમણ કરી સિંહણને જેમ બાળસિંહ હંકારે તેમ તેને પકડી લેવા આવતી ધાત્રીને હંકારતા હતા. પ્રભુ જે કે જ્ઞાનવાન છે તથાપિ લોકોને બાળચેષ્ટા બતાવવાને રત્ન-મણિમય ભૂમિપર પડેલા ચંદ્રના પ્રતિબિંબને ઘડણ કરવા પોતાનો હાથ નાંખતા હતા. મનુષ્યરૂપ ધારણ કરી સમાનવયના થઈને આવેલા દેવતાઓની સાથે પ્રભુ ક્રીડા કરતા હતા. તેની સાથે ક્રીડા કરવાને બીજા કોણ સમર્થ થાય ? ક્રીડાથી દોડતા પ્રભુની આગળ જાણે હાથીઓની નકલ કરતા હોય તેમ પોતાની ગ્રીવાને વાળતા વાળતા દેવતાઓ દોડતા હતા. રમત રમતાં લીલા માત્રમાં પાડી નાખેલા અને ‘રક્ષા કરો, રક્ષા કરો’ એમ બોલતા દેવતાઓ ઉપર પ્રભુ પરિણામે યોગ્ય કૃપા કરતા હતા.

આ પ્રમાણે વિચિત્ર ક્રીડાઓથી અને જાતજાતની રમુજથી પ્રદોષ કાળને જેમ અન્દ્ર ઉલ્લંઘન કરે તેમ પ્રભુએ શિશુવયને ઉલ્લંઘન કર્યું. તે સમયે ચારસો ધનુષ્ય ઊંચા અને સુવ-ર્ણના જેવી કાંતિવાળા જગદ્ગુરૂ કૌતુકથી પુરુષનું રૂપ ધારણ કરીને આવેલા મેરૂપર્વતની જેવા શોભવા લાગ્યા. તેમના મસ્તકનો મધ્યભાગ છત્રના જેવો ગોળ અને ઉન્નત જણાવા લાગ્યો, કેશ સ્નિગ્ધ અને શ્યામ થયા, લલાટની શોભા અષ્ટમીના ચંદ્રના જેવી થઈ, લોચન કાનની હલ સુધી વિશ્રાંત થયા, કાન સ્કંધના ભાગ સુધી લટકવા લાગ્યા, સ્કંધ વૃષભનાસ્કંધ જેવા દેખા-વા લાગ્યા, ભુજઓ મોટી થઈ, છાતીનો ભાગ વિશાળ થયો, ઉદર સિંહના જેવું કૃશ થયું, સાથળ ગજેંદ્રની સુંઠ જેવા જણાવા લાગ્યા, અંધો મૃગલીની જાંઘ જેવી શોભવા લાગી, પગના ગુહને ભાગ અંધ દેખાવા લાગ્યો, ચરણ દૂર્મના પૃષ્ઠ જેવા ઉન્નત અને તળીએ સરખા જણાવા લાગ્યા, આંગળીઓ સરલ થઈ, રોમરાય છુટા છુટા ઉગેલા શ્યામ તથા સ્નિગ્ધ થયા

અને સુખનો શ્વાસ કમળના જેવો સુગંધી થયો. એવી રીતે નિરંતર મલિનતા રહિત અને સ્વભાવથીજ સર્વ અંગમાં સુંદર એવા જગત્પતિ શરદ્ઋતુવડે જેમ પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર શોભે તેમ યૌવન વયથી અધિક શોભવા લાગ્યા.

એક વખતે ઉત્સવની અતૃપ્તિને લીધે માતાપિતાએ દેવકન્યા જેવી રાજકન્યાઓ પરણવા પ્રભુને વિનંતિ કરી. મોટા મનવાળા પ્રભુએ લોગક્ષ્ણ કર્મ ગાકી છે એમ બહુ માતાપિતાની આજ્ઞા પાળવાને રાજકન્યાની સાથે પાણ્ડિત્ય કરવાનું કબુલ કર્યું. પ્રભુની સંમતિ થઈ એટલે જિતારિરાજાએ તથા ઈન્દ્રે પ્રત્યક્ષ આવી સંભવ સ્વામીનો વિવાહ મહોત્સવ આરંભ્યો. જેમાં હાહા અને હૂહૂ નામના ગંધર્વો ગંભીર મૃદંગને વગાડી મધુર સ્વરે ગાયન કરવા લાગ્યા, રંભા, તિલોત્તમા વિગેરે અપ્સરાઓ નૃત્ય કરવા લાગી અને કુલિન નારીઓ ઉંચે સ્વરે ધ્વજ મંગળ ગાવા લાગી. વિવાહ મહોત્સવ થઈ રહ્યા પછી હાથણીઓની સાથે હાથીની જેમ ચાતુર્થવડે રમણીય એવી એ હજારો રમણીઓની સાથે પ્રભુ કોઈવાર નંદનવનના જેવી ઉદ્યાનોની શ્રેણીઓમાં, કોઈવાર રત્નગિરિના શિખર જેવા કીડાપર્વતોમાં, કોઈવાર અમૃતના કુંડ જેવી કીડાવાપીઓમાં અને કોઈ વાર સ્વર્ગના વિમાન જેવી ચિત્રશાળાઓમાં કીડા કરવા લાગ્યા. એવી રીતે કૌમારવયમાં વિવિધ લોગને લોગવતા એવા પ્રભુને પંદર લાખ પૂર્વ નિર્ગમન થયાં. તે સમયે જિતારી રાજાને સંસાર ઉપર વૈરાગ્ય થવાથી પ્રભુને આગ્રહ કરીને મુદ્રિકા ઉપર રત્નની જેમ પોતાના રાજ્ય ઉપર તેમને સ્થાપન કર્યાં; અને પોતે સદ્ગુણના ચરણકમળમાં જઈ દીક્ષા લઈને પોતાનો અર્થ સાધવા લાગ્યા. મોટા પરાક્રમવાળા સંભવસ્વામી પણ પિતાના આગ્રહથી રાજ્યને સ્વીકારી સર્વ પૃથ્વીનું પુષ્પની માળાની જેમ રક્ષણ કરવા લાગ્યા. પ્રભુના પ્રભાવથી રાજ્યની અંદર પ્રજાઓ ઈતિ તથા ભય વિનાની અને પૂર્ણ આયુષ્ય લોગવવાવાળી થઈ. કોઈની ઉપર પ્રભુને જીકુટી પણ ચઢાવવી પડતી નહીં, તેા ધનુષ્ય ચઢાવવાની વાતને તેા અવકાશજ ક્યાંથી ? એવી રીતે રાજ્ય કરતા અને લોગકર્મને ખપાવતા એવા પ્રભુએ આર પૂર્વાંગ સહિત ચુમાલીશ લાખ પૂર્વ નિર્ગમન કર્યાં.

એકદા જેમનો આત્મા ત્રણ જ્ઞાનથી વ્યાપ્ત છે એવા સ્વયંબુદ્ધ પ્રભુ આ પ્રકારની સંસારની સ્થિતિ ચિંતવવા લાગ્યા—“અહા ! આ સંસારમાં વિષયના સ્વાદનું સુખ એર લેખ-વેલા મિષ્ટ લોજનની જેવું આરંભમાં મધુર પણ પરિણામે અનર્થને આપનારું છે. ઉપર ભૂમિમાં મીઠા જળની જેમ આ અસાર સંસારમાં પ્રાણીઓને માંડમાંડ મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. એવા મનુષ્યત્વને પામીને પણ મૂઠ લોકો પગ ધોવામાં અમૃતરસ વાપરવાની જેમ તે મનુષ્યજન્મને વિષયસેવામાંજ વ્યર્થપણે ગુમાવે છે.” આ પ્રમાણે પ્રભુ ચિંતવતા હતા તેવામાં લોકાંતિક દેવતાઓએ આવી વિરૂપિત કરી કે ‘હૈ સ્વામી ! તીર્થ પ્રવર્તાવો’ એમ કહી તે દેવતાઓ ગયા, એટલે પછી દીક્ષા લેવાના ઉત્સવમાં ઉત્કંઠિત એવા પ્રભુએ સાંવત્સરિક દાન આપવાનો આરંભ કર્યો. તે વખતે ઈંદ્રે આદેશ કરવાથી કુબેરે પ્રેરેલા બૃલક દેવતાઓ નિધણીયાતું, મર્યાદાને ઉલ્લંઘન કરનારું. ગિરિમાં રહેલું, શમશાન વિગેરે સ્થાનમાં રહેલું, ઘરની અંદર ગુપ્ત કરેલું, ઘણા કાળથી ખોવાયેલું, અને નષ્ટ થયેલું એવું સુવર્ણાદિક દ્રવ્ય સર્વ જગ્યાએથી લાવીને શ્રાવસ્તી નગરીના ચોકમાં, ત્રિકમાં, શેરીઓમાં તેમજ ખીજા પ્રદેશોમાં

૧ અનેક પ્રકારના દુષ્કાળાદિ ઉપદ્રવ. ૨ પૂર્વાંગ તે ચૌદાશી લાખ વર્ષ.

તેના પર્વતોના શિખર જેવડા ઢગલા કરવા લાગ્યા. સ્વામીએ સેવક પુરૂષો પાસે નગરીમાં ઉંચે પ્રકારે આઘોષણ કરાવી કે 'જે જેનો અર્થી હોય તેણે આવીને તે માગી લેવું.' તેવી રીતે અર્થીઓને દાન આપતા એવા પ્રભુ હુમેશાં એક કરોડ અને આઠ લાખ સુવર્ણ (સોનેયા) નું દાન આપતા હતા. એ પ્રમાણે એક વર્ષમાં પ્રભુએ ત્રણશે અઠ્યાશી કોડ અને એંશી લાખ સુવર્ણમુદ્રાનું દાન કર્યું.

વાર્ષિક દાનને અતે પોતાના આસન ચલિત થવાથી ઇંદ્રો અંતઃપુરના પરિવારને સાથે લઈ ત્યાં આવ્યા. પ્રથમ પ્રભુના શુકને પ્રદક્ષિણા કરી ભૂમિથી ચાર આંગળ ઉંચા રહી વિમાન પરથી ઉતર્યા. વિનયવાળા તે ઇંદ્રોએ ભક્તિથી પ્રભુને પ્રદક્ષિણા કરી પ્રભુમ કયાં. પછી અચ્યુતઇન્દ્રે આલિયોગિક દેવતાઓએ લાવેલા તીર્થજળના કુંભોવડે જન્માલિષેકની પેઠે પ્રભુને વિધિપૂર્વક દીક્ષા સંબંધી અલિષેક કર્યો. બીજા ઇન્દ્રોએ પણ અનુક્રમે જગતપતિને ભક્તિથી દીક્ષાકલ્યાણક સંબંધી સ્નાન કરાવ્યું. સુર અને અસુરોની પેઠે રાજાઓએ પણ તત્કાળ ભક્તિથી સંભવસ્વામીને પવિત્ર જળવડે સ્નાન કરાવ્યું. પછી દેવતાઓએ સ્નાનજળથી આર્દ્ર એવા દેવાધિદેવના શરીરને સુવર્ણના દર્પણની જેમ દેવદૂગ્ધ વસ્ત્રથી લુછી નાંખ્યું, અને ગોશીષ ચંદનથી પ્રભુને વિલેપન કરી દિવ્ય રેશમી વસ્ત્રો ભક્તિથી ધારણ કરાવ્યાં. બાણે હીરાની ખાણનું સર્વસ્વ હોય તેવો મુગટ પ્રભુના મરતક ઉપર આરોપણ કર્યો, બાણે આકાશમુક્તામણિમય હોય તેવાં બે કુંડળ કાનમાં પહેરાવ્યાં, કંઠમાં હિમાચળ ઉપરથી પડતા ગંગાના પ્રવાહ જેવો હાર પહેરાવ્યો, બાહુ પર બાણે સૂર્ય કિરણના રચેલા હોય તેવા કેયૂર^૧ અને કંકજુ^૨ ધરાવ્યાં, અને ચરણકમળમાં કુંડળાકાર કરેલાં નાળવા જેવાં કડાં પહેરાવ્યાં, એ પ્રમાણે પ્રભુને ભૂષણો ધારણ કરાવ્યાં. પછી સ્વામીને માટે સામંત રાજાઓએ ચરણપીઠ સહિત સિંહાસન વાળી સિદ્ધાર્થી નામે એક શિખિકા રચાવી. અચ્યુત ઇંદ્રે પણ આલિયોગિક દેવતાઓની પાસે એક શિખિકા વિકૃત કરાવી. તે વૈમાનિક દેવતાના વિમાનોની બાણે અધિષ્ઠાયિક દેવી હોય તેવી જણાવા લાગી. અચ્યુત ઇંદ્રે, તે શિખિકાને શ્રીચંદનમાં અગર ચંદનની જેમ રાજાઓની શિખિકામાં અંતર્હિત કરી દીધી. પછી ઇંદ્રે જેમને હાથનો ટેકો આપ્યો છે એવા પ્રભુ શિખિકાપર આરૂઠ થયા, અને હંસ જેમ કમળ ઉપર બેસે તેમ અંદરના સિંહાસનપર બેઠા. ધોરી ઘોડાઓ જેમ મોટા રથને વહન કરે તેમ પ્રથમ મનુષ્યોએ અને પછી ઘનવાત જેમ પૃથ્વીને વહન કરે તેમ દેવતાઓએ તે શિખિકાને ઉપાડી. તે વખતે ચારે તરફ મેઘના ગર્જનવની જેમ વાલ્મીત્રો વાગવા લાગ્યાં. ગંધર્વો કાનમાં અમૃત જેવું ગાયન કરવા લાગ્યા, અપ્સરાઓ વિચિત્ર અંગહાર કરી નૃત્ય કરવા લાગી, અંદિજનો સ્તુતિપાઠ કરવા લાગ્યા, બ્રાહ્મણો બ્રહ્મ (વેદ) ને ગાવા લાગ્યા, કુળની વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ બીંચે સ્વરે મંગળ આશિષ આપવા લાગી, કુલીન કાંતાઓ મનોહર ધવળ મંગળ ગાવા લાગી, આગળ પછવાડે અને બે પડખે દેવતાઓ અસ્વની પેઠે ચેષ્ટા કરવા લાગ્યા અને લોકો નેત્રને પ્રકુલિલત કરી જેવા લાગ્યા તથા અંગુળીઓથી પ્રભુને ખતાવવા લાગ્યા.

આવા મહોત્સવપૂર્વક સ્થાને સ્થાને નગરના લોકોના મંગળ આચારને પ્રહણ કરતા, બાણે અમૃતની વૃષ્ટિ કરતી હોય તેવી દૃષ્ટિથી જગતને આનંદ આપતા, દેવતાઓએ આમરોથી વીં જેલા અને માથે છત્રને ધારણ કરતા પ્રભુ શ્રાવસ્તીનગરીના મધ્યભાગમાં પસાર થઈને

સહસ્રાબ્રવનમાં આવ્યા. ત્યાં હારની પેઠે દીક્ષાને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતા જગદ્ગુરૂ, વૃક્ષ ઉપરથી જેમ મયૂર ઉતરે તેમ શિગિકારત્નપરથી ઉતર્યા. તરતજ માલ્ય અને સર્વ અલંકારાદિકનો પ્રભુએ ત્યાગ કર્યો, અને ઇંદ્રે આપેલું દેવદ્વંધ વસ્ત્ર સ્કંધ ઉપર ધારણ કર્યું. માગશર માસની પૂર્ણિમાએ ચંદ્રમા મૃગશિર નક્ષત્રમાં આવતાં દિવસના પાછલા ભાગમાં છકૂ તપને કરનારા પ્રભુએ એક લીલામાત્રમાં બાણે પૂર્વે ઉપાજેલ કલેશો^૧ હોય તેમ પોતાના મસ્તકના કેશનો પાંચ મુઠિવડે લોચ કર્યો. તત્કાળ ઇંદ્રે તે કેશને પોતાના વચના છેડામાં શેષાની^૨ પેઠે લઈ ક્ષીરમુદ્રમાં ક્ષેપન કર્યા. ક્ષીરમુદ્રથી પાછા આવીને ઇંદ્રે તરતજ દ્વાર-પાળની જેમ સુર, અસુર અને મનુષ્યોના કોલાહળને મુઠિસંજાવડે નિવૃત્ત કર્યો. પછી 'સર્વ સાવધ યોગતું હું પ્રત્યાખ્યાન કરું છું' એમ ખોલતા પ્રભુએ દેવતા વિગેરે પર્ષદાની સમક્ષ ચારિત્રનો સ્વીકાર કર્યો. બાણે કેવળજ્ઞાનનો એક સત્યંકાર^૩ હોય તેવું મનઃપર્ષવ નામે ચોથું જ્ઞાન તેજ વખતે પ્રભુને પ્રાપ્ત થયું.^૪ તે વખતે બાણે અગ્નિમાં નાખેલા હોય તેમ એકાંત દુઃખવડે દગ્ધ થયેલા નારકી જીવોને ક્ષણવાર સુખ થયું. દીક્ષાને ગ્રહણ કરતા ત્રિલોકપતિની સાથે બીજા એક હબાર રાજાઓએ પણ તૃણની જેમ રાજ્યનો ત્યાગ કરી, સ્વેચ્છાએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી ઇંદ્રે ભગવાનને નમસ્કાર કરી, અંજલિ જોડીને ભક્તિથી ભરપૂર વાણીથી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો.

“ચાર પ્રકારના જ્ઞાનને ધારણ કરનારા, અતુર્વિધ ધર્મને ઇતાવનારા અને ચાર પ્રકારની ગતિવાળા પ્રાણીઓના ગણને પ્રીતિ આપનારા હે પ્રભુ ! તમે જય પામે. હે ત્રણ જગ-
“તના પતિ તીર્થંકર ! આ ભરતક્ષેત્રની ભૂમિને ધન્ય છે કે જેમાં જંગમતીર્થરૂપ તમે વિહાર કરશો. હે નાથ ! જેમ પંકજ (કમળ) કાદવમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તથાપિ તે કાદવની સાથે લેપાતું નથી, તેમ તમે સંસારમાં વસો છો તે છતાં તેમાં લિપ્ત થતા નથી. હે જગત્-પ્રભુ ! કર્મરૂપી પત્રને છેદવામાં સમર્થ ખડ્ગધારા જેવું તમારું આ મહાવ્રત જય પામે છે. તમે મમતા રહિત છતાં કૃપાળુ છો, નિર્ગ્રંથ છતાં મોટી ઋદ્ધિવાળા છો, તેજસ્વી છતાં શ્રોમ્ય છો અને ધીર છતાં સંસારથી ભય પામેલા છો. મનુષ્ય છતાં દેવતાઓને અત્યંત પૂજવા યોગ્ય એવા તમે વિહાર કરીને વિશ્વને તારનારું પારણું કરાવશો. હે સ્વામી ! રોગીને ઔષધિની જેમ અવિરતિ એવા મને મોટા ઉપકારને ઉત્પન્ન કરનારું તમારું દર્શન થયેલું છે. હે ત્રણ જગત્ના નાથ ! હું તમારો પાસે એટલું માગું છું કે મારું મન તમારામાં બાણે વ્યાપ્ત હોય, કોતરાયેલું હોય અને હમેશાં જોડાયેલું હોય તેમ રહ્યા કરજો.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને શકંઈંદ્ર તથા અચ્યુતાદિ ઇંદ્રો પ્રભુના સાંનિધ્યનું સ્મરણ કરતા કરતા પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. બીજે દિવસે એજ નગરીમાં પ્રભુ સુરેંદ્રદત્ત રાજાને ઘેર પારણું કરવાની ઇચ્છાથી ગયા. પ્રભુને આવેલા જોઈ રાજા ઉભો થયો અને ભક્તિથી નમસ્કાર કરી ઉત્તમ દુધપાક (ક્ષીર) લઈને ‘આ ગ્રહણ કરો’ એમ કહેવા લાગ્યો. જગતમાં અદ્વિ-તીય પાત્રરૂપ એવા પ્રભુએ તે પાયસાન્નને એષણીય, કદપનીય અને પ્રાસુક ધારીને પોતાના હસ્તરૂપી પાત્રમાં ગ્રહણ કર્યું. સ્વાદમાં જેનું મન અલુપ્ધ છે એવા પ્રભુએ તે પાયસાન્નથી

૧ કર્મો. ૨ પ્રમાદી. ૩ કોલ. ૪ વિપુળમતિ મનઃપર્ષવજ્ઞાન જેને થાય તેને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જરૂર થાય છે.

ઠાતારને કલ્યાણ કરનાર અને ક્રૂર પ્રાણને ધારણ કરનાર પારણ કયું. તે વખતે દિગ્ગજની ગર્જના જેવો ડુંદુભિનો નાદ થયો, તુટી ગયેલી મોતીની માળામાંથી મોતી ખરી પડે તેમ આકાશમાંથી દિવ્ય વસુ (ધન) ની ધારા થઈ, નંદનવનનું જાણે સર્વસ્વ હોય તેવા પુષ્પોની વૃષ્ટિ થઈ, દિગ્ગજોના મહના જેવો સુગંધી જળનો વર્ષાદ થયો, જાણે એક રાશે ધરી રાખ્યા હોય તેમ દેવતાઓએ વસ્ત્રનો ઉત્ક્રેષ્ઠ કર્યો અને ‘અહોદાન, મહાદાન તથા સુદાન’ એવી આકાશવાણી થઈ. જે ઠેકાણે ભગવંતે પારણ કયું તે ઠેકાણે સુરેન્દ્રદત્તે એક સુવર્ણ મણિમય પીઠ રચાવ્યું. રાજ સુરેન્દ્રદત્ત પ્રભુના ચરણની પેઠે તે પીઠની ત્રિકાળ પૂજા કરતો અને પૂજા કર્યા સિવાય કદિપણ જમતો નહીં.

ભગવાન સંભવનાથ પ્રભુએ ત્યાંથી નીકળીને અનેક ગ્રામ, દ્રોણમુખ, નગર, ખાણ, કર્ખટ, ખેટ, મંડળ, પત્તન, વન અને બીજા નવાં નવાં સ્થાનોમાં એકાગ્ર દષ્ટિ રાખી ચૌદ વર્ષ સુધી વિહાર કર્યો. વિહાર કરતાં કરતાં પ્રભુ નવા નવા અભિગ્રહો કરતા હતા, ઉદ્દેગ સિવાય બાવીશ પરિવહોને સહન કરતા હતા, મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિને ધારણ કરતા હતા, પાંચ સમિતિનો સ્વીકાર કરતા હતા અને મૌન રાખી નિર્ભયપણે સ્થિર રહેતા હતા. અનુક્રમે સહસ્રાસ્ર વનમાં શાળવૃક્ષની નીચે શુકલધ્યાનને બીજે પાયે વર્તાતા પ્રભુએ કાયોત્સર્ગ કર્યો. ધ્યાનમાં વર્તાતાં પ્રભુને વૃક્ષના સુકાં પત્ર જેમ ખરી પડે તેમ ચાર પ્રકારના ઘાતીકર્મ ક્ષય થઈ ગયાં, એટલે કાર્તિક માસના કૃષ્ણ પક્ષની પંચમીને દિવસે ચંદ્રમા મૃગશિર નક્ષત્રમાં આવ્યે સતે, છઠ્ઠ તપ કર્યો છે જેણે એવા પ્રભુને ભુત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાળની સર્વ વસ્તુને ખતાવવામાં બર્મીનરૂપ ઉજ્જવળ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તે વખતે પરમાધાર્મિકોએ કરેલા, ક્ષેત્રથી ઉત્પન્ન થયેલા અને પરસ્પર નિષ્પ્રભેલાં ડુઝોનો નાશ થવાથી નારકીઓને પણ ક્ષણવાર સુખ થયું અને સર્વ સુર અસુરના ઈદ્રે પોતાના આસન ચલિત થવાથી કેવળજ્ઞાનનો મહિમા કરવાને ત્યાં આવ્યા.

પછી સમવસરણ કરવાને માટે વાયુકુમાર દેવતાઓએ એક યોજન સુધી પૃથ્વીને સાફ કરી અને મેઘકુમાર દેવતાઓએ તેમાં સુગંધી જળનો છંટકાવ કર્યો. પછી વ્યંતરોએ સુવર્ણ અને રત્નના પાષાણોથી ભૂમિને બાંધી ક્ષીધી અને તે ઉપર પાંચ વર્ણનાં પુષ્પો વેરી દીધાં. તે પછી તેઓએ ચારે દિશાઓમાં શ્વેત છત્ર, ધ્વજ, સ્તંભ અને મધરમુખાદિ ચિન્હોથી સુશોભિત એવાં ચાર તોરણો વિકુર્યાં. તેમની વચ્ચેમાં ભવનપતિઓએ રત્નની પીઠ બનાવી. તેની ચોતરફ સુવર્ણના કાંગરાવાળો રૂપાનો કિલ્લો રચ્યો. તેની મધ્યમાં જ્યોતિષક દેવોએ, પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રીનું જાણે કંકણ હોય તેવો રત્નના કાંગરાવાળો સુવર્ણનો કિલ્લો કર્યો. તેની ઉપર વિમાન પતિઓ (વૈમાનિકો) એ માણિક્યના કાંગરાવાળો રત્નમય કિલ્લો કર્યો. પ્રત્યેક કિલ્લાને ચાર ચાર દરવાજા મૂક્યા. બીજા મધ્યના કિલ્લાની અંદર ઈશાન કુણમાં દેવતાઓએ એક દેવછંદ રચ્યો. ત્રીજા કિલ્લાની પૃથ્વીના મધ્યભાગમાં વ્યંતરોએ બે કોશ અને આઠસો ધનુષ્ય ઉંચું એક ચૈત્યવૃક્ષ બનાવ્યું. તેની નીચે મણિમય પીઠ બાંધીને એક પાદપીઠવાળું રત્નનું સિંહાસન કયું. તે દેવછંદા ઉપર ત્રણ સુંદર છત્રો રચ્યાં, બે પડબે ચંદ્રના જેવા ઉજ્જવળ ચામર ધારણ કરાવી બે ચક્ષુને ઉભા રાખ્યા, અને પ્રભુના ધર્મચક્રીપણને સૂચવતું પ્રકાશમાન ધર્મચક્ર સમવસરણના આગળના ભાગમાં સ્થાપન કયું. પછી દેવતાઓએ સંચાર કરેલા સુવર્ણના નવ કમળ ઉપર

ચરણને આરોપણ કરતા અને કોટિ દેવતાઓએ વીંટાયેલા પ્રભુએ પૂર્વ દ્વારથી સમવસરણમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં જઈ ચૈત્યવૃક્ષને ત્રણ પ્રદક્ષિણા હાથ 'નમસ્તીર્થાય' એમ યોદ્ધીને પ્રભુ દેવ-છંદામાં રહેલા સિંહાસનપર પૂર્વાભિમુખે આરૂઢ થયા. તરતજ વ્યંતરોએ સ્વામીના પ્રભાવથી બીજી ત્રણ દિશાઓમાં પણ રત્નના સિંહાસન ઉપર પ્રભુનાં પ્રતિબિંબોને સ્થાપન કર્યાં. તે સમયે પ્રભુના મસ્તકના પાછલા ભાગમાં ભામંડળ થયું. આગળના ભાગમાં ઈંદ્રધ્વજ થયો, અને આકાશમાં દુંદુભિનો નાદ થયો. પછી પૂર્વ દ્વારથી પ્રવેશ કરી અને પ્રભુને નમસ્કાર કરીને સાધુઓ અગ્નિખુણામાં બેઠા અને વૈમાનિક સ્ત્રીઓ તથા સાધ્વીઓ તેમની પાછળના ભાગમાં ઝીલી રહી ભવનપતિ, જ્યોતિષક અને વ્યંતરની સ્ત્રીઓ દક્ષિણ દ્વારથી પ્રવેશ કરી પ્રભુના ચરણને નમી નૈઋત્યખુણામાં બેઠી. ભવનપતિ, જ્યોતિષક અને વ્યંતર દેવતાઓ પશ્ચિમ દ્વારથી પ્રવેશ કરી પ્રભુને નમી વાયવ્યખુણામાં અનુક્રમે બેઠા. વૈમાનિક દેવતા, નર અને નારીઓ ઉત્તર દ્વારથી પ્રવેશ કરી સ્વામીને નમી અનુક્રમે ઈશાનદિશામાં બેઠા. એવી રીતે પહેલા કિલ્લામાં શ્રીમાન ચતુર્વિધ સંઘ, બીજા કિલ્લામાં તિર્યંચ અને ત્રીજા કિલ્લામાં સર્વ વાહનો ગોઠવાયાં. પછી શકેદે સ્વામીને નમસ્કાર કરી અંજલિ બેડીને ભક્તિ સહિત વાણીથી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો.

“ હે પ્રભુ ! તમે ન બોલાવ્યા છતાં પણ સર્વના સહાયકારી છો, કારણ સિવાય વાસ-લ્યવાન છો, પ્રાર્થના કર્યા વગર પણ ઉપકારી છો અને સંબંધ વગરના આંધવ છો. તેથી હે નાથ ! અભ્યંગ કર્યા વગર સ્નિગ્ધ હૃદયવાળા, મલાપકર્ષણ વિના ઉજ્જવળ વચનને બોલનારા, પ્રક્ષાલન કર્યા વગર નિર્મળ શીળવાળા અને શરણ કરવાને લાયક એવા તમારા ચરણનો હું આશ્રય કરું છું. હે સ્વામી ! શાંત છતાં વીર વ્રતવાળા, સમતાવાન અને સર્વમાં સરખી રીતે વર્તનારા એવા તમોએ કર્મરૂપી કુટિલ કાંટાને અત્યંત ઠૂટી નાખ્યા છે. અલવ છતાં મહેશ, અગદ છતાં નરકને છેદનાર (કૃષ્ણ) અને અરાજસ છતાં બ્રહ્મરૂપ એવા તમને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. હે પ્રભુ ! સિંચન કર્યાસિવાય ફલરૂપ અને પડવા વગર મોટા વધેલા એવા તમે સંકલ્પ રહિત કલ્પવૃક્ષ છો; માટે તમારાથી અમને મોટું ફળ પ્રાપ્ત થાયો. હે સ્વામી ! દ્રવ્યાદિ સંગરહિત, મમતાએ વર્જિત, કૃપાળુ, મધ્યસ્થ અને જગતને પાલન કરનાર એવા આપ જિનેશ્વરનો હું કોઈપણ પ્રકારના ત્રિશૂળાદિ ચિહ્ન વિનાનો કિંકર છું. હે નાથ ! નહીં ગોપવેલા રત્નના નિધિરૂપ, વાડ વિનાના કલ્પવૃક્ષરૂપ અને નહીં ચિંતવેલા ચિંતામણિરૂપ એવા તમારે વિષે આ મારા આત્માને મેં અર્પણ કરેલો છે. હે પ્રભુ ! હું ફળની ચિંતાથી રહિત છું અને તમારી મૂર્તિ ફળરૂપજ છે તેથી 'શું કરવું ?' એવા વિચારમાં જડથયેલા મને, મારે શું કરવું જોઈએ ? તે બતાવવાનો પ્રસાદ કરો.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને ઈંદ્ર વિરામ પામ્યા પછી ભગવાન સંભવપ્રભુએ વિશ્વનો ઉપકાર કરવાની ઈચ્છાથી આવી રીતે દેશના દેવાનો આરંભ કર્યો.

આ સંસારમાં વસ્તુતઃ સર્વ વસ્તુ અનિત્ય છે, તથાપિ પ્રથમ લાગતી સહજ માત્ર મીઠાશના સુખને માટે પ્રાણીઓને તેમાં મૂરછાં રહ્યા કરે છે. પોતાથી, બીજાઓથી અને બધી તરફથી જેઓને આપત્તિ હુમેશાં આવ્યા કરે છે એવા પ્રાણીઓ યમરાજના હાંતરૂપ યંત્રમાં રહીને પણ અહા ! કેવા દુષ્ટથી જીવે છે ! અનિત્યતા વજ જેવા દેહોને પણ સપડાવે છે;

તો આ કદલીના ગર્ભજેવા પ્રાણીઓની તો શી વાત કરવી ? જે કદિ આ અસાર શરીરને સ્થિર કરવાને કોઈ ઈચ્છે તો તે જીવન અને સડેલા ઘાસના બનાવેલા ચાડીઆના પુરુષને જ સ્થિર કરવાને ઈચ્છે છે એમ સમજવું. મરણરૂપી વાઘની મુખગુફામાં વસનારા પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવાને માટે મંત્ર, તંત્ર અને ચિકિત્સા સર્વે નકામા છે. જેમ જેમ પુરુષ વયમાં વધતો જાય છે તેમ તેમ પ્રથમ તેને જરાવસ્થા અસ્ત કરતી જાય છે અને પછી તેને માટે યમરાજ ત્વરા કરે છે. ‘અહા ! પ્રાણીઓના જન્મને ધિક્કાર છે !’ આ શરીર યમરાજને વશ રહેલું છે, એમ જો ખરેખરું જાણવામાં આવે તો પછી કોઈ પણ પ્રાણી અન્નના આસને અહણુ કરી શકે નહીં, તો પાપકર્મની તો વાતજ શી કરવી ? જેમ પ્રાણીમાં પરપોટા ઉત્પન્ન થઈ થઈને વિલય પામી જાય છે તેમ પ્રાણીઓનાં શરીર ક્ષણક્ષણમાં ઉત્પન્ન થઈને વિલય પામે છે. સમદષ્ટિવાળો કાળ ધનાઢય કે નિર્ધન, રાજા કે રાંક, સમજી કે મૂર્ખ અને સજ્જન કે દુર્જન સર્વનો સરખી રીતે સંહાર કરવાને પ્રવૃત્ત છે, એ કાળને ગુણમાં દાક્ષિણ્યતા નથી અને દોષોમાં દ્વેષ નથી, પણ તે તો મોટા અરણ્યને દાવાનળની જેમ સર્વ પ્રાણીઓનો સંહારજ કર્યા કરે છે. કુશાસ્ત્રથી મોહ પામેલા પુરૂષોએ ‘કોઈપણ ઉપાયથી આ કાયા નિરુપાય થાય’ એવી રાંકા પણ કરવી નહીં. જેઓ મેરૂપર્વતનો દંડ અને પૃથ્વીનું છત્ર કરવાને સમર્થ હોય છે તેઓ પણ પોતાને વા બીજને મૃત્યુથી બચાવવાને સમર્થ થતા નથી. ક્રીડાથી માંડીને ઈંદ્ર સુધી તે યમરાજનું શાસન સમર્થ રીતે પ્રવર્તે છે. તેમાંથી કોઈ રીતે કાળને વંચના કરવાની વાત ડાહ્યો માણસ તો બોલેજ નહીં. કદિ કોઈએ પોતાના પૂર્વજોમાં કોઈને પણ જો જીવતો રહેલો જોયો હોય તો તે કાળને વંચના કરવાની વાત ન્યાય-માર્ગથી ઉલટી રીતે પણ સંભવે ખરી, પણ તેવું તો જણાતું નથી. ‘બળ અને રૂપને હરણુ કરનારી વૃદ્ધાવસ્થાથી શિથિલ થવાય છે’ એ વાતના અનુભવી વિદ્વાન પુરૂષોને તો ‘યૌવનવય અનિત્ય છે, એવી ખાત્રી થવીજ જોઈએ. કામિનીઓ કામદેવની લીલાથી યૌવનવયમાં જેઓની ઈચ્છા કરતી હતી, તેજ પુરૂષોને વૃદ્ધાવસ્થામાં તેઓ થુંકી થુંકીને ત્યજી દે છે. ધનવાન પુરૂષોએ જે ધન ઘણા કલેશથી મેળવી ઉપભોગ કર્યા વગર રક્ષણ કરીને એકઠું કરી રાખ્યું હોય છે તે પણ ક્ષણવારમાં વિનાશ પામી જાય છે. જોતજોતામાં અવશ્ય નાશ પામી જતાં એવાં ધનવાનનાં ધનને ફીણ, પરપોટા અને વિજળીની ઉપમા કેમ ન આપી શકાય ? પોતાનો વા બીજનો ગમે ત્યાં ન્યામ કરો તેમજ વિકાર કે અપકાર કરો, પણ આ સંસારમાં મિત્ર કે અંધુજનોના જે સમાગમો છે તે છેવટે વિનાશ પામનારા છે. જેઓ હુમેશાં અનિત્યતાનું ધ્યાન કરે છે તેઓ પોતાનો પુત્ર મૃત્યુ પામી જાય તો પણ તેનો શોક કરતા નથી, અને જે મૂઠ નિત્યતાનો આશ્રય રાખે છે તે પોતાની એક દિવાલ પડી જાય ત્યારે પણ રૂદન કરે છે. શરીર, યૌવન, ધન અને અંધુ વિગેરે જ ફક્ત અનિત્ય છે એમ નથી, પણ આ સઘળું સચરાચર જગતજ અનિત્યપણે રહેલું છે. આવી રીતે આ સર્વને અનિત્ય જાણીને પ્રાણીઓએ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી નિત્ય સુખવાળું શાશ્વતપદ (મોક્ષ) મેળવવાને માટે પ્રયત્ન કરવો.”

આ પ્રમાણે પ્રભુની દેશના સાંભળીને તત્કાળ ઘણા પુરૂષો અને સ્ત્રીઓએ સ્વામીના ચરણકમળની પાસે દીક્ષા ગ્રહણકરી. પછી ચારૂ વિગેરે ગણધરોને પ્રભુએ સ્થિતિ, ઉત્પાદ અને નાશ એવી ત્રિપદીનો ઉપદેશ કર્યો. એ ત્રિપદીને અનુસરીને એકસો ને બે ગણધરોએ ચૌદપૂર્વ

સહિત દ્વાદશાંગી રચી. પછી પ્રભુએ ઉઠી ઇંદ્રે લાવેલો વાસક્ષેપ તેમના ઉપર નાખીને તેમને દ્રવ્યાદિકવડે અનુયોગ તથા ગણુની અનુજ્ઞા આપી. તે ગ્રમયે દેવતા અને મનુષ્યોએ પણ હું-હુલિને અવાજ કરી ગણુધરોની ઉપર વાસક્ષેપ કર્યો અને તે ગણુધરો પ્રભુની વાણીને ગ્રહણ કરવાને ઉભા રહ્યા. પછી પ્રભુએ પૂર્વાભિમુખે ફરીવાર દિવ્ય સિંહાસન પર બેસીને તે ગણુધરોને શિક્ષારૂપ દેશના આપી. પછી જ્યારે પહેલી પૌરૂષી પૂર્ણ થઈ ત્યારે પ્રભુએ દેશના સમાપ્ત કરી તે વખતે રાજભવનમાંથી આઠક પ્રમાણુ શાળીનો બળિ આવ્યો, તે બળિને આકાશમાં ઉડાડ્યો એટલે તેમાંથી ખરી પડેલો અર્ધલાગ આકાશમાંથી દેવતાઓએ લઈ લીધો અને બીજો અર્ધ ભાગ રાજ્યએ અને બીજા લોકોએ હર્ષથી સમભાગે વહેંચી લીધો. પછી તીર્થ કર લગવાને ઉઠી ઉત્તર દ્વારથી નીકળીને જો કે પોતે શ્રાંત થયા ન હતા તો પણ બીજા ગઢમાં રચેલા દેવછંદા ઉપર વિસામો લીધો; કારણ કે એવી મર્યાદા છે. પછી ગણુધરોના અગ્રણી ચાડુ ગણુધરે પ્રભુના ચરણપીઠ ઉપર બેસીને સ્વામીના પ્રભાવથી સંશયને છેદનારી દેશના આપી. બીજી પોરસી પૂર્ણ થઈ એટલે ચાડુ ગણુધર કાળવેળાએ જેમ શાસ્ત્રના અધ્યયનથી વિરામ પામે તેમ દેશનાવિધિથી વિરામ પામ્યા. તે પછી સુર, અસુર અને રાજ્યો વિગેરે જેમ ઉત્સવ ઉપર આવેલા લોકો ઉત્સવ વીત્યા પછી ચાલ્યા જાય તેમ પ્રભુને નમસ્કાર કરીને હર્ષથી પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

તે સંભવનાથ સ્વામીના તીર્થમાં ત્રિમુખ નામે એક યક્ષ ઉત્પન્ન થયો. તેને ત્રણ નેત્ર, ત્રણ મુખ અને છ હાથ હતાં; તેનો શ્યામવર્ણ હતો. મધૂરનું તેને વાહન હતું. જમણી તરફની ત્રણ ભુજાઓમાં તેણે નકુલ, ગદા અને અભયને ધારણ કર્યાં હતાં અને ડાબી તરફની ત્રણ ભુજાઓમાં બીજેડું, માળા અને અક્ષસૂત્ર રાખેલાં હતાં. તેવી જ રીતે તે તીર્થમાં દુરિતારિ નામે એક દેવી (યક્ષણી) ઉત્પન્ન થઈ. તેને ચાર ભુજાઓ હતી, વર્ણુ ગૌર હતો અને મેષનું વાહન હતું. દક્ષિણ તરફની બે ભુજાઓમાં વરદ અને અક્ષસૂત્રથી અને વામ તરફની બે ભુજાઓમાં સર્પ અને અભયથી તે શોભી રહ્યા હતા. એ ત્રિમુખ યક્ષ અને દુરિતારિ દેવી બન્ને પ્રભુના શાસનદેવતા થયા. તેઓ નિરંતર પ્રભુની પાસે આત્મરક્ષકની જેમ રહેવા લાગ્યા. તે પછી ચોત્રીશ અતિશયવાળા સંભવનાથ પ્રભુએ સાધુઓના પરિવાર સાથે તે સ્થાનથી બીજે વિહાર કર્યો.

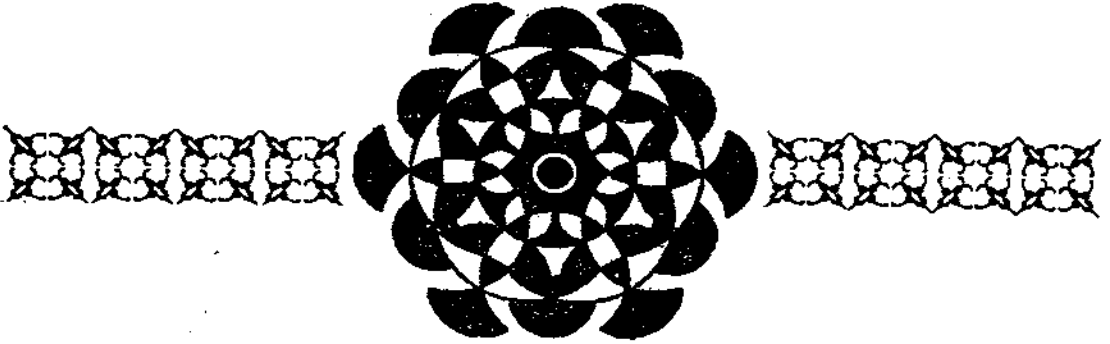
વિહાર કરતાં પ્રભુને બે લાખ સાધુઓ, ત્રણ લાખ અને છત્રીશ હજાર સાધ્વીઓ, બે હજાર અને દોઢસો ચૌદપૂર્વધારી, નવ હજાર અને છસો અવધિજ્ઞાની, બાર હજાર અને દોઢસો મનપર્યાવજ્ઞાની, પંદર હજાર કેવળજ્ઞાની, ઓગણીશ હજાર અને આઠસો વૈક્રિયલ-ખિધવાળા, બાર હજાર વાદલખિધવાળા (વાદી), બે લાખ ને ત્રણ હજાર શ્રાવકો અને છ લાખ ને છત્રીશ હજાર શ્રાવીકાઓનો પરિવાર થયો. પ્રભુએ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી ચાર પૂર્વાંગ અને ચૌદ વર્ષોથી ન્યૂન એવા એક લાખ પૂર્વ સુધી વિહાર કર્યો. પછી સર્વજ્ઞ પ્રભુ પોતાનો મોક્ષકાળ સમીપ જાણીને પરિવાર સહિત સમૈતશિખર પર્વતે આવ્યા. ત્યાં તેમણે એક હજાર મુનિઓ સાથે પાદપોષગમ અનશન કર્યું. તે વખતે સુર અસુરોના ઈંદ્રો પરિવાર સાથે ત્યાં આવીને ભકિતથી પ્રભુની સેવા કરવા લાગ્યા. એક માસને અંતે પર્વતની જેમ

નિષ્કંપ એવા પ્રભુએ સર્વ યોગને નિરોધ કરનારૂં શૈલેશી નામે છેલ્લું ધ્યાન પ્રાપ્ત કર્યું, અને ચૈત્રમાસની શુકલ પંચમીને દિવસે ચંદ્ર મૃગશિર નક્ષત્રમાં આવતાં, ચાર અનાંતને સિદ્ધ કરતા એવા સંભવનાથ પ્રભુ નિરાબાધ પદ (મોક્ષ) ને પામ્યા. બાણે પ્રભુના અંશ હોય તેવા નિર્મળ એક હજાર મુનિઓ પણ તેજ વિધિથી તેજ પદને પામ્યા. પ્રભુએ કુમારપણામાં પંદર લાખ પૂર્વ, રાત્ર્યમાં ચાર પૂર્વાંગ સહિત ચુમાલીશ લાખ પૂર્વ અને દીક્ષામાં ચાર પૂર્વાંગે વર્જિત એક લાખ પૂર્વ એવી રીતે એકંદર સાઠ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય લોગવ્યું અને અજિતનાથ સ્વામીના નિર્વાણ પછી ત્રીશ લાખ કેટી સાગરોષમ ગયા ત્યારે સંભવનાથ પ્રભુ નિર્વાણપદને પામ્યા. સંભવનાથ પ્રભુનો શરીરસંસ્કાર તેમજ બીજું પણ જે યોગ્ય કર્મ હતું તે ઇંદ્રોએ યથાવિધિ કર્યું. પછી પ્રભુની દાઢે પણ તેઓએ યથાયોગ્ય વહેંચી લીધી અને દેવતાઓએ દાંત તથા અસ્થિઓ ગ્રહણ કર્યાં. પછી ઇંદ્ર અને દેવતાઓ પોતપોતાને સ્થાને ગયા. ત્યાં પ્રભુનાં અસ્થિઓ માણવક સ્તંભની ઉપર પૂજન કરવાને માટે તેઓએ ઉત્કર્ષ રીતે સ્થાપન કર્યાં. તીર્થંકરોનું શું પૂજવા લાયક નથી? અર્થાત્ સર્વ દેહ પૂજન કરવા યોગ્ય છે.

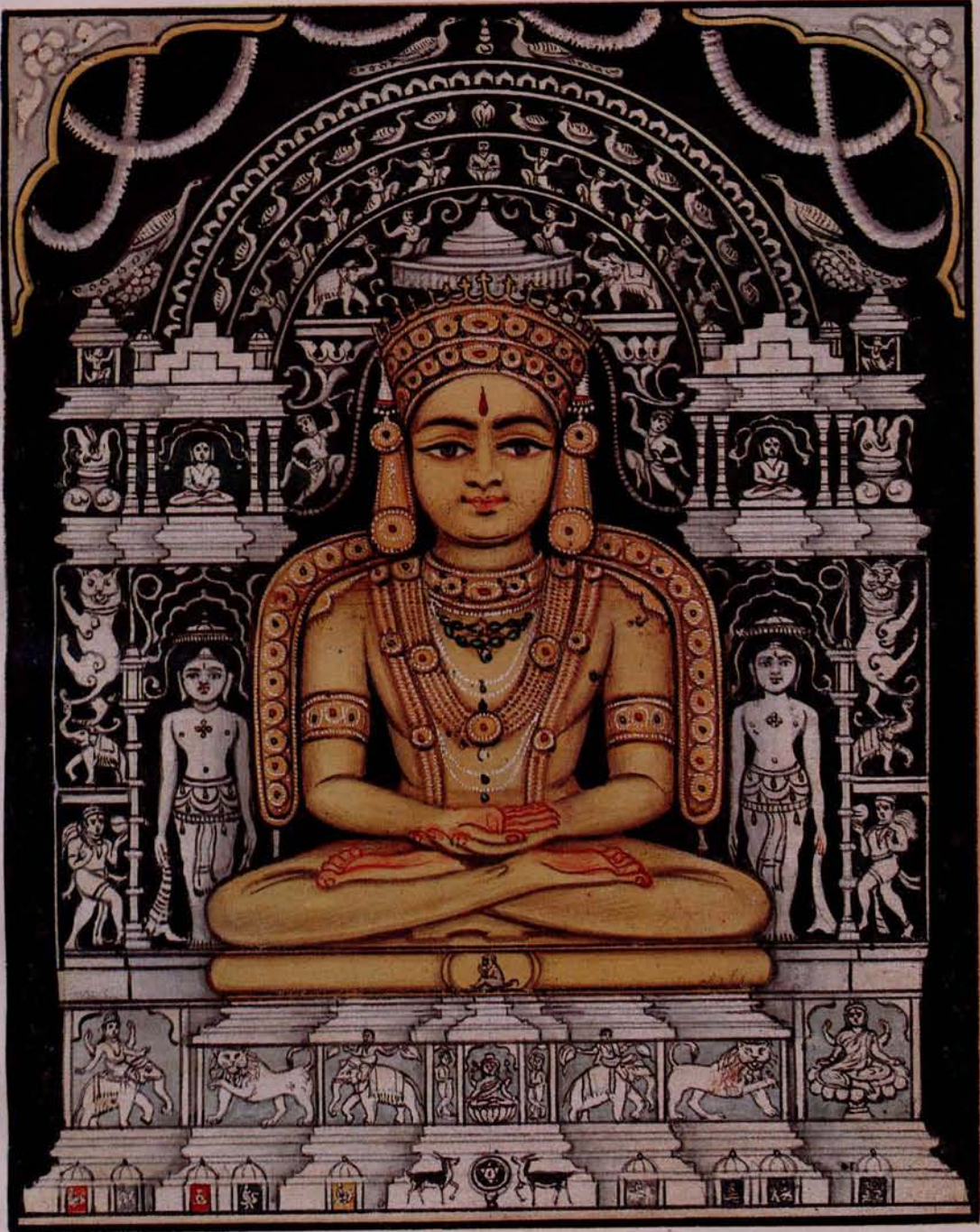
इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते

महाकाव्ये तृतीये पर्वणि श्रीसंभवस्वामिचरितवर्णनो

नाम प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

॥ श्री अभिनंदनस्वामी ॥

अनेकान्तमताम्मोधि-समुल्लासनचन्द्रमाः ।
दद्यादमन्दमानन्दं, भगवानभिनन्दनः ॥४॥

દ્વિતીય સર્ગ.

શ્રી અભિનંદનસ્વામી ચરિત્ર.

ગુણરૂપી વૃક્ષની સમૃદ્ધિને વધારનાર અને જગતને આનંદ કરનાર સંવરરાજાના પુત્ર શ્રી અભિનંદન સ્વામીને હું વંદન કરું છું. લવ્યજનોની મોહનિદ્રાને નાશ કરવામાં પ્રાતાઃકાળરૂપ અને તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ અમૃતના કુંભરૂપ તે પ્રભુનું ઉન્નવણ ચરિત્ર હવે કહું છું.

આ જંબૂદ્વીપના પૂર્વ વિદેહમાં માંગલિક કાર્યોના ઉત્પત્તિસ્થાન તુલ્ય મંગલાવતી નામે એક સુંદર વિજય છે. તેમાં સમુદ્રની પેઠે સર્વ રત્નોની આજુ અને પૃથ્વીના મસ્તક પર રત્નરૂપ રત્નસંચયના નામે સર્વ નગરીઓમાં રત્ન સમાન નગરી છે. તેમાં લક્ષ્મીથી કુબેર જેવો અને બળથી બળે બીજો મહાબલ હોય તેવો મહાબલ નામે રાજા રાજ્ય કરે છે. ગંગા, સિંધુ અને રોહિતાશા નામની ત્રણ નદીઓથી જેમ કિમાચલ શોભે તેમ ઉત્સાહ, મંત્ર અને પ્રભુતા એ ત્રણ શક્તિઓથી તે શોભતો હતો. ચાર દાંતોથી યુવાન ગજેન્દ્રની જેમ શત્રુવર્ગને જીતનારા ચાર ઉપાયોથી તે પ્રકાશિત રહ્યો હતો. યુદ્ધિનો નિધિ એ રાજા અરીહંત દેવને, સાધુ ગુરૂને અને જિનોપજ્ઞ ધર્મનેજ હમેશાં માનતો હતો. કાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારના ધર્મમાં તે હમેશાં રમતો હતો, કારણકે મહાપુરૂષોનું પુણ્ય પુણ્યાનુભવીજ હોય છે.

આનો તે વિવેકી મહારાજા સર્વ ઠેકાણે અનિત્યતા બાણી અને સંસારથી ઉદ્દેગ પામી ક્રૂતા દેશમાત્ર આશ્રયના ત્યાગી એવા શ્રાવકધર્મના આરાધનથી સંતુષ્ટ થયો નહીં, તેથી ઇન્દ્રિયોને કમન કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા તેણે વિમલસૂરિના ચરણ પાસે આવી સર્વવિરતિપણું અંગીકાર કર્યું. સાધુપણે વિચરતો એ રાજા દુર્જનોની નિંદાથી હૃદયમાં ખુશી થતો હતો અને સજ્જનોએ કરેલી પૂજાથી ઉલટો લજ્જા પામતો હતો. પાપી લોકો તેને કલેશ પમાડતા તો પણ તે જરા પણ ઉદ્દેગ પામતો નહીં, અને મોટા લોકો પૂજા કરતા તો પણ જરા પણ ગર્વ ધરતો નહીં. રમણીય ઉદ્યાન વિગેરેમાં વિહાર કરતો પણ તેમાં તેને રાગ થતો નહીં અને સિંહ, વ્યાઘ્ર વિગેરેથી ભયંકર અરણ્યોમાં વિહાર કરવામાં તેને વિરાગ થતો નહીં. હેમંતઋતુમાં હિમ પડવાથી ગહન રાત્રીઓને હાથીના આલાનસ્તંભની જેમ નિશ્ચળપણે કાયોત્સર્ગ કરીને નિર્ગમન કરતો હતો. સૂર્યની ગરમીથી ભયંકર ગ્રીષ્મઋતુમાં તડકે રહીને કાઉસગ્ગ કરતાં છતાં પણ અગ્નિથી પવિત્ર કરેલા વસ્ત્રની જેમ તે અળકતો હતો. વર્ષાઋતુમાં હાથીની પેઠે ધ્યાનવડે એ નેત્રને સ્થિર કરી વૃક્ષ નીચે પ્રતિમા ધારણ કરીને તે રહેતો હતો. જેમ ઋણરહિત પુરૂષ વ્યાપારમાં ધન એકહું કરે તેમ એકાવળી અને રત્નાવળી વિગેરે અનેક પ્રકારનાં તપ કરીને તપસંપત્તિ તેમણે મેળવી હતી. તેમણે વીશસ્થાનકોમાંના કેટલાએક સ્થાનકોના આરાધનવડે છેવટે તીર્થંકર નામ ધર્મ ઉપાજ્ઞન કર્યું, અને દીર્ઘકાળ પર્યંત વ્રત પાળી અનશન લઈ મૃત્યુ પામીને વિજય વિમાનને વિષે મહદ્દિંક દેવતા થયા.

૧ શામ, કામ, ભેદ અને દંડ. ૨ કાઉસગ્ગ કરીને.

આ જ બૂઢીપમાં ભસ્ત્રક્ષેત્રની અંદર ઈંદ્રની નગરી જેવી અયોધ્યા નામે પુરી છે. તે નગરીમાં ઘેરઘેર રહેલા મણિમય સ્તંભોમાં પ્રતિબિંબિત થયેલા ચંદ્રમા સ્થાવર પદાર્થોને પણ શૃંગારરૂપ દર્પણની શોભા આપે છે. ત્યાં દરેક ગૃહનાં આંગણમાં વૃક્ષો ઉપર કીડાની મયૂરીઓએ ખેંચી ખેંચીને હારો લટકાવેલા છે, તેથી તે વૃક્ષો કલ્પવૃક્ષની જેવા જણાય છે. ત્યાં રહેલી ચૈત્યોની શ્રેણીઓ ઝરતા ચંદ્રકાંત મણિઓથી ઝરણાવાલા મોટા પર્વતોની લીલાને વિસ્તારે છે. ચૈત્યની આગળ રત્નોથી ખાંધી લીધેલી પૃથ્વીઓમાં તારાઓનાં પ્રતિબિંબો પડે છે, તે દેવતાઓએ મૂકેલી પુષ્પાંજલિ જેવા શોભે છે. જેમાં બાલલલાનાં ખેલી રહેલી છે એવી ગૃહવાપિકાઓ જેમાંથી અપ્સરાઓ નીકળે છે એવા ક્ષીરસમુદ્રની લક્ષ્મીને હરી લે છે. તેમાં કંઠ સુધી મગ્ન થયેલી ગૌર અંગવાળી સ્ત્રીઓના મુખોથી એ વાપિકાઓ સુવર્ણના કમળપ્લાગી ક્ષણવાર દેખાય છે. નવીન મેઘથી પર્વત નીચેની ભૂમિઓની જેમ વિશાળ ઉદ્યાનોથી તે નગરીની બહારની ભૂમિઓ શ્યામ રંગે છવાઈ રહી છે. દેવકૃત મોટી ખાઈથી અષ્ટાષ્ટક પર્વતની જેમ મનુષ્યકૃત મોટી ખાઈથી એ નગરીનો કિલ્લો ચોતરફથી વીંટાઈ રહેલો છે. તે નગરીમાં સ્વર્ગને વિષે કલ્પવૃક્ષની જેમ ઘેરઘેર દાતાર પુરૂષો સુલભ છે, પણ યાચકો દુર્લભ થઈ પડ્યા છે.

એ નગરીમાં ઈક્વાકુ વંશરૂપી ક્ષીરસમુદ્રમાં ચંદ્ર સમાન અને સર્વ શત્રુઓની લક્ષ્મીને સ્વયંવરપણે વરનાર સંવર નામે રાજા છે. આજ્ઞાથીજ સર્વ ભુવનતળને સાધનાર એ રાજાના મ્યાનમાંથી કૃપણના ખળનામાંથી દ્રવ્યની જેમ કોઈવાર કૃપાણુ-તરવાર બહાર પણ નીકળતી નથી. મોટી ભૂખવાળા અને પોતાના ઉશ્ચ પ્રતાપથી સમર્થ એવા એ રાજાએ એકચંદ્રવાળા આકાશની જેમ સમગ્ર પૃથ્વી એક છત્રવાળી કરી હતી. તેણે પૃથ્વીને દૃઢ રીતેજ ધારણ કરી હતી, નહીંતો દિગ્યાત્રામાં પ્રયાણ કરનાર એ રાજાનાજ સૈન્યના ભારથી પૃથ્વી સહસ્ર રીતે ફાટી જત. દિશાઓમાંથી દાસીની જેમ ખેંચીને આણેલી ચપળ એવી લક્ષ્મીને પણ તેણે પોતાના ગુણોથી કેદ કરેલી હતી. અન્ય રાજાઓના ઘણા દંડ તેની પાસે આવતા તો પણ તેમને કદાપિ ગર્વ થતો નહીં; કારણ કે નદીઓના જળથી સમુદ્ર જરાપણુ ગર્વ ધરતો નથી. પ્રસન્ન ચિત્તવાળો, હમેશાં નિર્લોભાં અને પ્રમાદ રહિત એવો એ રાજા ધનાઢ્ય અને દરિદ્રીમાં મુનિની જેમ સમદષ્ટિએ વર્તતો હતો. તે પ્રજાને ધર્મને માટે શિક્ષા કરતો પણ ધનની ઈચ્છાથી કરતો નહીં અને પ્રજાના રક્ષણને માટે શત્રુઓને શિક્ષા કરતો પણ દ્વેષબુદ્ધિથી કરતો નહીં. એક તરફ રાજ્યનાં તમામ કાર્યો અને એક તરફ ધર્મનું કાર્ય, એમ ત્રાજવાની માફક સમલાગે તે પોતાના આત્મામાં ધારણ કરતો હતો.

એ સંવર રાજાને સીદ્ધાર્થી નામે રાણી હતી. શુદ્ધ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલી અને ગુણોથી મનોહર તે રાણી અંતઃપુરના આભૂષણરૂપ ગણાતી હતી. વિલાસવડે મંદ એવી ગતિથી અને ઘણી મધુર વાણીથી એ મધુર આકૃતિવાળી રાણી રાજહંસીના જેવી શોભતી હતી. પવિત્ર લાવણ્યની સરિતારૂપ એ રમણીનાં મુખ, નેત્ર, હાથ અને ચરણકમળનાં જેવાં મનોહર હતાં, નેત્રરૂપી કમળમાં જાણે ઈંદ્રનીલ મણિમય હોય, દાંતમાં જાણે મોતી જડેલાં હોય, અધર પદ્મવમાં જાણે પરવાળાથી વ્યાપ્ત હોય, નખોમાં જાણે પદ્મરાગ મણિથી પ્રચુર હોય, અંગ ઉપર જાણે સુવર્ણમય હોય અને સર્વ અંગો જાણે રત્નમય હોય એવી એ મહારાણી

અતિ રમણીક જણાતી હતી. નગરીઓમાં જેમ અયોધ્યા, વિદ્યાઓમાં જેમ શેઠિણી અને નદીઓમાં જેમ ગંગા તેમ એ દેવી સતીઓમાં અગ્રેસર હતી. કોઈવાર પ્રેમથી પણ એ નારી પોતાના પતિ ઉપર ગુસ્સે થતી નહીં, કારણ કે કુળવાન સ્ત્રીઓ વ્રતની જેમ પોતાના પતિવ્રતપણાને અતીચાર લગાડવામાં લીકું હોય છે. પોતાને સર્વ રીતે અનુકૂળ એવી એ પ્રિય રાણીમાં રાબતો ગળીના રંગની જેમ અવ્યલિયારી પ્રેમ હતો. મહા થવાના સ્થાનોથી અબાધિત રહેનારા એ રાજદંપતી સર્વ ધર્મને હાનિ ન લાગે તેમ વર્તતાં સાંસારિક સુખ ભોગવતા હતા.

આ તરફ મહાખલના જીવે વિજય વિમાનમાં તેત્રીશ સાગરોપમનું આયુષ્ય સુખમાં મમ્મ-પણે નિર્ગમન કર્યું. પછી આયુ પૂર્ણ થયે વૈશાખ માસની શુકલ ચતુર્થીએ અલિન્નિત નક્ષત્રમાં ચંદ્ર આવતાં એ ગડાત્મનો જીવ ત્યાંથી ચ્યવીને સિદ્ધાર્થ દેવીના ઉદરમાં અવતર્યો. જ્યારે ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનાર પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યાન્યારે ત્રણ જગત્માં ઉદ્યોત થઈ રહ્યો, અને નારકીના જીવેને પણ ક્ષણવાર સુખ થયું. રાત્રીએ સુખે સુતેલા મહાદેવીએ રાત્રીના છેલ્લા પ્રહરમાં પોતાના સુખમાં પ્રવેશ કરતાં ચૈહ સ્વપ્નો જોયાં. જેમાં ચાર દાંતવાળો સ્વેતવર્ણી હાથી, ડોલરના પુષ્પોની જેવો સ્વેત વૃષભ, પહોળા મુખવાળો કેસરીસિંહ, અભિષેકથી મનોહર એવી લક્ષ્મી, પંચવર્ણી પુષ્પની માળા, પરિપૂર્ણ ચંદ્ર, પ્રકાશમાન સૂર્ય, ધ્રુવરીઓવાળો ધ્વજ સુવર્ણનો પૂર્ણ કુંભ, કમળોથી છવાઈ રહેલું સરોવર, ઉછળતા તરંગોવાળો સમુદ્ર, મનોહર વિમાન, સુંદર રત્નનો ઢગલો અને ધુમ્મ રહિત અગ્નિ-આ પ્રકારનાં ચૈહ સ્વપ્નો દેખીને ભગ્નત થઈ દેવીએ રાબતે નિવેદન કર્યાં. 'હે દેવી! આ સ્વપ્નોથી તમને ત્રણ જગત્ને ઈશ્વર એવો પુત્ર થશે.' એમ નરપતિએ સ્વપ્નનો અર્થ વિચારીને કહ્યું. તરતજ સર્વ ઈન્દ્રોએ પણ ત્યાં આવી એકઠા થઈને સ્વપ્નનો અર્થ કહ્યો કે 'હે દેવી! તમારા પુત્ર ચોથાં તીર્થ'કર થશે.' આવું સ્વપ્નનું ફળ સાંભળી દેવીને એવો હર્ષ થયો કે જેના ધક્કાથી નિદ્રા દૂર ચાલી ગઈ અને બાકીનો શેષરાત્રી તેણીએ ભગ્નતપણેજ નિર્ગમન કરી. ત્યારથી કમળના કોશમાં ખીબ કોશની જેમ સિદ્ધાર્થ દેવીના ઉદરમાં તે ગર્ભ દિવસે દિવસે ગૂઢ રીતે વધવા લાગ્યો. સિદ્ધાર્થ દેવીએ પણ તે ગર્ભને સુખેથી ધારણ કર્યો. તેવા પુરૂષોનો અવતાર આખા જગતને સુખ માટેજ થાય છે.

ગર્ભ ધારણ કર્યા પછી નવ માસ અને સાડાસાત દિવસ જતાં માઘ માસની શુકલ દ્વિતીયાને દિવસે ચંદ્ર અલિચિ નક્ષત્રમાં આવતાં દેવીએ સૂર્યના જેવા તેજસ્વી પુત્રને સુખેથી જન્મ આપ્યો. એ કુમારનો સુવર્ણના જેવો વર્ણ હતો, અને વાનરનું લાંછન (ચિન્હ) હતું. પ્રભુનો જન્મ થતાં ત્રણ લોકમાં ઉદ્યોત થઈ રહ્યો, અને ક્ષણવાર નારકીના પ્રાણીઓને પણ સુખ થયું. તે વખતે દિક્કુમારીઓ પોતપોતાના સ્થાનેથી ત્યાં આવી ને દેવી અને કુમારનું યથા-યોગ્ય સૂતિકર્મ કર્યું શકે ઈન્દ્ર પણ પોતાના આસનકંપથી અહીંતનો જન્મ જાણી પાલક વિમાનમાં ખેસીને દેવતાઓ સહિત ત્યાં આવ્યો. વિમાન ઉપરથી ઉતરી પ્રભુના સૂતિકાગૃહમાં પ્રવેશ કરી સ્વામીને અને સ્વામીની માતાને તેણે નમસ્કાર કર્યો. પછી દેવીને અવસ્વાપિની નિદ્રા મૂકી, તેમની પડખે પ્રભુનું પ્રતિબિંબ રાખીને સૌધર્મ ઈન્દ્રે પોતાના પાંચરૂપ કર્યાં. એક ઈન્દ્રે પ્રભુને ધરી રાખ્યા, ખીબ ઈન્દ્રે છત્ર ધારણ કર્યું. બે ઈન્દ્રોએ બે બાણ આમર રાખ્યા,

અને એક ઈંદ્ર વજને નચાવી નાચતો આગળ ચાલ્યો. પછી ક્ષણવારમાં મેરૂપર્વત ઉપર આવીને અતિપાંડુકળલા નામની શિલાને વિષે સિંહાસનપર પ્રભુને ખોળામાં લઈને બેઠો. તે વખતે ત્યાં પરિવાર સહિત બીજા ત્રેસઠ ઈંદ્રો પણ આવ્યા, અને જળથી ભરેલા કુંભોવડે વિધિપ્રમાણે પ્રભુને સ્નાન કરાવવા લાગ્યા. પછી ઈશાન ઈંદ્રે પાંચ રૂપ કરી એક રૂપે પ્રભુને રાખ્યા, એક રૂપે છત્ર ધારણુ કર્યું. બે રૂપે બે બાબુ ચામર વિંઝવા લાગ્યો, અને એકરૂપે ત્રિશૂળ લઈ આગળ ઉભો રહ્યો, પછી ઘડક ઈંદ્રે પોતાની તુષ્ટિને માટે ચાર દિશામાં સ્ફટિકના ચાર વૃષભ વિકુર્વી, તેમના શૃંગમાંથી થતી જલધારાઓવડે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. પછી ચંદનનું વિલેપન કરી, વસ્ત્ર અલંકારાદિક ધારણુ કરાવી અને આરાત્રીક ઉતારીને શકઈંદ્ર અંબલિ બેડી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

“ચોથા તીર્થંકર, ચોથા આરારૂપ આકાશમાં સૂર્ય સમાન અને ચોથા પુરૂષાર્થ (મોક્ષ) “ની લક્ષ્મીને પ્રકાશ કરનાર હે પ્રભુ! આપ જય પામો. હે નાથ! લાંબે કાળે આપનાથી સનાથ “થયેલું આ જગત હવે વિવેકની ચોરી કરનારા મોહાદિકથી ક્યારે પણ ઉપદ્રવને પામશે નહીં. હે “પ્રભુ! આપના પાદપીઠમાં જેતું મસ્તક લોટે છે એવા મારે વિષે પુણ્યરૂપ પરમાણુના કલ્પ જેવી “આપની ચરણરજ દીર્ઘકાળ સ્થાપન થાયો. હે ઈશ! મારાં નેત્ર આપના મુખને વિષે આ- “સક્ત હોવાથી નહીં જેવાલાયક વસ્તુને જેવાથી ઉત્પન્ન થયેલા એ નેત્રના મળને હર્ષાશ્રુની “ઉમીંચોવડે ક્ષણવારમાં ઘોઈ નાંચો. હે પ્રભુ! લાંબા કાળની મમતાના દર્શનથી ઉત્પન્ન થયેલા “મારા રોમાંચો ચિરકાળની અસદ્દર્શન (મિથ્યાદર્શન) ની વાસનાને દૂર કરો. હે નાથ! “મારાં નેત્રો સર્વદા તમારા મુખને બેઈ વિલાસ પામો. મારા હાથ તમારી ઉપાસના કરો, “અને મારા કાનો તમારા શુભના શ્રેતા થાયો. હે દેવાધિદેવ! કુંકિત એવી મારી બુદ્ધિ બે તમારા “શુભને પ્રહણુ કરવા તરફ ઉત્કંઠાવાળી હોય તો તેનું કંટ્યાણુ થાયો, કેમકે તેને બીજાથી શું “થવાનું છે? હે નાથ! હું તમારો શિષ્ય, દાસ, સેવક અને કિંકર છું, એ પ્રમાણે તમે “સ્વીકાર કરો; એથી વધારે બીજું કંઈપણ હું કહેવા ઈચ્છતો નથી.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી શકઈંદ્ર પાંચરૂપે થઈ, ઈશાન ઈંદ્રની પાસેથી પ્રભુને લઈ, પૂ- વર્ણની પેઠે છત્ર વિગેરેને ધારણુ કરી ક્ષણવારમાં પાછો પ્રભુને ઘરે પહોંચ્યો; ત્યાં પ્રભુની માતાની અવસ્થાપિની નિદ્રા તથા પ્રભુનું પ્રતિબિંબ હરી લઈ સાક્ષાત્ પ્રભુને તે સ્થિતિમાં માતાની પાસે સ્થાપન કર્યાં. પછી શકઈંદ્ર ત્યાંથી અને બીજા ઈંદ્રો મેરૂ ઉપરથીજ જેમ આવ્યા હતા તેમ પાછા પોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા. પ્રાતઃકાળે સંવર રાજએ સર્વ લોકોમાં હર્ષના એક છત્રરૂપ પુત્રનો જન્મેત્સવ કર્યો. જ્યારે પ્રભુ ગર્ભમાં હતા ત્યારે કુળ, રાજ્ય અને નગરી સર્વ અભિનંદ (હર્ષ) પામ્યા હતા, તેથી માતાપિતાએ તેમનું અભિનંદન એવું નામ પાડ્યું. પોતાના અંશુષ્ટમાંથી ઈંદ્રે સંચારેલા અમૃતનું પાન કરતા અને દેવાંગનારૂપ ધાત્રીઓએ પાલન કરાતા પ્રભુ અનુક્રમે વધવા લાગ્યા. વિચિત્ર પ્રકારનાં રમકડાંઓ હાથમાં રાખીને આવતા એવા સુર અસુરોના કુમારોની સાથે વિચિત્ર ક્રીડાથી ક્રીડા કરતા એવા પ્રભુએ પોતાનું આલ્યવય ઉદ્ધ- ધન કર્યું. ઉદ્યાનનું વૃક્ષ જેમ વસંતને પામે તેમ પ્રભુને સર્વ અંગમાં શોભા કરનારૂં ચૌવન- વય પ્રાપ્ત થયું. સાડાત્રણસો ધનુષ્ય ઉચી કાયા, હીંચકાવાળું બાણે વૃક્ષ હોય અથવા લક્ષ્મીના બાણે બે. હાંચકા બાંધ્યા હોય તેવી બનુ પર્યંત લંબાયમાન બે ભુબ્, અર્ધચંદ્ર સમાન શોભતું

લલાટ અને પૂર્ણચંદ્રની શોભાને અનુસરતા સુખથી પ્રભુ વિશેષ શોભાને પ્રાપ્ત થયા. સુવર્ણ-મય મેરૂપર્વતની શિલા જેવી છાતી, પુષ્ટ સ્કંધ, કૃશ ઉદર, મૃગલીના જેવી જંઘાઓ અને કૂર્મના જેવાં ઉન્નત ચરણથી પ્રભુ મનોહર જણાતા હતા. જો કે પ્રભુ વિષયમાં નિઃસ્પૃહ હતા તો પણ પોતાનું લોચ્ચકર્મ બાહ્યી માતાપિતાની પ્રાર્થનાથી તેમણે અનેક રાજ્યપુત્રીઓની સાથે વિવાહ કર્યો. તારાઓની સાથે ચંદ્રની જેમ તે રાજકુમારીઓની સાથે કીડા કરવાના ઉદ્યાન, સરોવર, વાપી અને પર્વત વિગેરેમાં પ્રભુ સ્વેચ્છથી વિહાર કરવા લાગ્યા.

એવી રીતે પ્રભુએ અહમિંદ્રની જેમ સુખમાંજ મગ્ન રહીને સાડાબાર લાખ પૂર્વ નિર્ગમન કર્યા; પછી સંવર રાજ્યએ પ્રભુને પ્રાર્થના કરીને રાજ્યપર બેસાડ્યા, અને પોતે પ્રવ્રજ્યા-રૂપી રાજ્ય અહણુ કર્યું. પ્રભુએ એક ગામની જેમ તે પૃથ્વીનું રાજ્ય લીલામાત્રથી ચલાવા માંડ્યું; જગતનું રક્ષણ કરવામાં ચતુર એવા પ્રભુને એટલી પૃથ્વીનું પાલન કરવું એ શું હિસાબમાં હતું ? એ પ્રમાણે રાજ્ય કરતાં પ્રભુને આઠ પૂર્વાંગ સહિત સાડી છત્રીશ લાખ પૂર્વ નિર્ગમન થઈ ગયા.

અનુક્રમે પ્રભુને દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા થઈ. તેજ વખતે મનોલાવને બાણુનારા મંત્રીઓની જેમ લોકાંતિક દેવતાઓ આવીને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યા—‘હે નાથ ! હવે સંસારવાસથી સચું, માટે ધર્મતીર્થને પ્રવર્તાવો; તમારા પ્રવર્તાવેલા તીર્થથી બીજા પણ અનેક પ્રાણીઓ આ દુસ્તર સંસારરૂપ સાગરને તરી જશે.’ આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરીને લોકાંતિક દેવતાઓ ગયા. પછી પ્રભુએ નિદાન (નિયાણા) રહિત વાર્ષિક દાન આપવાનો આરંભ કર્યો. ઇન્દ્રની આજ્ઞાથી કુબેરે પ્રેરેલા જ્વલક દેવતા દ્રવ્ય લાવી લાવીને પ્રભુને દાન દેવા માટે પૂરવા લાગ્યા. સાંવત્સરિક દાન ઈર્ષ રહ્યા પછી ચોસઠ ઇન્દ્રોએ પ્રભુનો વિધિસહિત દીક્ષાલિષેક કર્યો. પછી અંગરાગ લગાવી. દીવ્ય વસ્ત્ર અને આભૂષણ ધારણ કરી જગત્પતિ સ્વાર્થસિદ્ધિ કરવાને માટે અર્થસિદ્ધિ નામની શિબિકાપર આરૂઢ થયા. પ્રથમ મનુષ્યોએ અને પછી દેવતાઓએ એ શિબિકાને ઉપાડી લીધી. શિબિકાપર બેસીને પ્રભુ સહસ્રામ્ર વનમાં ગયા. ત્યાં તેમણે પોતાનાં આભૂષણો વિગેરે સર્વ ઉતારીને છોડી દીધું; એટલે ઇન્દ્રે તેમના ખલા ઉપર દેવદ્વય વસ્ત્ર નાંખ્યું. માઘ માસની શુકલ દ્વાદશીએ અભિચિ નક્ષત્રમાં દિવસના પાછલા ભાગમાં પ્રભુએ છટ્ટ તપ કરીને પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો. શકેઈન્દ્ર પ્રભુના કેશને પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રના છેડામાં લઈ ક્ષણવારમાં ક્ષીરસમુદ્રમાં પધરાવી પાછા આવ્યા. પછી ઇન્દ્રે સુર, અસુર અને મનુષ્ય સંબંધી કોલાહલને શાંત કરાવ્યો, એટલે પ્રભુએ સામાયિક સૂત્ર બાણીને ચારિત્રનો સ્વીકાર કર્યો. તેજ વખતે મનઃપર્યવ નામે ચોથું જ્ઞાન પ્રભુને ઉત્પન્ન થયું. તે સમયે ક્ષણવાર નારકીના જીવોને પણ સુખ થયું. શરીરના મળની જેમ રાજ્યને છોડી બીજા એક હજાર રાજ્યોએ પણ પ્રભુની સાથેજ મોહને નાશ કરનારી પ્રવ્રજ્યા અહણુ કરી. પછી પ્રવાસી પુરૂષો વર્ષાઋતુમાં જેમ પોતાના સ્થાનમાં ચાલ્યા જાય તેમ શકે વિગેરે સર્વે ઇન્દ્રો પરિવાર સહિત પ્રભુને નમસ્કાર કરીને પોતપોતાના સ્થાનકે ગયા.

બીજે દિવસે અયોધ્યા નગરીના રાજા ઇન્દ્રદહત્તને ઘેર પ્રભુએ પરમાન્ન (ક્ષીર)થી પારણું કર્યું. તે વખતે દેવતાઓએ દ્રવ્યની વૃષ્ટિ, પુષ્પની વૃષ્ટિ, સુગંધી જળની વૃષ્ટિ, આકાશમાં

હુંડુભિનો નાદ અને વસ્ત્રનો ઉત્ક્રેષ્ઠ કર્યો. હૃષ્ણને પરવશ થયેલા સુર, અસુર અને મનુષ્યોએ 'અહોદાન, અહોદાન, અહો સુદાન' એમ ઉદ્ઘોષણ કરી. ત્યાંથી શ્રી અભિનંદન પ્રભુએ બીજે સ્થાને વિહાર કર્યો. પ્રભુના ચરણસ્થાનમાં ઇંદ્રદેવે પૂજન કરવાની ઇચ્છાથી એક રત્નપીઠ કરાવ્યું. પ્રભુએ છદ્મસ્થપણે પરિષદોને સહન કરી અઘાર વર્ષ સુધી વિવિધ અભિગ્રહો ધારણ કરતાં કરતાં વિહાર કર્યો.

એ પ્રમાણે વિહાર કરતાં પ્રભુ એકઠા સહસ્રાબ્દ વનમાં આવ્યા. ત્યાં છઠ્ઠું તપ કરી રાયણના વૃક્ષની નીચે કાથોત્સર્ગ કરીને રહ્યા. ધ્યાનમાં વર્તાતાં શુકલધ્યાનના બીજા પાયાને અંતે ઘાતીકર્મનો ક્ષય થતાં પોષમાસની શુકલચતુર્દશીએ અભિચિ નક્ષત્રનો ચંદ્ર થતાં પ્રભુને નિર્મળ કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થયું; જે જ્ઞાન ક્ષણવાર નારકીના જીવોને પણ પિડાનો નાશ કરવામાં ઔષધ રૂપ થઈ પડ્યું. અવધિજ્ઞાનવડે પ્રભુને કેવલજ્ઞાન થયાની ખબર જાણીને ચોસઠ ઇન્દ્રોએ ત્યાં આવી એક યોજન પ્રમાણ પ્રદેશમાં સમવસરણુ સ્થુ. દેવતાઓએ સંચાર કરેલા સુવર્ણકમળ ઉપર ચરણને ધારણ કરતા પ્રભુએ પૂર્વ દ્વારથી તેમાં પ્રવેશ કર્યો, અને સમવસરણુની મધ્યમાં રહેલા બે ગાઉ અને બંસો ધનુષ્ય બાંધ્યા ચૈત્યવૃક્ષની પ્રદક્ષિણા કરી. 'ત્રીયાંચનમઃ' એમ બોલતાં પ્રભુએ દેવચ્છંદાના મધ્ય ભાગમાં રહેલા પૂર્વાભિમુખ સિંહાસનને અલંકૃત કર્યું. પછી દેવ, અસુર અને મનુષ્ય સહિત અતુર્વિધ સંઘ પોતપોતાના યોગ્ય દ્વારથી પ્રવેશ કરી યોગ્ય સ્થાનકે બેઠા. તે વખતે ભગવાનને નમસ્કાર કરી, અંજલિ બેડી શકેંદ્રે રોમાંચિત શરીરે નીચે પ્રમાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરી.

'હે ભગવન્ ! આપે સર્વઠા કષ્ટકારી એવી મન, વચન અને કાયાની ચેષ્ટાનો સંહાર કરી શિથિલપણથી મનરૂપી શલ્યને જીવું કરેલું છે, હે નાથ ! તમારી ઇન્દ્રિયો સંમત પણ નથી તેમજ ઉચ્છ્વંખલ પણ નથી એમ સમ્યક્ પ્રકારે પ્રતિપાદન કરીને તમે ઇન્દ્રિયોનો જય કરેલો છે. યોગના જે આઠ અંગ કહેલા છે તે તો ફક્ત પ્રપંચ માત્ર છે; નહીં તો એ યોગ બાળપણથી આરંભીને તમારી સાત્મ્યતાને કેમ પ્રાપ્ત થાય ? હે સ્વામિન્ ! લાંબા કાળથી સાથે રહેનારા વિષયોમાં તમને વિરાગ છે અને અદૃષ્ટ એવા યોગમાં સાત્મ્યપણું છે; એ અમને તો અલૌકિક લાગે છે. જેવો તમે અપકાર કરનાર ઉપર રાગ ધરો છો તેવો ગીબલો ઉપકાર કરનાર ઉપર પણ રાગ ધરતા નથી. અહો ! તમારું સર્વ અલૌકિક છે. હે પ્રભુ ! તમે હિંસક પુરુષોના ઉપર ઉપકાર કર્યો અને જે આશ્રિત હતા તેમની ઉપેક્ષા કરી. એવા તમારા વિચિત્ર ચરિત્રને કેાણ અનુસરી શકે ? હે ભગવન્ ! પરમ સમાધિમાં તમે તમારા આત્માને એવી રીતે બેડી દીધો છે કે જેથી 'હું સુખી છું' કે 'હુઃખી છું' અથવા 'સુખી કે હુઃખી નથી' એમ તમારા મનમાં પણ આવતું નથી. જેમાં ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેય એ ત્રિપુટી એકાત્માને પામેલી છે એવા તમારા યોગના માહાત્મ્ય ઉપર બીજાઓને કેમ શ્રદ્ધા ન આવે ?'

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને ઇન્દ્ર વિરામ પામ્યા, એટલે પ્રભુએ એક યોજન સુધી પ્રસરતી ગંભીર ગિરાથી દેશના આપવી શરૂ કરી.

“આ સંસાર એક વિપત્તિની ખાણરૂપ છે. એમાં પડતા મનુષ્યને પિતા, માતા, મિત્ર ખંધુ કે બીજા કોઈ પણ શરણુ રૂપ થતા નથી. ઇન્દ્ર અને ઉપેન્દ્રાદિ જેવા પણ જે મૃત્યુના

સપ્તાહમાં આવે છે તે મૃત્યુને પણ પીડા કરનાર એવો કયો પુરૂષ શરણેશ્ચુ જનોને શરણ કરવા લાયક છે ? અહા ! આ સંસારમાં પિતા, માતા, ખંડેન, ભાઈ અને પુત્રો ભેઈ રહે છે અને રક્ષણ વગરના આ જીવને તેનાં કર્મો યમરાજના ગૃહમાં દોરીને લઈ જાય છે. મૂઠ્ઠાબુદ્ધિવાળા પુરૂષો પોતાના કર્મોથી મૃત્યુને પામતા એવા સ્વજનને ભેઈ શોક કરે છે, પણ તેઓ ‘પોતાના આત્માને પણ કર્મો તેવીજ રીતે લઈ જશે’ એમ શોક કરતા નથી, મોટા ભયંકર જંગલમાં મૃગના અચ્ચાંની જેમ દુઃખરૂપી દાવાનળની પ્રબલિત જ્વાળાઓથી વિકરાળ એવા આ સંસારમાં પ્રાણીને કોઈ પણ શરણભૂત નથી. અષ્ટાંગ આયુર્વેદથી, સંજીવની ઔષધિઓથી અને મૃત્યુજ્યાદિક મંત્રોવડે પણ મૃત્યુથી રક્ષણ થતું નથી. ખરૂંજાના પાંજરાના મધ્ય ભાગમાં રહેલા અને ચતુરંગ સેનાથી વિંટાયેલા મોટા રાજાને પણ યમરાજના કિંકરો રાંકની પેઠે હઠથી ખેંચી જાય છે. જેમ પશુઓ મૃત્યુથી બચવાનો ઉપાય જાણતા નથી તેમ વિદ્વાનો પણ જાણતા નથી, એ કેવી મૂઠતા કહેવાય ? જેઓ ખરૂંજા માત્રના સાધનથી પૃથ્વીને નિષ્કંટક કરે છે; તેઓ યમરાજની બ્રહ્મટિથી લય પામીને મુખમાં આંગળીઓ ધાલે છે, એ કેવી વિચિત્ર વાર્તા ! પાપ રહિત મુનિઓના ખરૂંજાની ધારા જેવા વ્રતો પણ મૃત્યુનો ઉપાય કરી શકતા નથી. અહા ! શરણવિનાનું, રાજા વિનાનું, નાયક વિનાનું અને ઉપાય વગરનું આ જગત યમરાજરૂપી રક્ષકથી ગળી જવાય છે. ! જે ધર્મ રૂપ ઉપાય છે તે પણ મૃત્યુની સામે ચાલતો નથી; પણ તે ઉપાય શુભ ગતિને આપનારો ગણાય છે; તેથી પ્રવજ્યા રૂપ ઉપાયને શ્રદ્ધા કરીને જેમાં અક્ષય સુખ છે એવા મોક્ષને માટેજ પ્રયત્ન કરવો યોગ્ય છે.”

આવી પ્રભુની દેશનાથી અનેક નરનારીઓએ તત્કાળ દીક્ષા લીધી અને વજ્રનાભ વિગેરે એકસો ને સોળ ગણધરો થયા. તેમને વિધિ પ્રમાણે અનુયોગ અને ગણની અનુજ્ઞા આપીને પ્રભુએ શિક્ષારૂપ ધર્મદેશના આપી. પછી પ્રભુએ જન્મ વ્યય અને ધ્રુવમય ત્રિપદી તેઓને કહી બતાવી. તે ત્રિપદીને અનુસારે તેમણે દ્વાદશાંગીની રચના કરી. પ્રથમ પૌરૂષી પૂર્ણ થઈ એટલે પ્રભુએ દેશના સમાપ્ત કરી. પછી રાજાએ બલિ મંગાવી. તેને ઉડાડી દેવતા, રાજા અને મનુષ્યો અનુક્રમે લઈ ગયા. પછી જગત્પતિ ત્યાંથી ઉઠીને વચલા કિલ્લામાં આવી ઇશાન દિશામાં રહેલા દેવચંદ્રા ઉપર વિરાજમાન થયા. પછી પ્રભુના ચરણપીઠ ઉપર બેસીને વજ્રનાભ, ગણધર કે જેઓને લોકોએ કેવળી જેવા જાણેલા હતા અને જે શ્રુતકેવળી હતા તેમણે દેશના આપવા માંડી. જ્યારે બીજી પૌરૂષી પૂર્ણ થઈ ત્યારે તેમણે દેશના સમાપ્ત કરી, તે વખતે દેવતા વિગેરે સર્વે પ્રભુને નમસ્કાર કરી પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

તેમના તીર્થમાં શાસનદેવતા તરીકે શ્યામ કાંતિવાળો, હાથીના પાહન ઉપર બેસનાર, બે દક્ષિણ ભુજાઓમાં બીજેડું અને અક્ષસૂત્ર ધારણ કરનાર અને બે વામ ભુજાઓમાં નકુલ અને અકુશને રાખનાર યજ્ઞેશ્વર નામનો યજ્ઞ થયો, કે જે હમેશાં પ્રભુની પાસે સેવામાં તત્પર રહેતો હતો; અને શ્યામ વર્ણવાળી, કમળના આસનપર બેસનારી, બે દક્ષિણ ભુજામાં વરહ અને પાશને ધારણ કરનારી અને બે વામભુજામાં નાગ અને અકુશ ધારણ કરનારી કાલિકા નામે એક નિત્ય પ્રભુની પાસે રહેનારી શાસનદેવતા થઈ. ચોત્રીશ અતિશયોએ સુક્ત એવા પ્રભુ ગ્રામ, આકર અને નગર વિગેરેમાં પ્રાણીઓને બોધ કરતા વિહાર કરવા લાગ્યા.

ત્રણ લાખ સાધુઓ, છ લાખ ને ત્રીશ હજાર સાધ્વીઓ, નવ હજાર ને આઠસો અવધિજ્ઞાનીઓ, એક હજાર ને પાંચસો ઔદ્ધૃવી, અગીયાર હજાર છસો ને પચાસ મનઃપર્યવસાની, ચૌદ હજાર વાદ લખિધવાળા, બે લાખ ને અઠ્યાસી હજાર શ્રાવકો અને પાંચ લાખ ને સત્યાવીશ હજાર શ્રાવિકાઓ—આટલો પરિવાર પ્રભુને પૃથ્વીપર વિહાર કરતાં કરતાં થયો. કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી આઠ પૂર્વાંગ અને અઠાર વર્ષે ઉણા લાખ પૂર્વ વ્યતીત થયે સતે પોતાનો નિર્વાણ કાળ સમીપ જાણીને પ્રભુ સમેતશિખર પર્વતે પધાર્યા. ત્યાં ઈંદ્ર સહિત દેવતાઓ અને રાજાઓએ સેવેલા પ્રભુએ એક હજાર મુનિઓની સાથે એક માસનું અનશન ગ્રહણ કર્યું. પછી ભવોપગ્રાહી કર્મને ભેદનારા એવા શૈલેશી ધ્યાનપર આરૂઢ થઈ અનંત ચતુષ્કને સિદ્ધ કરી ભગવાન અલિનંદન પ્રભુ વૈશાખમાસની શુકલ અષ્ટમીએ ચંદ્ર પુખ્ત નક્ષત્રમાં આવતાં એક સહસ્ર મુનિઓ સાથે મોક્ષપદને પ્રાપ્ત થયા.

કુમાર અવસ્થામાં, સાડાબાર લાખ પૂર્વ, રાજ્યમાં આઠ પૂર્વાંગ સહિત સાડીછત્રીશ લાખ પૂર્વ અને દીક્ષામાં આઠ પૂર્વાંગે ઉણા એક લાખ પૂર્વ—એકંદર પચાસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પ્રભુએ નિર્ગમન કર્યું. સંભવનાથસ્વામીના નિર્વાણ પછી દશ લાખ કરોડ સાગરોપમ વીત્યા ત્યારે અલિનંદન સ્વામી નિર્વાણપદને પામ્યા.

શ્રી અલિનંદન સ્વામીએ કાળ કર્યા પછી સુરઅસુરોએ તેમનો અને બીજા મુનિઓનો અંગસંસ્કાર કર્યો અને પ્રભુની દાઢો અને અસ્થિ તેઓ પૂજનને માટે લઈ ગયા. પછી તેઓ નંદીશ્વર દ્વીપે જઈ શાશ્વત અર્હંતના બિંબોનો, અષ્ટાન્હિક ઉત્સવ કરી પોતપોતાના દેવલોકમાં ગયા, અને નિર્વાણ સ્થાનકે આવેલા રાજાઓ પોતપોતાની રાજધાનીઓમાં ગયા.

इत्याचार्य श्री हेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये तृतीये पर्वणि श्री अभिनंदनस्वामि
चरितवर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः

॥ श्री सुमतिनाथ ॥

द्युसत्किरीटशाणाग्रो, तेजिनाद्धिनरवावलिः ।

भगवान् सुमतिस्वामी, तनोत्वभिमतानि वः ॥५॥

વૃત્તીય સર્ગ.

શ્રી સુમતિનાથ ચરિત્ર.

આ અપાર સંસારરૂપી મહાસાગરને ઉતરવામાં સેતુ (મર્યાદા) રૂપ અને ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનના હેતુ એવા શ્રી સુમતિનાથ ભગવાનને નમસ્કાર કરી, લબ્ય પ્રાણીઓના કલ્યાણરૂપ વૃક્ષને ઉછેરવામાં નીકળના જળ જેવું એ પ્રભુનું ચરિત્ર તેમના પ્રસાદથી કહેવામાં આવશે.

આ જંબૂદ્વીપમાં પુષ્કળ ઋદ્ધિથી પૂર્વવિદેહમાં તિલકરૂપ પુસ્કેલાવતી નામે એક વિજય છે. તેમાં શંખપુર નામે એક સુંદર નગર હતું તેમાં માટા ચૈત્ય અને હવેલીઓની વિચિત્ર ધ્વજાઓથી બધું આકાશ વ્યાપ્ત થયેલું રહેતું હતું. તે નગરમાં વિજય કરનાર વિજયસેન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ભુજવીયથી શોભાનાર એ રાજાને સૈન્ય ફક્ત શોભાને માટેજ હતું. સર્વ અંતઃપુરની સ્ત્રીઓમાં આભૂષણરૂપ સુદર્શના નામે એક તેને પ્રિયા હતી, જે અંદ્રની લેખાની જેમ હમેશાં સુદર્શના હતી. રતિ સાથે કામદેવની જેમ વિસ્તૃત વૈભવવાળા વિજયસેનરાજા તેની સાથે ક્રીડા કરતો પોતાનો સમય નિર્ગમન કરતો હતો.

એક વખતે કોઈ ઉત્સવનો દિવસ આવતાં નગરના લોકો સર્વ સમૃદ્ધિ અને પરિવાર સહિત ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવાને ગયા. તે વખતે જાણે મૂર્તિમાન રાજ્યલક્ષ્મી હોય તેવી સુદર્શના રાણી પણ છત્રચામરથી અલંકૃત એવી એક હાથિણી ઉપર બેસીને તે ઉદ્યાનમાં આવી. ત્યાં જાણે દિક્કંચાઓ હોય તેવી અમૂલ્ય આભૂષણોની શોભાને ધારણ કરનારી આઠ સ્ત્રીઓથી પરવરેલી કોઈ એક સ્ત્રી તેના જોવામાં આવી. અપ્સરાઓ જેમ ઈંદ્રાણીની ઉપાસના કરે તેમ એ આઠ વધુઓએ ઉપાસના કરાવેલી એ સુંદર સ્ત્રીને જોઈને સુદર્શના પોતાના ચિત્તમાં પરમ વિસ્મય પામી. 'આ સ્ત્રી કોણ છે? અને તેની પાસે રહેલી બીજી આઠ બાળાઓ કોણ છે?' એ જાણવા માટે દેવી સુદર્શનાએ પોતાના એક નાજરને તપાસ કરવાની આજ્ઞા આપી. ત્યાં જઈ પૂછી આવીને સુદર્શનાને તે કહેવા લાગ્યા—'હે મહારાજી! એ સ્ત્રી આ નગરના પ્રતિષ્ઠિત શ્રેષ્ઠી નંદિવેણુની સુલક્ષણા નામે સ્ત્રી છે. એ સુલક્ષણાને બે પુત્રો છે, અને તે પ્રત્યેક પુત્રોને ચાર ચાર સ્ત્રીઓ છે. તે આઠ સ્ત્રીઓ દાસીની જેમ પોતાની સાસુની સેવા કરવાને અહીં સાથે આવેલી છે.' આ પ્રમાણે સાંભળીને સુદર્શના ચિત્તમાં વિચાર કરવા લાગી કે 'અહા! આ શેઠાણીને ધન્ય છે કે જે પુત્રનું સુખ જીવે છે, અને જાણે નાગકન્યા હોય તેવી સ્વરૂપવાન અને કુળવાન આઠ પુત્રવધુઓ જેની સર્વદા સેવા કરે છે. મારા જેવી પુણ્ય સહિત સ્ત્રીને ધિક્કાર છે કે જેને પુત્ર કે પુત્રવધૂ કાંઈ નથી, જો કે હું મારા પતિને એક હૃદયરૂપ છું તોપણ મારું જીવિત વૃથા છે. આમ તેમ પોતાના હાથને ઉછાળતો અને ચારે તરફ ધૂળીથી ધૂસર થયેલો પુત્ર વૃક્ષ ઉપર વાનરની જેમ પુણ્યવંતી સ્ત્રીઓના ઉત્સંજમાંજ ક્રીડા કરે છે. કુળવિનાની વદલીની જેમ અને જળવિનાના પર્વતની જેમ પુત્રવિનાની સ્ત્રીઓ શોક કરવા

૧ સાડ છે દર્શન જેવું એવી.

લાયક અને નિંદવા લાયક છે. જે સ્ત્રીઓને પુત્રના જન્મ, નામ, ચૈત્ત અને વિવાહાદિ સંસ્કારના મહોત્સવોની પ્રાપ્તિ થતી નથી તે સ્ત્રીઓને ખીજા ઉત્સવો શા કામના છે ?

આ પ્રમાણે વિચારતી સુદર્શના દેવી હિમથી પીડાયેલી પદ્મિનીની પેઠે કરમાઈ ગયેલ મુખવાળી થઈ ખેદ સહિત પોતાના બુવનમાં પાછી આવી. પોતાની પ્રિય સખીઓને વિદાય કરી જાણે વ્યાધિવાળી હોય તેમ નિઃશ્વાસ મૂકતી શય્યા ઉપર પડી. ત્યાં તે કાંઈપણ બોલતી નહોતી, ખાતી નહોતી અને કાંઈ શૂંગાર પણ કરતી નહોતી. કેવળ રત્નની પુતળીની જેમ શૂન્ય મનથી પડી રહેલી હતી. પરિવારનાં મુખથી તેની તેવી સ્થિતિ જાણીને મહારાજા વિજયસેન ત્યાં આવી પ્રેમચુકત કોમળ ગિરાવડે કહેવા લાગ્યા—‘હે દેવી ! હું પોતે તારે આધીન છતાં તારાં કયો મનોરથ અપૂર્ણ છે કે જેથી મરુસ્થળમાં પડેલી હંસલીની જેમ તું તરફડે છે ? શું તને કાંઈ અંતરની પીડા છે ? અથવા કોઈ નવીન વ્યાધિ થયેલ છે ? વા કોઈએ તારી આજ્ઞા ઉલ્લંઘન કરી છે ? કે તે કાંઈ દુઃસ્વપ્ન જોયેલું છે ? વા કોઈ બાહ્ય કે અભ્યંતર અપશુકન થયેલ છે ? જો કાંઈપણ તને ખેદ થવાનું કારણ હોય તે કહી દે. મારી પાસે તારે કાંઈપણ છાતું રાખવું ન જોઈએ. સુદર્શના નિઃશ્વાસ મૂકી ગદ્ગદ સ્વરે બોલી—‘હે પ્રિયનાથ ! તમારા પ્રસાદથી તમારી જેમ મારી આજ્ઞાને કોઈએ પણ ખંડિત કરી નથી, તેમ આધિ વ્યાધિ દુઃસ્વપ્ન અપશુકન કે ખીજું કાંઈ પણ મને પીડા કરતું નથી; પણ એક બાબત મને ઘણી પીડા કરે છે, તે એ છે કે જ્યાં સુધી આપણે પુત્રનું સુખ જોયું નથી ત્યાં સુધી રાજ્યસંપત્તિ, વિષયસુખ અને આપણી બંનેની પ્રીતિ એ સર્વ વ્યર્થ છે; જેમ નિર્ધન પુરૂષ લક્ષ્મીવાનની લક્ષ્મીને જોઈને તેની ઈચ્છા રાખે છે તેમ પુત્રવાળાના પુત્રોને જોઈને હું પણ તેવી રીતે જ ઈચ્છા રાખું છું, એ કેટલી બધી ખેદની વાત છે ? જો આપણે મનરૂપી તાજવામાં એક તરફ સર્વ સુખ અને એક તરફ પુત્રપ્રાપ્તિનું સુખ રાખીને તોજશું તો તેમાં પુત્રપ્રાપ્તિનું સુખ અધિક થશે. વનમાં પુત્ર પરિવાર સાથે ફરતા એવા મૃગાદિક પશુઓ સારા છે, પણ પુત્ર રહિત એવા આપણને ધિક્કાર છે । કારણ કે તેમનાથી પણ આપણું લાગ્ય અદષ છે.’

પછી રાજા બોલ્યો—‘હે દેવી ! તમે ધીરા થાઓ, દેવતાનું આરાધન કરીને હું તમારો મનોરથ થોડા સમયમાં પૂર્ણ કરીશ. જે પરાક્રમથી અસાધ્ય છે, જે બુદ્ધિથી અગોચર છે, જે મંત્રોનો વિષય નથી, જે તંત્રથી ફર છે, અને ખીજા ઉપાયોથી પણ જે અગમ્ય છે તેવા પુરૂષાર્થને પ્રસન્ન થયેલા દેવીદેવતાઓ સાથે આપે છે. હે માનિની ! આ તમારો મનોરથ હવે સિદ્ધ થઈ ચુક્યો છે એમ જ જાણો. હવે શોક શા માટે કરો છો ? હું પુત્રને માટે ઘણું કરીને આપણી કુળદેવીની પાસે જ જઈને બેસીશ.’

એવી રીતે રાણીને ધીરજ આપી વિજયસેન રાજા સ્નાન કરી પવિત્ર વેષ પહેરી પોતાના મંદિરમાંથી નીકળી કુળદેવીના સ્થાનમાં ગયા. ત્યાં તે કુળદેવતાની પૂજા કરી પુત્રનો લાલ ધાય ત્યાં સુધી અન્નપાનનો ત્યાગ કરીને દૃઢ નિશ્ચય ધરાવીને બેઠા. જ્યારે છઠ્ઠો ઉપવાસ થયો ત્યારે કુળદેવી પ્રત્યક્ષ થઈ અને ‘હે મહીપતિ ! વરદાન માગ’ એમ પ્રસન્ન થઈને કહ્યું. રાજા વિજયસેન દેવીને નમસ્કાર કરીને બોલ્યા ‘હે કુળદેવી ! આપ પ્રસન્ન થઈને સર્વ પુરૂષમાં ઉત્કૃષ્ટ એવા પુત્ર જન્મને આપો’. તે સાંભળી ‘દેવલોકમાંથી સ્વર્ગને કોઈ ઉત્તમ દેવતા તમારો પુત્ર થશે’ એવું

વરદાન આપી કુળદેવી તત્કાળ અંતર્ધાન થઈ ગઈ. રાજાએ દેવીના આપેલા વરદાનની વાર્તા પોતાની પ્રિયાને કહી. તેથી મેઘની ગર્ભનાથી બગલીની જેમ તે વાર્તાથી રાણી ઘણું હર્ષ પામી. બીજેજ દીવસે ઋતુસ્નાતા થયેલાં સુદર્શના દેવીની કુક્ષિમાં દેવલોકમાંથી સ્વયંને કોઈ મહદ્દિક દેવતા ઉત્પન્ન થયો. તે વખતે સુતેલા મહાદેવીએ કેશરના જેવી રાતી કેશરાવાળો એક કિશોર કેશરીસિંહ પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતો જોયો. તરતજ ભય પામેલા રાણીએ શય્યા ઉપરથી બેઠા થઈને પોતાના મુખમાં થયેલા સિંહના પ્રવેશની સ્વપ્ન વાર્તા રાજાને કહી. એ સાંભળી મહારાજ બોલ્યા—‘હે દેવી ! આ સ્વપ્ન એ કુળદેવીના વરદાન રૂપી વૃક્ષનું એવું ફળ પ્રકાશિત કર્યું છે કે સિંહના જેવો પરાકર્મી તમારે એક પુત્ર થશે.’ આવો સ્વપ્નનો વિચાર સાંભળી રાણી ઘણા ખુશી થયાં અને બાકીની રાત્રી શુભ કથાઓ કરતાં બંધતપણેજ નિર્ગમન કરી.

ઉત્તમ સરિતાના જળમાં સુવર્ણના કમળની જેમ દેવીની કુક્ષિમાં તે ગર્ભ દિવસે દિવસે વધવા લાગ્યો. એક વખતે દેવી પોતાને ઉત્પન્ન થયેલા દોહડ મહારાજાને કહેવા લાગ્યા કે—‘હું સર્વ પ્રાણીઓને અભય આપવાને ઇચ્છું છું, સર્વ નગર વિગેરેમાં અમારી ઘોષણા કરાવવાને ઇચ્છું છું, અને સમગ્ર જિનચૈત્યોમાં અષ્ટાન્હિક ઉત્સવો કરવાની અભિલાષા રાખું છું.’ રાજાએ કહ્યું—‘હે દેવી ! ગર્ભના પ્રભાવથી કુળદેવીના વરદાનને અને સ્વપ્નાર્થને સત્ય કરનાર એવા આ તમારા દોહડ છે. ઉત્તમ ઇચ્છાવાળા ! ગર્ભના પ્રભાવથીજ તમારી આવી ઇચ્છા થઈ છે, કારણકે પ્રતિમાનો પ્રભાવ અધિષ્ઠાયક દેવને ઉચિતજ થાય છે.’ આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ ભય પામેલાઓને અભયદાન આપ્યું, પટહ વગડાવીને સર્વ ઠેકાણે અમારી ઘોષણા પ્રવર્તાવી અને અષ્ટપ્રકારી પૂજાથી તથા દિવ્ય સંગીતથી હરેક ચૈત્યોમાં અષ્ટાન્હિક ઉત્સવો કરાવ્યા.

એ દોહડ પૂર્ણ થવાથી પૂર્ણચંદ્રના જેવા ઉજ્જવળ મુખવાળી દેવી પ્રસન્ન થઈ, અને સમય આવ્યો ત્યારે વેલ જેમ ફળને જન્મ આપે તેમ એક પુત્રરતને તેણે જન્મ આપ્યો. તે વખતે સર્વરાજાઓમાં શિરોમણિ વિજયસેન રાજાએ ચિંતામણિરતની જેમ ઉદ્ઘોષણા કરાવીને યાચકોને ઇચ્છિત દાન આપવા માંડ્યું, અને હૃદયરૂપ સમુદ્રને ચંદ્રસમાન મોટો મહોત્સવ કર્યો. તે પછી તેવીજ રીતે સ્વજનોની જેમ નગરજનોએ પણ મહોત્સવ કર્યો. પછી દેવીના સ્વપ્નને અનુસરીને મહારાજાએ પુત્રનું પુરૂષસિંહ એવું મનોહર નામ પાડ્યું. અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામી વિશાળ ભુજવાળો એ કુમાર રૂપથી, કળાથી અને કુગથી પોતાને સદૃશ એવી રાજાઓની આઠ કન્યાઓ પરણ્યો. અપ્સરાઓની સાથે દેવની જેમ તેઓની સાથે વિજયસેન રાજાનો કુમાર ક્ષણે ક્ષણે ક્રીડા કરતો વિષયમુખ ભોગવવા લાગ્યો.

એક વખતે જાણે સાક્ષાત્ વસંત હોય અથવા જાણે સાક્ષાત્ વસંતનો મિત્ર કામદેવ હોય તેવો પુરૂષસિંહ કુમાર સ્વેચ્છાથી ક્રીડા કરવાને ઉદ્ધાનમાં ગયો. ત્યાં રૂપથી અને શમથી આનંદનો જ્ય કરનાર વિનયનંદન નામના સૂરિને સમોસરેલા તેણે જોયા. તેમને જોતાંજ જાણે અમૃતનું પાન કર્યું હોય તેમ કુમારનાં લોચન, હૃદય અને બીજાં અંગો પણ પૂર્ણ વિકાસ પામ્યાં. ક્ષણવાર તેમને નીરખી રાજકુમાર વિચારવા લાગ્યો કે ‘જેવું વેશ્યાની પાસે રહીને સતીવ્રતનું પાલન કરવું, ચોરની પાસે રહીને નિધાનનું ગોપવવું, યુવાન માન્દરની પાસે રહીને અમૃતના આસ વનું રક્ષણ કરવું અને ડાકણની પડોશમાં રહીને પોતાની કુશળતા સાચવવી મુશ્કેલ છે, તેવીજ

રીતે આ મુનિનું અનુપમ રૂપ અને યૌવનવય જોતાં વિષયવૃત્તિરૂપ ઉન્માદનો હેતુ ઉદય પામે તેવું જણાય છે, તે છતાં આવા કઠિન વ્રતનું ધારણ કરવું દેખાય છે તે તેવુંજ મુશ્કેલ છે. હેમંતઋતુમાં હિમ, ગ્રીષ્મઋતુમાં સૂર્યનો વાપ અને વર્ષાઋતુમાં ઝંઝવાત સહન થઈ શકે પણ યૌવનમાં કામદેવનો ઉપદ્રવ સહન થઈ શકતો નથી. તે છતાં આવા કામદેવને છ-તનારા મુનિ, આજે પુણ્યાતુબંધી પુણ્યથી લાગ્યયોગે મારા જોવામાં આવ્યા છે, કે જેઓ માતા, પિતા કે ગુરુ હોય તેમ મને પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે છે.' આ પ્રમાણે વિચાર કરી રાજકુમાર સત્વર તેમની પાસે આવ્યો, અને હૃદયને આનંદ આપનારા એ વિનયનંદન મુનિને તેણે વંદના કરી. 'મુનિએ કલ્યાણરૂપી અંકુરને ઉત્પન્ન કરવામાં મેઘવૃષ્ટિ જેવી ધર્મલાભરૂપ આશિષ આપીને રાજપુત્રને આનંદિત કર્યો. પછી કુમાર નમસ્કાર કરી બોલ્યો— 'હે મુનિરાજ ! નવ યૌવનવાન છતાં તમે આવું વ્રત ધારણ કરેલું છે તે જોઈને મને આશ્ચર્ય થાય છે. આવી વયમાં તમે યત્નપૂર્વક વિષયોથી વિમુખ થયા છો, તે વિષયોના કિંપાકના રૂળની જેવા માઠા વિપાક હું પણ જાણું છું. આ સંસારમાં હું પણ કિંચિત્ માત્ર સાર જોતો નથી, પરંતુ તેવા સંસારનો પરિહાર કરવાને આપના જેવા વિરલા પુરુષોજ ઉદ્યુક્ત થાય છે. હે સ્વામિન ! આપ આ સંસાર તરવાનો ઉપાય મને બતાવો અને સાર્થવાહ જેમ વટેમાર્ગને લઈ જાય, તેમ તમે મને તમારે માર્ગે લઈ જાઓ. હે મહામુનિ ! કાંકરાને શોધતાં જેમ પર્વત ઉપરથી માણિક્ય મળી જાય, તેમ કીડા કરવાને આવેલા મને અહીં તમે પ્રાપ્ત થયા છો.'

આવી રીતે જ્યારે રાજકુમારે કહ્યું ત્યારે કામદેવના શત્રુ એવા એ મહામુનિ નવીન મેઘના જેવી ગંભીર ગિરાથી આ પ્રમાણે બોલ્યા—“જેમ માંત્રિક પુરૂષને સર્વભૂતપિશાચ શાંતિને માટે થાય છે તેમ વૈરાગ્યવાન પુરૂષને યૌવન, ઐશ્વર્ય અને રૂપાદિક જે મહનાં સ્થાન છે તે શાંતિને માટે થાય છે; શ્રી ભગવંતે સંસારરૂપ સમુદ્રને તરવામાં ઉત્તમ વહાણની જેવો યતિધર્મ કહેલો છે. એ યતિધર્મ સંયમ,^૧ સત્ય, શૌચ,^૨ બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ, તપ, ક્ષમા, મૃદુતા,^૩ આર્જવ^૪ અને મુક્તિ^૫ એ દશ પ્રકારનો છે. પ્રાણાતિપાત નિવૃત્તિ એ સંયમ; અસત્ય વચનનો પરિહાર કરવો તે અમૃષાવાદ; અદત્તાદાન (ચોરી) વર્જીને સંયમની શુદ્ધિ રાખવી તે શૌચ; નવ ગુપ્તિ સહિત કામ-ઈર્દ્ર્યનો સંયમ કરવો તે બ્રહ્મચર્ય; શરીર વિગેરેમાં પણ મમતારહિત-પણું તે અકિંચનતા; અનશન, ઔનોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, તનુકલેશ અને સંલી-નતા-એ છ પ્રકારે બાહ્યતપ અને પ્રાયશ્ચિત, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, વિનય, કાર્યોત્સર્ગ અને શુભ ધ્યાન એ છ પ્રકારે અભ્યંતર તપ-તે બંને મળી બાર પ્રકારે તપ; શક્તિ વા અશક્તિ છતાં ક્રોધનો નિગ્રહ કરી સહન કરવું તે ક્ષમા; માનનો જય કરી મહના દોષનો ત્યાગ કરવો તે મૃદુતા; માયાને જીતીને મન, વચન, કાર્યથી વકેતાને છોડી દેવી તે આર્જવ; અને બાહ્ય તથા અભ્યંતર વસ્તુઓમાં તૃષ્ણાનો વિચ્છેદ તે મુક્તિ; એ દશ પ્રકારનો ધર્મ સંસારસમુદ્રથી પાર ઉતારવામાં સમર્થ છે, અને એ નિર્દોષ ધર્મ ચિંતામણિ રત્નની જેમ આ જગતમાં પુણ્યથીજ પ્રાપ્ત થાય છે.’

આ પ્રમાણેની મુનિરાજની વાણી સાંભળી રાજકુમાર પુરૂષસિંહ વિનયપૂર્વક આ પ્રમાણે બોલ્યો—“હે પ્રભુ ! નિર્ધનને ધનનો ભંડાર બતાવવાની જેમ આપે આ ધર્મ મને સારી રીતે બતાવ્યો છે. પણ એ ધર્મ ગૃહવાસમાં રહીને આચરી શકાતો નથી. કારણકે ગૃહવાસ સંસાર-

રૂપી વૃક્ષનો એક ઉત્તમ દોહડ છે. પણ હે ભગવંત! આ સંસારરૂપી દુર્ગામના નિવાસથી હું તેા ઉદ્દેગ પામ્યો છું, માટે મને ધર્મરાજની રાજધાનીરૂપ દીક્ષા આપો.” રાજપુત્રનાં એવાં વચન સાંભળી વિનયનંદન સુરિ યોલ્યા—“હે રાજકુમાર! આ તમારો મનોરથ ઘણો શ્રેષ્ઠ અને પુણ્યસંપત્તિને સાધનારો છે. મોટી બુદ્ધિવાળા, વિવેકી અને દૃઢ નિશ્ચય રાખનારા હે મહાસત્વ! તમે વ્રતનો ભાર ધારણ કરવાને યોગ્ય છો, તેથી તમારો મનોરથ અમે પૂર્ણ કરીશું; પરંતુ પ્રથમ તમે નગરમાં જઈ તમારા પુત્રવત્સલ માતાપિતાની રજા લઈને આવો; કારણકે જગતમાં પ્રાણીને પહેલા શુરૂ માતાપિતા છે.” મુનિનાં એવાં વચન સાંભળી પુરૂષસિંહ નગરમાં ગયો, અને માતાપિતા પાસે જઈ પ્રણામ કરી અંજલી જોડી દીક્ષા લેવાની આજ્ઞાને માટે વિરૂપિ કરી. પુત્રનું એવું વચન સાંભળી તેઓએ કહ્યું—“હે વત્સ! આ વખતે તને દીક્ષા લેવી યુક્ત નથી. કારણકે પંચ મહાવ્રતનો ભાર વહન કરવો ઘણો મુશ્કેલ છે. સંયમી પુરૂષને પોતાના દેહમાં પણ મમતા છોડી અને રાત્રીભોજનથી વિરામ પામી, બેતાલીશ દોષોથી રહિત એવા પિંડનું ભોજન કરવું પડે છે. નિત્ય ઉઘોગી, મમતા રહિત, પરિશ્રદ્ધે વર્જિત અને શુભમાં તત્પર એવા મુનિને પાંચ સમિતિ અને ત્રણ શુભિઓ સર્વદા ધારણ કરવી પડે છે. વળી વિધિપૂર્વક માસાદિક પ્રતિમા તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને અનુસરીને અનેક પ્રકારના અભિશ્રદ્ધા કરવા પડે છે. યાવજીવિત સ્નાનનો ત્યાગ, પૃથ્વી ઉપર શયન, કેશનો લોચ, શરીરનો અસહકાર, શુરૂકુળમાં સદાનિવાસ, પરિપક્વ અને ઉપસર્ગોની અનુમોદન સહિત સહનતા અને અદાર હબ્દર શીલના અંગનું અવધારણ, ઇત્યાદિક સર્વ નિયમો દીક્ષા લેનારને પાળવા પડે છે. હે સુકુમાર કુમાર! એ પ્રમાણેના નિરંતર નિયમો પાળવા તે લોહાના ચણા ચાવવા તુલ્ય છે, બે હાથથી અપાર સસુદ્રને તરવા તુલ્ય છે, ખર્જૂની તીક્ષ્ણ ધારા ઉપર ચરણથી ચાલવા જેવું છે, અગ્નિની બ્વાળાનું પાન કરવા તુલ્ય છે, તાજવા ઉપર મેરૂપવંત તોળવાનો છે, મોટી નદી સામે પૂરે તરવા બરોબર છે, એકલે પડે બળવાન શત્રુઓનું સૈન્ય છતવા સમાન છે, અને ફરતા ચક્ર ઉપર રહેલ રાધાવેધ કરવાનો છે. શ્રદ્ધણ કરેલી દીક્ષા જે યાવજીવિત પાળવી તેજ મોટું સત્વ, તેજ અગાધ ધૈર્ય, તેજ મોટી બુદ્ધિ અને તેજ મોટું બળ છે.”

આ પ્રમાણેનાં માતાપિતાનાં વચન સાંભળી રાજકુમાર પ્રસન્ન થઈ યોલ્યા—“હે પૂજ્ય-પાદ! આપ કહો છો તે બરાબર છે. દીક્ષા પાળવી તેવીજ કઠિણ છે, પણ હું આપને વિરૂપિ કરું છું કે સંસારમાં નિવાસ કરવાથી ઉત્પન્ન થતા કષ્ટોની આગળ દીક્ષાનું કષ્ટ એક સોમો ભાગ પણ નથી. વચનથી ન કહી શકાય અને શ્રવણથી ન સાંભળી શકાય તેવી પ્રત્યક્ષ નરકની વેદના તેા ફર રહી, પણ આ લોકમાં નિરપરાધી તિર્યંચ જાતિને બંધન, છેદન અને તર્જનાદિકની દુઃસહ પીડાઓ; મનુષ્યોને કુષ્ટાદિક વ્યાધિઓની પીડા, કેદખાનું, અંગનું કતરાવું, ત્વચા ઉખડાવવી, શરીર બાળી દેવું અને મસ્તક છેદન કરવું ઇત્યાદિક વેદનાઓ, અને સ્વર્ગવાસી દેવતાઓને પ્રિયજનોનો વિયોગ, શત્રુથી પરાભવ અને વ્યવનના જ્ઞાનથી થતું દુઃસહ દુઃખ જોવામાં આવે છે.” રાજકુમારે પોતાના માતાપિતાને આ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે પુત્રને સાબાશી આપી બુશી થઈને તેઓએ વ્રત લેવાની આજ્ઞા આપી. પછી પિતાએ હર્ષથી જેનો નિષ્ક્રમણમહોત્સવ કરેલો છે એવો રાજપુત્ર કુળનો અર્થી જેમ વનસ્પતિ પાસે જાય તેમ દીક્ષાને અર્થે મુનિની પાસે આવ્યો. ત્યાં સામાયિક ઉચ્ચરી પુરૂષસિંહ કુમારે વિનયનંદન મુનિના ચરણકમળની પાસે ભવસાગર તરવામાં નાવિકારૂપ દીક્ષા શ્રદ્ધણ કરી. પ્રમાદ રહિત સર્વ પ્રાણીની રક્ષા કરતા એ

રાજકુમારે રાજની જેમ દૃઢપણે દીક્ષાનું પ્રતિપાલન કર્યું; તે સાથે વીશ સ્થાનકોમાંથી કેટલાએક સ્થાનકો આરાધીને તેણે ઉજ્જવળ એવું તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાજ્ઞન કર્યું. ઘણા કાળ પર્યાંત વિહાર કરી છેવટે અનશનથી કાળ કરીને વૈજયંતવિમાનમાં મહદ્દિક દેવતાપણે ઉત્પન્ન થયો.

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રની અંદર મોટી સંપત્તિઓનાં સ્થાનરૂપ વિનીતા નામે નગરી છે. જાણે બીજા દ્વીપોમાંથી ચંદ્રોના બિંબ લાવીને રચેલા હોય તેવા રૂપાના કાંગસથી એ નગરીની આસપાસ એક મોટો કિલ્લો શોભતો હતો. અનેક પ્રકારના રત્નોના ભંડારરૂપ એ નગરીમાં રાજાઓએ રક્ષાને માટે એક બીજા રૂપાનો કિલ્લો કરેલો હતો, તે જાણે શેષનાગ કુંડલાકારે થઈ તેની રક્ષા કરતો હોય તેમ જણાતો હતો. ત્યાં રહેલા ચુનાદાર મહેલોના રત્નના છબ ઉપર પડતાં ચંદ્રના પ્રતિબિંબને ગૂઢના માર્જર ઢહીને પિંડ જાણીને ચાટતા હતા. ત્યાં કીડાના શુકપક્ષીઓ ઘેર ઘેર 'અહ'તદેવ અને સાધુ ગુરૂ' એમ પઠતા હતા, અને તેનેજ સાંભળતા હતા. દરેક વાસગૃહમાં બાળવામાં આવતા અગરૂધુપમાંથી નીકળતી ધુમાડાની શ્રેણીઓ આકાશમાં તમાલ વૃક્ષના વનનો દેખાવ વિસ્તારતી હતી. જળના રેંટમાંથી ઉછળતા બિંદુઓથી છવાઈ રહેલા ત્યાંના ઉદ્યાનોની અંદર જાણે શીતથી લય પામતા હોય તેમ સૂર્યકિરણો કદાપિ પેસી શકતા નહિ. એ નગરીમાં ઈશ્વાકુ વંશમાં તિલકરૂપ મેઘ નામે રાજા હતો, જે મહામેઘની પેઠે સર્વ જગતને આનંદ આપતો હતો. એ રાજાની રાજ્યલક્ષ્મી યાચકોને કૃતાર્થ કરવાને માટે સદૈવ આપવામાં આવતી હતી, તે છતાં પણ નીકના જળની પેઠે તે અતિશય વૃદ્ધિ પામતી હતી. બીજા રાજાઓ આવીને પાંચ અંગથી પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરી મેઘરાજને નમતા હતા અને વચ્ચે અલંકાર તથા રત્નાદિકના ભેટણાથી તેનું અર્ચન કરતા હતા. મધ્યાહ્નનો સૂર્ય જેમ દેહની છાયાનો સંકેચ કરે તેમ તેનો પ્રસરતો પ્રતાપ શત્રુઓની લક્ષ્મીનો સંકેચ કરતો હતો. મોટી સમૃદ્ધિથી, મોટી શક્તિથી અને મોટા પ્રભાવથી ચોસઠ ઇંદ્રો ઉપરાંત જાણે પાંસઠમે ઇંદ્ર હોય તેવો તે રાજા જણાતો હતો.

એ રાજાને માંગલિકના સ્થાનરૂપ મંગળા નામે પત્ની હતી. એ શીલવતી રાણી જાણે દેહધારી કુળલક્ષ્મી હોય તેવી જણાતી હતી. એ રાણી નિરંતર પોતાના પતિના હૃદયમાં રહેતી હતી, અને રાજા તેણીના હૃદયમાં રહેતો હતો. વાસગૃહ વિગેરેમાં તો તેમનો ફક્ત બહિરંગ માત્ર નિવાસ હતો. ગૃહમાં કે ઉદ્યાન વિગેરેમાં એ મહારાણી સંચાર કરતી, ત્યાં પણ પોતાના પતિનું દેવતાથી અધિક ધ્યાન કરતી હતી. એ વિશાળ લોચનવાળી કાંતાએ પોતાનાં રૂપ, લાવણ્ય અને સૌભાગ્યથી દેવાંગનાને તો દાસીરૂપ કરી હતી, અને પોતાના સુંદર મુખથી ચંદ્રને પણ દાસ કર્યો હતો. તેણીનું અધિક ઉજ્જવળ રૂપ અને લાવણ્ય આંગળી અને મુદ્રિકાની જેમ પરસ્પર એક બીજાને શોભાવતા હતા. ઇન્દ્રાણીની સાથે ઇંદ્રની જેમ એ દેવી સાથે ભોગ ભોગવતા એ રાજાને અક્ષયપ્રીતિ બંધાણી હતી.

હવે પુરૂષસિંહનો જીવ જે વૈજયંતવિમાનમાં ગયેલો છે તે તેત્રીશ સાગરોપમનું આયુષ્ય ભોગવી શ્રાવણ માસની શુકલ દ્વિતીયાને દિવસે મધ્યા નક્ષત્રમાં ચંદ્ર આવતાં ત્યાંથી વ્યવીને મંગળાદેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તે વખતે મંગળાદેવીએ તીર્થંકરના જન્મને સૂચવનારાં ગજેંદ્ર વિગેરે ચૌદ મહા સ્વપ્નો જોયાં, અને પૃથ્વી જેમ નિધાનને ગૂઢ રીતે ધારણ કરે તેમ મંગળાદેવીએ ત્રણ ભુવનના આધારરૂપ ગર્ભને ધારણ કર્યો.

તે દરમિયાન કેઈ ધનાઢ્ય વ્યાપારી પોતાની બે સરખી વયની સ્ત્રીઓને સાથે લઈને વ્યાપાર કરવાને માટે નગરીથી દૂર દેશાંતર ગયો. માર્ગમાં તેની એક પત્નીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો, તે પુત્રને બન્ને સપત્નીઓ (શોક્યો) એ સમદ્રષ્ટિએ ઉછેરીને માટે કયો. પરંતુ એ વ્યાપારી દેશાંતરમાંથી ધન ઉપાણને પાછો ફરતાં માર્ગમાં જ મૃત્યુ પામ્યો. 'દૈવની ગતિ મહા વિષમ છે.' શોક્યી અશ્રુને વર્ષાવતી દીન થઈ ગયેલા મુખવાળી બન્ને સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિનો અગ્નિસંસ્કાર કરાવીને ઔર્ધ્વદેહિકાક્રિયા કરી. પછી તે માહેલી એક કપટવાળી સ્ત્રી 'આ પુત્ર અને ધન મારાં છે' એમ કહેતી પુત્રની ખરી માતાની સાથે કલ્પઓ કરવા લાગી. તેઓમાંથી એક ખરી પુત્રમાતા, પુત્ર અને ધનનું ક્ષેમ અને બીજી કપટી માતા પુત્ર અને ધનનો યોગ ઇચ્છતી હતી. તે બન્ને ત્યાંથી સત્વર અયોધ્યા નગરીમાં આવી. ત્યાં તે બન્નેએ પોતાના કુળમાં, બીજા કુળમાં અને ન્યાયના ધર્માસન પાસે પણ ક્રિયાક કરી; પરંતુ તેઓનો કલ્પઓ તેઓનાથી જરા પણ પત્યો નહીં. ત્યાંથી વિવાહ કરતી તે બન્ને રાજા પાસે આવી. રાજાએ સલામાં બોલાવીને તેમને વાદનું કારણ પૂછ્યું. પ્રથમ પુત્રની અપર માતાએ રાજાને કહ્યું—“હું મહારાજા ! આ અમારો કલ્પઓ આ નગરમાં સર્વ ઠેકાણે કહેવામાં આવ્યો છે. પણ કેાઈએ તેનો ઉચ્છેદ કર્યો નથી. કારણ કે દુઃખથી બીજા કોણુ દુઃખી થાય ? પૃથ્વીમાં પરસુખે સુખી અને પરદુઃખે દુઃખી એવા તો આપ ધર્મરાજા છો, તેથી વ્યાજબી ન્યાય મળશે એમ ધારીને હું આપને શરણે આવી છું. આ મારો ઔરસ પુત્ર છે ને મેં આને સરખી રીતે ઉછેર્યો છે, તેથી આ સર્વ ધન પણ મારું જ છે; કારણકે જેનો પુત્ર તેનું જ ધન કહેવાય.” પછી પુત્રની ખરી માતા બોલી—“હું કૃપાળુ રાજા ! આ પુત્ર અને ધન મારાં છે. આ મારી શોક સંતાન વગરની છે. તે દ્રવ્યના લોભથી મારી સાથે કલેશ કરે છે. પ્રથમ મારા પુત્રનું મારી સાથે એ પણ પાલન કરતી હતી. તે વખતે મેં સરલતાથી તેને તેમ કરતી અટકાવી નહીં, તેથી અત્યારે સ્નેહથી પગ પાસે સુવાડતાં ઓશીકાને પકડનારી થઈ પડી છે. માટે હું મહારાજા ! આપ ન્યાય કરવા સજ્જ થાઓ, આ કલ્પઓ આપનેજ પતાવવો જોઈશે. રાજા તપાસ કરીને વા તપાસ કર્યા વગર જે કાંઈ ફેસલો આપે છે તે પ્રાયે ફરતો નથી.” આ પ્રમાણે બન્ને સ્ત્રીઓ કહી રહી ત્યારે રાજા બોલ્યો—“આ બે સ્ત્રીઓ જાણુ એક ડીંટમાંથી વ્યવી હોય તેમ બરાબર સરખી છે. બન્ને સ્ત્રીઓ જ્યારે વિસદ્રશ રૂપવાળી હોય ત્યારે જેની સાથે પુત્રની આકૃતિ મળતી આવે તેનો એ પુત્ર છે એમ અનુમાન કરી શકાય, પણ આ પુત્ર તો બન્નેના આકાર સાથે મળતો છે, તેથી એ અનુમાન પણ થઈ શકે તેમ નથી. વળી આ બાળક બોલી પણ જાણુતો નથી, તો પછી આ માતા છે, ને આ વિમાતા છે એવા જ્ઞાનનો તો વાતજ શી કરવી ! ” આ કલ્પઓનો નિર્ણય કરવામાં ચકિત થઈ એ પ્રમાણે કહેતા એવા રાજા ને વિચારમાંને વિચારમાં નિત્ય કૃત્ય કરવાનો મધ્યાન્હ કાળ થઈ ગયો. પછી સલાસદોએ કહ્યું—“હું પ્રજુ ! આ બન્નેનો વિવાહ વજ્રથંથીની જેમ દુર્લભ હોવાથી છમાસે પણ અમારાથી તે ભેદી શકાણુ નથી, માટે હાલ આપના નિત્યકૃત્યનો વખત થયો છે તો તે નિર્ગમન થવો ન જોઈએ, ક્ષણ પછી ફરીવાર વળી આપ આ વિવાહને માટે વિચાર કરજો.” ‘બલે એમ કરો’ એમ કહી રાજાએ સલા વિસર્જન કરી, અને તે પછી નિત્યના કૃત્ય કરી તે અંતઃપુરમાં ગયા. ત્યાં મંગલાદેવીએ વિજ્ઞપ્તિ કરી કે ‘હું સ્વામી ! મધ્યાન્હ કૃત્યને માટે આજે અતિવેળા કેમ થઈ?’ રાજાએ એ બન્ને સ્ત્રીઓના વિવાહનો વૃત્તાંત રાણીને કહી બતાવ્યો, એટલે ગર્ભના પ્રભાવથી

જેમની સુમતિ થયેલી છે એવા સુમંગળાદેવી આ પ્રમાણે બોલ્યા—‘હે દેવ ! સ્ત્રીઓના વિવાહનો નિર્ણય તો સ્ત્રીઓએ જ કરવો યુક્ત છે, માટે તે બન્નેના વિવાહનો નિર્ણય હું પોતે કરીશ.’ પછી રાજા મહારાણીને સાથે લઈને સભામાં આવ્યા. ત્યાં તે બન્ને સ્ત્રીને બોલાવીને કરીને તેના વિવાહનું કારણ પૂછ્યું, એટલે તેઓએ પૂર્વની પેઠે કહી બતાવ્યું. રાણી તેમનું બોલવું અને ઉત્તર આપવાની રીતિ તરફ વિચાર કરી બોલ્યાં—‘બાઈઓ ! મારા ઉદરમાં ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનાર તીર્થંકર ઉત્પન્ન થયેલા છે, તેમનો પ્રસવ થયા પછી અશોક વૃક્ષ નીચે બેસીને તે તમારા વિવાહનો નિર્ણય કરશે, માટે ત્યાં સુધી તમે બન્ને રાહ જુઓ. અપરમાતાએ એ વાત કબુલ કરી, પણ પુત્રની ખરી માતા બોલી—‘હે મહાદેવી ! હું જરા વાર પણ રહી શકીશ નહીં, અને મારા વહાલા પુત્રને તેટલા કાળ સુધી શોક્યને સ્વાધીન પણ કરી શકીશ નહીં, આપ સર્વજ્ઞની માતા છો તો તમે પોતે આજે જ તેનો નિર્ણય કરો.’ આવાં પુત્રમાતાનાં વચન સાંભળી મંગળાદેવી નિર્ણય કરીને બોલ્યાં—‘આ સ્ત્રી કાળક્ષેપને સહન કરી શકતી નથી. માટે આ પુત્ર ખરેખર એનો જ છે, અને આ બીજી સ્ત્રી પારકો પુત્ર અને ધન બન્નેને આધીન રહેવા દેવાનો મારો નિર્ણય સાંભળી કાળક્ષેપ કરવાને કબુલ કરે છે, તેથી તે તેની ખરી માતા નથી. કારણકે ખરી માતા પોતાનો પુત્ર બન્નેને આધીન રહેવા દેવારૂપ કાળક્ષેપ કેમ સહન કરે? માટે હે ભદ્રે ! તું જરા પણ કાળક્ષેપ સહન કરતી નથી તેથી મારા જાણવામાં આવ્યું કે આ પુત્ર તારો છે તેથી તેને લઈને તું ઘેર જા. કદી આ સ્ત્રીએ એ પુત્રનું લાલનપાલન કર્યું હશે, પણ તેથી કાંઈ એ પુત્ર તેનો કહેવાય નહીં; કેમકે કેકિલાના પુત્રનું પોષણ કરનાર તો કાગડી હોય છે, પણ એ પુત્ર તો કેકિલાનો જ કહેવાય છે.’ ગર્ભના પ્રભાવથી દેવીએ તેઓનો આ પ્રમાણે નિર્ણય કર્યો, તે સાંભળીને સર્વ અતુર્વિધ સભા નેત્રવિકાસ કરી વિસ્મય પામી. પછી પ્રાતઃકાળ થવાથી કમલિની અને કુમુદિનીની જેમ એ પુત્રથી હર્ષ અને ખેદ પામતી તે બન્ને શોક્યો પોતાને ઘેર ગઈ.

જાણે સંકોચ કરીને રહેતો હોય તેમ દેવીને કાંઈપણ વેદના નહીં ઉપજવતો ગર્ભ શુકલ પક્ષના ચંદ્રની જેમ અનુક્રમે વધવા લાગ્યો. પછી નવમાસ અને સાડાસાત દિવસ વીત્યા, એટલે વૈશાખ માસની શુકલ અષ્ટમીએ ચંદ્ર મધાનક્ષત્રમાં આવતાં પૂર્વ દિશા જેમ ચંદ્રને જન્મ આપે તેમ મંગળાદેવીએ સુખેથી કૌંચપક્ષીના ચિન્હવાળા સુવર્ણવર્ણી પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. તે વખતે ત્રૈલોક્યમાં ઉદ્યોત થયો, ક્ષણવાર નારકી જીવોને પણ સુખ થયું, અને ઇંદ્રોનાં આસન કંપ્યાં. પ્રથમ દિક્કુમારીઓએ ત્યાં આવીને યથાયોગ્ય સૂતિકાકર્મ કર્યું. પછી શકંઈંદ્ર આવી મંગળાદેવીની શય્યામાંથી પ્રભુને મેરૂપર્વત ઉપર લઈ ગયા. ત્યાં અચ્યુતાદિ ત્રેસઠ ઇંદ્રોએ આવીને શકંઈંદ્રના ઉત્સંગમાં રહેલા પ્રભુને તીર્થંજળથી અભિષેક કર્યો. પછી ઇંદ્રાનઈંદ્રના ઉત્સંગમાં પ્રભુને બેસાડીને શકંઈંદ્રે વિકુર્વેલા સ્ફટિકના ચાર વૃષભોના શીંગડામાંથી નીકળેલા જળવડે પ્રભુનું સ્નાન કર્યું. પછી વિલેપન કરી, વસ્ત્રાલંકાર પહેરાવી તથા આરાત્રિક ઉતારીને શકંઈંદ્ર ભક્તિથી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

‘હે દેવ ! આપના જન્મકલ્યાણકથી આ પૃથ્વી કલ્યાણવાળી થઈ ગઈ છે, તો બ્યારે તમે ચરણકમળથી આ પૃથ્વી પર વિહાર કરશો ત્યારની તો વાત જ શી કરવી ? હે ભગવન ! તમારા દર્શનસુખથી અમારી દ્રષ્ટિઓ કૃતાર્થ થઈ છે, અને તમારૂં પૂજન કરવાથી આ હાથ કૃતાર્થ થયેલા છે. હે જિનનાથ ! તમારા સ્નાન અર્ચન વિગેરેનો જે મહોત્સવ કરવામાં આવેલો

છે તે ચિરકાળના મારા મનોરથરૂપી પ્રાસાદ ઉપર કળશરૂપ થયેલો છે. હે જગન્નાથ ! સાંપ્રત-કાળે હું આ સંસારની પણ પ્રશંસા કરું છું, કારણકે જેમાં મુક્તિના એક નિબંધનરૂપ તમારું દર્શન પ્રાપ્ત થયું છે. હે દેવ ! સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રની ઉમિંચો કદી ગણી શકાય, પણ મારા જેવા પુરૂષો અતિશયોના પાત્ર એવા તમારા ગુણોને ગણી શકે નહીં. ધર્મરૂપી મંડપના સ્તંભરૂપ જગતને ઉદ્યોત કરવામાં સૂર્યરૂપ અને દયારૂપી વેલાના આશ્રયને માટે મોટા વૃક્ષરૂપ “એવા હે જગત્પતિ ! આ વિશ્વની રક્ષા કરો. હે દેવ ! મુક્તિના બંધ થયેલા દ્વારને ઉઘાડવામાં કુંચીરૂપ તમારી દેશના પુણ્યવંત પ્રાણીઓનાજ સાંભળવામાં આવે છે. હે ભુવનેશ્વર ! ઉન્નતવળ દર્પણ જેવા મારા મનમાં હ્રમેશાં પ્રતિબિંબ રૂપે પડેલી તમારી મૂર્તિ મને મુક્તિસુખના કારણરૂપ થાઓ.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી શકેંદ્ર પ્રભુને લઈને ક્ષણવારમાં ત્યાંથી ઉત્પત્તી મંગલાદેવીની પાસે આવ્યા, અને ત્યાં પ્રભુને મૂકીને પોતાને સ્થાનકે ગયા. પ્રભુ ગર્ભમાં હતા તે વખતે માતાની આરી મતિ થયેલી હતી તેથી પિતાએ પ્રભુનું સુમતિ એવું નામ પાડ્યું. ઈંદ્રની આજ્ઞાથી ધાત્રીઓએ આવીને લાલન પાલન કરેલા પ્રભુ શૈશવવયનું ઉદ્ભવન કરીને યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. તે વખતે પ્રભુની કાયા ત્રણસો પ્રભુષ્ય ઊંચી થઈ, સ્કંધ પુષ્ટ થયા, અને ભુજરૂપી શાખા બહુ સુધી લાંબી થઈ, તેથી બંને જંગમ કટપવૃક્ષ હોય તેમ પ્રભુ શોભવા લાગ્યા. તેમની લાવણ્યરૂપી તરંગિણીમાં માછલીઓની જેમ લલનાઓની દષ્ટિઓ ચંચળ થવા (રમવા) લાગી. પોતાને ભોખ્ય કર્મ છે એમ જાણીને તેમજ માતાપિતાના આગ્રહથી સૌંદર્યવતી રાજકન્યાઓની સાથે પ્રભુએ પાણિગ્રહણ કર્યું. જન્મથી દશ લાખ પૂર્વ ગયા ત્યારે પિતાના ઘણા આગ્રહથી પ્રભુએ રાજ્યભાર ગ્રહણ કર્યો. બંને વૈજયંત વિમાનમાં રહ્યા હોય તેમ બાર પૂર્વાંગસહિત ઓગણત્રીશ લાખપૂર્વ રાજ્યાવસ્થામાં પ્રભુએ નિર્ગમન કર્યા. બેકે પોતે સ્વયંબુદ્ધ છે તથાપિ લોકાંતિક દેવતાઓએ યોધ કરવાથી (યાદ આપવાથી) શ્રીસુમતિનાથ પ્રભુએ દીક્ષા લેવાની ઇચ્છાવડે વાર્ષિક દાન આપવા માંડ્યું. વાર્ષિક દાનને અંતે જેમના આસન અલિત થયેલા છે એવા ઈંદ્રોએ અને રાજ્યોએ સ્વામીનો દીક્ષાલિપેક કર્યો. પછી પ્રભુ અભયકેરા નામની શિખિકા ઉપર આરૂઢ થઈને સુર, અસુર અને મનુષ્યોની સાથે સહસ્રાબ્રવનમાં પધાર્યા. ત્યાં વૈશાખ માસની શુકલ નવમીને દિવસે મધ્યાહન વખતે મઘા નક્ષત્રમાં અંદ્ર આવ્યે સતે હજાર રાજ્યોની સાથે નિત્યભક્ત એવા પ્રભુએ દીક્ષા લીધી. પછી બંને દીક્ષાનો અનુજ્ઞધુ' હોય અથવા બંને પ્રિયમિત્ર હોય તેવું મનઃપર્યવ નામે જ્ઞાન તે જ વખતે પ્રભુને ઉત્પન્ન થયું.

ખીજે દિવસે વિજયપુરમાં પદ્મરાજને ઘેર પ્રભુએ પરમાત્મથી પારણું કર્યું. દેવતાઓએ તેને ઘેર સુવર્ણવૃષ્ટિ વિગેરે અદ્ભુત દિવ્ય પ્રગટ કર્યા. રાજ્યો નિત્ય પૂજનને માટે તે કેકાણે એક રત્નપીઠ બનાવ્યું. ત્યાંથી વિવિધ અભિગ્રહોને ધારણ કરતા અને પરિષદોને સહન કરતા પ્રભુએ વીશ વર્ષ સુધી પૃથ્વીપર વિહાર કર્યો. આમ આકર વિગેરેમાં વિહાર કરતા કરતા પ્રભુ એકદા પાછા પોતાના દીક્ષાગ્રહણવાળા સહસ્રાબ્રવનમાં આવ્યા. ત્યાં પ્રિયંશુ વૃક્ષના મૂળ નીચે ધ્યાન કરતા પ્રભુ અપૂર્વ કરણથી ક્ષપકશ્રેણીમાં આરૂઢ થયા; એટલે તેમના સર્વ ઘાતીકર્મો તુટી

૧. નાનોભાઈ

૨. આમાં ભામંડળ પ્રતિહાર્ય સુચવ્યું છે.

ગયા. ચૈત્રમાસની શુકલ એકાદશીએ ચંદ્ર મઘા નક્ષત્રમાં આવતાં જેમણે છઠ્ઠું તપ કરેલો છે એવા પ્રભુને ઉત્તમવળ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. આસનકંપથી એ વૃત્તાંત બાણીને સર્વ ઈંદ્રો સુર અસુરોની સાથે ત્યાં આઠ્યા. અને તેઓએ દેશના દેવાને માટે સમોવસરણુ સ્થુ. તેમાં પ્રભુએ પૂર્વદ્વારથી પ્રવેશ કરીને તેના મધ્યભાગમાં રહેલા એક ક્ષેત્ર ને સોળસો ધનુષ્ય ઊંચા ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણા કરી. પછી 'ત્રીર્થાયનમઃ' એમ કહી પ્રભુ પૂર્વાભિમુખ સિંહાસનપર બીરાજ્યા, એટલે દેવતાઓએ બીજી ત્રણ દિશાઓમાં પ્રભુનાં પ્રતિબિંબો સ્થાપિત કર્યાં. સુર, અસુર અને મનુષ્ય સહિત ચતુર્વિધ સંઘ પણ યોગ્ય સ્થાને બેઠા, પછી ઈંદ્ર નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

“હે ભગવન ! આ અશોક વૃક્ષ ભમરાઓના ગુંબરવથી બાણે ગાતો હોય, ચલાયમાન પત્રોથી બાણે નાચતો હોય, અને તમારા ગુણોમાં રક્ત થવાથી રક્ત થયો હોય એવો ખુશી થતો દેખાય છે. આ દેવતાઓ, જેઓના બંધન (ડીંટ) નીચા છે એવા મુખોને યોગ્ય પ્રમાણુ તમારી દેશનાભૂમિ ઉપર બહુપ્રમાણુ વર્ષાવે છે. તમારો માલવકૌશીકી પ્રમુખ ગ્રામ તથા શાગથી પવિત્ર એવો જે દિવ્યધ્વનિ થાય છે, તેને મૃગલાંઓ પણ હર્ષ વડે ઝિંચી ગ્રીવા કરીને પીએ છે (સાંભળે છે). તમારી આગળ રહેલી ચંદ્ર જેવી ઉત્તમવળ આ ચામરશ્રેણી બાણે તમારા મુખકમળની સેવા કરવાને આવેલી હંસની પંકિત હોય તેવી શોભે છે. સિંહાસન ઉપર બીરાજી તમે જ્યારે દેશના આપો છે ત્યારે મૃગલાંઓ સિંહની સેવા કરવા બાણે આવતા હોય તેમ તે દેશના સાંભળવાને આવે છે. જ્યોત્સ્નાથી વ્યાપ્ત એવો ચંદ્રમા જેમ ચક્રોર પક્ષીને હર્ષ આપે છે તેમ કાંતિઓથી વ્યાપ્ત એવા તમે સર્વની દૃષ્ટિઓને પરમ હર્ષ આપો છે. હે વિશ્વપતિ ! તમારી આગળ આકાશમાં ધ્વનિ કરતો દુંદુભિ, સર્વ જગતમાં આપ્ત પુરુષોને વિષે તમારા મોટા સામ્રાજ્યને બાણે બતાવતો હોય તેમ જણાય છે. પુણ્ય સમૃદ્ધિઓના કમ જેવા એને ત્રણુ ભુવન ઉપરના તમારા પ્રૌઠ પ્રભુપણાને બતાવતા આ ત્રણુ છત્રો તમારી ઉપર શોભી રહ્યા છે. હે નાથ ! આવી તમારી ચમત્કારી પ્રાતિહાર્યલક્ષ્મીને જોઈને કયા મિથ્યાદ્રષ્ટિઓ પણ આશ્ચર્ય ન પામે ?

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી શક ઈંદ્ર વિરામ પામ્યા પછી સુમતિનાથ પ્રભુએ સર્વ ભાવાઓને અનુસરનારી વાણીથી દેશના આપવાનો આરભ કર્યો.

“આ જગતમાં કાર્યાકાર્યના જ્ઞાનની યોગ્યતાને પામેલા પ્રાણીએ પોતાના કલ્પવર્ષમાં મૂઠ રહેવું ન જોઈએ. પુત્ર, મિત્ર તથા સ્ત્રી વિગેરેની અને પોતાના શરીરની પણ જે સત્ક્રિયા કરવામાં આવે છે તે સર્વ પરકાર્ય છે, તેમાં કાંઈપણુ સ્વકાર્ય નથી. પ્રાણી એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે, એકલોજ મૃત્યુ પામે છે, અને ભવાંતરે સંચિત કરેલ કર્મોને એકલોજ અનુભવે છે. એકે ચોરીથી ઉપાર્જન કરેલું ધન બધા મળીને ખાઈ બંધ છે, અને તે ચોરી કરનારને એકલાનેજ નરકમાં પોતાના કર્મથી દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. દુઃખરૂપ દાવાનળથી ભયંકર અને વિસ્તારવાળા આ ભવરૂપ અરણ્યમાં કર્મને વશ થયેલો પ્રાણી એકલોજ ભટક્યા કરે છે, તેમાં આ જીવને ખાંધવ વિગેરે કોઈપણુ સહાયકારી થતા નથી. જો શરીર સહાયકારી છે એમ કહીએ તો તે શરીર તો ઉલટું સુખદુઃખના અનુભવને આપનારું છે. સુખદુઃખના અનુભવને આપનારું શરીર સહાયકારી છે એમ જો કહીએ તો પૂર્વ ભવમાંથી સાથે આવતું

નથી અને આગલા ભવમાં સાથે આવવાનું પણ નથી. તેથી સંદેહમાં (હડદેહમાં) આવી મળેલી કાયાને સહાયકારી કેમ કહેવાય ? 'ધર્મ' ને અધર્મ સહાયકારી છે એમ બે માનીએ તો તે પણ સત્ય નથી, કારણકે ધર્મ અધર્મની સહાયતા મોક્ષમાં બીલકુલ નથી. તેથી આ સંસારમાં શુભ અશુભ કર્મ કરતો પ્રાણી એકલો ભટકે છે. અને પોતાના શુભાશુભ કર્મને યોગ્ય શુભ અશુભ ફળને અનુભવે છે. તેજ પ્રમાણે અનુત્તર એવી મોક્ષલક્ષ્મીને પણ એકલોજ અડધુ કરે છે, કારણકે ત્યાં પૂર્વોક્ત સર્વ સંબંધીઓનો વિરહ હોવાથી બીજા કોઈને સાથે રહેવાનો સંભવ નથી. માટે સંસાર સંબંધી દુઃખ અને મોક્ષસંબંધી સુખને પ્રાણી એકલોજ ભોગવે છે, તેમાં કાંઈ સહાયકારી નથી. જેવી રીતે હાથ પગ છુટા હોય તેવો માણસ એકલો તત્કાળ સમુદ્ર પારને પામી શકે છે, પણ હૃદય હાથ પગ વિગેરેથી બાંધી લીધેલો માણસ તેનો પાર પામી શકતો નથી; તે પ્રમાણે જે ધન અને દેહ વિગેરેની ઉપર આસક્તિવાળો હોય છે તે આ ભવસમુદ્રનો પાર પામી શકતો નથી, પરંતુ તેની ઉપરની આસક્તિવિનાનો એકલો સ્વસ્થ પ્રાણી હોય તે આ ભવસમુદ્રના પારને તત્કાળ પામે છે; માટે સાંસારિક સર્વ સંબંધને છોડી દઈને પ્રાણીએ એકલાપણે શાશ્વત આનંદ સુખવાળા મોક્ષને માટે યત્ન કરવો.

આ પ્રમાણેની પ્રભુની દેશના સાંભળીને પ્રતિભોધ પામેલા ઘણા નરો અને નારીઓએ નિઃસંજ થઈને ચારિત્રવ્રત અડધુ કર્યું. તેમાંથી ચમર વિગેરે સો ગણધરો થયા. તેઓએ પ્રભુ પાસેથી ત્રિપદી પ્રાપ્ત કરીને દ્વાદશાંગી રચી. બ્યારે પ્રથમ પૌરુષી પૂર્ણ થઈ ત્યારે પ્રભુએ દેશના સમાપ્ત કરી. પછી પ્રભુના ચરણપીઠ ઉપર બેસીને ચમર ગણધરે દેશના આપવા માંડી. બ્યારે બીજી પૌરુષી પૂર્ણ થઈ ત્યારે તેમણે પણ દેશના સમાપ્ત કરી; એટલે ઈંદ્રાદિક દેવતાઓ અહીં તને નમસ્કાર કરીને પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

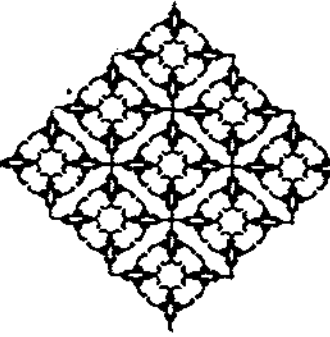
તે પ્રભુના તીર્થમાં પ્રવેત વર્ણવાળો, ગરૂડના વાહનવાળો, બે દક્ષિણ ભુજમાં વરહ અને શક્તિને ધરનારો, તથા બે વામભુજમાં ગદા અને પાશને રાખનારો તેમજ સદા સાનિધ્યમાં રહેનારો તુંબુદ્ર નામે યક્ષ શાસનદેવતા થયો. તેમજ સુવર્ણના જેવી કાંતિવાળી, પદ્મ ઉપર બેસનારી, બે દક્ષિણ ભુજમાં વરહ અને પાશને ધરનારી, બે વામભુજમાં બીજેડું અને અંકુશને રાખનારી અને નિરંતર પ્રભુની પાસે રહેનારી મહાકાલી નામે યક્ષણી શાસનદેવી થઈ. વચનમાં પાંત્રીશ અતિશયથી શોભતા પ્રભુ ભવ્યપ્રાણીઓને બોધ કરતા પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરવા લાગ્યા.

ઘણા કાળ પર્યંત પૃથ્વીપર વિહાર કરતાં ચોત્રીશ અતિશયવાળા સુમતિનાથ પ્રભુને ત્રણ લાખ ને વીશ હબ્બર સાધુ, પાંચ લાખ ને ત્રીશ હબ્બર સાધ્વી, બે હબ્બર ને ચારસો ચૌદ પૂર્વી, અગ્યાર હબ્બર અવધિજ્ઞાની, દશ હબ્બર ને સાડીચારસો મનઃપર્યવ જ્ઞાની, તેર હબ્બર કેવળજ્ઞાની, અઠાર હબ્બર ને ચારસો વૈક્રિયલબ્ધિવાળા, દશ હબ્બર ને સાડીચારસો વાદલબ્ધિવાળા, બે લાખ ને એકાશી હબ્બર શ્રાવક અને પાંચ લાખ ને સોળ હબ્બર શ્રાવિકાનો પરિવાર થયો.

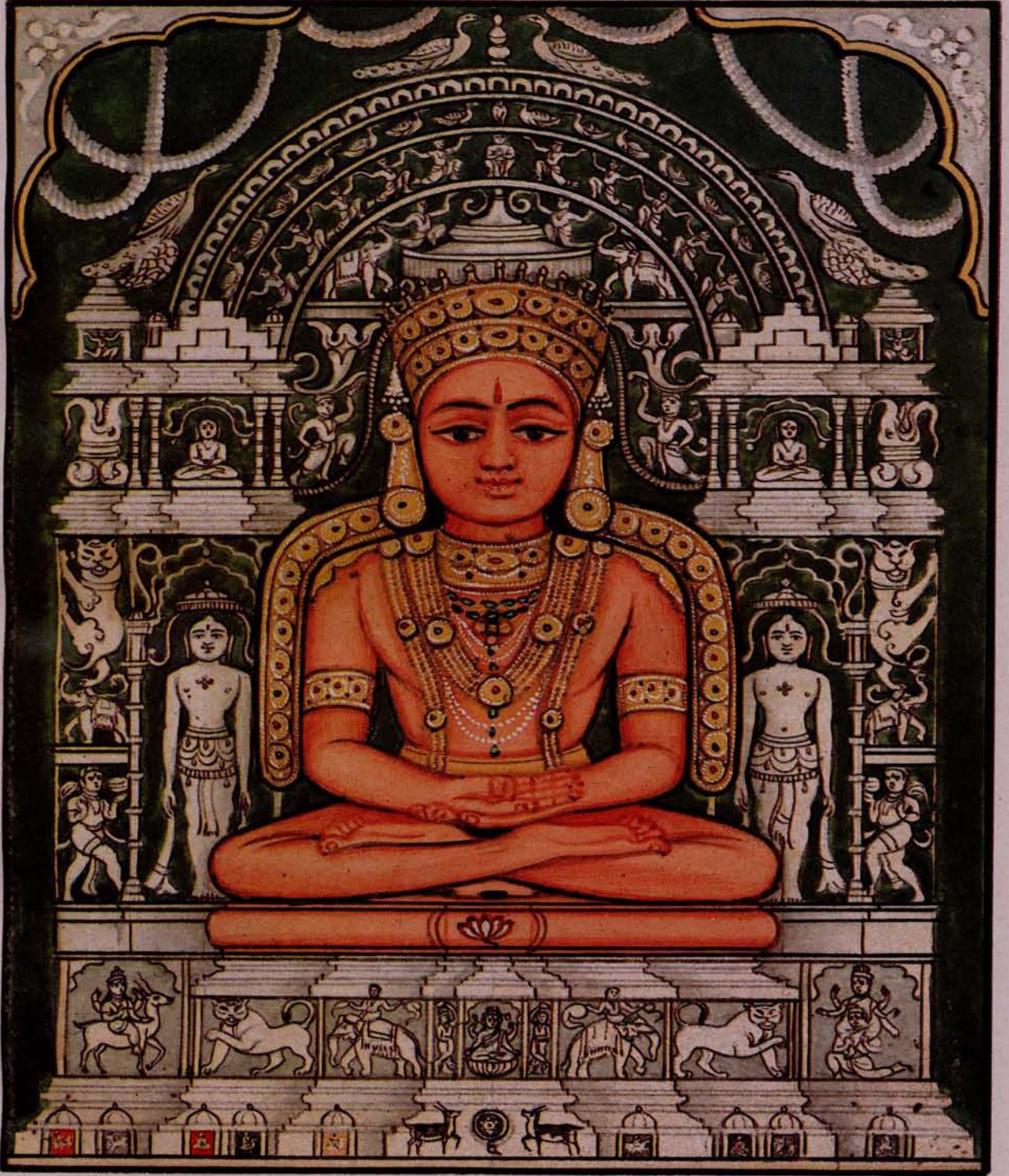
કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિથી આરંભીને સુમતિનાથ પ્રભુએ વીશ વર્ષ અને બાર પૂર્વાંગે ઉણા એક લાખ પૂર્વ પૃથ્વીપર વિહાર કર્યો. અનુક્રમે પોતાનો મોક્ષકાળ સમીપ જાણીને સમેતશિ-
ખર પર્વતે આગ્યા. ત્યાં એક હજાર મુનિઓની સાથે અનશન શ્રદ્ધા કર્યું. એક માસને અંતે
લવોપગ્રાહી ચાર અઘાતીકર્મને ખચાવી, અનંત અતુલકને પ્રાપ્ત કરી, શૈલેશી ધ્યાનમાં વર્તાતાં,
ચૈત્રમાસની શુકલ નવમીને દિવસે પુનર્વસુ નક્ષત્રમાં અંદ્રનો યોગ થતાં એક હજાર મુનિઓની
સાથે સુમતિનાથ સ્વામી અવ્યયપદ (મોક્ષ) પામ્યા.

દશ લાખ પૂર્વ કૌઆર અવસ્થામાં, ઓગણત્રીશ લાખ ને બાર પૂર્વાંગ રાજ્યાવસ્થામાં
અને બાર પૂર્વાંગે ઉણા લાખ પૂર્વ વ્રતધારણમાં એવી રીતે સુમતિનાથ પ્રભુએ ચાળીશ લાખ
પૂર્વનું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. અભિનંદન પ્રભુના નિર્વાણ પછી નવલાખ કોડ સાગરોપમ ગયા
પછી સુમતિનાથ પ્રભુ મોક્ષે ગયા. પછી સર્વ ઈંદ્રે પ્રભુના શરીરને અને બીજા સહસ્ર મુનિ
ઓનાં શરીરોને વિધિથી અગ્નિસંસ્કાર કરી ત્યાંથી નંદીશ્વર દ્વીપે જઈ પ્રભુના નિર્વાણ-
પર્વનો મહોત્સવ કરી પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिसलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये तृतीये पर्वणि श्रीसुमतिस्वामिचरित्र
वर्णनो नाम तृतीयः सर्गः ३

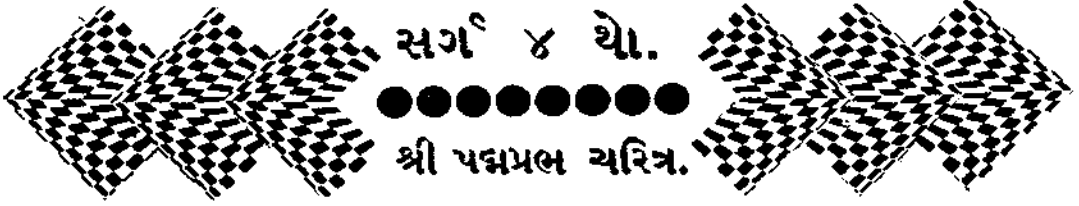

॥ श्री पद्मप्रभस्वामी ॥

पद्मप्रभप्रभोर्देह-भासः पुष्पन्तु वः श्रियम् ।

अन्तरङ्गारिमथने, कोपाटोपादिवारुणाः ॥६॥

પદ્મના જેવા વર્ણવાળા, અને જાણે લક્ષ્મીની લીલાના નિવાસરૂપ પદ્મનો સમૂહ હોય તેવા શ્રી પદ્મપ્રભ જિનેશ્વરને અમે વંદના કરીએ છીએ. એ પ્રભુના અસાધારણ પ્રભાવથી જો કે હું ક્ષીણ બુદ્ધિવાળો છું તથાપિ દુસ્તિને નાશ કરનારું તેમનું ચરિત્ર કહું છું.

ધાતક્રીખંડ દ્વીપમાં પૂર્વ વિદેહ ક્ષેત્રના મંડનરૂપ વત્સ નામના વિજયમાં સુસીમા નામે એક ઉત્તમ નગરી હતી. ત્યાં શત્રુઓને અપરાજિત એવો અપરાજિત નામે રાજા હતો. ઈંદ્રિયોને જીતનારો એ રાજા જાણે દેહધારી ધર્મ હોય તેવો દેખાતો હતો. તે રાજાને ન્યાય એજ મિત્ર હતો, ધર્મ એજ સુહૃદ હતો તથા ગુણ એજ ધન હતું. ખીજા મિત્ર, સુહૃદ અને ધન જે હતાં તે તે ફક્ત બહાર દેખવા માત્રજ હતા. વૃક્ષમાં પક્ષવોની જેમ સરળતા, શીલ અને સત્વાદિક જે ઉજિંત ગુણો તેનામાં હતા તે પરસ્પર આબૂવણરૂપે રહેલા હતા. વિવેકી જનોમાં શિરોમણિ એ રાજા અકોધીપણે શત્રુઓને શિક્ષા કરતો, અનાસક્તપણે સાંસારિક સુખને અનુભવતો અને અલુપ્થપણે લક્ષ્મીને ધારણ કરતો હતો.

એક વખતે દેવતાઓ જેમ અમૃતનું પાન કરે તેમ અહિંત ભગવાનના પ્રવચન રૂપ અમૃતનું પાન કરતો તત્ત્વનિષ્ઠ ચિત્તવડે તે ચિંતવન કરવા લાગ્યો—“ અહા ! આ સંસારમાં “સંપત્તિ, યૌવન, રૂપ, શરીર, કામિનીઓ, પુત્રો, મિત્રો અને હવેલીઓ એ સઘળું આ પ્રાણીને છોડી દેવું ઘણું અશક્ય લાગે છે, પરંતુ તેજ પ્રાણી પોતાના જીવનસમયમાં દુર્દ-“શાને પામે છે ત્યારે અથવા તે કાળધર્મને પામે છે ત્યારે પક્ષીઓ જેમ વિનાશ પામેલા “ઇંડાને ત્યજી દે છે તેમ સંપત્તિ વિગેરે તેને ત્યજી દે છે. પક્ષી જેમ એક પાંખથી કાળ “ભરતાં બ્રહ્મ ધર્મ નીચે પડે છે તેમ પૂર્વોક્ત પદાર્થોમાં એક ચરણથી કાળ ભરવા તુલ્ય એક “પક્ષી” સ્નેહ કરતો મંદબુદ્ધિ પ્રાણી પોતાના સ્વાર્થથી બ્રહ્મ થાય છે. માટે જ્યાં સુધી પુણ્ય કર્મના ક્ષયથી એ સંપત્તિ વિગેરે મને છોડી દે નહીં ત્યાં સુધીમાં પુરૂષાર્થનું અવલંબન કરીને હું પોતેજ તેનો ત્યાગ કરું.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને જેને ધારાધિરૂઠ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયેલો છે એવા અને વિવેકરૂપી મણિના રોહણાચળ પર્વત સરખા અપરાજિત રાજાએ પોતાનું રાજ્ય પુત્રને અર્પણ કરી દીધું, અને પિહિતાશ્રવ આચાર્ય ભગવંતના ચરણ-કમળ સમીપે આવી મોક્ષમાર્ગમાં મહારથ જેવી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ત્રણ ગુપ્તિવાળા, પાંચ સમિતિએ યુક્ત, નિર્મમ અને પરિગ્રહરહિત એવા એ રાજર્ષિએ તીક્ષ્ણ ખરગની ધારા જેવું ચારિત્ર ચિરકાળ પાલન કર્યું. નિર્મળ મનવાળા એ મહાત્માએ વીશ સ્થાનકોમાંથી કેટલાએક સ્થાનકોના આરાધનવડે તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું, અને છેવટે શુભ ધ્યાનપરાયણ ધર્મ આચુખ્યને ખપાવી એ મોટા મનવાળા મુનિ નવમા ઐવેયકમાં મહદ્દિક દેવતા થયા.

૧ એકતરફી ૨ આશ્રવના દ્વાર-આશ્રવ જેમણે ઢાંકી દીધા છે એવા આચાર્ય.

આ જ'ખૂદ્રીપમાં ભરતશ્વેત્રની અંદર વત્સદેશના આબૂવણુ તુલ્ય કૌશાંબી નામે નગરી છે. તે નગરીમાં આવેલાં ઊંચાં ચૈત્યોના અગ્ર ભાગમાં રહેલી સિંહની પ્રતિમાની નજ-દીક ચંદ્રમા આવે છે તે વખતે એ સિંહથી ત્રાસ પામીને કલંકરૂપ મૃગ નાસી જવાથી ચંદ્ર પણ નિષ્કલંક થઈ જાય છે. ત્યાં ગૃહોમાં પ્રસરતા ધૂપનાં ધુમાડા, સંભોગથી વચ્ચે રહિત થયેલા યુવાન સ્ત્રીપુરુષોના જોડલાંને વસ્ત્રની શોભા પ્રત્યે વિસ્તારે છે. ત્યાં પ્રતિગૃહમાં રચેલા મુક્તા-ફળના સ્વસ્તિકોના મોતી ઉપર શુક્રપક્ષીઓ આવી આવી દાડિમનાં દાણાંની ચંકાથી ચાંચોવડે ઘાત કરે છે. ત્યાં સર્વ મનુષ્યો શ્રીમાન્ છે તેથી ખીજનાં દ્રવ્યને કોઈ હુંટતું નથી. ફક્ત ઉદ્યાનના પુષ્પોની ખુશબોને પવનજ એક હુંટે છે. એ નગરીમાં ધર રાજા હતો. પૃથ્વીના તાપને ટાળવાથી અને ધારણ કરવાથી મેઘ અને પર્વતનો તેણે તિસ્તકાર કરેલો હતો. પૃથ્વીમંડળ ઉપર રહેલા સર્વ રાજાઓ તેની આજ્ઞાતું ખંડન કરતા નહીં, પણ પુષ્પમાલાની જેમ અખંડ મસ્તકપર ધારણ કરતા હતા. તેના ભુજદંડ ધનુષ્યધારણુવડે પ્રચંડ હતા, તથાપિ તે દંડ કરવામાં પ્રચંડપણું બતાવતો નહીં, પણ ભદ્રિક હાથીની જેમ સૌમ્યપણે રહેતો હતો. એક સાથે વિસ્તાર પામેલા યશ અને અનુરાગથી અર્ધોઅર્ધ શ્રીખંડ ચંદનની સાથે રહેલા કેશરની જેમ તેણે સર્વ દિશાઓને ચિરકાળ વિલેપન કર્યું હતું. લક્ષ્મીદેવીના લીલાગૃહરૂપ એ રાજામાં વસ્તુદેવની જેમ ગુણનો સમૂહ સહજ ઉત્પન્ન થયેલો હતો.

એ રાજાને સતીઓની સીમારૂપ અને દેવકન્યા જેવી રૂપવંત સુસીમા નામે રાણી હતી. તે હાથ, પગ અને હોઠથી પદ્મવવાળી, શબ્દોથી પુષ્પિત અને ભુજાઓથી શાખાવાળી કલ્પવૃક્ષની જાણે લતા હોય તેવી શોભતી હતી. મુખ ઉપર લજ્જાવચ્ચે દાંડીને માત્ર પૃથ્વીનેજ જોતી તે ઈર્ષ્યાસંભિતિમાં લીન થયેલા મુનિની જેમ મંદમંદ ચાલતી હતી. કાંતિએ શરીરને, લજ્જાએ શીલને, સરલતાએ મનને અને સત્યતાએ તેનાં વચનને પૂર્ણ રીતે શોભાવ્યાં હતાં. જ્યારે એ કાંઈપણ બોલતી ત્યારે ચંદ્રની કાંતિના પ્રવાહથી રાત્રીની જેમ અતિ ઉજ્જવળ દાંતનાં કિરણોથી તેની મનોહર મૂર્તિ દીપી નીકળતી હતી.

અહીં નવમા ઐવેયકમાં અપરાજિત રાજાના જીવે એકત્રીશ સાગરોપમતું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું ત્યાંથી ચ્યવીને માઘ માસની કૃષ્ણ પક્ષીને દિવસે ચંદ્ર ચિત્રા નક્ષત્રમાં આવતાં સુસીમા દેવીને કુક્ષિમાં તે ઉત્પન્ન થયો. તે વખતે તીર્થ કરના જન્મને સૂચવનારાં ચૌદ મહાસ્વમ દેવીએ પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતાં જોયાં. ગર્ભ જ્યારે વૃદ્ધિ પામ્યો ત્યારે દેવીને પદ્મની શય્યામાં સુવાનો દોહક થયો, તે તત્કાળ દેવતાઓએ પૂર્ણ કર્યો. પછી નવ માસ ને સાડાસાત દિવસ થતાં કાર્તિક માસની કૃષ્ણ દ્વાદશીને દિવસે ચંદ્ર ચિત્રા નક્ષત્રમાં આવતાં, વક્રચાર અતિચારને મૂકીને સર્વ ગ્રહો ઊંચા સ્થાનકના થતાં પદ્મના જેવા વર્ણવાળા અને પદ્મના લાંછનવાળા પુત્રને દેવીએ જન્મ આપ્યો.

તે અવસરે છપ્પન દિક્કુમારીઓએ આવી સૂતિકાકર્મ કર્યું અને શકઈંદ્ર પ્રભુને મેરૂ પર્વતના મસ્તકપર લઈ ગયા. શકઈંદ્રના ઉત્સંગમાં રહેલા પ્રભુને સહોદર બંધુઓમાં જ્યેષ્ઠ બંધુઓના કમની જેમ અચ્યુતાદિ ઈંદ્રોએ આવી સ્નાન કરાવ્યું. શક ઈંદ્રે ઈશાન ઈંદ્રના બોળામાં પ્રભુને યથાવિધિ સ્નાન કરાવી પૂજા કરી. પછી નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

“ હે દેવ ! આ અપાર સંસારરૂપ મરૂદેશમાં સંચાર કરતા પ્રાણીઓને ચિરકાળે અમૃ-
 “ તની પરખ તુલ્ય તમારૂં દર્શન થયેલું છે. રૂપથી અનુપમ એવા તમને અશ્રાંતપણે જ્ઞેનારા
 “ દેવતાઓનાં નેત્રોની અનિમેષતા કૃતાર્થ થયેલી છે. તમારા જન્મ વખતે નિત્ય અધકારમાં
 “ ઉઘોત થયો, તેથી નારકીઓને પણ સુખ થયું, માટે તમારૂં તીર્થકરપણું કેને સુખરૂપ
 “ નથી ? હે નાથ ! સંસારીઓના પુણ્યોથીજ તમે ધર્મરૂપી વૃક્ષને દયારૂપ નીકળા જળથી
 “ સિંચન કરીને વૃદ્ધિ પમાડો છો. હે પ્રભુ ! જળના શીતગ્રપણી જેમ ત્રણ જગતનું સ્વા-
 “ મીપણું અને ત્રણ જ્ઞાનનું ધારણ કરવાપણું તમારે જન્મથીજ સિદ્ધ થયેલું છે પદ્મના
 “ જેવા વર્ણવાળા, પદ્મના ચિન્હવાળા, પદ્મના સુગંધ જેવા સુગંધવનને ધરનારા, પદ્મના
 “ જેવા સુખવાળા, પદ્મ (લક્ષ્મી) એ યુક્ત અને પદ્મના ગૃહરૂપ એવા હે પ્રભુ ! તમે જ્ય
 “ પામો. હે નાથ ! અપાર અને દુસ્તર એવો આ સંસારરૂપી સાગર તમારા પ્રસાદથી હવે
 “ જાનુપ્રમાણ થઈ જશે. હે સ્વામી ! હવે હું કદપાંતરનું^૧ સામ્રાજ્ય કે અનુત્તર વિમાનનો
 “ નિવાસ પણ ઇચ્છતો નથી, ફક્ત તમારા ચરણકમલની સેવાનેજ ઇચ્છું છું. ”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને શકેંદ્ર પ્રભુને લઈ તરત સુસીમાદેવીની પાસે આવ્યા, અને ત્યાં પ્રભુને મૂકીને સ્વર્ગમાં ગયા. પ્રભુ જર્ણમાં આવતાં માતાને પદ્મની શય્યાનો દોહક થયો હતો તેમજ પદ્મના જેવી પ્રભુની કાંતિ હતી, તેથી પિતાએ એમનું પદ્મપ્રભુ એવું નામ પાડ્યું. સ્વર્ગની ધાત્રીઓએ લાલન કરાતા અને દેવકુમારોની સાથે કીડા કરતા પ્રભુ અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામી બીજી વયને પ્રાપ્ત થયા એ વયમાં અઢીસો ધનુષ્ય ઊંચા અને ત્રિશાળ છાતીવાળા શ્રીવિષ્ણુ જણે લક્ષ્મીને પદ્મરાગમણિમય કીડાપર્વત હોય તેવા શૈલવા લાગ્યા. જો કે પ્રભુ સંસારનો ત્યાગ કરવાને ઇચ્છતા હતા, તથાપિ લોકોના અનુવર્તનથી અને માતાપિતાના આગ્રહથી પ્રભુએ રાજ્યનો ભાર ગ્રહણ કર્યો. રાજ્યનું પરિપાલન કરતાં જગત્પતિએ સાડી-એકવીશ લાખ પૂર્વ અને સોળ પૂર્વાંગ નિર્ગમન કર્યો. પછી વટેમાગુંને જેમ સારા શુકનો ચાલવાની પ્રેરણા કરે, તેમ સંસારનો પાર પામવાને ઇચ્છતા એવા પ્રભુને લોકાંતિક દેવતાઓએ આવી દીક્ષા લેવાને પ્રેરણા કરી. તરતજ પ્રભુએ વાર્ષિક દાન આપવા માંડ્યું. એ દાનનું દ્રવ્ય કુબેરની આજ્ઞાથી ભૂલક દેવતાઓએ લાવીને પૂરું કર્યું. પછી ઈંદ્ર અને રાજાઓએ જેમને અભિષેક કરેલો છે એવા પ્રભુ સુખકારી શિબિકામાં આરૂઠ થઈ સહસ્રાબ વનમાં ગયા. ત્યાં છઠ્ઠો તપ કરી કાર્તિક કૃષ્ણ ત્રયોદશીને દિવસે ચિત્રા નક્ષત્રમાં અપશહનકાળે પ્રભુએ એક હબાર રાજાઓની સાથે દીક્ષા લીધી.

બીજે દિવસે બ્રહ્મસ્થળ નગરમાં સોમદેવ રાજાને ઘેર પ્રભુએ પરમઅન્નથી પારણું કર્યું. ત્યાં દેવતાઓએ પાંચ અદ્ભૂત દિવ્ય પ્રગટ કર્યાં; અને રાજાએ જ્યાં પ્રભુ ઊભા રહ્યા હતા ત્યાં એક રત્નપીઠ બનાવી. પછી પ્રભુ બ્રહ્મસ્થપણે છ માસ પર્યંત વિહાર કરી પોતાની દીક્ષાના સાક્ષીરૂપ એવા સહસ્રાબ વનમાં ફરીવાર આવ્યા. ત્યાં છઠ્ઠ તપ કરીને કાયોત્સર્ગ ધ્યાને વડના વૃક્ષ નીચે રહ્યા. તે અવસરે વાયુથી કંપાવેલા અબ્રના^૩ જાળની જેમ પ્રભુના ઘાતીકર્મ ક્ષય પામ્યાં. તત્કાળ ચૈત્ર માસની પૂર્ણિમાએ ચિત્રા નક્ષત્રનો ચંદ્ર થતાં પદ્મપ્રભુ પ્રભુને સ્થાનિ

૧ બીજા-ઉપરના દેવલોકોનું ૨ ધૈવનવનને ૩ વાહણાં

રહિત કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. સુર અસુરોએ આવીને ત્યાં સમવસરણુ રચ્યું. તેમાં પ્રભુએ પૂર્વ દ્વારથી પ્રવેશ કર્યો. પછી ઈંદ્ર જેમ પ્રભુને પ્રદક્ષિણા કરે, તેમ પ્રભુએ સમવસરણુની મધ્યમાં રહેલા દોઢ કોમ ઊંચા ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણા કરી, અને 'તિર્થાયનમઃ' એમ ઊંચે સ્વરે ઉચ્ચાર કરીને રત્ન ત્રિંદાસનપર પૂર્વગુણે પ્રભુ ગિરાજમાન થયા. પ્રભુના પ્રભાવથી દેવતાઓએ તેમના જેવાજ પ્રતિબિંબો વિકુર્વી ણીજી ત્રણ દિશાઓમાં સ્થાપન કર્યાં. પછી મયુરોનો સમૂહ જેમ મેઘગર્જનાની ઉત્કંઠા ધરાવતો ખેસે તેમ શ્રીમાન્ ચતુર્વિધ સંઘ પ્રભુની દેશના શ્રવણ કરવાની ઉત્કંઠા રાખીને યોગ્ય સ્થાને ખેડો. પછી સૌધર્મ કલ્પના ઈંદ્ર પરમેશ્વરને પ્રણામ કરી ભક્તિવંત ચિત્તથી યથાર્થ સારરૂપ વાણીવડે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

હે પ્રભુ ! પરીપહોળી સેનાને હણુતા અને ઉપસર્ગોને વિદારતા પણ તમે સમતાને પામેલા છે. અહા ! મહાન્ પુરૂષોની કેવી વિદ્રતા ! હે નાથ ! તમે વિરાગી છતાં મુક્તિને લોગવનારા છે, અને અદ્રેષી છતાં શત્રુઓને હણનારા છે. અહો ! મહાત્માઓનો કેવો દુર્લભ મહિમા છે ! હે દેવ ! તમે હમેશાં ત્રિગિષા રહિત છે અને અપરાધથી ભય પામે છે, તથાપિ તમે ત્રણ જગતને છતેલું છે. અહા ! મોટા પુરૂષોની કેવી ચાતુરી ! હે નાથ ! કોઈને તમે કાંઈ આપ્યું નથી અને કોઈની પાસેથી કાંઈ લીધું નથી, તથાપિ તમારે પ્રભુપણું છે. અહા ! ત્રિદાનોની કેવી વિચિત્ર કળા હોય છે ! હે પ્રભુ ! જે સુકૃત ખીન્દઓએ દેહત્યાગ કરીને પણ મેળવ્યું નથી તે સુકૃત, સુકૃતસંપાદનમાં ઉદ્ધાસી એવા તમારા ચરણુપીઠ ઉપર આઘોટે છે. રાગાદિકમાં કર અને સર્વ પ્રાણીઓપર કૃપાળુ તેથી ભયંકર અને મનોહર બન્ને ગુણુવાળા એવા તમે સર્વ સામ્રાજ્ય સાધેલું છે. મોટામાં મોટા અને મહાત્માઓને પૂજવા યોગ્ય એવા તમે મારી સ્તુતિગોચર થયેલા છે. હે સ્વામી ! ખીન્દઓમાં જે સર્વ રીતે દોષો છે તે તમારામાં ગુણરૂપ છે. આ તમારી સ્તુતિ જો મિથ્યા હોય તો તે વિષે આ સલાસદો પ્રમાણરૂપ છે. હે જગત્પતિ ! તમારા ચરણુતું મને વારંવાર દર્શન થાઓ, એવીજ હું ઈચ્છા રાખું છું. તે સિવાય મોક્ષની પણ મને ઈચ્છા નથી."

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી ઈંદ્ર ત્રિરામ પામ્યા, એટલે પાંત્રીશ અતિશયોએ યુક્ત એવી વાણીથી પ્રભુએ દેશના દેવાનો આરંભ કર્યો.

"આ ઘોર સંસાર સમુદ્રના જેવો અપાર છે. તેમાં ચોરાશી લાખ છવાયોનિને વિષે પ્રાણી રખડયા કરે છે. આ સંસારરૂપી નાટકમાં સંસારી પ્રાણીઓ, શ્રોત્રીય (પ્રાણુ) ચંડાળ, સ્વામી, સેવક, બ્રહ્મા અને કૃમીના વેષો ધરી ધરીને અનેક ચેષ્ટાઓ કરે છે. સંસારી પ્રાણી કર્મના સંબંધથી ભાડે રાખેલી ઝુંપડીની જેમ કઈ યોનિમાં નથી ગયો અને કઈ યોનિ તેણે છોડી નથી ? આ સમગ્ર લોકાકાશમાં પોતપોતાના કર્મથી દરેક પ્રાણીએ નાના રૂપો ધરીને સ્પર્શ કર્યો ન હોય તેવી વાલાથ માત્ર પૃથ્વી પણ નથી, અર્થાત્ સર્વ પ્રદેશનો તેણે સ્પર્શ કરેલો છે. આ જગત્માં નારકી, તિર્થંચ, મનુષ્ય અને દેવ એ ચાર પ્રકારના પ્રાણીઓ છે. તેઓ પ્રાયઃ કર્મના સંબંધથી બાધિત થઈને ઘણું દુઃખ લોગવ્યા કરે છે. પહેલા ત્રણ નરકોમાં માત્ર ઉષ્ણ વેદના છે, છેલ્લા ત્રણ નરકોમાં શીત વેદના છે, અને મધ્યના ચોથા નરકમાં

ઉષ્ણ અને શીત બન્ને પ્રકારની શ્વેત્રવેદના છે. તે અનુસારે તે તે ક્ષેત્રમાં દુઃખ થયા કરે છે. એ ઉષ્ણ અને શીત નરકોમાં લોહાનો પર્વત પણ કઢી લઈ જવામાં આવે તે તે ત્યાંની ભૂમિનો સ્પર્શ કર્યા અગાઉ જ યોગથી જાય છે અથવા વીખરાઈ જાય છે. એ પ્રમાણેની શ્વેત્રવેદના ઉપરાંત પરસ્પર નારકી જીવોએ ઉગવતેલી વેદના તથા પરમાધામીકૃત વેદના એમ ત્રણ પ્રકારની વેદનાઓએ જેમને મહાદુઃખ ઉત્પન્ન કરેલું છે એવા નારકીઓ વિવિધ દુઃખોથી પીડિત થઈને તે નર્કભૂમિમાં વસે છે. ઘટ્ટીયંત્રોમાં ઉત્પન્ન થયેલાં નારકી^૧ જીવોને પરમાધામિક દેવે સીસાની રાખીઓ જેમ જંતરડામાંથી જેથી તેમ લઘુદ્વારથી આકર્ષણ કરે છે. કેટલાએક નારકી જીવોને, વસ્ત્રોને જેમ ઘોળીઓ પછાડે તેમ હાથ પગ વિગેરેથી પકડીને વજ્રકંટક જેવી સંકટકારી શિલાના પૃથ ઉપર પરમાધામીઓ પછાડે છે. કેઈ કેકાણે તેઓને કાંઈની જેમ દાડણુ કરવતથી વિદારે છે, અને કેઈ કેકાણે તલની જેમ વિચિત્ર યંત્રોથી પીલવામાં આવે છે. વળી નિત્ય તૃષાતુર એવા તે સંકટાઓને ત્યાંથી લઈ જઈને તૃષા શાંત કરાવવા માટે લોહાના અને સીસાના રસને વહન કરનારી વૈતરિણી નામની નદીમાં ઉતારવામાં આવે છે. કઢી તે પ્રાણીઓને છાયામાં ઝેસવાની ઇચ્છા થાય તે તેમને અગ્નિપત્ર વનમાં લઈ જાય છે. ત્યાં તે વનમાં રહેલા વૃક્ષોના શસ્ત્ર જેવા પત્રો પડવાથી તેઓના તિલતિલ જેવડા કટકા થઈ જાય છે. કેઈ કેકાણે વજ્રકંટક જેવા શાદમલીના વૃક્ષની સાથે અને કેઈ કેકાણે અત્યંત તપાવેલી લોહાની પુતળીઓની સાથે આલિંગન કરાવે છે, અને તે વળતે તેઓએ કરેલા પરસ્ત્રીઓના આલિંગનનું સ્મરણ કરાવે છે. કેઈ કેકાણે પૂર્વે કરેલું માંસલક્ષણનું લોહુ-પીપણું યાદ આપીને તેમને તેઓના અંગનું જ માંસ તોડી તોડીને ખવરાવવામાં આવે છે, અને પૂર્વે કરેલી મદિરાપાનની લોહુપતાને સ્મરણ કરાવીને તપેલું તરવું સ્પાવામાં આવે છે. વળી બ્રાહ્મ, ખરજ, મહાશૂલ અને કુંભીપાક વિગેરેની વેદનાનો નિરંતર અનુભવ કરાવે છે. તથા માંસની પેઠે તેઓને શેકવામાં આવે છે. તે પ્રાણીઓના શરીર છિન્નભિન્ન થઈને પાછા મળી જાય તેવા છે. તેઓના નેત્રાદિક અંગો, બગલા અને કંક વિગેરે પક્ષીઓની પાસે ખેંચાવે છે. આ પ્રમાણે મહા દુઃખોથી હણાયેલા અને સુખના એક અંશથી પણ રહિત પ્રાણીઓ ત્યાં રહીને યાવત્ તેત્રીશ સાગરોપમ જેવા મોટા કાળને નિર્ગમન કરે છે.

કેટલાએક પ્રાણીઓ ત્રિચંચગતિને પ્રાપ્ત થઈ તેમાં પણ એકેન્દ્રિયપણું પામે છે, અને તેમાં પણ પૃથ્વીકાય રૂપને પ્રાપ્ત થઈ હલાદિક શસ્ત્રોથી ફડાય છે, હાથી ઘોડા વિગેરેથી ચોખાય છે, જળપ્રવાહોથી પ્લાવિત થાય છે. દાવાનળથી બળી જાય છે. ખારા, ખાટા અને મૂત્રાદિકના જળથી વ્યથા પામે છે, લવણ ક્ષારને પામ્યા હોય છે તે ઉષ્ણ જળમાં તેને ઉકાળવામાં આવે છે, કુંભાર પ્રમુખ તેના દેહના ઘડા, ઈંટ વિગેરે કરીને તેને પકાવે છે, બીંતમાં ઠાઠવરૂપે થઈને ચણાય છે, કેઈ ક્ષાર મૃત્તિકાના પુટ પાક વડે પકવીને તેઓને શરાણુથી ઘસે છે, કેઈવાર ટાંકણથી તેમનું વિદારણ થાય છે, અને પર્વતની સરિતાના પ્રવાહોથી ફાડી નખાય છે. અપકાય-પણુને પામેલા જંતુઓ સૂર્યનાં કિરણોથી તપાય છે, હિમરૂપે ઘનીભૂત કરાય છે, રજથી શોષણ કરાય છે, ઘણા ક્ષાર રસના સંપર્કથી પરસ્પર મૃત્યુ પામે છે, સ્થાળીની અંદર રાખીને પચાવાય છે, અને તૃષાવાળા માણસોથી પીવાય છે. તેઉકાયપણુને પામેલા જંતુઓ જલાદિકથી ખુઝવાય છે, ઘણ વિગેરેથી કુટાય છે, અને ઇંધણાદિકથી દગ્ધ કરાય છે. વાયુકાયપણુને પામેલા જંતુઓ પંખા વિગેરેથી હણાય છે, દાણે દાણે શીતોષ્ણ પ્રમુખ દ્રવ્યના યોગથી મૃત્યુ પામે

૧ નાના મોઢાવાળી કુંભી જેવા સ્થાનકમાં નારકી જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. ૨ તરવું-લોહું

છે, પ્રાચીનની અર્વાચીનથી વિરાધના થાય છે, 'મુખાદિકના પવનોથી બાધા પામે છે, અને સર્પ પ્રમુખથી પાન કરાય છે. કંદ પ્રમુખ દશ પ્રકારની વનસ્પતિકાયને પામેલા જંતુઓ હુમેશાં છેદાય છે, લેદાય છે, અગ્નિના યોગથી પચાવાય છે, પરસ્પર ઘર્ષણથી પીલાય છે, અન્ય પ્રયોગવડે શોષાય થાય છે, ખાવાના લોહુપીઓ સ્ફાર પ્રમુખના યોગથી તેને બાળે છે, અને એકત્ર પશુ કરે છે, સર્વ અવસ્થામાં લક્ષણ કરાય છે, પવનોથી લંગાય છે, દાવાનજોથી ભસ્મ કરાય છે, અને નદીના પ્રવાહથી ઉખેડાય છે. એવી રીતે સર્વ વનસ્પતિઓ સર્વને લોભ્ય થઈ પડે છે, અને સર્વ પ્રકારનાં શસ્ત્રોથી તેઓ સર્વદા કલેશની પરંપરાનો અનુભવ કરે છે.

ખેઈ દ્રિયપણામાં પૂરા વિગેરે થઈને તપાય છે અને પીવાય છે, કમિઓ થાય છે તેો ચરણોથી ચૂર્ણ થાય છે અને ચકલા વિગેરે પક્ષીઓ તેમનું લક્ષણ કરે છે, શંખાદિક જંતુઓ ખોડાય છે, જળો વિગેરેનો નિષ્કર્ષ થાય છે, અને ગંડૂપદર વિગેરે જંતુઓનો ઔષધાદિવડે જઠરમાંથી પાત થાય છે. ત્રિંદ્રિયપણામાં બુ અને માંકડ વિગેરે શરીર સાથે યોગાય છે અને ઉબ્ધુ જળથી તપાય છે, કીડીઓ પગથી અને સંભાજનથી પીડાય છે અને અદૃશ્ય એવા કુંથુવા વિગેરેનું આસનાદિકથી મગ્ન થાય છે. ચતુરિંદ્રિયપણામાં મધમાખી અને ભમરાદિક જંતુઓ મધુલક્ષક પુરૂષોએ કરેલા લાકડી તથા ઢેખાખાદિકના તાડનોથી વિરાધાય છે, ડાંસ અને મસલા પ્રમુખ પ્રાણીઓ પંખા વિગેરેથી તટાળ તાડન કરાય છે, ગરોળી વિગેરે મક્ષિકા તથા કરોળિયા વિગેરેને મળે છે. પંચેન્દ્રિયપણામાં જળચર પ્રાણીઓ ઉત્સુક થઈને પરસ્પર એક બીજાનું જ લક્ષણ કરે છે, અને દીમર લોકો તેઓને પકડે છે, તથા ચરખીના અર્થી ચરખીને માટે તેમને બાળે છે. સ્થળચરોમાં ઉત્પન્ન થયેલા પ્રાણીઓમાં માંસને ખાનારા બળવાનું સિંહ પ્રમુખ પ્રાણીઓ નિર્બળ એવા મૃગાદિકને મારી નાખે છે, મૃગયા કરનારા પુરૂષો શિકાર કરવામાં પોતાના ચિત્તને આસક્ત કરીને કીડાથી વા માંસની ઈચ્છાથી અનેક ઉપાયો રચીને તે નિરપરાધી પ્રાણીઓને હણે છે, કેટલાએક પ્રાણીઓ ક્ષુધા, પિપાસા, શીત, ઉબ્ધુ અને અતિ ભારનું વહન કરવા વિગેરેથી તેમજ ચાબુક, અંકુશ અને કોરડાના મારથી અસહ્ય વેદનાને સહન કરે છે. ખેચર પ્રાણીઓમાં તેતર, શુક, કપોત અને ચકલા વિગેરે કેટલાએક પ્રાણીઓને માંસમાં લુબ્ધ થયેલા રથેન, સીંચાણા અને ગીધ પક્ષીઓ પકડીને ગ્રાસ કરે છે, કેટલાએક માંસના લોભી-પક્ષીના શિકારી પુરૂષો અનેક જાતના ઉપાય વિસ્તારી તેઓને પકડે છે અને અનેક જાતની વિડંબનાથી તેમનો વિનાશ કરે છે. તિર્થંચ પક્ષીઓને જળ, અગ્નિ અને શસ્ત્ર વિગેરેથી સર્વ રીતે ભય રહ્યા કરે છે. અહા ! પોતપોતાના કર્મબંધનનું નિબંધન કેટલુંક વર્ણવીએ.

મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત થયાં છતાં પણ અનાર્થ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા પ્રાણીઓ એવું પાપ કરે છે કે જે કહી શકાય તેવું પણ નથી. આર્થ દેશમાં પણ ચંડાળ અને શ્વપચાદિ જાતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ પણ તેવાં પાપ કરે છે, અને તેને અનુસારે મહા દુઃખનો અનુભવ કરે છે. કેટલાએક પ્રાણીઓ આર્થદેશમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં અનાર્થ ચેષ્ટાવાળા થાય છે, અને તેને લીધે તેઓ દુઃખ, દારિદ્ર અને દુર્ભાગ્યથી દગ્ધ થઈને નિરંતર દુઃખ લોગવે છે, કેટલાક મનુષ્યો પરની સંપત્તિના ઉત્કર્ષથી અને પોતાની સંપત્તિના અપકર્ષથી તેમજ બીજાની સેવા કરવાવડે દગ્ધ ચિત્તવાળા થવાથી દુઃખે કરી જીવે છે. કેટલાએક દીન પુરૂષો રોગ, જરા અને મૃત્યુથી ગ્રસ્ત થઈને તથા નીચ કર્મવડે કદર્થના પામીને દયા ઉત્પન્ન કરે તેવી દુઃખદ

૧ નવો પવન આવે છે તે જુના પવનના જીવોનો નાશ કરે છે. ૨. ગંડોગા પેટમાં થાય છે.

દશાને અનુભવે છે. વળી મનુષ્યપણામાં પણ ઘોર નરકમાં નિવાસ કરવા જેવા ગર્ભાવાસના દુઃખને અનુભવે છે. ગર્ભાવાસ જેવા દુઃખનું કારણ છે તેવા દુઃખનું કારણ જરા, રોગ, મૃત્યુ અને દાસપણું પણ નથી. તપાવીને કરેલી અગ્નિ જેવા વર્ણુવાળી સોયેથી રોમે રોમે ભેદાયેલા પુરૂષને જેટલું દુઃખ થાય છે તેનાથી આઠગણું દુઃખ પ્રાણીને ગર્ભાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે. વળી યોનિચત્રમાંથી નીકળતી વખતે પ્રાણીને જે દુઃખ થાય છે તે ગર્ભાવાસના દુઃખથી પણ અનંતગણું છે. જન્મ્યા પછી પણ બાલ્યવયમાં મૂત્રવિદ્યાથી, યૌવન વયમાં રતિવિદ્યાસોથી અને વૃદ્ધાવસ્થામાં શ્વાસ તથા ખાંસીના રોગથી એ પ્રાણી પીલાય છે. તથાપિ તેને કદિ પણ લક્ષ્મણ આવતી નથી. પ્રાણી પ્રથમ બાલ્યાવસ્થામાં વિદ્યાનો ડુકર, પછી યૌવનાવસ્થામાં કામ દેવનો ગધેડો અને છેવટે વૃદ્ધાવસ્થામાં ઘરડો બેલ બને છે; પણ કદાપિ તે પુરૂષ છતાં પુરૂષ થતો નથી. શિશુવયમાં માતૃમુખી,^૧ યૌવન વયમાં સ્ત્રીમુખી^૨ અને વૃદ્ધ પણે પુત્રમુખી^૩ થાય છે, પણ એ મૂખ પ્રાણી કોઈવાર અંતર્મુખ થતો નથી. ધનની આશામાં વિદ્વજ થયેલો પ્રાણી સેવા, કૃષિ, વ્યાપાર અને પશુપાલ વિગેરે ઉદ્યોગથી પોતાના જન્મને નિષ્ફળ ગુમાવે છે. કોઈવાર ચોરી, કોઈવાર દુન અને કોઈવાર જીવનપણું કરવાથી મનુષ્યોને વારંવાર સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનાં કારણ ઉત્પન્ન થયા કરે છે. મોડથી અંધ થયેલા પ્રાણીઓ સુખી હોય છે ત્યારે કામવિલાસથી દુઃખી થાય છે અને દીનતા અને રૂઢન કરવાથી પોતાનો જન્મ ગુમાવે પણ છે, ધર્મકાર્ય કરતા નથી. અનંત કર્મના સમૂહનો ક્ષણમાત્રમાં ક્ષય કરવાને સમર્થ એવું મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ પાપી પુરૂષો પાપકર્મ કર્યા કરે છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ રત્નોના પાત્રરૂપ મનુષ્યપણામાં જે પાપ કર્મ કરવું તે સુવર્ણપાત્રમાં મહિરા ભરવા જેવું છે. આ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં શમિલાયુગના યોગની^૪ જેમ માંડમાંડ પ્રાપ્ત થયેલું આ મનુષ્યપણું અહા! મૂખ જેમ ચિંતામણિ રત્ન હારી જાય તેમ પ્રાણી હારી જાય છે. સ્વર્ગ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિના કારણરૂપ મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ માણસ નરકપ્રાપ્તિના ઉપાય રૂપ કર્મની અંદર ઉદ્ધમ કર્યા કરે છે એ કેવી દિલગીરીની વાત! અનુત્તર વિમાનના દેવતાઓ પણ મોટા પ્રયત્નથી જેની આશા રાખે છે એવું મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ તેને પાપી પુરૂષો પાપકર્મમાં ભેડી દે છે. નરકમાં પરોક્ષ દુઃખ છે અને નરજન્મમાં તેા પ્રત્યક્ષ દુઃખ છે; તેથી તેનો વિસ્તાર અતિશય પણે શા માટે અહીં વર્ણવવો જોઈ એ ?

શોક, અમર્ષ, ખેદ, ઈર્ષ્યા અને દીનતા વિગેરેથી જેમની યુદ્ધિ હણાયેલી છે એવા દેવતાઓમાં પણ દુઃખનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તી રહેલું છે. બીજાની મોટી લક્ષ્મીને જોઈને દેવતાઓ પોતાના અલ્પ સુકૃતને સંપાદન કરનારા પૂર્વ જન્મના જીવિતનો ચિરકાળ શોક કરે છે. બીજા કોઈ બળવાન દેવતાની તરફથી પોતાને અડચણ ઉત્પન્ન થતાં તેનો પ્રતિકાર કરવાને અસમર્થ એવા દેવતાઓ તીક્ષ્ણ એવા અમર્ષરૂપ શલ્યથી નિરંતર કચવાયા કરે છે. 'મેં પૂર્વ જન્મમાં કોઈ પણ સુકૃત કર્યું જણાતું નથી જેથી આ ભવમાં સેવકદેવપણાને પામ્યો છું.' આવી રીતે વિચારતાં અને પોતાથી અધિક ઉત્તરોત્તર બીજા દેવોની લક્ષ્મીને દેખતાં નિરંતર કેટલાએક દેવતાઓ ખેદ કર્યા કરે છે. કેટલાએક દેવતાઓ બીજાઓની વિમાન, સ્ત્રીરત્ન અને

૧ માતાના મુખ સામું જેવાવાળો ૨ સ્ત્રીના મુખ સામું જેવાવાળો ૩ પુત્રના મુખ સામું જેવાવાળો ૪ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં સામસામી દિશાએ નાખેલું ધોંસરૂં ને ખાલી અનંત કાળે કદાપિ એકદું થઈ જાય અને ધોંસરામાં ખાલી પરોવાઈ જાય એ જેટલું અસંભવિત અને કવચિતજ બને તેવું છે, તેના સરખું મનુષ્યપણું પામવું દુર્લભ છે.

ઉપવન સંબંધી સંપત્તિ જોઈજોઈને યાવજીવિત ધર્મ્યાંરૂપ જ્વલિત અગ્નિના ઊર્મિઓથી બળ્યા કરે છે. કેટલાએક દેવતાઓ બીજા બલીષ્ટ દેવતા તરફથી પોતાનું સર્વસ્વ છૂટાઈ જતાં દીનવૃત્તિએ 'હિ પ્રાણેશ ! હે પ્રભુ ! હે દેવ ! તમે પ્રસન્ન થાઓ,' એમ ગદ્ગદ સ્વરે પોકારે છે. પુણ્યથી સ્વર્ગલોક પ્રાપ્ત થાય છતાં પણ કામી દેવતાઓ કામ, ક્રોધ અને ભયથી આતુર થયા સતા કયારે પણ સ્વસ્થપણાને પામતા નથી. વર્ગી દેવતાઓ દેવભુવનમાંથી પોતાને સ્થવવાનાં ચિન્હોને અગાઉથી જોઈને 'અમે કયાં સંતાઈ જઈએ' એમ બોલ્યા કરે છે અને સંતાઈ પણ જાય છે. કલ્પવૃક્ષોનાં પુષ્પોથી ઉત્પન્ન થયેલી માળાઓ ગ્લાનિ પામે નહીં પણ સ્થવન નજીક આવે છે તે વખતે દેવતાના મુખકમળની સાથે તે પણ ગ્લાનિ પામી જાય છે. મોટા બળવાન પુરુષોથી પણ અકંપ્ય એવાં કલ્પવૃક્ષો તેઓના હૃદયની સાથે સંધિબંધ શિથિલ થઈ જવાથી કંપાયમાન થાય છે. ઉત્પન્ન થયા ત્યારથીજ પ્રાપ્ત થયેલી અને ઘણી ખયારી એવી લક્ષ્મી અને લલ્લબ પણ જાણે અપરાધ કર્યો હોય તેમ તેઓને તડાળ ઊડી દે છે. નિરંતર નિર્મળ એવી વસ્ત્રની શોભા પણ અકસ્માત્ પ્રસરેલા મલિન અને ઘાટા પાપના સમૂહથી હોય તેમ તડાળ મલિન થઈ જાય છે. મૃત્યુકાળે જેમ કીડીઓને પાંખો આવે છે તેમ તેઓને તે વખતે અદિનપણું છતાં દૈન્યતા આવે છે અને નિદ્રા રહિત છતાં નિદ્રા આવે છે. મરવાને ધ્વિષ્ટતા એવા પુરુષો જેમ ચત્વ કરીને પણ કુપથ્ય સેવનની ધ્વિષ્ટા કરે છે. તેમ અસાની દેવતાઓ એવે વખતે ન્યાય તથા ધર્મને બાધ કરીને વિષયો ઉપર રાગ ધરે છે. નિરોગી છતાં પણ ભવિષ્યમાં આવનારા સ્થવનથી ઊઠેલી વેદનાને જાણે વશ થયેલા હોય તેમ તેઓના સર્વ અંગોપાંગના સાંધાઓ ભાંગવા માંડે છે, અર્થાત્ આગસ પર આગસ મરડવા લાગે છે. જાણે બીજાઓની સંપત્તિના ઉત્કર્ષને જોવાને અપ્રમથ્ હોય તેમ તેઓની પદાર્થને ગ્રહણ કરવામાં દૃષ્ટિઓ અપટ્ટુ થઈ જાય છે. ભવિષ્યમાં આવવાના ગર્ભાસના દુઃખનો જાણે તેઓને ભય લાગ્યો હોય તેમ પોતાને થયેલા પ્રકંપથી અપજ અંગોવડે બીજાઓને પણ બીવરાવે છે. પૂર્વોક્ત ચિન્હોવડે તેઓને સ્થવવાનો નિશ્ચય થવાથી જાણે અગ્નિના અંગારાઓએ તેમનું આલિંગન કરેલું હોય તેમ વિમાનમાં, નંદનવનમાં, વાપિકામાં કે કોઈ પણ સ્થાનકે તેઓને શાંતિ વળતી નથી. તે વખતે તેઓ વિલાપ કરે છે કે 'હા પ્રિયા ! હા વિમાનો ! હા વાપિકાઓ ! અને હા કલ્પવૃક્ષો ! હૃતભાગ્ય એવા મારાથી વિયોગ પામેલા તમે હવે ફરી મને કયાં જોવામાં આવશો ? અહો ! અમૃતને વરસાવનારી વાણી, અમૃતમય કાંતા, રત્નના ઘડેલા સ્તંભો, શોભા સહિત મણિમય ભૂમિઓ અને રત્નમયી વેદિકાઓ ! તમે કેને આશ્રયે જશો ? રત્નની પદપંક્તિએ યુક્ત અને શ્રેણિબંધ કમળોવાળી હે પૂર્ણવાપિકાઓ તમે કેના ઉપલોગને અર્થે થશો ? હે પારિજાત ! હે સંતાન ! હે હરિચંદન ! અને હે કલ્પવૃક્ષ ! શું તમે આ માલેકને ઊડી દેશો ? અરે ! સ્ત્રીના ગર્ભરૂપ નરકમાં શું મારે પરવશ થઈને નિવાસ કરવો પડશે ? અને અશુચિ રસનું શું મારે વારંવાર આસ્વાદન કરવું પડશે ? અહા ! મારે પોતાના કર્મથી બંધાઈને જઠર રૂપ અંગારશકટીના ૨ પાકથી થતું દુઃખ સહન કરવું પડશે ! અરે ! રતિસુખની જાણે ભંડાર હોય તેવી આ દેવાંગનાઓ કયાં ! અને અશુચિનુંજ સ્થાનકે હોવાથી બીભત્સ એવી માનવ સ્ત્રીઓનો લોગ કયાં !' આ પ્રમાણે સ્વર્ગીય વસ્તુને સંભારી સંભારી વિલાપ કરતા એ દેવતાઓ, દીપક જેમ ક્ષણ-

વારમાં બુઝાઈ જાય તેમ ત્યાંથી વ્યવહાર જાય છે. તેથી આ સંસારને અસાર બાણી શુભ બુદ્ધિ-વાળા પ્રાણીએ દીક્ષારૂપ ઉપાયથી મુક્તિને અર્થે પ્રયત્ન કરવો યોગ્ય છે.

આ પ્રમાણેની દેશના સાંભળીને હજારો મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞાધ પામ્યા. તેઓમાં કેટલાએકે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, અને કેટલાએકે સમકિતનો સ્વીકાર કર્યો, સુવ્રત વિગેરે એકસો ને સાત ગણધરો થયા. તેઓએ પ્રભુથી ત્રિપદીને પામીને દ્વાદશાંગીની રચના કરી, પ્રભુ જ્યારે દેશનાથી વિરામ પામ્યા ત્યારે સુવ્રત ગણધરે દેશના દીધી; કારણકે કુવાની ક્રિયા જેમ પાછળથી અપાડો કરે તેમ શિષ્યો ગુરૂની ક્રિયાને અનુસરે છે. સુવ્રત ગણધર દેશનાથી વિરામ પામ્યા પછી સર્વ દેવતાઓ અને મનુષ્યો વિગેરે પ્રભુને પ્રણામ કરી પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા..

તે વખતે નિલ અંગવાળો, મૃગના વાહનવાળો, પોતાની બે દક્ષિણ ભુજમાં સફલ અને અલયને ધારણ કરનારો અને બે વામ ભુજમાં નકુલ તથા અક્ષત્રને રાખનારો કુસુમ નામે યક્ષ એ તીર્થના અધિષ્ઠાતા થયો. એ યક્ષ હમેશાં પ્રભુની પાસે રહેનાર હોવાથી શાસન દેવતા કહેવાયો. તેજ પ્રમાણે શ્યામ અંગવાળી, પુરૂષના વાહનવાળી, બે દક્ષિણ ભુજમાં વરહ તથા બાણને ધરનારી અને બે વામ ભુજમાં કામુક તથા અલયને રાખનારી અચ્યુતા નામે યક્ષણી પ્રભુની શાસનદેવી થઈ. એ યક્ષ અને શાસનદેવીએ જેમની સાંનિધ્ય છોડી નથી એવા જગત્રભુએ વિશ્વને અનુગ્રહ કરવાની ઈચ્છાથી ગ્રામ, આકર અને નગર વિગેરેમાં વિહાર કર્યો.

પ્રભુને ત્રણ લાખ ને ત્રીશ હજાર સાધુઓ થયા. ચાર લાખ અને વીશ હજાર સાધ્વીઓ થઈ, બે હજાર અને બસો ચૌદ પૂર્વાધારી થયા, દશ હજાર અવધિજ્ઞાની થયા, દશ હજાર ને ત્રણસો મનઃપર્યાવ જ્ઞાની થયા. બાર હજાર કેવળજ્ઞાની થયા, સોળ હજાર એકસો ને આઠ વૈક્રિય લબ્ધિવાળા થયા, નવ હજાર છસો વાહલબ્ધિધારી થયા, બે લાખ અને છોતેર હજાર શ્રાવકો થયા, અને પાંચ લાખ ને પાંચ હજાર શ્રાવિકાઓ થઈ. આટલો પરિવાર પ્રભુને કેવળજ્ઞાન થયા પછી છ માસ અને સોળ પૂર્વાંગે ઉત એવા એક લાખ પૂર્વ સુધી વિહાર કરતાં થયો. પછી પોતાનો મોક્ષકાળ નજીક બાણીને પદ્મપ્રલ પ્રભુ સમેતશિખર પર્વતે આવ્યા, અને ત્યાં માસિક અનશન ધારણ કર્યું. માગશર માસની કૃષ્ણ એકાદશીને દિવસે ચંદ્ર ચિત્રા નક્ષત્રમાં આવતાં શ્રી પદ્મ પ્રલ પ્રભુ અઘાતી ચતુષ્કર્મને ખપાવીને અને અનંત ચતુષ્ઠયને સિદ્ધ કરીને ત્રણસો ને આઠ અનશન વ્રતવાળા મુનિઓની સાથે ચતુર્થ શુકલધ્યાનવડે ચોથા પુરૂષાર્થ (મોક્ષ) ને પ્રાપ્ત થયા.

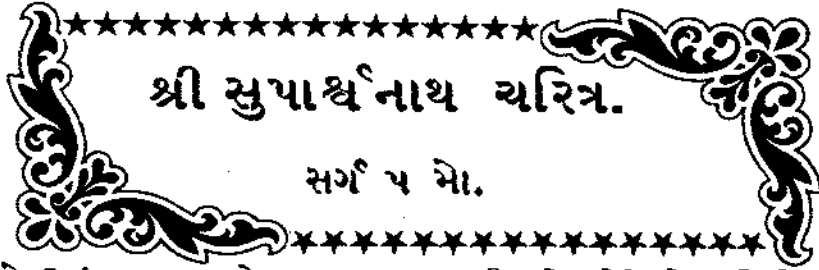
સાડા સાત લાખ ને સોળ પૂર્વાંગ કૌમાર વયમાં, સાડી એકવીશ લાખ પૂર્વ સભ્ય પાળવામાં અને સોળ પૂર્વાંગે ન્યૂન એક લાખ પૂર્વ વ્રતમાં-એમ સર્વ મંળી ત્રીશ લાખ પૂર્વતું શ્રી પદ્મપ્રલ પ્રભુનું આયુષ્ય હતું. કુમતિ સ્વામીના નિર્વાણ પછી નેવું હજાર કોટી સાગરોપમ ગયા પછી શ્રી પદ્મપ્રલ પ્રભુ મોક્ષપદને પામ્યા. પ્રભુ મોક્ષ પામ્યા પછી લક્ષ્મિવાળા ચોસક ઈંદ્રોએ આવી પ્રભુના અને બીજા મુનિઓના શરીરનો ઊંચે પ્રકારે સંસ્કાર કર્યો, અને નિર્વાણ કલ્યાણકનો મોટો મહોત્સવ પણ કર્યો.

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते

महाकाव्ये तृतीये पर्वणि श्रीपद्मप्रभस्वामिचरित्र

वर्णने नाम चतुर्थः सर्गः ४

શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર.

સર્ગ ૫ મો.

વેલા તટને ઉલ્લંઘન કરનાર કેવળજ્ઞાન રૂપ સમુદ્રની જાણે લહેરો હોય એવી શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુની દેશનાની વાણીઓ તમારી રક્ષા કરે. સર્વ પ્રાણીઓના સુખોદરૂપ અંધકારનો નાશ કરવામાં શુભ દિવસરૂપ એવું સાતમા તીર્થંકર શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર હવે હું કહું છું.

ઘાતકીખંડના પૂર્વ વિદેહ ક્ષેત્રના તિલક જેવા રમણીય વિજયમાં ક્ષેત્રપુરી નામે એક નગરી છે. તેમાં સૂર્યની જેમ તેજના એક સ્થાનરૂપ અને જગતને આનંદકારક શ્રી નંદીવેણુ નામે રાજા હતો. રાજ્યના તમામ વ્યાપારમાં જાત્રા રહેનારા એ રાજાને પોતાના જમણા હાથના જેવો ધર્મ પ્રધાનપણે રહેલો હતો. પ્રજામાં રહેલા કંટક જેવા દુષ્ટ જનસમૂહને શિક્ષા કરવામાં તેને કોપ થતો તે પણ લોકોના સુખને માટે હતો. જેનો કોપ પણ ધર્મને અર્થે થતો હતો તેની જાણ કિયાને માટે તો વાતજ શી કરવી ? અહર્નિશ સ્મૃતિગોચર થતા શ્રી વીતરાગ ભગવાન તેને હૃદય (હૃદયમાં સુનારા, પક્ષે કામદેવ) રૂપ થતા હતા, એ મોટી આશ્ચર્યની વાત હતી. એ રાજા પીડિત જનોની પીડા હરવામાં સદા શરણ કરવા યોગ્ય હતો, પણ કામ પીડિત પરસ્ત્રીઓને કોઈવાર શરણ આપતો નહીં, એ મોટું આશ્ચર્ય હતું.

કેટલોએક કાળ ગયા પછી મોટા મનવાળા નંદીવેણુ રાજાએ સંસારથી ઉદ્દેગ પામીને અરિદમન આચાર્યની પાસે જઈ દીક્ષા લીધી. તીક્ષ્ણ મહાવ્રતને પાળતા એ મહામુનિએ વીશસ્થાનકમાંથી કેટલાએક સ્થાનકના આરાધનવડે તીર્થંકરના મર્મ ઉપાર્જન કર્યું. અંત સમયે અનશન કરી નંદીવેણુ મહામુનિ પંચત્વ પામીને છઠ્ઠા ઐવેયકમાં મહર્દિક દેવતા થયા.

આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં કાશી દેશના મંડનરૂપ વારાણસી નામે નગરી છે. તેમાં રહેલા પ્રકાશિત રત્નની ભીંતોવાળા ગૃહોની અંદર જો દેવની આગળ અષ્ટ પ્રકારની પૂજના દીપક હોય તો અનુપમ શોભા થઈ રહે છે. એ નગરીમાં ચૈત્યના ઊંચા ધ્વજાદંડ ઉપર આવેલો ચંદ્રમા, એક છત્રવાળા ધર્મરાજના છત્રની શોભાને ધારણુ કરે છે. તે નગરીના કિલ્લાની અગાશી ઉપર કીડા કરવાને આવેલી વિદ્યાધરેની સ્ત્રીઓ જગતી ઉપરના જાળકટકનું વિસ્મરણુ કરી સુખેથી ત્યાંજ રહે છે. રાત્રીએ વામગૃહોની અંદર આવીને શબ્દ કરતા પારાવત પક્ષીઓ કામદેવને જગાડવાને માટે જાણે મંગળપાઠ કરતા હોય તેમ જણાય છે. એ નગરીમાં સત્પુરુષોની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન અને ઈંદ્રની જેવો પ્રતિષ્ઠાને પામેલો પ્રતિષ્ઠ નામે ન્યાયવાન રાજા હતો. મેઝપર્વતની જેમ મહત્ત્વપણાથી અનુપમ એવા તે રાજાના ચરણની છાયા નીચે સર્વ જગત રહેલું હતું. જ્યારે એ રાજા દિગ્વિજય કરવાને જતો તે વખતે તેને મસ્તકે ધરેલાં પ્રવેત છત્રોથી અને મયૂરપિચ્છનાં છત્રોથી આકાશનો સર્વ પ્રદેશ જાણે જગલીઓનાં અથવા મેઘનાં ચિન્હોથી છવાયેલો હોય તેવો જણાતો હતો. નિઃસીમ પુરુષવ્રતરૂપી આબૂષણોને ધારણુ કરતો એ રાજા

॥ श्री सुपार्श्वनाथ ॥

श्री सुपार्श्वजिनेन्द्राय, महेन्द्रमहिताङ्घ्रये ।
नमश्चतुर्वर्णसङ्घ, गगनाभोगभास्व ते ॥७॥

જેમ વાયકોથી પરાદ્મુખ થતો નહીં તેમ રણભૂમિમાં શત્રુઓની સામે પણ કદાપિ પરાદ્મુખ થતો નહીં. મોટી લુબ્ધવાળા એ રાજાને જન્મથીજ કોઈની સહાય ન હતી, તોપણ સર્વ પૃથ્વીને ક્રીડાકમળની જેમ લીલામાત્રથી તે ધારણ કરતો હતો.

તે પૃથ્વીપતિને જાણે જંગમ પૃથ્વી હોય તેમ સ્થિરતાદિક ગુણોના પાત્રરૂપ પૃથ્વી નામે રાણી હતી. એ રાણીને શીળ અને રૂપ એ બે નિત્ય આભૂષણપણાને પામેલાં હતાં, અને બહારનાં આભૂષણો તેા ફક્ત ભૂખ્યતાનેજ પામેલાં હતાં. તામ્રપર્ણી નદીમાં મોતીના દાણાની જેમ એ રાણીમાં સ્વભાવથીજ નિર્મળતાવાળા અનેક ગુણો ઉત્પન્ન થયેલા હતા. એ રાજયુવતિનું રૂપ લાવણ્યરૂપ જળથી અને મુખ, નેત્ર, હાથ તથા પગ રૂપ કમળોથી લક્ષ્મીદેવીના નિવાસરૂપ પદ્મદ્રહ હોય તેવું શોભતું હતું. એ પૃથ્વીદેવી તીર્થંકરની માતા થવાનાં છે, તેથી ભવિષ્ય કાળમાં તેા તેમનું દાસીપણું થવાનુંજ હતું, તથાપિ આ મહાદેવીના રૂપથી પરાજય પામેલી દેવાંગનાઓ અત્યારથીજ તેમની દાસીઓ થઈને રહેલી હતી.

આ તરફ નંદીષેણુ રાજાનેા જીવ જે છટ્ટા ગ્રૈવેયકમાં રહ્યો હતો તેણે પોતાનું અડયા-વીશ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. ત્યાંથી ચ્યવીને લાદ્રપદ માસની કૃષ્ણ અષ્ટમીને દિવસે ચંદ્ર અનુરાધા નક્ષત્રમાં આવતાં, તે પૃથ્વીદેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. સુખે સુતેલા પૃથ્વીદેવીએ રાત્રીના શેષભાગમાં તીર્થંકરના જન્મને સૂચવનારાં ચૌદ મહાસ્વપ્ને જોયાં. એ ગર્ભ વૃદ્ધિ પામ્યે સતે તેમણે એક, પાંચ અને નવ રૂણાવાળા નાગની શય્યા ઉપર પોતાના આત્માને સુતેલો જોયો. અનુક્રમે જ્યેષ્ઠ માસની શુકલ દ્વાદશીએ ચંદ્ર વિશાખા નક્ષત્ર ઉપર આવતાં સ્વસ્તિકના ચિન્હવાળા એક સુવર્ણવર્ણી પુત્રને તેમણે સુખે જન્મ આપ્યો. તરતજ અવધિજ્ઞાનથી અહીંતનેા જન્મ જાણીને છપ્પન દિરૂકમારીઓએ આવી સુતિકાકર્મ કર્યું. તેવીજ રીતે શક ઇંદ્ર પણ ત્યાં આવીને પ્રભુને મેરૂપર્વતના મસ્તક ઉપર રહેલી અતિપાંડુકબલા નામની શિલા ઉપર લઈ ગયા. ત્યાં બાળભાવની જેમ પ્રભુને ઉત્સંગમાં રાખી ઇંદ્ર રત્નના સિંહાસન ઉપર બેઠા. પછી સમુદ્રની વેલાઓ તટ ઉપર રહેલા પર્વતને જેમ સ્નાન કરાવે તેમ ત્રેસઠ ઇંદ્રોએ તીર્થજળથી અનુક્રમે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. પછી ઇશાન ઇંદ્રના ઉત્સંગમાં પ્રભુને બેસાડી સ્ફૂટિકમય વૃષભના શૃંગમાંથી નીકળતી જળ ધારાથી ધારાયત્રના જળની પેઠે શકેઈંદ્રે અભિષેક કર્યો. પછી વિલેપન તથા વસ્ત્ર અલંકારાદિક વઠે પૂજા કરીને આ પ્રમાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરવાને તેણે આરંભ કર્યો.

“હે પ્રભુ ! જેનું સ્વરૂપ અવિજ્ઞેય છે એવા તમારે વિષે અર્થવાદ કરવાનેા આગ્રહ જે “હું ધારૂં છું” ને આદિત્યમંડળને ગ્રહણ કરવાને કપિએ કાળ માર્યા જેવું છે; તથાપિ હે “પરમેશ્વર ! તમારા પ્રભાવથી હું તમારી સ્તુતિ કરીશ; કારણકે ચંદ્રકાંતમણિ ચંદ્રની કાંતિના

૧ તમારૂં સ્વરૂપ વર્ણવવાનેા.

B - 7

“ પ્રભાવથીજ જરૂર છે. હે પ્રભુ! તમારા સર્વ કલ્યાણકૌને અવસરે તમે નારકીઓને પણ સુખ આપો છો તો તિર્યંચ, નર અને દેવતાઓને સુખ આપનાર તમે કેમ ન થાઓ? તમારા જન્મોત્સવને સમયે ત્રણ જગતમાં જે ઉદ્યોત થયો છે તે લલિત્યમાં ઉદય પામનારા કેવળ જ્ઞાનરૂપ સૂર્યનેા અરૂણોદય છે એમ જણાય છે. હે પરમેશ્વર! જાણે તમારા પ્રસાદના સંપર્કથી શ્રેયેલી હોય તેમ આ સર્વ દિશાઓ હમણા પ્રસન્ન થયેલી છે. હે પવિત્ર આકૃતિવાળા પ્રભુ! હમણા આ પવનેા પણ સુખકારી વાય છે, કારણકે તમારા જેવા સુખદાયક પ્રભુ પ્રગટ થતાં જગતમાં પ્રતિકૂળ વર્તનાર કોણ થાય છે? હે પ્રભુ! અમારા પ્રમાદને ધિક્કાર છે કે જેને આપના જન્મસમયની ખબર ન પડી અને આ અમારા આસનેાને ધન્ય છે કે જેઓએ ચળાયમાન થઈને તમારા જન્મકલ્યાણકની અમને ખબર જણાવી. હે પ્રભુ! નિયાણું બાંધવું એ નિષિદ્ધ છે, તોપણ ‘તમારા દર્શનનું’ રૂળ મને તમારી ભક્તિરૂપેજ નિરંતર ‘ધાઓ’ એવું નિયાણું હું બાંધું છું.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને શકેંદ્રે પ્રભુને લઈ સત્વરપણે આવીને પ્રભુને પૃથ્વીદેવીનો પડખે અલક્ષિતપણે જેમ હતા તેમ મૂકી દીધા. પ્રાતઃકાળે પ્રતિષ્ઠ રાજને પુત્ર જન્મની વધામણી મળતાં કારાગૃહમાંથી બંદીવાનેાને મૂકાવવા વિગેરે અદ્ભૂત કૃત્યોથી પ્રાણીઓને પ્રસન્ન કરતા રાજાએ તે વખતે આનંદ રૂળના વૃક્ષરૂપ મોટો મહોત્સવ કર્યો. પ્રભુ ગર્ભમાં હતા તે વખતે તેમની માતા સારા પાર્શ્વ (પડખા) વાળાં થયાં, તેથી પ્રતિષ્ઠ રાજાએ પ્રભુનું સુપાર્શ્વ એવું નામ પાડ્યું. ઇંદ્ર અંગુઠામાં સંક્રમાવેલ અમૃતનું પાન કરનારા પ્રભુ વધવા લાગ્યા, કારણ કે અમૃતનું જ લોજન કરનારા અહંત પ્રભુઓ સ્તનપાન કરતા નથી. શિશુવયને લાયક એવી ચપળતાવડે ખેળામાંથી વારંવાર ઉતરી જતા પ્રભુ પોતાની ધાવ્યમાતાને વારંવાર છેતરતા અનેક પ્રકારે ક્રીડા કરવા લાગ્યા. પણ કરીને ક્રીડા કરતા મનુષ્યનું રૂપ ધરનાર દેવતાઓને પ્રભુ લીલામાત્રથી જીતી લેતા હતા. ક્રીડામાં પણ પ્રભુની આગળ ઇંદ્ર શું માત્ર છે! વિચિત્ર ક્રીડાઓથી કામી પુરૂષ જેમ રાત્રીને નિર્ગમન કરે તેમ પ્રભુએ પોતાનું શિશુવય નિર્ગમન કર્યું. પછી ખસેા ધનુષ્ય ઊંચી કાયાવાળા અને સર્વ લક્ષણોએ લક્ષિત એવા પ્રભુ રૂપ સંપત્તિના આભૂષણ રૂપ ચૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. પોતાના માતાપિતાની હાક્ષિણ્યતાથી જગત્પતિએ રાજપુત્રીઓની સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું. ત્રૈલોક્યના સ્વામીઓ પણ માતાપિતાનું શાસન માન્ય કરે છે. લોગ્યકર્મ ખપાવવાને માટે પ્રભુ રમણીઓની સાથે રમવા લાગ્યા. “ભગવંતો કર્મનેા ઉચ્છેદ કરવાને તત્પર હોય છે.” પાંચ લાખ પૂર્વ કીમાર વયમાં વ્યતીત થયા પછી પિતાએ આરોપણ કરેલા ભૂમિભાર (રાજ્ય) ને પ્રભુએ ઉપાડી લીધો. પૃથ્વીનું પાલન કરતાં તેમણે વીશ પૂર્વાંગે અધિક એવા ચૌદ લાખ પૂર્વ નિર્ગમન કર્યા. પછી પ્રભુનું મન સંસારમાંથી વિરક્ત છે એમ જાણીને લોકાંતિક દેવતાઓ બ્રહ્મ દેવલોકમાંથી પ્રભુની પાસે આવ્યા. ‘હે પ્રભુ! તમે જે કે સ્વયંબુદ્ધ હોવાથી કોઈનાથી બોધ પામતા નથી પણ ભક્તિવડે અમેા આપને સ્મરણ કરાવીએ છીએ, તેથી હે નાથ! ધર્મતીર્થને પ્રવર્તાવો.’ એમ

કહીને તેઓ સ્વર્ગમાં ગયા. પછી દાન દેવામાં ચિંતામણિ તુલ્ય અને દીક્ષાગ્રહણના મહોત્સવમાં ઉત્કંઠાવાળા એવા સુપાશ્વસ્વામીએ એક સંવત્સર સુધી દાન આપ્યું. વાર્ષિક દાનને અંતે આસનો ચલિત થવાથી ઇંદ્રોએ આવીને પ્રભુને દીક્ષાભિષેક કર્યો. પછી મોક્ષગામી પ્રભુ વિવિધ રત્નોથી મનોહર એવી મનોહરના નામની શિબિકા ઉપર આરૂઠ થયા. સુર, અસુર તથા નરેશ્વરોએ અનુસરેલા ભગવંત સહસ્રાશ્રવન નામે ઉત્તમ ઉપવનમાં પધાર્યા. ત્યાં આવીને ત્રણ જગતના ભૂષણરૂપ પ્રભુએ આભૂષણાદિક સર્વ છોડી દીધું અને સ્કંધ ઉપર ઇંદ્રે આરોપણ કરેલું દેવદ્વંધ્ય વસ્ત્ર ધારણ કર્યું. જેઠ માસની શુકલ ત્રયોદશીએ અનુરાધા નક્ષત્રમાં દિવસના પાછલા ભાગે એક સહસ્ર રાજાઓની સાથે પ્રભુએ છઠ્ઠું તપ કરીને દીક્ષા લીધી. તે વખતે તરતજ યોગ્ય મનઃપર્યવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, અને ક્ષણવાર નારકીઓને પણ સુખ થયું.

બીજે દિવસે પાટલીખંડ નગરમાં મહેન્દ્ર રાજાને ઘેર પ્રભુએ પરમ અન્નથી પારણું કર્યું. દેવતાઓએ તે ઠેકાણે ધનની વૃષ્ટિ કરવા વિગેરે પાંચ દિવે પ્રગટ કર્યાં. મહેન્દ્ર રાજાએ જ્યાં પ્રભુ ઊભા રહ્યા હતા ત્યાં રત્નમય પીઠ કરાવ્યું. પર્વતના હસ્તીની જેમ પરિવહોની સેનાના તાપનો જય કરતા, શરીરમાં પણ આકાંક્ષાઓ રહિત, સુવર્ણ અને તુલુમાં સમાન ભાવ રાખનારા, એકાકી, મૌનધારી, ચોકાંત દ્રષ્ટિ દેનારા, વિવિધ પ્રકારના અભિગ્રહમાં તત્પર, ભૂમિપર નહીં પ્રેસનારા, નિર્ભય, સ્થિર, વિવિધ પ્રકારે કાર્યોત્સર્ગ કરનારા, છદ્મસ્થ અને ધ્યાનમાં તત્પર એવા જગત્પતિ પ્રભુએ નવ માસ સુધી પૃથ્વીપર વિહાર કર્યો. વિહાર કરતા કરતા ફરીને સહસ્રાશ્રવનમાં આવ્યા. ત્યાં છઠ્ઠું તપ કરીને શિરીષ વૃક્ષની નીચે પ્રતિમા ધારીને સ્થિર રહ્યા. બીજા શુકલ ધ્યાનને અંતે વર્તાતા જગદ્ગુરૂએ જાણે સંસારના મર્મસ્થળ હોય તેવા ઘાતીકર્મને નાશ કર્યો, જેથી ક્ષાગણ માસના કૃષ્ણ પક્ષની વળીને દિવસે ચંદ્ર વિશાખા નક્ષત્રમાં આવતાં સુપાશ્વસ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

સુર અને અસુરોના ઇંદ્રોએ તત્કાળ ત્યાં આવી સેવકોની જેમ પ્રભુને દેશના દેવા માટે સમવસરણ રચ્યું. જગદ્ગુરૂ ભગવંતે મોક્ષદારની જેમ પૂર્વદારની તેમાં પ્રવેશ કર્યો. અને સુરનરાદિકોએ પણ યથાયોગ્ય દ્વારથી પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં પૃથ્વીમાં કલ્પવૃક્ષરૂપ પ્રભુએ ચારસો ધનુષ્ય અધિક એક કોશ ઊંચા એવા ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણા કરી, અને પછી અતિશયોથી શોભતા એવા જગત્પતિ 'તીર્થાય નમઃ' એમ કહીને ઉત્તમ સિંહાસન ઉપર બેઠા. પૃથ્વી-દેવીએ સ્વપ્નામાં જેવો સર્પ દીઠો હતો તેવો સર્પ જાણે બીજું છત્ર હોય તેમ પ્રભુના મસ્તક ઉપર વિકુર્ચ્યો. ત્યાંથી માંડીને તે પ્રભુને બીજા પણ સમવસરણોમાં એક ક્ષણવાળો, પાંચ ક્ષણવાળો, અથવા નવ ક્ષણવાળો નાગ થયેલો છે. પ્રભુના મોટા પ્રભાવથી દેવતાઓએ બીજા ત્રણ દિશાઓમાં પણ પ્રભુની જેવાજ પ્રતિબિંબો વિકુર્ચ્યા. ચતુર્વિધ સંઘ પણ યથાયોગ્ય સ્થાને આવીને બેઠા, કારણકે સલાની અંદર સામાન્ય માણસનો પણ સ્થાનવ્યતય થતો નથી. પછી સૌધર્મકલ્પના ઇંદ્રે પ્રભુને પ્રણામ કરી, મસ્તક ઉપર અંજલિ બેઠી નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો.

“ સર્વ ભુવનકોશ રૂપ કમલમાં સૂર્ય સમાન અને પ્રથમ અહોત^૧ એવા શ્રી ભગવંત !
 “ તમને હું નમસ્કાર કરું છું. હે પ્રભુ ! હવે વિશ્વનું દુઃખ ગયું છે અને હર્ષ ઉત્પન્ન થયો
 “ છે; કારણ કે તીર્થપરાવર્તનથી આ જિન્ધ જાણે પરાવૃત્ત થયું હોય તેમજ જણાય છે. હે
 “ ધર્મચક્રી ! પ્રકાશવાન એવા તમારા વચનરૂપ રત્નદંડથી આજ નિર્વાણરૂપ વૈતાલચગિરિનું
 “ દ્વાર ઉઘડશે. હે નાથ ! ઉન્નત એવા મેઘની જેમ તમારું દર્શન સર્વ જીવલોકના સંતાપને
 “ છેદવાથી હર્ષને માટે થાય છે. અનંત જ્ઞાનવાળા હે ભગવાન ! તમારી દેશનાના વચને, દરિદ્રી
 “ ઘણે કાળે દ્રવ્ય પામે તેમ, અમે ચિરકાળે પ્રાપ્ત કરશું. પ્રથમ તમારા દર્શનથી કૃતાર્થ થયેલા
 “ અમે હવે અત્યુક્તિવાળા અને સુક્તિના દ્વારને પ્રકાશ કરનારા તમારા દેશનાવચનથી આજે
 “ વિશેષ કૃતાર્થ થઈશું. અનંત દર્શન, અનંત જ્ઞાન, અનંત વીર્ય અને અનંત આનંદમય
 “ સ્વરૂપવાળા તેમજ સર્વ અતિશયોના પાત્રરૂપ એવા તમને-યોગીસ્વરૂપને હું નમસ્કાર કરું છું.
 “ હે જગત્પતિ ! આ ઇદ્રાદિક પદવીની પ્રાપ્તિ તો શું માત્ર છે ! કેમકે તમારી સેવાથી
 “ તો તમારી જેવાજ થવાય છે.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને સુરપતિ વિરામ પામ્યા, એટલે સર્વજ્ઞ ભગવાને ધર્મદેશના આપવાનો આરંભ કર્યો.

“ આ લોકમાં સ્ત્રી, પુત્ર, પરિવાર દ્રવ્ય અને દેહાદિક સર્વ પોતાના આત્માથી જુદું
 “ છે, તથાપિ તેઓને અર્થે અનેક પ્રકારના પાપકર્મ કરીને મૂર્ખ માણસ પોતાના આત્માને
 “ ભવસમુદ્રમાં ડુબાડે છે. જ્યાં પ્રાણીને પોતાના આત્માથી વિસદશ હોવાને લીધે પોતાના
 “ શરીરની સાથે પણ જુદાપણું છે, તો પછી ધન, બંધુ વિગેરે સહાયકોનું જુદાપણું કહેવું તેમાં
 “ કાંઈ વિશેષ નથી. જે પોતાના આત્માને દેહ, ધન અને બંધુથી જુદો જુએ છે, તે પુરૂષને શોક-
 “ રૂપ શંકુવડે પીડા કેમ થાય ? અહીં આ જે જુદાપણાને લેદ છે તે પરસ્પરના લક્ષણના
 “ વિલક્ષણપણાથીજ જાણવા યોગ્ય છે અને તે પોતાના આત્માના સ્વભાવને દેહાદિક ભાવની
 “ સાથે સરખાવતાં સાક્ષાત્પણે જણાય છે. જે દેહાદિક પદાર્થો છે તે ઇદ્રિયોથી ગ્રાહ્ય છે,
 “ અને આત્મા તો રૂક્ત અનુભવથીજ ગોચર થાય છે, તો તેઓને અનન્યપણું (એકત્વ) કેમ
 “ સંભવે ? કદી શંકા થાય કે આત્મા અને દેહાદિક પદાર્થોને જે જુદાપણું હોય તો દેહને પ્રહા-
 “ રાદિ થાય ત્યારે આત્માને પીડા કેમ થાય છે ? તેના સમાધાનમાં કહેવાનું કે તારૂં કહેવું સાચું
 “ છે, પણ જેમને આત્મા અને શરીરમાં લેદખુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ નથી, તેઓનેજ દેહ ઉપર પ્રહા-
 “ રાદિ થતાં પીડા ઉત્પન્ન થાય છે, જેઓએ દેહ અને આત્માનો લેદ સારી રીતે અનુભવીને પ્રતિ-
 “ પાદન કરેલો છે તેવા પુરૂષોને આત્મા દેહને પ્રહારાદિ થતાં પીડા પામતો નથી. લેદને
 “ જાણનારો જ્ઞાની પુરૂષ પિતા સંબંધી દુઃખ આવી પડે તોપણ પીડા પામતો નથી અને પરમાં
 “ પોતાપણું માની બેસનાર-લેદ જ્ઞાનને નહીં જાણનાર અજ્ઞપુરૂષ એક ચાકર સંબંધી દુઃખ

૧ પોતપોતાના શાસનની અપેક્ષાએ પ્રથમ અહોત-પ્રથમ પૂજનિક સમજવા.

“ આવી પડે તો પણ મુંઝાય છે. અનાતમીયપણાથી ગ્રહણ કરેલો પુત્ર પણ જુદો છે, અને
 “ આતમીયપણાથી ગ્રહણ કરેલો ચાકર પણ પુત્રથી અધિક થઈ પડે છે. પ્રાણી જેટલા જેટલા
 “ સંબંધો પોતાના આતમીયપણાથી પ્રિય માને છે તેટલા તેટલા શોકના ખીલાઓ તેના હૃદયમાં
 “ જોડાય છે, તેથી આ જગતમાં સર્વ પદાર્થ આતમાથીજ ગુદાજ છે, તે પ્રમાણે જાણીને
 “ અન્યત્વબુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે જેને એવો માણસ કેઈ પણ વસ્તુનો નાશ થવાથી તત્ત્વમાર્ગમાં
 “ મોહ પામતો નથી, તુંખિકા ઉપર કરેલો મૃત્તિકાનો લેપ ધાવતો જાય છે, તે પ્રમાણે
 “ મમતારૂપ મૃત્તિકાના લેપને નિવારી દીક્ષાને ગ્રહણ કરતો પુરૂષ તુંખિકાની જેમ થોડા
 “ કાળમાં શુદ્ધાત્મા થઈને આ સંસારને તરી જાય છે. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુની દેશના સાંભળીને ઘણા લોકો પ્રતિજોધ પામ્યા. તેમાંથી કેટલાકે દીક્ષા લીધી અને કેટલાક શ્રાવક થયા. વિદુર્ભા વિગેરે પંચાણું ગણધર થયા. તેઓએ પ્રભુની વાણીને આધારે દ્વાદશાંગી રચી. પ્રભુની દેશના પૂર્ણ થયા પછી તેમના ચરણપીઠ ઉપર બેસીને વિદુર્ભા ગણધરે ધર્મદેશના આપવા માંડી. વિદુર્ભા ગણધર પણ જ્યારે દેશનાથી વિરામ પામ્યા ત્યારે સર્વ દેવતા તથા મનુષ્ય વિગેરે પ્રભુને નમસ્કાર કરી પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

તે પ્રભુના તીર્થમાં થયેલો શ્યામ શરીરવાળો, હસ્તીના વાહન ઉપર બેસનારો બે જમણી ભુજમાં ખીલવ અને પાશને ધરનારો અને બે વામ ભુજમાં નકુલ અને અંકુશને ધરનારો માતંગ નામે યક્ષ સુપાર્શ્વ પ્રભુની પાસે રહેનારો શાસનદેવતા થયો. તેમજ સુવર્ણ સરખી કાંતિવાળી, હસ્તીના વાહનપર બેસનારી, બે દક્ષિણ ભુજમાં વરદ અને અક્ષસૂત્રને ધરનારી, તથા બે વામ ભુજમાં ત્રિશૂલ અને અભયને રાખનારી શાંતા નામે યક્ષણી સદા પ્રભુની પાસે રહેનારી શાસનદેવી થઈ. પછી સૂર્ય જેમ કમળને વિકસ્વર કરે તેમ ભવ્ય પ્રાણીઓને પ્રતિજોધ (વિકસ્વર) કરતા પ્રભુએ ત્યાંથી અન્ય ગ્રામ નગરાદિ તરફ વિહાર કર્યો. પૃથ્વીમાં વિહાર કરતાં ત્રણ લાખ સાધુઓ, ચાર લાખ ને ત્રીશ હજાર સાધ્વીઓ, બે હજાર ને ત્રીશ ચૌદ પૂર્વધર, નવ હજાર અવધિજ્ઞાનવાળા, નવ હજાર ને દોઢસો મનઃપર્યાવજ્ઞાનીઓ, અગિયાર હજાર કેવળજ્ઞાનીઓ, પંદર હજાર ને ત્રણસો વૈકિયલગ્ધિવાળા, આઠ હજાર ને ચારસો વાદલગ્ધિવાળા, બે લાખ ને સત્તાવન હજાર શ્રાવકો અને ચાર લાખ ને ત્રણ હજાર શ્રાવિકાઓ-આ પ્રમાણે સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુનો પરિવાર થયો.

કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી નવ માસ અને વીશ પૂર્વાંગે ન્યૂન એવા લાખ પૂર્વ ગયા પછી પ્રભુ સંમેતશિખર પર્વતે પધાર્યા. ત્યાં અસુરસુરોએ સેવેલા પ્રભુએ પાંચશે' મુનિઓની સાથે એક માસનું અનશન કર્યું. માસને અંતે કાલ્યુન માસની કૃષ્ણ સપ્તમીને દિવસે મૂલ નક્ષત્રમાં ચંદ્ર આવતાં સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુ તે મુનિઓની સાથે મોક્ષપદને પારખ્યા. કુમારવયમાં પાંચ લાખ પૂર્વ, પૃથ્વીને પાળવામાં વીશ પૂર્વાંગ સહિત ચૌદ લાખ પૂર્વ અને દીક્ષાપર્યાયમાં વીશ પૂર્વાંગે ન્યૂન એક લાખ પૂર્વ-એ પ્રમાણે એકંદર સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુએ વીશ લાખ પૂર્વનું

આયુષ્ય સંપૂર્ણ કર્યું. શ્રી પદ્મપ્રભુના નિર્વાણ પછી નવ હજાર કરોડ સાગરોપમ ગયા ત્યારે સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુને નિર્વાણકાળ થયો. પ્રભુ મોક્ષ પામ્યા પછી અચ્યુત વિગેરે ઇંદ્રોએ તેમને તથા ખીજા મુનિજનોને અગ્નિસંસ્કાર પૂર્વક મોક્ષપર્વને મોટો મહિમા કર્યો.

શ્યામાચાર્યશ્રીહેમચન્દ્રકિરચિતે ત્રિષષ્ટિશાલાકાપુરુષચરિતે
મહાકાવ્યે તૃતિયે પર્વણિ શ્રી સુપાર્શ્વસ્વામિચરિત્ર-
ર્ષણો નામ પંચમઃ સર્ગઃ ॥૫॥

સર્ગ ૬ ક્રી

શ્રી ચંદ્રપ્રભ ચરિત્ર.

શ્રી ચંદ્રપ્રભ ચરિત્ર.

ચંદ્રની કાંતિની જેમ મોહરૂપી મોટા અંધકારને નાશ કરનારી અને આનંદને આપનારી ચંદ્રપ્રભ પ્રભુની વાણીને વંદના કરીને લવ્ય પ્રાણીઓના મોહરૂપી મોટા ખરફનો વિનાશ કરવામાં સૂર્યના આતપ જેવા શ્રી ચંદ્રપ્રભ પ્રભુના ચરિત્રનું હું કીર્તન કરીશ.

ઘાતકીખંડ ક્ષીપના પ્રાગ્વિદેહ ક્ષેત્રના આલૂપણરૂપ મંગલાવતી વિજયમાં રત્નસંચયનામે એક નગરી હતી, ભોગાવતી નગરીમાં શેષનાગની જેમ તે નગરીમાં ઉચ્ચ પરાક્રમવાળો અને કમળની જેમ લક્ષ્મીના ગૃહરૂપ પદ્મ નામે રાજા હતો. દિવ્ય સંગીતને કરનારા ગંધર્વોના અને અસરાઓને ઉદ્ધંધન કરનારી વારાંગનાઓનો પરિવાર તેની સેવા કરતો હતો. મનોહર એવા દિવ્ય અંગરાગથી અને પહેરેલા રેશમી વસ્ત્રોથી તેના સર્વ અંગપર વિશેષ પ્રકારે લક્ષ્મી શોભી રહેલી હતી. અહર્નિશ ખીજા રાજાઓ તેના શાસનને ઉઠાવતા હતા. તેને અખુટ ભંડાર હતો અને તેની પ્રજા નિરંતર સ્વસ્થ રહેતી હતી. આવી રીતે એ મહારાજને સર્વ પ્રકારે લેશમાત્ર પણ દુઃખ નહોતું, તથાપિ તત્ત્વવેત્તાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો તે રાજા સંસારવાસમાં વૈરાગ્ય દશાને ભજતો હતો, તેથી કેશરીસિંહ જેમ ગિરિરાજનો આશ્રય ગ્રહણ કરે તેમ તેણે સંસાર છેદવાને માટે યુગંધર ગુરૂની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. વિવિધ અભિગ્રહને ધારણ કરનારા, મનને દમનારા, ઇંદ્રિયોને નિગ્રહ કરનારા અને પોતાના શરીરમાં પણ આકાંક્ષા રહિત એવા એ રાજમુનિએ ઘણા કાળ સુખી ચારિત્ર પાળ્યું, અને છેવટે મોટા મૂલ્યવડે મહારત્ન ખરીદ કરે તેમ વીશ સ્થાનકોમાંથી કેટલાક સ્થાનકોના આરાધનવડે દુર્લભ એવું તીર્થ કરનામકર્મ ઉપાજન કર્યું. કાળે કરી આયુષ્યને ખપાવીને વ્રતરૂપી વૃક્ષના પ્રથમ ફળરૂપ વૈજયંત નામના વિમાનમાં એ મહા તપસ્વી ઉત્પન્ન થયા.

॥ श्री चंद्रप्रभस्वामी ॥

चंद्रप्रभप्रभोश्चन्द्र-मरीचिनिचयोज्ज्वला।

मूर्तिमूर्तिसितध्यान,-निर्मितेव श्रियेस्तुवः ॥८॥

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રની અંદર પૃથ્વીના મુખ જેવી ચંદ્રાનના નામે એક નગરી છે. તેમાં જળવૈભવ જે રત્નાદિક તે બહાર કાઢીને સમુદ્રે જાણે પાત્ર સદૃશ નિર્માણ કરી હોય તેવી અનેક રત્નોવાળી હાટની શ્રેણી શોભી રહેલી હતી. પૃથ્વી ઉપર ઉતરેલાં જાણે સંધ્યાકાળનાં વાદળાં હોય તેવાં રંગબેરંગી જાતજાતની આકૃતિવાળાં તેમાં ઘરો હતાં, અને તેના ઉદ્યાનની અંદર મસ્તકથી ચરણ પર્યંત કંપરહિતપણે કાયોત્સર્ગ કરીને રહેલા ચારણ મુનિઓ પુરૂષાકૃતિવાળા જાણે પર્વતો હોય તેવા જણાતા હતા. ત્યાં રાત્રીએ વાસગૃહમાં પડેલા પોતાના પ્રતિબિંબોવડે ‘આ બીજી કઈ સ્ત્રી છે?’ એવો બ્રમ કરીને સ્ત્રીઓ પોતાના પતિ ઉપર કોપ કરતી હતી. તે નગરીમાં સમુદ્રની જેમ ધારણ કરી ન શકાય તેવા પુરૂષોમાં શિરોમણિ અને પોતાના સૈન્યથી પૃથ્વીને આચ્છાદન કરનાર મહાસેન નામે રાજા હતો. તેનો પ્રતાપ તેના પરાક્રમનો પરમ લક્ષ્ય થઈને રહેલો હતો અને આકરની જેમ પૃથ્વીને વિજય કરવાનું તે હમેશાં કામ કરતો હતો. જેના શાસનને કોઈ ઉલ્લંઘન કરી શકતું નહીં એવો તે મહાસેન રાજા પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કરતો હતો. તે વખતે સર્વ જન્મથીજ પરધન હરવામાં વિરામ પામેલા હતા. એ અધીશ્વર મહારાજાનું અંતઃકરણ સમુદ્રના મધ્યની જેમ લપ્થ થતું નહીં. તે ચંદ્રની જેવો અતિ આહ્લાદક હતો અને કલ્પવૃક્ષની જેવો દાનેશ્વરી હતો. ગંગાના તટ ઉપર હંસી કીડા કરે તેમ તેના કપાટ જેવા વિશાળ વક્ષઃસ્થળ ઉપર હમેશાં લક્ષ્મી અનન્ય મનથી રમતી હતી.

મહારાજા મહાસેનને અતિ મનેહર મુખલક્ષ્મીવડે ચંદ્રનો વિજય કરનારી અને સંપૂર્ણ લક્ષ્ણોવાળી લક્ષ્મણા નામે પત્ની હતી. એ સુંદર સ્ત્રી સર્વ અંગમાં અતુલ્ય લાવણ્યને તથા રૂપને ધારણ કરતી હતી, અને દૃષ્ટિથી તેમજ વાણીથી અમૃતનેજ વરસાવતી હતી. અતિ મંદમંદ ચાલતી એ રમણી, પગલે પગલે પ્રકુલ્લિત સ્થળે કમળોને આરોપતી હોય તેમ જણાતી હતી. કુટિલતા માત્ર તેની લૂકુટીમાં અને ગતિમાં હતી પણ ચિત્તમાં નહોતી, અને તુચ્છતા માત્ર તેના મધ્ય ભાગમાં હતી, પણ બુદ્ધિ સંપત્તિમાં નહોતી. તેનો મોટો શીલગુણ સેનાપતિની જેમ તેનાં સર્વાતિશાયી ગુણોની સેનાને અલંકૃત કરતો હતો.

આ તરફ વૈજયંત વિમાનમાં રહેલો પદ્મરાજનો જીવ તેત્રીશ સાગરોપમના આયુષ્યને પૂર્ણ કરી ત્યાંથી વ્યવીને ચૈત્ર માસની કૃષ્ણ પંચમીને દિવસે ચંદ્ર અનુરાધા નક્ષત્રમાં આવતાં લક્ષ્મણાદેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તે વખતે સુખે સુતેલા લક્ષ્મણાદેવીએ તીર્થકરના જન્મને સૂચવનારાં ચૌદ મહા સ્વપ્ને જોયાં અને રત્નગર્ભા પૃથ્વીની જેમ રત્નોના સર્વસ્વ જેવાં ઉજ્જવળ અલક્ષિત ગર્ભને લક્ષ્મણાદેવીએ સુખેથી ધારણ કર્યો. અનુક્રમે પૌષ માસની કૃષ્ણ દ્વાદશીએ ચંદ્ર અનુરાધા નક્ષત્રમાં આવતાં તે મહાદેવીએ ચંદ્રના ચિન્હવાળા ચંદ્રવર્ણી પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. તે વખતે આસનકંપથી આઠમા અર્હંતનો જન્મ જાણીને છપ્પન દિક્કુમારીઓએ આવી સૂતિકાકર્મ કર્યું. પછી જન્મસ્નાત્ર કરવાને ઇચ્છતો સૌધર્મેન્દ્ર દેવતાઓના પરિવારયુક્ત

૧ દેહનો મધ્ય ભાગ-કટીપ્રદેશ તે તુચ્છ-અલ્પ હતો.

ત્યાં આવીને પ્રભુને મેરૂપર્વતના શિખર ઉપર લઈ ગયો. ત્યાં અતિપાંડુકબલા નામની શિલા ઉપર પ્રભુને ઉત્સંગમાં લઈને ઇંદ્ર રત્નસિંહાસન ઉપર બેઠા; એટલે અચ્યુત વિગેરે ત્રેસઠ ઇંદ્રોએ હર્ષના ઉલ્લાસ સાથે અનુક્રમે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. પછી ઇંદ્રના ઇંદ્ર પ્રભુને અંક રૂપ ધર્મક્રમાં લઈને બેઠા. એટલે સૌધર્મે દ્રે વૃષભના શૃંગમાંથી ઉછળતા જળવડે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું; અને દિવ્ય અંગરાગ, નેપથ્ય અને વચ્ચેથી લગવંતનું લક્ષિતવડે અર્ચન કરી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો.

“હે પ્રભુ! આકાશને આધાર આપવાની બુદ્ધિથી જાંચા પગ કરીને રહેનારા ટીંટોડા “પક્ષીની જેમ અનંત ગુણવાળા એવા તમારી સ્તુતિ કરવાને હું જે પ્રવૃત્ત થયો છું તે “પંડિતોને હાસ્યનાં સ્થાનરૂપ છું, તથાપિ તમારા પ્રભાવથી વ્યાપક બુદ્ધિને પ્રાપ્ત થયેલો. “હું તમારી સ્તુતિ કરવાને સમર્થ થઈશ; કારણ કે એક લેશમાત્ર વાદળનો ભાગ પણ પૂર્વ “દિશાના પવનના સંગમથી સર્વ દિશાઓમાં વ્યાપી જાય છે. હે પ્રભુ! લવ્ય પ્રાણીઓએ “જેવા માત્રથી અથવા ધ્યાન કરવા માત્રથી તમે તેઓના કર્મરૂપ પાસને છેદવાને કોઈ અપૂર્વ “શક્તિરૂપ થાઓ છો. સૂર્યથી કમળોને અભ્યુદય થાય તેમ વિશ્વના અંધકારને છેદનારા એવા “અપૂર્વ સૂર્યરૂપ તમારા જન્મથી આજે જગતમાં શુભ કર્મનો ઉદય થયેલો છે ચંદ્રનાં કિરણ “માત્ર પડવાથી જેમ શેકાણિકાના પુષ્પ ખરી પડે છે તેમ તમારા દર્શન માત્રથી માફ “અશુભ પોતાનું ફળ આખા સિવાય ગળી જશે. વિશ્વને અલય આપનારું તમારું દીક્ષાધારી “સ્વરૂપ તો એક તરફ રહ્યું, પણ હે ભગવન! તમે આ બાલ્યાવસ્થાની મૂર્તિથી પણ “પ્રાણીઓના દુઃખને હરી લ્યો છો, વનમાં વૃક્ષોનું ઉન્મૂલન કરવાને જેમ ઉન્મત્ત ગજેંદ્ર “આવે તેમ તમે સંસાર છે મૂળ જેનું એવાં સર્વ કર્મોને છેદવાને માટે અહીં અવતર્યા છો. “જેમ મુક્તાહારાદિ મારા હૃદયનું બાહ્ય આભૂષણ છે તેમ ત્રણ જગતના પતિ એવા તમે “મારા હૃદયનું આંતર આભૂષણ છો.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને શકેંદ્રે ઇંદ્રને પાસેથી પ્રભુને લીધા, અને લક્ષ્મણાદેવીની પાસે યથોચિત સ્થાને સ્થાપન કર્યાં. પ્રભાતે મહારાજા મહાસેને મોટો ઉત્સવ કર્યો; કારણ કે અહીં ભગવાનનો જન્મ બીજે સ્થાનકે પણ ઉત્સવને માટે થાય છે તો પોતાને ઘેર ઉત્સવ થાય તેમાં તો શું કહેવું! પ્રભુ જ્યારે ગર્ભમાં હતા ત્યારે તેમની માતાને ચંદ્રપાન કરવાનો દોહદ થયો હતો તેમજ તેમની ચંદ્રના જેવી કાંતિ હતી તેથી કરીને પિતા પ્રભુને ચંદ્રપ્રભ એવા નામથી બોલાવવા લાગ્યા. ચંદ્રિકા જેવી ગૌરપ્રભાના ભરપૂર મંડળથી મનોહર એવું બાલપ્રભુનું રૂપ બાણે વૈજયંત વિમાનમાંજ રહેતા હોયની તેના જેવું શોભતું હતું. વૃક્ષલતાની જેવા ધાત્રીઓના કરપલ્લવોને આકર્ષણ કરતા પ્રભુ ગજેંદ્રના શિશુની જેમ પ્રતિ-દિન વધવા લાગ્યા. ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનારા છતાં પ્રભુ દેવપણામાં પણ નહીં પ્રાપ્ત થયેલ એવા બાળપણને બાણે સ્વેચ્છાએ પ્રાપ્ત થયું હોય તેમ મુગ્ધપણના દેખાવે અનુભવવા

લાગ્યા. જેમ વટેમાર્ગુ અતિ રસિક વાતો કરવાવડે માર્ગનું ઉલ્લંઘન કરે તેમ ચંદ્રપલ પ્રભુએ વિવિધ ક્ષીડાઓથી શિશુવય ઉલ્લંઘન કર્યું.

દોઢસો ધનુષ ઉન્નત શરીરવાળા પ્રભુ બાહ્યવયરૂપ સરિતાને પાર પામીને સ્ત્રીવર્ગને વશ કરવામાં કારણરૂપ યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. પોતાના લોગકૃણ કર્મને જાણીને માતાપિતાની આજ્ઞા પાળવાને માટે પ્રભુએ પોતાને યોગ્ય એવી રાજકન્યાઓ સાથે પાણ્ણિગ્રહણ કર્યું. દીક્ષા લેવામાં ઉત્સુક એવા પ્રભુએ જન્મથી અઢી લાખ પૂર્વ ગયા પછી માતાપિતાની પ્રાર્થનાથી, અધ્યયન કરનાર જેમ અનધ્યાય પાળે તેમ ચોવીશ પૂર્વાંગે યુક્ત એવા સાડા છ લાખ પૂર્વ સુધી પૃથ્વીનું પાલન કર્યું. પછી જો કે પ્રભુ જાણતા હતા તો પણ નીમી રાખેલા જ્યોતિષીઓની જેમ લોકાંતિક દેવતાઓએ આવીને પ્રભુને દીક્ષાને સમય જણાવ્યો. કેઈ ધનાઢ્ય દીક્ષા લેવાને ઈચ્છતો હોય અને દાન આપે તેમ દીક્ષા લેવાને ઈચ્છતા એવા પ્રભુએ ત્યારથી સાંવત્સરિક દાન દેવાને આરંભ કર્યો. વર્ષને અંતે જેમનાં આસન ચળિત થયાં છે એવા ઈંદ્રોએ આવીને સેવકોની જેમ પ્રભુને દીક્ષાલિપેક કર્યો. પછી શોભાથી મનોહર એવી મનોરમા નામની શિખિકા ઉપર નર, સુર, અસુર તથા તેમના ઈંદ્રોના પરિવાર સાથે પ્રભુ આરૂઢ થયા. લોકોએ સ્તુતિ કરેલા, ગાયેલા અને હર્ષથી જોયેલા એવા લગવાનું સહસ્રાબ્રવન નામના ઉદ્યાનમાં આવ્યા. શિખિકા ઉપરથી ઉતરીને ત્રણ રત્નોને^૧ ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છાવાળા છતાં પણ પ્રભુએ રત્નાલંકારાદિ ત્યજી દીધાં, અને પોષ માસની કૃષ્ણ ત્રયોદશીને દિવસે અનુરાધા નક્ષત્રમાં પાછલે પહોરે છઠ્ઠ તથ કરીને એક હજાર રાજાઓની સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તરતજ મનુષ્યક્ષેત્રમાં રહેલા પ્રાણીઓના મનોદ્રવ્યને પ્રકાશ કરનારું મનઃપર્યાવ નામે ચૌથું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

પછી બીજે દિવસે પદ્મખંડ નગરમાં સોમદંત રાજાને ઘેર પ્રભુએ પરમ અન્નથી પારણું કર્યું. દેવતાઓએ ત્યાં વસુધારાદિ પાંચ દિવ્ય પ્રગટ કર્યાં. રાજાએ પ્રભુના ચરણથી અંકિત પૃથ્વી ઉપર રત્નપીઠ કરાવ્યું. સૂર્યના તેજને પરાભવ કરનારા, ચોટા હિમથી પણ પરાભવને નહીં પામતા, ઝાકળે કરી દુર્દિનને કરનારા, પવનોવડે નહિ કંપતા, સરોવરના જળને હિમનવ કરી દેતા, હેમંત ઋતુ સંબંધી અર્ધ રાત્રીના પવનથી પણ પ્રતિમાને અખંડિત રાખનારા, માને કરી વર્જિત, વ્યાઘ્ર સિંહાદિક દુષ્ટ હિંસક પ્રાણીઓથી ભયંકર એવા અરણ્યમાં અને ઘણા શ્રાવકોવાળા નગરમાં સરખી ગતિ અને સ્થિતિ રાખનારા, એકાકી, મમતાએ રહિત, મૌનધારી, નિર્ગ્રંથ અને ધ્યાનમાં તત્પર એવા પ્રભુએ છદ્મસ્થપણે ત્રણ માસ સુધી વિહાર કર્યો. વિહાર કરતાં પ્રભુ ફરીવાર સહસ્રાબ્રવનમાં આવ્યા. ત્યાં પુન્નાગ વૃક્ષની નીચે પ્રતિમા ધારણ કરીને રહ્યા. બીજા શુકલ ધ્યાનને અંતે રહેલા પ્રભુનાં શિશિરઋતુ વ્યતિકંઠ્યા પછી

૧ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ રત્નત્રયાં.

જેમ હિમ વિનાશ પામે તેમ ઘાતીકર્મ વિનાશ પામી ગયાં. કાલગુન માસની કૃષ્ણ સપ્તમીએ ચંદ્ર અનુરાધા નક્ષત્રમાં આવતાં છકૂતપ જેમણે કર્યો છે એવા પ્રભુને ઉન્નવળ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તરતજ સુર અસુરોના ઇંદ્રોએ યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં પ્રભુને દેશના આપવાને માટે સમવસરણ રચ્યું. દેવતાઓએ સંચાર કરેલા સુવર્ણના નવ કમળોને ચરણન્યાસથી પવિત્ર કરતા એવા પ્રભુએ તેમાં પૂર્વ દ્વારથી પ્રવેશ કર્યો. પરંપરાની અહીંતની સ્થિતિને ધાળતા એવા પ્રભુ, અદારસો ધનુષ્ય જાંચા ચૈત્યવૃદ્ધને પ્રદક્ષિણા કરીને 'તીર્થાયનમઃ' એવી વાણીને ઉચ્ચારતા રત્ન-સિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખે બેઠા. સુર, અસુર અને મનુષ્ય સહિત ચાર પ્રકારનો સંઘ યોગ્ય દ્વારથી પ્રવેશ કરીને યથોચિત સ્થાને બેઠા. પછી ઇંદ્રે પાંચ અંગે પૃથ્વીને સ્પર્શ કરી ભગ-વંતને પ્રણામ કરી ભક્તિના વેગથી નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો.

“હે પ્રભુ! સુર, અસુર અને નરોએ મસ્તક ઉપર ધારણ કરેલું ત્રણ લોકના ચક્રવર્તી”
 “એવા તમારું શાસન આ જગતમાં વિજય પામે છે. હે ભગવન! પ્રથમ ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ
 “કરનારા, પછી મનઃપર્યાવ જ્ઞાનને ધરનારા અને અધુના કેવળજ્ઞાનવાળા એવા તમે અમને
 “દિનપરદિન અધિકાધિક જોવામાં આવ્યા છો. હે નાથ! માર્ગના વૃક્ષની છાયાની જેમ વિશ્વને
 “ઉપકાર કરનારું તમારું ઉન્નવળ કેવળજ્ઞાન જય પામે. હે ભગવાન! જ્યાં સુધી સૂર્યોદય
 “થયો નથી ત્યાં સુધીજ અંધકાર રહે છે, જ્યાં સુધી કેશરીસિંહ આવતો નથી ત્યાં સુધીજ
 “ગજેંદ્રો મદાંધ રહે છે, જ્યાં સુધી કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત થતું નથી ત્યાં સુધીજ દારિદ્ર રહે છે,
 “જ્યાં સુધી વૃષ્ટિકારક મેઘ થતો નથી ત્યાં સુધીજ જળની તંગાશ રહે છે, અને જ્યાં સુધી
 “પૂણું ચંદ્ર ઉગતો નથી ત્યાં સુધીજ દિવસનો તાપ રહે છે, તેમ જ્યાં સુધી તમે જોવામાં
 “આવેલા નથી ત્યાં સુધીજ આ જગતમાં કુબોધ રહેલો છે. જે પ્રાણીઓ નિત્ય તમને જુએ
 “છે અને સેવે છે તેઓની હું હર્ષથી સર્વકાળ અનુમોદના કરું છું. હે પ્રભુ! હાલમાં તમારા
 “પ્રસાદથી તમારા દર્શનનું ક્ષણ ઉત્તમ સમ્યક્ત્વ મને યાવજીવિત નિશ્ચિત્તપણે રહેવારૂપ થાઓ.”

એવી રીતે સ્તુતિ કરીને ઇંદ્ર મૌન રહ્યા પછી જગદ્ગુરૂએ મેઘના જેવી ગંભીર વાણીથી આ પ્રમાણે દેશના દેવાને આરંભ કર્યો.

“અનંત કલેશરૂપી તરંગોએ યુક્ત આ ભવસાગર ક્ષણે ક્ષણે સર્વ પ્રાણીઓને જાંચે,
 “નીચે અને તિર્છાપણે ફેંક્યા કરે છે. જેમ અશુચિ સ્થાનમાં કીડાઓ પ્રીતિ કરે છે તેમ
 “પ્રાણીઓ આ ક્ષણિક શરીર ઉપર પ્રીતિ કરે છે, અને તે શરીર તેમનેજ એક બંધનરૂપ
 “થઈ પડે છે. રસ, રૂઘિર, માંસ, ચરખી, અસ્થિ, મજ્જા, વીર્ય, આંતરડા અને વિષ્ટા વિગેરે
 “અશુચિના સ્થાનરૂપ આ દેહમાં શુચિપણું કેમ સંભવે? નવ દ્વારોમાંથી ઝરતા હુર્ગંધી
 “રસના નીર્ઝરણથી રગદોળાયેલા આ દેહમાં જે પવિત્રતાનો સંકલ્પ કરવો, તેજ માત્ર મોટો
 “મોહનો વિલાસ છે. વીર્ય અને રૂઘિરથી ઉત્પન્ન થયેલો, મલિન રસથી વધેલો અને ગર્ભમાં
 “જરાયુ (ઓર)થી ઢંકાયેલો આ દેહ પવિત્ર કેમ થાય? માતાએ ખાધેલા અન્નપાનથી
 “ઉત્પન્ન થયેલા અને રસનાડીમાં થઈને આવેલા રસનું પાન કરી વૃદ્ધિ પામેલો કયો પુરૂષ

“આ શરીરમાં પવિત્રતાને માને? દોષ ધાતુ અને મળથી ભરેલા, કૃમિ અને ગંદુપદના
 “સ્થાનરૂપ તથા રોગરૂપ સર્પના ગણોવડે ખવાયેલા આ શરીરને કોણ શુચિ કહે? સ્નાત્કિંટ
 “અન્ન, પાન, ક્ષીર, ઈશ્તુ અને ખીજા દૃતાદિ વિગય પદાર્થો પણ લોજન કર્યા પછી જેમાં
 “વિઘ્નારૂપ થાય છે, તે શરીર કેમ શુચિ કહેવાય? જેમ વિલેપન કરેલો સુગંધી યક્ષકર્દમ^૧ પણ
 “તત્કાળ મળરૂપ થઈ જાય છે, તે શરીરમાં કેવી રીતે શૌચપણું મનાય? સુગંધી તાંબૂલનું આસ્વાદન
 “કરીને સુઈ ગયેલો માણસ સવારે ઉઠી પોતાના મુખના દુર્ગંધની જુગુપ્સા કરે, એ શરીરની
 “કેમ શુચિતા ગણાય? સુગંધી ધૂપ, પુષ્પ અને પુષ્પમાલાદિક જેઓ સ્વતઃસુગંધી છે, તેઓ
 “પણ જેના સંગથી દુર્ગંધતાને પામી જાય એ કાયા કેમ પવિત્ર ગણાય? માંજેલો, વિલેપન
 “કરેલો અને સેંકડો ઘડાઓથી ઘેરેલો પણ અશુચિ દેહ કલાલના ઘડાની જેમ પવિત્રપણાને
 “પામતો નથી. મૃત્તિકા, જળ, અગ્નિ, પવન અને સૂર્યકિરણોના સ્નાનવડે જેઓ આ દેહને
 “શૌચ કહે છે તેવા ગતાનુગતિક લોકોએ ખરેખર ફેતરાંજ ખાંડેલાં છે. તેથી આવા અશુચિ
 “શરીરવડે માત્ર મોક્ષકેટોત્પાદક તપન કરવું; કારણ કે બુદ્ધિમાન લોકોએ ખારા સસુદ્ર-
 “માંથી રત્નની જેમ અસારમાંથી સારનો ઉદ્ધાર કરવો એજ ઉત્તમ છે.”

આવી પ્રભુની ધર્મદેશનાથી ઘણા પ્રાણીઓ પ્રતિબોધ પામ્યા, અને હજારોએ દીક્ષા લીધી.

ભગવાન ચંદ્રપ્રભ પ્રભુને દત્ત વિગેરે ત્રણ ગણધરો થયા, તેઓએ ઉત્પાદાદિ ત્રિપાદ વડે દ્વાદશાંગી રચી. પ્રભુની દેશનાને અંતે ચરણપીઠપર બેસીને દત્ત ગણધરે પ્રાણીઓને બોધ આપનારી દેશના આપવા માંડી. સંગીત પૂર્ણ થયા પછી યુવાન નાગરિકોની જેમ મનુષ્ય દેવતાઓ વિગેરે તે દેશનાને અંતે પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. તેમના તીર્થમાં હંસના વાહન-વાળો, દક્ષિણ ભુજમાં વત્સ ને વામ ભુજમાં મુદ્ગરને ધારણ કરનારો વિજય નામે યક્ષ અને હંસના વાહનવાળી, પીળા અંગવાળી, બે દક્ષિણ ભુજમાં ખર્જૂ અને મુદ્ગર ધારણ કરનારી તથા બે વામ ભુજમાં ફલક અને ફરસીને રાખનારી ભુકુટી નામે દેવી એ બંને ભગવંતના શાસનદેવતા થયા.

હમેશાં તે બંને શાસનદેવતા જેમની સાનિધ્યમાં રહેલા છે એવા અને સર્વ અતિશયોના પાત્ર એવા ચંદ્રપ્રભ પ્રભુ આકાશમાં ચંદ્રની જેમ પૃથ્વીપર વિહાર કરવા લાગ્યા; અને અઢી લાખ સાધુઓ, ત્રણ લાખ ને એંશી હજાર સાધવીઓ, બે હજાર ચૌદપૂર્વીઓ, આઠ હજાર અવધિજ્ઞાની, આઠ હજાર મનઃપર્યવજ્ઞાની, દશ હજાર કેવળજ્ઞાની, ચૌદ હજાર વૈકિયલબ્ધિવાળા, સાત હજાર ને છસો વાદલબ્ધિવાળા, અઢી લાખ શ્રાવકો અને ચાર લાખ ને એકાણું હજાર શ્રાવિકા—એ પ્રમાણે પ્રભુનો પરિવાર થયો. ચોવીશ પૂર્વાંગ અને ત્રણ માસે વર્જિત એક લાખ પૂર્વ વિહાર કરી પ્રભુ સંમેતગિરિએ આન્યા. ત્યાં એક હજાર મુનિઓની સાથે પ્રભુએ અનશન વ્રત ગ્રહણ કર્યું. સુરઅસુરોએ સેવેલા પ્રભુ એવી રીતે એક માસ સુધી રહ્યા. પછી સર્વ યોગનો

૧ સુગંધી દ્રવ્યોનો એકત્ર કરેલ પદાર્થ.

નિરોધ કરી નિષ્કંપ ધ્યાનને પ્રાપ્ત થયેલા પ્રભુના ભવોપગ્રાહી^૧ ચાર કર્મ તત્કાળ ક્ષીણ થઈ ગયા. ભાદરવા માસની કૃષ્ણ સપ્તમીને દિવસે ચંદ્ર શ્રવણ નક્ષત્રમાં આવતાં ચંદ્રપ્રભ પ્રભુ તે મુનિઓની સાથે પરમપદને પ્રાપ્ત થયા.

અઢીલાખ પૂર્વાંગ કુમારવયમાં, ચોવીશ પૂર્વ સહિત સાડા છ લાખ પૂર્વ રાજ્ય સ્થિતિમાં અને ચોવીશ પૂર્વાંગ સહિત એક લાખ પૂર્વ વ્રત પાળવામાં એવી રીતે સર્વ મળી દશલાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પ્રભુએ નિર્ગમન કર્યું. સુપાશ્વ^૨ સ્વામીના નિર્વાણ પછી નવશે^૩ કોટી સાગરોપમ વીત્યા ત્યારે શ્રી ચંદ્રપ્રભ વિભુ નિર્વાણપદને પામ્યા.

શ્રી ચંદ્રપ્રભ પ્રભુ મોક્ષે ગયા પછી સુરેશ્વરોએ તેમને અને ણીભ મુનિઓને વિધિથી અંગસંસ્કાર કર્યો અને પછી તેઓ પાછા દેવલોકમાં ગયા.

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टि शलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये तृतीये पर्वणि श्रीचंद्रप्रभस्वामिचरित्र-
वर्णने नाम षष्ठः सर्गः ६

શ્રી પુષ્પદંત (સુવિધનાથ) ચરિત્ર.

પુષ્પની માળાની જેમ ત્રણ જગતને મસ્તક ઉપર વહન કરવા ચોગ્ય, નિર્મળ અને પાપને નાશ કરનાર શ્રી પુષ્પદંત પ્રભુના નિર્મળ શાસનને હું વંદના કરું છું. નવમા તીર્થંકર શ્રી પુષ્પદંત પ્રભુના નિર્દોષ ચરિત્રને તેમના પ્રભાવથી સમર્થ બુદ્ધિવાન થયેલો હું કીર્તન કરવાને તત્પર થાઉં છું.

પુષ્પરવર નામે શ્રેષ્ઠ દ્વીપાદ્વંના પૂર્વ વિદેહમાં પુષ્કલાવતી વિજયમાં પુંડરીકિણી નામે એક નગરી છે. મહા હિમવંત પર્વત ઉપર મહાપદ્મ દ્રહની જેવો ગંભીર મહાપદ્મ નામે ત્યાં રાજા હતો. તેણે જન્મથીજ સ્વીકારેલો ધર્મ બાહ્યવય તથા યૌવનવયમાં પણ શરીરની શોભાની સાથે ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામતો હતો. વ્યાજથી આણવિકાવાળા માણસ જેમ વ્યાજ વગરના પડી રહેલા ધનથી હમેશાં ખેદ પામે તેમ વિરતિ વગર એક મુહૂર્ત માત્ર જવાથી પણ તે

૧. ભવપર્ષત રહેનાર.

॥ श्री सुविधिनाथ ॥

करामलकवद्विश्वं, कलयन् केवलश्रिया ।

अचिन्त्यमाहात्म्यनिधिः; सुविधिर्बोधयेस्तु वः ॥९॥

રાજા ખેદ પામતો હતો. જેમ વટેમાર્ગી માર્ગમાં આવેલી નદી ઉતરતો ઉતરતો પણ જળપાન કરતો જાય છે, તેમ એ રાજા ધર્મનાં કામ કરતો કરતો રાજ્યનાં કામ પણ કરતો હતો. ઉત્તમ શુદ્ધિવાળો એ રાજા પ્રમાદ રહિતપણે પોતાના ઉત્તમ કુળની જેમ નિર્મળ શ્રાવકધર્મનું સારી રીતે ચિરકાળ પાલન કરતો હતો. પ્રાયે સંતોષમાંજ નિઠ્ઠાવાળો છતાં એ રાજા ધર્મના કાર્યમાં સંતોષ પામતો નહીં, અને ખીજાઓ અહ્ય ધર્મ કરનારા હોય તોપણ તેઓને પોતાથી અધિક માનતો હતો.

આ પ્રમાણે વર્તતા એ રાજાએ શુદ્ધનો પાર પામવાને દિવ્ય અક્ષની જેમ સંસારનો પાર પામવાની ઇચ્છાથી જગજ્ઞંદ ગુરૂની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. સંલેખના કરનારો પુરૂષ જેમ મરણ પર્વત આનંદન પાળે તેમ શ્રાવકધર્મનો નિર્વાહ કર્યા પછી એ રાજા દૈવ્ય મહા મત પાળવા લાગ્યા. છેવટે ઘણા દુસ્તપ એવા એકાવળી વિગેરે તપવટ કરીને અને અહર્નિત પ્રભુની લક્ષિત વિગેરે કરીને તેણે જાંચે પ્રકારે તીર્થંકર નામ કર્મ ઉપાજ્ઞન કર્યું. એવી રીતનાં આચરણોથી પોતાનું આયુષ્ય નિર્ગમન કરી તે રાજર્ષિ વૈજયંત નામના વિમાનમાં મહદ્ધિક્ક દેવતા થયા.

આ જંબૂદ્વીપને વિષે દક્ષિણ ભરતાર્દમાં વિશેષ સંપત્તિવડે મોટી કાકેંદ્રી નામે એક નગરી છે. ત્યાં આવેલા મહેલોની અંદર મોતીની ઝાલરો, મનસ્વિની સ્ત્રીઓને વશ કરવા માટે જાણે કામદેવની નિર્મળ માળાઓ હોય તેવી શોભતી હતી. ત્યાંના દેવમંદિરોમાં થતું ચાર પ્રકારનું સંગીત ખેચરોની સ્ત્રીઓની ગતિને સ્તંભન કરવા માટે મંત્રરૂપ થઈ પડતું હતું પ્રકુલિત કમળોથી ભરપૂર અને નિર્મળ જળવાળા ત્યાંના સુંદર જલાશયો સ્પષ્ટ નક્ષત્ર સંયુક્ત શરદ્ ઋતુના વાદળાવાળા આકાશની શોભાને અનુસરતા હતા. તે નગરીમાં યાચકલોકો ગુરૂની જેમ દૂરથી દાતાઓની સામા જઈ પાઠપાત્ર આપતા હતા, અને તેઓ યોગ્ય દ્રવ્ય દેવાવડે પ્રસન્ન કરાતા હતા. તે નગરીમાં પૃથ્વીનું જાણે કંઠાભરણ હોય અને લક્ષ્મીવડે જાણે ઐવેચકવાસી દેવતા હોય તેવો સુગ્રીવ નામે રાજા હતો. તેની આજ્ઞા નગર, અરણ્ય, સાગર અને પર્વતોને વિષે કોઈ ઠેકાણે મંત્રસિદ્ધ આયુધની જેમ અટકતી નહોતી. પર્વતની જેમ તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલી નીતિરૂપ સરિતા કીર્તિરૂપ કલ્પોલવાળા જળને વહન કરતી સમુદ્ર સુધી પ્રસરેલી હતી. સર્વ રાજાઓમાં શિરોમણિ એ રાજાને! યશરાશિરૂપ સાગર ખીજા સર્વભૂલૂતો (રાજાપક્ષે પર્વતો) ની પ્રસરેલી કીર્તિરૂપ સરિતાઓને! આસ કરી જતો હતો.

સર્વ દોષે રહિત, નિર્મળ ગુણોથી અભિરામ અને સર્વ રામા (સ્ત્રી) ઓમાં શિરોમણિ રામા નામે તેને એક પત્ની હતી. ગગનમાં અંદ્રકાંતિની જેમ સ્વાભાવિક સૌંદર્યની ભૂમિરૂપ અને દષ્ટિઓને આનંદ આપનારી આ ભૂતળ ઉપર તે એકજ સ્ત્રી હતી. બન્ને શુદ્ધ પક્ષથી^૧ શોભતી અને મધુર સ્વરવાળી એ રાણી રાજહંસીની જેમ હંમેશાં પતિના માનસરૂપ

૧ પૂજનસામગ્રી અર્પણ કરવી અથવા પગે પડવું. ૨ માતૃપક્ષ અને પિતૃપક્ષ—હંસપક્ષ બંને ઉજવળ પાંખો.

માનસરોવરમાં રહેતી હતી. તેના અનુષ્ઠાન રૂપથી પરાજ્ય પામેલી રતિ રતિને પામતી નહીં અને પ્રીતિ પ્રીતિને પામતી નહીં. પરસ્પરને અનુરૂપ એવા એ રાજા સુગ્રીવ અને રાણી રામાને વખત રોહિણી અને ચંદ્રની જેમ અનેક પ્રકારની કીડા કરતાં નિર્ગમન થતો હતો.

અહીં વૈજયંત વિમાનમાં રહેલો મહાપદ્મ રાજાને જીવ તેત્રીશ સાગરોપમતું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, કાલગુણ માસની કૃષ્ણ નવમીને દિવસે ચંદ્ર મૂલ નક્ષત્રમાં આવતા ત્યારથી વ્યવીને રામાદેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તે સમયે દેવીએ તીર્થંકરના જન્મને સૂચવનારાં હસ્તી વિગેરે ઔદ મહા સ્વપ્ને સુખમાં પ્રવેશ કરતાં જોયાં. હિમાચળમાંથી નીકળતી ગંગાનદી પોતાની અંદર કીડા કરતા ગજેંદ્રના બાજકને જેમ ધારણ કરે તેમ રામાદેવીએ જગતના આધારભૂત પ્રભુને ગર્ભમાં ધારણ કર્યાં. પછી પૂર્ણ સમય થતાં માગશર માસની કૃષ્ણ પંચમીએ મૂલ નક્ષત્રમાં ચંદ્ર આવતાં મગરના ચિન્હયુક્ત શ્વેત વર્ણવાળા એક પુત્રરત્નને દેવીએ જન્મ આપ્યો. તે વખતે લોગંકરાદિ છાપન દિક્કુમારીઓએ આવી પ્રભુ તથા પ્રભુની માતાનું સૂતિકાકર્મ કર્યું. પછી સૌધર્મ કલ્પને આધિપતિ અભિયોગ્ય દેવતાની જેમ આવી પ્રભુને ગ્રહણ કરી લક્ષ્મીને મેરૂપર્વતના શિખર ઉપર લઈ ગયો, અને તેની ચૂલિકા ઉપર દક્ષિણ તરફ રહેલી પાંડુકબલા નામની શિલાપર રહેલા સિંહાસનને વિષે પ્રભુને ખોળામાં રાખીને બેઠો. ત્યાં અચ્યુત લક્ષ્મીવાળા અચ્યુતાદિક ત્રેસઠ ઇંદ્રોએ તીર્થનાં જળથી પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. પછી પહેરેગીર જેમ પોતાને પહેરે પૂર્ણ થયા પછી પોતાની રક્ષણીય વસ્તુ ખીન્ન પહેરેગીરને સોંપે, તેમ સૌધર્મેન્દ્રે ઇશાનપતિને પ્રભુ સોંપ્યા, અને ઇશાનપતિના ઉત્સંગમાં રહેલા પ્રભુને વૃષભના શૃંગમાંથી નીકળેલા સુગંધી જળવડે તેણે સ્નાન કરાવ્યું; પછી નવીન અંગરાગોથી અર્ચા કરીને તથા આભૂષણાદિકથી અર્ચીને અને આરતી ઉતારીને શક ઇંદ્ર પ્રભુની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

“ ધર્મરૂપી હવેલીના દઠ સ્તંભરૂપ, સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપી અમૃતના દ્રહરૂપ અને જગતને
 “ આનંદ આપવામાં મેઘરૂપ એવા હે ત્રિભુવનપતિ! તમે જ્ય પામે. હે જગદીશ! તમારા
 “ એક ગુદાજ પ્રકારના અતિશયને અમે શું કહીએ કે જે તમારા માહાત્મ્યગુણથી ખરીદ
 “ થયેલા આ ત્રણલોક તમારા દાસપણાને પામેલા છે. જેવી રીતે તમારા દાસપણાથી હું
 “ પ્રકાશું છું-શોભું છું, તેવી રીતે મારા સ્વર્ગરાજ્યથી પણ હું શોભતો નથી. કારણકે
 “ ચરણના કડાંમાં જડેલું રત્ન જેવું શોભે છે તેવું પર્વત ઉપર પડેલું શોભતું
 “ નથી. મોક્ષે જવાની ઇચ્છાવાળા તમે વૈજયંત વિમાન મોક્ષસ્થાનની નજીક છતાં મોક્ષને
 “ માટે બ્રાંતિમાં ભટકતા એવા લોકોને માર્ગ બતાવવાને માટેજ અહીં આવેલા છો. આ ભરત-
 “ ક્ષેત્રરૂપ ગૃહના તમે ઘણા લાંબા કાળના એક દેવતા છો, તેથી તમારા આવવાથી એ ગૃહમાં
 “ રહીને ધર્મ, ગૃહસ્થની જેમ આજે નિ:શંકપણે આનંદ પામે. હે વિશ્વનાથ! આ સર્વ
 “ દેવતાઓને સમૂહ, તમારા અતિશાથી રૂપની અંદર અવતારપણાને પામી જાય છે, અર્થાત્
 “ તે સર્વનું રૂપ આપના રૂપમાં સમાઈ જાય છે. ચંદ્રની જ્યોત્સ્ના જેવી તમારી કાંતિના

“પૂરમાં સ્પૃહા સહિત લીન થયેલા અમારા લોચનેા આજે લાંબે કાળે સારાં નશીબને લીધે
 “ચક્રોર પક્ષીનું” આચરણ કરે છે. વાસગૃહમાં કે સલામાં બેસતા અને ચાલતા એવા મારે
 “સર્વ અર્થની સિદ્ધિને આપનાર તમારા નામરૂપ મંત્રનું” સ્મરણ થયા કરો.”

આ પ્રમાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરીને ઇંદ્રે પ્રભુને લઈ રામાદેવીની પાસે જે સ્થિતિમાં હતા તે સ્થિતિમાં સ્થાપન કર્યાં. પ્રભુ જ્યારે ગર્ભમાં હતા ત્યારે તેમની માતા સર્વ વિધિમાં કુશલ થયા હતા તેથી ‘સુવિધિ’ અને પુષ્પના દોહદથી પ્રભુને દાંત આળ્યા હતા તેથી ‘પુષ્પદંત’ એ પ્રમાણે પ્રભુનાં જે નામ માતાપિતાએ મોટા મહોત્સવથી શુભ દિવસે સ્થાપન કર્યાં. જન્મથી માંડીને શ્રેષ્ઠ સંક્રાંતિના દિવસની જેમ પ્રભુ મોટું અંતર બતાવતા અનુક્રમે વધવા લાગ્યા. જાણે મૂર્તિમાનૂ ક્ષીરસમુદ્ર હોય તેવા, સૌ ધનુષ્ય જાંચા રવેત અંગવાળા પ્રભુ રૂપથી પવિત્ર એવા યૌવનને પ્રાપ્ત થયા. જોકે પ્રભુ સંસારથી વિરક્ત હતા તોપણ પિતાના અત્યંત આગ્રહથી શોભાવડે લક્ષ્મીનેા વિજય કરનારી રાજકન્યાઓને પરણ્યા. જન્મથી પચાસ હજાર પૂર્વ ગયા પછી રાજ્યમાં હુબ્ધતા નહીં છતાં પણ પિતાની દાક્ષિણ્યતાને લીધેજ રાજ્યભાર ગ્રહણ કર્યો. તે પછી અઠ્યાવીશ પૂર્વાંગ સહિત તેટલોજ કાળ (પચાસ હજાર પૂર્વ) તેઓએ વિધિવડે રાજ્યઋદ્ધિનું પાલન કર્યું. પછી જ્યારે પ્રભુએ વ્રત લેવાની ઇચ્છા કરી ત્યારે જાણે મીઠું બોલનારા હોય તેમ લોકાંતિક દેવતાઓએ આવીને વ્રતને માટે પ્રભુને પ્રેરણા કરી. પછી કોઈ પણ પ્રકારની કામના રહિત એવા પ્રભુએ ચિંતામણિની જેમ એક વર્ષ સુધી યાચકોને ઇચ્છાનુસાર દાન આપ્યું. સાંવત્સરિક દાનને અંતે દેવતાઓએ જન્મકાળની જેમ પ્રભુનેા વિધિથી દીક્ષાલિષેક કર્યો. પછી સુરઅસુરોએ વિંટાયેલા પ્રભુ સૂરપ્રભા નામની શિબિકા ઉપર બેસી સહસ્રામ્રવનમાં ગયા. ત્યાં માર્ગશિર માસના કૃષ્ણ પક્ષની ષષ્ટીએ મૂલ નક્ષત્રમાં ત્રીજે પહોરે એક હજાર રાત્રીઓની સાથે પ્રભુએ છકૂતપ કરીને દીક્ષાગ્રહણ કરી.

બીજે દિવસે રવેતપુર નગરમાં પુષ્પરાજને ઘેર પ્રભુએ પરમઅન્નથી પારણું કર્યું. ત્યાં દેવતાઓએ વસુધારાદિક પાંચ દિવ્ય પ્રગટ કર્યાં. પુષ્પરાજને પ્રભુના ચરણને સ્થાને એક રત્નપીઠ રચાવ્યું. એકલા, મમતા રહિત, સંગ રહિત અને પરીષદોને સહન કરતા એવા પ્રભુએ ચાર માસ સુધી છન્નસ્થપણે વિહાર કર્યો, ફરીવાર તેઓ ફરતા ફરતા સહસ્રામ્રવનમાં આળ્યા. ત્યાં માલુરવૃક્ષ નીચે પ્રતિમાપણે ઊભા રહ્યા પછી ક્ષપકશ્રેણી પર આરૂઠ થઈ અપૂર્વ-કરણના કેમથી કાર્તિક માસની શુકલ તૃતીયાને દિવસે મૂલ નક્ષત્રમાં પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તત્કાળ સુરઅસુરોએ આવી સમવસરણ રચ્યું. પ્રભુએ પૂર્વ દ્વારથી તેમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં મધ્યમાં રચેલા બારસો ધનુષ્ય જાંચા ચૈત્યવૃક્ષને સર્વ અતિશયે શોભતા પ્રભુએ પ્રદક્ષિણા કરી; અને ‘તીર્થાય નમઃ’ એમ કહીને પ્રભુ સિંહાસન પર પૂર્વાભિમુખે આરૂઠ થયા. એટલે દેવતાઓએ બીજી ત્રણ દિશાઓમાં પ્રભુનાં બીજાં રૂપ વિકુળ્યાં. પછી દેવાદિક પર્ષદા યોગ્ય

સ્થાનકે આવીને બેઠીઃ એટલે શક ઇંદ્રે પ્રભુને પ્રભુમ કરી નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો.

“હે પ્રભુ! તમે જો વીતરાગ છો તો તમારા હાથપગમાં રાગ^૧ કેમ છે? તમે જો કુટિલ-
 “તાને છોડી શીધી છે તો તમારા કેશ કુટિલ^૨ કેમ છે? તમે પ્રભના ગોપ^૩ છો તો તમારા
 “હાથમાં દંડ કેમ નથી? જો તમે નિઃસંગ છો તો ત્રૈલોક્યના નાથ કેમ કહેવાઓ છો? જો
 “તમે મમતા રહિત છો તો સર્વ ઉપર શા માટે દયાળુ છો? તમે જો અલંકાર માત્રનો ત્યાગ
 “કર્યો છે તો તમને ત્રણ રત્ન (આજ્ઞા, દર્શન, ચરિત્ર) કેમ પ્રિય છે? જો તમે સર્વને
 “અનુકૂળ છો તો મિથ્યાદષ્ટિ^૪ ઉપર શા માટે દ્રેષ કરો છો? જો તમે સ્વભાવે સરલ છો તો
 “પૂર્વે છદ્મસ્થપણે કેમ રહ્યા હતા? જો દયાળુ છો તો કામદેવનો કેમ નિઝદ્ધ કર્યો? જો તમે
 “નિર્ભય છો તો સંસારથી કેમ ભય પામો છો? જો તમે ઉપેક્ષા કરવામાં તત્પર છો તો
 “વિશ્વના ઉપકારક કેમ છો! જો અદીપ્ત છો તો લામંડળથી દીપ્ત કેમ છો? જો તમે શાંત
 “સ્વભાવી છો તો ચિરકાળ કેમ તપો છો? જો રોષ રહિત છો તો કર્મ ઉપર કેમ રોષ રાખો
 “છો? આ પ્રમાણે જેનું સ્વરૂપ જાણી શકાતું નથી, જે મોટાથી પણ મોટા છે અને જેને
 “અનંત ચતુષ્ઠય^૫ સિદ્ધ થયેલા છે એવા તમે ભગવાંતને હું નમસ્કાર કરું છું.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને ઇંદ્ર વિરામ પામ્યા પછી ભગવાન સુવિધિસ્વામીએ નીચે પ્રમાણે દેશના આપી.

“આ સંસાર અનંત દુઃખના સમૂહનો ભંડાર છે. ઝેરનું ઉત્પત્તિસ્થાન જેમ સર્પ છે
 “તેમ સંસારનું ઉત્પત્તિ સ્થાન આશ્રવ છે. જંતુઓને મન, વચન અને કાયાની જે ક્રિયા
 “તે યોગ કહેવાય છે. તે યોગ પ્રાણીને શુભાશુભ કર્મને આશ્રવે છે, તેથી તે આશ્રવ કહેવાય
 “છે. મૈત્રી વિગેરે ભાવનાથી વાસિત ચિત્ત પ્રાણીને શુભ કર્મ બંધાવે છે, અને કષાય તથા
 “વિષયોથી આકાંત થયેલું ચિત્ત પ્રાણીને અશુભ કર્મ બંધાવે છે. શ્રુતજ્ઞાનને આશ્રિત એવું
 “સત્ય વચન શુભ કર્મનું ઉપાજન કરાવે છે, અને તેથી વિપરીત હોય તો અશુભ કર્મના
 “ઉપાજનનું હેતુભૂત થાય છે. બહી રીતે ગોપવેલું એટલે અસત્ કાર્યમાંથી પાછું વાળી સત્કા-
 “ર્યમાં પ્રવર્તવેલું શરીર શુભ કર્મ બંધાવે છે, અને હુમેશાં આરંભી તથા જીવઘાતક
 “શરીરવડે અશુભ કર્મ બંધાય છે. કષાય, વિષય, યોગ, પ્રમાદ, અવિરતિ, મિથ્યાત્વ અને
 “આર્ત તથા રોદ્ર ધ્યાન એ અશુભ આશ્રવના હેતુ છે. જે કર્મપુદ્ગલને ગ્રહણ કરવામાં
 “હેતુભૂત છે તે આશ્રવ કહેવાય છે. તે કર્મો જ્ઞાનાવરણાદિક ભેદથી આઠ પ્રકારનાં છે.
 “જ્ઞાનદર્શનના સંબંધમાં, જ્ઞાનદર્શનવાળાઓ પ્રત્યે અને જ્ઞાનદર્શન ઉત્પન્ન કરવાના હેતુઓમાં

૧ રંગ-સ્કતતા. ૨ વાંકા. ૩ પાલનકર્તા-ગોવાળ. ૪ મિથ્યાત્વ. મિથ્યાદષ્ટિ જીવો નહીં.

૫ અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચરિત્ર તે અનંત વીર્ય.

“જે^૨ વિદ્ય, નિન્દવ, વિશૂનતા, આશાતના, ઘાત અને મત્સર કરવો તે જ્ઞાનાવરણી અને દર્શનાવરણી કર્મ બાંધવાના હેતુભૂત આશ્રવ છે. દેવપૂજા, ગુરૂસેવા, પાત્રદાન, દયા, ક્ષમા, “સરાગ સંયમ,^૩ દેશ વિરતિ, અકામ નિર્જરા, શૌચ^૪ અને બાલતપ^૫ એ સદ્વેદ(શાતાવેદની) “કર્મ બાંધવાના આશ્રવો છે. પોતાને, પરને અથવા બંનેને દુઃખ, શોક, વધ, તાપ, આકંઠ અને વિલાપ કે પશ્ચાત્તાપ ઉત્પન્ન કરવો, કરાવવો તે આશાતાવેદની કર્મ બાંધવાનાં કારણો છે.

“વીતરાગના, શાસ્ત્રના, સંઘના, ધર્મના અને સર્વ દેવતાઓના અવર્ણવાદ બોલવા, “તીવ્ર મિથ્યાત્વના પરિણામ કરવા, સર્વજ્ઞ અને સિદ્ધદેવનો^૬ નિન્દવ કરવો, ધાર્મિક માણસોને “દૂષણ આપવું, ઉન્માર્ગો ચાલવાનો ઉપદેશ કરવો, અનર્થ કરવાનો આશ્રદ્ધ રાખવો, અસં- “યમીની પૂજા કરવી, અવિચારિત કાર્ય કરવું અને ગુરૂ વિગેરેની અવજા કરવી ઇત્યાદિક “દર્શનમોહની કર્મ બાંધવાના આશ્રવો છે. કષાયના ઉદયથી આત્માના તીવ્ર પરિણામ થવા “તે ચારિત્રમોહની બાંધવાના આશ્રવ છે. મશ્કરી કરવાની ટેવ, સકામ ઉપહાસ,^૭ વિશેષ “હસવાનો સ્વભાવ, બહુબોલાપણું અને દૈન્યપણું બતાવનારી ઉક્તિ એ હાસ્યમોહનીના “આશ્રવો છે. અનેક દેશો વિગેરે જ્ઞેવાની ઉત્કંઠા, અનેક પ્રકારે રમવું તથા ખેલવું અને “બીજાના ચિત્તને આકર્ષવું-વશ કરવું એ રતી મોહનીના આશ્રવો છે. અસૂચા^૮, પાપ “કરવાની પ્રકૃતિ, બીજાના આનંદનો નાશ કરવો અને કોઈનું અકુશલ થતું જોઈ ઉપહાસ “કરવો-એ અરતિ મોહનીના આશ્રવો છે.” પોતામાં ભયના પરિણામ, બીજાને ભય પમાડવો, “ત્રાસ ઉપજાવવો અને નિર્દયપણું ધરાવવું-એ ભયમોહનીના આશ્રવો છે. પોતે શોક “ઉત્પન્ન કરી શૌચ કરવો, બીજાને કરાવવો અને રૂદન કરવામાં અતિ આસક્તિ રાખવી-એ

૨ જ્ઞાન બાજુનારને અથવા જ્ઞાનીને અંતરામ—અડચણ કરવી, જ્ઞાન આપનાર ગુરુને ઝોળવવા, જ્ઞાન, આપનાર ગુરુની ત્યાગી કરવી, તેમની આશ્ચાતના કરવી, તેમનો ઘાત કરવો અને જ્ઞાનવાન પ્રત્યે મત્સરભાવ —ઈર્ષ્યા—અદેખાઈ ધરાવવી તે સર્વ જ્ઞાનાવરણી કર્મ બાંધવાનાં કારણો છે. તેજ પ્રમાણે દર્શનના સંબંધમાં પણ સમજવું. એટલે ચાર પ્રકારના દર્શનની વિપરીત પ્રરુપણા કરવી અથવા દર્શન પ્રાપ્ત કથું છે જેમણે તેમના પ્રત્યે તથા દર્શનાત્પત્તિનાં કારણો પ્રત્યે પૂર્વોક્ત વિધાદિ કરવા તે દર્શનાવરણી કર્મ બાંધવાનાં કારણો સમજવાં.

૩ દક્ષમા ગુણુકાણુ પર્યાંત સરાગસંયમ બાણુવું.

૪ શૌચ-તે ભાવ શૌચ. વ્રતાદિમાં અતિચાર ન લગાડવા અને આત્માને પવિત્ર-કર્મલેપ રહિત રાખવો તે.

૫ અજ્ઞાન દશાએ કરેલ તપ તે બાલતપ.

૬ સર્વજ્ઞ અને સિદ્ધમાં દેવપણું ન માનવું, તેમાં વિપરીત ભાવ બતાવવો, તેમના ગુણુદિકને ઝોળવવા, તે તેમનો નિન્દવ કર્યો સમજવો.

૭ કામ ઉત્પન્ન કરે એવી સ્ત્રિયાદિકની હાંસી કરવી તે.

૮ ગુણુમાં દોષનું આરોપણુ કરવું તે અસૂચા.

૯ કોઈ પણ પ્રકારના કર્મના આશ્રવો એટલે તે પ્રકારનું કર્મ બાંધવાનાં કારણો એમ સમજવું.

“ શોકમોહનીના આશ્રવો છે. ચતુર્વિધ સંઘના અવર્ણવાદ બોલવા, તેમના તરફ તિરસ્કાર
 “ બતાવવો અને સદાચારની નિંદા કરવી—એ જુગુપ્સામોહનીના આશ્રવો છે. ઈર્ષ્યા, વિષ-
 “ યોમાં લોહુપતા, મૃષાવાદ, અતિ વક્તા અને પરસ્ત્રીના વિલાસમાં આસક્તિ—એ સ્ત્રીવેદ
 “ બાંધવાનાં કારણો છે. પોતાની સ્ત્રીમાત્રમાં સંતોષ, અનીર્ભ્યાણુ સ્વભાવ, મંદ કષાય અને
 “ અવકાચાર શીલ^૧ એ પુરૂષવેદના આશ્રવો છે. સ્ત્રી તથા પુરૂષ બંનેની સ્પર્શ^૨ સુંબનાદિ
 “ અનંગસેવા, ઉગ્ર કષાય, તીવ્ર કામેચ્છા, પાખંડ અને સ્ત્રીના વ્રતનો ભંગ કરવો—એ
 “ નપુંસકવેદ બાંધવાના આશ્રવો છે. સાધુઓની નિંદા કરવી, ધર્મિષ્ઠ લોકોને વિદ્વ કરવા,
 “ મધુ માંસાદિથી અવિરત પુરૂષોની પાસે તે અવિરતિની પ્રશંસા કરવી, દેશવિરતિ પુરૂષોને
 “ વારંવાર અંતરાય કરવો, અવિરતિપણે સ્ત્રીયાદિના ગુણોનું આખ્યાન કરવું ચારિત્રને દ્રુષણ
 “ આપવું અને બીજાઓના કષાય અને નોકષાયની ઉદ્દીરણા કરવી એ ચારિત્રમોહનીય કર્મ
 “ બાંધવાના સામાન્ય આશ્રવો છે.

“ પંચેંદ્રી પ્રાણીઓનો વધ, ઘણો આરંભ તથા પરિગ્રહ, અનુગ્રહ કરવાનો ત્યાગ, માંસ-
 “ લોબ્ધન, સદા સ્થિર વૈરબુદ્ધિ, શૈદ્રધ્યાન, અનંતાનુબંધી કષાય, કૃષ્ણ, નીલ અને કાપોત
 “ લેશ્યા, અસત્ય ભાષણ, પરદ્રવ્યહરણ, વારંવાર મિથુનસેવન અને ઈંદ્રિયોનું અવશપણું—એ
 “ નર્કગતિનું આયુષ્ય બાંધવાના આશ્રવો છે. ઉન્માર્ગે ચાલવાની દેશના, માર્ગનો નાશ,
 “ શુભ રીતે વિત્તનું રક્ષણ, આર્તધ્યાન, શલ્યસહિતપણું માયા (કષટ), આરંભ, પરિગ્રહ
 “ શિયળમાં તથા વ્રતમાં સાતિચારપણું, નીલ તથા કાપોત લેશ્યા અને અપ્રત્યાખ્યાની કષાય—
 “ એ તિર્થચ ગતિનું આયુષ્ય બાંધવાના આશ્રવો છે, અદ્ય પરિગ્રહ તથા આરંભ, સ્વાભા-
 “ વિક કોમળતા અને સરલતા, કાપોત અને પીત લેશ્યા^૨ ધર્મધ્યાનમાં અનુરાગ, પ્રત્યાખ્યાની
 “ કષાય, મધ્યમ પરિણામ, દાન દેવાપણું, દેવ અને ગુરૂનું પૂજન, પૂર્વાલાય,^૩ પ્રિયાલાય, સુખે
 “ સમભવવાપણું, લોકસમૂહમાં મધ્યસ્થપણું એ મનુષ્યગતિનું આયુષ્ય બાંધવાના આશ્રવો
 “ છે, સરાગ સંયમ, દેશ સંયમ, અકામ નિર્જરા, કલ્યાણ મિત્રનો પરિચય, ધર્મશ્રવણ
 “ કરવાનું શીલ, પાત્રદાન, તપ, શ્રદ્ધા, ત્રણ રત્નની આરાધના, મૃત્યુકાળે પદ્મ અથવા પીત
 “ લેશ્યાનું પરિણામ, બાલ તપ, અગ્નિ જળ વિગેરે સાધનોવડે મૃત્યુ પામવું, ગળે ફાંસો
 “ આવો અને અવ્યક્ત આમાયિકપણું^૪ એ દેવ ગતિનું આયુષ્ય બાંધવાના આશ્રવો છે.

“ મન વચન કાયાની વક્તા, બીજાઓને છેતરવું, માયા પ્રયોગ કરવો, મિથ્યાત્વ,
 “ પિશૂનતા, ચિત્તની અપળતા, સુવર્ણાદિકનો પ્રતિચ્છંદ કરવો એટલે બનાવટી સુવર્ણાદિ
 “ બનાવવું,^૫ ખોટી સાક્ષી પૂરવી, વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શનું જુદી રીતે સંપાદન કરવું,^૬

૧ સરલતાયુક્ત મનવાળો શુભ આચાર.

૨ તેજે લેશ્યા. ૩ પહેલા બોલાવવું—આવો પધારો વિગેરે કહેવું તે. ૪ અવ્યક્તસમજપૂર્વક નહીં એવો સમભાવ આવવો તે. ૫ બનાવટી નોટ સિક્કા વિગેરે બનાવવા તે. વર્ણ ગંધાદિ બદલાવીને વસ્તુ દેખાડવી, વેચવી, સાટવી, ભેળસંભેળ કરવો, કૃત્રિમ વર્ણાદિવડે કોઈને ભૂલાવો ખવરાવવો તે.

“કાઈના અંગ ઉપાંગ કાપવાં-કષાવવાં, યંત્ર તથા પંજરની ક્રિયા, ખોટાં માપ, ખોટાં તોલ
 “તથા ખોટાં ત્રાજવાં ખનાવવા, વાપરવા, અન્યની નિંદા, આત્મ પ્રશંસા, હિંસા, અસત્ય
 “વચન, ચોરી, અપ્રહ્મચર્ય, મોટા આરંભ, મોટા પરિશ્રદ્ધ, કઠોર વચનો ખોલવા તથા કનિષ્ઠ
 “ભાષણ કરવું, ઉન્નવળ વેશાદિકથી મદ કરવો, વાચાળપણું, આકોશ કરવો, સૌભાગ્યનો
 “ઉપઘાત, કામણુ કરવું, ત્યાગીપણુની વિડંબનાથી-દાંભિકપણુથી ઉન્માર્ગ ગમન, યતિ વિગેરે
 “થઈને ખીબાઓને કૌતુક ઉત્પન્ન કરવું, વેશ્યા પ્રમુખને અલંકાર આપવા, દાવાનળ સળગા-
 “વવો, દેવાદિકના મિષથી ગંધાદિક વસ્તુની ચોરી કરવી, તીવ્ર કષાય, ચૈત્ય ઉપાશ્રય ઉઘાન
 “અને પ્રતિમાઓનો વિનાશ કરવો અને અંગારાદિક ૧૫ કર્માદાનની ક્રિયા કરવી એ સર્વે
 “અશુભ નામ કર્મના આશ્રવો છે. ઉપર કહેલાથી વિપરીત ક્રિયા, સંસારથી ભીરૂતા,
 “પ્રમાદનો નાશ, સદ્ભાવનું અર્પણુ, ક્ષાંતિ વિગેરે ગુણો, ધાર્મિક પુરૂષોનું દર્શન, સંબ્રમ
 “અને તેમનો સત્કાર-એ શુભનામ યાવતુ તીર્થંકર નામ કર્મ આંધવાના આશ્રવો છે.

“અહંત, ૨ સિદ્ધ, ૩ ગુરૂ, ૪ સ્થવિર, ૫ બહુશ્રુત, ૬ ગમ્ભ, ૭ શ્રુતજ્ઞાન અને ૮ તપ.
 “સ્ત્રીઓ (સુનિ)ની ભક્તિ, ૯ આવશ્યકાદિ ક્રિયામાં, ૧૦ ચારિત્રમાં તથા ૧૧ પ્રહ્મચર્ય
 “સેવનમાં અપ્રમાદ, ૧૨ વિનય, ૧૩ જ્ઞાનાભ્યાસ, ૧૪ તપ, ૧૫ ત્યાગ (દાન), ૧૬ શુભ
 “ધ્યાન, ૧૭ તીર્થની પ્રભાવના, ૧૮ ચતુર્વિધ સંઘને સમાધિ ઉપભવવી તથા સાધુઓની
 “વૈયાવચ્ચ કરવી; ૧૯ અપૂર્વ જ્ઞાનનું ગ્રહણ કરવું અને ૨૦ સમક્ષિત દર્શનની શુદ્ધિ, આ
 “વીશ (સ્થાનકો) આશ્રવો પહેલાં અને છેલ્લા તીર્થંકરોએ સ્પર્શેલા છે. અને ખીબા તીર્થંક-
 “રોએ તેમાંથી એક બે અથવા ત્રણ સ્થાનકો સ્પર્શેલા છે. પરનિંદા, અવજ્ઞાને ઉપહાસ,
 “સદ્ગુણનો લોપ, છતા અછતા દોષનું કથન, પોતાની પ્રશંસા, છતા અછતા ગુણના વખાણુ;
 “પોતાના દોષનું આચ્છાદન અને જાતિ વિગેરેનો મદ કરવો એ નીચ ગોત્રના આશ્રવો છે,
 “નીચગોત્રમાં કહેલા કરતાં વિપરીત આશ્રવો, ગર્વરહિતપણું અને મન વચન કાયાથી વિનય
 “કરવો એ ઉચ્ચગોત્રના આશ્રવો છે. દાન, લાભ, વીર્ય, લોગ તથા ઉપલોગમાં મિષથી વા
 “મિષ વગર એટલે કારણે કે વગર કારણે જે પરને વિદ્ધ કરવું એ અંતરાયકર્મના
 “આશ્રવો છે.”

“આવી રીતના આશ્રવોથી જન્મ પામેલો આ અપાર સંસારરૂપ સાગર, દીક્ષારૂપ વહાણવડે વિદ્વાન પુરૂષોએ તરી જવાને યોગ્ય છે.”

ચંદ્રની કાંતિથી કુમુદ બોધ પામે-વિકસ્વર ધાય તેમ પ્રભુની આવા પ્રકારની ધર્મદેશનાથી હબરો પુરૂષો બોધ પામ્યા, અને પ્રભુની સમીપે કેટલાકે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પ્રભુને વરાહ વિગેરે અઠ્યાશી ગણધરો થયા. જ્યારે પ્રભુ દેશનાથી વિરામ પામ્યા ત્યારે શ્રી વરાહ ગણધરે

૧ આ વીશ સ્થાનકો અનુક્રમે લખેલાં નથી, તેમજ તેમાં પ્રકારભેદથી નામાંતર પણ રહેલાં છે.

ધર્મદેશના આપી. ગણધરની દેશના પૂજા થયા પછી સુરઅસુરો નંદીશ્વર દ્વીપે જઈ અષ્ટાહિક ઉત્સવ કરીને પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

પ્રભુ શ્રી સુવિધિનાથના તીર્થમાં શ્વેત અંગવાળો, કાચબાના વાહનવાળો, બે દક્ષિણ ભુજાઓમાં બીજેડું અને અક્ષસૂત્ર તથા બે વામ ભુજાઓમાં નકુલ અને ભાલાને ધારણ કરનારો અખિત નામે યક્ષ પ્રભુની નજીક રહેનારો શાસનદેવતા થયો; તેમજ ગૌર વર્ણવાળી, વૃષભના વાહન ઉપર બેસનારી, બે દક્ષિણ ભુજામાં વરદ અને અક્ષસૂત્ર તથા બે વામ ભુજામાં કલશ અને અંકુશને ધારણ કરનારી. સુતારા નામે યક્ષણી પ્રભુની પાસે રહેનારી શાસનદેવી થઈ. એ બંને દેવતાઓથી અધિષ્ઠિત અને કૃપારસના સાગર જગત્પતિ પ્રભુ લોકોને બોધ કરતા પૃથ્વીપર વિહાર કરવા લાગ્યા.

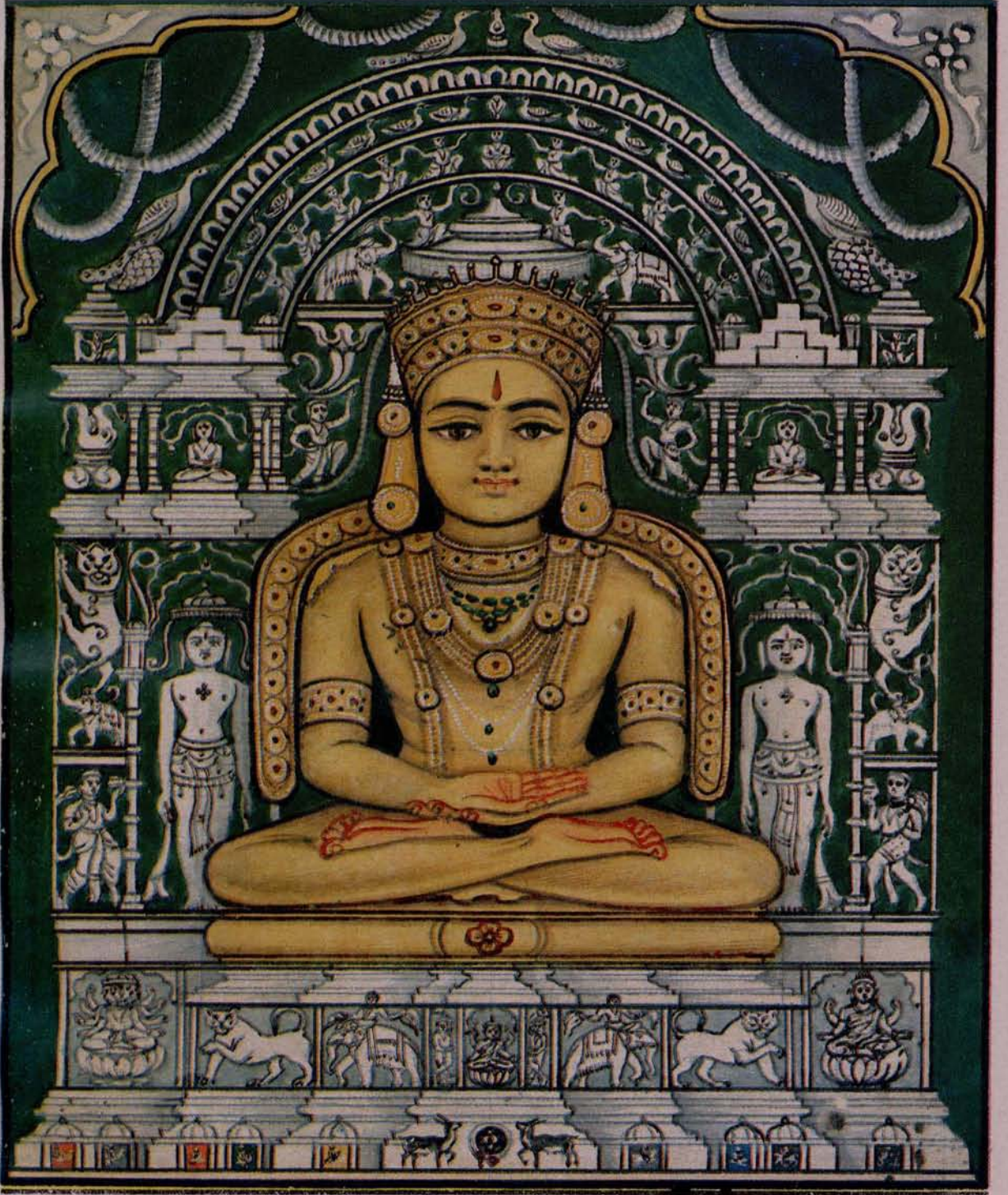
અઠ્યાવીશ પૂર્વાંગ અને ચાર માસે ઉભા એવા એક લાખ પૂર્વ પર્યંત વિહાર કરતા પ્રભુને બે લાખ સાધુઓ, એક લાખ ને વીશ હજાર સાધ્વીઓ, આઠ હજાર ને ચારસો અવધિજ્ઞાનીઓ, દોઢ હજાર ચૌદ પૂર્વધારી, સાડા સાત હજાર મનઃપર્થવજ્ઞાની, સાત હજાર અને પાંચસો કેવળજ્ઞાની, તેર હજાર વૈકિય લગ્નિવાળા, છ હજાર વાહલગ્નિવાળા, બે લાખ ને ઓગણત્રીશ હજાર શ્રાવકો અને ચાર લાખ ને ઘોંતેર હજાર શ્રાવિકાઓ-આટલો પરિવાર થયો.

પ્રાંતે પ્રભુ સમેતશિખર પર્વતે પધાર્યા. ત્યાં એક હજાર મુનિઓની સાથે અનશન કરી એક માસ સુધી તે પ્રમાણે રહ્યા. પ્રાંતે કાર્તિક માસની કૃષ્ણ નવમીએ મૂલ નક્ષત્રે હજાર મુનિઓની સાથે શૈલેશી ધ્યાનમાં લીન થઈ પ્રભુ અવ્યયપદને પ્રાપ્ત થયા. અર્દ્ધલાખ પૂર્વકુમાર વયમાં, અઠ્યાવીશ પૂર્વાંગે સહિત અર્દ્ધલાખ પૂર્વ રાજ્યપાળવામાં અને અઠ્યાવીશ પૂર્વાંગે રહિત એક લાખ પૂર્વ વ્રતમાં-એકંદર સર્વ મળી બે લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય શ્રી સુવિધિનાથ પ્રભુનું હતું. શ્રી ચંદ્રપ્રભ પ્રભુના નિર્વાણ પછી નેવું કોટી સાગરોપમ ગયા પછી સુવિધિ સ્વામીનું નિર્વાણ થયું. પ્રભુનું નિર્વાણ થયા પછી ઇંદ્રોએ એક હજાર મુનિઓની સાથે નવમા પ્રભુને વિધિ યુક્ત શરીરસંસ્કાર કરવા પૂર્વક મોક્ષપ્રાર્થિતને અનુપમ મહિમા કર્યો. પછી તેઓ પોતપોતાના પરિવાર સાથે સ્વસ્થાનકે ગયા.

શ્રી સુવિધિ સ્વામીના નિર્વાણ પછી કેટલોએક કાળ જતાં હુંડાવસર્પિણી^૧ કાળના દોષથી સાધુઓનો ઉચ્છેદ થઈ ગયો. પછી જેમ માર્ગબ્રુટ થયેલા વટેમાર્ગીઓ બીજા બાણીતા મુસાફરોને માર્ગ પૂછે તેમ ધર્મના અજ્ઞ લોક સ્થવિર શ્રાવકોને ધર્મ પૂછવા લાગ્યા. જ્યારે તેઓ પોતાને અનુસારે ધર્મ કહેવા લાગ્યા, ત્યારે લોકો તેઓની શ્રાવકોચિત અર્થપૂજા કરવા લાગ્યા; એવી રીતે પૂજા થવાથી દ્રવ્યાદિકમાં લુપ્થ થઈને એ સ્થવિર શ્રાવકોએ તત્કાળ નવાં કૃત્રિમ શાઓ રચી તેમાં વિવિધ જાતનાં મોટાં ફળવાળાં દાનો પ્રગટ કર્યાં. તેવા પ્રતિદિન દ્રવ્યાદિકમાં લુપ્થ આચાર્યો થઈને તેઓએ આલોક તથા પરલોકમાં નિશ્ચિત મોટાં ફળવાળાં કન્યાદાન, પૃથ્વીદાન,

૧ મહા કનિષ્ઠ અવસર્પિણી તે હુંડાવસર્પિણી.

॥ श्री शीतलनाथ ॥

सत्वाना परमानन्द-कन्दोद्भेदनवाम्बुद्रः ।

स्याद्वादा मृतनिःस्यन्दी, शीतलः पातु वोः जिनः ॥१०॥

લોહદાન, તિલદાન, કપાસદાન, ગોદાન, સ્વર્ણદાન, રૂપ્યદાન, ગૃહદાન, અશ્વદાન, ગજદાન અને શય્યાદાન વિગેરે વિવિધ દાનોને મુખ્યપણે ગણાવ્યાં, અને મોટી ઈચ્છાવાળા તેમજ દુબ્ધ આશયવાળા તેઓએ તે સર્વ દાન દેવા માટે યોગ્ય પાત્ર પોતે છે અને ખીબા અપાત્ર છે એમ જણાવ્યું. એવી રીતે લોકોની વચ્ચના કરતાં છતાં પણ તેઓ લોકોના ગુરૂ થઈ પડયા. વૃક્ષ વગરના દેશમાં એરંડાના વૃક્ષને પણ લોકો વેદિકા રચાવે છે.

એવી રીતે શ્રી શીતળ સ્વામીનું તીર્થ પ્રવર્તતાં સુધી આ ભરતક્ષેત્રમાં સર્વ પ્રકારે તીર્થોચ્છેદ રહ્યો. તેથી તે વખતમાં રાત્રીએ ધ્રુવડ પક્ષીની જેમ કનિષ્ઠ પ્રાહ્લણોએ આ ભરતક્ષેત્ર ઉપર પોતાનું એકછત્ર રાખ્ય ચલાવ્યું. તે પછી ખીબા છ જિનેશ્વરોના અંતરમાં પણ એટલે ધર્મનાથ ને શાંતિનાથના અંતર સુધી એવી રીતનું આંતરે આંતરે મિથ્યાત્વ પ્રવર્ત્યું, અને તીર્થનો ઉચ્છેદ થવાથી તે સમયમાં મિથ્યાદષ્ટિઓનો અસ્ખલિત પ્રચાર થયો.

ઇત્યાચાર્યશ્રીહેમચન્દ્રવિરચિતે ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષચરિતે
મહાકાવ્યે તૃતીયે પર્વણિ શ્રીસુવિધિસ્વામિચરિત્ર-
વર્ણનો નામ સપ્તમઃ સર્ગઃ ૭

સર્ગ ૮ મો.

શ્રી શીતળનાથ ચરિત્ર.

ચંદ્રનાં કિરણોની જેમ કુવલય^૧ ને યોધ કરનારા શ્રી શીતળનાથ પ્રભુના ચરણો તમેને મોક્ષ આપનારા થાઓ. ત્રણ જગત્ની શ્રોત્રઈદ્રિયને શીતળ કરનારૂં આ શીતળ ભગવાનનું ચરિત્ર હવે કીર્તન કરવામાં આવશે.

પુષ્કરવર દ્વીપાર્ધમાં પૂર્વવિદેહક્ષેત્રના આબૂષણરૂપ વજ્ર નામના વિજયમાં સુસીમા નામે એક ઉત્તમ નગરી છે. અનુત્તર વિમાનવાસીઓમાં જાણે કોઈ દેવ અહીં આવેલ હોય તેવો સર્વ રાજાઓમાં ઉત્તમ પદ્મોત્તર નામે ત્યાં રાજા હતો. તે રાજાનું શાસન કોઈનાથી ઉલ્લંઘન થઈ શકતું નહીં, અને તે સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર કરૂણા રાખતો, તેથી તેનામાં વીર અને શાંતરસ બન્ને જાણે સહોદર હોય તેમ સાથે રહેતા. જેમ ધનપતિ પોતાના ભંડારના રક્ષણમાં અને

૧ ચંદ્રવિકાસી કમળ. પક્ષે પૃથ્વીનું વલય-સુરાસુર મતુષ્માંદિ.

તેની વૃદ્ધિ કરવામાં જાત્રત (ઉદ્યમવંત) રહે તેમ એ રાજા અનેક નિર્વિદ્ધ ઉપાયોથી ધર્મને વધારતો હતો અને નિત્ય ધર્મારાધનમાં જાગૃત રહેતો હતો. 'આજે કે કાલે આ સંસારને ત્યાગ કરું' એવું ચિંતન કરતો તે રાજા વિદેશી પ્રાહુણીની જેમ સંસારવાસમાં અનાસ્થાથી (ભાંચે મને) રહેતો હતો. એમ કરતાં કરતાં યોગ્ય અવસર મળ્યે એકદા પાપાણુના કટકાની જેમ તેણે પોતાના વિસ્તારી રાજ્યને છોડી દઈને ટ્રિસ્તાથ નામના સૂરની સમીપે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી અતિચાર રહિત વ્રતોને આચરતા એવા એ સુખુદ્ધિમાન રાજામુનિએ આગમોક્ત સ્થાનકોના આરાધનવડે તીર્થકરનામકર્મ ઉપાજન કર્યું. વિવિધ અભિગૃહોથી અને તીવ્ર તપોથી સર્વ આયુષ્યનું નિર્ગમન કરી પ્રાપ્તે તેઓ પ્રાણુત નામના દશમા દેવલોકના અધિપતિ થયા.

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રને વિષે લક્ષ્મીથી સુંદર ભદ્રિલપુર નામે શ્રેષ્ઠ નગર છે. સમુદ્રના વલયવડે જંબૂદ્વીપની જગતી શોભે છે તેમ ચોતરફ આવેલી ખાઈના વલયવડે એ નગરને સુવર્ણમય કિલ્લો શોભી રહેલો હતો. સાયંકાળે બજારની પંક્તિઓમાં થતી દીવાઓની ણી નગરલક્ષ્મીની જાણે સુવર્ણની કાંઠી હોય તેવી જણાતી હતી. મોટી સમૃદ્ધિથી ભુજંગ^૧ અને વૃંદારક^૨ જનેને વિલાસ કરવાના સ્થાન રૂપ એ નગર લોગાવતી^૩ અને અમરાવતીના^૪ સારથીજ જાણે વસેલું હોય તેમ જણાતું હતું. તે નગરમાં વસતા ધનાઢય પુરૂષો ઉત્સવમાં જેમ સ્વજનને જમાડે તેમ પોતાની દાનશાળાઓમાં ભોજનાર્થી લોકોને વિવિધ જાતના ભોજનો જમાડતા હતા. તે નગરમાં શત્રુઓના મંડલને નમાડનાર દૃઢરથ નામે રાજા હતો, તે સમુદ્રની જેમ આખા જૂમંડળને વ્યાપીને રહેલો હતો. મોટા મહર્ષિઓ પણ તેના ગુણોનું વર્ણન કરતા હતા તે વખતે જાણે પોતાના અવગુણોનું વર્ણન કરતા હોય તેમ તે અધિક અધિક લબ્ધ પામતો હતો. શત્રુઓની પાસેથી બળાતકારે ગ્રહણ કરેલી લક્ષ્મી યાચકોને આપી દઈ અદત્તાદાન દોષનું જાણે તે પ્રાયશ્ચિત્ત લેતો હોય તેમ જણાતો હતો. તેની આગળ વારંવાર ભૂમિ ઉપર આળોટતા રાજાઓ સર્વાંગે ભૂમિનું આલિંગન કરીને ચિરકાળે ભૂપતિપણુને પ્રાપ્ત થતા હતા. મોટા વિદ્વાન ગુરૂજનો તેને લેશમાત્ર જ્ઞાનોપદેશ કરતા તોપણુ તે જ્ઞાનોપદેશ, જળમાં પડેલા તેલના ઝિંદુની જેમ તે રાજાના અંતઃકરણમાં વિસ્તાર પામી જતો હતો. નદીઓમાં ગંગાની જેમ સતીઓમાં અગ્રેસર અને હૃદયને આનંદ આપનારી નંદા નામે એ રાજાને એક પટ્ટરાણી હતી. મંદમંદ ચરણ-યાસથી મનોહરપણે ચાલતી તે રાણીની પાસે રાજહંસીઓ પણ ગતિ શીખવામાં જાણે તેની શિષ્યા હોય તેવી જણાતી હતી. એ રાણી જ્યારે સુગંધી મુખશ્વાસથી કાંઈપણુ બોલતી ત્યારે તેનું તે વચન સુગંધના પ્રસારથી જમરોને આકર્ષણ કરવાના મંત્રરૂપ થતું હતું. એ રૂપવતી રાણીને તેની પોતાનીજ ઉપમા ઘટતી, કારણકે મહત્વપણુમાં આકાશને ખીજી ઉપમા ઘટી શકે નહીં. મહારાણી નંદા પોતાના ગુણોથી દૃઢરથ રાજાના હૃદયમાં જાણે દઢપણુથી પરોવાયેલી હોય તેમ જણાતી હતી, અને મહારાજા દૃઢરથ

૧ ભુજંગ એટલે નાગદેવ અને નગરપક્ષે વિલાસી પુરૂષો. ૨ વૃંદારક એટલે દેવતા અને નગરપક્ષે મુખ્ય વતની ૩. ૩ નાગ દેવતાની નગરી. ૪. વૈમાનિક દેવતાની નગરી.

એ રાણીના ચિત્તમાં જાણે કેાતરાથેલા હોય તેમ રહેલા હતા.

અહીં પ્રાણુત કલ્પમાં પદ્મોત્તર રાજાના જીવે વીશ સાગરોપમતું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. ત્યાંથી ચ્યવીને વૈશાખ માસની કૃષ્ણ પચ્ચિને દિવસે ચંદ્ર પૂર્વાષાઠા નક્ષત્રમાં આવતાં નંદાદેવીની કુક્ષિમાં તે જીવ ઉત્પન્ન થયો. તે વખતે તીર્થંકરના જન્મને સૂચવનારાં ચૌદ મહાસ્વપ્ન સુષ્પે સુતેલાં દેવીએ અવલોકન કર્યાં. પછી માઘમાસની કૃષ્ણ દ્વાદશીને દિવસે ચંદ્ર પૂર્વાષાઠા નક્ષત્રમાં આવતાં શ્રીવત્સના લાંછનવાળા અને સુવર્ણના જેવા વર્ણવાળા પુત્રને દેવીએ જન્મ આપ્યો.

એ અવસરે આઠ અધોલોકવાસી, આઠ ઉર્ધ્વલોકવાસી, આઠ આઠ રૂચક દ્વીપમાં ચારે દિશાઓના પર્વતોપર રહેનારી, ચાર વિદિશાના પર્વતોપર રહેનારી અને ચાર રૂચક દ્વીપની મધ્યે રહેનારી-મળી છપ્પન દિક્કુમારીઓ આસન ચલિત થવાથી ત્યાં આવી, અને તેઓએ સૂતિકાકર્મ કર્યું, પછી દેવતાઓથી પરવરેલો શકેંદ્ર તરત ત્યાં આવી પ્રભુને લઈને મેરૂપર્વતના મસ્તકપર ગયો. ત્યાં પ્રભુને ઉત્સંગમાં લઈ અતિપાંડુકબલા નામની શીલા ઉપરના રત્નમય સિંહાસન ઉપર તે બેઠો. પછી અચ્યુતાદિક ઇંદ્રોએ સમુદ્રો, નદીઓ અને દ્રહોમાંથી મંગાવેલા જળવડે પ્રભુને અભિષેક કર્યો. ત્યારપછી શકેંદ્રે ઈશાન ઇંદ્રના યોગામાં પ્રભુને સ્થાપીને પોતે વિકુર્વેલા સ્ફટિકમય ચાર વૃષલોના શંગાગ્રમાંથી નીકળતા જળવડે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું, અને દિવ્ય અંગરાગ તથા આભૂષણાદિકથી પ્રભુને અર્ચિત કરી નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

“હે પ્રભુ! ઈક્વાકુ કુળરૂપી ક્ષીરસમુદ્રમાં ચંદ્રરૂપ અને આ જગતની મહાનિદ્રાનો નાથ કરવામાં સૂર્ય સમાન એવા તમે વર્તો. હે નાથ! તમને જોવાને, તમારી સ્તુતિ કરવાને અને તમારૂં પૂજન કરવાને માટે મારા શરીરમાં અનંત નેત્રો, અનંત જિહ્વાઓ અને અનંત ભુજાઓ થાય એવી હું ઈચ્છા રાખું છું. દશમા તીર્થંકર પ્રભુ તમારા ચરણકમલમાં મેં આ પુષ્પો સ્થાપન કર્યાં, તેથી હવે મને તેનું ફળ સંપાદન થઈ ચૂક્યું છે. હુઃખના તાપથી પીડાયેલા લોકોને અમંદ આનંદ આપનારા એવા તમે આ મનુષ્યલોકમાં નવીન મેઘની જેમ અવતરેલા છે. વસંત ઋતુવડે વૃક્ષોની જેમ તમારા દર્શનથી આજે સર્વ પ્રાણીઓ નવીન શોભાવાળા થયેલા છે. જે દિવસો તમારા દર્શનથી પવિત્ર છે તેજ મારે ખરા દિવસો છે; બાકીના જે દિવસો છે તે તો મારે કૃષ્ણપક્ષની રાત્રી જેવા છે. આત્માની સાથે નિત્યપણે પરોવાયેલા પ્રાણીઓનાં કુર્કર્મો અચસ્કાંત મણિથી લોઢાની જેમ તમારા દર્શનાદિકથી આજે જુદા પડી જાઓ. આ લોકમાં, સ્વર્ગમાં કે બીજે ગમે ત્યાં હું રહું તોપણ તમનેજ હૃદયમાં વહન કરનારો હું તમારૂં વાહન થાઉં એવી ઈચ્છા રાખું છું.”

આ પ્રમાણે દશમા તીર્થંકરની સ્તુતિ કરીને શકેંદ્રે પ્રભુને લઈ નંદાદેવીપાસે જેમ હતા તેમ મૂક્યા. પ્રાતઃકાળે પ્રભુના જન્મથી હર્ષ પામેલા દૈવરથ રાજાએ કેદીઓને કારાગૃહમાંથી મુક્ત કર્યા અને મોટા મહોત્સવ કર્યો, કારણકે તેવા પુરૂષોનો જન્મ બધા જગતના મોક્ષને અર્થે થાય છે. પ્રભુ જ્યારે ગર્ભમાં હતા ત્યારે રાજાનું તપ્ત થયેલું અંગ નંદાદેવીના સ્પર્શથી

શીતળ થઈ ગયું હતું તેથી રાજ્યે પ્રભુનું શીતળ એવું નામ પાડ્યું. વેલાધારી દેવેથી સમુદ્રની વેલાની જેમ દેવકુમારેએ નિરંતર સેવેલા જગત્પતિ દિવસે દિવસે વધવા લાગ્યા, અનુક્રમે પ્રભુએ શિશુવય ઉદ્ધાંધન કરી, અને વટેમાર્ગે જેમ ગામથી નગરમાં પહોંચે તેમ યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. જેની બન્ને તરફ મોટી વેલ ટેકતી હોય તેવા વૃક્ષની જેમ બનુ-પર્યાંત લંગાયમાન હાથવાળા પ્રભુનું નેવું ધનુષ્ય જિંચું શરીર શોભતું હતું. એ કે પ્રભુ વિષય સુખ ભોગવવામાં નિરુપૃહ હતા તેા પણ હાથી જેમ પિંડને ગ્રહણ કરે તેમ માતાપિતાની પ્રાર્થનાથી કુલીન કન્યાનું તેમણે પાણિગ્રહણ કર્યું; અને પચવીશ હજાર પૂર્વની વય થયા પછી પિતાની દક્ષિણ્યતાથી પ્રભુએ રાજ્યનેા પણ સ્વીકાર કર્યો. અપૂર્વ પરાક્રમવાળા પ્રભુએ પૂર્વ-ક્રમથી આવેલા રાજ્યનું પચાસ હજાર પૂર્વ સુધી વિધિથી પાલન કર્યું. પછી પ્રભુનું મન સંસારવાસમાંથી તદન વિરક્ત થયું, એટલે તત્કાળ લોકાંતિક દેવતાનાં આસનેા ચળાયમાન થયાં. તેઓએ અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યું કે ‘જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણ ભરતાદ્વની અંદર દશમા તીર્થ’કર ઉત્પન્ન થયેલા છે. તેઓ હાલ મત ગ્રહણ કરવાને માટે ઇચ્છાવાન વર્તે છે, તેથી આપણે ત્યાં જઈને તે કાર્યમાં તેમને પ્રેરણા કરીએ, કારણકે આપણું હમેશાંનું તે કૃત્ય છે.’ આ પ્રમાણે વિચારી સારસ્વતાદિક દેવતાઓ પ્રહ્મલોકમાંથી ત્યાં આવી પ્રભુને નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે વિજ્ઞાપિત કરવા લાગ્યા—‘હે નાથ! અરણ્યમાં જળપ્રવાહની જેમ આ દુસ્તર સંસારમાં તીર્થનેા અભાવ થયેલો છે, તેથી જગત્ ઉપર કૃપા કરીને ધર્મતીર્થને પ્રવર્તાવો.’ આ પ્રમાણે કહી લોકાંતિક દેવતાઓ પ્રહ્મ દેવલોકમાં પાછા ગયા. પછી શીતળનાથ સ્વામીએ સાંવત્સરિક દાન આપવા માંડ્યું. વાર્ષિક દાનને અંતે ઇંદ્રનાં આસનેા ચલિત થયાં, એટલે તેઓએ આવી શીતળ પ્રભુનેા દીક્ષાકલ્યાણક સંબંધી સનાત્રમહોત્સવ કર્યો; પછી ત્રણ જગત્ના આભૂષણરૂપ પ્રભુએ અંગરાગ તથા વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કર્યાં. એક ઇંદ્રે પ્રભુને હાથનેા ટેકો આપ્યો અને બીજા ઇંદ્રોએ તેમની ઉપર ચામરાદિ ધારણ કર્યાં, એટલે પ્રભુ ચંદ્રપ્રભા નામના શિબિકારત્ન ઉપર આરૂઢ થયા. પછી હજારો સુર, અસુર અને મનુષ્યેના પરિવાર સાથે પ્રભુ પોતાના નગરની બહાર સહસ્રામ્ર નામના વનમાં આબ્યા. ત્યાં આવી જેને મોક્ષગતિ પ્રિય છે એવા પ્રભુએ સંસારસમુદ્રને તરી જવાની ઇચ્છાથી પોતાના સર્વ આભૂષણ તત્કાળ ભારની પેઠે છોડી દીધાં. ઇંદ્રે નાખેલા દેવદૂબ્ય વસ્ત્રને ખભા ઉપર ધારણ કરતા પ્રભુએ પ્રથમ પાંચમુષ્ટિવડે કેશનેા લોચ કર્યો. તે કેશને ક્ષીરસમુદ્રમાં નાખી આવીને ઇંદ્રે સર્વ કોળાહળનેા નિષેધ કર્યો, અને દ્વારપાળની જેમ અંજલી જોડી પ્રભુની આગળ જિલો રહી. એટલે માઘ માસની કૃષ્ણ દ્વાદશીએ પાછલે પહોરે ચંદ્ર પૂર્વાષાઠા નક્ષત્રમાં આવતાં છકૂતપ જેમણે કર્યો છે એવા પ્રભુએ એક હજાર રાજ્યેની સાથે સુર અસુર, અને રાજ્યેની સમક્ષ સર્વ સાવધ યોગનું પ્રત્યાખ્યાન કર્યું, અર્થાત્ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. તેજ વખતે તેમને મનઃપર્યાવ નામે ચોથું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું; અને દેવતા વિગેરે સર્વે પ્રભુને પ્રણામ કરીને પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

પછી બીજે દિવસે રિષ્ટ નગરમાં પુનર્વાસુ રાજને ઘેર પ્રભુએ પરમઅન્નથી પારણ કર્યું.

ત્યાં દેવતાઓએ વસુધારાદિ પાંચ દિવ્ય પ્રગટ કર્યા; અને રાજાએ જ્યાં પ્રભુ ઉભા રહ્યા હતા ત્યાં એક સુવર્ણ પીઠ રચાવી. પછી વિવિધ અભિગ્રહને ધારણ કરતા અને પરીવહોને સહન કરતા એવા પ્રભુ છદ્મસ્થપણે ત્રણ માસ પર્યાંત વિહાર કરી સહસ્રામ વનમાં ફરીવાર આવ્યા. ત્યાં પીપળાના વૃક્ષ નીચે પ્રભુ કાયોત્સર્ગ ધ્યાને રહ્યા. જગતના ગુરૂ એવા પ્રભુએ સુભટ જેમ કિલ્લા ઉપર ચડી શત્રુઓને મારે તેમ શુકલ ધ્યાનના ખીજા પાયા ઉપર ચડી ધાતિકર્મનો નાશ કર્યો. તત્કાળ યોગમાસની કૃષ્ણ ચતુર્દશીએ ચંદ્ર પૂર્વાષાઠા નક્ષત્રમાં આવતાં શીતલનાથ સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, સુર અસુરોએ આવીને ચાર ચાર દ્વારવાળા રત્ન, સુવર્ણ અને રૂપાના ત્રણ ગઢવાળું સમવસરણુ રચ્યું. તેમાં પ્રભુએ પૂર્વદ્વારથી પ્રવેશ કરી તેની મધ્યમાં રહેલા એક હબ્બર ને એંશી ધનુષ્ય ઉંચા ચૈત્યવૃક્ષની પ્રદક્ષિણા કરી; અને ‘તીર્થાવ નમઃ’ એમ ઉચ્ચાર કરી રત્નસિંહાસનપર પૂર્વમુખે ધિરાજમાન થયા. દેવતાઓએ તેમના જેવાજ ત્રણ પ્રતિબિંબો વિકુર્વી ખીજા ત્રણ દિશાઓમાં સ્થાપન કર્યાં. પછી મયૂરો જેમ મેઘગર્જનાની ઉત્કંઠા ધરાવતા બેસે, તેમ મનુષ્ય, દેવતા વિગેરે સર્વ પ્રભુની દેશના શ્રવણ કરવાની ઉત્કંઠા રાખીને યોગ્ય સ્થાને બેઠા. તે અવસરે સૌધર્મકદપનો ઈંદ્ર મસ્તકવડે પૃથ્વીતળનો સ્પર્શ કરી શીતલનાથ સ્વામીને પ્રણામ કરી અંજલિ બેઠી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

“હે ત્રણ ભુવનોના પતિ! જે પુરૂષો તમારા ચરણકમલના નખની કાંતિના જલરૂપી જળના પ્રવાહમાં સ્નાન કરી કરીને પોતાના આત્માને પવિત્ર કરે છે તેઓને ધન્ય છે. સૂર્યથી જેમ આકાશ, હંસથી જેમ સરોવર અને રાજાથી જેમ નગર તેમ તમારાથી આ ભરતક્ષેત્ર શોભે છે. સૂર્યનો અસ્ત અને ચંદ્રના ઉદયના અંતરમાં અંધકારથી પ્રકાશ પરાભવ પામે છે તેમ નવમા દશમા બે પ્રભુના અંતરમાં મિથ્યાત્વથી ધર્મ પરાભવ પામ્યો છે. વિવેકરૂપી લોચન વગરનું આ જગત્ અંધ થઈ જાયું દિગ્મૂઢ થયું હોય તેમ સર્વ પ્રકારે કુમાર્ગોમાં પ્રવર્તે છે. સર્વ લોકો જાંતિ પામીને અધર્મને ધર્મભુદ્ધિથી અને અદેવને દેવભુદ્ધિથી અને અગુરૂને ગુરૂભુદ્ધિથી ગ્રહણ કરે છે. એવી રીતે આ જગત્ નરકરૂપ ખાડામાં પડવાને જેવામાં તૈયાર થયેલું હતું, તેવામાંજ તેના પુષ્પોદયથી સ્વાભાવિક દયાના સમુદ્ર એવા તમે અવતરેલા છો. હે પ્રભુ! જ્યાં સુધી તમારા વચનરૂપી અમૃત આ લોકમાં પ્રસર્યું નથી ત્યાં સુધીજ આ લોકમાં મિથ્યાત્વરૂપી સર્પ ચિરકાળ સમર્થ થઈ પ્રવર્તે છે; પણ ધાતીકર્મોના ક્ષયથી જેમ તમોને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે તેમ તમારા ઉપદેશથી આ જગતને મિથ્યાત્વનો નાશ થઈને સમકિતની પ્રાપ્તિ થશે.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને શકેંદ્ર વિરામ પામ્યા, એટલે શીતલનાથ પ્રભુએ અમૃતના જેવી મધુર વાણીથી આ પ્રમાણે દેશના આપવા માંડી.

“આ સંસારમાં સર્વ પદાર્થોદિ વિવિધ જાતિનાં દુઃખનાં કારણ અને ક્ષણિક છે, તેથી

“ સર્વ પ્રાણીઓએ મોક્ષને માટે પ્રયત્ન કરવો. જોઈએ તે મોક્ષ સંવર કરવાથી થઈ શકે છે. “ સર્વ આશ્રવોનો જે નિરોધ કરવો તે સંવર કહેવાય છે, તે સંવર દ્રવ્ય અને ભાવથી જે પ્રકારે છે. જે કર્મપુદ્ગળના ગ્રહણનો છેદ કરે તે દ્રવ્યસંવર કહેવાય છે, અને જેમાં સંસારહેતુ ક્રિયાનો ત્યાગ થય તે ભાવસંવર કહેવાય છે. જે જે ઉપાયથી જે જે આશ્રવનો નિરોધ થાય તે તે આશ્રવના નિરોધને માટે વિદ્વાનોએ તે તે ઉપાય યોજવો ઉચિત છે. “ તે ઉપાય આ પ્રમાણે :- ક્ષમાથી ક્રોધનો, કૌમલતાથી માનનો, સરલતાથી માયાનો અને નિઃસ્પૃહતાથી લોભનો નિરોધ કરવો.^૧ અસંયમવડે ઉન્મત્ત થયેલા વિષ જેવા વિષયોનો મહા-મતિ પુરૂષે અખંડ સંયમવડે નિરોધ કરવો. ત્રણ ગુણ્તિઓથી ત્રણ યોગને વશ કરવા. અપ્રમાદથી પ્રમાદને સાધ્ય કરવો અને સર્વ સાવધ યોગના ત્યાગથી અવિરતિને સાધવી (કબજે કરવી). સંવરને અર્થે ઉદ્યમ કરનારા પુરૂષે સદર્શનથી મિથ્યાત્વનો અને ચિત્તની ઉત્તમ સ્થિરતાથી સૌદ્રધ્યાનનો વિજ્ય કરવો. જેમ મધ્ય ચોકમાં આવેલા ઘણા દ્વારવાળા ઘરના દ્વારો જે ઉઘાડા રહે તો તેમાં જરૂર રજનો પ્રવેશ થાય છે અને પ્રવેશ થયેલ રજ સ્નેહ (ચીકાશ)ના યોગથી તન્મયપણે બંધાઈ જાય છે; પણ જે તે ઘરનાં દ્વાર બંધ કરી દીધાં હોય તો તેમાં રજ પેસતી નથી, તેમ દ્રવ્યપણે બદ્ધ પણ થતી નથી. વળી જેમ કોઈ સરોવરમાં ચારે બાજુ ગરનાળાં ખુલ્લાં હોય છે તો તેમાં સર્વ દ્વારોથી જળ પેસી જાય છે, પણ જે તે દ્વાર રૂંધેલાં હોય તો તેમાં જરા પણ જળ પેસી શકતું નથી; તેમજ કોઈ વહાણનાં મધ્ય ભાગમાં છિદ્ર પડેલાં હોય છે તો તેમાંથી જળ પેસી જાય છે, પણ જે તે છિદ્રો બંધ કરી દીધાં હોય તો તેમાં જરાપણ જળ પેસી શકતું નથી, તેવી રીતે યોગાદિક આશ્રવદ્વારોનું સર્વ પ્રકારે રૂંધન કરવાથી સંવરથી શોભતા એવા જીવમાં કર્મદ્રવ્યનો પ્રવેશ થઈ શકતો નથી. આશ્રવદ્વારનો નિરોધ સંવરવડે થાય છે, અને એ સંવર ક્ષમા વિગેરે ભેદથી બહુ પ્રકારે કહેલો છે. ચડતા ચડતા ગુણુસ્થાનોમાં જેનો જેનો સંવર થાય તે તે નામનો સંવર કહેવાય છે. પારંગતોમાં મિથ્યાત્વનો ઉદય બંધ થવાથી જે સંવર થાય છે તે મિથ્યાત્વસંવર કહેવાય છે. દેશવિરતિ વિગેરે ગુણુકાણામાં જે સંવર થાય છે તે અવિર-તિસંવર છે. અપ્રમત્તસંયત વિગેરે ગુણુકાણામાં જે સંવર થાય છે તે પ્રમાદસંવર કહેવાય છે. ઉપશાંતમોહ ને ક્ષીણમોહ ગુણુકાણામાં કષાયનો સંવર થવાથી તે કષાયસંવર કહેવાય છે, અને અયોગી કેવળી નામના ચૌદમા ગુણુકાણામાં યોગ સંવર સંપૂર્ણપણે થાય છે. જેમ વહાણવટી છિદ્રરહિત વહાણવડે સમુદ્રના અંતને પામે છે, તેમ સદ્બુદ્ધિવાળો પુરૂષ ઉપર પ્રમાણે સંવરયુક્ત થઈને આ સંસારના અંતને પામે છે. ”

આ પ્રમાણેની પ્રભુની દેશના સાંભળીને ઘણા જીવો પ્રતિબોધ પામ્યા. કોઈએ દીક્ષા લીધી, અને કોઈએ શ્રાવકપણું ગ્રહણ કર્યું. પ્રભુના આનંદ વિગેરે એકાંશી ગણુધરો થયા.

૧ અવિરતિ સમ્ભવ દષ્ટિમાં.

પ્રભુની ધર્મદેશના પૂર્ણ થયા પછી આનંદ ગણુધરે ધર્મદેશના આપી, અને આનંદ ગણુધરની દેશના પૂર્ણ થયા પછી સુર, અસુર અને નરેશ્વરો પ્રભુને નમસ્કાર કરી પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

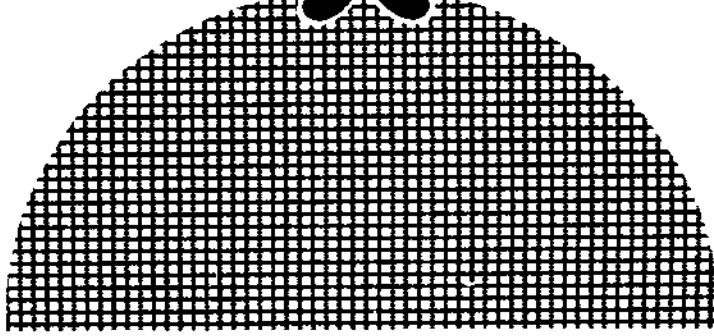
તે વખતે ત્રણ નેત્રવાળો, ચાર મુખવાળો, પદ્મના આસનપર બેસનારો, શ્વેતવર્ણુવાળો, પોતાની ચાર જમણી ભુજમાં બીજોર, સુર્જર, સંપાદ અને અભયને ધારણુ કરનારો અને ચાર ડાબી ભુજમાં નકુલ, ગદા, આબુક અને અક્ષસૂત્રને ધરનારો બ્રહ્મ નામે યક્ષ અને મૃગ જેવા નીલ વર્ણુવાળી, મેઘના વાહનવાળી, બે દક્ષિણુ ભુજમાં વરદ અને પાસને ધરનારી અને બે વામ ભુજમાં કૂલ અને અંકુશને રાખનારી અશોકા નામેદેવી—એ બન્ને દશમા તીર્થંકર શ્રી શીતળનાથ પ્રભુના શાસનદેવતા થયા.

તે બન્ને શાસનદેવતા જેમની નિરંતર ઉપાસના કરે છે એવા શીતળ પ્રભુએ ત્રણ માસે ઉણા પચવીશ હજાર પૂર્વ સુધી વિહાર કર્યો. એક લાખ મુનિઓ, એક લાખ ને છ હજાર સાધવીઓ, ચૌદસો ચૌદપૂર્વાધારી, સાત હજાર ને બસો અવધિજ્ઞાની, સાડાસાત હજાર મનઃ પર્યાવજ્ઞાની, સાત હજાર કેવળજ્ઞાની, બાર હજાર વૈકિયલખિધવાળા, પાંચ હજાર ને આઠસો વાદલખિધવાળા, બે લાખ નવ્યાશી હજાર શ્રાવકો તથા ચાર લાખ ને અઠાવન હજાર શ્રાવિકાઓ—આ પ્રમાણે શીતળનાથ પ્રભુનો વિહાર કરતાં પરિવાર થયો. મોક્ષ થવાનો કાળ પ્રાપ્ત થતાં પ્રભુ ત્રિમેતશિખર પર્વતે પધાર્યા. ત્યાં એક હજાર મુનિઓની સાથે પ્રભુએ એક માસનું અનશન કર્યું. માસને અંતે વૈશાખ માસની કૃષ્ણ બીજને દિવસે પૂર્વાષાઠા નક્ષત્રમાં ચંદ્ર આવતાં શીતલનાથ પ્રભુ તે મુનિઓની સાથે મોક્ષે ગયા. કુમારવયમાં પચવીશ હજાર પૂર્વ, પૃથ્વીને પાળવામાં પચાસહજાર પૂર્વ અને દ્વીક્ષાપર્યાયમાં પચવીશ હજાર પૂર્વ—એ પ્રમાણે એકંદર શ્રી શીતલનાથ પ્રભુએ એક લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય સંપૂર્ણ કર્યું શ્રી સુવિધિસ્વામીના નિર્વાણ પછી નવકોટી સાગરોપમ ગયા ત્યારે શ્રી શીતલનાથ પ્રભુનો નિર્વાણકાળ થયો. હજાર મુનિઓની સાથે શ્રી શીતલ પ્રભુ મોક્ષ પામ્યા, પછી અચ્યુત વિગેરે ઇંદ્રોએ યથાયોગ્ય તેમને તથા બીજા મુનિજનોને મોટી શોભાવાળો નિર્વાણગમનનો મહિમા કર્યો અને પછી તેઓ પોતપોતાના દેવલોકમાં ગયા.

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये तृतीये पर्वणि श्रीशीतलनाथस्वामीचरित्र-
वर्णने नामाष्टमः सर्गः ८

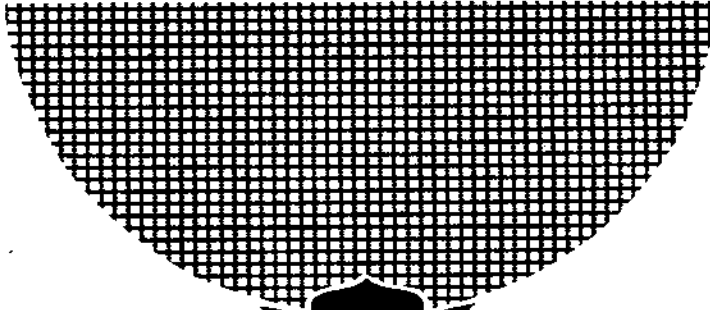
श्रीसंभवप्रभृति तीर्थकृतां तृतीये—
ऽष्टानां चरित्र महर्षवरेऽष्टसर्गे ।
ध्येयं पदस्थमित्थ वारिरुहेऽष्टपत्रे—
ऽनुध्यायतो भवति सिद्धिरवश्यमेव ॥ १ ॥
॥ समाप्तं चेदं तृतीयं पर्वं ॥

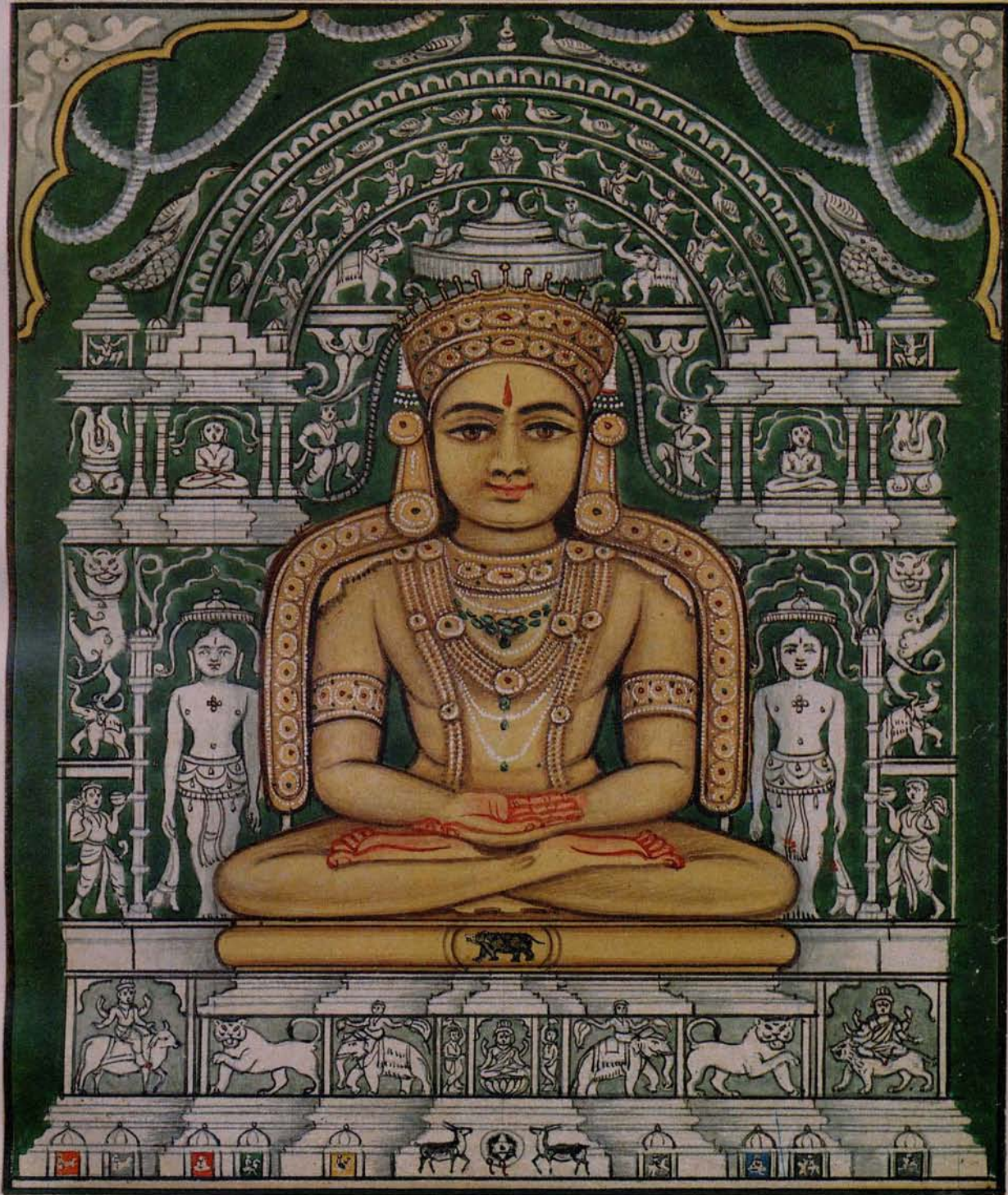

श्री त्रिषष्टि शलाका पुरुष चरित्रनुं

तृतीय पर्व सभास.

॥ श्री श्रेयांसनाथ ॥

भवरोगार्तजन्तूना,-मगदङ्कारदर्शनः ।

निःश्रेयसश्चीरमणः, श्रेयांसः श्रेयसेडस्तु वः ॥११॥

શ્રી ત્રિષષ્ટિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર

પર્વ ૪ થું.

શ્રીશ્રેયાંસનાથ ચરિત્ર

સર્ગ ૧ લો

શ્રીશ્રેયાંસનાથ ચરિત્ર

શ્રીશ્રેયાંસપ્રમો : પાદા : શ્રેયો વિશ્રાણયંતુ વ : ।

નિ : શ્રેયસપથાલોકદીપાયિત્તનલ્લાંશવ : ॥ ૧ ॥

“ મોક્ષમાર્ગને પ્રકાશ કરવામાં જેમના નખો દીપકનું આચરણ કરે છે એવા શ્રી શ્રેયાંસ પ્રભુના ચરણ તમેને શ્રેય પ્રત્યે આપો.” હવે ત્રણ જગતને પવિત્ર કરનારૂં અને કર્મરૂપી વલ્લીઓને કાપનારૂં શ્રી શ્રેયાંસ પ્રભુનું ચરિત્ર કહીએ છીએ.

પુંકરવર દ્વીપાર્દમાં પૂર્વ વિદેહક્ષેત્રને વિષે કચ્છ નામના વિજયની અંદર ક્ષેમા નામે એક ઉત્તમ નગરી છે. ત્યાં રાજાઓના મુગટોથી જેમના ચરણરૂપી કમળ ઘસાયા કરે છે એવો નલિનીગુહમ નામે ગુણોથી નિર્મળ રાજા હતો. જગતમાં એકજ મહાભુજ અને મોટા પરાક્રમવાળા એ રાજાએ પોતાના રાજ્યના અંગે વિકલ ન થાય એમ ધારીને પોતાના મંત્ર (વિચાર) બળથી શત્રુઓની લક્ષ્મીને આકર્ષણ કરનારા મંત્રીઓ રાખ્યા હતા, અથા દેશને સ્વર્ગના દેશ જેવો સર્વ અરિષ્ટરહિત કર્યો હતો, વૈતાલ્ય ગિરિ તથા વિદ્યાધરના નગરની સ્પર્ધા કરે તેવા કિલ્લાઓ બાંધ્યા હતા, કુબેરના પણ સર્વ ભંડારોને હંકારે તેવા બળના કર્યા હતા, હાથીઓ, ઘોડાઓ, પાયદલ અને રથોથી પૃથ્વીને ઢાંકી દે તેવું સૈન્ય એકઠું કર્યું હતું, અને શત્રુઓના હૃદયરૂપ ક્ષેત્રોને ખેડે તેવા મિત્રો કર્યા હતા. વિવેકથી નિર્મળ મનવાળો એ મહાપ્રાણ રાજા સારરૂપ ગણાતાં શરીર, યૌવન અને લક્ષ્મીને અસાર માનતો હતો. શુદ્ધ બુદ્ધિવાળો એ રાજા નઠારાં લોજનથી દિવસની જેમ અને કુશચ્યાથી રાત્રીની જેમ રાજ્યમાં આસક્ત થયા વિના કાળને નિર્ગમન કરતો હતો. છેવટે ધર્મબુદ્ધિવાળા એ નૃપતિએ તત્ત્વબોધરૂપ ઔષધિવડે રાજ્યરૂપ રાગને છોડી ઈર્ષને વજ્રદંત મુનિએ આપેલી દીક્ષા અહ્મણ કરી. તીવ્ર તપ તપતાં અને પરીષ્કોને સહન કરતાં એ મમતા રહિત

રાજમુનિ કર્મની જેમ શરીરને કૃશ કરતા છતાં વિહાર કરવા લાગ્યા. પ્રવચન સિદ્ધાંતમાં કહેલા અર્હંદ્વલકત્યાદિક સ્થાનકોના આરાધનથી તેમણે તીર્થંકરનામકર્મ દઢ રીતે ઉપાર્જન કર્યું. અવસાનકાળે એ તપસ્વી મુનિ શુભ ધ્યાન ધરી અને ચાર શરણુ લેવામાં તત્પર થઈ મહાશુક નામના સાતમા સ્વર્ગલોકમાં ગયા.

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રનું આબૂષણ અને ભૂમિતું જાણે રત્નમય નુપૂર ન હોય તેવું (સિંહપુર નામે નગર છે. ત્યાં આવેલા મંદિરોની રત્નમય ભીંતોમાં તારાઓના પ્રતિબિંબ પડે છે. તેથી તે રંગબેરંગી પટની શોભાને ધારણુ કરે છે. તે નગરના કિલ્લાની મેખલામાં મેઘ આવી આવીને વિશ્રામ લે છે, તે દષ્ટિદોષની રક્ષાને માટે જાણે કાજળના તિલક કર્યાં હોય તેવા જણાય છે, ત્યાંના ધનાઢય લોકોના ઘરોમાં ફરતી સ્ત્રીઓના સુંદર નુપૂરશબ્દોવડે લક્ષ્મીદેવી હમેશાં સંગીતઉત્સવ કરતી હતી. જ્યારે વર્ષાદ વરસતો ત્યારે તે નગરીના ગૃહોમાંથી પ્રસરતા જળના પ્રવાહ રત્નોને તાણી જતા હતા; જેથી તે વખતે રત્નાકરના પ્રવાહની તુલનાને પામતા હતા.

આ સુંદર નગરમાં યશવડે વ્યાપ્ત, ભુજપરાકમથી સમર્થ અને વિષ્ણુના જેવા પરાકમવાળો (વિષ્ણુરાજ નામે રાજા હતો. તેનામાં ઈન્દ્રિયજય નામે એવો ઉત્તમ ગુણ હતો કે પૃથ્વીમાં નાખેલું ખીજ જેમ ધાન્યરાશિને ઉત્પન્ન કરે તેમ તે ગુણરાશિને ઉત્પન્ન કરતો હતો. પ્રણામ કરનાર ઉપર તુષ્ઠ થયેલી અને શત્રુ ઉપર રૂષ્ઠ થયેલી તે રાજાની દષ્ટિ લક્ષ્મીની અને ભીતિ(ભય) ની સ્વયંવર માલારૂપ થતી હતી, જેમ યોગ્યતાથી દાનધર્મ અને સત્ય વચનથી વાણી શોભે તેમ ઉન્નવળ યશથી તેનું પરાકમ શોભતું હતું શૌર્ય, ગાંભીર્ય અને ધર્માદિક ગુણોનું, કીડાતું તથા સંગીતનું તે એક સ્થાન હતો. ઈન્દ્રને જેમ ઈદ્રાણી તેમ સ્થિરતાના ગુણથી જાણે ખીજ પૃથ્વી હોય તેવી સ્વરૂપથી પ્રકાશિત વિષ્ણુ નામે તેને પત્ની હતી. તે શિરીષના પુષ્પ જેવા કોમળ પોતાના શરીર ઉપર ખર્જૂની ધારા જેવું તિક્ષ્ણ સતીવ્રતરૂપ આબૂષણ ધારણુ કરતી હતી. જેમ મહારાજ વિષ્ણુ પરાકમથી અનુપમ હતા તેમ તે રાણી રૂપલાવણ્યની સંપત્તિથી અનુપમ હતી, તે પોતાની ગતિમાંજ મંદ હતી પણ ધર્મકાર્યમાં મંદ નહોતી, અને દેહના મધ્ય ભાગમાંજ તુચ્છ (કૃશ) હતી પણ આશય (વિચાર) માં તુચ્છ નહોતી. પરસ્પર જાણે તેમનું ચિત્ત પરિવાયેલું હોય તેમ નિર્વિદ્ધ કીડા કરતા તે રાજા અને રાણીને પરસ્પર અક્ષય પ્રીતિ બંધાયેલી હતી.

આ તરફ મહાશુક દેવલોકમાંથી નલિનીગુદમ રાજાને જીવ પોતાનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, જ્યેષ્ઠ માસની કૃષ્ણ પક્ષીએ ચંદ્ર શ્રવણ નક્ષત્રમાં આવતાં ત્યાંથી વ્યવીને વિષ્ણુદેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તે વખતે નારકીઓને પણ સુખ થયું અને ત્રણ જગત્માં ઉદ્યોત થઈ રહ્યો; કારણકે તીર્થંકરોના દરેક કલ્યાણકમાં એક ક્ષણ એમ થાય છે. તે વખતે વિષ્ણુદેવીએ તીર્થંકરના જન્મને સૂચવનારા ચૌદ મહાસ્વપ્ને સુખમાં પ્રવેશ કરતા જોયાં. પ્રથમ સ્વપ્ને જાણે સંક્ષેપેલો વૈતાઢય

પર્વત હોય તેવો શ્વેતવર્ણી હસ્તી, બીજો સ્વપ્ને મસ્ત્ય સહિત શરદ્ગતુનો મેઘ હોય તેવો ઉંચા શૃંગવાળો શ્વેત ઋષભ, બીજો છત્ર ધરુ હોય તેવો ઉંચા પુંછવાળો કેશરીસિંહ, બીજો બીજી પોતાની મૂર્તિ હોય તેવી અભિષેક થતી લક્ષ્મીદેવી, બીજો પોતાનો મૂર્તિમાન યશ હોય તેવી સુગંધી પુષ્પમાલા. બીજો અમૃતનો કુંડ હોય તેવો જ્યોત્સ્ના સહિત પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર, બીજો દેવલોકનું સીમંત રત્ન હોય તેવું દેદિપ્યમાન સૂર્યમંડળ, શાખાઓ યુક્ત વૃક્ષ હોય તેવો ચપળ પતાકાઓવાળો ધ્વજ, બીજો કદ્યાણુનો ભંડાર હોય તેવો પૂર્ણ કુંભ, બીજો બીજો પદ્મહૃદ હોય તેવું મોટા પદ્મવાળું સરોવર, બીજો સ્વર્ગપર ચડવાને ઈચ્છતો હોય તેવો ઉછળતા મોજાવાળો સમુદ્ર, પાવક વિમાનનો અનુજ અંધુ હોય તેવું ઉત્તમ વિમાન, રત્નાકરનું સર્વસ્વ હોય તેવો રત્નપુંજ અને મોટા મંડલને હરનાર નિર્ધૂમ અગ્નિ-આ પ્રમાણે ચૌદ મહા સ્વપ્ને જોયાં.

ભાદ્રપદ માસની કૃષ્ણ દ્વાદશીને દિવસે શ્રવણનક્ષત્રમાં વિષ્ણુદેવીએ ગેંડાના ચિન્હવાળા સુવર્ણવર્ણી પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે વખતે આસનકંપથી પ્રભુના જન્મને જાણીને અધોલોકમાં વસનારી ભોગંકરાદિક આઠ દિક્કુમારીઓ ત્યાં આવી. તેઓ તીર્થંકરની માતાને નમસ્કાર કરી 'તમે ભય પામશો નહીં' એમ કહી પોતાના આત્માને જણાવી સૂતિકાગૃહની ચોતરફ એક યોજન સુધી સંવત્ક વાયુવડે જમીનને સાફ કરીને માતાની નજીક ગાયન કરતી ઉભી રહી. નંદન ઉદ્યાનમાંહેના ફૂટ ઉપર રહેનારી હોવાથી ઉર્ધ્વલોક સંબંધી મેઘંકરાદિક આઠ દિક્કન્યાઓએ આવી દેવીને પ્રણામ કરી પોતાને ઝોળખાવી સુગંધી જળ યુક્ત વાદળ વિક્વીને સૂતિકાગૃહની ચારે તરફ એક યોજન પૃથ્વીપર જળસિંચન કર્યું. પછી પુષ્પવૃષ્ટિ કરીને તથા સુંદર ધૂપને સળગાવીને વિષ્ણુદેવીની નજીક અર્હંતગુણોને ગાતી ઉભી રહી. પછી પૂર્વે રૂચકથી નંદોત્તરાદિક આઠ કુમારીઓ, દક્ષિણ રૂચકથી સમાહારાદિક આઠ કુમારીઓ, પશ્ચિમ રૂચકથી ઈલાદિક આઠ કુમારીઓ અને ઉત્તર રૂચકથી અલંબુશાદિક આઠ કુમારીઓ આવીને અર્હંતને તથા માતાને નમસ્કાર કરી, પોતાને ઝોળખાવી, ઠપ્પણ, ઝારી, પંખા અને શ્વેત ચામરને ધારણ કરી પૂર્વાદિક દિશાઓમાં અનુક્રમે ગાયન કરતી ઉભી રહી. રૂચક પર્વતની વિદિશાઓમાંથી ચિત્રાદિક ચાર કુમારીઓ આવી પૂર્વ પ્રમાણે નમસ્કાર કરી હાથમાં દીપક લઈ વિદિશાઓમાં ગાયન કરતી ઉભી રહી. રૂચક દ્વીપમાં રહેનારી રૂપાદિક ચાર દિક્કુમારીઓએ ત્યાં આવી અર્હંત તથા તેમની માતાને નમસ્કાર કરી પોતાને ઝોળખાવી ચાર અંગુલથી અધિક પ્રભુના નાળનું છેદન કર્યું, અને તે ત્યાંજ ખાટો ખોદી તેમાં ક્ષેપન કર્યું. તે વિવરને વળ રત્નોથી પૂરી તેની ઉપર અપૂર્વ ધ્રોવડે નિખિડ પીઠિકા બાંધી; પછી તેમણે સૂતિકાગૃહની ત્રણ દિશાઓમાં સિંહાસન અને ચતુઃશાલ સહિત ત્રણ કદલીગૃહો રચ્યાં, અને પ્રભુને હાથમાં તથા માતાને લુળપર ગ્રહણ કરી દક્ષિણ દિશાના કદલીગૃહમાં ચતુઃશાલની મધ્યમાં સિંહાસન

ઉપર સ્થાપન કર્યાં. ત્યાં શતપાકાદિક તૈલોથી બન્નેને મહાન કરી સુગંધી દ્રવ્ય અને સૂક્ષ્મ પીઠીવડે સુખસ્પર્શથી તેમનું ઉદ્દર્ષન કર્યું. ત્યાંથી પૂર્વ દિશાના કદલીગૃહના ચતુઃશાલવાળા સિંહાસનપર લઈ જઈ ત્યાં ગંધ પુષ્પવાળા શુદ્ધ જળવડે તેઓને સ્નાન કરાવ્યું. પછી વસ્ત્ર અલંકારાદિક પહેરાવી ઉત્તરના કદલીગૃહના ચતુઃશાલવાળા સિંહાસનપર બેસાડ્યાં. પછી અરણી-માંથી ઉત્પન્ન કરેલા અગ્નિથી ગોશીર્ષચંદન બાળી તેની ભસ્મથી બન્નેને હાથે રક્ષાગ્રંથિ બાંધી. ‘અને પર્વતના જેવું આયુષ્ય થાઓ’ એમ પ્રભુના કાનમાં કહીને રત્નમય પાપાણુના બે ગોળા સામસામા અથડાવ્યાં. પછી પ્રભુને તથા માતાને સૂતિકાગૃહમાં લઈ જઈને તેમની પાસે તેઓ માંગલિક ગીતો ગાવા લાગી; ત્યાર પછી તે સર્વ સ્વસ્થાનકે ગઈ; એટલે સૌધર્મ ઇંદ્રે અવધિજ્ઞાનવડે પ્રભુના જન્મને જાણીને ત્યાં આવી, પાલક વિમાનવડે પ્રભુના સૂતિકાગૃહની પ્રદક્ષિણા કરી અને ઇશાન દિશામાં પાલક વિમાનને રાખી સૂતિકાગૃહની અંદર પ્રવેશ કરી અહંતને તથા માતાને નમસ્કાર કર્યો. પછી માતાને અવસ્થાપિની નિદ્રા આપી તેમની પડખે પ્રભુનું પ્રતિબિંબ મૂકી ઇંદ્રે યોતાના પાંચ રૂપો વિકુર્ચ્યાં. એક રૂપે પ્રભુને ધારણ કરી બીજે રૂપે માથે છત્ર ધર્યું; બે રૂપે બે બાજુ ચામર ધારણ કર્યાં, અને એક રૂપે વજ્ર લઈને પ્રભુની આગળ ચાલ્યાં. ક્ષણવારમાં મેરૂપર્વતપર અતિપાંડુકંબલા શિલા ઉપર ઇંદ્ર આવ્યાં. ત્યાં ઉત્સંગમાં પ્રભુને રાખી સિંહાસન ઉપર બેઠાં.

પછી અચ્યુત વિગેરે નવ કલ્પેન્દ્રો, ચમર વિગેરે વીશ ભવનપતિના ઇન્દ્રો, કાલ વિગેરે બત્રીશ વ્યંતરેના ઇન્દ્રો અને સૂર્ય તથા ચંદ્ર એ બે જ્યોતિષકના ઇન્દ્રો-સર્વ મળીને ત્રેસઠ ઇન્દ્રો પ્રભુને જન્મસ્નાત્રમહોત્સવ કરવાને ત્યાં આવ્યાં. તેમની આજ્ઞાથી તરતજ આલિયોગિક દેવતાઓએ પૂર્ણ કુંભ વિગેરે ઉપકરણો વિકુર્ચ્યાં. પછી અચ્યુતાદિક સર્વ ઇન્દ્રોએ અનુક્રમે પવિત્ર તીર્થોદ્ધવડે પ્રભુને સ્નાત્ર કર્યું.

છેવટે ઇશાનપતિના ઉત્સંગમાં પ્રભુને બેસાડી શકંઇંદ્રે ચારે દિશાઓમાં સ્ફટિકના ચાર વૃષભ વિકુર્ચ્યાં. તેઓના શૃંગમાંથી એકઠી મળીને પડતી ઉન્નવળ જળધારાવડે શકંઇંદ્રે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. પછી તે સ્ફટિકના વૃષભોને સંહરી લઈ શકંઇંદ્રે ચંદનાદિકવડે પ્રભુનું અર્ચન કરી આરતિ ઉતારીને નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાને આરંભ કર્યો.

“હે પ્રભુ ! સર્વ કલ્યાણકોમાં શ્રેષ્ઠ તમારું જન્મકલ્યાણુક પવિત્ર ભક્તિવાળા એવા મને “કલ્યાણુકારી થાઓ. હે ઇંદ્ર ! તમોને હું કેટલું સ્નાત્ર કરાવું ? તમારું કેટલું પૂજન કરું ? “અને તમારું હું કેટલુંક સ્તવન કરું ? મને તમારું આરાધન કરવામાં તૃપ્તિજ થતી નથી. “હે પ્રભુ ! તમારા જેવા રક્ષક છતાં કુતીર્થિકરૂપી વ્યાઘ્રથી ત્રાસ પામેલો આ ધર્મરૂપી વૃષભ “હવે આ ભરતક્ષેત્રમાં સ્વેચ્છાથી વિચરો. હે દેવાધિદેવ ! આજે સારે ભાગ્યે મારા હૃદયરૂપી “મંદિરમાં તમે નિવાસ કરી તેને સનાથ કરેલું છે. જેવી રીતે તમારા ચરણનખનાં કિરણો “મારા શિર આગળ પ્રસરવાથી મને આબૂષણરૂપ થાય છે, તેવી રીતે આ મુગટ વિગેરે

“આબૂષણે! યતાં નથી. હે ત્રિજગન્નાથ! તમારા ગુણોની સ્તુતિ કરતાં મને જે પ્રસન્નતા થાય છે તેવી પ્રસન્નતા ચારણુભાટો^૧ મારી સ્તુતિ કરે છે ત્યારે થતી નથી. તમારી પાસે ભૂતિ ઉપર બેસતાં જેવી મારી ઉન્નતિ થાય છે તેવી ઉન્નતિ સૌધર્મ સખાની અંદર સિંહાસનપર બેવતાં થતી નથી. હે પ્રભુ! તમારા જેવા સ્વામીની પરતંત્રતામાં લાંબો કાળ રહેવાને “જેમ હું ઇચ્છું છું તેવી રીતે રાજ્યની સ્વતંત્રતામાં રહેવાને હું ઇચ્છતો નથી.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી પ્રભુને લઈ ઈંદ્ર માતાની પાસે આવ્યા, અને પ્રભુને માતાની પાસે મૂકી માતા પાસે રાખેલ પ્રભુનું પ્રતિજિંબ તથા અવસ્વાપિની નિદ્રા હરી લીધી. પછી શકેઈંદ્ર પ્રભુના સૂતિકાગૃહમાંથી અને બીજા ઈંદ્રો મેરૂપર્વતથી વિદાય કરેલા સેવકોની જેમ નાંદીશ્વરદ્વીપે થઈને પોતાપોતાને સ્થાનકે ગયા.

પ્રભુને જન્મ થયાના બપોર મળતાં પ્રાતઃકાળે વિષ્ણુરાજ્યે મોટો ઉત્સવ કર્યો. તે વખતે બધે એક છત્રવાળો હોય તેવો પ્રભોદ સર્વત્ર પ્રવર્તવા લાગ્યો. માતાપિતાએ શ્રેયકારી દિવસે મોટા ઉત્સવ વડે શ્રેયાંસ એવું પ્રભુનું નામ પાડ્યું. ઈંદ્રે આદેશ કરી મોકલેલી પાંચ ધાત્રીઓએ લાલન કરેલા પ્રભુ ઈંદ્રે સંચારેલા અમૃતવાળા પોતાના અંગુષ્ઠનું પાન કરતા વૃદ્ધિ પામ્યા. પ્રભુ જો કે ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરતા હતા તો પણ બાલ્યવયને યોગ્ય એવી તેઓ મુગ્ધતા બતાવતા હતા, કારણકે સૂર્ય પ્રચંડ કિરણોવાળો છે તે છતાં તે પ્રાતઃકાળમાં પોતાની પ્રચંડતા બતાવતો નથી. સુર, અસુર અને મનુષ્યોના કુમારો સાથે ક્રીડા કરતા પ્રભુ રથમાંથી ઉતરીને હાથી ઉપર બેસે. તેમ શિશુવયમાંથી ઉતરી યૌવનવય પર આરૂઢ થયા. પ્રભુની કાયા એંશી ધનુષ્ય જાંચી થઈ. જો કે પોતાને સંસારપર વૈરાગ્ય વર્તતો હતો તોપણ પિતાના આગ્રહથી રાજકન્યાઓનું તેમણે પાણિગ્રહણ કર્યું; અને જન્મથી એકવીશ લાખ વર્ષો ગયા પછી પિતાની પ્રાર્થનાથી પ્રભુએ પૃથ્વીનો ભાર પણ ગ્રહણ કર્યો. જેનો મહિમા અક્ષીણ છે અને જે શ્રેયના લંડારૂપ છે એવા શ્રયાંસ પ્રભુએ બેંતાલીસ લાખ વર્ષો સુધી જૂમંડળપર શાસન પ્રવર્તાવ્યું. પછી જ્યારે પ્રભુ સંસારથી વિરક્ત થઈ દીક્ષા ગ્રહણ કરવાને ઉત્સુક થયા ત્યારે શુભ શકુનની જેમ લૌકાંતિક દેવતાઓએ આવીને પ્રેરણા કરી. તે દિવસથી ઈંદ્રની આજ્ઞાથી કુબેરે પ્રેરેલા જૃંભક દેવતાઓએ પૂરેલા દ્રવ્યવડે પ્રભુએ વાર્ષિક દાન આપવા માંડ્યું. વર્ષ પૂર્ણ થયા પછી ઈંદ્રોએ આવી બધે કર્મરૂપ શત્રુઓના વિજયને માટે હોય તેમ સત્વર પ્રભુને દીક્ષાલિષેક કર્યો. પછી દિવ્ય અંગરાગનું વિલેપન કરી રત્નના આબૂષણોથી સુશોભિત કરી, મંગલિક અને દિવ્ય વસ્ત્ર ધારણ કરાવી, બધે મૂર્તિમાન માંગલ્ય હોય તેવા પ્રભુને સેવકની જેમ નમ્ર થયેલા સૌધર્મ ઈંદ્રે હાથને ટેકા આપ્યો; અને બીજા ઈંદ્રો છત્રચામર ધારણ કરી તેમને વીંટાઈ વળ્યા. પછી રત્નોવડે નિર્મળ એવી સુંદર કાંતિવાળી વિમળપ્રભા નામની શિખિકા ઉપર બેસી, સુરનરોથી પરવરેલા પ્રભુ સહસ્ત્રામ્ર

૧ એવી ભતના પણ કેટલાક દેવો હોય છે કે જેઓ ઈંદ્રની પ્રશંસા જ કર્યા કરે છે.

નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. ત્યાં આવી શિખિકા ઉપરથી ઉતરી આભૂષણાદિકને ત્યાગ કર્યો, અને ઈંદ્રે આરોપણ કરેલું દેવદૂષ્ય વચ્ચે સ્કંધ ઉપર ધારણ કર્યું. કાલ્યુન માસની કૃષ્ણ ત્રયોદશીને દિવસે પૂર્વાહ્નિકાએ શ્રવણનક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયે છે તે છકું તપ કરીને પ્રભુએ પંચમુષ્ટિ લેવા કર્યો. પ્રભુના કેશ પોતાના ઉત્તરીય વચ્ચેના છેડામાં લઈ શક ઈંદ્રે પવનની જેમ ક્ષણવારમાં ક્ષીરસમુદ્રમાં ક્ષેપન કર્યા. પછી ઈંદ્રે મુઠિની સંજ્ઞા કરી સર્વ કોળાહણ શાંત કર્યો, એટલે પ્રભુએ વિશ્વને અભય આપનારું ચારિત્ર અહણ કર્યું. પ્રભુની સાથે એક હનર રાજાઓએ રાજ્યને તૃણની જેમ છોડી, ઈર્ષને વ્રત અહણ કર્યું. પછી સુરઅસુરોના અધિપતિઓ, નંદીશ્વર દ્વીપમાં શાશ્વત અહૂંત પ્રતિમાઓને અઠાઈઉસવ કરી પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. ખીજે દિવસે સિદ્ધાર્થ નગરમાં નંદરાજને ઘેર પ્રભુએ પરમ અજ્ઞથી પારણું કર્યું. દેવતાઓએ ત્યાં વસુધારાદિક પાંચ દિવ્ય પ્રગટ કર્યા, અને નંદરાજને પ્રભુના ચરણસ્થાનમાં રત્નની એક પીઠ કરાવી. પછી તે સ્થાનથી પવનની જેમ પ્રતિબંધ રહિત એવા પ્રભુ ગ્રામ, ખાણ અને નગર વિગેરેમાં વિહાર કરવાને પ્રવર્ત્યા.

આ તરફ પૂર્વ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં શિરોમણિ પુંડરિકીણી નામની નગરીમાં સુખલ નામે રાજા ચિરકાળથી રાજ્ય કરતો હતો. તેણે ઉચિત સમય આવતાં મુનિવૃષભ નામના સૂરિની પાસે દીક્ષા લીધી, અને ઉત્કૃષ્ટ તપ તપી મૃત્યુ પામ્યા પછી અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા.

હવે રાજગૃહી નગરીમાં વિશ્વનંદી નામે રાજા હતો. તેની પ્રિયંગુ નામે પત્નીની કુક્ષિથી વિશાખનંદી નામે પુત્ર થયો. વિશ્વનંદી રાજાને વિશાખભૂતિ નામે એક લઘુ બંધુ યુવરાજ હતો. તે યુદ્ધિમાન, વીર્યવાન, વિનીત અને ન્યાયી હતો. તે વિશાખભૂતિની ધારિણી નામની સ્ત્રીની કુક્ષિથી પૂર્વમાં ભવમાં ઉપાળેલાં સુકૃતોવડે મરીચિને જીવં પુત્રરૂપે અવતર્યો. માતાપિતાએ તેનું વિશ્વભૂતિ એવું નામ પાડ્યું. ધાત્રીઓએ લાલનપાલન કરેલો એ પુત્ર અનુક્રમે મોટો થયો, સમગ્ર કલાકલાપને અભ્યાસ કરી તેણે સર્વ કળાઓ પ્રાપ્ત કરી. અનુક્રમે શરીરના મૂર્તિમાન આભૂષણરૂપ યૌવનવયને તે પ્રાપ્ત થયો. પછી અનેક સ્ત્રીઓનું પાણિઅહણ કરીને જાણે પૃથ્વી ઉપર નંદનવન આંગ્યું હોય તેવા ઘણા સુંદર પુષ્પકરંડક નામના ઉદ્યાનમાં અંત:પુરની સ્ત્રીઓ સાથે તે ક્રીડા કરવા લાગ્યો.

એકવાર રાજપુત્ર વિશાખનંદીને તે ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવાની ઇચ્છા થઈ. પણ તે ઉદ્યાન કદિપણ વિશ્વભૂતિ વગરનું ખાલી દેખાયું નહીં. એકદા વિશાખનંદીની માતાની દાસીઓ પુષ્પ લેવાને માટે તે ઉદ્યાનમાં ગઈ; તેમણે ત્યાં અંત:પુર સાથે વિશ્વભૂતિને ક્રીડા કરતો જોયો. તે જોઈને દાસીઓના મનમાં ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ; તેથી તેમણે આવીને પ્રિયંગુદેવીને કહ્યું—‘યુવરાજ વિશાખભૂતિને પુત્ર વિશ્વભૂતિજ હાલ રાજા હોય એમ જણાય છે, ખીજે કોઈ રાજા જણાતો નથી; કારણકે પોતાના અંત:પુર સાથે તે પુષ્પકરંડક ઉદ્યાનમાં હમેશાં ક્રીડા કરે છે, અને આપણા રાજકુમાર તેા નિવારિત થઈને ખહાર રહે છે.’ આ વચન સાંભળી પ્રિયંગુ રાણી

૧ ભરતચક્રીનો પુત્ર મરીચિ, જેનું વૃત્તાંત પર્વ ૧ લાના છઠ્ઠા સર્ગમાં આવેલું છે.

કોપ કરીને કોપગૃહમાં જઈને બેઠા. રાજાએ આવીને પૂછ્યું—‘આમ કેમ ક્યું’ છે?’ ત્યારે તે બોલી—‘યુવરાજના કુમાર વિશ્વભૂતિ એકલાજ પુષ્પકરંડક ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરે અને તમે છતાં મારે કુમાર રાંકની પેઠે બહાર જાણો રહે એ કેવી વાત?’ રાજાએ કહ્યું—‘માનિની! આપણા કુળમાં એવી વ્યવસ્થા છે કે જ્યાં એક ક્રીડા કરતો હોય ત્યાં ખીજાએ પ્રવેશ કરવો નહીં.’ રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યું તોપણ પ્રિયંગુ દેવીએ તે માન્યું નહીં, ત્યારે અન્ય ઉપાયને બાજુનારા રાજાએ યુદ્ધપ્રયાણનો લેરી વગડાવ્યો. તે સાથે ઉદ્ઘોષણા કરાવી કે ‘‘યુદ્ધસિંહ નામનો એક સામંત અમારી આજ્ઞા માનતો નથી, તેથી તેને છતવા માટે અમે પ્રયાણ કરીએ છીએ.’’ આ ખબર સાંભળી કુમાર વિશ્વભૂતિ સંજમથી રાજા પાસે આવી કહેવા લાગ્યો—‘શું હું છતાં પિતાજી બંને યુદ્ધ કરવા પ્રયાણ કરે છે?’ આ પ્રમાણે કહી આગ્રહથી રાજાને નિવારી, વિશ્વભૂતિ પોતે ઓટું સૈન્ય લઈ તે સામંતની રાજ્યભૂમિ તરફ ચાલ્યો. કુમારને આવતાં સાંભળીને તે સામંત સંજમથી સામે આવ્યો અને એક સેવકની જેમ ભક્તિ બતાવી પોતાના મંદિરમાં તેમને લઈ ગયો. પછી અંજલિ બેડી ‘હે સ્વામિન! શી આજ્ઞા છે?’ એમ કહી હસ્તી, અશ્વ વિગેરેની ભેટ ધરી અને વિશ્વભૂતિના મનનું તેણે રંજન કયું. કાંઈ પણ વિરોધ જોવામાં આવ્યો નહીં, એટલે વિશ્વભૂતિ જે માર્ગે આવ્યો હતો તે માર્ગે જ પાછો વળ્યો; કારણ કે નિરપરાધી ઉપર કોપ કોણ કરે?

વિશ્વભૂતિના ગયા પછી વિશાખનંદીને રાજાએ પુષ્પકરંડક ઉદ્યાનમાં દાખલ કર્યો. પરદેશમાંથી પાછો આવીને વિશ્વભૂતિ પૂર્વ પ્રમાણે કરીને તે ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવા આવ્યો. ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કરતાં છડીદારે ‘કુમાર વિશાખનંદી ઉદ્યાનમાં છે’ એમ કહી તેને અટકાવ્યો. મર્યાદા અને બળનો સમુદ્ર વિશ્વભૂતિ તરત ત્યાં જાણો રહ્યો. તેણે વિચાર કર્યો કે ‘અહો! કષ્ટવડે કરીને જ આ વનમાંથી વનના હાથીની જેમ મને બહાર કાઢ્યો જણાય છે, માટે હવે હું શું કરું?’ એમ વિચારી કોપ કરીને મત્ત હસ્તી જેમ ઢાંતવડે તાડન કરે તેમ મુદ્ધિવડે તેણે એક પુષ્કળ ફળવાળા કોઠાના વૃક્ષ ઉપર તાડન કયું. તેના આઘાતથી પડેલાં ફળોથી સર્વ નીચેની પૃથ્વી આચ્છાદિત થઈ ગઈ. એ પૃથ્વીને બતાવતા વિશ્વભૂતિએ છડીદારને કહ્યું—‘જે મારા વઠિલ પિતાની ભક્તિનો અંતરાય ન હોત તો તમારાં સર્વનાં મસ્તકો હું આ કોઠાની જેમ ભૂમિપર પાડી નાખત, પણ જે લોગોને માટે આવી રીતે છેતરવાના ઉપાયો કરવા પડે છે એવા સર્પની ફણા જેવા ભયંકર લોગોથી જ મારે તો હવે સચું.’ આ પ્રમાણે કહી વિશ્વભૂતિએ તૃણની જેમ સર્વ સમૃદ્ધિ છોડી દીધી, અને સંભૂતિ મુનિના ચરણ પાસે જઈ વ્રત ગ્રહણ કર્યું. આ ખબર જ્યારે વિશ્વનંદીના સાંભળવામાં આવ્યા, ત્યારે તે અંતઃપુર તથા પરિવારને લઈ યુવરાજ સહિત પોતે ત્યાં આવ્યા; અને સૂરિના ચરણને નમસ્કાર કરી વિશ્વભૂતિની પાસે આવી આનંદ સહિતપણે ગદ્ગદ સ્વરે આ પ્રમાણે કહ્યું—‘હે વત્સ! હમેશાં તું અમારી આજ્ઞા લઈને જ સર્વ કાર્ય કરતો હતો પણ આજે આ કાર્ય તે સાહસથી કેમ કર્યું? શું અમારા ભાગ્યનો ક્ષય થવા લાગ્યો બાણીને તેં એમ કયું. હે વત્સ! આ રાજ્યને

ધારણ કરવામાં અમારી હમેશાં તારા ઉપર જ આશા હતી. તે આશાને તું આ વખતે અકસ્માત કેમ ભંગ કરે છે? તું અમારો આપત્તિમાં ત્રાતા છે, માટે હવે પણ ત્રત મૂકી દે, ઇચ્છા પ્રમાણે લોગ લોગવ, અને પૂર્વની જેમ પુષ્પકરંડક ઉદ્યાનમાં યથેચ્છ કીડા કર.” વિશ્વનંદીનાં આવાં વચન સાંભળી વિશ્વભૂતિ બોલ્યો—“હવે મારે લોગસંપત્તિથી સચું; કેમકે આ વિષય સંબંધી સુખ વસ્તુતઃ દુઃખરૂપજ છે. આ સંસારરૂપ કારાગૃહમાં સ્વજનસ્નેહરૂપ તંતુઓ મજબૂત પાશ જેવા થઈ પડે છે અને પોતાની લાજવડે જેમ કરોળીઓ બંધાય છે તેમ પ્રાણીઓ તેમાં મોહ પાત્રી બંધાઈ જાય છે; તેથી હવે મને તે બાબત કાંઈ પણ કહેશો નહીં, હું ઉત્કૃષ્ટ તપનું જ આચરણ કરીશ, કારણ કે તે પરલોકમાં સહાયભૂત થવા માટે સાથે આવનાર છે.” આ પ્રમાણેનો ઉત્તર સાંભળીને રાજા પશ્ચાત્તાપ કરતો ઘેર ગયો; અને વિશ્વભૂતિ મુનિએ ગુરૂની સાથે ત્યાંથી બીજે વિહાર કયો.

છટ્ઠ અઠ્ઠમ વિગેરે તપ કરવામાં તત્પર અને ગુરૂની સેવા કરવામાં ઉદ્યમવંત એવા વિશ્વભૂતિ મુનિએ અનુક્રમે સૂત્રાર્થનું અધ્યયન કરતાં ઘણા કાળ નિર્ગમન કર્યો. પછી ગુરૂની આજ્ઞાથી એકલવિહારી પ્રતિમાને ધારણ કરી ગ્રામ, આકર અને નગર વિગેરેમાં એકલા વિહાર કરવા લાગ્યા. વિવિધ અભિગ્રહોને ધારણ કરતા અને વિહાર કરતા એ મહામુનિ એકલા મથુરાનગરીમાં આવી ચડ્યા. તે વખતે એ નગરીના રાજાની કન્યા કે જે પોતાની કુઈની પુત્રી થાય તેને પરણવાને વિશાખનંદી મોટા પરિવાર સાથે ત્યાં આવ્યો હતો. મહામુનિ વિશ્વભૂતિ માસકપણના પારણાને માટે ફરતા ફરતા કુમાર વિશાખનંદીની છાવણીની પાસે આવી ચડ્યા ‘આ વિશ્વભૂતિકુમાર’ એમ બોલતા કેટલાએક પુરૂષોએ તે મુનિ વિશાખનંદીને ખતાવ્યા. તેને જોવાથી વિશાખનંદીને તે વખતે રોષ ઉત્પન્ન થયો. તેવામાં અચાનક એક ગાયનું ગોથું વાગવાથી વિશ્વભૂતિ મુનિ પડી ગયા. તેને પડતાં જોઈ વિશાખનંદીએ હસતાં હસતાં કહ્યું—‘કોઠાના વૃક્ષપરથી કોઠાને પાડવાનું તારૂં બળ આ વખતે કયાં સંતાર્થ ગયું?’ એ વચન બોલતા એવા વિશાખનંદીને જોઈ વિશ્વભૂતિ મુનિ તે વચને અમર્ષવડે સહન કરી શક્યા નહીં, તેથી તરતજ તે ગાયને જે શીંગડાવતી પકડીને ખડના પુજાની પેઠે આકાશમાં ભમાડી. પછી નિવૃત્તિ પાત્રી વિશ્વભૂતિ મુનિ હૃદયમાં આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“અહો! હું નિઃસંગ છું, તે છતાં પણ રોષવાળો આ વિશાખનંદી અદ્યાપિ મારે વિષે માહું મન ધરાવે છે, તેથી આ ઉગ્ર પ્રભાવવાળા તપવડે હું આવતા ભવમાં ઘણા પરાક્રમવાળો થાઉં.” આ પ્રમાણે તેણે નિયાણું કયું. તે નિયાણાની આલોચના કર્યા વગર કોટી વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, મૃત્યુ પાત્રીને તે મુનિ મહાશુક વિમાનમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળા દેવતા થયા.

દક્ષિણ ભરતાર્દની ભૂમિને: બહુ મુગટ હોય તેવું ઉંચા દરવાજાઓવાળું પોતનપુર નામે નગર છે. તે નગરમાં કિરણોથી જેમ સૂર્ય શોભે તેમ ગુણોથી શોભતો રિપુપ્રતિશત્રુ નામે રાજા છે. છ બંડોથી ભરતક્ષેત્રની જેમ તે રાજા છ ગુણોથી શોભતો હતો. અને ચાર ઠાંતોથી ચૈરાવતની જેમ ચાર પ્રકારની સામ, હામ, ભેદ અને દંડરૂપ રાજનીતિથી પ્રકાશતો હતો. તે

શૌર્યમાં સિંહ જેવો, પરાક્રમમાં હસ્તી જેવો, રૂપમાં કામદેવ જેવો અને બુદ્ધિમાં બૃહસ્પતિ જેવો હતો. પૃથ્વીને સાધવામાં પ્રગટ પરાક્રમવાળા તે રાજાના બુદ્ધિ અને પરાક્રમ બે ભુજાની જેમ પરસ્પર એક બીજાને શોભા આપતા હતા. એ રાજાને શરીરધારિણી બાણે પૃથ્વી હોય તેવી કલ્યાણના સ્થાનરૂપ ભદ્રા નામે એક પટ્ટરાણી હતી. એ રાણી પતિભક્તિરૂપ કવચને ધારણ કરી, પહેરેગીરની જેમ ભગ્નત રહી, રત્નના વિધાનની જેમ હંમેશાં પોતાના શીલની રક્ષા કરતી હતી. નેત્રરૂપ દીપકની બાણે અમૃતમય વાટ હોય, શરીરધારી બાણે રાજ્યલક્ષ્મી હોય અને મૂર્તિમતી બાણે કુલવ્યવસ્થા હોય તેવી તે નિરંતર પ્રકાશતી હતી. એકદા પ્રથમ કહેલો સબલનો જીવ અનુત્તર વિમાનમાંથી વ્યવીને તે મહાદેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તે વખતે સુખે સુતેલા મહાદેવીએ રાત્રીના છેલ્લા પહેરે બલભદ્રના જન્મને સૂચવનારાં ચાર મહાસ્વપ્ને જોયાં. તે વખતે ઉત્પન્ન થયેલા પરમાનંદથી પરાભવ પામીને દૂર ગઈ હોય તેમ તેની નિદ્રા જતી રહી, એટલે રાણીએ તે સ્વપ્નની વાત રાજાને આ પ્રમાણે જણાવી—‘હે સ્વામિન! આજે રાત્રે પ્રથમ સ્ફાટિક મણિના જેવો ઉજ્જવળ ચાર દાંતવાળો હસ્તી વાદળાની અંદર ચંદ્ર પ્રવેશ કરે તેમ મેં મારા મુખમાં પ્રવેશ કર્યો જોયો. પછી શરદ્ ઋતુના વાદળાથી બાણે ખનાવેલો હોય તેવો નિર્મળ કાંતિવાળો, ઉંચી કોંઠવાળો અને સરલ પુંછડાવાળો એક ગર્જના કરતો વૃષભ જોયો. પછી દૂર પ્રસરતા કિરણોના અંકુરાઓથી બાણે દિશાઓને કર્ણબૂવણ રચતો હોય તેવો ચંદ્રમા જોયો; અને છેવટે જેમાં ભમરાઓ મધુર ગુંબારવ કરી રહ્યા છે એવા વિકસિત કમળોથી બાણે શત મુખોવડે ગાયન કરતું હોય તેવું એક પૂર્ણ સરોવર જોયું. હે નાથ! આ સ્વપ્નાઓનું મને શું ફળ થશે તે તમે કહો; કારણ કે સામાન્ય જનને ઉત્તમ સ્વપ્નનું ફળ પૂછવું પણ યોગ્ય નથી.” રાજાએ કહ્યું—“હે દેવ! લક્ષ્મીથી દેવતા જેવો અને લોકોત્તર બળવાળો તમારે બલભદ્ર પુત્ર થશે.”

પછી સુખે સુખે ગર્ભને નિર્વાહ કરતા અનુક્રમે પૂર્વ દિશા જેમ સૂર્યને જન્મ આપે તેમ ભદ્રાદેવીએ પૂર્ણ સમયે પ્રવેત વર્ણવાળા, મોટી ભુજાવાળા અને અંશી ધનુષ્ય શરીરવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો. ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થતાં જેમ ચક્રવર્તી મહોત્સવ કરે તેમ પુત્રરત્ન ઉત્પન્ન થતાં મહારાજાએ મોટા આડંબરથી મહોત્સવ કર્યો. પછી શુભ દિવસે શુભ રાશિને ચંદ્ર થતાં રાજાએ મોટા ઉત્સવથી પુત્રનું અચલ એવું નામ પાડ્યું. નીકવડે વૃક્ષની જેમ દિવસે દિવસે શરીરની કાંતિને અધિક અધિક વિસ્તારતો એ બાળક ધાત્રીઓથી વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. એ અચલ કુમાર જન્મ્યા પછી કેટલોએક કાળ ગયો ત્યારે કેતકી જેમ પુષ્પને ધારણ કરે તેમ ભદ્રાદેવીએ ફરીવાર ગર્ભ ધારણ કર્યો. પૂર્ણ કાળ થતાં ગંગા જેમ કમલિનીને જન્મ આપે તેમ દેવીએ સર્વ લક્ષણોએ સંપૂર્ણ એવી એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. રાજાએ મૃગનાં બચ્ચાં જેવા નેત્રવાળી એ ચંદ્રવદના પુત્રીનું મૃગાવતી એવું નામ પાડ્યું, તાપસોના ઉત્સંગમાં મૃગલીની જેમ લોકોના ઉત્સંગમાં સંચાર કરતી એ મૃગલોચના બાળા નિર્વિદને વધવા લાગી. એ બાળિકાને કટી ઉપર એસાડી ઘરના આંગણમાં વિચરતી એવી ધાત્રીઓ રત્નની પુતળીથી જેમ

ધરના સાંભલાએ શોભે તેમ શોભતી હતી. અનુક્રમે બાળ અવસ્થાનું ઉલ્લંઘન કરી એ મૃગાવતી કામદેવને જીવન આપનાર અને શરીરની લક્ષ્મીને વિશેષ કરનાર એવા યૌવન વયને પ્રાપ્ત થઈ.

તેનું મુખ બકુટીના મિષથી બહુ ચંદ્રનું દંતપત્ર હોય તેવું શોભવા લાગ્યું; ભમરા સહિત કુમુદ પુષ્પ હોય તેવા તેના કૃષ્ણ ધવલ નેત્ર શોભવા લાગ્યાં. તેનો કંઠ બહુ મુખરૂપ કમળનું નાજ હોય તેવો સુંદર દેખાવા લાગ્યો, સરળ આંગળીવાળા તેના બંને હાથ બહુ કામદેવના જે ભાથાં હોય તેવા જણાવા લાગ્યા. શરીરની લાવણ્યરૂપ શરિતાના બહુ ચક્રવાક પક્ષી હોય તેવા તેના સ્તન થયા. બહુ સ્તનના ભારનો શ્રમ લાગવાથી હોય તેમ તેનું ઉદર કૃશવને પામ્યું. કામદેવને ક્રીડા કરવાની બહુ વાપિકા હોય તેવી તેની ગંભીર નાણી જણાવા લાગી. રત્નાચળની બહુ તટી હોય તેવી મોટી નિતાંબની ભીંત દેખાવા લાગી કહલીના સ્તંભના જેવા ક્રમે કરી વર્તુલાકાર ઉડ્ડ શોભવા લાગ્યા અને બહુ ઉંચી નાજવાળા જે કમળ હોય તેવા સરલ જંઘાવાળા ચરણ જણાવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે નવીન યૌવનની લક્ષ્મીથી જેના દરેક અંગ વિભૂષિત થયેલા છે એવી એ મૃગાવતી બહુ વિદ્યાધરીઓની અધિકારી દેવી હોય તેવી શોભવા લાગી. જેમ જેમ મૃગાવતીની યૌવનાવસ્થા વધતી ગઈ, તેમ તેમ ભદ્રાદેવીને તેના વરને માટે ચિંતા પણ વધવા લાગી. એકદા ભદ્રાદેવીએ ‘મારી માફક રાજને પણ આના પતિને માટે ચિંતા થાઓ’ એમ ધારીને મૃગાવતીને રાજની પાસે મોકલી. તેને જોઈને કામદેવના બાણથી વિધુર બનેલો રાજ ‘આ પુત્રી છે’ એમ બહુ ન જાણતો હોય તેમ હૃદયમાં ચિંતવવા લાગ્યો—“અહો! ત્રણ જગતની સ્ત્રીઓને વિજય કરવામાં પ્રવીણ એવું આ સ્ત્રીનું સ્ત્રીંદર્ય ખરેખર કામદેવનું વિજયી અસ્ત્ર છે. ભુમિ અને સ્વર્ગનું સામ્રાજ્ય મળવું સુલભ છે, પણ આ હૃદયવલ્લભા બાળા (સ્ત્રી) મળવી ઘણી દુર્લભ છે. સુર, અસુર અને નરપતિઓના પુણ્યથી પણ અધિક અને સેંકડો જન્માંતરમાં ઉપાર્જેલા મારાં પુણ્યોથીજ મને આ બાળા પ્રાપ્ત થઈ છે. આ પ્રમાણે વિચારીને રિપુપ્રતિશત્રુ રાજએ મધુર આલાપે બોલાવીને એ પ્રાણવલ્લભા બાળાને તરત ઉત્સંગમાં બેસાડી. સ્પર્શ, આલિંગન અને યુગ્મનથી અનુરાગ બતાવીને પછી તે સુંદરીને વૃદ્ધ કંચુકીઓની સાથે રાજએ અંતઃપુરમાં મોકલાવી દીધી. પછી લોકાપવાદથી બચવાને માટે એકવાર રાજએ અધિકારી વર્ગ સાથે પુરજનોને બોલાવીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું—“મારી ભૂમિમાં, ગામમાં, ઘરમાં કે કોઈ બીજા સ્થાનમાં રત્ન ઉત્પન્ન થાય તે કોનું ગણાય ? તે તમે કહો.” લોકોએ કહ્યું—“તમારી ભૂમિમાં જે રત્ન ઉત્પન્ન થાય તેના સ્વામી થવાને તમે યોગ્ય છો; બીજા કોઈ પણ યોગ્ય નથી.” એવી રીતે ત્રણવાર નિર્ણય કરાવીને પછી પોતાની મૃગાવતી કન્યા બતાવી ફરીવાર કહ્યું—“આ માફક કન્યારત્ન છે, તેને હું તમારી આજ્ઞાથી પરણીશ.” આવાં રાજનાં વચન સાંભળી નગરજનો લલ્લ પામી પોતપોતાને ઘેર ગયા. પછી રાજ ગાંધર્વવિવાહથી પોતાની પુત્રીને પરણ્યો. રાજ પોતાની જ પુત્રીનો પતિ થયો, તેથી પૃથ્વી ઉપર તેનું પ્રભુપતિ એવું નામ પ્રખ્યાત થયું. સર્વ લોકમાં ઉપહાસ્ય કરવા યોગ્ય અને ઘણી લલ્લ પમાડનાર આનું પોતાના પતિનું નવીન કુળકલંક સાંભળી ભદ્રાદેવી ઘણી લલ્લ પામી.

પછી પોતાના અચલકુમારને સાથે લઈ તે દક્ષિણ દેશમાં ચાલી ગઈ. કારણકે જ્યાં જુજનોનાં મહેલોનાં વચનો ન સાંભળવા પડે તે દેશજ ઉત્તમ સમજવો. જાણે નવો વિશ્વકર્મા હોય એવા એ અચલકુમારે એ દેશમાં પોતાની માતાને માટે માહેશ્વરી નામે એક નગરી વસાવી. પછી કુબેરે જેમ અયોધ્યાને ધનથી પૂરી હતી તેમ અચલ જળદેવે એ નગરીને બીજે ઠેકાણેથી લાવી લાવીને ધનવડે પૂરી દીધી. પછી તેણે કુસીન પ્રધાનો અને આત્મરક્ષક સેવકોની સંભાળ નીચે જાણે મૂર્તિમાન પુરદેવી હોય તેવી પોતાની માતાને તે નગરીમાં રાખ્યા. સ્ત્રીઓનું શિરોરત્ન ભદ્રાદેવી પણ શીતરૂપી અલંકારને ધારણ કરી દેવપૂજાદિક પદ્ધતિમાં તત્પરપણે તે નગરીમાં રહેવા લાગ્યા. પછી ભક્તિમાન એવો અચલકુમાર પોતાનપુર નગરમાં પોતાના પિતા પાસે આવ્યો. જેવો તેવો પિતા પણ સત્પુરુષોને પૂજ્ય છે. અચલકુમાર પૂર્વ પ્રમાણેજ પિતાની સેવા કરતો ત્યાં રહ્યો. વિદ્વાનો પૂજ્ય પુરુષના ચરિત્રની ચર્ચા કરતા નથી.

હવે ચંદ્રને રાહિણીની જેમ રાજાએ મૃગલોચના મૃગાવતીને પટરાણીની પદવીએ સ્થાપન કરી. કેટલોક કાળ ગયા પછી વિશ્વભૂતિ મુનિને જીવ મહાશુક દેવલોકથી ચ્યવીને તે મૃગાવતીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. રાત્રીને પાછલે પહોરે વાસુદેવના જન્મને સૂચવનારાં સાત સ્વપ્ન મૃગાવતી દેવીએ સુખે સુતાં સુતાં જોયાં. પહેલે સ્વપ્ને કુંકુમની જેવી અરૂણ કેસરાવાળો, ચંદ્રની રેખા જેવા તીક્ષ્ણ નખવાળો અને ચામરની જેવા પુચ્છને ધારણ કરનારો યુવાન કેશરીસિંહ જોયો. બીજે સ્વપ્ને જેમના હાથમાં (સુંઠમાં) ક્ષીરોઢકે ભરેલા કુંભ છે એવા બે હસ્તીઓથી જેનો અભિષેક થાય છે એવા પદ્માસનપર બેઠેલા લક્ષ્મીદેવી જોયા. ત્રીજે સ્વપ્ને મહા અંધકારને વિહારતો, રાત્રીને દિવસ કરતો અને ઉગ્ર તેજને પ્રસરાવતો સૂર્ય જોયો. ચોથે સ્વપ્ન અને સ્વાદિષ્ટ જળથી ભરેલો, મુખપર પુંડરીક કમળોથી અર્ચિત થયેલો અને સુવર્ણની ઘંટા તથા પુષ્પની માળાવાળો કુંભ જોયો. પાંચમે સ્વપ્ને અનેક ભતિના જલચર પ્રાણીઓથી ભરેલો, રત્નોના સમૂહથી પ્રકાશતો અને ગગનમાં કલ્લોલને ઉછાળતો સમુદ્ર જોયો. છઠ્ઠે સ્વપ્ને પાંચવર્ણના મણિઓની કાંતિના પ્રસારથી આકાશના આંગણમાં ઈંદ્રધનુષ્યની શોભાને વિસ્તારતો રત્નનો રાશિ જોવામાં આવ્યો. સાતમે સ્વપ્ને જવાળાથી આકાશને પલ્લવિત કરતો અને દષ્ટિને આલોકવડે સુખ આપતો નિર્ધૂમ અગ્નિ જોવામાં આવ્યો.

આ પ્રમાણે સાત સ્વપ્ન જોઈ મૃગાવતી જાગી અને તેણે રાજાને તે વાર્તા જણાવી. રાજાએ કહ્યું—“દેવી! આ સ્વપ્નથી તમારે અર્હચક્રી (વાસુદેવ) પુત્ર થશે.” પ્રાતઃકાળે રાજાએ નિમિત્તિયાને બોલાવીને પણ પૂછ્યું, ત્યારે તેઓએ પણ સ્વપ્નનું ક્ષણ તેજ પ્રમાણે કહ્યું. પુષ્કિવાન પુરુષોના બોલવામાં ફેર પડતો નથી. પછી ગર્ભ સમય પૂર્ણ થયો ત્યારે દેવીએ સર્વ લક્ષણોથી લક્ષિત એંશી ધનુષ્ય ઉંચા શરીરવાળો અને કૃષ્ણ વર્ણવાળો એક પુત્ર પ્રસન્ધો. તે વખતે દિશાઓ પ્રસન્ન થઈ, પૃથ્વી ઉદ્દાસ પામી અને રાજાના મનની પેઠે સર્વ જનો હર્ષ પામ્યા. ગોપાલ જેમ વાડામાંથી ગાયોને છોડે તેમ હર્ષ પામેલા રિપુપ્રતિષ્ઠુ રાજાએ પૂર્વે કેદ કરેલા પુરુષોને કારાગારમાંથી છોડી મૂક્યા. આવનારી વાસુદેવપણીની લક્ષ્મીને

જાણે તે અગાઉથી સ્થાન કરી આપતો હોય તેમ કામધેનુની જેમ યાચકોને ઇચ્છાનુસાર દાન આપવા લાગ્યો. લોકોમાં પણ પુત્રવિવાહની જેમ તે રાજપુત્રના જન્મને મોટો ઉત્સવ પ્રવર્તી રહ્યો. હાથમાં માંગણિક વસ્તુઓ લઈને સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ રાજમંદિરમાં આવવા લાગી. ત્યાં ન સમાવાથી તેમના પરસ્પર સંઘર્ષણવડે ગામમાં પણ મોટી ભીડ થઈ પડી. રાજગૃહની જેમ શહેરમાં પણ ઠેકાણે ઠેકાણે તોરણ બાંધવામાં આવ્યાં, અને સ્થાને સ્થાને સંગીત પ્રવર્તી રહ્યા. પુત્રના પૃષ્ઠ ઉપર ત્રણ વંશ ભેઈને રાજાએ મોટા ઉત્સવથી તેનું ત્રિપૃષ્ઠ એવું નામ પાડ્યું. ધાત્રીઓએ લાલનપાલન કરેલો અને અચલ બલદેવની સાથે કીડા કરતો ત્રિપૃષ્ઠકુમાર ધીમે ધીમે વધવા લાગ્યો. માવતની પછવાડે બાળ હસ્તીની જેમ આગળ ચાલતા બલભદ્રની પછવાડે પગના ઘુઘરા વગાડતો એ ત્રિપૃષ્ઠકુમાર કીડા કરવા લાગ્યો.

ચોગ્ય વય થતાં દર્પણ જેમ પ્રતિબિંબને ગ્રહણ કરે તેમ એ મહાપ્રાજ્ઞ કુમારે ઉપાધ્યાયને સાક્ષીભૂત કરી લીલામાત્રમાં સર્વ કળા ગ્રહણ કરી લીધી. અનુક્રમે કવચ ધરનાર અને દ્રઢ વક્ષસ્થળવાળો એ મહાભુજ કુમાર એ કે અનુજ હતો તોપણ જાણે બલભદ્રનો વયસ્થ (મિત્ર) હોય તેમ દેખાવા લાગ્યો અંતર રહિત નિત્ય કીડા કરતા એ બંને બાઈ જાણે મૂર્તિવંત શુકલ અને કૃષ્ણ પક્ષ હોય તેમ શોભવા લાગ્યા. નીલાં અને પીળાં વસ્ત્રને ધારણ કરનારા અને તાડ તથા ગરૂડના ચિન્હવાળા તે બંને બાઈ જાણે સુવર્ણગિરિ તથા અંજનગિરિ હોય તેવા શોભતા હતા. તે બલદેવ અને વાસુદેવ કીડાથી ચાલતા તોપણ તેઓના ચરણન્યાસથી વજ્રપાતની જેમ પૃથ્વી કંપાયમાન થતી હતી. પુરૂષોમાં ગજેન્દ્ર સમાન તે બંને બાઈ હાથી ઉપર ચડતા ત્યારે તે પ્રીતિહાથીઓ પણ કુંભસ્થળ ઉપર તેમના હસ્તતળનું આસ્કાલન સહન કરી શકતા નહીં. કીડા કરતા તેઓ પોતાની પ્રચંડ ભુજાએ જ્યારે પર્વતના શિખરપર આઘાત કરતા ત્યારે તે મોટા પર્વતના શિખરે પણ એક રાફડા જેવા થઈ પડતા. એ બંને કુમાર મોટા દૈત્યાદિકથી પણ ભય પામતા નહીં તો બીજાની શી વાત કરવી ? નિભિક એવા તેઓ જે કોઈ તેને શરણે આવતું તેને શરણ આપતા. પરસ્પર અત્યંત સ્નેહ હોવાથી અચલ કુમાર વિના ત્રિપૃષ્ઠ કુમાર અને ત્રિપૃષ્ઠકુમાર વિના અચલકુમાર એકલા રહેતા નહીં. જાણે બે શરીર અને એક આત્મા હોય તેમ તેઓ સાથે જ ફરતા હતા.

આ તરફ રત્નપુર નગરમાં અચુરગ્રીવ નામે રાજાની નીલાંજના નામે રાણીની કુક્ષિથી અશ્વગ્રીવ નામે પ્રતિવાસુદેવ ઉત્પન્ન થયો હતો. એ મહાભુજ એંશી ધનુષ્યના શરીરવાળો, નવીન મેઘના જેવી કાંતિવાળો અને ચોરાશી લાખ વર્ષના આયુષ્યવાળો હતો. મોટા હસ્તીઓના કુંભસ્થળોને ફાડી નાખતાં છતાં પણ જેમ સિંહની કંડુ શાંત થાય નહીં તેમ અનેક શત્રુઓને ફટવાથી પણ તે અપ્રવગ્રીવ પ્રતિવાસુદેવની ભુજાની કંડુ શાંત થતી નહોતી. એ મહાબાહુ અને પરાક્રમી વીર રણસંગ્રામમાં એવો કુતુહળી હતો કે યુદ્ધ કરતા શત્રુઓથી જેવો પ્રસન્ન થતો તેવો શત્રુઓના નમ્ર થવાથી પ્રસન્ન થતો નહીં. તેનો પ્રતાપ વરૂણાસની જેમ શત્રુઓની સ્ત્રીઓના નેત્રકમળમાંથી અશ્રુજળનું આકર્ષણ કરીને વરસાવતો હતો. તેના હાથમાં દિશાઓના ચક્રને આક્રમણ કરનાર એક ચક્ર હતું, કે જે શત્રુઓને ઉત્પાત કરનાર બીજો સૂર્ય હોય તેવું

૧. યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છા રૂપ ખરજ.

જણાવું હતું. મોટા રાજાઓ હૃદયમાં પેસીને પણ એ પ્રતિવાસુદેવ આપણને વિરોધી જાણી હશે નહીં એવા ભયથી મનથી પણ તેની અભક્તિ ચિંતવી શકતા નહોતા. યોગી પુરૂષો જેમ પરમાત્માને ભૂલે નહીં તેમ સર્વ રાજાઓ કોઈ દિવસ પણ તેને પોતાના હૃદયમાંથી ભૂલી જતા નહોતા. તે અશ્વઝીવ પ્રતિવાસુદેવે પોતાના પરાક્રમથી જેમાં વૈતાલ્ય પર્વત આઘાટ શિલામય સ્તંભરૂપ છે એવા આ ભરતક્ષેત્રના ત્રણ ખંડ સ્વાધીન કરી લીધા. તેમજ વિદ્યાધરોમાં પણ ઉત્તમ એવા એ પ્રતિવાસુદેવે જાણે વૈતાલ્ય પર્વતની બે ભુજાઓ હોય તેવી વિદ્યાધરોની બે શ્રેણીઓ વિદ્યા અને પરાક્રમથી પરાજીત કરી લીધી. માગધ, પ્રભાસ અને વરદામ તીર્થોના અધિપતિઓએ પોતાના રાજા હોય તેમ લેટો ધરીને તેનું અર્ચન કર્યું સોળહજાર મુગટબદ્ધ રાજાઓ તેના ઉચ્ચ શાસનને મુગટની જેમ પોતાના મસ્તક પર ધારણ કરવા લાગ્યા.

આવી રીતે એ મોટી ભુજાઓ પ્રતિવાસુદેવ એકછત્ર સામ્રાજ્યને લોગવતો અને કાળનો નિર્વાહ કરતો પૃથ્વીમાં ઈંદ્રની જેમ રહેવા લાગ્યો. એક દિવસે સ્વેરછાએ ક્રીડા કરતા અશ્વઝીવ રાજાને અકાળે આકાશમાં ઉત્પાતકારી મેઘ ઉત્પન્ન થાય તેમ હૃદયમાં ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ કે-“ દક્ષિણાદર્શ ભરતક્ષેત્રમાં જે કોઈ રાજાઓ છે તે તો સર્વે સમુદ્રમાં પર્વતોની જેમ મારી ભુજાના બળમાં મગ્ન થઈ ગયેલા છે; તથાપિ પૃથ્વીમાં એક મહા જેવો, મને મારનાર, મૃગોમાં કેશરીસિંહની જેવો, કોઈ રાજાને પુત્ર ઉત્પન્ન થશે ખરો? આ જાણવું બે કે અશક્ય છે તો પણ મારે જાણવું જોઈએ.” આવો નિશ્ચય કરી તેણે અશ્વઝીવનું નામના એક નિમિત્તિયાને દ્વારપાલદ્વારાએ બોલાવ્યો. રાજાએ પોતાનો વિચાર તેને પૂછ્યો, એટલે તે બોલ્યો-“ હે રાજા! પાપ શાંત થાઓ. આ અમાંગજિક વચનજ વિનાશ પામે. આ સર્વ જગતનો વિજય કરનારો એવા તમારો અંત લાવવાને યમરાજ પણ સમર્થ નથી તો મનુષ્યોમાં એવો ખીજો કયો પામર તમારો વધ કરનાર થઈ શકે?” ફરીથી અશ્વઝીવે કહ્યું-“ અરે નિમિત્તજ! અર્થવાદ છોડી દઈને જે યથાર્થ હોય તે કહે, આપત પુરૂષો ચાહુ વચન બોલતા નથી.” આ પ્રમાણે પ્રતિવાસુદેવે જ્યારે ઘણા આગ્રહથી પૂછ્યું ત્યારે તે મુખ્ય નિમિત્તિયાએ લગ્નાદિક વિચારીને સ્કુટાક્ષરે કહ્યું-“ હે રાજા! તમારા અંડવેગ નામના દૂતનો જે પરાભવ કરશે અને પશ્ચિમ દિશાના અંત ઉપર રહેલા સિંહને જે મારશે તે તમારો પણ વધ કરનાર થશે.” નિમિત્તિયાની આવી વાર્તા સાંભળીને મેઘની ગર્જનાથી પ્રવાસીની જેમ અશ્વઝીવ રાજા ગ્લાનિ પામી ગયો, પણ ઉપરથી કૃત્રિમ પૂજા કરી તે નિમિત્તિયાને શત્રુતા દૂતની જેમ વિદાય કર્યો. તેવા અવસરે એક યુવાન કેશરીસિંહે પશ્ચિમ દેશને ઉજ્જડ કર્યાના ખબર આંચ્યા, એટલે રાજાએ તે સિંહના વધ કરનાર પુરૂષને જાણવા માટે તે પ્રદેશમાં શાળિના છોડ વવરાવ્યા; અને તે શાળિની રક્ષાને માટે સોળહજાર રાજાઓને

રહેવાની આજ્ઞા કરી. તે રાજાએ અનુક્રમે શસ્ત્રાદિવડે સન્નબદ્ધ થઈ ત્યાં જઈને ગોવાળ જેમ ગાયોથી ક્ષેત્રની રક્ષા કરે તેમ કેશરીસિંહથી તે શાળિ ક્ષેત્રની રક્ષા કરવા લાગ્યા.

એક વખત પ્રતિવાસુદેવ સભામાં આવી પોતાના અમાત્ય, સેનાપતિ અને સામંત વિગેરે સભાસદો પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે—“ મારા સામંત રાજાઓમાં અને સેનાનીઓ વિગેરેમાં હાલ અધાધારણુ પરાક્રમવાળો કોઈ મહાભુજ કુમાર છે ? ” તેઓએ કહ્યું—“ હે દેવ ! સૂર્યની આગળ કોણુ વધારે તેજસ્વી હોય, પવનની પાસે કોણુ પરાક્રમી હોય, ગરૂડ કરતાં કોનો વેગ વધારે હોય, મેરૂ પર્વત આગળ કોની ગૌરવતા હોય, અને સમુદ્ર કરતાં કોણુ વધારે ગંભીર કહેવાય, તેમ મહા પરાક્રમી એવા આપની પાસે કયો પુરૂષ વિશેષ પરાક્રમી ગણાય ? ” રાજાએ કહ્યું—“ તમારું આ વચન ચાહુ વચન છે, વાસ્તવિક નથી. હુમેશાં બળવાન પુરૂષોથી પણ બળવાન પુરૂષો રહેલા હોય છે, અને તેથીજ આ પૃથ્વી બહુરતના કહેવાય છે. ” તેવામાં સુંદર લોચનવાળો એક મંત્રી બૃહસ્પતિની જેમ સ્ફુટ અને યથાર્થ વાણીથી બોલી ઊઠ્યો— “ હે રાજેન્દ્ર ! આ પૃથ્વી ઉપર પ્રજાપતિ રાજાના દેવ જેવા બે કુમારો છે, તેઓ સર્વ મનુષ્યવીરોને તૃણુ જેવા ગણે છે. ” મંત્રીનાં આવાં વચન સાંભળી તત્કાળ રાજાએ સભા વિસર્જન કરી, અને ચંડવેગ નામના પોતાના એક દૂતને કોઈ મતલબ સમજાવી પ્રજાપતિ રાજાની પાસે મોકલ્યો. એ દૂત સારા સારા રથીઓ અને શ્રેષ્ઠ ઘોડેશ્વારોને સાથે લઈને પોતાના રાજાના તેજની જેમ પોતાનપુર નગરે આવી પહોંચ્યો ત્યાં પ્રજાપતિ રાજા સર્વ અલંકારોથી વિભૂષિત થઈને જલજંતુઓ સહિત વરૂણની જેમ અચલ તથા ત્રિપૃષ્ઠ કુમાર, સામંત રાજાઓ, સેનાપતિઓ, મોટા અમાત્યો અને પુરોહિત પ્રમુખ માન્ય પુરૂષો તેમજ પ્રધાન પુરૂષોની સાથે મહદ્દિંક દેવની જેમ સભા ભરીને બેઠો હતો, અને નિઃશંકપણે સંગીત કરાવતો હતો. એ સંગીતમાં વિચિત્ર અંગચૈષ્ટા અને અંગહાર પૂર્વક સુંદર નૃત્ય થતું હતું. ધ્વનિ કરતા મૃદંગના ઘોષથી આકાશ તથા ગ્રુહાનો ભાગ ગાણુ રહેતો હતો, ગાયનના સ્પષ્ટ ઉદ્ગારથી મધુર વીણુને જીવન મળતું હતું, ગ્રામ તથા રાગ રાગણીને પ્રગટ કરનારી વીણુ શ્રુતિઓને વ્યક્ત કરતી હતી, અને તાળને અનુસરીને ગાયનનો આરંભ થતો હતો. તે વખતે દ્વારપાળો જેની ગતિને અટકાવી શક્યા નહીં એવો ચંડવેગ દૂત વીજળીના આકારની જેમ તત્કાળ સંગીતસભામાં દાખલ થયો. પ્રતિવાસુદેવના દૂતને અકસ્માત આવેલો જોઈ સામંતરાજાઓ સહિત પ્રજાપતિ રાજા પણ સંજમ ચાર્યો. અને સ્વામીની જેમ એ સ્વામીના દૂતને પણ સંજમ સહિત માન આપવાને માટે ઊભો થયો. મોટા સત્કાર સાથે તેને આસન પર બેસાર્યો. પછી રાજાએ તેના સ્વામીના સર્વ બળર પૂછ્યા. અવસર વગર વીજળીના જેવાથી જેમ આગમના અધ્યયનનો ભંગ થાયર તેમ એ દૂતના અવસર વગર આવવાથી સંગીતનો ભંગ થયો, સર્વ સંગીત કરનારાઓ પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા; કારણકે ન્યારે

૧ પુષ્પામતલું વચન, ૨ અકાળે વિષુત થાય તો અનધ્યાય પાળવો પડે.

સ્વામીનું ચિત્ત વ્યગ્ર થાય છે ત્યારે કલાવાનને પોતાની કલા બતાવવાનો અવકાશ રહેતો નથી.” તે વખતે સંગીતના રંગને ભંગ કરનાર તે દ્વતને જોઈને ત્રિપૃષ્ઠ કુમારથી તે સહન થયું નહીં, તેથી તેણે પોતાની પડખે રહેલા કોઈ પુરુષને પૂછ્યું—“અરે ! સમયને નહીં જાણનાર આ પુરુષરૂપી પશુ કોણ છે કે જેણે પોતાના આગમનની ખબર આપ્યા વગર પિતાજીની સલામાં પ્રવેશ કર્યો ? અને એને જોઈને પિતાજી સંજમથી કેમ સામા જિલા થયા ? અને તેને પ્રવેશ કરતાં છડીદારે કેમ અટકાવ્યો નહીં ?” આ પ્રમાણે જ્યારે ત્રિપૃષ્ઠ કુમારે પૂછ્યું, ત્યારે તે પુરુષ બોલ્યો “એ રાજધિરાજ હયગ્રીવ મહારાજનો દ્વત છે. આ ત્રિપૃષ્ઠ ભરતક્ષેત્રમાં જેટલા રાજ્યો છે તે સર્વે તે મહારાજના કિંકર છે, તેથી તમારા પિતા તેના દ્વતને માન આપવાને સામા ઉઠ્યા અને તેથી જ ઉચિતને જાણનારા દ્વારપાળે તેને અટકાવ્યો નહીં. કારણકે એ મહારાજના શ્યાનનો પણ પરાભવ કરી શકાય નહીં; તે પુરુષને તે કેમ જ કરી શકાય ? આ દ્વત હયગ્રીવ રાજનો માનીતો છે, અને એને પ્રસન્ન કરવાથી મહારાજ હયગ્રીવ પણ પ્રસન્ન થાય છે. આ દ્વતના પ્રસાદથી જ રાજ્યોનાં રાજ્યો આબાદીમાં છે. આ દ્વતની અવજા કરીને તેને ખીજવ્યો હોય તો તે મહારાજ પણ ખીજાય છે; કારણકે રાજ્યો દ્વતની દૃષ્ટિને અનુસારે જ પ્રવર્તે છે. જ્યારે યમરાજની પેઠે દુઃસહ મહારાજ હયગ્રીવ ખીજાય ત્યારે રાજ્યો જીવવાને પણ અસમર્થ છે, તે પછી રાજ્યની તો વાત જ શી કરવી ?” આ પ્રમાણે સાંભળીને તત્કાળ ત્રિપૃષ્ઠ કુમાર બોલ્યો—“આ જગતમાં અમુક સ્વામી કે અમુક સેવક એવો નિર્ણય હોતો નથી; એ સર્વ પોતપોતાની શક્તિને આધીન છે. હું વાણી માત્રથી હમણા કાંઈ કહેતો નથી; કારણકે પોતાની પ્રશંસા કરવી અને બીજાની નિંદા કરવી એ સતપુરુષોને લજ્જા પમાડનાર છે, તથાપિ સમય પ્રાપ્ત થયે મારા પિતાનો તિરસ્કાર કરનાર એ હયગ્રીવને પરાક્રમવડે છિન્નગ્રીવ કરી (ગ્રીવા છેદી) ભૂમિપર પાડી નાખીશ. હે સેવક ! જ્યારે પિતા એને વિદાય કરે ત્યારે તું મને ખબર આપજે, જેથી હું તેને યોગ્ય હશે તે બતાવી આપીશ.” આવાં ત્રિપૃષ્ઠકુમારનાં રાજવિરુદ્ધ વચન પણ તે પુરુષે સ્વીકાર્યાં; કારણકે સેવકોએ રાજના પુત્રને પણ રાજની પ્રમાણે જ માનવો જોઈએ. પછી ચંડવેગ દ્વતે પોતાનો જેમ કોઈ અધિકાર પર નીમેલો સેવક હોય તેમ પ્રજાપતિ રાજને ઉદ્દેશીને કેટલા-એક રાજપ્રયોજન કહી સંભળાવ્યાં. રાજ્યે તે સર્વે મનપૂર્વક કબૂલ કર્યાં અને ભેટ વિગેરે આગળ ધરીને ચંડવેગને વિદાય કર્યો. પરિવાર સહિત રથમાં બેસી. એ દ્વત પ્રસન્ન થઈ પોતાનપુરની બહાર નીકળી પોતાની નગરી તરફ ચાલ્યો. તેને રવાને કર્યાના ખબર જાણીને મહા બળવાન ત્રિપૃષ્ઠકુમારે આગળ જઈ પવન સહિત દાવાનલ જેમ વટેમાર્ગને અટકાવે તેમ તેને અટકાવ્યો; અને કહ્યું કે “રે ધીઠ ! પાપિષ્ઠ ! દુષ્ટ ! પશુ ! તું દ્વત છતાં રાજની પેઠે કેમ વર્તે છે ? હે મૂર્ખ ! જેવી રીતે તે સંગીતરંગનો ભંગ કર્યો, તેવી રીતે ખીજા મરવાને ન ઇચ્છતો કયો સચેતન પશુ પણ કરે ? એક સાધારણ ગૃહસ્થને ઘેર રાજ આવે તો પણ તે પોતે પહેલાં ખબર આપીને પછી પ્રવેશ કરે એવી વિદ્વાનોની નીતિ છે; તે છતાં

તું બંધે પૃથ્વી ફાડીને નીકળ્યો હોય તેમ અકસ્માત્ સલામાં કેમ આવ્યો? જો કે સરલ સ્વભાવવાળા મારા પિતાશ્રીએ તારું અવિનીતપણું છતાં તારો સત્કાર કર્યો, પણ તે ફેગટ કર્યો છે. હે દુબ્ધ! જે શક્તિથી તું દુર્વિનીત થયેલો છે તે તારી શક્તિ હવે પ્રકાશ કરે; નહીં તો આ તારા અન્યાયરૂપ વૃક્ષનું ફળ તો હું તને હમણાં જ ખતાવું છું.” આ પ્રમાણે કહીને ત્રિપૃષ્ઠકુમાર મુઠિ ઉગામી તેને મારવા બંધ છે, તેવામાં સમીપ રહેલા અચલકુમારે (ખલદેવે) નજીક આવી તેને અટકાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું—“હે કુમાર! બસ કરો, એ નરરૂપી ક્રીડાની ઉપર પ્રહાર કરશો નહીં. આકોશ કરનારા પણ શિયાળીઆની ઉપર કેશરીસિંહ પ્રહાર કરે નહીં. ફત કદિ અવળું આચરણ કરે તોપણ એ વધ કરવાને યોગ્ય નથી. વળી વિરૂપ બોલનારો પણ બ્રાહ્મણ તેની બ્રાહ્મણ્યતાને લીધે વધ કરવા યોગ્ય નથી. તેથી આ કઠોર પુરૂષની ઉપરથી ક્રોધનું સંહરણ કરો હસ્તીના દંતઘાતનું સ્થાન એરંડનું વૃક્ષ નથી.” આ પ્રમાણે અચલકુમારે કહ્યું. એટલે ત્રિપૃષ્ઠે હાથી જેમ પોતાની સુંઢને સંકોચે તેમ ઉગામેલી મુઠિને પાછી સંકોચી પોતાના સુભટોને આજ્ઞા કરી કે “સંગીતના રંગને ભંગ કરનાર આ પાપી ફતનું જીવિત વિના ખીનું બધું હરી લ્યો.” પછી કુમારની આજ્ઞાથી ઘરમાં પેઠેલા શ્યાનની જેમ સુભટોએ ચળિટ મુઠિ વિગેરેથી તેને ધણો માર માર્યો અને પછી વધસ્થાનિ ઉપર લઈ ગયેલા વધ્ય પુરૂષની પાસેથી જેમ આરક્ષકો સર્વ લઈ લે તેમ તેનું સર્વ અલંકારાદિક લઈ લીધું. પછી તે ફત હાથીની સાથે સાઠમારી કરનાર પુરૂષની જેમ તેઓના પ્રહારને પ્રાણની રક્ષા માટે વચન કરતો પૃથ્વી ઉપર આઘોટવા લાગ્યો. તેની એવી સ્થિતિ જોઈને તેનો સર્વ પરિવાર હથિયારાદિક મૂકી, ભક્ષ્ય છોડીને જેમ કાગડાઓ નાસે તેમ જીવ લઈને નાસી ગયો. પછી તે ફતને ગધેડાની જેમ માર મારી, ચકલાની જેમ લુટી લઈ અને વિટ પુરૂષની જેમ નચાવીને બન્ને કુમારો પોતાના ઘર તરફ ચાલ્યા ગયા.

આ સર્વ વૃત્તાંત પ્રબળપતિ રાબ્બએ લોકોના મુખથી સાંભળ્યો ત્યારે ચિત્તમાં શલ્ય પેહું હોય તેમ ચિંતવવા લાગ્યો કે “અહો! મારા કુમારોએ આ યુક્ત કર્યું” નથી, પણ પોતાને ઘોડે પાડી નાખ્યો હોય તે વાત ખીજા કોની આગળ જઈને કહેવાય? આ ચંડવેગ ફત ઉપર જે ધસારો કર્યો છે તે કાંઈ તેનાં ઉપર કયો નથી પણ અશ્વગ્રીવ રાબ્બની ઉપરજ એ ધસારો કર્યો છે, કારણ કે ફતો છે તે સ્વામીના પ્રતિનિધિ થઈનેજ સંચરે છે; તેથી જ્યાં સુધી ચંડવેગ અશ્વગ્રીવ પાસે ગયો નથી, ત્યાં સુધીમાંજ એને પાછો બોલાવીને તેનો અનુનય કરવો સારો છે; જ્યાંથી અગ્નિ ઉઠ્યો હોય ત્યાંજ તેને જીવેલી દેવો યુક્ત છે.” આ પ્રમાણે વિચારી પ્રબળપતિ રાબ્બએ પોતાના પ્રધાનોદ્વારા પ્રેમથી કોમળ એવાં મીઠાં વચનોથી તેની પશ્ચિપાત કરાવીને તેને પાછો બોલાવ્યો અને અંબલિ જોડી પોતાના કુમારોએ કરેલી કલુષતાને ધોવામાં જળના પ્રવાહરૂપ વિશેષ બરદાસ કરી. કોપ પામેલા હસ્તીના કોપની શાંતિને માટે જેમ શીતોપચાર કરે તેમ તેના કોપની શાંતિને માટે મોટા મૂલ્યવાળી

પ્રથમ કરતાં ચાર ગણી ભેટ તેને આપી. પછી રાજાએ નમ્રતાથી કહ્યું—“ તમે જાણો છો કે એક સામાન્ય ધનવાન ગૃહસ્થના કુમાર પણ નવીન યૌવનમાં ઉન્મત્ત થઈ જાય છે તો મહારાજ અશ્વઝીવના પ્રસાદથી વૃદ્ધ પામેલી મારી સંપત્તિવડે મારા કુમાર નહીં દમોલા વૃષભની જેમ વિશેષ ઉદ્ધામણ ધાય તેમાં શું કહેવું? હે માનને આપનારા મિત્ર! એ ઉન્મત્ત કુમારોએ તમારો ઘણો અપરાધ કર્યો છે, પણ તે તમારે નકારા સ્વપ્નની જેમ ભૂલી જવો. મારા મનની વૃત્તિને જાણનારા હે મિત્ર! સગા લાઈઓની જેમ આપણા બેની જે પ્રીતિ છે તેને આવા કારણથી એકદમ છોડવી નહીં, હે અનંદ! આ મારા કુમારનું માકું આચરણ તમારે અશ્વઝીવ રાજને નિવેદન કરવું નહીં. ક્ષમાવાન પુરૂષોની એજ ખરી કસોટી છે.”

આ પ્રમાણેના સામ વચનરૂપ અમૃતની વૃષ્ટિથી જેનો કોપરૂપી અગ્નિ શાંત થયેલો છે એવો અંડવેગ સ્નેહવડે કોમળ વાણીથી બોલ્યો—“ હે રાજન! તમારી સાથે લાંબા વખતનો સ્નેહ હોવાને લીધે મેં જરા પણ કોપ કર્યો નથી, આમાં શું ક્ષમા કરવી છે? તમારા જે કુમાર તે મારે મન કંઈ પારકા નથી. જ્યારે બાળક દુર્નય કરે ત્યારે તેને ઉપાલંબ દેવો એજ દંડ કહેલો છે, તેની ફરિયાદ કંઈ લઈ જવાતી નથી, આવી લોકમાં પણ મર્યાદા છે. આ તમારા કુમારનું આવું આચરણ રાજ પાસે કહીશ નહીં; કારણકે હાથીના મુખમાં ભક્ષ્યનો આસ આપી શકાય છે પણ તેને પાછો બહાર કાઢવો અશક્ય છે. હે રાજન! તમે મારો વિશ્વાસ રાખજો અને હવે મને રજા આપો. મારા મનમાં કંઈ પણ કલુષતા નથી.” આ પ્રમાણે કહેતા એ ફતને બંધુની જેમ આલિંગન કરી અંજળિ બેડીને પ્રજાપતિ રાજાએ વિદાય કર્યો.

અંડવેગ ફત કેટલેક દિવસે અશ્વઝીવ રાજની પાસે પહોંચ્યો, પણ તેના પરાલવની વાતાં તો વધામણી આપનાર પુરૂષની જેમ પ્રથમથીજ રાજની પાસે પહોંચી ગઈ હતી; કારણકે ત્રિપૃષ્ઠના ત્રાસથી લાગી થયેલા અંડવેગના પરિવારે પ્રથમથીજ આવીને એ બધી વાત રાજની પાસે કહી હતી. વિશ્વનો આસ કરવા ઉદ્યત થયેલો જાણે યમરાજ હોય તેમ ઉંચી ઝીવા કરી રહેલા અને રાતા લોચનવાળા અશ્વઝીવ રાજને અંડવેગે જોયો, એટલે તરતજ તેના મનમાં નિશ્ચય થયો કે જરૂર કોઈ એ આવી રાજને મારા પરાલવનું વૃત્તાંત જણાવ્યું લાગે છે. રાજના સેવકો આફતિ ઉપરથીજ મનોગત ભાવને જાણી શકે છે. પછી રાજાએ પૂછ્યું એટલે તેણે સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કરી દીધું. ઉગ્ર સ્વામીની આગળ અન્યથા કહેવાને કોણ સમર્થ છે? પછી પોતે પ્રજાપતિ રાજ પાસે જે કળુલાલ આપેવી તેનું સ્મરણ કરીને તેણે કહ્યું—“ હે દેવ! મારી જેવોજ પ્રજાપતિરાજ આપનો ભક્ત છે, અને તેના કુમારોએ જે આ કરેલું છે તે બાળપણમાં સુલભ એવી તેમની અજ્ઞતા છે. પોતાના કુમારોનાં આવાં કૃત્યથી તે રાજા ઘણો ખેદ પામ્યો છે. સર્વ રાજાઓમાં જેવી રીતે શક્તિવડે તમે અતિશયપણાને પ્રાપ્ત થયેલા છો, તેવીજ રીતે પ્રજાપતિ રાજ તમારા ઉપર

લક્ષિતવડે સર્વથી અતિશય લક્ષિતમાન્ થયેલો છે. તે રાજા પોતાના કુમારના આ દોષથી પોતાના આત્માને ઘણો નિંદતો હતો, અને તેથી તમારા શાસનને અહુષ્ય કરીને તેણે આ ભેટ આપેલી છે.”

આ પ્રમાણે કહીને દૂત વિરામ પામ્યો, એટલે હયગ્રીવ વિચારવા લાગ્યો કે “ પેલા નિમિત્તિયાની વાણીના એક વચનની તો ખરેખર પ્રતીતિ જોવામાં આવી છે, પણ જો હવે સિંહના વધરૂપ બીજા વચનની પ્રતીતિ થાય તો ખરાખર શંકાસ્થાન પ્રાપ્ત થયું એમ માની શકાય.” આવો વિચાર કરીને તેણે એક બીજા દૂતને મોકલી પ્રજાપતિ રાજાને કહેવરાવ્યું કે-“ તમે સિંહના ઉપદ્રવથી શાળીના ક્ષેત્રોની રક્ષા કરો.” અશ્વગ્રીવની આવી આજ્ઞા આવતાં રાજાએ ત્રિપૃષ્ઠ અને અચલકુમારને જોલાવી કહ્યું-“ હે કુમારો! સિંહવડે થતા ઉપદ્રવથી શાળીક્ષેત્રની રક્ષા કરવાની જે આ અકસ્માત આજ્ઞા થઈ તે તમારું દુરાચરણ તત્કાળ ફલિત થયું છે. હવે જો આ તેમની આજ્ઞાનું અકાળે ખંડન કરશું તો અશ્વગ્રીવ રાજા યમરૂપ થશે, અને જો તેની આજ્ઞાનું ખંડન નહીં કરીએ તો સિંહ યમરૂપ થશે; આ પ્રમાણે બંને રીતે આપણી ઉપર અપમૃત્યુ પ્રાપ્ત થયેલ છે; તથાપિ હે વત્સો! હાલ તો હું સિંહથી રક્ષા કરવાને જાઉં છું.” પિતાનાં એવાં વચન સાંભળી બંને કુમારોએ કહ્યું-“ પિતાજી! અશ્વગ્રીવ રાજાનું બળ તો અમારા જાણવામાં આવ્યું! આ સિંહ એક પશુ છે, અને તેને ભયંકર જાણનાર તે પશુ પશુ છે. હે પિતાજી! તમે અહીં રહો, અમે જે ભાઈઓ જઈશું, અને સ્વલ્પ સમયમાં સિંહનો ઘાત કરશું. હે નરસિંહ! તેવા કામમાં તમારે પોતાને શા માટે પ્રયાણ કરવું જોઈએ!” રાજાએ ખેદથી કહ્યું-“ તમે બંને કાર્યાકાર્યને નહીં જાણનારા અને કંઠમાં દુધવાળા હજી બાળક છો. હે કુમારો! ઉન્મત્ત હાથીની જેમ તમારે મારી રૂબરૂ જે એક વિપરીત કામ કર્યું તેનું તો આ ફળ પ્રાપ્ત થયેલું છે, તો હવે વળી તમે મારાથી દૂર રહીને જે કૃત્ય કરો તેનું તો શું ફળ થાય તે કહી શકાતું નથી.” ત્રિપૃષ્ઠે કહ્યું-“ હે પિતાજી! બાળકોની જેમ તે મૂર્ખ અશ્વગ્રીવ બીજાઓને સિંહની બીક લગાડે છે, માટે આપ પ્રસાદ કરીને અહીં રહો, અને અમે જઈને તે અશ્વગ્રીવ રાજાના મનોરથો સહિત સિંહનો ઘાત કરશું.” આ પ્રમાણે કહી મહાપ્રયાસે રાજાને સમજાવી તેમની આજ્ઞા લઈને તેઓ અલ્પ પરિવાર સાથે જ્યાં સિંહ હતો તે ભૂમિ તરફ આવ્યા. ત્યાં સિંહે હણેલા અનેક સુભટોના અસ્થિનો ઢગલો જાણી તેનો મૂર્તિમાન્ અપયશ હોય તેવો જોવામાં આવ્યો.

પછી સિંહના ભયવડે ઉંચા વૃક્ષ ઉપર ચડી ગયેલા શાળીના ક્ષેત્રના ખેડુઓને કુમારોએ પૂછ્યું-“ અહીં રક્ષા કરવા આવનારા (સોળ હજાર) રાજાઓ કેવી રીતે આ શાળીક્ષેત્રની રક્ષા કરે છે?” ખેડુતોએ કહ્યું-“ હે કુમારો! હાથી, ઘોડા, રથ અને સુભટોને સજ્જ કરી તેઓવડે પ્રવાહને રોકવાની જેમ પોતાની તથા સિંહની વચમાં એક વ્યૂહ રચે છે. પછી

તૃષાતુર હાથી જેમ વાવમાં જળ પીવા જાય તેમ સિંહ આવીને તે સૈનિક વિગેરેને મારે અને ફાડી નાખે, પછી ચાલ્યો જાય; એવી રીતે પોતાના જીવિતની શંકા રાખતા એ સર્વ રાજાઓ અમારી રક્ષા કરે છે.” આવાં તેઓનાં વચન સાંભળી બળભદ્ર અને વાસુદેવ ખુશ થયા. પછી પોતાનું સૈન્ય ત્યાંજ રાખીને બન્ને જણા એકલા જ્યાં સિંહની શુક્ર હતી ત્યાં તત્કાળ ગયા. મેઘની ગર્જના જેવો તેમના રથનો ઘોષ સાંભળી, બંદીના ઘોષથી જેમ રાજા બંને તેમ તરતજ તે સિંહ બગ્યો. જાણે યમરાજની બે દીપિકા હોય તેવી વિકરાળ દૃષ્ટિ કરતો, જાણે યમરાજનાજ ચામર હોય તેવી કેશવળિને કંપાવતો અને જાણે રસાતળનું દ્વાર હોય તેવા મુખને બગાસાથી ફાડતો એવો તે કેસરી પોતાની શ્રીવાનો કાંઈક સંકોચ કરતો આમ તેમ જોવા લાગ્યો. ‘આ કોઈ માત્ર રથનાજ પરિવારવાળા બે પુરૂષો છે’ એમ જાણી અવજ્ઞા બતાવીને એ સિંહ ફરીવાર કૃત્રિમતાથી મુર્છ ગયો. તેની એવી સ્થિતિ જોઈ બળદેવે કહ્યું—‘શાળીના શ્વેત્રનું રક્ષણ કરવા આવેલા રાજાઓએ હુસ્તી વિગેરેનું બળિદાન આપીને આ સિંહને ગર્વિત કર્યો જણાય છે.’ પછી તરતજ નૃસિંહ ત્રિપૃષ્ઠકુમારે ત્યાં જઈ મદ્દ જેમ મદ્દને યોલાવે તેમ એ મોટા સિંહને યોલાવ્યો. વિષ્ણુનો ઉગ્ર અવાજ સાંભળી સિંહ પોતાના મુખ ઉપર કાનની ટીશીયું ચડાવી ‘આ કોઈ વીર છે’ એમ ચિંતવવા લાગ્યો. ગઈ તરતજ જાણે સાક્ષાત્ રૌદ્ર રસ હોય તેવો એ કેસરી મુખ ફાડીને ભયંકર ગર્જના કરતો પોતાનાં શુદ્ધાદારમાંથી બહાર નીકળ્યો. તે વખતે જાણે સ્થળમાં રહેલા બે ખીલા હોય તેવા તેના મસ્તકપર બે કાન અઝઝડ રહેલા હતા. બે દીવીઓ પ્રદીપ્ત થઈ હોય તેવાં પિંગલ નેત્રો હતાં, યમરાજનું જાણે શસ્ત્રગૃહ હોય તેવું દાઢો અને દાંતોથી ભરપૂર મુખ હતું, પાનાળમાંથી નીકળેલો જાણે તક્ક નાગ હોય તેવી મુખની બહાર તેની જિહ્વા રહેલી હતી, યમરાજના ઘરનું તોરણ હોય તેવી મુખ ઉપર એક મોટી દાઢ હતી, અંતરમાં બળતા કોપરૂપી અગ્નિની શિખા હોય તેવી કેશવાળી હતી, પ્રાણીઓના પ્રાણને આકર્ષણ કરનારા ચીપીઆ હોય તેવા નખ હતા, અને જાણે ક્ષુધાતુર સર્પ હોય તેવા પુચ્છદંડને તે હલાવ્યા કરતો હતો.

આ પ્રમાણેના કેસરીસિંહે બહાર આવી ઈંદ્રે જેમ વળને પર્વતપર પછાડે તેમ પોતાના પ્રચંડ પુંજડાને પૃથ્વી ઉપર પછાડ્યું. એ પુંજડાની પછાડના નાદથી વાજિંત્રના નાદથી જેમ સમુદ્રની અંદરના જલચરો નાસી જાય તેમ ચેતરફ પ્રાણીઓ નાસવા લાગ્યા. તે વખતે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે અચલકુમારને કહ્યું—‘હે આર્ય! હું છતાં તમારે યુદ્ધ કરવાનો અવસર લેવો ઘટિત નથી.’ આમ કહીને તેણે અચલકુમારને ત્યાંજ ઉભા રાખ્યા. પછી એકલા સિંહની સામા જતાં ક્ષત્રીધર્મને જાણનારા ત્રિપૃષ્ઠકુમારે વિચાર કર્યો કે ‘આ સિંહ પગે ચાલતો છે, અને હું રથ ઉપર બેઠો છું; તો પેદળની સાથે રથપર બેસીને યુદ્ધ કરવું એ ક્ષત્રીધર્મને યોગ્ય નથી.’ એમ વિચારી તેણે રથને છોડી દીધો. વળી વીરવ્રતરૂપ ધનવાળા એ હરિએ વિચાર્યું કે ‘આ સિંહ અચ્ચરહિત છે અને હું અચ્ચરવાળો છું, તો અચ્ચરહિતની સાથે

અસ્ત્રવડે યુદ્ધ કરવું એ પણ અનુચિત છે. એમ ધારી અસ્ત્ર પણ છોડી દીધાં. પછી બળથી ઈંદ્રને પણ ઉલ્લંઘન કરનારા ત્રિપૃષ્ઠે ‘હે સિંહ! અહીં આવ, તારી યુદ્ધ કરવાની કંડુને હું મટાડું.’ એમ કહીને તેને બોલાવ્યો. વાસુદેવનાં આ વચનનો પર્વતમાં પ્રતિછંદ પડ્યો તે બાણે કોપના આટોપથી ઉગ્ર એવા સિંહે એજ વચન પ્રતિછંદના મિષથી પાછું સામું કહ્યું હોય તેમ જણાયું. તે વખતે યુવાન કેસરી ચિત્તમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે “અહા! આ બાળકનું કેવું સાહસ છે? તે સૈન્ય વિના આવ્યો છે અને રથ ઉપરથી ઉતરી, શસ્ત્રોનો ત્યાગ કરી વળી મને ઉંચે સ્વરે બોલાવે છે; પણ જેમ દેડકા ભંચા ઠેકડા મારીને ઉલટો સર્પની આગળ આવે તેમ આ દુર્મતિ મારી પાસે આવે છે; તો તેની ધીકતાનું ક્ષણ તેને પ્રાપ્ત થાઓ.” આ પ્રમાણે વિચારી પોતાનું પુંછડું ઉંચું ઉપાડી ઉછળીને તેણે એવી ક્ષણ મારી કે ક્ષણવાર તો આકાશમાંથી કોઈ ખેચરનાં વાહનમાંથી કેસરીસિંહ કુદી પડતો હોય તેવો ભ્રમ થયો. એવી ક્ષણ મારીને જેવો ત્રિપૃષ્ઠકુમારની ઉપર તે પડવા બંધ છે તેવામાં તો ત્રિપૃષ્ઠકુમારે જેમ સાણસાથી સર્પને પકડે તેમ પોતાના બે હાથથી તેના બે હોઠ જુદા જુદા પકડ્યા. પછી હોઠથી આકર્ષી વસ્ત્રની જેમ ચડચડાટ શબ્દ સાથે તેને ચીરી નાખ્યો. તે વખતે તત્કાળ સલાસદોની તથા ચારણભાટોની જેમ લોકોએ અંતરીક્ષ અને આકાશને ભરી દે તેવો મોટો જયજય શબ્દ કર્યો. આકાશમાં વિદ્યાધરો, દેવતાઓ અને અસુરો કૌતુકથી એકઠા થયા, અને મલયાચલના વાયુની જેમ વિજ્ઞાની ઉપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. એ સિંહના શરીરના બે ભાગ ક્ષણવારમાં ત્રિપૃષ્ઠે પૃથ્વી ઉપર નાખી દીધા, પણ તેઓમાંથી ચેતન ગયેલું ન હોવાથી કોઢવડે તે ક્ષણવાર તરફડવા લાગ્યા. શરીર પરતંત્ર થવાથી બે ભાગે પડેલો એ સિંહ મહા શોકવડે તરફડતો ચિંતવવા લાગ્યો કે “અહો! ક્વચધારી અને શસ્ત્રધારી તેમજ સેંકડોગમે સુભટોથી વીંટાયેલા એવા અનેક રાજાઓ પણ વજની જેમ ઉપરથી પડતા એવા મને સહન કરી શક્યા નહીં; અને આ મહા કોમળ હાથવાળા અને શસ્ત્ર વિનાના એકાકી બાળકે મને મારી નાખ્યો, એ વાતનો મને મોટો ખેદ થાય છે, કાંઈ વધ થવાથી ખેદ થતો નથી.” આવી ચિંતાથી સર્પની જેમ તરફડતા એ સિંહનો અભિપ્રાય બાણીને ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના સારથીએ કહ્યું કે “લીલામાત્રમાં ઉન્મત્ત હાથીને લેદનારા અને સેંકડોગમે સૈન્યથી પણ પરાભવને નહીં પામનારા એવા હે સિંહ! તું અભિમાને કરી શા માટે આમ ખેદ પામે છે? આ તને મારનાર સુભટોમાં શ્રેષ્ઠ એવા ત્રિપૃષ્ઠકુમાર સર્વ વાસુદેવોમાં પ્રથમ વાસુદેવ છે, તે વચથી બાળક છે પણ તેજ-પરાક્રમથી બાળક નથી. જેમ સર્વ પશુઓમાં તું સિંહ છે તેમ સર્વ નરોમાં તે સિંહ છે; તેથી એની સાથેના સંગ્રામમાં હણાયેલા તને લજ્જા આવે તેમ નથી, પણ ઉલટી શ્લાઘા થાય તેમ છે.” તેનાં આવાં વચનરૂપ અમૃતની વૃષ્ટિથી શાંત થઈને તે કેસરીસિંહ મૃત્યુ પામ્યો, અને નરકગતિનું આયુષ્ય બાંધવાથી નરકભૂમિમાં નારકી થયો. તે વખતે અશ્વઝીવની આજ્ઞાથી આ વૃત્તાંત બાણવાને આવેલા વિદ્યાધરોને ત્રિપૃષ્ઠે તે સિંહનું ચર્મ આપ્યું અને કહ્યું-

આ પશુથી પણ ચક્રિત થયેલા અશ્વગ્રીવને તેનો વધ સૂચવનાર આ સિંહનું ચર્મ આપને અને કહેજો કે સ્વાદિષ્ટ લોજનમાં લંપટ એવો તું હવે નિશ્ચિંત થા અને વિશ્રમ્બ થઈને શાલિનું લોજન કર.” આવો સંદેશો કહેવાનું કબુલ કરી તે વિદ્યાધરેના કુમારે ગયા, અને ત્રિપૃષ્ઠ તથા અચલકુમાર પોતાના નગરમાં આવ્યા. બંને બ્રાતાઓએ પિતાને પ્રણામ કર્યો, એને બલભદ્રે ત્યાં બનેલું સર્વ વૃત્તાંત પિતાને કહી સંભળાવ્યું. રાજા પ્રભાપતિ પોતાના બે કુમાર ફરી જન્મ્યા હોય તેમ માનવા લાગ્યો, અને સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળા ત્રિપૃષ્ઠકુમારની ઉપર ઘણો ખુશી થયો.

પેલા વિદ્યાધરેના કુમારેએ બધું વૃત્તાંત અશ્વગ્રીવ રાજા પાસે જઈને નિવેદન કર્યું, જે વૃત્તાંત તેને વજ્રપાત જેવું લાગ્યું.

આ તરફ વૈતાલચગિરિ ઉપર દક્ષિણ શ્રેણિના આબૂષણ સદશ રથનૂ પુરચક્રવાળા નામે નગર હતું. તેમાં તેજ વડે અગ્નિ જેવો અને અસાધારણ સમૃદ્ધિવાળો જ્વલનજટી નામે વિદ્યાધરેનો રાજા હતો. તેને હંસીની જેવી મંદ ગતિવાળી અને પ્રીતિના પરમ સ્થાનરૂપ વાયુવેગા નામે પટરાણી હતી. તે રાણીને સ્વપ્નમાં સૂર્યનું અવલોકન થયેલ હોવાથી જેનું નામ અકંકીતિ પાડેલું એવો એક પુત્ર થયો હતો, ને તે પછી સ્વપ્નમાં પોતાની પ્રભાથી સર્વ દિશાઓને ઉજ્જ્વલ કરનાર ચંદ્રલેખાના અવલોકનથી જેનું નામ સ્વયંપ્રભા પાડેલું હતું એવી એક પુત્રી થઈ હતી. કુમાર અકંકીતિ જ્યારે યૌવનાવસ્થા પામ્યો ત્યારે મોટી ભૂભવાળા અને કીર્તિરૂપી ગંગાના હિમાચલરૂપ એ પુત્રને રાજાએ યુવરાજપદ આરોપણ કર્યો. પુત્રી સ્વયંપ્રભા પણ વનસ્થળી જેમ પોતાને સૌંદર્ય આપનારી વસંતસંપત્તિને પામે તેમ અનુકંમે યૌવનવયને પ્રાપ્ત થઈ. સુખરૂપ ચંદ્રથી જાણે મૂર્તિમાન્ પૂર્ણિમા હોય અને કેશપાસરૂપ અંધકારથી જાણે શરીરધારી અમાવાસ્યા હોય તેવી તે જણાતી હતી. તેના જ્ઞાન સુધી લાંબા ગયેલાં નેત્રો જાણે કર્ણનાં આબૂષણકમલો હોય તેવાં જણાતાં હતાં, અને તેના કર્ણો પ્રસરતી દૃષ્ટિરૂપી બે તલાવડીના જાણે આંધેલા કિનારા હોય તેવા જણાતા હતા. પદ્મવેની જેવા હાથ, યગ અને અધર રૂપ રક્ત પત્રોથી તે લતાની જેવી શોભતી હતી; લક્ષ્મીના જાણે બે કીડાપર્વત હોય તેવા બિંયા સ્તનવડે તે સુંદર લાગતી હતી; તેની નાભિ લાવણ્યરૂપી સરિતાની ધુમરીના જેવી જણાતી હતી; અને તેજ સરિતાની મધ્યમાં રહેલો કોઈ અંતરદ્વીપ હોય તેવો વિસ્તારવાળો નિતંબભાગ (શોણિતટ) દેખાતો હતો. એકંદર તેના સર્વ અંગનો સૌભાગ્ય-ભંડાર એવો ઉત્તમ હતો કે દેવતાની સ્ત્રીઓમાં, અસુરોની સ્ત્રીઓમાં અને વિદ્યાધરેની સ્ત્રીઓમાં પણ તેનો નમુનો ભાવામાં આવતો નહીં.

એક વખતે અલિનંદન અને જગનંદન નામે ચારણમુનિ આકાશમાર્ગે વિહાર કરતા તે નગરને પરિસરે ઉતર્યા. તે વખતે બીજી મૂર્તિને ધારણ કરીને જાણે લક્ષ્મીદેવી આવી

હોય તેવી બ્વલનજટી વિદ્યાધરરાજની પુત્રી સ્વયંપ્રભા ઋદ્ધિ સહિત તે બંને મુનિને વાંદવા આવી. વાંદીને ખેડા પછી તે મહાત્માની કણ્ઠામૃત તુલ્ય દેશના સાંભળીને તેને ગળીના રંગ જેવું સ્થિર સમકિત પ્રાપ્ત થયું. તે મુનિરાજની પાસેથી તેણે શ્રાવકધર્મ પણ સારી રીતે સાંભળ્યો. ઉત્તમ પુરૂષો જાણ્યા પછી જરા પણ પ્રમાદ કરતા નથી. ત્યાર પછી તે બંને મુનિઓએ ત્યાંથી ખીજે વિહાર કર્યો. એકદા પર્વણીને દિવસે સ્વયંપ્રભાએ પૌષધવ્રત ગ્રહણ કર્યું; ખીજે દિવસે પારણું કરવાની ઇચ્છાથી ભગવંત જિનેશ્વરની પૂજા કરી, અને પ્રભુની શેષા લઈ ઘેર આવીને તે શેષા પિતાને અર્પણ કરી. હર્ષથી પુષ્ટ થયેલા વિદ્યાધરરાજે તે શેષા મસ્તકપર ધારણ કરી, અને પુત્રીને ઉત્સંગમાં બેસાડી. તે વખતે ઉત્કૃષ્ટ યૌવનવાળી સ્વયંપ્રભાને જોઈને રાજા કરજમાં મગ્ન થયેલા પુરૂષની જેમ તેને યોગ્ય એવા પતિની શોધમાં ચિંતામગ્ન થયો. પછી પ્રસાદ સહિત પુત્રીને વિદાય કરી, અને સુશ્રુત વિગેરે પોતાના મંત્રીઓને બોલાવી રાજાએ તેના પતિ વિષે પૂછ્યું. પ્રથમ સુશ્રુત મંત્રીએ કહ્યું—“ રત્નપુર નગરમાં રાજા મયુરગ્રીવ અને દેવી નીલાંજનાનો પુત્ર અશ્વગ્રીવ નામે વિદ્યાધરોનો ઇંદ્ર છે. તે અનેક વિદ્યાને સાધનાર અને ત્રણ ખંડ ભરતક્ષેત્રનો અધિપતિ આ પુત્રીને યોગ્ય એવો શ્રેષ્ઠ વર છે ”

પછી બહુશ્રુત નામના મંત્રીએ કહ્યું—“ હે દેવ ! એ રાજાનું યૌવનવય તો વ્યતીત થયેલું છે, તેથી આપણી રાજપુત્રીને યોગ્ય તે વર નથી. પણ ઉત્તર શ્રેણિમાં રૂપ, યૌવન તથા લાવણ્યવાળા અને ભુજપરાક્રમી એવા અનેક ઉત્તમ વિદ્યાધરો છે, તો તેઓમાંથી કોઈ એક રાજાની યોગ્યતાનો વિચાર કરીને આ રાજપુત્રી આપો. ” તે પછી સુમતિ નામનો મંત્રી બોલ્યો—“ હે પ્રભુ ! તમારા અધિકારીએ જે કહ્યું તે બરાબર યુક્ત છે. આ પર્વતપર ઉત્તર શ્રેણિરૂપ હારમાં ચક્રદાર અને અનેક અદ્ભુતતાના સ્થાનરૂપ પ્રભાંકેરો નામે એક નગરી છે. તેમાં ઇંદ્રના પરાક્રમને ધારણ કરનાર અને પ્રાતઃકાળના મેઘની જેવો સફળ મેઘવાન નામે રાજા છે. તેને માલતીની પુષ્પમાળાની જેવી શીલરૂપ સુગંધવડે શોભતી મેઘમાલિની નામે પટ્ટરાણી છે. તે દંપતીને સર્વ સજ્જનોને નમાવનાર અને કામદેવની જેવા અપ્રતિમ રૂપવાળો વિદ્યુત્પ્રભ નામે એક પુત્ર છે, અને નિઃસીમ રૂપ લાવણ્યની સંપત્તિવડે દેવકન્યા જેવી જ્યોતિર્માલા નામે એક પુત્રી છે. કાંતિથી દિશાઓના મુખને પ્રકાશ કરનારી આ સ્વયંપ્રભા રાજકુમારી મેઘને વિજળીની જેમ એ વિદ્યુત્પ્રભ રાજકુમારને યોગ્ય છે; અને જ્યોતિર્માલા નામે રાજકુમારી આપણા અકંકીતિ કુમારને યોગ્ય છે, તો પરસ્પર કન્યાને વિનિયોગ કરવાથી બંનેને મહોત્સવ થાય તેમ છે. ” પછી શ્રુતસાગર નામે મંત્રી બોલ્યો— “ હે મહારાજ ! આ રત્ન જેવી કન્યાને લક્ષ્મીની જેમ કોણ ન ઇચ્છે ? તેથી એની અભિલાષા કરનારા સર્વે વિદ્યાધરોમાં નિર્વિશેષપણું બતાવનારો સ્વયંવર કરવો યુક્ત છે. કારણકે જો તેમ નહીં કરે અને કોઈ એકને જ કન્યા આપશે તો તમારે ખીલ વિદ્યાધરોની સાથે દ્વેગટનો વિરોધ થઈ પડશે; માટે તેમ શા માટે કરવું જોઈએ ? ”

આ પ્રમાણે સર્વે મંત્રીઓના મત લઇને રાજાએ તે સર્વને વિદાય કર્યાં. પછી સંલિ-
ન્નશ્રોત નામના નિમિત્તિયાને ળોલાવીને પૂછ્યું કે “ અશ્વઘ્રીવ રાજાને અથવા ળીજા કોઈ
ઉત્તમ વિદ્યાધરને આ કન્યા આપું કે તેના સ્વયંવર કરું ? ” નૈમિત્તિકે કહ્યું—“ પૂર્વે એક
મુનિરાજ પાસેથી મેં સાંભળ્યું છે કે એકવાર ભરતચક્રીએ ભગવાન ઋષભધ્વજને પૂછ્યું ત્યારે
તેમણે કહ્યું હતું કે આ અવસર્પિણી કાળમાં મારી જેવા ળીજા ત્રેવીશ તીર્થ કરે, તારી જેવા
અગ્યાર ચક્રવર્તીઓ, નવ બળદેવો, અર્ધ ભરતક્ષેત્રના સ્વામી નવ વાસુદેવો અને તેના પ્રતિપક્ષી
અર્ધ ભરતક્ષેત્રના સ્વામી નવ પ્રતિવાસુદેવો ઉત્પન્ન થશે; તેથી હે રાજા! તે પ્રભુના કહેવા
પ્રમાણે હાલ ત્રિપૃષ્ઠ નામે વાસુદેવ ઉત્પન્ન થયેલ હશે, તે અશ્વઘ્રીવ પ્રતિવાસુદેવને હણીને
વિદ્યાધરોના નગર સહિત ત્રિખંડ ભરતક્ષેત્રની ભૂમિને ભોગવશે; અને સર્વ વિદ્યાધરોનું
ઐશ્વર્ય તેમને આપશે, તેથી આ કન્યા એ ત્રિપૃષ્ઠને આપો, કારણકે તેના જેવો ળીજા
કોઈ હાલ આ પૃથ્વી ઉપર જણાતો નથી. ” આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળી રાજા બહુ હર્ષ
પામ્યો, અને યથાયોગ્ય સત્કાર કરી નિમિત્તિયાને વિદાય કર્યો. પછી પ્રજાપતિ રાજાની પાસે
તેણે મારિચિ નામે એક દૂતને મોકલ્યો. એ વિદ્યાધરદૂતે પ્રજાપતિ રાજા પાસે જઈ નમસ્કાર
કરી પોતાની ળોળખાણ પાડીને વિનયપૂર્વક આ પ્રમાણે કહ્યું—“ઉત્તર શ્રેણિના વિદ્યાધરોના
જ્વલનજટી નામે રાજા છે. તેને સર્વ સ્ત્રીઓમાં રત્નરૂપ સ્વયંબ્રલા નામે એક કન્યા છે. એ
કન્યાને યોગ્ય એવા વરને અર્થે રાજા જ્વલનજટી અરોચક કવિની પેઠે ચિરકાલ ચિંતા કર્યાં
કરતો હતો. એ સંબંધી તેણે પોતાના મંત્રીઓની સાથે વિચાર કર્યો, પણ તે કન્યાને
યોગ્ય વર તેના જેવામાં આવ્યો નહીં. પછી રાજાએ સંલિન્નશ્રોત નામે નિમિત્તિયાને
પૂછ્યું; ત્યારે તેણે જણાવ્યું કે ‘ આ કન્યા પ્રજાપતિ રાજાના કુમાર ત્રિપૃષ્ઠને યોગ્ય છે.
એ ત્રિપૃષ્ઠકુમાર પ્રથમ વાસુદેવ ધર્મ અર્ધ ભરતને ભોગવશે, અને પ્રસન્ન ધર્મને વૈતાલ્ય
ઉપરની એ શ્રેણિનું અધિપતિપણું તમને આપશે. ’ આવી નિમિત્તિયાની વાણી સાંભળીને
પ્રસન્ન થયેલા અમારા રાજાએ મને અહીં મોકલ્યો છે, માટે હે સ્વામિન! ત્રિપૃષ્ઠકુમારને
માટે તે કન્યાનો સ્વીકાર કર્યાની સંમતિ આપો. ” પ્રજાપતિરાજાએ ‘ બહુ સારું ’ એમ કહી
તે વાતાં સ્વીકારી અને અતિ બુદ્ધિમાન તે રાજાએ યથાયોગ્ય પોશાક આપીને તે દૂતને
વિસર્જન કર્યો.

પછી જ્વલનજટી વિદ્યાધર અશ્વઘ્રીવની શંકાથી તરતજ તે કન્યાનું પાણિગ્રહણ
કરાવવા કન્યાને લઈને પ્રજાપતિ રાજાના નગર તરફ ચાલ્યો. પોતાની સાથે વિદ્યાધરો,
સામતો અને ળીજા સામાન્ય બલવાહનો લઈને અનુક્રમે સમુદ્ર જેમ મયાંદામાં રહે તેમ તે
નગરની સમીપે આવી પડાવ નાખ્યો. તેને આવેલો સાંભળી પ્રજાપતિ રાજા પોતે પ્રધાનોના
પરિવાર સાથે તેની સામે આવ્યો. કારણકે અભ્યાગત પુરૂષ સર્વનો ગુરૂ છે. બન્નેના
પ્રીતિયોગે સામસામા સૈન્યો એકઠા થયા, તે જાણે ગંગા અને યમુનાના એ પ્રવાહો એકઠા
થયા હોય તેવા શોભવા લાગ્યા. બન્ને રાજવંશીઓ એક સામાન્યતાથી હસ્તી ઉપર આરૂઢ

થયેલા હતા, તે જાણે બે સામાનિક દેવતા સામસામા મળ્યા હોય તેવા જણતા હતા. તે બન્ને રાજાઓના સંગમથી સૂર્યચંદ્રના સંગમની જેમ તે દિવસ પર્વના જેવો દેખાવા લાગ્યો. પછી ત્યાંથી નગરમાં તેડી લાવીને સમુદ્ર જેમ મૈનાક પર્વતને નિવાસભૂમિ આપે તેમ પ્રજાપતિ રાજાએ તે વિદ્યાધર રાજાને નિવાસભૂમિ અર્પણ કરી. તે ભૂમિ ઉપર ભેતજોતામાં વિદ્યાધરોએ વિદ્યાના બળથી જાણે ધીબુ' પોતાનપુર હોય તેવું વિચિત્ર હવેલીઓવડે સુંદર એક રમણીય નગર રચ્યું. તે પુરની મધ્યમાં જાણે તેનો મુગટ હોય તેવો એક દીવ્ય તોરણવાળો પ્રાસાદ કર્યો, તેમાં મેરૂપર્વતપર સૂર્યની જેમ જ્વલનજટી રાજાએ નિવાસ કર્યો; અને ધીજા સામંતો, અમાત્યો અને સેનાપતિઓ પ્રમુખે, દેવતાઓ જેમ વિમાનમાં રહે તેમ પોતપોતાને યોગ્ય જુદા જુદા મહેલોમાં નિવાસ કર્યો. પછી વિદ્યાધરોના રાજા જ્વલનજટીની રજા લઈ પ્રજાપતિ લરતીથી નિવૃત્તિ થયેલા સમુદ્રની જેમ પોતાના દરબારમાં પાછો આવ્યો. પછી પ્રજાપતિરાજાએ ઉત્તમ ભોજન, અંગરાગ તથા સુંદર પોશાક વિગેરે વિદ્યાધરોના રાજાને માટે ભેટ તરીકે મોકલ્યું.

પછી ત્યાં બન્ને રાજાઓએ શુભ આકૃતિવાળી ચન્દ્રેન્દ્રની સલા હોય તેવા રત્નમય વિનાહમંડપો રચાવ્યા. કુળવૃદ્ધ સ્ત્રીઓએ રચેલી શિક્ષાચાર્યની લીલાથી બન્નેને ઘરે ધવલ મંગલ ગવાવા લાગ્યાં. પછી સુગંધી ચંદનના અંગરાગથી પ્રકાશમાન, નીલરત્ન પ્રતિમાની જેમ ગજેન્દ્ર ઉપર આરૂઢ થયેલા, અને અનુવર થયેલા સરખી વચના રાજકુમારોએ પરવરેલા ત્રિપૃષ્ઠકુમાર પોતાના વાસગૃહથી નીકળીને જ્વલનજટીના ભુવન સમીપે આવ્યા. ત્યાં રાજગૃહના તોરણની નીચે પૂર્વ દિશામાં સૂર્યની જેમ અર્ધમંડલની રાહ ભેતા ઉભા રહ્યા. અર્ધ દીધા બાદ કુલસ્ત્રીઓથી માંગણિક ગીતો ગવાતે છતે ત્રિપૃષ્ઠકુમાર નીચા નમી અગ્નિમય સંપુટ ભાંગી અણુવરની સાથે માતૃગૃહ (માયરા)માં ગયા; ત્યાં છેડા સહિત પ્રવેત વસ્ત્રને ધારણ કરનારી અને નેત્રને આનંદ આપનારી એવી રાજકુમારી સ્વયંપ્રભા જાણે મૂર્તિમાન ચંદ્રપ્રભા હોય તેવી જોવામાં આવી. પછી વરકન્યા (ત્રિપૃષ્ઠ અને સ્વયંપ્રભા) ચિત્રા નક્ષત્ર ને ચંદ્રમાની જેમ એક આસનપર સાથે બેઠા. પછી ઝાલરના નાદથી જ્યારે લગ્નનો સમય સૂચવવામાં આવ્યો ત્યારે પુરોહિતે સંપુટની જેમ તેમના હસ્તકમળને બેડી દીધા. તે વખતે નવા ઉગેલા પ્રેમરૂપી વૃક્ષને સિંચન કરવામાં જળરૂપ બન્નેની દ્રષ્ટિનો તારામેલક થયો. પછી ત્યાંથી સ્વયંપ્રભા અને ત્રિપૃષ્ઠકુમાર બન્ને વૃક્ષ અને લતાની જેમ સાથે મળીને વેદિના મધ્ય ભાગમાં આવ્યા. ત્યાં પીપ્પલાદિક વૃક્ષોના સમિધવડે હુત દ્રવ્યની આહૂતિ આપીને પ્રાહ્મણોએ અગ્નિને જાગૃત કર્યો. પછી પ્રાહ્મણો વેદમંત્રનો પાઠ કરવા લાગ્યા, એટલે વેદિના અગ્નિને દક્ષિણ તરફ રાખીને વરકન્યાએ તેની ફરતી પ્રદક્ષિણા કરી.

આવી રીતે બલદેવના અનુજ બંધુ ત્રિપૃષ્ઠકુમાર સ્વયંપ્રભાદેવીને પરણીને તેની સાથે હાથિણીપર આરૂઢ થઈ પોતાના ઘર તરફ ચાલ્યા. ઉગ્રધ્વનિવાળા વાજિત્રોના નાદથી સૂર્યના

અશ્વને ઉંચા કણ્ઠવાળા કરતા એ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે સ્ત્રી સહિત પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. આ વૃત્તાંત બાતમીદારરૂપ નેત્રવડે બાણુવામાં આવ્યાથી અશ્વગ્રીવ રાજા કે જે પ્રથમ સિંહને માર્યાની કથા સાંભળવાથી ક્રોધ પામેલો હતો તે વિશેષ ક્રોધાયમાન થયો. તેણે ચિંતવ્યું કે “હું છતાં જ્વલનજટી સ્ત્રીરત્ન બીજાને કેમ આપે? કેમકે ‘રત્ન તો રત્નાકરમાં જ હોય.’ તેથી તે આપનાર અને ગ્રહણ કરનારની પાસે કન્યાની યાચના કરવાને હૂતને મોકલવો; કારણકે નીતિમાં હૂત પ્રથમ છે.” આ પ્રમાણે મનમાં વિચારી એકાંતે નવા હૂતને બોલાવી ખરાબર શિખવીને પોતાનપુર તરફ મોકલ્યો. એ હૂત વાયુકુમારની જેમ શીઘ્ર ગતિએ જ્વલનજટી પોતાનપુર હોવાથી ત્યાં જઈ પહોંચ્યો, અને જ્વલનજટીને આ પ્રમાણે કહ્યું—“દક્ષિણ લોકાર્દ્રની ઉપર સૌધર્મ ઇંદ્રની જેમ દક્ષિણ ભરતાર્દ્રનું રક્ષણ કરનાર હયગ્રીવ રાજાની આજ્ઞાથી હું તમને કહેવા આવ્યો છું કે તમારે ઘેર સ્વયંપ્રભા નામે કન્યારત્ન છે, તે તમે મહારાજા હયગ્રીવ પાસે જઈને તેને આપો; કેમકે ભરતશ્વેત્રનું રત્ન બીજાને ઘેર હોય નહીં. ‘વળી તે કટુ છાયાવાળા મહારાજા અશ્વગ્રીવ તમારા પણુ સ્વામી છે, તો પુત્રી પણુ તેનેજ આપવી જોઈએ; કારણ કે નેત્ર તો મસ્તકેજ શોભે. વળી આજ સુધી આરાધેલા અશ્વગ્રીવ રાજાને હવે પુત્રી ન આપીને કોપ પમાડો છે તે ધમેલા સોનાને કુંક મારીને ગુમાવવા જેવું કરો છો; માટે તેમ કરવું યોગ્ય નથી.” આવી રીતે હૂત કહી રહ્યો એટલે જ્વલનજટી બોલ્યો—“તે કન્યા તો મેં ત્રિપૃષ્ઠકુમારને આપી દીધી છે; અને કન્યાદાન તો એકજવાર થઈ શકે છે. વળી બીજી પણુ વસ્તુ કોઈને આપી દીધી હોય તો પછી તેના ઉપર આપનારનો હક રહેતો નથી, તો આ કુળવાન કન્યાના સંબંધમાં તો તેમ શેનુંજ સંભવે? તે તમે પોતેજ વિચારો.” આ પ્રમાણે જ્વલનજટીએ હૂતને કહ્યું, એટલે તે હૂત અંતઃકરણમાં કલુષિત થઈ ત્યાંથી નીકળ્યો અને ત્રિપૃષ્ઠકુમારની પાસે આવ્યો; કારણ કે ‘હૂત પોતાના સ્વામીના સંદેશાનેજ લઈ જનારો હોય છે.’ તેણે ત્રિપૃષ્ઠકુમારને કહ્યું—‘જગતનો જય કરનાર અને આ પૃથ્વીના ઇંદ્ર અશ્વગ્રીવ રાજાએ મારી સાથે તમને કહેવરાવ્યું છે કે જેમ મુગ્ધ વટેમાર્ગી રાજાના ઉદ્યાન સંબંધી વૃક્ષના ફળને ગ્રહણ કરે, તેમ મારે યોગ્ય એવી સ્વયંપ્રભા કન્યા તેં ગ્રહણ કરેલી છે. ગંધુઓ સહિત તમારો હું નિયંતા સ્વામી છું અને મેં તમારું ઘણા કાળથી રક્ષણ કરેલું છે, માટે એ કન્યારત્નને તું છોડી દે; સેવકોને સ્વામીનું શાસ્ત્રન પ્રમાણુ કરવું યોગ્ય છે.” આવાં હૂતનાં વચન સાંભળી વિકટ બ્રહ્મટી ચડાવવાવડે ભાલસ્થળને ભયંકર કરતો અને રાતા લોચનથી કપોળની શોભાને ધારણ કરતો ત્રિપૃષ્ઠકુમાર બોલ્યો—“હે હૂત! તારો સ્વામી શું જગતમાં આવો ન્યાય પ્રવર્તાવે છે? અહા! લોકોમાં અગ્રેસર ગણાતા એવા તારા સ્વામીની કેવી કુલીનતા છે! આ ઉપરથી મને એમ લાગે છે કે તેણે પોતાના દેશમાં રહેલી અનેક કુલસ્ત્રીઓને બ્રૂટ કરી હશે! કેમકે યુવાન માબંરની પાસે દુધનું રક્ષણ કેમ થઈ શકે? અમારી ઉપર તો તેનો સ્વામિત્વ હક શામાટેજ હોય, પણ આવો માર્ગ લેવાથી બીજે ઠેકાણે પણ તેનો સ્વામિત્વ હક હશે તે થોડા વખતમાં

આલ્થો જવાનો છે. તે શાલિના લોજનની પેઠે હવે જો જીવવાથી તૃપ્ત થઈ ગયો હોય તેા સ્વયંપ્રભા લેવાને પોતે જાતે ખુશીથી અહીં આવે; હે ફૂત ! તું હવે અહીંથી શીઘ્ર આલ્થો જા, કેમકે ફૂતપણાને લીધે તું અવધ્ય છે. વળી અહીં આવેલા તે હયગ્રીવનેજ હણવાને અમે ઇચ્છીએ છીએ.”

આ પ્રમાણે કહેવાથી જાણે આખુક મારી હોય તેમ તે ફૂત ઉતાવળો ઉતાવળો ત્યાંથી નીકળીને એકદમ અશ્વગ્રીવ રાજા પાસે આવ્યો, અને સર્વ વૃત્તાંત તેમને નિવેદન કર્યું. આ વૃત્તાંત સાંભળીને હયગ્રીવનાં નેત્ર રાતાં થઈ ગયાં, દાઢો અને કેશ સ્કુરવા લાગ્યા, દાંતોવડે તે હોઠ કરડવા લાગ્યો, શરીર ધ્રુજવા લાગ્યું; અને ભયંકર બ્રહ્મીથી તેનું લલાટ વિકટ જણાવા લાગ્યું. એવું ઉચ્ચ રૂપ કરી તેણે અવજ્ઞા અને કોપ સહિત વિદ્યાધરોના અધિપતિઓને આ પ્રમાણે કહ્યું—“અહા ! જવલનજટીને દૈવે કેવી દુર્બુદ્ધિ આપી કે જેથી સૂર્યની સામે જેમ કાકીડો થાય તેમ તે મારી સામે થયો. તેનું કુલીનપણું કેવું કે જેણે મારા જેવા યોગ્યને છોડી પોતાની પુત્રીને પ્રજાપતિ રાજાના પુત્રની સાથે પરણાવી. એક સર્વ મૂર્ખમાં શિરોમણિ મૂર્ખ તો જવલનજટી, ખીજો પ્રજાપતિ, ત્રીજો સાવકી બહેનનો પુત્ર ત્રિપૃષ્ઠ અને ચોથો સગપણની ગણત્રીવડે થયેલો પોતાના પિતાનો સાજો અચલકુમાર, એ સર્વે નિર્લજ્જ થઈ મરવાનેજ ઇચ્છનારા છે, અને તેથીજ સિંહની સામે શિયાળની જેમ તેઓ મારી સામે લડવાને ઇચ્છે છે. તેથી હે વિદ્યાધરો ! પવન જેમ મેઘને, સિંહ જેમ હરિણોને અને કેસરી જેમ હાથીઓને પરાભવ પમાડે તેમ તમે જઈને તેમનો પરાજય કરો.” જેમના હાથમાં રણ કરવાની કંડુ આવ્યા કરતી હતી એવા તે વિદ્યાધરો તૃપાવાળા પુરૂષો જેમ જળ મળવાથી હર્ષ પામે તેમ પોતાના પ્રભુની આવી આજ્ઞાથી ધણો હર્ષ પામ્યા. તે પરાક્રમી વીરો જુદા જુદા સુદ્ધની પ્રતિજ્ઞા કરતા જાણે આકાશને ફેાડતા હોય તેમ જીભ-ઓનો આસ્ફેટ કરવા લાગ્યા. સંગ્રામના કૌતુકથી મિત્રોની જેમ અમિત્ર-શત્રુઓ ઉપર ઉત્કંઠા બતાવતા ‘મારી પહેલાં ખીજો જીતે નહીં’ એવું પરસ્પર ધારીને ત્વરા કરવા લાગ્યા. આખુકેથી ઘોડાઓને, અંકુશથી હાથીઓને, પરોણાથી વૃષભોને અને લાકડીઓથી ઉંટોને પ્રહાર કરીને ઉતાવળે ચલાવવા લાગ્યા. તરવારોને નચાવતા, સ્કુર જાતના અઓને વિસ્તારતા, ભાથાઓને સજ્જ કરતા, ધતુઓની પણ્યનો ટંકાર કરતા, મુદ્ગરોને લમાડતા, મોટી ગદાઓને ચલિત કરતા, ત્રિશલ્પીને ફેાડતા અને પરિઘ, (ભૂગલ)ને ધારણ કરતા તે વીરો કોઈ આકાશ માગે અને કોઈ પૃથ્વી માગે સુદ્ધના કૌતુકવડે એકદમ પોતાનપુર આવી પહોંચ્યા. તેઓનો દૂરથી મોટો કોળાહળ સાંભળીને ‘આ થું ?’ એમ પ્રજાપતિ રાજા એકા-એક સંજ્ઞમ પામ્યો, ત્યારે જવલનજટીએ કહ્યું— આ અશ્વગ્રીવ રાજાની આજ્ઞાથી તેના સુભટો આવે છે તો તે લલે આવે, તમે માફ સુદ્ધકૌતુક જુઓ ! મારી પહેલાં ત્રિપૃષ્ઠકુમારને કે અચલકુમારને સુદ્ધ કરવાની જરૂર નથી.” આ પ્રમાણે ઉત્સુક થઈને જવલનજટી પરિકર બાંધી સુદ્ધ કરવા તૈયાર થયો.

અશ્વઝીવના તમામ સુભટો તેની ઉપર એક સાથે કોપથી પ્રહાર કરવા લાગ્યા; કારણકે જ્યારે પોતાના પક્ષનો માણસ પરપક્ષમાં જોવામાં આવે છે, ત્યારે કોપ સહજ ઉત્પન્ન થાય છે. અપવાદ સહિત એવા જ્વલનજ્વીએ 'અપવાદથી* ઉત્સર્ગની જેમ તેઓના શત્રુનો પોતાના શત્રુથી નાશ કર્યો; અને પછી ઉત્પાતકાળનો મેઘ જેમ કરાની વૃષ્ટિથી હાથીઓને ઉપદ્રવ પમાડે તેમ પોતાના તીક્ષ્ણ બાણોની વૃષ્ટિથી તે સર્વ સુભટોને ઉપદ્રવિત કર્યા. સહજવારમાં વાદી જેમ સર્પોના ગર્વને હરી લે, તેમ તેઓના વિદ્યાબળ અને જુજબળના ગર્વને જ્વલનજ્વીએ હરી લીધો. પછી તેઓને કહ્યું—“અરે વિદ્યાધરો! ચાલ્યા જાઓ, અનાથ અને ગરીબ એવા તમને કોઈ મારશે નહીં. હવે તમારા હયઝીવને મધ્યમાં સ્વામી કરીને સ્થાવર્ત પર્વત ઉપર આવો, અમે પણ ત્યાં થોડા સમયમાં આવી પહોંચશું.”

આ પ્રમાણે અવગ્રાથી કહ્યું; એટલે તે હયઝીવના સુભટો ભય પામી પ્રાણ લઈને કાગડાની જેમ ત્યાંથી નાસી ગયા, અને જાણે મસીથી લીંપાયેલા હોય તેમ વણી લગ્નથી જેમના મુખ મલિન થયેલાં છે એવા તે સુભટોએ મયૂરઝીવના પુત્ર અશ્વઝીવ પાસે આવીને તે વૃત્તાંત કહ્યું. તેઓની વાણીથી આહૂતિવડે અગ્નિની જેમ નીલાંજનાનો પુત્ર અને અક્ષય જુજપરાક્રમવાળો અશ્વઝીવ રાજા, કોપથી રાતા વિકરાળ નેત્ર કરી અને રાક્ષસની પેઠે ભયંકર રૂપ ધરી પોતાના સામંત, અમાત્ય અને સેનાપતિ વિગેરેને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરવા લાગ્યો— ‘અરે વીરો! સર્વ પ્રકારની તૈયારીથી તમે સત્વર આવો, અને ઉછળતા સમુદ્રની જેમ બધું સૈન્ય એક સાથે પ્રયાણ કરે તેમ કરો; કારણકે ધૂમાડો જેમ મસલાંનો સંહાર કરે તેમ ત્રિપૃષ્ઠ, અચલ અને જ્વલનજ્વી સહિત પ્રજાપતિ રાજાનો હું સંગ્રામમાં સંહાર કરીશ.” આ પ્રમાણે કોપ સહિત અને ઉગ્ર એવો અશ્વઝીવ રાજા બોલી રહ્યો એટલે યુદ્ધિના ગુણ્યામતુ મંદિર એવા મુખ્ય પ્રધાને તેને આ પ્રમાણે કહ્યું—“આપ મહારાજાએ પૂર્વે લીલામાત્રમાં આ ત્રિપૃષ્ઠ ભરતક્ષેત્રને જીતી લીધું છે, અને તે આપની કીર્તિ તથા લક્ષ્મીની વૃદ્ધિને માટે થયેલું છે, તેમજ સર્વ પરાક્રમીઓમાં આપ અગ્રેસર થયા છો, તો આ એક માત્ર સામંતરાજાનો વિજય કરવા માટે તમે પોતે તૈયાર થયા છો, તો હવે તેથી તમે વિશેષ શી કીર્તિ અને શી લક્ષ્મી મેળવશો? પરાક્રમી પુરૂષોનો હોન પુરૂષના વિજયથી કાંઈ પણ ઉત્કર્ષ થતો નથી; કારણકે “હાથીને વિદ્યારણુ કરનાર કેસરીસિંહની એક હરિણુ મારવાથી શી પ્રશંસા થાય?” પણ કદિ જો હીન પુરૂષનો દૈવયોગે વિજય થાય તો પૂર્વે ઉપાજેલો સર્વ યશોરાશી એકી સાથે ચાલ્યો જાય છે; કેમકે રણુની ગતિ વિચિત્ર છે. વળી સિંહના વધથી અને ચંડસિંહના ઘર્ષણુની પ્રતીતિથી નિમિત્તિયાની સત્ય વાણી

*જેન સિદ્ધાંતમાં ઉત્સર્ગ માર્ગ અને અપવાદ માર્ગ એમ બે પ્રકારના માર્ગો કહેલા છે. તેમાં ઉત્સર્ગ એ મુખ્ય વિધિમાર્ગ છે. અને યોગ્ય અવસરે તેમાં ફેરફાર કરવાનો રસ્તો બતાવેલો છે તે અપવાદ માર્ગ કહેવાય છે.

તરફ જોતાં તે મોટું શંકાનું સ્થાન છે. માટે હે પ્રભુ ! આ વખતે 'છ ગુણોમાંથી આસનનો ગુણુ ધારણુ કરવો ઉચિત છે, મોટો હાથી પણ અજ્ઞાતપણે દોડવાથી કાદવમાં ખુંચી જાય છે. આ બાળક સાહસ કરનારો છે, તેથી કદિ અષ્ટાપદની જેમ એકદમ ઉછળીને તે પોતાનોજ ભંગ કરશે તો તમારું હિત અહિં ખેડા ખેડા સિદ્ધ થશે. હે પૃથ્વીપતિ ! જો કદિ આમ ખેસી રહેવાનું સહન કરવાને તમે અસમર્થ હો તો તમારા સૈન્યને તેની મામે જવાની આજ્ઞા કરો. કેમકે તમારા સૈન્યના પરાક્રમને પણ કોણુ સહન કરી શકે એમ છે ?”

રાજાએ અભિમાનના આવેશથી મંત્રીની આવી સત્ય અને હિતકારી વાણીને અનાદર કર્યો. ગર્વરૂપી મદિરાના કેરવાળા પુરુષોને ચેતના કચાથી હોય ! ‘અરે મંત્રી ! તું કાયર જણાય છે.’ એ પ્રમાણે કહી મંત્રીને તિરસ્કાર કરી કોપ પામેલા રાજાએ સેવકોની પાસે તરતજ પ્રસ્થાનનો દુન્દુભિ વગડાવ્યો. તે દુન્દુભિના શબ્દથી જાણે પાસેજ રહ્યા હોય તેમ સર્વ સૈનિકો સર્વ સામગ્રી સાથે દૂરથી પણ તત્કાળ ત્યાં આવીને એકઠા થયા. પછી અશ્વઝીવે સ્નાનગૃહમાં જઈ ગંગાના નિર્મળ અને ઊંચા તરંગોવડે હંસની જેમ ઝારીઓ માંડેના નિર્મળ જળવડે સ્નાન કર્યું, અને રેશમી વસ્ત્રથી શરીરને લુછી દીવ્ય ધૂપવડે ધૂપિત થયો. પછી નંદનવનમાંથી લાવેલા ગોશીર્ષચંદનવડે તેણે શરીરે વિલેપન કરી છેડાવાળું શ્રવેત વસ્ત્ર ધારણુ કરી, તરવાર બાંધી, પુરોહિતે જેને તિલક કરેલું છે એવો એ રાજાઓનાં તિલકરૂપ મહારાજા ચારણભાટોથી સ્તુતિ કરાતો, ઉજ્જવળ છત્ર અને ચામર સહિત, મદથી પૃથ્વીનું સિંચન કરતા એવા એક મોટા હાથી ઉપર આરૂઠ થયો. અનિવાર્ય શક્તિવાળા હાથીઓ, અશ્વો અને રથોથી પરિવરિત થઈ અશ્વઝીવ રાજા પર્વતોને પણ ચળાયમાન કરતો ત્યાંથી ચાલ્યો. માર્ગમાં ચાલતાં પ્રચંડ પવનથી હીંચકા ખાતા એવા તેના છત્રનો દંડ વૃક્ષની જેમ ભાંગી ગયો; અને વૃક્ષપરથી પુષ્પની જેમ તેમજ આકાશમાંથી તારાની જેમ અશ્વઝીવના મસ્તક ઉપરથી છત્ર ભૂમિ પર પડી ગયું. જ્યેષ્ઠ માસમાં સરૌવરની જેમ અને શરદઋતુમાં કાદવની જેમ તેના હાથીનેા મદ તરત સુકાઈ ગયો; જાણે કાળથી ભય પામ્યો હોય તેમ તેણે મૂત્રોત્સર્ગ કરવા માંડ્યો અને વિરસપણે ગર્જના કરી પોતાનું મસ્તક નીચું નમાવ્યું. ચારે તરફ રજની વૃષ્ટિ, રૂધિરની વૃષ્ટિ, દિવસે નક્ષત્રોનું અવલોકન, ઉલ્કાપાત અને વીજળીનું પડવું ઇત્યાદિક ઉત્પાતો થવા લાગ્યા. ઊંચું સુખ કરી શ્યાનો દીન સ્વરે રોવા લાગ્યા, સસલાઓ પ્રગટ થવા લાગ્યા, ત્રિલલાઓ આકાશમાં ફરવા લાગી, કાકોલ પક્ષીઓ પોકારવા લાગ્યા, માથા ઉપર ગીધ પક્ષીઓ વધવા લાગ્યા, અને કપોત પક્ષી ધ્વજ ઉપર આવીને ખેઠો. આ પ્રમાણે અશ્વઝીવ રાજાને અપશુકનો થયાં. આવાં નઠારાં શુકનોને પણ અવગણીને યમરાજના પાસથી જાણે આકર્ષાયો હોય તેમ તે ઉચ્છ્રંખલ થઈને આગળ ચાલ્યો. તે વખતે આવા અપશુકનો હોવાથી ઉત્સાહ રહિત થયેલા વિદ્યાધરો અને રણની ઉત્કંઠા વગરના રાજાઓ સ્વાધીન છતાં પણ જાણે તેઓને વેડે પકડ્યા હોય તેમ આવી આવીને અશ્વઝીવને વીંટાઈ વળ્યા. સૈન્યવાળો થયેલ તે હયઝીવ અનુક્રમે પ્રયાણો કરતો કરતો

રથાવર્તને પરિસ્કાર કરનારા એવા રથાવર્ત પર્વત સમીપે આવી પહોંચ્યો. ત્યાં જાણે વૈતાહયગિરિ હોય તેમ એ પર્વતની નીચેની ભૂમિ ઉપર અશ્વઝીવના હુકમથી વિદ્યાધરોના સૈન્યોએ નિવાસ કર્યો.

આ તરફ પોતાનપુરમાં વિદ્યાધરોના રાજા જ્વલનજ્વીએ બલભદ્ર અને વાસુદેવને કહ્યું—
 “તમારામાં સ્વાભાવિક એવી સક્રિત છે કે જેની સામે કોઈ પણ ટકી શકે તેમ નથી; તથાપિ પ્રેમવડે ભીડ થઈ હું તમને કહું છું; કારણકે પ્રેમ અસ્થાને પણ ભય બતાવનાર છે. વિદ્યાથી દુર્મંદ, બળવાન, તીવ્ર, અનેક રાજાઓની સહાયવાળો, નિરંતર વિજય કરનારો અને જાંચી ગ્રીવાવાળો એ અશ્વઝીવ કેને શંકા કરવા યોગ્ય નથી? જો કે એક વિદ્યા સિવાય તમારા બંનેને હયઝીવથી કાંઈપણ ન્યૂન નથી, વિદ્યા વિના પણ તમે તેને હણવાને સમર્થ છો; તેમ છતાં હું તમને પ્રાર્થના કરું છું કે તમારે વિદ્યાસિદ્ધિને માટે જરા શ્રમ કરવો; જેથી તેનું વિદ્યાવડે કરેલું માયાયુદ્ધ પણ વ્યર્થ બન્ય.” જ્વલનજ્વીનાં આવાં વચનોત્તો સ્વીકાર કરી, તેઓ શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી વિદ્યાનું આરાધન કરવાને તૈયાર થયા. જ્વલનજ્વીએ તેમને વિદ્યા શીખવી, એટલે તે મંત્રણીજના અક્ષરોને મનમાં સ્મરણ કરતા બંને ભાઈઓએ એકાગ્રચિત્તે સાત રાત્રી નિર્ગમન કરી. સાતમે દિવસે શેષનાગને પણ કંપ થયો, અને સર્વ વિદ્યાઓ ધ્યાનારૂઢ એવા બલભદ્ર તથા વાસુદેવને પ્રાપ્ત થઈ. ગાર્ડી, રોહિણી, ભુવનશોભણી, કૃષ્ણાસ્તંભની, સ્થામશુંભની, વ્યોમચારિણી, તમિષ્રકારિણી, સિંહત્રાસિની, વેગાભિગામિની, વૈરમોહિની, દિવ્યકામિની, રંધ્રવાસિની, કૃશાનુવષિણી, નાગવાસિની, વારિશોષણી, ધરિત્ર-વારિણી, બંધમોચની, વિમુક્તકુંતળા, નાનારૂપિણી, લોહશુંભલા, કાલરાક્ષસી, છત્રદશદિકા, ક્ષણશૂલિની, અંદ્રમૌલિ, રૂક્ષમાલિની, સિદ્ધતાકનિકા, પિંગનેત્રા, વનપેશળા, ધ્વનિતા, અહિક્ષણા, ઘોષિણી અને ભીરૂભીષણા—આ પ્રમાણેના નામોવાળી વિદ્યાઓએ આવીને કહ્યું—
 ‘અમે તમારે વશ છીએ.’ વિદ્યા સિદ્ધ થવાથી બંને જણા ધ્યાનમુક્ત થયા. મહાત્માઓને પુણ્યના આકર્ષણથી શું શું પ્રાપ્ત નથી થતું?

પછી ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે પોતાના જ્યેષ્ઠ બંધુ અચલ બલભદ્ર સાથે પ્રજાપતિ અને જ્વલનજ્વી વિગેરેથી યુક્ત એવું મોટું સૈન્ય લઈ શુભ દિવસે પ્રયાણ કર્યું. જાણે ગરૂડો હોય તેવા વેગવાન મોટા પંચરંગી અશ્વોથી, જાણે જ્યલક્ષ્મીના મંદિરો હોય તેવા શત્રુઓને આસ્કંદ કરનારા રથોથી, ઐરાવતહસ્તીને ઉલ્લંઘન કરનારા મનોદ્વત હાથીઓથી, જાણે કેશરીસિંહ હોય તેવા ક્ષાણ દર્ષને ચાલતા ઉત્તમ પેદલોથી અને આકાશચારી તથા ભૂમિચારી લોકોથી આકાશ અને ભૂમિને આરંધાદન કરતો, સ્વજનોની જેમ અનુકૂળ શુકનોએ પ્રેરેલો, વાજાંત્રોના નાદથી અને અશ્વ તથા ગજોના શબ્દોથી દિશાઓને ભેદતો અને મોટા સૈન્યોના ભારથી પૃથ્વીને કંપાવતો ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ પોતાના દેશના સીમાડાપર રહેલો જાણે શિલાસ્તંભ (પાળીઓ) હોય તેવા રથાવર્ત પર્વત પાસે આવી પહોંચ્યો. બંને સૈન્યમાં ‘તમે આ યુદ્ધભૂમિમાં સભ્ય

થવા માટે આવો ' એમ પોતાના સ્વસ્વડે જાણે દેવતાઓને જોલાવતા હોય તેમ વાજિંત્રો વાગવા લાગ્યા. દેવ અને દૈત્યના ઇંદ્રોની જેમ રણુની ઉત્કંઠાવળા ત્રિપૃષ્ઠ અને અશ્વઝીવના સૈન્યો સામસામા આવીને સ્થિત થયા. કવચ ધરીને સજ્જ થયેલા એ બંને સૈન્યોનો કોળાહળ, અશ્વસૈન્યે ધૂણું કરેલી પૃથ્વીની ' રજની જેમ દિશાઓમાં વ્યાપી ગયો. સૈન્યના નિશાનની ધ્વજાઓ ઉપર રહેલા સિંહ, અષ્ટાપદ, ચિત્તા, હાથી અને વાનરોથી સર્વ આકાશ ભયંકર અરણ્યના જેવું દેખાવા લાગ્યું. નારહના જાણે બંધુ હોય તેમ કળહકીડા કરવામાં કુતૂહળવાળા અને સુભટોને ઉત્સાહ આપવામાં ચતુર એવા ભાટચારણો રણભૂમિમાં ફરવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી બંને સૈન્યોએ યુદ્ધનો આરંભ કર્યો તેઓના બાણોની શ્રેણિથી જાણે આકાશમાં પક્ષીઓ ઉડતા હોય તેવો દેખાવ થઈ રહ્યો. તે વખતે અરણ્યમાં વૃક્ષની શાખાઓના અગ્રભાગના પરસ્પર સંઘર્ષણથી જેમ દાવાનળ ઉત્પન્ન થાય તેમ તે બંને સૈન્યના સૈનિકોના યુદ્ધમાં પરસ્પર અથડાતા શસ્ત્રોથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો. સમુદ્રમાં પરસ્પર અથડાવાથી જેમ અનેક જળજંતુઓનો વિનાશ થાય તેમ શસ્ત્રાસ્ત્રવડે યુદ્ધ કરનારા અમીત પરાક્રમી અનેક સુભટોનો તે રણભૂમિમાં વિનાશ થયો. થોડી વારમાં સમુદ્રની વેલા જેમ નદીના જળને પરાડુમુખ કરે તેમ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવની અગ્રસેનાએ અશ્વઝીવની સેનાને પરાડુમુખ કરી તત્કાળ પોતાના અગ્રસૈન્યનો ભંગ થતો જોઈને જાણે આંગળીના અગ્રભાગનો ભંગ થયો હોય તેમ અશ્વઝીવના પક્ષના વિદ્યાધરો ઘણા કોપાયમાન થયા. પ્રચંડ ભુજવાળા તેઓ રણભૂમિમાં એટલા બધા ઉત્કટ થઈ ગયા કે જાણે યમરાજના સચીવપણાની મુદ્રાને પ્રાપ્ત કરી આવેલા પિશાચ હોય તેવા તેઓ જણાવા લાગ્યા. તેઓમાં વિકટ અને ઉત્કટ દાંતવાળા, વિશાળ વક્ષઃસ્થળવાળા, તેમજ શ્યામ અને ભયંકર આકૃતિવાળા રાક્ષસો, જાણે અંજનાચલ પર્વતના શિખરો હોય તેવા જણાવા લાગ્યા. કેટલાએક વિદ્યાધરો પુંછડાડૂપી હુળના પછાડવાથી પૃથ્વીને ફાડી નાખતા અને મંડળાગ્રની ક્રિયાને કરનારા નખોવાળાં કેશરીસિંહો થયા. કેટલાએક પોતાની શુદૌથી તૃણના પુળાની જેમ હસ્તિઓને આકાશમાં ઉછાળનારા તેમજ જાણે ઉંચા શિખરોવાળા પર્વતો હોય તેવા અષ્ટાપદ પશુઓ થયા. કેટલાએક પુંછડાઓને પૃથ્વીપર પછાડતા અને દાંતથી વૃક્ષોને મરડી નાખતાં સિંહ તથા હસ્તીની આકૃતિ જેવા પશુ વિકરાળ એવા વરાહ જાતિના પશુઓ થયા અને બીજા કેટલાએક ચિત્તા, સિંહ, વૃષભ, હંશ અને નાર વિગેરે શીકારી પ્રાણીઓનાં રૂપ કરીને તૈયાર થયા. પછી જાણે યમરાજને જોલાવતા હોય તેમ ભયંકર શબ્દો કરતા તે વિદ્યાધરો વેગથી ત્રિપૃષ્ઠના સૈન્યને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા, તેથી જેઓનાં મુખ ગ્લાનિ પામી ગયા છે અને જેમનો ઉત્સાહ ભંગ થઈ ગયો છે એવા પ્રબલપતિ રાજાના પુત્ર ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના સુભટો તત્કાળ વિચાર કરવા લાગ્યા કે " અહા! આ શું થયું? શું અમે માર્ગની ભ્રાંતિથી આ યમરાજના નગરમાં આવ્યા? અથવા શું રાક્ષસોના નિવાસસ્થાનમાં આવ્યા કે ભયંકર વિંધ્યસ્થળમાં આવ્યા? અથવા શું અશ્વઝીવની આજ્ઞાથી આ સર્વ ભૂત અને કૂર પ્રાણીઓ અમોને હણી નાખવાને માટે

પોતપોતાના સ્થાનકોથી અહીં આવ્યા છે? ખરેખર, એક કન્યાને નિમિત્તે આ પ્રલયકાળ પ્રાપ્ત થયો છે, આ સમયમાં જે ત્રિપૃષ્ઠ રાજા પોતે જ્ય મેળવે તો અમારો પુરુષાર્થ રહ્યો એમ સમજવાનું છે.”

આ પ્રમાણે ચિંતામાં નિમગ્ન અને ભુદ્ધિ રહિત થયેલા તે સુભટો જ્યારે રણમાંથી પાછા વળવાને ઇચ્છવા લાગ્યા. ત્યારે જવલનજટીએ આવી ત્રિપૃષ્ઠને કહ્યું—“ આ સર્વ વિદ્યાધરોની કેવળ માયા છે, આમાં કોઈ પણ સત્ય નથી, હું ખરાખર જાણું છું; કારણ કે સર્પનો ધસારો સર્પજ જાણે, બીજો ન જાણે. એ મંદ ભુદ્ધિવાળા વિદ્યાધરોએ આવી માયા ખતાવીને પોતાની અશક્તિ ખતાવી આપી છે; કારણ કે શક્તિવાન એવો કયો પુરુષ આવી બાળકને બીવરાવવા જેવી ઇચ્છા કરે? માટે હે મહાવીર! બેઠા થાઓ, રથ ઉપર આરૂઢ થાઓ અને આ શત્રુઓને માનરૂપી ઉંચા પર્વત ઉપરથી હેઠા ઉતારો. કિરણોથી ઉદત થયેલા સૂર્યની જેમ તમે જ્યારે સ્થારૂઢ થશો, ત્યાર પછી કયા પુરુષનું તેજ વૃદ્ધિ પામશે? ” આ પ્રમાણે જવલનજટીએ કહ્યું એટલે મહારથીઓમાં અગ્રસર એવો ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ સૈન્યને આશ્વાસન આપી મોટા રથ ઉપર આરૂઢ થયો. અને મોટી ભુલવાળા અચલ ખલરામ પણ સંશ્રામના રથ ઉપર બેઠા. કારણ કે બીજી કોઈ વખતે પણ પોતાના લઘુબંધુને એકલા મુકતા નહીં તો યુદ્ધ વખતે તો તેને એકલા કેમજ મૂકે? પછી સિંહો જેમ ગિરિના શિખરો ઉપર ચડે તેમ જવલનજટી વિગરે વિદ્યાધરો પણ રથો ઉપર આરૂઢ થયા. તે વખતે વાસુદેવના પુષ્પથી આકર્ષાયેલા દેવતાઓએ આવીને ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવને શાર્દૂળ નામે દિવ્ય ધનુષ્ય, કીમુદકી નામે ગદા, પાંચજન્ય નામે શંખ, કૌસ્તુભ નામનો મણિ, નંદક નામે ખરૂંગ અને વનમાળા નામે એક માળા અર્પણ કરી. તેમજ ખલભદ્રને સંવર્તક નામે હુળ, સૌનંદ નામે મુશળ અને ચંદ્રિકા નામની ગદા આપી. તેઓને આ પ્રમાણેનાં દિવ્ય શસ્ત્રો મળેલાં બેઈને હર્ષ પામેલા સર્વે સુભટો જાણે યમરાજના પુત્રો હોય તેમ એકઠા થઈને પૂર્ણ પરાક્રમ ખતાવતા અધિક યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. પછી ત્રિપૃષ્ઠે યુદ્ધરૂપી નાટકમાં નાંદીરૂપ અને શબ્દથી દિશાઓના મુખને પૂરનારો પાંચજન્ય નામનો શંખરત્ન કુંકચો.

સંવર્ત પુષ્કરાવર્ત નામના પ્રલય મેઘની ગળંના જેવા તે શંખના નાદથી અશ્વગ્રીવના સર્વ સૈનિકો ફોલ પામી ગયા; તે વખતે કેટલાએકના હાથમાંથી વૃક્ષોનાં પત્રોની જેમ શસ્ત્રો પડી ગયાં, કેટલાએક જાણે અપસ્માર વ્યાધિવાળા હોય તેમ પોતેજ પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા, કોઈ શિયાળની જેમ લીરૂ થઈ નાસી ગયા, કોઈ સસલાની જેમ નેત્ર આડા હાથ દઈને સંતાઈ ગયા; કોઈ ધ્રુવડ પક્ષીની જેમ શુક્ષ્માં પેસી ગયા, અને કોઈ જળની ખહાર મૂકેલા શંખલાની જેમ ખળભળવા લાગ્યા.

સમુદ્રના શોષણની જેમ પૂર્વે કદિ નહીં થયેલ પોતાના સૈન્યનો ભંગ સાંભળીને અશ્વગ્રીવે પોતાના સુભટોને કહ્યું—“ અરે! વિદ્યાધરો! વૃષભના નાદથી જેમ વનમાં મૃગલા નાસી

જાય, તેમ ક્રૂરા શંખના નાદથી ત્રાસ પામીને તમે કેમ નાસી જાઓ છો? તમે એ ત્રિપૃષ્ઠ અને અચલતું શું પરાક્રમ જોયું કે જોથી ચાટિયા રૂપે ઉભા કરેલા પુરુષના દર્શનથી પશુઓ નાસી જાય તેમ તમે ત્રાસ પામી નાસી જાઓ છો? આજ સુધી વિવિધ યુદ્ધની અંદર મેળવેલો યશ તમે હારી જાઓ છો; કારણકે ધોયેલા શ્વેત વસ્ત્ર ઉપર પડેલો લેશ માત્ર પણ કાજળનો ડાઘ તે વસ્ત્રની શોભાને ઘટાડે છે. દૈવયોગે તમારામાં જે આ સ્ખલિતપણું આવી ગયું છે તેને નિવૃત્ત કરો, આકાશચારી એવા તમારી આગળ એ ભૂચર મનુષ્યો શા હિસાબમાં છે? તમે યુદ્ધ કરો, અથવા જો અશક્ત હો તો કેવળ સભ્ય થઈને ઉભા રહો; હું અશ્વઝીવરાજ રણભૂમિમાં કોઈની સહાયની દરકાર કરતો નથી.”

આ પ્રમાણે અશ્વઝીવે કહ્યું, એટલે લજ્જાથી નીચાં મુખ કરી સર્વ વિદ્યાધરો પર્વતથી સ્ખલના પામેલા સમુદ્રની જેમ પાછા વળ્યા. પછી અશ્વઝીવ પણ રથમાં બેસી અવ્યથ થઈ કેર ગ્રહની જેમ શત્રુઓનો ત્રાસ કરવાને આકાશમાર્ગે ચાલ્યો; અને જાણે નવીન અસ્ત્રોનો મેઘ હોય તેમ બાણોથી, શસ્ત્રોથી અને ખીજાં અસ્ત્રોથી તેણે ત્રિપૃષ્ઠના સૈન્ય ઉપર વૃષ્ટિ કરવા માંડી. એ અસ્ત્રોની વૃષ્ટિથી ત્રિપૃષ્ઠનું બધું સૈન્ય ગ્લાનિ પામવા લાગ્યું; કારણકે ભૂમિચર મનુષ્યો કદિ ધીર હોય તો પણ આકાશચારીઓની સામે શું કરી શકે? પછી બલરામ, ત્રિપૃષ્ઠ અને જ્વલનજટી રથમાં બેસી પોતાના વિદ્યાધર સુભટોની સાથે આકાશમાં ઉડ્યા; અને બંને પક્ષના વિદ્યાધરો આકાશમાં રહીને ગુરૂની પાસે જેમ પરીક્ષા આપે તેમ પરસ્પર પોતાની વિદ્યાશક્તિ બતાવતા અધિકાધિક યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તે વખતે બંને સૈન્યના ભૂચર વીરો પણ વનમાં જેમ હાથી લડે તેમ પરસ્પર ઘણો ક્રોધ કરીને યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. થોડીવારમાં શસ્ત્રોથી પરસ્પર પ્રહાર કરતા એવા વિદ્યાધરોના રૂઢિરની પૂર્વે કદિ નહીં થયેલી અને જાણે ઉત્પાતકારી હોય તેવી વૃષ્ટિ થવા માંડી; પરસ્પર આઘાતના શબ્દોથી ગગનને ગળવતું અને દંડના નાદથી સંગીત જેવું જણાતું દંડાદંડી યુદ્ધ કેટલાએક વિદ્યાધરો કરવા લાગ્યા. ઉદંડ ભુજાથી પ્રચંડ એવા કોઈ ડંકાઓથી ઢોલની જેમ ખડગદંડવડે શત્રુઓને મારવા લાગ્યા; ખીજાનો યુદ્ધમાં જય નહીં સહન કરનારા કોઈ પરસ્પર મળતી વખત કાંસીના તાલની જેમ વિશાળ સ્ફુરક ભતિના શસ્ત્રોનું આસ્ફોટન કરવા લાગ્યા; મેઘ જેમ વિજળીને ફેંકે તેમ કોઈ આકાશપર રસ્તાને પાડતા તડતડ શબ્દ કરતી શક્તિઓને ફેંકવા લાગ્યા; કોઈ ભયંકર સર્પોની જેવા શલ્યોની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા, અને કોઈ જાણે ખીજા ગરૂડો હોય તેવા પત્રોથી સ્ફુરાયમાન પત્રી ભતના શસ્ત્રોને વર્ષાવવા લાગ્યા. એવી રીતે બંને સૈન્યમાં ઉછળતા અને પડતા એવા આયુધોથી આકાશ અને પૃથ્વી જાણે વિવિધ ભતનાં શસ્ત્રોથી વ્યાપ્ત હોય તેમ દેખાવા લાગ્યાં. કોઈ તરત છેદીને હાથમાં ગ્રહણ કરેલા શત્રુઓના મસ્તકોવડે જાણે ઉદ્ભટ ક્ષેત્રપાળો હોય તેમ રણભૂમિમાં દેખાવા લાગ્યા. હાથીના મુખથી જેમ ગજપતિ અને ઘોડાઓના મુખથી જેમ કિંનરો ઓળખાય તેમ કબંધ ઉપર પડેલા હાથી અને અશ્વોના મસ્તકોને લીધે અનેક સૈનિકો તેવા દેખાવા લાગ્યા. તરત છેદાઈને ઘણીવાર કટીભાગ ઉપર

પડેલા પોતાના મસ્તકવડે નાલિ સુખવાળા ભૂત હોય તેમ કેટલાક જણાવા લાગ્યાં, કોઈ વીર પુરૂષોના કમંધો દેવીના સ્વયંવરથી જાણે ઘણો હર્ષ પામ્યા હોય તેમ નૃત્ય કરવા લાગ્યાં. કોઈના મસ્તકો છુટા પડી ગયા છતાં પણ જાણે કમંધ ઉપર ચડવાને આદરથી મંત્રો બોલતા હોય તેમ હુંકાર શબ્દો કરવા લાગ્યાં.

આ પ્રમાણે કલ્પાંત કાળની જેવો ભયંકર સંગ્રામ પ્રવર્ત્યો. તે વખતે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે પોતાનો રથ અશ્વગ્રીવના રથની સામે હુકાર્યો. મહારથીઓમાં અગ્રણી એવા બલરામ પણ સ્નેહના ગુણથી આકર્ષાઈ પોતાના અનુજ ત્રિપૃષ્ઠના રથની પાસે પોતાના રથના ઘોડા પ્રેરીને આવ્યા. તે વખતે અશ્વગ્રીવ અત્યંત ક્રોધથી રાતાં થયેલાં નેત્રો પ્રસારી તેમની સામે જોતો જોતો જાણે તે બન્નેનું પાન કરી જવાને ઈચ્છતો હોય તેમ બોલ્યો-“ અરે! તમારા બન્નેમાં મારા ચંડસિંહ દ્વત્પર ધસારો કરનાર કોણ છે? અને પશ્ચિમ દિશાના અંતમાં રહેલા સિંહનો ઘાત કરીને હુમ્મદ થનારો કોણ છે? પોતાનાજ વધને માટે વિષકન્યા જેવી જ્વલનજાલીની સ્વયંપ્રભા કન્યાને કોણ પરણ્યો છે? વાનર જેમ સૂર્ય સામી ફાળ મારે તેમ મારી ઉપર ફાળ મારનાર કોણ છે? કયો મૂઠ યુદ્ધિવાળો પુરૂષ મને સ્વામી તરીકે નથી માનતો? આટલીવાર સૈન્યનો ક્ષય થતાં પણ તમે શામાટે ઉપેક્ષા કરી? તમે જો કોના આશ્રયથી મારી સામે થયા છો? અરે બાળકો! આનો પ્રત્યુત્તર આપો, અને પછી અનુક્રમે અથવા એક સાથે સિંહની સાથે હાથીના બાળકોની જેમ તમે મારી સાથે યુદ્ધ કરો.”

આવાં અશ્વગ્રીવનાં વચન સાંભળી ત્રિપૃષ્ઠ હસતાં હસતાં બોલ્યો-“ અરે! દુષ્ટ! તારા દ્વત્પરે ઘર્ષણ કરનાર, પશ્ચિમના સિંહનો શિકાર કરનાર, સ્વયંપ્રભાને પરણનાર, તને સ્વામી તરીકે નહીં માનનાર અને આટલીવાર તારી ઉપેક્ષા કરનાર હું પોતે ત્રિપૃષ્ઠ છું, અને આ બળથી બળવાન સૈન્યનો નાશ કરનારા મારા જ્યેષ્ઠ બ્રાતા બલરામ છે. ત્રણ લોકમાં પણ તેની સામે ટકી શકે તેવો કોઈ નથી, તો તું કોણ માત્ર છે? હે મહાબાહુ! જો તારે અભિમત હોય તો સૈન્યનો ક્ષય કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. તું પોતે અસ્ત્ર ગ્રહણ કર, તું મારો રણભૂમિનો અતિથિ છે. આપણ બન્નેનું દ્વંદ્વયુદ્ધ થાયો, લુબ્ધઓનું કૌતુક પૂર્ણ થાયો, અને બન્ને સૈન્યના સુલટો માત્ર સભ્ય થઈને જોયા કરો.”

આ પ્રમાણે અશ્વગ્રીવ અને ત્રિપૃષ્ઠ બન્નેએ અંગીકાર કરીને પોતપોતાના છડીદારો પાસે પોતપોતાના સૈન્યોને યુદ્ધ કરતા અટકાવ્યા. પછી એક હાથ મધ્યમાં રાખી અને બીજા હાથ કામઠાની અણી ઉપર રાખી અશ્વગ્રીવે યમરાજની બ્રહ્મકૃતિ જેવા ભયંકર ધનુષ્યની ઉપર પલ્લય ચડાવી. પછી રણલક્ષ્મીની કીડાના સંગીતની જાણે વીણા હોય તેવી ધનુષ્યની પલ્લય મયૂરગ્રીવના પુત્રે હાથવડે વગાડી. તરતજ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે નિશામત્સ્યની જેમ શત્રુઓના નાશને સૂચવનારા શાકર્ગ નામના ધનુષ્યને પલ્લય ચડાવી અને વજના નિર્દોષ જેવો ભયંકર, મૃત્યુને આવાહન કરવાના મંત્ર જેવો અને શત્રુઓના ભગને હરણ કરનારો ધનુષ્યનો મોટો

ઘોષ કર્યો, તે વખતે કંડિયામાંથી સર્પની જેમ ભાધામાંથી બાણો કાઢી કાન સુધી આકર્ષી અશ્વઝીવ વરસાવવા લાગ્યો. પછી કાળનું બણે કટાક્ષ હોય અને કલ્પાંત કાળના અગ્નિની બણે શિખા હોય તેવું કાંતિથી પ્રકાશમાન એક તીવ્ર બાણ ત્રિપૃષ્ટની ઉપર છોડ્યું. તે બાણને આવતું જોઈ અવિચ્છેદ પરાક્રમવાળા ત્રિપૃષ્ટ વાસુદેવે તત્કાળ છોડેલા બાણથી ઈશ્વરતાની જેમ તેને છેદી નાખ્યું અને એવી હાથચાલાકીથી એક બીજું બાણ મૂક્યું કે બણે તે પહેલું જ હોય તેમ તેનાથી અશ્વઝીવનું ધનુષ્ય પણ છેદી નાખ્યું. પછી અશ્વઝીવે જે જે નવાં નવાં ધનુષ્યો ગ્રહણ કર્યાં તે તે ધનુષ્યો તેના મનોરથની સાથે ત્રિપૃષ્ટ વીરે બાણોથી છેદી નાખ્યાં. એક બાણથી પ્રતિવાસુદેવનો ધ્વજ છેલ્યો, અને એક બીજા બાણથી ચેરંડાના વૃક્ષની પેઠે તેનો રથ ભાંગી નાખ્યો.

આ પ્રમાણે સ્થિતિ ઘર્ષ તોપણ અશ્વઝીવ બીજા રથમાં બેસી ધારાઓથી મેઘની જેમ દૂરથી બાણોની વૃષ્ટિ કરતો ફરીવાર આગળ આગ્યો. એ વખતે તેણે બાણોવડે દુર્દિનનો આડંબર કર્યો કે જેથી રથ, સારથિ, ત્રિપૃષ્ટ કે બીજું કાંઈપણ દેખવામાં આવતું નહતું; પણ સૂર્ય જેમ પોતાના કિરણોની છટાથી અધકારના નાશ કરે, તેમ ત્રિપૃષ્ટે બાણોની વૃષ્ટિઓથી તે દુર્દિનકારક શરવૃષ્ટિને તત્કાળ નિરાસ કર્યો. પછી ત્રિપૃષ્ટના આવા પરાક્રમથી ક્રોધ પામેલા પર્વત જેવા સારવાળા અને શક્તિવાળાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા અશ્વઝીવે વિજળીની બણે સહોદરા હોય, વજ્રની બણે વયસ્થા (સખી) હોય, મારીની બણે માતા હોય અને શેષનાગની બણે જિહ્વા હોય તેવી એક પ્રચંડ શક્તિ હાથમાં ગ્રહણ કરી. બણે ચમરાજની નર્તકી હોય તેમ ધુધરીઓના શબ્દ કરતી એ શક્તિને સ્તંભ ઉપર સાધાયકની જેમ તેણે પોતાના મસ્તક ઉપર ફેરવવા માંડી, અને પોતાના વિમાનના બ્રંશની શંકાથી ભય પામેલા વિમાનવાસીઓએ જેને માર્ગ આપ્યો છે એવી એ શક્તિ અશ્વઝીવે સર્વ બળથી ત્રિપૃષ્ટ ઉપર નાખી. તત્કાળ ત્રિપૃષ્ટે બણે બે ભુબદંડમાં ત્રીજો ભુબદંડ હોય, અથવા ચમરાજનો દંડ હોય તેવી કૌમોદકી ગદા પોતાના રથમાંથી હાથમાં ગ્રહણ કરી, અને હાથી જેમ કીડા કરનારની ધમણને પોતાના શુંડાદંડથી વિનાશ કરે તેમ એ આવતી શક્તિની ઉપર તે ગદાનો પ્રહાર કર્યો; જેથી ઉગ્ર અગ્નિના કણિયાથી સેંકડો ઉલ્કાપાતને વિસ્તારતી એ શક્તિ માટીના ઢેશની જેમ ચૂરેચૂરા ઘર્ષને પૃથ્વી ઉપર પડી. પછી અશ્વઝીવે બણે ઐરાવતનો કાઢી લીધેલો દાંત હોય તેવો એક મોટો પરિધ ગ્રહણ કરીને ત્રિપૃષ્ટની ઉપર ફેંક્યો. ગરૂડ જેમ ચાંચવડે મોટા સર્પને ખંડ ખંડ કરી નાખે તેમ ત્રિપૃષ્ટે તે પરિધને ગદાવડે ખંડ ખંડ કરી નાખ્યો. પછી અશ્વઝીવે ચમરાજની બણે દાઢ હોય અને તક્ષકનાગની બણે ખડેન હોય તેવી વજ્રશિલાના સારથી બનેલી એક ગદા ત્રિપૃષ્ટની ઉપર ફેંકી. મોટી ભુબવાળા ત્રિપૃષ્ટે પોતાની કૌમોદકી ગદાથી તે ગદાના આકાશમાં રેતીના મોઢકની પેઠે કટકે કટકા કરી નાખ્યા.

ગાવી રીતે સર્વ શત્રો જ્યારે ભાંગી ગયા ત્યારે અશ્વઝીવ પીડિત જનની પાસે બંધુ વર્ગની જેમ તત્કાળ વિલખો ઘર્ષ ગયો, અને તરતજ તેણે નાગાચનું સ્મરણ કર્યું. તે નાગાચ

શીઘ્ર પ્રગટ થયું એટલે તે અસ્ત્રને ધનુષ્ય સાથે જોડયું. તે વખતે રાક્ષસામાંથી સર્પોની જેમ તેમાંથી અનેક સર્પો ઉત્પન્ન થયા. ભૂમિ અને આકાશમાં કુંદાડા મારીને ઠોડતા એવા તે સર્પોએ ક્ષણવારમાં તિર્યંગલોકને પાતાળલોક એવું કરી દીધું. લાંબા, ભયંકર અને કાળા એવા મોટા સર્પો સ્કુરણાયમાન થઈને હજારે કેતુઓની શંકા કરાવવા લાગ્યા. મૃત્યુના જાણે અવસર્પ હોય તેવા તે સર્પો આકાશમાં પણ પ્રસરતા લાગ્યા; જેથી ખેચરોની સ્ત્રીઓ તેનાથી ભય પામીને દૂર નાસવા માંડી. તે વખતે ત્રિપૃષ્ટના સૈનિકોને મોટી આશંકા થઈ પડી; કારણકે સ્વાર્મીનો પ્રભાવ નહીં જાણનારને તેમજ લક્ષિતવાનને તેમજ થાય છે. પછી ત્રિપૃષ્ટે ધનુષ્ય ઉપર ગરૂડાસ્ત્રને ચડાવીને છોડયું, એટલે તેમાંથી કદળીના પત્રની જેમ પ્રસરતી પાંખોથી જાણે આકાશને સેંકડો છત્રોથી વ્યાપ્ત કરતા હોય તેવા અનેક ગરૂડો પ્રગટ થયા. સૂર્યનાં કિરણોથી અંધકારની જેમ તે ગરૂડોની પાંખોના સિત્કારથી તે મોટા સર્પો ચારે બાજુ તાસી ગયા. નાગાસ્ત્રને નિરર્થક થયેલું જોઈ અશ્વઝીવે દુર્ધર એવું અગ્ન્યસ્ત્ર ચિંતવ્યું. જ્વાળાઓથી આકાશમાં સેંકડો ઉલ્કાપાતને બતાવતું તે અસ્ત્ર તેણે ધનુષ્ય ઉપર સાંધીને છોડયું; તે વખતે ત્રિપૃષ્ટનું બધું સૈન્ય જાણે અગ્નિમાં મગ્ન થયું હોય તેમ વડવાનળથી ભય ગામેલા સમુદ્રના મત્સ્યની જેમ આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયું. તે જોઈને અશ્વઝીવના સુલટો ખુશી થઈ હસવા લાગ્યા, ભમવા લાગ્યા, ઉછળવા લાગ્યા, નાચવા લાગ્યા, ગાવા લાગ્યા, અને ઉતાવળા થઈને તાળીઓ પાડવા લાગ્યા. પછી ક્રોધથી નેત્રો રાતાં કરીને ત્રિપૃષ્ટે અવાચ્છે એવા વાઙ્ણાસ્ત્રને ધનુષ્ય સાથે જોડીને સત્વર છોડયું. એ અસ્ત્રના પ્રભાવથી ત્રિપૃષ્ટના મનોરથોની જેમ તત્કાળ આકાશમાં મેઘ ઉત્પન્ન થયો, અને અશ્વઝીવના મુખની જેમ ગગનતળ શ્યામ થઈ ગયું. તરત દાવાનળને શમાવનારા વર્ષાઋતુના મેઘની જેમ અવિચ્છિન્ન જળધારાવડે વર્ષાને તે મેઘે શસ્ત્રાગ્નિને શમાવી દીધો.

આ પ્રમાણે તૃણની જેમ ત્રિપૃષ્ટે સર્વ અસ્ત્રોને ભગ્ન કરી નાખેલાં જોઈ છેવટે તેને મારવાને ઇચ્છતા અશ્વઝીવે પોતાના અમોઘ ચક્રનું સ્મરણ કર્યું. સેંકડો આરાથી નીકળતી સેંકડો જ્વાળાવડે પ્રકાશતું, અને જાણે સૂર્યના મંડળમાંથી ખેંચી આણેલું હોય, અથવા બળાકારે હરણ કરેલું યમરાજનું એક કુંડળ હોય, વા કુંડળાકારે રહેલો તક્ષક નાગ હોય તેવું જણાતું, તેમજ ધુધરીઓના અવાજથી ખેચરોને ત્રાસ પમાડતું એ ચક્ર સ્મરણ કરતાં જ પ્રગટ થયું. તેને ગ્રહણ કરીને અશ્વઝીવ યોદ્યો—“ અરે ત્રિપૃષ્ટ! કંઠમાં દુધવાળો હજુ તું બાળક છે. તારો વધ કરવાથી મને બાળહત્યા લાગશે, તેથી તું ચાલ્યો જા: હજુ સુધી તારી ઉપર મને દયા આવે છે. આ માફ ચક્ર ઈંદ્રના વજ્રની જેમ કોઈ ઠેકાણેથી હઠે તેવું નથી તેમજ નિષ્ફળ થાય તેમ પણ નથી; તેથી જ્યારે હું આ ચક્રને છોડીશ ત્યારે તું તારા પ્રાણને પણ છોડીશ, તેમાં કાંઈ પણ સંદેહ રાખીશ નહીં. માટે ક્ષત્રિયપણાના અભિમાનને તજી દે અને મારા શાસનને અંગીકાર કર; તું બાળક છે, તેથી હું તારું પ્રથમનું માફું આચરણ માફ કરું છું. સારું નથીજે તારું કાર્ય બાળપણની ચપળતાવડે કરેલું હું ગણું છું, માટે તું જીવતા જા, મારી તને મારવાની ઇચ્છા નથી.”

આવું અશ્વઝીવનું ભાષણ સાંભળીને ત્રિપૃષ્ઠ હસતો હસતો બોલ્યો—“અરે ! અશ્વઝીવ ! તું ખરેખર વૃદ્ધ થયો છે, અન્યથા ઉન્મત્તની પેઠે આવાં દુર્વચનો કેમ બોલે ? પણ વિચાર કર કે બાળ એવો કેસરીસિંહ મોટા હાથીને દેખીને શું પલાયન કરી બચ છે ? ગરૂડનો બાળક શું મોટા સર્પોથી પાછો હઠે છે ? બાળસૂર્ય પણ શું સંધ્યાકાળરૂપ રાક્ષસથી શ્વાભ પામે છે ? હું બાળક છું છતાં પણ શું રણભૂમિમાં તારી સામે નથી આવ્યો ? હે મિથ્યા-ભિમાનો ! પૂર્વે નાખેલા શસ્ત્રોનું બળ તો તેં જોયેલું છે તો હવે આ અસ્ત્રને છોડીને તેનું પણ બળ જો, જોયા વિના તું શા માટે ગર્જના કરે છે ?”

આ પ્રમાણે ત્રિપૃષ્ઠનાં વચન સાંભળી આકાશરૂપી સાગરમાં બહુ દાવાનળ પ્રગટ્યો હોય તેવું એ ભયંકર ચક્ર અશ્વઝીવ પોતાના માથાપર ફેરવવા લાગ્યો. ઘણીવાર સુધી ફેરવીને બહુ સૂર્યમંડળ સ્થવતું હોય તેવી બ્રાંતિને ઘણીવાર આપતું એ ચક્રે સર્વ બળથી તેણે ત્રિપૃષ્ઠ ઉપર છોડ્યું. ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના પર્વતની શિલા જેવા વિશાળ વૃક્ષઃસ્થળની સાથે અથડાઈને એ ચક્ર બહુ સામી લપડાક લાગી હોય તેમ ધારાથી પતિત થઈને પાછું હઠી ગયું. એ ચક્રના અગ્રભાગના મજ્જાત આઘાતથી ત્રણથી તાડન કર્યાની જેમ ત્રિપૃષ્ઠ મૂછાં ખાઈને નીચે પડ્યો; અને આકાશમાં પ્રકાશ કરતું તે ચક્ર તે ઠેકાણેજ સ્થિર રહ્યું. વાસુદેવની સર્વ સેનામાં તે વખતે હાહાકાર ઉત્પન્ન થયો. શત્રુના પ્રહારથી પોતાના અનુજ બંધુને મૂર્છિત થયેલ જોઈને તેમના ઉપરની પ્રીતિને લીધે બલભદ્ર પ્રહાર થયા વિના પણ મૂર્છિત થયા. બન્નેને મૂર્છિત જોઈ અશ્વઝીવે સિંહની જેમ સિંહનાદ કર્યો. અને તેના સૈનિકોએ વિજયને પ્રગટ કરતો હોય તેવો કિલકિલારવ કરી મૂક્યો.

થોડીવારે બલભદ્રને સંજ્ઞા આવી ત્યારે ઉન્નત હર્ષનાદ સાંભળીને ‘અત્યારે કવખતે આવો હર્ષ કોને થયો છે ?’ એમ પોતાના સૈનિકોને પૂછ્યું. તેઓએ કહ્યું—‘હે દેવ ! ત્રિપૃષ્ઠ કુમારને પડેલી વિપત્તિવડે હર્ષ પામેલા અશ્વઝીવના સૈનિકોનો આ ઉર્જિત હર્ષધ્વનિ છે.’ બલભદ્રે કહ્યું—“અહા ! શું મારા અનુજ બંધુને વિપત્તિ હોય ? તે તો જ્યારે રણમાં શ્રાંત થાય છે ત્યારે ઘણીવાર રથમાં સુવે છે, તે ઉપરથી પોતાના મનમાં મારા બંધુને વિપત્તિ આવેલી ધારીને હર્ષ પામેલા આ અશ્વઝીવના સૈનિકોનો હર્ષ હું એકક્ષણમાં હરી લઉં છું. અરે દુષ્ટ અશ્વઝીવ ! ઊભો રહે, આજે રથ અને પરિવાર સહિત તને મસલાની જેમ હું ગદાથી થૂણું કરી નાખું છું.” એમ કહી સ્થાવર્ત પર્વતના શિખર જેવી ગદા ઉપાડીને જેવામાં અચલ બળભદ્ર દોડે છે, તેવામાં ત્રિપૃષ્ઠ કુમાર બગી ઉઠ્યા, અને ‘અરે આર્ય ! અરે આર્ય ! હું છતાં તમારે આ શો પ્રયાસ ?’ એમ કહી બહુ ઉંઘમાંથી ઉઠ્યા હોય તેમ ત્રિપૃષ્ઠ બેઠા થયા. ત્રિપૃષ્ઠને ઉઠેલા જોઈ બહુ આમાંતરથી આવ્યા હોય તેમ બળભદ્રે બે હાથ પહોળા કરીને તેનું આલિંગન કર્યું. તરતજ પોતાના સ્વામીની બ્રહ્મતિને સૂચવનારો અને શત્રુઓના હૃદયમાં શલ્ય જેવો ત્રિપૃષ્ઠના સૈનિકોએ હર્ષનાદ કર્યો. પ્રહારથી કરેલા પોતાના પાપનું

જાણે પ્રાયશ્ચિત કરવાને ઈચ્છતું હોય તેવું અશ્વઘ્રીવે નાખેલું ચક્ર ત્રિપૃષ્ઠે પોતાની સમીપ રહેલું જોયું. એટલે જાણે સૂર્યનું ભાગીદાર હોય તેવું તેજથી ભયંકર તે ચક્ર હાથમાં લઈને વાસુદેવે અશ્વઘ્રીવને કહ્યું—“મોટી ઉગ્ર ગર્જના કરીને તેં મારા ઉપર આ ચક્ર નાખ્યું હતું, પણ પર્વત સાથે હસ્તીમા પરાક્રમની જેમ તેં આ ચક્રનું પરાક્રમ પણ જોઈ લીધું છે; તો હે દુર્મતિ! હવે અહીંથી ચાલ્યો જા! માળારંગી જેવા પાપવૃત્તિવાળા તને વૃદ્ધને કોણ હણે?” આવા વચન સાંભળી દાંતથી અધરને ડસતો અને કોપથી અંગને કંપાવતો અશ્વઘ્રીવ બ્રહ્મી ચડાવીને બોલ્યો—“અરે શિશુ! વૃક્ષના ખરી પડેલા ફળવડે પંચુની જેમ આ એક લોહાને ખંડ મળવાથી તું કેમ ઉન્મત્ત થઈ જાય છે? એને મારી ઉપર છોડી દે, માફ બળ જો, એ ચક્રને આવતાં જ હું મુગ્ધિથી ચૂર્ણ કરી નાખીશ.”

અશ્વઘ્રીવનાં આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળીને અકુંડ શક્તિવાળા ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે કોપ કરી ચક્રને આકાશમાં ભમાડીને અશ્વઘ્રીવ ઉપર છોડ્યું. તે ચક્રે તરત જ કદલીના થડની જેમ અશ્વઘ્રીવનું મસ્તક છેદી નાખ્યું. કારણ કે ‘પ્રતિવાસુદેવ પોતાના ચક્રથી હણાય છે.’ તે વખતે એયરોએ હર્ષથી વાસુદેવની ઉપર પુંપની વૃષ્ટિ કરી અને જિંચે સ્વરે જયનાદ કર્યો. અશ્વઘ્રીવના સ્ત્રીતા ભરેલા સૈન્યમાં પ્રતિધ્વનિથી ભૂમિ અને અંતરીક્ષને રૂદન કરાવતો મોટો રૂદનધ્વનિ ઉત્પન્ન થયો. અશ્વઘ્રીવના સ્વજનો તરત જ એકઠા થયા, અને પુત્રોના નેત્રમાંથી ઝરતા અશ્રુના જળવડે જાણે નિવાપાંજલિ આપતા હોય તેમ અશ્રુધારા વરસાવતા તેમણે અશ્વઘ્રીવના અંગને અગ્નિસંસ્કાર કર્યો. અશ્વઘ્રીવ પ્રતિવાસુદેવ મૃત્યુ પામીને સાતમી નરકભૂમિમાં તેત્રીશ સાગરોપમને આયુષ્યે નારકી થયો.

એ સમયે આકાશમાં દેવતાઓએ જિંચે સ્વરે ઉદ્ઘોષણા કરી કે—“હે રાજાઓ! તમે સર્વ પ્રકારે માન છોડી દો, અને ચિરકાળથી આદરેલો હયઘ્રીવનો પક્ષપાત મૂકી દો, કિંતુ ભક્તિથી ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવનું શ્રેષ્ઠ શરણ ગ્રહણ કરો; કેમ કે આ ભરતક્ષેત્રમાં, આ અવસર્પિણીમાં આ પ્રથમ વાસુદેવ ઉત્પન્ન થયેલ છે, એ મહાભુજ રાજા ત્રિખંડ ભરતક્ષેત્રની પૃથ્વીને ભોક્તા થયો.” આ પ્રમાણેની અંતરીક્ષમાં થયેલી દિવ્યવાણી સાંભળીને અશ્વઘ્રીવના તાળાના સર્વે રાજાઓ આવીને ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવને નમ્યા, અને અંજલિ જોડીને આ પ્રમાણે તેઓએ કહ્યું— “હે નાય! અમોએ અજ્ઞાનપણાથી અને પરતંત્રતાથી અઘાપિ પર્યંત જે કાંઈ તમારા અપરાધો કરેલા હોય તે સર્વ ક્ષમા કરો. હવેથી અમે તમારા કિંકરની જેમ તમારી સર્વ આજ્ઞા પાળશું. હે પ્રભુ! અમને આજ્ઞા કરો.” ત્રિપૃષ્ઠે કહ્યું—“આમાં તમારો કાંઈ પણ અપરાધ નથી, સ્વાર્ગીની આજ્ઞા વડે યુદ્ધ કરવું તે ક્ષત્રિયોનો ધર્મ જ છે, તમે હવે ભય છોડી દો, હવેથી હું તમારો સ્વામી છું; તમે પોતપોતાના રાજ્યોમાં નિર્ભયપણે મારા થઈને વર્તજો.” આ પ્રમાણે સર્વ રાજાઓને આસ્વાસન આપી જાણે ખીજે ઈંદ્ર હોય તેવો ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ પોતાના

સર્વ પરિવારને લઈને પોતાનપુર ગયો, અને ત્યાંથી ચક્ર વિગેરે^૧ સાત રત્નો સહિત ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ પોતાના જ્યેષ્ઠ બંધુ બળભદ્રને સાથે લઈ દિગ્વિજય કરવાને નીકળ્યો.

પૂર્વમાં તે દિશાના સુખના મંડન રૂપ માગધપતિને, દક્ષિણમાં તે દિશાના મસ્તકની મોળારૂપ વરદામહેવને અને પશ્ચિમમાં તે દિશાને પ્રકાશ કરનાર પ્રભાસદેવને પોતાની આજ્ઞા મનાવી, અને વૈતાલચ પર્વાતની બન્ને શ્રેણિના વિદ્યાધરાને તેણે વિજય કર્યો. પછી તે બન્ને શ્રેણિતું રાજ્ય જ્વલનજટીને અર્પણ કર્યું. મહાત્માએ એવા કરવાથી કેદપવૃક્ષની જેમ ફળે છે. એવી રીતે દક્ષિણ ભરતાઈને સાથી ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ દિગ્વ્યાત્રાથી નિવૃત્ત થઈ પોતાના નગર તરફ જવાને પાછા વળ્યા. અર્ધ ચક્રવર્તીની સમૃદ્ધિથી અને ચક્રવર્તી કરતાં અર્ધભુજના બળથી યુક્ત એવા એ ત્રિપૃષ્ઠ કેટલેક પ્રયાણે મગધ દેશમાં આવ્યા. ત્યાં સર્વ રાજાઓમાં તિલક સમાન એ વાસુદેવે પૃથ્વીતું જાણે તિલક હોય તેવી અને કોટી પુરૂષોથી ઉપાડી શકાય એવી એક મહાશિલા દીઠી. એ શિલાને પોતાની વામભુજવડે ઉપાડીને આકાશમાં મસ્તક ઉપર છત્રની જેટલી ઊંચી કરી. તેમના આવા ભુજબળને જોઈને વિસ્મય પામેલા રાજાઓએ અને લોકોએ ચારણભાટની જેમ તેમની અત્યંત પ્રશંસા કરી. તે શિલાને પાછી યોગ્ય સ્થાને સ્થાપન કરીને ત્યાંથી પ્રયાણ કરતાં કેટલેક દિવસે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ લક્ષ્મીના સ્થાનરૂપ પોતાનપુરની નજીક આવ્યા.

પછી મોટી સંપત્તિઓ જેમણે પ્રાપ્ત કરેલી છે એવા ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે ગજેન્દ્ર ઉપર આરૂઠ થઈ લક્ષ્મીતું જાણે નવીન નગર હોય તેવા પોતાનપુરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે જાણે તારાવાણું આકાશ હોય તેમ મોતીના સાથીઆ ચારે તરફ પૂરેલા હતા, અને ઘેર ઘેર તોરણોની શ્રેણિ બાંધેલી હતી, તેથી જાણે સેંકડો ઇન્દ્રધનુષ્ય સહિત હોય તેવું તે નગર જણાતું હતું. જાણે મેઘ વરસ્યો હોય તેમ નગરની ભૂમિ ઉપર જળનો છંટકાવ કરેલો હતો. સુંદર પાત્રોવાળા ઊંચા બાંધેલા મંચો વડે જાણે ઊંચા વિમાનવાણું હોય તેવું તે નગર દેખાતું હતું. ઘરે ઘરે માંગલિક ગીતો ગવાતાં હતાં, તેથી જાણે સ્થાને સ્થાને વિવાહમહોત્સવ ચાલતો હોય તેમ લાગતું હતું, અને લોકોની એવી ભીડ થઈ હતી કે જાણે જીવલોક બધો તે નગરમાં એકત્ર થયો હોય તેમ જણાતું હતું.

નગરમાં પ્રવેશ કર્યા પછી પ્રજાપતિ રાજાએ, જ્વલનજટીએ, અચલ બલદેવે અને બીજા રાજાઓએ મળીને ત્રિપૃષ્ઠને અર્ધચક્રીપણાનો અભિષેક કર્યો.

હવે દીક્ષા લીધા પછી જે માસ પર્યંત છદ્મસ્થપણે વિહાર કરતાં ત્રિયાંસ પ્રભુ અનુક્રમે પ્રથમના સહસ્રાબ્રવનમાં પધાર્યા. ત્યાં અશોકવૃક્ષની નીચે કાયોત્સર્ગે^૨ રહેલા અને બીજા શુકલ ધ્યાનના અંતમાં વર્તતા એવા પ્રભુના, તાપમાં જેમ મીઠું ગળી જાય તેમ જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, મોહની અને અંતરાય એ ચાર ઘાતીકર્મ વિનાશ પામ્યાં. જેથી માઘ માસની

૧. ચક્ર, ધનુષ્ય, ગદા, શંખ, કૌસ્તુભમણિ. ખડ્ગ ને વનમાળા એ સાત રત્નો.

અમાવાસ્થાને દિવસે અંદ્ર શ્રવણનક્ષત્રમાં આવતાં છકૂતપમાં વર્તાતા પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. દેવતાઓએ આવીને સમવસરણુ રચ્યું, તેમાં બેસીને મહા અતિશયવાળા અગ્યારમા પ્રભુએ દેશના આપી. ભગવંતની દેશના સાંભળીને ઘણા પ્રાણીઓ પ્રતિબોધ પામ્યા. જેમાંના કેટલાએકે સર્વવિરતિપણું અંગીકાર કર્યું, અને કેટલાએક દેશવિરતિ થયા. પ્રભુને ગોશુભ વિગેરે છોંતેર ગણધરે થયા. પ્રભુના મુખથી ત્રિપદી સાંભળીને તેઓએ દ્વાદશાંગી રચી. તે તીર્થમાં ત્રણ નેત્રવાળો, સ્વેતકાંતિને ધરનારો, વૃષભના વાહનવાળો, બે દક્ષિણ ભુજમાં બીજોડું અને ગદાને ધરનારો અને બે વામ ભુજમાં નકુલ અને અક્ષસૂત્ર ધરનારો ઇન્દ્ર નામે યક્ષ પ્રભુને શાસનદેવતા થયો. તથા ગૌર અંગવાળી, સિંહના વાહનપર બેસનારી, દક્ષિણ ભુજમાં વરદ ને મુદ્ગરને ધારણ કરનારી અને વામભુજમાં કલશ ને અંકુશ રાખનારી માનવી નામે પ્રભુના પાસે રહેનારી શાસનદેવી થઈ.

તે યક્ષ અને દેવી નિરંતર જેમની સમીપેજ રહે છે એવા શ્રેયાંસપ્રભુ વિહાર કરતા કરતા એકદા સર્વ નગરોમાં શ્રેષ્ઠ એવા પોતાનપુરના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. ત્યાં સમવસરણુને માટે વાયુકુમાર દેવતાઓએ એક યોજન પૃથ્વીને માર્જન કરી, મેઘકુમારોએ તે ઉપર સુગંધી જળનો છંટકાવ કર્યો, વ્યંતરોએ સુવર્ણ તથા રત્નમણિઓથી તેનું તળ ચારે તરફ બાંધી લીધું, અને તેની ઉપર જાનુપ્રમાણ પંચવર્ણી પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી. પછી દિશાઓના જાણે બ્રહ્મદીભંગ હોય તેવા પ્રત્યેક દિશામાં તોરણો બાંધીને તેના મધ્યભાગમાં અઢી ગાઉ ઉંચી એક પવિત્ર મણિમય પીઠ વ્યંતરોએ બાંધી. તેની નીચે ભવનપતિઓએ જાણે પૃથ્વીને મુગટ હોય તેવો સુવર્ણના કાંગરાવાળો પહેલો રૂપાને કિલ્લો કર્યો. તેની અંદર જ્યોતિષી દેવતાઓએ પોતાના તેજવડે જાણે રચ્યો હોય તેવો રત્નના કાંગરાવાળો સુવર્ણનો કિલ્લો કર્યો. તેની અંદર વિમાનપતિઓએ માણિક્યના કાંગરાવાળો દિવ્યરત્નમય ત્રીજો કિલ્લો રચ્યો. દરેક કિલ્લે તોરણ સહિત ચાર ચાર દ્વારો કર્યાં. મધ્યકિલ્લાની ઇશાન દિશામાં મધ્યભાગે એક દેવછંદો રચ્યો, છેલ્લા ગઠની ગર્ભભૂમિમાં વ્યંતર દેવતાઓએ નવસો ને સાઠ ધનુષ્ય ઉંચું એક ચૈત્યવૃક્ષ વિકુન્થું. તેની નીચે પૂર્વરચિત મણિપીઠની ઉપર તેઓએ એક પ્રતિછંદ કર્યો, અને તેની મધ્યમાં પૂર્વાદિ ચારે દિશા તરફ ચરણપીઠ સહિત એક એક સિંહાસન સ્થાપિત કર્યું. તે શિવાય બીજું પણ જે જે કરવા યોગ્ય કાર્ય હતું તે તે વ્યંતર દેવતાઓએ પૂર્ણ કર્યું, કારણ કે ભક્તિમાન પુરૂષો અપ્રમાદવડે સેવકોથી પણ ચડીઆતા થાય છે. ત્યાર પછી આકાશમાં રહેલા ત્રણ છત્રોથી શોભતા, અને પડએ જે યજ્ઞોથી ચામરવડે વીંજતા, આગળ ચાલતા ઇંદ્રધ્વજથી શોભતા બંદીજનની જેમ પોતાની મેળે વાગતી હુંહુબિ જેમની આગળ માંગણિક શબ્દો ઉચ્ચારી રહી છે એવા, સૂર્યથી ઉદયાચળની જેમ ભામંડળથી પ્રકાશતા, કેટીગમે સુર, અસુર તથા નરોથી પરવરેલા, દેવતાઓએ આગળ સંચાર કરેલા નવ સુવર્ણકમળની ઉપર ચરણકમળને આરોપણ કરતા અને પ્રકાશમાન ધર્મચક્રવડે જેમનો અગ્રદેશ અધિષ્ઠિત

૧ આ મક્ષુ બીજું નામ મુજ છે. ૨ આ મક્ષુબીજું બીજું નામ શ્રીવત્સા છે.

છે એવા શ્રેયાંસ ભગવાને પૂર્વદ્વારથી સમવસરણુમાં પ્રવેશ કર્યો. પછી ગુંબવર કરતા ભ્રમરાઓના ધ્વનિથી જાણે સ્વાગતને પૂછતું હોય તેવા ચૈત્યવૃક્ષને પ્રભુએ ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, અને ‘નમસ્તીર્થાય’ એમ કહી કમલની કણ્ઠિકાના પ્રતિરંછંદરૂપ પૂર્વાભમૂખ સિંહાસનને પ્રભુએ અલંકૃત કર્યું, અને બીજી ત્રણ દિશાઓમાં રત્નના સિંહાસનપર પ્રભુનાં પ્રતિબિંબો વ્યંતર દેવતાઓએ વિકુચ્યાં, પછી પૂર્વદ્વારવટે પ્રવેશ કરીને સાધુઓ અગ્નિકુળમાં અનુક્રમે બેઠા, અને વૈમાનિકની સ્ત્રીઓ અને સાધ્વીઓ તેમની પાછળ ઉભી રહી, દક્ષિણદ્વારથી પ્રવેશ કરી અર્હંત પ્રભુને નમસ્કાર કરી ભવનપતિ, જ્યોતિષી અને વ્યંતરોની સ્ત્રીઓ નૈઋત્ય દિશામાં બેઠી, પશ્ચિમ દ્વારથી પ્રવેશ કરી અને પ્રભુને પ્રણામ કરી ભવનપતિ, જ્યોતિષી અને વ્યંતરો વાયવ્ય દિશામાં બેઠા; અને ઉત્તર દ્વારથી પ્રવેશ કરી ભગવંતને નમી અનુક્રમે ઈશાન દિશામાં વૈમાનિક દેવો, મનુષ્યો અને મનુષ્યની સ્ત્રીઓ બેઠી. એવી રીતે ત્રીજા વપ્રમાં શ્રીમાન્ ચતુર્વિંધ સંઘ, મધ્યવપ્રમાં તિર્યંચ, અને નીચેનાં ગઢમાં તેમના વાહનો ગોઠવાયાં.

તે વખતે રાજપુરૂષોએ આવી ત્રિપૃષ્ઠ અર્ધચક્રવર્તીને હર્ષથી કહ્યું-‘ ભગવાન્ શ્રેયાંસ પ્રભુ ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા છે.’ આ વાર્તા સાંભળી સઘ સિંહાસન પરથી ઉઠી, પાદુકાને તણ દર્ધ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે પ્રભુની સન્મુખ દિશામાં ઉભા રહી તેમને વંદના કરી. પછી સિંહાસનપર બેસી પ્રભુના આગમનની વધામણીને કહેનાર પુરૂષોને સાડાબાર કેટી સોનૈયા આપ્યા. પછી ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ મોટી સમૃદ્ધિએ શુક્ત થઈ. બળભદ્ર સહિત સર્વ પ્રાણીઓને શરણરૂપ એવા પ્રભુના સમવસરણુ સમીપે આંબ્યા, અને ઉત્તર દ્વારથી સમવસરણુમાં પ્રવેશ કરી વિધિ પ્રમાણે પ્રભુને વંદના કરી બલભદ્રની સાથે ઈન્દ્રની પછવાડે બેઠા. પછી ઈન્દ્ર, વાસુદેવ અને બલભદ્ર ફરીથી ઉભા થઈ ભગવંતને પ્રણામ કરી લક્ષિતલાવિત ગિરાથી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

“ હે પરમેશ્વર! અમંદ આનંદના ઝરાને આપનારા અને મોક્ષના કારણભૂત એવા તમને “ મોક્ષને અર્થે અમારો નમસ્કાર છે. તમારા દર્શન માત્રથી જ પ્રાણી બીજાં કર્મોને ભૂલી જઈ “ આત્મારામી થાય છે, તો તમારી દેશના સાંભળવાથી તો શું ન થાય? આ સંસારરૂપી “ મરૂદેશમાં તમારો અવતાર થવાથી જાણે ક્ષીરસમુદ્ર પ્રગટથો હોય; કલ્પવૃક્ષ ઉચ્ચ હોય કે “ મેઘ વરસ્યો હોય તેમ જણાય છે, કુરુકર્મરૂપ નહારા અહોવડે પીડા પામતા એવા આ વિશ્વનું “ રક્ષણ કરવા માટે તમે અગ્યારમા જિનેન્દ્ર જ્યોતિષીઓના પતિ (ચંદ્ર) રૂપે ઉદય પામ્યા છો. “ સ્વભાવથીજ નિર્મળ ઈક્ષ્વાકુ રાજાઓનું કુળ જળવડે સ્ફટિકની જેમ તમે વિશેષ નિર્મળ “ કરેલું છે. હે પ્રભુ! ત્રણ જગતના સર્વ પ્રકારના સંતાપને હરવાથી તમારૂં ચરણમૂળ સમગ્ર “ પ્રકારની છાયાઓથી પણ અધિક થાય છે. હે જિનેશ્વર! તમારા ચરણકમળમાં ભ્રમરરૂપે “ રહેતાં મને એટલો ભયો હર્ષ પ્રાપ્ત થાય છે કે જેથી લોગને માટે કે મોક્ષને માટે મને સ્પૃહા “ રહેતી નથી. હે જગન્નાથ! ‘ભવોભવ તમારા ચરણનું મને શરણ થજો’ એવી હું પ્રાર્થના કરું છું. તમારી સેવાથી શું સાધી શકાતું નથી? ”

આ પ્રમાણે ઈંદ્ર, વાસુદેવ અને બલદેવ સ્તુતિ કરી વિરામ પામ્યા પછી શ્રેયાંસ પ્રભુએ શ્રેયના હેતુરૂપ દેશના આપવાનો આરંભ કર્યો.

“ આ અપાર સંસાર સ્વયંભૂરમણુ સમુદ્રના જેવો છે, તેમાં પ્રાણી કર્મરૂપી ઉર્મિઓથી “ આડો અવળો ને ઉંચે નીચે અર્થાત્ ઉર્ધ્વ અર્ધો ને તિર્છાલોકમાં ભમ્યા કરે છે. પવનથી “ જેમ સ્વેદબિંદુ અને ઔષધિથી જેમ રસ ઝરી જાય છે, તેમ નિર્જરાવડે આડે કર્મો ઝરી “ જાય છે. સંસારના બીજાથી ભરેલાં એવાં કર્મોની નિર્જરણા કરવાથી તેનું નામ નિર્જરા “ કહેવાય છે તે નિર્જરા સકામા અને અકામા એવા બે પ્રકારની છે. જેઓ યમ-નિયમના ધરનારા “ છે તેમને સકામ નિર્જરા થાય છે. અને બીજા પ્રાણીઓને અકામ નિર્જરા થાય છે. કર્મોની “ પરિપકવતા ફળની પેઠે પ્રયત્નથી અથવા સ્વયમેવ એમ બે પ્રકારે થાય છે. જેમ સુવર્ણદોષવાળું “ હોય પણ પ્રદીપ્ત અગ્નિવડે શુદ્ધ થાય છે, તેમ તપરૂપ અગ્નિવડે સદોષ છુવ પણ શુદ્ધિને પામે “ છે. તે તપ બાહ્ય અને અભ્યંતર એમ બે પ્રકારનો છે. અનશન, ઉનોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, “ રસત્યાગ, કાયકલેશ અને સંલીનતા—એ છ પ્રકારે બાહ્ય તપ કહેવાય છે. પ્રાયશ્ચિત, વૈયાવૃત્ય, “ સ્વાધ્યાય, વિનય, વ્યુત્સર્ગ અને શુભધ્યાન એ છ પ્રકારે અભ્યંતર તપ કહેવાય છે. આ “ બાહ્ય અને અભ્યંતર તપરૂપી અગ્નિને પ્રભવલિત કરીને નિયમધારી પુરૂષ પોતાના દુર્જર “ એવાં કર્મોને પણ જરાવી દે છે. જેમ કોઈ સરોવરનું દ્વાર ઉપયોથી સર્વ તરફ બંધ કર્યું “ હોય તો પછી નવા જલપ્રવાહથી તે કદિપણ પૂરાતું નથી, તેવી રીતે સંવરથી આવૃત્ત થયેલો “ છુવ આશ્રવરૂપ દ્વારોનો રોધ કરવાથી નવા નવા કર્મદ્રવ્યો વડે પૂરાતો નથી. પછી જેમ પૂર્વે “ સંચિત થયેલું સરોવરનું જળ સૂર્યાનાં પ્રચંડ કિરણોના અવિચ્છિન્ન તાપથી સુકાઈ જાય “ છે, તેમ પૂર્વે બાધેલાં પ્રાણીઓનાં કર્મ પણ તપશ્ચર્યાના તાપથી તત્કાળ ક્ષય પામી જાય છે. “ નિર્જરા કરવામાં બાહ્ય તપ કરતા અભ્યંતર તપ શ્રેષ્ઠ છે, અને તેમાં પણ ધ્યાનનું એકછત્ર “ રાજ્ય રહેલું છે એમ મુનિઓ કહે છે. કારણ કે ધ્યાન ધરનારા યોગીઓના ચિરકાળથી “ ઉપાર્જન કરેલાં અને ઘણા પ્રબળ કર્મ પણ તત્કાળ નિર્જરીભૂત થઈ જાય છે. જેમ વૃદ્ધિ “ પામેલો શારીરિક દોષ લંઘન કરવાથી શોષાઈ જાય છે તેવી રીતે તપ કરવાથી પૂર્વસંચિત કર્મ ક્ષય પામી જાય છે, અથવા મેઘનો સમૂહ પ્રચંડ પવનના આઘાતથી આમ તેમ વિખરાઈ “ જાય છે, તેમ તપશ્ચર્યાથી કર્મનો સમૂહ વિનાશ પામે છે. જ્યારે સંવર અને નિર્જરા “ પ્રતિક્ષણ સમર્થપણે ઉત્કર્ષ પામે છે, ત્યારે તે જરૂર મોક્ષને ઉત્પન્ન કરે છે બંને પ્રકારની “ તપશ્ચર્યાથી થતી નિર્જરા વડે કર્મોને જરાવનારો શુદ્ધ બુદ્ધિવાળો પુરૂષ સર્વ કર્મોથી જેમાં “ મૂકવાપણું થાય છે એવા મોક્ષને પામે છે.”

આ પ્રમાણેની પ્રભુની દેશના સાંભળીને તે વખતે ઘણા લોકોએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. બળભદ્ર અને વસુદેવે સમક્ષિત પ્રાપ્ત કર્યું; પ્રથમ પોરસી પૂર્ણ થઈ એટલે પ્રભુએ દેશના સમાપ્ત કરી. તે વખતે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના પુરૂષો ચાર પ્રસ્થ (આઠ શેર)ના પ્રમાણવાળો બળી લાવ્યા. તે બળી પ્રભુની પાસે ઉડાડ્યો તેમાંથી અર્ધ ભાગ નીચે પડ્યા અગાઉ દેવતાઓએ લઈ લીધો,

બાકીના અર્ધમાંથી અર્ધ રાબાએ લીધો, અને અવશિષ્ટ ભાગ બીજાઓએ ગ્રહણ કર્યો. પછી ઉત્તર દ્વારથી નીકળી પ્રભુ મધ્ય વખતમાં રહેલા દેવછંદ ઉપર જઈ બેઠા; એટલે છોતેર ગણધરોમાં મુખ્ય એવા ગોશુભ ગણધરે પ્રભુના ચરણપીઠ ઉપર બેસીને ધર્મદેશના આપી. જ્યારે બીજી પોરસી પૂર્ણ થઈ, ત્યારે તેમણે ધર્મદેશના સમાપ્ત કરી. એટલે ઇંદ્ર, વાસુદેવ અને બળરામ ત્રિગેરે સર્વ પોતપોતાને સ્થાને ગયા, અને જાણે બીજા સૂર્ય હોય તેમ જ્ઞાનરૂપ આલોકને વિસ્તારતા પ્રભુએ તે સ્થાનથી બીજે વિહાર કર્યો.

કેવળજ્ઞાન થયા પછી બે માસે ઉણા એકવીસ લાખ વર્ષ સુધી વિહાર કરતાં શ્રેયાસ પ્રભુને ચોરાશી હજાર મહાત્મા સાધુઓ, એક લાખ ને ત્રણ હજાર સાધવીઓ, તેરસો ચૌદ-પૂર્વાધારી, છ હજાર અવધિજ્ઞાની, છ હજાર મનઃપર્યાવજ્ઞાની, સાડા છ હજાર કેવળજ્ઞાની, અગ્યાર હજાર વૈક્રિય લઙ્ઘિવાળા, પાંચ હજાર વાદલઙ્ઘિવાળા, બે લાખ ને જોગણાશી હજાર શ્રાવકો અને ચાર લાખ ને અડતાળીશ હજાર શુભ શ્રાવિકા-એટલો પરિવાર થયો. પછી પોતાને મોક્ષકાળ નજીક જાણીને સંમેતશિખર પર્વતે આવી પ્રભુએ એક હજાર મુનિઓની સાથે અનશન વ્રત ગ્રહણ કર્યું. એક માસને અંતે શૈલેશી ધ્યાને રહી, શ્રાવણ માસની કૃષ્ણ તૃતીયાને દિવસે ધનિષ્ઠા નક્ષત્રમાં આવતાં હજાર મુનિઓની સાથે શ્રી શ્રેયાસપ્રભુ અનંત દશન, જ્ઞાન, વીર્ય અને આનંદમય સ્વરૂપવાળા પરમપદને પ્રાપ્ત થયા.

કૌમાર વયમાં એકવીસ લાખ, રાબ્ય પાળવામાં બેતાળીશ લાખ અને દીક્ષાપાલનમાં એકવીસ લાખ-એમ સર્વ મળીને ચોરાશી લાખ વર્ષનું આસુખ્ય હતું. શ્રી શીતલનાથ પ્રભુના મોક્ષકાળ પછી છાસઠ લાખ અને છત્રીસ હજાર વર્ષ તથા સો સાગરોપમે ઉણા એક ડોટી સાગરોપમ ગયા ત્યારે શ્રી શ્રેયાસ પ્રભુને નિર્વાણકાળને મહોત્સવ થયો હતો. તે નિર્વાણ-કલ્યાણકને મહોત્સવ દેવતા અને ઇન્દ્રોએ મળીને કર્યો હતો. “મહત્પુરુષોને અંતકાળ પણ પર્વરૂપે થાય છે, શોકરૂપે થતો નથી.”

હવે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે બત્રીસ હજાર અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ સાથે સુખે વિલાસ કરતાં પોતાનું કેટલુંક આસુખ્ય નિર્ગમન કર્યું. અનુક્રમે સ્વયંપ્રભા રાણીથી જ્યેષ્ઠ શ્રીવિજય અને કનિષ્ઠ વિજય નામે બે પુત્રો થયા. એકદા રતિસાગરમાં મગ્ન થઈ રહેલા ત્રિપૃષ્ઠની પાસે મધુર સ્વરથી કિંનરને ઉલ્લંઘન કરે તેવા કેટલાએક ગવૈયાઓ આવ્યા. તેઓએ વિવિધ રાગોથી મધુર ગાયન કરી સર્વ કલાનિધિ એવા ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવનું હૃદય હરી લીધું. તેઓના ગાયનના શુભથી ખુશી થઈ ત્રિપૃષ્ઠે પોતાની પાસે રાખ્યા, કારણ કે બીજા સામાન્ય જનો પણ ગાયનથી રંભત થાય છે, તે તેને જાણનારાઓમાં અગ્રણી એવા ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ કેમ રંભત ન થાય? એક વખતે ઇંદ્રની પાસે ગંધર્વોની જેમ રાત્રિએ શય્યામાં સુતેલા ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવની પાસે તેઓ તારસ્વરે ગાવા લાગ્યા. હસ્તીની જેમ તેમના ગાયનથી જેમનું હૃદય આક્ષિપ્ત થયેલું છે એવા ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે વારા પ્રમાણે આવેલા એક પોતાના શય્યાપાલકને આજ્ઞા કરી કે “જ્યારે

મને નિદ્રા આવે ત્યારે ગવૈયાઓને ગાયન કરતાં બંધ કરીને તું વિદાય કરી દેજે, કારણ કે જ્યારે સ્વામી અવધાન રહિત હોય ત્યારે સર્વ પ્રયાસ વ્યર્થ થાય છે.” સ્વામીની આવી આજ્ઞાને શય્યાપાલકે સ્વીકાર કર્યો; અને થોડીવારમાં તો ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના નેત્રમાં નિદ્રા આવી પણ શય્યાપાલકે સંગીત સાંભળવાના લોકથી તે ગવૈયાઓને વિદાય કર્યા નહીં, કારણ કે જેમનું મન વિષયોથી વ્યાક્ષિપ્ત થાય છે તેઓના મનમાંથી સ્વામીની આજ્ઞા ગલિત થઈ જાય છે. આ પ્રમાણે ગાયનમાંજ રાત્રિનો ચોથો પ્રહર ઘઈ ગયો. એટલે પાછલી રાત્રીએ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ જાગૃત થયા, તે વખતે ગાયકોને અક્ષીણ સ્વર તેમના સાંભળવામાં આવ્યો. તત્કાળ તેણે શય્યાપાલકને પૂછ્યું— ‘આ બિચારા કણકારી ગવૈયાઓને તે’ અધાપિ પર્યાંત કેમ વિદાય કર્યા નહીં?’ શય્યાપાલકે કહ્યું— ‘હે પ્રભુ! તેઓના ગાયનથી મારું હૃદય વ્યાક્ષિપ્ત થઈ ગયું, જેથી હું આ ગાયકોને વિદાય ન કરી શક્યો, અને આપના શાસનનું પણ વિસ્મરણ થઈ ગયું.’ આ પ્રમાણે સાંભળીને તરતજ વાસુદેવને ઠોપ ઉત્પન્ન થયો, પણ તે વખતે તો તેને ગોપવી રાખ્યો. પછી પ્રાતઃકાલે પૂર્વદિશામાં સૂર્યની જેમ સભામાં ચિંહાસનપર તે આરૂઢ થયા. તે વખતે રાત્રિનું વૃત્તાંત સંભારી, તે શય્યાપાલકને યોદાવી વાસુદેવે સેવક પુરૂષેને આજ્ઞા કરી કે ‘આ ગાયનની પ્રીતિવાળા પુરૂષના કાનમાં તપેલું તરવું અને તાંબુ રેડો, કારણકે એ કાનનોજ દોષ છે.’ તેઓએ શય્યાપાલકને એકાંતમાં લઈ જઈને તે પ્રમાણે કહ્યું. કારણ કે ઉચ્ચ શાસનવાળા રાજાઓની આજ્ઞા હુલ્લંઘ્ય છે. એની વેદનાથી શય્યાપાલક તરતજ મરણ પામ્યો, અને વાસુદેવે મહા માઠા વિપાકવાળું અશાતાવેદનીય કર્મ બાંધ્યું.

નિત્ય વિષયમાં આસક્ત, રાજ્યમૂર્છામાં પરાયણ, લુજબલના ગર્વથી જગતને તૃણ સમાન ગણનાર, પ્રાણ્ણાતિપાત (જીવહિંસા) માં નિઃશંક, મહારંજ પરિગ્રહ વાળો અને કર્મ અધ્ય-વસાયથી સમક્રિતરૂપ આભૂષણને નાશ પમાડનાર એવો ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ નારકીનું આયુષ્ય બાંધી ચોરાશી લાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી સાતમી નરકભૂમિમાં ગયો. ત્યાં પ્રતિષ્ઠાન નામના નરકવાસમાં રહી પાંચસો ધનુષ્ય ઉન્નત શરીરવાળા તેણે તેત્રીશ સાગરોપમ સુખી મહાકિલ્લ કર્મોનું ક્ષણ અવલોકન કર્યું. ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવને કુમારવયમાં પચવીશ સહસ્ર, માંડલિકપણામાં પચવીશ સહસ્ર, દિવિવજયમાં એક સહસ્ર, અને રાજ્ય પાળવામાં ત્રાશીલાખ ને ઝોગણપચાસ હજાર વર્ષ—એમ સર્વ મળી ચોરાશી લાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું.

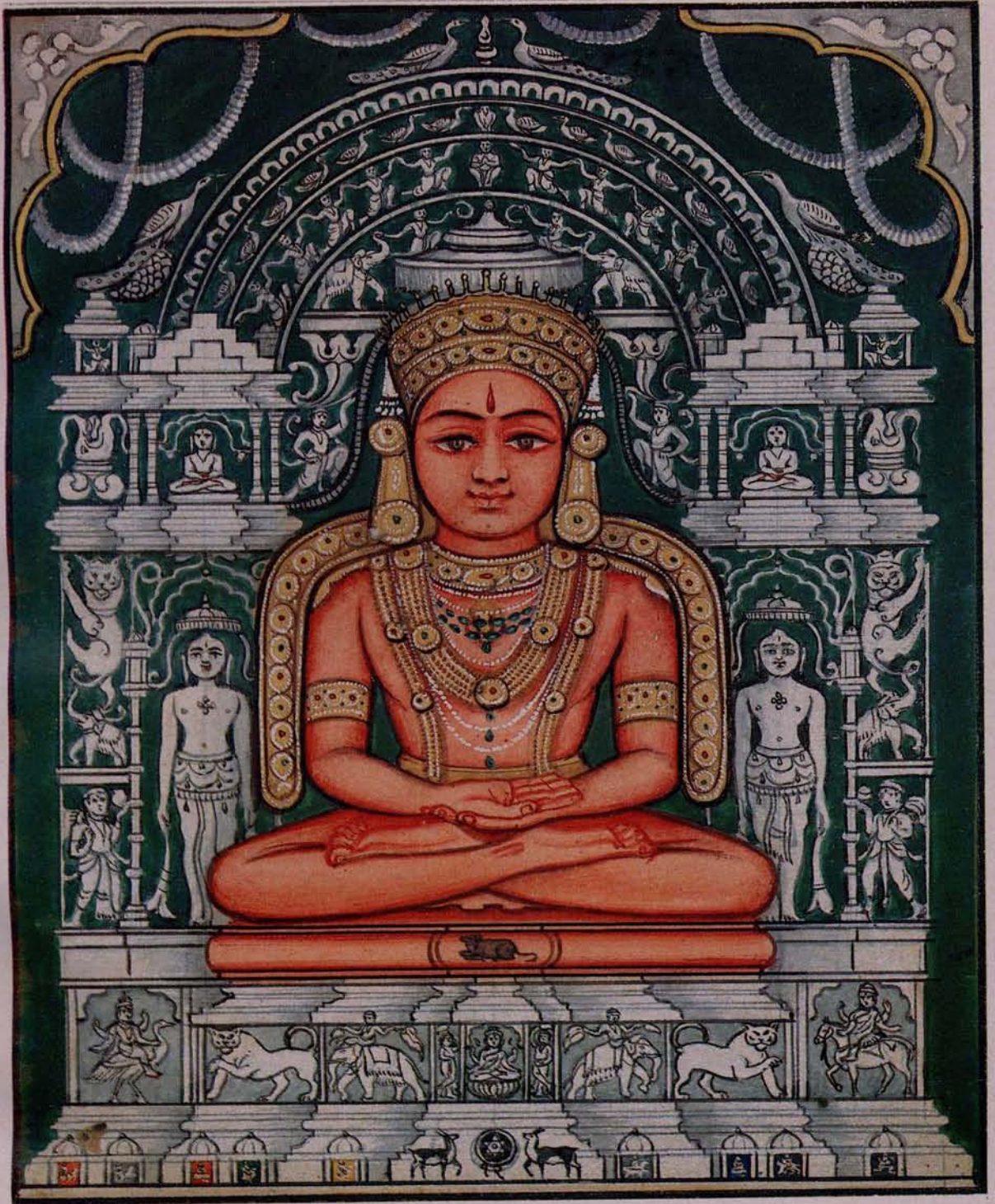
પોતાના અનુજ બંધુના પંચતવથી ઉત્પન્ન થયેલા શોકવટે રાહુથી સૂર્યની જેમ અચલ બલદેવ પરાભવ પામ્યા. પોતે વિવેકી હતા તે છતાં પણ બ્રાતૃસ્નેહના વશથી જાણે અવિવેકી હોય તેમ ઉંચે કરૂણ સ્વરે રૂદન કરવા લાગ્યા. તે વિલાપ કરતાં બોલ્યા કે ‘હે બંધુ! તમે એહા યાત્રો, આવા શયનકર્મમાં આવો આગ્રહ કેમ રાખો છો? પુરૂષસિંહ એવા તમને હાલ આવું અપૂર્વ આલસ્ય ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયું? હે ભાઈ! આપણા દ્વાર આગળ સર્વ રાજાઓ તમારા ચરણના દર્શન કરવાને ઉત્સુક થઈ જિલા છે, તે દીન રાજાઓની ઉપર તમારે પ્રસાદ કરવો યુક્ત છે. હે બાંધવ! કીડા અથો તમારે આવું મૌન રાખવું ઘટતું નથી; કારણ કે

તમારી વાણીરૂપ અમૃત વિના માણું હૃદય ભંગ થઈ જાય છે, હે પ્રિય ભાઈ, મોટા ઉત્સાહવાળા અને વડિલની ભક્તિવાળા એવા તમોને આવી રીતે નિદ્રા અને મારી અવજ્ઞા કરવી સર્વથા સાંભવતી નથી. અરે! હું ઉગ્ર વિધિથી હત થઈ ગયો, મારાપર આ શું દુઃખ આવી પડ્યું!” આ પ્રમાણે વિલાપ કરતાં કરતાં બલદેવ મૂર્છા પામીને પૃથ્વી ઉપર પડયા. ક્ષણવારે સંજ્ઞા મેળવી એકા થઈ ટળવળતાં ‘હા જ્ઞાત!’ એમ ઉચ્ચે સ્વરે આકંઠ કરવા લાગ્યા, અને વાસુદેવને પોતાના ઉત્સંગમાં લીધા. પછી જ્યારે વૃદ્ધોએ સારી પેઠે સમબલ્યા ત્યારે ક્ષણવાર ધૈર્યનું અવલંબન કરીને તેમણે અનુજ બંધુનું અંગસંસ્કારાદિ કૃત્ય કર્યું. ઉત્તરક્રિયા કર્યા પછી પણ પોતાના અનુજ બંધુને વારંવાર સંભારી સંભારીને શ્રાવણ માસના મેઘની પેઠે, તેમણે લોચનમાંથી અશ્રુ પ્રવાહ પાડયા કર્યો. ત્યાર પછી ઉદ્યાનમાં અરણ્યની પેઠે, ઘરમાં સ્મશાનની પેઠે, કીડાસરોવરમાં કે નદીમાં ઘરની ખાળોની પેઠે અને બંધુસમાજમાં સંતુઓના સમાજની પેઠે બલભદ્રને અદ્યક્ષણમાં મત્સ્યની જેમ જરા પણ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ નહીં. અનુક્રમે શ્રેયાંસ પ્રભુની શ્રેયકારી વાણીના સ્મરણથી સંસારની અસારતા ચિંતવીને તેઓ વિષયથી પરાડ્મુખ થયા. પણ સ્વજનોના આગ્રહથી કેટલાએક દિવસ ઘરમાં રહ્યા. એકદા ધર્મધોષ નામના આચાર્ય ત્યાં પધાર્યા. બળદેવ તેમના ચરણ સમીપે પ્રાપ્ત થયા, અને અહંતની વાણીને અનુવાદ કરનારી તેઓની દેશના સાંભળી તેમને સંસાર ઉપરથી વિશેષ નિર્વેદ પ્રાપ્ત થયો. તત્કાળ શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા તેમણે તે આચાર્યની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. કારણકે મહાશયો બાણ્યા પછી તરતજ આચરણ કરવામાં પ્રવર્તે છે. સદ્ગુણી બળદેવ મુનિએ મૂળ તથા ઉત્તર ગુણોનું સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરતાં, સર્વત્ર સમતાને ધારણ કરતાં, પરિષદોને સહેતાં, વાયુની પેઠે પ્રતિબંધ રહિત રહેતાં અને સર્પની જેમ એક દૃષ્ટિથી અવલોકન કરતાં ગ્રામ, આકર તથા પુરાદિકમાં કેટલાક કાળ સુધી વિહાર કર્યો. સ્વભાવથીજ જેમના ચિત્તની વૃત્તિ નિર્મળ છે એવા અચલ બલભદ્ર પંચાશી લાખ વર્ષો નિર્ગમન કરી, છેવટ સર્વ કર્મનો ઘાત કરી મોક્ષપદમાં નિવાસ પામ્યા.

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशालकापुरुषचरिते महाकाव्ये
चतुर्थे पर्वणि श्रीश्रेयांसत्रिपृष्ठाचलाश्रमीववर्णने
नाम प्रथमः सर्गः ।

॥ श्री वासुपूज्य स्वामी ॥

विश्वोपकारकीभूत-तीर्थकृत्कर्मनिर्मितः ।

सुरासुरनरैः पूज्यो, वासुपूज्यः पुनातु वः ॥१२॥

સર્ગ ૨ ભે.

વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર.

ઇદ્ર અને ઉષેંદ્રોના સુગટના અગ્રભાગથી જેમના ચરણનાં નખોની પંક્તિ ઘસાયેલી છે એવા વિશ્વને પૂજવા લાયક અને વિશ્વનું રક્ષણ કરનાર શ્રીવાસુપૂજ્ય ભગવાનને નમસ્કાર કરીને રૂપસ્થ ધ્યાનમાં રહેલો હું અહીં તની જેમ વિશ્વને પવિત્ર કરનાર અને ચંદ્રથી પણ અતિ નિર્મળ એવું તે પ્રભુનું ચરિત્ર હવે કહીશ.

પુષ્કરવર દ્વીપાર્દમાં પૂર્વ વિદેહક્ષેત્રના આભૂષણરૂપ મંગલાવતી નામના વિજયમાં રત્નસંચયા નામે એક નગરી છે. તે નગરીમાં સર્વ લક્ષ્મીઓથી અધિક અને ચંદ્રની જેમ સર્વજનને વલ્લભ પદ્મોત્તર નામે રાજા હતો, બીજા રાજાઓ જેવી રીતે તેના શાસનને ભક્તિથી મસ્તક પર ધારણ કરતા, તેવી રીતે તે જિનેશ્વરના ઉન્નવણ શાસનને હમેશાં હૃદયમાં ધારણ કરતો હતો. ગુણના મંદિરરૂપ તે રાજાને લક્ષ્મી અને કીર્તિ અને જાણે જોડે જન્મી હોય તમ સાથેજ વધવા લાગી. રાજાઓમાં શિરોમણિરૂપ પદ્મોત્તર રાજાએ સમુદ્રરૂપ કરતા વસવાળી બધી પૃથ્વી ઉપર કરતી ખાઈની કટિભેખલાવાળી એક નગરીની જેમ ઉત્તમ રાજ્ય ચલાવવા માંડ્યું.

લક્ષ્મી વિદ્યુતના જેવી વ્યપળ છે, શરીર વચની પેઠે નાશવંત છે, લાવણ્ય કમળના પત્ર ઉપર રહેલા જળખિંડુના જેવું અસ્થિર છે, અને બાંધવો માર્ગમાં એકઠા મળેલા વટેમાર્ગીની જેમ જુદા જુદા ચાલ્યા જવાના છે. એવી રીતે હૃદયમાં ભાવના કરતા એ રાજાને સંસાર ઉપરથી વૈરાગ્યદશા પ્રાપ્ત થઈ; જેથી એકઠા મોટા મનવાળાં એ રાજાએ વજ્રનાભ ગુરૂના અરણ્યકમળ સંમીચે જઈ સુક્રિતરૂપી લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરાવનારી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી અહીં ત પ્રભુની ભક્તિ વિગેરે કેટલાક ઉન્નવણ સ્થાનકોનું આરાધન કરીને સદ્બુદ્ધિવાળા તે રાજાએ તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાજન કર્યું. ખર્જૂની ધારા જેવું તીક્ષ્ણ એ વ્રત ઘણા કાળપર્યંત પાળી પ્રાંતે કાળ કરીને પ્રાણુત નામના દશમા દેવલોકમાં તે મહદ્દિક દેવતાપણે ઉત્પન્ન થયા.

જંખૂદ્રીપના દક્ષિણ ભરતાર્દમાં પૃથ્વીની ચંપકના પુષ્પમય શિરોભૂષણ જેવી ચંપા નામે એક નગરી છે. એ નગરીમાં રત્ન મણિમય ભીંતોવાળા ચૈત્યોની અંદર પ્રતિબિંબિત થયેલા લોકો જાણે વૈકિયરૂપને ધારણ કરતા હોય તેવા જણાય છે. રાત્રિએ જેમાંથી જળના નિર્જરણા ઝરે છે એવા ચંદ્રકાંત મણિના પગથીઆવળી અને સ્વયંમેવ જ્યોત્પત્તિવાળી કીડાવાંચિકાઓ

ત્યાં પ્રત્યેક મંદિરે શોભે છે. સુગંધી ધૂપના ધુમાડાની શ્રેણીઓથી અનેક વાસાગરો સર્પિ-
ણીઓથી પાતાળભવનોની જેમ સારી રીતે શોભે છે. તેમાં નગરની સ્ત્રીઓ નિરંતર કીડા
કરે છે એવા કીડાસરોવરો ક્ષીરસમુદ્રમાંથી નીકળતી અપ્સરાઓના વિલાસને ધારણ કરે છે.
લીલાથી પરજસ્વરવાળી પરજકૈશિકી નામની ગીતિને ગાયન કરનારી ત્યાંની સ્ત્રીઓ મચૂરની
કેકાવાણી સાથે સ્પર્ધા કરે છે. ત્યાંના ધનાઢય લોકોમાં તાંબૂલની બીડીને ધારણ કરતી સ્ત્રીઓ
પઠાવવાને માટે હાથમાં પોપટ રાખીને ફરતી હોય તેવી જણાય છે. તે નગરીમાં પરાક્રમથી
બાણે ઇંદ્ર હોય અને કાંતિથી બાણે સૂર્ય હોય તેવા ઇક્ષ્વાકુ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા વસુપૂજ્ય
નામે રાજા છે. મેઘ જેમ ગર્જના કરીને પછી જળવડે પૃથ્વીને તૃપ્ત કરે છે તેમ એ રાજા
યાચકોને બોલાવવાને ઠંઠરો પીટાવીને પછી ધનવડે સર્વને તૃપ્ત કરતો હતો; પ્રતાપ માત્રથી
શત્રુઓને દબાવનારા એ રાજાના અનેક સૈનિકો દિગ્વિજયને માટે નહીં પણ ફક્ત કીડા કરવાને
માટેજ પૃથ્વીમાં ફરતા હતા. આજ્ઞાસ્વી સારવાળો એ રાજા હુષ્ટોને સખ્ત શિક્ષા કરતો હતો
તેથી 'ચોર' એ શબ્દ-નામ કોશમાંજ ફક્ત જેવામાં આવતો હતો, લોકોમાં નહીં. ધર્મશાળી
પુરૂષોમાં પ્રીતિવાળા એ રાજાએ શ્રીવત્સના ચિન્હની પેઠે સર્વજ્ઞના પવિત્ર શાસનને હૃદયમાં
ધારણ કરેલું હતું.

પોતાના કુળરૂપ સરોવરમાં હંસી જેવી, રૂપથી રતિને જીતનારી અને પ્રીતિનું પાત્ર
જેવી જયા નામે તેમને પટ્ટરાણી હતી. વક્ર અને મંદ ગમન કરનારી એ રમણી, ગંગા
અસ્ત થવાને વખતે (પ્રાંતે) જેમ સમુદ્રમાં પેસે તેમ વસુપૂજ્ય રાજાના મનમાં પેસતી હતી,
અને શુદ્ધ સ્ફટિક મણિની જેવા નિર્મળ એ રાણીના ચિત્તમાં સદ્બલક્રિતથી પરમાત્માની જેમ
વસુપૂજ્ય રાજા પેસતા હતા. રૂપ, લાવણ્ય અને નિર્મળ ગુણોથી સદૃશ એવા એ રાજાદંપતીને
વિલાસ કરતાં કરતાં અદ્વૈત સુખમય સર્વ કાળ નિર્ગમન થતો હતો. આ તરફ પ્રાણુત-દેવલોકમાં
પશ્ચોત્તર રાજાના જીથે ઉત્કૃષ્ટ સુખમાં મગ્ન થઈને પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. પછી જ્યેષ્ઠ
માસની શુકલ નવમીએ શતભિષા નક્ષત્રને ચંદ્ર સાથે યોગ થતાં વ્યવીને તે જયાદેવીની કુક્ષિમાં
અવતર્યા. તે સમયે સુષે સુતેલ: જયાદેવીએ તીર્થંકરના જન્મને સૂચવનારા ચૌદ મહાસ્વપ્ને
જોયા. અબ્રની રેખા ચંદ્રને અને પર્વતની ગુફા સિંહને જેમ ધારણ કરે તેમ જયાદેવીએ
અત્યુત્તમ ગર્ભને ધારણ કર્યો. અનુક્રમે કાલગુનમાસની કૃષ્ણ ચતુર્દશીએ શતભિષા નક્ષત્રમાં
રાતા વર્ણવાળા અને મહિષ (પાંડા)ના લાંછનવાળા એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. આસનકંપવડે
છપ્પન દિક્કુમારીઓએ પ્રભુના જન્મને બાણી પ્રભુ અને તેમની માતાનું યથોચિત સૂતિકાકર્મ
કર્યું. ત્યાર પછી પાલક વિમાન ઉપર આરૂઢ થઈને શકંઈદ્ર પોતાનો પરિવાર લઈ ત્યાં આવ્યા,
અને તત્કાળ પ્રભુની જેમ પ્રભુના સૂતિકાગૃહને પ્રદક્ષિણા કરી પછી તેમાં પ્રવેશ કરી, જયાદેવીને
અવસ્થાપિની નિદ્રા આપી, તેમની પડખે પ્રભુના પ્રતિબિંબને સ્થાપન કરી, પોતે પાંચ રૂપ
કર્યા. એક રૂપે પ્રભુને ગ્રહણ કર્યા; બીજા રૂપે, છત્ર ધર્યું, બે રૂપે બે બાણુ આમર વીંજવા
લાગ્યા, અને એક રૂપે વજ્ર લઈને આગળ આલ્યા. ત્યાંથી સુમેરૂ પર્વત પર જઈ અતિપાંડુ-

કબલા નામની શિલા ઉપર રહેલા સિંહાસન ઉપર પ્રભુને ઉત્સંગમાં લઈને શકેન્દ્ર બેઠા. તે અવસરે અચ્યુતેન્દ્ર વિગેરે ત્રેસઠ ઇંદ્રોએ તીર્થના જળથી ભરેલા કુંભો વડે પ્રભુને અભિષેક કર્યો. પછી ઇશાનકલ્પના અધિપતિના ઉત્સંગમાં શકંદ્રે પોતાના ચિત્તની જેમ પ્રભુને સ્થાપન કર્યા, અને ભક્તિમાં ચતુર એવા તેણે પ્રભુની આસપાસ ચારે દિશાઓમાં સ્ફટિકમણિના ચાર વૃષભ વિકુર્યા. સ્નાનવિધિની વિલક્ષણતામાં ચતુર એવા શકેન્દ્રે તે વૃષભના શૃંગમાંથી નીકળતા જળવડે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. પછી તે ચાર વૃષભોને અંતર્હૃત કરી પ્રભુના શરીરને લુંછી ગોશીર્ષચંદનથી વિલેપન કર્યું, અને દિવ્ય વસ્ત્રો, આભૂષણો અને પુષ્પોથી પ્રભુનું અર્ચન કરી આરતી ઉતારી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા માંડી.

“હે નાથ! ચક્રવર્તીઓના ચક્રોથી, વાસુદેવોના ચક્રોથી, ઇશાનેન્દ્રના ત્રિશૂલથી, મારા વજ્રથી અને બીજા ઇંદ્રોનાં અસ્ત્રોથી પણ જે કર્મો કોઈ દિવસ લેદાતાં નથી તે કર્મો તમારા દર્શન માત્રથી લેદાઈ જાય છે. ક્ષીરસમુદ્રની વેલાથી, ચંદ્રાદિકની કાંતિથી, મેઘની ધારાઓથી, ગોશીર્ષચંદનના લેપનથી અને કદલીઓના ઘાટા ઉઘાનોથી જે દુઃખોનો પરિતાપ શમી જતો નથી તે તમારા દર્શનમાત્રથી તત્કાળ શાંતિ પામી જાય છે. અનેક પ્રકારના કષાયો (ઉકાળા)થી, ત્રાતભતના ચૂર્ણોથી, ઘણાં પ્રકારના લેપોથી, અનેક પ્રકારની શસ્ત્રક્રિયાથી તથા બહુ રીતના મંત્રપ્રયોગોથી જે રોગો છેદાતા નથી તે રોગો તમારા દર્શન માત્રથી તરત પ્રલય પામી જાય છે. હે પ્રભુ! વધારે શું કહેવું! ટુંકામાં એટલું કહેવાનું છે કે જે કાંઈ આ જગતમાં આસાધ્ય છે તે તમારા દર્શન માત્રથી સાધ્ય થઈ જાય છે. માટે હે જગતપતિ! આ તમારા દર્શનનું હું એ કૃણ ઇચ્છું છું કે વારંવાર મને તમારું દર્શન થાઓ.”

આ પ્રમાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરી, તેમને લઈ જ્યાહેવીને પડખે મૂકી પ્રભુને નમસ્કાર કર્યો. પછી દેવીની અવસ્થાપિની નિદ્રા હરી, તેમના પડખામાંથી પ્રભુનું પ્રતિબિંબ લઈ, શકંદ્ર સ્વર્ગમાં ગયા, અને બીજા ઇંદ્રો મેરૂપર્વતથી પરભાર્યા સ્વસ્થાને ગયા.

પછી પ્રાતઃકાળે કમળોને વિકાસ કરનારા સૂર્યોદયની જેમ જગતના ચિત્તોને વિકાસ કરનારા વસુપૂજ્ય રાબાએ જન્મોત્સવ કર્યો, અને વસુપૂજ્ય તથા જ્યાહેવીએ શુભ દિવસે પ્રભુનું વાસુપૂજ્ય એવું યથાર્થ નામ પાડ્યું. શકંદ્રે અંગુઠામાં સંક્રમાવેલા અમૃતને ચૂસવાથી પ્રભુ વધવા લાગ્યા; કારણ કે અહંતભગવાનને ધાત્રીમાતાએ બીજાં કાર્ય કરવાથી જ ગણાય છે, સ્તનપાન કરાવવાથી ધાત્રી ગણાતી નથી. ઇંદ્રની આજ્ઞાથી પાંચ દેવાંગનાએ ધાત્રીપણે છાયાની પેઠે પ્રભુની સાથે રહેતી હતી, અને તેમનાથી લાલનપાલન થયેલા પ્રભુ હમેશાં વૃદ્ધિ પામતા હતા. સમાન વયના થઈને આવેલા દેવકુમારોની સાથે કોઈવાર સુવર્ણરત્નમય દિવ્ય દડાઓથી, કોઈવાર હીરારત્નજડિત શંકુલા (શુડી)થી, કોઈવાર જ્વરની પેઠે ભમવાની કીડાથી, કોઈવાર માંહેામાંહી દાવ કરી આમલીના વૃક્ષ ઉપર ચડવાની કીડાથી, કોઈવાર વેગથી દોડવાની રમતથી, કોઈવાર અંતર્ધાન થવાની (સંતાઈ જવાની) કીડાથી, કોઈવાર ક્ષાળ મારવાની કીડાથી, કોઈવાર ઠેકવાની રમતથી, કોઈવાર પાણીમાં તરવાથી, કોઈવાર સિંહનાદની રમતથી, કોઈવાર

મુષ્ટિયુદ્ધથી અને કોઈવાર બાહુયુદ્ધથી કીડા કરતા એવા પ્રભુએ બાલ્યપણાને યોગ્ય એવી શિશુવય નિર્ગમન કરી.

અનુક્રમે સીત્તેર ધનુષ્ય ઉંચા ને સૂર્વ લક્ષણોએ સુખ્રત એવા પ્રભુ મૃગાક્ષીએના મનને હરનારૂં યૌવનવય પામ્યા. એક દિવસે સંસારસુખથી વિમુખ જન્મતા વાસુપૂજ્ય પ્રભુને તેમના માતાપિતા પુત્રપણાના વાત્સલ્યભાવથી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—“હે કુમાર ! તમારા જેવા પુત્રના જન્મ માત્રથી જગત્ બધાના અને અમારા સર્વ મનોરથો પૂર્ણ થયા છે, તો પણ કાંઈક તમને કહેવાનું છે; કારણ કે અમૃતથી કોઈ તૃપ્તિ પામે ? મધ્ય દેશમાં, વત્સ દેશમાં, ગૌડ દેશમાં, મગધ દેશમાં, કૌશલ દેશમાં, તોસળ દેશમાં, પ્રાગ્જ્યોતિષ્માં, નેપાળ દેશમાં, વિદેહ દેશમાં, કલિંગ દેશમાં, ઉત્કલ દેશમાં, પુન્ડ્ર દેશમાં; તામ્રલિપ્તમાં; મૂલ દેશમાં, મલય દેશમાં, મુદ્ગર દેશમાં, મલ્લવર્ત્ત દેશમાં, બ્રહ્મીચર દેશમાં અને બીજાં પણ પૂર્વદિશાના આબૂષણ રૂપ સર્વ દેશોમાં; તથા ડાહલ દેશમાં, દશાણુ દેશમાં, વિહર્ણ દેશમાં, અબ્ધમ દેશમાં, કુંતલ દેશમાં, મહારાષ્ટ્ર દેશમાં, અંધ્ર દેશમાં, મુરલ દેશમાં, કથકૈશિક દેશમાં, સુપર દેશમાં, કેરલ દેશમાં, દ્રમિલ દેશમાં, પાંડ્ય દેશમાં, દંડક દેશમાં, ચૌડ દેશમાં, નાશિક્ય દેશમાં, કેંકણુ દેશમાં, કૌરવ દેશમાં, વાનવાસ દેશમાં, કૌલ્લાદ્રિમાં, સિંહલ દેશમાં અને બીજાં પણ દક્ષિણ દિશાના દેશોમાં, સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં, ત્રિવણુ દેશમાં, દશેરક દેશમાં, અર્બુદ દેશમાં, કચ્છ દેશમાં, આવર્તક દેશમાં, બ્રાહ્મણવાહમાં, યવન દેશમાં, સિંધુ દેશમાં, અને બીજાં પણ પશ્ચિમ દિશાના દેશોમાં; તથા શક દેશમાં, કેકય (કાબુલ) દેશમાં, વોક્કાણુ દેશમાં, હૂણુ દેશમાં, વાનયુજ દેશમાં, પંચાલ દેશમાં, કુલૂત દેશમાં, કાશ્મીર દેશમાં, કાંબોજ દેશમાં, વાલ્હિક દેશમાં, ભંગલ દેશમાં, કુરુ દેશમાં અને બીજાં પણ ઉત્તર દિશાના દેશોમાં; તથા દક્ષિણ ભરતાદ્ વેત્રના સીમાડાની પાજ જેવા વૈતાહ્ય પર્વતની બન્ને શ્રેણીમાં અને બીજાં પણ જુદા જુદા અનેક દેશોમાં કુલિન, પંડિત, શૂરવીર, મોટા ખળનાવાળા, યશસ્વી, ચતુરંગ સૈન્યવાળા, પ્રજાપાલનમાં પ્રખ્યાત, નિષ્કલંક, સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળા અને ધર્મના અનુરાગી જે રાજ્યો અને ખેતરેતરો રહેલા છે તે સર્વે મોટી ભેટો સહિત પોતાની કન્યાઓ તમને આપવાને અશ્રાંતપણે વારંવાર અમારી પ્રાર્થના કરે છે, તેથી તેઓની કન્યાઓ સાથે તમારા વિવાહોત્સવના દર્શન આપીને તેમના તથા અમારા મનોરથને પૂર્ણ કરો, અને કુળક્રમથી આવેલા આ રાજ્યને ગ્રહણ કરો, કારણકે હવે વૃદ્ધાવસ્થામાં અમારે વ્રત ગ્રહણ કરવું એજ ઉચિત છે.” આવાં માતાપિતાનાં વચન સાંભળીને વાસુપૂજ્ય લગવાનું હાસ્ય કરતા બોલ્યા—“હે માતાપિતા ! સુતપ્રેમને યોગ્ય એવાં આ તમારાં વચને યુક્ત છે; પણ આ સંસારરૂપી અરણ્યમાં સાર્થવાહના વૃષસની પેઠે ભમી ભમીને હું ઘણો ખેદ પામી ગયો છું. કયા કયા દેશમાં, કયા કયા નગરમાં, કયા કયા ગામમાં, કઈ કઈ ખાણોમાં, કઈ કઈ અટવીમાં, કયા કયા પર્વતમાં, કઈ કઈ નદીમાં, કયા કયા દ્રહોમાં, કયા કયા બેટમાં, અને કયા કયા સમુદ્રમાં, જાતજાતના રૂપનું પરાવર્તન કરી હું અનંતકાળ નથી ભમ્યો ? હવે તો નાના પ્રકારની યોતિઓમાં ભ્રમણ કરવાના સ્થાનરૂપ આ સંસારને મારે છેદી નાખવો છે; માટે સંસારરૂપી વૃક્ષના દોહદરૂપી કન્યાઓની સાથે વિવાહ કરવાની અને રાજ્યભાર ગ્રહણ

કરવાની માટે કાંઈ પણ જરૂર નથી. જે તમાર મારો ઉત્સવ જ જેવો હોય તો દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન અને નિર્વાણ સમયના મહોત્સવો જન્મસમયની જેમ તમારે અને જગતને જેવા યોગ્ય થશે.”

આવાં પુત્રનાં વચન સાંભળીને વસુપૂજ્ય રાજાએ અશ્રુયુક્ત લોચનવડે કહ્યું—“ અરે પુત્ર ! તું આ સંસાર તરવામાં ઉત્સુક છે એમ હું જાણું છું. તીર્થ કરના જન્મને સૂચવનારાં ચૌદ મહાસ્વપ્નેથી તમારો આ જન્મ સંસારસમુદ્રના પારને લાવનારો છે, એમ અમારા જાણવામાં આવ્યું છે. હું નિઃસંશય કહું છું કે તમે આ ભવસાગર તરીકે ગયા છો અને દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન અને નિર્વાણ સંબંધી મહોત્સવો પણ અવરથ થવાના જ છે; તથાપિ તે ઉત્સવોની અંતર્ગત તમારો વિવાહોત્સવ પણ કરવાની મારી ઇચ્છા છે. કારણકે મોક્ષને પામવાને ઇચ્છતા એવા આપણા પૂર્વજોએ પણ એ ઉત્સવ આચરેલો છે. જુઓ ! આપણા ઇક્ષ્વાકુવંશના આદિ-પુરૂષ ભગવાન ઋષભદેવજી પોતાના પિતા નાભિરાજાની આજ્ઞાથી સુમંગલા અને સુનંદા નામની એ કન્યાઓ સાથે પરણ્યા હતા; અને ત્યાર પછી પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે સૃષ્ટિવ્યવહાર બતાવી, રાજ્ય પાળી, લોગ લોગવી જ્યારે સમય આવ્યો ત્યારે દીક્ષા લીધી હતી અને તે પ્રમાણે અહણ કરેલી દીક્ષાથી પણ પ્રાંતે એ પ્રભુ મોક્ષને પામ્યા હતા; કારણકે તમારા જેવા પુરૂષોને તો આમની જેમ મોક્ષ નજીક હોવાથી પ્રાપ્ત કરવું સહેલું છે. બીજા પણ અજિત-નાથથી માંડીને શ્રેયાંસનાથ સુધીના તીર્થ કરોએ પિતાના વચનથી ઉદ્દાહ કરીને અને આ પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કરીને પછી મોક્ષને સાધ્યો છે, તેવી રીતે વિવાહ, રાજ્યશાસન, દીક્ષા અને નિર્વાણના સાધનોથી તમે પણ તે પ્રમાણે કરીને પૂર્વજોને અનુસરો.”

આવાં પિતાનાં વચન સાંભળી વાસુપૂજ્ય કુમારે નમ્રતાથી કહ્યું—“ હે પિતાજી ! એ સર્વ પૂર્વજોનાં ચરિત્રો હું જાણું છું; પણ આ સંસારના માર્ગમાં, પોતાના કુળમાં કે બીજાના કુળમાં એક બીજાનું સદ્રશપણું કોઈથી પ્રવર્તનવડે કરી શકાતું નથી, જે તીર્થ કરોએ વિવાહાદિક કરેલા છે તેઓને લોગફળવાળાં સવિશેષ કર્મો રહેલા હતા. તેથી ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનારાં એ મહાત્માઓએ લોગ લોગવીને તે કર્મોને ખપાવ્યાં હતાં. પણ મારે તો કાંઈપણ લોગફળકર્મ અવશેષ રહેલું નથી કે જે મોક્ષમાં વિમ્મરૂપ થાય, માટે મને તો દીક્ષા લેવાનીજ આજ્ઞા આપવાને યોગ્ય છે. વળી મદિલનાથ, નેમિનાથ અને પાર્શ્વનાથ એ ત્રણ ભાવિ તીર્થ કરો પણ વિવાહ તથા રાજ્યને અંગીકાર કર્યા વગરજ સુક્રિતને મેળવવા માટે દીક્ષા ગ્રહણ કરશે. ચરમ તીર્થ કર શ્રી વીરભગવાન પોતાને લોગ્ય કર્મ થોડું હોવાથી વિવાહ કરશે, પણ રાજ્ય કર્યા વગરજ દીક્ષા લઈ સિદ્ધિ પામશે. તેથી કર્મની વિચિત્રતાને લીધે તીર્થ કરોનો પણ એકજ માર્ગ નથી આ પ્રમાણે વિચાર કરી મને આજ્ઞા આપો, અને પ્રેમવડે કાયર થાઓ નહીં.”

આ પ્રમાણે પોતાના માતાપિતાને સમજાવી, જન્મ પછી અઠાર લાખ વર્ષ ગયા પછી પ્રભુ દીક્ષા લેવાને ઉત્સુક થયા. તત્કાળ આસનના કંપવાથી પ્રભુને દીક્ષાઅવસર જાણી લોકાંતિક

૧ અન્ન સ્થાનકે વાસુપૂજ્ય અને પાર્શ્વનાથ પરણ્યાનો અધિકાર છે, અહીં ના કહે છે, તત્ત્વ કેવળી ગમ્મ.

દેવતાઓ પ્રહ્લદેવલોકમાંથી ત્યાં આવી. તેઓએ પ્રભુને પ્રદક્ષિણા પૂર્વક પ્રણામ કરી 'હે સ્વામી ! તીર્થને પ્રવર્તાવો' એમ વિનય કરી. આ પ્રમાણે કહીને તેઓ પોતાના દેવલોકમાં ગયા. પછી અનુગ્રહ કરવામાં તત્પર એવા પ્રભુએ વાર્ષિકદાન આપ્યું. તે દાન આપી રહ્યા પછી વર્ષાઋતુને અંતે પ્રજા જેમ ઇંદ્રોત્સવ કરે તેમ ઇંદ્રોએ આવી પ્રભુના દીક્ષાલિષેકને મહોત્સવ કર્યો. પછી સુરઅસુરોએ રચેલી અને સિંહાસનથી સુશોભિત એવી પૃથ્વી નામે શિખિકા ઉપર પ્રભુ ખિરાજમાન થયા. તેમાં રહેલા પાદપીઠ ઉપર પોતાના ચરણ મૂકી મહિમય સિંહાસન ઉપર રહેલા પ્રભુ સુવર્ણના કમળ ઉપર રહેલા રાજહંસની પેઠે શોભવા લાગ્યા. કેઈ આગળ રહેલા પોતપોતાનાં શસ્ત્રોને ઉછાળતા, કેઈ દિવ્ય છત્ર હાથમાં રાખતા, કેઈ ચામર ધારણ કરતા, કેઈ પંખા રાખતા, કેઈ સુગંધીપાત્ર ધરતા, અને કેઈ પુષ્પોની માળાઓ રાખતા એવા અનેક ઇંદ્રોએ પરવરેલા તથા દેવ અસુર અને મનુષ્યોએ સેવેલા જગત્પતિ વિહારગ્રહ નામના ઉત્તમ વનમાં આવી. એ ઉપવનમાં આંખાના અંકુરોના સ્વાદવડે હર્ષ પામેલા મધુર શખ્તવાળાં કોકિલો લક્ષ્મિના ઉત્કર્ષથી જાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરતા હોય, પવનના હલાવવાથી ખરી પડેલા પુષ્પોના ગુચ્છોના પ્હાનાથી નવીન અશોકવૃક્ષો જાણે પ્રભુને અર્ધ આપતા હોય, ચંબેલી અને આસોંપાલવના પુષ્પોથી ઝરતા એવા મકરંદરસના મિષથી દેવતાઓ જાણે પ્રભુના ચરણને ધોવાને પાદજલ આપતા હોય, ચારોળીના પુષ્પોમાંથી નીકળતા મધુર રસના પાનથી ઉન્મત્ત થયેલી લમરીઓને સમૂહ જાણે પ્રભુની પાસે માંગણિક ગીતો ગાતો હોય, પ્રકુલિલત પુષ્પોના અત્યંત ભારથી જેમનાં મસ્તકો નમેલા છે એવાં કર્ણીકારનાં વૃક્ષો જાણે પ્રભુને અધિક નમસ્કાર કરતાં હોય અને પુષ્પોના આભૂષણોથી રમણિક તેમજ પદ્મવરૂપી હાથને હલાવતી વાસંતી લતાઓએ પ્રભુની પાસે જાણે નૃત્યને આરંભ કર્યો હોય તેવી રીતે વૃક્ષોને તથા લતાઓને વિશેષ શોભા ઉત્પન્ન કરતા વાસુપૂજ્ય લગવાને જાણે ખીજ વસંતરાજ હોય તેમ તે ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કર્યો. પછી પ્રભુએ શિખિકા ઉપરથી નીચે ઉતરી ક્ષાલગુન માસમાં વૃક્ષો જેમ પત્રોને તણ દે તેમ પુષ્પમાળા તથા આભૂષણો તણ દીધાં. પછી સ્કંધભાગ ઉપર ઇંદ્રે મૂકેલાં દેવદ્રવ્ય વંચને વહન કરતા એવા પ્રભુએ ચતુર્થ તપ કરીને પંચમુષ્ટિ લોચપૂર્વક ક્ષાલગુન માસની અમાવાસ્થાને દિવસે વરૂણ નક્ષત્રમાં દિવસના અપરાજ્ઞ કાળે છસો રાજાઓની સાથે દીક્ષા લીધી. ત્યારપછી સુર અસુર અને મનુષ્યોના અધિપતિઓ જગત્ના ગુરૂ એવા પ્રભુને નમસ્કાર કરીને સાયંકાલે યાચકો પોતપોતાને ઠેકાણે જાય તેમ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. ખીજે દિવસે મહાપુર નગરમાં સુનંદ રાજાને ઘેર પ્રભુએ પરમ અન્નથી પારણું કર્યું. તે વખતે દેવતાઓએ વસુધારાદિક પાંચ દિવ્ય પ્રકટ કર્યા, અને સુનંદે પ્રભુના ચરણને ઠેકાણે એક રત્નમય પીઠ કરાવી. ત્યાંથી પ્રભુ અનેક ગ્રામ, આકર અને નગર વિગેરે સ્થાનોમાં પવનની જેમ અપ્રતિબદ્ધપણે વિહાર કરવાને પ્રવર્તાયાં.

હવે પૃથ્વીપુર નગરમાં રાજાઓને શિરોમણિ પવનવેગ નામનો રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો. તેણે પૃથ્વી ઉપર ઘણા વર્ષો પર્થત નિર્વિધને રાજ્ય કર્યું. પ્રાંતે યોગ્ય અવસરે તે

રાજા શ્રવણસિંહ નામના મુનિની પાસે વ્રત લઈ, દુષ્કર તપ તપી, મૃત્યુ પામીને અતુત્તર વિમાનમાં દેવતા થયો.

આ જંબૂદ્વીપના દક્ષિણ ભરતાદ્વંમાં સર્વ સંપત્તિઓથી અવંધ્ય એવું વિંધ્યપુર નામે નગર છે. તેમાં વિંધ્યાદ્રિના જેવો બળવાન, શત્રુરૂપી તુલને ઉડાડવાને મહાવાયુ છે અને સર્વ રાજાઓમાં કેશરીસિંહ સમાન વિંધ્યશક્તિ નામે રાજા હતો. કૂર શ્રદ્ધાની પેઠે તે રાજાના બે ભુજંગદંડ જ્યારે પરસ્પર અથડાતા ત્યારે સર્વ રાજાઓ શ્લેષ પામી જતા હતા. બ્રહ્મદેવના ભંજથી ભયંકર અને અત્યંત રાતી એવી દષ્ટિથી બાણે ગળી જતો હોય તેવા તે રાજાને શત્રુઓ નાસતાં નાસતાંજ બેઈ શકતા હતા. પોતાને જીવવાની ઇચ્છાથી શત્રુઓ પણ તેના આશ્રય લેતા, અને ‘ધન આપીને પણ પ્રાણ બચાવવા’ એ નીતિથી તેને મોટો દંડ આપતા હતા. એક વખતે શકંઈદ્ર જેમ સુધર્મા સભામાં બેસે તેમ સર્વ સામંત તથા અમાત્ય વિગેરે પરિવારથી પરવરેલો તે રાજા સભામાં બેઠો હતો તેવામાં છડીદારે પ્રવેશ કરાવેલો એક ચરપુરૂષ ત્યાં આવ્યો. રાજાને નમસ્કાર કરી બેસીને તેણે ધીમે ધીમે વિજ્ઞાપિ કરવા માંડી—“હે દેવ ! આપના બાણવામાંજ હશે કે આ દક્ષિણ ભરતાદ્વંમાં લક્ષ્મીના ભંડારતુલ્ય સાકૈતપુર નામે એક મોટું નગર છે. ત્યાં ઘણી સૈન્યસમૃદ્ધિથી બાણે ભરત ચક્રવર્તીનો સેનાપતિ હોય તેવો પર્વત નામે મોટી ભુજંગવાળો રાજા છે. તેની પાસે પોતાના સ્વરૂપથી ઉર્વશી અને રંભાને પરાભવ કરનારી અને કામદેવના ધનરૂપ ગુણ્ડમંજરી નામે એક વેશ્યા રહે છે. એ સુંદરીના મુખને રચતાં અવશિષ્ટ રહેલાં પરમાણુઓથીજ વિઘાતાએ પૂર્ણિમાને ચંદ્ર બનાવ્યો હશે એમ લાગે છે. ‘અમારાથી શું અધિક લાવણ્ય કોઈ ઠેકાણે તમોએ સાંભળ્યું છે?’ એમ પૂછવાને માટેજ બાણે તેનાં નેત્રો કાન સુધી આવ્યા હોયની! એમ જણાય છે, અર્થાત્ તેનાં નેત્રો કર્ણપર્યંત લાંબાં છે. તેની છાતી ઉપર એવાં વિશાળ અને મનોહર સ્તનો રચેલાં છે કે જેમની ઉપમા એ પોતેજ છે, બીજું કાંઈ ઉપમા આપવા યોગ્ય નથી. તેનો મધ્યભાગ એવો કૃશ છે કે બાણે તેણે નિત્ય સહવાસથી ઉત્પન્ન થયેલા સ્નેહથી સ્તનરૂપી કુંભને પોતાની વિશાળતા આપી દીધી હોય તેમ જણાય છે. તેના હાથપગ કમળના જેવા કોમળ છે, અને તેમાં રહેલી રાગની સંપત્તિથી તે કંકોલિ વૃક્ષના પલ્લવોને અનુસરતા છે. એ સુંદર રમણી ગાયનમાં કોકિલા જેવી છે, નૃત્યમાં ઉર્વશી તુલ્ય છે, અને મધુર વીણા વગાડવામાં તુંબરૂ ગંધર્વની બાણે સહોદરા હોય તેવી છે. હે મહારાજા! નારીઓમાં રત્નરૂપ એ વારાંગના તો આપ મહારાજાની પાસેજ ઘટે છે, માટે સુવર્ણ અને મણિની જેવો તમો બંનેનો ઉચિત યોગ થાઓ. જેવું લવણ વગરનું ભોજન, જેવું નેત્ર વગરનું મુખ અને ચંદ્ર વગરની રાત્રી તેવી રીતે એ સુંદર વેશ્યા વગર તમારું રાજ્ય છે.” આ પ્રમાણેનાં એ સેવકનાં વચનો સાંભળીને વિંધ્યશક્તિ રાજાએ એ ગુણ્ડમંજરી વેશ્યાની યાચના કરવાને માટે પર્વત રાજાની પાસે દ્રવરૂપે પોતાના એક મંત્રીને મોકલ્યો.

૧૨૮] પર્વત પાસેથી વિંધ્યશક્તિ રાજાએ ગુણમંજરી વેશ્યાની કરેલ યાચના [પર્વ ૪ થું

બાણે વેગથી આઠાશને તરી જતા હોય તેવા વેગી વાહનોથી તે મંત્રી સ્વસ્થ કાળમાં સાકેતપુર નગરે જઈ પહોંચ્યો, અને પર્વતરાજની સભામાં જઈ તેને કહેવા લાગ્યો—“ રાજા વિંધ્યશક્તિ તમારાથી જુદા નથી અને તમે તેનાથી જુદા નથી. સમુદ્ર અને તરંગબળની જેમ તમે અને રાજાઓમાં અલેદપણું છે. તમારા બંનેનો આત્મા એકજ છે, દક્ષ શરીરજ જુદાં છે, જે તેમનું તે તમારું છે અને જે તમારું તે તેમનું છે. તમારી પાસે ગુણમંજરી નામે એક સુંદર વેશ્યા છે એમ સાંભળાય છે, તેને અમારા રાજા વિંધ્યશક્તિ કૌતુકને માટે પોતાની પાસે મંગાવે છે. તેથી તમારા બંધુ અને તમારા જેવા તે રાજાને માગણી કરવાથી એ વેશ્યા આપે; કારણ કે વેશ્યાસ્ત્રીઓને આપવામાં અને ગ્રહણ કરવામાં કાંઈ પણ નિંદા જેવું નથી. ” આ પ્રમાણેનાં મંત્રીનાં વચનોથી યષ્ટિવડે સ્પર્શ કરેલા સર્પની જેમ કોપથી પોતાના હોઠને કંપાવતો પર્વત રાજા બોલ્યો—“ અરે ! સેવક ! એ દુષ્ટ હૃદયવાળો વિંધ્યશક્તિ રાજા મારા બંધુ છે એ પ્રમાણે તું કેમ કહે છે ? કારણ કે એ પ્રાણથી પણ વહાલી એવી ગુણમંજરીની મારી પાસે યાચના કરે છે. જેના વિના હું એક મુહૂર્ત માત્ર પણ રહેવા સમર્થ નથી તેને ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છા કરનારા તારા રાજાએ મારા પ્રાણ લેવાની ઈચ્છા કરી છે. એક દાસીને પણ હું આપું નહીં તો ગુણમંજરીને શી રીતેજ આપીશ ? માટે ભલે વિંધ્યશક્તિ રાજા પોતાની શક્તિથી મારા મિત્ર થાય વા શત્રુ થાય. અરે મંત્રી ! તું અહીંથી ઊડીને જ, તારા રાજાને આ પ્રમાણે યથાર્થ કહેજે; કારણકે દૂતો યથાર્થ કહેનારા હોય છે. ”

આવાં પર્વતરાજનાં વચન સાંભળી વાંકાં નેત્ર કરતો મંત્રી ઊઠ્યો, અને વાહન ઉપર ચડીને સત્વર વિંધ્યશક્તિની પાસે આવી તેને સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું. ને સાંભળી આહુતિના હોમથી જેમ અગ્નિ પ્રદિપ્ત થાય તેમ તે કોપથી પ્રબલિત થયો. પછી સમુદ્ર જેમ મર્યાદા છોડીને જ્ય તેમ લાંબા કાળની મિત્રતા છોડીને ગર્વના પર્વત જેવો વિંધ્યશક્તિરાજા પર્વતરાજની ઉપર લશ્કર લઈને ચાલ્યો. એ ખબર સાંભળી પર્વતરાજ પણ સૈન્યવાહન સાથે સન્મુખ આવ્યો. શૂરવીર પુરૂષો મિત્રની અને શત્રુની બંનેની સામે આવે છે. પછી લાંબા કાળથી પ્રચંડ યુદ્ધો પર આવી રહેલી ખુબ્લી સમાવવાને ઔષધ જેવું તેમના અગ્નિ સૈનિકોની વચ્ચે મહાયુદ્ધ પ્રવર્ત્યું. સામસામા લડાઈ કરતાં હાથીઓની જેમ બંને સૈન્યના સુભટો પરસ્પર સામા આવતા હતા અને પાછા હઠતા હતા. ભાલાથી વીંધાયા છતાં પણ હુંકાર કરતો કોઈ વીર પુરૂષ તંતુમાં પરોવાયેલા મહિની જેમ શોભતો શત્રુની સામે ધસી આવતો હતો. કુશળ ધનુષધારીઓએ ઘાટા બાણોના મારવડે સુભટ વિનાની કરી મૂકેલી યુદ્ધભૂમિ લણી લીધેલા શરકટવડે જેમ અરણ્યની ભૂમિ લાગે તેવી લાગતી હતી. સર્પોની જેમ પરના પ્રાણોને હરનારા પરિઘ, શલ્ય, ગદા અને મુદ્ગરો વિગેરેના પડવાથી સર્વ દિશાઓ વ્યાપી રહી હતી, અને શુકલ અને કૃષ્ણપક્ષમાં ચંદ્રિકાના તેજની જેમ બંને સૈન્યોનો ક્ષણે ક્ષણે સરખી રીતે જ્ય પરાજ્ય થતો હતો.

પછી પર્વત રાજા સર્વ બળથી હાથમાં ધનુષ લઈ, રથ ઉપર ચઢીને યુદ્ધ કરવાને માટે રણભૂમિમાં આંબે. તે વખતે સૈન્યે ઉખેડેલી પૃથ્વીની રજવડે જેમ અંતરીક્ષ ઢાંકાઈ જાય તેમ એકી સાથે કરેલી બાણવૃષ્ટિથી તેણે શત્રુના સૈન્યને ઢાંકી દીધું; અને થોડીકવારમાં તે જેનો વેગ રોકી શકાય નહીં એવા પર્વત રાજાએ બળવાન પવન જેમ વૃક્ષોને લાંગી નાખે તેમ વિંધ્યશક્તિના સૈન્યને લાંગી નાંખ્યું. પોતાના સૈન્યનેા લંગ થયેલો જોઈને ક્રોધ પામેલો મહાબુજ વિંધ્યશક્તિ રાજા જાણરાત્રીનો અનુજ બંધુ હોય તેમ શત્રુઓનો સંહાર કરવાને તૈયાર થયો. તેને આવતો જોઈ મૃગલાઓ જેમ સિંહને અને સર્પો જેમ ગરૂડને સહન કરી ન શકે તેમ પર્વત રાજાના સૈનિકો તેને સહન કરી શક્યા નહીં. પછી ધનુષ્ય અને પ્રચંડ ભુબના બળથી ગર્વ પામેલા વિંધ્યશક્તિ રાજાએ જેનું સૈન્ય પરાભવ પામેલું છે એવા પર્વત રાજાને પોતાની આગળ રણભૂમિમાં યોલાવ્યો. પછી નારાય અને અર્દ્રચંદ્ર બાણોથી પરસ્પર વધ કરવાની ઇચ્છા કરનાર તે બન્ને રાજાઓ વચ્ચે મોટું યુદ્ધ થયું. રથ ઉપર રહેલા તે બન્ને રાજાઓએ એક બીજાના રથ, રથના થોડા અને સારથીનું મેઘની જેમ મંથન કરી નાંખ્યું. પછી બીજા રથ ઉપર બેસીને કલ્યાંત કાળમાં પર્વતોની જેમ તેઓએ ફરીવાર યુદ્ધ કરવા માંડ્યું. થોડીવારમાં વિંધ્યશક્તિએ પોતાની શક્તિથી પર્વતરાજાને સર્પને જેમ વિષ રહિત કરે તેમ અસ્ત્ર અને વીર્ય વગરનો કરી દીધો. તેથી મોટા હાથીથી હાથીના બચ્ચાંની જેમ વિંધ્યશક્તિ રાજાએ પરાભવ કરેલો પર્વત રાજા પાછું જોયા વગર જ ત્યાંથી પલાયન કરી ગયો. વિંધ્યશક્તિએ પર્વતના નગરમાં પ્રવેશ કરી ગુણમંજરી વેશ્યા અને ણીનું હસ્તી વિગેરે સર્વસ્વ લઈ લીધું, કહ્યું છે કે જેનું પરાક્રમ તેની લક્ષ્મી છે. પછી પૂર્વ થયેલા મેઘની જેમ રણસાગરમાંથી નિવૃત્ત થઈને કૃતાર્થ થયેલો વિંધ્યશક્તિ રાજા પોતાના વિંધ્યપુરમાં આંબે. ફાળથી ચુકેલા સિંહની જેમ અને ઠેકઠો મારવાથી ચુકેલા વાનરની જેમ રણમાંથી ભગ્ન થયેલો પર્વતરાજા ત્યારથી ઘણા કબ્જમાં રહેવા લાગ્યો. છેવટે એવા પરાભવથી લગ્ન પામીને તેણે સંભવાચાર્યની પાસે દીક્ષા લીધી. દુઃખે તપી શકાય એવા મહા તપ કરતાં તેણે એવું નિયાણું કયું કે “આગામી ભવમાં હું વિંધ્યશક્તિનો વધ કરનાર થાઉં.” જેમ ક્ષેતરાંબો લઈને તેના બદલામાં માણિક્ય વેચે તેમ તેણે મોટા તપને આવું નિયાણું બાંધી વેચી દીધો. અંતે અનશન કરી મૃત્યુ પામીને તે પ્રાણુત દેવલોકમાં દેવતા થયો. રાજા વિંધ્યશક્તિ પણ ચિરકાળ ભવમાં ભ્રમણ કરી પ્રાંતે એક ભવમાં જિનલિંગને ધારણ કરી મૃત્યુ પામીને દેવલોકમાં દેવતા થયો.

ત્યાંથી ચ્યવીને વિંધ્યશક્તિનો છવ વિજયપુરમાં શ્રીધર રાજાની શ્રીમતી નામની રાણીના ઉદરથી તારક નાને પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો. તે સીત્તેર ધનુષ્યની કાયાવાળો, કાજલના જેવા સ્યામ વર્ણવાળો, યોતેર લાખ વર્ષના આયુષ્યવાળો અને ઘણા ભુજબલવાળો થયો. છેવટે તેણે ચક્ર મેળવી ભરતાર્દ્રને સાધી લીધું. કારણ કે પ્રતિવાસુદેવો ભરતાર્દ્રના સ્વામી થાય છે.

આ તરફ સૌરાષ્ટ્ર દેશનું સુખમંડન દ્વારકા નામે નગરી હતી, તેનો સુંદર કિલ્લો પશ્ચિમ સમુદ્રના તરંગોથી નિરંતર ઘેરાવતો હતો. તે નગરમાં સર્વ જગતના ઉલટા કમનું નિવારણ કરનાર અને મોટા પરાક્રમવાળો જાણે વાસુદેવની હરીફાઈ કરતો હોય તેવો બ્રહ્મ નામે રાજા હતો. લવણસમુદ્રને જેમ ગંગા અને સિંધુ તેમ તેના અંતઃપુરમાં પ્રધાન એવી સુભદ્રા અને ઉમા નામે તેને બે રાણીઓ હતી. કામદેવ જેમ રતિ અને પ્રીતિ સાથે વિષયસુખ લોગવે તેમ તે બંને સ્ત્રીઓની સાથે બ્રહ્મરાજ ચિરકાળ વિષયસુખ લોગવતો હતો.

તેવામાં પવનવેગને જીવ અનુત્તર વિમાનથી ચ્યવી, મહાદેવી સુભદ્રાના ઉદરમાં આવતર્યો. સુખે સુતેલા સુભદ્રા દેવીએ બલદેવના જન્મને સૂચવનારાં ચાર મહાસ્વપ્ને જોયાં. સમય આવતાં કમળને જેમ ગંગા અને ચંદ્રને જેમ પૂર્વદિશા પ્રસવે તેમ સ્ફટિકમણિના જેવા નિર્મળ કુમારને તેમણે જન્મ આપ્યો. બંદિવાનેને કારાગૃહમાંથી મુક્ત કરવા વિગેરે સુકૃત્યોથી જગતને પરમ હર્ષ આપતા એવા બ્રહ્મરાજએ પુત્રનું વિજય એવું નામ પાડ્યું. જુદાં જુદાં કાર્ય માટે નિમાયેલી પાંચ ધાત્રીમાતાઓએ લાલનપાલન કરેલો એ કુમાર શરીરની શોભાની સાથે વયોવૃદ્ધિને પામ્યો. કાનમાં સુવર્ણના ચપલ અકોટા, કંઠમાં નાભિસુધી લટકતો રત્નનો હાર, કટિભાગમાં સુવર્ણની કટારી સાથે કનકની કટિબેખલા, પગમાં વાગતી રત્નની ઘુધરમાળ અને મસ્તક ઉપર કાનશીઆને ધારણ કરતો એ કુમાર સર્વને હર્ષ પમાડતો હતો. હવે પ્રાણુત દેવલોકમાંથી ચ્યવીને પર્વતરાજને જીવ સરસી (તલાવડી)માં હંસની પેઠે ઉમાદેવીની કુક્ષિમાં આવતર્યો. સુખે સુતેલા ઉમાદેવીએ વાસુદેવના જન્મને સૂચવનારાં સાત મહા સ્વપ્ને સુખમાં પ્રવેશ કરતાં જોયાં. અનુક્રમે નવ માસ અને સાડા સાત દિવસની ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થતાં વર્ષાઋતુ જેમ પૂર્ણમેઘને જન્મ આપે તેમ તેણે શ્યામવર્ણવાળા કુમારને જન્મ આપ્યો. કુમારના જન્મથી જાણે પરબ્રહ્મમાં નિમગ્ન થયા હોય તેવા બ્રહ્મરાજએ હર્ષથી ચાચકોને પ્રસન્ન કરવા પૂર્વક પુત્રજન્મને મોટો ઉત્સવ કર્યો. શુભ એવા ગ્રહ, નક્ષત્ર, તિથિ અને વારમાં કુમારનું દ્વિપૃષ્ઠ એવું યથાર્થ નામ પાડ્યું. તાપસોની સ્ત્રીઓ પોતાના આંગણમાં ઉગેલા કંકેલિના વૃક્ષનું જેમ લાલનપાલન કરે તેમ પાંચ ધાત્રીઓએ જુદાં જુદાં કાર્યો વડે તેનું લાલનપાલન કરવા માંડ્યું. સ્વેચ્છાથી ઉછળતા અને ઢોડતા એ ચપળ બાળકને પારાની જેમ તે ધાત્રીઓ હાથથી પકડી શકતી નહીં. પિતા, માતા અને જ્યેષ્ઠ બંધુ જેમને હર્ષ સાથે પોતાનો અંતર-સ્નેહ બતાવતા હતા એવા બીજાં વાસુદેવ પ્રતિદિન વધવા લાગ્યા. જાણે છઠ્ઠી ધાત્રીમાતા હોય તેમ વિજયકુમાર તે કુમારને તેની ઉપરના અત્યંત સ્નેહથી કેડ ઉપર, હૃદય ઉપર, પૃષ્ઠ ભાગ ઉપર અને સ્કંધ ઉપર વારંવાર તેડતો હતો. દ્વિપૃષ્ઠ કુમાર પણ સ્નેહરૂપી કામણથી બંધાઈને વિજયકુમારને અનુસરીને જ ઉભો રહેતો, ચાંધતો, સુતો, ખેસતો, જમતો અને પાણી પીતો હતો. જ્યારે સમય આવ્યો ત્યારે પિતાના અલંબ્ય શાસનથી તેઓએ ફક્ત વિદ્યાગુરૂને નિમિત્તરૂપ કરીને લીલામાત્રમાં સર્વ કળાઓ ગ્રહણ કરી લીધી, જેમનું મધ્ય (હૃદયનો આશય) બહુવામાં આવતું નથી એવા ઉજવળ અને શ્યામ વર્ણવાળા તે બંને સહોદરો જાણે મૂર્તિમાન્

ક્ષીરસમુદ્ર અને લવણસમુદ્ર હોય તેવા જણાતા હતા. નીલાં અને પીળાં વસ્ત્રોને ધારણ કરનાર તથા તાડ અને ગરૂડના ચિન્હવાળા એ જન્મે કુમારો બાળક હતા તેાપણ તારક પ્રતિવાસુદેવની આજ્ઞાને જરાપણ માન્ય કરતા નહોતા.

તેઓનેા આજ્ઞાનેા અતિક્રમ, ભુજવીર્ય અને અધૃવ્યપણું વિગેરે જોઈને તેના ખાતમી-દારોએ જઈ તારકને આ પ્રમાણે કહ્યું—“હે દેવ! દ્વારકામાં બ્રહ્મરાજને ઘેર સાથે મળેલા વાસુ અને અગ્નિની જેવા જે અતિદુર્મદ કુમારો ઉત્પન્ન થયેલા છે, તેઓ તમારી આજ્ઞાને માનતા નથી. સર્વ શાસ્ત્રોની અંદર કુશળતા અને વિદ્યાની સિદ્ધિઓ તેઓના ભુજવડંડના બળને અહંકારરૂપ થયેલી છે. તેથી હે દેવ! તમારા સંબંધમાં આ શુભ હોય તેમ જણાતું નથી; માટે તમને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો, અમે તો તમારા સેવકો છીએ.” આવાં વચનો સાંભળીને તારકરાજનાં નેત્રો કોપથી ચપળ થઈને ફરકવા લાગ્યાં. તરત જ મોટા પરાક્રમવાળા પોતાના સેનાપતિને બોલાવીને તેણે આજ્ઞા કરી કે—“અરે સેનાપતિ! એકદમ સર્વ રીતે તૈયાર થઈ જાઓ અને સામંતરાજ્યોને બોલાવવામાં દ્વિતિકારૂપ લંભાને વગાડો. કેમકે વક્ર છુદ્ધિવાળા એ બ્રહ્મરાજને પુત્રો સહિત મારી નાખવો છે. ઉપેક્ષા કરેલો શત્રુ વ્યાધિની પેઠે પરિણામે વિષરૂપ થાય છે.” રાજની આજ્ઞા સાંભળી મંત્રીએ કહ્યું—“મહારાજ! આ બાબતમાં સારી રીતે ધ્યાન આપો; આજસુધી બ્રહ્મરાજ તમારો એક પત્તિકરૂપ સામંત તરીકે વર્ત્યો છે, તો કાંઈ પણ મિષ વગર તેની ઉપર ચડાઈ કરવી એ યોગ્ય નથી. કારણકે તેમ કરવાથી ખીજા અમાત્યોને શંકા ઉત્પન્ન થશે; જ્યારે શંકા થઈ ત્યારે તેવા શંકાવાળાનો વિશ્વાસ કરવો યોગ્ય નહીં, વિશ્વાસ વગર તેના વિચાર કે હુકમ શા કામના? અને જ્યારે વિચાર કે હુકમ વ્યર્થ થાય તો પછી સ્વામીપણું શા કામનું? તેથી કાંઈપણુ મિષ કરી તેની ઉપર અપરાધનેા આરોપ કરો; પોતાના જે કુમારના બળથી ગર્વ પામેલા તે રાજા ઉપર અપરાધ લાવવો સહેલો છે, તેથી એક સંદેશો લઈ જનાર સેવકને મોકલી તેની પાસે પ્રાણથી પણ વહાલા એવા ઘોડા, હાથી અને રત્નોની માગણી કરો. જો તમને તે ન આપે તો પછી એજ અપરાધ મૂકીને તેને મારી નાખવો, કેમકે અપરાધીનેા નિગ્રહ કરનારની ઉપર લોકાપવાદ આવતો નથી. જો કદિ આપણી માગણી પ્રમાણે તે આપે તો પછી વળી કાંઈ બીજું છળ શોધવું. જ્યારે છળ ગોતવા માટે ત્યારે સર્વ જન અપરાધી થાય છે.”

આ પ્રમાણે મંત્રીનેા વિચાર સાંભળી તારક રાજાએ તેને સાબાશી આપી; અને પછી એક સેવકને એકાંતમાં સમજાવીને બ્રહ્મરાજની પાસે મોકલ્યો; તત્કાળ તે દૂત દ્વારકાનગરીમાં વિજય અને દ્વિપૃષ્ઠકુમારની સાથે સભામાં મેઠેલા બ્રહ્મરાજની પાસે જઈ પહોંચ્યો. રાજાએ ઘણા માનથી તેને પાસે બેસાડી, ચિરકાળ સુધી પ્રેમસહિત બોલાવી પછી આવવાનું કારણ પૂછ્યું. દૂતે કહ્યું—“હે દ્વારકાપતિ! શત્રુઓના બાહુગર્વને હરનારા આપણા સ્વામી તારકરાજ તમને આજ્ઞા કરે છે કે તમારા રાજ્યમાં જે કોઈ ઉત્તમ હાથી, ઘોડા અને રત્નો હોય તે અમારે

માટે તરત મોકલાવો; કારણકે આ દક્ષિણ ભરતાદ્માં જે કાંઈ ઉત્તમ વસ્તુ હોય તે ભરતાદ્માં અધિપતિ એવા મારેજ લોગ્ય છે, ખીજને નહીં.” આવાં દ્વંતનાં વચનથી કેશરીસિંહની જેમ કોય પામેલો દ્વિપૃષ્ઠકુમાર જાણે નેત્રથી તેને હણવાને ઇચ્છતો હોય તેમ હાક મારીને બોલી ઉઠ્યો—

“ અરે દ્વંત ! તારો સ્વામી તારકરાજ કાંઈ અમારા વંશનો વડિલ નથી, તેમજ અમારો રક્ષક કે દાતા નથી તેથી પોતાનું રાજ્ય કરનારા એવા અમારો તે કેવી રીતે સ્વામી થઈ શકે ? જેવી રીતે ભુજના પરાક્રમથી તે અમારી પાસેથી ઘોડા વિગેરે માગે છે, તેવી રીતે ભુજના પરાક્રમથી અમે પણ તેની પાસેથી હાથી ઘોડા વિગેરે માગીએ છીએ; તેથી હે દ્વંત ! તું ચાલ્યો જા અને તારા સ્વામીના મસ્તકની સાથે હાથી ઘોડાવિગેરે લેવાને અમે હમણાજ ત્યાં આવીએ છીએ એમ જાણુજે, ” દ્વિપૃષ્ઠકુમારની આવી ઉત્કટ અને કટુ વાણી સાંભળીને મનમાં અત્યંત રોષ પામેલા તે દ્વંતે તરત જઈને તારકરાજને તે સર્વ નિવેદન કર્યું. મદવાળા હાથીના ગંધથી ખીજ મદગંધી હાથીની જેમ દ્વંતની તે વાણી સાંભળીને ક્રોધ પામેલા તારકરાજએ રણ લેરી વગડાવી. લેરીને નાદ સાંભળીને તત્કાળ સૈન્યો, સેનાપતિઓ, સામંતો, મંત્રીઓ, મુગટધારી રાજાઓ, મહારથી સુભટો અને જેમના ભુજદંડ ઉપર વીર્યની ખુજલી આવે છે એવા તથા લાંબો કાળ થયાં યુદ્ધ કરવાને ઉત્સુક થયેલા અને જાણે યમરાજના અંધુ હોય તેવા વીર પુરૂષો રાજાની પાસે આવીને એકઠા થયા. તે વખતે પૃથ્વીકંપ, વિદ્યુત્પાત અને કાગડાઓના કલકલાટ વિગેરેથી અશુભ પરિણામ સૂચવાતું હતું તોપણ તારક રાજાએ પ્રયાણ કર્યું. ક્રોધથી ધમધમી રહેલા પ્રતિવાસુદેવે અવિચ્છિન્ન પ્રયાણથી તે દીર્ઘ માર્ગનો પણ અર્ધો ભાગ ઉલ્લંઘન કરી દીધો.

આ તરફ બ્રહ્મરાજ, વિજયકુમાર અને સૈન્યને સાથે લઈ યુદ્ધ કરવામાં ઉત્કંઠાવાળો દ્વિપૃષ્ઠકુમાર કેશરીસિંહની જેમ તેની અગાઉથીજ સામે આવ્યો. અંગના ઉચ્છવાસથી જેઓનાં અખતરોની બળીઓ વારંવાર તુટી જાય છે એવા બંને સૈન્યનું એવું પરસ્પર યુદ્ધ ચાલ્યું કે જેથી તે રણભૂમિ મૃત્યુને જમવાના રસોડાના ગૃહ જેવી જણાવા લાગી. બંને તરફ લાખો છત્રો અને મુકુટો પડ્યા કે જેથી પડેલા યોદ્ધાઓની પણ સંખ્યા થઈ શકતી નહોતી. છત્રોથી શ્વેત કમળવાળી અને રૂધિરરૂપ રક્ત જળવડે પૂરાયેલી રણભૂમિ યમરાજની જાણે કીડાવાપી હોય તેવી જણાવા લાગી. પછી દ્વિપૃષ્ઠકુમારે વિજય રથ ઉપર બેસી, જેનો ધ્વનિ યુદ્ધમાં વિજયને બોલાવવાના મંત્રતુલ્ય હતો એવો પાંચજન્ય નામનો શંખ વગાડ્યો. સિંહનાદથી મૃગલાની જેમ અને મેઘનાદથી રાજહંસોની જેમ તે પાંચજન્યના નાદથી તારકના સૈનિકો ત્રાસ પામી ગયા. પોતાના સૈનિકોને ત્રાસ પામેલા જોઈને તારક રાજા તેમને લજ્જા પમાડી ભયથી નિવૃત્ત કરી પોતે રથ ઉપર ચઢીને દ્વિપૃષ્ઠકુમારની સામે આવ્યો. તેને આવતો જોઈને હળના આયુધને ધરનારા વિજયકુમારે પોતાનું હળ સબજ કર્યું અને ઈંદ્ર જેમ પોતાના ઋગુરોહિત નામના ધનુષ્યને ચઠાવે તેમ દ્વિપૃષ્ઠ શાર્ંગ ધનુષ્ય ચડાવ્યું. ત્યાર પછી તારકે પણ ધનુષ્ય ઉપર પણ ચડાવીને જાણે મૃત્યુની ભણી કરેલી તજની આંગળી હોય તેવા એક

બાણને ભાથામાંથી ખેંચી કાઢીને તેની સાથે સંધાડ્યું. અને તે વાસુદેવ ઉપર છોડ્યું; એટલે વાસુદેવે તેને આવતાંજ પોતાના બાણવડે છેદી નાખ્યું. આ પ્રમાણે તે બન્નેની તરફથી વારંવાર બાણોના મોક્ષ અને છેદ થયા. ત્યાર પછી ગદા, મુદ્ગુર અને દંડ વિગેરે બીજાં જે જે આણુધો તારક રાજાએ મૂક્યાં તે બધાં વાસુદેવે પ્રતિઅસ્રોથી ભાંગી નાખ્યાં. પછી સંગ્રામરૂપ સમુદ્રના કર ઝુંડ* જેવું ચક્ર તારકરાજાએ હાથમાં ગ્રહણ કર્યું, અને કોપ તથા હાસ્યથી હોઠને કંપાવતો દ્વિપૃષ્ઠકુમાર પ્રત્યે બોલ્યો—“અરે બાળક! તું દુર્વિનીત છે, તથાપિ મારા ભાંખા કાળના સેવકનો પુત્ર છે અને બાલ્યાવસ્થાવાળો છે, તેથી અનુકંપાવડે હું તને મારવા ઇચ્છતો નથી.” તે સાંભળી વિજયકુમારના અનુજ બંધુ દ્વિપૃષ્ઠકુમારે હાસ્યથી અધરને ફરકાવીને કહ્યું—“અરે મૂર્ખ! જેના હાથમાં શાર્દૂંગ ધનુષ્ય છે એવા મારી ઉપર અનુકંપા કરતો કેમ લબ્ધ પામતો નથી? બે કે તું મારો શત્રુ છે તથાપિ તારી ઉપર હું ક્ષમા કરું છું. કારણ કે જરાવસ્થાથી જેવું મૃત્યુ નહીંક આવેલ છે એવા તારી ઉપર મરેલાને માર્યા જેવું કોણ કરે? આ ચક્રથી બે તારે વિજયની ઇચ્છા હોય તો તેને છોડી દે; તે જ્યારે વ્યર્થ થશે ત્યારે તું ગર્વથી મુક્ત થઈશ.” આવાં દ્વિપૃષ્ઠનાં વચનથી જળવડે જેમ તપાવેલા તેલમાંથી અગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય તેમ તારકરાજા કોપવડે પ્રદીપ્ત થયો, અને ચક્રને મસ્તક ઉપર ભમાડવા માંડ્યું. પછી કલ્પાંતકાળનો મેઘ જેમ વિદ્યુતને છોડે તેમ બલ્બલ્યમાન ચક્રને આકાશમાં ભમાડીને દ્વિપૃષ્ઠની ઉપર છોડ્યું. તે તુંબડાના અગ્રભાગની જેવા પ્રહારથી વાસુદેવના હૃદય સાથે અથડાયું, તે વખતે તે ચક્રે રૂપાંતર પામેલા કૌસ્તુભ મણિની શોભાને ધારણ કરી. તેના પ્રહારથી ક્ષણવાર મૂર્છા પામીને દ્વિપૃષ્ઠકુમાર રથ ઉપર પડ્યો. તે વખતે વસ્ત્રના છેડાને પાંખો કરીને વિજયકુમાર પવન નાખવા લાગ્યો. ક્ષણવારે સંજ્ઞા પામી વાસુદેવે પાસે રહેલા શત્રુના ચક્રને ખુટવેલા મંત્રીની જેમ ગ્રહણ કરી તારકને આ પ્રમાણે કહ્યું—“હે તારક! આ ચક્ર તારાં સર્વ અસ્રોતું સર્વસ્વ હતું. તેની શક્તિ પણ તારા જેવામાં આવી ગઈ છે; તો હવે તું શુભ લઈને અહીંથી ચાલ્યો જા; કેમકે શુભવતો નર ભદ્ર પામે છે.” તારકે કહ્યું—“એ ચક્ર મેં છોડી દીધેલું છે તો હવે માટીના ઢેકાની જેવું તે હાથમાં લઈને તું શું ભસે છે? તું એને મારી ઉપર છોડી દે, હું એના કાચી માટીના ઢેકાની પેઠે મુઠિથી તાડન કરી ચૂરેચૂરા કરી નાખીશ.” વાસુદેવે તેનાં આવાં ગર્વચુક્ત વચનો સાંભળીને ભમતા સૂર્યના બ્રમને આપનારા અને ખેચરોને ત્રાસ પમાડનારા તે ચક્રને ભમાવીને પ્રતિવાસુદેવની ઉપર મૂક્યું. તેણે કમળના નાળવાની પેઠે લીલાભાત્રમાં તારકરાજાનું મસ્તક છેદી નાખ્યું; અને પાછું વાસુદેવના હાથમાં આવીને બિલું રહ્યું, તે વખતે દ્વિપૃષ્ઠની ઉપર આકાશમાંથી પૂંપવૃષ્ટિ થઈ, અને તારક રાજાની ઉપર તેના અંતઃપુરની સ્ત્રીઓનાં નેત્રોમાંથી અશ્રુજળની વૃષ્ટિ થઈ.

તારકના પક્ષના જે રાજાઓ હતા તેઓએ વેતસ નામના વૃક્ષની જેવી વૃત્તિ ધારણ કરીને દ્વિપૃષ્ઠ રાજા પાસે આવી પોતાના આત્માનું રક્ષણ કર્યું. કારણ કે શક્તિવાનની પાસે

* જળચર-ભમંકર પ્રાણીવિશેષ.

એજ ઉપાય કરવો યોગ્ય છે. એ ચડાઈના આરંભથીજ ઉત્તમ સાધનો સાથે લઈને તેણે સર્વ દક્ષિણ ભરતાઈને સાધી લીધું. મગધ, વરદામ અને પ્રભાસતીર્થના અધિપતિ દેવતાઓને તેણે એક સામંત રાજાની માફક લીલામાત્રમાં, છૂટી લીધા. દિગ્વ્યાત્રા કરીને પાછા વળતાં તેઓ મગધ દેશમાં આવ્યા, ત્યાં કોડ પુરૂષોએ ઉપડી શકે એવી એક મોટી શિલા તેના જોવામાં આવી. શત્રુઓને વિપરીત એવા વાસુદેવ ગજેન્દ્ર જેમ કમળને ઉપાડે તેમ લીલામાત્રમાં તે શિલાને વામભુજવડે લલાટ સુધી ઉંચી કરી. સર્વ ભુજધારીઓમાં અગ્રેસર એવા વિષ્ણુ તેને પાછી યોગ્ય સ્થાને મૂકીને ત્યાંથી ચાલતાં કેટલાએક દિવસે દ્વારકામાં આવ્યા. ત્યાં પ્રહારાજાએ, વિજયકુમારે અને સર્વ રાજાઓએ મળીને દ્વિપૃષ્ટને સિંહાસન ઉપર બેસાડી અર્દ્રચક્રીપણાનો અભિષેક કર્યો.

તે સમયે એક માસ છદ્મસ્થપણામાં વિહાર કરી ત્રણ જગતના પતિ વાસુપૂજ્ય પ્રભુ વિહારગૃહ નામના ઉદ્યાનમાં-જ્યાં દીક્ષા લીધી હતી તેજ ઉદ્યાનમાં આવ્યા. ત્યાં પાટલ (ગુલાબ)ના વૃક્ષનીચે રહેલા પ્રભુનાં શુકલ ધ્યાનને બીજે પાથે વર્તાતાં, પ્રાતઃકાળે અધકાર નાશ પામે તેમ ઘાતીકર્મ નાશ પામ્યાં, એટલે માઘ માસની શુકલ દ્વિતીયાને દિવસે ચંદ્ર શતભિવા નક્ષત્રમાં આવતા ચતુર્થ તપવાળા પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ત્યાં દેવોએ સમવસરણુ રચ્યું. એ દિવ્ય સમવસરણુમાં બીરાજીને પ્રભુએ દેશના આપી. ભગવંતને સૂક્ષ્મ વિગેરે છાસઠ ગણુધરો થયા. બીજી પોરસીએ મુખ્ય ગણુધરે પાદપીઠર બેસીને દેશના આપી. તેમના તીર્થમાં હંસના વાહનવાળો, રવેતવર્ણી, બે દક્ષિણ ભુજમાં બીજોડ અને બાજુને ધરનારો અને વામ ભુજમાં નકુલ અને ધનુષને ધરનારો કુમાર નામનો યજ્ઞ વાસુપૂજ્ય પ્રભુના શાસનનો અધિષ્ટાયિક દેવ થયો. તેમજ શ્યામવર્ણુવાળી, અશ્વના વાહનવાળી, બે દક્ષિણ ભુજમાં વરહ અને શક્તિને ધરનારી ને બે વામભુજમાં પુષ્પ અને ગદાને રાખનારી ચંદ્રા નામે નિરંતર પ્રભુની પાસે રહેનારી શાસનદેવી થઈ.

તે બંને શાસનદેવતાઓથી યુક્ત એવા વાસુપૂજ્ય ભગવાન વિહાર કરતાં કરતાં એકઠા દ્વારકાની સમીપની ભૂમિએ આવીને સમવસર્યા. ત્યાં ઈદ્રાદિક દેવોએ આડસો ને ચાલીશ ધનુષ્ય ઉંચું જેમાં અશોક વૃક્ષ છે એવું સમવસરણુ રચ્યું. તેમાં પ્રવેશ કરી, અશોક વૃક્ષને પ્રદક્ષિણા હઈને તીર્થાય નમઃ એમ બોલતા પ્રભુ પૂર્વાભિમુખે સિંહાસન ઉપર આડઠ થયા. પ્રભુના પ્રભાવથી બીજી દિશાઓમાં પ્રભુની જેવાજ તેમના પ્રતિબિંબ દેવતાઓએ વિકુળ્યાં. પછી ચતુર્વિધ સંઘ પ્રથમ ગઢમાં યોગ્ય સ્થાને બેઠો, મધ્ય વપ્રમાં તિર્થંચો શ્રેઠા, અને નીચેના વપ્રમાં સર્વાનાં વાહનો રજ્યાં.

તે સમયે ત્યાં રહેલા રાજપુરૂષોએ પ્રકૃલિત નેત્રવાળા થઈને સત્વર વાસુદેવ સમીપે જઈ પ્રભુના સમવસરણુના ખબર આપ્યા. દ્વિપૃષ્ટે વધામણી આપનાર પુરૂષોને સાડા બાર કેટી સુવર્ણ આપ્યું. પછી વિજયકુમારની સાથે પોતે સમવસરણુમાં આવ્યા. ત્યાં પ્રભુને પ્રદક્ષિણા

પૂર્વક પ્રણામ કરી વિજય બલભદ્રની સાથે ઈંદ્રની પછવાડે બેઠા. પછી જગત્પતિને વારંવાર નમી ઈંદ્ર, દ્વિપૃષ્ઠ અને વિજયકુમારે સ્તુતિ કરવાને આરંભ કર્યો.

“હે પ્રભુ! આ સંસારરૂપી અતિ ભયંકર સમુદ્રમાં એક તરફ મોહરૂપી દુર્દિન પ્રસરે છે, એક તરફ આશરૂપી નવી વેળાઓ ક્ષણે ક્ષણે થયા કરે છે, એક તરફ મોટા મધરના જેવો દુર્વાર કામદેવ રહેલો છે, એક તરફ પ્રચંડ અને પ્રતિકૂળ પવનના જેવા પાપરૂપ વિષયો પ્રવર્તે છે, એક તરફ મોટા મોટા આવર્ત (ભમરી)ની જેઠે કોષાદિક ઉચ્ચ ક્ષાયો રહેલા છે, એક તરફ મોટા ખડકની જેવા ઉત્કટ રાગદ્વેષ રહેલા છે, એક તરફ મોટા ભૂમિઓની જેઠે વિવિધ દુઃખની પરંપરા છે, એક તરફ વડવાનલની જેમ આવર્ત તાથા શૈદ્ર ધ્યાન થયા કરે છે, એક તરફ વેત્રવહ્નીની જેવી સ્ખલના કરનારી મમતા રહેલી છે, અને એક તરફ ઉદ્ભવ નટોના સમૂહની જેમ ઘણા વ્યાધિઓ આબ્યા કરે છે; તેથી હે પ્રભુ! એવા દારૂ સંસારરૂપી સાગરની અંદર પડેલા પ્રાણીઓને હવે આપ ઉદ્ધાર કરો. હે જગત્પતિ! તમારું કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન વૃક્ષના પુષ્પ અને ફૂલની જેમ પરના ઉપકારને માટેજ છે. આજ મારો જન્મવૈભવ કૃતાર્થ થયો છે; કારણ કે તમારી પૂજનો મહોત્સવ કરવાને મને લાભ પ્રાપ્ત થયો છે.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી ઈંદ્ર, વાસુદેવ અને બલભદ્ર વિરામ પામ્યા પછી વાસુપૂજ્ય ભગવાને નીચે પ્રમાણે દેશના આપવાને આરંભ કર્યો.

“આ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં શમિલાયુગના સંયોગની જેઠે માંડ માંડ મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત કરી પુરૂષોએ ધર્મપરાયણ થવું બેઠ્યું. તે ધર્મ સર્વ ઉત્તમ જિનેશ્વરોએ કહેલો છે. જે ધર્મને અવલંબન કરનાર પ્રાણી આ સંસાર સાગરમાં ડુબતો નથી. તે ધર્મ સંયમ,^૧ સત્યવાણી, શીય (પવિત્રતા),^૨ બ્રહ્મચર્ય, નિષ્પરિગ્રહતા, તપ, ક્ષમા, મૃદુતા, સરલતા અને નિર્લોભતા—એ દશ પ્રકારે કહેવાય છે. કલ્પવૃક્ષ વિગેરે પદાર્થો પણ ધર્મના પ્રભાવથી એવી ઇચ્છિત વસ્તુને આપે છે કે જે વસ્તુ અધર્મીઓની દૃષ્ટિએ પણ આવતી નથી. હૃદયમાં પાસે રહેનાર અને અસ્તિ વાત્સલ્યને ધારણ કરનાર એક ધર્મરૂપી બંધુ અપાર દુઃખ સાગરમાં પડતા પ્રાણીઓને બચાવે છે. સમુદ્ર પૃથ્વીને ઓળી નાખતો નથી અને વરસાદ પૃથ્વીને આશ્વાસન આપે છે, તે કેવળ ધર્મનોજ પ્રભાવ છે. અગ્નિ આડી રીતે બાળતો નથી અને પવન ઉર્દ્ધ ભાગમાં વાતો નથી, તે પણ ધર્મનોજ અચિંત્ય મહિમા છે. આલંબન અને આધાર વગરની પૃથ્વી જે સર્વને આધાર આપી રહેલી છે તેમાં ધર્મ સિવાય બીજું કંઈ પણ કારણ નથી. ધર્મનોજ શાસનથી વિશ્વના ઉપકારને માટે સૂર્ય ચંદ્ર આ જગતમાં ઉદયને પામે છે: એ વિશ્વવત્સળ ધર્મ બંધુ વગરનાનો બંધુ છે, મિત્ર રહિત પુરૂષોનો મિત્ર

૧. આમાં સર્વ પ્રકારની અહિંસા સમાય છે.

૨. અયૌર્ધારૂપ પવિત્રતા.

“ છે, અને અનાથ પુરૂષોનો નાથ છે. ધર્મ ધાતાળમાં રહેલ નર્કમાં પડતા પ્રાણીઓની રક્ષા
 “ કરે છે, અને છેવટે અનુપમ સર્વશપણાના વૈભવને પણ ધર્મજ આપે છે.

“ આ દશ પ્રકારનો ધર્મ મિથ્યાદષ્ટિઓએ તાત્વિક પણે ખીલકુલ જોયો—જાણ્યો નથી
 “ અને કદિ કોઈ ઠેકાણે કોઈએ કહ્યો હશે તો ફક્ત તે માત્ર વાણીનુંજ નૃત્ય છે. પ્રાયઃ સર્વની
 “ વાણીમાં તત્ત્વાર્થ હોય છે અને કોઈકના મનમાં તત્ત્વાર્થ હોય છે, પણ જિનમતને સ્પર્શ
 “ કરનાર પુરૂષોની તો વાણીમાં, મનમાં અને ક્રિયામાં—સર્વમાં તત્ત્વાર્થ હોય છે. વેદશાસ્ત્રને
 “ પરાધીન બુદ્ધિવાળા અને કંઠમાં સૂત્ર (જનોઈ) પહેરનારા બ્રાહ્મણો તત્ત્વથી ધર્મરતને
 “ લેશ પણ જાણતા નથી. ગોમેધ, નરમેધ અને અશ્વમેધાદિક યજ્ઞો કરનારા પ્રાણીઘાતક યાજ્ઞિક
 “ બ્રાહ્મણોને શી રીતે ધર્મ પ્રાપ્ત થાય? જેમાં શ્રદ્ધા થાય નહીં તેવી અછતી, પરસ્પર વિરોધી
 “ એવી કલ્પિત વસ્તુને કહેનારા પુરાણકર્તાઓમાં પણ ક્યાંથી ધર્મ હોય? ખોટી ખોટી
 “ વ્યવસ્થાવડે પરદ્રવ્યને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતા એવા સ્માર્ત્તાદિક પુરૂષોમાં માત્ર માટીને પાણી
 “ વડે કેવી રીતે શીય (શુદ્ધિ) પણું હોય? ઋતુકાળનો વ્યતિક્રમ થતાં સ્ત્રીસેવન ન કરે તો
 “ ગર્ભહત્યાનું પાપ લાગે એવું કહેનારા અને બ્રહ્મચર્યનો નાશ કરનારા પુરૂષોમાં શી રીતે
 “ ધર્મ સંભવે? યજ્ઞમાન પાસેથી સર્વસ્વ લેવાને ઇચ્છતા અને દ્રવ્યને માટે પ્રાણનો ત્યાગ
 “ કરતા એવા બ્રાહ્મણોમાં અક્રિયન (નિષ્પરિશ્ક) પણું ક્યાંથી હોય? અલ્પમાત્ર અપરાધ
 “ થતાં ક્ષણવારમાં શાપ આપનાર એવા લૌકિક ઋષિઓમાં ક્ષમાનો લેશ પણ જોવામાં આવતો
 “ નથી. જાતિ વિગેરેના મદથી અને દુરાચરણથી જેમનાં ચિત્ત નાચ્યાં કરે એવા યોદ્ધા
 “ આશ્રમમાં રહેનારા (સંન્યાસી) બ્રાહ્મણોમાં કોમળતા (નિરભિમાનપણું) ક્યાં જોવામાં
 “ આવે છે? અંદર દંભ રાખનારા અને બહાર બગલાભક્ત બની રહેનારા એવા પાખંડ
 “ વ્રતવાળા દ્વિજોમાં સરલતાનો એક લેશ પણ નથી. સ્ત્રી, ગૃહ અને પુત્રાદિકના પરિગ્રહવાળા
 “ અને લોભના તો એક કુળગ્રહરૂપ બ્રાહ્મણોની કેવી રીતે સુખિત થાય? અથવા તેમાં નિર્લોભતા
 “ ધર્મ કેમ સંભવે? માટે રાગ, દ્વેષ અને મોહથી વર્જિત તથા કેવળજ્ઞાનથી શોભનારા
 “ અહંત ભગવંતોની તેમના ઉજ્જવળ ધર્મ ઉપરથીજ નિર્દોષતા સિદ્ધ થાય છે. રાગ, દ્વેષ
 “ અને મોહથીજ માણસમાં અસત્યવાદીપણું આવે છે, તો તે દોષ અહંત ભગવંતમાં લેશ
 “ પણ હોતા નથી, તો શી રીતે તેમનામાં અસત્યવાદીપણું આવી શકે? જેઓનાં ચિત્ત
 “ શાસ્ત્રિક દોષોથી કલુષિત થયેલાં હોય છે, તેઓના સુખમાંથી કદિપણુ સત્યવાણી નીકળતી
 “ નથી, જેઓ યાગ હોમ વિગેરે ઇષ્ટ કર્મ કરે છે; વાપી, ફૂપ અને તળાવ વિગેરેમાં ન્હાવાથી
 “ પુણ્ય માને છે, પશુનો ઘાત કરીને સ્વર્ગલોકનું સુખ શોધે છે, બ્રાહ્મણોને લોભન
 “ આપવાથી ચિત્તોને તૃપ્ત કરવાને ઇચ્છે છે, ધૃત્યોનિ^૧ વિગેરે કરીને પ્રાયશ્ચિત કરે છે,

૧. ધૃત્યોનિનું પ્રાયશ્ચિત વેદદર્શનમાં અપામ છે. જે કોઈ પુરૂષ પરસ્ત્રીસંગ કરે તો તે ધૃતની યોનિ પ્રાપ્ત—કરીને તેનું દાન આપવા રૂપ પ્રાયશ્ચિત લઈ શુદ્ધ થાય છે.

“ પાંચ પ્રકારની આપત્તિઓ આવતાં સ્ત્રીઓને પુનર્લંઘ કરાવે છે, જે સ્ત્રીમાં પુત્ર થવાનો
 “ સંભવ હોય તો તેનામાં ક્ષેત્રજ^૧ પુત્રની ઉત્પત્તિ કરવી એ પ્રમાણે કહે છે, દોષિત સ્ત્રીઓ
 “ રજ (અંતરાય) આવે ત્યારે શુદ્ધ થાય છે એ પ્રમાણે માને છે, કલ્યાણની બુદ્ધિએ યજ્ઞમાં
 “ બકરાને મારી તેનાં શિશુ (લિંગ)થી આજીવિકા કરે છે, સૌત્રામણિ અને સપ્તતંતુ યજ્ઞમાં
 “ મદિરાનું પાન કરે છે, મિષ્ટા ખાનારી ગાયોનો સ્પર્શ કરીને પવિત્ર થવાનું માને છે,
 “ જલાદિકમાં માત્ર સ્નાન કરવાથી પાપશુદ્ધિ થાય એમ ઓલે છે, વડ પીપલા અને આંબલી
 “ વિગેરે વૃક્ષોની પૂજા કરે છે, અગ્નિમાં હોમેલા હવ્યથી દેવને તૃપ્ત કરેલા માને છે, પૃથ્વી
 “ ઉપર ગાય દોહવાથી ચિંટની શાંતિ થાય એમ વહે છે, સ્ત્રીઓને માત્ર વિડંબના કરે તેવા
 “ ધર્મવ્રતનો ઉપદેશ કરે છે, મોટી જટા, ભસ્મવડે અંગરાગ અને કોપીનને^૨ ધારણ કરે છે,
 “ આકડો ધતૂરો અને માલૂરના પુષ્પોથી દેવને પૂજે છે, ગીત નૃત્ય કરતાં વારંવાર અપશબ્દો
 “ ઓલે છે, મુખ વગાડીને ગીતનાદ આચરે છે, અસભ્ય ભાષાપૂર્વક દેવ, મુનિ, અને લોકોને
 “ હણે છે, વ્રતનો ભંગ કરીને દાસી દાસપણું કરવાને ઈચ્છે છે, અનંતકાય એવા કંદાદિ
 “ તથા ફલ, મૂળ અને પાંદડાંઓનું ભક્ષણ કરે છે, સ્ત્રી અને પુત્રસહિત જઈને વનમાં વસે છે,
 “ ભક્ષ્ય અભક્ષ્ય, પેય અપેય અને ગર્ય અગર્યમાં સમાનપણે વર્તે છે, અને કેટલાક
 “ કૌલાચાર્યના શિષ્ય થાય છે, એઓને અને એ સિવાય ખીલ પણ કે જેઓનાં ચિત્તમાં
 “ જૈનશાસનનો સ્પર્શ થયો નથી એવાઓને ધર્મ શું ? અને તેમના ધર્મમાં પ્રમાણ પણ શું ?

“ શ્રીજિનેંદ્રભાષિત ધર્મના આરાધનથી આ લોકમાં અને પરલોકમાં જે સુખકારી ફળ
 “ થાય તે તો તેનું આનુષંગિક^૩ (અવાંતર) ફળ છે, પણ તેનું મુખ્ય ફળ તો મોક્ષજ છે.
 “ જેમ કૃષિ કરવાનો મુખ્ય હેતુ ધાન્ય મેળવવાનો છે. તેમાં પલાલ વિગેરે જે થાય તે
 “ આનુષંગિક ફળ છે, તમ ધર્મ કરવાનું મુખ્ય ફળ મોક્ષજ છે, તેમાં જે સાંસારિક ફળ થાય
 “ છે, તે તો આનુષંગિક ફળ છે.”

આ પ્રમાણે પ્રભુની દેશના સાંભળીને ઘણા લોકોએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. દ્વિપૃષ્ટકુમારને
 સમકિત પ્રાપ્ત થયું અને બલભ શ્રાવકપણું ગ્રહણ કર્યું. પ્રથમ પોરસી પૂર્ણ થઈ એટલે
 પ્રભુએ દેશના સમાપ્ત કરી, પછી સૂક્ષ્મ નામના ગણધરે ખીલ પોરસી સુધી દેશના આપી.
 પછી પ્રભુએ તે સ્થાનથી અન્યત્ર વિહાર કર્યો; અને ઈંદ્ર, ઉપેન્દ્ર તથા બલભદ્ર વિગેરે
 પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

એતિર હજાર મહાત્મા સાધુઓ, સંયમની શોભાને ધરનારી એક લાખ સાધ્વીઓ, એક
 હજાર અને બસો ચૌદ પૂર્વાધારી, પાંચ હજાર ને આરસો અવધિજ્ઞાની, છ હજાર ને એકસો

૧. પોતાના પુરુષના અભાવે ખીલ પુરુષના સંગથી જે સ્ત્રી પુત્ર ઉત્પન્ન કરે તે ‘ક્ષેત્રજ’ કહેવાય છે.
 ૨. કોપીન-કંગોટી ૩. પેટાનું ફળ.

મનઃપર્યવજ્ઞાની, છ હજાર કેવળજ્ઞાની, દશ હજાર વૈક્રિય લખિધવાળા, ચાર હજાર ને સાતસો વાહલખિધવાળા, બે લાખ ને પંદર હજાર શ્રાવકો અને ચાર લાખ ને છત્રીશ હજાર શ્રાવિકાઓ— આ પ્રમાણે એક માસે ઉજાં ચોપન લાખ વર્ષો સુધી કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી વિહાર કરતા વાસુપૂજ્ય પ્રભુને પરિવાર થયો. પછી પોતાનો મોક્ષકાળ નજીક આવેલો જાણીને પ્રભુ ચંપા-નગરીએ પધાર્યા. ત્યાં છસો મુનિઓની સાથે પ્રભુએ અનશન અંગીકાર કર્યું. એક માસને અંતે આષાઠ માસની શુકલ ચતુર્દશીએ ચંદ્ર ઉત્તરાભાદ્રપદમાં આવતાં છસો મુનિઓની સાથે પ્રભુ મોક્ષે ગયા.

કુમારવયમાં અઠાર લાખ વર્ષ અને વ્રતમાં ચોપન લાખ વર્ષ એ પ્રમાણે ખોંતેર લાખ વર્ષનું શ્રી વાસુપૂજ્ય પ્રભુનું આયુષ્ય સંપૂર્ણ થયું. શ્રેયાંસપ્રભુના નિર્વાણ પછી ચોપન સાગરોપમ ગયા ત્યારે વાસુપૂજ્ય ભગવાન નિર્વાણને પ્રાપ્ત થયા. તે વખતે દેવતાઓની સાથે ઈંદ્રિયાએ પ્રભુને અને તેમના શિષ્યોને યથાવિધિ નિર્વાણ મહોત્સવ કર્યો.

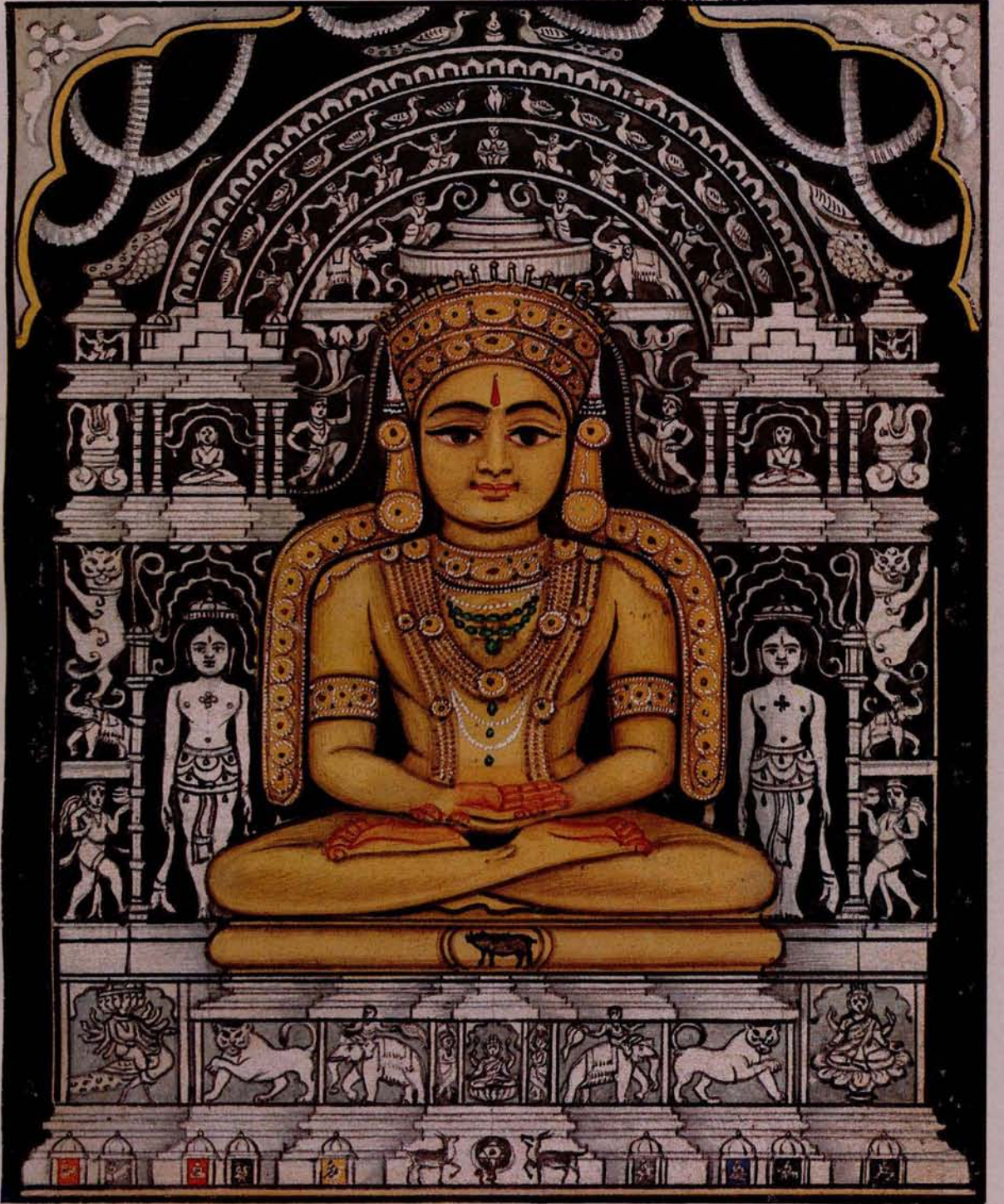
મોટા આરંભ અને પરિશ્રદ્ધવાળો દ્વિપૃષ્ઠ વાસુદેવ, કેસરીસિંહની જેમ નિઃશંક અને દેવની પેઠે સુખમાં નિમગ્ન થઈ, યથેચ્છ લોગ લોગવી, પોતાના આયુષ્યને પૂર્ણ કરી પ્રાંતે મૃત્યુ પામીને તમઃપ્રભા નામની છઠ્ઠી નરકભૂમિમાં ગયો. દ્વિપૃષ્ઠ વાસુદેવને કુમારવયમાં પંચોતેર હજાર વર્ષ, તેટલાજ મંડલિકપણામાં, દિગ્વિજયમાં એકસો વર્ષ અને રાજ્યમાં ખોંતેર લાખ યોગણુપચાસ હજાર અને નવસો વર્ષ એ પ્રમાણે એકંદર ચુંખોતેર લાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું હતું. દ્વિપૃષ્ઠ કાળધર્મ પામ્યા પછી અંધુસ્નેહથી મોહિત થઈ પંચોતેર લાખ વર્ષના આયુષ્યવાળા વિજય બલભદ્ર માંડમાંડ એકાકીપણે રહ્યા. પછી તેણે વાસુપૂજ્ય ભગવાનના વચનનું સ્મરણ કરવાથી તથા પોતાના અંધુના મરણથી સંસાર ઉપરથી ગાઠ વિરકત થઈ શ્રીવિજયસૂરિના ચરણકમળમાં વ્રત ગ્રહણ કર્યું. અને સમ્યક્ પ્રકારે ચારિત્ર પાળીને વિજય બલભદ્ર કાળધર્મ પામી મોક્ષે ગયા.

इत्याचार्यश्रीहिमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टि शलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
चतुर्थे पर्वणि श्रीवासुपूज्यद्विपृष्टविजयतारकचरित्र
वर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः ॥२॥

પ્રથમ खण्डं समाप्तम् ।

॥ श्री विमलनाथ ॥

विमलस्वामिनो वाचः, कतलक्षोदसोदरा ।

जयन्ति त्रिजगच्चेतो-जलनैर्मल्यहेतवः । १३॥

સ્વર્ગ ૩ જી.

શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર.

નિઝકમંપણાથી નિર્મળ સ્વરૂપવાળા અને ઉલ્લસવળ ધર્મવ્યાખ્યારૂપી ગંગાનદીના ઉત્પત્તિસ્થાન હિમાચળપર્વતરૂપ શ્રી વિમળનાથ ભગવાનને નમસ્કાર હો. નિર્મળ તીર્થજળની પેઠે જગતને પવિત્ર કરનારૂં તેરમા તીર્થકર શ્રી વિમળપ્રભુતું ચરિત્ર હવે કહેવામાં આવશે.

ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં પ્રાગ્વિદેહ ક્ષેત્રને વિષે ભરત નામની વિજયમાં મહાપુરી નામે એક રત્ન સમાન નગરી છે. તેમાં સમુદ્રની જેમ ધારી શકાય નહીં તેવો અને ગુણોવડે જ પાસે જવા લાયક લક્ષ્મીના સ્થાનરૂપ પદ્મસેન નામે રાજા હતો. બળવાન અને વિવેકી જનોમાં અગ્રેસર એવા એ રાજાએ પૃથ્વીમાં પોતાના શાસનની જેમ પોતાના ચિત્તમાં જૈન શાસનને અર્થાંડ પ્રસારવાળું કરી દીધું હતું. નકારા ઘરમાં રહેનાર જેમ ખેદયુક્ત રહ્યા કરે તેમ આ સંસારમાં ખેદ યામેલો વટેમાર્ગુ જેમ ઉત્તમ વૃક્ષની પાસે જાય તેમ સંસારથી અત્યંત નિર્વેદ યામીને તે રાજા સર્વગુપ્ત નામના આચાર્યની પાસે ગયો, અને તેમની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી નિર્ધન પુરૂષ જેમ ધન યામીને અને અપુત્રીઓ જેમ પુત્ર યામીને તેતું સમ્યક્ પ્રકારે રક્ષણ પાલન કરે તેમ તેણે સમ્યક્ પ્રકારે ચરિત્રતું પ્રતિપાલન કયું. અનુક્રમે વિધિપૂર્વક અર્હંદ્ ભક્તિ વિગેરે સ્થાનકોને સેવવાથી તેમણે આત્મપરાક્રમવડે તીર્થકરનામકમં ઉપાજન કયું. પછી ચિરકાળ પર્યંત તીવ્ર તપ તપી અંતે પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી મૃત્યુ પામી સહસ્રાર દેવલોકમાં મહદ્ધિક દેવતા થયા.

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રના આભૂષણરૂપ અને જાણે પડી ગયેલો સ્વર્ગને એક ખંડ હોય તેવું કાંપિલ્યપુર નામે નગર છે. ત્યાં આવેલાં સુંદર ચૈત્યો રાત્રીએ ચંદ્રકાંતમણિની પુતળીઓમાંથી ઝરતા જળવડે કરીને ચંત્રમય ધારાગૃહોની શોભા ધારણ કરે છે, ત્યાં હવેલીઓની ઉપલી ભૂમિપર રહેલા સુવર્ણના કુલો લક્ષ્મીને સદા નિવાસ કરવાને માટે જાણે સુવર્ણનાં કમળો મૂક્યાં હોય તેવાં શોભે છે. વિચિત્ર હવેલીઓ અને પ્રાસાદોની શ્રેણિઓ જેમાં આવેલી છે એવા એ નગરને વિઘાતાએ સ્વર્ગપુરી રચવા પૂર્વે નમુનારૂપ આજેખ્યું હોય તેવું દીસતું હતું. દૈવે પણ પરાભવ કરવાથી શરણ અર્થે આવેલા પુરૂષોનું જાણે વજ્રમય બખ્તર હોય તેવો કૃતવર્મા નામે રાજા ત્યાં રાજ્ય કરતો હતો. ગંગાજળ અને તે રાજાને યશ પરસ્પર સ્પર્ધા કરી ચોતરફ પૃથ્વીને પ્રસન્ન કરતાં સમુદ્ર પર્યંત પહોંચ્યાં હતાં. યાચકોની જેમ યત્રુ-

ઓમાં તે કદાપિ પરાડ્મુખ થતો નહીં, પણ પરનિંદાની જેમ પરસ્પૃથી તે નિરંતર પરા-
ડ્મુખ રહેતો હતો. પૃથ્વીમાં સૂર્યરૂપ એવા એ રાજના શત્રુઓ રણભૂમિમાં તેના તેજને
અંધકારમાંથી નીકળ્યા હોય તેમ સહન કરી શકતા નહીં. મોટા વડવૃક્ષની છાયાની જેમ
તેના ચરણની છાયા અનેક રાજાઓ નીચા નમીને પ્રણામવડે સેવતા હતા. ચંદ્રને રોહિણીની
જેમ સર્વ અંતઃપુરના આભૂષણ જેવી શ્યામા નામે તેને પટ્ટરાણી હતી. મૂર્તિમતી કુળલક્ષ્મી
હોય અને સાક્ષાત્ જાણે સતીવત હોય તેવી એ રાણી રૂપ, લાવણ્ય અને લક્ષ્મીની પ્રત્યક્ષ
અધિદેવતા જેવી જણાતી હતી. નિરંતર પતિના ધ્યાનમાં વ્યાકુળ ચિત્તવાળી હોય તેમ એ
રાણી હંસલીની પેઠે મંદ મંદ સંચાર કરતી હતી. પૃથ્વીમાં શ્રષ્ઠ એવી સ્ત્રીઓમાં પણ તે એવી
અસાધારણ સ્ત્રી હતી કે જેના સખીપણાને લક્ષ્મીદેવી કે ઇંદ્રાણી જ લાયક હતી. એ દેવી પૃથ્વી
ઉપર જ્યાં જ્યાં વિચરતી ત્યાં ત્યાં લક્ષ્મી પહેરેગીરની પેઠે રાત્રિદિવસ તેની પછવાડે જ
અનુસરતી હતી.

હવે સહસ્રાર દેવલોકમાં પદ્મસેન રાજના જીવે પોતાનું ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળું આયુષ્ય
પૂર્ણ કર્યું, અને વૈશાખ માસની શુકલ દ્વાદશીને દિવસે ઉત્તરાભાદ્રપદ નક્ષત્રમાં ત્યાંથી ચ્યવીને
તે જીવ શ્યામાદેવીની કુક્ષિમાં આવી અવતર્યો. શ્યામાદેવીએ તીર્થંકરના જન્મને સૂચવનારાં
ચૌદ મહા સ્વપ્ન સુખમાં પ્રવેશ કરતાં જ્યાં. પૂર્ણ સમયે માઘ માસની શુકલ તૃતીયાની
મધ્યરાત્રિએ ઉત્તરાભાદ્રપદને ચંદ્ર થતાં અને ખીજા સર્વ ગ્રહો પોતપોતાનાં ઉચ્ચ સ્થાનોમાં
આવતાં ડુક્કરના ચિન્હાવાળા, તપેલા સુવર્ણના જેવી કાંતિવાળા, ત્રણ જ્ઞાનને ધરનારા એક
પુત્રને શ્યામાદેવીએ સુખે જન્મ આપ્યો, આ ખખર જ્ઞાનવડે જાણીને છાપ્પન દિક્કુમારીઓ
ત્યાં આવી, અને તેમણે પ્રભુ તથા પ્રભુની માતાનું સૂતિકાકર્મ દાસીની પેઠે કર્યું. પછી શકે
ઇંદ્ર ત્યાં આવી, પ્રભુને મેરૂપર્વત ઉપર લઈ જઈ અતિપાંડુકમલા નામની શિલાપરના સિંહાસન
ઉપર પ્રભુને ખોળામાં લઈને બેઠા. એટલે અચ્યુત વિગેરે ત્રેસઠ ઇંદ્રોએ તીર્થજળવડે એ તેરમા
તીર્થંકરને અનુક્રમે સ્નાત્ર કર્યું. પછી પ્રભુને ઈશાન ઇંદ્રના ઉત્સંગમાં ખેસાડી શકે ઇંદ્રે,
પર્વતના શિખરોમાંથી નીકળેલા જાણે નિઝરણા હોય તેવા વૃષભના શીંગડામાંથી નીકળતા
જળપ્રવાહવડે સ્નાન કરાવ્યું. પછી ઇંદ્રે માણિક્યને જેમ માજાન કરે તેમ સ્નાત્રજળ વડે
આર્દ્ર પ્રભુના અંગનું દેવદ્વય વસ્ત્રવડે માજાન કર્યું. પછી નંદનવનમાંથી લાવેલા ગોશીર્ષવંદનવડે
શ્યામાદેવીના કુમારના શરીર ઉપર દેવદ્વય વસ્ત્રને ભ્રમ આપે એવું વિલેપન કર્યું. વિચિત્ર
માળાઓથી અને દિવ્ય વસ્ત્ર—અલંકારોથી પ્રભુનું અર્ચન કરી છેવટે આરતી ઉતારી શકે ઇંદ્રે
આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી—

“હે જગત્પતિ! ચેતરફ પ્રસરતા મોહરૂપી અંધકારથી, અતિ કોપ કરનારા જટાધારી
“તાપસરૂપી નિશાચરોથી, યુદ્ધિરૂપ સર્વસ્વને હરનારા ચાર્વાકરૂપી તસ્કરોથી, માયાકપટમાં
“ઘણા નિપુણ એવા બ્રાહ્મણરૂપી શિયાળોથી, મંડલી થઈને ફરતા કૌળાચાર્યરૂપી નાહરોથી,
“અનેક પ્રકારની ંષ્ટા કરતા પાખંડીરૂપ ધ્રુવડ પક્ષીઓથી અને વિવેકરૂપ નેત્રને લુપ્ત કર-

“ નારા મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારથી તથા અદ્ભૂત પદાર્થના સર્વ પ્રકારના અજ્ઞાનથી આ સમય
 “ ઘણા કાળથી રાત્રિની જેવો આ ભરતક્ષેત્રમાં પ્રવર્તતો હતો, તેમાં આપ જેવા સ્વામીરૂપ
 “ સૂર્યનો ઉદય થતાં અત્યારે પ્રભાતકાળ થયેલો છે. નીચા સ્થાનમાં જનારી આ સંસારરૂપી
 “ નદી કે જે અત્યારસુધી નીચ જનોએ ઉલ્લંઘન કરી શકાઈ નથી તે હવે તમારા ચરણરૂપ
 “ સેતુને પ્રાપ્ત કરી સુખે ઉલ્લંઘન કરવા યોગ્ય થઈ છે. હું ધારું છું કે જે ભવ્યજનો તમારા
 “ શાસનરૂપી નિશ્રેણી ઉપર ચડ્યા છે તે થોડા કાળમાં ઉંચા લોકો ઉપર પણ ચડી ચુક્યાજ
 “ છે. ગ્રીષ્મઋતુના તાપથી તપેલા વટેમાર્ગીઓને જેમ વર્ષાદ પ્રાપ્ત થાય તેમ સ્વામી વગરના
 “ એવા અમોને ચિરકાળે તમે એક ઉત્તમ સ્વામી પ્રાપ્ત થયેલા છો. ”

“ આ પ્રમાણે એ તેરમા તીર્થ કરની સ્તુતિ કરીને ઇંદ્રે જેમ આવ્યા હતા તેમ પાછા
 શ્યામાદેવી પાસે જઈ પ્રભુને ત્યાં સ્થાપન કર્યાં. પછી શકંઈદ્રે પ્રભુના વાસગૃહથી અને ણીજ
 ઇંદ્રો મેરૂપવર્તથી કલ્યાણુક યાત્રા કરીને વહાણુવટીઓની જેમ પોતપોતાના સ્થાન પ્રત્યે ગયા.

પ્રભાતકાળે પુત્રજન્મના ખખર સાંભળી કૃતવર્મા રાજાએ અતિ હર્ષિત થઈ મોટી
 સમૃદ્ધિથી વિશ્વને સુખ આપે તેવો તેનો જન્મમહોત્સવ કર્યો. પ્રભુ જ્યારે ગર્ભમાં હતા ત્યારે
 તેમની માતા વિમળ (નિર્મળ) થઈ ગયા હતા. તેથી પિતાએ તેમનું વિમળ એવું નામ
 પાડ્યું. દેવાંગનાઓએ ધાત્રી થઈને લાલન કરેલા અને દેવોએ સમાનવચના મિત્રો થઈ રમાડેલા
 પ્રભુ અનુકંમે વૃદ્ધિ પામ્યા. સાડ ધનુષ્ય ઉંચા અને એક હજાર ને આઠ લક્ષણોયુક્ત પ્રભુ
 યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયા. જો કે પ્રભુને સંસાર ઉપર વૈરાગ્યભાવ હતો તે પછુ માતાપિતાના
 આગ્રહથી લોગ્યકર્મરૂપ રોગની ઔષધિરૂપ એવી રાજપુત્રીઓની સાથે તેમણે વિવાહ કર્યો. કૌમા-
 રવયમાં પંદર લાખ વર્ષ ઉલ્લંઘન કર્યા પછી પિતાનાં વચનથી પ્રભુએ પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય
 ચલાવવા માંડ્યું; કારણ કે તીર્થ કરોને પણ પિતાની આજ્ઞા માન્ય છે.

પૃથ્વીને પાલન કરતાં ત્રીશ લાખ વર્ષો ગયા પછી પ્રભુએ સંસારસાગરને તરવામાં
 નાવિકારૂપ દીક્ષા ગ્રહણ કરવાનો વિચાર કર્યો, તે વખતે સારસ્વત વિગેરે લોકાંતિક દેવતાઓએ
 આવીને ‘ હે સ્વામિ ! તીર્થ પ્રવર્તાવો ’ એમ જગદ્ગુરૂને કહ્યું. પછી જૂંલક દેવતાઓએ લાવેલા
 દ્રવ્યવડે પૃથ્વીપર રહેલા કલ્પવૃક્ષની પેઠે પ્રભુએ યાચકોને ઇચ્છા પ્રમાણે વાર્ષિક દાન આપ્યું.
 દાનને અંતે સર્વ ઇંદ્રોએ પોતાના હૃદયની જેવા નિર્મળ જળવડે વિમળપ્રભુનો દીક્ષાભિષેક
 કર્યો. પછી દિવ્ય વસ્ત્ર, અલંકાર તથા વિલેપનવડે યુક્ત થઈ પ્રભુ દેવદંતા નામની શિબિકા
 ઉપર આરૂઠ થયા. સુર, અસુર અને મનુષ્યોના અધીશોએ પરવરેલા પ્રભુ તે શિબિકાવડે
 સહસ્રાબ્ર વનમાં પધાર્યા. તે ઉદ્યાનમાં શીતથી લય પામતી એવી ઉદ્યાનપાલોની બાળાઓ તેમાં
 રહેલી લતાકુંજની શ્રેણીને મંદિરની પ્રીતિથી સેવતી હતી. જેમની ભવિષ્યમાં અદ્ભુત શોભા
 થવાની છે એવા આંખા અને ખોરસલી વિગેરે વૃક્ષો જાણે તપસ્યા કરતા હોય તેમ અતિ
 શીતકારક ખરકને સહન કરતા હતા. નવીન કુવાના પાણીથી અને વડની ઘાટી છાયાથી કીડા

કરવાને ઇચ્છતા નગરના દંપતીઓની શીત વ્યથા બંધ પડતી હતી; ટાઢથી પીડા પામતા વાનરો ચણોડીના ઢગલા કરતા, તેથી હાસ્ય કરતી નગરની સ્ત્રીઓની સ્મિત કાંતિના ઉર્મિઓને તે ઉદ્યાન તરંગિત કરતું હતું અને પ્રકુલિત ચારોળી અને ડોલરની કળીઓથી જાણે તે હાસ્ય કરતું હોય તેમ જણાતું હતું. તેવા ઉદ્યાનમાં વિભજપ્રભુએ પ્રવેશ કર્યો.

શિબિકા ઉપરથી ઉતરી, આભૂષણ વિગેરેનો ત્યાગ કરી અને ઇંદ્રે નાએલા દેવદૂબ્ય વસ્ત્રને સ્કંધ ઉપર ધારણ કરી, પ્રભુએ માઘમાસની શુકલ ચતુર્થીને દિવસે, જન્મ નક્ષત્રમાં, પાછલે પહેરે એક સહસ્ર રાજાઓની સાથે છકું તપ કરીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ત્રીજે દિવસે ધાન્યકુટ નગરમાં જયરાજને ઘેર પ્રભુએ પરમઅત્થથી પારણું કર્યું. દેવતાઓએ વસુધારાદિક પાંચ દિવ્ય પ્રગટ કર્યાં અને પ્રભુના આહારસ્થાને જયરાજએ એક રત્નપીઠ બંધાવી, પછી તે સ્થાનમાંથી બીજા ગ્રામ, આકર તથા પુર વિગેરેમાં પ્રભુએ છદ્મસ્થપણે વિહાર કર્યો.

આ જંબૂદ્વીપમાં પાશ્ચિમ મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે આનંદકરી નામની નગરીમાં નંદીસુમિત્ર નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, એ અક્ષુવાળો છતાં વિવેકરૂપ અક્ષુથી પણ અદ્વંકૃત હતો; તેની પાસે અનેક સૈનિકો હતા, તથાપિ ખરેખરો તે પોતાના ખરૂંબડેજ સહાયવાન હતો. જન્મથી સંસારના સર્વ પદાર્થોને અનિત્ય, અસ્થિર જાણવાથી તેને સંસાર ઉપર ઉદ્વેગ હતો, તથાપિ ક્રમ પાળવાને માટે તેણે પોતાના વડીલોનું રાજ્ય ધારણ કર્યું હતું. એક વખતે મનથી તે પ્રથમથીજ ત્યાગ કરેલું એવું પોતાનું રાજ્ય કાચાથી પણ છેડી દઈને તેણે સુવ્રતાચાર્યની પાસે વ્રત ગ્રહણ કર્યું. પછી વિવિધ અભિગ્રહો ધારણ કરી અને દુશ્વર તપ આચરી, અંતકાળે અનશન કરી તે અનુત્તર વિમાનમાં દેવતા થયા.

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રના આભૂષણરૂપ શ્રાવસ્તી નામની નગરીમાં ધનમિત્ર નામે એક રાજા હતો, એ ધનમિત્ર રાજાના સ્નેહને લીધે બળિ નામે એક બીજો રાજા તેનાજ અતિથિપણે તેજ નગરીમાં આવીને વસ્યો હતો. એક વખતે રાજા ધનમિત્ર બળિરાજાની સાથે પાસાવડે ઘૂતકીડા કરવા લાગ્યો. ધનમિત્રનો યુદ્ધિવૈભવ ગમ અને ચરમાં અક્ષીણ હતો. સ્ત્રીઓની જેમ સોગટીઓને મારવામાં પરસ્પર પ્રવર્તતા એવા તે બંને રાજમિત્રો સંગ્રામની જેમ ઘણું ઉત્કટ ઘૂત વિસ્તારવા લાગ્યા. પરસ્પર સર્વપ્રકારે વિજય મેળવવાની ઇચ્છા કરનારા તે બંને રાજાઓએ છેવટ પોતાના રાજ્યને પણમાં મૂકી રમવા માંડ્યું. કહ્યું છે કે ઘૂતાંધને યુદ્ધિ ક્યાંથી હોય ? એમ રમતાં રમતાં ધનમિત્ર રાજા પોતાનું રાજ્ય હારી બેઠો અને ક્ષણવારમાં રાંકના પુત્રની જેવો લક્ષ્મીરહિત અને એકલો થઈ નિસ્તેજઈણે લુણું કપડાં પહેરીને જાણે ભૂત વળગ્યું હોય તેમ ભટકતો સર્વ ઠેકાણે અપમાન પામવા લાગ્યો.

એક વખતે આમ તેમ ભટકતા તે ધનમિત્રને સુદર્શન નામના એક મુનિ મળ્યા. તેમને નમસ્કાર કરીને લાંબણ કરતો રોળી જેમ ઔષધનું પાન કરે તેમ તેણે તે મુનિ પાસેથી

દેશનારૂપ અમૃતનું પાન કર્યું. તે દેશનાથી પ્રતિબોધ પામી તેણે તે મુનિરાજ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને ઘણા કાળ સુધી પાળી, પણ પોતાને થયેલા અપમાનને ભૂલી ગયો નહીં. છેવટે તેણે નિયાણું કર્યું કે 'મારા તપચારિત્રના પ્રભાવથી હું ભવાંતરે બગિરાબનો વધ કરનાર થાઉં.' આવું નિયાણું બાંધી અનશનકર્મથી મૃત્યુ પામીને તે બારમાં અચ્યુત કલ્પમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળો દેવતા થયો.

બગિરાબ પણ ચતિલિંગ ધારણ કરી કેટલેક કાળે મૃત્યુ પામીને દેવલોકમાં મહર્ષિક દેવતા થયો, ત્યાંથી વ્યવીને તે ભરતક્ષેત્રમાં આવેલા નંદનપુર નામના નગરમાં સમરકેશરી રાબની સુંદરી નામે રાણીની કુક્ષિયકી પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો, સ્નિગ્ધ અંજન જેવી કાંતિવાળો, સાઠ ધનુષ્ય ઉંચા શરીરવાળો, અને સાઠ લાખ વર્ષના આયુષ્યવાળો તે અદ્ભુત પરાક્રમી થયો. એ પ્રતાપી કુમારે વૈતાલ્ય પર્વત સુધી ભરતાદ્રને સાધી લીધું, અને અર્દ્યકધારી મેરુક નામે પ્રતિવાસુદેવ થયો. વાયુની સામે જેમ બીજો વિશેષ વેગવાન ન હોય અને સૂર્યની સામે જેમ બીજો વિશેષ તેજસ્વી ન હોય તેમ તેની સામે બીજો કોઈ રાબ સ્પર્ધા કરનાર પ્રતિમદ્ધ જેવો હતો નહિ. દૈવની જેમ તેની આજ્ઞાને પણ કોઈ ઉલ્લંઘન કરી શકતું નહિ, માત્ર રક્ષાના શિખાબંધની જેમ તેની આજ્ઞાને સર્વે મસ્તક ઉપર ધારણ કરતા હતા.

આ ભરતક્ષેત્રમાં દ્વારકા નગરીને વિષે સમુદ્રના જેવો ગંભીર રૂદ્ર નામે એક રાબ થયો. તેને બાણે સાક્ષાત્ લક્ષ્મી અને પૃથ્વી હોય તેવી સુપ્રભા અને પૃથ્વી નામે રૂપ તથા ગુણની શોભાથી મનોહર એવી બે કાંતા હતી. તેમાંની સુપ્રભાદેવીના ઉદરમાં નંદિસુમિત્રનો જીવ અનુત્તર વિમાનથી વ્યવીને અવતર્યો. સુતેલા સુપ્રભાદેવીએ બલભદ્રના જન્મને સૂચવનારા ચાર મહા સ્વપ્ન રાત્રીના શેષ ભાગમાં અવલોક્યાં. અનુક્રમે નવમાસ અને સાડાસાત દિવસો ગયા, એટલે સુપ્રભાદેવીએ કાંતિથી ચંદ્ર જેવા એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. રૂદ્રરાબએ તેનું ભદ્ર એવું નામ પાડ્યું અને કુળની ભદ્રલક્ષ્મી સહિત તે અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો.

ધનમિત્રનો જીવ પણ અચ્યુત કલ્પમાંથી વ્યવીને સરોવરમાં કમલની જેમ પૃથિવી દેવીની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન થયો. સુખે સુતેલા એ દેવીએ રાત્રીના શેષ ભાગે વાસુદેવના જન્મને સૂચવનારા સાત મહા સ્વપ્નેને સુખમાં પ્રવેશ કરતાં જોયાં. સંપૂર્ણ સમય થતાં વિદુર પર્વતની ભૂમિ જેમ વૈદુર્યમણિને પ્રસવે તેમ શ્યામ અંગવાળા અનિ પ્રકાશમાન પુત્રને તે દેવીએ જન્મ આપ્યો. રૂદ્રરાબએ હર્ષ પામી મોટા ઉત્સવવડે તે પુત્રનું સ્વયંભૂ એવું નામ પાડ્યું. પાંચ સમિતિવડે જેમ મુનિનું નિર્દોષ તપ વધે, તેમ પાંચ ધાત્રીઓએ પાલન કરાતો એ કુમાર નિત્ય વધવા લાગ્યો. પ્રવેત અને શ્યામ વર્ણવાળા ભદ્ર અને સ્વયંભૂ એ બન્ને કુમાર પ્રવેત તથા શ્યામ ગંગા અને યમુનાના પ્રવાહની જેમ હચેશાં પ્રીતિથી સાથે રહેવા લાગ્યા. તેમની સાથે ક્રીડા કરતા બીજા રાજકુમારો તેમના ચરણુઘાતને પણ સહન કરી શકતા નહીં; કારણ

૧૪૪] , શશિસૌમ્ય રાજના સુભટો પાસેથી વાસુદેવે હરણ કરેલ દ્રવ્યદિ [પર્વ ૪ થું

કે તેમના ચરણના ઘાતથી તેો પર્વતો પણ પડી જતા હતા. શ્યામ અને પીત વસ્ત્રને ધરનારા તથા તાલ અને ગરુડના ચિન્હવાળા એ બંને ભાઈએ બ્યારે ક્રીડા કરતા ચાલતા ત્યારે પૃથ્વી પણ ચળાયમાન થતી હતી. વિશેષ શોભા આપનારું 'ભુજવીર્યતું' અને 'પુદ્ધિતું' બંને તારુણ્ય હોય તેમ સર્વ શસ્ત્રમાં અને શાસ્ત્રમાં તેમનો અભ્યાસ પ્રવર્તવા લાગ્યો.

એક વખતે નગરીની બહાર તેઓ ક્રીડા કરતા હતા તેવામાં ઘણા હાથી ઘોડા અને દ્રવ્ય સમૂહવાળી તથા ઘણા રક્ષકો સહિત એક છાવણી પડેલી તેઓના જોવામાં આવી. બલભદ્રે પ્રધાનપુત્રને પૂછ્યું—“આ સર્વ સૈન્ય કોતું છે? કોઈ મિત્રે મોકલેલું છે કે શત્રુતું મોકલેલું છે?” સચિવપુત્રને કહ્યું—“શશિસૌમ્ય નામનો રાજા જીવિતની ઈચ્છાથી મેરક નામના પ્રતિવાસુદેવને પોતાના દંડની બદલીમાં આ સર્વ ભેટ તરીકે મોકલાવે છે.” આવાં વચન સાંભળી વાસુદેવે કોપથી કહ્યું—“શું અમારી નજર તેને દંડ મોકલાવાય? આપણે અહીં વિદ્યમાન છતાં એ વરાક મેરક કોણ માત્ર છે કે જે આ પાર્થિવોને પણ દંડ છે? આપણે તેનું પરાક્રમ અવશ્ય જોવું જોઈએ.” આ પ્રમાણે કહી વાસુદેવે હાથ ઉંચો કરી પોતાના સુભટોને કહ્યું—“આ છાવણીમાં જે દ્રવ્યદિ છે તે સર્વ બળાત્કારે ખુંચી લ્યો.” આવી આજ્ઞા થવાથી તેના સુભટો ગદા, સુદ્ગર અને દંડાદિકવડે શશિસૌમ્યરાજના સૈનિકોને ક્ષેત્રમાં વૃક્ષોની જેમ એકાએક તાડન કરવા લાગ્યા. જેમ અબળવ્યા પકડનારા આવે તેમ તે સુભટોના અકસ્માત્ આવી પડવાથી તેમના મારને નહીં સહન કરતા શશિસૌમ્ય રાજના સુભટો કાગડાની જેમ ગ્રાણુ લઈને નાસી ગયા. પછી હાથી ઘોડા અને દ્રવ્ય વિગેરે સર્વ વાસુદેવે લઈ લીધું. બળાત્કારે પારકી લક્ષ્મીનું હરણ કરવું એ ક્ષત્રિયોનો સ્વભાવજ છે.

હવે શશિસૌમ્ય રાજના માણસો પોકાર કરતા કરતા મેરકની પાસે આવ્યા અને એ હસ્તી અશ્વ વિગેરે હરણ કર્યાની વાર્તા તેને નિવેદન કરી. એ સાંભળી યમરાજની પેઠે અમર્યાદ ક્રોધ પામતો મેરક ભયંકર બ્રહ્મી ચડાવી સભા વચ્ચે જોડ્યો—“પિંડ ખાઈને ઉન્મત્ત થયેલો ગધેડો હાથીને જેમ મારે, કૌટુંબિકની સ્ત્રીને જેમ ખેડુ માણસ મારવા દોડે અને નાનો દેડકો જેમ સર્પને ચપેટો મારે, તેમ પોતાના સ્વરૂપને નહીં જાણનારા આ રૂદ્રરાજના કુમારે પોતાનાજ મૃત્યુને માટે આ કામ કરેલું છે. જેમ ક્રીડીઓને પાંખો આવે તે તેમના મૃત્યુતું કારણ થાય છે, તેમ બ્યારે પુરુષોને દૈવ પરાક્રમુખ થાય ત્યારેજ વિપરીત પુદ્ધિ થાય છે. ચોરની પેઠે મારી ભેટને હરણ કરનાર એ નવા ભત્રિજને પિતા બ્રાતા સહિત હું મારી નાખીશ.” મેરક આ પ્રમાણે કહી રહ્યા એટલે એક સચિવે કહ્યું—“હે સ્વામી! તે છોકરાઓ તો બાળક છે, તેથી તેમણે આમ કયું છે, પણ રૂદ્રરાજ આપની ચિરકાળથી સેવા કરે છે, માટે આપે તેની ઉપર કોપ કરવો યુક્ત નથી. હું ધારું છું કે આ કાર્યમાં રૂદ્રરાજની સંમતિ હશે નહીં, કેમકે આપની તરફ તેની આરાધના કરવાની જ ઈચ્છા વર્તે છે. સ્વામીના થતા કોપમાં અને નદીના પૂરમાં કોણ વચ્ચે પડે એવી શંકાથીજ રૂદ્રરાજ આ સંબંધમાં વિલંબ

સર્ગ ૩ બે] મેરક પ્રતિવાસુદેવના મંત્રીનાં વચન સાંભળી સ્વયંભૂકુમારનું કથન [૧૪૫

કરતા હોય તેમ ખરેખર જણાય છે. માટે હે દેવ ! પ્રસન્ન થાઓ, મને આજ્ઞા આપો, અને તેને અભય આપો. હું જઈને તેણે લુટી લીધી છે તે કરતાં વિશેષ ભેટ લઈ આવીશ. ”

મેરક પ્રતિવાસુદેવે તે પ્રમાણે કબૂલ કર્યું, એટલે તે મંત્રી ઉતાવળે દ્વારકામાં આવ્યો; અને ત્યાં ભદ્ર અને સ્વયંભૂકુમાર સાથે રાજસભામાં બેઠેલા રૂદ્રરાજની પાસે આવી તેણે કહ્યું— “હે નૃપતિ ! તમારા પુત્રોએ અજ્ઞાનથી આ શું કર્યું ? સ્વામીના મુખની લજ્જાએ તેના શ્વાનને પણ મરાય નહીં. હવે તે સર્વ ભેટ પાછી અર્પણ કરી દો, જેથી તમારે માથે દોષ રહેશે નહીં. તમારા પુત્રોના દોષને તેમની અજ્ઞાનતા ઢાંકી દેશે. ” મંત્રીનાં આવાં વચન સાંભળી સ્વયંભૂકુમારે કહ્યું— “હે મંત્રી ! સ્વામીલક્ષ્મી અને મારા પિતા તરફના પૂજ્યભાવથી તમે પવિત્ર બુદ્ધિવડે જે આ કહ્યું છે તે સત્ય અને ઉચિત છે, પણ બુદ્ધિથી નિરીક્ષણ કરશો તો તમને જણાઈ આવશે કે આ અમે ખુંચાવી લીધું છે, તેમાં તે મેરકનું કેટલું લઈ લીધું છે ? પણ હવે અમે તો બધી પૃથ્વી ખુંચાવી લઈશું; કારણ કે આ ભૂમિજ વીર પુરૂષોને ભોગવવા યોગ્ય છે. વળી યમરાજની પેઠે કોપ પામેલા આર્ય બલભદ્રની અને મારી ભુજાના બળને સહન કરવાને રણભૂમિમાં કોણ સમર્થ છે ? માટે એ તમારા રાજનેજ મારીને હું અર્ધ ભરતને ભોગવીશ; કીડાની જેવા બીજા ઘણા રાજ્યોને કુટવાથી શો લાભ છે ? તે મેરકે આ ભરતાઈને પોતાના ભુજાબળથી તાબે કર્યું છે તે કાંઈ તેમના પિતાનું નહતું. તેવી રીતના ન્યાયથી હવે બળવાનમાં પણ બળવાન એવા તે મારે તાબે થશે. ” આ પ્રમાણે તેનું કહેલું સાંભળી વિસ્મય પામેલા તથા ભય પામેલા એ સચિવે તત્કાળ ત્યાંથી નીકળી એકદમ મેરક પાસે આવી યથાર્થપણે તે વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યું. તેની દુઃશ્રવણી સાંભળીને ઉન્મત્ત હાથીની જેમ ક્રોધ પામેલા મેરકરાજ્યએ સૈન્યના ભારથી પૃથ્વીને કંપાવતા છતાં પ્રયાણ કર્યું

આ તરફ સ્વયંભૂ વાસુદેવે પણ રૂદ્રરાજ અને ભદ્રકુમાર સહિત ગુફામાંથી કેસરીસિંહ નીકળે તેમ દ્વારકામાંથી બહાર નીકળી પ્રયાણ કર્યું. લોકોમાં ફોલ ઉત્પન્ન કરતા એવા ભયંકર સ્વયંભૂ અને મેરક રાહુ અને વિષ્ણુની જેમ અનુક્રમે એક ઠેકાણે આવી મળ્યા. રાજના પ્રહારથી ઉઠેલા અગ્નિવડે દિગંતરને વિકરાળ કરતું તે બંને સૈન્ય વચ્ચે મહા ભયંકર યુદ્ધ પ્રવર્ત્યું. પછી સ્વયંભૂએ સર્વ શત્રુઓને ઉચ્ચાટન કરવાના મંત્રકવનિ જેવો જેનો મહા સ્વર છે એવો પાંચજન્ય નામનો શંખ પૂર્યો. એ પાંચજન્ય શંખને ધ્વનિ સાંભળવાથી મેરકના સર્વ સૈનિકો ત્રાસ પામી ગયા; કેમકે કેસરીસિંહને નાહ સાંભળીને હાથીઓ ટકી શકતા નથી. પછી પોતાના સૈનિકોને એક બાજુએ રાખી, મેરકરાજ પોતેજ રથમાં બેસીને કુકડાની જેમ સ્વયંભૂકુમારની સામે યુદ્ધ કરવા આવ્યો. ‘આપણે સૈનિકોને વૃથા સંહાર શા માટે કરાવેલો ? એમ પરસ્પર બોલતા મહા ધનુર્ધારી તે બંને વીરો એકબીજાના ધનુષ્યનું આસ્ફાલન કરવા લાગ્યા. સૂર્યમંડળને આચ્છાદન કરે એવા બાણસમૂહરૂપ વાદળને વિકુર્વી તેમાંથી બાણરૂપ

જળની વૃષ્ટિ કરતા તેઓ જાણે જયલક્ષ્મીને વિવાહમંડપ રચતા હોય તેમ જણાવા લાગ્યા. જેમ વિષવડે વિષ અને અગ્નિવડે પરાભવ કરાય તેમ તેઓ પરસ્પર ખાણવૃષ્ટિવડેજ ખાણવૃષ્ટિનું નિવારણ કરવા લાગ્યા. તે વખતે પ્રસરતા એવા હજારો ખાણરૂપ કિરણોથી જાણે ભયંકર એ સૂર્ય ઉગ્યા હોય તેવા તે દેખાવા લાગ્યા. ભાથું અને ધનુષ્યની વચમાં અલક્ષ્યપણે ગમનાગમન કરતો તેમનો હાથ ફક્ત રત્નજડિત ઉર્મિકા (વીંટી)ના તેજથીજ લક્ષ્યમાં આવતો હતો. ક્ષણવાર ભાથામાં અને ક્ષણવાર ધનુષ્યની પળયમાં આવી પડતો તે અતિ ચાલાક વીર પુરૂષોનો હાથ જાણે એ રૂપને ધારણ કરતો હોય તેમ શોભતો હતો. એ પ્રમાણે યુદ્ધ કરતાં ખાણ-યુદ્ધવડે તે સ્વયંભૂને અજ્યય ધારી મેરકરાજ્યે કલ્પાંત કાળનો પવન જેમ પર્વતોનો શિખરોની વૃષ્ટિ કરે તેમ ગદાદિક અસ્ત્રોની તેના ઉપર વૃષ્ટિ કરવા માંડી, દષ્ટિવિષ સર્પની વિકરાળ દષ્ટિજવાળાઓથી જેમ વસ્તુમાત્ર ભસ્મ થઈ જાય તેમ સ્વયંભૂએ તેની સામે પ્રતિઅસ્ત્રો નાખીને તે અસ્ત્રો ભસ્મપ્રાય નિઃસાર કરી દીધાં. રણસમુદ્રનો પાર પામવાની ઇચ્છાવાળા મેરકે છેવટે ચક્રનું સ્મરણ કર્યું, એટલે તત્કાળ શીકારીના હાથમાં જેમ પક્ષી આવે તેમ ચક્ર તેના હાથમાં આવીને ઊભું રહ્યું. તેને આવેલું દેખીને મેરકે ગર્વથી સ્વયંભૂને કહ્યું—“અરે ભદ્ર! આટલી વાર કીડામાત્ર યુદ્ધ કરીને મેં તને સુલટ બનાવ્યો છે, પણ હવે આલ્યો જા, નહીં તો આ ચક્ર તારૂં મસ્તક છેદશે. વળી તસ્કરને ને કાગડાને નાસવામાં શી લજ્જા આવે તેમ છે ?” સ્વયંભૂએ કહ્યું—“અરે મૂઠ! જો આવું તારૂં કીડાયુદ્ધ હોય તો કોપયુદ્ધ કેવું હશે તે જોવાને જ હું આવ્યો છું, માટે તે બતાવ. શત્રુઓની લક્ષ્મીને ખુંચાવી લેનાર વીર પુરૂષો જો તસ્કર કહેવાતા હોય તો પ્રથમ તુંજ તસ્કર છે, કારણ કે તને આ રાજ્ય લક્ષ્મી કેણે આપી છે ? કદાપિ તારે આ ચક્ર મૂકી દઈને પણ અદ્યાપિ નાસી જવું હોય તો નાસી જા; કેમકે તારી જેવા તસ્કરને અને કાગડાને નાસી જવામાં કાંઈ લજ્જા નથી. અથવા એમ નહીં તો આ ચક્રને સત્વર મારી ઉપર છોડી દે; એનું પણ બળ જોતો જા, અન્યથા મરણ પામ્યા પછી તને પશ્ચાન્તાપ થશે.”

સ્વયંભૂનાં આવાં વચન સાંભળીને કોપ પામેલા મેરકે જાણે ખીજે મંગળગ્રહ હોય તેવું અને જવાળાના સમૂહથી વિકરાળ એવું ચક્ર આકાશમાં ભમાડીને તેના ઉપર મૂક્યું. જેમ કાંસાના તાળ સાથે કાંસાનો તાળ મળે તેમ તે ચક્ર આવીને વાસુદેવની છાતીમાં દ્રવરીતે અથડાયું, તેથી ચક્રના અગ્રભાગના આઘાતવડે ચપળ નેત્રવાળા થયેલા સ્વયંભૂ કુમાર મદિરામત્ત પુરૂષની જેમ રથમાં મૂરછાં આઈને પડયા. ‘વત્સ! સાવધ થાઓ, સાવધ થાઓ’ એમ ઘોલતા બંધુપ્રિય બલભદ્રે નેત્રમાં અશ્રુ લાવી તેમને પોતાના ઉત્સંગમાં લીધા. પોતાના પ્રિયબંધુના અશ્રુજળવડે સિંચન થયેલા સ્વયંભૂ વાસુદેવ તરતજ સંજ્ઞા મેળવી ‘ઊભો રહે, ઊભો રહે’ એમ શત્રુ પ્રત્યે ઘોલતા બેઠા થયા. પ્રકુલ્લિત થયેલા નેત્રવડે પોતાના સુભટોથી જોવાતા સ્વયંભૂ કુમારે, જાણે શત્રુઓનું કાળચક્ર હોય તેવું તે ચક્ર હાથમાં લઈ મેરકને કહ્યું—“અરે મેરક! હવે અસ્ત્રોના સર્વસ્વરૂપ આ ચક્ર અને આ તારૂં જીવિત સર્પના માથાના

મહિની જેમ હવે ગયેલું જેતાં છતાં પણ હજુ તું કેને આધારે ભલો રહ્યો છે? માટે અહાંથી સત્વર ચાલ્યો જા, રણભૂમિમાંથી નાસી જતાં શત્રુઓને આ સ્વયંભૂ હણશે નહીં.” મેરકે કહ્યું—“તું પણ એ ચક્રને છોડી તેનું યજ્ઞ બેઈ લે, કેમકે જે સ્ત્રી પોતાના સાચા પતિની થઈ નહીં, તે સ્ત્રી ઉપપતિ (બર)ની શી રીતે થશે?” આ પ્રમાણે મેરકે કહ્યું, એટલે વાસુદેવે તે ચક્ર આકાશમાં લમાડીને તેની ઉપર મૂક્યું; તેણે તત્કાળ મેરકના મસ્તકને લીલામાત્રમાં છેદી નાંખ્યું. તે વખતે સ્વયંભૂના ઉપર આકાશમાંથી પુષ્પવૃષ્ટિ પડી, અને મેરકનું થડ પૃથ્વી ઉપર પડ્યું, મેરકનો આશ્રય કરી રહેલા રાજાઓએ તત્કાળ સ્વયંભૂ પાસે આવીને તેના આશ્રય લીધો. એ યુદ્ધયાત્રા એક બીજા વરદાનરૂપ થઈ પડી. પછી દિશાઓના ચક્રને વિજય કરનારું એ ચક્ર દક્ષિણ ભુજમાં ધારણ કરીને સ્વયંભૂ વાસુદેવે દક્ષિણ સરતાદ્વારને સાધી લીધું. જયલક્ષ્મીના સ્થાન થઈને તેઓ દિગ્ધ્યાત્રામાંથી પાછા ફર્યા. નવોઠાં સમાન ભરતાદ્વારની લક્ષ્મી સાથે સ્વેચ્છાએ કીડા કરતા સ્વયંભૂ કુમારે માર્ગમાં ચાલતાં મગધદેશમાં એક મોટી શિલા બેઈ; એ શિલા કોટી પુરૂષોએ ઉપાડવા યોગ્ય અને પૃથ્વીનો બાણે કપાલપુટ હોય તેવી દેખાતી હતી. સર્પરાજ જેમ પૃથ્વીને ઉપાડે તેમ વાસુદેવે વામબાહુથી તેને છાતી સુધી ઉંચી કરી અને પરાકર્મી પુરૂષોને આશ્રય પમાડી પાછી તે શિલા ત્યાંજ મૂકી. ત્યાંથી કેટલેક દિવસે તે દ્વારકામાં આવ્યા. ત્યાં રૂદ્રરાજાએ, ભદ્રબલદેવે અને બીજા રાજાઓએ મળીને સ્વયંભૂ કુમારને ઉત્સવ રહિત અર્દ્રચક્રીપણાનો અભિષેક કર્યો.

હવે બે વર્ષ પર્યંત છન્નસ્થપણે વિહાર કરી વિમળનાથ પ્રભુ સહસ્રાચ્રવન નામના દીક્ષા-ઉદ્યાનમાં ફરીવાર આવ્યા. ત્યાં જંબૂવૃક્ષ નીચે અપૂર્વકરણના કમથી ક્ષપકશ્રેણિમાં આરૂઠ થયેલા પ્રભુના ઘાતીકર્મ નાશ પામ્યાં, જેથી પોષ માસની શુકલ પક્ષીને દિવસે ઉત્તરાભાદ્રપદ નક્ષત્રમાં છકૂ તપ યુક્ત પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ત્યાં દેવતાઓએ રચેલા સમવસરણમાં બેસી પ્રભુએ દેશના આપી. મંદર વિગેરે સત્તાવન તેમને ગણધરો થયા. તેમના તીર્થમાં મયૂરના વાહનવાળો, ઉનવળ વર્ણવાળો, દક્ષિણ તરફની છ ભુજાઓમાં ફલ, ચક્ર, ઈપુ, ખરૂગ, પાશ અને અક્ષસૂત્ર અને વામબાહુની છ ભુજાઓમાં નકુલ, ચક્ર, ધનુષ્ય, ફલક, વસ્ત્ર અને અભયને ધારણ કરનારો પહુસુખ નામે યક્ષ શાસનદેવતા થયો, તથા હરિતાળના જેવા વર્ણ-વાળી, પદ્મ ઉપર બેઠેલી, દક્ષિણ ભુજામાં બાણ અને પાશને ધરનારી અને વામ ભુજામાં કોઈડ તથા નાગને રાખનારી વિહિતા નામે શ્રી વિમલનાથ પ્રભુની શાસનદેવી થઈ.

તે યક્ષ અને દેવી નિરંતર જેમની સમીપે રહેલા છે એવા જગદ્ગુરૂ વિહાર કરતા કરતા એકદા દ્વારકા નગરીના પરિસર ભાગમાં પધાર્યા. ઈદ્રાદિક દેવોએ ત્યાં સાતસો ને વીશ ધનુષ્ય ઉંચા અશોકવૃક્ષ યુક્ત સમવસરણ રચ્યું. પ્રભુએ પૂર્વદ્વારવડે તેમાં પ્રવેશ કરી આહાંતી સ્થિતિને પાળતાં તે ચૈત્યવૃક્ષને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, અને તેરમા ધર્મચક્રી વિમલનાથે “તીર્થાય નમ.” એમ કહી પૂર્વદિશાની સન્મુખના સિંહાસનને અલંકૃત કર્યું. પછી સાધુઓ,

સાધ્વીઓ, દેવતાઓ, દેવીઓ, નારીઓ અને નરો યથાયોગ્ય દ્વારે પેસી પોતપોતાને યોગ્ય સ્થાનકે બેઠા. તે વખતે રાજપુરૂષોએ સત્વર દ્વારકામાં જઈ પ્રભુના સમવસરણની વાર્તા વાસુદેવને જણાવી. હર્ષ પામેલા સ્વયંભૂએ પ્રભુના આગમનને કહેનારા પુરૂષોને પારિતોષિકમાં સાડાખાર કેટી સોનેયા આપ્યા. પછી સ્વયંભૂ વાસુદેવે ભદ્ર બલદેવની સાથે ભદ્રના એક કારણરૂપ સમવસરણ પાસે આવી તેમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં ભગવંતને પ્રદક્ષિણા દર્શ, પ્રણામ કરીને ભદ્ર સહિત ઈંદ્રની પાછળ બેઠા. પછી ઈંદ્ર, વાસુદેવ અને બલદેવે ફરી પ્રણામ કરી અંજલિ ભેડી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાને આરંભ કર્યો.

“હે દેવ! વર્ષાકાળના જળથી પૃથ્વીના કાદવની જેમ તમારા દર્શનથી આ જગતના ‘પ્રાણીઓતું’ સાંસારિક દુઃખ નાશ પામ્યું છે. હે સ્વામિન્! તમારા દર્શનના કારણરૂપ આજને ‘દિવસ ઘણો પવિત્ર છે કે જેમાં દુષ્કર્મથી મલિન એવા અમે નિર્મળ થઈશું. અમારી દ્રષ્ટિ-ઓએ શરીરનાં સર્વ અંગોમાં રાજપણું પ્રાપ્ત કરેલું હતું’, તેઓએ આજ તમારું દર્શન પ્રાપ્ત કરી પોતાની બરાબર શુદ્ધિ કરેલી છે. તમારા ચરણના સંપર્કથી આ ભરતક્ષેત્રની ભૂમિ પવિત્ર થઈ ગઈ છે, તો તમારા દર્શન તેઓના પાપને નાશ કરે તેમાં શું કહેવું? હે પ્રભુ! ધ્રુવક પક્ષીઓની જેમ મિથ્યાદષ્ટિ પુરૂષોને તમારું દર્શન કેવળજ્ઞાનરૂપ સૂર્યના પ્રકાશના અભાવનુંજ કારણ થશે. તમારા દર્શનરૂપ અમૃતપાનવડે જેમના શરીર ઉચ્છ્વાસ પામેલા છે એવા ‘પ્રાણીઓના’ કર્મબંધ આજે અવશ્ય તુટી જશે. વિવેકરૂપી દર્પણને સાફ કરવામાં તત્પર અને કલ્યાણ વૃક્ષના બીજ જેવા તમારા ચરણનાં રજકણો અમોને પવિત્ર કરો. હે સ્વામિન્! અમૃતના ગંદૂષ જેવા તમારાં દેશનાવચનેા સંસારરૂપ મરૂદેશમાં મગ્ન થયેલા અમોને સ્વસ્થ કરવાને માટે થાઓ.’

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી તેઓ વિરામ પામ્યા, એટલે વિમલનાથ પ્રભુએ નિર્મળ ધર્મ-દેશના આપવાને આરંભ કર્યો.

“અકામ નિર્જરારૂપ પુણ્યથી પ્રાણીને સ્થાવરપણાથી ત્રસપણુંકે તિર્યંચ પચૈદ્રિપણું માંડ માંડ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમાં પણ ન્યારે કર્મની લાઘવતા થાય ત્યાર પછી માનુષ્ય જન્મ, આર્યદેશ, ઉત્તમ કુળ, સર્વ ઈંદ્રિયોતું પાટવ અને દીર્ઘ આયુષ્ય કથંચિત મેળવાય છે. તે કરતાં પણ વિશેષ પુણ્ય હોય તો ધર્મકથક ગુરૂની ભેગવાઈ અને શાસ્ત્રનું શ્રવણ તથા તેમાં શ્રદ્ધા એટલાં વાનાં પ્રાપ્ત થાય છે, પણ તેમાં તત્ત્વનિશ્ચયરૂપ ઓધિરત્ન પ્રાપ્ત થવું ઘણું દુર્લભ છે. જિનપ્રવચનમાં જેવું ઓધિરત્ન અત્યંત દુર્લભ છે તેવું રાજપણું, ચક્રવર્તીપણું મેળવવું દુર્લભ નથી. સર્વ જીવોએ પૂર્વે અનંતવાર સર્વ લાવો પ્રાપ્ત કરેલા હશે, પણ ન્યાં સુધી આ સંસારમાં તે જીવોતું પરિભ્રમણ જેવામાં આવે છે, ત્યાં સુધી તેઓએ કદિ પણ ઓધિરત્નની પ્રાપ્તિ કરેલી જણાતી નથી. સર્વ પ્રાણીઓને આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તન થઈ ગયાં છે, પરંતુ ન્યારે છેલ્લી અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તન

“સંસાર અવશેષ રહે ત્યારે સર્વ કર્મોની સ્થિતિ એક કોટાકોટી સાગરોપમથી ઓછી થયા-
 “પ્રવૃત્તિકરણવડે કરીને કોઈ પ્રાણી અંશિલેદ થવાથી ઉત્તમ યોધિને પામે છે. કેટલાએક જીવો
 “યથાપ્રવૃત્તિ કરણ કરવાથી તે અંશિના સીમાડા ઉપર પ્રાપ્ત થયા હોય, તોપણ ત્યાંથી સીદા-
 “ઈને પાછા વળે છે અને પાછા સંસારમાં ભમે છે. કુશાસ્તુનું શ્રવણ, મિથ્યાદષ્ટિનેા સમાગમ,
 “નહારી વાસના અને પ્રમાદ કરવાની ટેવ એ સમકિતપ્રાપ્તિની સામે થનારા શત્રુઓ છે. બ્લે
 “કે ચારિત્રની પ્રાપ્તિ પણ દુર્લભ કહેલી છે પણ બ્લે યોધિની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તો તે સફળ
 “છે, અન્યથા નિષ્ફળ છે. અલભ્ય પ્રાણીઓ પણ ચારિત્ર શ્રદ્ધ કરીને નવમા ઐવેયક સુધી
 “ઉત્પન્ન થાય છે, પણ યોધિ વિના તેઓ મોક્ષપદને પામી શકતા નથી. ચક્રવર્તી પણ
 “યોધિરત્નની પ્રાપ્તિ વિના રાંક જેવો છે, અને યોધિરત્નને પ્રાપ્ત કરનારો રાંક હોય તો
 “પણ તેનાથી અધિક છે. જેઓને યોધિરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ હોય છે તેઓ કદિ પણ આ
 “સંસારમાં રાગ કરતા નથી, પણ મમતા રહિત થઈને સુકૃતપણે સુકૃતમાર્ગનેજ લજે છે.”

પ્રભુની આવી દેશના સાંભળીને ઘણા લોકોએ દીક્ષા લીધી, સ્વયંભૂ વાસુદેવ સમકિત
 પામ્યા, અને બલભદ્રે શ્રાવકપણું સ્વીકાર્યું. બ્યારે પ્રથમ પોરથી પૂર્ણ થઈ ત્યારે પ્રભુ દેશનાથી
 વિરામ પામ્યા. પછી મંદર ગણુધરે તેવીજ રીતે દેશના આપી. બીજી પોરથી બ્યારે પૂર્ણ થઈ
 ત્યારે તેમણે પણ દેશના પૂર્ણ કરી. પછી ઇંદ્ર, વાસુદેવ તથા બલભદ્ર વિગેરે પોતપોતાને
 સ્થાનકે ગયા; અને લોકોના ઉપર અનુશ્રદ્ધ કરવાની ઈચ્છાથી વિમળપ્રભુએ પુર, ગ્રામ, ખાણ
 અને દ્રોણસુખ વિગેરેમાં વિહાર કર્યો. અડસઠહજાર મહાત્મા સાધુઓ, એકલાખ ને આઠસો
 સાધવીઓ, અગ્યારસો ચૌદ પૂર્વધારી, ચારહજાર ને આઠસો અવધિજ્ઞાની, પાંચહજાર ને પાંચસો
 મનઃપર્યવજ્ઞાની, તેટલાજ કેવળજ્ઞાની, નવહજાર વૈક્રિય લગ્ધિવાળા, બે લાખ ને આઠ હજાર
 શ્રાવકો અને ચાર લાખ અને ચૌત્રીશ હજાર શ્રાવિકઓ-એટલો પરિવાર કેવળજ્ઞાન પછી બે
 વર્ષે ઉણા પંદરલાખ વર્ષ સુધી પૃથ્વીમાં વિહાર કરતા વિમળનાથ પ્રભુને થયો. પછી પોતાને
 નિર્વાણકાળ નજીક આવેલો જાણી પ્રભુ સંમેતશિખર પર્વતે પધાર્યા, અને ત્યાં છ હજાર સાધુ-
 ઓની સાથે અનશન વ્રત શ્રદ્ધ કર્યું. એક માસનું અનશન પાળી આષાઠ માસની કૃષ્ણ
 સપ્તમીએ ચંદ્ર પુષ્પ નક્ષત્રમાં આવતાં, તે સર્વે મુનિઓની સાથે પ્રભુ અવ્યયપદને પ્રાપ્ત
 થયા. પછી ઇન્દ્રાદિક દેવતાઓએ ત્યાં આવીને પ્રભુનો અને બીજા મુનિઓનેા નિર્વાણ મહિમા
 કર્યો. પંદરલાખ વર્ષ કૌમાર વયમાં, ત્રીશલાખ વર્ષ પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવામાં અને પંદરલાખ
 વર્ષ વ્રતમાં-એમ સર્વ મળીને સાઠલાખ વર્ષનું પ્રભુનું આયુષ્ય સંપૂર્ણ થયું હતું. શ્રી વાસુ-
 પૂજ્ય પ્રભુના નિર્વાણ પછી ત્રીશ સાગરોપમ ગયા ત્યારે શ્રી વિમળનાથ પ્રભુનેા નિર્વાણકાળ થયો.

સ્વયંભૂ વાસુદેવે આશ્ચર્યકારી ઐશ્વર્યના મદથી વિવેક રહિત થઈને અનેક કૂર કર્મો
 કર્યાં, જેથી પોતાનું સાઠલાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી તે તે પ્રકારનાં માઠાં કર્મોથી છટ્ટી
 નરકભૂમિમાં ગયા. બારહજાર વર્ષ કુમારપણામાં, તેટલાજ મંડલિકપણામાં, નેવું વર્ષ દિવ્ય-

જયમાં અને ઝોગણુસાઠ લાખ પંચોતેર હજાર નવસો ને દશ વર્ષ રાજ્યમાં, એમ સર્વ મળી સાઠલાખ વર્ષનું તેમનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું હતું.

પોતાના બંધુના મૃત્યુ સંગંધી વિપત્તિના શોકથી વિરક્ત થયેલા ભદ્ર બલદેવ મુનિચંદ્ર મુનિની પાસે વ્રત ગ્રહણ કરી, પાંસઠલાખ વર્ષનું પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, કાળધર્મ પામીને પરમપદને પ્રાપ્ત થયા.

શ્યાચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિવિરચિતે ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષચરિતે મહાકાવ્યે
ચતુર્થે પર્વણિ શ્રીવિમલ્માયસ્વયંભૂમદ્રમેરકચરિત્ર
વર્ણનો નામ તૃતીયઃ સર્ગઃ ॥ ૩ ॥

સર્ગ ૪ થો.

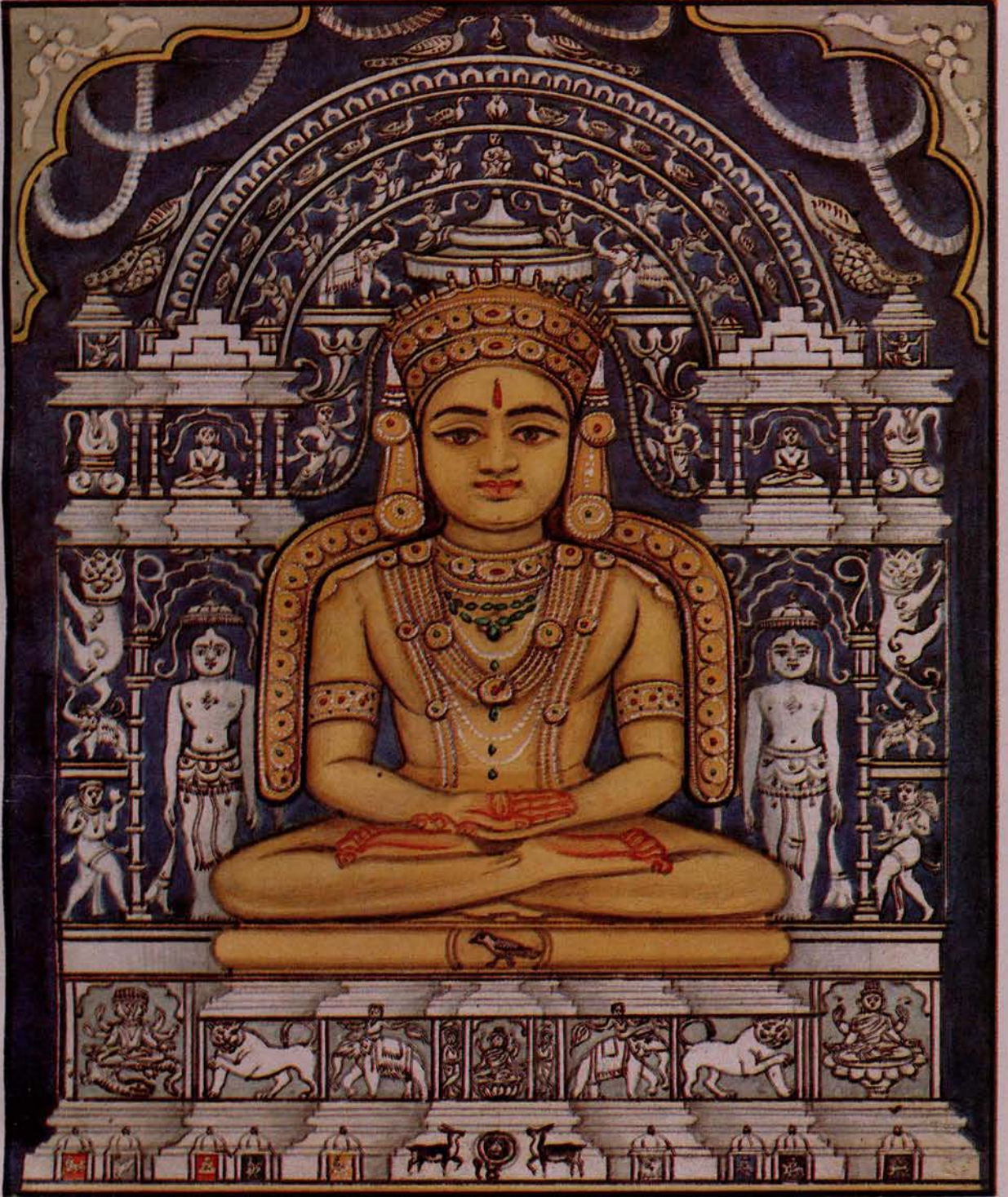
શ્રી અનંતનાથ ચરિત્ર

આ સંસારમાં પણ મોક્ષની પેઠે પ્રાણીઓને અનંત સુખ આપનારા તેમજ જેમણે અનંત ચતુષ્થયને સિદ્ધ કરેલા છે એવા શ્રી અનંતનાથ ભગવાન તમારી રક્ષા કરો. અપાર સંસારરૂપ સમુદ્રને તરવામાં વહાણની જેવું તે શ્રી અનંતનાથ ભગવંતનું ચરિત્ર હવે કહેવામાં આવે છે.

ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં પ્રાગ્વિદેહ ક્ષેત્રના ઐરાવત નામના વિજયને વિષે અરિષ્ટા નામે એક મોટી નગરી છે. તેમાં શત્રુઓના રથવાળા સૈન્યના રથવ્યૂહને સખલના કરવામાં ગિરિ સમાન પદ્મરથ નામે મહારથી રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેમણે શર્વ શત્રુઓનો વિજય કરી બધી ઋદ્ધિ સાધી હતી, તથાપિ મોક્ષલક્ષ્મીને સાધવામાં ઉત્સુક થવાથી તે સર્વને તૃણસમાન ગણવા લાગ્યા. તેઓ ઉદ્યાનમાં વિહારલીલા, વાપિઓમાં જલક્રીડા, ગાંધર્વોના સંગીતનું અવલોકન, હાથીથોડા વિગેરે વાહનોની વિચિત્ર ગતિનું દર્શન, વસંતના તથા કૌમુદીના મહોત્સવ જેવા ક્રીડાઉત્સવનું નિરીક્ષણ, નાટકાદિક દશ રૂપકના અભિનયનો ઉત્સવ, સ્વર્ગના વિમાન જેવા મહેલોમાં નિવાસ અને વિચિત્ર વસ્ત્રના વેષ, અંગરાગ અને આભૂષણનું ધારણ-એ સર્વ માત્ર લોકરીતિને અનુસરીને અનુભવતા હતા, પણ રાગપૂર્વક કાંઈ પણ અનુભવતા નહોતા.

આ પ્રમાણે કેટલોએક કાળ ઉલ્લંઘન કરી છેવટે એ વિવેકી રાજાએ ચિત્તરક્ષ નામના

॥ श्री अनंतनाथ ॥

स्वयंभूरमणस्पर्द्धि-करुणारसवारिणा ।

अनन्तजिदनन्तां वः प्रयच्छतु सुखश्रियम् ॥१४॥

ગુરૂના ચરણમાં જઈ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી અહંતની ભક્તિ વિગેરે સ્થાનેના આરાધનવડે તીર્થંકરનામકર્મ ખાંધી, મૃત્યુ પાત્રી પ્રાણ્વત દેવલોકમાં પુષ્પોત્તર વિમાને દેવતા થયા.

આ જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણ ભરતાદ્વારે વિષે ઈક્ષ્વાકુવંશરૂપ પર્વતની ભૂમિમાં અયોધ્યા નામે ઉત્તમ નગરી છે. આસપાસ રહેલી નિર્મળ સ્વચ્છ જળવાળી ખાઈના મંડલથી રતિ વખતે જેની કેશવેણી છુટી ગઈ હોય તેવી રમણીના જેવી તે નગરી શોભતી હતી. તેમાં સારા નિબંધ અને પ્રવેશવાળા, ઉત્તમ સંધિવાળા, અર્થવાળા અને સારી ભૂમિકાવાળા શ્રીમતોનાં મંદિરો નાટકની જેમ દીપતાં હતાં. તે ગૃહોની ઉપરની ભૂમિ ઉપર આવેલી સોનાની જળીઓ, બધે પ્રયેક ગૃહલક્ષ્મીના મુગટ હોય તેવી પ્રકાશતી હતી. તેમાં રહેલાં દેરાસરોમાં અહંત પ્રભુની પૂજાનાં પુષ્પોના ગંધને વહન કરનારો પવન, અમૃતના પાનની જેમ લોકોના તાપને હરી લેતો હતો.

તે અયોધ્યા નગરીમાં અતિશય પરાક્રમવડે સિંહ જેવો અને નરસિંહોમાં અગ્રેસર સિંહસેન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. પોતાનું કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છાથી જેમ ઈષ્ટ દેવની સમીપે ધરે તેમ ઘણા રાજાઓ ભક્તિવડે તેને ઉત્તમ ભેટણાં આપતાં હતાં કિરણોથી ચંદ્રની જેમ ગુણીજનોમાં અગ્રણી એ રાજા પોતાના ઉજવળ ગુણોથી સર્વ જગતને પ્રસન્ન કરતો હતો. યોગ્યતામાં વિચક્ષણ એવો એ રાજા, સેવા કરવાને આવતા રાજપુત્રોની જેમ ધર્મ, અર્થ અને કામને સૌ સૌની યોગ્યતા પ્રમાણે ધારણ કરતો હતો. તેને ધર્મની નિવાસભૂમિ અને શીળ તથા યશવડે શોભતી સુયશા નામે એક રાણી હતી. ત્રણ જગતને પવિત્ર કરનાર ગંગાની જેમ માતાના, પિતાના અને શ્વસુરના કુળને એ પવિત્ર કરતી હતી. તેના મુખનો પ્રતિનિધિ ચંદ્ર હતો, કમળ તેના નેત્રોનો અનુજ બંધુ હતો, શંખ તેના કંઠનું ચિત્ર હતો, કમળનાળ તેની બે ભુજાઓનો મિત્ર હતો, કળશ તેના સ્તનનો કુટુંબી હતો, વિહર તેની નાભિનો પુત્ર હતો, તેના નિતાંબનું પ્રતિબિંબ નદીના કાંઠાની ભૂમિ હતું, કદળી તેના ઉડ્ડી નાની બહેન હતી, અને કમળ તેના ચરણનું અનુચર હતું. સર્વ અંગોમાં રમણિક એ સુંદરીનું શું શું અતિશય રમ્ય નહોતું ?

આ તરફ પ્રાણ્વત દેવલોકમાં પદ્મરથ રાજાના જીવે સુખમગ્ન થઈ પોતાનું ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળું સર્વ આયુષ્ય નિર્ગમન કર્યું. ત્યાંથી શ્રાવણ માસની કૃષ્ણ સપ્તમીએ ચંદ્ર રેવતી નક્ષત્રમાં આવતાં વ્યવીને તે સુયશા રાણીના ઉદરમાં અવતર્યા. તે વખતે સુખે સૂતેલા દેવીએ રાત્રીના અવશેષ કાળે અહંતજન્મને સૂચવનારાં હસ્તી વિગેરે ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોયાં. પછી અનુક્રમે વૈશાખ માસની કૃષ્ણ ત્રયોદશીને દિવસે પુષ્ય નક્ષત્રમાં સુયશા દેવીએ સીંચાણા (બાજ) પક્ષીના ચિન્હવાળા સુવર્ણવર્ણી કુમારને જન્મ આપ્યો. ઉર્ધ્વલોકમાંથી, અધોલોકમાંથી અને રૂચક દ્વીપથી છાપન દિક્કુમારીઓએ આવી પ્રભુનું સૂતિકાકર્મ કર્યું. તરતજ સૌધર્મ કલ્પનો ઈંદ્ર ત્યાં આવ્યો અને પ્રભુને પ્રણામ કરી, હાથમાં લઈ, આકાશમાર્ગે મેરૂપર્વતના મસ્તક પર ગયો.

ત્યાં અતિપાંડુકળલા નામની શિલા ઉપર ઉત્સંગમાં પ્રભુને રાખી સિંહાસન પર તે બેઠો. પછી અચ્યુત વિગેરે ત્રેસઠ ઈંદ્રો ત્યાં આઠ્યા, અને તીર્થજળ મંગાવીએ અનુક્રમે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. પછી જાણે પ્રભુના ભારને વહન કરવાનો મોટો શ્રમ લાગ્યો હોય તેમ શક ઈંદ્રે મોટા સારવાળા એ પ્રભુને ઈશાન ઈંદ્રના ઉત્સંગમાં બેસાર્યા, અને પોતે સ્કાટિકના ચાર વૃષભને વિકુવી, તેમના શૃંગમાંથી નીકળતા જળવડે પ્રભુને સ્નાત્ર કરાવ્યું. પછી દેવદૂબ્ય વસ્ત્રવડે પ્રભુના અંગને લૂંછી, ચંદનાદિકથી વિલેપન અર્ચન કરી અને આરાત્રિક ઉતારી સૌધર્મપતિએ નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરી.

“હે નાથ! જેઓ તમારી આગળ ભૂમિપર આજોટી પૃથ્વીના રજથી વ્યાપ્ત થાય છે “તેઓને ગોશીર્ષચંદનનો અંગરાગ દુર્લભ નથી. જેઓ લક્ષ્મિવડે એક પુષ્પ પણ તમારા “મસ્તક પર ચડાવે છે તેઓ મસ્તક પર છત્ર ધારણ કરીને નિરંતર વિચરે છે. તમારા “અંગ ઉપર જેઓએ એકવાર પણ અંગરાગ કર્યો હોય તેઓ દેવદૂબ્ય વસ્ત્રને ધારણ “કરનારા થાય તેમાં કાંઈ પણ શંકા નથી. જેઓ તમારા કંઠઉપર એકવાર પણ પુષ્પમાળા “ધરે છે તેઓના કંઠ ઉપર દેવતાની સ્ત્રીઓની ભુજલતાઓ વીંટાઈ વળે છે. જેઓ તમારા અતિ નિર્મળ ગુણોનું એકવાર પણ વર્ણન કરે તેઓ આ લોકમાં અતિશયવાન થઈ દેવતાઓની “સ્ત્રીઓથી ગવાય છે. જેઓ ચાડ ચતુરાઈથી તમારી આગળ નૃત્યાદિક ચેષ્ટા કરે છે તે “ઓને ઐરાવત હાથીના સ્કંધ ઉપર આસન મળવું દુર્લભ નથી. હે દેવ! જેઓ રાત્રીદિવસ “તમારા પરમાત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન કરે છે તેઓ હમેશાં આ લોકમાં સર્વને ધ્યાન કરવા યોગ્ય “થાય છે. હે પ્રભુ! તમને સ્નાત્ર, અંગરાગ, નેપથ્ય ને આભૂષણ વિગેરે ધારણ કરાવવામાં “તમારા પ્રસાદથી હમેશાં મારો અધિકાર રહો.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી પ્રભુને લઈ સુચશા દેવીની પાસે આવી તેમના પડખામાં બેમ હતા તેમ ઈંદ્રે મૂક્યા. પછી નંદીશ્વર દ્વીપે જઈ શાશ્વત અર્હંતની પ્રતિમાનો અઠ્ઠાઈઉત્સવ કરી, શક તથા બીજા ઈંદ્રો પોતપોતાને સ્થાને ગયા. જ્યારે પ્રભુ ગર્ભમાં હતા તે વખતે પિતા સિંહસેને શત્રુઓના અનંત બળને જીત્યું હતું, તેથી તે પ્રભુનું અનંતજીવ એવું નામ પાડ્યું. યોગી જેમ ધ્યાનામૃતનું પાન કરે તેમ સ્તનપાન નહીં કરનારા પ્રભુ પોતાના અંગુ- ઠામાંથી અમૃતનું પાન કરતા મોટા થવા લાગ્યા. અનુક્રમે ચંદ્રની પેઠે બાલ્યવય જીવંધન કરી પચાસ ધનુષ્યની જાંચી કાયાવાળા પ્રભુ યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. માર્ગના વિશ્રામસ્થાને વટેમાર્ગુ જેમ ત્યાગણુદ્ધિએ અંગીકાર કરે તેમ ત્યાજ્યપણુનો નિશ્ચય કરી અનંતનાથે પિતાની આજ્ઞાથી સ્ત્રીને પરિગ્રહ (પાણ્ડિગ્રહણ) સ્વીકાર્યો, અને સાડાસાત લાખ વર્ષો વીત્યા પછી પિતાના ઘણા આગ્રહથી પ્રભુએ રાજ્યભાર ગ્રહણ કર્યો. પછી પંદર લાખ વર્ષ સુધી પૃથ્વીનું પાલન કર્યા બાદ સિંહસેનના કુમાર અનંતનાથના મનમાં દીક્ષા લેવાનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો. તત્કાળ સારસ્વતાદિક લોકાંતિક દેવતાઓએ બ્રહ્મદેવલોકમાંથી આવી ‘હે નાથ! તીર્થ પ્રવર્ત્તવો’

એમ કહ્યું. પછી ઇંદ્રની આજ્ઞાથી કુબેરે પ્રેરેલા જૂલક દેવતાઓએ પૂરેલા ધનવડે પ્રભુએ વાર્ષિક દાન આપ્યું. તે દાનને અંતે સંસારનો અંત કરવાને ઇચ્છતા પ્રભુને સુર, અસુર અને રાજાઓએ આવી દીક્ષાભિષેક કર્યો. પછી વિચિત્ર વેષે, વસ્ત્ર તથા માળાને ધારણ કરી જગત્પતિ સાગરદત્તા નામે ઉત્તમ શિખિકામાં આરૂઢ થયા. શકાદિક ઇંદ્રોએ જેમની ઉપર છત્ર, ચામર અને પંખા ધારણ કર્યાં છે એવા પ્રભુ તે શિખિકાવડે સહસ્રાબ્રવન નામના ઉદ્યાનમાં આવ્યા.

તે ઉદ્યાન જાણે જતી આવતી ખેચરની સ્ત્રીઓ હોય તેવી હિંચકા ખાવામાં આસક્ત થયેલી નગરની ચતુર સ્ત્રીઓથી આકુળવ્યાકુળ થઈ રહ્યું હતું. તેમાં નવીન પદ્મવેથી રાતા થઈ ગયેલા અને ભ્રમરરૂપ કેશને ઉછાળતા અશોકવૃક્ષો જાણે મધુપાનવડે મત્ત થઈ ઘુમતા હોય તેમ જણાતા હતા. કીડાથી શ્રાંત થયેલી નગરસ્ત્રીઓના સર્વ શ્રમને હરણ કરતા અને ઉંચા પદ્મવને ફેરવતા આમ્રવૃક્ષો જાણે પંખો લઇને વીંજતા હોય તેમ દેખાતા હતા. જાણે વસંતલક્ષ્મીની કર્ણિકાઓ હોય તેવા કર્ણિકારનાં પુષ્પોથી અને જાણે સુવર્ણનાં તિલક હોય તેવાં કાંચનવર્ણીં તિલક વૃક્ષવડે એ ઉદ્યાન ઘણું સુંદર લાગતું હતું. કૌકિલાના અવાજથી જાણે પ્રભુને સ્વાગત આપતું હોય તેવા એ ઉદ્યાનમાં ઉત્સુક થઇને જેમ જગત્તા મનમાં પ્રવેશ કરે તેમ જગત્પતિ પ્રભુએ પ્રવેશ કર્યો. પછી ઇંદ્રના હાથના ટેકાવડે સાગરદત્તા નામની શિખિકામાંથી ઉતરી પ્રભુએ અલંકાર વિગેરેનો ત્યાગ કર્યો; અને વૈશાખ માસની કૃષ્ણ ચતુર્દશીએ દેવતી નક્ષત્રમાં અપરાહ્નકાળે છકૂતપ કરી એક હજાર રાજાઓની સાથે દીક્ષા લીધી. પછી સર્વ ઇંદ્રાદિક દેવતાઓ પ્રભુને વંદના કરી કૃતકાર્ય થઈ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

ખીજે દિવસે વર્હમાન નગરમાં વિજયરાજના મંદિરને વિષે ચૌદમા અર્હંતે પરમ અન્નવડે પારણું કર્યું. ત્યાં દેવતાઓએ વસુધારાદિક પાંચ દિવ્ય કર્યાં, અને પ્રભુના ચરણન્યાસને ઠેકાણે વિજયરાજએ એક રત્નમય પીઠ કરાવી. પછી કપટ રહિત એવા છન્નસ્થ પ્રભુ તે સ્થાનથી નીકળી પરિપહ સહન કરતા કરતા વિહાર કરવાને પ્રવર્ત્યા.

આ જંબૂદ્વીપમાં પૂર્વવિદેહને વિષે પરમ આનંદની જન્મભૂમિ રૂપ નંદપુરી નામે એક સુંદર પુરી છે. તેમાં શત્રુઓની સ્ત્રીઓને શોક આપનાર અને અશોક વૃક્ષની જેમ પોતાના કુળરૂપી ઉદ્યાનમાં આબૂષણરૂપ મહાખલ નામે રાજા હોતા. નગરનો ચતુર માણસ જેમ ગામડામાં વસવાને વિરક્ત થાય તેમ મોટા મનવાળો એ રાજા અનુક્રમે સંસારવાસથી વિરક્ત થયો. તેથી તે રાજાએ ન્દપલ મુનિના ચરણકમળમાં જઈ પાંચ મુદ્રિવડે કેશને લોચ કર્યો અને ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. ઉદ્યાનની જેમ મોટા ફળને આપનારા ચારિત્રધર્મને પાળી, મૃત્યુ પામીને તે રાજા સહસ્રાર દેવલોકમાં દેવતા થયો.

તે સમયમાં જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં કૌશાંબી નામે ઇંદ્રપુરીની જેવી નગરી હતી. તે નગરીમાં શત્રુઓના તેજને સુદ્રાંકિત કરનાર અને સમુદ્રની જેવો ગંભીર સમુદ્રદત્ત નામે રાજા

૧૫૪] નંદારાણી પ્રત્યે મલયપતિનું આસક્તાપણું તથા તેનું હરણ [૫૧ ૪ થું

રાજ્ય કરતો હતો. તેને રૂપવડે સુરસુંદરીઓના રૂપ સંગ્રામી અહંકારને હરનારી અને નયનને આનંદ આપવામાં ચંદ્રિકારૂપ નંદા નામે રાણી હતી. એકદા વસંતને મલયાચળના પવનની જેમ તે સમુદ્રદત્તને મિત્ર મલયભૂમિને રાજા ચંડશાસન ત્યાં આવી ચડ્યો. તેને પોતાને ઘેર આવેલો જોઈ સમુદ્રદત્તે સગા બાઈની જેમ પરિવાર સહિત લોજન કરાવ્યું. તે વખતે સમુદ્રને ગંગાની જેમ તે સમુદ્રદત્તની પત્ની નંદા, કે જે નેત્રને આનંદ આપનારી હતી તે મલયપતિની નજરે ચડી તેને દેખીને તત્કાળ જાણે કામદેવતા દુઃસહ અશ્વમેજી ખીલી લીધો હોય તેમ તે સ્તબ્ધ થઈ ગયો; અને વિપ્રલંબ શંગારૂપ અગ્નિને તીવ્ર ધામ થયો હોય તેમ તેના શરીરને પસીનો આવી ગયો. વળી જાણે પ્રેમઅંકુરિત થયેલ હોય તેમ સર્વ અંગમાં પુલકાવળી પ્રગટ થઈ; તેના શરીરના ગુણથી જાણે ઝોડ વળગ્યું હોય તેમ તેનો સ્વર બદલાઈ ગયો; તેને આલિંગન કરવાને જાણે ઉત્સુક થયું હોય તેમ સર્વ અંગ કંપવા લાગ્યું; તેની પ્રાપ્તિ નહીં થવાથી શોક થયો હોય તેમ શરીરનો વજ્રુ ફરી ગયો; જાણે કામાંધ થયો હોય તેમ અચ્ચુવડે નેત્ર ઝાંખાં થઈ ગયાં; અને તેની પ્રાપ્તિ વગર જાણે મૃત્યુને લાવવાને ઈચ્છતો હોય તેમ તેનામાં લય પામી ગયો. આ પ્રમાણે સર્વ અંગઉપાંગમાં સુંદર એવી તે નંદારાણીના અવલોકનથી ચંડશાસને કઈ કઈ કામાવસ્થા ન અનુભવી? જેની બુદ્ધિ અસ્ત પામી ગઈ છે એવો એ કામપીડિત રાજા સમુદ્રદત્તના મંદિરમાં સુતો પણ રોગાત્તની જેમ તેને નિદ્રા આવી નહીં. હમેશાં નંદાને મેળવવાના ઉપાયો ચિંતવતો ચંડશાસન મિત્રના મિથે શત્રુ થઈને કેટલોક કાળ ત્યાં રહ્યો.

એ પ્રમાણે ઘણું રહેવાવડે સમુદ્રદત્તને વિશ્વાસ ઉપજાવીને એક દિવસે પક્ષી જેમ રતનાવળી હાર લઈ જાય તેમ ચંડશાસન નંદાને હરી ગયો. રાક્ષસની જેઠે બળ અને છળ ધરનારા તે દુષ્ટે હરણ કરેલી રાણીને પાછી લાવવાને અસમર્થ એવા સમુદ્રદત્તના મનમાં સંસાર તરફ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. હૃદયમાં રહેલા શલ્યની જેવા એ મોટા અપમાનથી પીડાતા રાજાએ શ્રેયાંસ નામના મુનિની પાસે દીક્ષા લીધી. મુનિપણામાં મોટી તપસ્થા કરી, તેના ફળે કરીને પોતાની રાણી નંદાનું હરણ કરનાર ચંડશાસનને વધ કરનાર થવાનું નિયાણું બાંધ્યું. આ પ્રમાણે નિયાણું કરવાથી અપરિમિત ફળવાળા તપને પરિમિત ફળવાળો કરી દઈને કાળયોગે મૃત્યુ પામી સહસ્રાર દેવલોકમાં તે દેવતા થયો.

કાળના ક્રમથી ચંડશાસન પણ મૃત્યુ પામી સંસારસાગરની જળચક્રી જેવી અનેક યોનિઓમાં ભટક્યો. પછી ભરતક્ષેત્રમાં આવેલાં પૃથ્વીપુર નગરમાં વિલાસ રાજાની ગુણવત્તી રાણીના ઉદરથી મધુ નામે પુત્ર થયો. અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામતાં ત્રીશ લાખ વર્ષના આયુષ્યવાળો, તમાલ પુષ્પના જેવી કાંતિવાળો અને પચાસ ધનુષ્ય ઉંચો જાણે જંગમ પર્વત હોય તેવો તે દેખાવા લાગ્યો. મોટા બાહુથી જાણે એ સૂંઠવાળો દિગ્ગજ હોય, અને વિશાળ વક્ષઃસ્થળની શોભાથી જાણે જંગમ ગિરિરાજ હોય તેવો તે જણાતો હતો. લીલાવડે પૃથ્વી ઉપર ફરતા એ બળવાન

મધુના ભારને નહીં સહન કરતી પૃથ્વી ધાસથી પૂરાયેલા ખાડાની જેમ નમતી હતી. પૂર્વ રાજ્યોની શસ્ત્રાશસ્ત્રી યુદ્ધની કથા સાંભળી, પોતાને સમોવડિયો યુદ્ધ કરનાર નહીં મળવાથી પોતાની ભુજના પરાક્રમને માટે તે શોક કરતો હતો. પછી ત્રણ ખંડરૂપ અર્ધભરતક્ષેત્રને એક ગામડા માફક જીતી લઈને અનદપ પરાક્રમવાળા તેણે પોતાનું નામ ચંદ્રની અંદર લખ્યું, અર્થાત્ પોતાના નામની કીર્તિ ચંદ્રમંડળ સુધી પહોંચાડી. ચક્રથી શત્રુઓના ચક્ર (સમૂહ)ને દબાવનાર ઇંદ્રના જેવો પરાક્રમી અને મનુષ્યોમાં સૂર્ય સમાન એ મધુ ચોથો પ્રતિવાસુદેવ થયો. તે મધુરાજને ઉત્કટ ભુજરૂપી શિખરવડે ઉગ્ર શત્રુઓને ફૂટનાર અને શત્રુઓની લક્ષ્મીની ભૂજાને તોડનાર કૈટભ નામે એક ભાઈ હતો.

હવે તે સમયમાં દ્વારકાનગરીમાં ગુણવડે ચંદ્ર જેવો સોમ નામે એક રાજા હતો. તેને મનોહરદર્શના સુદર્શના અને ચંદ્ર સમાન મુખવાળી સીતા નામે એ પત્નીઓ હતી. હવે મહાખળ રાજાનો જીવ જે સહસ્ત્રાર દેવલોકમાં દેવતા થયો હતો તે ત્યાંથી ચ્યવીને સુદર્શના દેવીના ઉદરમાં અવતર્યો; તે વખતે દેવી સુદર્શનાએ રાત્રીના શેષ ભાગે ખળલદ્રના જન્મને સૂચવનારાં ચાર મહા સ્વપ્ન જોયાં. અનુક્રમે નવ માસ અને સાડા સાત દિવસે જતાં સુદર્શના દેવીએ ચંદ્ર સમાન કાંતિવાળા એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. એની વધામણી સાંભળીને મોટા ઉત્સવવડે યાચકોના વર્ગને કૃતાર્થ કરતા સોમરાજાએ તેનું સુપ્રભ એવું નામ પાડ્યું. જે સમુદ્રદંતનો જીવ હતો તે પણ આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં કાળધર્મે સહસ્ત્રાર દેવલોકમાંથી ચ્યવી સીતા રાણીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તે વખતે સુખે સુતેલી સીતાદેવીએ રાત્રીના શેષ ભાગે વાસુદેવના જન્મને સૂચવનારાં સાત સ્વપ્ને મુખમાં પેસતાં જોયાં. પૂર્ણ સમય થતાં નીલમણિના જેવી કાંતિવાળા અને સર્વ લક્ષણયુક્ત પુત્રને તેણીએ જન્મ આપ્યો. તેમના પિતા સોમરાજાએ શુભ દિવસે એ ચોથા વાસુદેવનું પુરૂષોત્તમ એવું યથાર્થ નામ પાડ્યું.

નીલા અને પીળા વસ્ત્રને ધરતા અને ભુજમાં તાડ અને ધનુષ્યને રાખતા તે જાને ભાઈ જાણે જોડલે થયા હોય તેમ પ્રીતિથી સાથે સાથેજ ફરતા હતા. આચાર્યને તેા કૃત નિમિત્ત માત્ર કરી તેમણે સર્વ કળાઓ સંપાદન કરી. તેવા મહાત્માઓનો એવો પૂર્વ જન્મના પુણ્યનો પ્રભાવજ હોય છે. મોટા સુભટો પણ તેમનો કીડામાં કરેલો આઘાત સહન કરી શકતા નહીં, કારણકે હાથી માત્ર સ્પર્શ કરતાં કરતાં અને સર્પ સુંઘતાં સુંઘતા હણી નાણે છે. ખળવડે પવન જેવા તે જાને ભાઈઓ અનુક્રમે દેહલક્ષ્મીનું જાણે લીલાવન હોય તેવું અંગને શોભાવનાર યૌવનવય પામ્યા. દેવતાઓએ એ જાને નરરત્નોમાં મોટા ભાઈ (ખલલદ્ર)ને હળ વિગેરે અને નાના ભાઈ (વાસુદેવ)ને શાર્કી ધનુષ્ય વિગેરે વિજયાયુધ અર્પણ કર્યાં.

કલહ કરાવવામાં કૌતુકવાળા નારદજી મહા ખળવાન. એવા તે ખલલદ્ર અને વાસુદેવને જોઈને પ્રતિવાસુદેવ મધુને મંદિરે આવ્યા. કાર્યને જાણનાર મધુએ નારદને અર્ધ્ય આપી પ્રણામ કરીને કહ્યું—“હે મહા મુનિ! આપને સ્વાગત છે? સદ્ભાગ્યના યોગથી આજે તમે અમારા

દક્ષિણર્ગે આળ્યા છે. આ ભરતાદ્ને વિષે સર્વ રાજ્યો અને માગધ, વરદામ અને પ્રભાસના અધિપ દેવતાઓ મારા સેવકો છે, તેથી હે નારદ! જે વસ્તુથી કે દેશથી તમારે પ્રયોજન હોય તે નિઃશંકપણે કહો, હું તમને આપીશ.” નારદે કહ્યું—“ મારે કોઈ વસ્તુનું પ્રયોજન નથી, તેમ કોઈ દેશ લેવાની પણ ઇચ્છા નથી. હું તો ફક્ત કીડા કરતો કરતો અહીં આવી ચડ્યો છું. પણ અરે મધુરાજ! ‘હું અર્દ્ધ ભરતનો સ્વામી છું’ એવી ખોટી બડાઈ તમે મારો છો. કેમકે બંદિજનનો સર્વ અર્થવાદ કાંઈ યથાર્થ હોય નહીં, વળી બંદિજનો ધનના લોભથી જેની સ્તુતિ કરે તે બે બુદ્ધિમાન હોય તો તેણે શરમાવું બેઈએ, પણ તેમાં પ્રતીતિ રાખવી ન બેઈએ; કેમકે આ જગતમાં બળવાનથી પણ બળવાન અને મોટાથી પણ મોટા બને બેવામાં આવે છે; કારણકે બહુરતના વસુન્ધરા છે.”

નારદનાં આવાં વચન સાંભળવાથી શમીવૃક્ષની અંદર અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય તેમ મધુના હૃદયમાં કોપ ઉત્પન્ન થયો; એટલે અધરનો દંશ કરતાં તેણે તત્કાળ નારદને કહ્યું—“ હે નારદ! આ ભરતાદ્માં ગંગાથી મોટી નદી કઈ છે? અને વૈતાલ્યથી મોટો પર્વત પણ કયો છે? તેમજ મારાથી અધિક બળવાળો પણ કોણ છે? નારદ! જેને તમે મારાથી અધિક બળવાન માનતા હો તેનું નામ મને તત્કાળ કહો, કે જેથી હાથીના બચ્ચાને અષ્ટાપદ પરાક્રમ બતાવે તેમ હું તેને માફ પરાક્રમ બતાવું. અરે દ્વિજ! શું કોઈ મદોન્મત્તે અથવા પ્રમાદીએ તમારી અવજ્ઞા કરી છે કે જેનો સ્તુતિ કરવાના મિષથી તમે વધ કરાવવાને ઇચ્છો છો? ” નારદે કહ્યું—“ હું કોઈ મત્ત કે પ્રમાદી પુરૂષની પાસે જતોજ નથી, તો પછી મારી તેનાથી શી રીતે અવજ્ઞા થાય? પણ તમે તમારી સભામાં ‘હું અર્દ્ધ ભરતનો સ્વામી છું’ એવું આજે બોલ્યા તેમ હવે ફરીવાર બોલશો નહીં, કારણકે તેથી તમારું હાસ્ય થશે. હાલ દ્વારકા નગરીમાં સોમરાજને ઘેર સુપ્રભ અને પુરૂષોત્તમ નામે બે પુત્રો થયા છે, તેને શું તમે કાને પણ નથી સાંભળ્યા? મોટા બળવાળા અને પરસ્પર પ્રીતિવાળા તે બંને મહાબાહુ બાણે મૂર્તિમાન પવન અને અગ્નિ હોય તેવા દુઃસહ છે, કૌતુકથી શક અને ઇશાન ઇંદ્ર બાણે સ્વર્ગમાંથી ઉતરીને અવતર્યા હોય તેવા તેઓ માત્ર એક બુલવડે સમુદ્ર સહિત પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કરી શકે તેવા છે. મહાવનમાં સિંહની જેમ તેઓ જ્યાં સુધી આ ભરતક્ષેત્રમાં રહેલા છે, ત્યાં સુધી મદાંધ હસ્તીની જેમ તમે અજાનથી ફેકટ શા માટે ગર્જના કરો છો? ”

આ પ્રમુખનાં નારદજીનાં વચનો સાંભળી કોપથી નેત્ર રાતા કરતો અને દાંતવડે દાંત ઘસતો મધુરાજ બાણે દંદ્યુદ્ધ કરવાને ઇચ્છતો હોય તેમ બોલી ઉઠ્યો—“ તમે કહો છો તે બે સત્ય છે તો આજે તમને જેમ યુદ્ધ બેવાને તેમ યમરાજને સ્વેચ્છાએ કીડા કરવાને હું આમંત્રણ કરું છું, અને સામ, સુપ્રમ તથા પુરૂષોત્તમ વગરનું દ્વારકાનું રાજ્ય પણ કરું છું, તો તે અમારા યુદ્ધને તમે તટસ્થ રહીને અવલોકન કરજો.” આ પ્રમાણે કહી નારદમુનિને વિસર્જન કર્યા. પછી તેણે પોતાના એક દૂતને એકાંતમાં બોલાવી સમજાવીને સોમરાજ અને

તેના પુત્રો તરફ વિદાય કર્યો. તત્કાળ તે વેગવાળો દૂત દ્વારકાએ પહોંચી પુત્ર સહિત સલામાં બેઠેલા સોમરાજની પાસે આગ્યો, અને પરાક્રમપૂર્વક કહેવા લાગ્યો. 'દૂત કદિ પરાક્રમ સહિત હોય, તોપણ પોતાના સ્વામીના પરાક્રમથી પરાક્રમવાળો થાય છે.' દૂતે કહ્યું—“ ગર્વિંબને ગર્વ હરનાર, વિનીત ઉપર વાસલ્ય રાખનાર, પ્રચંડ બૂબખળથી સર્વને વિજય કરનાર, ક્ષત્રિયવ્રત રૂપ મહાધનવાળો, દક્ષિણ ભરતાદ્માં રહેલા કુલીન રાજાઓરૂપ રાજહંસો જેના ચરણરૂપ કમળની દાસની પેઠે સેવા કરે છે, વૈતાલ્ય ગિરિની દક્ષિણ શ્રેણિપર રહેનારા વિદ્યાધરાના રાજાઓ જેને દંડ આપે છે, અને બાણે બીજે ઈંદ્ર હોય તેમ પ્રચંડ આજ્ઞાને પ્રવર્તાવી રહ્યો છે એવો, અર્ધ ભરતક્ષેત્રરૂપ ઉદ્યાનમાં મધુ (વસંત) સામાન અર્ધચક્રી મધુ નામે રાજ છે. તેણે તમને શિક્ષા આપવા માટે મને મોકલ્યો છે, તે સાવધાન થઈને સાંભળો. તેમણે કહ્યું છે કે તમે પૂર્વે અમારી અત્યંત ભક્તિના કરનારા હતા, તે અમારા બાણવામાં છે; પણ અત્યારે પુત્રના પરાક્રમથી બદલાઈ ગયા છે એવું લોકોના મુખથી અમે સાંભળ્યું છે; પણ કદિ જો તમે પૂર્વની જેવાજ હો, તમારા ભક્તિભાવમાં કાંઈ પણ ફેરફાર થયો ન હોય તો કુંચીની મર્યાદા કરીને તમારી પાસે જો સાર સાર હોય તે સ્વામીને દંડ તરીકે મોકલાવો. કારણકે સ્વામીના પ્રસાદથી તમને વળી બીજું ઘણું પ્રાપ્ત થશે. જુઓ સૂર્ય જેટલું જળ લે છે તે કરતાં ઘણું વધારે પાણું આપે છે, અને જો સ્વામીની અકૃપા હશે તો તમારું સર્વસ્વ વિનાશ પામી જશે, કેમકે જ્યારે સ્વામી રોષ ધરે ત્યારે બાણે ભય પામી હોય તેમ લક્ષ્મી ચાલી જાય છે. વળી જો તમે પોતાના સ્વામીની સાથે વિરોધ કરશો તો સંયત્તિ તો ફર રહે, પણ સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્રાદિ અને તમારું જીવિત પણ રહેશે નહીં. માટે હે રાજા! આપણા સ્વામીની આજ્ઞા માની દેશને મર્યાદાવડે પાલન કરો, અને શ્વાન જેવા તમારા પિશુન (ચાડીઆ) લોકોની વાણી નિષ્કળ થાઓ.”

આવાં દૂતનાં વચન સાંભળી પુરુષોત્તમ કુમારે રોષ ભરેલાં કઠોર વચને કહ્યું—“હે દૂત! તું દૂત હોવાથી અવધ્ય છે, તેથી આવાં કડવાં વચનો બોલે છે, પણ આવાં વચન ગોલનાર તું અને તે પ્રમાણે બોલાવનાર તારો સ્વામી શું ઉન્મત્ત છે? મત્ત છે? પ્રમત્ત છે? કે પિશાચે ગ્રહેલો છે? જેમ બાળકો કીડામાં સ્વેચ્છાએ રાજ થઈને રમે છે, તેવી રીતેજ તારો મૂઠ સ્વામી સર્વને સ્વામી થવા પ્રવર્તે છે. પણ એ દુર્મત રાજાને અમે સ્વામી તરીકે ક્યારે પણ સ્વીકારેલો નથી. તેમ છતાં જો પોતાનું ઈચ્છિત, વચન પ્રમાણે થતું હોય તો તે પોતાની મેળે ઈંદ્ર કેમ થતો નથી? પોતાના મોટા રાજ્યના બળથી તે અજ્ઞ રાજા જો અમારી ઉપર ચઢી આવશે તો સમુદ્રની વેળાની વખતે કાંઠા ઉપર રહેલા મત્સ્યોની જેમ અવશ્ય મૃત્યુ પામશે. હે દૂત! જા દંડની ઈચ્છાવાળા તારા સ્વામીને યુદ્ધ કરવાને માટે અહીં મોકલ, જેથી તેના પ્રાણની સાથે દાસીની જેમ તેની રાજ્યલક્ષ્મીને હું બળાતકારે ગ્રહણ કરી લઈશ.”

આ પ્રમાણેનાં પુરુષોત્તમ વાસુદેવનાં વચનોથી તે દૂત રોષ પામીને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો અને પોતાના સ્વામીને દુઃખે કહેવા યોગ્ય તે સર્વ વચનો આવીને કહ્યાં. એવો વાસુદેવનો

સંદેશો સાંભળી, મેઘની ગર્જનાથી અબટાપદને ક્રોધ ચડે તેમ મધુરાજને કોપ ચડ્યો. તત્કાળ જેના નાદથી ભય પામીને ખેચરની સ્ત્રીઓએ કર્ણુદ્વાર ઢાંકી દીધાં છે એવો ભયંકર ધ્વનિવાળો રણયાત્રા ભેરી તેણે વગડાવ્યો, અને તરતજ સુગટખદ્ધ રાજાઓ, મહા પરાક્રમી સુભટો, સેનાપતિઓ, અમાત્યો, બીજા સામંતો અને જાણે તેની બીજી મૂર્તિઓ હોય તેવા રણપંડિત સૈનિકોને સાથે લઈ, માયાસ્વરૂપી દેવની જેમ મધુરાજને ત્યાંથી પ્રસ્થાન કર્યું. તે વખતે હુર્નિમિત્ત સૂચક અપશુકનો થવા લાગ્યાં, તથાપિ એ હુર્મદરાજ તેને નહીં ગણ્યો, કાળપાશથી જાણે ખેંચતો હોય તેમ તત્કાળ દેશના સીમાડાપર આવ્યો. તેને ત્યાં આવેલો જાણીને ઉત્તમ પારાવતપક્ષીની જેમ વેગથી પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ સોમ, સુપ્રભ, સેનાપતિ અને સૈન્યના પરિવારને લઈ સામે આવ્યો. તત્કાળ જાને તરફના કેટલાક સૈનિકોએ ઊંટ ઉપર બેસી કવચ અને ધનુષ્ય ગ્રહણ કર્યાં. પછી અકાળે પ્રલયકાળ કરનારા અને રૂધિરપાન કરવામાં ઉત્સુક એવાં બાણો રાક્ષકોની જેમ ઉંચે ઉડી ઉડીને ખરવા લાગ્યાં. મહાવતોએ પ્રેરેલા ચાર દાંતવાળા ગજેન્દ્રો, સામા આવતા અને પાછા ફરતા છતા પોતાના દાંતોવડે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, એક તરફ લાલું, બીજી તરફ સુદ્ધગર અને હાથમાં ખડ્ગ ધારણ કરીને ઘોડેસ્વારો પોતાના અશ્વને ત્વરા કરાવવા લાગ્યા. અતિ ઘોર ધ્વનિથી જગતને ગહેરૂં કરી મૂકતા રથો, ભેદ પામતા સિંધુના કાંઠાની જેમ પરસ્પર અથડાવા લાગ્યા, અને ઠાલને ધારણ કરનારા પાદચારી વીર સુભટો પરસ્પર ઠાલ અથડાવતા સામસામા ખડ્ગ ઉગામીને રહેવા લાગ્યા. થોડીવારમાં તો પ્રચંડ ઉત્પાતનો પવન જેમ મોટા વનને ઉખેડીને ભાંગી નાખે તેમ મધુરાજની સેનાએ વાસુદેવની સેનાને ભાંગી નાખી. તે વખતે જેની પછવાડે રથઉપર બેઠેલા બલભદ્ર છે એવા વાસુદેવે શત્રુઓના મૃત્યુને સૂચવનારો પંચજન્ય નામનો શંખ પૂર્યો. તેના નાદથી તત્કાળ મધુના સૈનિકોમાંથી કેટલાએક ત્રાસ પામ્યા, કેટલાક મૂર્ચ્છા પામ્યા, અને કેટલાક પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા.

આવી રીતે પોતાના સૈન્યને વિષ્ણુ અનેહું જોઈને મધુએ હાથમાં ધનુષ્ય લઈ વાસુદેવને હરીફાઈથી ઘેલાવ્યા. તત્કાળ વાસુદેવે પોતાના શાર્જી ધનુષ્યને નાદ કરી તેના પ્રતિધ્વનિથી આકાશભૂમિને ગજવી મૂકી. જેમ વાદીલોક પરસ્પર મારવાને માટે કંડીઆમાંથી લઈ લઈને સર્પને છોડે, તેમ તે જાને વીરો ભાથામાંથી ખેંચી ખેંચીને તીક્ષ્ણ બાણોને વર્ષાવવા લાગ્યાં. છેદનકળામાં કુશળ એવા તેઓ જયલક્ષ્મીના જાણે પ્રાણ હોય તેવા એક બીજાનાં બાણોને છેદવા લાગ્યાં. એવી રીતે ઘણીવાર સુધી તેમનાં અસ્ત્રો, એક બીજાનાં અસ્ત્રોથી એક દોરીને કાપી નાંખે તેમ ઠપાવા લાગ્યાં. સમાન પરાક્રમી વીરોનું યુદ્ધ એવુંજ હોય છે. આ પ્રમાણે યુદ્ધમાં પરસ્પર સરખાપણું થવાથી મધુને અત્યંત કોપ ચડ્યો, તેથી કાંઈકે તક્ષવત બતાવવાની ઈચ્છાથી તેણે ચક્રનું સ્મરણ કર્યું, એટલે તત્કાળ તે તેના હાથમાં આવીને ઉભું રહ્યું. તેનાવડે તે પુરૂષોત્તમને મારવાને ઈચ્છતો હતો; તથાપિ અધરને ફરકાવીને બોલ્યો—“અરે બાળક! અહીંથી ચાલ્યો જા, બાલવયમાંથી વાઘણના દાંતને જોવાની ઈચ્છા શામાટે કરે છે? તારી જેવા બાળકને મારવાથી મારા બળનો કાંઈ ઉત્કર્ષ થવાનો નથી કેમકે કદલીને ઉખેડવાથી ઉત્તમ

ગજેંદ્રતું બળ વખણાતું નથી. આ તારો મોટો ભાઈ બળભદ્ર પોતાને મોટો સુભટ ધારીને મારી સાથે ઉભો રહ્યો છે, પણ કદી હાથી મોટો હોય તોપણ પર્વતની આગળ તો તે નાનોજ છે.”

આવાં મધુનાં વચન સાંભળી પુરૂષોત્તમકુમારે સ્મિત હાસ્ય કરી કહ્યું—“અરે મૂર્ખ! સૂર્ય નાનો છે તોપણ મહા મોટા અંધકારને હણે છે, અને અગ્નિનો નાનો તણખો પણ ઘાસની મોટી ગંજીને ખાળી નાંખે છે, તેથી વીર પુરૂષોત્તમ પ્રમાણુ તેજમાંજ છે, તેજસ્વીની કાંઈ વય ભેવાતી નથી; માટે નિઃશંક થઈને ચક્ર છોડ, વિલાંબ કર નહીં, કેમકે સર્વ પણ જેર છોડ્યા સિવાય શમતો નથી.” વાસુદેવનાં આવાં વચન સાંભળીને ખાળક જેમ ઉંખાડિયાને ફેરવે, તેમ અંગુલિમાં મુદ્રિકા જેવું કરીને મધુએ લીલાથી ચક્ર ફેરવવા માંડ્યું. પછી તેણે છોડેલું તે ચક્ર ઉગ્ર તેજને દર્શાવતું આવ્યું, અને પોતાના અગ્રભાગથી વાસુદેવના વક્ષઃસ્થળ ઉપર પ્રહાર કર્યો. તે પ્રહારથી વાસુદેવ મૂર્ચ્છા પામી રથમાં પડ્યા; એટલે બલભદ્રે છલાંગ મારી, તે રથમાં આવીને તેમને પોતાના ઉત્સંગમાં લઈ લીધા. અમૃતના સ્નાન જેવા પોતાના ભાઈના અંગના સંગથી વાસુદેવને તરતજ સંજ્ઞા આવી, એટલે પછી મધુના પ્રાણની જેમ તે ચક્ર તેમણે હાથમાં ગ્રહણ કર્યું, અને મધુ પ્રત્યે કહ્યું—“અરે મધુ! હવે તું પણ મારી જેમ અહીં રહે નહીં, સત્વર ચાલ્યો જા; કેમકે શ્વાનને સિંહની સાથે સ્પર્ધા કરવી ઘટે નહીં.” મધુએ કહ્યું—“અરે વાસુદેવ! તું પણ ચક્ર છોડ. શરદ્ગતુના મેઘની જેમ ફેકટ ગર્જના કરીને શામાટે પોતાની બડાઈ મારે છે? આ પ્રમાણેનાં તેનાં વચન સાંભળીને વાસુદેવે તે ચક્ર છોડી તેનું મસ્તક તાડના ફળની જેમ પૃથ્વી ઉપર પાડી નાખ્યું. તે સમયે દેવતાઓએ પુરૂષોત્તમના ઉપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી અને ‘સાધુ, સાધુ’ શબ્દો વદી વાસુદેવની સ્તુતિ કરી. તેમજ ‘હા નાથ! ક્યાં ગયા? એવાં વચનોથી મધુરાજના સ્વજનોએ મધુનો શોક કર્યો. મધુના ભાઈ મહા સુભટ કેટલને પણ હરિના સેનાપતિએ મારી નાખ્યો, એટલે ખીજા અવશેષ રહેલા મધુપક્ષના સર્વ રાજાઓ તરત સ્ત્રીપતિ વાસુદેવના આશ્રય નીચે આવ્યા.

ત્યાંથી ચાલીને વાસુદેવે મગધ, વરદામ અને પ્રભાસના અધિપતિ દેવને સાધ્યા અને દક્ષિણાર્ધ ભરતક્ષેત્રની સમૃદ્ધિ સંપાદન કરી. પાછા વળતાં મગધ દેશમાં કેટલી પુરૂષોથી ઉપાડાય એવી એક મોટી શિલા લીલાથી ઉપાડી આનંદી વાસુદેવે ઢાંકણાની પેઠે પાછી મૂકી. સમુદ્રે તરંગરૂપી હાથવડે જેને અધ્યય આપેલો છે એવા પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ ત્યાંથી પોતાની દ્વારાવતી નગરીમાં આવ્યા. ત્યાં સોમરાજ, બલભદ્ર અને ખીજા રાજાઓએ મળીને પરમ હર્ષથી વાસુદેવને અર્દ્ધચક્રીપણાનો અભિષેક કર્યો.

હવે ત્રણ વર્ષ સુધી છક્રસ્થપણે વિહાર કરી અનંતનાથ પ્રભુ સહસ્રાબ્રવન નામના ઉપવનમાં આવ્યા. ત્યાં અશોક વૃક્ષ નીચે રહી ધ્યાન કરતા એવા ભગવંતના, સંસારના બંધ મર્મ હોય તેવાં ઘાતીકર્મો નાશ પામ્યાં, એટલે વૈશાખ માસની કૃષ્ણ ચતુર્દશીએ ચંદ્ર દેવતી નક્ષત્રમાં આવતાં છક્રંતપ કરીને રહેલા પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પછી દિવ્ય સમવસરણમાં

એસીને પ્રભુએ દેશના આપી અને યશ વિગેરે પચાસ ગણધરો સ્થાપ્યા. તેમના તીર્થમાં ત્રણ મુખવાળો, મગરના વાહનવાળો, રાતાવર્ણનો, ત્રણ દક્ષિણ લુળઓમાં પદ્મ, ખડ્ગ અને પાશ અને ત્રણ વામ લુળઓમાં નકુળ, ફલક અને અક્ષસ્ત્ર ધરનારો પાતાળ નામે યક્ષ તથા ગૌરવર્ણવાળો, પદ્મપર એસનારી, એ દક્ષિણ લુળમાં ખડ્ગ અને પાશ અને એ વામ લુળમાં ફલક અને અંકુશ ધરનારી અંકુશા નામે દેવી-એ બંને શાસનદેવતા થયા. એ બંને દેવતાઓ જેમની પાસે રહીને નિરંતર ઉપાસના કરે છે એવા અને મોક્ષની અગ્રભૂમિમાં જનારા પ્રભુ પૃથ્વીપર વિહાર કરતાં કરતાં દ્વારકાપુરીમાં આંવ્યા. શકેંદ્રાદિક દેવતાઓએ છસો ધનુષ્ય ઉંચા ચૈત્યવૃક્ષ-વડે શોભિત સમવસરણુ રચ્યું. તેમાં પૂર્વ દ્વારથી પ્રવેશ કરી અનંત પ્રભુએ ચૈત્યવૃક્ષને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, અને તીર્થને નમસ્કાર કરી પૂર્વાભિમુખ સિંહાસન ઉપર બેઠા. પછી સર્વ સંઘ પોતાની યોગ્ય સ્થિતિ પ્રમાણે બેઠો. વ્યંતર દેવતાઓએ પ્રભુનાં ત્રણ પ્રતિબિંબ ત્રણ દિશાઓમાં રત્નમય સિંહાસન ઉપર વિકુવ્યાં.

ઉદાનના રક્ષકપુરૂષોએ યૌદ્ધમા તીર્થકર શ્રી અનંતનાથ પ્રભુ સમવસર્યાના અખર પુરૂષોત્તમ વાસુદેવને નિવેદન કર્યાં. તેમને સાડાખાર કોટી સોનેયા આપી વાસુદેવ બળભદ્રને સાથે લઈ સમવસરણુમાં આંવ્યા. ત્યાં પ્રદક્ષિણા પૂર્વક પ્રભુને પ્રણામ કરી અગ્રજ બંધુ સહિત ઇંદ્રની પછગાટે બેઠા. પછી ઇંદ્ર, વાસુદેવ અને બલભદ્રે ઉભા થઈ ફરીવાર નમસ્કાર કરી લક્ષ્મીવડે ગદ્ગદ વાણીથી ભગવંતની સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો.

“હે પ્રભુ! જ્યાં સુધી તમે અધીશ્વર થયા નથી, ત્યાં સુધીજ પ્રાણીઓના મનરૂપી ધનને “વિષયરૂપ તસ્કરો ચોરી શકે છે. લોકોની દૃષ્ટિને અંધ કરનારૂં અને વિસ્તાર પામતું કોપરૂપ “અંધારૂં” તમારા દર્શનરૂપ અમૃતાંજનથી દૂર નાસી જાય છે. જ્યાં સુધી અજ્ઞ પ્રાણીઓ “તમારા વચનરૂપ મંત્રને સાંભળતા નથી ત્યાં સુધીજ તેમને માનરૂપી ભૂત વળગ્યા કરે છે. “તમારા પ્રસાદથી માયારૂપ બેડીને તોડી સરલતારૂપ વાહનમાં બેસનારા પ્રાણીઓને મુક્તિ “કાંઈ પણ દૂર નથી. જેમ જેમ પ્રાણીઓ નિઃસ્પૃહતાથી તમારી ઉપાસના કરે છે, તેમ તેમ “તમે તેમને ઉત્કૃષ્ટ ફળ આપો છો એ મોટું આશ્ચર્ય છે. આ સંસારરૂપી સરિતાના રાગ “અને દ્રેષ એ બે પ્રવાહ છે, તેની મધ્યમાં દ્વીપની જેવા મધ્યસ્થપણામાં તમારા શાસનથી “રહેવાય છે. મોક્ષદ્વારમાં પ્રવેશ કરવાને ઉત્સુક મનવાળા પ્રાણીઓને મોહરૂપી અંધકારમાં તમે “જે દ્વીપકપણું ધારણુ કરો છો તેવું ખીલે કોઈ ધારણુ કરતો નથી, માટે હે પરમેશ્વર! “અમારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ કે જેથી અમે વિષય-કષાય રાગ-દ્રેષ અને મોહાદિકથી “અજીત થઈએ.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને ઇંદ્ર, વાસુદેવ અને બલભદ્ર જ્યારે વિરામ પામ્યાં ત્યારે અનંતનાથ પ્રભુએ દેશના આપવી શરૂ કરી.

“અહો ભવ્ય જીવો! તત્ત્વને નહિ જાણનારા પ્રાણીઓ, માર્ગથી અભણ્યા વટેમાર્ગની

“જેમ આ દુસ્તર સંસારરૂપ અરણ્યમાં ભટક્યા કરે છે. જીવ, અજીવ, આશ્રવ, સંવર,
“નિર્જરા, ગંધ અને મોક્ષ, એ સાત તત્ત્વો વિદ્વાનો કહે છે.

“તેમાં પ્રથમ તત્ત્વ જે જીવ છે તે મુક્ત અને સંસારી એમ બે પ્રકારે છે. તેઓ સર્વે
“અનાદિનિધન અને જ્ઞાન દર્શન લક્ષણવાળા છે. તેમાં જે મુક્ત જીવ છે તે એક સ્વભાવી,
“જન્માદિ કલેશથી વર્જિત અને અનંત દર્શન, અનંત જ્ઞાન, અનંત વીર્ય તથા અનંત
“આનંદથી વ્યાપ્ત છે. સંસારી જીવ સ્થાવર અને ત્રસ એવા બે પ્રકારના છે. તે બંનેના
“પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એવા બે ભેદ છે. તેમાં પર્યાપ્તપણાના કારણરૂપ પર્યાપ્તિઓ છ
“છે. તેના આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, આસોરહ્વાસ, ભાષા અને મન એવાં નામ છે. તે પર્યાપ્તિ
“એકેન્દ્રિયને ચાર, વિકલેન્દ્રિયને પાંચ અને પંચેન્દ્રિયને છ એ પ્રમાણે અનુક્રમે હોય છે.
“પૃથ્વીકાય અપ્કાય, તેલકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય એ પાંચ એકેન્દ્રિય સ્થાવર જીવ
“કહેવાય છે. તેમાં પ્રથમના ચાર સૂક્ષ્મ અને બાહર એવા પ્રકારે છે. પાંચમા જે વનસ્પતિકાય
“છે તે પ્રત્યેક અને સાધારણ એવા બે પ્રકારે છે તેમાં પ્રત્યેક બાહરજ છે અને સાધારણ
“સૂક્ષ્મ ને બાહર બે પ્રકારે છે.

“ત્રસ જીવો બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય એમ ચાર પ્રકારે છે. તેમાં
“પંચેન્દ્રિય સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી એવા બે પ્રકારના છે. જે શિક્ષા, ઉપદેશ અને આલાપને
“બાણે અને મનપ્રાણને પ્રવર્તાવે તે સંજ્ઞી કહેવાય છે. અને તેથી વિપરીત-મન વિનાના તે
“અસંજ્ઞી કહેવાય છે. સ્પર્શના, રસના, નાસિકા, નેત્ર અને શ્રવણ એ પાંચ ઇન્દ્રિયો કહેવાય
“છે. સ્પર્શ, રસ, ગંધ, રૂપ અને શબ્દ એ પાંચ તેના અનુક્રમે વિષય છે. કૃમિ, શંખ,
“ગંડુપદ, જલો, કોડીઓ અને છીપ વિગેરે વિવિધ જીવો દ્વીન્દ્રિય છે. જુ, માકડ, મકોડા
“અને લીખ વિગેરે ત્રીન્દ્રિય જીવો છે અને પતંગ, મક્ષિકા, જમર અને ડાંસ વિગેરે ચતુ-
“રિન્દ્રિય જીવો છે. પંચેન્દ્રિય જીવોમાં જળ, સ્થળ અને આકાશચારી એમ ત્રણ પ્રકારના
“તિર્થંચ જીવો, નારકી. મનુષ્ય અને દેવતાને ગણેલા છે. મનોબળ, ભાષાબળ અને કાયબળ
“એ ત્રણ બળ, પાંચ ઇન્દ્રિયો અને સ્વાસોરહ્વાસ તથા આયુ એ દશ પ્રાણ કહેવાય છે.
“કાયબળ, આયુષ્ય, ઉરહ્વાસ અને સ્પર્શેન્દ્રિય એ ચાર પ્રાણ સર્વ જીવોમાં છે, વિકલેન્દ્રિયમાં
“ભાષા અને એકેક ઇન્દ્રિય વધવાથી છ, સાત ને આઠ પ્રાણ છે, અસંજ્ઞીને એક ઇન્દ્રિય
“વધવાથી નવ પ્રાણ હોય છે, અને પૂર્ણ સંજ્ઞીને મન સહિત દશ પ્રાણ હોય છે. દેવતા
“અને નારકી ઉપપાતપણે ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યો ગર્ભમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને તિર્થંચો
“જરાયુ અને ઇંડામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. બાકીના સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રી, વિકલેન્દ્રિ તથા એકેન્દ્રિ
“સંમૂર્છિમ રીતે ઉત્પન્ન થાય છે. સર્વ સંમૂર્છિમ જીવો અને નારકીના પાપી જીવો માત્ર

૧ જેની આદિ એટલે ઉત્પત્તિ અને નિધન એટલે અંત-નથી એવા.

“ નપુંસકવેદીજ હોય છે, દેવતા સ્ત્રી અને પુરૂષ બે વેદવાળા હોય છે અને બાકીના ગર્ભજ
“ તિર્યંચ અને મનુષ્ય-સ્ત્રી પુરૂષ અને નપુંસકવેદી હોય છે.

“ સર્વ જીવ વ્યવહારી અને અવ્યવહારી એમ બે પ્રકારના હોય છે, જે અનાદિ સૂક્ષ્મ
“ નિગોદના જીવો છે તે અવ્યવહારી છે અને બાકીના વ્યવહારી છે.

“ ૧ સચિત્ત, ૨ અચિત્ત, ૩ સચિત્તાચિત્ત, ૪ સંવૃત, ૫ અસંવૃત, ૬ સંવૃતાસંવૃત,
“ શિત, ૮ ઉજ્જ્વ અને ૯ શિતોજ્જ્વ એમ જીવને ઉપજવાની યોનિઓના નવ પ્રકાર છે.

“ પૃથ્વી, અપ્, અગ્નિ અને વાયુકાયની—પ્રત્યેકની સાત સાત લાખ યોનિ, પ્રત્યેક
“ વનસ્પતિની અને અનંતકાયની અનુક્રમે દશ ને ચૌદ મળી ચોવીસ લાખ યોનિ, વિકલેંદ્રિની
“ છ લાખ યોનિ, મનુષ્યની ચૌદલાખ યોનિ અને નારકી, દેવ તથા તિર્યંચ પંચેંદ્રિની ચાર
“ ચાર લાખ યોનિ—એમ સર્વ મળીને ચોરાશી લાખ યોનિઓ સર્વ જીવની એકંદર છે. તે
“ ઠેવળજ્ઞાનીએ જ્ઞાનવડે ભેદેલી છે.

“ એકેંદ્રિય સૂક્ષ્મ ને બાદર, પંચેંદ્રિ સન્ની અને અસન્ની તથા બેદંદ્રિય, તેદંદ્રિય
“ અને ચૌરેંદ્રિય એ સાત પર્યાપ્ત અને સાત અપર્યાપ્ત મળીને જીવોના મૂળ ચૌદ લેહો
“ જિનેશ્વરે કહેલા છે અને તેની માર્ગણા પશુ ૧ ગતિ, ૨ દંદ્રિય, ૩ કાય, ૪ યોગ, ૫ વેદ,
“ ૬ જ્ઞાન, ૭ કષાય, ૮ સંયમ, ૯ આહાર, ૧૦ દંડિ, ૧૧ લેશ્યા, ૧૨ ભવ્ય, ૧૩ સમ્યક્ત્વ
“ અને ૧૪ સંજ્ઞી, એમ ચૌદ કહેલી છે. તેમજ સર્વ જીવોના ગુણસ્થાન પશુ ૧ મિથ્યાદંડિ,
“ ૨ સાસ્વાદન, ૩ સમ્યગ્દંડિ (મિશ્ર,) ૪ અવિરત સમ્યગ્ દંડિ, ૫ વિરતાવિરત (દેશવિરત)
“ ૬ પ્રમત્ત, ૭ અપ્રમત્ત, ૮ નિવૃત્તિ બાદર, ૯ અનિવૃત્તિ બાદર, ૧૦ સૂક્ષ્મ સંપરાય, ૧૧
“ ઉપશાંત મોહ, ૧૨ ક્ષીણ મોહ, ૧૩ સયોગી અને ૧૪ અયોગી એમ ચૌદ કહેલા છે.

“ ૧ મિથ્યાદર્શનનો ઉદય છતે પ્રાણી મિથ્યાદંડિ હોય છે, પરંતુ ભદ્રકપણ્ડિકની
“ અપેક્ષાએ તે મિથ્યાદંડિ ગુણસ્થાન કહેવાય છે. ૨ મિથ્યાત્વના અનુદય ભાવમાં વર્તાતાને
“ અનંતાનુબંધીનો ઉદય છતે સાસ્વાદન સમ્યગ્દંડિ ગુણસ્થાનક હોય છે. તેનો ઉત્કૃષ્ટ
“ છ આવળીનો કાળ છે. ૩ સમકિત ને મિથ્યાત્વના સંયોગથી અંતર્મુહૂર્ત્તની સ્થિતિવાળું
“ મિશ્રદર્શન નામે ગુણસ્થાનક થાય છે. ૪ અપ્રત્યાખ્યાની કષાયોના ઉદયથી, પરંતુ અનંતા-
“ નુબંધી કષાયોના ક્ષય, ઊપશમ કે ક્ષયોપશમથી અવિરત સમ્યગ્ દંડિ નામે ગુણસ્થાનક
“ થાય છે. ૫ પ્રત્યાખ્યાની કષાયોના ઉદયથી વિરતાવિરત (દેશવિરત) નામે ગુણસ્થાનક
“ થાય છે ૬-૭ સંયમ (સર્વવિરત) ને પ્રાપ્ત કર્યા છતાં તેમાં જે પ્રમાદ કરે છે તે
“ પ્રમત્તસંયત નામે ગુણ સ્થાનકે છે. અને જે પ્રમાદ કરતા નથી તે અપ્રમત્તસંયત નામના
“ સાતમા ગુણસ્થાનકે છે, આ બંને ગુણસ્થાનક પરસ્પર પરાવૃત્તિએ કરીને અંતર્મુહૂર્ત્તની
“ સ્થિતિવાળા છે. ૮ જે ગુણ સ્થાનની પ્રાપ્તિ થયાથી કર્મોનો સ્થિતિઘાત વિગેરે અપૂર્વરીતે થાય
“ તે અપૂર્વકરણુ નામે આઠમું ગુણસ્થાનક છે, તેમાં પ્રાપ્ત થયેલ મુનિ ઉપશમ શ્રેણી અથવા

“ ક્ષપક શ્રેણી પર આરૂઠ થાય છે; તેમજ એ ગુણુઠાણામાં પ્રવેશ થયેલા મુનિઓના પરસ્પર
 “ બાદર કષાયોના પરિણામ નિવૃત્તિ પામે છે, તેથી તેનું નિવૃત્તિ બાદર એવું પણ નામ
 “ છે. ૯. જે ગુણુસ્થાને એક સમયમાં સાથે ચડેલા મુનિઓના પરસ્પર બાદર કષાયોના નિવર્તેલા
 “ પરિણામનો ફેરફાર થતો નથી, સર્વના એક સરખાજ પરિણામ બધાં વર્તે છે, તે અનિવૃત્તિ
 “ બાદર નામે નવમું ગુણુસ્થાનક છે. તેની પ્રાપ્તિવાળા મુનિ ઉપશમ શ્રેણી કે ક્ષપકશ્રેણી
 “ પર આરૂઠ હોય છે. ૧૦ પૂર્વે નવમે ગુણુઠાણુ લોલ નામનો કષાય સૂક્ષ્મ કીટીરૂપ કરેલ છે
 “ તેને વેદતા સૂક્ષ્મ સંપરાય નામે દશમું ગુણુસ્થાનક થાય છે, તેમાં પ્રાપ્ત થયેલ મુનિ
 “ પણ ઉપશમ શ્રેણી કે ક્ષપક શ્રેણી પર આરૂઠ હોય છે. ૧૧ મોહનો ઉપશમ થવાથી ઉપ-
 “ શાંતમોહ ગુણુસ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે, અને ૧૨ મોહનો ક્ષય કરવાથી ક્ષીણુ મોહ ગુણુ-
 “ સ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે. ૧૩ ધાતીકર્મનો ક્ષય થવાથી કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે તે
 “ સયોગી કેવળી નામે તેરમું ગુણુસ્થાનક છે, અને ૧૪ મન, વચન, કાયાના યોગનો ક્ષય
 “ થવાથી અયોગી કેવળી નામે ચૌદમું ગુણુસ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રમાણે
 “ જીવતત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણવું.”

“ હવે અજીવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે—ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિ-
 “ કાય, કાળ અને પુદ્ગળાસ્તિકાય એ પાંચ અજીવ દ્રવ્યને જીવ દ્રવ્ય સહિત કરવાથી ષડ્
 “ દ્રવ્ય થાય છે. તે ષડ્ દ્રવ્યોમાં કાળ વિના પાંચ દ્રવ્યો પ્રદેશ સમૂહરૂપ છે. જીવ વિના બાકીના
 “ દ્રવ્ય અચેતન અને અકર્તા છે. કાળ વિના બાકીના દ્રવ્ય અસ્તિકાય છે અને પુદ્ગળ વિના
 “ બાકીના દ્રવ્ય અરૂપી છે. છઠ્ઠે દ્રવ્ય ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રૌવ્ય સ્વરૂપી છે. પુદ્ગળો સ્પર્શ,
 “ રસ, ગંધ અને વર્ણુ રૂપે છે. તેના અણુ અને સ્કંધ એવા બે પ્રકાર છે. અણુ અખદ્દ છે
 “ અને સ્કંધ ખદ્દ છે. જે ખદ્દ સ્કંધ છે તે વર્ણુ, ગંધ, રસ, શબ્દ, સૂક્ષ્મ, સ્થૂળ, સંસ્થાન,
 “ સ્પર્શ, અંધકાર, આતપ, ઉદ્યોત, પ્રભા અને છાયારૂપે પરિણુમે છે, અને તે જ્ઞાનાવરણીયા-
 “ દિકર્મ, પાંચ પ્રકારના શરીર, મન, ભાષા, ગમનાદિ ચેષ્ટા અને શ્વાસોચ્છવાસના દાયક છે;
 “ તેમજ સુખ, દુઃખ, જીવિત અને મૃત્યુરૂપ ઉપગ્રહના કરનારા છે. આ લોકમાં ધર્માસ્તિકાય,
 “ અધર્માસ્તિકાય, અને આકાશાસ્તિકાય એ ત્રણ તો પ્રત્યેકે એકેકજ દ્રવ્ય છે, અને તે સર્વેંદા
 “ અમૂર્ત, નિઠ્ઠિય અને સ્થિર છે. ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય એક જીવના પ્રદેશ
 “ જેટલા અસંખ્યાત પ્રદેશવાળા અને સકળ લોકવ્યાપી છે. તેમાં પોતાની મેળે હાલવા ચાલવાને
 “ પ્રવર્તેલા જીવોને તથા પુદ્ગળોને સર્વ ગમનક્રિયામાં મત્સ્યાદિકની ગતિને જળની જેમ
 “ ધર્માસ્તિકાય સહાયકારી હોય છે, અને જીવ તથા પુદ્ગળો પોતાની મેળે સ્થિર રહે છે
 “ ત્યારે વટેમાર્ગને છાયાની જેમ અધર્માસ્તિકાય સહાયકારી હોય છે. વળી સર્વવ્યાપી, નિજ
 “ સ્વરૂપાધારે રહેલ, સર્વ વસ્તુને આધાર આપનાર, લોકાલોકવ્યાપી, અનંત પ્રદેશી આકાશ-
 “ સ્તિકાય છે. લોકાકાશના પ્રદેશમાં અભિન્નપણુ રહેલા જે કાળના અણુઓ (સમય) છે તે
 “ ભાવોનું પરાવર્તન કરે છે, તેથી મુખ્ય કાળ તે કહેવાય છે; અને જ્યોતિઃશાસ્ત્રમાં સમયાદિકથી

“હેતુ” માન કરવામાં આન્યું છે તેને કાળવેત્તાઓ વ્યવહારિક કાળ કહે છે. આ જગતમાં “સર્વે” પદાર્થો નવીન અને જીવંત રૂપથી જે પરાવર્તન પામ્યા કરે છે તે કાળનું જ ચેષ્ટિત છે. કાળક્રીડાની વિડંબનાથી સર્વ પદાર્થો વર્તમાનના ભૂતકાળની સ્થિતિ પામે છે અને “ભવિષ્યના વર્તમાન સ્થિતિ પામે છે. આ પ્રમાણે અજીવતત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણવું.”

“મન, વચન અને કાયાની જે વર્તના તે આશ્રવ છે. તેમાં શુભ વર્તના તે પુણ્યબંધનેા હેતુ છે, અને અશુભ વર્તના તે પાપબંધનેા હેતુ છે. એ ત્રીણું આશ્રવતત્ત્વ સમજવું. “સર્વ આશ્રવેનેા રોધ કરવાનું” જે કારણ તે સંવર કહેવાય છે, અને સંસારના હેતુભૂત જે “કર્મ” તેની જે જરણા (વિનાશ) તેને નિર્જરા કહે છે. આ પ્રમાણે ચોથું અને પાંચમું “સંવર અને નિર્જરાતત્ત્વ છે.

“સકષાયીપણથી જીવ કર્મચોખ્ય પુદ્ગલોને જે ગ્રહણ કરે છે તે બંધ કહેવાય છે. તે બંધ જીવને પરતંત્રતાનું કારણ થાય છે. પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ અને પ્રદેશ-એ ચાર તેના લેહ છે. તેમાં જે પ્રકૃતિ તે સ્વભાવ કહેવાય છે. તે જ્ઞાનાવરણાદિક લેહોથી આઠ પ્રકારની છે. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય એ આઠ મૂળ પ્રકૃતિઓ કહેવાય છે. જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટલેહે કર્મના કાળનેા જે નિયમ તે સ્થિતિ કહેવાય છે. કર્મનેા જે વિપાક (પરિણામ) તે અનુભાવ છે, અને તેના અંશની જે કલ્પના તે પ્રદેશ છે. મિથ્યાદષ્ટિ, અવિરતી, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ એ પાંચ બંધના હેતુ છે. “એ પ્રમાણે બંધતત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણવું.”

“ઉપર કહેલા બંધના હેતુનેા અભાવ થતાં, ઘાતીકર્મનેા ક્ષય થાય છે, તેથી જીવને કેવળજ્ઞાન ઉપજે છે, અને પછી ચાર ઘાતીકર્મનેા ક્ષય થવાથી મોક્ષ થાય છે. ચાર નિકાયના દેવતાઓના તથા રાજાઓના જે સુખ ત્રણ જીવનમાં છે તે સુખ મોક્ષસુખની સંપત્તિના અનંતમા ભાગે પણ નથી. ઇતિ મોક્ષતત્ત્વ.

“આ પ્રકારે નવ તત્ત્વનેા જાણનારો મનુષ્ય સમુદ્રમાં તરીઆની જેમ કદિ પણ આ સંસારસમુદ્રમાં ડુબી જતો નથી.”

આ પ્રમાણે પ્રભુની દેશનાથી ઘણા જનોએ દીક્ષા લીધી, પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ સમકિત પામ્યા, અને સુપ્રભ બહારમે શ્રાવકત્વ સ્વીકાર્યું. પ્રથમ પૌરૂષી પૂર્ણ થતાં પ્રભુ દેશનાથી વિરામ પામ્યા પછી યશ નામના સુખ્ય ગણુધરે તેમના ચરણપીઠ ઉપર બેસીને દેશના આપી. બીજી પૌરૂષી પૂર્ણ થતાં તેઓ પણ દેશનાથી ત્રિરામ પામ્યા, એટલે ઈંદ્ર, વાસુદેવ અને બલભદ્રાદિક પ્રભુને નમીને પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

ત્યાંથી અનંતનાથ સ્વામી ગ્રામ, આકર અને નગર વિગેરેમાં ભવ્ય જંતુઓને યોધ કરતા પૃથ્વીયર વિહાર કરવા લાગ્યા. છાસક હબર મહાત્મા સાધુઓ, નવસો ચૌદપૂર્વધારી,

૧ જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અંતરાય એ ચાર ઘાતીકર્મ કહેવાય છે.

ચાર હજાર અને ત્રણસો અવધિજ્ઞાની, ચાર હજાર અને પાંચસો મનઃપર્થવજ્ઞાની^૨, પાંચ હજાર કેવળજ્ઞાની, આઠહજાર વૈક્રિયલઙ્ઘિવાળા, ત્રણ હજાર ને બસો વાદલઙ્ઘિવાળા, બાસઠ હજાર તપસ્વી સાધ્વીઓ, બે લાખ ને છ હજાર શ્રાવકો અને ચાર લાખ ને ચૌદ હજાર શ્રાવિકાઓ —એ પ્રમાણે કેવળજ્ઞાન થયા પછી ત્રણ વર્ષ ઉભા સાડાસાત લાખ વર્ષ સુધી પૃથ્વીપર ત્રિહાર કરતાં પ્રભુને પરિવાર થયો. પછી પોતાનો મોક્ષકાલ નજીક જાણી પ્રભુ સમેતશિખર ગિરિ પધાર્યા અને ત્યાં સાત હજાર સાધુઓની સાથે પ્રભુએ અનશન વ્રત ગ્રહણ કર્યું. એક માસને અંતે ચૈત્ર શુકલ પંચમીએ ચંદ્ર પુખ્ત નક્ષત્રમાં આવતાં અનંતપ્રભુ તે મુનિઓની સાથે મોક્ષે ગયા. તરતજ ઇંદ્રોએ દેવતાઓની સાથે ત્યાં આવી પ્રભુને અને તેમના શિષ્યોને નિર્વાણ મહિમાને મહોત્સવ કર્યો. કૌમારવયમાં સાડાસાત લાખ વર્ષ, રાજ્યપાલનમાં પંદર લાખ વર્ષ અને દીક્ષામાં સાડાસાત લાખ વર્ષ મળી ત્રીશ લાખ વર્ષનું અનંતપ્રભુનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું. વિમળસ્વામીના નિર્વાણથી નવ સાગરોપમ અતિક્રમણ થયા પછી અનંતસ્વામીનું નિર્વાણ થયું.

પુરુષોત્તમ વાસુદેવ ત્રીશલાખ વર્ષનું આયુષ્ય લોગવી, ઉત્ત્ર પાપકર્મ કરવાને લીધે તમઃ-પ્રભા નામની છઠ્ઠી નરકભૂમિમાં ગયા. કુમારવયમાં સાતસો વર્ષ, મંડલીકપણામાં તેરસો વર્ષ, દિગ્વિજયમાં એંશી વર્ષ અને રાજ્યમાં ઓગણત્રીશ લાખ સત્તાણું હજાર નવસો અને વીશ વર્ષ એમ ત્રીશલાખ વર્ષનું વાસુદેવનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયેલું છે. પંચાવન લાખ વર્ષના આયુષ્યવાળા સુપ્રભ બલરામ, પોતાના અનુજ ભાઈના અવસાન પછી ઘણાકાળ સુધી દુઃખિતપણે સંસારમાં રહ્યા. પછી પોતાના લઘુબંધુની વિપત્તિ (મૃત્યુ) જોવાથી વિરક્ત થયેલા સુપ્રભ બલભદ્ર મૃગાંકુશ મુનિની પાસે વ્રત ગ્રહણ કરી, કેવળજ્ઞાન પામી, અનંત ચતુષ્ટય મેળવીને અપુનર્ભવસ્થાન (મોક્ષ)ને પ્રાપ્ત થયા.

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टि शलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
चतुर्थे पर्वणि अनंतस्वामीपुरुषोत्तमसुप्रभमधुचरित
वर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

૧-૨ પ્રવચન સારોદ્ધારમાં એક હજાર ચઉદ પૂતી અને પાંચ હજાર મનઃપર્થવજ્ઞાની કલા છે.

સર્ગ ૫ મો.

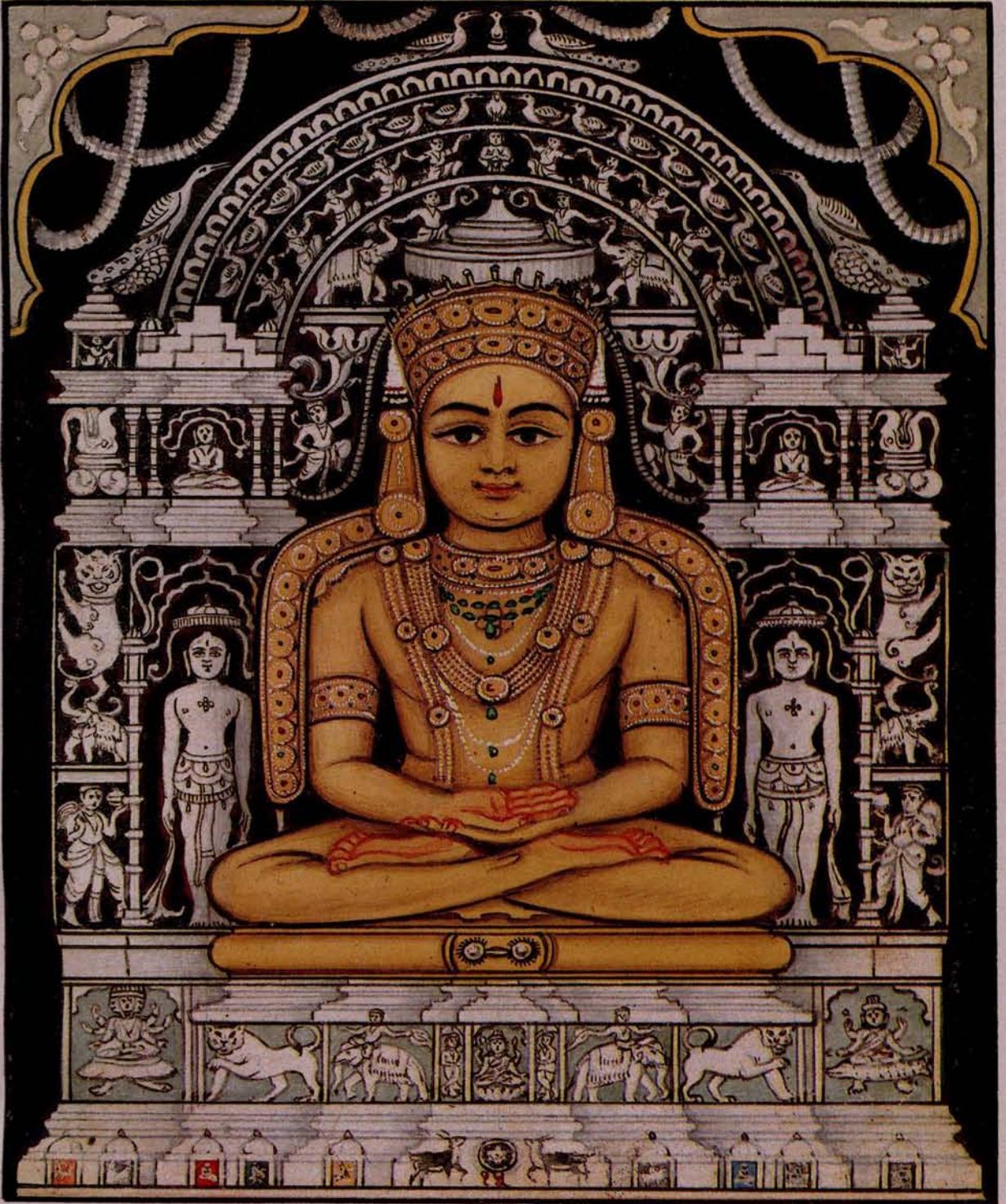
શ્રી ધર્મનાથ સ્વામી ચરિત્ર.

ધર્મરૂપ ગંગાની ઉત્પત્તિના હિમાલય અને કુતીરૂપ અંધકારને દૂર કરવામાં સૂર્યસમાન એવા શ્રીમાનુ ધર્મનાથના ચરણનું શરણ હું ગ્રહણ કરું છું. સંસારસાગરને તરવામાં મોટા સેતુબંધરૂપ-એજ તીર્થનાથનું ચરિત્ર હવે કહું છું.

ધાતકીખંડ દ્વીપના પૂર્વ મહાવિદેહમાં ભરત નામના વિજયને વિષે ભદ્રિલ નામે એક વિશાળ નગર છે. તેમાં દૃઢરથ નામે રાજા હતો. એ દાંતથી હરતીની જેમ એ દઢ ભુજાઓથી તે શોભતો હતો. જ્યોતિશ્ચક્રમાં સૂર્યની જેમ સર્વ રાજાઓના તેજ તેણે હરી લીધા હતા, અને સરિતાઓનું પાત્ર જેમ સમુદ્ર તેમ સર્વ રાજાઓના દંડનું તે પાત્ર હતો, (અર્થાત્ સર્વ રાજાને દંડ તે કરી શકતો હતો). આવું મોટું સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત થયા છતાં એ વિવેકી રાજા ઇંદ્રની સંપત્તિને પણ આકાંક્ષા તુલ જેવી ચપળ જાણીને તેને જરા પણ ગર્વ કરતો નહીં. વિષય સંબંધી સુખ તે પૂર્ણ રીતે પામ્યો હતો, તથાપિ અતિથિની જેમ સંસારવાસમાં તેને જરા પણ આસ્થા નહોતી. જોગને વિષે અત્યંત વૈરાગ્યવાન અને પોતાના શરીર ઉપર પણ નિરપૃહ એવા દૃઢરથ રાજાએ છેવટે શરીરના મળની પેઠે પોતાના રાજ્યને એકદમ છોડી દીધું, અને સાંસારિક મહા દુઃખ અને રોગના વૈદ્યરૂપ વિમલવાહન નામના ગુરૂની પાસે તે ગયો. તેમની પાસેથી એ રત્નશિરોમણિ રાજાએ રૂચિરૂપી મૂલ્ય આપીને હર્ષભ એવું નિર્મળ ચરિત્રરત્ન ગ્રહણ કર્યું. જોગની માતા તુલ્ય સમતાને ધારણ કરતા અને પરીષદને સહન કરતા એ રાજામુનિએ ઘણું દુસ્તથ તપ આચાર્યું. તીર્થોદ્ધક જેવા પવિત્ર શાસ્ત્રરૂપ ગંડુષ (કાગળા)નું આચમન કરીને તેણે વિષયરૂપ મ્લેચ્છોથી દૂષિત એવા પોતાના આત્માને પવિત્ર કર્યો. અનુક્રમે અર્હંત ભક્તિ વિગેરે સ્થાનકોનું આરાધન કરીને સદ્બુદ્ધિવાળા તે મુનિરાજે તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું. પછી કાળસ્થિતિ નશ્વક આવતાં અનશન કરી, સમાધિથી મૃત્યુ પામી તે મુનિ વૈજયંત વિમાનમાં મહાદ્વિકા દેવતા થયા.

આ જંબૂદ્વીપને વિષે ભારતવર્ષમાં રત્નાકર એવું રત્નપુર નામે એક નગર હતું. તેમાં ખંને ખાનુએ કરેલા રત્નમય સોપાનનાં કિરણોની જાળથી જાણે વચમાં સેતુ (પાજ) બાંધી હોય તેવી ઉપવનની વાચિકાઓ શોભતી હતી. ઠેકાણે ઠેકાણે અર્હંતનાં સુવર્ણમય ચૈત્યો અને દર્શણવાળા ગૃહો ‘અહીં હમેશાં ત્રણે પુરુષાર્થ ઉદય પામેલા છે’ એમ સૂચવતા હતા. રાત્રીએ જેમાં નક્ષત્રોનાં પ્રતિબિંબ પડે છે એવી મરકતમણિબદ્ધ માર્ગભૂમિ જાણે મોતીના સ્વસ્તિકવાળી

॥ श्री धर्मनाथ ॥

कल्पद्रुमसधर्माण,-मिष्टप्राप्तौ शरीरिणाम् ।

चतुर्धा धर्मदेष्टारं, धर्मनाथमुपास्महे ॥१५॥

હોય તેવી દેખાતી હતી. ત્યાં આવેલાં મોટાં મંદિરોની ખીંતીઓના કંઠમાં વધુજનોએ લટકાવેલા હાર કંઠાભરણુનું પૂર્ણ રૂપ પામતા હતા. ઉદ્યાનવાપિકાઓથી હેમંત, હવેલીઓના રસોડાથી શીખમ અને ગળેના મદથી વર્ષા-એમ ત્રણે ઋતુઓનો કાળ ત્યાં એક સાથેજ પ્રવર્તતો હતો.

તે નગરમાં તેજવડે સૂર્ય સમાન, શત્રુરૂપ તૃણપુંજમાં અગ્નિ સમાન અને નિર્મળ ગુણોથી નિરંતર પ્રકાશતો ભાનુ નામે રાજા હતો. સમુદ્રના તરંગોની જેમ તેના ગુણોનું પ્રમાણ કરવાને બૃહસ્પતિ પણ સમર્થ નહતા. તે એકજ રાજાએ જેનો કર્તૃત્વ હાથ કરેલો છે એવી ભૂમિ કુલવતી અને શીલવતી લલનાની જેમ ખીજ પતિને પ્રાપ્તજ થતી નહોતી. એ રાજાએ સ્વભાવથી અપલ એવી લક્ષ્મીને પોતાના દેહ ગુણો (પક્ષે દોરી)થી બાંધીને હાથિણીની જેમ પોતાના ભુજસ્તંભમાં સ્થિર કરી હતી. સૂર્યની જેમ પ્રૌઢ પ્રતાપવાળા એ રાજાએ દ્વીપકની જેવા શત્રુરાજાઓના તેજને હરી લીધા હતા. અન્ય રાજાઓનો વિજય કરવા માટે તેને લલાટ ઉપર બ્રહ્મટી પણ ચડાવવી પડતી નહીં, તે પછી ધનુષ્ય ઉપર પણુચ ચડાવવાની તેા વાતજ શી કરવી !

તે રાજાને ચરણકમળની ઉપાસના કરવામાં બ્રમરી જેવી અને લોકોત્તર પતિવ્રતવાળી સુમતા નામે એક રાણી હતી. તેની પાસેથીજ કોકીલાઓ મધુર આલાપ, હંસલીઓ ગતિચાતુર્ય અને મૃગલીઓ દષ્ટિવિલાસ શીખેલી હતી. લજ્જ તેની સહચરી હતી, શીલલક્ષ્મી તેને શોભાવનારી હતી અને કુલીનતા તેની કાંચળી હતી. એ પ્રમાણે તેનો સ્વાભાવિક પરિવાર હતો. પતિભક્તિરૂપ તેને યોગ્ય અલંકાર હતો, તે સિવાય હાર વિગેરે ખીજ અલંકારો તેા ઉલટા તેનાથી અલંકૃત હતા, અર્થાત્ તેના અંગસંગવડેજ શોભતા હતા.

હવે વૈજયંત નામના ખીજ અનુત્તર વિમાનમાં રહેલા દંડરથ રાજાના શુભે પરમ સુખમાં મગ્ન થઈ ત્યાં પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. પછી ત્યાંથીવ્યવી ને વૈશાખ માસની શુકલ સપ્તમીને દિવસે પુણ્ય નક્ષત્રમાં ચંદ્ર આવતાં તે શુભ સુમતા રાણીના ઉદરમાં અવતર્યો. તે વખતે સુમતાએ તીર્થકરના જન્મને સૂચવનારાં ગજ વિગેરે ચીદ મહા સ્વપ્ને બોયાં. અનુક્રમે પૂર્ણ સમયે માધ માસની શુકલ તૃતીયાને દિવસે પુણ્ય નક્ષત્રમાં વજ્જના લાંછન (ચન્દ)વાળા સુવર્ણવર્ણી પુત્રને દેવીએ જન્મ આપ્યો. તરતજ લોગંકરા વિગેરે છપ્પન દિક્કુમારીઓએ આવીને પ્રભુ અને પ્રભુની માતાનું સૂતિકાકર્મ કર્યું. તેજ વખતે સૌધર્મેન્દ્ર પણ પાલક વિમાનમાં બેસીને ત્યાં આવ્યા, અને પ્રભુને લઈને મેરૂપર્વત ઉપર ગયા. ત્યાં અતિપાંડુકબલા નામે શિલાની ઉપર રતનમય સિંહાસનમાં પ્રભુને પોતાના ઉત્સંગે લઈને ઈંદ્ર બેઠા. અચ્યુત વિગેરે ત્રેસક ઈંદ્રોએ પવિત્ર તીર્થજળથી વિધિપૂર્વક પ્રભુને સ્નાત્ર કરાવ્યું. પછી ઈશાન ઈંદ્રના ખોળામાં પ્રભુને બેસાડીને સૌધર્મેન્દ્રે સ્નાત્ર કર્યું; અને વિલેપન વિગેરેથી પૂજા કરીને નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો.

“ પરમ ધ્યાન કરવા યોગ્ય સ્વરૂપવાળા અને પરમ ધ્યાન કરનારા એવા પંદરમા તીર્થ”-

૧ કર એટલે સ્નાપ્તે હાથ અને પૃથ્વીપક્ષે કર એટલે રાજાનો આજ્ઞા ભાગ.

“ કરને મારો નમસ્કાર છે. હે પ્રભુ! દેવ અને દાનવથી હું મનુષ્યોની મોટી મહત્તા માનું છું, કારણકે ત્રણ લોકને વંદન કરવા યોગ્ય એવા તમે મનુષ્યપણામાં પ્રગટ થયેલા છો. હે નાથ! મોક્ષરૂપ સાધનને સાધી લેવા માટે તમારું શિષ્યપણું ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છાવાળા એવા મને હમણાજ આ દક્ષિણ ભારતવર્ષમાં મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત થાયો. જે પ્રમાદીઓને તમારા ચરણનું દર્શન થતું નથી તેવા સ્વર્ગીએ સુખી છતાં પણ તેમનામાં અને નારકી છવોંમાં કાંઈ પણ ભેદ નથી. હે પ્રભુ! જ્યાં સુધી સૂર્યની જેમ તમારો ઉદય થયો નહતો ત્યાં સુધીજ ઘુવડ પક્ષીની જેમ કુતીર્થીઓ યોદ્ધી શક્તા હતા. હવે વરસાદથી સરોવરની જેમ તમારી ધર્મદેશના રૂપ જળવડે આ ભરતાદ્ વૈ યોડા કાળમાં પૂર્ણ ભરાઈ જશે. હે પરમેશ્વર! રાજા જેમ શત્રુના દેશને મુક્ત કરી તેનું રાજ્ય તેને આપે તેમ તમે અનંત પ્રાણીઓને મુક્ત કરીને અચલ સુખ આપશો. હે ભગવન! દેવલોકમાં પણ ભ્રમરાની પેઠે તમારા ચરણકમળમાં લીન થયેલા ચિત્તવડે મારા દિવસો નિર્ગમન થાયો.”

શકંઠે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને ઈશાનનેંદ્રની પાસેથી પ્રભુને લઈ સુવ્રતાદેવીની પાસે જેમ હતા તેમ મૂકી દીધા. જ્યારે પ્રભુ ગર્ભમાં હતા ત્યારે તેમની માતાને ધર્મ કરવાને દોહદ થયો હતો, તેથી લાનુ રાજાએ તેમનું ધર્મ એવું નામ પાડ્યું. દેવકુમારોની સાથે કીડા કરતા પ્રભુએ શિશુ અવસ્થા નિર્ગમન કરી, અને પિસ્તાળીશ ધનુષ્ય ઉંચી કાયાવાળા પ્રભુ યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. પછી ચિરકાળથી ઇચ્છેલા માતાપિતાના કૌતુકને પૂર્ણ કરવા તેમજ લોગ્યકર્મને લોગવવા પ્રભુએ પાણિગ્રહણ કર્યું. જન્મથી અહીં લાખ વર્ષ ગયા પછી પિતાના આગ્રહથી પ્રભુએ રાજ્યભાર ગ્રહણ કર્યો. પાંચ લાખ વર્ષ સુધી પૃથ્વીપર રાજ્ય કરીને પછી અવસર પ્રાપ્ત થયેલો જાણી પ્રભુએ દીક્ષા લેવા વિચાર કર્યો. તેજ વખતે ‘હે સ્વામી! તીર્થ પ્રવર્તાવો’ એમ લોકાંતિક દેવતાઓએ આવીને વિજ્ઞપ્તિ કરી; એટલે પ્રભુએ દીક્ષારૂપ નાંદીના મુખરૂપ વાર્ષિક દાન આપવું શરૂ કર્યું. વર્ષાંતે દેવતાઓએ અભિષેક કરવા પ્રભુ નાગદેવતા નામની શિગિકામાં બેસીને વપ્રકાંચન નામે રમણીય ઉદ્યાનમાં પધાર્યા.

એ ઉદ્યાનમાં પ્રિયંગુલતાની મંજરીમાં ભ્રમરાઓ ગુંજરવ કરતા હતા. ઉદ્યાનપાલિકાએ નાગકેશરનાં પુંપનાં આલૂપણે ગુંથવામાં વ્યગ્ર થયેલી હતી. રોહડાના પરાગથી નગરકીર્તિ મુખ વ્યાપી રહેતાં હતાં, જાણે કામદેવનાં આયુધગૃહ હોય તેવાં ડોલરનાં પુષ્પોથી તે શોભતું હતું. ઉદ્યાનપાલના બાળકો લવલી (ચારોળી) લતાનાં પુંપને કાપવામાં વ્યગ્ર થઈ રહ્યા હતા. મચકુંદના મકરંદબિન્દુવડે તેનું ભૂમિતળ આદ્રં થઈ રહ્યું હતું. કુલેલાં મરચકનાં વૃક્ષોથી જાણે મરકત મણિથી પૃથ્વી બાંધી હોય તેવું દેખાતું હતું. આવા શિશિર ઋતુ અંધી લક્ષ્મીમય સુંદર ઉદ્યાનમાં પ્રભુએ પ્રવેશ કર્યો. પછી માઘ માસની શુકલ ત્રયોદશીએ પુષ્ય નક્ષત્રમાં દિવસના પાછલે પહેરે એક હજાર રાજાઓની સાથે છટું તપ કરીને પ્રભુએ દીક્ષા લીધી. બીજે દિવસે સોમનસપુરમાં ધર્મસિંહ રાજાના સુંદર ગૃહમાં પ્રભુએ પરમાન્નથી પારણું કર્યું. ત્યાં વસુધારા વિગેરે પાંચ દિવ્ય પ્રગટ થયા, અને ધર્મસિંહ રાજાએ પ્રભુના પગલાની ભૂમિપર

રક્તમય પીઠ કરાવી. શરીરમાં પણ અપેક્ષા રહિત એવા જગત્પતિ પવનની જેમ અસ્ખલિતપણે ત્યાંથી પૃથ્વીપર વિહાર કરવાને પ્રવર્ત્યા.

જંબૂદ્વીપના અપર (પશ્ચિમ) વિદેહક્ષેત્રને વિષે અશોકાનગરીમાં પુરુષવૃષભ નામે રાજા હતો. તે તત્ત્વજ્ઞાની અને સાત્ત્વિક રાજાએ સંસારથી વિરક્ત થઈ પ્રભાપાલક મુનિની પાસે દીક્ષા લીધી. દુસ્તપ તપને તપતા એ રાજામુનિ આયુષ્ય પૂર્ણ થયે કાળધર્મ પ્રાપ્ત થતાં મૃત્યુ પામી, સહસ્રાર દેવલોકમાં અઠાર સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવતા થયા.

તે દેવતા આયુષ્યના સોળ સાગરોપમ ગયા પછી પોતાનપુર નામના નગરમાં વિકટ નામે એક રાજા થયો. હાથી હાથીને છૂટી લે, તેમ કોઈ રાજાસિંહ નામના રાજાએ પોતાના પરાક્રમવડે તેને રણભૂમિમાં છૂટી લીધો. તે પરાજયથી લલળ પામેલા વિકટરાજાએ પોતાના પુત્રને રાજ્ય આપી અતિભુતિ નામના મુનિને ચરણે જઈ વ્રત ગ્રહણ કર્યું. પછી ત્રિવ્ર તપસ્યા કરીને પ્રાંતે તેણે એવું નિયાણું બાંધ્યું કે 'આ તપના મહિમાથી હું ભવાંતરમાં રાજાસિંહને ઉચ્છેદ કરનાર થાઉં.' આ પ્રમાણે નિયાણું કરી કાળયોગે મૃત્યુ પામીને તે બીજા દેવલોકમાં ષે સાગરોપમના આયુષ્યવાળો દેવતા થયો.

રાજા રાજાસિંહ ચિરકાળ સંસારમાં ભમી આ ભરતક્ષેત્રમાં હરિપુર નામના નગરમાં નિશુભ નામે રાજા થયો. પીસ્તાળીશ ધનુષ્ય ઉંચી કાયાવાળો, દશલાખ વર્ષના આયુષ્યવાળો અને ઉચ્ચાસન પ્રવર્તાવનાર કુણ્ણવર્ણી તે એક લીલામાત્રમાં દક્ષિણ ભરતાર્દ્રને સાધી લઈને પાંચમો અર્દ્રચક્રી (પ્રતિવાસુદેવ) કહેવાયો.

તે અવસરે ભરતખંડના અશ્વપુર નામે નગરમાં કલ્યાણના એક સ્થાનરૂપ શિવ નામે રાજા થયો. તેને વિજયા અને અમ્બકા નામે બાણે મૂર્તિમાન કીર્તિ અને લક્ષ્મી હોય તેવી એ પ્રિય પત્નીઓ હતી. તેમાંની વિજયા રાણીની કુક્ષિમાં પુરુષવૃષભનો છવ સહસ્રાર દેવલોકમાંથી ચ્યવી ચાર સ્વપ્નવડે બલભદ્રના જન્મને સૂચવતો આવીને ઉત્પન્ન થયો. ગર્ભકાળ પૂર્ણ થતાં વિજયાદેવીએ બાણે શરીરધારી પોતાના પતિને ઉચ્ચવળ યશસમૂહ હોય તેવા પુત્રને જન્મ આપ્યો. શિવરાજાએ શુભદિવસે મોટા ઉત્સવવડે સારા દર્શનને લીધે પુત્રનું સુદર્શન એવું નામ પાડ્યું.

વિકટને છવ બીજા દેવલોકમાંથી ચ્યવી સાત સ્વપ્નવડે વાસુદેવના જન્મને સૂચવતો અમ્બકાના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયો. ગર્ભસમય પૂર્ણ થતાં સરિતા જેમ નીલ કમળને જન્મ આપે, તેમ ઈંદ્રનીલમણિ જેવા નીલવર્ણી પૂર્ણ લક્ષણવાળા પુત્રને તેણે જન્મ આપ્યો. આ કુમાર અતિશય પરાક્રમ પુરુષોમાં સિંહરૂપ થશે એવું ધારીને રાજાએ તેનું પુરુષસિંહ નામ પાડ્યું. ધાત્રીજન્મએ લાલનપાલન કરેલા તાડ અને ગરૂડના ચિન્હવાળા એ બંને કુમારો પરસ્પર ક્રીડા કરતાં અને નીલા તથા પીળા વસ્ત્રને ધારણ કરતા વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા. પોતાની

જાતે દાટેલા નિધાનને જેમ જોઈએ ત્યારે પ્રાપ્ત કરાય, તેમ તેઓએ ઉપાધ્યાયને માત્ર સાક્ષી કરીને સર્વ કળાઓ સાવધાનપણે પ્રાપ્ત કરી લીધી. અનુક્રમે સ્વર્ગ અને ભૂમિના જાણે પ્રતિમદ્વ હોય તેવા તે બંને ભાઈઓ કવચ ધારણ કરીને શોભવા લાગ્યા; અને પરસ્પર સ્નેહધારી તેઓ અશ્વિનીકુમારની જેમ સહોદરપણે રહી પિતાની ઉપર અતિ ભક્તિથી તેના પદાતિની જેમ વર્તવા લાગ્યા.

એકદા કેઈ ગર્વિંટ એવા સીમાડાના રાજાને સાધવા માટે શિવરાજાએ દિવ્ય અસ્ત્રની જેમ સુદર્શન બલભદ્રને મોકલ્યા. સ્નેહને લીધે તેમના બંધુ પુરૂષસિંહ વાસુદેવ પણ કેટલાક પ્રયાણ કરતા તેમની પછવાડે ગયા. પ્રેમનો બંધ વજ્રલેપને અનુસરતો છે. પણ બલભદ્રે મોટા પ્રયત્નથી વાસુદેવને સાથે આવતા રોક્યા, એટલે યૂથમાંથી બ્રહ્મ થયેલા હસ્તીની જેમ તે રસ્તામાંજ રહ્યા. વિવિધ વિનોદથી બ્રાતાના વિયોગતું દુઃખ સહન કરી વાસુદેવ ત્યાં રહ્યા હતા, તેવામાં પિતા તરફથી એક પુરૂષ ત્યાં આવ્યો, અને તેણે પિતાનો લેખ તેમને આપ્યો, એટલે વાસુદેવે તે લેખ મસ્તકપર ધારણ કર્યો. તેમાં 'હે વત્સ! સત્વર અહીં આવ' એવા અક્ષરો જોવામાં આવ્યા. તરત સસંભ્રમપણે લેખહાર પુરૂષને પૂછ્યું—'હે દ્રુત! અમારા બંને માતા અને પિતા કુશળ છે? અને મને સત્વર યોદાવવાનું કારણ શું છે?' દ્રુતે કહ્યું—'આપના પિતાના શરીરમાં મોટો દાહબવર ઉત્પન્ન થયો છે, તેથી તમને સત્વર યોદાવે છે.' પિતાના દાહબવરની ખબર સાંભળવાથી જાણે સાત કટકા થાય તેવો ઘા વાગ્યો હોય તેમ વાસુદેવ વિધુર થઈ ગયા, અને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. સત્પુરૂષોને સ્વજનની પીડા કરતાં વધારે ઘીજું દુઃખ હોતું નથી.

બીજેજ દિવસે વાસુદેવ પોતાની નગરીમાં આવી પહોંચ્યા. જાતિવંતને તેણું દુઃખ માર્ગમાં દાવાનળ જેવું થઈ પડે છે.' વાસુદેવે જ્વરાત્ત પિતાએ આશ્રિત એવા ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે ત્યાં ચોભતા, ખંડાતા, ઉકળાતા અને શોધાતા વિવિધ ઔષધોમાં દાસજનો વ્યથ હતા, રસવીર્યના વિપાકને જાણનાર ઔષધનું બલાબલ વિચારનારા ચતુર વૈદ્યો પિતાની આસપાસ એકેલા હતા, અંગરક્ષકો હાથની સંજ્ઞાથી ઘોંઘાટને અટકાવતા હતા અને દ્વારપાળો બકુટીની સંજ્ઞાથી વૈદ્યલોકોને દૂર એસવાનું સૂચવતા હતા. આવા ગૃહમાં પ્રવેશ કરી પિતાનું જાણે દુઃખ લેતા હોય તેમ વાસુદેવ તેમના દુઃખથી દુઃખી થઈ ગયા. પછી બે હાથવડે ચરણ સ્પર્શ કરીને પિતાને પ્રણામ કર્યો, અને નેત્રમાં અશ્રુ આવવાથી જાણે પિતાને સ્નાન કરાવતા હોય તેમ દેખાવા લાગ્યા. પુત્રના કરસ્પર્શથી શિવરાજાને જરા આશ્વાસન મળ્યું. ઇષ્ટના દર્શનથી સુખ થાય છે, તો સ્પર્શથી થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય! પછી શિવરાજા વારંવાર કરવડે પુત્રનો સ્પર્શ કરવા લાગ્યા, અને તેથી જાણે શીતળતા થઈ હોય તેમ અધિક રોમાંચવાળા થયા. થોડીવારે રાજાએ પૂછ્યું—'હે વત્સ! દાવાનળથી વૃક્ષની જેમ તમારું ઉદર દુર્બળ કેમ થઈ ગયું છે અને અધરપણ વૃક્ષના કેમ પડ્યા છે?' તે વખતે વાસુદેવનો અનુચર

બોલ્યો—“હે દેવ! આપની આવી દાણુ દશા સાંભળી પૂરા વેગથી તમને જોવાને માટે ચાલ્યા અને હસ્તી જેમ વિંધ્યાચળતું સ્મરણુ કરતો ઉતાવળો ચાલે તેમ તમારું સ્મરણુ કરતા તેઓ ભક્તિવડે લોજન અને જળ છોડી દઈને માત્ર બે દિવસમાં અહીં આવ્યા છે.” આ પ્રમાણે સાંભળી દ્વિગુણુ દુઃખ પામી રાજા બોલ્યા—‘વત્સ! ફેલાપર ફેલાની જેમ તમે આવો બીજે અનર્થ કેમ કર્યો? માટે સત્વર પરિવાર સહિત લોજનનો અવસર સાચવો. સર્વ અર્થને સાધનારી કાયા લોજનવડેજ ચાલે છે.’ પિતાની વારંવાર આવી આગ્રહયુક્ત આજ્ઞા થવાથી મદવાળા દંતીની જેમ તેણે દુઃખ સહિત કાંઈક લોજન કર્યું, પરંતુ શ્રીખંડ પણ લીધા વગર અને બીજાં વસ્ત્ર પહેર્યાં વગર દુઃખવડે તપ્ત સ્થળમાં રહેલા નકુલ (નોળીઆ)ના જેવી સ્થિતિ લોગવતાં માત્ર લોજન કરીનેજ દીન થઈ ગયેલા સર્વ પરિવારને સાથે લઈ પોતાના વાસગૃહમાંથી પગે ચાલી પિતાના વાસગૃહ પાસે આવ્યા. જ્યારે તેમાં પ્રવેશ કરતા હતા, તેવામાં માતાના દ્વારપાળોએ આગળ આવી રૂદ્ધ કરતાં કરતાં કણ્ણુસ્વરથી વિશ્ચિત કરી કે ‘હે કુમાર! રક્ષણુ કરો, રક્ષણુ કરો, હજી મહારાજા જીવતાં છતાં દેવી નકારો વ્યવસાય કરે છે.’ તે સાંભળી વાસુદેવ સંજ્ઞમ પામી માતૃગૃહમાં આવ્યા: ત્યાં માતાને નીચે પ્રમાણે વચને બોલતાં જોયા.

“પતિના પ્રસાદથી મોટા રત્નરાશિ, અનંત સુવર્ણ, રૂપાના સંચય, મોતી, હીરા, જાતિવાન રત્નોથી જડિત એવા હજારો પોશાક અને તે સિવાય જે સર્વ ખજાનો મેળવેલો છે, તે સર્વ ક્ષેત્રમાં અર્પણુ કરો; કારણુકે મહા માર્ગે પ્રયાણુ કરનારને એ મુખ્ય પાથેય છે. પતિના મરણુ પામ્યા પછી હું જરાવાર પણ વૈધવ્યને સહન કરી શકું તેમ નથી, તેથી હું તેમની આગળજ જવા ઈચ્છું છું માટે હે સેવકો! તમે સત્વર અગ્નિ સન્ન કરો” આ પ્રમાણે મહા દુઃખ ઉત્પન્ન કરનારા શબ્દો માતા બોલતા હતા; તેની પાસે જઈને વાસુદેવે ગદ્ગદ્ સ્વરે કહ્યું—“અરે! માતા! માતા! શું તમે પણ આ મંદ ભાગ્યવાળા પુત્રને છોડી દેશો? આહા! મારું ભાગ્ય કેવું વિપરીત કે માતાએ પણ આમ કરવા માંડ્યું?” અમ્મામાતા બોલ્યા—“અરે પુત્ર! તારા પિતાના રોગની મેં ખરાબર પરીક્ષા કરી છે. તે રોગ અવશ્ય તારા પિતાના પ્રાણુ લેવાને આવ્યો છે, અને ‘વિધવા’ એવા અક્ષરને સાંભળવાને હું ક્ષણુવાર પણ સમર્થ નથી, તેથી તારા પિતાની પહેલાં કસુંબાના વસ્ત્ર ઝોઢીને હું તો ચાલી જઈશ. વળી મહારાજા શિવરાજની પત્ની થઈને તથા તારા જેવા પાંચમાં વાસુદેવરૂપ પુત્રને જન્મ આપીને મારો જન્મ કૃતાર્થ થયો છે. તેમજ જ્યારે પતિનું મૃત્યુ થશે, ત્યારે મારા પ્રાણુ પોતાની મેળે ચાલ્યા જશે, તો હું તેમ ન થવા દેતાં અગાઉથીજ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીને તેનો ત્યાગ કરું, જેથી મારા સત્વની હીનતા ન કહેવાય. માટે હે વત્સ! ક્ષત્રિય જાતિના કુળાચારને આચરણુ કરતી એવી મને આ કાર્યમાં વાત્સલ્યપણુથી પણ તું અંતરાય કરીશ નહીં. હે પુત્ર! મારી આશીર્વાથી સુદર્શન બંધુની સાગે તું આનંદ પામીશ. હું હવે અગ્નિમાર્ગે પતિની આગળ જઈશ, માટે હું તને એક છેલ્લી પ્રાર્થના કરું છું કે આ વિધિમાં નિષેધ કરે તેવું તારે કાંઈ પણ કહેવું નહીં.” આ પ્રમાણે કહી સ્વામીના મૃત્યુખબર સાંભળવાને કાયર એવા અંમાદેવી પરલોકરૂપ નગરના દ્વારરૂપ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવાને ત્યાંથી ગયા.

ઉપરાઉપર પડતા દુઃખવડે જેનું અંગ શિથિળ થઈ ગયું છે એવા વાસુદેવ ત્યાંથી સરખી ભૂમિમાં પશુ પગલે પગલે સ્ખલના પામતા પિતાની પાસે આવ્યા. પોતાની માતાને સંભારતા અને પિતાને આતુર જોતા વાસુદેવ દુઃખને સહન ન કરી શકવાથી પોતાના અત્માને નપુંસક જેવો માની પૃથ્વીપર ઢળી પડ્યા. પુત્રની આવી સ્થિતિ જોઈને શિવરાજ દાહજવરથી પીડિત હતા તોપણ ધૈર્ય ધરીને જોલ્યા—“હે વત્સ! આપણા કુળને અનુચિત એવી કાયરતા તમે કેમ ધરો છો? હે વત્સ! આ પૃથ્વી તમારી ભુજાના આધારવાળી છે, તો ધૈર્ય છોડીને તેનાપર પડતાં તમને લબ્ધ કેમ આવતી નથી! હે પુત્ર! તું જ્યારે ધૈર્યને છોડી દઈશ ત્યારે તારું ‘પુરુષસિંહ’ એવું નામ પાડનારા મારામાં અજ્ઞાનકારીપણું પ્રાપ્ત થશે.” આ પ્રમાણે આશ્વાસન આપી પવિત્ર હૃદયવાળા શિવરાજ કાળધર્મ પામી ગયા. કાળને જીતવાને કોણુ સમર્થ છે? પિતાના મરણના ખબર સાંભળવાથી વાયુથી વૃક્ષની જેમ અને વાયુરોગીની જેમ તેના શોકવડે વાસુદેવ ફરીને પૃથ્વીપર ઢળી પડ્યા. થોડીકવારે જળકુંભવડે જળ છાંટતાં તેમણે સંજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી. ‘હે તાત! હે તાત!’ એમ આકંઠ કરતા બેઠા થયા, અને જોલવા લાગ્યા— “હે પિતા! આ તમારું શરીર આજે ઉણુ જણાતું નથી, તે કયા ઔષધનો ગુણુ છે? તમને કયા વૈદ્યની પ્રતીતિ થઈ છે? અથવા આજે કેમ સુખનિદ્રા કરી છે? તે પ્રસાદ કરીને મને કહો.” આ પ્રમાણે સ્નેહમાં મોહીતપણાથી કહી કહીને વાસુદેવે વિલાપ કરવા માંડ્યો. પછી ગોત્રવૃદ્ધ તરૂંબોના સમબલવવાથી ધૈર્ય ધરી વાસુદેવે અગર અંદનના કાષ્ટવડે પિતાના અંગને અગ્નિસંસ્કાર કર્યો. પછી જલાંબલિ આપવા વિગેરે ઉત્તરક્રિયા કરી સલામાં આવીને બલભદ્ર ઉપર પિતાના મૃત્યુને સૂચવનારો પત્ર લખી મોકલાવ્યો. તે લેખ વાંચી ગર્વિષ્ટ એવા સીમાડાના રાજાને સાધી બલભદ્ર દુઃખી થઈને સત્વર ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. પોતાને નગર આવી બંને ભાઈઓ પરસ્પર કંઠે વળગી છુટે કંઠે રૂદન કરતા સર્વ સલાને પણુ રોવરાવવા લાગ્યા. પછી આપ્તજનોએ બોધ કરવાથી તેઓ માંડમાંડ ધૈર્ય પામ્યા, અને ધીમે ધીમે પિતાના સ્નેહને ભૂલવા લાગ્યા. તોપણ ઉભા રહેતાં, જોલતાં ચાલતાં અને મૌન ધરતાં તેઓ પોતાની દષ્ટિની આગળ ધ્યેય વસ્તુની પેઠે પિતાનેજ જોતા હતા.

આ પ્રમાણે તેઓ પિતાના શોકથી આકુળવ્યાકુળ રહેતા હતા, તેવામાં ત્યાં નિશુલ પ્રતિવાસુદેવનો દ્વિતીય આગમન. દ્વારપાળે પ્રથમ ખબર કરી અને આજ્ઞા મેળવીને પ્રવેશ કરાવ્યો. એટલે તે દ્વિતીય નમસ્કાર કરી બલદેવ અને વાસુદેવને કહ્યું—“શિવરાજનો સ્વર્ગવાસ લોકોના મુખથી સાંભળી તમારા સ્વામી નિશુલને ઘણો શોક થયો છે. તેથી તમારા પિતાની ભક્તિ સંભારીને એ કૃતજ્ઞ શિરોમણિ મહારાજાએ આ પ્રમાણે સંદેશો કહેવાને મને તમારી પાસે મોકલ્યો છે કે—અદ્યાપિ તમે બંને બાળક છો, શનુના પરાભવતું સ્થાન છે અને મેં અર્પણુ કરેલું તમારા પિતાનું પદ મોટું છે, માટે તમે મારી પાસે આવીને નિરૂપદ્રવપણુ રહો; કેમકે નદીમાં રહેલાને દાવાનળ શું કરી શકે તેમ છે? વળી ઘણા લાંબા કાળ પર્યાંત કરેલી તમારા પિતાની ભક્તિના ઋણમાંથી મુક્ત થવાને ઇચ્છતા એવા મારે તમને લઘુ છતાં મોટા કરવા

છે.” આવો દૂતનો સંદેશો સાંભળીને તેમને અત્યંત કોપ ઉત્પન્ન થયો અને શોક નિવૃત્તિ પામી ગયો; કારણકે બળવાન રક્ષ પણ બીજા રક્ષથી બાધ પામી બચ છે. પછી ભ્રુટી ચડાવી, લલાટપર વિકૃતિ બતાવી, સિંહ જેવા પુરૂષસિંહ ક્રોધ લાવીને કહ્યું-“ ઇક્વાકુવંશમાં અંદ્ર સમાન અને સર્વ વિચિત્રતા ઉપકારી એવા અમારા પિતાના મૃત્યુથી કોણ શોકનું સ્થાન થયું નથી? બીજા રાજાઓએ શોક કર્યો છે અને નિશુલે પણ શોક કર્યો છે, પણ તે નિશુલ આવો સંદેશો ન મોકલાવે તો તેથી તેની પિશુનતા થાય. સિંહના બાળકને કોણ દેશ આપે છે? કોણ તેને ઉછેરે છે? અને તેનો પરાલવ કોનાથી થાય છે? અત્યારે અમારી પાસે આ પ્રમાણે ગોલનો કેમ લબ્ધ પામતો નથી? આસપણના મિષથી તે ખરેખર અમારો અપમાન કરનાર શત્રુ છે. કદિ તારો સ્વામી અમારો મિત્ર હો, અમિત્ર હો કે ભલે ઉદાસી હો, અમે તેમાં નિરપેક્ષ છીએ; કારણકે ભુજપરાક્રમી વીરોને પોતાની ભુજનીજ અપેક્ષા છે” આવાં કુમારનાં વચનો સાંભળી દૂત બોલ્યો-“તે પિતા સમાન અમારા સ્વામીને શત્રુરૂપ માનતા એવા તમે પોતાના કલ્યાણમાં અકલ્યાણની ઇચ્છા કરી તમારું બાળકપણું સ્વપ્ન રીતે બતાવો છો. અરે કુમાર! હજુ તમે રાજનીતિ બાણતા નથી. શામાટે હાથે કરી ઉદર ચોળીને શૂળ ઉત્પન્ન કરો છો? હું તમારા વચનો મારા સ્વામીને કહીશ નહીં. હજુ મારું વચન માનો અને તેના પ્રાસાદથી અંધુ સહિત તમારું ક્ષેમકુશળ લાંબા કાળ સુધી થાઓ, નહિ તો થોડા સમયમાં એ તમારો શત્રુ થશે અને બ્યારે યમરાજની પેઠે તે રોષ કરશે, ત્યારે તમારે ભવિતમાં પણ સંશય થઈ પડશે.” આવાં દૂતનાં વચનોથી વાસુદેવને વિશેષ ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો અને કહ્યું-“અરે દૂત! તું પોતાના ભવિતામાં પણ અપેક્ષા રહિત એવો ખરેખરો દૂત છે. વાણીના પ્રપંચમાં ચતુર એવા તારી જેવા દૂતની વાણી માત્ર ક્ષણટોપ કરનારા નિર્વિષ સર્પની જેમ બીકણુ રાજાઓને ખીવરાવે છે. અરે દૂત! જા, મારાં કહેલાં વચનો ગોપવીશ નહીં, અર્થાં તારા સ્વામીને કહેજે; તે કદિ અમારો શત્રુ થશે તો અમેએ તેને વધ્યકોટીમાં પરિપૂર્ણ રીતે ગણી લીધેલોજ છે.”

આવાં વાસુદેવનાં વચનથી દૂત ત્યાંથી ઉલો થયો, અને વેગથી નિશુલની પાસે આવી તે સર્વ યથાર્થ કહ્યું. તે સાંભળી શત્રુનો વિનાશ કરનાર નિશુલને ઘણો ક્રોધ ચડ્યો. તત્કાળ સેનાવડે પૃથવીને આચ્છાદન કરતો તે અશ્વપુર ઉપર ચડી આવ્યો. નિશુલને આવેલો સાંભળી શત્રુનો વિજય કરનાર વાસુદેવ પોતાના બ્યેષ્ઠ અંધુને સાથે લઈ સઘ સર્વ સૈન્ય સહિત સામા ચાલ્યા. પરસ્પર મંથન કરવાને ઉદ્યન થયેલા નિશુલ અને પુરૂષસિંહ હાથીની જેમ અર્દ્ર માર્ગે એકઠા થયા. બંનેના સૈનિકો ભૂમિ અને આકાશને ક્ષોભ કરતા, સિંહનાદ, ધનુષ્યના ટંકાર તથા હાથેતું આસ્ફાલન કરતા પરસ્પર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. પોતાના શરીરની રક્ષા કરવામાં અપેક્ષા રહિત એવી બંને અક્ષીહિણી (સેના) નો ક્ષય પ્રલયકાળની પેઠે ક્ષણવારમાં થઈ ગયો; પછી બલભદ્ર જેની પાછળ છે એવા વાસુદેવે રથમાં બેસીને પવનવડે અગ્નિની જેમ પાંચજન્ય નામનો શંખ પૂર્યો. પડતા વજના ઘોર શબ્દની જેવા તે શંખના મોટા નાદથી શત્રુનું સર્વ સૈન્ય ક્ષોભ પામી પડી ગયું. તે વખતે ‘અરે! પોતાના આત્માને સુભટ

માનનારા વાસુદેવ ! ઉભો રહે.' આ પ્રમાણે કહેતો મહારથી પ્રતિવાસુદેવ વાસુદેવની સામે યુદ્ધ કરવા આવ્યો. બંને વીરો કોપથી પોતાની બ્રહ્મી ચઢાવી ભય પમાડતા પોતપોતાના ધનુષ્યનું આસ્કાલન કરવા લાગ્યા. પછી મેઘ જેમ જળધારાની વૃષ્ટિ કરે તેમ બંને વીરો ખાણવૃષ્ટિ કરીને સિંહનાઠવડે મૃગલીને ત્રાસ ઉપજે તેમ ખેચરની સ્ત્રીઓને ત્રાસ પમાડવા લાગ્યા. આંતરા રહિત પડતા એવા તેમના ખાણસમૂહથી રણભૂમિ અરૂના વૃક્ષની છવાયેલા સમુદ્રના વિલાસને ધારણ કરવા લાગી. યુદ્ધરૂપી સાગરમાં તિમિંગલ રૂપ એ વીરો કરમુક્ત, ચંત્રમુક્ત અને મુક્તામુક્ત એવા આયુષોવડે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તે સમયે નિશુલે જાલવદ્યમાન જવાબારૂપ જિજ્ઞાવાળું અને તીક્ષ્મ ધારાવડે વિકરાળ એવું પોતાનું ચક્ર ઇંદ્ર જેમ વજ્રને સંભારે તેમ સંભાર્યું. સ્મરણ કરતાંજ પ્રાપ્ત થયેલા તે ચક્રને અંગુલિથી આકાશમાં ભમાડતો નિશુલ ક્ષોભ પમાડે તેવું વચન ગર્વથી બોલ્યો—“અરે કુમાર ! તું અતુકંપા કરવા યોગ્ય છે અને ખાળક છે, તેથી અહીંથી નાસી જતાં અને શી લજ્જા છે? માટે ચાલ્યો જા, અથવા મારી સેવા કર, શું તને એક સ્થાન પણ સારો વિચાર આપનાર નથી? આ ચક્ર મૂકવાથી હું પર્વતોને પણ ફાડી નાખું, તો નવીન કુબ્માંડની^૧ જેવા કોમળ શરીરવાળા તારી તો શી વાત કરવી?”

આવાં વચન સાંભળી પુરુષસિંહ કુમારે કહ્યું—“હવે અતિ ગર્વવાળા એવા તારૂં અને ચક્રનું વીર્ય જેવાનું ખાકીમાં છે, બીજાં અસ્રોથી તેં શું કયું છે? અત્યારે મેઘ જેમ ઇંદ્ર ધનુષ્યને ધારણ કરે તેમ તેં આ ચક્રને ધારણ કરેલું છે, પણ હે મૂઠા! તે મને શું કરવાનું છે? તેને છોડ, હું તેનું પણ અમોઘપણું જોઉં.” આવાં વાસુદેવનાં કઠોર વચનો સાંભળી નિશુલે તેને મારવાની ઇચ્છાથી સર્વ બળવડે ચક્ર મૂક્યું. તે ચક્ર પોતાના અગ્ર ભાગવડે વાસુદેવના હૃદયમાં વેગથી અથડાઈ વિંધ્યાદ્રિના તટમાં મોટા ગજની જેમ નિબંધ થઈ ગયું. તેના આઘાતથી વાસુદેવ નેત્ર મીંચી મૂર્છા પામીને પડી ગયા. બલભદ્રે ગોશીર્ષ ચંદનથી સિંચન કર્યું, એટલે ચોડીવારમાં પાછા ઉઠી, સંજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને હાથવડે તેજ ચક્ર લઈ ‘અરે ઉભો ન રહે, જતો રહે,’ એમ નિશુલને કહેવા લાગ્યા; પણ સામેથી ‘છોડ, છોડ,’ એમ વચનો આવતાં વાસુદેવે ચક્ર છોડ્યું, અને પ્રતિવાસુદેવ નિશુલનું મસ્તક પાંચમા વાસુદેવે તે ચક્રવડે છેદી નાંખ્યું. તત્કાળ પરાક્રમીઓમાં મુગટરૂપ એ વાસુદેવના ઉપર જયલક્ષ્મીના હાસ્ય જેવી આકાશમાંથી પુષ્પવૃષ્ટિ થઈ. પછી તેજ પ્રયાણે કરીને વાસુદેવે ભરતાર્દ્રને સાધી લીધું. મહાત્માઓનો વ્યવસાય સહસ્રા રીતેજ રૂળે છે, દિગ્ચાત્રા કરીને પાછા ફરતાં વાસુદેવ મગધદેશમાં આવ્યા. ત્યાં એક લીલામાત્રમાં મૃત્તિકાના પાત્રની જેમ ભુજવડે કોટી-શિલાને ધારણ કરી. ત્યાંથી અશ્વસૈન્યવડે પૃથ્વીને આરજાદન કરતા અશ્વપુર આવ્યા; અને સ્થાને સ્થાને નગરસ્ત્રીઓથી પૂજાતા વાસુદેવે પુરમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં બલભદ્રે અને બીજા ભક્તિવાળા રાજાઓએ વાસુદેવને અર્દ્રચક્રીપણાનો અભિષેક કર્યો.

૧ કુબ્માંડ-કોળાનું કળ.

તે સમયમાં ધર્મનાથ પ્રભુ એ વર્ષ સુધી છઠ્ઠસ્થપણે વિહાર કરી ફરતાં ફરતાં જ્યાં-
 દીક્ષા લીધી હતી તે પ્રકાંચન નામના ઉપવનમાં આવ્યા. ત્યાં દધિપણું વૃક્ષની નીચે ધ્યાન
 કરતા પ્રભુને ધોષમાસની પૂર્ણિમાને દિવસે પુબ્યનક્ષત્રમાં ચંદ્ર આવતાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.
 તરતજ તે સ્થાનકે દેવતાએ રચેલા સમવસરણમાં પ્રભુએ દેશના આપી, અને અરિષ્ટ વિગેરે
 તેંતાળીશ ગણધરો કર્યાં. તેમના શાસનમાં ત્રણ મુખવાળો, કાચખાના વાહનવાળો, દક્ષિણ
 ભુજાઓમાં બીજોડું, ગઠા અને અભયને તથા વામ ભુજાઓમાં નકુળ, પદ્મ અને અક્ષમાળાને
 ધરનારો રક્તવર્ણી અને તેજસ્વી કિંનર નામનો યક્ષ શાસનદેવતા થયો; અને ગૌર અંગવાળી,
 મત્સ્યના વાહનવાળી, એ દક્ષિણ ભુજામાં ઉત્પળ અને અંકુશ તથા એ વામભુજામાં પદ્મ અને
 અભયને ધરનારી કંદર્પા નામે યક્ષણી શાસનદેવી થઈ. એ બંને નિરંતર પ્રભુની પાસે રહેવા
 લાગ્યા. આ બંને શાસનદેવતાથી સેવાતા ધર્મનાથ પ્રભુ પૃથ્વીપર વિહાર કરતા અનુક્રમે અથ-
 પુરે આવ્યા. તત્કાળ ઇંદ્રાદિક દેવતાઓએ જેમાં પાંચસો ને ચાળીશ ધનુષ્ય ઉંચું અશોકવૃક્ષ
 છે એવું સમવસરણ રચ્યું. પ્રભુએ તેમાં પ્રવેશ કરીને ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણા કરી અને તીર્થને
 નમન કરીને પૂર્વ સિંહાસનપર બેઠા. બીજી ત્રણ દિશાઓમાં વ્યંતર દેવતાઓએ પ્રભુની જેવાંજ
 ત્રણ પ્રતિબિંબો રત્નસિંહાસન પર વિકુર્ચ્યાં. પ્રભુની પર્ષદામાં ચતુર્વિધ સંઘ પહેલા વપ્રમાં યોગ્ય
 સ્થાને બેઠા, બીજા વપ્રમાં તિર્થોચો રહ્યા, અને ત્રીજા વપ્રમાં વાહનો ગોઠવાયાં.

તત્કાળ સેવકપુરૂષોએ આવીને પ્રકુલ્લિત નેત્રે પ્રભુ સમવસર્યાનાં સમાચાર પુરૂષસિંહ
 વાસુદેવને કહ્યા. તેમને સાડાબાર કોટી દ્રવ્ય ઈનામમાં આપી પુરૂષસિંહ વાસુદેવ સુદર્શન
 બળદેવ સહિત સમવસરણમાં આવ્યા. ત્યાં પ્રભુને ભક્તિપૂર્વક પ્રદક્ષિણા અને નમસ્કાર કરીને
 વાસુદેવ જ્યેષ્ઠ બંધુ સાથે ઇંદ્રની પછવાડે બેઠા. પછી ઇંદ્ર, વાસુદેવ અને સુદર્શન ફરીવાર
 સ્વામીને નમી પ્રભુની ભક્તિથી અસંતુષ્ટ હોય તેમ હર્ષથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

“જગતના નેત્રરૂપ, ચક્રોર પક્ષીને આનંદ આપવામાં ચંદ્રરૂપ અને મિથ્યાત્વરૂપ અંધ-
 “કારને ફર કરવામાં સૂર્યરૂપ એવા હે જગત્પતિ ધર્મનાથ પ્રભુ ! તમે વિજય યામો. હે નાથ !
 “તમે છઠ્ઠસ્થપણે ચિરકાળ રહ્યા તે છતાં છદ્મ (કપટ) રહિત છો, અને અનંત દર્શન છતાં
 “અનેક દર્શનને બાધ કરનારા છો. તમારી દેશનારૂપ જળના પૂરથી જેમને આત્મા પ્લાવિત
 “થયેલા છે તે પ્રાણીઓની કર્મની મલીનતા તત્કાળ ધોવાઈ જાય છે. જેવી રીતે તમારા
 “ચરણની છાયાથી પ્રાણીઓના સંતાપ શમી જાય છે, તેવી રીતે મેઘ અને દૃશની છાયામાં
 “પણ સંતાપ શમતો નથી. હે પ્રભુ ! તમારા દર્શન કરવાથી થયેલા નિઃસ્પંદ શરીરવાળાં
 “પ્રાણીઓ જાણે કે તરેલી પૂતળીઓ હોય તેવા જણાય છે. હે જગદ્બંધુ ! આ ત્રણ જગત
 “સ્વભાવાદિની કેટલીક વિરૂદ્ધતાથી જુદું જુદું છે, પણ આજે તમારા પ્રભાવથી એકત્ર મળી
 “જઈને બંધુરૂપે થઈ ગયેલું છે. આ ત્રિખંડ ભરતક્ષેત્રના મૂળ સ્થાનના દેવતા રૂપ હે પ્રભુ !
 “જેમને બીજું કોઈ શરણ નથી એવા અમારી તમે રક્ષા કરો. હે જગત્પતિ ! અમે તમને
 “વારંવાર પ્રાર્થાએ છીએ કે હમેશાં તમારા ચરણકમળમાં અમારું મન બ્રમરની ચેષ્ટા કરો.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને ઇંદ્ર, વાસુદેવ અને બલભદ્ર વિરામ પામ્યા, પછી ભગવાન ધર્મનાથ પ્રભુએ આ પ્રમાણે ધર્મદેશના આપી.

“ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચતુર્વર્ગમાં મોક્ષવર્ગ અગ્રણી છે. તેનો યોગ “ કરાવનાર કારણુ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણુ રત્ન છે. તત્ત્વને અનુસરનારી મતિ તે “ જ્ઞાન; સમ્યક્ પ્રકારની શ્રદ્ધા તે દર્શન અને સર્વ સાવધ યોગનો ત્યાગ તે ચારિત્ર કહેવાય “ છે. પ્રાણીનો આત્માજ્ઞ જ્ઞાન; દર્શન અને ચારિત્રરૂપ છે, અથવા તાદ્દાત્મ્યકપણેજ તે શરીરમાં “ રહેલો છે. મોહના ત્યાગથી જે પોતાના આત્માવડે આત્માને વિષે આત્માને બાણે છે તેજ “ તેના જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર છે. આત્માને અજ્ઞાનપણથી ઉત્પન્ન થયેલ દુઃખ આત્મજ્ઞાન- “ વડેજ હણાય છે. જે આત્મજ્ઞાનથી રહિત છે તે તપ કરવાવડે પણ અજ્ઞાનજનિત દુઃખને “ છેદી શકતો નથી. આ આત્મા ચૈતન્ય (જ્ઞાન) રુપ છે, પણ કર્મના યોગથી શરીરધારી “ ધાય છે, અને જ્યારે ધ્યાનરૂપી અગ્નિથી કર્મમાત્ર દગ્ધ થઈ જાય છે ત્યારે તે નિરંજન “ સિદ્ધાત્મા બને છે. કષાય અને ઇંદ્રિયોથી છતાંયેલો આ આત્માજ સંસાર છે; અને કષાય “ તથા ઇંદ્રિયોને છતાંયે આત્માજ મોક્ષ છે—એ પ્રમાણે વિદ્વાનો કહે છે. તે કષાયો ક્રોધ, “ માન; માયા અને લોભ એમ ચાર પ્રકારે છે; અને તે પ્રત્યેકના સંબંધન વિગેરે ચાર “ ચાર ભેદ છે. તેમાં સંબંધન એક પક્ષ સુધી, પ્રત્યાખ્યાન ચાર માસ સુધી, અપ્રત્યાખ્યાન “ વર્ષ સુધી અને અનંતાનુબંધી આખા જન્મ સુધી સ્થિતિ કરે છે. તે અનુક્રમે વીતરાગપણું, “ મુનિપણું, શ્રાવકપણું અને સમ્યક્દષ્ટિપણું હણે છે—રોકે છે, અને દેવપણું, મનુષ્યપણું, “ તીર્થંચપણું અને નારકીપણું આપે છે.

“ તેમાં ક્રોધ નામે કષાય ઉપતાપ કરનાર, વૈરતું કારણુ, દુર્ગતિને આપનાર અને “ સમતાસુખને અટકાવનાર લોગરૂપ છે. તે ઉત્પન્ન થતાંજ અગ્નિની પેઠે પ્રથમ પોતાના “ આશ્રયને તો બાળેજ છે, પછી બીજાને બાળે છે કિંવા નથી પણ બાળતો, આઠ વર્ષે ઉન “ પૂર્વકેાટી વર્ષો પર્યંત ચારિત્ર અને તપ કરેલું હોય તો તેને પણ ક્રોધરૂપી અગ્નિ ક્ષણવારમાં “ દહન કરી નાખે છે. પૂર્વના પુણ્યસંભારથી સંચય કરેલું સમતારૂપ પય ક્રોધરૂપ વિષના “ સંપર્કથી તત્કાળ અસેવ્ય થઈ જાય છે. વિચિત્ર ગુણને ધારણુ કરનારી, ચારિત્રરૂપ ચિત્રની “ રચના (ચિત્રશાળી)ને ક્રોધરૂપ ધુમાડો પ્રસરીને અત્યંત મલીન કરી નાખે છે. વૈરાગ્યરૂપી “ શમીપત્રના પડીઆમાં જે સમતાનો રસ મેળવ્યો હોય તે શાકપત્રના પડીઆમાંથી આવા “ ક્રોધવડે તે રસ કેમ ઢળી ન જાય ? વૃદ્ધિ પામેલો ક્રોધ શું શું અકાર્ય નથી કરતો ? આગામી “ કાળે દ્વૈપાયનના ક્રોધરૂપ અગ્નિમાં મોટી દ્વારકાનગરી સમિધરૂપ થઈ જશે. ક્રોધ કરનારને “ ક્રોધ કરવાથી કાર્યસિદ્ધિ થતી જેવામાં આવે છે, તે ક્રોધ સાથે સંબંધ ધરાવતી નથી; “ અર્થાત્ તે ક્રોધના રૂપરૂપ નથી પણ જન્માંતરે મેળવેલા તેના સારા કર્મનું રૂપ છે. જે

૧ સંબંધન, પ્રત્યાખ્યાની, અપ્રત્યાખ્યાની અને અનંતાનુબંધી એ ચાર ભેદ.

“ પ્રાણીઓ આ લોકના અને પરલોકના તથા સ્વાર્થના અને પરાર્થના નાશને કરનારા ક્રોધને
 “ પોતાના શરીરમાં ધારણુ કરે છે તેમને વારંવાર ધિક્કાર છે ! ક્રોધાંધ પુરૂષો પિતાને, માતાને,
 “ ગુરૂને, સુહૃદ્ (મિત્ર)ને, સહોદરને અને સ્ત્રીને તેમજ પોતાના આત્માને પણ નિર્હય થઈને
 “ હણી નાખે છે. એવા ક્રોધરૂપ અગ્નિને સત્વર ખુઝાવવાને માટે ઉત્તમ પુરૂષોએ સંયમરૂપ
 “ આરામને વિષે નીકરૂપ એક ક્ષમાનોજ આશ્રય કરવો. અપકાર કરનાર પુરૂષની ઉપર થયેલો
 “ ક્રોધ બીજી રીતે રોકી શકાતો નથી, પણ સત્ત્વના માહાત્મ્યવડેજ રોકી શકાય છે અથવા
 “ આવી ભાવના રાખે તો તેનાવડે રોકી શકાય છે કે-પોતે પાપને અંગીકાર કરી આપણને
 “ બાધા કરવાની ઈચ્છા કરે છે તે પોતાના કર્મથી હણાઈ ગયો છે તો તેની ઉપર કયો મૂર્ખાજન
 “ પણ કોપ કરે ? જો તારો એવો આશય હોય કે ‘જે મારા અપકારી છે તેની ઉપર તો હું કોપ
 “ કરીશ’ તો તેને નિરંતર દુઃખ આપવામાં ખરેખરા કારણભૂત તારા કર્મની ઉપર શામાટે કોપ
 “ કરતો નથી ? શ્વાન ઢેકું નાખનારને નહીં કરડવા જતાં ઢેકાને બચકાં ભરે છે, પણ કેસરીસિંહ
 “ બાણને કાંઈ કરતો નથી પણ બાણ નાખનારનેજ મારે છે. માટે ક્રોધ કરનારે વિચાર કરવો કે
 “ જે મારાં કૂર કર્મોએ પ્રેરેલો શત્રુ મારી ઉપર કોપ કરે છે તે કર્મોની ઉપેક્ષા કરીને હું
 “ બીજાપર ક્રોધ કરું છું; તેથી ખરેખર હું શ્વાતની રીતિનોજ આશ્રય કરું છું. ભવિષ્યકા-
 “ળમાં ઉત્પન્ન થનારા શ્રી મહાવીર ભગવાન પોતાને ઉપસર્ગાદિ કરનારા પાપીઓની ઉપર
 “ ક્ષમા કરશે, કેમકે વગરપ્રયાસે સ્વયમેવ પ્રાપ્ત થયેલી ક્ષમાને વહન કરવાને કોણુ ન ઈચ્છે ?
 “ જે ત્રણ લોકનું પ્રલયમાંથી પણ રક્ષણ કરવાને સમર્થ છે તેવા પુરૂષો પણ ક્ષમા કરે છે,
 “ તો કદળીના જેવો અલ્પ સત્ત્વવાળો તું ક્ષમા કેમ કરતો નથી ? વળી તેં પૂર્વ જન્મે એવું
 “ પુણ્ય કેમ ન કર્યું કે જેથી તને કોઈ પીડેજ નહીં; માટે હવે પોતાના પ્રમાદનોજ શોક
 “ કરીને ક્ષમાને અંગીકાર કર. ક્રોધાંધ મુનિ અને પ્રચંડ આંડાળ તે બેની વચ્ચે કાંઈપણ
 “ અંતર નથી, માટે ક્રોધનો ત્યાગ કરીને ઉજ્જવળ બુદ્ધિને ગ્રહણ કરો. મહર્ષિ ક્રોધી હતા અને
 “ કુરગડુ અક્રોધી હતા, તો દેવતાઓએ મહર્ષિ મુનિને છોડીને કુરગડુની સ્તુતિ કરી.’ કદિ
 “ જો કોઈ આપણને મર્મપીડક વચન કહે તો આપણે વિચારવું કે ‘જો એ સત્ય હોય તો
 “ તેમાં કોપ કરવા જેવું શું છે ? અને જો અસત્ય હોય તો તે ઉન્મત્ત થઈને બોલે છે તો
 “ તેનો વિચાર શો ?’ જો કોઈ આપણને મારવાને આવે તો મનમાં વિસ્મય પામી હસવું ‘કે
 “ મારો વધ થવો એ તો મારા કર્મને સાધ્ય છે, આ મૂર્ખ પુરૂષ તો ક્ષાગટનો નાચે છે.’
 “ જો કોઈ ખરેખર મારી નાખવાને આવે તો વિચારવું કે ‘મારા આયુષ્યનો ક્ષયજ પ્રાપ્ત
 “ થયો જણાય છે, તો આ દુષ્ટ નિર્હય થઈને પાપ બાધે છે અને મરેલાનેજ મારે છે.’ જો
 “ સર્વ પુરૂષાર્થને ચોરનારા ક્રોધની ઉપર તને ક્રોધ ઉત્પન્ન નથી થતો તો પછી અલ્પ અપરાધ
 “ કરનારા, બીજાની ઉપર કોપ કરનારા એવા તને ધિક્કાર છે ! તેથી સારી બુદ્ધિવાળા પુરૂષે

૧ આ દષ્ટાંત હવે પછી બનનાર છે.

“ સર્વ ઇંદ્રિયોને ગ્લાનિ કરનાર અને ચારે તરફ પ્રસરતા એવા કૌપરૂપી સર્પને ક્ષમારૂપી બાંગુલી
“ વિદ્યાવડે છતી લેવો.

“ વિનય, શ્રુત, શીલ તથા ત્રિવર્ગ (ધર્મ, અર્થ અને મોક્ષ)નો ઘાત કરનાર માન
“ પ્રાણીના વિવેકરૂપી લોચનનો લોપ કરીને તેને અંધ કરી નાખે છે. જાતિ, લાભ, કુળ,
“ ઐશ્વર્ય, બળ, રૂપ, તપ અને શ્રુતનો મદ કરનાર પુરૂષ તે તે વસ્તુનું હીનપણું પ્રાપ્ત કરે
“ છે. ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ એવા જાતિના અનેક લેદને જોઈને કયો વિદ્વાન જાતિમદ
“ કરવા તત્પર થશે? હીન કે ઉત્તમ જાતિ કર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે, તે એવી અશાશ્વત જાતિને
“ મેળવીને કોને મદ થાય? અંતરાય કર્મનો ક્ષય થવાથી લાભ થાય છે, તે સિવાય થતો
“ નથી; તેથી વસ્તુતત્ત્વને જાણનારો પુરૂષ કદિપણુ લાભમદ કરતો નથી. બીજાની પ્રસન્નતા
“ અને શક્તિ વિગેરે મોટો લાભ પ્રાપ્ત થાય તોપણુ મહાત્માએ કદિપણુ લાભમદ કરતા
“ નથી. કુળવાન નહીં છતાં પણુ યુદ્ધિ, લક્ષ્મી અને શીલવડે શોભતા એવા અનેક પુરૂષોને
“ જોઈને મહા કુલિન પુરૂષોએ પણુ કુળમદ કરવો નહીં; સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં
“ કુશીળ હોય તો તેને કુળથી શું? અને પોતે સુશીળ છે તો તેને કુળની શી અપેક્ષા?
“ એવું વિચારીને વિચક્ષણુ પુરૂષો કુળમદ કરતા નથી. વજ્રધારી ઇંદ્રને ઘેર ત્રિભુવનના ઐશ્વ-
“ ર્યની સંપત્તિ સાંભળીને નગર, ગામ અને ધન વિગેરેના ઐશ્વર્યમાં શો મદ કરવો? સંપત્તિ
“ કુલટા સ્ત્રીની પેઠે ગુણી પુરૂષની પાસેથી પણુ વખતે ચાલી જાય છે અને દોષવાનનો પણુ
“ આશ્રય કરે છે, તેથી વિવેકી પુરૂષોને ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિથી તેનો મદ થતોજ નથી. મોટો
“ બળવાન હોય તેને પણુ રોગાદિક ક્ષણવારમાં નિર્બંજ કરી નાખે છે, તેથી તેવા અનિત્ય
“ બળની પ્રાપ્તિથી પુરૂષોએ મદ કરવો યુક્ત નથી. જે બળવાન હોય તે પણુ જરાની પાસે,
“ મૃત્યુની પાસે અને કર્મફળને લોગવવામાં નિર્બંજ છે, એમાં કાંઈ તેનું બળ ચાલતું નથી;
“ માટે તેઓએ બળમદ કરવો તે વ્યર્થ છે આ સાત ધાતુમય દેહમાં હાનિવૃદ્ધિ ધર્મ રહેલો
“ છે અને જરા તથા રોગનો પરાભવ પણુ રહેલો છે. તેથી આશાશ્વત એવા રૂપના મદને
“ કોણુ વહન કરે? ભવિષ્યકાળમાં થનારા સનત્કુમાર ચક્રીનું રૂપ અને તેનો ક્ષય સાંભળીને
“ કયો વિદ્વાન પુરૂષ સ્વપ્નમાં પણુ રૂપનો મદ કરે? શ્રી ઋષભદેવે કરેલી અને શ્રી વીરપ્રભુ
“ હવે પછી કરશે તે તપસ્યા સાંભળીને પોતાના સ્વદય તપમાં કોને મદ થાય તેમ છે? જે
“ તપ કરવાથી તત્કાળ કર્મનો સંચય તુટી જાય છે તે તપનો મદ કરવાથી ઉલટો કર્મનો
“ સંચય વધે છે. પૂર્વે મહાપુરૂષોએ જે શાસ્ત્રો પોતાની બુદ્ધિથી રચેલાં છે તેઓને માત્ર
“ લીલાવડે ‘સુધીને હું સર્વજ છું,’ એવો જે મદ ધરે છે તે પોતાના અંગનેજ ખાય છે.
“ શ્રી ગણધરેન્દ્રોની નિર્માણુ અને ધારણુ કરવાની શક્તિ સાંભળીને કયો કણુ અને હૃદયવાળો
“ પુરૂષ શાસ્ત્રમદનો આશ્રય કરે? દોષરૂપ શાખાને વિસ્તારતા અને ગુણરૂપી મૂળને નીચે લઇ

૧ રાજાદિકની મહેરબાની કે મોટો અધિકાર. ૨ માત્ર ત્રિપદી સાંભળવાથી સર્વ શ્રુતના પારગામી થાય છે, અને અંતર્મુદ્દત્તમાં દ્વાદશાંગીની રચના કરે છે. જુઓ! ગણધર મહારાજની શક્તિ.

“જતા માનરૂપી વૃક્ષને મૃદુતારૂપ નહીના પૂરથી ઉખેડી નાખવું. ઉદ્ધતપણુનો નિષેધ એ
“મૃદુતાનું અથવા માર્દવનું સ્વરૂપ છે અને ઉદ્ધતપણું એ માનનું નિરૂપાધિક સ્વરૂપ છે.

“જે જે વખતે જાતિ વિગેરેનું ઉદ્ધતપણું અંતરમાં સ્પર્શ કરવા લાગે, તે તે વખતે
“તેના પ્રતિકારને માટે મૃદુતાને આશ્રય કરવો. સર્વ ઠેકાણે મૃદુતા રાખવી, તેમાં પણ
“પૂજ્યવર્ગમાં વિશેષે રાખવી, કારણકે પૂજ્યની પૂજાવડે પાપથી મુક્ત થવાય છે. બાહુબાળી
“માનવડે લતાની જેમ પાપથી બંધાય હતા, અને મૃદુતાવડે તત્કાળ તેનાથી મુક્ત થઈને
“કેવળજ્ઞાન પામ્યા હતા. ચક્રવર્તી પણ ચારિત્ર લઈને સંગ રહિત થઈ શત્રુઓના ઘરમાં પણ
“ભિક્ષા માગવા જાય છે. અહા! તે માનના ઉરછેદને માટે કેવી કઠણ મૃદુતા! ચક્રવર્તી જેવા
“મહારાજ પણ તત્કાળ દીક્ષા લીધેલા એક રંક સાધુને પણ માન છોડી નમે છે અને
“ચિરકાળ તેની સેવા કરે છે. આ પ્રમાણે સર્વ માનનો વિષય જાણી યુદ્ધિમાન પુરૂષે તેના
“નિરાસ કરવાને હમેશાં મૃદુતાને ધારણ કરવી.

“હવે માયાનું સ્વરૂપ કહે છે. અસત્યની માતા, શીલરૂપ વૃક્ષને કાપવાની ફરસી અને
“અવિદ્યાની જન્મભૂમિ જે માયા તે દુર્ગતિનું કારણ છે. કુટિલપણામાં ચતુર અને માયાવડે
“બગલાની જેવી વૃત્તિવાળા પાપી પુરૂષો જગતને વંચતા પોતાના આત્માનેજ વંચે છે.
“રાજાઓ ખોટા ષડ્ગુણના યોગથી છળ અને વિશ્વાસઘાતવડે અર્થલોભને માટે સર્વ જગ-
“તને છેતરે છે. બ્રાહ્મણો તિલક, મુદ્રા, મંત્ર અને દીનત્વ બતાવી અંતરમાં શૂન્ય અને બહાર
“સારવાળા થઈ લોકોને ઠગે છે માયાના લાજન વણિક લોકો ખોટા તોલા અને માનમાપથી
“તથા દાણચોરી વિગેરેથી લોળા લોકોને વંચે છે પાખંડીઓ અને નાસ્તિકો જટા, મૌંજી,
“શિખા, ભસ્મ, વલકલ અને અગ્નિ વિગેરે ધારણ કરીને શ્રદ્ધાવાળા મુગ્ધજનને ઠગે છે. વેશ્યાઓ
“અરાગી છતાં હાવભાવ, લીલા, ગતિ અને કટાક્ષવડે કામીજનોનું મનરંજન કરતી સર્વ
“જગતને ઠગે છે. દુતકારો તથા દુઃખે પેટ ભરવામાં તત્પર લોકો ખોટા સોગનથી અને ખોટા
“નાણાથી ધનવાનને વંચે છે. સ્ત્રીપુરૂષ, પિતાપુત્ર, સહોદર, સુહૃદજન, સ્વામીસેવક અને ખીન્ન
“સર્વે એકબીજાને માયાવડે ઠગનારા હોય છે. બંદીલોકો અને ચોરલોકો અર્થમાં લુપ્થ અને
“નિર્દય બની અહર્નિશ જગરૂક રહી પ્રમાદી જનને છળે છે. કારીગર, અંત્યજ અને કોઈ
“પણ જાતનું કામ કરીને આજીવિકા ચલાવનારા પુરૂષો માયાથી ખોટા સોગનો ખાઈને સાધુ-
“જનને વંચે છે. વ્યંતરાદિકની નઠારી ચોનિમાં રહેલા કૂરદેવો ઘણા પ્રકારના છળ કરીને પ્રાચે
“પ્રમાદી મનુષ્યોને તથા પશુઓને પીડે છે. મત્સ્યાદિક જળચરો છળ કરીને પોતાનાં બચ્ચાં-
“ઓનુંજ ભક્ષણ કરે છે, અને તેઓને પણ ધીવર લોકો માયાવડે જળમાં બાંધે છે અને
“હણે છે. વિવિધ પ્રકારના ઉપાયો કરીને વંચનમાં પ્રવિણ એવા શીકારીઓ પણ કપટથીજ
“સ્થળચારી પ્રાણીઓને બાંધે છે અને મારે છે. માંસના ગ્રાસને ઇચ્છનારા પાપી પ્રાણીઓ
“લાવકે વિગેરે અનેક જાતના ખીચારા આકાશચારી પ્રાણીઓને અનેક પ્રકારની માયાવડે
“બાંધી લે છે.

“ આ પ્રમાણે સર્વ લોકમાં પરવચના કરવામાં તત્પર એવા પ્રાણીઓ પોતાના આ-
 “ત્માનેજ વચી સ્વધર્મ અને સદ્ગતિનો નાશ કરે છે; તેથી તિર્થંચ જાતિમાં ઉત્પન્ન થવાનું
 “ ઉત્કૃષ્ટ બીજ મોક્ષપુરીના દ્વારની લોગ્ગળ અને વિસ્વાસરૂપ વૃક્ષને ઠાવાનજ સરખી માયા
 “ નિદ્રાનોએ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. મહીનાથ તીર્થંકર પૂર્વભવમાં સૂક્ષ્મ માયા કરશે અને તે
 “ માયાશલ્યને કાઢશે નહીં તેથી તે સ્ત્રીભાવને પ્રાપ્ત કરશે; માટે જગત્નો દ્રોહ કરનારી
 “ માયારૂપી સર્પિણીને જગત્ને આનંદનું કારણ એવી સરલતારૂપ ઔષધિવૃક્ષ છતી લેવી. સરલતા
 “ એ અવાય વિસ્તારવાળો મુક્તિપુરીનો માર્ગ કહેલો છે, અને તપ દાન વિગેરે લક્ષણવાળો
 “ જે માર્ગ છે તે તે અવશેષ માર્ગ છે. જેઓ સરલતાને સેવનારા છે તેઓ લોકમાં પશુ
 “ પ્રીતિના પાત્ર થાય છે, અને સર્પની જેમ કુટિલ પુરૂષથી સર્વે ઉદ્દેગ પામે છે. જેઓની
 “ મનોવૃત્તિ સરલ છે તેઓ ભવવાસમાં રહેલા છે, તથાપિ તે મહાત્માઓને પોતાથીજ અનુ-
 “ ભવાય તેવું અકૃત્રિમ મુક્તિસુખ મળે છે. જેઓના મનમાં કૌટિલ્યતારૂપી શંકુ (ખીલો)
 “ કલેશ કર્યા કરે છે અને જેઓ બીજને હાનિ કરવામાંજ તત્પર છે તેવા વચક પુરૂષોને
 “ ક્યાંથી સુખ હોય ? સર્વ વિદ્યાઓમાં વિદ્વતા મેળવ્યા છતાં અને સર્વ પ્રકારની કાળાઓ
 “ પ્રાપ્ત કર્યા છતાં ધન્ય પુરૂષોનેજ બાળકની જેવી સરલતા પ્રગટે છે. બાળકો અજ્ઞ છતાં
 “ પણ તેમની સરલતા સર્વને પ્રીતિ ઉપજાવે છે; તે જેઓનાં ચિત્ત સર્વ શસ્ત્રોના અર્થમાં
 “ આસક્ત થયેલા છે તેમની સરલતા પ્રીતિ ઉપજાવે તેમાં શું કહેવું ? સરલતા સ્વાભાવિક
 “ છે અને કુટિલતા કૃત્રિમ છે, તે સ્વાભાવિક ધર્મને છોડી કૃત્રિમ ધર્મને કોણ આશ્રય
 “ કરે ? પ્રાય : સર્વ જનો છળ, પિશુનતા, વકોક્તિ અને પરવચનામાં તત્પર છે, તે તેમાં
 “ રહ્યા છતાં પણ સુવર્ણપ્રતિમાની પેઠે નિર્વિકારી રહેનાર કોઈક ધન્ય પુરૂષજ હોય છે. સર્વ
 “ ગણધરો જે કે શ્રુતસમુદ્રના પારને પામ્યા હોય છે, તથાપિ શિક્ષા લેવાને માટે યોગ્ય હોય
 “ તેમ તીર્થંકરની વાણીને સરલતાથી સાંભળે છે. જે સરસપણે આલોચના કરે છે તે સર્વ
 “ દુષ્કર્મને ખપાવે છે, અને જે કુટિલપણે આલોચના કરે છે તે થોડાં દુષ્કર્મ હોય તે તેને
 “ ઉલટાં વધારે છે. જેઓ મન વચન અને કાયાથી સમસ્ત પ્રકારે કુટિલ છે તેમને મોક્ષ
 “ થતો નથી; પણ જેઓ મન, વચન અને કાયાથી સર્વત્ર સરલ છે તેનો મોક્ષ થાય છે.

“ આ પ્રમાણે કુટિલ પુરૂષોની અતિ ભય એવી કર્મની પણ કુટિલતાને વિચારીને સારી
 “ બુદ્ધિવાળા પુરૂષે મોક્ષની ઈચ્છાથી સરલતાનોજ આશ્રય કરવો.

“ સર્વ દોષોની બાણ, ગુણનો ગ્રાસ કરવામાં રાક્ષસ, વ્યસરૂપી લતાનું મૂળ અને સર્વ
 “ અર્થને બાધ કરનાર લોભ છે. નિર્ધન સેને, સોવાળો સહસને, સહસ્રાધિપતિ લક્ષને,
 “ લક્ષપતિ કોટીને, કોટીપતિ રાજપણાને, રાજ ચકવર્તીપણાને, ચકવર્તી દેવપણાને અને દેવ
 “ ઈંદ્રત્વને ઈચ્છે છે. ઈંદ્રપણું પ્રાપ્ત થતાં પણ ઈચ્છા નિવૃત્તિ પામતી નથી; તેથી મૂળમાં
 “ લધુપણે રહેલો એ લોભ કુંભારના ચક્રપર રહેલા શરાવલા (રામપાત્ર)ની જેમ વધ્યા કરે

“ છે. સર્વ પાપમાં જેમ હિંસા, સર્વ કર્મમાં જેમ મિથ્યાત્વ અને સર્વ રોગમાં જેમ રાજ્ય-
 “ દમા (ક્ષયરોગ) તેમ સર્વ કષાયોમાં લોભ મોટો છે. અહા! આ પૃથ્વી ઉપર લોભનું
 “ એકછત્ર સામ્રાજ્ય છે કે જેથી વૃક્ષો પણ પોતાની નીચે દ્રવ્ય હોય છે તે તેને પોતાના
 “ ચરણથી એટલે શાખા તથા મૂળીઆં વિગેરેથી ઢાંકી દે છે. દ્રવ્યના લોભથી બેઈદ્રિય,
 “ ત્રિઈન્દ્રિય, ચતુરિદ્રિય પ્રાણીઓ પણ મૂર્છાવડે પોતાના પૂર્વે દાટેલા અથવા મૂકેલા નિધાનપર
 “ આવીને બેસે છે. સર્પ અને ગુહગોધા (ગરોલી) જેવા પંચેન્દ્રિય પ્રાણીઓ પણ ધનના
 “ લોભથી પોતે અથવા પરે દાટેલા કે મૂકેલા નિધાનસ્થાનની ભૂમિપર આવીને લીન થઈ જાય
 “ છે. પિશાચ,^૧ મુદ્દગળ, પ્રેત, ભૂત અને યક્ષ વિગેરે દેવજાતિ લોભથી પોતાના અથવા પારકા
 “ નિધિપર અધિષ્ઠાયિકપણે સ્થાન કરે છે. આભૂષણ, ઉદ્યાન અને વાપિકા વિગેરેમાં મૂર્છાવાળા
 “ દેવતાઓ પણ ત્યાંથી ચ્યવીને તેજ ઠેકાણે પૃથ્વીકાય^૨ વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થાય છે. મુનિજને
 “ પણ કોધાદિકનો વિજય કરીને ઉપશાંતમોહ નામના અગીઆરમા ગુણઠાણને પ્રાપ્ત થયા
 “ છતાં એક લોભના અંશમાત્રથી પતિત થઈ જાય છે. લેશમાત્ર ધનલોભથી સહોદર ભાઈઓ
 “ પણ એક માંસના લવની ઇચ્છાએ બે કુતરાઓ લડે તેમ પરસ્પર યુદ્ધ કરે છે. ગ્રામ્ય જન,
 “ અધિકારી અને રાજાઓ ગામ વિગેરેના એક સીમાડાની ખાખતમાં લોભ કરી સૌહૃદભાવને
 “ છોડી દઈને પરસ્પર વેર બાંધે છે. લોભી જનો પોતાને હાસ્ય, શોક, દ્રેષ અને હર્ષનું કારણ
 “ ન હોય તોપણ સ્વામીની પાસે નટની જેમ કૃત્રિમપણે તે બતાવી આપે છે. લોભરૂપી ખાડો
 “ જેમ જેમ પૂરવા માંડીએ તેમ તેમ વધતોજ જાય છે એ મોટું આશ્ચર્ય છે. કદિ જળવડે
 “ સમુદ્ર પૂરી શકાય, પણ ત્રૈલોક્યનું રાજ્ય મળે તોપણ તે પૂરી શકાતો નથી. લોભન, વશ,
 “ વિષય અને દ્રવ્યને સંચય અનંતીવાર એકઠો કરીને લોભવ્યા છતાં પણ લોભનો એક
 “ અંશ પણ પૂરાતો નથી, જો લોભનો ત્યાગ કર્યો તો પછી નિષ્કળ તપ કરવાની જરૂર નથી,
 “ અને જો લોભનો ત્યાગ કર્યો નહીં તો નિષ્કળ તપ કરવાની જરૂર નથી. સર્વ શાસ્ત્રના
 “ સર્વસ્વને વિચારી વિચારીને એટલુંજ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે મોટી ખુદ્ધિવાળા પુરૂષ
 “ એક લોભના ત્યાગને માટેજ પ્રયત્ન કરવો. સદ્ધુદ્ધિવાળા પુરૂષે લોભના પ્રસરતા એવા
 “ ઉદ્દેલ સાગરને સંતોષના સેતુબંધવડે રોકવો. જેમ મનુષ્યમાં ચક્રવર્તી^૩ છે અને દેવતામાં
 “ ઇંદ્ર છે તેમ સર્વ ગુણોમાં સંતોષ એ શ્રેષ્ઠ ગુણ છે. સંતોષી મુનિ અને અસંતોષી ચક્રવર્તી^૪
 “ તેમની જ્યારે તુલના કરીએ ત્યારે સુખ દુઃખનેા ઉત્કર્ષ સમાન થાય છે, એટલે જેટલે
 “ દરજ્જે સંતોષી મુનિ સુખી છે તેટલેજ અંશે અસંતોષી ચક્રવર્તી^૫ દુઃખી છે. તેથીજ ચક્રવર્તી^૬
 “ રાજાઓ પોતાને સ્વાધીન એવું રાજ્ય છોડીને પણ સંતોષરૂપ અમૃતની તૃષ્ણાથી તત્કાળ
 “ નિઃસંગપણાને સ્વીકારે છે, જ્યારે ધનની ઇચ્છાની નિવૃત્તિ કરીએ છીએ ત્યારે સંપત્તિ
 “ યડખેજ આવીને રહે છે; કારણકે કાનને આગળથી ઢાંકીએ છીએ ત્યારે અંદર શબ્દદ્વૈતજ

૧ અંતર જાતિ વિશેષ.

૨ આ કારણથીજ દેવોની પૃથ્વીકાય અપકાય વનસ્પતિકાયમાં ઉત્પત્તિ કહેલી છે.

“વધે છે. જેમ નેત્ર ઢાંકવાથી બધું ચરાચર વિશ્વ ઢંકાઈ જાય છે, તેમ એક સંતોષ ધારણ
 “કરવાથી પ્રત્યેક વસ્તુમાં વિરક્તિ થાય છે. ઇદ્રિયોતું હમન અને કાયાને પીડા કરવાતું થું
 “પ્રયોજન છે? માત્ર સંતોષ રાખવાથીજ મોક્ષલક્ષ્મી સામું જુએ છે. જેઓ મુક્તિ જેવું
 “સુખ લોગવે છે તેઓ જીવતા છતાં પણ મુક્ત છે, મુક્તિને માથે કાંઈ શીંગડું હોતું નથી.
 “રાગ દ્વેષથી સંયુક્ત અને વિષયથી ઉત્પન્ન થયેલું સુખ શા કામનું છે? કેમકે સંતોષથી
 “ઉત્પન્ન થયેલું સુખજ મોક્ષપ્રાપ્તિ યોગ્ય કર્મથી ન્યૂનતાવાળું નથી. બીજાને તૃપ્ત કરનારા
 “એવા શાસ્ત્રોના સુલાપિત શા કામના છે? પણ જેઓની ઇદ્રિયો મલીન છે તેઓએ સંતોષના
 “સ્વાહનું સુખજ શોધવું જોઈએ. અરે પ્રાણી! જે તું કારણને અનુસરનારાંજ કાર્યો હોય
 “એવું માનતો હો તો સંતોષના આનંદથી જ મોક્ષના અપાર આનંદની પ્રતીતિ કર. જે તીવ્ર
 “તપ કર્મને નિર્મૂળ કરનારું કહેવાય છે, તે પણ જો સંતોષ રહિત હોય તો નિષ્ફળ છે.
 “સુખાથી પુરૂષોને કૃષિ, સેવા, પશુપાળવૃત્તિ અને વ્યાપાર કરવાની શી જરૂર છે? કારણકે
 “સંતોષનું પાન કરવાથી થું તેનો આત્મા નિવૃત્તિસુખને નથી પામતો? તૃષ્ણની શય્યા ઉપર
 “સુનારા પણ સંતોષીઓને જે સુખ થાય છે તે સુખ રૂની શય્યાપર સુનારા પણ સંતોષ
 “વગરના પુરૂષોને થતું નથી. અસંતોષી ધનવાન પુરૂષો સમર્થ પુરૂષોની પાસે તૃષ્ણ સમાન
 “લાગે છે, અને સંતોષી પુરૂષોની પાસે સમર્થ પુરૂષો પણ તૃષ્ણ સમાન લાગે છે. ચક્રવર્તીની
 “અને ઇંદ્રાદિકની સંપત્તિ પ્રયાસજન્ય અને નશ્વર છે; પરંતુ સંતોષથી થયેલું સુખ આયાસ
 “રહિત અને નિત્ય છે. માટે સારી બુદ્ધિવાળા પુરૂષે સર્વે દોષના સ્થાનરૂપ લોભને ફર
 “કરવાને માટે અદ્વૈત સુખના ગૃહરૂપ સંતોષને આશ્રય કરવો.

“આ પ્રમાણે કથાયને જીતનાર પ્રાણી આ ભવમાં પણ શિવસુખને ભજનારો થાય છે,
 “અને પરલોકમાં અવશ્ય શાશ્વત શિવસુખને પ્રાપ્ત કરે છે.”

આ પ્રમાણેની પ્રભુની દેશના સાંભળીને ઘણા પુરૂષોએ દીક્ષા લીધી, વાસુદેવે સમકિત
 સ્વીકાર્યું, અને બલભદ્રે શ્રાવકપણું અંગીકાર કર્યું. પ્રથમ પૌરૂષી પૂર્ણ થયા પછી પ્રભુ દેશ-
 નાથી વિરામ પામ્યા, એટલે પ્રભુના પાદપીઠપર બેસીને અરિષ્ટ ગણધરે દેશના આપવા માંડી.
 બીજી પૌરૂષી પૂર્ણ થતાં ગણધરે પણ દેશના સમાપ્ત કરી. પછી ઇંદ્ર, વાસુદેવ અને બલભદ્ર
 વિગેરે શ્રી અહંત પ્રભુને નમસ્કાર કરી ત્યાંથી પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા અને સર્વ અતિશયથી
 શોભતા એવા શ્રી ધર્મનાથ ભગવાને પણ ત્યાંથી પૃથ્વીપર અન્યત્ર વિહાર કર્યો.

કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી બે વર્ષ ઉણા અઢીલાખ વર્ષ સુધી વિહાર કરતાં પ્રભુને ચોસઠ
 હજાર મહાત્મા સાધુઓ, બાસઠ હજાર ને ચારસો સાધ્વીઓ, નવસો ચૌદ પૂર્વધારી, ત્રણ હજાર
 ને છસો અવધિજ્ઞાની, ચાર હજાર ને પાંચસો મનઃપર્થવધારી, તેટલાજ કેવળજ્ઞાની, સાત હજાર
 વૈક્રિય લખ્ણિવાળા, બે હજાર તે આઠસો વાહલખ્ણિવાળા, બે લાખ ને ચાલીશ હજાર શ્રાવકો
 અને ચાર લાખ ને તેર હજાર શ્રાવિકાઓ—આ પ્રમાણે પરિવાર થયો.

૧ અન્યત્ર બે લાખ ને ચાર હજાર શ્રાવકો કહ્યા છે.

પોતાનો મોક્ષસમય નજીક જાણીને પ્રભુ સંમેતશિખર ગિરિ પધાર્યા. ત્યાં એકસો ને આઠ મુનિઓની સાથે અનશન વ્રત ગ્રહણ કર્યું. એક માસને અંતે બ્યેષ્ઠમાસની શુકલ પંચમીએ ચંદ્ર પુષ્યનક્ષત્રમાં આવતાં તે મુનિઓની સાથે પ્રભુ મોક્ષપદને પ્રાપ્ત થયા. તરતજ ઇદ્રાદિક દેવોએ આવીને શ્રી ધર્મનાથ સ્વામીનો અને સાધુઓનો નિર્વાણમહિમાનો ઉત્સવ કર્યો. અનંતનાથ સ્વામીના નિર્વાણ પછી ચાર સાગરોપમ ગયા ત્યારે ધર્મનાથ સ્વામીનું નિર્વાણ થયું. કૌમારવયમાં અઢીલાખ વર્ષ, રાજ્યમાં પાંચલાખ વર્ષ અને વ્રતમાં અઢીલાખ વર્ષ—એ પ્રમાણે એકંદર દશલાખ વર્ષનું આયુષ્ય શ્રી ધર્મનાથ સ્વામીનું નિર્ગમન થયું.

પુરૂષસિંહ વાસુદેવ સિંહની જેવા પોતાના હિંસ્રકર્મથી આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને મરણ પામી છઠ્ઠી નરકભૂમિમાં ગયા. કૌમારવયમાં ત્રણસો વર્ષ, માંડળિકપણામાં સાડાબારસો વર્ષ, દિગ્વિજયમાં સીત્તેર વર્ષ અને રાજ્યમાં નવલાખ, અઠાણું હજાર, ત્રણસો ને એંશી વર્ષ—એ પ્રમાણે પુરૂષસિંહ વાસુદેવનું દશલાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું હતું. સત્તર લાખ વર્ષના આયુષ્યવાળા સુદર્શન બલભદ્રે પોતાના અનુજબંધુ વાસુદેવને વિરહે જતૂસ્નેહને વશ થઈ મહા કબ્ડે જીવિતને ધારણ કર્યું. સુદર્શન ચક્રને ધારણ કરનારા પોતાના બંધુનું મૃત્યુ જોઈને આદ્રં શોકને વશ થઈ રહેલા સુદર્શન બલભદ્રે પ્રાંતે કીર્તિધર નામના સાધુની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, અને આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને મોક્ષપદને પામ્યા.

इत्याचार्य श्री हेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
चतुर्थे पर्वणि धर्मनाथपुरुषसिंहसुदर्शननिशुभचरित
वर्णनो नाम पंचमः सर्गः ॥ ५ ॥

સર્ગ ૬ ક્ષો.

શ્રી મધવા ચક્રવર્તી ચરિત્ર.

શ્રી મધવા ચક્રવર્તી ચરિત્ર.

આ ભરતક્ષેત્રમાં મહીમંડળ નામે નગરમાં શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીના તીર્થને વિષે નરપતિ નામે રાજા હતો. એ ઉત્તમ રાજા અનાથ જનને નાથ હતો અને ચારિત્રમાં સાધુની જેમ ન્યાયમાં નિરંતર સાવધાન હતો. તે કદિ એક પુષ્પના ડીંટથી પણ કોઈ જનને મારતો નહોતો, કેવળ નવીન પુષ્પની જેમ ચત્નવડે સર્વનું પાલન કરતો હતો. એ વિવેકી રાજા પગના આભૂષણની પેઠે અર્થ તથા કામને અને મુગટની પેઠે ધર્મને અધરોત્તરપણે (નીચા ઉંચાપણે)

ધારણ કરતો હતો. અનુત્તર સુખને આપનારા અરિહંત દેવ, સુસાધુ ગુરૂ અને દયામયી ધર્મનું મંત્રાક્ષરની પેઠે તે ધ્યાન ધરતો હતો. એકદા બુદ્ધિમાન અને મોટા આશયવાળા એ રાજાએ રાજ્યને રાગની જેમ તણ દઈને વિપ્રને અભય આપનારી દીક્ષા ગ્રહણ કરી પાંચ સમિતિવડે વિજય પ્રાપ્ત કરી તથા ત્રણ ગુપ્તિનું રક્ષણ કરવામાં તત્પર થઈ એ રાજમુનિએ રાજ્યની પેઠે ઘણા કાળ પર્યંત વિધિયુક્ત દીક્ષાનું પ્રતિપાલન કર્યું. દિવ્ય રત્નાલંકારની જેમ નિર્દોષ મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણવડે તે અધિકપણે શોભવા લાગ્યા. ચિરકાળ વ્રત પાળી, પ્રાંતે કાળધર્મ પામીને એ મહાત્મા મધ્યમ ઐવેયકમાં અહમિંદ્ર દેવતા થયા.

અહીં જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રને વિષે સર્વ નગરીઓમાં શ્રેષ્ઠ આવસ્તી નામે નગરી હતી. અસંખ્ય ગુણરૂપ રત્નોવડે મૂર્તિમાન સમુદ્ર હોય તેવો સમુદ્રવિજય નામે ત્યાં વિજયી રાજા હતો. હમેશાં આનંદદાયકપણાથી મિત્ર અને અમિત્રના હૃદયથી તે કદિં પણ દૂર થતો નહિ. સંગ્રામને વિષે એવેલા નિર્મળ ખડ્ગરૂપ દર્પણમાં પ્રતિબિંબિત થયેલો તે બળવાન રાજાનો આત્મા હમેશાં સન્મુખજ રહેતો હતો. બળાત્કારે સર્વ દિશાઓને વશ કરીને પછી તેમને કાયમ વશ રાખવાને માટે તેણે ચોતાનો યશરૂપી અલંકાર આપ્યો હતો. ગાયનું ગોવાળ રક્ષણ કરે તેમ યથાવિધિ પૃથ્વીનું પાલન કરી ચોગ્ય સમયે દૂધની જેમ કાંઈ પણ પીડા કર્યા વગર તે કર લેતો હતો. પવિત્ર લાવણ્યથી ભદ્ર અંગવાળી અને સર્વ ભદ્રના સ્થાન રૂપ ભદ્રા નામે તેને ધર્મચારિણી સ્ત્રી હતી. ધર્મની અબાધાએ તેની સાથે વિષયસુખ ભોગવતા સમુદ્રવિજય રાજાએ કેટલોક કાળ નિર્ગમન કર્યો. અનુક્રમે ઐવેયક દેવલોકમાં જે નરપતિ રાજાનો જન્મ હતો, તે ત્યાંનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરું કરીને ભદ્રાદેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. સુખે સૂતેલા ભદ્રાદેવીએ ચક્રવર્તીના જન્મને સૂચવનારા ચૌદ સ્વપ્ન સુખમાં પ્રવેશ કરતાં જ્યાં. ગર્ભસમય પૂર્ણ થતાં ઉત્તમ લક્ષણવાળા, સુવર્ણની જેવા વર્ણથી શોભતા અને સાડીઝેંતાલીશ ધનુષ્યના શરીરવાળા પુત્રને તેણે જન્મ આપ્યો. આ પુત્ર પૃથ્વીમાં મધવા (ઇંદ્ર) જેવો થશે એવું ધારીને સમુદ્રવિજયે તેનું મધવા એવું નામ પાડ્યું.

સૂર્યની પછવાડે ચંદ્ર જેમ આકાશને અલંકૃત કરે તેમ સમુદ્રવિજયની પછવાડે તેણે પૃથ્વીને અલંકૃત કરવા માંડી. એકદા મેઘમાં જ્યોતિની જેમ શસ્ત્રાગારમાં તેજથી દેહીપ્યમાન ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું. અનુક્રમે પુરોહિત વિગેરે બીજાં સર્વ રત્નો પણ સૌના ચોગ્ય સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થયાં અને ક્રમ પ્રમાણે તેમને આવીને મળ્યાં. પછી ચક્રરત્ન ચાલ્યું, એટલે તેની પાછળ દિગ્વિજય કરવાની ઇચ્છાએ મધવાચક્રી પ્રથમ પૂર્વસમુદ્રના આબૂવણરૂપ માગધતીથે ગયા. જાણે દૂત આવ્યો હોય તેમ તેમના નામથી અંકિત એવું બાણ જોઈને માગધપતિએ ત્યાં આવી તેમની સેવાને આશ્રય કર્યો. પછી માગધપતિની જેમ દક્ષિણમાં વરદામહેવને અને પશ્ચિમમાં પ્રભાસપતિને જીતી લીધા. ત્યાંથી સમુદ્રના દક્ષિણ તટે જઈને સિંધુદેવીને સાધી. ત્યાંથી વૈતાઢ્ય પર્વતે આવી વૈતાઢ્યકુમારદેવને સ્વાધીન કરી, તેની ભેટ લઈ તમિશ્રા ગુફા પાસે આવ્યા. તે ગુફામાં દ્વારપાળની પેઠે રહેલા કૃતમાળ નામના દેવને વિધિપૂર્વક

સાધી લીધા. ત્યાંથી ચક્રવર્તીની આજ્ઞાથી સેનાપતિ ચર્મ રત્નવડે સિંધુને ઉતરીને તેના પશ્ચિમ નિષ્કૂટમાં ગયો, અને તે ભાગ સાધીને પાછો આવ્યો, પછી સેનાપતિએ દંડરત્નવડે તે ગુફાનાં કમાડ ઉઘાડ્યાં, એટલે ચક્રવર્તીએ ગજરત્નપર બેસીને સૈન્ય સહિત તેમાં પ્રવેશ કર્યો. કાકિણી રત્નવડે અંદર પ્રકાશ આપનારા મંડળો કરી ગજરત્નના કુંભસ્થળ ઉપર મણિરત્ન રાખી, તેની કાંતિના પ્રસારવડે અંદર ચાલ્યા. ગુફાની મધ્યમાં વર્દકિરત્ને રચેલા સેતુબંધવડે અત્યંત દુસ્તર એવી ઉન્મગા અને નિમ્નગા નંદી ઉતરી, પોતાની મેળે જેનાં કમાડ ઉઘડી ગયેલા છે એવા ઉત્તર દ્વારને માર્ગે થઈ ચક્રવર્તી સેના સાથે તે ગુફાની બહાર નીકળ્યા. ત્યાં આપાત નામના અતિ દુર્જય કિરાતોને, અસુરોને ઇંદ્ર જીતે તેમ મઘવા ચક્રવર્તીએ જીતી લીધા. પછી ત્યાંથી સેનાપતિએ જઈને સિંધુના પૂર્વનિષ્કૂટને જીતી લીધા; ચક્રવર્તીએ પોતે જઈને હિમાલયકુમારને સાધ્યો અને ત્યાંથી ઋષભકૂટે જઈને ચક્રવર્તીએ કાકિણી રત્નવડે 'મઘવા ચક્રવર્તી' એવું પોતાનું નામ લખ્યું. ત્યાંથી પાછા ફરતાં સેનાપતિ પાસે ગંગાનદીનો પૂર્વનિષ્કૂટ સધાવ્યો અને પોતે ગંગાદેવીને સાધ્યા. પછી એ ત્રીજા ચક્રવર્તી મઘવાએ વૈતાલ્ય પર્વતની બંને શ્રેણીના વિદ્યાધરોને લીલામાત્રમાં સાધી લીધા. વિધિ જાણવામાં ચતુર એવા ચક્રવર્તીએ ખંડપ્રપાતા ગુફાના દ્વારમાં રહેલા નાટ્યમાળા દેવને યથાવિધિ વશ કર્યો; અને સેનાપતિ પાસે જેનાં કમાડ ઉઘાડાવ્યાં છે એવી ખંડપ્રપાતા ગુફામાં થઈ મઘવા ચક્રવર્તી સમુદ્રજળમાંથી વહાણની જેમ વૈતાલ્યમાંથી બહાર નીકળ્યા. ત્યાં ગંગાના મુખમાં નિવાસ કરી રહેલા નૈસર્ગ વિગેરે નવનિષિઓ તેને મુખે વશ થઈ ગયા. સેનાપતિની પાસે ગંગાનો પશ્ચિમનિષ્કૂટ સધાવ્યો. આ પ્રમાણે મઘવાચક્રીએ ષટ્ખંડ ભરતક્ષેત્રને વશ કર્યું. આગળ ચાલતાં અનુક્રમે ચક્રવર્તીપણાની સમગ્ર સામગ્રીથી પ્રકાશમાન થયેલા મઘવા ચક્રવર્તી, અમરાવતીમાં ઇંદ્ર આવે તેમ પોતાની શ્રાવસ્તી નામની નગરીમાં આવ્યા. ત્યાં દેવતાઓ અને રાજાઓએ એકત્ર થઈને પૂર્ણ સંપત્તિવાળા મઘવાચક્રીને વિધિપ્રમાણે ચક્રવર્તીપણાનો અભિષેક કર્યો.

ચક્રવર્તીપણામાં અભિષેક થયા પછી એ મહારાજા બત્રીશ હજાર મુગટધારી રાજાઓથી નિરંતર સેવાતા હતા, સોળહજાર દેવતાઓથી આશ્રિત હતા, નવ નિધિઓથી તેમના મનોરથ પૂર્ણ થતા હતા, અને ચોસઠહજાર અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની નયનકમળની માળાઓથી નિત્ય પૂજાતા હતા, આ સિવાય બીજા પણ અનેક પ્રમાદનાં સ્થાનો તેમને સુલભ હતાં, તથાપિ તે પોતાના પિતૃપરંપરાથી આવેલા શ્રાવકધર્મમાં કદિ પણ પ્રમાદી થતા નહીં. તેમણે સુવર્ણ અને રત્નોથી દેવતાઓના વિમાન જેવા વિવિધ પ્રકારનાં ચૈત્યો જિનગિંબ સહિત કરાવ્યાં. જેમ તે પૃથ્વીના એકજ પતિ હતા, તેમ તેના મનમાં અહંત્વેવ, સાધુ ગુરૂ અને દયામય ધર્મ એકજપણે હતા. ઈંદ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર એ ચક્રવર્તી, જેમ સર્વ રાજાઓ તેની પૂજાને છોડતા નહોતા તેમ પોતે દરરોજ ચૈત્યપૂજાને છોડતા નહોતા. એવી રીતે દેશવિરતિ શ્રાવકપણે પોતાના ઘણા આયુષ્યને નિર્ગમન કરી મઘવાચક્રીએ અંતકાળે વિધિ પ્રમાણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

પચવીશ હજાર કુમાર વયમાં, પચવીશ હજાર માંડગિકપણામાં, દશહજાર દિગ્વિજયમાં, ત્રણ લાખ ને નેવું હજાર ચક્રવર્તીપણામાં અને પચાસહજાર વ્રતારાધનમાં—એમ એકંદર પાંચ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય નિર્ગમન કરી, ઈંદ્રના જેવા વૈભવવાળા મધવા ચક્રવર્તી નિર્મળ આત્માવાળા પંચ પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરતાં કરતાં પંચત્વ પાગીને સનત્કુમાર દેવલોકમાં મહદ્ધિક દેવતા થયા.

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये चतुर्थे पर्वणि मयवाचक्रवर्तीचरित-
वर्णनो नाम षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

સર્ગ ૭ મો.

શ્રી સનત્કુમાર ચક્રવર્તી ચરિત્ર.

નાગલોકોની નગરી ભોગાવતી, દેવનગરી અમરાવતી અને રાક્ષસપુરી લંકાથી પણ અધિક અને કાંચનની શોભાને ધારણ કરનારી કાંચનપુરી નામે નગરી છે. ત્યાં શત્રુની સ્ત્રીઓના અશ્રુજળના પ્રવાહમાં મેઘજ્યોતિ સમાન વિક્રમયશા નામે પરાક્રમી રાજા હતો. યુથપતિ ગળેંદ્રને હાથણીઓની જેમ તેના અંતઃપુરમાં પાંચસો પ્રેમની યાત્ર રમણીઓ હતી. તે નગરીમાં સંપત્તિનો જાણે ભંડાર હોય તેવો નાગદંત નામે એક ઘણી સમૃદ્ધિવાળો સાર્થવાહ રહેતો હતો. સૌભાગ્યકારી, લાવણ્યવાળી અતિશય રૂપથી શોભતી, વિજ્યુને લક્ષ્મીની જેમ તેને વિજ્યુશ્રી નામે સ્ત્રી હતી. કાળાશ અને કેશની જેમ પરસ્પર પ્રેમ ધરતા તે દંપતી સારસ પક્ષીની જેમ નિરંતર સ્મરકીડામાં રસિકપણે વિહાર કરતા હતા.

એકદા એ સુંદર સ્ત્રી કાકતાલીય ન્યાયથી વિક્રમયશા રાજાની દ્રષ્ટિએ પડી. તેને જોતાંજ ચોરની જેમ કામદેવે જેનું વિવેકરૂપી ધન હરી લીધું છે એવો તે રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે “અહા! આ સ્ત્રીનાં મૃગલીનાં જેવાં મનોહર લોચન, મયૂરની કળા જેવો સુંદર કેશપાશ, પાકેલા ઝિંબજળના યે ભાગની જેવાં કોમળ અને અરૂણ હોઠ, જાણે કામદેવને કીડા કરવાના યે પર્વતો હોય તેવા પીન અને ઉન્નત સ્તન, નવીન લતાની જેવી સરલ અને કોમળ ભુજ, વજના મધ્યની જેવો કૃશ અને મુષ્ટિગ્રાહ્ય મધ્યભાગ, સેવાળની જેવી સ્નિગ્ધ રોમાવળી, આવર્તના જેવી નાભી, લાવણ્યરૂપ સરિતાના તટ જેવા નિતાંબ, કદળીના સ્થંભ સમાન ઉર અને કમળ જેવા કોમળ ચરણ—એમ સર્વઅવયવો સુંદર છે, વધારે શું કહેવું? એ સ્ત્રીનું

સવં અંગ સંપૂર્ણ મનોહર છે. આવી સુંદર સ્ત્રીને જરાવસ્થાથી વિકળ ચિત્તપાળા વિધાતાએ યોગ્યતા જોયા વગર સ્મશાનમાં ઈદ્રસ્તંભની જેમ કોઈક અપાત્રમાં સ્થાપન કરેલી છે; તેથી એતું હરણ કરીને તેને મારા અંતઃપુરમાં સ્થાપન કરી વિધાતાના અનુચિતપણાના દોષને હું ટાળી નાખું.” આ પ્રમાણે મનમાં નિશ્ચય કરીને કામદેવથી વિધુર થયેલા વિક્રમયશાએ તેનું હરણ કર્યું અને પોતાના યશને મહીન કર્યો. પછી તેને અંતઃપુરમાં લઈ જઈને તેની સાથે વિચિત્ર પ્રકારની કામદેવની લીલાવડે એકતાને કીડા કરવા લાગ્યો. તે સ્ત્રીના વિયોગથી સાર્થવાહ, જાણે ભૂત વળગ્યું હોય, ધંતુરો ખાધો હોય, અપસ્મારનો વ્યાધિ થયો હોય, મંદિરાનું પાન કર્યું હોય, સર્પે ડર્યો હોય, અથવા સન્નિપાત થયો હોય તેવો થઈ ગયો. એ પ્રમાણે તેનાંથી વિયોગ પામેલા સાર્થવાહનો કેટલોક કાળ દુઃખમાં અને તેનો સર્થોગ પામેલા રાજનો કેટલોક કાળ સુખમાં નિર્ગમન થયો. રાજ વિક્રમયશાને તે વિષ્ણુશ્રીની સાથેજ નિરંતર રમતો જોઈ, તેના અંતઃપુરની બીજી સ્ત્રીઓએ ઈર્ષ્યાથી કામણ કર્યું. તે કામણવડે ક્ષણે ક્ષણે ક્ષીણ થતી એ સાર્થવાહની સ્ત્રી, મૂળના ક્ષયવડે લતાની જેમ છેવટે જીવિતથી મુક્ત થઈ ગઈ. તેના મૃત્યુથી રાજ પણ જીવનમૃતની જેવો થઈ, નાગદત્તની પેઠે પ્રલાપ અને વિલાપ કરવા લાગ્યો. ‘આ મારી પ્રિયા પ્રણયથી રીસાઈને ચૂપ રહેલી છે’ એમ જોલતા રાજએ તે મૃત્યુ પામેલી સ્ત્રીને અગ્નિમાં નાખવાને ના પાડી; પરંતુ મંત્રીઓએ વિચારી, રાજને છેતરીને તે વિષ્ણુશ્રીના કલેવરને અરણ્યમાં નખાવી દીધું.

‘હે પ્રિયા! તું હમણાંજ હતી. હવે કેમ મારા સામું જોતી નથી? સંતાઈ જવાની કીડા કરવી રહેવા દે. વિયોગાગ્નિ મર્મને પીડા કરનાર હોવાથી મરકરીમાં પણ તેમ કરવું ઉચિત નથી. શું કૌતુકથી કીડાસરિતામાં તો એકલી નથી ગઈ? અથવા કીડાગિરિ કે કીડા-ધાનમાં તો નથી ગઈ? પણ તું મારા વિના શી રીતે કીડા કરીશ? આ હું તારી ખજવાડે આવું છું.’ આ પ્રમાણે જોલતો જાલતો રાજ તે તે પ્રદેશમાં ઉન્મત્તની પેઠે ફરવા લાગ્યો. એમ ભમતાં ભમતાં ત્રણ દિવસ સુધી રાજએ અન્નપાન લીધું નહીં. તે જોઈ મંત્રીઓએ તેના મૃત્યુની શંકાથી ભય પામીને તે સ્ત્રીના શરીરને અરણ્યમાં ખતાવ્યું. તે વખતે એ શરીર ઉપર રીંછની પેઠે બધા કેશ વિશીળ થઈ ગયા હતા; સસલાની પેઠે વનના કોઈ પક્ષિ-ઓએ તેનાં લોચન ખેંચી લીધાં હતાં માંસના લોહુપી ગીધપક્ષીઓએ તેનાં સ્તનને ચર્વિત કરી દીધાં હતાં, ફાઉડીઓએ તેના આંતરડાંને સાર આકર્ષિત કર્યો હતો, મધપુડાની જેમ તેને મક્ષીકાઓના સમૂહે આચ્છાદન કરી દીધું હતું; પડવાથી લાંગી ગયેલા પક્ષીના ઇંડાંની જેમ તેને ચારે બાજુએ ફીડીઓ વળગી હતી; અને તેમાંથી દુર્ગંધ નીકળ્યા કરતી હતી. આવું વિષ્ણુશ્રીનું શરીર જોઈ રાજ વિક્રમયશા વિરક્ત થઈ આ પ્રમાણે વિચારવા લાગ્યો.

“અહો! આ અસાર સંસારમાં કાંઈ પણ સાર વસ્તુ નથી. આવા અસાર સ્ત્રીદેહમાં

૧ જીવતા છતાં મરણ પામેલા જેવો.

સારબુદ્ધિવડે ચિરકાળ મોઢ પામેલા એવા મને ધિક્કાર છે ! હજારના રંગની જેવા આહાર્ય ગુણવાળી સ્ત્રીઓથી પરમાર્થવેતા પુરૂષનું મનજ હરણ થતું નહીં હોય; ખાટી તો સર્વ પુરૂષોનાં મન હરણ થાય છે. વિષ્ટા, મૂત્ર, મળ, શ્લેષ્મ, માંસ, મજ્જા અને અસ્થિથી પૂર્ણ તેમજ નસોથી ગુંથેલી એવી સ્ત્રીઓ ચર્મ (ચામડી)વડે મઢેલી હોવાથી માત્ર બહારથી રમણીય લાગે છે, પણ સ્ત્રીના શરીરને જે અંદર અને બહાર વિષયાસ થઈ જાય, અર્થાત્ અંદર છે તે બહાર આવે ને બહારનું અંદર જાય તો તે ગીધ અને શિયાળનેજ પ્રીતિવાળું થઈ પડે તેમ છે. કામદેવ જે સ્ત્રીરૂપ શસ્ત્રવડે આ જગતને જીતે છે તો પછી જે તુચ્છ પીંછાનું શસ્ત્ર ગ્રહણ કરે તેને મૂઢ બુદ્ધિવાળો સમજવો. સંકલ્પમાંથી ઉત્પન્ન થનારા એ કામદેવે અહા ! આ બધા વિશ્વને હેરાન કરી દીધું છે; તેથી તેનું મૂળ જે સંકલ્પ તેનોજ હું ત્યાગ કરી દઉં.”

આ પ્રમાણે વિચારી સંસારથી વિરક્ત થયેલા મોટા મનવાળા વિક્રમચંદ્ર રાજાએ સુવ્રતાચાર્ય પાસે જઈને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી પોતાના દેહ ઉપર નિઃસ્પૃહ થઈ એક, જે અને માસ ઉપવાસ વિગેરે તપસ્યા કરી સૂર્ય જેમ કિરણોથી જળને શોષે તેમ તેણે પોતાના શરીરને શોષથી નાખ્યું. એ પ્રમાણે દુસ્તપ તપ આચરી કાળયોગે મૃત્યુ પામી તે સનત્કુમાર દેવલોકમાં શ્રેષ્ઠ આયુષ્યવાળા દેવતા થયા. દેશસંબંધી આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં ત્યાંથી ચ્યવી રત્નપુર નામના નગરમાં જિનધર્મ નામે શ્રેષ્ઠિપુત્ર થયા. એ શ્રેષ્ઠિકુમાર બાળપણથીજ જેમ સમુદ્ર મર્યાદાને ધાળે તેમ બાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મને ધાળતો હતો, આઠ પ્રકારની પૂજાવડે તીર્થકરોની આરાધના કરતો હતો, એષણીય વિગેરે દાનથી મુનિરાજને પ્રતિલાભતો હતો, અને અસાધારણ વાત્સલ્યભાવથી સાધર્મિક જનોને દાનવડે પ્રસન્ન કરતો હતો. આ પ્રમાણે તેણે કેટલોક કાળ નિર્ગમન કર્યો.

આ તરફ નાગદત્ત પ્રિયાના વિરહથી દુઃખી થઈ, આર્તધ્યાનવડે મૃત્યુ પામી તિર્યચ્ચૈ-નિમાં પરિભ્રમણ કરવા લાગ્યો. અનુક્રમે ચિરકાળ સંસારમાં ભરી સિંહપુર નામના નગરમાં અગ્નિશર્મા નામે બ્રાહ્મણને પુત્ર થયો. કેટલોક કાળે ત્રિદંડીપણું ગ્રહણ કરી અજ્ઞાનતપમાં તત્પર થઈ ફરતો ફરતો રત્નપુર નગરે આવ્યો. તે નગરમાં હરિવાહન નામે અન્ય ધર્મી રાજા હતો, તેણે તે ત્રિદંડી પરિવ્રાજકને નગરમાં આવેલા સાંભળીને પારણાને દિવસે પોતાને ત્યાં આવવા નિમંત્રણ કર્યું. ત્યાં આવેલા અગ્નિશર્મા સન્યાસીએ દેવયોગે રાજદ્વારમાં આવી ચડેલા પેલા જિનધર્મ નામના વલ્લિકુમારને જોયો. તેને જોતાંજ પૂર્વ જન્મના વૈરથી અગ્નિશર્મા ઋષિનાં નેત્રો રોષથી રાતાં થઈ ગયાં. તત્કાળ અંજલિ જોડી પાસે ઉભેલા હરિવાહન રાજા પ્રત્યે તે બોલ્યો—“હૈ રાજા ! આ શ્રેષ્ઠીના પૃષ્ઠભાગ ઉપર અતિ ઉચ્છ્વ દૂધપાકનું પાત્ર મૂકીને જે લોજન કરાવશો તો હું લોજન કરીશ, અન્યથા કરીશ નહીં.” રાજાએ કહ્યું—“ખીજ પુરૂષના પૃષ્ઠ ઉપર થાળ મૂકીને હું તમને લોજન કરાવીશ.” આ પ્રમાણેનાં રાજાનાં વચન સાંભળીને તે ત્રિદંડી ક્રોધ કરીને ફરીવાર બોલ્યો—“આ પુરૂષનાજ પૃષ્ઠ ઉપર અતિ ઉચ્છ્વ

દૂધપાકનું પાત્ર મૂકીનેજ હું લોજન કરીશ, નહીં તેો અકૃતાર્થપણે આવ્યો તેમ ચાલ્યો જઈશ.” રાજા તેનો પરમ ભક્ત હતો, તેથી તે તેમ કરવાને કબુલ થયો. જિનશાસનથી બાહ્ય એવા પુષ્પોને વિવેક કયાંથી હોય ! પછી રાજાની આજ્ઞા થવાથી તેણે પૃષ્ઠભાગ ધર્યો. તેની ઉપર ઉષ્ણ ભાજન મૂકીને તે ત્રિદંડી ભોજન કરવા લાગ્યો. દાવાનળને હાથી સહન કરે તેમ જિનધર્મકુમારે પાત્રના તાપને સહન કર્યો; અને ‘મારા પૂર્વ કર્મનું આ ફળ છે, તે કર્મ આ મિત્રના યોગથી તૂટી જાય.’ એમ ચિરકાળ ચિંતવન કરતો તે કુમાર સ્થિર રહ્યો. જ્યારે તે ત્રિદંડી જમી રહેવા આવ્યો તે વખતે તેની ઉષ્ણતાથી ઉછળેલા રૂઢિર, માંસ અને ચરબીના રસથી તે પાત્ર કાઢવપરથી સરી પડે તેમ કુમારના પૃષ્ઠ ઉપરથી લપસી પડ્યું. ત્યાંથી પોતાને ઘેર આવીને પોતાના સંબંધવાળા સર્વ લોકોને બોલાવી જિનધર્મમાં વિચક્ષણ એવા જિનધર્મકુમારે પોતાનું સર્વ દુષ્કૃત્ય ખમાવ્યું. પછી ચૈત્યપૂજા કરી, મુનિ પાસે આવીને તેણે યથાવિધિ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી નગરમાં નીકળી પર્વતના શિખર ઉપર ચઢીને પૂર્વ દિશાની સામે પૃષ્ઠભાગ ખુલ્લો રાખીને તેણે કાયોત્સર્ગ કર્યો. તે વખતે રૂઢિરમય તેના પૃષ્ઠને ગીધ અને કંક પક્ષીઓ આંચોથી ચુંચતા હતા, તથાપિ તેણે ગીજી દિશાએની સામે પણ કાયોત્સર્ગ ધારણ કર્યો. એ પ્રમાણે નવકારમંત્રના ધ્યાનમાં તત્પર રહી એવી પીડા સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરતો જિનધર્મકુમાર મૃત્યુ પામીને સૌધર્મકલ્પને વિષે ઇંદ્ર થયો. પેલો ત્રિદંડી મૃત્યુ પાગી આભિયોગિક કર્મવડે ઇંદ્રનો ઐરાવત નામે હાથી થયો. પછી આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં ત્યાંથી ચ્યવીને તે ત્રિદંડીનેા જીવ કેટલાક ભવમાં ભ્રમણ કરી અસ્થિત નામે યક્ષરાજ થયો.

આ જંબૂદ્વીપમાં કુરૂળગલ દેશને વિષે હસ્તિનાપુર નામે નગર હતું. તે નગરમાં અશ્વોની સેનાથી પૃથ્વીમંડળને આચ્છાદન કરનાર અને મંગળવડે શત્રુઓના મંડળને જીતનાર અશ્વસેન નામે રાજા હતો. ગુણરૂપ રત્નોના રોહણાચળરૂપ તે રાજામાં દૂધમાં પુરાની જેમ દોષની એક કણી પણ ન હતી. ‘મને આ તૃણ સમાન ગણે છે’ એવું ધારીને સૌભાગ્ય મેળવવાની ઇચ્છાએ લક્ષ્મી અસિધારા વ્રત કરવાને માટે તેની પાસે સ્થિર ધર્મ રહી હતી. યાચકોને આવતાં જોઈ તેને અતિશય હર્ષ થતો અને પોતાની આપવાની ઇચ્છાના અનુમાનથી જો તે થોડી યાચના કરે તો તેના મનમાં ખેદ થતો હતો. તેને સહદેવી નામે મહારાણી હતી. તે રૂપથી જાણે પૃથ્વીપર કોઈ દેવી આવેલી હોય તેવી જણાતી હતી. હવે પહેલા દેવલોકમાં ઇંદ્ર સંબંધી લક્ષ્મી ભોગવીને જિનધર્મકુમારનેા જીવ તે સહદેવીના ઉદરમાં આવતર્યો. તે વખતે સહદેવીએ હસ્તી વિગેરે ચૌદ મંડા સ્વપ્ન સુખમાં પ્રવેશ કરતાં જોયાં. અનુક્રમે પ્રસવસમય આવતાં અદ્વિતીય પર વૈભવવાળા, જાતિવંત સુવર્ણના જેવી કાંતિવાળા અને સર્વ લક્ષણે પરિપૂર્ણ એક કુમારને તેણે જન્મ આપ્યો. અશ્વસેન રાજાએ જગતને આનંદ આપનારા મોટા ઉત્સવથી તેનું સનતકુમાર એવું નામ પાડ્યું. સુવર્ણના છેદ જેવા ગૌર અંગવાળો એ બાળક બાળ ચંદ્રની જેમ લોકોનાં નેત્રને પ્રસન્ન કરતો. અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. એક રાજાના ઉત્સંગમાંથી બીજા રાજાના ઉત્સંગમાં સંચરતો તે બાળક છતાં પણ અપ્રતિમ રૂપવડે જોતાંજ સ્ત્રીઓનાં નેત્રને અને મનને હરી લેતો. સર્વાંગયુક્ત

શબ્દશાસ્ત્ર અને ખીબાં સર્વ જ્ઞાનનું માત્ર ગુરૂના સુખમાંથી એક ગંડુખની^૧ લીલાએ તેણે પાન કરી લીધું. રાજ્યલક્ષ્મીના ભુવનના સ્તંભરૂપ એવાં શબ્દશાસ્ત્ર અને અર્થશાસ્ત્રો બંને ખીબાં ભુજસ્તંભ હોય તેમ તેણે ગ્રહણ કરી લીધાં. નિર્મળ કળાનિધિ (ચંદ્ર)ની પેઠે અનુક્રમે વધતા એવા તેણે એક લીલામાત્રમાં ખીબાં સર્વ કળાઓ પણ ગ્રહણ કરી લીધી.

પછી મર્ત્યલોકમાંથી જેમ સ્વર્ગને પ્રાપ્ત કરે, તેમ તે સાડીએકતાળીશ ધનુષ્ય ઊંચી કાયાવાળા ધર્મ શીશુવયમાંથી યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા.

તે સનતકુમારને કાલિંદીસુરનો પુત્ર મહેંદ્રસિંહ નામે એક પરાક્રમે વિખ્યાત મિત્ર હતો. એક વખતે વસંત ઋતુ પ્રાપ્ત થતાં સનતકુમાર તે મહેંદ્રસિંહની સાથે મકરંદ નામના ઉદ્યાનમાં કૌતુકથી કીડા કરવા ગયો. નંદનવનમાં દેવકુમારની જેમ તે ઉદ્યાનમાં સનતકુમારે મિત્રની સાથે વિચિત્ર પ્રકારની કીડાઓથી કીડા કરી. તે વખતે અશ્વસેન રાજાને ભેટ તરીકે પાંચધારામાં ચતુર અને સર્વ લક્ષણે લક્ષિત એવા અનેક અશ્વો આવેલા હતા, તેમાંથી જળતરંગની જેવો ચપળ જલધિકંઠલોહી નામે એક અશ્વ તેમણે સનતકુમારને અર્પણું કર્યો. તે અશ્વને જોતાંજ કુમાર ખીબાં કીડા તણ દહને તેનાપર આરૂઠ થયો. કારણકે રાજપુત્રોને સર્વ કૌતુક કરતાં હાથી ઘોડા સંબંધી અધિક કૌતુક હોય છે. એક હાથમાં ચાબુક અને ખીબાં હાથમાં લગામ લઈને પલાણરૂપ આસનને સ્પર્શ કર્યા વગર એ ઉડવડે પ્રેરીને તેણે અશ્વને ચલાવ્યો. તત્કાળ ચરણવડે પૃથ્વીને સ્પર્શ કર્યા સિવાય આકાશમાંજ ચાલતો તે અશ્વ બંને સૂર્યના ઘોડાને જોવા ઇચ્છતો હોય તેમ વેગથી દોડ્યો. જેમ જેમ કુમાર તેને લગામથી ખેંચવા લાગ્યો તેમ તેમ વિપરીત શિક્ષાવાળો તે અશ્વ અધિક અધિક દોડવા લાગ્યો. આસપાસ ખીબાં ઘોડેસ્વાર રાજપુત્રો અશ્વ દોડાવતા સાથે ચાલતા હતા. તેઓના મધ્યમાંથી બંને અશ્વરૂપે રાક્ષસ હોય તેમ તે અશ્વ આગળ પડ્યો. સર્વ રાજાઓના જોતાં જોતાં નક્ષત્રોમાંથી ચંદ્રની જેમ સનતકુમાર સહિત અશ્વ અદ્રશ્ય ધર્મ ગયો. વહાણને નદીનું પૂર ખેંચી જાય તેમ પોતાના કુમારને અશ્વે આઠર્પણ કરેલો બાણી અશ્વસેન રાજા મોટી અશ્વસેના લઈને તેને પાછો લાવવા માટે પછવાડે ચાલ્યા. “ આ અશ્વ ચાલ્યો જાય, આ તેનાં પગલાં છે, આ તેનાં ફીણ અને લાળ પડેલી છે.” એ પ્રમાણે સાથેના લોકો કહેતા હતા, તેવામાં બ્રહ્માંડને પૂરનારી ધમણરૂપ બંને અકાળે થયેલી કાળરાત્રિ હોય તેવી દૃષ્ટિને અંધ કરનારી મોટી પ્રચંડ વાવલી (પવનની શ્રેણી) ચડી આવી. વાદળાદિવડે ગૂંહની જેમ ઉડતી રજવડે દિશાઓ ઠંકાર્થ ગઈ. સૈન્ય સર્વ સ્તાંભિત ધર્મ ગયું. એક પગલું પણ ભરી શકવાને કોઈ સમર્થ થયું નહીં. રજરૂપ તરંગની શ્રેણીવડે કુમારનાં અશ્વનાં પગવાં અને ફીણ વિગેરે સર્વ ચિન્હોનો ભંગ ધર્મ ગયો. નીચે, ઉંચે, સમાન ભૂમિએ અને ફરતું વૃક્ષાદિ કાંઈ દેખાવા ન લાગ્યું. બંને સર્વ જન પાતાળમાં પેઠા હોય તેમ ધર્મ ગયું. સર્વ સૈનિકો, સમુદ્રના જળમાં જેઓનાં વહાણ ભમવા માંડ્યાં હોય તેવા વહાણવટીઓની જેમ એનો ઉપાય કરવામાં મૂઠ ધર્મ આકુળ વ્યાકુળ ધર્મ ગયા.

આવો દેખાવ જોઈ કુમારના મિત્ર મહેન્દ્રસિંહે નમસ્કાર કરી અપ્રવસેન રાજને વિરૂપિત કરી કે “હે દેવ! આ દેવની દુર્ઘટ ઘટના જુવો. ક્યાં કુમાર! ક્યાં આ દ્રુરદેશી અપ્રવ! ક્યાં શીલ? જાણ્યા વગરના તે અપ્રવ ઉપર તેનું ચઢવું! ક્યાં તે દુષ્ટ અપ્રવથી કુમારનું હરણ! અને ક્યાં રજની દંછિમાર્ગને આચ્છાદન કરનારી આ વાવટી! તથાપિ એક સામંતરાજની પેઠે તેવા દેવને છૂટી આપ સ્વામીની જેવા તે મારા મિત્રને હું શોધી લાવીશ. હે પ્રભુ! પર્વતોની ગુફાઓમાં અને તેના ઉંડા શિખરોમાં, ધાટી વૃક્ષઘટાથી દુર્ગમ એવી અટવીઓમાં, પાતાળની જેવા નદીઓના કોતરોમાં, નિર્જન પ્રદેશમાં અને ખીલ દેશોમાં અદ્ય પરિવાર સાથે વા એકાકીપણે કુમારની શોધ કરવી મને સહેલ પડશે. આપ મહારાજ ન્યાં ત્યાં સૈન્ય લઈ શોધવા જશો તે નાની શેરીમાં ગજેન્દ્રના પ્રવેશની પેઠે ઘણું મુશ્કેલ પડશે.” આ પ્રમાણે વારંવાર કહી ચરણમાં પડી મહેન્દ્રસિંહે અપ્રવસેન રાજને પાછા વાળ્યા; એટલે તે દુઃખીપણે પોતાના નગરમાં આવ્યા.

પછી સારસાર પરિમિત પરિવાર લઈ ગજેન્દ્રની પેઠે દુર્વાર એવો મહેન્દ્રસિંહ તત્કાળ મોટી અટવીમાં પેઠો. તે અટવીમાં ગેંડાઓએ શાંગડાથી ઉખેડેલા પાપાણોવડે સર્વ માર્ગ વિષમ થઈ ગયો હતો. ધામથી પીડાતા ડુકરોએ પ્રવેશ કરીને નાના તળાવોને કાઢવમય કરી નાખેલા હતા. પ્રૌઠ રીંછોના નાદથી ગુફાઓમાં પડછંદ પડતા હતા, ગુફામાં બેઠેલા કેશરી સિંહોના નાદથી ભયંકર દેખાવ થઈ રહ્યો હતો. ઉંચી કાળ ભરતા ચિત્રાઓના સમૂહથી મૃગોનાં ટોળાં આકુળવ્યાકુળ થઈ જતા હતાં. પશુઓને ગળીબંધને અજગરો વૃક્ષોને વીંટાઈ રહ્યા હતાં. ચમરૂ મૃગોનાં ટોળાં માર્ગમાં વૃક્ષોની છાંયામાં બેઠાં હતાં. સિંહણ સાથે જળપાન કરતા સિંહોએ માર્ગની સરિતાઓને રૂંધી હતી અને ઉન્મત્ત હાથીઓએ માર્ગનાં વૃક્ષોની ભાંગેલી શાખાવડે તે અટવી દુર્ગમ થઈ ગઈ હતી. આવી અટવીમાં સનતકુમારનો શોધ કરવા તેણે પ્રવેશ કર્યો. કાંટવાળા વૃક્ષોથી, શીકારી પ્રાણીઓથી અને ખાડાઓથી વિકટ એવી તે મહાટવીમાં અટન કરતાં તેની સાથેનું સર્વ સૈન્ય છટું પડી ગયું. અનુક્રમે ખેદ પામી ગયેલા સાથેના મંત્રી અને મિત્રાદિકે છોડી દીધેલો મહેન્દ્રસિંહ સંગ રહિત મુનિની જેમ એકલોજ દ્રવવા લાગ્યો. મોટા મોટા લતાગૃહોમાં અને પર્વતોની ગુફામાં તે પહ્લીપતિની જેમ ધનુષ્ય લઈ એકલો લમતો હતો. વનના હાથીઓના નાદમાં અને સિંહોના ધ્વનિમાં વીર સનતકુમારના નાદની શંકાથી તે દોડવા લાગ્યો અને ન્યારે ત્યાં પોતાના મિત્રને જોયો નહીં, ત્યારે તે વળી પાછો ઉછળતા ઝરણાના ધ્વનિ ઉપર શંકા કરીને ત્યાં ઉતાવળો દોડી ગયો. પ્રેમની ગતિ એવીજ છે. નદી, હાથી અને સિંહને તેણે કહ્યું કે “મારા બંધુની જેવો ધ્વનિ અહીં થાય છે, નેથી તે તમારી પાસે હોય તેમ લાગે છે; કારણ કે એક અંશના દર્શનથી સર્વ લભ્ય થાય છે.” આ પ્રમાણે સર્વ જગ્યાએ પોતાના મિત્રને ન્યારે જોયો નહીં ત્યારે પછી વૃક્ષઉપર ચડી ભૂત્રા પડેલા વટેમાર્ગની પેઠે તેણે વારં-

૧ ધટે તેવું ધટાવવાની—ખનાવવાની શક્તિ, ૨ અશ્વની ગતિ વિગેરે.

વાર દિશાએ એવા માંડી. તે વખતે વસંતઋતુ હોવાથી અશોકમાં શોક ધરતો, બકુલમાં આકુલવ્યાકુલ થતો, આમ્રવૃક્ષને નહીં સહન કરતો, મલ્લિકામાં દુર્બળ થતો, કર્ણિકારને તિરસ્કાર કરતો, ગુલાબમાં લાલચોળ થતો, સિંદુવારથી દૂર રહેતો, ચંગેલીથી કંપાયમાન થતો, દુર્જનની જેમ મલયાનિલથી વિમુખ રહેતો, કોકિલાના પંચમ સ્વરના ઉચ્ચારમાં કાન ફેડે છે એમ માનતો અને ચંદ્રનાં કિરણોથી પણ તાપને શાંત નહીં કરતો મહેન્દ્રસિંહ, દરિદ્રીના પુત્રની જેમ એકાકીપણે મહા દુઃખમાં વસંત સમયને નિર્ગમન કરતો હવે, બાણે અગ્નિના ખોટાવરા પાથરેલા હોય તેમ ચરણકમળને બાળતી એવી સૂર્યકિરણોથી તપેલી રજવડે પગે ભુંબતા, તરતમાંજ ખુઝાઈ ગયેલા દાવાનળની ભસ્મવડે દુઃસંચર એવા માર્ગમાં બાણે અગ્નિસ્તંભને રચતો હોય તેમ ચરણના તાપને નહીં બાણતા, અગ્નિની જ્વાલા હોય તેવા ઉબ્ણવાયુથી શરીરને લાગતા તાપને ગિરિમાં ફરનારા હાથીની જેમ નહીં ગણકારતા અને રોગી જેમ ક્વાથ પીએ તેમ સરિતાના કાદવવાળા અને ઉબ્ણ પાણીનું પાન કરતા તે મહેન્દ્રસિંહે એકાકીપણે ભમી ભમીને ગ્રીષ્મ ઋતુને નિર્ગમન કરી. જેના મુખમાં વિદ્યુત છે એવા રાક્ષસની જેમ વિશ્વને વિશ્લેષ કરનારા મેઘથી હૃદયમાં ફોલ નહીં પામતા, તીક્ષ્ણ બાણની જેમ અખંડ ધારાવડે વીંધાઈ જતાં પણ સત્તદ્બદ્ધ થયેલા સુભટની જેમ જરા પણ નહિ મુંઝાતા, સ્થાને સ્થાને વેગથી વૃક્ષને ઉન્મૂલન કરનારી વનની દુસ્તર નદીઓને રાજહંસની પેઠે અનાયાસે ઉતરી જતા અને વરાહની જેમ કાદવવાળા માર્ગને લીલામાત્રમાં ઉલ્લંઘન કરતા એ મહેન્દ્રસિંહે મિત્રની શોધમાં વર્ષા ઋતુ પણ ઉલ્લંઘન કરી. ત્યારપછી મસ્તકપર ચિત્રાનક્ષત્રનો ઘોર તાપ અને પગમાં તપેલી રેતીને સહન કરવાથી અગ્નિના સરાવસંપુટની અંદર બાણે વસેલ હોય તેવો અનુભવ કરતા, સ્વચ્છ જલમાં કમલોમાં અને હંસાદિક પક્ષીઓમાં અવિશ્રાંત હૃદયે 'રે મિત્ર! તું ક્યાં છે?' એવી રીતે પોકારતા, મદગંધી સપ્તવર્ણની વાસથી ક્રોધ પામી દોડતા હાથીઓની વચમાં વનાંતરે આવેલા હાથીની જેમ ચાલતા અને મિત્રની પેઠે કમલના સુગંધી પવને ધ્રેરેલા તે મહેન્દ્રસિંહે શરદઋતુના મેઘની જેમ ભમી ભમીને શરદઋતુને ઉલ્લંઘન કરી. ત્યારપછી બાણે હિમાલયનો અંધુ હોય તેવા ઉત્તરદિશાના પવનને સરોવર અને નદીઓના હિમરૂપ થયેલા જળમાં દાવાનળથી પણ અદાહ્ય છતાં જલમાં દહન થતી એવી પદ્મ, કલ્હાર, કૈરવ અને ઉત્પલની પંક્તિઓમાં અને શિતથી પીડિત હોવાથી દાવાનળની પણ ઈચ્છા કરતા કિરાત લોકોમાં દૃઢ નિશ્ચયથી ફરતા એવા તેણે હેમંતઋતુ પણ નિર્ગમન કરી. ત્યારપછી વૃક્ષોના શીર્ષુ થઈ પડી ગયેલા જનુ સુધી જીર્ણ પત્રોમાં ગુપ્ત રીતે રહેલા સર્પ અને વીંછીઓની ઉપર નિઃશંકતાથી ચરણન્યાસ કરતા અને કર્ણના મર્મને વીંધતા હોય તેવા દુઃશ્રવ મર્મર શબ્દવડે જાત્રત થઈ ઉંચા કાન કરી રહેલા કેસરીસિંહોના નાદથી પણ નહીં કંપતા એવા તેણે નવીન પલ્લવના સ્વાદમાત્રથી ઉદરને ભરતા છતાં શિશિરઋતુને મિત્રની પીડાવડે અતિ ઠંડા થઈ જઈને નિર્ગમન કરી. એવી રીતે સનતકુમારની શોધને માટે અટવીમાં ફરતાં મહેન્દ્રસિંહને એક વર્ષ આલ્યું ગયું.

એક વખતે તે અટવીમાં ફેટલેક દૂર જઈને નિમિત્તિઆની જેમ ઉંચું મુખ કરી દિ-શાએને જોતો હતો, તેવામાં જલકુકડી, કૌંચ, હંસ અને સારસપક્ષીઓનો હર્ષકોળાહલ તેના સાંભળવામાં આવ્યો અને કમળની ખુશખોને વહન કરતા પવનથી તેને આશ્વાસન મળ્યું; તેથી તે અનુમાનવડે ‘અહીં નજીકમાં કોઈ સરોવર છે’ એવો તેને નિશ્ચય થયો. તત્કાળ આનંદનાં અશ્રુ આવવાથી મિત્રનો સમાગમ થશે, એવો નિશ્ચય કરી રાજહંસની પેઠે તે સરોવરની સન્મુખ ચાલ્યો. આગળ જતાં ગાંધાર રાગમાં ગવાતું ગાયન, મધુર વેણુનો નાદ અને મનોહર વીણુનો ધ્વનિ તેના સાંભળવામાં આવ્યો. એટલે હર્ષ સહિત આગળ ચાલતાં વિચિત્ર વેષધારી રમણીઓની વચમાં રહેલા અને પ્રિય છે દર્શન જેનું એવા પોતાના મિત્ર સનત્કુમારને તેણે દીઠો. તત્કાળ તેના મનમાં વિચાર થયો કે ‘શું આ મારો પ્રિયમિત્ર સનત્કુમાર છે! વા શું કોઈ માયા છે! કે શું ઇંદ્રજાળ છે! અથવા શું મારા હૃદયમાંથી બહાર નીકળીને તે અહીં પ્રગટ થયો છે!’ આવો વિચાર કરતો હતો, તેવામાં કોઈ વૈતાળિકના મુખમાંથી આ પ્રમાણે કણ્ઠમાં અમૃત જેવાં વાક્ય તેના સાંભળવામાં આવ્યાં—“કુરૂવંશ રૂપી સરોવરમાં હંસ સમાન, અશ્વસેન રૂપી સમુદ્રમાં ચંદ્ર સમાન અને સૌભાગ્યમાં કામદેવ સમાન હે સનત્કુમાર! તમે જય પામો. વળી વિદ્યાધરોની કન્યાઓની ભુજલતાને આલિંગન કરવાનું વૃક્ષ અને વૈતાલક ગિરિની બંને શ્રેણીની જયલક્ષ્મીવડે આઠય એવા હે કુમાર! તમે જય પામો.” આ પ્રમાણે સાંભળતાંજ ગ્રીભથી તપેલો હાથી જેમ જલાશય સમીપે આવે તેમ તે સન-ત્કુમારની પાસે ગયો. અશ્રુધારાની સાથે ચરણકમળમાં પડતા મહેન્દ્રસિંહને ઉભો કરીને સનત્કુમારે આલિંગન કર્યું. અતર્કિત થયેલ પરસ્પરના સમાગમથી વિસ્મય પામેલા બંને મિત્રો વર્ષાકાળના મેષની જેમ હર્ષાશ્રુને વર્ષાવવા લાગ્યા. વિદ્યાધરોના કુમારોએ આશ્ચર્યથી જાણેલા બંને મિત્રો રોમે રોમે હર્ષિત થઈ મોટાં મૂલ્યવાળાં આસનઉપર બેઠાં. દષ્ટિ અને મન ખીજે નહીં રાખતાં તે બંને પરસ્પર યોગીની જેમ રૂપસ્થ ધ્યાનની મુદ્રામાં પરાયણ થયા. સનત્કુમારના યોગથી મહેન્દ્રસિંહનો શ્રમ દિવ્યઔષધથી રોગની જેમ ઉતરી ગયો. પછી સનત્કુમાર પોતાના નેત્રનાં હર્ષાશ્રુ લુંછી અમૃત જેવી વાણીવડે મહેન્દ્રસિંહ પ્રત્યે બોલ્યો “પ્રિય મિત્ર! અહીં શી રીતે આવ્યા? એકાકી કેમ છો? હું અહીં છું તે તમે શી રીતે જાણ્યું? આટલો વખત ક્યાં નિર્ગમન કર્યો? મારો વિયોગ થતાં પૂજ્ય પિતાએ શી રીતે પ્રાણ ધારણ કર્યા? અને માતાપિતાએ આવા દુર્ગમ પ્રદેશમાં તમને એકલા કેમ મોકલ્યા?” આ પ્રમાણે કુમારે પૂછ્યું, એટલે મહેન્દ્રસિંહે ગદ્ગદ વાણીએ પોતાનું પૂર્વ વૃત્તાંત યથાર્થ રીતે કહી આપ્યું. પછી સનત્કુમારે ચતુર એવી વિદ્યાધરોની રમણીએ પાસે તેને સ્નાન અને લોજનાદિ કરાવ્યું. પછી વિસ્મયથી પ્રકુલિત લોચનવાળો મહેન્દ્રસિંહ વિનયથી અંજલિ જોડી બોલ્યો— “પ્રિયમિત્ર! તે તુરંગ પછી તમને કેટલી ભૂમિ સુધી લઈ ગયો? અને ત્યારથી થયેલા મારા વિયોગમાં તમને શું પ્રાપ્ત થયું? તેમજ આ સમૃદ્ધિ તમને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થઈ? તે જો મારાથી

ગોપવવા યોગ્ય ન હાય તે પ્રસન્ન થઈને કહેવાને યોગ્ય છે.” આવાં તેનાં વચન સાંભળી સનતકુમારે ચિત્તમાં વિચાર કર્યો કે “ આ આત્મ સમાન મિત્રથી ગોપવી રાખવા યોગ્ય કાંઈ પણ નથી, પરંતુ જો કેઈ ધીજો પણ પોતાનું વૃત્તાંત કહે તો તેથી પણ મહાત્માઓ લલ્લન પામે છે, તો મારું વૃત્તાંત સ્વમુખે શીરોતે કહું ? માટે ધીજ પાસે કહેવરાવું ” આવી રીતે નિશ્ચય કરી તે અશ્વસેનના કુમારે પોતાના વામ પડખે રહેલી પ્રિયાને એવી આજ્ઞા કરી કે “ વિદ્યાથી મારો વૃત્તાંત જાણનારી હે પ્રિયા **બકુલમતિ!** આ મારા મિત્ર મહેંદ્રસિંહને મારી કથા કહી સંભળાવો, કેમકે અત્યારે મારાં નેત્રકમળમાં નિદ્રા આવે છે.” આ પ્રમાણે કહી સનતકુમાર સુવાની ઇચ્છા દેખાડીને અંદર ગયો.

હવે બકુલમતિ વિદ્યાધરી મહેંદ્રસિંહને કહે છે—“ હે રાજા ! તમે સૌના જોતજોતામાં તે અર્થે તમારા મિત્રનું હરણ કર્યા પછી વેગવડે દોડતા તેણે યમરાજના રહસ્ય કીડાસ્થાન જેવી એક મોટી અને લયંકર અટવીમાં પ્રવેશ કર્યો. ધીજે દિવસે પણ પંચય ધારાથી તે અશ્વ ચાલવા લાગ્યો પરંતુ પછી મધ્યાહ્નકાળ થયો ત્યારે ક્રુધા અને પિયાસાથી પીડિત થઈને જિહ્વા કાઢતો તે ઉભો રહ્યો; એટલે શ્વાસથી જેનો કંઠ પૂરાઈ ગયો છે અને જેના ચરણ અકડાઈ ગયા છે એવા તે અશ્વ ઉપરથી, પડતી દીવાલ પરથી ઉતરી પડે તેમ તમારા મિત્ર ઉતરી પડ્યા. પછી અશ્વના ઉદર ઉપરથી બંધન અને લાંબો પટ્ટો છોડીને તેના પલાણુ અને લગામ ઉતારી લીધા. તેજ વખતે તે અશ્વ ગતિ પૂર્ણ થવાથી પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો અને જાણે પડવાના લયથી હોય તેમ તત્કાળ તેના પ્રાણુ નીકળી ગયા. પછી આર્યપુત્ર જળપાન કરવાની ઇચ્છાથી આમ તેમ જળ શોધવાને માટે તે જૂમિમાં ફરવા લાગ્યા. તથાપિ મરૂભૂમિની જેમ ક્યાંઈ પણ જળ તેમના જોવામાં આવ્યું નહીં. અંગની સુકુમારતાથી, અત્યંત દૂર આવવાના શ્રમથી અને અટવીના દાવાનળના દાહથી તમારા મિત્ર ઘણા આકુલવ્યાકુલ થઈ ગયા. તેથી નજીક રહેલા સપ્તપર્ણુ વૃક્ષની નીચે જઈને બેઠા, તેવાજ નેત્ર મીંચીને પૃથ્વીપર પડ્યા. તે વખતે પુણ્યયોગે તે વનના અધિષ્ઠાયક યજ્ઞે આવીને અમૃતની જેવા શીતળ જળવડે તેના સર્વ અંગ ઉપર સિંચન કર્યું. તેનાથી સંજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને બેઠા થયા પછી તે દેવતાના આપેલા જળનું તેમણે પાન કર્યું પછી તમારા મિત્રે ધીમેથી તેને પૂછ્યું ‘તમે કેાણ છે ? અને આ જળ ક્યાંથી લાવ્યા છો ?’ યજ્ઞે કહ્યું—‘ હું અહીં વસનારો યજ્ઞ છું અને આ જળ તમારે માટે માનસ સરોવરમાંથી લાવ્યો છું, ફરી આર્યપુત્ર બોલ્યા—‘ મારા અંગમાં એટલો બધો સંતાપ થાય છે કે તે માનસ સરોવરમાં નાહ્યા વગર શાંત થશે નહીં.’ ‘તમારી તે ઇચ્છા હું પૂર્ણ કરીશ’ એમ કહીને તે યજ્ઞરાજ તમારા મિત્રને કહલી વૃક્ષના સંપુટમાં બેસારી માનસ સરોવરે લઈ ગયો. ત્યાં મહાવત જેમ હાથીને સ્નાન કરાવે તેમ શીતળ અને નિર્મલ જલવડે તેણે આર્યપુત્રને સ્નાન કરાવ્યું. એટલે નિપુણ પગચાંપી કરનાર પુરૂષની જેમ સર્વ અંગે સુખ-સ્પર્શવાળા એ જલથી તેમનો શ્રમ દૂર થઈ ગયો. તે વખતે તમારા મિત્રના પૂર્વ જન્મનો શત્રુ અસિતાક્ષ નામે યજ્ઞ તમારા મિત્રને હણવાને માટે નવીન યમરાજ આવે તેમ ત્યાં આવ્યો. ‘અરે ! ઉભો રહે, બુખ્યો સિંહ જેમ હાથીને ગુચ્છે તેમ મેં તને ઘણું કાળે જોયો છે,

તો તું કેટલેક દૂર જઈશ ?' આ પ્રમાણે કહી તિરસ્કાર પૂર્વક તેણે એક લાકડી ફેંકે તેમ એક વૃક્ષ ઉભેડીને તમારા મિત્રની ઉપર ફેંક્યું. વૃક્ષને આવતું જોઈ તમારા મિત્રે હાથી જેમ ધમણને ઉછાળે તમ હાથના પ્રહારવડે તેને દૂર ફેંકી દીધું. પછી ક્રોધ પામેલા તે યજ્ઞે જાણે અકાળે કલપાંત કાળ થતો હોય તેમ રજ ઉડાડીને સર્વ જગતને અધિકારમય કરી દીધું અને પુમાડાના જેવા ધૂમ્રવર્ણી તેમજ ભયંકર આકૃતિને ધારણ કરનારા હોવાથી જાણે અધિકારના સહોદર હોય તેવા કેટલાએક પિશાચો વિકૃત્યાં. જાણે જંગમ ચિનાગ્નિ હોય તેમ જ્યાંજ્યાંથી વિકરાળ મુખવાળા, પડતા વજનના ધ્વનિ જેવો અટ્ટહાસ કરતા, પિંડાકાર કેસવાળા, દાવાનલ સહિત પર્વત હોય તેવા પીળાં નેત્રવાળા, જેના કોટરમાં સર્પ રહ્યા હોય તેવા જાણે વૃક્ષો હોય તેમ લાંબી જિહ્વાએને ધરનારા અને તીક્ષ્ણ વાંકી તથા મોટી દાઢોથી જાણે મુખમાં કાતીને ધારણ કરી હોય તેવા તે પિશાચો મક્ષિકાઓ જેમ મધ ઉપર દોડે તેમ આર્યપુત્ર ઉપર દોડ્યા, નટની જેમ શરીરથી અનેક પ્રકારની આકૃતિઓ બતાવી તેઓ તેમની આગળ આવી દરવા લાગ્યા; તથાપિ તમારા મિત્ર તેઓને જોઈને જરા પણ ભય પામ્યા નહીં, એ બલવાન આર્યપુત્ર જ્યારે એવા પિશાચોથી ભય પામ્યા નહીં, ત્યારે તે યજ્ઞે અકાળે કાળપાશ જેવા નાગપાશથી તેમને બાંધી લીધા, પણ તત્કાળ ઉન્મત્ત હાથી જેમ પોતાના હસ્ત (સુંઠ) થી વલ્લીઓને તોડે તેમ આર્યપુત્રે તે સર્વ નાગપાશ તોડી નાખ્યાં. પછી વિલખે થયેલા યજ્ઞ, સિંહ જેમ પુંજવડે પર્વતના શિખરપર પ્રહાર કરે, તેમ પોતાના હાથવડે પ્રહાર કરી કરીને આયુષ્યને મારવા લાગ્યો. તે વખતે ક્રોધ પામેલો મહાવત જેમ હાથીને લોહાનો ગોળો મારે તેમ આર્યપુત્રે વજ જેવી મુષ્ટિવડે તેની ઉપર પ્રહાર કર્યો. પછી પર્વત ઉપર વિદ્યુત્વડે મેઘની જેમ યજ્ઞે લોહાના મોટા મુદ્ગરથી આર્યપુત્રપર પ્રહાર કર્યો. એટલે તેમણે ચંદન વક્ષને ઉન્મૂલીને તે વડે યજ્ઞપર પ્રહાર કર્યો. જેથી સુકાર્ઠ ગયેલા વૃક્ષની જેમ તે યજ્ઞ પૃથ્વીપર પડી ગયો. થોડીવારે બેઠા થઈ યજ્ઞે ક્રોધથી એક શિશ્નની માફક પર્વતને ઉપાડીને આર્યપુત્રની ઉપર નાખ્યો, તે ગિરિના પ્રહારથી તમારા મિત્ર ક્ષણવાર સાયંકાલે દ્રહ્નું જળ જેમ નિશ્ચલ રહે તેમ નેત્રકમળને મીંચી નિશ્ચેતન થઈ ગયા. થોડીવાર પછી સંજા મેળવી મેઘને જેમ મહાવાયુ વિખેરી નાખે તેમ તે પર્વતને દૂર કરી નાખીને આર્યપુત્ર પોતાના બાહુથી યુદ્ધ કરવા પ્રવર્ત્યા. પછી દંડવડે ચમરાજની જેમ તમારા મિત્રે ભુવ્વદંડથી તેની ઉપર પ્રહાર કરીને તેના કણુ કણુ જેવા કકડા કરી નાખ્યા, તથાપિ અમરચણુને લીધે તે યજ્ઞ મૃત્યુ પામ્યો નહીં. પરંતુ મારવાને ઇચ્છતા ડુહરની જેમ મહા આકરી ચીસ પાડીને તે અસિતાક્ષ યજ્ઞ ત્યાંથી વાયુવેગે નાસી ગયો. તે વખતે રણકૌતુકને જોનારી દેવી અને વિદ્યાધરોની સ્ત્રીઓએ ષટ્ક્ર-તુઓની લક્ષ્મીની જેવી તમારા મિત્ર ઉપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી.

પછી વીર હૃદયવાળા તે આર્યપુત્ર દિવસના અપરાહ્નકાળે ત્યાંથી ચાલી ઉન્મત્ત હસ્તીની જેમ બાહ્ય ભૂમિમાં આવ્યા. ત્યાં કામદેવને જીવાડવાના ઔષધ જેવા તમારા મિત્રને આ ગેયર-કન્યાઓ જે નંદનવનમાંથી ત્યાં આવેલી હતી તેમણે દીઠા. તેઓ તમારા મિત્રને જોઈને મનાંદર

હાવભાવ કરતી સ્વયંવર માળાની જેવી મહાલસ દષ્ટિએ તેમના પર નાખવા લાગી; તેથી વક્તાઓમાં મુખ્ય એવા આર્યપુત્ર તેમને લાવ પ્રગટ કરવાની ઈચ્છાથી તેમની પાસે જઈને અમૃત જેવી મધુર વાણી વડે બોલ્યા—“તમે કયા મહાત્માની કુલબૃષણ પુત્રીઓ છો? અને શા હેતુવડે તમે આ અરણ્યને અલંકૃત કરેલું છે?” તેમણે કહ્યું—“હે મહાભાગ! વિદ્યાધરના રાજા શ્રીમાનુ ભાનુવેગની અમે આઠ કન્યાઓ છીએ અને અહીંથી નજીક અમારા પિતાની ઉત્તમ નગરી છે, માટે કમલિનીમાં રાજહંસની જેમ તમે વિશ્રાંતિ લેવાને માટે તેને અલંકૃત કરો.” આવાં તેમનાં નમ્ર વચનથી તમારા મિત્ર તે નગરીમાં આવ્યા. તે વખતે બહુ સંઘ્યાવિધિ કરવા જતો હોય તેમ સૂર્ય પશ્ચિમ સમુદ્રમાં મગ્ન થઈ ગયો. તે આઠ કન્યાઓને માટે વર શોધવાની ચિંતારૂપ શલ્યથી પીડાતાં તેમના પિતાને વિશલ્ય કરવાની ઔષધિરૂપ તમારા મિત્રને તે કન્યાઓએ અંતઃપુરના પુરૂષોની સાથે તેમના પિતાની સમીપે મોકલ્યા. તેમને જોઈ ભાનુવેગ વિદ્યાધરે ઉભા થઈ આદર આપીને કહ્યું—“બહું સાડું થયું અને આજે અમારું ગૃહ યવિત્ર થયું, કે જેથી તમારા જેવા પુણ્યરાશિ પુરૂષ તમારા ભાગ્યવડે અહીં સ્વયંમેવ પધાર્યા. તમે આકૃતિથીજ કોઈ મોટા વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા વીર પુરૂષ હો તેમ જણાવ્યો છો. કેમકે ક્ષીરસાગરમાંથીજ અંદ્રને જન્મ હોવો જોઈએ એવું તેની મૂર્તિથીજ અનુમાન કરાય છે. આ કન્યાઓના તમે યોગ્ય વર છો, તેથી હું પ્રાર્થના કરું છું કે આ મારી આઠ કન્યાઓનું તમે પાણ્ડિત્યકૃત કરો. કારણકે સુવર્ણમાંજ રત્ન જડાય છે.”

આ પ્રમાણેની ભાનુવેગની પ્રાર્થનાથી આર્યપુત્ર આઠ દિશાઓની લક્ષ્મીની જેવી તે આઠ કન્યાઓને વિધિપૂર્વક પરણ્યા, પછી તેઓની સાથે રતિગૃહમાં જઈને કંકણબંધ સહિત રત્નપલંગપર નિદ્રામુખ અનુભવવા લાગ્યા. તેવામાં તેમને નિદ્રાથી પરન્વિત થયેલા જોઈ અસિતાક્ષ યજ્ઞે આવી ત્યાંથી ક્ષણવારમાં ઉપાડીને બીજા સ્થાને ફેંકી દીધા. બલવાનોથી પણ છળ ઘણું બળવાન છે. બહુત થયા પછી કંકણ સહિત પોતાના શરીરને અરણ્યમાં એકાકી ભૂમિપર પડેલું જોયું એટલે આ ‘શું થયું!’ એમ તમારા મિત્ર આશ્ચર્ય પામીને વિચારવા લાગ્યા. પછી એકાકી પણે અટવીમાં પૂર્વવત્ અટન કરતા સાત માળને અને આકાશ સુધી ઉંચો એક પ્રાસાદ તેમના જોવામાં આવ્યો. શું આ કોઈ માયાવીને માયાવિલાસ હશે! એમ વિચાર કરતાં આર્યપુત્ર તે પ્રાસાદની નજીક આવ્યા. ત્યાં ટીટોડીની જેમ કરૂણ સ્વરે વનને પણ રૂદન કરાવતું કોઈ સ્ત્રીનું રૂદન તેમના સાંભળવામાં આવ્યું. તે સાંભળી દયાવીર આર્યપુત્ર નક્ષત્રના વિમાનની બ્રાંતિ આપતી એ પ્રાસાદની સાતમી ભૂમિકા સુધી ચડયા. ત્યાં ‘હે કુરૂવંશી સનત્કુમાર! જન્માંતરમાં પણ તમેજ મારા ભર્તા થજો.’ આ પ્રમાણે વારંવાર કહેતી અને નેત્રમાં અશ્રુ લાવી નીચું મુખ કરી રહેલી એક લાવણ્યવતી કન્યા તમારા મિત્રના જોવામાં આવી. પોતાનું નામ સાંભળી ‘મારી સાથે સંબંધ ધરાવનાર આ કોણ હશે’ એમ શંકા કરતા તે આર્યપુત્ર પ્રત્યક્ષ ઈષ્ટદેવતા હોય તેમ તે સ્ત્રીની આગળ આવીને બોલ્યા ‘હે ભદ્રે! તું કોણ છે? તે સનત્કુમાર કોણ છે? તું અહીં કેમ આવી છે? અને તારે શું દુઃખ આવી પડ્યું છે?’

જેથી તું તેનું સ્મરણ કરતી રૂઢન કરે છે?' આવાં તેમના વચનથી તે બાલિકા તત્કાળ હર્ષ પામી અને બાલ્યે અમૃત વર્ષાવતી હોય તેવી મધુર વાણીએ બોલી. 'સાકેતપુર નગરના અધિપતિ સુરાપ્ટરાજ અને દેવી ચંદ્રચાની સુનંદા નામે હું પુત્રી છું. અને કુરૂવંશ રૂપી આકાશમાં સૂર્ય સમાન તેમજ રૂપથી કામદેવને તિરસ્કાર કરનાર સનતકુમાર નામે અશ્વસેનરાજના પુત્ર છે. એ મહાભુજ મનોરથ માત્ર વડેજ મારા ભર્તાર થયા છે. અને મારા માતાપિતાએ પણ જળ મૂકીને મને તેમનેજ આપી છે. મારો વિવાહ થયા પછી કોઈ એક વિદ્યાધર પરદ્રવ્યનું ચોર હરણ કરે તેમ મને મારા સ્થાનમાંથી ઉપાડીને અહીં લઈ આવ્યો છે. અહીં આવી આ પ્રસાદ વિકૃત્તિ, મને અહીં મૂકીને તે વિદ્યાધર કોઈ ઠેકાણે ચાલ્યો ગયો છે. હવે આગળ શું થશે તે હું બાલ્યતી નથી." આર્યપુત્રે કહ્યું—“અરે બીરૂલોચના! હવે તું ખીહીશ નહીં; જેનું તું સ્મરણ કરે છે તેજ હું કુરૂવંશી સનતકુમાર છું.” તે બોલી—“હે દેવ! તમે ચિરકાળે દષ્ટિમાર્ગે આવ્યા છો. દૈવે મને આજે સુરસ્વપ્નની જેમ તમારું દર્શન કરાવ્યું છે.”

આ પ્રમાણે તે બંને વાર્તાલાપ કરતા હતા, તેવામાં ક્રોધથી રાતા નેત્રવાળો વજ્રવેગ નામે વિદ્યાધર વજની જેવા વેગથી ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તત્કાળ તે વિદ્યાધરે આર્યપુત્રને ઉપાડી ઉછળતા ખેચરના ભ્રમને આપે તેવી રીતે આકાશમાં ઉછાળ્યા. તે વખતે “હા નાથ! દૈવે મને મારી નાખી” એમ બોલતી તે બાળા સડી ગયેલા પાંદડા પેઠે પૃથ્વીપર પડી ગઈ; તેવામાં તે તત્કાળ આર્યપુત્રે ક્રોધ કરી વજ્રજેવા પરાક્રમથી મસ્તકની ઉપર મુઠિ મારે તેમ મુઠિપ્રહારવડ તે દુરાશય વજ્રવેગને મારી નાખ્યો; અને ચંદ્રની જેમ નેત્રરૂપ કુમુદને આનંદ આપતા આર્યપુત્ર કિંચિત્ પણ અંગભંગ વગર તે બાળાની પાસે આવ્યા. પછી તેને આશ્વાસન આપી એ હુદ્દિમાન વીરે તરતજ તેની સાથે પાણિચહણ કર્યું. તે વખતે નિમિત્તીઆએ ‘આ સ્ત્રી રત્ન થશે’ એવી સૂચના કરી.

તેવામાં વજ્રવેગની વંધ્યાવળી નામે એક સહોદર બેન પોતાનાં ભાઈના વધથી કોપ કરીને ત્યાં આવી, ‘પણ જે તારા ભાઈને વધ કરશે તે તારો ભર્તાર થશે.’ એવું જ્ઞાનીઓનું વચન સ્મરણ કરીને તે ક્ષણવારમાં શાંત થઈ ગઈ. “પોતાને લોભ કયા કાર્યથી ન વધે? અધારથી વધી પડે.” પછી બાલ્યે બીજી જ્યલક્ષ્મી હોય તેમ સ્વયંવર-પરાયણ એવી તે કુમારિકા આર્યપુત્રને પતિ કરવાની ઈચ્છાએ ત્યાં ઉભી રહી. તેથી આનંદ પામીને સુનંદાએ આર્યપુત્રને કહ્યું, એટલે તમારા મિત્ર એ રાગી બાળાને ગાંધર્વવિવાહથી ત્યાં તરતજ પરણ્યા. તે વખતેજ ત્યાં કોઈ બે વિદ્યાધરોએ આવી અશ્વસેનના કુમારને બખતર સહિત મહારથ આપીને કહ્યું કે “સર્પને ગરૂડ મારે તેમ તમે વજ્રવેગને મારી નાખ્યો, તે બખર સાંભળીને તેને પિતા અશનિવેગ કે જે દિગ્ગજના જેવા પરાક્રમવાળો અને સર્વ વિદ્યાધરોનો રાજ છે તે વિદ્યાધરના સૈન્યથી દિશાએને આચ્છાદન કરતો, ક્રોધ રૂપી ક્ષારજળનો સાગર થઈને તમારી સાથે યુદ્ધ કરવાને માટે આવે છે, તેથી અમારા પિતા ચંદ્રવેગ અને ભાનુવેગે પ્રેરેલા અમે બંને તમાર.

શ્વસુર પક્ષના સંબંધી હોવાથી તમને સહાય કરવાને અહીં આંખ્યા છીએ. અમારા પિતાએ આ ઈંદ્રસ્થ જેવો રથ અને કવચ મોકલાવ્યાં છે, તે લઈને શત્રુના સૈન્યનો વિજય કરો. અમારાં પિતા અંદ્રવેગ અને લાનુવેગ પણ પવન સરખા વેગવાળા વાહનોમાં બેસી સેના સહિત હમણાંજ સહાય કરવા આવશે તેમ જાણીને, અને અમને બંનેને તેમની ખીજ મૂર્તિઓજ છીએ એમ સમજાવે.” આમ વાત કરે છે તેવામાં તો જાણે પૂર્વ અને પશ્ચિમનાં બે સમુદ્ર હોય તેમ અંદ્રવેગ અને લાનુવેગ મોટી સેના લઈને ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તે વખતે આકાશમાર્ગે આવતા અશનિવેગના સૈન્યનો પુંકશાવર્ત મેઘની જેવો મોટો કોલાહલ થઈ રહ્યો. તે સમયે વંધ્યાવળીએ આયપુત્રને પ્રજ્ઞા નામે વિદ્યા આપી. કારણકે સ્ત્રીઓ ભત્તારને વશ હોય છે. આર્યપુત્ર પણ તૈયાર થઈ તે રથ ઉપર બેસીને રણ કરવાને ઉત્કંઠિત થઈ ઉભા રહ્યા. કેમકે ક્ષત્રિયોને રણસંગ્રામ પ્રિય હોય છે. શત્રુઓના યશરૂપ અંદ્રને શહુરૂપ એવા અંદ્રવેગ અને લાનુવેગ વિગેરે વિદ્યાધરે પોતપોતાના સૈન્યથી આર્યપુત્રની ફરતા ફરી વળ્યા એટલામાં તો ‘પકડો, પકડો, મારો, મારો’ એમ બોલતા બોલતા અશનિવેગના સૈનિકો અતિવેગથી ત્યાં આવી પહોંચ્યા; તરતજ દ્વિનતા રહિત બંનેના સૈનિકો યુદ્ધ કરવા લાગ્યા અને કુકડાની જેમ કોંધથી ઉછળીને પ્રહાર કરવા લાગ્યા. તે વખતે તેમના સિંહનાદો શિવાય બીજું કંઈ પણ સાંભળવામાં આવતું નહોતું અને પ્રદિશ એવા આ યુદ્ધ શિવાય બીજું કંઈ જોવામાં પણ આવતું નહોતું. યુદ્ધકળાને જાણનારા તે વીરો હસ્તીની જેમ સામા આવી, પાછા ખમ્મી, વારંવાર પ્રહાર કરતા હતા અને પ્રહારોને ઝીલતા હતા. એ પ્રમાણે ચિરકાળ યુદ્ધ કરીને જ્યારે બંનેના સૈનિકો ભગ્ન થઈ ગયા, ત્યારે અશનિવેગ પવનવેગી રથમાં બેસીને સામે આંખે ‘અરે! યમદ્વારને નવીન અતિથિ અને મારાં પુત્ર વજ્રવેગને શત્રુ ક્યાં છે? આ પ્રમાણે આક્ષેપ કરીને બોલતાં તેણે ધનુષ્ય ઉપર પહુચ ચઢાવી. તેજ વખતે ‘યમરાજના દ્વારને નવો અતિથિ અને તારા પુત્ર વજ્રવેગને શત્રુ હું આ રહ્યો’ આ પ્રમાણે કહીને આર્યપુત્રે પણ ધનુષ્યને પહુચ સહિત કયું. પ્રથમ મોટા પરાક્રમવાળા તે બંને વીરોનું સૂર્યના કિરણોને આચ્છાદન કરનારું બાણયુદ્ધ ચાલ્યું. પછી તે આર્યપુત્ર અને વિદ્યાધરપતિએ પરસ્પર મારવામાં તત્પર થઈ ગયા વિગેરે શસ્ત્રોથી યુદ્ધ કયું. પણ પરસ્પર પરાજય પામ્યાં નહીં. પછી તેઓ સર્પને ગાડડ, આગ્નેય અને વાણુ વિગેરે એક બીજાને બાધ કરનારાં દિવ્ય શસ્ત્રોવડે પરસ્પર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ધનુષ્યનું આસ્ફાલન કરી બાણને છોડતા વિદ્યાધરપતિના ધનુષ્યની જીવા (પહુછ) ને જીવની જેમ આર્યપુત્રે એક બાણથી છેદી નાખી, પછી મંડલાગ્રને આકર્ષીને દોડતા એવા અશનિવેગની અર્ધ (એક) ભુજને અશ્વસેનાના પુત્રે અર્ધ યશની જેમ છેદી નાખી, તે છતાં પણ જેનો એક દાંત ભંગ થયો હોય તેવા હાથીની જેમ અને એક દાંટે ભગ્ન થયેલા સિંહની જેમ એક ભુજદંડ જેનો છેદાયો છે એવો તે કોંધથી આર્યપુત્ર ઉપર દોડ્યો. તેથી દાંત વડે અધરને ડંશીને પ્રહાર કરવાને દોડ્યા આવતા તે અશનિવેગના મસ્તકને અમારા પતિએ તેજ વખતે વિદ્યાએ અર્પેલા ચક્રવડે છેદી નાખ્યું.

તત્કાળ અશનિવેગની રાજ્યલક્ષ્મી અમારા પતિને પ્રાપ્ત થઈ. કારણકે પરાક્રમી પુરૂષોજ લક્ષ્મીનું સ્થાન છે. પછી અશ્વસેનના કુમાર, ચંદ્રવેગાદિક વિદ્યાધરોના સ્વામીઓ સાથે નિઃશંકપણે વૈતાલ્ય ગિરિએ ગયા. ત્યાં સેવકપણાને પ્રાપ્ત થયેલા વિદ્યાધરપતિઓએ તમારા મિત્રને સર્વ વિદ્યાધરોના મહારાજપણાને અભિષેક કર્યો અને નંદીશ્વર દ્વીપે ઇંદ્ર કરે તેમ તેણે શાશ્વત અર્હંતપ્રતિભાઓનો અતુલ સમૃદ્ધિથી ત્યાં અષ્ટાહ્નિકોત્સવ કર્યો.

એક વખતે વિદ્યાધરશિરોમણિ મારા પિતા ચંદ્રવેગે આર્યપુત્રને વિધિપૂર્વક કહ્યું કે “ પૂર્વે એક સમયે જ્ઞાનના સમુદ્ર અને અપૂર્વ મહિમાવાળા એક ઉત્તમ મુનિ મારા જોવામાં આવતાં મેં તેમને પૂછ્યું હતું ‘ કે આ મારી પુત્રીઓનો સ્વામી કોણ થશે ? ’ એટલે તેઓ બોલ્યા કે ‘ આ બકુલમતિ વિગેરે તમારી સૌ કન્યાઓને સનત્કુમાર નામના ચોથા ચક્રવર્તિ પરણશે.’ ત્યારથી ‘ આ કન્યાઓ આપવાને તેની પાસે કેમ જવાય અને પ્રાર્થના પણ શી રીતે કરાય ? ’ એ પ્રકારે હું ચિંતા કર્યા કરતો હતો, તેવામાં તો મારા ભાગ્ય યોગે તમે અહીંજ આવ્યા છો; તેથી હે સ્વામી! હવે પ્રસન્ન થાઓ અને આ કન્યાઓને પરણો.” મોટા પુરૂષોની યાચના અને મહર્ષિનું વચન સફળજ થાય છે. આ પ્રમાણે મારા પિતાએ પ્રાર્થના કરવાથી અર્થોજનને ચિંતામલિરૂપ તમારા મિત્ર હું વિગેરે સૌ કન્યાઓને પરણ્યા. ત્યારથી કોઈવાર મધુર સંગીતથી, કોઈવાર ઉત્તમ નાટકો જોવાથી, કોઈવાર શ્રુષ્ઠ આખ્યાનો સાંભળવાથી, કોઈવાર સુંદર ચિત્રો જોવાથી, કોઈવાર દિવ્ય વાપીકાઓમાં જલકંડાના મહોત્સવથી, કોઈવાર ઉદ્યાનમાં પુષ્પ ચુંટવાની ગરમતથી અને કોઈવાર તેવી ખીજી કોઈ કીડાઓ કરતાં, વિદ્યાધરીઓથી વીંટાઈને તમારા મિત્ર સુખે કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા. આજે કીડા કરવાને માટે તમારા મિત્ર હમણાજ અહીં આવેલ છે તેવામાં તો તમે આવી મળ્યાથી હૃદૈવનો મનોરથ વિનાશ પામ્યો અને તમારા મિત્ર હર્ષ પામ્યા.”

આ પ્રમાણે બકુલમતિ કહેતી હતી, તેવામાં જલના દ્રહમાંથી જેમ હસ્તી નીકળે, તેમ સનત્કુમાર રતિગૃહમાંથી બહાર નીકળ્યા. વિદ્યાધરોથી વીંટયેલા તે મહેંદ્રસિંહની સાથે મેરૂઉપર ઇંદ્ર જાય તેમ વૈતાલ્ય ગિરિઉપર ગયા. ત્યાં મોટી સમૃદ્ધિવડે કેટલોક કાળ નિર્ગમન કર્યા પછી એક વખતે મહેંદ્રસિંહે આ પ્રમાણે યોગ્ય વિજ્ઞપ્તિ કરી—“ હે સ્વામી! તમારી આ સમૃદ્ધિ જોઈને માઈ મન ધણું હર્ષ પામે છે પણ તમારા વિયોગથી પીડિત માતાપિતા બ્યારે સાંભરે છે, ત્યારે તે વિશેષ ખેદ પામે છે. હું ધાઈ છું કે તે પુત્રવત્સલ માતાપિતા ‘ આ સનત્કુમાર, આ મહેંદ્ર, એવી રીતે સર્વ વિશ્વને તન્મય રૂપેજ જોતા હશે. માટે હવે પ્રસન્ન થઈને હસ્તીનાપુર ચાલો અને સમુદ્રને જેમ ચંદ્ર આનંદ પમાડે તેમ તમે પિતૃજનને આનંદ પમાડો.”

મહેંદ્રસિંહનાં આવાં વચન સાંભળી તે તત્કાળ પિતા પાસે જવાને ઉત્કંઠિત થયા. એટલે સેના સહિત સેંકડો વિદ્યાધરપતિઓથી વીંટાયેલા અને પ્રકાશમાન વિમાનોથી આકાશને સેંકડો સૂર્યવાળું કરતા સનત્કુમાર હસ્તીનાપુર તરફ ચાલ્યા. તે વખતે કેટલાએક વિદ્યાધરો

તેમનીપર છત્ર ધરતા હતા, કોઈ ચામર ઢાળતા હતા, કોઈ પાદુકા ઉપાડતા હતા, કોઈ એ પંખા લીધા હતા, કોઈ એ છડી ગ્રહી હતી, કોઈએ તાંબૂલ કરંડ હાથમાં રાખ્યા હતા, કોઈ માર્ગ ખતાવતા હતા, કોઈ વિનોદ કરાવતા હતા, કોઈ ગુણુસ્તુતિ કરતા હતા, કોઈ તેમની આસપાસ હાથી ઉપર બેસીને ચાલતા હતા, કોઈ અશ્વારૂઠ થઈ ફરતા હતા, કોઈ રથ ઉપર ચડ્યા હતા અને કોઈ પગે ચાલતા હતા. આ પ્રમાણે સર્વ પરિવાર લઈ શત્રુરૂપી પર્વતને વજ્ર સમાન એવા સનત્કુમાર સ્ત્રીઓ અને મિત્રો સહિત હસ્તીનાપુર આવ્યા. શ્રીભ્રમના તાપથી પીડિતને મેઘની જેમ સનત્કુમારે પોતાના દર્શનથી દુઃખાર્ત્ત માતાપિતાને અને નગરજનોને આનંદિત કર્યાં. તેજ વખતે મનમાં પ્રસન્ન થયેલા અશ્વસેન રાજ્યએ પોતાના રાજ્ય ઉપર સનત્કુમારને અને તેના સેનાપતિ તરીકે મહેન્દ્રસિંહને સ્થાપિત કર્યાં; અને પછી શ્રી ધર્મનાથ તીર્થંકરના તીર્થના કોઈ સ્થવિર મુનિની પાસે દીક્ષા લઈને અશ્વસેન રાજ્યએ પોતાનો સ્વાર્થ સાધ્યો.

રાજ્યને નીતિથી પાલન કરતા સનત્કુમારને અનુક્રમે ચક્ર વિગેરે ચૌદ મહારત્નો પ્રાપ્ત થયા. પછી તેણે ચક્રના માર્ગને અનુસરીને પટખંડ ભરતક્ષેત્ર અને નૈસર્ગ વિગેરે નવ નિધિ સાધ્યા; અને એક હજાર વર્ષે ભરતક્ષેત્રને સાધીને હસ્તીરત્નપર આરૂઠ થઈ હસ્તીનાપુરમાં પ્રવેશ કર્યો. નગરમાં પેસતાં એ મહાત્માને અવધિજ્ઞાનવડે સૌધર્મ ઇંદ્રે સૌહૃદપણાવડે બાણે સાક્ષાત્ પોતેજ હોય તેમ જોયા. ‘પૂર્વ જન્મમાં આ સૌધર્મેન્દ્ર હતા, તેથી તે મારા બંધુ છે’ એવું વિચારી ઇંદ્રે સ્નેહવશ થઈને કુબેરને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી કે “કુરૂવંશરૂપી સાગરમાં ચંદ્રરૂપ અને અશ્વસેન રાજાના પુત્ર આ સનત્કુમાર ચક્રવર્તી છે તે મહાત્મા મારે બંધુવત્ છે. તે પટખંડ ભરતને સાધી આજે પોતાના નગરમાં પ્રવેશ કરે છે, માટે તમે બાણે અને તેમને ચક્રીપણાને અભિષેક કરો.” આ પ્રમાણે કહી ઇંદ્રે સનત્કુમારને માટે હાર, ચંદ્રમાળા, છત્ર, બે ચામર, મુગટ, બે કુંડળ, બે દેવ દ્રુપ્ય અને પ્રકાશમાન સિંહાસન, બે પાદુકા અને પાદપીઠ કુબેરને અર્પણ કર્યાં તથા તિલોત્તમા, ઉર્વશી, મેના, રંલા તુંબરૂ અને નારદને તથા તે સિવાય બીજાઓને ઇંદ્રે ચક્રવર્તીના અભિષેક મહોત્સવમાં જવા માટે આજ્ઞા કરી. આ પ્રમાણે આજ્ઞા થતાં તરતજ કુબેર તેઓની સાથે હસ્તીનાપુરમાં આવ્યા અને ઇંદ્રનેા સંદેશે સનત્કુમારને કહ્યો. પછી સનત્કુમારની આજ્ઞા લઈને કુબેરે એક ક્ષણમાં રોહણુગિરિના તટ જેવી એક યોજનના વિસ્તારવાળી માણિક્યમય પીઠ વિકુર્વી, તેની ઉપર દિવ્ય મંડપ રચીને તેના મધ્યમાં મણિપીઠ બાંધી અને તેની ઉપર એક સિંહાસન રચ્યું; કુબેરના આદેશથી દેવતાઓ ક્ષીરસમુદ્રનું જલ લાવ્યા, અને સર્વ રાજ્યએ અમૂલ્ય ગંધમાલ્યાદિ લાવ્યા. પછી કુબેરે વિજ્ઞપિત કરીને ચક્રવર્તીને તે ઉત્તમ સિંહાસનપર બેસાર્યા અને ઇંદ્રે આપેલી ભેટો અર્પણ કરી. ઇંદ્રના સામાનિક દેવો વિગેરે પરિવારની જેમ સનત્કુમારનેા સામંતાદિ પરિવાર મણિપીઠની ઉપર યોગ્ય સ્થાને બેઠા. પછી દેવતાઓએ નારિરાજાના પુત્ર ઋષભદેવ ભગવાનની જેમ સનત્કુમારને પવિત્ર જળવડે ચક્રવર્તીપણાને અભિષેક કર્યો. તે વખતે તુંબરૂ પ્રમુખ ગાયકોએ મંગલ ગીત આરંભ્યાં, દેવતાઓએ પટહાદિક વાજિંત્રો વગાડ્યાં, રંલા ઉર્વશી વિગેરે નર્તકીઓએ નૃત્ય કર્યું અને ગંધર્વોએ વિચિત્ર પ્રકારનાં નાટકો ભજવી ખતાવ્યાં.

આ પ્રમાણે સનત્કુમારને અભિષેક કરીને દેવતાઓએ દિવ્ય વસ્ત્ર, અંગરાગ, નેપથ્ય અને માલાવટ તેમને અલંકૃત કર્યા. પછી હર્ષ પામેલા કુબેરે તેમને મહાગંધી ગજવલ્લ ઉપર બેસારી હસ્તીનાપુરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો અને પોતાની અલકાનગરીની જેમ હસ્તીનાપુરને સમૃદ્ધિથી પૂર્ણ કર્યું. ત્યારપછી ચક્રવર્તીએ વિદાય કરેલા કુબેર વિગેરે પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. દેવકૃત અભિષેક થઈ રહ્યા પછી બત્રીશ હજાર મુગટબદ્ધ રાજાઓએ તથા બીજા સામંતાદિકાઓ પોતાની સંપત્તિરૂપ વહ્લીમાં નીક રૂપ ચક્રીપણાને અભિષેક કર્યો. તે અભિષેકના બાર વર્ષ પર્થંત ઉત્સવથી આખું હસ્તીનાપુર બાર વર્ષ સુધી ઠંડ, ઢાણ અને રાજસુભટોના પ્રવેશથી રહિત થયું. કર વિગેરેથી જરાપણ નહીં પીડતા એવા અને ઋદ્ધિમાં ઈદ્ર સમાન એવા સનત્કુમારે પોતાની પ્રજાનું પિતાની જેમ પાલન કર્યું. આ ત્રણ જગતમાં તેના જેવો પ્રતાપવાન અને અપ્રતિમ રૂપવંત કોઈ બીજો થયો નથી.

એક વખત સુધર્મા સભામાં રત્નમય સિંહસન પર બેસી શક ઈદ્ર સૌદામની નામે નાટક કરાવતો હતો. તે વખતે સર્વના રૂપને પરાભવ કરનારા એવા પોતાના નિર્દોષ રૂપથી પર્ષદામાં બેઠેલા દેવતાઓને વિસ્મય કરતો અને દેહની પ્રભાથી તે સ્વર્ગના વાસી સર્વ દેવોના તેજને ઢાંકી દેતો સંગમ નામે કોઈ દેવ ઈશાન કલ્પથી કાંઈ કાર્ય પ્રસંગે ત્યાં આવ્યો. ક્ષણવારે તેના ગયા પછી દેવતાઓએ શક ઈદ્રને પૂછ્યું—‘ આ દેવને આવું લોકોત્તર તેજ અને આવું અનુપમ રૂપ કેમ પ્રાપ્ત થયું હશે ? શકેદ્ર બોલ્યા—‘ તેણે પૂર્વ જન્મમાં આચાર્ય વદ્ધમાન તપ કરેલું છે, તેથી તેને આવું રૂપ અને તેજ પ્રાપ્ત થયું છે.’ દેવતાઓએ ફરીવાર પૂછ્યું—‘ આના જેવો કોઈ બીજો પુરૂષ આ જગતમાં હશે ?’ સૌધર્મપતિ બોલ્યા—‘ કુરૂવંશમાં શિરોમણિ સનત્કુમાર ચક્રવર્તીનું જેવું રૂપ છે તેવું રૂપ કોઈ બીજે ઠેકાણે દેવમાં કે મનુષ્યમાં નથી.’ તે સાંભળી વિજય અને વૈજયંત નામના બે દેવતાને તે રૂપની પ્રશંસાપર શ્રદ્ધા નહીં આવવાથી તેઓ પૃથ્વીપર આવ્યા અને તેમનું રૂપ જોવાને માટે તેઓ બ્રાહ્મણનું રૂપ ધરીને રાજદ્વારમાં આવી દ્વારપાલની પાસે ઉભા રહ્યા. તે વખતે સનત્કુમાર સર્વ વેશ ઉતારી અંગપર અભયંગ કરાવી સ્નાન કરવાનો આરંભ કરતા હતા. તે સમયે દ્વારપાલે આવી દ્વાર ઉપર રહેલા તે બે બ્રાહ્મણોની ખબર આપી. એટલે ન્યાયવર્તી ચક્રવર્તીએ તે વખતે પણ તેમને પ્રવેશ કરવાની આજ્ઞા આપી. તેઓ ત્યાં આવી રાજાને જોઈ મનમાં વિસ્મય પામી મસ્તકને ધુણાવી ચિંતવવા લાગ્યા—‘ અહો ! શું સુંદર સ્વરૂપ છે ? આનું લલાટ તો અષ્ટમીના ચંદ્રને તિરસ્કાર કરે છે. નીલકમલની કાંતિને જીતનારાં નેત્રો કાન સુધી વિશ્રાંત થયાં છે. અધર પાકેલા વિંબકની કાંતિને પરાભવ કરે છે. કાન છીપની શોભાને લબ્ધ છે. કંઠ પાંચજન્ય શંખને જીતે છે. બુદ્ધિઓ હસ્તીની સુંઠને તિરસ્કાર કરે છે. ઉરસ્થળ મુવલ્કુંગિરિની શિલાની લક્ષ્મીને લુટે છે. મધ્ય કટીભાગ કેશરીસિંહના કુમારના ઉદર જેવો છે. વિશેષ શું કહેવું ! એના સર્વ અંગની શોભા વાણીથી અગોચર છે. અહા ! લાવણ્યસરિતાનું પૂર કેવું બિછળે છે

કે જેથી ચંદ્રિકામાં તારાની કાન્તિની જેમ શરીરપર કરેલું અભ્યંગ તેા કાંઈ જણાતું પણ નથી. જેવું ઈંદ્રે વર્ણન કર્યું તેવુંજ રૂપ છે. તેમાં જરાપણ ફેર નથી. કેમકે મહાત્માઓ કદિપણ મિથ્યા ભાષણ કરતા નથી.”

સનતકુમારે પુછ્યું—“હે ઉત્તમ દિગ્ને! તમે અહીં શા માટે આઠ્યા છો?” તેઓ બોલ્યા—“હે નરકેશરી! આ સચરાચર જગતમાં લોકોત્તર ચમત્કારી તમારું રૂપ ગવાય છે; તેથી હે પૃથ્વીંદ્ર! દૂરથી તે હકીકત સાંભળી અમને કૌતુક થવાથી તે જોવાને અમે અહીં આઠ્યા છીએ. હે રાજા! લોકોમાં તમારા રૂપનું અદ્ભુત વર્ણન અમારા સાંભળવામાં આઠ્યું હતું, તેનાથી પણ અહીંતો વિશેષ જોવામાં આવે છે.” તે સાંભળી સ્મિત હાસ્યથી અધરને વ્યાપ્ત કરતા સનતકુમાર બોલ્યા—“દિગ્નવરો! અત્યારે મારું અંગ અભ્યંગથી વ્યાપ્ત છે, તેથી અત્યારે તો તમને થોડી કાંતિ જણાય છે. પરંતુ ક્ષણવાર એક તરફ ઉભા રહીને રાહ જુઓ. મારે સ્નાન કરવાનો સમય છે. તે થઈ રહ્યા પછી વિચિત્ર વેશ અને ઘણા આભૂષણોથી ન્યારે હું મારા શરીરને શણગારીશ ત્યારપછી તે રત્ન સહિત કાંચન જેવું તમારા જોવામાં આવશે.” આ પ્રમાણે કહી રાજા સ્નાન કરી, ઉત્તમ વેશ અને આભૂષણ પહેરી ગગનપર સૂર્યની જેમ મોટા આડંબરથી સભામાં આવીને બેઠા. પછી રાજાની આજ્ઞા થતાં તે બંને બ્રાહ્મણ રાજાની પાસે આઠ્યા. તે વખત તેમનું વિકૃત થયેલું રૂપ જોઈ બેઠ પામીને તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા—“અહા! ક્ષણવારમાં તે રૂપ, તે કાંતિ, અને લાવણ્ય કયાં ચાલ્યું ગયું! અથવા મનુષ્યોને સર્વ ક્ષણિકજ હોય છે.” એ પ્રમાણે તેમને બેઠ પામતા જોઈ રાજાએ પુછ્યું—“પ્રથમ મને જોઈને ખુશી થયા હતા અને અધુના અકસ્માત બેઠથી મલિન મુખવાળા કેમ થઈ ગયા છો?” તે વખત તે વિપ્રોએ અમૃત જેવી મધુર વાણીએ કહ્યું—“હે મહાભાગ! અમે સૌધર્મ દેવલોકના નિવાસી દેવતા છીએ. ત્યાં દેવતાઓની સભામાં શકેંદ્રે તમારા રૂપનું વર્ણન કર્યું, તે વાતપર અમને શ્રદ્ધા ન આવી, તેથી મનુષ્ય રૂપે અમે નજરે જોવાને અહીં આઠ્યા; ત્યાં પ્રથમ તો ઈંદ્રે જેવું કહ્યું હતું તેવુંજ રૂપ અમારા જોવામાં આઠ્યું; પણ અત્યારે જાણે તદ્દન જુદુંજ હોય તેવું રૂપ જણાય છે. કેમકે અત્યારે તો નિઃશ્વાસોથી ઈર્ષણુની જેમ, કાંતિના સર્વસ્વને ચોરનારા વ્યાધિઓથી તમારો દેહ સર્વત્ર ઘેરાયેલો લાગે છે તેથી તે ઘણો વિરૂપ થયેલો છે.” આ પ્રમાણે કહી તે દેવતાઓ તરતજ અંતર્ધાન થઈ ગયા, પણ તેનાં વચનો સાંભળતાંજ રાજાએ ખરકથી શસ્ત્ર થયેલા વૃક્ષની જેમ પોતાનું શરીર કાંતિ રહિત અવલોક્યું. તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“રોગના સ્થાનરૂપ આ શરીરને ધિક્કાર છે! તુચ્છ-ખુદ્ધિવાળા મુગ્ધજનો તેની ઉપર ફેાગટ મૂર્છા રાખે છે. આ શરીર અંદરથી ઉત્પન્ન થતા વિવિધ વ્યાધિઓ વડે દારૂણ ઉદેહીના ક્રીડાથી કાળની જેમ વિદીર્ણ થઈ જાય છે. વડના ફલની જેમ કદિ તે ખડારથી રૂચિકર હોય. તથાપિ અંદર ક્રીડાઓથી આકુલ હોય છે. મોઠા સરોવરના જલને સેવાળની જેમ રોગ શરીરની રૂપસંપત્તિને તરકાળ બગાડી નાખે છે, શરીર શિથિલ થાય છે પણ આશા શિથિલ થતી નથી રૂપ ચાલ્યું જાય છે પણ પાપખુદ્ધિ જતી

નથી, જરા સ્કુરે છે પણ જ્ઞાન સ્કુરતું નથી—તેવા પ્રાણીઓના સ્વરૂપને ધિક્કાર છે। આ સંસારમાં રૂપ, લાવણ્ય, કાંતિ, શરીર અને દ્રવ્ય તે સર્વ કુશાચ પર રહેલા જલખિંદુની જેમ ચપલ છે, તેથી આજકાલ વિનાશ પામનારા શરીરથી સકામ નિર્જરાને કરનાર તપ કરવે। તેજ તેનું મોટું ફલ અને સાર છે.” આ પ્રમાણે વૈરાગ્ય લાવના પ્રાપ્ત થવાથી સનત્કુમાર ચક્રીએ તરતજ દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા કરી અને તત્કાળ પોતાના પુત્રને રાજ્યપર બેસાર્યો. પછી પોતે ઉદ્યાનમાં જઈ વિનયધર સૂરિની પાસે વિનયપૂર્વક સર્વ તાવઘ વિરતિ (ચારિત્ર) તથા પ્રધાન એવું તપ શ્રદ્ધ ધર્યું.

મહાવ્રતધરી ઊત્તર ગુણને ધારણ કરનાર, ગામે ગામ વિહાર કરનાર અને સમતામાં એકાચ ચિત્તવાળા એ સનત્કુમાર મુનિની પછવાડે, મહાયુધપતિ હાથીની પાછળ હાથીના વૃંદની જેમ ગાઠ અનુરાગના બંધથી સર્વ પરિવાર ચાલ્યો. પરંતુ કષાય રહિત, ઉદાસી, મમતાત્યાગી અને પરિશ્રદ્ધ વર્જિત તે રાજમુનિની છ માસ સુધી ઉપાસના કરીને અંતે સર્વ પરિવાર પાછો વળ્યો. એકદા છઠ્ઠને પારણે તે મુનિ ગોચરી લેવા કોઈના ઘરમાં ગયા; ત્યાં બકરીની છાશ અને ચીનકકુર^૧ મળ્યા તેનો તેઓએ આહાર કરી લીધો. ફરીવાર પણ છટું કરીને તેવીજ રીતેજ પારણું કર્યું. તેથી જાણે વ્યાધિના દોહડ પૂરા થયા હોય તેમ તેમના શરીરમાં વ્યાધિઓ વૃદ્ધિ પામ્યા. ખસ, શોષ, સોજા, શ્વાસ, અરૂચિ, ઉદરપીડા અને નેત્રપીડા એ સાત વ્યાધિઓને તે પુણ્યાત્માએ સમતાલાભે સાતસો વર્ષ સુધી સહન કર્યાં. તે અને બીજા પણ દુઃસહ પરીસહોને સહન કરતાં છતાં ઉપાય કરવામાં તદ્દન અપેક્ષા રાહત એ મહાત્માને અનેક લખિંધઓ પ્રાપ્ત થઈ. તેમાં મુખ્ય કફ, વિપ્રુષ, જલ, મલ, વિષ્ણા, આમર્શ અને બીજાં સર્વ ઔષધીમય થવા રૂપ સાત લખિંધઓ હતી.

તે સમયે હૃદયમાં ચમત્કાર પામી ઇંદ્રે દેવતાઓની પાસે તેમની પ્રશંસા કરવા માંડી— “અહા! બળતા ઘાસના પુળાની જેમ ચક્રવર્તીની લક્ષ્મીને છોડી દઈને આ સનત્કુમાર દુસ્તપ તપ કરે છે. તપના પ્રભાવથી તે મને સર્વ લખિંધઓ પ્રાપ્ત થઈ છે, છતાં પણ શરીરમાં અપેક્ષા રહિત આ મહાત્મા પોતાના રોગોની પણ ચિકિત્સા કરતા નથી.” ઇંદ્રે કરેલી આવી પ્રશંસા સાંભળીને વિજય અને વૈજયંત દેવને તે પર શ્રદ્ધા આવી નહીં, તેથી તેઓ વૈદ્યનું રૂપ કરી સનત્કુમારની સમીપે આવ્યા. તેઓ બોલ્યા— “મહાલાગ! શા માટે રોગથી પરિતાપ પામે છે? અમે બંને વૈદ્ય છીએ, અને પોતાનાજ ઔષધોથી સર્વની ઉત્તમ રીતે ચિકિત્સા કરીએ છીએ. તમારું શરીર રોગથી ગ્રસ્ત છે, તેથી જો આપની આજ્ઞા હોય તો તમારા વૃદ્ધિ પામેલા રોગોનો અમે નિશ્રદ્ધ કરીએ.” તેમનું આવું કથન સાંભળી મહા તપસ્વી સનત્કુમાર બોલ્યા— “અરે વૈદ્યો! પ્રાણીઓના શરીરમાં દ્રવ્યરોગ અને લાવરોગ એમ બે પ્રકારના રોગ હોય છે.

૧ ધન વિશેષ—તુચ્છ ધાન્ય.

કીધ, માન, માયા અને લોભ-એ પ્રાણીઓના ભાવરોગ છે. તેઓ જન્માંતરમાં પણ પ્રાણીની પાછળ જનારા અને અનંત દુઃખના આપનારા છે, તેથી તે રોગની ચિકિત્સા કરવાને જો તમે સમર્થ હો તો ચિકિત્સા કરો. અને જો દ્રવ્યરોગની ચિકિત્સા કરતા હો તો આ તરફ જુઓ.” આ પ્રમાણે કહીને તેમણે ગલત પતથી શીર્ષુ થઈ ગયેલી પોતાની આંગળીને પોતાના કંઠના ખિંદુથી લીંપી એટલે તત્કાળ તે સુવર્ણ જેવી થઈ ગઈ. સુવર્ણશલાકાની પેઠે પ્રકાશમાન તે અંગુલીને જોઈ તેઓ તેમના ચરણમાં પડયા. અને યોલ્યા-“પ્રથમ વિષ રૂપે આવીને જે જો દેવતા તમારું રૂપ જોઈ ગયા હતા તેજ અમે જન્ને દેવતાઓ આજે વૈદ્ય થઈને આવ્યા છીએ લગ્નિષ પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ સનત્કુમાર ભગવાન વ્યાધિની બાધાને સહન કરીને તપ કરે છે, આ પ્રમાણે ઇંદ્રે તમારી પ્રશંસા કરી તે સાંભળી અમેઓ અહીં આવી પ્રત્યક્ષ રીતે પરીક્ષા કરી.” આ પ્રમાણે કહી, પ્રજ્ઞામ કરી તે બંને દેવ અંતર્ધાન થયા. અર્ધ લાખ વર્ષ કુમારવયમાં, અર્ધ લાખ વર્ષ મંડલિક પણામા, દશ હજાર વર્ષ દિગ્વિજયમાં, નેવું હજાર વર્ષ ચક્રવર્તીપણામાં અને લાખ વર્ષ વ્રતમાં-એમ સર્વ મળીને ત્રણ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય-ચોથા ચક્રવર્તી સનત્કુમારે લોગવ્યું, પોતાનો અવસાનસમય જાણવામાં આવતાં અનશનવ્રત અહંભુ કરી અને ત્રણ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી એ સનત્કુમાર ચક્રવર્તી પાંચ પરમેષ્ઠીનું ધ્યાન ધરતા કાળધર્મ પામી સનત્કુમાર દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્સવ થયા.

इत्याचार्यैर्ब्रह्मचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये चतुर्थपर्वणि सनत्कुमारचरित-
वर्णनो नाम सप्तमः सर्गः समाप्तः ॥

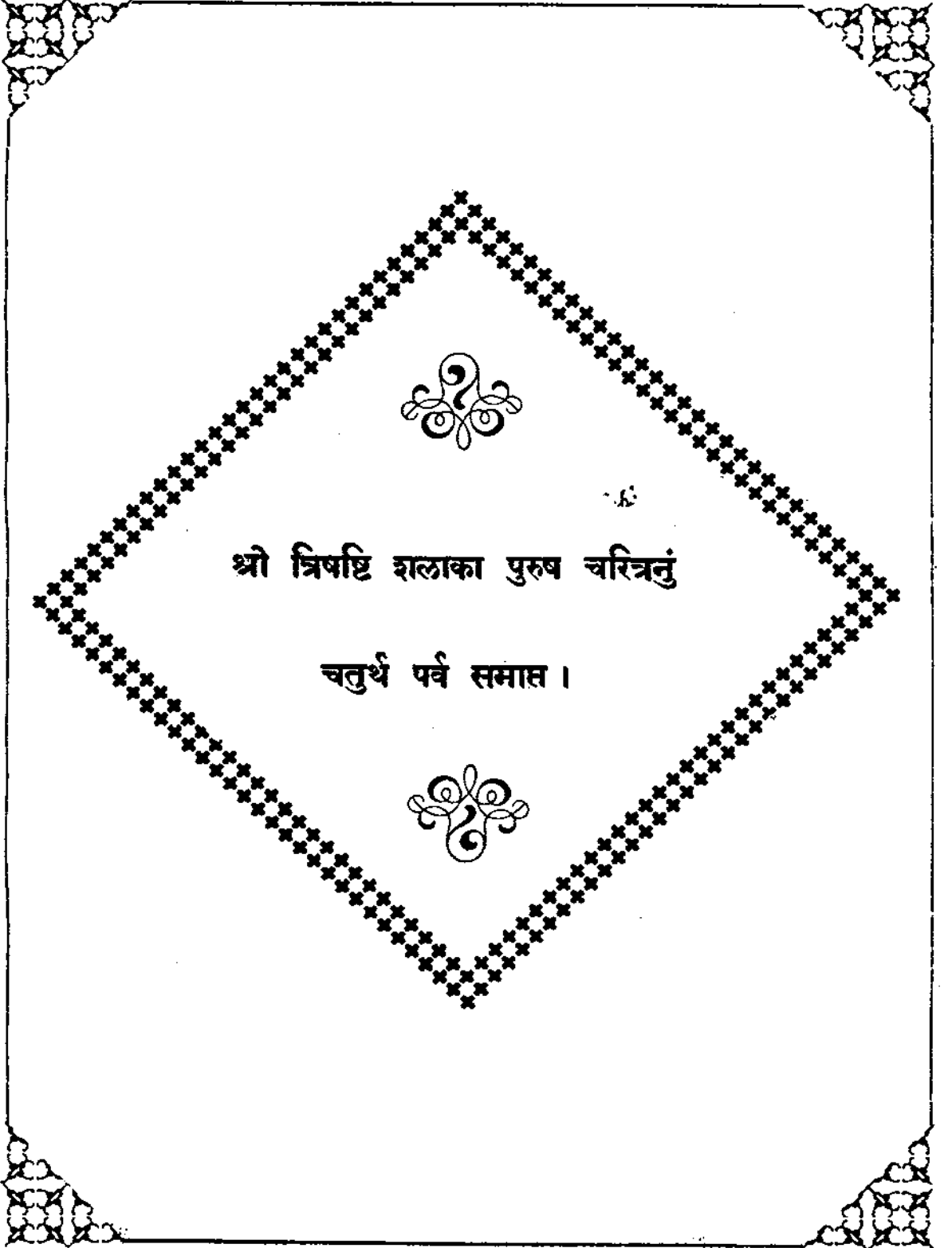
पंचाहंतः सीरिणः पंच पंचोम्पेद्राः पञ्चैतद्विषभक्रिणौ द्वौ ।
यत्रोक्ताः द्वाविंशतिः सूत्ररत्नांभोषेस्तुर्यं पर्वं तद्वः श्रियेऽस्तु ॥
सूत्रात् किंचिदुदीरितं कथाभ्यः किंचिद्योगपदाश्च किंचिदत्र ।
तेषु स्याद्यदि किंचनापि मिथ्या ग्रिथ्याउष्कृतमस्तु तत्र सन्तः ॥

“ પાંચ અરિહંતોના, પાંચ બળદેવના, પાંચ વાસુદેવના, પાંચ તેના શત્રુ (પ્રતિ વાસુદેવ) ના અને બે ચક્રવર્તીના-એમ કુલ ૨૨ શલાકા પુરૂષોના ચરિત્રવાણું સૂત્રરત્નના સમુદ્રનું ચોથું પર્વ તે તમારા કલ્યાણને માટે થયો.

“ આ પર્વમાં કેટલુંક સૂત્રમાંથી ઉદ્ધરેલું છે, કેટલુંક કથાઓમાંથી લીધું છે અને કેટલુંક યોગપદ્ધતિમાંથી લીધું છે, તેથી તેમાં કાંઈ પણ મિથ્યા લખાણું હોય તો તેને માટે મિથ્યા હુકુત હો. (એમ કર્તા સંતજનેને કહે છે.)

समाप्तं चेदं चतुर्थं पर्वं.

श्री त्रिषष्टि शलाका पुरुष चरित्रनुं

चतुर्थ पर्व समाप्त ।

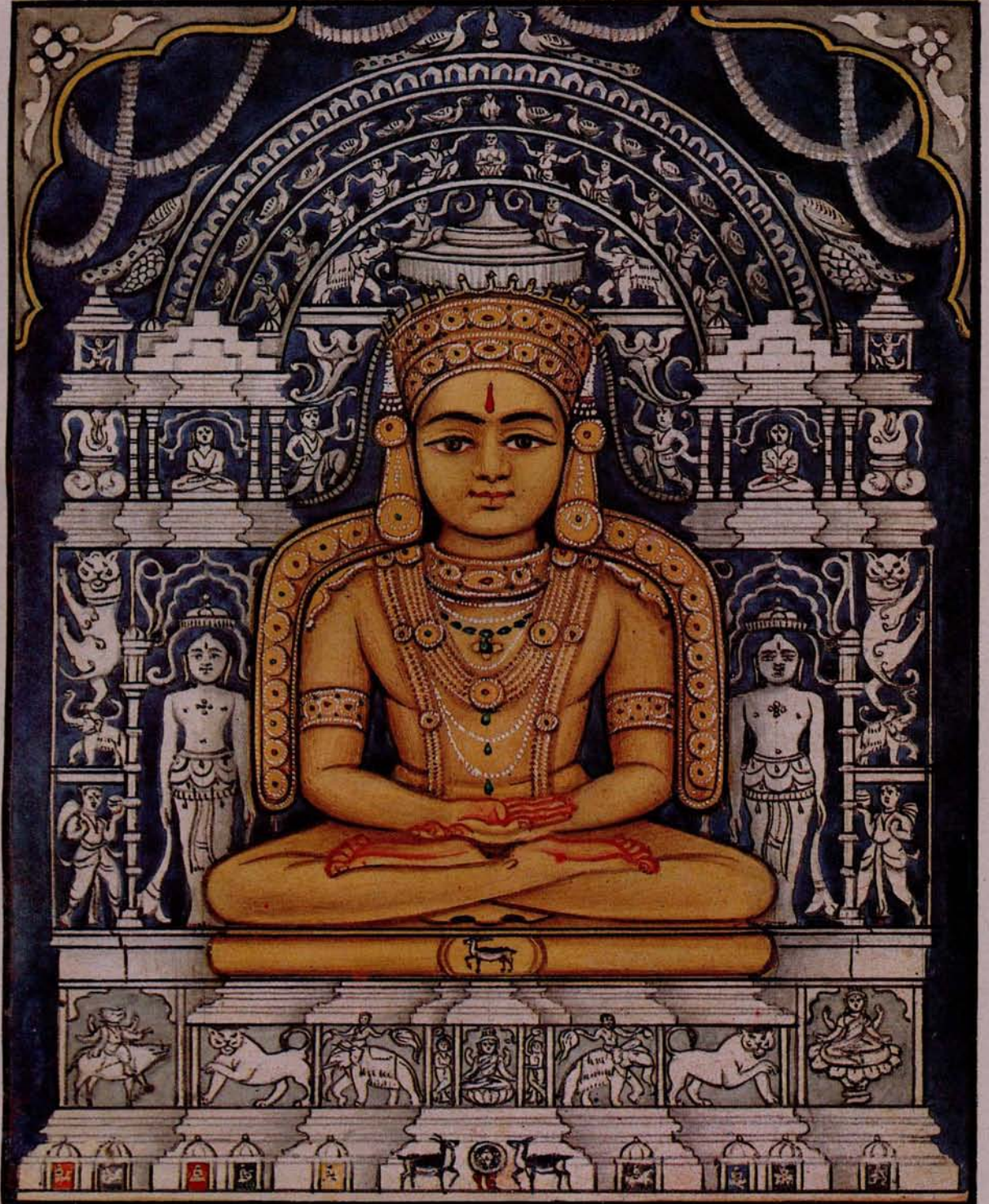

श्री त्रिषष्टि शलोका पुरुष चरित्र.

पर्व पांचमुं.

॥ श्री शान्तिनाथ ॥

सुधासोदरवाग्ज्योत्स्ना, - निर्मलीकृतदिङ्मुखः ।
मृगलक्ष्मा तमःशान्त्यै, शान्तिनाथजिनोडस्तु वः ॥१६॥

॥ श्रीमदहंते नमः ॥

श्री त्रिषष्टि शलाका पुरुष चरित्र

पर्व ५ भुं.

श्री शांतिनाथ चरित्र.

सर्ग १ दो.

सर्व जगत्ता पापनी शांति करनार जेवा सोणभा तीर्थ'कर अने पांचभा चकवर्ती श्री शांतिनाथ भगवंतने नमस्कार थाज्यो. मोहइपी अंधकारनो नाश करवाभां सूर्यइप जेपुं ते भगवंतनुं अति पवित्र चरित्र हुं कहीश.

चंद्रनी चेडे मंडलाकारधारी आ ज'जूहीपनो सातभो अंश' आ भरतक्षेत्र छे. तेना इक्षिष्यार्धभां मध्यभंडना आभूषणइप देवनगर जेपुं रत्नपुर नामे नगर छे. ते नगरभां कभजना जेवा लोचनवाणो श्रीषेणु नामे जेक राजा હતો, જે લક્ષ્મીદેવીને વિકરવર કમળની જેમ નિવાસइપ હતો. તે રાજા જ્યેષ્ઠ બંધુની જેમ હમેશાં ધર્મને બહુમાન આપતો અને લઘુ બંધુની જેમ અર્થ અને કામને નિર્બાધપણે પાળતો હતો; ધર્મકર્મમાં તત્પર જોવો તે રાજા નિરંતર અર્થી લોકોની પ્રાર્થના પૂરતો હતો, પણ કામાતુર સ્ત્રીઓની પ્રાર્થના પૂરતો નહોતો. તેવા તે રાજાનું રૂપ સર્વ ઉપમાઓથી જોવું વિલક્ષણ હતું કે જે ચિત્રકારોના ચિત્રવિષયમાં આવી શકતું નહીં. તે પોતાનું કંડપ્રધાન સામ્રાજ્ય પાળતો હતો; છતાં સર્વ વાંછિત પૂરનાર દેવતાની જેમ ઘ્યાને આરાધતો હતો.

વાણીથી હૃદયને આનંદ આપનારી અને નેત્રરૂપ કુમુદને ચંદ્રિકા જેવી અવિનહિતા નામે તેને શુદ્ધ શીલવાળી જોક રાણી હતી. તે કહિ મનવડે પણ પોતાના શીળનું ખંડન કરતી નહીં, તેથી પોતાના આત્માને શોભાવતી હતી, પરંતુ બાહ્યમંડન તો તેના મનને નિઃસાર લાગતાં હતાં. પોતાના શરીર ઉપર આરોપણ કરેલાં આભૂષણોને તેણે ડીપાળ્યાં હતાં, તેથી

૧ જૂમિના પ્રમાણમાં સાતભો અંશ નહીં પણ સાત ક્ષેત્રમાંનું જોક ક્ષેત્ર હોવાથી સાતભો અંશ સમજવો

સ્વાભાવિક સુંદર એ ખાલાને તે આબૂપણે માત્ર ભારરૂપ લાગતાં હતાં. તરંગની જેવા લાવણ્ય-મય પવિત્ર અવયવોથી સુંદર તેના સ્વરૂપની નકલ માત્ર દર્પણમાં જણાતી હતી, બીજી કોઈ ઉપમામાં જણાતી નહીં. એ ગુણભૂષિત રમણી પોતે એક છતાં અનેકરૂપા હોય તેમ માતૃકુલ, પિતૃકુલ અને યસુરકુલ એ ત્રણે કુલને શોભાવતી હતી. તે શ્રીવેણુ રાજાને મેઘમાળાની જેમ હૃદયરૂપ મયૂરને આનંદ આપનારી શિશ્નિનંદિતા નામે એક બીજી રાણી પણ હતી. પતિની સાથે અખંડ વિષયસુખનો અનુભવ કરતી અભિનંદિતાને કેટલોક કાળે ગર્ભ રહ્યો, તે વખતે તેણે સ્વપ્નમાં પોતાના ઉત્સંગમાં રહેલા સૂર્યચંદ્રને જોયા, તે સાંભળીને 'તમારે બે ઉત્કૃષ્ટ પુત્ર થશે' એમ રાજાએ કહ્યું. ગર્ભસ્થિતિ સંપૂર્ણ થતાં તેજવડે સૂર્ય ચંદ્રની જેવા બે કુમારને અભિનંદિતાએ જન્મ આપ્યો. શ્રીવેણુ રાજાએ મોટા ઉત્સવથી દંદુવેણુ અને બિંદુવેણુ એવાં તેમનાં નામ પડયાં. ધાત્રીમાતાએ પુષ્પની જેમ અતિ યતનથી લલિતપાલન કરેલા તે બંને ભાઈઓ બંણે રાજાની બે ભુજા હોય તેમ અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામ્યા. યોગ્ય વય થતાં રાજાએ ઉપાધ્યાયની પાસે પોતાના નામની જેમ વ્યાકરણાદિક શાસ્ત્રો તેમને ભણાવ્યાં. તેઓ શાસ્ત્ર, શસ્ત્ર અને બીજી કળાઓમાં પારંગત થયા; તેમજ વ્યૂહમાં પ્રવેશ કરવામાં અને તેમાંથી નીકળવામાં પણ કુશળ થયા. અનુક્રમે કામવિકારરૂપ સૂર્યના પ્રકાશમાં પ્રાતઃ કાળરૂપ પવિત્ર ચૌવનવયને તેઓ પ્રાપ્ત થયા.

આ ભરતક્ષેત્રમાં મગધદેશને વિષે મોટી સમૃદ્ધિથી સર્વ ગ્રામોમાં મુખ્ય અચલગ્રામ નામે એક ગામ હતું. તે ગામમાં સાંગ ચતુર્વેદ બ્રહ્મનાર અને સર્વ દ્વિજોમાં શિરામણિ ધરણીજીટ નામે એક પૃથ્વીતળમાં વિખ્યાત બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. વિહાર કરતી ગૃહલક્ષ્મી હોય તેવી, કુલીન અને પવિત્ર ભક્તિવાળી યશોભદ્રા નામે એક તેને પત્ની હતી, તેનાથી અનુક્રમે નંદિભૂતિ અને શિવભૂતિ નામે બે કુલહીપક પુત્રો થયા; તેમાં નંદિભૂતિ જ્યેષ્ઠ હતો. તે ધરણીજીટના ઘરમાં કપિલા નામે એક દાસી હતી. તેની સાથે પણ તે બ્રાહ્મણ ઘણા કાળથી રતિકીડા કરતો હતો. કારણકે જગતમાં વિષયો દુર્જય છે. સ્વચ્છંદે કીડા કરતાં તે દુષ્ટ દ્વિજને કંમે કરીને તે કપિલા દાસીથી કપિલ નામે એક પુત્ર થયો.

ધરણીજીટે નમ્રતાથી શોભતા એવા યશોભદ્રાના ઉદરથી થયેલા બંને પુત્રોને સહસ્ય સહિત સાંગવેદ ભણાવ્યા. અતિ બુદ્ધિમાન કપિલ માત્ર મૌનપણે સાંભળી સાંભળીને વેદસાગરનો પારગામી થયો. કેમકે બુદ્ધિને શું અગોચર છે ?

વિદ્વાન થયેલો કપિલ પિતૃગૃહમાંથી નીકળીને દેશાંતરે ગાલ્યો, અને કંઠમાં બે યજ્ઞોપવીત ધારણ કરી હું ઉત્તમ બ્રાહ્મણ છું એવું ડિંડિમ વગાડતો દેશાંતરમાં ફરવા લાગ્યો. વિદ્વાનને કોઈ પરદેશજ નથી એ પ્રમાણે ભમતો અનુક્રમે રત્નપુર નગરમાં આવ્યો. ત્યાં વર્ષાઋતુના મેઘની જેમ પોતાનું પાંડિત્ય બતાવીને ગર્જના કરવા લાગ્યો. તે નગરમાં સર્વ નગરજનોનો ઉપાધ્યાય, કળાનો ભંડાર અને ઘણા બુદ્ધિમાન વિદ્યાર્થીઓથી શોભિત સત્યકિ

નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો, તે સત્યકિની પાઠશાળામાં પ્રતિદિન જઈને કપિલ પ્રશ્ન કરનારા વિદ્યાર્થીઓના અને બીજા વિદ્વાનોના સંશયને છેદતો હતો. તે જોઈને વિસ્મય પામેલા સત્યકિએ પણ કૌતુકથી મંત્રની જેમ દુઃખે બાણી શકાય તેવા શાઓના રહસ્ય કપિલને પૂછ્યા. શ્રદ્ધાલુ શિષ્યોએ ઉપાધ્યાયની બુદ્ધિથી જોયેલ કપિલે તે સર્વ રહસ્ય સવિશેષપણે કહી આપ્યા. તે સાંભળી પ્રસન્ન થયેલા સત્યકિ ઉપાધ્યાયે યુવરાજને રાજાની જેમ તેને પોતાના કાર્યને પુરંધર કર્યો. ઉભવલ ગુણોત્તું મૂલ્ય કયાં ન થાય? ત્યાર પછીથી હમેશાં કપિલ સર્વ શિષ્યોને ત્યાજ્યાન આપવા લાગ્યો અને સત્યકિ પોતાના પુત્રની જેમ તેનાથી નિશ્ચિંતપણે રહેવા લાગ્યો. કપિલે પણ પિતાની જેમ સત્યકિની અતિ ભક્તિ કરવા માંડી; ‘તેથી આને માટે હું શું કરૂં?’ તેમ સત્યકિ પ્રસન્ન મનથી વિચારવા લાગ્યો.

એક વખતે સત્યકિની જાંબુકા નામની પત્નીએ આ પ્રમાણે કહ્યું—“હો ભટલ! જો કે તમે સાવધાન છો, તથાપિ હું તમને સ્મરણ આપું છું કે દેવકન્યાની જેવી નિઃસીમ રૂપલાવણ્યથી શોભતી, નમ્ર લલ્લહુ, ક્ષમા, મૃદુતા અને સ્મરણતાથી દીપતી સત્યલાભા નામે મારા ઉદરથી થયેલી કન્યા યૌવનવયને પ્રાપ્ત થઈ છે, તથાપિ તેને યોગ્ય વર તમે કેમ શોધતા નથી? જેને ઘેર કન્યા, કરજ, વૈર અને વ્યાધિ વૃદ્ધિ પામતાં હોય તેને શી રીતે નિદ્રા આવે! અને તમે તેા નિશ્ચિંત થઈને સુવો છો તે કેવી વાત?” સત્યકિ બોલ્યો—“પ્રિયા! તમે કહ્યું તે સત્ય છે. આટલા વખત સુધી મને સત્યલાભાને લાયક વર મળ્યો નથી, પણ આ કપિલ કે જે રૂપસંપન્ન, ગુણીજનમાં મુખ્ય, યુવાન, વિનીત અને ઉત્તમ દ્વિજજાતિ છે તે સત્યલાભાને ઉચિત વર છે.” જાંબુકાએ તે વાત સ્વીકારી. પછી સત્યકિએ શુભલગ્નમાં સત્યલાભા અને કપિલને વિધિપૂર્વક વિવાહ કર્યો. કપિલ બ્રાંતિ રહિત સત્યલાભા સાથે પ્રતિદિન લોગ લોગવવા લાગ્યો અને સત્યકિની જેમ આખા નગરમાં પુરજનોથી પૂજવા લાગ્યો. ‘આ કપિલ (જમાઈ હોવાથી) સત્યકિને પણ પૂજ્ય છે’ એવું ધારીને સર્વજનો પ્રત્યેક પર્વદિવસે ધન ધાન્યાદિ તેને આપવા લાગ્યા. વર્તમાન કાળે દ્વિજજાતિમાં ઉત્તમ થઈ પડેલો એ કપિલ એવી રીતે વર્તવાથી ગુણોની જેમ ધનથી પણ વૃદ્ધ થઈ પડ્યો.

એક વખતે વર્ષાઋતુમાં રાત્રિને વિષે તે કપિલ કોઈ સ્થાનકે નાટક જોવાને ગયો. ત્યાં ઘણો કાળ રોકાયો. પછી ત્યાંથી ઘરે આવતાં અર્ધ માર્ગમાં સોયથી ભેદાય તેવો ગાઠ અંધકાર કરતો અતિ વર્ષાદ આવવા લાગ્યો. તે સમયે માર્ગમાં કોઈ માણસ હતું નહીં, તેથી તેણે વસ્ત્ર ન પલળે તેટલા માટે નગ્ન થઈ પોતાનાં વસ્ત્રો કાષ્ઠમાં લઈ ગૃહના દ્વાર પાસે આવીને પાછાં પડેયાં. ‘વૃદ્ધિથી મારા સ્વામીનાં વસ્ત્રો ભીંબઈ ગયાં હશે’ એવું ધારી સત્યલાભા બીજાં વસ્ત્રો લઈને દ્વારપાસે સ્ત્રી આવી—‘મુઘ્ધા! વિદ્યાના પ્રલાવથી મારાં વસ્ત્રો ભીંબઈ ગયાં નથી, માટે બીજા વસ્ત્રો લાવવાની કાંઈ જરૂર નથી.’ આ પ્રમાણે કપિલે પોતાની પ્રિયાને

કહ્યું. તે સમયે તેનાં વસ્ત્ર અનાદ્ર^૧ અને આખું શરીર આદ્ર^૨ છે એમ સત્યભામાના જોવામાં આવ્યું. તેથી તેણે મનમાં વિચાર્યું કે જો આણે વિદ્યાશક્તિવડે જળથી પોતાનાં વસ્ત્રની રક્ષા કરી હોય તો તે પોતાના અંગની રક્ષા ન કરે! તેથી જરૂર આ કપિલ નગ્ન થઈને આવેલ છે. તે ઉપરથી હું માનું છું કે આ મારો પતિ કુલવાન નથી. તેમ બુદ્ધિબળથી કાને સાંભળીનેજ વેદને લણેલ હોય તેમ જણાય છે.’ આ પ્રમાણે નિશ્ચય થતાં જ સત્યભામા તેની પર મંદ રાગવાળી થઈ અને પકડી લાવેલા બાંદની જેમ એક કરવા લાગી.

હવે તે સમયે અચળગ્રામમાં ધરણીજટ બ્રાહ્મણ દૈવયોગથી નિર્ધન થઈ ગયો. તેના સાંભળવામાં આવ્યું કે, કપિલ ધનાઢય થયો છે.’ તેથી પોતાનો ઉદ્ધાર કરવાને તે રત્નપુરમાં આવ્યો. કપિલે પાઘસ્નાનાદિકથી તેનો સત્કાર કર્યો. સાધારણ અતિથિ પણ પૂજ્ય છે, તો આ પિતારૂપ અતિથિને માટે તો શું કહેવું! પિતા સ્નાન કરીને નિત્ય કર્મ કરવા પ્રવર્ત્યા, એટલે લોજનનો અવસર થવાથી કપિલે પોતાની પ્રિયાને કહ્યું—“પ્રિયા! મારે શરીરસંબંધી કાંઈ કારણ છે, તેથી આ પિતાને માટે મારાથી ઉત્તમ લોજન સ્થાન તૈયાર કરો.” પિતા અને પુત્રનું જુદું જુદું આચરણ જોઈને સત્યભામાને અધિક શંકા થઈ, કારણ કે તે કુલીન હતી. અતિ નિર્મળ આચરણથી પોતાના સાસરાને કુલવાન બણી તે સત્યભામા તેમનું પિતા, ગુરૂ અને દેવવત્ આરાધન કરવા લાગી.

એક વખતે એકાંતમાં સત્યભામા બ્રહ્મહત્યાના સોગન આપી પોતાના શ્વસુરને મોટા વિનયથી પૂછવા લાગી—“પૂજ્ય પિતા! આ કપિલ તમારો બન્ને શુદ્ધ પક્ષથી ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર છે કે વિપરીત પક્ષમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો છે? પ્રસન્ન થઈને જે સત્ય હોય તે કહો.” ધરણીજટે જે યથાર્થ હતું તે કહી આપ્યું; કારણકે મહાત્માઓ સોગનનો ભંગ કરવામાં ભીરૂ હોય છે.

પછી કપિલે વિદાય કરેલો તે ધરણીજટ બ્રાહ્મણ કરીને પોતાના અચળગ્રામમાં પાછો આવ્યો. તેમના ગયા પછી સત્યભામાએ શ્રીવેણુ રાજની પાસે જઈ વિરૂપિ કરી કે “દૈવયોગે આ કેઈ અકુલીન મારો ભર્તા થયેલો છે, તો કેશરીસિંહ પાસેથી ગાયત્રી જેમ, રાહુથી ચંદ્રકળાની જેમ અને બાજ પક્ષીથી ચકલીની જેમ મને તેની પાસેથી મૂકાવો. તેનાથી મુક્ત થઈ હું સતીપણે રહીને હવે નિરંતર સુકૃત કરીશ. પૂર્વના દુઃખમયોગે ચિરકાળથી હું ઠગાયેલી છું.” તે સાંભળી શ્રીવેણુરાજએ કપિલને બોલાવીને કહ્યું, “ધર્માચરણ કરવાને માટે આ સત્યભામાને છોડી દે, તે તારાપર વિરક્ત છે, તો હવે બલાત્કારે હરેલી પરત્નીની જેવી તેનાથી તને શું વિષયસુખ મળવાનું છે?” કપિલે કહ્યું—“રાજન્! હું તેના વિના એક ક્ષણવાર પણ પ્રાણ ધારવાને સમર્થ નથી. તે પ્રિયા મારી જીવનબીંધી છે. પાશ્વિમહણુ કરેલી તે મારી સ્ત્રીના હું ત્યાગ કરીશ નહીં. ત્યાગ કરવો અને કરાવવો તે વેશ્યાઓમાંજ ઘટે છે.” તે

૧ બીંજાયેલ નહીં. ૨ બીંજાયેલ.

સાંભળી સત્યભામાએ ઉત્કટ થઈને કહ્યું કે “જો તે મને છોડશે નહીં તો હું જળ કે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ.” રાજા બોલ્યો—“હે કપિલ! આ બાબા પ્રાણુનો ત્યાગ ન કરો, અને કેટલાક દિવસ સુધી તે મારા મંદિરમાં રહો.” કપિલે તે વાત સ્વીકારી એટલે રાજાએ તેને રાણીઓને સોંપી. વિવિધ પ્રકારનાં તપ કરતી સત્યભામા રાજમંદિરમાં રહી.

તે સમયમાં કૌશાંબી નગરીમાં બલ નામે એક બલવાન રાજાને શ્રીમતી દેવીના ઉદરથી સ્ત્રીકાંતા નામે એક કન્યા ઉત્પન્ન થઈ હતી. તે રૂપવતી બાબા યૌવનને પ્રાપ્ત થતાં શ્રીવેણુ રાજાના પુત્ર ઇંદુવેણુને સ્વયંવરથી વરવા તેને મોટી સમૃદ્ધિ સહિત તેણે રત્નપુર મોકલી. તેની સાથે અનંતમતિકા નામે એક વેશ્યા આવી હતી. તે ઉત્કૃષ્ટ રૂપવાળી ઇંદુવેણુ અને ઇંદુવેણુના બેવામાં આવી તેને બેતાંજ ‘આ મારી છે આ મારી છે,’ એમ બંને જણ વાદ્યથી કહેવા લાગ્યા. પરસ્પર ઈર્ષ્યાથી તે બંને દેવરમણ નામના ઉદ્યાનમાં આવ્યા. ત્યાં એક કાંતાની સાથે રતિ કરવાની ઈચ્છાથી બે વૃષભની જેમ તે દુર્દાંત અને મહાબુજ સન્નદબદ્ધ થઈને યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તેમને યુદ્ધ કરતાં અટકાવવાને શ્રીવેણુ રાજા સમર્થ થયા નહીં. દુર્મહાપુરુષો પ્રિય સમજીતીથી સાધ્ય થતા નથી. તેઓ દાંડથીજ સાધ્ય થાય છે. બંને પુત્રોની આ પ્રવૃત્તિ જોવાને અને અટકાવવાને અસમર્થ એવા શ્રીવેણુરાજા અભિનંદિતા અને શિખિનંદિતાની સાથે વિચાર કરી ‘આ કાળ પ્રાપ્ત થયો’ એમ બોલતા બોલતા તાળપુટ ઝેરથી વ્યાપ્ત એવા કમળને સુંધી ક્ષણવારમાં મૃત્યુ પામ્યા. બંને રાણીઓ પણ તેજ પ્રમાણે કમળ સુંધીને મૃત્યુ પામી. કુલીનકાંતાઓ પતિ વિના જરાવાર પણ જીવિતવ્ય ધારણ કરી શકતી નથી. આ બખર સાંભળતાંજ ‘હવે કપિલથી મને અનર્થ થશે’ એવું ધારીને ચરણ રહિત થયેલી સત્યભામા પણ તેજ પ્રમાણે વિષયુક્ત કમળ સુંધીને તેમના માર્ગને અનુસરી. તે ચાર જણ અતિ મૃદુલાવથી મૃત્યુ પામીને જંબૂદ્વીપના ઉત્તરકુરૂ ક્ષેત્રમાં યુગલીઆપણે ઉત્પન્ન થયા. શ્રીવેણુ તથા અભિનંદિતા પુરુષસ્ત્રી થયાં, અને શિખિનંદિતા તથા સત્યભામા પુરુષસ્ત્રી થયા. ત્રણ પલ્લેપમ આયુષ્યવાળા અને ત્રણ કૌશ ઉંચા શરીરવાળા તેઓ અદ્વૈત સુખનો અનુભવ કરતાં કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા.

અહીં દેવરમણ ઉદ્યાનમાં ઇંદુવેણુ અને ઇંદુવેણુ યુદ્ધ કરતા હતા, ત્યાં વિમાનમાં બેસીને કાઈ વિદ્યાધર આવ્યો. પ્રતિકૂળ દૈવતું નિવારણ કરનાર બાણે દ્વારપાળ હોય તેમ તે વિદ્યાધર તે બંનેની વચમાં ઉભો રહી ઉંચા હાથ કરીને બોલ્યો—“અરે મૂઠા! આ તમારી બહેન છે. તેને બાણ્યા વગર તમે સ્ત્રી કરવાની ઈચ્છાથી શામાટે યુદ્ધ કરો છો? વિસ્તારથી મારા વચન સાંભળો. આ જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સીતા નદીના ઉત્તર તટ ઉપર પુષ્કળાવતી નામે એક વિસ્તારવાળો વિજય છે. તેની મધ્યમાં પૃથ્વીનો બાણે રૂપાનો યુગટ હોય તેવો વિદ્યાધરાતું નિવાસસ્થાન વૈતાલ્ય નામે આકાશ સુધી ઉંચો એક પર્વત છે, તે પર્વતની ઉપર ઉત્તર શ્રેણીમાં આદિત્યાલ નામના નગરમાં લક્ષ્મીથી કુંડલીંદ્ર (શેષનાગ) જેવો સુકુંડળી નામે રાજા છે. તેને અનિતસેના નામે શિલવતી દયિતા છે. તેનો હું મણિકુંડલી નામે પુત્ર છું. એક વખતે ત્યાંથી ગરૂડની જેમ આકાશમાં ઉડતો શ્રી બિનેંદ્રને વાંદવાને

પુંડરિકીણી નગરીમાં ગયો. ત્યાં અપરિમિત કીર્તિવાળા અમિતયશ નામના શ્રી જિનેન્દર ભગવંતને વંદના કરી, અંબલિ જોડીને તેમની દેશના સાંભળી, દેશના પૂર્ણ થયા પછી મેં પૂછ્યું કે 'હે ભગવન! હું કયા કર્મથી વિદ્યાધર થયો છું?' તે સાંભળી પ્રભુ બોલ્યા—'મહા ઋદ્ધિવાન પશ્ચિમ પુષ્કરવર દ્વીપાર્દમાં શીતોદા નદીના વિશાળ દક્ષિણ તીરે સલિલાવતી વિજય છે. તેમાં શોક રહિત લોકોથી ભરપૂર વીતરોડકા નામે નગરી છે, પૃથ્વીનો સ્વસ્તિક હોય તેવી તે શોભે છે. તે નગરીમાં પૂર્વે રૂપથી કામદેવ જેવો અને બલથી ઇંદ્ર જેવો રત્નદેવજ નામે ચક્રવર્તી રાજા હતો. તેને મહા પ્રધાન કનકશ્રી અને હેમમાલિની નામે બે શીલવતી ભાર્યા હતી. તેમાંથી કનકશ્રીને સ્વપ્નામાં ઉત્સંગમાં રહેલી કલ્પલતાની સૂચનાથી બુદ્ધિ અને લક્ષ્મીની જેવી બે પુત્રીઓ ઉત્પન્ન થઈ, માતાપિતાએ જન્મોત્સવ જેવા ઉત્સવથી તેમના કનકલતા અને પદ્મલતા એવાં નામ પાડ્યાં. બીજી સ્ત્રી હેમમાલિનીએ સ્વપ્નામાં પદ્મલતાના દર્શનવડે સૂચવાએલી પદ્મા નામે કુલનંદની દુહિતાને જન્મ આપ્યો. તે ત્રણ પુત્રીઓ કલાકલાપને પ્રાપ્ત કરી પવિત્ર યૌવનવયમાં આવતાં બંને વિદ્યાતાએ ત્રણ લોકની લક્ષ્મીને એક ઠેકાણે આણેલી હોય તેવી દેખાવા લાગી. તેઓમાં બે પદ્મા હતી તે અજિતસેના આર્યાની પાસે રહેવાથી વૈરાગ્ય પામી. છેવટે તેની પાસે તેણે યથાવિધિ દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

એક સમયે આર્યાની આજ્ઞાથી પદ્મા સાધ્વીએ ચતુર્થ તપ કરવા માંડ્યું. તે તપમાં ત્રણ રાત્રિના કંમે બાસક ચતુર્થ તપ થાય છે આવું દુસ્તપ તપ યથાર્થ રીતે કરનાર તે સાધ્વી એક વખતે શરીરચિંતા (વડી નીતિ) ને માટે રાજમાર્ગે જતી હતી, તેવામાં મદનમંજરી નામે વેશ્યાને માટે બે કામલપટબલવાન રાજપુત્રો યુદ્ધ કરતાં તેના જોવામાં આવ્યા. તે અવલોકતાં પદ્માના મનમાં વિચાર થયો કે 'અહા! આ સુંદર વેશ્યાનું કેવું ઉત્કૃષ્ટ સૌભાગ્ય છે કે જેને માટે આ બંને રાજપુત્રો યુદ્ધ કરે છે, તેાં મને પણ આ તપના પ્રભાવથી ભવાંતરમાં આવું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થશે.' આ પ્રમાણે તેણે નિયાણું બાંધ્યું. અંતે અનશન કરી નિયાણાની આલોચના કર્યા વગર મૃત્યુ પામીને તે પદ્મા સૌધર્મ કલ્પમાં વિપુલ સમૃદ્ધિવાળી દેવી થઈ.

કનકશ્રી સંસારમાં ભમતાં કોઈ ભવમાં દાનાદિક ધર્મ કરવાથી તું વિદ્યાધરોને ઇંદ્ર મણિકુંડલી નામે થયો છું. કનકલતા અને પદ્મલતા ભવબ્રમણ કરી પૂર્વ ભવમાં બહુ પ્રકારે દાનાદિક ધર્મ આચરવાથી જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રના રત્નપુર નગરને વિષે ઈંદુષેણ અને બિંદુષેણ નામે શ્રીષેણ રાજાના પુત્ર રૂપે થયેલ છે. પદ્માને જીવ સૌધર્મદેવલોકમાંથી વ્યવી ભરતક્ષેત્રમાં કૌશાંથી નગરીને વિષે અનંતમતિકા નામે વેશ્યા થયો છે. તે વેશ્યાને માટે હમણાં દેવરમણ ઉદ્યાનમાં ઈંદુષેણ અને બિંદુષેણ પરસ્પર યુદ્ધ કરે છે." આ પ્રમાણે પ્રભુને મુખેથી પૂર્વ ભવ સાંભળી પૂર્વજન્મના રનેહને લીધે તમને યુદ્ધમાંથી નિવારવાને હું અહીં આવ્યો છું. હું તમારી

૧ એક ચતુર્થમાં પહેલે દિવસે એકાસણું, બીજે દિવસે ઉપવાસ અને ત્રીજે દિવસે એકાસણું એમ ત્રણ રાત્રિના કમ સમગ્ર છે, પણ કૃષ્ણચરિત્ર કૈવી રીતે યાપ છે તે સમગ્રતુ તથી.

પૂર્વ ભવની માતા છું અને આ વેશ્યા તમારી બહેન છે. આ સંસારમાં મોહનો વિલાસ આવે છે; તે તમે સમજી લ્યો. જન્માંતરરૂપી પડદામાં ઠંકાઈ રહેલા પ્રાણીઓ પૂર્વભવના પિતા, માતા, ભગિની, બ્રાતા અને અન્ય સંબંધીને બાણી શકતા નથી. પોતાની લાજની બાજથી કરોળીયાની જેમ પોતાના દેહમાંથીજ ઉત્પન્ન થતા રાગદ્વેષાદિક વડે આ જીવ પોતાના આત્માને યાવત્ જીવિત વીંટ્યા કરે છે. માટે રાગ, દ્વેષ અને મોહને દૂર તજી દઈને નિર્વાણ નગરના દ્વારરૂપ દીક્ષાને તમે અહંણુ કરો.” આવાં તેનાં વચન સાંભળી તેઓ યોદ્યા કે “ અહો! ધિક્કાર છે અમને! શીકારી પ્રાણીઓની જેમ મોહથી ભગિનીના લોગને માટે આ શો આરંભ કર્યો! તમે પૂર્વભવમાં અમારી માતા હતા તેમ આ ભવમાં ગુરૂ થયા છો; જેથી અમને યોધ કરીને આ ઉન્માર્ગમાંથી નિવૃત્ત કર્યા.” આ પ્રમાણે કહી તેઓએ કવચ છોડી દઈ ધર્મરૂચિ નામના ગુરૂની પાસે ચાર હજાર રાજાઓની સાથે વ્રત અહંણુ કર્યું. તપ અને ધ્યાનરૂપ અગ્નિવડે કર્મરૂપી માર્ગકંટકને દગ્ધ કરી તેઓ સરલ માર્ગે દુર્ગમ લોકાત્ર (મોક્ષ) ને પ્રાપ્ત થયા અને શ્રીધેણુ વિગેરે ચાર યુગલીઓએ મૃત્યુ પામીને પ્રથમ કલ્પમાં દેવપણાને પ્રાપ્ત થયા.

આ ભરતક્ષેત્રમાં મહા ઉત્તમ વૈતાલ્ય ગિરિની ઉપર રથનપુર ચક્રવાણ નામે નગર છે. તે નગરમાં ઇંદ્રનો અનુજ બંધુ હોય તેવો જ્વલનજટી નામે એક વિવિધ સમૃદ્ધિમાન વિદ્યાધરોનો રાજા હતો. તેને તેજથી પ્રૌઢ સૂર્ય જેવો અને શત્રુઓની રાજલક્ષ્મીને સ્વયંવરે વરલો અર્કકીર્તિ નામે એક યુવરાજ પુત્ર હતો. તે પુત્રની પછવાડે ચંદ્રની પ્રભા જેવી નેત્રને આનંદ આપનારી સ્વયંપ્રભા નામે એક પુત્રી થઈ. તેને પ્રબળપતિ રાજાના પુત્ર અને અચળ બળદેવના નાના ભાઈ પોતાનપુરના અધિપતિ ત્રિપૃષ્ઠ નામે પ્રથમ વાસુદેવ પરણ્યા. તે સમયે હર્ષ પામેલા ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે પોતાના સાસરા જ્વલનજટીને વિદ્યાધરોની બંને શ્રેણીનું અખંડિત રાજ્ય આપ્યું. વિદ્યાધરના રાજા મેઘવનની જ્યોતિર્માળા નામની દુહિતા અર્કકીર્તિની પત્ની થઈ. શ્રીધેણુ રાજનો જીવ સૌધર્મ કલ્પથી ચ્યવી કમળમાં હંસની પેઠે તે જ્યોતિર્માળાના ઉદરમાં અવતર્યો. તે સમયે જ્યોતિર્માળાએ સ્વપ્નમાં અતિ તેજથી આકાશને પ્રકાશિત કરતા સહસ્ત્ર કિરણવાળા સૂર્યને પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતો જોયો. ગર્ભસમય પૂર્ણ થતાં તેણે સામ્રાજ્યરૂપ ભવનને દઢ આધાર આપનાર સ્તંભરૂપ અને સર્વ પવિત્ર લક્ષણોથી લક્ષિત એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. દંટ સ્વપ્નને અનુસારે મૂર્તિથી અમિત તેજવાળા તે પુત્રનું માતાપિતાએ અમિતતેજ નામ પાડ્યું. કુમાર અર્કકીર્તિને પોતાનું રાજ્ય સોંપી જ્વલનજટીએ જગન્નંદન અને અભિનંદન નામના ચારણ્યઋષિની પાસે દીક્ષા અહંણુ કરી. સત્યભામાને જીવ સૌધર્મ કલ્પથી ચ્યવી જ્યોતિર્માળા અને સૂર્યકીર્તિની પુત્રીપણે ઉત્પન્ન થયો. તે જ્યારે ગર્ભમાં આવી ત્યારે માતાએ સ્વપ્નમાં સારા તારાવાળી રાત્રિ જોઈ હતી તેથી માતાપિતાએ તેનું સુતારા નામ પાડ્યું. અભિનંદિતાને જીવ સૌધર્મકલ્પથી ચ્યવી ત્રિપૃષ્ઠ અને સ્વયંપ્રભાના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તે ગર્ભમાં આવતાં માતાએ સ્વપ્નમાં અભિષેક સહિત શ્રીદેવી જોયા, તેથી પિતાએ તેનું શ્રીવિજય એવું નામ પાડ્યું. સ્વયંપ્રભાને ભદ્ર (કલ્યાણ) ના કારણરૂપ વિજયભદ્ર નામે એક બીજો પુત્ર પણ થયો.

અને શિખિનંદિતાનો છવ પ્રથમ કલ્પથી સ્વયી ત્રિપૃષ્ઠ અને સ્વયંપ્રભાની જ્યોતિઃપ્રભા નામે પુત્રી થયો.

પૂર્વે સત્યભામાનો પતિ જે કપિલ હતો તે તિથે આદિક યોનિમાં ચિરકાળ સંસારે ભમી ચમરચંચા નગરીમાં અશનિદ્યોષ નામે વિદ્યાધરનો પ્રખ્યાત રાજા થયો. અર્કકીર્તિએ વિસ્તારવંત લોચનવાળી પોતાની સુતારા નામે પુત્રીને ત્રિપૃષ્ઠના પુત્ર શ્રીવિજયની સાથે પરણાવી. ત્રિપૃષ્ઠે પોતાની અતિ સુંદર પુત્રી જ્યોતિઃપ્રભાને અર્કકીર્તિના પુત્ર અમિતતેજની સાથે વિવાહ કર્યો. શ્રીવિજય સુતારાની સાથે અને મહાભુજ અમિતતેજ જ્યોતિઃ પ્રભા સાથે વિષય સુખ ભોગવવા લાગ્યા.

એકદા રથનપુરચક્રવાળ નગરના લક્ષ્મીવડે દેવવન જેવા વિશાળ ઉદ્યાનમાં અભિનંદન, જગનંદન અને જ્વલનજટી-એ ત્રણ મહાશય મુનિએ જાણે મૂર્તિમાન જ્ઞાનાદિક ત્રણ રત્નો હોય તેવા સમોસર્યા. પોતાના પિતા અને તેમના ગુરૂને આવેલા જાણી અર્કકીર્તિએ તત્કાળ ઉદ્યાનમાં આવી વંદના કરી. ઉત્કંઠા વિલંબને સહન કરી શકતી નથી. અભિનંદન મુનિએ મહામોહરૂપી હિમરાશિને ગાળવામાં સૂર્યપ્રભા જેવી દેશના આપી. તે દેશના સાંભળવાથી અર્કકીર્તિને સંસારપર વૈરાગ્ય થયો તેથી અંજલિ જોડીને તેણે અભિનંદન મુનિને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે-‘હું મારા પુત્ર અમિતતેજને રાજ્યપર બેસારી વ્રત લેવાને માટે પાછો આવું ત્યાંસુધી તમે અહીં બિરાજવા કૃપા કરશો.’ ‘ધર્મકાર્યમાં પ્રમાદ કરવો નહીં.’ એમ મહર્ષિએ કહેલ વચન સાંભળી અર્કકીર્તિ આર્દ્રમને પોતાને ઘેર બેસાડ્યો; અને વારંવાર આગ્રહપૂર્વક પ્રાર્થના કરીને તેણે પોતાના પુત્ર અમિતતેજને રાજ્ય આપ્યું. પિતા અને પુત્રનો આવોજ ક્રમ છે. અમિતતેજે જેનો નિષ્કમણોત્સવ કરેલો છે એવા અર્કકીર્તિએ અભિનંદન મુનિની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ત્યારથી રાજમુનિ અર્કકીર્તિ શમરાજ્યને પાળતા ગુરૂજનની સાથે વિહાર કરવા લાગ્યા; અને વિદ્યાધરના મુગટથી જેના ચરણ ટમલ હંમેશાં ધસાય છે એવા તેજસ્વી અમિતતેજે પિતાના રાજ્યની પુરાને ધારણ કરી.

આ તરફ ત્રિપૃષ્ઠના શોકથી વૈરાગ્યને વહન કરતા અચળ બળભદ્રે ત્રિપૃષ્ઠના પુત્ર શ્રીવિજયને રાજ્યપર બેસારી દીક્ષા લીધી. રાજ્યોથી પૂજાતો અને વિજયલક્ષ્મીને સ્વયંવરે વરેલો શ્રીવિજય પિતાનું રાજ્ય પાળવા લાગ્યો. એક વખતે અમિતતેજ, સુતારા અને શ્રીવિજય દર્શનની ઉત્કંઠાથી પોતાનપુરે આવ્યો. તે વખતે પોતાનપુર નગર ઉંચી પતાકાઓથી અને માંચડાથી મંડિત અને અનુત્તર વિમાનની પેઠે આનંદના એક સામ્રાજ્ય રૂપ તેના જોવામાં આવ્યું. તેમાં પણ રાજકુલ-દરબારમાં તો વિશેષ ખુશાલી જોઈ. વિસ્મય પામેલો અમિતતેજ આકાશમાંથી સૂર્ય સમુદ્રમાં ઉતરે તેમ ત્યાં ઉતર્યો. તેને દ્રવ્યથી આવતો જોઈ શ્રીવિજય રાજા ઉભો થયો. સામાન્ય અતિથિ પણ પૂજાને યોગ્ય છે, તો આવા ઉત્તમ સંબંધી અતિથિને માટે તો શું ન હોય ! પ્રૌઠ પ્રીતિથી ભરેલા અમૃતના દ્રવ્ય જેવા તેઓ પોતાપોતાની બહેનોને અને બનેલીઓને ગાઠ આલિંગન કર્યું ને મળ્યા. પૂર્વ પશ્ચિમ પર્વતની ઉપર સૂર્યચંદ્રની જેમ તે બંને મોટા મૂલ્યવાળા સિંહાસનપર બેઠા પછી સ્વચ્છ મનવાળા અમિતતેજે શ્રીવિજયને પૂછ્યું

કે-“હમણા કૌમુદીઉત્સવ, આગ્રાયણી, નવી શ્રીખમ્નકતુ કે વસંતોત્સવ નથી, તેમજ તમારે ઘેર પુત્રજન્મ પણ થયો નથી, તથાપિ આ નગર કયા ઉત્સવથી આનંદમય જણાય છે?” શ્રીવિજય બોલ્યો-“આજથી આઠમે દિવસે એક લવિષ્યવાદી નિમિત્તિઆ અહીં આવ્યો હતો. તેને મેં પૂછ્યું હતું કે ‘તમે કાંઈ યાચવાને આવ્યા છો કે કાંઈ કહેવાને આવ્યા છો?’ આ પ્રમાણે આદરથી પૂછતાં તેણે કહ્યું-‘હે રાજા! જો કે અમે યાચનાથીજ ઊભીએ છીએ, તથાપિ આ વખતે તમારી પાસે યાચવું ઉચિત નથી જે કહી પણ શકાય નહીં તેવું કહેવાને હું અહીં આવેલ છું, કારણ કે કહેવાથી ધર્મ વિગેરે સત્કૃત્યવડે તેનો પ્રતિકાર થઈ શકે. આજથી સાતમે દિવસે મધ્યાહ્ન સમયે પોતનપુરના રાજાની ઉપર ધ્વનિ કરતો વિદ્યુત્પાત થયો.” આવી કટુવાણીથી ઝેરની જેઠે અતિ ધુર્ણિત થયેલો મારો મુખ્ય મંત્રી બોલ્યો કે “ત્યારે તે સમયે તારી ઉપર શું પડશે?” નિમિત્તિઆે કહ્યું-“મંત્રી! મારા ઉપર કોપ શા માટે કરો છો? જે શાસ્ત્રથી જોવામાં આવે છે તે હું કહું છું, તેમાં મારો કાંઈ પણ દોષ નથી. તે દિવસે મારી ઉપર વસુધારા જેવી વસ્ત્ર, આભરણ, માણિક્ય અને સુવર્ણની વૃષ્ટિ પડશે.” તે વખતે મેં મંત્રીને કહ્યું કે “હે મહામતિ! તેની ઉપર તમે કોપ કરો નહીં. કારણ કે આ નિમિત્તિઆે દ્રુતની જેમ યથાર્થ કહેવાથી ઉપકારી છે.” પછી મેં નિમિત્તિઆને પૂછ્યું કે “હે નિમિત્તજ્ઞ! કહો, તમે આ જ્ઞાન કયાંથી શિખ્યા છો! કારણ કે આખાચ રહિત પુરુષનાં વચન ઉપર પ્રતીતિ ન આવવાથી શ્રદ્ધા થતી નથી.” નિમિત્તિઆે કહ્યું-“હે રાજા! સાંભળો, જ્યારે બલદેવે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, તે વખતે તેમની સાથે મારા શાંડિલ્ય નામના પિતાએ દીક્ષા લીધી અને પિતાવાત્સલ્યથી મોહિત થઈને તેની પછવાડે મેં પણ લઘુ વય છતાં દીક્ષા લીધી હતી. તે સમયે આ સર્વ નિમિત્તજ્ઞાન હું શીખ્યો હતો. ‘શ્રી જિનશાસન શિવાય બીજે અવ્યભિચારી જ્ઞાન હોતું નથી,’ લાભ, અલાભ, સુખ, દુઃખ, ઊવિત, મરણ, જય અને પરાજય-એ આઠ પ્રકારનું નિમિત્ત હું જાણું છું. જ્યારે હું યોવનવયને પ્રાપ્ત થયો, ત્યારે એક વખતે વિહાર કરતો કરતો પદ્મિનીખંડ નામના ઉત્તમ નગરમાં ગયો. તે નગરમાં હિરણ્યલોભીકા નામે મારી એક કુઈ રહેતી હતી અને તેને ચંદ્રચંદ્રા નામે એક યૌવનવતી દુહિતા હતી. તે બાળા બાલ્યવયમાં મને વાગ્દાનથી આપી હતી, પણ મેં દીક્ષા લીધી તેથી અમારો વિવાહ થયો નહોતો. તે સુંદરીનું અવલોકન કરતાંજ મને અનુરાગ ઉત્પન્ન થયો. તેથી ભારની જેમ વ્રતને છોડી દઈને મેં તેની સાથે વિવાહ કર્યો. કામાતુરને ચિરકાલ વિવેક કયાંથી રહે! હે રાજા! તમારી ઉપર થવાનો આ મહા અનર્થ જાણીને સ્વાર્થનિમિત્તે હું અહીં કહેવાને આવ્યો છું, તો હવે તમે જે જાણો તે કરો.” આ પ્રમાણે કહીને તે મૈાન રહ્યો. તે વખતે સર્વ કુળમંત્રીઓ યુદ્ધિમાન છતાં પણ રાજાનું રક્ષણ કરવાને આકુલવ્યાકુલ થઈ ગયા. તેઓમાંથી એક મંત્રીએ કહ્યું કે ‘સમુદ્રમાં વિદ્યુત્પાત થતો નથી, માટે સાત દિવસ સુધી રાજાએ વહાણમાં બેસીને સમુદ્રમાં રહેવું.’ બીજા મંત્રીએ કહ્યું કે ‘તે વાત મને ગમતી નથી, જો ત્યાં વિજલી પડે તો પછી તેને કોણ વારી શકે? તેથી આ અવસરિંણી કાળમાં વેતાઠય ગિરિ ઉપર વિદ્યુત્પાત થતો નથી, માટે તે

ગિરિ ઉપર કેઈ શુક્રમાં આપણા સ્વામીએ સાત દિવસ સુધી રહેવું.” ત્રીજા મંત્રીએ કહ્યું કે “આ વાત મને રૂચતી નથી, કેમકે જે અવશ્ય બનાવ બનવાનો તે ગમે ત્યાં પણ થયે, તેમાં ફારફેર નહીં થાય. તે ઉપર એક કથા કહું તે સાંભળો. આ ભરતક્ષેત્રને વિષે વિજય નામના નગરમાં રૂદ્રસોમ નામે એક શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને કાંઈ પણ સંતાન નહોતું. ઘણી માનતાઓ તથા બાધાઓ કરવાથી છેવટે જ્વલનશિખા નામની સ્ત્રી શિખી નામે એક પુત્ર થયો. એક વખતે નકારા દૈવયોગથી મનુષ્યના માંસપર પ્રીતિવાળો કેઈ દાણુ રાક્ષસ તે નગરમાં આવીને વસ્યો. તે પ્રતિદિવસ ઘણા મનુષ્યોને મારીને તેમનું અદૃષ્ટ માંસ ખાઈ બાકીતું ઠલીયાની જેમ નાખી દેતો હતો. તેની આવી ભયંકર હિંસા જોઈને રાજાએ તેને ચીકે વચને સમજાવીને કહ્યું—‘અરે! આવી રીતે થોડા માંસ માટે ઘણા મનુષ્યોને શા માટે હણે છે? વ્યાઘ્રાદિક અસુ પ્રાણી છે, તે પણ ક્ષુધાની શાંતિમાં ઔષધરૂપ માત્ર એક જંતુનેજ મારે છે, માટે પ્રતિદિન તારે એક મનુષ્યનુંજ ભક્ષણ કરવું; અને તે મનુષ્ય નિર્ણય કરેલા વારા પ્રમાણે તારી પાસે સ્વયમેવ આવશે.’ રાક્ષસે આ વાર્તા કબુલ કરી એટલે રાજાએ પોતાના નગરમાં રહેલા સર્વ મનુષ્યોના વારાને માટે સર્વના નામની ગોળીઓ કરી. તે નામની ગોળીઓમાંથી જેના નામની ગોળી નીકળે તે માણસે નગરની રક્ષા માટે રાક્ષસના ભક્ષણ થવા જવું એમ ઠરાવ્યું. એમ કરતાં કરતાં એકદા દૈવયોગે તે રૂદ્રસોમ બ્રાહ્મણના પુત્રના નામની ગોળી નીકળી, અને યમરાજાએ જાણે તેના નામનું ચોપડાનું પાનું ઉઘાડ્યું. હોય તેમ તે નામ વાંચવામાં આવ્યું. આ બંધર સાંભળી તેની માતા જ્વલનશિખા ‘હે પુત્ર! હવે શું તું મારા ઘરમાં નહીં રહે?’ એમ કહી સ્વરે રૂદન કરતી પશુઓને પણ રોવરાવવા લાગી. આવો કાને સાંભળી ન શકાય તેવો કહીણામય તેની માતાને પોકાર તે ઘર નજીક એક મોટા ભૂતના ઘરમાં રહેનારા ભૂતોએ સાંભળ્યો. તત્કાળ કહીણા આવવાથી તેમણે તે માતાને કહ્યું—‘હે બ્રાહ્મણી! તું રૂદન કર નહીં, સ્વસ્થ થા, તારા પુત્રને રાક્ષસની પાસે જવા દે, અમે તેને રાક્ષસની પાસેથી પાછો લાવીશું. જેથી રાજાએ કરેલી વ્યવસ્થાનું ઉલ્લંઘન નહીં થાય અને તે મરશે પણ નહીં.’ જ્વલનશિખા બોલી—‘હે દેવતાઓ! જો તેમ થાય તો ઘણું સાફ.’ આ પ્રમાણે તે કહેતી હતી, તેવામાં તો પુરસ્કૃષ્ટો આવી તે પુત્રને રાક્ષસની પાસે ખેંચીને લઈ ગયા. જેવો રાક્ષસ દ્વિજપુત્રને અહીં કરવા આવ્યો તેવામાં પેલા ભૂતો તેને તેથી માતા પાસે હરીને લઈ ગયા. ભયને ભેતી બ્રાહ્મણીએ ભય પામીને પોતાના પુત્રની રક્ષા થવાને માટે પર્વતની શુક્રમાં તેને પૂરી દીધો. પરંતુ ત્યાં રહેલો કેઈ જાગતો અજગર તે પુત્રને ગળી ગયો. તેથી જે ભાવી છે તે અન્યથા થતું નથી. માટે આ વિષે તપ કરવાનોજ ઉપાય કરો. કારણ કે નિકાચિત કર્મનો પણ તપથી ક્ષય થાય છે.”

પછી ચોથા મંત્રી બોલ્યો કે “આ નિમિત્તિઓએ પોતાનપુરના રાજાની ઉપર વિદ્યુત્પાત થશે એમ કહ્યું છે, કાંઈ શ્રીવિજયની ઉપર વિદ્યુત્પાત થશે એમ કહ્યું નથી. તો આજથી સાત દિવસ સુધી કેઈ બીજાને આ નગરનો રાજા કરો કે જેથી તેની ઉપર વિદ્યુત્પાત થાય. આમ

કરવાથી આપણું દુરિત નાશ પામે.” આ વિચાર સાંભળી હર્ષ પામેલા નિમિત્તિઆએ તે મંત્રીની પ્રશંસા કરી કે ‘મારા નિમિત્તજ્ઞાનથી પણ તમારું મતિજ્ઞાન અધિક છે, માટે આ અનર્થનો પરિહાર કરવાને આ કાર્ય શીઘ્રતાથી કરો; અને આજથી સાત દિવસ સુધી રાજ્ય ચૈત્યમાં શ્રી જિનપૂજામાં તત્પર થઈને રહો.’ તે સમયે હું બોલ્યો—“જે કોઈ પુરૂષને આ રાજ્ય ઉપર અભિષેક કરશું તે નિરપરાધી પુરૂષનો પ્રાણ નાશ થશે, તો તે પણ ચિંતનીય છે, કારણ કે ઇંદ્રથી માંડીને કીડી સુધી સર્વ પ્રાણીઓને પ્રાણ તજવા બહુ મુશ્કેલ છે. તો મારા ભેતાં છતાં ખીચારો કોઈ રાંક પુરૂષ મૃત્યુ પામે તે કેવા ખેદની વાત છે! અમે ખીબના પ્રાણનું રક્ષણ કરવાનું જ વ્રત લઈને બેઠા છીએ, તે અમેજ પોતાના જીવિતને માટે ખીબનો ઘાત કેમ કરી શકીએ?” રાજાનું આવું કથન સાંભળી મંત્રીઓ બોલ્યા—“હે દેવ! આપણે જે કાર્ય કરવાનાં છે કે આપની ઉપર આવી પડેલો આ અનર્થ દૂર થાય અને કોઈ પ્રાણીનો વધ પણ ન થાય તો તેનો ઉચાય એ છે કે—વૈશ્રવણની પ્રતિમાનો રાજ્ય ઉપર અભિષેક કરો, તમારી પેઠે સર્વ જન સાત દિવસ તેની સેવા કરશે, દિવ્ય શક્તિથી કદિ તેની ઉપર કાંઈ પણ ઉપસર્ગ ન થાય તો વધારે સારું છે અને કદિ થાય તો તેથી પ્રાણીવધનું પાપ લાગશે નહીં.” આ વિચાર મને ઘટિત લાગવાથી હું જિનમંદિરમાં જઈ પૌષધ વ્રત ગ્રહણ કરીને દર્બના સંસ્તારક ઉપર બેઠો. પછી સર્વ મંત્રીઓ વૈશ્રવણની પ્રતિમાને રાજ્યાભિષેક કરી રાજાની જેમ તેની પાસે વર્તવા લાગ્યા. સ્વામીના હિતને માટે બુદ્ધિવંતજનો ખીબ સાથે પણ સ્વામીની જેમ વર્તે છે. અનુક્રમે સાતમો દિવસ આવ્યો, ત્યારે મધ્યાહ્ન કાળે આકાશમાં ગર્જના કરતો પ્રલયકાળના જેવો દાઝણુ મેઘ ચડી આવ્યો. થોડીવારમાં તે ઘોર મેઘમાંથી ઘણાંડને ફેડે તેવો શબ્દ કરતો વિદ્યુત્પાત રાજ્યપર બેસારેલી પેલી યક્ષપ્રતિમાની ઉપર પડ્યો. જે વખતે યક્ષ ઉપર વિદ્યુત્પાત થયો, તેજ વખતે નિમિત્તિઆની ઉપર અંતઃ—પુરના લોકોએ કરેલી રત્નાદિકની વૃષ્ટિ થઈ. મેં પણ અખંડ સમૃદ્ધિવાણું પદ્મિનીખંડ નગર આપીને તે નિમિત્તિઆને વિદાય કર્યો. અને તે યક્ષની મૂર્તિ દિવ્ય રત્નમય નવીન બનાવી આપી. કારણ કે તે મારી વિપત્તિમાં અંધુરૂપ થઈ હતી. મારા વિગ્નની શાંતિ થવાથી આજે નગર જન અને અમારો હર્ષથી સર્વોત્સવ શિરોમણિ આ મહોત્સવ કરે છે.”

આ વૃત્તાંત સાંભળી અમિતતેજે હર્ષથી પોતાની બેન સુતારાની વચ્ચાલંકારના દાનવડે પૂજા કરી. સુતારા અને શ્રીવિજયની પાસે કેટલોક કાળ રહીને અમિતતેજ પોતાના નગરમાં ગયો. એક વખતે શ્રીવિજય રાજા કીડા કરવાના કૌતુકથી સુતારાને લઈને જ્યોતિર્વન નામના વનમાં ગયો. તે વખતે કપિલનો જીવ અશનિઘોષ વિપ્રતારણી વિદ્યા સાધીને આકાશમાર્ગે આવ્યો. ત્યાં પતિની સાથે કીડા કરતી પોતાની પૂર્વ જન્મની સ્ત્રી સુલોચના સુતારા તેના ભેવામાં આવી. પૂર્વ જન્મના સંસ્કારથી સંબંધને નહીં જાણતાં છતાં પણ અશનિઘોષે પોતાની સ્ત્રીની જેમ તે સુતારાની ઉપર જાગેલા અનુરાગથી તેને મેળવવાની ઉત્કંઠા કરી. પછી વિદ્યાના બલથી તે કીડા કરતા સ્ત્રીપુરૂષની આગળ તેણે દિવ્ય કંદુકની જેમ છલંગ મારીને

ક્રીડા કરતો એક નેત્રનું હરણ કરે તેવો મનોહર સુવર્ણનો મૃગ વિકુન્થો. બધું ઇંદ્રનીલમણિની હોય તેવી ખરીઓ અને શીંગડાથી અને નીલકમળના જેવા વિલાસ કરતાં બે લોચનથી તે શોભતા હતો, દેહની પીળી કાંતિથી બધું સુવર્ણમય હોય તેવો લાગતો હતો, અને કાળ ભરવાથી આકાશને તથા ચરણપાતથી ભૂમિતળને મંડિત કરતો હતો. તે સુંદર મૃગને બેઈ દેવી સુતારાએ પોતાના પતિને કહ્યું—‘સ્વામી! આ મૃગ લાવો, તે મારે ક્રીડા કરવાને યોગ્ય છે.’ કાંતાના કહેવાથી બધું વાયુનું ગુદું પડેલું વાહન હોય તેમ તે પવનવેગી મૃગની પાછળ રાજા વેગથી દોડ્યો. સરિતાના પ્રવાહની પેઠે કોઈ ઠેકાણે વક અને કોઈ ઠેકાણે સરલ થઈને ચાલતો તે મૃગ જરાપણ સખલના પાખ્યા વગર રાજાને દૂર લઈ ગયો. ક્ષણવારે દશ્ય, ક્ષણવારે અદશ્ય, કોઈવાર પૃથ્વીપર, અને કોઈવાર આકાશમાં ચલાતો તે મૃગ દેવકૃત માયાની જેમ પકડવાને અશક્ય થઈ પડ્યો, શ્રીવિજય દૂર ગયો. એટલે અશનિઘોષ હળવે હળવે આવીને વનદેવીની પેઠે એકલી રહેલી સુતારાને હરી ગયો.

પછી પ્રતારણી વિદ્યાના પ્રભાવે એ દુરાત્માએ બીજું સુતારાનું રૂપ કરીને ‘મને કુકુટ સર્પે ડશી’ એવો કૃત્રિમ પોકાર કર્યો. તે પોકાર સાંભળતાંજ રાજા હરિશ્ચન્દ્રે છોડી પાછો વળ્યો. વિદ્યાને ક્ષેમ હોય તે છતાં યોગને માટે તત્કાળ તત્પર થાય છે. પૃથ્વીપર આળોટતી અને શરીરે પીડાતી સુતારાને બેઈને રાજાએ મણિ મંત્ર અને ઔષધીના અનેક ઉપચાર કર્યા. જેઓની પ્રથમ પ્રતીતિ બેયેલી હતી, તેવા પણ તે સર્વ ઉપચાર દુર્જન પુરૂષમાં ઉપકારની જેમ નિષ્ફળ થઈ ગયા. જેના નેત્રકમળ બીડાઈ ગયાં હતાં, વહનછળી વિવર્ણ થઈ ગઈ હતી, ઉરૂચુગળ અને સ્તનચુગળ કંપતા હતા, અને જેનાં સર્વ અંગઉપાંગના સંધિ અને અસ્થિમંધન શિથિલ થયા હતા—એવી સુતારા રાજાના ભેતા ભેતામાં કાળધર્મ પામી. પોતાની પ્રિયાને ગતપ્રાણા બેઈ રાજા પણ ગતપ્રાણ થયો હોય તેમ નિઃસંશ થઈ મૂર્છા પામીને પૃથ્વીપર પડ્યો. અંદનનો રક્ત મસ્તકપર સિંચતાં પુનઃ ચૈતન્યને પ્રાપ્ત થયેલ તે આ પ્રકારે ઉંચે સ્વરે વિલાપ કરવા લાગ્યો—“અરે! હે મનોરમા! તને લઈ જનારા દૈવે મને કુંટી લીધા. હે પ્રિયા! તારા પ્રાણથીજ માફ જીવિત હતું. બહાલી! કાંતા તારા વિના હવે આં માણસ શોકના ભારથી આધારભૂત સ્તંભ વગરના જીવું ગૃહની જેમ તત્કાળ પડી જશે. અરે! મારી વલ્લભાને લોભાવનારા સુવર્ણ મૃગે વલ્લભાની આજ્ઞા પાળવામાં તત્પર આ જડ પુરૂષને ઠગી લીધા. મારી પ્રિયાને પ્રત્યક્ષ બેવાને તક્ષક નાગ પણ સમર્થ નથી; તેા આ કુકુટ સર્પની શી ખિશાત! પરંતુ અહા! દૈવ બળવાન છે. તેા હવે દયિતાની પછવાડે જવા માટે અગ્નિમાં બળી મરી પ્રાણ છોડીને આ પ્રસરતા દુર્દૈવનું કાંઈ ઉણું હોય તે હું પૂર્ણ કરું.” આ પ્રમાણે વિલાપ કર્યા પછી રાજાએ એક ચિંતા રચી, અને રતિમંદિરની શર્યાની પેઠે એ ધીર વીરે સુતારાની સાથે પોતે બેસીને તેને અલંકૃત કરી. પછી જેવો તેમાં અગ્નિ પ્રબલિત કરીને બળવાનો આરંભ કરે છે તેવામાં બે વિદ્યાધરો ત્યાં આવ્યા. તેમાંથી એક જણે અભિમંત્રિત બળવડે ચિંતાનું સિંચન કયું. ત્યાં તેા તેમાંથી અદૃહાસ્ય કરતી પ્રતારણી વિદ્યા જે સુતારાનું રૂપ કરીને રહી હતી તે પલાયન કરી ગઈ.

તે વખતે “ પ્રબલિત બવાળાવાળો અગ્નિ કયાં અને ગતપ્રાણુ મારી પ્રિયા કયાં! વળી અટ્ટહાસ્ય કરતી આ સ્ત્રી કોણુ! શું આ દૈવનાટક તો નહીં હોય!” આ પ્રમાણે ચિંતવન કરતો શ્રીવિજય સ્વસ્થ થયો, એટલે તેણે પોતાની આગળ સૌમ્ય આકૃતિવાળા બે પુરૂષોને ઉભેલા જોયા. ‘ આ શું? એમ રાજાએ તેમને પૂછ્યું, એટલે તેઓ પ્રણામ કરી વિનયથી બોલ્યા— ‘અમે વિદ્યાધરપતિ અમિતતેજના સેવક છીએ. સંભિન્નશ્રોત તથા દ્વીપશિખ નામના અમે બે પિતાપુત્ર થઈએ છીએ. સ્વેચ્છાથી તીર્થના જિનબિંબોને વંદના કરવાને નીકળ્યા છીએ. અહીં નજીક આવતાં અમોએ શ્રવણમાં દુઃશ્રવ અને પશુઓના કણુને પણ કોતરી નાખે તેવી કરૂણાક્ષરવાળી આ પ્રમાણેની વાણી સાંભળી— ‘હે મારા પ્રાણુનાથ શ્રીવિજય! હે રાજાઓથી સેવિત નાથ! અરે તેજથી સૂર્ય જેવા હે બાંધવ અમિતતેજ! પરાક્રમવડે બલભદ્ર જેવા હે વત્સ વિજયભદ્ર! સર્વદા સંનિહિત રહેનારા હે ત્રિપૃષ્ઠ કુલના દેવતાઓ! નાહાર પાસેથી મૃગલીની જેમ આ દુઃખ વિદ્યાધર પાસેથી સુતારાનું વગર વિલંબે રક્ષણ કરો, રક્ષણ કરો.’

આવી વાણી સાંભળીને અમારા સ્વામીની બહેનને કોઈ દુરાત્મા હરી જાય છે તેવું બાણી શબ્દાપાતી બાણુની પેઠે અમે તે વાણીને અનુસરીને ચાલ્યા. તત્કાળ હાથીએ અહણુ કરેલી પશ્ચિનીની પેઠે અશનિધોષે પકડેલી ચપલનેત્રા સુતારાને અમે જોઈ. સ્વામીની બહેનના હરણુની ઉપેક્ષા કરવાને અસમર્થ એવા અમોએ બ્રકુટી ચડાવી તે શત્રુને કહ્યું— ‘હે હત્યારા વિદ્યાધર! દેવપ્રતિમાનું ચંડાળ હરણુ કરે તેમ આ સુતારાનું હરણુ કરીને તું કયાં જાય છે? અરે દુષ્ટ! હવે તું જીવતો રહેવાનો નથી અમે તને મારી નાખીશું, માટે આયુધ અહણુ કર. અમે વિદ્યાધરના પતિ અમિતતેજના સેવક છીએ” આ પ્રમાણે આક્ષેપ કરી સાપને રમાડનારાની જેમ બે કૃષ્ણ સર્પની જેવી બે તરવારને મ્યાનમાંથી ખેંચી કાઢી, અમે તે અધમ પુરૂષને મારવાની ઈચ્છાથી તેની સામા થયા. તે વખતે દેવી સુતારાએ કહ્યું— ‘તમે યુદ્ધ કરવું છોડી દો, અને અહીંથી જ્યોતિર્વાનમાં જાઓ, ત્યાં શ્રીવિજય પ્રભુ રહેલા છે, તે પ્રતારણી વિદ્યાથી પ્રાણુત્યાગ કરતા હશે, તો ત્યાં જઈને તેને બચાવો; તેમના જીવવાથીજ હું જીવું તેમ છું ‘આવી સુતારની આજ્ઞાથી અમે તત્કાળ અહીં આંચા અને અમોએ મંત્રિતજળથી તમારો ચિતાગ્નિ બુઝાવી દીધો. વેતાળની પેઠે ઉન્મત્ત થઈ અટ્ટહાસ્ય કરતી જે આ નાસી ગઈ તે સુતારાના રૂપને ધારણુ કરનારી પ્રતારણી વિદ્યા હતી. પોતાની પ્રિયા સુતારાનું હરણુ થયું તે જાણવામાં આવતાં વિરહાગ્નિવડે ચિતાનળથી પણ અધિક પ્રબલિત થયેલો શ્રીવિજય અતિ ખેદ પામ્યો. આ પ્રમાણે જોઈને તેઓ બોલ્યા— ‘સ્વામી ખેદ કરો નહીં, દૈવની જેમ તમારાથી તે કેટલે દૂર જશે! પછી તેઓ જાનુથી પૃથ્વીને સ્પર્શ કરી પ્રણામ કરી ઘણી પ્રાર્થનાવડે શ્રીવિજય રાજને વૈતાહયપર્વતપર લઈ ગયા. તેને જોઈ સસંભ્રાંતપણે તરતજ જાણે મૂર્તિમાન વિજય હોય, તેમ અમિતતેજ શ્રીવિજયની સામે આંચો અને તેને મોટા માનથી ઉચિત આસનપર બેસારી આગમનનું કારણુ પૂછ્યું. શ્રીવિજયની પ્રેરણાથી તે જાને વિદ્યાધરોએ સુતારાના હરણુને વૃત્તાંત કહી બતાવ્યો. તે સાંભળી અકંકીર્તિના કુમારે બ્રકુટીથી લલાટને

વક્ર કરી અને શેષથી કષોળ તથા નેત્ર રાતાં કરી શ્રીવિજયરાજને કહ્યું—, જેમ ક્ષુધાધારી તક્ષકના મસ્તકને ખજવાળે અને સુઈ ગયેલા કેશરીસિંહના કેશવાળને ઉખેડે તેમ તમારી સ્ત્રી અને મારી બેન સુતારાનું હરણ કરીને હવે એ નરાધમ અશનિઘોષ કેટલું જીવશે!” આ પ્રમાણે કહીને અકંકીર્તિના પુત્રે શસ્ત્રાવરંછી, બંધની અને મોક્ષણી વિદ્યા શ્રીવિજયને આપી. પછી શત્રુના કાળરૂપ અમિતતેજે રશ્મિવેગ, રવિવેગ, અકંકીર્તિ, ભાનુવેગ, સૂર્યયશા, ભાનુ, ચિત્રરથ, અકંપ્રભ, અકંરથ, રવિતેજ, પ્રભાકર, કીર્ણવેગ અને સહસ્રકીર્ણ વિગેરે પોતાના પાંચથે પુત્રોને ત્રિપૃષ્ટના પુત્ર શ્રીવિજયની સાથે મહા શૂરવીર સેના સહિત અમરચંચા નગરીમાં અશનિઘોષની પાસેથી સુતારાને લેવા મોકલ્યા. વિદ્યાધરાના સૈન્યથી સર્વ ગગનમંડળને આચ્છાદન કરતો, સુભટોના શસ્ત્રોથી આકાશને સેંકડો ધ્વજવાળું કરતો. અસંખ્ય અશ્વોના શબ્દથી સૂર્યના અશ્વને બોલાવતો, હાથીઓની અંકિતથી ગગનમાં બીજી મેઘમાળાને વિસ્તારતો અને પ્રકાશિતવિમાનોથી ઉત્પાતના સૂર્યને બતાવતો, ત્રિપૃષ્ટને પુત્ર શ્રીવિજય અમરચંચા નગરીમાં આવ્યો. અહિં અકંકીર્તિના પુત્ર અમિતતેજ અશનિઘોષને વિદ્યાવાળો જાણી પોતાના પૂર્ણ પરાક્રમી સહસ્રરશ્મિ પુત્રની સાથે પારકી વિદ્યાને છેદ કરનારી મહાબાળા નામની વિદ્યાને સાધવા હિમવંત ગિરિપર ગયો. ત્યાં જયંત નામના મહર્ષિ કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહ્યા હતા, તેમના અને ધરણેંદ્રના પવિત્ર ચરણમૂલમાં માસિક ભક્તવડે સાત રાત્રિની પ્રતિમા ધારણ કરીને તે વિદ્યા સાધવાના કર્મમાં પ્રવર્ત્યો. તેવી રીતે સાધવા બેઠેલા પિતાની રક્ષા કરવાને માટે સહસ્રરશ્મી તત્પર રહ્યો. તેમ રહેતાં તે પિતા પુત્રને કાંઈક ઉણો એકમાસ વીતી ગયો.

આ તરફ અમરચંચા નગરીની બહાર પડાવ નાખીને રહેલા શ્રીવિજયે અશનિઘોષની પાસે એક દૂત મોકલ્યો. તે દૂતે આવીને નિઃશંકપણે અશનિઘોષને કહ્યું કે “કાગડાની જેમ આવું લબ્ધકારી કર્મ કરનારા તને ધિક્કાર છે! ધૈર્ય અને વીર્ય રહિત પુરૂષોનું પરાક્રમ છળ કરવામાંજ હોય છે. આ દેવીનું હરણ કરીને તું તેવા છળધારી પુરૂષોમાં મુખ્ય થયો છે; વળી શ્રીવિજયની ઉપર પ્રતારણી વિદ્યા ચલાવીને દાઢી અને મૂછ ધરી રહેલા તે કેવું પ્રેક્ષાપૂર્વક કામ કર્યું છે, તે પણ વિચારી જો. પ્રતાપવડે સૂર્ય જેવા શ્રીવિજયને શું તું નથી જાણતો? જે પ્રતાપ રહિત હોય તેવા પુરૂષમાંજ તારૂં છળ ચાલે છે; તે વીર તારી વિદ્યાને નિષ્ફળ કરીને અહીં આવેલ છે અને હવે બળથી સુતારાને લઈ જશે. તો હે બુદ્ધિમાન! તું પોતાની મેળેજ પ્રથમથી સુતારાને અર્પણ કર. જો પ્રણિપાતપૂર્વક સુતારાને સ્વયમેવ અર્પણ કરીશ તો તારા જીવિતનું કુશલ થશે, અન્યથા તો મૃત્યુ તૈયારજ છે.” દૂતનાં આવાં વચન સાંભળી અશનિઘોષ મેઘના ગર્ભરવ જેવી ઘોર ગિરાથી બોલ્યો—“અરે દૂત! તું ઉદ્ધત અને નિર્લબ્ધ છે, આવો દૂત કોઈ ઠેકાણે મારા જોવામાં આવ્યો નથી. જો શ્રીવિજય અહીં આવ્યો છે, તો તે બિચારા તપસ્વીથી શું થવાનું છે? કદિ પક્ષીઓ મેરૂપર્વત ઉપર બાય; તેથી શું તેમનામાં પરાક્રમ છે એમ સમજવું? મારા એક લેશ માત્ર પરાક્રમથી તે નષ્ટ શક્તિવાળો થઈને પાછો ચાલ્યો જશે. કેમકે રેતીનું દેવાલય નદીના વેગને સહન કરી

શકતું નથી. તેથી જે માર્ગે આવ્યો તે માર્ગે તે પોતાને ઘેર ભલે આવ્યો જાય; પણ જે સુતારાને મારશે તો તે યમરાજને ઘેર જશે. આ જે વાતને વિચારી તે જાય કે રહે, ગમે તે કરે. તું પણ અહીંથી તત્કાળ જા અને આ પ્રમાણે મારી વાણી તેને કહે.”

આ પ્રમાણે અશનિઘોષનાં કહેલાં વચનો સાંભળીને તે દૂત નગરમાંથી નીકળી શ્રીવિજય પાસે આવી તે ઠગારાને સંદેશો તેમને કહ્યો. કોપાનલમાં પવન જેવો તે સંદેશો સાંભળી રાજા શ્રીવિજયે પોતાની સભા રાખેલી સેનાને પણ ફરીને સભા કરી. શ્રીવિજયની સેનાને યુદ્ધમાં ઉત્કંઠિત જોઈને અશનિઘોષે યુદ્ધતું આતિથ્ય કરવાને પોતાના પુત્રોને આજ્ઞા આપી. તત્કાલ અથઘોષ, શતઘોષ, સહસ્રઘોષ, મહાઘોષ, ભીમઘોષ, ધનઘોષ અને મેઘઘોષ વિગેરે સર્વ પુત્રો સર્વ સામગ્રી લઈ યુદ્ધ કરવા માટે અમરચંદ્રા નગરીના દ્વારમાંથી બહાર નીકળ્યા. તે વખતે અને સૈન્યમાં મોટા ધ્વનિથી શરદ્ગતુના મેઘ જેવાં રણવાજિંત્રો વાગવા માંડ્યાં. પછી જેમાં બાણથી છેદાઈને ઉછળતા છત્રોથી આકાશ સો ચંદ્રવાળું દેખાતું હતું, કપાઈ પડતા મસ્તકોથી જાણે ઘણા રાહુવાળું હોય તેમ જણાતું હતું, પડતા અને ચળકતા શલ્યોથી જાણે ઉલ્કાપાત થતા હોય તેવું દેખાતું હતું, મોટા મદગંધી ગજેંદ્રોના પરસ્પર અફળાવાથી જાણે પર્વતો અફળાતા હોય અને રૂધિરના કાઠવથી જાણે ભૂમિપર સંધ્યાના વાદળા વિશ્રાંત થયાં હોય તેવું જણાતું હતું. તેમાં મધની જેમ રૂધિરના પાનથી જૂત વેતાલ ઉન્મત્ત થઈને નાચતા હતા, મોટા સુભટો હુંકાર કરીને જાણે મંત્રાન્ન બણુતા હોય તેમ લાગતા હતા, બાણોથી હણુતા હસ્તીઓના કુંભસ્થલમાંથી નીકળતા મુક્તાફલવડે આકાશ બધું તારાવાળું દેખાતું હતું; અને સૈન્યના ઉડેલા રણુથી જાણે સર્વત્ર પ્રહોષકાળ ઉત્પન્ન થયો હોય તેમ દેખાતું હતું; એવું અને સૈન્યમાં મોટું યુદ્ધ પ્રવર્ત્યું. ઘેર ગદાના પ્રહારથી અતિ મૂર્છા પામેલા યોદ્ધાઓને કોઈ તેમના બંધુઓ પોતાના વચ્ચેના છેડાથી પંખો કરી પવન નાખતા હતા. કોઈ તૃષાતુર થયેલા વીરોને જળના ઘડા લઈને ફરતી પ્રિયાઓ વારંવાર જળપાન : કરાવતી હતી. પોતાની પ્રિયાઓના જોતાં છતાં દેવાંગનાઓ આવીને ‘આ મારો પતિ, આ મારો પતિ’ એમ કહેતી કહેતી ઉત્કંઠાએ કોઈ વીરોને વરતી હતી. કોઈ શત્રુનો મુગટ લઈને નાચતો હતો. અને તેની સ્પર્ધા કરતું હોય તેમ તેના શત્રુનું ઘડ પણ તેને જોઈ નાચતું હતું જેમ વાનર એક વૃક્ષપરથી બીજે વૃક્ષે જાય, તેમ કોઈ પોતાના ભત્રી ગયેલા રથમાંથી ઠેકઠો મારીને બીજા રથમાં જતો હતો. કોઈ વીર ચિરકાળ યુદ્ધ કરતાં અન્ન ખુટી જવાથી પોતાના મસ્તકપરથી શીરઆણુ લઈ તે વડે પ્રહાર કરી શત્રુને મારી નાખતો હતો. કેટલાક યોદ્ધાઓ બધાં અન્નો ક્ષીણ થઈ જવાથી હાંતવડે જેમ હાથીઓ યુદ્ધ કરે તેમ ભુભહંડથી યુદ્ધ કરતા હતા.

આ પ્રમાણે અન્નોથી, શત્રુથી અને માયાથી યુદ્ધ કરતાં બંને સૈન્યોને કાંઈ ઉભો એક માસ વીતી ગયો. તે અસરમાં પવન જેમ વૃક્ષોને ભાંગી નાખે, તેમ શ્રીવિજયના સૈન્યે

અશનિઘોષના કુમારોને મારથી પીડીત કરીને ભગ્ન કરી દીધા. એ પ્રમાણે જોઈને વજ્રના જેવી ગઢા ઉપાડી પોતાના ભગ્ન થયેલા કુમારોનો તિરસ્કાર કરતો અને શત્રુઓને ત્રાસ પમાડતો અશનિઘોષ, વરાહ જેમ નાના સરોવરમાં અને મંદરાચલ જેમ સમુદ્રમાં પેસે તેમ વિદ્યા અને ભુજના પરાક્રમથી પ્રકાશિત થઈ શત્રુઓના સૈન્યમાં પેઠો. તત્કાળ તેણે અમિતતેજના પુત્રોને ભગ્ન કરી દીધા. મનસ્વી જનો સામસામો બહલો તત્કાળ આપે છે. સુતારાના બ્રાતૃને (ભત્રીભાઈ)ને ભગ્ન થયેલા જોઈને શ્રીવિજય “ઉલો રહે, ઉલો રહે” એમ બોલતો પોતે અશનિઘોષની સાથે યુદ્ધ કરવા આવ્યો. બન્ને વીરો પરસ્પર ગાજતા, તિરસ્કાર કરતા પોતાની શસ્ત્રશક્તિ અને વિદ્યાશક્તિ બતાવતા, અતિ ચાલાકીથી એક બીજાના પ્રહારને વંચતા અને સુરઅસુરોએ જોવાતા મોઢું યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. પછી પરાક્રમી શ્રીવિજયે ક્રોધ કરીને અડગવતી કેળની જેમ અશનિઘોષના બે કટકા કરી નાંખ્યા. એટલે તે બંને કટકામાંથી વડમાંથી વડવાઈની જેમ સૈન્યને ભયંકર એવા બે અશનિઘોષ થયા. તે બન્ને અશનિઘોષના બે બે ભાગ કર્યા તો તેમાંથી ચાર ઉદ્ભવ અશનિઘોષ થયા. તે ચારના બે બે ભાગ કર્યા, તો તેમાંથી આઠ અશનિઘોષ થયા. એ પ્રમાણે જેમ જેમ તેના ખંડ કર્યા તેમ તેમ શાળિના છોડની જેમ હબ્બરો અશનિઘોષ થઈ ગયા. ઘણા અશનિઘોષથી વિંટાઈ રહેલો પોતાનપુરનો રાજા વાહજાં વડે વીંટાઈ રહેલા વિંધ્યાદ્રિ પર્વતના જેવો દેખાવા લાગ્યો. જેવામાં અશનિઘોષને છેદી છેદીને શ્રીવિજય શ્રાંત થઈ ગયો, તેવામાં મહાબવાળા વિદ્યાને સાધીને અમિતતેજ ત્યાં આવ્યો. પ્રતાપી ઉગ્ર તેજવાળા અમિતતેજને આવતો જોઈ સિંહથી મૃગલાની જેમ અશનિઘોષના સૈનિકો ભવ લઈને નાઠા. ‘દુષ્ટ શત્રુઓને નાસવા પણ દેવા નહીં’ એવું ધારી તેણે સાધેલી મહાબવાળા વિદ્યા તેમની ઉપર થોભ. તે મહાવિદ્યાથી સઘ મોહ પામીને સર્વ શત્રુઓ અમિતતેજને શરણે આવ્યા. ગંધહસ્તીના મદની ગંધથી બીજા હાથીઓ જેમ ભાગી ભય તેમ અમિતતેજને જોતાંજ અશનિઘોષ ઉચ્છૃંબલ થઈ નાઠો. અમિતતેજે મહાબવાળા વિદ્યાને કહ્યું કે ‘આ દુરાત્માને તારે દ્વરથી પણ અહીં પકડી લાવવો.’ તત્કાળ સર્વ વિદ્યાને અંત કરનારી એ મહાવિદ્યા કોપ પામેલા કાળની જેમ અશનિઘોષની પછવાડે ઢોલી. તેનાથી પલાયન થતાં અશનિઘોષને કોઈ ઠેકાણે પણ શરણ મળ્યું નહીં. છેવટ શરણની ઇચ્છાએ તે દક્ષિણ ભરતાર્દમાં પેઠો. તેના-સિમાંતગિરિપર શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના સૈત્યમાં સમોસરણને ઠેકાણે એક ગજબજ સ્થાપના કરેલો હતો, પૂર્વ સાગરને કાંઠે આવેલા તે ગિરિની ઉપર કુશલ ધ્યાનને ધરનારા બલદેવ મુનિ એક રાત્રિની પ્રતિમા સ્વીકારીને રહ્યા હતા. તેજ રાત્રિએ ઘાતિકર્મનો છેદ થવાથી તે મહામુનિને વિશ્વસંક્રમમાં દર્પણરૂપ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. તેમના કેવળજ્ઞાનનો મહિમા કરવાની ઇચ્છાએ જાણે નીમાયેલા અધિકારી હોય તેમ સુરઅસુરો ત્યાં આવ્યા હતા અને અભિનંદન, જગનંદન, જ્વલનજટી, વિજટી, અર્કકીર્તિ, પુષ્પકેતુ અને વિમલમતિ વિગેરે ચારણ મુનિઓ પણ ત્યાં આવી બલદેવ મુનિને પ્રદક્ષિણા કરી નમસ્કાર કરીને પાસે બેઠા હતા. તે સમયે મહાબવાળા વિદ્યા પાછળ આવવાથી ભય

પામેલો અશનિઘોષ તત્કાલ સમતારૂપ અમૃતના દ્રહરૂપ તે અચળ મુનીશ્વરને શરણે ગયો. મહાબલાળા અશનિઘોષને ત્યાં બેઠેલો જોઈ પાછી વળી ગઈ. કેમકે કેવળીની સભામાં ઇંદ્રના વજ્રની પાણુ સ્ફુર્તિ થતી નથી. પોતાના નિઃક્રુણપણાથી લાંબા પામેલી તે વિદ્યાએ આવી, અમિતતેજને સર્વ વૃત્તાંત કહી આપ્યું. તે વૃત્તાંત સાંભળી મેઘધ્વનિથી મયૂરની જેમ અમિતતેજ અને શ્રીવિજય રાજા ધણા ખુશી થયા. પછી એ નગરીમાંથી સુતારાને શીઘ્ર લઈ આવવાની મરિચિને આજ્ઞા કરી અને ઉત્કંઠાથી પૂરાયેલા હૃદયવાળા અમિતતેજ અને શ્રીવિજય સૈન્ય સહિત પવનવેગી વિમાનવડે સીમાદ્રિપર સત્વર આવી પહોંચ્યા ત્યાં પ્રથમ ઋષભનાથ પ્રભુના બિંબને વાંદીને પછી બલદેવમુનિને વંદના કરી તેમની આગળ તેઓ બેઠા.

અહીં મરિચિ ચમરચંદ્રા નગરીમાં પ્રવેશ કરી અશનિઘોષને ઘેર તેની માતાની પાસે આવ્યો; ત્યાં હિમપીડિત નલિનીના જેવી, પંકમગ્ર કમલિનીના જેવી, દાવાનલે દગ્ધ થયેલી લતા જેવી, પાસમાં બંધાયેલી મૃગલી જેવી, ગાખી પડેલી ચંદ્રલેખા જેવી, કિનારાપર પડેલી માછલી જેવી, બંધને પડેલી હાથણી જેવી અને મરૂદેણુમાં રહેલી હંસલી જેવી અત્યંત દુઃખી, ઊપવાસ કરતી અને મંત્રની પેઠે પતિના નામનું સ્મરણ કરતી સુતારા તેના જોવામાં આવી. મરિચિએ અશનિઘોષની માતાને કહ્યું કે ‘અમિતતેજ સુતારાને લાવવાને માટે મને આજ્ઞા કરી છે.’ એટલે અશનિઘોષની માતા સુતારાને લઈને જ્યાં તેના પતિ હતા ત્યાં અચળ બળભદ્ર કેવળીની સભામાં આવી અને બાણે થાપણુ રાખેલી હોય તેમ તે નિર્દોષ સુતારા, શ્રીવિજય અને અમિતતેજને અર્પણ કરી. પછી તે પ્રસન્ન થઈ ભગવાન બળદેવ કેવળજ્ઞાનીને વાંદી યોગ્ય સ્થાને બેઠી. તે વખતે અશનિઘોષે નર અને વિદ્યાધરના ઇંદ્ર એવા શ્રીવિજય અને અમિતતેજને મીઠાં વચનથી ખમાવ્યા.

તે સભામાં એ પ્રમાણે સર્વે શાંત વૈરવાળા થઈ ગયા, પછી અચલ સ્વામીએ તેમની શુદ્ધિ કરનારી દેશના આપી. દેશનાને અંતે અશનિઘોષે લલાટે અંજલિ બેઠીને બલભદ્રમુનિને વિજ્ઞપ્તિ કરી—“હે મુનિવર્ય! પોતાના સ્થાનમાં રહેલા આ સુતારાને હાથી જેમ કમલિનીને હરે, તેમ મેં કાંઈ દુષ્ટ મનથી હરી નહોતી; પરંતુ પૂર્વે એકવાર હું ચમરચંદ્રા નગરીથી ભગવાન જ્યંત મુનિના સ્થાનમાં ગયો હતો અને ત્યાં નિવાસ કરીને મેં બ્રમરની પેઠે કાંઈક ગણગણતાં સાત ઉપવાસ કરીને બ્રામરી વિદ્યા સાધી હતી. ત્યાંથી પાછા ફરતા જ્યોતિર્વનમાં શ્રીવિજયની પાસે રહેલા આ સુતારા જોવામાં આવી. તેને જોવામાત્રથીજ તેની ઉપર કોઈ હેતુવડે મને અકથ્ય સ્નેહ ઉત્પન્ન થયો. પછી મેં ચિંતવ્યું કે આ રમણી વિના હું અહીંથી જઈ શકીશ નહીં, કેમકે માફ મન બાણે બંધાઈ ગયું હોય તેમ તેને લઈ જવાને ઉત્કંઠિત થાય છે. પણ શેષનાગના મસ્તક પર રહેલા મહિની જેમ આ બળવાન શ્રીવિજયની પાસેથી આ સ્ત્રી હરી શકાય તેમ નથી. પછી પ્રતારણી વિદ્યાથી શ્રીવિજયને મોહિત કરી સમગી જેમ હારલતાને હરે, તેમ મેં તેનું હરણુ કયું. તે અનિહિત સુતારાને મેં માતાની પાસે રાખી.

ચંદ્રને પણ કલંક છે, પરંતુ આ સુતારામાં જરા પણ નથી. મેં કદિ પણ તેની પાસે કાંઈ કુવચન કહ્યું નથી. તો હે ભગવન્ ! તેની ઉપર મને આટલો બધો રનેહ થવાનું શું કારણ છે ? તે આપ કહો.” પછી ભગવંતે સત્યભામા અને કપિલની તથા શ્રીષેણ અને શિખિનંદિતા તથા અભિનંદિતાની કથા કહી બતાવી. પછી એ મુનીશ્વરે કહ્યું કે “ શ્રીષેણ, અભિનંદિતા, શિખિનંદિતા અને સત્યભામા મૃત્યુ પામીને યુગલીઆ થયા હતા. ત્યાંથી મૃત્યુ પામી તે ચારે સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતા થયા હતા. ત્યાંથી ચ્યવીને શ્રીષેણને જીવ આ અમિતતેજ થયો. શિખિનંદિતાને જીવ તેની પત્ની જ્યોતિઃપ્રભા થયો. અભિનંદિતાને જીવ શ્રીવિજય થયેલ છે અને સત્યભામાને જીવ આ સુતારા થયો છે. કપિલ આર્તધ્યાને મૃત્યુ પામી અનેક યોનિઓમાં ભ્રમ્યો અને આર્તધ્યાનથી બાંધેલું કર્મ અકામ નિર્જરાવડે તિર્યંચ યોનિ અને નારકીમાં ઉત્પન્ન થઈને બપાંચું. પછી ભૂતરત્ન નામની અટવીમાં ઐરાવતી નદીના કાંઠા ઉપર તાપસના અગ્રેસર જટિલ કૌશિક નામના તપસ્વીની પવનવેગા નામની પત્નીથી એ કપિલને જીવ શમિલાયુગના ન્યાયે ધર્મિલ નામે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. આંગણનાં વૃક્ષોની જેમ તપસ્વીઓએ લાલનપાલન કરેલો ધર્મિલ અનુક્રમે મોટો થયો એટલે માથે જટા રાખી પોતાના પિતાની પાસે તાપસી દીક્ષા લઈ તેણે બાલતપ કરવાનો આરંભ કર્યો. કેમકે તે કાર્ય તેના પિતૃ પરંપરાએ આદ્યું આવેલું હતું. હેમંતઋતુમાં પર્વતના પશ્ચરો જેમ ઝરણાને સહન કરે, તેમ હિમવડે ભયંકર એવી રાત્રીઓમાં પડતા શીતળ જળના સંપાતને તે સહન કરવા લાગ્યો. ત્રીભંજીમાં મધ્યાહ્ને માથે સૂર્ય અને આસપાસ પ્રબલિત ધૂણીઓ કરીને તે પંચાગ્નિના તાપ સહન કરવા લાગ્યો, ચોમાસામાં મેઘની વૃષ્ટિવડે પૂરાયેલી ખીણો અને સરોવરોમાં કંઠ સુધી જલમાં રહી અધાર મંત્રને જપવા લાગ્યો. અપ્કાય અને પૃથ્વીકાય જીવોને પીડા કરવામાં ઉચ્છૃંબલ થયેલા ધર્મિલે વાપી, કૂપ અને સરોવરો ખોદ્યા અને ખોદાવ્યા. બાલકની પેઠે અદ્ય બુદ્ધિવાળા તેણે ઠાતરડા ને કુહાડા લઈ કૃષિકારની જેમ પોતાની મેળે ઘણા સમિધ અને દર્ભ છેદી નાખ્યા. વળી ધુણુ જાતના જીવોના દાહથી અને પતંગના પડવાથી થતા પાપમાં નિર્ભય થઈ તેણે ધર્મની સઘડીઓ કરી અને માર્ગમાં દીપદાન કરવા માંડ્યાં. લોજનની પહેલાં અતિથિની જેમ કાગડા વિગેરે દુબ્ધ તિર્યંચોને તેણે પિંડાદાન આપ્યાં. વડ, પિયળા અને અરિઠા વિગેરે વૃક્ષોને તેણે દેવીની પેઠે પૂજ્યા અને વાંધા ગાયોની પૂજા કરી, પૂરા સહિત જલવડે વૃક્ષોનું સિંચન કર્યું, અને સ્થાને સ્થાને જલની પરબો બાંધી. આ પ્રમાણે એ મુગ્ધબુદ્ધિ ધર્મિલે પૂર્વોક્ત સર્વ કાર્ય ધર્મબુદ્ધિથી કરતાં કરતાં ઘણો કાલ નિર્ગમન કર્યો અને તેથી પ્રયાસ માત્ર ફળ મેળવ્યું. એક વખતે મહદ્ધિકની જેમ વિમાનપર બેસીને આકાશમાર્ગે જતો એક વિદ્યાધર તેના જોવામાં આવ્યો; તેને જોઈ ‘ આ તપના ફલથી હું ભવાંતરે આવો થાઉં’ એવું તેણે નિયાણું કર્યું અને અનુક્રમે મૃત્યુ પામ્યો. ત્યાંથી ચમરચંચા નગરીમાં વિદ્યાધરના રાજા ઈંદ્રાશનિની આસુરી નામની પત્નીથી તું પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો છે. પૂર્વ જન્મના સંબંધથી સુતારાની ઉપર તને ગાઢ રનેહ ઉત્પન્ન થયો. કેમકે પૂર્વ જન્મના સંસ્કાર સેંકડો જન્મ

સુધી ચાલ્યાં આવે છે.” આ પ્રમાણે પોતાનો પૂર્વભવ સાંભળી સુતારા, અમિતતેજ, શ્રીવિજય અને અશનિવેગ પરમસંવેગ અને વિસ્મય પામ્યા પછી અમિતતેજે પૂછ્યું—“હે મુનિવર્ય! હું ભવ્ય છું કે અભવ્ય છું?” બલભદ્ર મુનિ જોલ્યા—“આ ભવથી નવમા ભવને વિષે આ ભરતક્ષેત્રની અંદર ખત્રીશ હજાર મુગટબદ્ધ રાજાઓએ સેવન કરાતો, ચૌદ મહારાજનો નાથ, નવનિધિનો ઈશ્વર, લવણ સમુદ્ર તથા ક્ષુદ્ર હિમાલય જેની મર્યાદા છે એટલી પૃથ્વીનો સ્વામી અને માગધાદિક દેવકુમારોએ સેવેલો એવો તું પાંચમો ચક્રવર્તી થઈશ, અને તેજ ભવમાં ચોસઠ ઇંદ્રોએ જેના ચરણને સેવેલ છે એવા શાંતીનાથ નામે સોળમા તીર્થંકર પણ તમેજ થશો. તે વખતે આ શ્રીવિજય રાજા તે તમારા પહેલા પુત્ર અને પહેલા ગણધર થશે.” આ પ્રમાણે સાંભળી શ્રીવિજય અને અમિતતેજે અચળ મુનિને પ્રણામ કરીને શ્રાવકના ખાર વ્રત ગ્રહણ કર્યાં. અશનિઘોષે બલભદ્ર મુનિને પ્રણામ કરી ભક્તિવડે નમ્ર થઈ વિજ્ઞાપિત કરી.—“હે સર્વજ્ઞ પ્રભુ! આપના મુખથી મેં પૂર્વ ભવોમાં લોગવેલ દુઃખ સાંભળવાથી માઝં મન તે આવેશથી અત્યારે પણ કંપે છે. હે ભગવન! તમારા કહેવા પ્રમાણે કપિલના જન્મમાં પ્રિયાના વિયોગથી મેં જે આર્તધ્યાન કર્યું હતું, તેથી વિવિધ પ્રકારના વધ, છેદ અને ભેદ વડે ભયંકર યોનિમાં ઉત્પન્ન થઈ થઈ મને બહુ વાર તેનું ક્ષણ મજ્યું ત્યારપછી અકામ નિર્જરાએ માંડ-માંડ તે દુઃકર્મને ભૂલું કરી હું પૂર્વ ભવમાં મનુષ્યપણાને પામ્યો. પરંતુ તેમાં પણ અભાગ્ય યોગે જ્ઞાનધર્મ નહીં પામવાથી તાપસ થઈ અલ્પ ક્ષણવાળું અને બહુ કષ્ટવાળું મેં ખાળ તપ કર્યું; તેવા તપને પરિણામે પણ પાછું નિયાણું કરી આ ચમરચંચા નગરીમાં હું વિદ્યાધરનો પતિ થયો. પણ હે પ્રભુ! તેવા નિદાનવાળા તપનું, પરત્વીહરણનું અને મહાભવાળા વિદ્યાના ભયનું મને તો મહાશુભ ક્ષણવાળું પરિણામ આપ્યું કે જેથી સર્વ દુઃખમાંથી છોડાવનારા આપ જેવા મહારામાનું શરણ મજ્યું. પાસે રહેલી વસ્તુને પણ જેમ અંધ ન બાણી શકે તેમ જ્ઞાનધર્મને નહીં બાણીતો હું આટલા ભવ પર્યાંત ભર્યો; પરંતુ હવે આપ મારી રક્ષા કરો. હે વિભુ! અત્યાર પછી યતિધર્મ વિના મારી એક ક્ષણ પણ જશો નહીં. માટે મને હમણાંજ દીક્ષા આપો.” ‘તે યોગ્ય છે’ એમ કહી મુનિએ અનુગ્રહ કરેલ અશનિઘોષ ઉત્તમ આશ્રયને પામીને વિનયથી અમિતતેજ પ્રત્યે જોલ્યો—“કર્મરૂપ ઘાસમાં અગ્નિ સમાન આ જ્વલનજટી પ્રત્યક્ષ વિજયી ધર્મ હોય તેવા તમારા પૂજ્ય પિતામહ છે; આ ભગવાન અકંકીર્તિ કે જે તુણ્ણી જેમ વૈભવને ત્યાગ કરનાર અને તપના તેજવડે અકં (સૂર્ય) જેવા તમારા પિતા છે અને ભાવી ચક્રવર્તી તેમજ ભાવી તિર્થંકર એવા તમે છો. તો તમને પ્રશ્નિપાત કરતાં જો કે હું માની છું તે છતાં પણ મને કાંઈ લબ્ધ નથી માટે હવે આ ચમરચંચા નગરીનું માઝં રાજ્ય અને અશ્વઘોષાદિક આ મારા પુત્રો અને માઝં ખીનું જે કાંઈ છે તે બધું તમારુંજ છે એમ બાણીને, જુડું બાણીશો નહીં.” આ પ્રમાણે કહી પોતાના મોટા પુત્ર અશ્વઘોષને ક્ષીરકંઠ બાલકની પેઠે અમિતતેજના ઉત્સંગમાં અર્પણ કર્યો. પછી

૨૨૬] શ્રીવિજયે અને અમિતતેજે ધર્મચોટામાં વ્યતીત કરેલ દીર્ઘકાળ. [પર્વ પ મું

ઇંદ્રાશનિના કુમાર અશનિઘોષે ઘણા રાજાઓની સાથે અચળસ્વામીની પાસે દીક્ષા લીધી. શ્રીવિજયની માતા સ્વયંપ્રભાએ પણ ત્યાં આવી અચળસ્વામીની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી બલભદ્ર મુનિને નમીને અમિતતેજ, શ્રીવિજય અને અશ્વઘોષાદિક પોત પોતાને સ્થાનકે ગયા.

અપાર લક્ષ્મીવાળો શ્રીવિજય અને અમિતતેજ શક અને ઈશાન ઇંદ્રની જેમ પુષ્કળ લક્ષ્મી વડે નિરંતર અહંતા મંદિરોમાં ઉત્કૃષ્ટ રીતે અઠ્ઠાઈ ઉત્સવાદિ આચરતા; એષણીય, કલ્પનીય અને પ્રાસુક પદાર્થનું સાધુઓને દાન આપી પોતાની સમૃદ્ધિને કૃતાર્થ કરતા, અનેક ચિંતારૂપ ગ્રીભઞ્જતુથી આર્ત પ્રાણીઓની પૂર્વ દિશાના પવન અને મેઘની જેમ સર્વ પીડાને હરતા, વળી સારી બુદ્ધિવાળા તેઓ રાતદિવસ આત્મગોઠીમાં રહેતા, ગુરૂની પાસેથી શાસ્ત્રના રહસ્યને ભાવથી સાંભળતા, ખૂબીનો માણસ છાયાને પણ તજે તેમ કૃતીથીની ગોઠીને છોડી દેતા, કુપથ્યની જેમ અખિલ વ્યસનોને ત્યાગ કરતા, કોઈવાર ક્ષણ માત્ર વિષયસુખ અનુભવતા, યોગ્ય અવસરે રાજ્યની પાપ રહિત એવી ચિંતાને ચિંતવતા અને પોતપોતાના નગરમાં પણ એક મનવાળા થઈને રહેતા તેઓ કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા.

એકદા ચૈત્ય પાસે આવેલા પૌષધાગારમાં પોસહ ગ્રહણ કરીને વિઘાધરોને અહંત ધર્મ કહેતા હતા, તે સમયે શ્રી જિનબિંબને વાંદવાની ઇચ્છાએ જાણે ધર્મની જે ભુજા હોય તેવા જે ચારણ મુનિ તે ચૈત્યમાં ઉતર્યા. તેમને આકાશમાંથી ઊતરતાં જોઈને અમિતતેજ ઉભો થયો અને ઈષ્ટના દર્શનથી હર્ષ પામીને તેમને વાંદના કરી. બંને મુનિઓએ જિનેંદ્રને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી વાંદના કરી, પછી અમિતતેજને કહ્યું—“ મરૂસ્થળમાં જળની જેમ આ સંસારમાં માનુષ્યત્વ અતિ દુર્લભ છે, તે પ્રાપ્ત થાય તો કદિયણુ તેને વ્યર્થ રીતે ગુમાવવું નહીં અને શ્રી જૈન ધર્મના આરાધનમાં જરાયણુ પ્રમાદ કરવો નહીં. કેમકે તે ધર્મ વિના ઊત્તરોત્તર મનોરથને પૂરનાર બીજું કોઈ નથી.” આ પ્રમાણે કહી વિશ્વને ઈષ્ટ દર્શનવાળા તે બંને ચારણ મુનિ વર્ષાકાળના મેઘની જેમ આકાશમાર્ગે ચાલ્યા ગયા. ત્યાર પછી શ્રીવિજય અને અમિતતેજ પ્રતિવર્ષે શ્રી અહંતા ચૈત્યોમાં ત્રણ મહોત્સવો કરવા લાગ્યા. તેમાં ચૈત્ર અને આશ્વિન માસની જે અઠાઈઓના ઉત્સવ દેવતાઓ નંદીશ્વર દ્વીપે જઈને કરે છે અને બીજાઓ પોતપોતાના ચૈત્યમાં કરે છે, તે પ્રમાણે ચૈત્ર અને આશ્વિન માસમાં પોતપોતાના ચૈત્યમાં કરતા હતા અને ત્રીજો અશાશ્વત (અનિચમિત વખતનો) ઉત્સવ સીમાદ્રિ ઉપર જઈને શ્રી ઋષભનાથના ચૈત્યમાં બળદેવની જ્ઞાનભૂમિને સ્થાનકે કરતા હતા.

એક વખતે રાજા અમિતતેજ મેરૂપર સૂર્યની જેમ પોતાના મહેલપર પ્રધાનમંડળના પરિવાર સાથે બેઠા હતા; તેવામાં કાઠવ અને જળ સુકાઈ ગયાં હોય એવા ગ્રીભઞ્જતુના સરોવરની જેમ તપથી બેનાં માંસ તથા રૂધિર સુકાઈ ગયાં હતાં. ઉદ્વેગ સાગરની જેમ બેના શરીરપર નસોનું જાળ દેખાતું હતું. જીભું વાંસની જેમ બેના શરીરના સાંધાઓ કડકડ બોલતા હતા, પ્રગટ કરેલ પર્શુની જેવું જેમનું ઉદર દુર્બળ અને બીધણુ દેખાતું હતું, તેમજ

નિર્દોષ તપ સંપદાના તેજથી જે પ્રકાશી રહ્યા હતા—એવો ધર્માદર્શ તુલ્ય માસક્ષપણુક કોઈ મુનિ ભિક્ષાને માટે નગરમાં આવેલા તેમના જોવામાં આવ્યા. એક જિનદર્શનજ જેને પ્રિય છે એવો અમિતતેજ તેમને જોતાંજ મહેલથી ઉતરી તેમની પાસે આવ્યો, અને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી વાંદી નિર્દોષ અન્નાદિક વડે તેમને પ્રતિલાભિત કર્યા. તે વખતે સત્પાત્રને આપેલા અન્નાદિક દાનના પ્રભાવથી વસુધારા વિગેરે પાંચ દિવ્ય પ્રગટ થયા. એવી રીતે ધર્મચેષ્ટા કરતાં અને સુખમગ્ન રહેતાં શ્રીવિજય અને અમિતતેજને હજારો વર્ષ વીતી ગયાં.

એક સમયે અમિતતેજ અને શ્રીવિજય સાથે મળીને નંદનવનમાં રહેલા શાશ્વત અહંતને વંદના કરવા ગયા. વંદના કરીને કુતૂહલથી ભમતાં ભમતાં નંદન-વનની રમણિક ભૂમિ જોવા લાગ્યા તેવામાં વિપુલમતિ અને મહામતિ નામના જે ઉત્તમ ચારણ મુનિ સુવર્ણશિલાપર બેઠેલા તેમના જોવામાં આવ્યા, એટલે તેમની પાસે જઈ પ્રદક્ષિણા કરી વાંદીને બન્ને શ્રાવક રાજ તેમની પાસે બેસી, આ પ્રમાણે ધર્મદેશના સાંભળવા લાગ્યા.

“ આ જગત્માં મૃત્યુ સર્વ પ્રાણીઓની સમીપે હમેશાં રહેલું છે; તેથી કસાઈના ઘરમાં “ રહેલા પશુઓની જેમ આ પ્રાણીઓનું જીવિત ચપલ છે. જે મનુષ્યો આયુક્ષણિક છે એવું “ જાણે છે તથાપિ ધર્મમાં ઉદ્યમ કરતા નથી તે મોહનો જ વિલાસ છે. જન્મથી માંડીને “ મૃત્યુ સુધી મોહ એવો મોટો શત્રુ છે કે તે મનુષ્યના હિતકારી ધર્મને મૂલમાંથી છેદી નાંખે “ છે. તેથી માનવજન્મના ફલની ઇચ્છાએ મોહને છેદીને નિરંતર ધર્મ કરવો કે જેથી ફરીને “ પણ મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થાય.”

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળી પોતાનું અવશેષ આયુષ્ય કેટલું છે? એવો તેમણે પ્રશ્ન કર્યો. એટલે ‘ હવે માત્ર છવીંશ દિવસનું આયુષ્ય બાકી છે’ એવો મુનીશ્વરોએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો. આવું મુનિવાક્ય અમોઘ જાણી તે નર અને વિદ્યાધરના રાજા નિર્વેદયુક્ત મહા પશ્ચાત્તાપ કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા—“ અરે! સદા નિદ્રાલુની જેમ, સદા મદ પીનારની જેમ, સદા આળકની જેમ, સદા મૂર્છિતની જેમ અને સદા અપસ્મારીની જેમ અમોએ અરણ્યમાં ઉગેલા પુષ્પની માફક આ મનુષ્યજન્મ પ્રમાદમાંજ નિષ્ફળ ગુમાવી નાંખ્યો છે.” ચારણમુનિ તેમને પ્રતિબોધ કરવાને બોલ્યા—“ હે મહાનુભાવ! ખેદ કરો નહીં. અઘાપિ તમારે પ્રવ્રલ્યા લેવી સુક્ત છે. જેમ નિશાને અંતે થયેલી અંદ્રલ્યોતિ કુમુદવિકાસનું કારણ થાય છે, તેમ જન્માંતે પણ અહંભુ કરેલી દીક્ષા કલ્યાણની હેતુ થાય છે. ચારણ મુનિના આવા પ્રતિબોધથી શ્રીવિજય અને અમિતતેજ ધર્મક્રિયામાં ઉત્સુક થઈ પોતપોતાની રાજધાનીમાં આવ્યા. ત્યાં મુખ્ય જિન ચૈત્યમાં મોટો અઠ્ઠાઈઉત્સવ કર્યો અને દીન તથા અનાથ પ્રાણીઓને યથાર્થ દાન આપ્યું. પછી પોતપોતાના પુત્રને રાજ્ય સોંપી બંને રાજાઓએ અભિનંદન અને જગજ્ઞન મુનિની પાસે જઈ વ્રત અહંભુ કર્યું, અને તરતજ પાદપોષગમ નામે અનશન પણ અંગીકાર કર્યું. તે સમયે શ્રીવિજયે પોતાના પિતાનું સ્મરણ કર્યું; અને તેમની અધિક સમૃદ્ધિ અને પોતાની હિન

સમૃદ્ધિ વિચારીને ‘હું તેમના જેવો થાઉં’ એવું નિયાણું બાંધ્યું. નિયાણું કરનાર શ્રીવિજય અને નિયાણું નહીં કરનાર અમિતતેજ આયુષ્યે મૃત્યુ પામી પ્રાણીત નામના દશમા કલ્પમાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં સુસ્થિતાવર્ત અને નંદિતાવર્ત વિમાનના સ્વામી મણિચુલ અને દિવ્યચુલ નામે દેવતા થઈ તેઓ સુખે રહેવા લાગ્યા. ‘મનની ઇચ્છા પ્રમાણે વાંછિત અર્થને સિદ્ધ કરનારા તે દેવતાઓએ રતિસાગરમાં ગાઠ મગ્ન થઈ વીશ સાગરોપમનું આયુષ્ય સુખે નિર્ગમન કર્યું’

હયાચાર્યશ્રીદેવચંદ્રવિરચિતે ત્રિપષ્ટિશાલકાપુરુષચરિતે મહાકાવ્યે પંચમે

પર્વણિ શ્રીશાંતિનાથદેવસ્ય શ્રીષેષાદિભવપંચકર્ણને

નામ પ્રથમઃ સર્ગઃ ॥ ૧ ॥

સર્ગ ૨ જી.

આ જંબૂદ્વીપમાં પ્રાગ્વિદેહના આબૂષણ રૂપ રમણીય નામના વિજયમાં સીતા નદીના દક્ષિણ તટને વિષે પૃથ્વીના શુભ વ્યુહને કરનારી પરમ સમૃદ્ધિ વડે શુભ અને શુભ લક્ષ્મીનું સ્થાન શુભા નામે એક નગરી છે. તેમાં સ્થિરતામાં મેરૂ જેવો અને ગાંભીર્યમાં સાગર જેવો સ્તિમિતસાગર નામે રાજા હતો. તેને અપ્સરાની સૌભાગ્ય સંપત્તિને પરાલવ કરનાર અને શીળની ધુરાને ધરનાર વસુધરા અને અનુષ્કરા નામે બે પત્ની હતી. નંદિતાવર્ત વિમાનમાંથી વ્યવી અમિતતેજનો જીવ વસુધરા દેવીના ઉદરમાં અવતર્યો. સુખે સુતેલી વસુધરા દેવીએ બલભદ્રના જન્મને સૂચવનારા ચાર મહા સ્વપ્ન મુખમાં પ્રવેશ કરતાં જોયાં. તે સમયે તેને ઉત્પન્ન થયેલ પરમાનંદથી પરાલવ પામી હોય તેમ નિદ્રા દૂર ગઈ, એટલે રાણીએ રાજાને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે “પ્રાણનાથ! મેં આજે સ્વપ્નમાં વાદલમાં ચંદ્ર પ્રવેશ કરે તેમ સ્ફટિકના ગિરિ જેવો ચાર હાંતવાળો હાથી મુખમાં પ્રવેશ કરતો જોયો; શરદઋતુના વાદળાને બનાવેલો હોય તેવો નિર્મલ કાંતિવાળો, ઉંચી કોંઠવાળો અને સરલ પુંછવાળો ગર્જના કરતો વૃષભ મારા જોવામાં આવ્યો; દૂર પ્રસરતાં કિરણોના અંકુરોથી જાણો દિશાઓને કર્ણભરણુ રચતો હોય તેવો ચંદ્ર અવલોક્યો, અને ત્યાર પછી ગુંબરવ કરતા બ્રમરાઓથી જાણે શતસુખે ગાતું હોય તેવું અને વિકાસ પામેલા કમળોવડે પરિપૂર્ણ સરોવર જોયું. હે સ્વામી! આ સ્વપ્નનું શું ફલ પ્રાપ્ત થશે તે મને કહો. ઉત્તમ સ્વપ્નને માટે સામાન્ય માણસને પૂછવું અનુચિત છે.” રાજાએ કહ્યું—“હે દેવી! લક્ષ્મીવડે દેવ જેવો અને લોકોત્તર બળવાળો તમારે બલભદ્ર પુત્ર થશે. ત્યારથી જેમ રત્નગર્ભા પૃથ્વી નિધાનને અને વંશલતા મુક્તાઈને ધારણુ

કરે તેમ વસુધરા દેવીએ ગર્ભને ધારણ કર્યો. તે મહાદેવીએ ગર્ભસમય પૂર્ણ થતાં શ્રીવત્સના ચિન્હવાળા, શ્વેતવર્ણવાળા, પૂર્ણ અવયવવાળા અને સંપૂર્ણ લક્ષણને ધરનારા એક સુંદર પુત્રને જન્મ આપ્યો. પુત્રના જન્મથી સ્તિમિતસાગર રાજા પાર્વણ્ય ઇંદુના ઉદયથી સાગરની જેમ હર્ષ પામ્યો. પિતાએ ખારમે દિવસે ખાર સૂર્ય જેવી કાંતિવાળા તે પુત્રનું અપરાજિત નામ પાડ્યું. પુત્રને જોતાં, ચુંબન કરતાં, આલિંગન કરતાં અને ઉત્સાહમાં બેસારતાં મહારાજા, ધનને પ્રાપ્ત કરનારા નિર્ધનની જેમ કદિપણુ વિરામ પામતા નહોતા. ત્યાર પછી કેટલેક કાળે સુસ્થિતાવર્તી વિમાનમાંથી ચ્યવીને શ્રીવિજયનો જીવ અનુદ્ધરા દેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તે સમયે સુખે સુતેલી અનુદ્ધરાદેવીએ રાત્રિના શેષ ભાગે પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતાં સાત સ્વપ્ન જોયાં. તેમાં પ્રથમ કુંકુમ જેવી અરૂણ કેસરા, ચંદ્રલેખા જેવા નખ અને ચમરના જેવા પુંજવાળા કિશોર કેશરીસિંહ જોયો. પછી સુંઠમાં પૂર્ણ કુંભને ધરનારા બે હાથીએ ક્ષીર જલથી અભિષેક કરાતાં પદ્માસના લક્ષ્મીદેવી જોયાં. પછી મોટા અંધકારને ટાળનાર, રાત્રિનો પણ દિવસ કરનાર અને પ્રચંડ તેજને પ્રસારનાર સૂર્ય અવલોક્યો. પછી સ્વચ્છ અને સ્વાદિષ્ટ જલથી પૂર્ણ મુખ ઉપર પુંડરીક કમળથી અર્ચિત, સુવર્ણથી ઘડેલો અને પુષ્પમાળાથી શોભતો પૂર્ણ કુંભ જોયો. પછી વિવિધ જલચર પ્રાણીઓથી ભરપૂર, રત્નસમૂહથી પ્રકાશિત અને ગગન પર્યંત ઉછળતા તરંગોવાળો સમુદ્ર અવલોક્યો. પછી પંચવર્ણી મણિની જ્યોતિના પ્રસરવાથી ગગનાંગણમાં ઈંદ્રધનુષ્યની શોભાને ધરતો રત્નનો સંગ્રહ જોયો; અને છેલ્લે ધૂમ્મ રહિત, ભવાળાઓથી આકાશને પલ્લવિત કરતો અને જેવા યોગ્ય સુખદાયક પ્રકાશવાળો અગ્નિ અવલોક્યો, આ પ્રમાણે સાત સ્વપ્ન જોઈ બાહ્યત ઘયેલી અનુદ્ધરા દેવીએ તે પતિની પાસે નિવેદન કર્યાં. તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું—‘તમારે વાસુદેવ પુત્ર થશે.’ સ્વપ્નકૃણ સાંભળી દેવી પુશી થયા. સમય આવતાં આકાશ જેમ મેઘને જન્મ આપે, તેમ દેવીએ નેત્રને ઉત્સવ આપનાર અને નીલ કમળના જેવા શ્યામ વર્ણવાળા કુમારને જન્મ આપ્યો. અનુદ્ધરાના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલા એ મહાવીર્યકુમારનું રાજાએ મોટા ઉત્સવથી અનંતવીર્ય એવું નામ પાડ્યું. હંસ જેમ એક કમલથી બીજા કમલપર બંધ તેમ રાત્રિ દિવસ ધાત્રીઓના ઉત્સાહમાં ર્ચ્યા કરતો તે રાજકુમાર હજવે હજવે વૃદ્ધિ પામ્યો. અનુક્રમે વધેલા અને રમણીઓએ જોયેલા એ રમણીય આકૃતિવાળા વાસુદેવ પોતાના મોટાભાઈની સાથે મિત્રની જેમ રમવા લાગ્યા. બાણે વર્ષાઋતુ અને શરદઋતુના મેઘ એક ઠેકાણે મળ્યા હોય તેમ શ્વેત અને શ્યામ શરીરવાળા એ બંને ભાઈઓ શોભતા હતા. યોગ્યવયે તેમણે લીલા માત્રમાં સર્વ શસ્ત્રો શીખી લીધાં ‘તેવા પુરૂષોને પૂર્વ ભવે અભ્યાસ કરેલી વિદ્યા સ્વયમેવ પ્રાપ્ત થાય છે.’ તેમણે ગુરૂની પાસે એવો અભ્યાસ કર્યો કે જેથી તેઓ ગુરૂના જ્ઞાનને જીવાડનાર થઈ પડ્યા. અનુક્રમે તેઓ લક્ષ્મીનું વાસગૃહ અને મંત્રતંત્ર વગરનું કામિનીજનને કામજુરૂપ યૌવનવય પામ્યા.

એકદા વિવિધ અતિશયવાળા સ્વયંપ્રભ નામે મુનિ ત્યાં પધાર્યા. તેમણે નગરની બહાર

૧ પૂણિમાનો ચંદ્ર.

ઉપવનના કોઈ ભાગમાં નિવાસ કર્યો. તે સમયે અશ્વક્રીડામાં ચતુર રાજા સ્તિમિતસાગર અશ્વને ખેલાવવા માટે નગરની બહાર નીકળ્યો. ઉન્મત્ત અને શાંત અશ્વોને ખેલાવી અશ્વક્રીડામાં રેવંતકુમાર જેવો તે રાજા શ્રાંત થઈને તેજ વનમાં આવ્યો. ઘણા તરૂણ વૃક્ષોથી જાણે તેમાં મેઘ વિશ્રામ લેવા આવ્યા હોય તેવું, નીકવડે ઝરણા વાળો ગિરિ હોય તેવું, કંઠલીના પત્રથી જાણે પાંચજનને પંખો કરતું હોય તેવું અને સર્વત્ર ઉગેલી લીલોતરીથી જાણે મરકત મણિથી તળ ખાંધ્યું હોય તેવું તે વન દેખાતું હતું. એલાઈથી, લવીંગ, કંકોળ અને ચારોળીની પુશ્પોને વહન કરતા સુખકારી પવનો તેમાં માજાન કરનારી દાસીનું કામ કરતા હતા. પૃથ્વીપર રહેલું જાણે નંદન વન હોય તેવા તે ઉદ્યાનમાં રાજા હર્ષથી નેત્રને સ્થિર કરતો પેઠો. ક્ષણવાર વિશ્રામ લઈ આગળ જોયું તો અશોકવૃક્ષની નીચે ધ્યાન ધરતા પ્રતિમાધારી મુનિને જોયા. તત્કાળ શીત લાગવાની જેમ ભક્તિથી તે રોમાંચિત થઈ ગયો. મુનિ પાસે જઈ ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈને વંદના કરી. મુનિએ પોતાનું ધ્યાન પારી ધર્મલાલ રૂપ આશિષ આપી. સત્પુરૂષો આરંભેલું કાર્ય ખીલાના હિતને માટે છોડી દે છે. પછી સ્વયંપ્રભ મુનિએ જેવા જોઈએ તેવા ઉદાહરણોથી શ્રોતાને જાણે પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરાવતી હોય એવી ધર્મદેશના આપી. તે દેશના સાંભળી રાજા ક્ષણવારમાં પ્રતિબોધ પામ્યો. ઘેર જઈ પોતાના પુત્ર અનંતવીર્યને રાજ્યાસને ખેસાર્યો; અનંતવીર્ય તથા અપરાજિતે જેનો નિર્ગમોત્સવ કરેલો છે એવા રાજાએ સ્વયંપ્રભ મુનિની પાસે જઈ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. એ મહાત્માએ દુઃસહ પરીસહોને સહન કરી મૂલ ગુણ અને ઉત્તર ગુણ ચિરકાલ પાલન કર્યા. છેવટે દેવયોગે તેનાથી મનવડે ચારિત્રની વિરાધના થઈ ગઈ, તેથી મૃત્યુ પામી તે ભુવનપતિ નિકાયમાં ચમરેંદ્ર થયા. નિઃસીમ પરાક્રમ રૂપ ધનવાળો અને દેવતાથી પણ અપરાજિત એવો અનંતવીર્ય પોતાના ભાઈ અપરાજિતની સાથે પૃથ્વીનું રાજ્ય કરવા લાગ્યો. એક વખતે કોઈ વિદ્યાધરની સાથે તે બંને ભાઈઓને પવિત્ર મેત્રી થઈ ગઈ. સત્પુરૂષોને સંસર્ગ સત્પુરૂષોની સાથેજ થાય છે. તે વિદ્યાધરે તેમને મહાવિદ્યા આપી અને 'આ વિદ્યાનું તમે સાધન કરજો' એવો ઉપદેશ આપી તે વૈતાલ્ય ગિરિપર પોતાને સ્થાનકે ગયો. અનંતવીર્ય અને અપરાજિતને બર્બરી અને કિરાતી બે દાસીઓ હતી તે ગીત, નાટ્ય વિગેરે કલામાં ઘણી કુશળતા ધરાવતી હતી. રંભાદિક અપસરાઓથી પણ સુંદર ગાયન અને નૃત્ય કરતી તે યુવતીઓ બલભદ્ર અને અનંતવીર્યના ચિત્તનું રંજન કરતી હતી.

એક વખતે બલભદ્ર અને વાસુદેવ તે રમણીઓની પાસે સભામાં ઉત્તમ નાટક કરાવતા હતા; તેવામાં અંચળ શિખાને ધારણુ કરનાર, સર્વ સ્થાનકે છુટથી ફરનાર, સર્વત્ર કલહ જોવામાં કૌતુકવાળા અને સ્થિરતામાં પારા જેવા અસ્થિર નારદ ફરતાં ફરતાં એ સભામાં આવી ચડયા. ત્રિદંડધારી નારદના હાથમાં વીણા હતી, અક્ષસૂત્ર, બ્રહ્મસૂત્ર અને કોપીન ધર્યાં હતા, વર્ણો શ્વેત હતા, હંસની જેમ આકાશમાં ચાલતા હતા, સુવર્ણની પાટુકા ઉપર પગ રાખેલ હતા અને હાથમાં કમંડલ હતું તે વખતે બર્બરી અને કિરાતીનું મનોહર નાટક

જેવામાં ખંને લાઈએનાં મન વ્યાક્ષિપ્ત હોવાથી તેમણે નારદ ઋષિને માન આપ્યું નહીં, તેથી નારદે કોપ કરીને વિચાર્યું કે ‘આ મદ ભરેલા પુરૂષોની પાસે હું અભ્યાગત થઈને આંચો, તથાપિ તેઓ મને માન આપવાને જીલા થયા નહીં. અરે ! આ નીચ ચેટીએના નાટકને બહુ માન આપે છે, ને હું આંચો છું છતા તેઓ હીન જનની પેઠે મારી સામું પણ જોતા નથી ! તેથી દાસીપર પ્રીતિ રાખનારા આ ખંને અધમ પુરૂષોને તેની અવજ્ઞાનું કૃણ હમણાજ હું ખતાવું.’ આ પ્રમાણે ચિંતવી નારદ પવનની પેઠે વૈતાલચગિરિ ઉપર રહેલા દમિતારિ રાજની પાસે ગયા. લક્ષ્મીવટે ઈંદ્ર જેવો વિદ્યાધરોનો રાજ દમિતારિ સેંકડો વિદ્યાધરોના પરિવાર સાથે બેઠો હતો. તે દૂરથી નારદને આવતા જોઈ સિંહાસન અને પાદુકાનો ત્યાગ કરી સસંભ્રમપણે તેને માન આપવાને ઉભો થયો. તેમને બેસવાને સિંહાસન આપાવ્યું. ‘તેવા ઋષિ-એને જેટલું માન આપાય તેટલું થોડું છે.’ નારદ તે સિંહાસનપર નહીં બેસતાં પોતાની સાથે લાવેલા દર્ભના આસનપરજ બેઠા. મહાત્માઓ ભક્તિનેજ ધરણે છે, વસ્તુને ધરણતા નથી. ત્રણ ખંડનો વિજય કરનાર તે રાજને નારદે કહ્યું-‘વિદ્યાધરોના રાજ અને મોટા પરાક્રમવાળા હે ત્રિખંડેશ્વર ! તમારું કલ્યાણ થાઓ. હે રાજન્ ! રાજ્ય, દેશ, નગર, ગોત્ર, સંબંધી, પરિશદ અને તે સિવાય જે જે તમારા સંબંધમાં હોય તે સર્વને કુશળ છે ?’ દમિતારી બોલ્યો-‘મુનિવર્ય ! મારે સર્વત્ર કુશળ છે, તેમાં પણ તમારા અતુચ્છથી વિશેષ કુશળ છે. મહાશય ! આપને એક વાત પૂછું છું કે તમે નિરંતર સ્વચ્છંદપણે આકાશમાં ફરો છો તો કોઈ ઠેકાણે પૂર્વે ન જોયેલું હોય તેવું કાંઈ આશ્ચર્ય તમારા જોવામાં આવ્યું છે ?’ આ પ્રશ્ન સાંભળી ‘હવે આપણો મનોરથ સિદ્ધ થઈ ચુક્યો’ એવું મનમાં ચિંતવી હર્ષવટે કપોલ પ્રકુલિત કરતા નારદ દમિતારિ રાજ પ્રત્યે બોલ્યા-‘હે રાજન્ ! આ પૃથ્વીમાં ભ્રમણ કરવાના કૃણરૂપ, દેવલોકમાં પણ ન સંભવે તેવું એક આશ્ચર્ય આજેજ મારા જોવામાં આવ્યું છે. શુભા નામની મોટી નગરીમાં આજેજ કીડાને માટે હું ગયો હતો, ત્યાં અનંતવીર્ય રાજ સલામાં બેઠેલા હતા અને તેની પાસે બર્બરિકા અને કિરાતી નામની બે રમણીઓ આશ્ચર્ય પમાડે તેવું નાટક લજવી ખતાવતી હતી. હું કૌતુકથી સ્વર્ગમાં અને પૃથ્વીપર કુર્થા કરું છું; પણ એવું અદ્ભુત નાટક કોઈ ઠેકાણે મારા જોવામાં આવ્યું નથી. હે રાજ ! સૌધર્મ દેવલોકના જેમ શકેંદ્ર તેમ આ વિજયાદ્રમાં આશ્ચર્ય રૂપ વસ્તુમાત્રના તમેજ પાત્ર છો; તેથી ન્યાં સુધી તમે એ નાટક કરનારીને અહીં લાવશો નહીં ત્યાં સુધી તમારે વિદ્યા, પરાક્રમ, તેજ, હુકમ અને રાજ્ય ગમે તેવાં હોય તો પણ તે શા કામનાં છે ? કાંઈ કામનાં નથી.’ આ પ્રમાણે કહી નારદ મુનિ પૃથ્વીમાં જેમ બીજા વાવે તેમ સ્વાર્થ સિદ્ધ કરવા માટે ત્યાં કલેશબીજ વાવીને આકાશ માર્ગે ચાલ્યા ગયા. એમનાં વચને સાંભળતાંજ ત્રણ ખંડના ઐશ્વર્યથી ગર્વ પામેલા દમિતારિ રાજએ અપરાજિતના ખંધુ અનંતવીર્યની પાસે દ્વત મોકલ્યો. તે દ્વત શુભાનગરીમાં આવી અગ્રજ ખંધુ સહિત સલામાં બેઠેલા અનંતવીર્યને નમસ્કાર કરી વચનની વિશિષ્ટ રચનાથી આ પ્રમાણે બોલ્યો-‘હે રાજન્ ! આ અર્ધ વિજયમાં જે કાંઈ અદ્ભુત વસ્તુ

ઉત્પન્ન થાય તે સર્વ રાજધિરાજ દમિતારિ રાજનીજ છે એમ સમજવું, તેમાં કાંઈ સંશય રાખવો નહીં; તેથી તમારી પાસે જે બર્ખરી અને કિરાતી નામે જે પ્રખ્યાત નાટકકારિકા છે તેને મહારાજ દમિતારિ તરફ મોકલી દા. જે સર્વ રાજ્યના સ્વામી થાય તેને રાજ્યમાં ચેટી વિગેરે જે કાંઈ ઉત્તમ પદાર્થ હોય તે સર્વ સ્વાધિન કરવાજ જોઈએ; કેમકે ઘર આપ્યું તો પછી શું તેમાંની સર્વ વસ્તુ જૂદી રહી શકે ? ” આવાં હૃતનાં વચનો સાંભળી અનંતવીર્યે કહ્યું—“ હે હૃત ! તું હમણાં ચાલ્યો જા, હું જરા વિચારીને પછી તત્કાળ તે દાસીઓને મોકલી આપીશ. ” આ પ્રમાણે કહેવાથી હૃત હર્ષ પામ્યો, અને સત્વર પાછા કરીને દમિતારિ રાજને સિદ્ધપ્રાય થયેલું પ્રયોજન કહી આપ્યું.

પ્રચ્છન્ન અગ્નિવાળા જે કુંડ હોય તેવા ગુઠ કોષવાળા અપરાજિત અને અનંતવીર્ય બન્ને હૃતના ગયા પછી વિચાર કરવા લાગ્યા—“ રાજ દમિતારિ આકાશગમન અને વિદ્યાસિદ્ધિના બળથી આપણી ઉપર આવું શાસન પ્રવર્તાવે છે, તે શિવાય બીજું તેની પાસે કાંઈ અધિક નથી. આપણને પણ મિત્ર વિદ્યાધરે જે વિદ્યા પૂર્વે આપેલી છે તેનું હમણાજ સાધન કરીએ, તો પછી એ વરાકનો શો ભાર છે ? ” આ પ્રમાણે બન્ને બ્રાતા ચિંતવતા હતા તેવામાંજ જાણે સંકેત કરી રાખેલી હોય તેમ ત્યાં પ્રજ્ઞિત વિગેરે વિદ્યાઓ પ્રગટ થઈ; અને વિદ્યુતના તેજની જેવા ઉદ્યોતને ધરનારી, વિવિધ અલંકારે ભૂષિત અને વિચિત્ર દિવ્ય વસ્ત્રોથી અલંકૃત તે વિદ્યાઓ અંજળો જોડી કહેવા લાગી—“જેને સાધવાની તમે ઈચ્છા કરો છો તેજ અમે વિદ્યાઓ છીએ. પૂર્વ જન્મમાં તમે અમને સિદ્ધ કરેલી હોવાથી અત્યારે તમારી આગળ વગર પ્રયાસે પ્રાપ્ત થયેલી છીએ. હે મહાભાગ ! મંત્રાક્ષમાં દેવતાની જેમ અમે તમારા શરીરમાં સંક્રમણ કરશું, માટે હવે જે આજ્ઞા હોય તે બતાવો. ” આવાં તે વિદ્યાઓનાં વચન સાંભળી તેમણે કહ્યું કે ‘એવમસ્તુ’^૧ એટલે તત્કાળ તે વિદ્યાઓ પૂર્વ પશ્ચિમ સમુદ્રમાં જેમ સરિતાઓ પ્રવેશ કરે તેમ તેમના અંગમાં પ્રવેશિત થઈ. તેઓ સ્વભાવથી બળવાન તો હતાજ; તેમાં આ વિદ્યાના પ્રભાવથી ક્વચયધારી સિંહની જેમ અધિક બળવાન થયા. પછી ગંધ અને મનોહર પુષ્પોથી તેમણે વિદ્યાઓની પૂજા કરી. વિવેકી જનો ક્યારે પણ પૂજ્યની પૂજનો ક્રમ ઉલ્લંઘતા નથી. આ અરસામાં દમિતારિ રાજએ મોકલેલો હૃત પુનઃ વેગથી ત્યાં આવ્યો અને તિરસ્કારથી બોલ્યો—“ અરે ! મૂર્ખની ઘેઠે અજ્ઞાનપણાને લીધે તમે બન્ને યુવાનોએ સ્વામી તરફ આવો અનાદર કેમ આરંભ્યો છે ? અમે ચેટીઓને તરત મોકલી આપીશું ” આ પ્રમાણે કહીને અદ્યાપિ કેમ મોકલી નહિ ? શું તમારે મરણ પામવાની ઈચ્છા છે ? મને તો તમે ખરેખર મૂર્ખ લાગો છો. તે મહારાજનો કોપ હજુ તમે જાણ્યો નથી. હું ધાડું છું કે આ જે ચેટીને ખડાને તમારા ઉપર જે કૃત્યા(રિષ્ટ) આવેલી છે. તે તમારું મૂળમાંથી ઉન્મૂલન કર્યા વગર જશે નહીં. તમે બીજું વિશેષ આપશો નહિ પણ ચેટિકા તો આપો. નહીં તો મહારાજ દમિતારિ તમને અને તમારી રાજ્યલક્ષ્મીને જપ્ત કરી લઈ લેશે. ” જે કે વાસુદેવ અનંતવીર્ય સમર્થ છે, તથાપિ

કોપને ગૂઠ રાખી હાસ્યવદે અધર પહ્લવને હસાવતા હસાવતા શાંતતાથી બોલ્યા—“ મહારાજ દમિતારિ મોટા મૂલ્યવાળા રત્નોની, ઘણા દ્રવ્યની, ઘોડાઓ અને ગજોદ્રોની ભેટો આપીને સંતુષ્ટ કરવા યોગ્ય છે; તે મહારાજ ભે માત્ર આ બે ચેટીઓથીજ સંતુષ્ટ થતા હોય તો તેઓને લઈ તું આજે અપરાહ્ન^૧ કાળેજ જા.” આ પ્રમાણે કહ્યું એટલે પોતાની દ્વતકળાને કૃતાર્થ માનતો તે દ્વત પોતાને આપેલા ઉતારામાં ગયો.

દ્વતના ગયા પછી બન્ને વીરોએ સ્તંભ ઉપર ગૃહના બારની જેમ અને ધરી ઉપર ગાડાની જેમ પોતાના રાજ્યને બાર મંત્રીઓ ઉપર આરોપણ કર્યો. પછી દમિતારિ રાજા કેવો છે એમ તેને નજરે જોવાના કૌતુકથી પોતેજ વિદ્યાના પ્રભાવે બર્ખર અને કિરાતીતું રૂપ ધારણ કર્યું. એ પુરૂષ રૂપ ચેટીઓએ દ્વતની પાસે આવી ‘અનંતવીર્ય’ અને અપરાજિતે દમિતારિ રાજાને માટે અમને મોકલી છે’ એમ કહ્યું; એટલે બન્ને ચેટીઓની સાથે તે દ્વત હર્ષ પામતો ત્યાંથી ચાલ્યો. તત્કાળ વૈતાલ્ય ગિરિપર આવી તેણે દમિતારિ રાજાને વિજ્ઞપ્તિ કરી—“ મહારાજ! જેમ અસુરો અમરેંદ્રની આજ્ઞાને, દેવતાઓ ઇંદ્રની આજ્ઞાને, નાગકુમારો ધરણેંદ્રની આજ્ઞાને અને પક્ષીઓ ગરુડની આજ્ઞાને ઉલ્લંઘન કરતા નથી, તેમ આ રમણીય વિજ્યાદર્શમાં સર્વ દુષ્ટ રાજાઓને શિક્ષા કરનાર એવા તમારી આજ્ઞાને કોઈ ઉલ્લંઘન કરતા નથી. તેમાં પણ અપરાજિત અને અનંતવીર્ય તો વિશેષપણે નમ્ર થઈ મસ્તકપર મુગટની જેમ તમારી આજ્ઞાને સદા ધારણ કરે છે. આ બર્ખરિકા અને કિરાતી નામે નટીરત્ન તેમણે તમારે માટે ભેટ કરવા અને અર્પેલ છે.” દમિતારિએ સૌમ્યદષ્ટિથી બંને ચેટીતું અવલોકન કર્યું. ‘જે ગુણ જનશ્રુતિએ સાંભળવામાં આવે છે, તે તેના જ્ઞાતાઓને અનુરાગ કરનારો થાય છે.’ પછી તરતજ દમિતારિએ નાટકનો અભિનય કરવા તેમને આજ્ઞા કરી. અપૂર્વ વસ્તુ જોવાની ઇચ્છા જરાપણ કાળક્ષેપ સાહન કરી શકતી નથી.

મહારાજની આજ્ઞા થતાં તે પાત્રરૂપ નટીઓ રંગભૂમિમાં આવી, અને પ્રત્યાહારાદિક અંગોથી પૂર્વ રંગ કરવા લાગી. રંગાચાર્યે પુષ્પાંજલિથી રંગપૂજા કરી. ગાયકાદિ પરિવાર યોગ્ય દિશાએ બેઠો. નટે આવી નાંદીવાદપૂર્વક નાંદીપાઠ કર્યો. નાંદી થઈ રહ્યા પછી અંગ સહિત પ્રસ્તાવનાનો અભિનય શરૂ કર્યો. પછી ગાયિકાજન વિચિત્ર નેપથ્ય ધારણ કરી ભતિરાગ સહિત પાત્રના પ્રવેશને સૂચવનારી ધ્રુવાગીતિ ગાવા લાગ્યો. પછી પ્રકૃતિ, અવસ્થા, સંધિના અંગ અને સંધિવદે ઉન્નત એવા રસ સાગર નાટકનો અભિનય શરૂ થયો. એકાંત સુખામૃતના સિંધુરૂપ સંપ્રયોગ શૃંગારથી, તે તે દુઃખી અવસ્થાના કારણરૂપ વિપ્રયોગ શૃંગારથી, તે તે પરસ્પર સંઘટ્ટનના ઉપયોગથી અને સર્વ વિઘ્નના પરિહારથી કોઈ કોઈ પ્રસંગે કામદેવના સામ્રાજ્યની સંધિ અને વિઘ્નહની કલ્પના થવા લાગી. નેપથ્યમાં આવેલા મોટા પેટવાળા, ઢાંતાળા, લંગડા, કુબડા, ચીખલા, છુટા

૨૩૪] ચેટીઓએ સભાજનો સમક્ષ બતાવેલ અદ્ભુત અભિનયો. [૫૧ પ મું

કેશવાળા, માથે ટાલવાળા, કાણા, બેડોળા, અપાને ઘંટ ખાંધનારા, અંગે ભસ્મ લગાવનારા, કાખ અને નાસિકા વગાડનારા, કાન અને બ્રહ્મી નચાવનારા, ખીબની લાષાનો અનુવાદ કરનારા અને કપટવડે મુગ્ધ કરનારા કેટલાક વિદ્વષક અને વિટપુરુષો ગામડીઆ પુરુષોની પેઠે આવી આવીને નગરના ચતુર પુરુષોને હસાવવા લાગ્યા. આકાશવાણી, દૈવને ઉપાલંબ, અશ્રુપાત, અસ્થાને યાચના, ભૂમિપર આલોટન, રૂદન, ભૃગુપાત (લૈરવજવ), ગળેકસો, જળ તથા અગ્નિમાં પ્રવેશ, વિપલક્ષણ, શસ્ત્રઘાત, હૃદયતાડન, સમૃદ્ધિનો નાશ અને ઇંટનો વધ-ઇત્યાદિક અનેક દેખાવોથી કૂર લોકોને પણ આર્દ્ર કરી અશ્રુપાત કરાવવા લાગ્યા. તેઓ કોઈવાર દાંત તથા હોઠના પીડવાથી, નેત્રની રતાશથી, બ્રહ્મીના ચડાવવાથી, ગાલ વગાડવાથી, કરતલ પછાડવાથી, પૃથ્વી ફાડવાથી, આયુધ ખેંચવાથી, રૂધિર આકર્ષવાથી, વેગવડે દોડવાથી, પ્રહાર સહિત લડાઇઓથી, ગાત્રના કંપાવવાથી, અશ્રુપાત કરવાથી, સ્ત્રીના અપહરણથી અને સેવકોના તિરસ્કારથી ધીર પુરુષોને પણ કંપાવતા હતા. કોઈવાર ગાંભીર્ય, સ્થૈર્ય, ચાતુર્ય તથા ત્યાગાદિક ઉજ્જવળ ગુણ, હૃદયના બુદ્ધિ, પરાક્રમ, ન્યાય અને દ્રઢ પ્રતિજ્ઞા વિગેરે દેખાવોથી જે સ્વભાવથી બીરૂ હતાં તેઓમાં પણ પરાક્રમ પ્રગટ કરતા હતા. તાળવું, કંઠ અને હોઠના શોષાવાથી, ચપળ નેત્રવડે અવલોકવાથી, કરકંપથી, સ્વરભેદથી, વિવર્ણ બતાવવાથી, સરલ ચિન્હોથી, પ્રેતાદિક વિકૃતરૂપ બતાવવાથી અને તેમના સ્વરને સંભળાવવા વિગેરેથી કોઈવાર સર્વ સભાજનોને ત્રાસ પમાડી દેતા હતા. કોઈવાર અંગનો સંકોચ, હૃદયનો ઉદ્વેગ, નાસિકા ને મુખનો વિષમ દેખાવ, થુંકવું, વારંવાર હોઠને મરડવા તેથી અને દુર્ગંધ, વમન, વ્રણ, ક્રીડાઓનું દર્શન અને શ્રવણ વિગેરે ખીબત્સ દેખાવોથી સર્વ સામાજિક લોકો મનમાં અત્યંત દુઃખી થતા હતા. કોઈવાર લોચનના વિસ્તારથી, નિર્નિમેષ ભેવાથી, યેદ, અશ્રુ અને પુલકાવળીના દર્શનથી, સાધુવાદથી, દિવ્ય આલોકથી, ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિથી અને ઇંદ્રભાળના દેખાવથી સહસા સભાસદોને વિસ્મય પમાડતા હતા. કોઈવાર મૂળોત્તર ગુણોથી, ધ્યાનથી, અધ્યાત્મ ગ્રંથના ચિંતનથી, સદ્ગુણની ઉપાસનાથી, દેવપૂજાદિકથી અને વૈરાગ્ય, સંસારભય અને તત્ત્વજ્ઞાનાદિકના દેખાવોથી વિષયસ્વાદમાં લુપ્થ પુરુષોને પણ શાંતિ પમાડી દેતા હતા. એવી રીતે સર્વ નટો જે જે રસનો અભિનય કરતા, તે તે રસમાં સર્વ સભાજનો તન્મય થઈ જતા હતા. પ્રથમ કહી બતાવેલા સર્વ અભિનયો યથાર્થપણે કરી બતાવવાથી જાણે તે સર્વ પોતાની સમક્ષ ખરૂં બનેજ છે તેમ સભાજનો સમજતા હતા.

ચતુર જનોમાં અગ્રણી મહારાજ દમિતારિ આ નાટકનો વિધિ જોઈ આ જે ચેટી સંસારમાં રત્નરૂપ છે એમ માનવા લાગ્યો. પછી કપટથી નટી થયેલા તે બંને વીરોને રાજાએ પોતાની કનકશ્રી નામે પુત્રી નાટકશિક્ષાને માટે અર્પણ કરી. એ રમણીય રાજકન્યાનું પૂર્ણચંદ્ર જેવું મુખ હતું, ત્રાસ પામેલી હરિણીના જેવાં લોચન હતાં. પકવ ખિંબફલ જેવા અધર હતા, શંખના જેવી ગ્રીવા હતી, કમળના જેવી જૂબઓ હતી, મુવર્ણ કુંભની ઉપમાને પામેલાં સ્તનો હતાં, વજ્રના મધ્યભાગ જેવું કૃશ ઉદર હતું, વાચિકા જેવી

ગંભીર નાભિ હતી, નદીતટ જેવો કટિપ્રદેશ હતો, કરભના જેવા ઉર હતા, મૃગી જેવી જંઘાઓ હતી, કમળ જેવા હાથપગ હતા, સર્વ અંગ લાવણ્યજળમાં મગ્ન થયા હતા, કંઠમાં મધુર આલાપ શોભતો હતો અને તે શિરીષ પુષ્પના જેવી કોમળ હતી. આવી યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયેલી મનોહર બાળાને જોઈ તે કપટથી ચેટી થયેલા વીરોએ તેને વારંવાર મધુર આલાપે બોલાવીને સર્વ પ્રકારના અભિનય સહિત સર્વ નાટકનો વિધિ નિબહાંબુસંધિ સુધી શીખડાવી દીધો. તે કપટચેટીઓ નાટકના મધ્યમાં મહાભુજ અનંતવીર્યના ઉત્કૃષ્ટ રૂપ, શૌર્યાદિ ગુણોત્તુ ગાન કરતી હતી. એક સમયે કનકશ્રીએ પૂછ્યું—‘અરે સુવતીઓ! ક્ષણે ક્ષણે જેના ગુણ તમે ગાયા કરો છો તે પુરુષોત્તમ અનંતવીર્ય કોણ છે?’ માયાચેટી થયેલો અપરાજિત હાસ્ય કરી બોલ્યો—‘હે શુભાનને! આ વિજયમાં શુભા નામે એક મોટી નગરી છે. તેમાં ગુણનો સાગર અને પ્રતાપે સૂર્યરૂપ સિતમિતસાગર નામે રાજા છે. તે મહાત્માને વિનયની ભૂમિરૂપ અને શત્રુઓથી અપરાજિત અપરાજિત નામે જ્યેષ્ઠ પુત્ર છે અને નિર્મળ ગુણોથી અકનિષ્ઠ એવો અનંતવીર્ય નામે કનિષ્ઠ પુત્ર છે. એ અનંતવીર્ય રૂપથી કામદેવને ભૂતનાર, શત્રુઓની ગર્વશ્રંથીને તોડનાર, દાતાર, દ્રઢ પ્રતિજ્ઞાવાન અને શરણાગતવત્સલ છે. તેની ભુજા શેષનાગ જેવી લંબાયમાન છે. ભુજાંતર (હૃદય) શિલા જેવું વિશાળ છે, તે લક્ષ્મીને વાસાગાર અને પૃથ્વીને આધારભૂત છે. આશ્રિતોરૂપ કમળોનો સૂર્ય અને દાક્ષિણ્યતાનો ક્ષીરસાગર છે. અમે અદ્યપ્યુદ્ધિવાળા તે મહાત્માના કેટલા વખાણ કરીએ? સુર, અસુર અને મનુષ્યોમાં તેના જેવો બીજો કોઈ પુરુષ નથી,’ તે સાંભળી કનકશ્રી જાણે તે પોતાની આગળજ રહેલો હોય તેમ તેને જોવાને પવનથી હણાયેલી સરસીની જેમ ઉત્કંઠાવાળી થઈ ગઈ. રોમાંચના મિષથી જાણે સાક્ષાત્ કામદેવના બાણથી લેદાયેલી હોય અને નિરપદ પુતળી હોય તેમ સ્તબ્ધ થઈ ચિત્તમાં વિચાર કરવા લાગી કે ‘જેના સદ્ગુણી અનંતવીર્ય ધણી છે તે દેશને, તે નગરીને, તે પ્રજાને અને તે સ્ત્રીજનને ધન્ય છે. દૂર રહેલો ચન્દ્ર પણ પોયણીને આનંદ આપે છે અને આકાશમાં રહેલો મેઘ મયૂરીને નચાવે છે. તેમને તો દૈવની અનુકુળતાથી તે ઘટિત રીતે થાય છે, પણ મારે ને અનંતવીર્યને તો કેવું દૈવ હશે? તેનો મારી સાથે પતિલાવ થવો તો દૂર રહ્યો, પણ તેને હું દેખી પણ કેમ શકું? વળી આવા મનોરથની સિદ્ધિ કરી આપનાર મિત્ર પણ આ જગતમાં હુલ્લભ છે.’

આ પ્રમાણે ચિંતા કરતી કનકશ્રીને જોઈ ઇગિતાકારથી તેનો મનોગતલાવ જાણનારો અપરાજિત બોલ્યો—‘અરે મુગ્ધા! અપરાજિતના અનુજબંધુ અનંતવીર્યના ગુણ મારા મુખથી સાંભળી તમે શલ્ય પીડિત હો તેમ શા માટે ખેદ પામો છો? તમારી શું તેને જોવાની ઇચ્છા છે? હિમપીડિત પક્ષિનીની જેઠે જ્વાન થયેલી કનકશ્રી દીન કરતાં પણ દીન થઈ સ્વરલેદથી ભાંગેતુટે અક્ષરે બોલી—‘જ્ઞેન ચેટી! અનંતવીર્યને જોવાની જે મારી ઇચ્છા તે કરવડે ચન્દ્રને અહણ કરવાની ઇચ્છા જેવી છે, પગવડે આકાશમાં ચાલવાની ઇચ્છા જેવી છે અને એ ભુજાવડે સમુદ્ર તરવાની ઇચ્છા જેવી છે. એ સુંદર શુભાનગરીના અધિપતિ હું મન્દભાગ્યાને દષ્ટિગોચર

૨૩૬] કનકશ્રીએ અનંતવીર્યને પાણ્ણુગ્રહણ કરવા કરેલ માગણી. [પર્વ ૫ સુ]

શી રીતે થાય ? મારે તેવો મનોરથ કરવો તે પણ કષ્ટરૂપ છે.” જ્યેષ્ઠા માયાનટીએ કહ્યું— ‘ભદ્રે ! જો તેને જોવાની તમારી ઈચ્છા હોય તો ખેદ કરો નહીં. હું હમણાજ તેમને બતાવીશ. મુખ્યા ! મારી વિદ્યાશક્તિથી વનમાં જેમ વ્રસંત અને મલયાનિલ આવે તેમ તે અનંતવીર્ય અને અપરાજિતને હું અહીં લાવીશ.’ કનકશ્રી હર્ષથી જોલી— ‘પ્રિય જ્ઞેન ! તમારામાં સર્વ વાત સંભવે છે. કારણકે તે ગુણસમુદ્ર બન્ને વીરરત્નના તમે પાર્શ્વવર્તી છો. તમારા આવા ભાષણથી મારું દૈવ અનુકૂળ છે એમ હું માનું છું. જરૂર કોઈ મારી કુળદેવતા તમારા મુખમાં ઉતર્યા છે. હે કલાવતી ! તમે હમણાજ તમારી વાણી સફળ કરો. તેવા નરરત્નોનો પરિવાર પણ મિથ્યાભાષણ કરતો નથી.” જાણે દેવ સંતુષ્ટ થયા હોય તેમ રૂપથી કામદેવ જેવા અનંતવીર્ય અને અપરાજિત આ પ્રમાણે વાર્તાલાપ થતો હતો તેવામાં પોતપોતાનું સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યું. પછી અપરાજિત જોલ્યો— ‘ભદ્રે ! જેના ગુણો હું કહેતો હતો તે મારો બ્રાતા આ અનંતવીર્ય છે. જુઓ, તે ખરોખર છે કે નહીં ? મેં તેનો રૂપવૈભવ થોડો વર્ણવ્યો હતો, કારણ કે તે વાણીથી અગોચર હતો, હવે તેને નેત્રગોચર કરો, તેને જોતાંજ દમિતારિ રાબની કન્યામાં એકીસાથે જુસ્સો, વિસ્મય, લજ્જા. પ્રમોદ, મદ અને ચપળતા પ્રગટ થયાં, અને અપરાજિતને શ્વસુર તુલ્ય માની તે બાળા ઉત્તરીય વસ્ત્રથી ઘુંઘટો વાળી મર્યાદા કરી ઉભી રહી. તત્કાળ કામદેવરૂપ મેઘના મહોદયથી અનંતવીર્ય પણ પુષ્પિત કદંબની જેમ રોમાંચિત થઈ ગયો. મૃગેક્ષણા કનકશ્રી સહજવારમાંજ માન અને લજ્જા છોડી પોતેજ ફૂતીપણું સ્વીકારી આ પ્રમાણે જોલી— ‘આ વૈતાઢ્ય પર્વત ક્યાં ! શુભાનગરી ક્યાં ! નારદ પાસેથી પિતાએ સાંભળેલું ચેટીનાટક ક્યાં ! તમારી પાસેથી ચેટી માટે પિતાશ્રીનું માગવું ક્યાં ! ચેટીરૂપે તમારા બન્નેનું અહીં આવવું ક્યાં ! નાટકશિક્ષા માટે તમને મારું સોંપવું ક્યાં ! આર્યપુત્રે કરેલું તમારું ગુણકીર્તન ક્યાં ? અને છેવટ તમેએ પ્રત્યક્ષ કરેલું આત્મસ્વરૂપ ક્યાં ? આ સર્વ અસંભવિત છતાં પણ મારાં ભાગ્યથીજ સંભવિત થયેલું છે. જેવી રીતે તમે મારા નાટ્યાચાર્ય થયા હતા, તેવી રીતેજ હવે મારા પતિ થયા છો. તેથી જો સંપ્રતિ કામદેવથી મને બચાવશો નહીં, તો તમને મારી હત્યા લાગશે. પ્રથમ શ્રવણમાત્રથી તમે મારું હૃદય ગ્રહણ કરેલું હતું, હવે મારા પાણિનું ગ્રહણ કરો, પ્રસન્ન થાઓ અને મારીપર અનુગ્રહ કરો. આ વૈતાઢ્ય પર્વતની ઠક્ષિણુ અને ઉત્તર શ્રેણીમાં વસતા યુવાન વિદ્યાધરોમાં તમારા જેવા વરને અભાવ છે. મારા સારા ભાગ્યે જીવલોકના ચંદ્રભૂત અને જીવનૌષધ તમે પ્રાપ્ત થયા છો.” અનંતવીર્યે હર્ષથી કહ્યું— ‘હે સુભુ ! હે સુભગે ! જો તમારી એવી ઈચ્છા હોય તો ચાલો, ઉઠો, આપણે શુભાનગરીએ જઈએ.’ કનકશ્રી જોલી— ‘હવે આ મારા પ્રાણ ઉપર તમારુંજ રાજ્ય છે; પણ વિદ્યાના સામર્થ્યથી દુર્મદ થયેલો મારો પિતા ઘણો દુષ્ટ છે, તેથી તે મોટો અનર્થ કરે અને તે અનર્થનું સ્થાન હું થાઉં તેનો મને ભય છે; જો કે તમે બળવાન છો પણ એકાકી અને અસ્પૃશ્ય રહિત છો.’ અનંતવીર્યે હાસ્ય કરીને કહ્યું— ‘કાતરે ! ભય પામશો નહીં. સર્વ રીતે બળવાન એવો પણ તમારો પિતા મારી

૧ હે બીકણુ આ !

સાથે યુદ્ધ કરવામાં શા હિસાબમાં છે? હે પ્રિયા! કહી કોઈ બીજા પછવાડે યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છાએ આપશે, તો અમે તેને મૃત્યુ પમાડી દઈશું, તેથી નિઃશંક થઈને ચાલ્યા આવો.'

આ પ્રમાણે અનંતવીર્યે કહ્યું, એટલે તે બાળા તે ભુજવીર્યશાળી વીરની સાથે સાક્ષાત્ સ્વયંવરા લક્ષ્મી હોય તેવી રીતે ચાલી નીકળી. તે વખતે જાણે ધ્વજસહિત પ્રસાદ હોય તેમ અનંતવીર્યે ઉંચા હાથ કરી મેઘના જેવી ગંભીર વાણીથી બોલ્યો—“ હે સર્વે પુરાધક્ષા! સેનાપતિઓ! મંત્રીઓ! કુમારો! સામંતો! સુભટો! અને જે કોઈ બીજા દમિતારિના પક્ષ કરનારા હોય તેઓ સર્વે! તમે સાવધાન થઈને માફ વચન સાંભળો. આ હું અપરાજિતવડે શોભતો અનંતવીર્ય દમિતારિ રાજાની પુત્રી મારે ઘેર લઈ જઈ છું. તે ચોરી કરીને લઈ ગયો એવો પાછળ અપવાદ આપશે નહિ; માટે ઉપેક્ષા ન કરો અને જો ઇચ્છા હોય તો શસ્ત્રધારી થઈ મારી સામે આવી મારી શક્તિ જુઓ.’ આ પ્રમાણે ઉદ્ઘોષણ કરી અનંતવીર્યે કનકશ્રી અને અપરાજિતને સાથે લઈ વૈક્રિય વિમાનવડે આકાશમાં ચાલ્યો. અનંતવીર્યના આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળી દમિતારિએ ‘આ પૃથ્વીપર મરવાની ઇચ્છાવાળો આ તપસ્વી કોણ છે?’ એમ કહીને સુભટોને આજ્ઞા કરી કે ‘બ્રાતા સહિત તે દુષ્ટને મારીને અથવા પકડીને કનકશ્રી પુત્રીને લઈ આવો અને તે દુષ્ટને તેના દુર્નયતું ફળ આપો.’

દમિતારિની આજ્ઞા થતાંજ સર્વ સુભટો મનોવૃત્તિમાં જુસ્સો લાવી, ઉંચા દાંત કરીને ધસી આવતા હાથીઓની પેઠે ઉંચા હથિયાર કરી અનંતવીર્યની પછવાડે દોડયા. તે સમયે વીર્યભૂષિત અપરાજિત અને અનંતવીર્યને હજી, શાર્દૂળ ધનુષ્ય વિગેરે દિવ્ય રત્નો સ્વતઃ પ્રાપ્ત થયાં. તેવામાં તો અનેક શત્રુઓનો દમન કરનાર દમિતારિના સુભટો એક સાથે મેઘની જેમ શસ્ત્રધારા વર્ષાવવા લાગ્યા. ક્ષણવારમાં તે બંને પુરૂષવ્યાધોએ કોધવડે આજાસ વગર યુદ્ધ કરવા માંડ્યું, જેથી હરિણીની પેઠે તે સર્વ સુભટો તત્કાળ ત્રાસ પામીને પલાયન કરી ગયા. તેમને પલાયન થતાં જોઈ કોષ કરતો દમિતારિ શસ્ત્રોવડે અધિક વૃક્ષવાળા વનની જેવું આકાશ કરતો યુદ્ધ કરવા ચાલ્યો. તે સમયે ‘અરે યુદ્ધ કર, ઉભો રહે, ઉભો રહે, આયુધ છોડી દે, છોડી દે, મરી જઈશ, મરી જઈશ. અમારા સ્વામીની કન્યાને છોડી દે, અમે તારા પ્રાણ બચાવશું’ આવા વિકટ આટોપવડે ભયંકર અને કાનમાં કટુ લાગે તેવા સુભટોના આલાપ સાંભળી કનકશ્રી મોહવિહ્વલ થઈને ‘હે આર્યપુત્ર! હે આર્યપુત્ર! હે આર્યપુત્ર!’ એમ કહેવા લાગી. તેને અનંતવીર્યે કહ્યું—‘હે મુગ્ધા! દેડકાના અવાજની જેમ આકાશમાં થતા તે માનવધ્વનિથી તું વ્યર્થ શા માટે બીહે છે? ઇંદ્રથી મૈનકાની જેમ મારાથી ત્રાસ પામતા અને હણાતા આ સૈન્ય સહિત દમિતારિને હમણાજ જોઈ લે.’ આ પ્રમાણે કનકશ્રીને આશ્વાસન આપી અનંતવીર્યે વાસુદેવ અપરાજિત બળદેવની સાથે તિરસ્કાર કરેલા સિંહની જેમ યુદ્ધ કરવા પાછો ફર્યો. તે વખતે વૈરીઓને કુટનારા દમિતારિના કોટિંગમે સુભટોએ દીવાને પતંગીઓ ઘેરી લે તેમ વાસુદેવને ઘેરી લીધા, એટલે સ્થિરતામાં મેડુ સમાન અનંતવીર્યે કોષ કરીને વિદ્યાશક્તિથી પોતાની સેના તેની સેનાથી દ્વિગુણી ઉત્પન્ન કરી. દમિતારિના સુભટો ધાતુ સહિત પર્વતોની જેમ

રૂધિરપંક્તિથી આર્દ્ર શરીરવાળા થયા છતાં પણ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તે વખતે “જેતું આ ધર રણભૂમિમાં નાચે છે તે મારો પતિ થાઓ, જે આ આલમાં પરોવાઈને ચાલે છે તે વીરને પતિ કરવા હું ઉત્સુક છું, જે આ હણનારનું વહુન કરે છે તેની સાથે હું ક્યારે રમીશ ? જે આ મુખમાં પ્રવેશ કરતા લાલાને દાંતવડે ધરી રાખે છે તે મારો પતિ થાઓ, જે આ હાથીના કુંભસ્થળ ઉપર ચડી બંધ છે તે મારા સ્વામી છે. જે આ અસ્ત્ર ભગ્ન થતાં ક્રૂત મસ્તક પર રહેલા ટોપવડે યુદ્ધ કરે છે તેની હું દાસી છું, જે આ હાથીને દાંત ઉપાડીને શસ્ત્રધારી થયેલ છે તે મારા પ્રિય છે.” આ પ્રમાણે આકાશમાં રહેલી દેવાંગનાઓના મુખમાંથી અનુરાગ વચનો નીકળતાં હતાં. દમિતારિ રાજાની વિદ્યાશક્તિવડે અતિ દુર્મંદ થયેલા સૈનિકો રણભૂમિમાં ભદ્રહસ્તીની જેમ જરા પણ ભગ્ન થયા નહીં એટલે યુદ્ધનાટકના અભિનય કરવામાં નટરૂપ વાસુદેવે નાદથી ભૂમિ અને આકાશના અંતરાળને પૂરે તેવા પંચબળ્ય શંખનો શંખનાદ કર્યો. જગદ્વિજયી વિભ્રુએ કરેલા શંખનાદના વ્યાપવાથી સર્વ શત્રુઓ જાણે અપસ્માર રોગી હોય તેમ મુખે ક્રીણુ કાઢતા ભૂમિપર પડી ગયા, તેથી દમિતારિ રાજા પોતે રથપર બેસી અનંતવીર્યની સાથે દિવ્ય શસ્ત્રઅસ્ત્રથી યુદ્ધ કરવા લાગ્યાં. છેવટે કનકશ્રીના પિતાએ વાસુદેવને દુર્જય જાણી વિધુરપણામાં પ્રિયમિત્રની જેવા ચક્રનું સ્મરણ કર્યું. તત્કાળ સેંકડો જ્વાળાથી આકુળ એ ચક્ર સમુદ્રમાં વડવાગ્નિની જેમ દમિતારિ રાજાના કરમાં આવીને સ્થિત થયું. તેને આવેલું જોઈ દમિતારિ બોલ્યો—‘અરે દુર્મંતિ ! હવે અહીં ઉભો રહેવાથી મૃત્યુ પામીશ, માટે હજી પણ મારી પુત્રીને છોડી દઈને ચાલ્યો જા.’ અનંતવીર્યે કહ્યું—‘તારી કન્યાની સાથે તારા ચક્રને અને તારા પ્રાણને લઈને હું જઈશ; તે સિવાય જવાનો નથી.’ આ પ્રમાણે કહેવાથી અગ્નિ જેવાં રાતાં લોચનવડે પ્રભવજિત થતા દમિતારિએ ચક્ર ભમાડીને અપરાજિતના બંધુ અનંતવીર્ય ઉપર તે ચક્ર મૂક્યું. હૃદયપર તુંબાગ્રની પેઠે તે ચક્રને પ્રહાર લાગવાથી તે ક્ષણવાર મૂર્છિત થયા. પરંતુ અપરાજિત પવન નાખે છે તેવામાં તો તે યાછા ઉભા થયા અને તે પાશ્વસ્થ ચક્રને પકડી લીધું. સો આરાવાળું તે ચક્ર તેમના હાથમાં આવવાથી હજાર આરાવાળું થઈ ગયું. પછી અર્ધચક્રીએ હાસ્ય કરી પ્રતિવાસુદેવને કહ્યું ‘તું કનકશ્રીનો પિતા છે એમ ધારીને હું છોડી મૂકું છું, માટે ચાલ્યો જા.’ દમિતારિ બોલ્યો—‘અરે દુર્મંતિ ! લેણુદારના પૈસાથી જેમ કરજદાર ધનવાન થાય, તેમ તું મારા અસ્ત્રથી અસ્ત્રવાળો થયો છે, માટે તે ચક્રને છોડી દે, તેમજ તારો પુરૂષાર્થ પણ છોડી દે, અથવા મારા વીર્ય રૂપ વારિધિમાં તું ઢેકારૂપ થઈ જા.’ આ પ્રમાણેનાં તેનાં વચનોથી ક્રોધ પામેલા અનંતવીર્યે યમરાજ જેવા થઈ તે ચક્રને છોડ્યું, તેથી તે ચક્રે તત્કાળ કમળની જેમ દમિતારિનું મસ્તક છેદી નાંખ્યું. તેનું વીર્ય જોઈ હર્ષ પામેલા દેવતાઓએ આકાશમાંથી પંચવહુના પુંપોની વૃષ્ટિ કરી. પછી તેઓ કહેવા લાગ્યા કે “હે વિદ્યાધરોના રાજાઓ ! સર્વે તત્પર થઈ સાંભળો. આ અનંતવીર્ય વિભ્રુ છે અને આ અપરાજિત બળભદ્ર છે; માટે તેમના ચરણની ઉપાસના કરો અને રણાંગણમાંથી નિવૃત્ત થાઓ. સૂર્ય અને ચંદ્રની જેમ જેનો ઉદય હોય તે વંદનીય છે.”

આવાં દેવતાનાં વચન સાંભળી સર્વ વિદ્યાધરેના રાજાએ મુગટ નમાવીને તે શરણ કરવા યોગ્ય બળદેવ અને વાસુદેવને શરણે ગયા. પછી વિદ્યાધરેના રાજાએ, પોતાના ભ્રેષ્ઠ બંધુ અપરાજિત અને ત્રિયા કનકશ્રીને સાથે દર્ધ અનંતવીર્ય વાસુદેવ વિમાનમાં બેસી શુભાપુરી તરફ ચાલ્યા. કનકગિરિ (મેરૂ) ની પાસે નીકળતાં વાસુદેવને વિદ્યાધરેએ કહ્યું કે—“અહીં રહેલા શ્રી અર્હંત ભગવંતની આશાતના કરો નહીં. આ કનકગિરિ ઉપર અનેક જિનચેત્યો છે, તેમને યથાયોગ્ય વંદના કરીને પછી આપ પૂજ્યપાદ અહીંથી આગળ ચાલો.” તે સાંભળી વાસુદેવે પરિવાર સાથે વિમાનપરથી ઉતરી. નેત્રને શીતળતા આપનારા તે ચેત્યોની યથાવિધિ વંદના કરી, પછી કૌતુકથી તે ગિરિવરની શોભા બોતા હતા. ત્યાં એક બાબુના પ્રદેશમાં વર્ષોપવાસની પ્રતિમાએ રહેલા કીર્તિધર નામના મુનિને દીડા. તેજ વખતે તેમના ધાતીકર્મનો નાશ થવાથી તેમને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતાં દેવતાઓએ તેના મહિમા આરંભ્યો. તે બેઈ અનંતવીર્ય વાસુદેવ ઘણા ખુશી થયા. પછી તે કેવળીભગવંતને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દર્ધ નમસ્કાર કરીને પરિવાર સહિત અંજળી બેડી આગળ બેઠો અને તેમની દેશના સાંભળવા માંડી. દેશના પૂર્ણ થયા પછી કનકશ્રીએ નમસ્કાર કરી પૂછ્યું—‘ભગવન! મારે પિતાનો વધ અને આવો બંધુવર્ગનો વિરહ કેમ થયો હશે?’ મુનિવર બોલ્યા—“ધાતકીખંડ નામના દ્વીપમાં પૂર્વ ભરતને વિષે શંખપુર નામે એક સમૃદ્ધિવાન ગામ છે, તેમાં પારકા કામ કરવાવડે આજીવિકા ચલાવવાથી જીવિતને ધરનારી દારિદ્રહુઃખથી પીડિત શ્રીદત્તા નામે એક ગરીબ સ્ત્રી હતી. તે આખો દિવસ ખાંડવું, દળવું, પાણી ભરવું, ઘર વાળવું, ઘર લીંપવું વિગેરે પારકાં કામ કરતી હતી. એ પ્રમાણે બધા દિવસ વીતે ત્યારે ધૂવડની સ્ત્રીને આલોકનની જેમ તેને માંડમાંડ ભોજન મળતું હતું, અહા! કેવી તેની મંદભાગ્યતા!

એક વખતે તે ફરતી ફરતી શોભાથી દેવગિરિ—મેરૂ જેવા શ્રીપર્વત નામના ગિરિ ઉપર આવી ચડી. ત્યાં નિર્મળ શિલાપર બેઠેલા, ત્રિવિધ ગુપ્તિથી પવિત્ર, ભૂતની જેવા દુઃસહ પરીષદોથી અપરાજિત, અખંડ પંચવિધ સમિતિવાળા, તપની અમિત શોભાને ધરનારા, નિઃસંગ, નિર્મળ, શાંત, કાંચન અને પચ્ચરપર સમદૃષ્ટિવાળા, શુકલ ધ્યાનમાં વર્તનાર અને ગિરિશિખરની પેઠે સ્થિર સ્વત્યયશા નામે એક મહામુનિ તેના બોવામાં આવ્યા, કલ્પવૃક્ષ જેવા તેમના દર્શન કરી શ્રીદત્તાએ પ્રીતિથી પ્રજ્ઞામ કર્યા, એટલે તેમણે કલ્યાણરૂપ વૃક્ષના દોહદરૂપ ‘ધર્મલાભ’ એવી આશિષ આપી. શ્રીદત્તા બોલી—“હે મુનિ! મારી આવી દુઃસ્થિતિના અનુમાનથી હું ધાડું છું કે મેં પૂર્વજન્મમાં જરાપણ ધર્મ કર્યો નથી. નિત્ય દુષ્કર્મથી દગ્ધ થયેલી એવી મને, શ્રીભમાં તપેલી ગિરિભૂમિને મેઘવૃષ્ટિની જેમ તમારી ધર્મલાભ રૂપ આશિષ શીતળ કરે છે. જો કે હું મંદભાગ્યા તમારા ઉપદેશને યોગ્ય નથી, તથાપિ તમારું વચન અમોઘ છે એમ હું બાણું છું, તેથી મને કાંઈ પણ કલ્યાણને માટે ઉપદેશ કરો, હે ભગવન! હું ભવાંતરે આવી સ્થિતિવાળી ન થાઉં તેમ કરો, હે ત્રાતા! તમારા જેવા રક્ષક હોય તો શું શું વાંચિત ન મળે?” આવાં તેનાં વચન સાંભળી તેની યોગ્યતાનો વિચાર

કરીને મુનિએ તે દુઃખી અખળાને ધર્મ ચક્રવાલ નામનો તપ બતાવી કહ્યું કે—“હે દુઃખી સ્ત્રી! દેવગુરૂના આરાધનમાં લીન થઈને તારે જે અને ત્રણ રાત્રિના કમથી સાડત્રીશ ઉપવાસ કરવા. આ તપના પ્રભાવથી કાગડીને બચ્ચાંની જેમ ફરીવાર તને આવે. ભવ પ્રાપ્ત થશે નહીં.” મુનિમહારાજનાં વચનને માન્ય કરીને શ્રીદત્તા પોતાને ગામ ગઈ અને ત્યાં જઈને ધર્મચક્રવાળ તપનો આરંભ કર્યો. તે તપના પ્રભાવથી તેણે પારણ્યામાં પૂર્વે સ્વપ્નમાં પણ કદિ નહીં જોયેલું અને સારી ઠશાડ્ય નાટકની પ્રસ્તાવના રૂપ સ્વાદિષ્ટ લોજન પ્રાપ્ત કર્યું. ત્યારથી ધનાઢય લોકના ઘરમાં સારું કામ કરવાનું મળતાં તેને દ્વિગુણ અને ત્રિગુણ મૂલ્ય અને ઉત્તમ વસ્ત્રો પ્રાપ્ત થવા માંડ્યાં; જેથી થોડા સમયમાં શ્રીદત્તા કાંઈક સકિંચના ધર્મ, એટલે દેવગુરૂની પૂજા યથાશક્તિ વિશેષ કરવા લાગી. એક દિવસે તેના ઘરની ભીંતને એક છાંયું પ્રદેશ પવન વિગેરેના વેગથી પડી ગયો. તેમાંથી સુવર્ણાદિક ધન નીકળી આવ્યું. તે ધનથી તેણે તપની સમાપ્તિમાં ચૈત્યપૂજા અને સાધુસાધ્વીને પ્રતિલાલિત કરવા પૂર્વક મોટું ઉદ્યાપન (ઉજમણું) કર્યું. તપસ્યાને છેલ્લે દિવસે તેણીએ કોઈ સાધુના યોગને માટે દિશાઓમાં જોવા માંડ્યું, ત્યાં માસક્ષપણના પારણ્યાને માટે ફરતા સુવ્રતમુનિ તેના જોવામાં આવ્યા. પોતાના આત્માને ધન્ય માનતી શ્રીદત્તાએ પ્રાસુક અન્નાદિકવડે તેમને પ્રતિલાલિત કર્યા; અને પછી નમસ્કાર કરીને આર્હત ધર્મ વિષે પૃચ્છા કરી. મુનિએ કહ્યું—“હે શુભા! બિજ્ઞાને માટે ગયેલા મુનિ કોઈ ઠેકાણે પંજુ ધર્મદેશના કરે એવો અમારો આચાર નથી. તેથી હે ભદ્રે! જો તારે ધર્મ સાંભળવાની ઈચ્છા હોય તો મારા ઉપાશ્રયમાં ગયા પછી યોગ્ય સમયે ત્યાં આવજે.” આ પ્રમાણે કહીને મુનિ પોતાને સ્થાનકે ગયા. લાવેલા આહારવડે માસક્ષપણું પારણું કરી તે મુનિવર્ય સ્વાધ્યાય કરતા હતા, ત્યાં નગરીના લોકો અને શ્રીદત્તા વંદના કરવાને આવ્યા. વાંદીને સર્વે યોગ્ય સ્થાને બેઠા, એટલે મુનિએ પ્રસન્ન વાણીથી આ પ્રમાણે ધર્મદેશના આપી.

“આ સંસારમાં ચૌરાશી લાખ યોનિમાં ભટકતો ભવી પ્રાણી દૈવયોગે અંધ જેમ “ઈચ્છિત સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે, તેમ માનુષ્ય જન્મને પ્રાપ્ત કરે છે તેમાં સર્વ જ્યોતિષમાં “ચંદ્રની જેમ સર્વ ધર્મમાં પ્રધાન શ્રીસર્વજ્ઞકથિત ધર્મ પ્રાપ્ત થવો ઘણો દુર્લભ છે; તેથી તે “ધર્મમાં સમકિતપૂર્વક યત્ન કરવો કે જેથી સંસારી છવ લીલામાત્રમાં આ સંસારવારિધિને “તરી બધ.” આ પ્રમાણેની દેશના સાંભળી શ્રીદત્તાએ સુવ્રતમુનિને નમસ્કાર કરી સમકિત-પૂર્વક સર્વજ્ઞાક્રતા ધર્મને સ્વીકાર્યો. પછી સુવ્રતમુનિને વંદના કરી સર્વ પુરલોક અને શ્રીદત્તા હર્ષ પામતા પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

કેટલાક કાળ સુધી આર્હત ધર્મને સારી રીતે પાળતી શ્રીદત્તાને કોઈ કર્મના પરિણામથી મનમાં આવે સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે ‘અગર જો કે આ શ્રી જિનધર્મનું કૃણ મોટું કહેવાય

છે, પણ મને તેવું ક્ષણ મળશે કે નહીં ? તે મારા જાણવામાં આવતું નથી.' મુન્નતમુનિ જેવા સદ્ગુણનો ઉપદેશ છતાં શ્રીદત્તાએ આવા સંકલ્પવિકલ્પ કર્યા, તેથી ખરેખર ભવિતવ્યતા અતિ દુર્વાર છે. એક વખતે તે સત્યયશા મુનિરાજને વાંદવા જતી હતી, ત્યાં તેણે આકાશમાર્ગે વિમાનમાં બેસીને જતા બે વિદ્યાધરોને જોયા. શ્રીદત્તા તેના રૂપથી મોહ પામીને ઘેર આવી પછી પૂર્વે કરેલી વિચિકિત્સાની^૧ આલોચના કર્યા વિના મૃત્યુ પામી.

આ જંબૂદ્વીપમાં પ્રાગ્વિદેહના આબૂષણ રૂપ રમણીય નામના વિજયમાં વૈતાલ્ય નામે પર્વત છે. તેમાં ઇંદ્રનગરીતું સહોદર હોય તેવું સર્વ કલ્યાણના મંદિરરૂપ શિવમંદિર નામે નગર છે. તેમાં મોટી સમૃદ્ધિવાળા વિદ્યાધરોના રાજ્યોને પૂજવા યોગ્ય કનકેપૂજ્ય નામે રાજા છે. તેની વાયુવેગા નામે પત્નીથી હું કીર્તિધર નામે પુત્ર થયો. મારે અનિલવેગા નામે એક અંતઃપુરપ્રધાન પત્ની હતી. એક વખતે સુખશય્યામાં સુતેલી તે સ્ત્રીએ રાત્રીએ કૈલાસ જેવો પ્રવેત હાથી, મેઘની જેમ ગર્જના કરતો વૃષભ અને નિધિકુંભ જેવો કુંભ આ પ્રમાણે અનુક્રમે ત્રણ સ્વપ્ન જોયાં. તત્કાળ પ્રાતઃકાળે પત્નીની જેમ જાગત થયેલી અનિલવેગાએ પ્રકુલ્લિત વદને તે સ્વપ્ને મારી આગળ નિવેદન કર્યાં. તે સાંભળી મેં કહ્યું કે- 'ત્રિખંડવિજયને સ્વામી અર્ધચક્રવર્તી તારે પુત્ર થશે.' સમય આવતાં બાણુની ભૂમિ જેમ રતનને જન્મ આપે તેમ અનિલવેગાએ સર્વ લક્ષણસંપૂર્ણ દેવ જેવા કુમારને જન્મ આપ્યો. જ્યારે કુમાર ગર્ભમાં હતો, ત્યારે મેં શત્રુઓને દમન કર્યાં હતા, તેથી મેં તેવું દમિતારિ એવું નામ પાડ્યું. અનુક્રમે કુમાર મોટો થયો, સર્વ કળા ગ્રહણ કરી અને રૂપપાવન યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયો. એક સમયે એ વિજયમાં વિજયીપણે વિહાર કરતા, શાંતિના કરનાર મહાત્મા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન અમાશ નગરની બહાર સમવસર્યા. તેમની પાસે જઈ વાંદીને મેં ધર્મદેશના સાંભળી. તેથી તત્કાળ વૈરાગ્ય પામી કુમાર દમિતારિને રાજ્ય ઉપર બેસાડ્યો, અને મેં શાંતિનાથ ભગવાનની પાસે શિક્ષા લીધી. તે વખતે ચારિત્રને ઉચિત એવી ગ્રહણા અને આસેવનારૂપ બંને પ્રકારની શિક્ષા મેં અંગીકાર કરી. અનુક્રમે આ પર્વત ઉપર મેં વાર્ષિકી પ્રતિમા અંગીકાર કરી, તેથી મારા ઘાતીકર્મોના ક્ષય થતાં મને હમણાંજ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ચક્ર ઉત્પન્ન થતાં તેવડે ત્રણ ખંડનો વિજય કરી દમિતારિ રાજ્ય મહા ભગવાન પ્રતિવાસુદેવ થયો. દમિતારિની મહિરા નામની પ્રિયાની કુક્ષિથી શ્રીદત્તાને જીવ તું કનકેસ્ત્રી નામે પુત્રી થઈ. પૂર્વ ભવે શ્રી જિનધર્મના ક્ષણ સંબંધી તે વિપરીત સંકલ્પ કર્યો અને તેની આલોચના-પ્રતિક્રમણ કર્યા વગર મૃત્યુ પામી, તેથી આ ભવમાં તને બંધુનો વિરહ અને પિતાનો વધ પ્રાપ્ત થયો; માટે ધર્મસંબંધી કિંચિત્ પણ કલકે અત્યંત દુઃખ આપે છે. જેમ થોડું કે ઘણું ઉગ્ર વિષ ભક્ષણ કરવામાં આવ્યું હોય તે પ્રાણનો નાશ કરે છે. હવે ફરીવાર એ પ્રમાણે કરવું નહીં કે જેથી ફરીવાર તેવું જ ક્ષણ મળે. ભવ્યજીવે પાંચ દોષે^૨ કરી વર્જિત એવું સમકિત ગ્રહણ કરવું."

૧. ધર્મના ક્ષણનો સંદેહ. ૨. શંકા, આકાંક્ષા, વિચિકિત્સા, પ્રજ્ઞાંસા અને સંસ્તવ-આ પાંચ દોષ તજવા

આ પ્રમાણે સાંભળતાંજ કનકશ્રીને વરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો; તેથી તેણે વાસુદેવ અને બલભદ્રને વિજ્ઞાપિત કરી કે “આવા અદ્વય દુષ્કૃતવડે પણ જો આવું દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે તો હવે મારે દુષ્કૃતની ખાણરૂપ કામલોગવડે સચું. જેમ નાનાં છિદ્રવડે પણ જળમાં મોટું વહાણુ ડુબી ભય છે, તેમ આ પ્રાણી થોડા દુષ્કૃતવડે પણ દુઃખમાં ડુબી ભય છે. પૂર્વ ભવમાં દારિદ્રપીડિત એવી મને મહા ઉત્તમ તપ કરતાં કરતાં પણ ફળની શંકા ક્યાંથી થઈ? અહા! કેવી મારી મંદભાગ્યતા! હવે ઐશ્વર્યમાં નિમજ્જ રહેતાં અને ઇચ્છિત લોગ લોગવતાં મને કેટલી બધી વિપરીત કલ્પનાઓ અને બીજા દોષો થવાનો સંભવ છે! માટે પ્રસન્ન થઈને મને સઘ દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા આપો. આવા અનેક પ્રકારના છળ કરનાર ભવરૂપ રાક્ષસથી હું ભય પામી છું.” તે સાંભળી વિસ્મયથી વિકસિત નયને તેઓ મોહ્યા કે ‘સુર્યચરણના પ્રસાદથી તમારું એ કાર્ય નિર્વિઘ્ને થાઓ; પણ હે બુદ્ધિમતી! આપણે અહીંથી સૌભાગ્યશાળી શુભા નગરીમાં જઈએ ત્યાં જઈને અમે તમારો મોટી સમૃદ્ધિએ નિબંધમણોત્સવ કરશું; અને ત્યાં સ્વયંપ્રભ પ્રભુની પાસે સંસારસમુદ્રને તરવામાં વહાણરૂપ મતલું તમે ગ્રહણ કરો.’ ‘તથાસ્તુ’ એમ કહી કનકશ્રીએ તે વાત અંગીકાર કરી. પછી જાને જણુ તેને સાથે લઈ મહર્ષિને વાંદી શુભાનગરીમાં આવ્યા. ત્યાં દમિતારિએ પ્રથમ યુદ્ધ કરવાને મોકલેલા વીરોની સાથે મોટું યુદ્ધ કરતો અનંતવીર્ય પુત્ર જોવામાં આવ્યો. પોતાના બંધુ અનંતવીર્યના પુત્રને જ્ઞાનેની પેઠે અનેક સુભટોથી વીંટાયેલો જોઈ હજને ભમાડતા બલભદ્ર કેપથી ઠોડ્યા. બલભદ્રરૂપ પવનના વેગને નહીં સહન કરતા દમિતારિના સુભટો રૂની પૂણીની જેમ કાંદિશિક્ક થઈને દશે દિશાએ નાસી ગયા. પછી વાસુદેવે સર્વ પરિવાર સાથે તે નગરીમાં પ્રવેશ કર્યો. શુભ દિવસે સર્વ રાજાઓએ મળીને તેમને અર્ધચક્રીપણાનો અભિષેક કર્યો. તે અરસામાં પૃથ્વીપર વિહાર કરતા સ્વયંપ્રભ ભગવાન સ્વેચ્છાએ ત્યાં આવીને સમવસર્યા. નગરના દ્વારપાળોએ આવીને ‘હે સ્વામી! સ્વયંપ્રભપ્રભુના અત્રે પધારવાથી તમે આજ સર્વ પ્રકારે વૃદ્ધિ પામો છો.’ આવું કહીને અનંતવીર્યને વધામણી આપી. તેને સાડાખાર કોટી દ્રવ્ય વધામણીમાં આપી અનંતવીર્ય અશ્રજ બંધુ અને કનકશ્રીને સાથે લઈ પ્રભુને વાંદવા ગયા. ભગવાન સ્વયંપ્રભે લવ્યજનના અનુગ્રહની ઇચ્છાથી સર્વભાષાગામિની વાણીથી દેશના આપી. પછી કનકશ્રીએ કહ્યું-‘હે જગદ્ગુરુ! હું ઘેર જઈ વાસુદેવની આજ્ઞા લઈ દીક્ષા લેવાને આવું છું, માટે મારી ઉપર કૃપા કરશે.’ તીર્થકરે કહ્યું-‘પ્રમાદ કરવો નહીં.’ આ વાક્ય સાંભળી કનકશ્રી, વાસુદેવ અને બલભદ્ર પોતાને સ્થાને આવ્યા. પછી પોતાના સ્વામી વાસુદેવની આજ્ઞા લઈ મોટી સમૃદ્ધિએ જેનો નિબંધમણોત્સવ કરેલો છે એવી કનકશ્રીએ સ્વયંપ્રભ પ્રભુની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેણે એકાવળી, મુક્તાવળી, કનકાવળી, ભદ્ર, મહાભદ્ર અને સર્વતોભદ્ર પાદિ તપ કર્યાં. અનુક્રમે શુક્લ ધ્યાનરૂપ અગ્નિવડે ઘાતીકર્મરૂપ ઇંધણા હવ્ય થતાં કનકશ્રીને

૧. ક્યાં જવું, ક્યાં જવું એવા વિચારમાં બમિત થઈ ગયેલા.

અમ્બાન કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પછી બાકી રહેલા ભવોપગ્રાહી કર્મને ખપાવી કનકશ્રી મોક્ષપદને પ્રાપ્ત થઈ.

વિવિધ લોગ લોગવતા વાસુદેવ અને બલભદ્ર દેવતાની પેઠે સુખે કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા. બલદેવ અપરાજિતને વિરતા નામે એક સ્ત્રી હતી; તેનાથી સુમતિ નામે એક પુત્રી થઈ. એ બાળા બાલ્યવયથીજ સર્વસકથિત ધર્મની અનુરાગી, જીવાજીવાદિ તત્ત્વને જાણનારી; વિવિધ પ્રકારનાં તપ-અનુષ્ઠાનને આચરનારી, અખંડ દ્વાદશવિધ શ્રાવકવ્રતને ધરનારી અને શ્રી જિનપૂજા તથા ગુરૂની ઉપાસનામાં તત્પર થઈ. એક વખતે સુમતિ ઉપવાસના પારણાને માટે બેસતી હતી તેવામાં દ્વાર તરફ દષ્ટિ કરતાં એક મુનિને આવતા જોયા. ત્રણ ગુપ્તિ અને પાંચ સમિતિવાળા તેમજ જાણે સાક્ષાત્ ધર્મ હોય તેવા તે મુનિને પોતાના સ્થાળમાં રહેલા અસથીજ પ્રતિલાલિત કર્યાં. તે સમયે તત્કાળ ત્યાં વસુધારાદિ પાંચ દિવ્ય પ્રગટ થયા. મહાત્માને આપેલું દાન કોટાનકોટીગણું થાય છે. મુનિએ તે સ્થાનથી અન્યત્ર વિહાર કર્યો. નિઃસંગ સાધુઓ પવનની જેમ એક ઠેકાણે રહેતા નથી. રત્નવૃષ્ટિના ખખર સાંભળી બલભદ્ર અને વાસુદેવ ત્યાં આવ્યા, અને તે જોઈને બંને વિસ્મય પામ્યા. ‘આ સુમતિનું ચરિત્ર આશ્ચર્ય રૂપ છે’ એમ તેઓ કહેવા લાગ્યા; અને ‘આ પ્રભાવિક બાળિકાને યોગ્ય વર કોણુ થશે?’ એમ ચિંતા કરવા લાગ્યા. પછી પોતાના ઈહાનંદ મંત્રીની સાથે વિચાર કરી તે બાળિકાને સ્વયંવર કરવાને દંઢ નિશ્ચય કર્યો. વાસુદેવની આજ્ઞાથી વિજયાદ્વંમાં રહેનારા સર્વ વિદ્યાધર અને મનુષ્યોના રાજાઓ સ્વયંવરમાં આવવા લાગ્યા. વાસુદેવના સેવકોએ તેમની આજ્ઞાથી ઈંદ્રનું સભાગ્રહ હોય તેવા એક સહસ્ર રત્નસ્તંભવાળો સ્થિતિના મંડનજૂત મંડપ રચ્યો. તેમાં કૃષ્ણપતિની કૃષ્ણાના માણિક્યની શ્રેણી હોય તેવી બ્રાંતિ આપનારાં રત્નમય સિંહાસને રચાવ્યાં. વાસુદેવની આજ્ઞાથી તે ઉપર રાજાઓ સને શરીરની શોભાથી કામદેવ જેવા વિદ્યાધરના કુમારો આવીને બેઠા. પછી દિવ્ય વસ્ત્રો અને રત્નનાં અલંકારોને ધારણ કરનારી, વિચિત્ર રચનાથી રચેલા ખુશબોદાર વિલેપનથી અલંકૃત થયેલી, મસ્તકપર ચંદ્રના બિંબ જેવું શ્વેત છત્ર ધરનારી, સમાન વયની સખીઓથી પરવરેલી અને સુવર્ણ-દંડવાળી પ્રતિહારીએ ખતાવેલ માર્ગે ચાલતી બલભદ્રની કન્યા વરમાળા હાથમાં લઈને ત્યાં આવી. આસપાસ દેવતાઓની પેઠે બેઠેલા વિદ્યાધર રાજાઓની વચ્ચે આવીને સુમતિએ સમુદ્રને લક્ષ્મીની જેમ સ્વયંવરમંડપને અલંકૃત કર્યો. જાણે નીલકમળની માળાને રચતી હોય તેમ એ મૃગાક્ષીએ મુગ્ધ દષ્ટિવડે સ્વયંવરમંડપનું અવલોકન કર્યું. તે સમયે રત્નમય માણિક્યસ્તંભથી શોભિત, ગગનમાં સૂર્યમંડળની જેમ લટકતું અને રત્નમય સિંહાસન વિરાજિત દેવીએ અધિષ્ઠિત એક સુંદર વિમાન અકસ્માત મંડપના મધ્યમાં પ્રગટ થયું. રાજકન્યા સુમતિ, આવેલા રાજાઓ અને વિદ્યાધરના પતિઓ અતિ વિસ્મયથી વિકસિત નેત્રે તેને જોવા લાગ્યા. તેઓના જોતજોતામાં તે તે વિમાનમાંથી ઉતરી મંડપના મધ્યમાં એક સિંહાસનપર તે દેવી અધિષ્ઠિત થયા. તેમણે દક્ષિણ જૂબ ઊંચી કરી સુમતિ કન્યાને

કહ્યું—“ મુગ્ધે ધનશ્રી ! પ્રતિબોધ પામ, પ્રતિબોધ પામ, પૂર્વભવનું સ્મરણ કર. સાંભળ ! પુષ્કરવર ક્ષીપાદ્માં પૂર્વ ભરતક્ષેત્રના મધ્ય ખંડને વિષે વિશાળ સમૃદ્ધિવાળું શ્રીનંદન નામે નગર છે. તે નગરમાં શરણાર્થી જનોનું રક્ષણ કરવામાં અહર્નિશ આલસ્ય રહિત મહેંદ્રના જેવો મહેંદ્ર નામે રાજા હતો. તે રાજાને પ્રાણુથી પણ અતિ વલ્લભ અનંતમતિ નામે એક અનંત ગુણપાત્ર રાણી હતી. એક વખતે અનંતમતિ રાણીએ સુખે સુતાં સુતાં રાત્રીના શેષભાગે પોતાના ઉત્સંગમાં એ સુગંધી અને નિર્મળ માળા અવલોકી. તે સ્વપ્નનું વૃત્તાંત રાજાને જણાવતાં રાજાએ કહ્યું કે ‘હે દેવિ ! આ સ્વપ્નના સૂચનથી તમારે નિર્દોષ બે હૃદિતા થશે.’ અનુક્રમે સમય આવતાં તેણે એ પુત્રીઓને જન્મ આપ્યો. તેમાં પહેલી હું કનકશ્રી અને બીજી તું ધનશ્રી એવા નામની આપણે બે બહેનો હતી. આપણે બંને પરસ્પર પ્રીતિથી સાથે મોટા થયા, સાથે કલાકલાપ લભ્યા અને સાથે યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. એક વખતે આમતેમ કીડા કરતાં આપણે સ્વેચ્છાએ દેવતાની વિશ્રામભૂમિરૂપ ગિરિપર્વત નામના પર્વતપર આવી અઢયા. ત્યાં સ્વાદિષ્ટ ફળ અને સુગંધી પુષ્પોને ચુંટી આપણે બંને વનગિરિની દેવીઓ હોય તેમ ફરવા લાગી. એમ ફરતાં ફરતાં એક મનોહર એકાંત પ્રદેશમાં અતિ સમતાથી શોભિત નંદનગિરિ નામના મુનિ આપણા ભેવામાં આવ્યા. મુનિના દર્શનથી હર્ષ પામીને મુનિને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી ભક્તિપૂર્વક આપણે વંદના કરી. મુનિએ ‘ધર્મલાભ’ રૂપ આશિષ આપીને આપણને બંનેને હૃદયને આનંદકારક દેશના આપી. તે ધર્મદેશના સાંભળીને આપણે બંનેએ અંજળી ભેડી વિશ્રાંતિ કરી કે ‘બે અમારામાં યોગ્યતા હોય તો અમને યોગ્યતા પ્રમાણે ધર્મોપદેશ આપો.’ નંદનમુનિએ આપણી યોગ્યતા વિચારી આપણુ બંને રમણીઓને ખાર પ્રકારનો શ્રાવકનો ધર્મ સંભળાવ્યો એટલે આપણે તે સ્વીકારી લીધો. મુનીંદ્રને વંદના કરીને આપણે બંને પોતાને ઘેર આવી તે ધર્મને સાવધાનપણે પાળવા લાગી.

એક દિવસે આપણે બંને કૌતુકથી કીડાપર્વત, સરિતા, વાપિકા અને વિવિધ વૃક્ષોથી વ્યાપ્ત એવા અશોક વનમાં ગઈ. ત્યાં સરિતાને તીરે આપણે વિવિધ કીડા કરતી હતી. તેવામાં ત્રિપુર નગરનો સ્વામી વીરંગ નામનો એક યુવાન વિદ્યાધર આપણને હરી ગયો. પરંતુ તેની વજ્રશ્યામલિકા નામની શુભાશયવાળી સ્ત્રીએ કેશરીસિંહથી મૃગલીની જેમ આપણને બંનેને છોડાવી મૂકી. ત્યાંથી લીમાટવીમાં નદીને કાંઠે વંશની જાળમાં આપણે શાપબ્રષ્ટ દેવીની પેઠે આકાશમાંથી પૃથ્વીપર પડી. પોતાની આવી મરણાંત આપત્તિ જાણીને શુભ ભાવનાવાળી આપણે નવકારમંત્ર પરાયણ થઈ અનશનમ્રત ગ્રહણ કર્યું. ત્યાંથી હું કનકશ્રી મૃત્યુ પામીને સૌધર્મ દેવલોકના પતિની નવમિકા નામે અગ્રમહર્ષી થઈ. તું ધનશ્રી મૃત્યુ પામીને કુબેર લોકપાળની મુખ્ય દેવી થઈ અને ત્યાંથી ત્ર્યવીને અહીં બલભદ્રની સુમતિ નામે પુત્રી થઈ છે. જ્યારે આપણે દેવલોકમાં હતાં, ત્યારે આપણે સંકેત કરેલો હતો કે જે અહીંથી પ્રથમ ત્ર્યવે તેણે આવીને બીજીને અહીં ધર્મને બોધ કરવો. તેથી હું

તારી બહેન તને યોધ કરવાને આહીં આવી છું. માટે સંસારને તારનાર શ્રીજિનધર્મને પ્રતિયોધ પામ. નંદીશ્વર મહાદ્રીપમાં જઈને કરેલા શાશ્વત અર્હંત ભગવંતના અઠાહ્લિનક મહોત્સવ, જંગમ પ્રભુના જન્મસ્નાનાદિ ઉત્સવ અને પૂર્વભવમાં અનુભવ કરેલી દેશનાની વાણીને યાદ કર. જન્માંતર રૂપ નિદ્રાથી તે બધું શા માટે ભૂલી બય છે? હવે તો તું દેવતાને પણ ફૂલેલ, માનવજન્મરૂપ વૃક્ષનું રૂપ અને બાણે સિદ્ધિની પ્રિય સખી હોય તેવી દીક્ષા ગ્રહણ કર.” આ પ્રમાણે કહીને તે ઇંદ્રાણી વિદ્યુતની જેમ પોતાની કાંતિથી આકાશમાં ઉદ્યોત કરતી વિમાનમાં બેસીને પોતાના સ્વર્ગમાં ગઈ. તરતજ તેની વાણીથી જેને બતિસ્મરણ થયું છે એવી સુમતિ બાણે સંસારનો ભય લાગ્યો હોય તેમ મૂર્છિત થઈને પૃથ્વી પર પડી ગઈ. જ્યારે અંદનના જળથી તેને સિંચન કર્યું અને પાંખાના પવનથી પવન નાંખ્યો ત્યારે તે બાળાને પાછી સંજ્ઞા આવી અને રાત્રી જવાથી થયેલા પ્રાતઃકાળની જેમ બેઠી થઈ. પછી તે અંજળી જોડીને બોલી કે—“અરે! સર્વ કુલિન રાબાઓ! અત્યારે મને બતિસ્મરણ થયું છે, તમને મારે માટે આહીં બોલાવેલા છે, તેથી હું તમારી પ્રાર્થના કરું છું કે તમે સર્વ મને આજ્ઞા આપો કે જેથી હું સંસારભ્રમણરૂપ રોગની ઔષધરૂપ દીક્ષા ગ્રહણ કરું.” તે સાંભળી સર્વ રાબાઓ બોલ્યા—“હે અનર્થે! ‘તથાસ્તુ’ અમે તને આજ્ઞા આપીએ છીએ કે તારું ઇન્દ્રિય નિર્વિગ્ને થાઓ.” પછી વાસુદેવ અને બળભદ્રે હર્ષિત થઈને મોટી સમૃદ્ધિથી તેને સર્વ ઉત્સવોમાં શિરોમણિ એવો નિબંકમણોત્સવ કર્યો. દેવરાજ (ઇંદ્ર) અને યક્ષરાજ (કુબેર) ની મુખ્ય દેવીઓએ આવીને તેની પૂજા કરી. ‘તેવી સાધવી સ્ત્રીઓ ઇંદ્રને પણ પૂજ્ય છે.’ પછી સુન્દર મુનિની પાસે સાતસો કન્યાઓની સાથે તેણે મોક્ષવૃક્ષની નીકરૂપ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. સંવેગથી ભાવિત અને આત્મારૂપ કમળના ધ્યાનમાં ભમરીરૂપ તે સુમતિએ બે પ્રકારની શિક્ષા ગ્રહણ કરી અને વિવિધ પ્રકારનો તપ આચર્યો. એ પ્રમાણે કેટલોક કાળ વ્યતીત થયા પછી ક્ષપકશ્રેણિપર આરૂઢ થઈ મોક્ષલક્ષ્મીના દૂત જેવું કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. પછી અનેક ભવ્ય જીવોને યોધ પમાડી ભવોપઆહી કર્મને ક્ષય કરી તે સુમતિ સાધવી અવ્યયપદને પ્રાપ્ત થઈ.

સમ્યક્ત્વવડે શોકતા અપરાજિત અને અનંતવીર્ય અશ્વિનીકુમારની જેમ સાથે મળીને રાબા પાળવા લાગ્યા. પ્રાંતે ચોરાશી લાખ પૂર્વનું આયુધ્ય ભોગવી અનંતવીર્ય વાસુદેવ નિકાચિત કર્મથી પ્રથમ નરકમાં ગયા. ત્યાં બેતાલીશ હજાર વર્ષ નરકની વિવિધ વેદના તેમણે સહન કરી. ઉપાર્જિત કર્મને કદિપણુ નાશ થતો નથી. ત્યાં વાસુદેવના જન્મના પિતા ચમેરંદ્રે આવીને વેદનાની શાંતિ કરી. અપત્યસ્નેહ ધણો બળવાન છે. સંવેગવંત અનંતવીર્યના જીવે અવધિજ્ઞાનવડે પોતાના પૂર્વ કર્મને સંભારીને નરકની દુઃસહ વેદનાને સમ્યગ્ ભાવે સહન કરી.

અંધુના શોકથી ઉદ્વેગ પામી બલભદ્રે ત્રણ ખંડ પૃથ્વીનું રાજ્ય પોતાના પુત્રને સોંપી જ્યથ્થર ગણધરની પાસે વ્રત ૨ ગ્રહણ કર્યું. તેની સાથે સોળ હબર રાબઝોએ દીક્ષા લીધી. મહત્ પુરૂષને અનુસરનાર પુરૂષો મહત્ ક્ષણને મેળવે છે. અનેક પરીષદોને સહન કરતાં બલભદ્રે ચિરકાળ પર્વત તપ કર્યું. છેવટે અનશન કરી મૃત્યુ પામીને અમ્યુત દેવલોકમાં ઈદ્ર થયા.

અનંતવીર્યનો એવ નરકમાં દુષ્ટર્મનું ક્ષણ લોગવી અગ્નિમાંથી સુવર્ણની જેમ શુદ્ધ થઈ નરકમાંથી નીકળ્યો અને જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં વૈતાહય પર્વતની ઉત્તર શ્રેણિમાં ગગનવહ્નિપુરને વિષે વિદ્યાધરપતિ મહાત્મા મેઘવાહનની મેઘમાલિની પત્નીથી મેઘનાદ નામે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. અનુક્રમે યૌવનવયને પ્રાપ્ત થતાં તેને રાજ્યપર બેસાડી મેઘવાહને પરલોકનું સાધ્ય કર્યું. મેઘનાદ અનુક્રમે ભૂમિપર અને અંતરિક્ષમાં જેમ સૂર્ય પ્રકાશ કરે તેમ વૈતાહયની બંને શ્રેણિનો એક તેજસ્વી અધિપતિ થયો.

એક દિવસે મેઘનાદ પોતાના પુત્રોને બંને શ્રેણિપર રહેલા એકસો દસ નગરો વહેંચી આપી પ્રજાસિ વિદ્યાવડે મંદરગિરિપર ગયો. ત્યાં નંદન વનમાં રહેલા સિદ્ધાયતનમાં શાશ્વત પ્રતિમાનું પૂજન કર્યું. તે સમયે કલ્પવાસી દેવતાઓ ત્યાં આઠ્યા, અમ્યુતેદ્રે તેને જોઈ પૂર્વ ભવના પ્રાતુસ્નેહથી ગુરૂની જેમ બોધ કર્યો કે 'આ સંસારનો ત્યાગ કર.' તેવા સમયમાં વિદ્યાધરપતિની જાણે શરીરધારી સ્વાર્થસિદ્ધિ હોય તેવા અમરગુરૂ નામે કોઈ મુનીંદ્ર ત્યાં પધાર્યા. મેઘનાદે તેમના ચરણકમળમાં રહી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું, અને અપ્રમાદીપણે નિયમપૂર્વક તેનું પરિપાલન કર્યું. એકદા મેઘનાદ મુનિ નંદનગિરિ નામના પર્વતપર આરૂઠ થઈ, એક રાત્રિની પ્રતિમા અવલંબીને ધ્યાનસ્થ થયા હતા, તે વખતે પૂર્વ જન્મનો વૈરી, અશ્વઘીવ પ્રતિવાસુદેવનો પુત્ર જે ચિરકાળ ભવબ્રમણ કરી દૈત્યપણાને પામ્યો હતો, તેણે તેવી રીતે રહેલા મેઘનાદ મુનિને જોયા. પૂર્વના વૈરથી મોટા વૃક્ષને પાડાની જેમ તે સ્વભાવધીર મહામુનિને ક્રોધથી તેણે ઉપસર્ગ કરવા માંડયા; તથાપિ તેને અજિત કરવાને તે જરાપણ શક્તિમાન થયો નહીં. 'દંતીના દંતઘાતથી શું પર્વત જરાપણ કંપાયમાન થાય? પ્રાંતે યાદીને તે અસુર લબ્બથી મલિન મુખવાળો થયો છતો નિષ્ક્રમ થઈને ચાલ્યો ગયો. પછી મહામુનિ મેઘનાદ ધ્યાનથી વિરામ પામ્યા. ઉપસર્ગ અને પરીષદોથી નહીં કંપતા મેઘનાદ મુનિ ચિરકાળ તીવ્ર તપ આચરી, અંતે અનશન કરી મૃત્યુ પામીને અમ્યુત દેવલોકમાં ઈદ્રના સામાનિક દેવપણાને પામ્યા.

હત્યાચાર્યશ્રીહેમચંદ્રવિરચિતે ત્રિષ્ટિશલાકાપુરુષચરિતે મહાકાવ્યે

પંચમપર્વણિ શ્રી શાંતિનાથદેવીયષ્ણસપ્તમ ભવવર્ણને

નામ દ્વિતીય સર્ગઃ ॥

सर्ग ३ न्.

आ जंजूद्रीपना पूर्व महाविदेहमां सीता नदीने दक्षिणतीरे भंगलावती नामे विजय छे. तेमां विस्तारवाणी रत्नसंख्यया नामे नगरी छे. ते नगरीमां अनेक रत्नोने संख्य होवाथी ते रत्नाकरनी स्त्री होय तेवी लागे छे. तेने विषे लक्ष्मीने योगक्षेम^१ करनार अने पवननी जेवो गणवान क्षेमंकर नामे राज्ज इतो. पुष्पभाजा जेवी कोमल अने रत्नभाजा जेवी निर्मल रत्नभाजा नामे तेने ओक राणी इती. अपराजितने एव जे अच्युतेन्द्र थयो इतो ते अच्युत देवलोकमांथी व्यवी छीपमां मोतीनी जेम रत्नभाजानी कुक्षिमां उत्पन्न थयो. ते वज्रते सुभे सुतेवी महादेवीजे रात्रीना शेष भागमां थौड महा स्वप्न अने पंढरमुं वज्र अवलोक्युं. तत्काण जअत थई ते वृत्तांत तेमजे पति आगण कह्यो; अेटले राज्ज क्षेमंकरे कहुं के 'तभारे ईंद्र जेवो वीर यकवती' पुत्र थशे.' जल समय पूर्युं थतां छट्टा^२ लोकपाणनी जेवा लोकोत्तर पराकभी अने पवित्र आकृतिवाणा ओक पुत्रने तेजे जन्म आय्यो. ज्यारे ते पुत्र गर्भमां इतो त्यारे देवीजे स्वप्नमां वज्र ज्येयुं इतुं, तेथी पिताजे ज्येनुं वज्रायुध नाम पाड्युं. लोकोत्तर शरीरवाणे वज्रायुध लोकनी दृष्टिना होषने इर राणवाने माटे ललाट उपर विघ्ननाशक आभूषण पहरेरी दिवसे दिवसे मोटो थवा लाग्यो. अनुकमे ते सुर असुर अने मानवोनी स्त्रीओना हुइयने मोडक ज्येवुं यौवनवय पाय्यो अने सर्व कणासागरने पार पण्यु पायी गयो. पछी हाथमां कंकण धारण्य करनारी ज्ये शरीरधारी लक्ष्मी होय तेवी लक्ष्मीवती नामे ओक राजपुत्री साथे ते परबयो. अनंतवीर्यने एव अच्युत कल्पमांथी व्यवी जेम मेघजल आकाशमांथी पृथ्वीपर आवे तेम लक्ष्मीवतीनी कुक्षिमां अवतर्यो. समय थतां तेथीजे शुभ स्वप्नसूचित अने तेजवडे सूर्य जेवा सर्व लक्ष्म्यसंपन्न पुत्रने जन्म आय्यो. शुभ दिवसे मातापिताजे सामान्य जन्मोत्सवथी पण्यु अधिक उत्सव करी तेनुं सहस्रायुध ज्येवुं नाम पाड्युं. यंद्रनी जेम अनुकमे मोटो थईने ते कलाकलापवडे संपूर्ण यौवनवयने प्राप्त थयो. इपमां कामदेव जेवो सहस्रायुध शरीरशोभाथी लक्ष्मीने उल्लंघन करनारी उनकश्री नामे राजकन्या साथे परबयो. ते स्त्रीथी तेने पराकभमां महाजण जेवो संपूर्ण नरलक्ष्म्य संयुक्त शतजल नामे पुत्र थयो.

ओक वज्रते राज्ज क्षेमंकर पुत्र, पीत्र, प्रपीत्र, मंत्री, मित्र, अने सामंतोनी साथे सभामां जेठो इतो. ते सभये ईशान कल्पमां देवताओनी वच्ये यर्था थई के पृथ्वीमां

१ योग=नवुं प्राप्त करवुं, क्षेम=प्राप्त थयेलानुं रक्षण्य करवुं. लक्ष्मीने योग क्षेम करनार. नवी लक्ष्मीने उपार्जक अने उपार्जित लक्ष्मीने रक्षक.

२ पांचमो लोकपाण राज्ज ने छट्टो आ पुत्र.

વન્નયુધના જેવો કોઈ દ્રઢ સમ્યક્ત્વધારી નથી. આ વચનપર ચિત્રચૂળ નામના એક દેવને શ્રદ્ધા આવી નહીં; તેથી તત્કાળ વિચિત્ર રત્ન મુકુટ અને કુંડળને ચળિત કરતો તે મિથ્યાત્વથી મોહિત અને દુર્મતિ નાસ્તિક દેવતા વિવાહ કરવાની ઈચ્છાથી ક્ષેમંકર રાજાની પર્વદામાં આવ્યો; તે વખતે પર્વદામાં વિચિત્ર આલાપસંલાપ ચાલતા હતા. તે સાંભળી આસ્તિકતાના ઉદ્યોત પર આક્ષેપ કરતો તે દેવ ગર્વથી આ પ્રમાણે બોલ્યો—“આ જગત્માં પુણ્ય, પાપ, જીવ અને પરલોક કાંઈ પણ નથી; પ્રાણીઓ આસ્તિકતાની ભુદ્ધિથી ફાગટ કલેશ પામે છે.” તે સાંભળી નિષ્કંપ સમ્યક્ત્વને ધરનારા વન્નયુધે કહ્યું—“અરે! આવું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી વિરૂદ્ધ વચન કેમ બોલો છો? તમે જ અવધિજ્ઞાનવડે તમારા પૂર્વ જન્મના સુકૃતના ફળરૂપ તમારો વૈભવ બુવો. તમનેજ પૂર્વ ભવમાં માનુષત્વ અને આ ભવમાં દેવત્વ પ્રાપ્ત થયેલું છે, તો જો જીવ વસ્તુ ન હોય તો તે કેવી રીતે ઘટે? હે ધીમાન્! આ લોકમાં મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત કરી પરલોકમાં તમે દેવપણું પ્રાપ્ત કર્યું; તેથી આલોકની જેમ પરલોક પણ પ્રત્યક્ષજ છે.” ક્ષેમંકરના પુત્ર વન્નયુધે આ પ્રમાણે પ્રતિષેધ કરવાથી ચિત્રચૂળ બોલ્યો—“તમે બહુ સાફ કહ્યું, બહુ સાફ કહ્યું. આ સંસારમાં પડતા એવા મારો તમે કૃપા કરીને ઉદ્ધાર કર્યો છે; અથવા જેના પિતા સાક્ષાત્ તીર્થંકર હોય તેની શી વાત! હું ચિત્રકાળ થયા મિથ્યાત્વી છું, પરંતુ સારે લાગ્યે ઈર્ષ્યાથી પણ તમારા દર્શન થયા છે, તો હવે મને સમ્યક્ત્વરત્ન આપો; કેમકે સત્યુરૂપેનું દર્શન નિષ્કળ થતું નથી.” ભુદ્ધિમાનમાં શ્રેષ્ઠ એવા વન્નયુધે તેના ભાવ બાણીને તેને સમ્યક્ત્વ આપ્યું. ‘સર્વજ્ઞના પુત્ર તેવાજ હોય છે.’ ફરી ચિત્રચૂળે કહ્યું—‘હે કુમાર! આજથી નિરંતર હું તમારો આજ્ઞાકારી છું, તો પણ આજે કાંઈક માગી લ્યો.’ વન્નયુધે કહ્યું—‘હું તમારી પાસે એટલું માગું છું કે તમારે આજથી દૈન સમ્યક્ત્વધારી થવું’ દેવે કહ્યું—‘આ તમારી કેવી પ્રાર્થના! તેમાં તો મારો સ્વાર્થ છે, પણ એવું કાંઈ માગો કે જેથી હું તમારા ઋણથી મુક્ત થાઉં.’ તેના ઉત્તરમાં ‘માફ એટલું જ કાર્ય છે’ એમ વન્નયુધે કહ્યું; એટલે તે દેવે દેવની જેવા નિઃસ્પૃહ વન્નયુધને દિવ્ય અલંકારો આપ્યાં. પછી ચિત્રચૂળે ઈશાનેંદ્રની સભામાં આવીને કહ્યું કે ‘તમે દ્રઢ સમ્યક્ત્વધારી વન્નયુધની જે પ્રશંસા કરી હતી તે ઘટિત જ છે.’ તે વખતે ‘એ વન્નયુધ મહાત્મા ભાવી તીર્થંકર થશે’ એવું કહેતો ઈશાનપતિ વન્નયુધની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

આવી રીતે વિચિત્ર ગોળી અને સુંદર કીડા કરતા વન્નયુધ મહર્દિમાન દેવની પેઠે સુખમગ્ન રહેવા લાગ્યા. એક વખતે વસંતસમયમાં પુણ્યના પડાને ધરનારી સુદર્શના નામની એક વેશ્યાએ આવી વન્નયુધને કહ્યું—“સ્વામી! યુવાન પુરૂષોનો કીડામિત્ર અને કામદેવનો વિજયમિત્ર વસંતઋતુ આજ એક છત્રવાળો થઈ વૃદ્ધિ પામે છે. આ ઋતુરાજમાં હીંચકા ઉપર બેઠેલી નતીન યૌવનવતી સ્ત્રીઓને તેમની સખીઓ હાથમાં ચળિતો લઈ પતિઓનાં નામ પૂછે છે. યુવાન રમણીઓ પોતાની મેળે પુણ્ય ચુટે છે, માળા ગુથે છે, કામદેવને પૂજે છે અને પોતાનું માન છોડી દે છે. તેમજ કેટલીક મનસ્વી ઠાન્તાઓ પણ સ્વયંદ્રી થાય છે, આ

સર્ગ ૩ ભે] વજ્રયુધનું સુરનિપાત ઉદ્યાનમાં અંતઃપુર સાથે આવવું. [૨૪૬

ઋતુરાજને એવો કેઈ અપૂર્વ પ્રભાવ વિજય પામે છે. આ રમણીય ઋતુમાં કેાકિલાના કૂન્જિત અને ભમરાઓના ગુંબરવ સૂતેલા કામદેવ રાજને ભંજત કરવા માટે બંદિજનોના કેાળાહજ જેવા થઈ પડે છે. પુષ્પના મુકુટ, પુષ્પના હાર અને પુષ્પના આહુભૂષણ તથા કંકણને ધરનારા સુવાન પુરૂષો બહુ પુષ્પધનવાને પાખંડ માર્ગ ચલાવતા હોય તેવા દેખાય છે. આવા વસંતના મિત્ર કામદેવ જેવો વસંત ઋતુ ઉપસ્થિત થવાથી દેવી લક્ષ્મીવતી મારા મુખે આપને વિજ્ઞાપિ કરે છે કે—“હે પ્રભુ! આવા મનોહર વસંતમાં નંદનવન જેવા સુરનિપાત નામના ઉદ્યાનમાં જઈને નવીન વસંતની શોભા જોવાનું અમોને કૌતુક થયું છે.” ‘જેવી તમારી ઈચ્છા’ એમ કહી કુમાર પરિવાર સાથે તે કામદેવના ધામરૂપ ઉદ્યાનમાં આવ્યો. ચંદ્રની પછવાડે તારાઓની જેમ લક્ષ્મીવતી વિગેરે સાતસો દેવીઓ તેની પછવાડે ત્યાં આવી. એ સુંદર ઉદ્યાન અતિ વિસ્તારવાળા છાયાદાર વૃક્ષોથી બહુ એક છત્રવાળું હોય અને પુષ્પિત વૃક્ષોથી અદ્વૈત સુગંધનું તેને સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તેવું દેખાતું હતું. વૃક્ષોની આસપાસના કયારાઓ પુષ્પમાંથી ઝરતા પરાગની કણિકાથી કાઢવવાળા થઈ ગયા હતા અને કૂળના ભારથી નમેલા વૃક્ષોની શાખાઓ ભૂતળને સ્પર્શ કરતી હતી. તે ઉદ્યાનમાં કુમાર વજ્રયુધ અંતઃપુર સાથે કેઈ ઠેકાણે ઉત્કંઠિત મને અને કેઈ ઠેકાણે યોગીની જેમ ગુહામાં પેસીને કીડા કરવા લાગ્યો, પછી ઉદ્યાનના વિહારથી શ્રાંત થઈ ગયેલી રમણીઓને લઈને તે પ્રિયદર્શન કુમાર જળકીડા કરવાને માટે એક વાપિકામાં ગયો. નંદીશ્વર દ્વીપની વાપિકા જેવી મનોહર વાપિકામાં શ્રમ નાશ કરવાને કુમારે પ્રિયા સહિત પ્રવેશ કર્યો, પછી ગિરિનદીમાં હસ્તીની જેમ પોતાની પ્રિયાઓની સાથે તે જળકીડા કરવા પ્રવર્ત્યો. જળકીડામાં થતા કરના આઘાતવડે ઉડેલા હારના મોતી અને જળખિંદુઓમાં કાંઈ પણ અંતર જણાતું નહતું. જળમાં રમતી અંતઃપુરની રમણીઓના મુખનો અને મુવર્ણ કમળોનો મિત્રોની જેમ ઘણે કાળે પરસ્પર યોગ્ય સંગમ થઈ ગયો. મૃગાક્ષીઓની ઉપર અંજલિ, શીંગડી અને ગંડુષ વડે થતા જળપ્રહારથી કામદેવ જળના આયુધને ધરનારો થઈ પડ્યો હોય તેમ જણાવા લાગ્યું. આસપાસ પથરાઈ ગયેલી કામિનીઓની કેશવેણી બહુ કામદેવે ધવળને માટે તૈયાર કરેલી મીન હોય તેવી દેખાવા લાગી. જલકીડાથી શ્રાંત થઈ જળતીરે વિશ્રામ લેવા જતી કેટલીક ગૌરાંગી રામાઓ બહુ જળદેવીઓ હોય તેવી દેખાતી હતી. સુંદર બ્રહ્મટીવાળી બાળાઓનાં નેત્રો પોતાના સાપત્ન કમળના સંઘર્ષણથી બહુ રોષિત થયાં હોય તેમ જળના છાંટાથી આતામ્ન થઈ ગયાં. મહગંધી વનહસ્તીના મહથી જળની જેમ વાપિકાનું જળ મૃગાક્ષીઓના અંગરાગથી સુગંધી થઈ ગયું.

આ પ્રમાણે શત્રુઓના ભયના અસ્થાનરૂપ વજ્રયુધ કુમાર ભરપૂર જળકીડામાં વ્યગ્ર થઈ ગયા હતા. તે સમયે પૂર્વ જન્મના રિપુ દમિતારિ પ્રતિવાસુદેવનો ભવ ચિરકાળ ભવબ્રમણ કરી દેવપણાને પ્રાપ્ત થઈને વિદ્યુદ્બંધુ નામે વિખ્યાત થયો હતો, તે ત્યાં આવ્યો. વજ્રયુધને

૧. રાણીઓ. ૨. પીચકારીઓ. ૩. કેાળાઓ. ૪. સરખા. ૫. કાંઈક રાતા.

જેઈ પરસ્પર ઠાઠને ઘસતો તે દેવ 'અરે! આ જીવતો કયાં જાય!' એમ ક્રોધથી ચિંતવવા લાગ્યો. પછી તેણે ચણાની મુઠિની જેમ પરિવાર સહિત વજ્રયુધને ચૂર્ણ કરવાને તે વાપિકા ઉપર એક પર્વતને ઉપાડીને નાખ્યો; અને તે અધમ અસુરે મહાવત જેમ પગમાં સાંકળ નાંખીને હાથીને બાંધે તેમ વરુણના પાશ જેવા નાગપાશથી વજ્રયુધને બાંધી લીધા. પરંતુ વજ્રયુધે ઈંદ્ર જેમ વજ્રથી પર્વતને ફળી નાંખે, તેમ મુઠિથી ગિરિને ભાંગી નાંખ્યો અને કમળના તન્તુની જેમ પાશને તોડી નાંખ્યો; પછી એ મહાભુજ જેમ પાતાળમાંથી શેષનાગ નીકળે તેમ તે વાપિકામાંથી અન્ત:પુર સહિત અક્ષતાંગે બહાર નીકળ્યો. આ સમયે શકર્ષન્દ્ર મહાવિદેહક્ષેત્રના જિનેશ્વરને નમીને નંદીસ્વર દ્વીપની યાત્રા કરવાને જતા હતા. તેણે વાપિકામાંથી નીકળતા વજ્રયુધને જોયા. એટલે 'આ વજ્રયુધ આ ભવમાં ચક્રવર્તી' અને આવતા ભવમાં અહ્નંત થશે' એમ ધારી ઈન્દ્રે તેની પૂજા કરી. ભવિષ્ય કાળનેા પણ જૂતકાળની પેઠે ઉપચાર થાય છે. પછી 'તમે ધન્ય છો, કારણકે જંગૂદ્રીપના ભરતક્ષેત્રમાં શાંતિનાથ નામે સોળમા તીર્થ'કર તમે થશો.' આ પ્રમાણે કહી ઈન્દ્ર નંદીશ્વર દ્વીપે ગયા; અને વજ્રયુધે સ્વેચ્છાથી વિવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરીને અન્ત:પુરના પરિવાર સહિત પોતાના પુરમાં પ્રવેશ કર્યો.

રાજા ક્ષેમંકર લોકાંતિક દેવતાએ સ્મરણ આપવાથી પ્રતિબોધ પાત્રી દીક્ષા લેવાની ઇચ્છાવાળા થયા. તેથી તેણે વજ્રયુધ કુમારને પોતાનેા રાજ્યાધિકાર સોંપ્યો, અને વાર્ષિકદાન આપી તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, વિવિધ અભિગ્રહમાં તત્પર થઈ દુસ્તપ તપસ્થા આવચરતાં ઘાતીકર્મનેા ઘાત થવાથી તે ભુવનભર્તા ક્ષેમંકર જિનને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તરકાળ દેવતાઓએ આવીને કેવળજ્ઞાનનેા મહિમા કર્યો. ઈંદ્ર અને વજ્રયુધ યોગ્ય સ્થાને બેઠા. પછી સમવસરણમાં રહેલા સર્વજ્ઞ પ્રભુએ દેશના આપી. તે દેશના સાંભળી ઘણા લોકોએ દીક્ષા લીધી અને ઈંદ્ર તથા વજ્રયુધ વિગેરે પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

તે સમયે અશ્વાગારના અધિપતિએ હર્ષભર્યા આવી વજ્રયુધને મોટે સ્વરે કહ્યું કે 'અશ્વાગારમાં ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું છે.' વજ્રયુધે ચક્રરત્નની મોટી પૂજા કરી. તે સિવાય બીજાં તેર રત્નો પણ અનુક્રમે તેમને પ્રાપ્ત થયાં. પછી તેણે ચક્રરત્નની પછવાડે ચાલી વૈતાઠય પર્વત સહિત મંગલાવતી વિજયના છ ખંડ જીતી લીધા અને પોતાની બાજે બીજી મૂર્તિ હોય તેવા પૃથ્વીને ધારણ કરવામાં સમર્થ સહસ્રાયુધ નામના કુમારને યુવરાજપદે સ્થાપિત કર્યો.

એક વખતે સામાનિક દેવથી વીંટાયેલા ઈંદ્રની જેમ રાજા, સામંતો, મંત્રીઓ અને સેનાપતિઓથી વીંટાયેલા વજ્રયુધ સભામંડપમાં બેઠા હતા તે વખતે આકાશમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવતો અને હસ્તીએ હણેલા વૃક્ષની જેમ શરીરને કંપાવતો એક યુવાન વિદ્યાધર મૈનાક પર્વત જેમ સમુદ્રને શરણે આવે તેમ વજ્રયુધને શરણે આવ્યો. તેની પછવાડે બાજે મૂર્તિમાન વિદ્યાદેવી હોય તેવી સુરેખા નામે એક સુંદર વિદ્યાધરી હાથમાં ઢાલ અને ખર્જૂ લઈને આવી; તેણે વજ્રયુધને કહ્યું—'હે દેવ! તમે આ દુરાત્માને છોડી દો, જેથી હું તેને તેના દુર્નયત્વ' ફળ

તત્કાળ ખતાવું.’ થોડીવારે તેની પછવાડે યમદૂતના જેવો ભયંકર કોઈ વિદ્યાધર હાથમાં સુંદર ગદા રાખીને ક્રોધ કરતો આંવ્યો. તેણે પણ વજ્રયુધને કહ્યું કે “આ દુષ્ટનેા દુનંય સાંભળો કે જેથી હું અને આ સ્ત્રી તેનેા વધ કરવાને અહીં આંવ્યા છીએ. આ જંબૂદ્વીપમાં વિદેહ ક્ષેત્રના આભૂષણ જેવા સુકેત્લ નામના વિજયમાં વૈતાહય નામે પર્વત છે, તેની ઉપર દેવલોકની શોભાનું જાણે મૂલ્ય હોય તેવું સર્વ પુરશ્રેણીમાં શિરોમણિ રૂપ શુકેલ નામે એક સુંદર નગર છે. તેમાં શુકેલદત્ત નામે વિદ્યાધરનેા રાજા છે અને તેને ખન્ને કુળના યશને ધરનારી યશોધરા નામે પત્ની છે. તેનેા પવનવેગ નામે હું પુત્ર છું. હું અનુક્રમે કલાકલાપમાં કુશળતા સાથે સૌવન વયને પ્રાપ્ત થયો. તે વૈતાહય ગિરિ ઉપર ઉત્તર શ્રેણીમાં તેના આભૂષણરૂપ કિન્નરગીત નામના નગરમાં દીપચૂલ નામે રાજા છે. તેને ચંદ્રકીર્તિ નામે પત્ની છે. તેનાથી સુકાંતા નામે સર્વલક્ષ્યસંપૂર્ણ પુત્રી થઈ અને તેની સાથે મારો વિવાહ થયો. અમે ખને દંપતીને રૂપશીલે વિરાજિત શાંતિમતી નામે પુત્રો થઈ, જે આ તમારી પાસે જાણી છે. આ બાળા મણિસાગર નામના પર્વત ઉપર ભગવતી પ્રજ્ઞપિતકા નામની મહાવિદ્યાને સાધતી હતી. તે વખતે આ દુષ્ટ વિદ્યાધરે આવીને તે વિદ્યા સાધવામાં તત્પર બાળાને આકાશમાં ઉંચકી લીધી; પરંતુ તે વિદ્યા સિદ્ધ થઈ એટલે તેને તણ્ણ દઈ સદ્ય આ અધમ વિદ્યાધર ત્યાંથી પલાયન કરી ગયો. તેને કોઈ ઠેકાણે શરણ નહીં મળવાથી છેવટે તે દુરાત્મા તમારા ચરણમૂળમાં પ્રાપ્ત થયો છે. હું પ્રજ્ઞપિત વિદ્યાની પૂજને માટે બળિ લઈને મણિસાગર પર્વતપર બ્યારે આંવ્યો ત્યારે તે ગિરિ ઉપર મારી પુત્રીને દેખી નહીં, તેથી તેને પગલે પગલે તેની પછવાડે હું પણ અહીં આંવ્યો છું. માટે દુષ્ટનેા શિક્ષા કરનારા હે સ્વામી! દેવેાની બાણરૂપ આ અધમને છોડી દો કે જેથી આ ગદાવડે નાજિયેરના કુળની યેઠે તેને ચૂર્ણ કરી નાંખીને યમરાજના સ્થાનમાં પહોંચાડી દઉં.

આ પ્રમાણે વૃત્તાંત સાંભળી અવધિજ્ઞાનવડે તેમનેા પૂર્વ સંબંધ જાણી વજ્રયુધ ચક્રવર્તી જોલ્યા—“અરે વિદ્યાધર! આ સર્વનેા પૂર્વ સંબંધ સાંભળ. આ જંબૂદ્વીપના ઐરાવત ક્ષેત્રમાં વિંદ્યપુર નગરમાં વિંદ્યદત્ત નામે એક રાજા હતો. તેની સુલક્ષણા નામે પત્નીથી નરલક્ષણેથી પૂર્ણ નલિનકેતુ નામે એક પુત્ર થયો. તે નગરમાં મિત્રરૂપ કમળમાં સૂર્ય સમાન ધર્મમિત્ર નામે એક સાર્થવાહ શિરોમણિ રહેતો હતો. તેને સ્ત્રીદત્તા નામની સ્ત્રીથી દત્ત નામે પુત્ર થયો અને તે દત્તને દિવ્ય રૂપવાળી પ્રભાંકરણ નામે પત્ની થઈ. એક દિવસે વસંત ઋતુમાં રતિ સાથે કામદેવની જેમ તે દત્ત પોતાની દયિતા સાથે ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવા ગયો. તે સમયે નલિનકેતુ પણ ત્યાં આવી ચઢ્યો. તે પ્રભાંકરણને જોતાંજ કામબાણથી વીંધાઈ ગયો. ‘અહા! શું પ્રલાધનીય રૂપ છે! જે આ સ્ત્રીની સાથે ક્રીડા કરે તે પણ પ્રલાધ્ય છે.’ આ પ્રમાણે ચિંતવી તે કામાતુરે તત્કાળ તેનું હરણ કર્યું; અને ક્રીડા કરવાના ઉદ્યાનમાં સરિતા અને વાપિકા વિગેરેમાં તે નલિનકેતુ તેની સાથે કામદેવની જેમ સ્વચ્છંદે ક્રીડા કરવા લાગ્યો. કુમાર દત્ત પોતાની પ્રિયાના વિયોગાગ્નિથી ખીડિત થઈ નિરંતર પ્રભાંકરણનું જ ધ્યાન ધરતો ઉદ્યાનમાં ભટકવા

લાગ્યો. ત્યાં ફરતાં ફરતાં દષ્ટિમાં અમૃતાંજન સમાન જેનું દર્શન છે એવા સુમન નામે એક મુનિ તેના જોવામાં આવ્યા. તે સમયે ઘાતીકર્મના ક્ષયથી સુમન મુનિને અજ્ઞાન રૂપ અધકારમાં દિવસ સમાન કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

દેવતાઓએ આવીને કેવળજ્ઞાનનો મહિમા કર્યો. તે વખતે દત્તકુમારે પણ આવીને મુનિના ચરણકમળમાં વંદના કરી. મુનિના મુખથી ધર્મદેશના રૂપ સુધાતું પાન કરી દત્તકુમારે પૂર્વ તાપની ગ્લાનિ ક્ષણવારમાં છોડી દીધી. નિરંતર દાન ધર્મમાં તત્પર અને શુભ ધ્યાન ધરનારો દત્ત શાંતપણે ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી જંબૂદ્વીપના પૂર્વ વિદેહમાં સુક્રમ્ણ વિજયને વિષે વૈતાલચ ગિરિપર આવેલા સ્વર્ણતિલકે નામના નગરમાં વિદ્યાધરના રાજા મહેંદ્રવિક્રમની અનિલવેગા પત્નીથી પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. પિતાએ તેનું અજિતસેન એવું નામ પાડ્યું અને વિધિથી વિદ્યાઓ આપી 'વિદ્યાધરેનું' મૂળધન વિદ્યાજ હોય છે.' યૌવન પ્રાપ્ત થતાં તે વિદ્યાધરેની અનેક કન્યાઓને પરણ્યો તેમની સાથે આકાશમાર્ગે ફરતો ગિરિવનાદિકમાં અનેક પ્રકારે રમવા લાગ્યો.

વિંધ્યદત્ત મૃત્યુ પામ્યા પછી વિંધ્યપુરમાં વાસુદેવના જેવો ઉદ્ભવ નલિનકેતુ રાજા થયો. તે હરણ કરેલી દત્તની પત્ની પ્રલંકરા સાથે કાંદર્પિક દેવની પેઠે વિષયમુખ લોગવવા લાગ્યો. એક વખતે જેમ વૈમાનિક દેવ દેવીની સાથે પ્રકાશમાન વિમાનપર ચઢે તેમ નલિનકેતુ પ્રલંકરાની સાથે પોતાના મહેલ ઉપર ચઢ્યો. તે વખતે પર્વતના શિખર જેવા, અંજનાચળ જેવા ભાસ્વર કાંતિવાળા, ગર્જનાથી દિશાઓનો તિરસ્કાર કરનારા, ઉદ્ભ્રાંત થયેલા દિગ્ગજની જેવા, વિદ્યુતથી આકાશને પ્રકાશિત કરતા અને ઈંદ્રધનુષ્યને ધરનારા વાહણ અકસ્માત્ આકાશમાં ચડી આવ્યા. તેમને જોઈને નલિનકેતુ ખુશી થયો. પાછા ક્ષણવારમાં પ્રચંડ પવનથી જાણે ખોટી રીતે ઉત્પન્ન થયા હોય તેમ તેઓ દશે દિશામાં વિખરાઈ ગયેલા જોવામાં આવ્યા. એ પ્રમાણે એક ક્ષણાર્ધમાં મેઘની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ જોઈ નલિનકેતુ વૈરાગ્યથી વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'જેમ આ મેઘ આકાશમાં ક્ષણમાં ઉદય અને ક્ષણમાં અસ્ત પામ્યા તેમ આ સંસારમાં સર્વ પદાર્થો તેવી સ્થિતિમાંજ રહેલા છે. એક જન્મમાં આ પ્રાણી યુવાન, વૃદ્ધ, ધનાઢ્ય, નિર્ધન, પતિ, પેદલ, નીરોગી અને રોગી થાય છે, તેથી સંસારમાં સર્વ ક્ષણિક છે. માટે તેવા સંસારને ધિક્કાર છે.' આ પ્રમાણે વિચારી તત્કાળ પુત્રને રાજ્ય પર બેસાડી તેણે હોમંકર તીર્થંકર પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. કેટલેક કાળે ઉગ્ર તપસ્યા કરવાથી અને શુભ ધ્યાન ધ્યાવાથી ઘાતીકર્મનો ક્ષય થઈને તેમને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પછી ક્રમે કરી ભવોપગ્રાહી ચાર કર્મને પણ હણી નલિનકેતુ મહર્ષિ અભ્યયપદને પામ્યા. સરલ અને ભદ્રિક સ્વભાવવાળી પ્રલંકરા રાણીએ મુનતા ગણિની ની પાસે આંદ્રાયણ તપ આચર્યું. સમક્રિત વગરના તે તપના ફળથી તે પ્રલંકરા મૃત્યુ પામી આ શાંતિમતી નામે તારી પુત્રી થઈ છે. દત્તનો જીવ આ અજિતસેન

૧. સાધ્વી સમુદાયની અધિકારિણી.

સગં ૩ જો] પવનવેગ, તેની પુત્રી શાંતિમતી અને અજિતસેને લીધેલ દીક્ષા [૨૫૩

વિદ્યાધર થયો છે. તેણે પૂર્વના સ્નેહથી આ શાંતિમતીને ઉપાડી હતી, માટે તેના પર કોપ કરીશ નહીં. તેની ઉપરનો કોપ છોડી બંધુની પેઠે તેને ક્ષમા કર; કારણ કે જે અનંતાનુબંધી કષાય છે તે નરકને માટે જ થાય છે.” આવી રીતે વજ્રયુધની વાણી સાંભળવાથી ત્રણે જણા વૈરમુક્ત થઈ, સંવેગ પામીને પરસ્પર ખમાવવા લાગ્યા. ફરીવાર વળી ચક્રવર્તી વજ્રયુધે કહ્યું કે “તમે ત્રણ જણ થોડા કાળમાં ક્ષેમંકર પ્રભુની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરશો. ત્યાં આ શાંતિમતી રત્નાવળી તપ કરશે અને અનશનવડે મૃત્યુ પામીને ઇશાનેંદ્ર થશે. તેજ વખતે હે પવનવેગ અને અજિતસેન! તમને ઘાતીકર્મના ક્ષયથી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થશે; તેથી તરતજ તમારા કેવળજ્ઞાનનો મહિમા મોટા ઉત્સવથી તે ઇશાનેંદ્ર આવીને કરશે અને પોતાના પૂર્વ જન્મના દેહની પૂજા કરશે. પછી કાળે કરી ઇશાન ઈંદ્ર ચ્યવી મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત કરી કેવળજ્ઞાન ઉપજાવીને સિદ્ધિપદને પામશે.” આ પ્રમાણે ચક્રવર્તી વજ્રયુધનું ત્રિકાલવિષયી જ્ઞાન સાંભળી સર્વે સભાસદ વિકસિત નેત્રે વિસ્મય પામી ગયા. પછી રાજા પવનવેગ, તેની પુત્રી શાંતિમતી અને અજિતસેન વિદ્યાધર વજ્રયુધને પ્રણામ કરીને આ પ્રમાણે બોલ્યા—“હે જગત્પતિ! તમે અમારા પિતા, સ્વામી, ગુરૂ અને દેવ છો. કેમકે પરસ્પર પાપ કરવાને પ્રવર્તેલા અમેને તમારા સિવાય બીજો કોણ રક્ષણકર્તા થાત? જે તમારાં વચનરૂપ નરકદ્વારની અગંલા વચ્ચે આવી પડી ન હોત તો અમે પરસ્પર મૃત્યુ પામી આજેજ નરકમાં જાત; માટે હે સ્વામી! અમને આજેજ આજ્ઞા આપો, કે જેથી સંસારથી ભય પામેલા અમે હમણાજ શ્રીક્ષેમંકર પ્રભુને શરણે જઈએ.” આ પ્રમાણેની તેમની વિનયિત સાંભળી ચક્રવર્તીએ આજ્ઞા આપી, એટલે તરતજ તેઓએ ક્ષેમંકર પ્રભુની પાસે જઈને દીક્ષા લીધી. પછી તેમણે શાંત મન રાખીને વિનાશના ભયથી કૃષ્ણ થયા હોય તેવા શરીરોથી ઉગ્ર તપસ્યા કરી. તેમાંથી શાંતિમતી મૃત્યુ પામી ઇશાન કલ્પમાં ઈંદ્ર થઈ અને બીજા બંનેને તેજ સમયે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન ઉત્પન્ન થયું. ઇશાનેંદ્રે આવી તેમના કેવળજ્ઞાનનો મહિમા અને પોતાના દેહનું પૂજન કર્યું. ઇશાનેંદ્ર ત્યાંથી ચ્યવી બીજા જન્મમાં સિદ્ધિ પામ્યા અને તેઓ બંને આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તેજ ભવમાં મોક્ષે ગયા.

વજ્રયુધ ચક્રી જ્યંતૃ સહિત ઈંદ્રની જેમ સહસ્રાયુધ પુત્રની સાથે પૃથ્વીનું પાલન કરતા હતા. એવામાં એકદા સહસ્રાયુધની પત્ની જ્યંતાએ એક સમયે સ્વપ્નમાં કિરણોથી પ્રકાશમાન સુવર્ણ શક્તિ જોઈ. પ્રાતઃકાળે તેણે સ્વપ્નની વાર્તા પોતાના પતિને કહી, ત્યારે તેણે કહ્યું કે ‘હે દેવી! મોટી શક્તિવાળો તારો પુત્ર થશે.’ ત્યારથી તે દેવીએ દુર્વાહ ગર્ભ ધારણ કર્યો. પછી સમય આવતાં પૃથ્વી જેમ ધાન્યને જન્મ આપે તેમ વેણે એક પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. જ્યંતાદેવીએ જોયેલા સ્વપ્નને અનુસારે પિતાએ તે બાળકનું કેનકેશકિત એવું નામ પાડ્યું. અનુક્રમે જ્યારે તે બાલ્યવય ઉદ્ધંધન કરી યૌવનને પ્રાપ્ત થયો, ત્યારે

૧. લોકિક શાસ્ત્રમાં ઈંદ્રના પુત્રને જ્યંત કહે છે.

સુમંદિરપુરના રાજા મેરુમાલીની મહાદેવી રાણીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલી કનકમાળા નામે રૂપલાવણ્યવતી કન્યાની સાથે યથાવિધિ પરણ્યો.

શ્રીસાર નામના નગરમાં અજિતસેન નામે રાજા હતો. તેની પ્રિયસેના નામે રાણીના ઉદરથી વસંતસેના નામે એક પુત્રી થઈ હતી. તે કનકમાળાની પ્રિય સખી હતી. તેને પિતા અજિતસેન તેને માટે કોઈ યોગ્ય વર શોધતો હતો, તેથી તેણે તે સ્વયંવરા કન્યા કનકશક્તિની પાસે મોકલી, એટલે કનકશક્તિ તેને પણ યથાવિધિ પરણ્યો. આ વિવાહથી વસંતસેનાની કુર્ધના પુત્રને મનમાં ઘણો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. એક વખતે કનકશક્તિ ઉદ્યાનમાં ફરતો હતો, તેવામાં કુકડાની પેઠે ઉંચો ઉછળતો અને પડતો એક પુરૂષ તેના જોવામાં આવ્યો. કનકશક્તિએ તેને પૂછ્યું—અરે બાઈ! તમે પતંગની પેઠે આમ કેમ પડો છો અને ઉછળો છો? તે જો રહસ્ય ન હોય તો કહો.’ તેણે કહ્યું—“તમારા જેવા મહાત્માઓની પાસે રહસ્ય કહેવામાં કોઈ પણ હરકત નથી, કેમકે તે કહેવાથી ગુણ થાય છે; હું વિદ્યાધર છું. કોઈ કાર્યને માટે વૈતાલ્ય પર્વત ઉપરથી અન્યત્ર જતાં વચમાં આ ઉદ્યાનમાં હું આવી ચઢ્યો. ઉદ્યાનની રમ્યતા જોવાને ક્ષણવાર રોકાયો. પછી અહીંથી ઉડવાને આકાશ-ગામિની વિદ્યાનું મેં સ્મરણ કર્યું પણ તે વિદ્યાનું એક પદ હું જૂલી ગયો છું; તેથી જેની પાંખો બાંધેલી હોય તેવા પક્ષીની જેમ ઉછળું છું અને પાછો પડી બાઉં છું.” કુમારે કહ્યું—“હે મહાપુરૂષ! જો ધીજની પાસે તે વિદ્યા બહુતી હોય તો બહો.’ તેણે કહ્યું—‘સામાન્ય પુરૂષોની આગળ તે વિદ્યા બહુાય નહીં; પણ તમારા જેવા મહાત્માને તો તે વિદ્યા આપી શકાય, તો બહુવામાં શી હરકત હોય?’ પછી વિદ્યાધર તે એક પદ રહિત વિદ્યા બહી ગયો; એટલે જેને પદાનુસારી યુદ્ધિ છે એવા કુમારે તે ન્યૂન પદ કહી આપ્યું. તેથી તત્કાળ જેને પૂર્ણ વિદ્યાશક્તિ પ્રગટ થઈ છે એવા વિદ્યાધરે તે વિદ્યા કુમારને આપી. વિવેકી જનેા કૃતસૂજ હોય છે. પછી વિદ્યાધર ત્યાંથી સ્વસ્થાનકે ગયો; અને કુમાર કનકશક્તિ તે વિદ્યાનું યથાવિધિ સાધન કરી મોટો વિદ્યાધર થયો.

વસંતસેનાની કુર્ધનો પુત્ર જ પ્રથમ રોષ ધરી રહ્યો હતો તે કનકશક્તિનેા કોઈ પણ અપકાર કરવાં સમર્થ થયો નહીં, તેથી લલ્લવડે અન્નપાન છોડી મૃત્યુ પામી હિમચૂલ નામે દેવતા થયો. કુમાર કનકશક્તિ, વસંતસેના અને કનકમાળા સાથે વિદ્યાશક્તિથી પવનની જેમ પૃથ્વીપર સ્વેચ્છાએ ફરવા લાગ્યો. એકઠા તે કનકશક્તિ હિમવંતગિરિપર જઈ ચઢ્યો. ત્યાં વિપુલમતિ નામે એક ચારણ્યુનિ તેના જોવામાં આવ્યા તપેલા સુવર્ણ જેવા અંગવાળા, કૃશ થઈ ગયેલા અને કામદેવને છતનારા તેમજ જાણે મૂર્તિમાન તપતેજ હોય તેવા તે યુનિને કુમારે ભક્તિથી વંદના કરી. પછી યુનિ પાસેથી ‘ધર્મલાલ’ રૂપ આશિષ મેળવીને જે દેવીઓ સાથે ત્યાં ખેસી સંસારરૂપ દાવાનળમાં વર્ષાઋતુ જેવી ધર્મદેશના તેણે સાંભળી. અને

૧. છાતું રાખવા જેવું.

મહામતિ કનકશક્તિએ પ્રતિજ્ઞા પામી રાજ્યશ્રીની પેઠે જાને દેવીઓને છોડી દઈને દીક્ષા લીધી. વિવેક અને શુભ હૃદયવાળી જાને દેવીઓએ પણ સવેગ પામી વિમલમતિ નામે આર્યાની પાસે વ્રત ગ્રહણ કર્યું. મુનિ કનકશક્તિ વિહાર કરતાં કરતાં સિદ્ધિના સ્થાનરૂપ તેજ ગિરિ ઉપર એક શિલાને વિષે એક રાત્રીની પ્રતિમા અંગીકાર કરીને કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહ્યા.

અહીં સ્તાંભની પેઠે સ્થિર રહેલા કનકશક્તિને જોઈ પેલા દુરાશય હિમચૂલ દેવતાએ તેમને ઉપસર્ગ કરવા માંડ્યા. તે અધમ દેવને ઉપસર્ગ કરતો જોઈ વિદ્યાધરોએ આવી ક્રોધથી તેને ત્રાસ પમાડ્યા. સર્વ જનો સત્પુરૂષના પક્ષમાંજ રહે છે. તપસમૂહના ગિરિરૂપ તે મુનિ પ્રતિમા પારી ત્યાંથી વિહાર કરી રત્નસંચયા નગરીએ આવ્યા; અને તે નગરીની બહાર સૂરનિપાત નામના ઉપવનમાં આવી તેમણે પર્વતની જેમ સ્થિર થઈને એક રાત્રીની પ્રતિમા ધારણ કરી. તેજ રાત્રીએ ક્ષપકેશ્વરિમાં આરૂઢ થયેલા તેમને ક્ષણવારમાં ઘાતીકર્મના ક્ષયથી ઉલ્લવળ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. દેવતાઓએ આવી તે મહાશયનો કેવળજ્ઞાનનો મહિમા કર્યો. હિમચૂલ તે જોઈ ભય પામીને શરણે આવ્યો. વન્નયુધે પણ તે મહર્ષિના કેવળજ્ઞાનનો ઉત્સવ કર્યો અને તેમની દેશના સાંભળી પાછો નગરીમાં ગયો.

એકદા કરોડો દેવતાઓએ અને રાજાઓએ સેવેલા શ્વેમંકર પ્રભુ ત્યાં આવીને સમવસર્યા. સેવકોએ આવી વન્નયુધને કહ્યું—‘ હે સ્વામી ! શ્વેમંકર પ્રભુ ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા છે.’ તેઓને સાડાબાર કોટી સોનૈયા આપી વન્નયુધ પરિવાર સાથે શ્વેમંકર પ્રભુની પાસે ગયા. પછી પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી વાંદી ભક્તિથી પાસે બેસી ધર્મદેશના સાંભળી. દેશનાને અંતે વન્નયુધ ચક્રી બોલ્યા—‘ હે સ્વામી ! આ દુસ્તર સંસારસાગરથી હું ભય પામ્યો છું, માટે કુમાર સહસ્રાયુધને રાજ્યપર બેસાડી જ્યાં સુધીમાં હું પાછો આવું ત્યાં સુધી મને દીક્ષા આપવાને આપ અહીં રહેવા કૃપા કરો.’ પ્રભુએ કહ્યું—‘ ધર્મકાર્યમાં પ્રમાદ કરવો નહીં.’ તે સાંભળી વન્નયુધે તત્કાળ પેતાની નગરીમાં આવી સહસ્રાયુધને રાજ્યપર બેસાડ્યા. પછી સહસ્રાયુધે જેમને નિષ્કંભજ્ઞોત્સવ કરેલો છે; એવા વન્નયુધ ચક્રી શિબિકાપર બેસી શ્વેમંકર પ્રભુની પાસે આવ્યા. ત્યાં ચારહજાર શાષ્ટીઓ, ચારહજાર મુગટધારી રાજાઓ અને સાતસો પેતાના પુત્રોની સાથે વન્નયુધે વ્રત ગ્રહણ કર્યું. વિવિધ પ્રકારના અભિગ્રહને ધારણ કરતા અને પરિવહોને સહન કરતા વન્નયુધ મુનિ વિહાર કરતાં કરતાં સિદ્ધિ પર્વતે આવ્યા. ‘હું ઉપસર્ગોને સહન કરીશ’ અવી શુદ્ધ બુદ્ધિથી તેણે ત્યાં વિરોચન નામના સ્તાંભ ઉપર વાર્ષિકી પ્રતિમા ધારણ કરી. હવે અશ્વઝીવ પ્રતિવાસુદેવના પુત્ર મણિકુલ અને મણિકેતુ ચિરકાળ ભવાટવીમાં બની, અંતે બાળતપ કરી અસુરકુમાર થયા હતા; તેઓ સ્વેચ્છાએ કરતાં કરતાં ત્યાં આવી ચઢ્યા; એટલે તેમણે મહર્ષિ વન્નયુધને જોયા. પૂર્વના અમિતતેજના ભવના વૈરથી તે જાને જણ વૃક્ષને બે મહિષો ઉપદ્રવ કરે તેમ તે મુનિને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા. પ્રથમ સિંહ થઈને વન્નકુર જેવા તીક્ષ્ણ નખથી બે પડએ રહી તેમના દેહને ઉગ્રરડવા લાગ્યા. પછી થોડીવારે બે હાથી થઈ અંતરેંદ્રીની જેમ સુંઠના આઘાતથી, ઠાંતના પ્રહારથી

અને પગના દુઃસહ પાતથી તેમને મારવા લાગ્યા. પછી સર્પ થઈને તે મહર્ષિના પડખામાં ચક્રટના પાશની પેઠે દ્રઢ બંધે ભરડો દઈ લટકવા લાગ્યા. પછી રાક્ષસ થઈને પોતાની દાઢ જેવી તીક્ષ્ણ કાતીથી તે મુનિને મોટો ઉમદ્રવ કરવા લાગ્યા. એવી રીતે તેઓ મુનિને વિવિધ ઉપસર્ગો કરતા હતા; તેવામાં ઈંદ્રની રંભા તિલોત્તમા વિગેરે અપ્સરાઓ અને બીજી દેવાંગનાઓ અહિં તને વાંઢવા જતી હતી, તેમણે મુનિને ઉપસર્ગ કરતા તે બંને દેવતાઓને ઠીકા, એટલે ‘અરે પાપીઓ! તમે આવા ઉત્તમ મુનિ ઉપર આ શું આરંભ્યું છે?’ એમ કહેતી તેઓ વેગવડે આકાશમાંથી નીચે ઉતરી. તેમને ઉતરતી જોતાંજ તે બંને દેવતાઓ ક્ષોભ પામીને ત્યાંથી નાસી ગયા. ‘સૂર્યને પ્રકાશ થતાં ધ્રુવડ પરી કેટલીવાર ટકી શકે?’ પછી રંભાદિક દેવાંગનાઓએ ઈંદ્રની જેમ તે મુનિની આગળ ભક્તિથી નૃત્ય કરવા માંડ્યું. પછી દર્શનથી પોતાના આત્માને પવિત્ર થયેલો માની તે દેવીઓ પરિવાર સાથે મુનિને વાંઢી પોતપોતાને સ્થાનકે ગઈ.

વજ્રયુધ મુનિએ વાર્ષિકી પ્રતિમા પૂર્ણ કરી અનુપમ યમનિયમ ધારણ કરી ત્યાંથી પૃથ્વીપર વિહાર કર્યો. રાજ સહસ્રાયુધ રાજશ્રેણિવડે શોભિત થઈ વિવાહિત રાજપુત્રીની જેવી પ્રાપ્ત થયેલી રાજ્યલક્ષ્મીને લોગવવા લાગ્યો. એક વખતે તે નગરીમાં મુનિગણથી વીંટાયેલા પિહિતાશ્રવ નામે ગણુધર મહારાજ સમવસર્ચા; એટલે સહસ્રાયુધે તેમની પાસે આવી ભક્તિવડે તેમને વંઢના કરી અને કર્ણુમાં અમૃતવૃષ્ટિ જેવી તેમની દેશના સાંભળી. તે દેશનાથી આ સંસારને ઈંદ્રજાળની જેવો અસાર બાણી તેમણે પોતાના પુત્ર શતબલને રાજ્યપર બેસાડી પિહિતાશ્રવ ગણુધરની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી ગુરૂ પાસેથી દ્વિવિધ શિક્ષા ગ્રહણ કરીને તેમણે પૃથ્વીપર વિહાર કરવા માંડ્યો. એક વખતે સહસ્રાયુધ મુનિ વિહાર કરતાં કરતાં ચંદ્રને યુધ મળે તેમ વજ્રયુધ રાજર્ષિને અકસ્માત મળી ગયા. પછી બંને પિતાપુત્ર સંયુક્તપણે સદા તપધ્યાનમાં તત્પર થઈ પરિષદને સહન કરી પોતાના શરીરની પણ અપેક્ષા છોડી દઈ ક્ષમારૂપ ધનને ધારણ કરી, પુર, ગ્રામ અને અરણ્ય વિગેરેમાં વિહાર કરતાં ઘણા કાળ એક દિવસની જેમ સુખે નિર્ગમન કરવા લાગ્યા. પ્રાંતે બંને મુનિઓએ ઈષિત્પ્રાગ્જ્ઞાર નામના ગિરિ ઉપર ચડી ‘પાદપોષગમ’ નામે અનશન ગ્રહણ કર્યું. આયુષ્યને ક્ષય થતાં તે મહા મુનિવરોએ પરમ સમૃદ્ધિવાળા ત્રીજા ઐવેચકમાં અહમિંદ્રપણાનું અદ્ભુત પદ પ્રાપ્ત કર્યું, અને પચવીશ સાગરોપમની સ્થિતિ ત્યાં નિર્ગમન કરી.

इत्यार्षर्षीश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिश्लोकापुरुषचरिते महाकाव्ये

पंचमपर्वणि श्रीशांतिनाथदेवीयषष्टसप्तमभववर्गिने

नाम तृतीयः सर्गः ॥

૧. જેમણે આશ્રવ ઠાંકી દીધા છે એવા.

સર્ગ ૪ થો.

આ જંબૂદ્વીપના પૂર્વ મહાવિદેહમાં વિસ્તારવાળા પુષ્કળાવતી વિજયને વિષે સીતા નદીને કાંઠે મધ્ય ખંડની વચ્ચે સરોવરમાં પુંડરીક કમળની જેમ લક્ષ્મીનું નિધાન પુંડરીકિણ્ણી નામે નગરી છે. તે નગરીમાં પૃથ્વીમાં રહેલો ઇંદ્ર હોય તેવો, શત્રુઓના મનોરથને ખંડન કરનાર ઘનરથ નામે મહારથી રાજા હતો. સમુદ્રને ગંગા અને સિંધુની જેમ તેને પ્રિયમતી અને મનોરમા નામે બે પત્નીઓ હતી. વળ્ચુધનેા જીવ ઐવેયકમાંથી ચ્યવી મહાદેવી પ્રિયમતીના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયો. તે સમયે અવશેષ રાત્રીએ સ્વપ્નમાં વરસતો, ગાજતો અને વિદ્યુતને પ્રકાશતો મેઘ મુખમાં પ્રવેશ કરતો તેના જોવામાં આવ્યો. તેણે પ્રાતઃકાળે તે સ્વપ્નનું વૃત્તાંત રાજા પાસે કહ્યું. તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું-‘ તમારે મેઘની પેઠે પૃથ્વીના સંતાપને હરનારો પુત્ર થશે.’ સહસ્રાયુધનેા જીવ ઐવેયકમાંથી ચ્યવીને મહાદેવી મનોરમાની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તે સમયે તેણે સ્વપ્નમાં સુવર્ણની ઘુઘરીઓવાળો, ધ્વજપતાકાથી શોભતો અને લોઢાની ચક્રધારાવાળો એક રથ મુખમાં પ્રવેશ કરતો જોયો. પ્રાતઃકાળે પતિને વૃત્તાંત જણાવતાં તેમણે કહ્યું કે-‘ હે દેવી ! તમારે મહારથીઓમાં અગ્રેશ્વર પુત્ર થશે, બન્ને દેવીઓએ સમય આવતાં બંને બીજી મૂર્તિને પ્રાપ્ત થયેલા સૂર્યચંદ્ર હોય તેવા બે કુમારને જન્મ આપ્યો. પિતાએ શુભ દિવસે પ્રિયમતીના પુત્રનું સ્વપ્નને અનુસાર મેઘરથ એવું નામ પાડ્યું, અને મનોરમાના પુત્રનું સ્વપ્નને અનુસારે દ્રઢરથ એવું નામ પાડ્યું. મેઘરથ અને દ્રઢરથ કુમાર દ્રઢ બ્રાતૃભાવ ધારણ કરતાં અનુક્રમે બલભદ્ર અને વાસુદેવની જેમ મોટા થવા લાગ્યા. થોડા કાળમાં તેઓ કામદેવનું રાજ્યસ્થાન, કામિનીજનને કામણરૂપ અને રૂપના ઉત્કર્ષને પ્રગટ કરનાર યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. એક વખતે સુમંદિરપુરના રાજા નિહતશત્રુના પ્રધાને આવી પ્રણામ કરી ઘનરથ રાજાને વિસૃષ્ટિ કરી કે-“ હે પ્રભુ ! ઠાલરના પુષ્પ જેવી ઉજ્જ્વળ અને તે તે ઉત્તમ ગુણોથી પ્રકાશિત તમારી કીર્તિ ચંદ્રપ્રભાની જેમ ફોને હર્ષ આપતી નથી ? અમારા રાજા નિહતશત્રુ અહીંથી દૂર રહેલા છે તે છતાં પણ તે તમારી સાથે નિર્મળ સૌહૃદપણને ધરાવે છે, અને હમણા તો નવો સંબંધ બાંધવાવડે સાક્ષિધ્યમાં આવી તમારી સાથે વિશેષ સ્નેહ કરવાને ઇચ્છે છે. તે નિહતશત્રુ રાજાને ત્રણ જગતની સ્ત્રીઓથી ગુદ્દી તેમના સ્વામીપણામાં રહી હોય તેવી ત્રણ કન્યાઓ છે. તેમાંથી બે કન્યા મેઘરથને અને એક કન્યા દ્રઢરથને આપવાને ઇચ્છે છે, તેથી તેમ કરવાથી તમારા જેવાની સાથે તેનું પૂર્ણ સૌહૃદ થાઓ.” રાજા ઘનરથે મેઘની જેવા ધ્વનિથી કહ્યું-‘ હે મંત્રી ! આ સંબંધવડે અમારા બન્નેનો ઘાટો સ્નેહ થાઓ. પ્રવાહોથી

પર્વતોની નદીઓની સત્પુરૂષોનો સનેહ વારંવાર બંધાતા સંબંધોથી હમેશાં વૃદ્ધિ પામે છે.' મંત્રી બોલ્યો—'હૈ દેવ! કોઈ ઉત્તમ જોષીને બોલાવી માંગણિક કાર્યમાં ઉચિત એવું લગ્ન બતાવો, અને શરીરશોભાથી કામદેવ જેવા તમારા બંને કુમારોને તે કન્યાના વિવાહના મિથથી ત્યાં મોકલો. અમારા સ્વામી ઉપર એટલો અનુગ્રહ કરો.' તેજ વખતે જોષીને બોલાવી લગ્નને નિશ્ચય કરી બંને કુમારોને ત્યાં જવાની આજ્ઞા આપીને રાજાએ મંત્રીને વિદાય કર્યો. મંત્રી ખુશી થતો શીઘ્ર સુમંદિરપુરમાં આવ્યો, અને નિહતશત્રુ રાજાને એ વૃત્તાંત કહીને હર્ષિત કર્યો.

પછી રાજા ધનરથે મૂર્તિમાન કામદેવ હોય તેવા દંઢરથ સહિત મેઘરથને સુમંદિરપુર તરફ રવાને કર્યો. સામંત, મંત્રી, સેનાથી વિંટાયેલા બંને ભાઈ સરિતાના પુરની જેમ નિવિંધને ચાલ્યા. કેટલાક પ્રયાણે કરી મર્યાદા પાળવામાં સાગરરૂપ તેઓ સુરેન્દ્રદત્ત રાજાના દેશના સીમાડામાં આવ્યા. તે વખતે રાજા સુરેન્દ્રદત્તે શિક્ષા આપીને મોકલેલા એક દૂતે આવી મેઘરથને ગવિંષ્ટ વચનોવડે આ પ્રમાણે કહ્યું—“અમારા સ્વામી સુરેન્દ્રદત્ત સુરેન્દ્રના જેવા પરાક્રમી છે. તેઓએ કહ્યું છે કે તમારે અમારા દેશની મધ્યમાં થઈને જવું નહીં; તેથી આ દેશનો સીમાડો છોડી ખીજે માર્ગે જાઓ. કેમકે મૃગપતિના માર્ગમાં મૃગની ગતિ ક્ષેમક્રુશળ થતી નથી.” આવાં દૂતનાં વચન સાંભળી પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ એવા મેઘરથે કહ્યું—“અમારે આ માર્ગ સરલ પડે છે, તો તેનો કેમ ત્યાગ થાય? નદી ખાડા પૂરે, વૃક્ષ ઉન્મેલે, ઉંચી ભૂમિ ખોદી નાખે તથાપિ પોતાનો માર્ગ છોડતી નથી; માટે અમે આ સરલ માર્ગથીજ જઈશું, તેથી જો તારો સ્વામી સરલ નથી તો ભલે પોતાની શક્તિ બતાવે.” મેઘરથનાં આ સર્વ વચનો દૂતે જઈને સુરેન્દ્રદત્ત રાજાને કહ્યાં. તે સાંભળી જેણે હાકોટા સાંભળ્યા હોય તેવા હાથીની જેમ ધમેલા તાંબાની જેવાં રાતાં નેત્ર કરી સુરેન્દ્રદત્તે યુદ્ધને માટે લંબાનાહ કરાવ્યો. હાથી, સ્વારો, પેદળો અને રથિકોતું મોટું સૈન્ય યુદ્ધ કરવાને એકઠું થયું. સુભટોની ભુજના આસ્કેટથી, ધનુષ્યના ટંકારોથી, ઘોડાના હેષારવથી, રથના ચિત્કારથી, હાથીઓની ગર્જનાથી, ઉંટના ઘોંઘાટથી, ખચ્ચરોના અવાજોથી અને રણવાઘના નાદથી ક્ષણમાં સર્વ જગતને બધિર કરતો સુરેન્દ્રદત્ત રાજા સર્વ બળથી મેઘરથનું રણાતિથ્ય કરવાની ઇચ્છાએ સામે આવ્યો. અંધકારને નાશ કરતા સૂર્યની જેમ મેઘરથ અને દંઢરથ કુમાર યુદ્ધને માટે જેત્રરથમાં આરૂઢ થયા. શંકુ, શલ્ય, ચક્ર, ખાસ, દંડ, ગદા, તીર, મુદ્ગલ, નારાય અને વિશિષ્ઠ તેમજ પાષાણ અને લોહના ગોળા, કરથી અને ચંત્રોથી સર્વ સૈનિકો અસ્ત્રોના જાણે મેઘ હોય તેમ બંને સૈન્યમાં વર્ષાવવા લાગ્યા; તે વખતે બંને સૈન્યમાં એવો ઘાટો શસ્ત્રપાત થયો કે ખેચરોની સ્ત્રીઓને યુદ્ધદર્શન કરવામાં વિશ્વકારી થઈ પડ્યો. સમુદ્રમાં જળજંતુઓથી જળતંતુની જેમ યુદ્ધમાં અસ્ત્રોથી અસ્ત્રો અને રથોથી રથો ભાંગવા લાગ્યા. જેમના વેગ અસ્પષ્ટિત છે એવા શત્રુઓએ પવનથી વનની જેમ બંને કુમારનું સૈન્ય લગ્ન કરી દીધું. પછી અદ્વૈત ભુજપરાક્રમવાળા બંને વીરો ક્રોધ કરી મોટા સરોવરમાં હાથી પેસે તેમ શત્રુના સૈન્યમાં પેઠા. તે વખતે ઉછળેલા સમુદ્રની જેમ અસ્ત્રરૂપ ઉર્મિવડે શોભતા તે બંને વીરોને સ્ખલના કરવાને શત્રુઓના

કોઈ પણ સૈનિકો ઊભા રહી શક્યા નહીં. જે હાથવડે શેરડીના વાડાની જેમ તેઓએ સૈન્યરૂપ વનનું મથન કરવા માંડ્યું. તે બેઈને સુરેંદ્રદત્ત યુવરાજ સહિત તેમની સામે યુદ્ધ કરવાને હોડ્યો. સુરેંદ્રદત્ત મેઘરથ સાથે અને યુવાન યુવરાજ દ્રઢરથની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તેઓ પરસ્પર એકબીજાનાં શસ્ત્રો છેદવા લાગ્યા અને અસ્ત્રો બાધિત કરવા લાગ્યા. તે વખતે તે ચારે જણા રણાંગણમાં લોકપાળની જેવા શોભવા લાગ્યા. પછી કરાન્કૈટ કરતા અને પરસ્પર તિરસ્કાર કરતા તેઓ બંધને બાણનારા સર્પની જેમ ભુજાયુદ્ધથી યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તે મહા પરાક્રમી ચારે વીર ભુજાયુદ્ધ શિખરને તિરછી રીતે ઉંચા કરવાથી બાણે ગજહંતવાળા પર્વત હોય તેવા ક્ષણવાર યુદ્ધભૂમિમાં દેખાવા લાગ્યા. એમ યુદ્ધ કરતાં છેવટે મેઘરથ અને દ્રઢરથ કુમારોએ ક્ષણવારમાં તેમને ખેદ પમાડીને વનના હાથીની જેમ બાંધી લીધા. પછી તે દેશમાં સ્વદેશની પઠે પોતાની આજ્ઞા ફેલાવીને બંને કુમાર પ્રસન્નપણે ત્યાંથી ચાલી સુમંદિરપુર સમીપે આવ્યા. તેમના આવવાની ખબર સાંભળી રાજા નિહતશત્રુ તત્કાળ સામે આવ્યો. ‘બીજા સાધારણ અતિથિને પણ માન આપે તો આવા અતિથિને માટે તો શું કહેવું?’ રાજાએ તેમને આલિંગન કરી શિર ઉપર ચુંબન કર્યું, અને અહમિંદ્રની જેમ સુખાદૈતને અનુભવવા લાગ્યો. પછી શુભ લગ્નમાં પ્રિયમિત્ર અને મનોરમા નામે પોતાની બે મોટી કન્યાઓને મેઘરથની સાથે વિધિપૂર્વક પરણાવી અને રાજાએ જેનાં ચરણકમળ ધોયાં છે એવા દ્રઢરથની સાથે ત્રીજી નાની કન્યા સુમતિને પરણાવી. મોટી સમૃદ્ધિથી યથાર્થ વિવાહ કર્યા પછી રાજાએ મોટા માનપૂર્વક વિદાય કરેલા તેઓ પોતાની નગરી તરફ ચાલ્યા. માર્ગમાં સુરેંદ્રદત્ત રાજાને તેના યુવરાજ સહિત પૂર્વવત્ તેના રાજ્યપર બેસાડીને પોતાની નગરીમાં આવ્યા. તે મહાભુજ વીરો બાણે ઈંદ્ર અને ઉષેંદ્ર પ્રીતિયોગથી એક ઠેકાણે મળ્યા હોય તેમ પોતાની પ્રિયઓ સાથે અનેક પ્રકારના ભોગ ભોગવવા લાગ્યા. કેટલોક કાળ ગયા પછી મેઘરથની પત્ની પ્રિયમિત્રાએ નંદીપેણુ નામે અને બીજી પત્ની મનોરમાએ મેઘસેન નામે પુત્રને જન્મ આપ્યો. દ્રઢરથની પત્ની સુમતિએ પણ ઉત્તમ ગુણરત્નના રોહણાચળ રૂપ રથસેન નામના એક પુત્રને જન્મ આપ્યો.

એક વખતે રાજા ઘનરથ અંત:પુરમાં યુથપતિ હાથીની જેમ સ્ત્રીઓ; પુત્રો અને પૌત્રોથી વીંટાઈ વિવિધ વિનોદ કરતો હતો, તેવામાં સુરસેના નામે એક ગણિકા હાથમાં કુકડો લઈ ત્યાં આવીને વિજ્ઞપિત કરવા લાગી કે “હે દેવ! આ મારો કુકડો પોતાની જાતિમાં મુગટરત્ન સમાન છે. તે કોઈ બીજા કુકડાથી કદિપણુ જીતાતો નથી. જે કોઈ બીજાને કુકડો આ કુકડાને જીતે તો હું તેને તેના પણમાં એક લાખ દીનાર આપું. હે પ્રભુ! જે કોઈ બીજાની પાસે આવે કુકડો હોય તો તે મારી પ્રતિજ્ઞા પુણુ ભલે તોડી પાડે.” તે વખતે દેવી મનોરમાએ કહ્યું—‘આ પ્રમાણેના પણથી મારા કુકડાની સાથે આ કુકડાનું યુદ્ધ થાઓ.’ રાજાએ તે વાત સ્વીકારી, એટલે દેવી મનોરમાએ વજ્રતુંડ નામના પોતાના કુકડાને દાસીની સાથે મંગાવ્યો. પછી બંને કુકડાને ખેદળની જેમ મેદાનમાં ખડા કર્યા, એટલે વિચિત્ર ગતિ કરતા અને નાચતા:

તે બંને પરસ્પર પ્રહાર કરવા લાગ્યા. ઉછળતા, પડતા, ખસી જતા અને હઠતા તેમજ પ્રહાર દેતા અને ઝીલતા તેઓ પરસ્પર લડવા લાગ્યા, અને ઉત્તમ કુકડાની કલગી જો કે સ્વભાવથી રાતી હતી; તથાપિ પ્રચંડ અંચુ અને ચરણના પ્રહારવડે નીકળતા રૂઢિરથી વિશેષ રાતી થઈ ગઈ જાણે પક્ષીરૂપે બે આયુધધારી મનુષ્ય હોય તેવા તે બંને કુકડા વારંવાર પોતાના તીક્ષ્ણ નખ પરસ્પરના અંગમાં મારવા લાગ્યા. આ મહાદેવી મનોરમાનો કુકડો જીતે છે, અરે! આ સુરસેનાનો કુકડો જીતે છે, એવી રીતે ક્ષણે ક્ષણે જયની ખાંતિ થવા લાગી; પણ કોઈનો જય થયો નહીં. આ પ્રમાણે ઘણીવાર સુધી બંનેનું યુદ્ધ ચાલેલું જ્યેા પછી રાજા ધનરથ બોલ્યા કે ‘આ બંને કુકડામાંથી કોઈ કોઈથી જીતારો નહીં.’ ત્યારે મેઘરથે પૂછ્યું કે ‘આ પ્રમાણે યુદ્ધ થતાં આમાંથી એકનો જય અને એકનો પરાજય કેમ નહીં થાય?’ એટલે ત્રિકાળજ્ઞાની રાજા ધનરથ બોલ્યા—“આ બંને કુકડાના પૂર્વભવનો વૃત્તાંત સાંભળો—

આ જંબૂદ્વીપના ઐરવત ક્ષેત્રને વિષે વિવિધ રત્નોના રાશિથી ભરપૂર રત્નપુર નામે નગર હતું. તે નગરમાં ધનવસ્તુ અને દંત નામે બે પરસ્પર ગાઠ મૈત્રીથી શોભતા વણિક રહેતા હતા. તેઓને ધનની આશા નિવૃત્ત થઈ નહોતી, ચાતક પક્ષીની જેમ અત્યંત તૃષ્ણાવાળા હતા; તેથી તે બંને સાથે નાના પ્રકારનાં કરિયાણાંનાં ગાડાં અને ગાડીઓ ભરી ગામ, ખાણ, નગર અને દ્રોણમુખ વિગેરેમાં દારિદ્રના જાણે માતાપિતા હોય તેમ વ્યાપારને માટે ફરતા હતા. તેઓ તરસ્વા, બુખ્યા, થાકેલા, મંદ, શિથિલ, કૃશ અને ટાઢતડકા તથા વરસાદથી પીડિત એવા બળદોની ઉપર અતિ ભાર ભરી ચાલુક, લાકડીના ઘા કરી અને પુંછડા મરડી પરમાધાર્મિકની પેઠે તેમને હાંકતા હતા. તીક્ષ્ણ આરોથી તેમના સૂઝી ગયેલા પૃષ્ઠ ભાગને વ્યથા કરતા હતા નાસિકાને પ્રથમનો વેધ જો તુટી જાય તો ફરીવાર નાસિકાને વીંધતા હતા ઘણા કાળ થાય તોપણ શીઘ્રતાથી ધારેલે ઠેકાણે જવાની ઇચ્છાએ બળદને છોડતા નહોતા. વિલંબ થાય તેને નહીં સહન કરતા તેઓ ચાલતાં ચાલતાં ખાઈ લેતા હતા. હમેશાં ફૂટ તોલા, ફૂટ માન, ફૂટ નાણાં અને ફૂટ અર્થવાળાં વચનોથી માણસોને મોહિત કરતા હતા. શિયાળની જેવા તે કપટી વણિક બધા જગતને ડગતા, અને એક દ્રવ્યની અલિલાપાથી ઘણાઓની સાથે લડાઈ કરતા હતા. મિથ્યાત્વવડે જેમની બુદ્ધિ મોહિત થઈ છે અને હમેશાં લોભથી ભરેલા છે એવા તે નિર્દય અને કઠોર પુરૂષો ધર્મની તો વાર્તા પણ કરતા નહોતા. આવી રીતે આર્ત-ધ્યાનમાં પડેલા તેઓએ હાથીનું આયુષ્ય બાધ્યું. આર્તધ્યાનનું ફળ તિર્થંચ યોનિમાં જન્મ થયો તેજ છે.

એક વખતે શ્રીનદી તીર્થમાં રાગદ્રેવને વશ થયેલા તેઓ પરસ્પર કલહ કરતા કરતા યુદ્ધ કરીને મૃત્યુ પામ્યા. ત્યાંથી મૃત્યુ પામી તેજ ઐરવત ક્ષેત્રમાં સુવર્ણકૂલા નદીને કાઠે તામ્રકંઠશ અને કાંચનકંઠશ નામે બે હાથી થયા. અનુક્રમે યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયેલા અને સાતે પ્રકારે મદને ઝરતા તે બંને ગજેંદ્ર કાંઠાનાં વૃક્ષોને ભાંગી નાખતા નદીતીરે વિહાર

કરવા લાગ્યા. એક વખતે તે જુદા જુદા યૂથના યૂથપતિ હાથી ફરતાં ફરતાં ણિંબપ્રતિબિંબની જેમ પરસ્પરને જોતાં જોતાં એકઠા થઈ ગયા. તે સમયે પૂર્વ જન્મના રાષથી દાવાનળવાળા એ પર્વતો હોય તેમ તેઓ વેગથી પરસ્પરનો વધ કરવાને દોડ્યા. ઘણીવાર સુધી ઠાંતે ઠાંતે અને સુઠે સુઠે યુદ્ધ કરી જન્માંતરમાં યુદ્ધ કરવા માટે હોય તેમ તે બંને એકી સાથે મૃત્યુ પામ્યા.

ત્યાંથી મરણ પામીને જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં અયોધ્યા નગરીને વિષ ઘણી મહિષીરૂપ ધનવાળો નંદિમિત્ર નામે એક પુરૂષ હતો, તેના અતિ પ્રિય અને મહિષીના યૂથમાં તેઓ હાથીનાં બચ્ચાની જેવા પુષ્ટ અંગવાળા એ ઉત્તમ મહિષ થયા. તે મહિષ તે નગરીના શત્રુજય રાજની દેવાનંદા રાણીના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયેલા ધનસેન અને નંદિવેણુ નામના એ કુમારોના જોવામાં આવ્યા; એટલે તે અયોધ્યાના રાજકુમારોએ કૌતુકથી તે ગર્વિષ્ટ અને યમરાજના જેવા મહિષોને પરસ્પર બગાડ્યા. ત્યાં ચિરકાળ યુદ્ધ કરી તેઓ મૃત્યુ પામીને તે નગરીમાં કાળ અને મહાકાળ નામે દંઢ અંગવાળા મેંઢા થયા. દૈવયોગે એક ઠેકાણે મળવાથી તે પૂર્વના વૈરી ચિરકાળ યુદ્ધ કરી મૃત્યુ પામીને આ સમાન બળવાળા એ કુકડા થયેલા છે. પૂર્વે પણ તેઓમાંથી કોઈ એકએકથી જીતાયો નથી, કારણ કે તેઓ સમાન પરકમ્બી છે. તેવી રીતે હમણાં પણ કોઈનાથી કોઈ જીતાશે નહીં.” તે વખતે મેઘરથે કહ્યું— “આ કુકડા કેવળ પૂર્વ વૈરવાળા છે, એટલુંજ નહીં પણ તેઓ વિદ્યાધરોથી અધિષ્ઠિત છે; તેથી પરસ્પર આમ યુદ્ધ કરે છે.” પછી રાજ ધનરથે બ્રહ્મટી નમાવીને તે કહેવાની પ્રેરણા કરી, એટલે મેઘરથે અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે તે વૃત્તાંત કહી બતાવ્યું.

“આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં વૈતાલ્ય પર્વતની ઉત્તર શ્રેણિમાં સ્વર્ણનાભ નામના નગરને વિષે ગરૂડની જેવા પરાકમવાળો ગરૂડવેગ નામે રાજ હતો. તેને પાપ વિનાની ધૃતિવેણુ નામે રાણી હતી. તેણે પોતાના ઉત્સંગમાં રહેલા સૂર્યચંદ્રના સ્વપ્નાએ સૂચિત ચંદ્રતિલક અને સુરતિલક નામના એ કુમારને જન્મ આપ્યો. યૌવનવયને પ્રાપ્ત થતાં તે કુમારો એક વખત મેરૂપર્વતના શિખર ઉપર શ્રીમાન્ શાશ્વત અર્હંતની પ્રતિમાને વંદન કરવા ગયા. ત્યાં જિનવંદન કરીને કૌતુકથી ફરતા હતા, તેવામાં સુવર્ણની શિલા ઉપર બેઠેલા આગરચંદ્ર નામે એક ચારણમુનિ તેમના જોવામાં આવ્યા. પ્રદક્ષિણાપૂર્વક તે મુનિને વંદના કરીને અંજળી જોડી તેમની આગળ બેસી તેઓ ધર્મદેશના સાંભળવા લાગ્યા. દેશનાને અંતે નમસ્કાર કરીને તેઓ બોલ્યા—“ભગવાન્! સારે ભાગ્યે અજ્ઞાનરૂપ અંધકારવડે પીડિત એવા અમેને આપ દીપકની પેઠે પ્રાપ્ત થયા છે, માટે હે પ્રભુ! અમારા પૂર્વ ભવોનું સ્વરૂપ કહો. તમારા જેવા મહાત્માનું જ્ઞાન સૂર્યના ઉદયની જેમ પરાપકારને માટે છે.” મુનિવચ્ બોલ્યા—“ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં પૂર્વ ઐરવત ક્ષેત્રને વિષે વજ્રપુર નામે નગર છે. તેમાં સર્વ જીવને અભય આપવાનો ઘોષ કરનાર અભયઘોષ નામે રાજ હતો. તેને સુવર્ણતિલક નામે પ્રિયા હતી, તેનાથી વિજય અને જયંત નામે એ પુત્રો થયા. તેઓ

અનુક્રમે કલાકલાપ લક્ષ્મીને યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. તે અરસામાં તેજ ઐરવત ક્ષેત્રમાં સ્વર્ણક્રુમ નામના નગરને વિષે શંખના જેવા ઉન્નવળ ગુણવાળેા શંખ નામે રાજા હતો. તેની પૃથ્વી નામે રાણીને ઉત્સંગમાં રહેલી પુષ્પમાળાના સ્વપ્ને સૂચવેલી પૃથ્વીસેના નામે પુત્રી થઈ. રૂપનાં ઉત્કર્ષને અને વિશેષ આતુર્યને યોષણ કરનાર યૌવન અને કલાકલાપ તેણે સંપાદન કર્યાં. ‘આ પુત્રીને યોગ્ય વર આજ છે’ એવું ચિંતવી શંખરાજાએ તે કન્યા અભયઘોષને આપી. રાજા અભયઘોષ તે નવેઠા પૃથ્વીસેનાની સાથે વિષ્ણુની જેમ ક્રીડા કરવા લાગ્યો.

એક દિવસે વસંતઋતુમાં વસંતના પુષ્પોને ધારણ કરનારી કોઈ એક દાસી અભયઘોષની પાસે આવી. તેને જોઈ દેવી સ્વર્ણતિલકાએ રાજાને કહ્યું—‘સ્વામી! વસંતઋતુએ આપણા પરઋતુક નામના ઉદ્યાનને મંડિત કર્યું છે; માટે હે પ્રાણવલ્લભ! એ નવીન વસંતલક્ષ્મીનેા અનુભવ કરવાને આપણે ઉચિત પરિવાર લઈ તે ઉદ્યાનમાં જઈએ.’ તે સમયે હાથમાં કોટી મૂલ્યવાળા યુક્તિના પુષ્પો લઈ પૃથ્વીસેના રાજા પાસે આવી. તે જોઈ રાજાએ પ્રકુલિલત નેત્રે તેની માગણી કરી, પછી ઉચિત પરિવાર લઈ ઉદ્યાનમાં ગયો, અને ત્યાં અનેક પ્રકારની ક્રીડા કરી. પછી દેવી પૃથ્વીસેના રાજાની આજ્ઞા લઈ આમતેમ ફરતી હતી, તેવામાં એક તરફ દંતમંગળ નામે એક વિશિષ્ટ જ્ઞાની મુનિ તેના જોવામાં આવ્યા. ભક્તિએ ભરપૂર અને હર્ષિત થઈને તેણે મુનિને વંદના કરી. ત્યાં સંસારપર નિર્વેદ ઉત્પન્ન કરે તેવી મુનિ પાસે દેશના સાંભળી. તે સાંભળતાંજ તેણે તત્કાળ ભવથી ભય પામી રાજાની આજ્ઞા લઈ તે દંતમંગળ મુનિની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. દેવી પૃથ્વીસેનાનું અદ્ભુત ચારિત્ર વખાણતો રાજા અભયઘોષ પોતાને ઘેર ગયો.

એક વખતે તે રાજા અભયઘોષ પોતાના મંદિરની અગાશી ઉપર વિશ્રામ લેતો સૂર્યની જેમ રત્નત્રિંદાસન પર બેઠો હતો, તેવામાં તીર્થંકરના ત્રિંગને ધરનારા અને છદ્મસ્થપણે વિચરતા શ્રી અનંત નામે અહીં ત પોતાના દ્વારદેશમાં પ્રવેશ કરતાં તેના જોવામાં આવ્યા. તત્કાળ રાજા સંજ્ઞમથી ઉભો થયો અને ઉચિત આહાર લઈ ભગવંતની પાસે આવી નમસ્કાર કર્યો. ભગવંતે તેની આપેલી ભિક્ષાથી ત્યાંજ પારણું કર્યું. દેવતાઓએ અભયઘોષના મંદિરમાં વસુધારાદિ પાંચ દિવ્ય પ્રગટ કર્યાં. પારણું કર્યા પછી પ્રભુએ અન્યત્ર વિહાર કર્યો. છદ્મસ્થ પ્રભુ ખીલા મુનિની જેમ કોઈ ઠેકાણે સ્થિર રહેતા નથી. ત્યાર પછી જેને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે એવા તે અનંત પ્રભુ વિહાર કરતાં કરતાં વજ્રપુર નગરે આવીને સમવસર્યાં. તે ખબર જાણી રાજા અભયઘોષે ત્યાં આવી ભક્તિથી ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈને વંદના કરી; અને સંસારને છેદનારી ધર્મદેશના સાંભળી. દેશનાને અંતે રાજાએ પ્રણામ કરી કહ્યું કે “ભવી પ્રાણીઓના પુણ્યથીજ કલ્પવૃક્ષની જેમ તમે અહીં પધાર્યા છો. હે સ્વામી! આ તમારી પ્રવૃત્તિ પરના ઉપકારને માટેજ છે, માટે હું તમને વિજ્ઞપ્ત કરું છું કે હે વિશ્વપૂજ્ય કૃષ્ણાનિધિ! જ્યાં

સુધીમાં મારા પુત્ર ઉપર સર્વ પૃથ્વીને ભાર મૂકી તમારા ચરણકમળમાં દીક્ષા લેવાને હું પાછો ન આવું ત્યાં સુધી અહીં બીરાજશે.” “ધર્મકાર્યમાં પ્રમાદી થવું નહિ” એમ પ્રભુએ કહ્યું, એટલે રાજ અભયધોષે ઘેર આવી પોતાના બંને પુત્રોને જૂઠું જૂઠું કહ્યું—“હે વત્સ વિજય! આ ક્રમાગત રાજ્યને તું ગ્રહણ કર; અને હે વત્સ વૈજયંત! તું વિજયનું યૌવરાજ્ય સ્વીકાર. હું શ્રી અનંતનાથ પ્રભુની પાસે દીક્ષા લઈશ કે જેથી મારે ફરીવાર આ અતિ ગહન સંસારમાં આવવું પડે નહીં.” પુત્રો બોલ્યા—“પૂજ્ય પિતા! જેમ તમે આ સંસારથી ભય પામ્યા છે, તેમ અમે પણ તમારા પુત્રો આ સંસારથી ભય પામ્યા છીએ; માટે અમે પણ દીક્ષા ગ્રહણ કરશું, કારણ કે દીક્ષા લેવાથી આ લોકમાં તમારી સેવા અને પરલોકમાં મોક્ષપ્રાપ્તિ એ બે ફળ અમેને પ્રાપ્ત થશે.” “પુત્રો! તમને સાબાશ છે” એમ બોલતા રાજાએ મોટી ઉદારતાથી પોતાનું વિસ્તારવાળું રાજ્ય કોઈ બીજાને આપી દીધું અને પોતાના બન્ને પુત્રોને સાથે લઈ પોતે શ્રી અનંતનાથ પ્રભુની પાસે ગયા. ત્યાં સર્વ સંઘની સમક્ષ તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે ત્રણે રાજમુનિઓમાં અભયધોષે અતિ ઉચ્ચ તપ કરી વીશ સ્થાનકને આરાધી તીર્થ કરનામગોત્ર ઉપાજ્ઞન કર્યું. આયુ પૂર્ણ થતાં તે ત્રણે કાળ કરી અચ્યુત દેવલોકે બાવીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવતા થયા.

આ જન્મદ્રીપના પૂર્વ મહાવિદેહના આજૂષણ જેવા પુષ્કલાવતી નામના વિજયમાં પુંડરીકિણી નામે નગરી છે. તે નગરીમાં હેમાંગદ નામે રાજા છે. ઇંદ્રની જેમ તેને વજ્રમાલિની નામે પ્રિયા છે. અચ્યુત દેવલોકમાંથી રચવી અભયધોષને જીવ તે વજ્રમાલિનીના ઉદરમાં અવતર્યો. સમય આવતાં વજ્રમાલિનીએ ચૌદ મહાસ્વપ્નેએ જેનો તીર્થ કરમહિમા સૂચવ્યો છે એવા એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. ઇંદ્રાદિકે આવી તેમને જન્મભણિકે કર્યો. પિતાએ ઘનરથ નામ પાડ્યું. તે ઘનરથ તીર્થ કર થઈ અઘાપિ ગૃહવાસમાં રહી પૃથ્વીને પાવન કરે છે. તમે વિજય અને વૈજયંતના જીવ દેવલોકથી રચવીને ચંદ્રતિલક અને સૂર્યતિલક નામે વિદ્યાધર થયા છે.” આ પ્રમાણે પોતાના પૂર્વ ભવને સાંભળી તેઓ ઘણા પ્રસન્ન થયા. પછી તે મુનિને નમસ્કાર કરી પોતાના પૂર્વ જન્મના પિતા જે તમે તેને જોવાને તેઓ ભક્તિથી અહીં આવેલા છે. હે સ્વામી! તેમણે કૌતુકથી આ કુકડામાં પ્રવેશ કરીને તેનું યુદ્ધ કરાવ્યું છે, તે તમારા દર્શનના ઉપાય રૂપ છે. અહીંથી તેઓ લોગવર્હન નામે ગુરૂની પાસે જઈ દીક્ષા લઈ કર્મને ક્ષય કરીને મોક્ષપદને પામશે.” આ પ્રમાણેને વૃત્તાંત સાંભળી પૂર્વની જેમ પોતાને પુત્રપણે માનનારા તેઓ પ્રગટ થઈ ઘનરથ રાજાને નમી પોતાના ઘર તરફ ગયા.

આ સર્વ વૃત્તાંત સાંભળી તે કુકડાએ જાતિસ્મરણ પામવાથી વિચાર કરવા લાગ્યા કે “અહો! આ સંસાર આવા કલેશોનું કારણ છે. પૂર્વ જન્મમાં વણિક થઈને આપણે કાંઈ પણ ઉપાજ્ઞન કર્યું નહીં. બીજું તો દૂર રહ્યું, પણ જે મનુષ્યજન્મ પુનઃ મળવો અતિ દુર્લભ છે તે આપણે નિષ્કૃળ ખોઈ નાંખ્યો. અહો! તે જન્મમાં લુપ્થકની જેવા લુપ્થ થઈ અનેક

ઉપાયોથી આપણે ઘણા પ્રાણીઓને છેતર્યા. ચિરકાળ અસંતોષી થઈ ખોટા માન અને ખોટા તોલ વિગેરેથી લોકોને ઠગી છેવટે માહોમાંહી કળહ કરનારા આપણને ધિક્કાર છે! તેને પરિણામે આર્તધ્યાનમાં પડેલા આપણે એક બીજાને પરસ્પર હણી મૃત્યુ પામ્યા અને અનેકવાર તિર્થંચરોનિમાં ઉત્પન્ન થઈને 'પાપનું ફળ પ્રાપ્ત કર્યું.' આ પ્રમાણે વિચારી રાજાને પ્રણામ કરી તેઓ પોતાની ભાષામાં બોલ્યા— 'હે દેવ! આજ્ઞા કરો. અમે હવે અમારા આત્માનું હિત શી રીતે કરીએ?' ઘનરથ રાજાએ અવધિજ્ઞાનથી બાણીને કહ્યું— 'તમોને અહીં ત દેવ, સાધુ ગુરૂ અને જીવ દયારૂપ ધર્મનું શરણુ થાઓ.' ઘનરથનું એ વચન સ્વીકારી તે બંને કુકડા તરતજ અણસણ અંગીકાર કરી મૃત્યુ પામ્યા. ત્યાંથી મૃત્યુ પામીને તેઓ ભૂતરત્ના નામે મોટી અટવીમાં તામ્રચૂલ અને સ્વર્ણચૂલ નામે બે મહદ્દિક્ક ભૂતનાયક દેવ થયા. પછી અવધિજ્ઞાનથી પૂર્વ જન્મને બાણી વિમાન વિકુર્વાને તેઓ પોતાના પૂર્વ જન્મના ઉપકારી મેઘરથની પાસે આવ્યા. અને ભક્તિથી મેઘરથને પ્રણામ કરી તેઓ બોલ્યા— "હે સ્વામી! તમારા પ્રસાદથી અમે હાલ અંતરેશ્વર થયા છીએ. અમે અમારાં કરેલાં પાપકર્મથી મનુષ્યમાંથી હાથી, મહિષ, મેંઠા અને પછી કુકડા એવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ હાલ પાછા ઉત્કૃષ્ટ જન્મવાળા થયા છીએ. હે નાથ! જો તમે કુકડાના જન્મમાં શરણુરૂપ ન થયા હોત તો પ્રતિદિન અસંખ્ય ક્રીડાનું લોજન કરનારા અમે કેવીએ ગતિમાં ભત? માટે હવે પ્રસન્ન થાઓ, અમારી ઉપર અનુગ્રહ કરો, અને જો કે તમે જ્ઞાનથી પૂર્વે જાણ્યું છે તથાપિ આ વિમાનપર આરૂઠ થઈ બધી પૃથ્વીનું અવલોકન કરો." આવી રીતે તેમણે પ્રાર્થના કરી, એટલે દાક્ષિણ્યતાના ક્ષીરસાગર જેવા મેઘરથ પરિવાર સહિત તેમના વિમાનમાં આરૂઠ થયા. વિમાન આકાશમાર્ગે મનની જેવા વેગથી ચાલવા લાગ્યું. તે વખતે તેઓ પૃથ્વીપર જે જે દર્શનીય વસ્તુ આવે તે તે આંગળીથી બતાવી કહેવા લાગ્યા— 'જુઓ, આ પોતાની વૈદુર્ય મણિમય પ્રભાથી દિશાઓના મુખને દુર્વાકુરિત કરતી જણાય છે તે ચાલીશ યોજન ઊંચી મેરુગિરિની ચુલિકા છે. તેની ચારે દિશાઓમાં જે આ અર્ધ ચંદ્રકાર શિલાઓ છે તે અહીં તના જન્માભિષેકજળથી પવિત્ર અને સિંહાસનથી અંકિત થયેલી છે. આ શાશ્વત અહીં તનાં ઊંચાં ચૈત્યો છે અને તેમાં રહેલા અહીં તબિંબના પૂજનમાં જેનાં પુણ્ય કૃતાર્થ થાય છે તે આ પાંડુક નામે વન છે. આ છ વર્ષધર પર્વતો છે. તેની ઉપર આ છ પવિત્ર જળવાળા દ્રહો છે; જેમાંથી નીકળેલી પૃથ્વીતળના સંસ્થા જેવી આ ચૌદ મહાનદીઓ છે. વિદ્યાધરોની સમૃદ્ધિ વડે ભરપૂર અને પોતપોતાના ક્ષેત્રાર્થની મર્યાદાની શિલાલીંત જેવા આ વૈતાઢ્ય પર્વતો છે. તેઓના ફૂટ ઉપર શાશ્વત પ્રભુની પ્રતિમા સહિત આ સિદ્ધચૈત્યો છે. ઊંચા જલકટકવડે શોભતી અને વિદ્યાધરોની વિલાસભૂમિ આ જંબૂદ્વીપની વળચાકારે રહેલી જગતી છે. મઘર અને જુ'ડ વિગેરે જળચર જીવોનું મોટું નિવાસસ્થાન આ લવણોદધિ છે. કાળા સમુદ્રથી વીંટાયેલા આ ધાતકીખંડ

નામે દ્વીપ છે. તેમાં અહંતા સ્નાત્રની શિલાઓથી અંકિત આ બે ક્ષુદ્ર મેરુગિરિ^૧ છે. શાશ્વત અહંત વડે પવિત્ર આ ઇન્વાકાર^૨ નામે બે પર્વતો છે. ધાતકીખંડના જેવો આ અર્ધ પુષ્કર દ્વીપ છે, ત્યાર પછી માનુષોત્તર પર્વત છે. તેનાથી આગળ મનુષ્યભૂમિ નથી. આ પ્રમાણે આખ્યાનપૂર્વક પૃથ્વીને ળતાવીને તેઓ મેઘરથને પાછા પુંડરીકિણ્ણી નગરીમાં લાવ્યા. પછી તેમને રાજમંદિરમાં મૂકી, પ્રણામપૂર્વક રત્નવૃષ્ટિ કરીને તેઓ પોતાને સ્થાનકે ગયા. અન્યદા લોકાંતિક દેવતાઓએ આવી ઘનરથ રાજને કહ્યું કે 'હે સ્વામી! તીર્થ પ્રવર્તાવો.' તે સાંભળતાંજ સ્વયંબુદ્ધ છતાં તેઓ બોધ પામ્યા, એટલે રાજ્ય ઉપર મેઘરથને અને યૌવરાજ્ય ઉપર દ્રઢરથને બેસાડી વાર્ષિક દાન આપી તરતજ તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. થોડા કાળમાં તેમને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ભવી પ્રાણીઓને બોધ કરતા ઘનરથ તીર્થંકર અનુક્રમે પૃથ્વીપર વિહાર કરી આઠ કર્મોનો ક્ષય કરીને મોક્ષે જશે.^૩

નિરંતર અનેક રાજાઓના મુગટોવડે જેના ચરણકમળની પીઠ ઘસાયા કરે છે એવો મેઘરથ રાજા દ્રઢરથ સાથે પૃથ્વીપર રાજ્ય કરવા લાગ્યો. એક વખતે પૌરજનના આગ્રહથી રાજા મેઘરથ ક્રીડા કરવાની ઇચ્છાએ દેવરમણુ નામના ઉદ્યાનમાં ગયા. ત્યાં એક અશોકવૃક્ષની નીચે પોતાની પ્રિયામિત્રા પ્રિયા સહિત બેસીને તેમણે મધુર સંગીત કરાવવાનો આરંભ કર્યો. તે સમયે તેમની આગળ હબરો ભૂત અપૂર્વ સંગીત કરવાની ઇચ્છાથી પ્રગટ થયા. કોઈ વિશાળ ઉદરવડે લંબોદર (ગણેશ) જેવો લાગતા હતા, કોઈ કૃશ ઉદરથી જાણે પાતાળને ધારણુ કરતા હોય તેવા દેખાતા હતા, કોઈ લાંબા અને કઠોર ચરણથી તાડપર ચઢયા હોય તેવા લાગતા હતા, અને કોઈ લાંબી ભુજાઓથી અજગર સહિત વૃક્ષ જેવા જણાતા હતા; કોઈએ સપેના આભૂષણુ પહેર્યાં હતા, કોઈએ નોળનાં ઘરેણું ધર્યાં હતાં. કોઈએ ચિત્તાનાં ચર્મ ઓઢ્યાં હતાં, કોઈ વ્યાઘ્રચર્મનાં વસ્ત્ર ધર્યાં હતાં, કોઈએ અંગરાગ લાગવ્યો હતો, કોઈએ રૂઢિરના વિદેપન કર્યાં હતાં, કોઈએ ધૂવડનાં કર્ણુભરણુ પહેર્યાં હતાં, અને કોઈએ ગીધના મુગટ ધર્યાં હતા, કોઈએ ઉંદરની માળા, કોઈએ કાકીડાની માળા અને કોઈએ મુડમાળા પહેરી હતી. કોઈએ હાથમાં ખોપરીઓ રાખી હતી, કોઈ અટ્ટહાસ્ય કરતા હતા, કોઈ કોળાહળ કરતા હતા, કોઈ ઘોડાની જેવા અવાજ કરતા હતા, કોઈ હાથીના જેવી ગર્જના કરતા હતા, કોઈ ભુજાના આસ્કેટ કરતા હતા, કોઈ તાલ આપતા હતા, કોઈ મુખવાદ્ય વગાડતા હતા, અને કોઈ કક્ષા વગાડતા હતા. આ પ્રમાણે સર્વ ભૂત એકઠાં મળી જાણે

૧. જ્યૂંદ્વીપમાં રહેલા લાખ યોજન ઉંચા મોટા મેરુની અપેક્ષાએ આ ૮૪૦૦૦ યોજન ઉંચા હોવાથી નાના મેરુ કહેવાય છે.

૨. અર્ધ અર્ધ ધાતકીખંડરૂપ ધનુષની મધ્ધમાં તેટલાજ લાંબા ખાણુને આકારે હોવાથી ઇન્વાકાર કહેવાય છે.

૩. આની પછીની હકીકત તેમના મોક્ષે પધાર્થ આગાઉની છે.

પૃથ્વીને ફાડતા હોય અને આકાશને તોડતા હોય તેમ મોટા આડંબરથી પ્રચંડ તાંડવ કરવા લાગ્યા. એવી રીતે રાજાને સંતોષ આપવા તેઓ તાંડવા કરતા હતા, તેવામાં આકાશમાં એક ઉત્તમ વિમાન પ્રગટ થયું. તેમાં રતિ સાથે કામદેવ હોય તેવો સુંદર આકૃતિવાળો પુરુષ એક યુવતીની સાથે રહેલો. જોવામાં આવ્યો. તેને જોઈ પ્રિયમિત્રા દેવીએ રાજાને પૂછ્યું— ‘પ્રભો! આ પુરુષ અને સ્ત્રી કોણ છે અને અહીં તે શામાટે આવેલ છે?’ મેઘરથે કહ્યું— ‘આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રને વિષે વૈતાલ્ય પર્વતની ઉત્તર શ્રેણિમાં અલકા નામે ઉત્તમ નગરી છે, ત્યાં વિદ્યુદ્રથ નામે વિદ્યાધરોનો રાજા છે. તેને માનસવેગા નામે પ્રિયવદા દેવી છે. સિંહના રથના સ્વપ્નથી સૂચિત સિંહરથ નામે તેને એક પરાક્રમવડે પ્રકુદ્ધિત ભુજવૃક્ષવાળો પુત્ર થયો; અને તે રોહિણીને ચંદ્રની જેમ ઉત્કૃષ્ટ કુળમાં જન્મેલી સ્વાનુરૂપા વેગવતી નામે એક કન્યાને પરણ્યો. રાજા વિદ્યુદ્રથે તેને યુવરાજ્યપદ આપ્યું. ‘જ્યારે પુત્ર કવચધારી થાય ત્યારે રાજાઓને તેમ કરવું ઉચિત છે’. રાજા સિંહરથ લીલોધાન અને કીડવાપી વિગેરે સ્થાનોમાં લલનાને સાથે રાખી વનમાં સિંહની જેમ સ્વેચ્છાએ સુખે રમવા લાગ્યો.

એકદા વિદ્યુદ્રથ રાજા સંસારમાં સર્વ પદાર્થ વિદ્યુતની જેવા ચળિત ધારી પરમ વૈરાગ્યને પ્રાપ્ત થયો. તેથી તરતજ સિંહરથને રાજ્યે ઘેસાડી તેમણે ગુરૂની પાસે જઈ ‘સર્વ સાવધ વિરતિ’ ગ્રહણ કરી. અનુક્રમે અતિ સંવેગને પામી સંયમ નિયમ અને ધ્યાનવડે અષ્ટ કર્મનો ક્ષય કરી તે મોક્ષે ગયા. સૂર્યની જેવા પ્રતાપી રાજા સિંહરથે અતિ મુશ્કેલીથી મળે તેવું વિદ્યાધરોનું ચક્રવર્તીપણું પ્રાપ્ત કર્યું. એક વખતે રાત્રીમાં યોગીની જેમ નિદ્રારહિત થઈ સિંહરથ વિચાર કરવા લાગ્યો— ‘અહા! અરણ્યમાં માલતીના પુષ્પની જેમ મેં મારા જન્મ ફોગટ ગુમાવ્યો. કેવળજ્ઞાનધારી અને સંસારસાગરથી તારવામાં વહાણુ જેવા સમવસરેલા અહંત પ્રભુઓના મેં દર્શન કર્યા નહીં અને તેમની પૂજા પણ કરી નહીં. હવે સાક્ષાત્ શ્રી જિનેશ્વરને જોઈ મારા આત્માને પવિત્ર કરૂં. એકવાર પણ થયેલું તેમનું દર્શન સારા સ્વપ્નની જેમ ઇચ્છિત મનોરથને આપે છે.’ આ પ્રમાણે વિચારી સિંહરથ રાજા પત્ની સહિત ધાતકીખંડ દ્વીપના પશ્ચિમ વિહેહમાં સીતા નદીના ઉત્તર તીરે આવેલા સૂત્ર નામના વિજયમાં ખગ્ગપુર નામના નગરે ગયો, ત્યાં શ્રી અમિતવાહન તીર્થંકરના દર્શન કર્યા. ભગવંતને પ્રણામ કરી રાજાએ સંસારસાગરમાં નાવિકા જેવી ધર્મદેશના સાંભળી. હુઃખરૂપ અગ્નિમાં જળના છંટકાવ જેવી તે દેશના સાંભળી અહંત પ્રભુને નમી તે પાછો પોતાની નગરી તરફ વળ્યો. તે સમયે ઘાટા ખડના વૃક્ષવડે જેનો લાગ વ્યાપ્ત છે એવા સમુદ્રમાં વહાણુની જેમ અહીં ઉર્ધ્વ ભાગે જતાં તેની ગતિ સ્ખલિત થઈ ગઈ. ‘આ મારી ગતિ કેણે સ્ખલિત કરી’ એ બાણુવાને તેણે નીચી દ્રષ્ટિ કરી, તેવામાં અહીં રહેલો હું તેના જોવામાં આવ્યો; એટલે તે કોપથી મને ઉપાડીને ઉડાડવાને મારી પાસે આવ્યો; એટલે મેં મારા ડાબા હાથથી તેના ડાબા હાથપર આક્રમણ કર્યું. તેથી સિંહે આકાંત કરેલા હાથીની જેમ તે અતિ વિરસ પોકાર કરવા લાગ્યો. પોતાના પતિને કષ્ટમાં દેખીને તેની ભાર્યા પરિવાર સહિત મારે શરણે આવી એટલે મેં તેને છોડી

મૂક્યો. મેં છોડ્યા પછી તે આવા વિવિધ રૂપ વિકૃતી^૧ મારી પાસે સંગીત કરવા લાગ્યો.' પ્રિયમિત્રાએ ફરીવાર પૂછ્યું—'પ્રિય! પૂર્વ ભવમાં એણે શું શુભ કર્મ કર્યું છે, જેથી તેને આવી મોટી સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે?' મેઘરથ બોલ્યા—“યુગ્કરાઈ દ્વીપમાં પૂર્વ ભરતક્ષેત્રને વિષે સંઘપુર નામે એક મોટું નગર છે. તે નગરમાં રાજ્યગુપ્ત નામે એક ગરીબ કુલપુત્ર રહેતો હતો. તે પારકાં કામ કરીને પોતાનો ભોજન નિવાહ ચલાવતો હતો. તેને શંખિકા નામે એક અનુરાગી અને પતિભક્તિ આત્મી હતી. બંને દંપતી હમેશાં પારકાં ઘરનાં કામ કરતાં હતાં. એક દિવસે તે સ્ત્રી પુરૂષ એકઠાં મળીને ક્ષણ લેવાને માટે વિવિધ વૃક્ષોથી આકુળ સંઘગિરિ નામના મોટા પર્વતપર ગયાં. ત્યાં પકવ ક્ષણને માટે તેઓ ફરતાં હતાં, તેવામાં સુર્વગુપ્ત નામે એક મહામુનિને દેશના આપતાં તેમણે જોયાં. વિદ્યાધરની સભા વચ્ચે બેઠેલા તે મહાત્માની પાસે આવી તેઓ ભક્તિથી નમસ્કાર કરીને બેઠા. મુનીશ્વરે તેમને વિશેષ ધર્મદેશના આપી. દુઃખીની ઉપર મહાન પુરૂષોનું આધિક વાત્સલ્ય હોય છે. દેશનાને અંતે તેઓ બોલ્યા—'હે પ્રભુ! અમે પાપી છીએ તે છતાં અમારું કોઈક પૂર્વ પુણ્ય હશે, કે જેથી અમને તમારું દર્શન થયું. હે જગત્પૂજ્ય! તમે સર્વ વિશ્વના હિતકારી છો, તથાપિ પીડાને લીધે અમે તમારી પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે અમારા ઉદ્ધારને માટે કાંઈ પણ તપ બતાવો.' તેમની યોગ્યતા જોઈ મહામુનિ સર્વગુપ્તે 'બત્રીશ કલ્યાણક' નામે એક તપ તેમને બતાવ્યો. તે તપ અંગીકાર કરી તેઓ પોતાને ઘરે આવ્યા. તેઓએ બત્રીશ દિવસે બત્રીશ ઉપવાસ કરવા વડે તે તપ કર્યો. પારણાને સમયે દ્વાર ઉપર-દ્રષ્ટિ કરીને કોઈ અતિથિ મુનિની શોધ કરવા માંડી. તેવામાં ધૃતિધર નામે એક સાધુને પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરતા તેમણે જોયા. તેમને બંને જણે ભક્તિથી ભાતપાણી વડે પ્રતિલાલિત કર્યાં. અન્યદા પેલા સુર્વગુપ્ત મુનિ વિહાર કરતાં કરતાં પુનઃ ત્યાં આવી ચડ્યા. એટલે તેઓ તેમની પાસે આવી ધર્મ સાંભળવા લાગ્યા. દેશનાને પ્રાંતે એ વિવેક પરાયણ સ્ત્રીભક્તારે મનુષ્ય જન્મરૂપ વૃક્ષના ક્ષણરૂપ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી રાજગુપ્ત મુનિએ ગુરૂની આજ્ઞાથી આચાર્યલવર્દ્ધમાન^૧ નામે દુસ્તતપ તપ કરવા માંડ્યો. છેવટે અનશન કરી ચાર શરણને આશ્રય લઈ મૃત્યુ પામીને બ્રહ્મદેવલોકમાં દશ સાગરોપમને આયુષે દેવતા થયા. ત્યાંથી ચ્યવીને વિદ્યુદ્ધર રાજાને પુત્ર વિદ્યાધરપતિ આ સિંહરથ થયેલ છે. તેની સ્ત્રી શંખિકા હતી, તે પણ વિવિધ તપસ્યા કરીને બ્રહ્મલોકમાં દેવતા થઈ હતી, ત્યાંથી ચ્યવી અહીં તેની પત્ની થયેલી છે. હવે અહીંથી પોતાને નગરે જઈ પુત્રને રાજ્ય સોંપી તે સદ્ગુણધર્મિમાન પુરૂષ મારા પિતાની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરશે; અને તપ ધ્યાનાદિકથી આઠ કર્મનો ક્ષય કરી દેવજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધિપદને પામશે.” આવાં તેમનાં વચન સાંભળી મેઘરથને ભક્તિથી નમસ્કાર કરી રાજા સિંહરથ પોતાને નગરે ગયો અને પુત્રને રાજ્ય સોંપી મનને હમનાર તે સિંહરથ રાજા શ્રી

૧ એક આબેલ ને એક ઉપવાસથી અનુક્રમે ૧૦૦ આબેલ ને એક ઉપવાસ કરવો તેનું નામ આબીલ વર્દ્ધમાન તપ કહેવાય છે.

ધનરથ સ્વામીની પાસે વ્રત લઈ તપસ્યા કરીને સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થયા. રાજા મેઘરથે પરિવાર સહિત દેવરમણ ઉદ્યાનમાંથી પાછા આવી પુંડરીકિણી નગરીમાં પ્રવેશ કર્યો.

એક વખતે વિદ્વાનોમાં મુખ્ય એવા મેઘરથે પૌષધાગારમાં પૌષધ અંગીકાર કરી શ્રી ભગવંતભાષિત ધર્મનું વ્યાખ્યાન કરવા માંડ્યું. તે વખતે ભયથી કંપતું અને મરણોન્મુખ હોય તેમ દીન દ્રષ્ટિ ફેરવતું એક પારાવત^૧ પક્ષી તેના ઉત્સંગમાં આવીને પડ્યું. તેણે માનુષ ભાષાથી અભયની યાચના કરી, એટલે રાજાએ કહ્યું કે ‘ભય પામીશ નહીં, ભય પામીશ નહીં,’ એવાં આશ્વાસનથી તે પક્ષી પિતાના ઉત્સંગમાં બાળકની જેમ એ કાંઈક સાગર રાજાના ઉત્સંગમાં સ્વસ્થ થઈને બેઠું. થોડી વારે ‘હે રાજા! એ માફં ભક્ષ્ય છે, માટે સત્વર તેને છોડી દો.’ આ પ્રમાણે કહેતું એક બાજુ પક્ષી સર્પની પાછળ ગરૂડની જેમ તેની પાછળ આવ્યું. રાજાએ બાજુ પક્ષીને કહ્યું—“તને આ પક્ષી હું આપીશ નહીં, કારણ કે શરણાર્થીને સંપી દેવો તે ક્ષત્રિયોનો ધર્મ નથી. વળી અરે પક્ષી! તારા જેવા બુદ્ધિમાનને બીજાના પ્રાણથી પોતાના પ્રાણનું પોષણ કરવું તે પણ ઉચિત નથી. તારા શરીર ઉપરથી એક પીછું ઉખેડીએ તો તેથી તને જેવી પીડા થાય તેવી પીડા બીજાને પણ થાય છે; તો મારી નાંખવાથી તો કેટલી પીડા થાય તેનો તું વિચાર કર. વળી આ પક્ષીના ભક્ષણથી તને તો માત્ર ક્ષણવાર તૃપ્તિ થશે અને આ બીજારા પક્ષીના તો આખા જન્મનો વિનાશ થઈ જશે. પંચેન્દ્રિય પ્રાણીઓનો વધ કરવાથી અને તેના માંસનું ભક્ષણ કરવાથી પ્રાણીઓ નરકે જાય છે, અને ત્યાં દુઃસહ પીડા લોગવે છે. જે પરલોકમાં અનંત દુઃખને માટે અને આ લોકમાં મત્રા ક્ષણવાર સુખને માટે થાય તેવી પ્રાણીની હિંસા કયો વિવેકી પુરૂષ ક્ષુધાતુર હોય તોપણ કરે? બીજા લોજનથી પણ ક્ષુધા તો શાંત થાય છે. જે પિત્તાગ્નિ સાકરથી સમે છે તે દૂધથી કેમ શાંત ન થાય! વળી જીવહિંસાથી પ્રાપ્ત થયેલી નરકની વ્યથા સહન કર્યા વગર કોઈપણ પ્રકારે શાંત થતી નથી, માટે હે પક્ષી! તું પ્રાણીવધ છોડી દે અને ધર્મનું આચરણ કર; જેથી ભવોભવ સુખ પામીશ, આ વિષે તું સ્વયમેવ વિચાર કર.” બાજુપક્ષી મનુષ્યભાષાથી રાજા પ્રત્યે બોલ્યો—“હે રાજા! આ કષોત મારા ભયથી તમારે શરણે આવ્યો છે, તેમ હું પણ ક્ષુધાથી પીડિત છું, તો કેને શરણે જઈ તે કહો. કૃષ્ણાધનવાળા મહાપુરૂષો સર્વને અનુકૂળ હોય છે. હે નૃપતિ! જેવી રીતે આ પારાવતનું રક્ષણ કરો છો તેવી રીતે માફં પણ રક્ષણ કરો; ક્ષુધાથી પીડિત એવા મારા આ પ્રાણ ચાલ્યા જાય છે. જ્યારે પ્રાણી સ્વસ્થ હોય ત્યારેજ ધર્માધર્મનો વિચાર કરે છે. ધર્મપ્રિય પુરૂષ પણ ક્ષુધાતુર થાય ત્યારે શું પાપ નથી, કરતો? માટે હવે ધર્મની વાર્તાથી સચું. મારા ભક્ષ્યરૂપ આ પક્ષીજ મને આપો. એકને મારવો અને એકને ખચાવવો, એ કેવો ધર્મ કહેવાય! હે મહીપાળ! પોતાની જાતે મારેલા પ્રાણીના તાજા માંસથીજ મારી તૃપ્તિ થાય છે, બીજા લોજનથી થતી નથી. હું માંસનોજ ખાનારો છું.” રાજા બોલ્યો—‘અરે પક્ષી! સાવધાન થા, મૃત્યુ પામીશ નહીં. આ કષોતની સાથે તોળીને હું મારા

સર્ગ ૪ થો] એક પક્ષીના રક્ષણ માટે મેઘરથે શરીર ત્યાગ કરવાની કરેલ તૈયારી [૨૨૯

દેહનું તાજું માંસ તને આપું છું.’ બાજ પક્ષીએ તેમ કરવા કબુલ કર્યું, એટલે રાજાએ તાજવું મંગાવી એક તરફ કપોતને અને બીજી તરફ પોતાનું માંસ છેદી છેદીને મૂકવા માંડ્યું. જેમ જેમ માંસને ઉતરડી ઉતરડીને રાજા મૂકવા લાગ્યા તેમ તેમ કપોત ભારમાં વધવા લાગ્યો. કપોતને ભારમાં વધતો જોઈ અતુલ સાહસવાળો રાજા પોતાનું બધું શરીર લઈને તાજવામા બેઠો. જ્યારે રાજા તુલાપર અધિરૂઠ થયા ત્યારે તે જોઈને સર્વ પરિવાર હાહાકાર શબ્દથી આકુળવ્યાકુળ થઈ સંશયરૂપ તુલાપર આરૂઠ થઈ ગયો. સામંત, અમાત્ય અને મિત્રો રાજા પાસે આવીને કહેવા લાગ્યા—“અરે પ્રભુ! અમારા અભાગ્યે તમે આ શું આરંભ્યું છે? આ શરીરવડે તમારે બધી પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવું જોઈએ તો માત્ર આ એક પક્ષીના રક્ષણને માટે શરીરનો કેમ ત્યાગ કરો છો? અથવા આ પક્ષી કોઈ માયાવી દેવ કે દાનવ હોવો જોઈએ; કારણ કે સામાન્ય પક્ષીમાં આટલો બધો ભાર સંભલે નહીં.” આ પ્રમાણે તેઓ કહેતા હતા, તેવામાં મુગટ કુંટળ અને માળાને ધારણ કરનાર કોઈ દેવતા બંધે તેજનો રાશિ હોય તેવો પ્રગટ થયો અને બોલ્યો—“હે નૃદેવ! પુરૂષોમાં તમે એકજ પુરૂષ છો કે જે સ્વસ્થાનથી મેરૂપર્વતની જેમ પોતાના પુરૂષાર્થથી અજિત થયા નહીં. ઈશાનેંદ્ર પોતાની સલામાં તમારી પ્રશંસા કરતા હતા તે મારાથી સહન થઈ નહીં, તેથી તમારી પરીક્ષા કરવાને હું અહીં આવતો હતો, તેવામાં પૂર્વ જન્મના વૈરથી આ બે પક્ષીને યુદ્ધ કરતાં મેં બોયાં, એટલે તેમાં હું અધિષ્ઠિત થયો હતો; માટે આ સર્વ મારો અપરાધ ક્ષમા કરો.” આ પ્રમાણે કહી રાજાને સભજ કરી તે દેવ સ્વર્ગમાં ગયો. તે વખતે સામંત વિગેરે વિસ્મય પામી રાજાને પૂછવા લાગ્યા—“એ બાજ પક્ષી અને પારાવત પક્ષી પૂર્વ જન્મમાં કોણ હતા? તેમને વૈર થવામાં શો હેતુ હતો? અને આ દેવ પૂર્વ ભવમાં કોણ હતા? તે કહો.” રાજાએ અવધિજ્ઞાનવડે બંધીને તેમનું વૃત્તાંત કહેવા માંડ્યું.

આ જંબૂદ્વીપમાં ઐરવત ક્ષેત્રના મંડનરૂપ-પદ્મખંડ જેવું પદ્મિનીખંડ નામે એક નગર છે. તે નગરમાં સંપત્તિથી સાગર જેવો સાગરદત્ત નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તેને વિજયસેના નામે એક નિર્દોષ સ્ત્રી હતી. તેમને ધન અને નંદન નામે બે પુત્ર થયા. અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામતા તેઓ યૌવનવયને પામ્યા. પિતાની સમૃદ્ધિથી ઉદ્ભવ એવા તેઓ વિવિધ કીડાવડે વિહાર કરતાં કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા. એક વખતે તેઓએ પોતાના પિતા સાગરદત્તને કહ્યું—“હે તાતા! વ્યાપાર કરવાને માટે દેશાંતર જવાની આજ્ઞા આપો.” હર્ષ પામેલા પિતાએ તેમને આજ્ઞા આપી. ‘પુત્રનો પ્રથમ ઉદ્યોગ પિતાના હર્ષને માટે થાય છે.’ વિવિધ કરિયાણાં લઈને તે મોટા સાર્થથી સાથે ચાલ્યા. અનુક્રમે નાગપુર નામે એક મોટા નગરમાં આવ્યા. ત્યાં વ્યાપાર કરતાં તેઓને બે શ્વાન વચ્ચે એક ભક્ષ્યની જેમ એક મોટા મૂલ્યનું રત્ન પ્રાપ્ત થયું. તે રત્નને માટે તેઓ ક્રોધ કરી દુર્દાંત વૃષભની પેઠે શંખનદીને કાંઠે આવીને માંહોમાંહે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. યુદ્ધ કરતાં કરતાં તેઓ એક અગાધ ધરામાં પડ્યાં અને મૃત્યુ પામી ગયા. લોભ કેને મૃત્યુને માટે ન થાય? ત્યાંથી મૃત્યુ પામી તે બંને બંધુ આ પક્ષીરૂપે

ઉત્પન્ન થઈ પૂર્વ જન્મના વૈરથી આ લવમાં પણ પરસ્પર વૈર ધારણ કરે છે. હવે દેવતાનો પૂર્વલવ સાંભળો—

આ જંબૂદ્રીપમાં પૂર્વ વિદેહના આભૂષણ તુલ્ય સીતાનદીને દક્ષિણ તીરે રમણીય નામે વિજય છે. તેને વિષે શુભા (સુભગા) નામે નગરી છે. તેમાં સ્તિમિતસાગર નામે રાજા હતો. આજથી પાંચમે લવે તેનો અપરાજિત નામે હું પુત્ર થયો હતો. તે વખતે હું બળદેવ હતો અને જે આ દ્રઢરથ છે તે મારો અનુજ બંધુ અનંતવીર્ય નામે વાસુદેવ હતો. તે સમયમાં મહાભુજ દમિતારિ નામે પ્રતિવાસુદેવ હતો, તેને કનકશ્રી કન્યાને માટે અમોઝે યુદ્ધમાં મારી નાખ્યો હતો. તે સંસારરૂપ અરણ્યમાં ભમી જંબૂદ્રીપના ભરતક્ષેત્રમાં આવેલા અઠાપદગિરિના મૂળમાં નિકૃતિ નામની સરિતાને કાંઠે સોમપ્રભ નામના તાપસનો પુત્ર થયો. વયે વધતાં બાલ તપ આચરીને તે સુરૂપ નામે દેવતા થયો. તે દેવ બ્યારે ઇશાનેદ્રે મારી પ્રશંસા કરી ત્યારે નહીં સહન થવાથી અહીં આવ્યો, અને આ પક્ષીઓમાં અધિષ્ઠિત થઈને તેણે મારી પરીક્ષા કરી.’

રાજાનાં આવાં વચન સાંભળી તે બાજ અને કપોતને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તરતજ તે બંને પક્ષી પૃથ્વી ઉપર મૂર્છા ખાઈને પડ્યા. રાજાના સેવકોએ પંખાથી પવન નાખ્યો અને જળ છાંટ્યું, એટલે તેઓ સુઈને ઉઠ્યા હોય તેમ સંજ્ઞા પામ્યા. પછી તેઓ પોતાની ભાષામાં બોલ્યા—“હે સ્વામી! તમે અમોને સારો બોધ આપ્યો. અમોને પૂર્વ જન્મનું હુબ્ધૂત આવી અધમ યોનિનું કારણભૂત થઈ પડેલું છે. હે નાથ! તે વખતે અતિ દોલથી પરાલવ પામેલા અમોએ યુદ્ધ કરીને કેવળ રત્ન ગુમાવ્યું નથી પણ અમૂલ્ય મનુષ્યજન્મ પણ ગુમાવ્યો છે. અત્યારે પણ અમારે તો નાટકીપણીનો જન્મ નજીક પ્રાપ્ત થયેલ હતો પણ તમે કુવામાં પડતા અંધની જેમ અમને નર્કમાં પડતાં બચાવ્યા છે. હે સ્વામી! હવે ઉન્માર્ગથી અમારી રક્ષા કરો અને સન્માર્ગને બતાવો કે જેથી અમને શુભ સ્થાન પ્રાપ્ત થાય.” અવધિજ્ઞાનરૂપ તરંગના સમુદ્ર મેઘરથ રાજાએ તેમની યોગ્યતા વિચારીને યથાકાળે પ્રાપ્ત થયેલ અનશન અંગીકાર કરવાની આજ્ઞા કરી. તેજ પ્રમાણે અનશન અંગીકાર કરી શુભ ચિત્તવાળા તેઓ મૃત્યુ પામીને ભુવનવાસી દેવતાઓમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

પછી રાજા મેઘરથ પોસહ પારી જાણે મૂર્તિમાનુ ન્યાય હોય તેમ પૃથ્વીનું યથાયોગ્ય રીતે પાલન કરવા લાગ્યા. અન્યદા કપોત અને બાજપક્ષીનું વૃત્તાંત સ્મરણ કરતાં રાજા સમતારૂપ વૃક્ષના બીજભૂત પરમ વૈરાગ્યને પ્રાપ્ત થયા, એટલે અષ્ટમ તપ કરી ઉપસર્ગ અને પરિષદોને સહન કરવાને શૈલની પેઠે સર્વાંગે નિશ્ચળ થઈ કાયોત્સર્ગમાં સ્થિત થયા. તે સમયે ઇશાનેદ્રે અંતઃપુરમાં બેઠા બેઠા “નમો ભગવતે કુમ્બ” એમ બોલીને તેમને નમસ્કાર કર્યો. તે સમયે તેની ઇદ્રાણીઓએ પૂછ્યું કે ‘હે સ્વામી! તમો સર્વ જગતને નમવા યોગ્ય છો, તે છતાં અત્યારે અતિ લકિતથી કેને નમસ્કાર કર્યો?’ ઇશાનેદ્રે બોલ્યા—“અહો દેવીઓ!

માનવ લોકમાં સરસીમાં કમળની જેમ પુંડરીકિણી નગરી વિષે ધનરથ તીર્થંકરના પુત્ર મેઘરથ નામે રાજા અષ્ટમ તપ કરી શુદ્ધ ધ્યાનમાં લીન થઈ મહા પ્રતિમા ધારણ કરીને રહેલા છે. તેઓ આ ભરતક્ષેત્રના આભૂષણરૂપ તીર્થંકર થવાના છે, તેથી તેમને દેખીને મેં અહીં બેઠા બેઠા તેમને નમસ્કાર કરેલો છે. એ ધીર મહાત્માને આ ધ્યાનમાંથી ચળિત કરવાને ઇંદ્ર સહિત સુરાસુરના સમૂહ પણ સમર્થ નથી, તો મનુષ્ય કોણ માત્ર છે ?” તે સાંભળી ઇંશાનેંદ્રની સુરૂપા અને અતિરૂપા નામે બે મુખ્ય ઇંદ્રાણીઓ તે પ્રશંસા સહન ન થવાથી મેઘરથ રાજાને ક્ષોભ કરવાને માટે તેમની પાસે આવી. તેમણે પ્રથમ લાવણ્યજળની સરિતા જેવી અને જગતને જીતનાર કામદેવના જંગમ કિલ્લા જેવી તેમજ વિજય કરનાર અસ્ત્ર જેવી કેટલીક યુવતીઓને વિકૃતી^૧. પછી કામદેવને ઉત્પન્ન કરનાર જીવનૌષધિરૂપ વિવિધ વિકારોથી અનુકૂળ ઉપસર્ગો કરવા માંડ્યા. કોઈ રમણી મિથ્યા છોડી નાખેલા કેશપાશને બાંધવાના મિષથી કામદેવના સ્થાનરૂપ ભુલભૂળ બતાવવા લાગી. કોઈ અધોવસ્ત્ર શિથિલ કરી ગલેક્રમાંથી કાઢેલું દર્પણ હોય તેવું જ્વન દેખાડવા લાગી. કોઈ સખીજનને બોલાવવાના ખડાનાથી વારંવાર કામદેવના અસ્ત્રને ઉગામ્યા જેવી જૂલતાને ઉત્ક્ષેપ કરવા લાગી. કોઈ બાળા અનુરાગિણી થઈ ગાંધારગ્રામ સાથે સુખદ્રષ્ટિના વિકાર કરી કામદેવના વૃત્તાંતને મધુરાલાપે ગાવા લાગી. કોઈ લીલાવતી મુંદરી વારંવાર અનુભવ કરેલી સંલોગકીડાને વખાણતી કામશાસ્ત્રની કથાને આલાપ કરવા લાગી. કોઈ કામિની પિત્તાદિક પ્રકૃતિઓને યોગ્ય એવા રતિ સંબંધી સાધને ધાતુરસથી આજેખવા લાગી. કોઈ વારંવાર આલાપ, કોઈ કરસ્પર્શ^૨, કોઈ દ્રષ્ટિપ્રસાદ અને કોઈ આલિંગન ચાચના લાગી. તે સિવાય બીજા વિવિધ કલાકલાપ તેઓ પ્રકાશ કરવા લાગી. એવી રીતે તે દેવીઓએ રાજાની તરફ રાત્રીથી માંડીને પ્રાતઃકાળ સુધી વિકૃતિઓ કરી, પણ તે વજ ઉપર ટાંકણાના પ્રહારની જેમ રાજા ઉપર નિષ્કળ થઈ પડી. પછી દેવીઓએ સર્વ વિકૃતિઓ સંહરી લીધી, અને મેઘરથને ખમાવી નમસ્કાર કરી પશ્ચાત્તાપ કરતી તે ઇંશાનેંદ્રની બે ઇંદ્રાણીઓ પોતાને સ્થાનકે ગઈ.

પ્રાતઃકાળે રાજા મેઘરથે પ્રસન્ન થઈ પ્રતિમા પારી પોસહ પણ પાર્યો. અને રાત્રીનું વૃત્તાંત સંભારી પરમ સંવેગને પ્રાપ્ત થયો. પ્રિયમિત્રા દેવી પણ પોતાના પ્રિયને તેવા સંવેગી બેઈ સંવેગને પામી. સતી સ્ત્રીઓ પતિના માર્ગનેજ અનુસરે છે. એકદા અહંત શ્રી ધનરથ પ્રભુ વિહાર કરતાં કરતાં ત્યાં આવીને પૂર્વોત્તર (ઇંશાન) દિશામાં નમવસર્થા. સેવકોએ આવી રાજાને પ્રભુનું આગમન જણાવ્યું. તેમને પરિતોષિક^૧ આપી મેઘરથ રાજા દ્રઢરથ સહિત પ્રભુ પાસે આવ્યા. એક યોજન સુધી પ્રસરતી સગ્રામરાગી^૨ સર્વલાપાનુસારી વાણીવડે પ્રભુએ દેશના આપી. દેશનાને અંતે રાજા પ્રભુને નમસ્કાર કરીને બોલ્યો—“હે નાથ ! વિશ્વનું રક્ષણ કરવાને ઉદ્યુક્ત થયા છો, તો માફ પણ રક્ષણ કરો. હે જગત્પતિ ! તમે

૧. સતોષ પામે તેટલું દાન. ૨. ગ્રામ-રાગ સહિત.

૨૭૨] મેઘરથ તથા દ્રઢરથનું સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થવું [પર્વ ૫ મું
 સર્વ જાણે છે અને સર્વના હિતકારી છે, તથાપિ હું એક પ્રાર્થના કરું છું. કેમકે 'સ્વાર્થમાં
 કોણ ઉત્સુક ન થાય?' હે નાથ! જ્યાં સુધી હું ઘેર જઈ રાજ્ય ઉપર કુમારને ખેસાડી
 અહીં આવું, ત્યાં સુધી મને દીક્ષા આપવાને માટે તમે અહીં ખીરાજશે." પ્રભુ બોલ્યા—
 'પ્રમાદ કરવો નહીં.' આવી અહીંતની શિક્ષા લઈ મેઘરથ પોતાને ઘેર આવ્યા અને દ્રઢરથને
 કહ્યું—'હે વત્સ! તું આ પૃથ્વીને ભાર ગ્રહણ કર, કે જેથી હું દીક્ષા લઉં. આ સંસારમાં
 પરિભ્રમણ કરી વટેમાર્ગની જેમ નિવેદન પામી ગયો છું' તે સાંભળી દ્રઢરથે અંજળી જોડી
 કહ્યું—“પૂજ્યબંધુ! આ સંસાર દુઃખરૂપજ છે, અને વિવેકી જનોએ તજવા યોગ્યજ છે;
 તો આવા સાગર જેવા દુસ્તર અને અપાર સંસારસમુદ્રમાં મારે સાથે પૃથ્વીને ભાર તમે
 કેમ મૂકી જાઓ છો? હે ઇશ! આજ સુધી આત્માથી અલેદ દ્રષ્ટિએ મને જોઈ હમણા
 પૃથક્ કેમ કરો છો? મારી ઉપર તો પ્રસન્ન થાઓ અને આત્મવત્ મારો પણ ઉદ્ધાર કરો.
 હે સ્વામી! આજે તમારી સાથે હું પણ પ્રભુ પાસે દીક્ષા લઈશ; આ પૃથ્વી ખીજા કોઈને
 આપો.” આ પ્રમાણે તેનું કહેવું સાંભળી મેઘરથે પોતાના નાના પુત્ર મેઘસેનને રાજ્ય અને
 દ્રઢરથના પુત્ર રથસેનને યુવરાજપદ સોંપ્યું. પછી મેઘસેને જેમનો નિષ્કમણોત્સવ કરેલો છે
 એવા રાજા મેઘરથે દ્રઢરથ વિગેરે સાતસો પુત્રો અને ચાર હજાર રાજાઓની સાથે ભગવંતની
 પાસે આવી સાવધવિરતિ ગ્રહણ કરી. દુઃસહ પરિષદ અને ઉપસર્ગોને સહન કરતા, ત્રણ ગુપ્તિ
 તથા પંચ સમિતિને ધારણ કરતા, પોતાના શરીરમાં પણ આકાંક્ષા નહીં રાખતા, વિવિધ
 અભિગ્રહ તથા તપને આચરતા અને એકાદશ અંગને ધારણ કરતા મેઘરથ મુનિ દ્રઢરથની
 સાથે પૃથ્વીપર વિહાર કરવા લાગ્યા. અનુક્રમે અહીંદ્વલક્રિત વિગેરે શુભ વીશ સ્થાનકોના
 આરાધનથી તેમણે અતિ દુબ્ધર એવું અહીંનામગોત્ર ઉપાજન કર્યું. તે મહાત્મા મેઘરથ
 મુનિએ સિંહનિકીડિત નામે દુસ્તપ તપ કરી એક લાખ પૂર્વ સુધી અંખડિત સાધુપણું
 પાળી અંબરતિલક નામના પર્વત પર ચઢી પર્વતની જેમ સ્થિર રહી, અનશન ધારણ કર્યું.
 અનુક્રમે આયુષ્ય પૂર્ણ કરી મેઘરથ મુનિ સર્વાર્થસિદ્ધ નામે વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા, અને
 તેમના લઘુ જાતા દ્રઢરથ પણ ત્યાંજ ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં તે બંનેએ તેત્રીશ સાગરોપમ
 પર્વત કાળ અવ્યયપદ પામવાના વિસામારૂપ મહાસુખમાં વ્યતીત કર્યો.

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशालकापुरुषचरिते महाकाव्ये
 पंचमपर्वणि श्री शान्तिनाथदेवीयदशमैकादश भववर्णने
 नाम चतुर्थः सर्गः ॥

૧. ખેદ.

સર્ગ ૫ માં.

આ જાંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં ઋદ્ધિવાન કુરૂદેશને વિષે હસ્તીનાપુર નામે નગર છે. તે નગરમાં આવેલા મહેલોને માથે રહેલા કનકકુંભ નવા ઉત્પન્ન થયેલા સ્થળકમળના વનની શોભાને ધારણુ કરે છે. ત્યાં આસપાસ વલયાકારે રહેલી વાપિકાઓ તેના સ્વચ્છ અને નિર્મળ જળમાં કિલ્લાનું પ્રતિબિંબ પડવાને લીધે જાણે નગરના કિલ્લાનું દર્પણુ હોય તેવી શોભે છે. ઉદ્યાનોમાં વહેતી નિકોને કાંઠે કાંઠે રહેલા સ્તિન્ધ દ્રુમે જળ લેવાને ઉતરેલા મેઘ હોય તેવા જણાય છે. ધનાઢયોનાં મંદિરોની રત્નમય ભીંતોમાં રાત્રીએ પ્રતિબિંબરૂપે પડેલા ચંદ્રને માળાંરો દધિપિંડ ધારીને ચાટ્યા કરે છે. જિનચૈત્યોમાં બળતી અગરૂપૂપની લતાઓ (ધૂંઝશિખાઓ) ખેચરીઓને યત્ન વગર પટવાસની શોભાને આપે છે. ચૌટામાં દુકાનોની શ્રેણીમાં લટકતી રત્નની માળાઓથી જાણે રત્નાકરથી રત્નસર્વસ્વ અહીં આણેલું હોય તેમ દેખાય છે. પવનથી હાલતી ચૈત્યોની ધ્વજાઓની પૃથ્વીપર પડતી અપજ છાયા જાણે ધર્મનિધાનની રક્ષા કરનારા સર્પો હોય તેવી જણાય છે, અને જેની ભૂમિ ઇંદ્રનીલ મણિઓથી જડેલી છે એવા નિર્વાસગૃહો જળપૂર્ણ કીડાવાપિકાની જેવા દેખાય છે.

તે નગરીમાં ઈક્ષ્વાકુવંશરૂપ સાગરમાં ચંદ્રરૂપ હોવાથી નેત્રને ઉત્સવ આપનાર અને કીર્તિરૂપ ચંદ્રિકાથી જગતનું પ્રક્ષાલન કરનાર વિશ્વેશ્વર નામે રાજા હતો. તે રાજા શરણ્ય જનને વજ્રમંદિર જેવો, ચાચકોને કદપવૃક્ષ જેવો અને લક્ષ્મી તથા સરસ્વતીને મિત્રતાની સંકેતભૂમિ જેવો હતો. જાણે ખીજે સમુદ્ર હોય તેવો તેનો યશોરાશિ નદીઓની જેમ શત્રુઓની કીર્તિને ગળી જતો હતો. પ્રભાવથી શત્રુઓને સાધનારા તે રાજાનાં અસ્ત્રો નિધાનરૂપે કરેલા વિત્તની જેમ વગર વપરાયે પડ્યા રહેતાં હતાં. જાણે બંનેમાં સરખી રીતે વર્તાતો હોય તેમ તે યુદ્ધ કરનારના ગળા ઉપર ચરણ અને શરણ્યથીના પૃષ્ઠ ભાગ ઉપર હાથ મૂકતો હતો. તેણે રણગણ્યમાં ધ્યાનમાંથી જે ચેલી તરવાર સ્વેચ્છાએ આવેલી વિજયલક્ષ્મી સહિત પાછી ક્રોશમાં દાખલ થતી હતી. તેને ન્યાય બંધુ હતો, કીર્તિ પ્રિયા હતી, નિર્મળ ગુણો સુહૃદ (મિત્રો) હતા અને પ્રતાપ પેદલરૂપ હતો, ઈત્યાદિક સર્વ પરિવાર તેના અંગમાંથીજ ઉત્પન્ન થયેલો હતો. ઉન્નતિને પામેલા અને જગતને આનંદ આપનારા તે રાજાએ મેઘને વિદ્યુત્તની જેમ અચિર નામે એક પત્ની હતી. જેવી રીતે તે દેવી સર્વ સ્ત્રીજનમાં શિરોમણિ હતી, તેવી રીતે તેના વિનયાદિક ગુણોમાં શીલ પણ શિરોમણિ હતું. તે શ્રેષ્ઠ સતી હૃદય બહાર જેમ મુક્તાહાર હોય તેમ અહર્નિશ તેના પતિના હૃદયના અંતરંગ આભૂષણરૂપ હતી. તેનું

રૂપ જોતાં દેવતાની સ્ત્રીઓ તેના નિર્માણના બહિર્ભૂત પરમાણુઓથી રચેલી હોય તેવી દેખાતી હતી. એ જગદ્રંધા સાધવી પ્રવાહવડે ગંગાની જેમ ચરણન્યાસથી પૃથ્વીને પવિત્ર કરતી ફરતી હતી. તે કુલીન રમણી લક્ષ્મી ત્રીવાને નમાવીને ‘ આ પૃથ્વી મારા પતિને પાલનીય છે’ એવી પ્રીતિથીજ હોય તેમ પૃથ્વીપરજ દ્રષ્ટિ રાખતી હતી. જેમ સૌમનસ વનની પુષ્પવાટિકામાં પુષ્પોની જાતિ ખીલી રહે, તેમ તેનામાં સ્ત્રીજાતિ યોગ્ય સર્વે ગુણો ઉજ્જવળતાથી ખીલી રહ્યા હતા.

એવી રીતે સદા સામ્રાજ્યસુખમાં લીન એવા રાજા વિશ્વસેન અને અચિરા દેવીને ક્રેટલોક કાળ ઇંદ્ર અને ઇંદ્રાણીની જેમ વ્યતીત થયો. તે સમયે અનુત્તર વિમાનોમાં મુખ્ય સર્વાર્થસિદ્ધિ નામના વિમાનમાં મેઘરથના જીવે સુખમગ્નપણે પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. ત્યાંથી ચ્યવીને ભાદ્રપદ માસની કૃષ્ણ સપ્તમીએ ચંદ્ર ભરણીનક્ષત્રમાં આવતાં તે અચિરાદેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યા. તે વખતે સુખે સુતેલા દેવીએ રાત્રીના શેષભાગે અનુક્રમે મુખમાં પ્રવેશ કરતાં ચૌદ મહા સ્વપ્ન જોયાં. પ્રથમ સ્વપ્ને ઝરતા મદનજના મુગંધથી મત્ત થયેલા ભ્રમરાઓના શબ્દોવડે જાણે મુખપ્રવેશની આસા માગતો હોય તેવો ગજેંદ્ર અવલોક્યો. બીજે સ્વપ્ને કૈલાસ પર્વતનો છુટો પડેલો એક મોટો શિલાભાગ હોય તેવો નિર્મળ અને શરીરની કાંતિથી પુંડરીકગિરિની ઉત્કૃષ્ટ સમૃદ્ધિને છુટનારો વૃષભ જોયો. ત્રીજે સ્વપ્ને ઉંચા નાળવાળી કળિયુક્ત રાતા કમળ જેવા ઉંચા પુંછવડે શોભતો કેશરીસિંહ દીઠો. ચોથે સ્વપ્ને બંને જાણુ જો હાથી જેને અભિષેક કરી રહ્યા છે એવા દિવ્યરૂપવાળા મહાલક્ષ્મી જાણે પોતાનું બીજું રૂપ હોય તેવા જોયા. પાંચમે સ્વપ્ને આકાશલક્ષ્મીના આભૂષણ જેવી, ઋગુરોહિત ધનુષ્ય સમાન પંચવણી દિવ્ય પુષ્પોથી ગુથેલી વિસ્તારવાળી માળા અવલોકી. છઠ્ઠે સ્વપ્ને અખંડ આકાશમંડળમાં ઉદ્યોત કરતો પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર જાણે દિશાઓનું નિર્મળ રૂપાનું દર્પણ હોય તેવો દીઠો. સાતમે સ્વપ્ને રાત્રી છતાં દિવસની શોભા બતાવતો કિરણરૂપ અંકુરના ઉદ્ભવમાં કંઈરૂપ સૂર્ય જોયો. આઠમે સ્વપ્ને નર્તકીઓ રૂપ પતાકાઓના નૃત્યમંદિર જેવો અને દ્રષ્ટિના વિશ્રામગૃહ જેવો મહાધ્વજ જોવામાં આવ્યો. નવમે સ્વપ્ને જાણે લક્ષ્મીને રહેવાનું સ્થાન હોય તેવો અને સુગંધી વિકસિત કમળવડે ઢાંકેલા મુખવાળો વિશાળ પૂર્ણકુંભ દીઠો, દશમે સ્વપ્ને જાણે ખીજા પન્નહૃદ હોય તેવું વિકસિત સુગંધી કમળોથી મનોહર જળપૂર્ણ સરોવર જોયું; અગ્યારમે સ્વપ્ને આકાશની અબ્રમાળાને આલિંગન કરવા ઇચ્છતો હોય તેમ તરંગરૂપ કરને ઉછાળતો અપાર સાગર અવલોક્યો. બારમે સ્વપ્ને આકાશમાં રહેલો મહેલ હોય તેવું, વિચિત્ર રત્નમય કળશવાળું અને પતાકાભારથી શોભિત અપ્રતિમ વિમાન જોયું. તેરમે સ્વપ્ને પ્રકાશમય કિરણોથી આકાશને લિપ્તો હોય તેવો અને સૂર્યાદિ જ્યોતિષીને બનાવવાના પુદ્ગલોનો જાણે સમૂહ હોય તેવો રત્નપુંજ જોવામાં આવ્યો. ચૌદમે સ્વપ્ને જાણે ધણી જિહ્વા હોય તેવી આકાશને ચાટતી જ્વાળાઓથી અંધકારના પૂરનો ગ્રાસ કરતો નિર્ધૂમ અગ્નિ જોયો.

આ પ્રમાણે ચૌદ મહા સ્વપ્ન જોઈને અચિરાદેવીએ જાગ્રત થઈ શય્યામાંથી ઉઠી વિશ્વસેન રાજાને તે કહ્યાં. તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું—‘ હે મહાદેવી ! આ સ્વપ્નથી લોકોત્તર ગુણવાળો અને ત્રણ લોકનું રક્ષણ કરવામાં તત્પર એવો તમારો પુત્ર થશે.’ પ્રાતઃકાળે નિમિત્તિયાઓને જાણાવીને પૂછતાં તેઓએ કહ્યું કે ‘ આ સ્વપ્નથી તમારે ચક્રી અથવા ધર્મચક્રી (તીર્થંકર) પુત્ર થશે.’ રાજાએ તે સ્વપ્નનાર્થ જાણનારા નિમિત્તિયાઓને સત્કાર કરીને વિદાય કર્યાં. તે દિવસથી દેવીએ રત્નગર્ભાની જેમ ગર્ભરતનને ધારણ કર્યો. તે સમયમાં પ્રથમથી કુરૂદેશમાં ઉદ્દેગ અને મહામારી વિગેરે અનેક અશિવ ઉત્પાતો પ્રવર્તાતા હતા, તેઓની ક્ષાંતિને માટે ઉપાય જાણનારા લોકોએ અનેક ઉપાયો કર્યાં, તથાપિ જળવડે વડવાનળની જેમ તે જરાપણ શાંત થયા નહોતા; પણ જ્યારે ભગવંત અચિરાદેવીના ઉદરમાં ગર્ભરૂપે આવ્યા, તે વખતથીજ તે સર્વ અશિવકારી ઉત્પાત શમી ગયા. આર્હત પ્રભુનો પ્રભાવ નિરવધિ છે.

પછી નવ માસ અને સાડા સાત દિવસ જતાં જ્યેષ્ઠ માસની કૃષ્ણ ત્રયોદશીને દિવસે ચંદ્ર ભરણીનક્ષત્રમાં આવ્યો હતો અને સર્વ ગ્રહો ઉચ્ચ સ્થાને રહ્યા હતા તે સમયે ‘મૃગાંક ને પૂર્વ દિશા પ્રસવે તેમ અચિરાદેવીએ મૃગના અંકવાળા^૧ કનકવર્ણી^૨ એક કુમારને જન્મ આપ્યો. તે સમયે ત્રણ જગતમાં ઉદ્યોત થઈ રહ્યો, ક્ષણવાર નારકી જીવોને પણ અપૂર્વ સુખ થયું, અને દિક્કુમારીઓનાં આસન કંપાયમાન થયાં; એટલે તેઓ અવધિજ્ઞાનથી પ્રભુનો જન્મ થયો જાણીને હર્ષ પામી. પ્રથમ અધોલોકથી આઠ દિક્કુમારીઓ વિશ્વસેન રાજાના મંદિરમાં આવી અને વિધિથી પ્રભુને અને તેમની માતાને પ્રણામ કર્યો. અચિરાદેવીને તેમણે પોતાનો આત્મા ઓળખાવી ‘તમે બીશો નહીં’ એમ કહ્યું, અને સંવત્તંક પવન વિકુવીને એક યોજન પર્યંત પૃથ્વીની રજ દૂર કરી. પછી પ્રભુથી અને માતાથી અતિ દૂર નહીં તેમ અતિ નજીક નહીં તેવી રીતે રહીને ગાયન કરનારીઓની જેમ પ્રભુના ગુણ ગાવા લાગી. ઉર્ધ્વલોકમાંથી આઠ દિક્કુમારીઓ આવી. તેઓ વિધિપૂર્વક પૂર્વવત્ સર્વ કર્યા પછી મેઘ વિકુવીને યોજન પર્યંત પૃથ્વીપર જળ સિંચન કરી પ્રભુના ગુણ ગાતી ઊભી રહી. પૂર્વરૂચકથકી હાથમાં દર્પણ લઈ આઠ દિક્કુમારીઓ આવી; તેઓ પ્રભુને અને માતાને પ્રણામ કરી પ્રભુના ગુણગાન કરતી પૂર્વ દિશામાં ઊભી રહી. દક્ષિણ રૂચકથી હાથમાં ઝારીઓ લઈ આઠ દિક્કુમારીઓ આવી, અને પ્રભુને તથા માતાને નમી પ્રભુના ગુણ ગાતી દક્ષિણ દિશામાં ઊભી રહી. પશ્ચિમ રૂચકમાંથી હાથમાં પંખા લઈ આઠ દિક્કુમારીઓ આવી; તેઓ પ્રભુને અને અચિરાદેવીને નમી પ્રભુના ગુણ ગાતી પશ્ચિમ દિશામાં ઊભી રહી. ઉત્તર રૂચકથી હાથમાં ચામર લઈને આઠ દિક્કુમારીઓ આવી; તેઓ પૂર્વવત્ પ્રણામ કરી પ્રભુના ગુણ ગાતી ઉત્તર દિશામાં ઊભી રહી. ચાર વિદિશાઓના રૂચક ગિરિથી ચાર દિક્કુમારીઓ હાથમાં દીપક લઈને આવી, અને પૂર્વની ચેઠે પ્રણામ કરી પ્રભુના ગુણ ગાતી વિદિશાઓમાં ઊભી રહી. રૂચક દ્વીપમાંથી

૧. ચંદ્ર. ૨. ચિહ્ન (લંછન)

ખીજ ચાર દિક્કુમારીઓએ આવીને પ્રભુને અને માતાને પ્રણામ કરી પ્રભુનું ચાર અંગુળ ઉપરાંત નાળ છેદન કર્યું, પછી એક ખાડો ખોદી તેમાં દ્રવ્યનિધિની જેમ નાળ પધરાવી રત્ન અને હીરાવડે ખાડો પૂરી દઈ દુર્વાથી તેની ઉપર પીઠ બાંધી લીધી. પૂર્વ, ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશાઓમાં તેમણે ચતુઃશાળ સહિત ત્રણ કહલીગૃહ વિકુર્વા. પ્રથમ દક્ષિણ દિશાના કહલીગૃહમાં પ્રભુને અને માતાને લાવી ચતુઃશાળના મધ્ય ભાગમાં રચેલા રત્નસિંહાસન પર બેસાડયા. ત્યાં બન્નેને દિવ્ય સુગંધી તેલથી અભયંગન કરીને સુગંધી દ્રવ્યથી અંગનું ઉદ્ધર્તન કર્યું. પછી પૂર્વ દિશાના કહલીગૃહમાં લઈ જઈ સિંહાસનપર બેસાડી સુગંધી શુદ્ધોદકવડે તેમને સ્નાન કરાવ્યું, પછી દિવ્ય વસ્ત્રાલંકાર ધરાવી બન્નેને ઉત્તર દિશાના રંભાગૃહમાં લઈ જઈને રત્નસિંહાસન પર બેસાડયા; પછી આભિયોગિક દેવતાની પાસે ક્ષુદ્ર હિમાલય પર્વતથી ગોશીર્ષચંદન મંગાવી તેને બાળીને બન્નેને રક્ષાત્રથી બાંધી. પછી 'તમારૂં પર્વતના જેટલું આયુષ્ય થાઓ' એવું પ્રભુના કાનમાં કહી બે રત્નમય પાપાણના ગોળાનું આસ્કાલન કર્યું. પછી પ્રભુને અને માતાને પાછા તેઓ સૂતિકાગૃહમાં લઈ જઈ પલંગપર બેસાડી ભગવંતના ગુણ ગાતી ગાતી ઉભી રહી.

તે સમયે સૌધર્મ ઇન્દ્રનું આસન કંપવાથી પ્રભુને જન્મ બાણી પાલક વિમાનમાં બેસી પરિવાર સાથે તે પ્રભુ પાસે આવ્યો. 'કુક્ષિમાં રત્નને ધારણ કરનારા હે દેવી! તમને નમસ્કાર છે' એમ કહી અચિરાદેવીપર અવસ્થાપિતિ નિદ્રા મૂકી, તથા તેમની પાસે પ્રભુનું પ્રતિબિંબ મૂકી પોતે ચાર દર્પણની જેમ પાંચ રૂપે થયા. તેમાંથી એક રૂપે પ્રભુને બે હાથમાં ધારણ કર્યા, બે રૂપે બે બાજુ ચામર વીંજવા લાગ્યા. એક રૂપે માથે ઉભવળ છત્ર ધર્યું અને એક રૂપે વજ્ર ઉછાળતો આગળ ચાલ્યો. ક્ષણવારમાં મેરૂપર્વત પર જઈ અતિપાંડુ-કબલા નામે શિલાપર આવ્યા, ત્યાં પ્રભુને ઉત્સંગમાં લઈ તે સિંહાસન ઉપર બેઠા. તે વખતે આસનપ્રકંપથી પ્રભુના જન્મને બાણીને અચ્યુત વિગેરે ત્રેસઠ ઇંદ્રો પણ બાણે પ્રથમથી સંકેત કર્યો હોય તેમ ત્યાં આવ્યા. પછી સમુદ્રો, નદીઓ અને દ્રહો વિગેરેમાંથી લાવેલા જળવડે ભરેલા કુંભોથી પ્રથમ અચ્યુતેંદ્રે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. ખીજા બાસઠ ઇંદ્રોએ પણ હાથમાં તીર્થજળના કુંભો લઈ તે સોળમા તીર્થકરને સ્નાન કરાવ્યું. પછી ઇશાનેંદ્ર પાંચરૂપે થયા, એક રૂપે પ્રભુને ખોળમાં લીધા, એક રૂપે છત્ર અને બે રૂપે ચામર ધારણ કર્યા, અને એક રૂપે ત્રિશૂળ લઈ આગળ બેઠા રહ્યા. પછી શકેંદ્રે પ્રભુની ચારે બાજુ બાણે ચાર દિશાઓના નિમજ્જ હાસ્ય હોય તેવા સ્ફટિકમય ચાર વૃષભ વિકુર્વા, અને ધારાયંત્રની જેમ તેના શીંગડાના અગ્ર ભાગમાંથી નીકળતા જળવડે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. પછી ઇંદ્રે દેવદ્રવ્ય વસ્ત્રથી અંગ લૂંછી, ગોશીર્ષચંદનનું વિલેપન કરી, દિવ્ય અલંકારથી અને પુષ્પમાળાઓથી પ્રભુનું અર્ચન કર્યું. પછી વિધિપૂર્વક સ્વામીની આરતી ઉતારી. ઇંદ્ર હર્ષથી ગદ્ગદ્ ગિરાવડે પ્રભુની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

૧. ચાર દર્પણ ચાર બાજુ મૂક્યા હોય તો તેમાં ચાર પ્રતિબિંબ પડે અને એક પોતે હોય તે મળીને જેમાં પાંચ રૂપ થાય તેમ.

“હે ભગવાન! વિશ્વજનના હિતકારી, અદ્ભુત સમૃદ્ધિવાળા અને આ સંસારરૂપ મરૂદેશના “માર્ગમાં છાયાવાળા વૃક્ષ જેવા તમોને નમસ્કાર છે. હે પરમેશ્વર! આજે સારે ભાગ્યે તમારું “દર્શન થવાથી મારે પૂર્વસંચિત પાપરૂપ રાત્રીને પ્રભાતસમય થયો છે. હે જગત્પતિ! જેનાવડે ‘તમારા દર્શન થયા તે નેત્રને ધન્ય છે, અને જેનાવડે તમારો સ્પર્શ થયો તે હાથને “તે કરતાં વિશેષ ધન્ય છે. હે પ્રભુ! તમે કોઈવાર વિદ્યાધરના મોટી ઋદ્ધિવાળા ચક્રવર્તી થયા છો, કોઈવાર ઉત્કૃષ્ટ ઝળવાળા ઝળદેવ થયા છો, કોઈવાર અચ્યુતેંદ્ર થયા છો, કોઈવાર “મહાજ્ઞાની ચક્રવર્તી થયા છો, કોઈવાર ઐવેચકના આભૂષણભૂત અહમિંદ્ર થયા છો, કોઈવાર “મહાસત્વવાન અને અવધિજ્ઞાની થયા છો, ને કોઈવાર સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના અલંકારરૂપ “અહમિંદ્ર થયા છો. હે પરમેશ્વર! કયા કયા જન્મમાં તમે ઉત્કૃષ્ટ નથી થયા! છેવટે આજે “તીર્થ”કરના જન્મથી તમારા વર્ણુનની વાણી પરિપૂર્ણ થઈ ગઈ છે, તમારા ગુણુનું વર્ણુન “કરવાને હું સમર્થ નથી, તેથી માત્ર હું મારો સ્વાર્થજ કહી બતાવું છું કેહે નાથ! પ્રત્યેક “ભવને વિષે તમારા ચરણકમળમાં મારી પૂજાં ભક્તિ હજો.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને શકેંદ્રે ઈશાનપતિ પાસેથી પ્રભુને લઈ સત્વર અચિરાદેવીની પાસે યોગ્ય રીતે પાછા મૂકયા. પ્રભુને દ્રગ્ધિવિનોદ આપવા ચંદ્રવા ઉપર શ્રીઠામગંડક અને પ્રભુને ઓશીકે દેવદ્રવ્ય વસ્ત્ર અને જે કુંડળ મૂકયાં. પછી ઈંદ્રે અમેઘ વાણીથી કરી પોતાના આત્માને મહામૂલ્ય કરવાને ઇચ્છતા દેવતાઆ આશાતનાથી ખીતા ખીતા દેવતાની પાસે આધોવણા કરાવી કે ‘દેવતાઓમાંથી, દૈત્યોમાંથી કે મનુષ્યોમાંથી જે કોઈ અહંત પ્રભુનું તેમની માતાનું અશુભ ચિંતવશે તેનું મસ્તક અર્જક વૃક્ષની મંજરીની જેમ સાત પ્રકારે ભેદ પામશે, અર્થાત્ સાત કકડા થઈ જશે.’ પછી ઈંદ્રની આજ્ઞાથી કુબેરે હસ્તીનાપુર નગરમાં રત્ન તથા સુવર્ણની મહાવૃદ્ધિ કરી. પછી પશ્ચિમીની નિદ્રા જેમ સૂર્ય હરે તેમ ઈંદ્રે અચિરાદેવીની અવસ્થાપિની નિદ્રા અને અહંતનું પ્રતિબિંબ હરી લીધું. પછી પ્રભુને માટે પાંચ અપ્સરાઓને ધાત્રીરૂપ રહેવાની આજ્ઞા કરીને શકેંદ્ર ત્યાંથી અને ખીજા ઈંદ્રો મેરૂપર્વતથી નદીશ્વર દ્વીપે ગયા; ત્યાં શાશ્વત અહંતોને વિધિપૂર્વક અઠ્ઠાઈઉત્સવ કરી પ્રસન્ન થઈને સર્વે પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

અચિરાદેવી નિદ્રા રહિત થયા તે વખતે તેમને દિવ્ય વસ્ત્રાલંકાર તથા દિવ્ય અંગરાગવડે સુક્રા અને તેજનો પ્રસાર કરતો પુત્ર પોતાની પાસે જોવામાં આવ્યો. દેવીના પરિજને આનંદથી સંબ્રમ પામી રાજા પાસે આવીને પુત્રજન્મ અને દિક્કુમારીનું સર્વ કૃત્ય નિવેદન કર્યું. રાજાએ હર્ષથી તેમને પારિતોષિક આપ્યું, અને મોટી સમૃદ્ધિથી પુત્રને જન્મમહોત્સવ કર્યો. જ્યારે આ ગર્ભ તેની માતાના ઉદરમાં આવ્યો ત્યારે દેશમાંથી સર્વ અશિવ ઉત્પાત શાંત થયા હતા એવું ધારી રાજાએ પુત્રનું શાંતિનાથ એવું નામ પાડ્યું. ઈંદ્રે જેમાં

૧. ચંદ્રવાની મધ્ધમાં લટકતો પુષ્પમાળના સમૂહનો ગુચ્છો.

અમૃત સંક્રમાવેલ છે, એવા પોતાના અંગુઠાને ધાવી ક્ષુધા સમાવતા અને ધાત્રીઓથી લાલિત થતા પ્રભુ અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા. બે કે પ્રભુ જન્મથીજ જ્ઞાનવૃદ્ધ છે, તથાપિ તે વિવિધ પ્રકારની બાળકીડા કરવા લાગ્યા; કારણ કે સર્વત્ર સમયોચિતજ શોભે છે. પ્રભુની સાથે રજકીડા કરી પોતાના આત્માને મહામૂલ્ય કરવાને ઇચ્છતા દેવતાઓ આશાતનાથી ખીતા ખીતા પ્રભુને રમાડતા હતા. કીડામાં પણ પ્રભુ તેમને નિઃશંક પાદપ્રહાર કરતા નહીં, કારણ કે મહાત્માઓ ગમે તે અવસરે પણ દયાવીર હોય છે. એવી રીતે વિવિધ કીડાઓથી કીડા કરતા શાંતિનાથ પ્રભુ ચાલીશ ધનુષ્ય પ્રમાણ શરીરથી લક્ષ્મીના કીડાગૃહરૂપ યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. પછી વિશ્વસેન રાજ્યે શાંતિકુમારને અનેક રાજકન્યાઓની સાથે વિવાહ કર્યો. 'મોટી સમૃદ્ધિવાળા પિતાઓ પુત્રના વિવાહોત્સવ વિના તૃપ્તિ પામતા નથી.' પચીશ હજાર વર્ષની વયે શાંતિકુમારને રાજ્યપર બેસાડી વિશ્વસેન રાજ્યે પોતાનું કાર્ય સાધવા માંડ્યું. પછી શાંતિકુમાર યથાવિધિ 'પૃથ્વીનું' પાલન કરવા લાગ્યા. મહાત્માઓના અવતાર વિશ્વના પાલનને માટેજ હોય છે.

અચિરાદેવીના કુમાર-શાંતિનાથ પોતાની વિવાહિત સ્ત્રીઓની સાથે કીડા કરવા લાગ્યા. અર્હત પ્રભુને પણ નિકાચિત લોગનીય કર્મ અવશ્ય લોગવવું પડે છે. સર્વ અંતઃપુરમાં મુખ્ય યશોમતી નામે તેમને પટ્ટરાણી હતી. એક વખતે તેણે સ્વપ્નમાં અજ્ઞમાં સૂર્યની જેમ મુખમાં પ્રવેશ કરતું ચક્ર જોયું. તે સમયે દ્રઢરથ મુનિને જીવ સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં આયુષ્ય પૂર્ણ કરી રચવીને યશોમતીના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયો. નિદ્રામાંથી જાગ્યે તથા યશોમતીએ તે સ્વપ્નની વાત પોતાના સ્વામી શાંતિનાથને કહી. ત્રણ જ્ઞાને ધારણ કરનારા શાંતિનાથ પ્રભુએ કહ્યું કે 'હે દેવી! પૂર્વ જન્મમાં દ્રઢરથ નામે મારે એક અનુજ બંધુ હતો. તે સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાંથી રચવીને તારા ઉદરમાં અવતરેલો છે. સમય આવતાં તે પુત્રને તમે જન્મ આપશો.' પ્રાતઃકાળમાં મેઘની ગર્જના જેવું પતિનું અમેઘ વચન સાંભળી દેવી યશોમતી હર્ષ પામ્યા, ત્યારથી તેમણે ગર્ભ ધારણ કર્યો. સમય આવતાં જાણે પતિનું પ્રતિજ્ઞા હોય તેવા સર્વ લક્ષણ સંપન્ન પુત્રને તેણે જન્મ આપ્યો. તે ગર્ભમાં હતો તે વખતે દેવી યશોમતીએ ચક્ર જોયું હતું, તેથી તેનું ચક્રાચુધ એવું પિતાએ નામ પાડ્યું. ત્રણલોકમાં તિલકરૂપ એ ચક્રાચુધ ધાત્રીઓથી લાલિત થઈ હાથીના શિશુની જેમ વધવા લાગ્યો. અનુક્રમે યુવતીવર્ગનાં લોચનને મોહકારી અને કામદેવના કીડોદ્યાનરૂપ યૌવનવયને તે પ્રાપ્ત થયો. પિતા શાંતિનાથે સ્વયંવરા થઈને આવેલી લક્ષ્મી જેવી રૂપસાવણ્યવડે મનોહર અનેક રાજપુત્રીઓની સાથે તેનો વિવાહ કર્યો.

નીતિથી રાજ્યનું પાલન કરતાં શ્રીમાન્ શાંતિનાથને પચીશ હજાર વર્ષો વીતી ગયા. એકદા ઉપપાદ શય્યામાં જેમ દેવ ઉત્પન્ન થાય, તેમ શ્રી શાંતિનાથની અસ્ત્રશાળામાં વિશાળ ભ્યેતિએ વ્યાપ્ત એવું ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું. પ્રભુએ તેનો અઠ્ઠાઈ ઉત્સવ કર્યો. પૂજ્ય મહાશયો પણ જે આચારથી પૂજ્ય હોય તેની પૂજા કરે છે. પછી સાગરમાંથી સૂર્યની જેમ દિગ્વિજયની લક્ષ્મીના મુખરૂપ તે ચક્ર અસ્ત્રશાળામાંથી નીકળી પૂર્વ દિશાની સન્મુખ

ચાલ્યું. હજાર આરાની જેમ સહસ્ર યજ્ઞોથી અધિષ્ઠિત એવા તે ચક્રની પછવાડે સૈન્યવડે ભૂતાળને આચ્છાદન કરતાં શાંતિનાથ રાજા વેગથી ચાલ્યા. પ્રતિદિન એક એક યોજન ચાલી તે ચક્ર સ્થિર રહેતું, એટલે પ્રભુ ત્યાં બાર યોજન વિસ્તારવાળી છાવણી નાખીને મુકામ કરતા હતા. એવી રીતે દિવસે દિવસે ખેદ રહિત પ્રયાણ કરતા વિશ્વસેનના કુમાર પૂર્વ દિશાના મુખના મંડનરૂપ માગધ તીર્થ સમીપે આવ્યા. જેનો મધ્ય ભાગ લખ્ધ થતો નથી એવા સમુદ્રની જેવો પોતાનો સ્કંધાવાર તેના કાંઠા ઉપર સ્થાપન કર્યો. પછી માગધ તીર્થની સન્મુખ વિજયેચ્છુ એવા પ્રભુ નિર્વિકારપણે ઉત્તમ સિંહાસનપર બેઠા. તે સમયે કાંઠાથી દ્વાદશ યોજન ઉપર દૂર રહેલા માગધપતિનું સિંહાસન લુલા પગની જેમ કંપાયમાન થયું. માગધપતિ વિચારમાં પડ્યા કે ‘એવું અપૂર્વ શું થયું કે જેથી માઝં દ્રઠ આસન ચળિત થયું? અથવા શું મારે ચવવાનો સમય આવ્યો કે કોઈ મારી સમૃદ્ધિને નહીં સહન કરનારાએ મારા આસનને કંપાવ્યું?’ આ પ્રમાણે સંદેહ ઉત્પન્ન થતા અવધિજ્ઞાન પ્રયુક્ત્યું, એટલે ધર્મચક્રી અને ચક્રવર્તી શાંતિનાથ પ્રભુ ત્યાં આવેલા તેના જાણવામાં આવ્યા. તેથી માગધપતિએ વિચાર્યું કે ‘અહો! બાળકની જેમ મેં આવા અજ્ઞાન ભરેલા વિચાર કર્યા તેથી મને ધિક્કાર છે!— આ સોળમા તીર્થંકર અને પાંચમા ચક્રવર્તી મારી ઉપર અનુકંપા લાવીને બેઠા છે. ત્રણ જગતની રક્ષા અને સંહાર કરવામાં જેમની ભુજા સમર્થ છે એવા તે પ્રભુની પાસે હું સૂર્ય પાસે ખદ્યોત જેવો છું. અચ્યુતેન્દ્ર વિગેરે ઇંદ્રો જેની પદ્મતિની માફક સેવા કરે છે તે પ્રભુની હું કેવી રીતે ભક્તિ કરી શકીશ? તથાપિ અહીં આવેલા આ જગન્નાથની વચ્ચેને બદલે તાંતણાથી ચંદ્રની જેમ હું મારી સંપત્તિવડે પૂજા કરું.’ આવો મનમાં નિશ્ચય કરી મોટી ભેટ લઈ માગધપતિ શાંતિનાથની પાસે આવ્યો. પછી આકાશમાં રહી પ્રણામ કરીને તે બોલ્યો—, હે નાથ! એક પત્તિ માત્ર એવા મારા ઉપર સારે ભાગ્યે તમે અનુગ્રહ કર્યો છે. હે સ્વામી! હું તમારો પૂર્વ દિશાનો દિક્ષાળ આપની આજ્ઞાનો ધારણ કરનાર છું; માટે દુર્ગંધાળની જેમ અહર્નિશ મને આજ્ઞા કરજો.’ આ પ્રમાણે કહી નમસ્કાર કરી તેણે શય્યાપાળની જેમ પ્રભુને ભક્તિથી દિવ્ય વસ્ત્રાલંકાર અર્પણ કર્યાં. શાંતિનાથે પણ સત્કાર કરીને તે દેવને વિદાય કર્યો. ત્યાંથી ચક્રવર્તન દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલ્યું. અગાધ ભુજપરાક્રમવાળા પ્રભુ ચક્રના માર્ગે અનુસરતા અપ્રતિરૂદ્ધ વેગે દક્ષિણ સમુદ્રના કિનારા પાસે આવ્યા. ત્યાં આક્ષેપ રહિતપણે વરદામ દેવને ઉદ્દેશીને સમુદ્રતીરે રત્નસિંહાસન ઉપર બેઠા. વરદામપતિ અવધિજ્ઞાને પ્રભુને આવેલા જાણી પોતાની રક્ષાના ઉપાયરૂપ ભેટ લઈ સામે આવ્યો. તેણે પ્રભુને નમી તેમની સેવા સ્વીકારી દિવ્ય અલંકારાદિ ભેટ આગળ ધરી. પ્રભુએ પ્રસન્નતાથી તેને બોલાવી વિદાય કર્યો. પછી ચક્રવર્તન ત્યાંથી પશ્ચિમ દિશા તરફ ચાલ્યું. શાંતિનાથજી તેની પછવાડે ચાલ્યા. અનુક્રમે નાગરવેલના વન સાથે સોપારીનાં વૃક્ષો જેમાં મળેલા છે એવા પશ્ચિમ સમુદ્રકાંઠે પ્રભુએ છાવણી નાખી. આસન ચળિત થતાં પ્રભાસપતિએ ત્યાં આવી શાંતિનાથ પ્રભુની સેવા કરી તેમના આસનને અંગીકાર કર્યું. ત્યાંથી સિંધુદેવીને ઉદ્દેશી ચક્રવર્તન પશ્ચિમોત્તર (વાયવ્ય) દિશાને માર્ગે

ચાલ્યું. શાંતિનાથજી તેના માર્ગને અનુસરી પછવાડે ચાલ્યા. સિંધુ દેવીના સ્થાનની નજીક દક્ષિણ સમુદ્રને તીરે પ્રભુએ ચલિત નગરના જેવી છાવણી નાંખી. પછી સિંધુદેવીને મનમાં ધારી યોગીની જેમ તેનું આકર્ષણ કરવામાં તત્પર એવા પ્રભુ તેની સન્મુખ સિંહાસનપર બેઠા. અવધિજ્ઞાનથી પ્રભુને આવેલા બાણી સિંધુદેવી ભેટ લઈ ભક્તિથી તત્કાળ તેમની પાસે આવી. પછી શાંતિનાથને નમી અંજળી ભેડીને યોલી—‘હે સ્વામી ! આ દેશમાં સેનાનીની જેમ હું તમારી આજ્ઞાકારી થઈને રહેલી છું.’ આ પ્રમાણે કહીને તે ભક્તિવડે નમ્ર દેવીએ રત્નસુવર્ણમય સ્નાનપીઠ અને કળશો તથા આભૂષણાદિક પ્રભુને ભેટ કર્યાં. ત્યાંથી સેના સહિત ચક્રરત્નની પછવાડે ચક્રવર્તી ચાલ્યા. તે ઉત્તર પૂર્વ (ઈશાન) દિશાએ ચાલતાં વૈતાલ્ય પર્વતની સમીપની ભૂમિએ આઠ્યા, ત્યાં વૈતાલ્યદ્રિકુમાર નામના દેવે પ્રભુ પાસે આવી ભેટ આપી અને પોતે વશ થઈને રહ્યો. ત્યાંથી ચક્રના માર્ગને અનુસરી પ્રભુ તમિશ્રા ગુહાની નજીક આઠ્યા, ત્યાં રહેલા કૃતમાળ દેવને તત્કાળ વશ કરી લીધો. ત્યાંથી શાંતિનાથની આજ્ઞાથી સેનાપતિએ અર્ધરત્નવડે સિંધુ નદી ઉતરી તેના દક્ષિણ નિષ્કૂટને ક્ષણમાં સાધી લીધું. ત્યાંથી આવી સેનાપતિએ અમોઘ શક્તિવાળા ઠંડ રત્નથી કપાટને તાડન કરી તમિશ્રા ગુફા ઉઘાડી. પછી પ્રૌઠ પરાક્રમવાળા પ્રભુએ ગજરત્નપર ચઢી સિંહની જેમ તે ગુફામાં સૈન્યસહિત પ્રવેશ કર્યો. વિપ્રવસેનના કુમાર શાંતિનાથે ગુહામાં રહેલા અંધકારને છેદવા માટે ઉદયગિરિપર સૂર્યની જેમ ગજેંદ્રના દક્ષિણ કુંભ ઉપર મહિરત્ન સ્થાપિત કર્યું, અને હાથમાં કાંકણી રત્ન લઈ ગુહાની બંને બાજુ અનુક્રમે ઝોગણુપચાસ માંડળા આલોખતાં ચાલ્યા. આગળ ચાલતા ગુફાના મધ્યમાં આવેલી ઉન્મગ્ના અને નિમગ્ના નામની નદી ઉપર પ્રભુએ વાર્ધકિરત્ન પાસે એક પદા (સેતુ) બંધાવી, તે સેતુથી શાંતિનાથ સન્ય સહિત તે દુસ્તર નદીએ ઉતર્યા. ભુજપરાક્રમી પુરૂષોને સર્વ કાર્ય સરલ થાય છે. પ્રાતઃકાળે સૂર્યના દર્શનથી કમળકોશની જેમ પ્રભુના દર્શનથી ગુહાનું ઉત્તર દ્વાર પોતાની મેળેજ ઉઘડી ગયું. તત્કાળ તે દ્વારથી પ્રભુ સૈન્યસહિત બહાર નીકળ્યા. પ્રવાહની જેમ મહાત્માઓને સર્વ ઠેકાણે અસ્ખલિત માર્ગજ હોય છે.

ગુફામાંથી ચક્રવર્તીને સૈન્ય સહિત નીકળેલા ભેઈ ત્યાં રહેલા રહેઠો ઉપહાસ્યથી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—“અરે જુઓ ! સિંહોના યૂધથી ભરેલા અરણ્યમાં જેમ હાથી આવે તેમ આપણા દેશમાં અપ્રાર્થિત (મૃત્યુ)ને પ્રાર્થનારો આ કોણ આઠ્યો છે ? ધૂળીવડે ધુંસર અંગવાળા અને પોતાના આત્માને સુલટ માનનારા આ પદાતિજનો ગધેડાની જેમ ઈચ્છા પ્રમાણે કુદી રહ્યા છે તે કોણ છે ? કેટલાક વૃક્ષપર વાનરો તેમ ચડે હાથીપર ચડી બેઠેલા, કેટલાક તરંગપર રહેલા વહાણની જેમ ઘોડા પર ચડેલા અને કેટલાક લુલા હોય તેમ રથપર આરૂઢ થયેલા આ સર્વે કોણ છે ? આ અંગારાની સગડી જેવો—લોઠાનાજખંડ જેવું શું હશે ? અહા ! આ બુદ્ધિ વગરના લોકોનું કેવું અવિચારિત કામ છે કે જેઓએ શિયાળની જેમ એકઠા

* આગળ ચાલતું ચક્ર.

થઈને આ ઉભગરનો આરંભ કર્યો છે? હવે આપણે તેઓની ઉપેક્ષા કરવી યોગ્ય નથી. ઉપેક્ષા કરેલો શત્રુ વિષરૂપ થાય છે, માટે કોકોલ પક્ષીઓ જેમ ટીટોને હણે તેમ આપણે તેમને હણી નાખીએ.” આ પ્રમાણે પરસ્પર કહી હાથમાં વિવિધ હથીઆરો લઈ તેઓ શાંતિનાથ ચક્રીના અગ્ર સૈન્યની સાથે યુદ્ધ કરવાને પ્રવર્ત્યાં. કોઈ મુદ્ગરોથી રાફડાની જેમ હાથીઓને મારવા લાગ્યા, કોઈ ગદાથી ઘડાની ઠીબની જેમ રથોને ભાંગવા લાગ્યા, કોઈ ખાણ અને ત્રિશૂલથી કુતરાની જેમ અશ્વોને વીંધવા લાગ્યા, કોઈ મંત્રવડે શબની જેમ શલ્યથી પેદલને ખીલી લેવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે વિચિત્ર રીતે મારતા અને મોટું યુદ્ધ વધારતા તે સર્વ વીરો સિંહનાક કરીને વારંવાર ભુબ્લક્રેટ કરવા લાગ્યા. તે દુર્લભિત કિરાત લોકોએ વાનરોની જેમ ઉછળતા થકા ચકવર્તીના અગ્રસૈન્યને વનની જેમ ભાંગી નાખ્યું. પોતાના અગ્રસૈન્યનો ભંગ થયેલો જોઈ શાંતિનાથનો સેનાપતિ આહૂતિવડે આગ્રિની જેમ ભયંકર પ્રભવલિત થયો. તત્કાળ યમરાજની જેમ તૈયાર થઈ હાથમાં ખર્જૂરત્ન ધારણ કરી અને અશ્વરત્ન પર ખેસી તે કિરાત લોકોની સામે દોડયો. તે વખતે સંયુક્ત થયેલા સેનાપતિરત્ન, અશ્વરત્ન અને ખર્જૂરત્ન એ ત્રણ રત્નો જાણે ત્રણે પ્રકારના અગ્નિઓ એકત્ર મળ્યા હોય તેવા દેખાવા લાગ્યા. પાદચારી ગરૂડની જેમ પૃથ્વીને ફાડતો અશ્વરત્ન સેનાપતિના મનની સાથે કિરાત સૈન્યમાં પેઠો. તે વખતે નદીના ઓઘની પાસે વૃક્ષોની જેમ સ્વાર કે પેદલ કોઈ પણ કિરાત તેની આગળ ઉભો રહેવાને પણ સમર્થ થઈ શક્યો નહીં. કોઈ ખાડામાં ઝંપાપાત કરવા લાગ્યા, કોઈ વનની કુંજમાં સંતાઈ ગયા, કોઈ ગિરિઓની ગુફામાં પેસી ગયા, કોઈ પાણીમાં ડુબી ગયા, કોઈએ હથીઆરો છોડી દીધા, કોઈએ વસ્ત્ર ઉતારી નાખ્યાં અને કોઈ મુઠ્ઠાના જેવાનિરચેષ્ટ થઈને પૃથ્વી પર લોટવા લાગ્યા. વૃક્ષોની શાખાની જેમ કોઈના હાથ, ફળની જેમ મસ્તક અને પત્રની જેમ હાથનાં કાંડાં પૃથ્વી પર ત્રુટી પડ્યાં. કોઈના દાંત, કોઈના પગ અને કોઈની તુંગપાત્રની જેમ માથાની ખોપરી તુટી પડી. સેનાપતિ અશ્વરત્નવડે રણસાગરમાં પ્રવેશ કરતાં જળજંતુઓ જેમ શત્રુઓને શી શી વિપત્તિ ન પ્રાપ્ત થઈ? આ પ્રમાણે સેનાપતિએ ફોલ પમાડેલા કિરાત લોકો ક્ષણ વારમાં પવને ઉડાડેલા રૂની જેમ દશે દિશાઓમાં નાસી ગયા. તેઓ ઘણા યોજન સુધી દૂર ગયા પછી એક ઠેકાણે એકઠા મળી ક્રોધ અને લલ્લથી પીડિત થઈને વિચાર કરવા લાગ્યા—“અહો! આપણને અકસ્માત્ શું થયું કે જેથી આ કોઈક વૈતાલ્ય પર્વતને ઉદ્ધંબન કરીને અહીં આન્યો! તેમાં પણ એ અસમાન પુરૂષે ઉદ્દેલ સમુદ્ર જેમ પૃથ્વીને આચ્છાદન કરે તેમ અત્યંત સૈન્યથી આપણી પૃથ્વીને આચ્છાદન કરી લીધી! વળી તે સેનાના અંગરૂપ માત્ર કોઈ એક પેદલ જેવા ઉદ્દભટ પુરૂષે આપણી જેવા સુભટ માની અનેક પુરૂષોને ક્ષણવારમાં કુટી નાખ્યા! આપણે કે જેઓની ભુજાઓ પરાક્રમથી ઉપસેલી છે તેઓ એક ખીબથી લલ્લ પામીને હવે પરસ્પર પણ મુખ ખતાવવાને સમર્થ થઈ શકતા નથી. હવે

આપણે શું બળતા અગ્નિમાં પેસવું? ઉંચા પર્વતના શિખરપરથી મરવાને માટે ઝંપાપાત કરવો? અથવા શું પોતાની મેળેજ ઉચ્ચ કાળકૂટ ઝેર ખાવું? અથવા વૃક્ષોની ઉપર ગળાકાંસો ખાંધીને હીંચકાની જેમ શરીરને લટકાવવું? અથવા જીર્ણવસ્ત્રની જેમ છરીઓથી પોતાનું પેટ ફાડવું? અથવા કાકડીના ખંડની જેમ દાંતવડે જિહ્વાને કરડવી? ઇત્યાદિ કોઈ પણ પ્રકારથી અત્યારે મરણજ આપણું શરણુ છે. આવો પરાભવ થાય ત્યારે કયો માની પુરૂષ જીવવાને સમર્થ થાય? પરંતુ હજુ શત્રુઓને સાધવા માટે એક ઉપાય છે. આપણે આપણા કુળદેવતા મેઘકુમારોને યોલાવીએ; કેમકે જેઓના ઉપાયમાત્ર ક્ષીણુ થયા હોય, પુરૂષાર્થની સંપત્તિ ક્ષય પામી હોય અને જેઓ શત્રુઓથી દબાઈ ગયા હોય તેઓને કુળદેવતાનું જ શરણુ છે.” આવો નિશ્ચય કરી તે સર્વે કિરાતલોકો ચક્રવર્તીના પ્રતાપથી તમ્મ થઈ જળમાં મગ્ન થવાને ઈચ્છતા હોય તેમ સિંધુના તીર ઉપર આવ્યા. ત્યાં સર્વસ્વ હારી ગયેલા દુતકારની પેઠે તે સર્વે દીન અને દિશામાત્ર વસ્ત્રવાળા (નગ્ન) થઈ ચત્તા સુઈ ગયા. એ પ્રમાણે એકઠા થઈને મેઘકુમારને પ્રસન્ન વરવા માટે તેમણે અષ્ટમ તપ આચર્યું. દેવતાઓ તપ અને ભક્તિથી શ્રાહ્ય છે. અષ્ટમ તપને અંતે મેઘકુમાર પ્રગટ થયા અને કહ્યું કે ‘વત્સો! ખ્હીશો નહીં, તમારે શી પીડા છે તે કહો.’ સ્વેચ્છે યોદ્યા-‘કોઈ ચક્રવર્તી અમેને મારી નાખે છે. તેના ભયથી કાગડાની જેમ નાસીને અમે અહીં આવ્યા છીએ. હે ભગવંત મેઘકુમારો! અમારી રક્ષા કરો; અમારા ત્રાતા તમેજ છો, કેમકે પાછી ગયેલી છીંકવાળાને પ્રાયઃ એક સૂર્યજ શરણુરૂપ છે.’ મેઘકુમારોએ કિરાતોને કહ્યું-‘આજેજ અમે તમારા શત્રુઓને જળમાં ડુબાવી દઈ શીતળ મૃત્યુથીજ મારી નાખીશું, પછી તે મેઘકુમારો જાણે પૃથ્વીને એકાર્ણવ કરવાને ધારતા હોય તેમ લોઠાના મુશલ જેવી જળધારાઓથી શાંતિનાથના સૈન્યમાં વર્ષવા લાગ્યા. જ્યારે પોતાની સર્વ છાવણી જળવડે વ્યામ્ન જોવામાં આવી, ત્યારે એ પાંચમાં ચક્રવર્તીએ કરવડે ચર્મરત્નનો સ્પર્શ કર્યો. તેથી પાણીમાં જેમ સેવાળ, જળ અને ક્ષીણુને પિંડ વધે તેમ ચર્મરત્ન ખાર ચોળન સુધી વિસ્તાર પામ્યું. શ્રી શાંતિનાથની આજ્ઞાથી જાણે લાંગર નાંખેલું સ્થિર વહાણુ હોય તેવા તે ચર્મરત્નની ઉપર બધું સૈન્ય ચડી ગયું. પછી ચર્મરત્નની જેમ છત્રરત્નને કરથી સ્પર્શ કરી તેને સૈન્યની ઉપર ખાર ચોળન સુધી વિસ્તાર્યું. પુરૂષોમાં શિરોમણિ પ્રભુએ છત્રરત્નના ઇંડના મૂળમાં, ગોખમાં દીપકની જેમ અંધકારનો નાશ કરવાને માટે મણિરત્ન સ્થાપિત કર્યું. પછી તેમાં રહી સર્વ સૈન્ય પ્રાતઃકાળે વાવેલા અને મધ્યાહને પાકીને તૈયાર થયેલા શાલિ વિગેરે ખાવા લાગ્યું. એ ગૃહીરત્નનો મહિમા છે. જેમ સમુદ્રમાં વહાણુવટી રહે તેમ શાંતિનાથ ચક્રી સૈન્ય સાથે તે જળમાં સાત દિવસ રહ્યા. પછી પ્રભુના સેવકદેવતાઓ કોપ કરી શસ્ત્ર ધારણુ કરીને મેઘકુમારોને કહેવા લાગ્યા-“અરે મેઘકુમારો! તમે વિચાર્યા વગર આ શું ત્વારંબ્યું છે? હે અભાગીઆઓ! તમે આત્મશક્તિ કે પરશક્તિને જાણુતા નથી. જેના શિખરો આકાશ સુધી ઉંચા છે એવો સુવર્ણનો મેરૂગિરિ કયાં અને મૃત્તિકાના કે વેળુના બનેલા જાનું સુધી ઉંચા રાફડા કયાં? બધા જગતને પ્રકાશ કરનાર સૂર્ય કયાં અને બજુઆના નાનાં બચ્ચાં કયાં? બળનું ધામ ગરૂડ કયાં અને સાર વગરના ટીડ કયાં? પૃથ્વી ધારણુ કરનાર

શેષનાગ ક્યાં અને ખીચારા નાના સાપનાં પડકાં ક્યાં! સ્વયંભૂરણુ સમુદ્ર ક્યાં અને ઘરની ખાળો ક્યાં? તેમજ ત્રૈલોક્યે વંદના કરેલા આ તીર્થંકર અને ચક્રવર્તી ક્યાં અને અમારાથી છૂટી શકાય તેવા ખીચારા રાંકડા તમે ક્યાં? માટે તમે શીઘ્ર હવે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ, નહીંતો તમારો અપરાધ અમે સહન કરશું નહીં.” આ પ્રમાણે તેઓએ આડંબરથી કહ્યું, એટલે તે મેઘકુમારોએ કિરાતોને કિરાતોને સમભવ્યા કે ‘આ શાંતિનાથ પ્રભુજ તમારું શરણુ છે.’ મેઘકુમારની શિક્ષાથી તે રહેઠ્ઠો નિઃશ્વાસ મુકી મદ રહિત થયેલા હાથીઓની જેમ ક્રોધ છોડીને શાંત થઈ ગયા. પછી વિચિત્ર વાહનો, અદ્ભૂત આભૂષણો અને ઘણાં મૂલ્યવાળાં વસ્ત્રો તથા સુવર્ણ અને રૂપાના રાશિઓ લેટ આપવા માટે લઈને તે શરણુથી કિરાતો સર્વ અંગે આળોટી પૃથ્વીનું માર્જન કરતાં ત્યાં આવ્યા. શાંતિનાથને લેટ અર્પણુ કરી નમીને તેઓ બોલ્યા—“હે પ્રભુ! અરણ્યના વૃષભની જેમ અમે સદા ઉન્મત્ત છીએ, તેથી તમે અમારા સ્વામી અહીં આવ્યા છો તેમ નહીં જાણતા એવા અમેએ સાહસથી જે અપરાધ કર્યો છે તે ક્ષમા કરો અને અમારાપર પ્રસન્ન થાઓ. આજથી પૃથ્વીને સાધનાર એવા તમેજ અમારા સ્વામી છો, અમેને આજ્ઞા કરો, વધારે શું કહીએ? હવેથી તમારા સેવક થઈને અમે અહીં રહીશું.”

આ પ્રમાણે બોલતાં તે રહેઠ્ઠોને સત્કાર કરી, લેટ સ્વીકારીને પ્રભુએ તેમને અનુગ્રહ કર્યો. પછી શાંતિનાથે સેનાપતિ પાસે સિંધુને ઉત્તર નિષ્કૃત સધાવ્યો. ત્યાંથી મોટી સેવાવાળા પ્રભુ પોતાના બહોળા સૈન્યથી ગંગા અને સિંધુ નદીના અંતરને આગ્રહાદન કરતા ત્યાંથી ક્ષુદ્ર હિમાલય પર્વત પાસે આવ્યા. ત્યાં તે પર્વતના અધિષ્ઠાત્રિક હિમવંતકુમારે ગોશીર્ષ ચંદનથી, પદ્મહૃદના જળથી અને ખીબાં રત્નોથી શ્રી શાંતિનાથનું પૂજન કર્યું. ત્યાંથી ઋષભકૂટાદ્રિએ જઈ કાંકણી રત્ન હાથમાં લઈ ચક્રવર્તીના કલ્પ પ્રમાણે ‘પાંચમા ચક્રવર્તી’ શાંતિનાથ’ એવા અક્ષરો લખ્યા. શત્રુઓના પરાક્રમને શાંત કરનાર શાંતિનાથ ત્યાંથી પાછા ફરી અનુક્રમે વૈતાહ્ય પર્વત પાસેની ભૂમિમાં આવ્યા. ત્યાં જાને શ્રેણિમાં રહેનારા વિદ્યાધરના રાજાઓએ આલોક અને પરલોકના સુખને માટે ચક્રવર્તીને સત્કાર કર્યો, ત્યાંથી ગંગાને તીરે જઈ પોતે ગંગાદેવીને સાધ્યા, અને સેનાપતિ પાસે ગંગાને ઉત્તર નિષ્કૃત સધાવ્યો. ત્યાંથી વૈતાહ્ય નીચેની ખંડપ્રપાતા નામની ગુફા પાસે આવ્યા અને ત્યાં રહેલા નાટ્યમાલ દેવને વશ કર્યો. સેનાનીએ દંડરત્નથી તે ગુફાને ઉઘાડી, એટલે શાંતિનાથ ચક્રીએ ચક્રરત્નને અનુસરીને તેમાં પ્રવેશ કર્યો અને પૂર્વની પેઠે મણિરત્ન હાથીના કુંભસ્થળપર રાખીને દીપકની જેમ કાંકણિરત્નવડે મંડળ આળેખી ગુફાગૃહનું અંધકાર શાંત કરી દીધું. પછી સૈન્ય સહિત પ્રભુ વાહંકી રત્ને કરેલી પાજથી ઉન્મત્ત અને નિમગ્ન નદીના જળને ઉતરી ગયા. પરાક્રમી પુરૂષોને કાંઈપણુ દુબકર નથી. પ્રાંતે પોતાની મેજે ઉઘડી ગયેલા તે ગુફાના દક્ષિણદ્વારથી પ્રભુ સિંહની જેમ સેના સહિત બહાર નીકળ્યા. પછી ગંગા નદીના વિપુળ તટની ઉપર ગંગાના તરંગ જેવા અપજ અશ્રવેથી અલંકૃત એવી પોતાની છાવણી નાખી. ત્યાં ગંગાના

મુખપર નિવાસ કરીને રહેલા નૈસર્ગ વિગેરે નવનિધિ શાંતિપ્રભુ પાસે આવીને તેમને વશ થયા. પછી પ્રભુએ સ્વચ્છંદી મ્લેચ્છ લોકોથી ભરપૂર એવું ગંગાનું દક્ષિણ નિષ્ક્રંત એક પાળ સાથે તેની પેઠે સેનાપતિ પાસે સંધાવી લીધું.

આ પ્રમાણે શાંતિનાથ ચક્રવર્તી પદ અરિવર્ગની જેમ ષટ્ પદ ખંડ ભરતને સાધી આઠસો વર્ષે પાછા આવ્યા. પ્રતિદિન અવિચ્છિન્ન પ્રયાણવડે માર્ગે ચાલતાં એ લક્ષ્મીના ધામ નરહસ્તી પ્રભુ અનુક્રમે હસ્તીનાપુર આવી પહોંચ્યા. નગરમાં પ્રવેશ કરીને ચિરકાળના ઉત્કંઠિત મંત્રીજન અને પૌરજનોએ દેવની જેમ અનિમેષ દ્રુષ્ટિએ જોવાયેલા પ્રભુ પેતાના મહેલમાં આવ્યા. ત્યાં દેવતાઓએ અને ખીજા મુગટબદ્ધ રાજાઓએ શાંતિનાથને ચક્રવર્તીપણાને અભિષેક કર્યો. તે અભિષેકને ઉત્સવ કોઈપણ પ્રકારના દંડ, કર અને મુલતપ્રવેશ વિના બાર વર્ષ સુધી હસ્તીનાપુરમાં પ્રવર્ત્યો.

ચક્રવર્તી શાંતિનાથ, જેની દરેકની હજાર હજાર યજ્ઞો રક્ષા કરે છે એવા ચૌદરત્ન અને નવનિધિએ આશ્રિત કરેલા હતા, ચોસઠ હજાર અંત:પુરની સ્ત્રીઓથી પરવરેલા હતા. ચોરાશી લાખ હાથી, ચોરાશી લાખ ઘોડા અને તેટલાજ રથોથી વિભૂષિત હતા, છન્નુ કોટી ગ્રામ, છન્નુ કોટી પાયદળ, બત્રીશ હજાર દેશ અને તેટલા રાજાઓના તે સ્વામી હતા, ત્રણસો ને ત્રેસઠ રસોઈઆ તેમની સેવા કરતા હતા, અઠાર શ્રેણી પ્રશ્રેણીવડે તેમની ભૂમિ શોભતી હતી, ઘોંતેર હજાર મોટા નગરોના રક્ષક હતા, એકહજારે ઉભા એક લાખ દ્રોણુમુખ ઉપર તેમનું શાસન ચાલતું હતું, અડતાળીશ હજાર પત્તન અને ચોવીશહજાર કર્ખંટ તથા મંડળના તે અધીશ્વર હતા. વીશ હજાર રત્નાદિકની ખાણોના અને સોળ હજાર ખેટ ગ્રામના તે ઈશ હતા. ચૌદ હજાર સંખાધના તથા છપ્પન અંતરદ્વીપના તે પ્રભુ હતા, અને ઓગણપચાસ કુરાજ્યોના નાયક હતા. વિશેષ ખીજું શું કહેવું ? તેઓ ષટ્પદ ભરતને લોગવતા હતા. હમેશાં ગીત, નૃત્ય, તાંડવ, નાટકનાં અભિનય, પુષ્પચંચ અને જળકીડા વિગેરેથી ઉત્તમ સુખ અનુભવતા હતા. ચક્રવર્તીપણામા અભિષેકથી આરંભીને આઠસો વર્ષે ઉભા પચીશહજાર વર્ષે તેમણે રાજ્ય કરવામાં નિર્ગમન કર્યા.

તે સમયે બ્રહ્મદેવલોકમાં રહેનારા લોકાંતિક દેવતાઓનાં આસને કોઈએ ચલાવ્યાં હોય તેમ કંપાયમાન થયાં. તે વખતે ‘આ શું થયું?’ એમ સારસ્વતાદિ નવે પ્રકારના તે દેવતાઓ સંજ્ઞાંત થઈ ગયા. પછી ક્ષણવારે અવધિજ્ઞાનવડે તેનું કારણ જાણી તેઓ માંહોમાંહે કહેવા લાગ્યા—“અરે ! આ જંબૂદ્વીપના બરતાદ્માં શાંતિનાથ અહીં તને દીક્ષાસમય નજીક આવ્યો છે. તેના પ્રભાવથી જાણે સચેતન થયા તેમ આ આસને આપણને તે પ્રભુની દીક્ષાકાળની ઉચિત ક્રિયા કરવાને સૂચવે છે. જો કે ભગવંત ત્રિવિધ જ્ઞાનવડે પોતાની મેળે જાણે છે, તથાપિ આપણે આ કલ્પ છે માટે ચાલો, આપણે તે પ્રભુને વ્રતને સમય જણાવીએ.” આ પ્રમાણે પરસ્પર આલાપ-સંલાપ કર્યા પછી તત્કાળ વિમાનમાં બેસી તે

સારસ્વતાદિ દેવતાઓ લગવાન શાંતિનાથની પામે આવ્યા. પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક પ્રણામ કરી અંજળી જોડીને તેમણે કહ્યું—“હે સ્વામી! તીર્થ પ્રવર્તાવો.” આ પ્રમાણે કહી નમસ્કાર કરીને લોકાંતિક દેવો પાછા સ્વર્ગમાં ગયા. પછી જાતકદેવતાઓએ પૂરેલાં દ્રવ્યવડે પ્રભુએ વાષિકદાન આપ્યું. વર્ષાતે પોતાની જેવા ચક્રાચુધ નામના પુત્રને રાજ્ય સોંપી પોતે સંયમસામ્રાજ્ય લેવા તત્પર થયા. તે વખતે ઇંદ્ર પ્રમુખ દેવતાઓએ અને ચક્રાચુધાદિ રાજાઓએ મળીને ચક્રવર્તીપણા જેવો પ્રભુને દીક્ષાલિપેક કર્યો. પછી સ્વર્વાર્થ નામની શિખિકામાં રત્નસિંહાસન ઉપર જગત્પતિ આરૂઢ થયા, તે શિખિકાને પ્રથમ મનુષ્યોએ ઉપાડી અને પછી પૂર્વ તરફ વૈમાનિક દેવોએ, દક્ષિણ તરફ અસુરકુમારોએ, પશ્ચિમ તરફ સુવર્ણકુમાર દેવોએ અને ઉત્તર તરફ નાગકુમારોએ વહન કરવા માંડી. તે શિખિકામાં ખેસી અચિરાના કુમાર શાંતિનાથ સહસ્રાશ્રવન નામના ઉદ્યાનમાં ગયા. એ મનોહર ઉદ્યાન દિશાઓના મુખને સંધ્યાકાળના વાદળાના જેવા ગુલાબનાં પુષ્પોથી રક્તવર્ણી કરતું હતું. શિરીવનાં પુષ્પોથી જાણે ગ્રીષ્મઋતુની શોભાવડે પુલકિત થયું હોય તેવું દેખાતું હતું, જાણે ધર્મજળના ખિંદુઓ હોય તેવા મહિકાનાં પુષ્પો તેમાં શોભતાં હતાં. કામદેવનાં બાણ જેવા સુવર્ણ કેતકીના કોશથી તે અંકિત હતું. જેની નવીન કળીઓમાં ભરી ભમરાની શ્રેણી ગુંબારવ કરતી હતી એવા ઘાતકીનાં વૃક્ષો જાણે ગ્રીષ્મ ઋતુની લક્ષ્મીના ગાયક હોય તેમ ત્યાં શોભી રહ્યાં હતાં. વનલક્ષ્મીના સ્તન જેવા પુષ્પગુચ્છોની સંપત્તિવડે ખજૂરનાં વૃક્ષોથી જજ્જર થયેલી વસંતલક્ષ્મીને તે હસી કાઢતું હતું, પાકેલાં ફળ ઉપર ઉડી રહેલા પોપટોના ઘાટા ખિંછાઓથી દ્વિગુણ થયેલી તામ્રપક્ષવની સમૃદ્ધિવડે તે ઘણું સુંદર લાગતું હતું. તેમાં રહેલી વાપિકાઓને વિષે જળકીડા કરવાના રસમાં નગરજનો અતિ આકુળાવ્યાકુળ થઈ ગયા હતા.

એ ઉદ્યાનમાં આવી પ્રભુ શિખિકા ઉપરથી ઉતર્યા. પછી રાજ્યની પેઠે પુષ્પમાલ્ય અને રત્નાલંકારાદિક તથા દીધાં અને જ્યેષ્ઠ કૃષ્ણ ચતુર્દશીને દિવસે ભરણી નક્ષત્રમાં દિવસના પાછલા પહોરે સિદ્ધને નમસ્કાર કરી છટું તપવાળા પ્રભુએ એક હબ્બર રાજાઓની સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે સમયેજ તેમને મનઃપર્યાવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ત્યારપછી ખીજે દિવસે મંદિરપુરમાં સુમિત્ર રાજાને ઘેર પ્રભુએ પરમ અન્નથી પારણું કર્યું. તે વખતે દેવતાઓએ તે રાજાના મંદિરમાં વસુધારાદિ પાંચ દિવ્ય પ્રગટ કર્યાં, સુમિત્ર રાજાએ પ્રભુના ચરણને ઠેકાણે એક રત્નમય પીઠ કરાવી.

આસન અને શયનને ખીલકુલ તથા દર્શ મૂળોત્તર ગુણના આધારરૂપ પ્રભુ નિઃસંગ અને નિર્મમ થઈ પૃથ્વીપર વિહાર કરવા લાગ્યા. અનુક્રમે એક વર્ષને અંતે વિહાર કરતાં કરતાં પાછા હસ્તીનાપુરના સહસ્રાશ્રવનમાં આવ્યા. ત્યાં છટું કરીને નંદીવૃક્ષની નીચે શુકલધ્યાન ધરતા પ્રભુના ઘાતીકર્મ તુટી ગયાં. પોષમાસની શુકલ નવમીએ ચંદ્ર ભરણી નક્ષત્રમાં આવતાં શાંતિનાથ પ્રભુને ઉજ્જવળ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. આસનકંપથી પ્રભુના કેવળજ્ઞાનની વાર્તા

બ્રહ્મીને ઇંદ્રાદિક દેવતાઓ પ્રભુએ પવિત્ર કરેલા તે પ્રદેશનાં આંબ્યા. સાવરણીના ધરનારા હોય તેમ દેવતાઓએ સંવર્તક પવન વિકુર્વીને એક યોજન સુધી કાષ્ટ તૃણાદિક તથા રજને દૂર કરી નાખી. પછી રજને શમાવવાને પ્રથમ ગંધોદકની અને પછી પંચવર્ણી દિવ્ય પુષ્પોની જાનુ સુધી વૃદ્ધિ કરી. પછી સુવર્ણશિલાઓથી તે જ્વલિને સાંધેસાંધ મેળવીને બાંધી લીધી અને પૂર્વાદિ ચારે દિશાઓમાં રમણિક તોરણો બાંધ્યાં. મધ્યમાં મણિમય પીઠ કરી ચાર ગોપુર^૧ વડે સુંદર એવા રૂપ્ય, સુવર્ણ અને રત્નના ત્રણ પ્રાકાર^૨ વિકુર્વી. તેની ઉપર રત્નવપ્રતી મધ્યમાં ચારસો ને એંશી ધનુષ્ય ઉંચું એક ચૈત્યવૃક્ષ કર્યું. તેની નીચે દેવતાઓએ અનુપમ દેવચ્છંદ રચ્યો. તેની ઉપર પૂર્વાદિ ચારે દિશાની સન્મુખ ચાર રત્નમય સિંહાસન રચ્યાં. ચોત્રીશ અતિશયોથી પ્રકાશિત ભગવંત શાંતિનાથે પૂર્વ દ્વારથી સમવસરણમાં પ્રવેશ કર્યો અને ચૈત્ય વૃક્ષને પ્રદક્ષિણા કરી ‘તીર્થાવનમઃ’ એમ કહ્યું. પરંપરાથી અહંતોની એ સ્થિતિ છે. પછી પ્રભુ પૂર્વ સિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખે બેઠા; એટલે બીજી ત્રણ દિશાઓમાં દેવતાઓએ તેમના ત્રણ પ્રતિબિંબ વિકુર્વી. પછી શ્રી ચતુર્વિંધ સંઘ^૩ યથાયોગ્ય દ્વારે પ્રવેશ કરીને પ્રભુના મુખ સામું જોતો યોગ્ય સ્થાનકે બેઠો. પરસ્પર વિરોધી એવા તિર્યંચો મધ્યવપ્રમાં આવીને બેઠા, અને નિચલા પ્રાકારમાં બધાં વાહનો રાખવામાં આંબ્યાં.

તે સમયે સહસ્રામ્રવનના ઉદ્યાનપાલકોએ હર્ષથી પ્રકુલિત હોયને નગરમાં આવી ચક્રાચુધ રાજાને બખર આપ્યા કે ‘મહારાજા! આપ હમણા સારે લાગ્યે વૃદ્ધિ પામે છે; કેમકે આપણા સહસ્રામ્રવનમાં સ્થિતિ કરી રહેલા શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે.’ આ પ્રમાણે સાંભળી ચક્રાચુધ હર્ષ પામ્યો. તત્કાળ તેમને પારિતોષિક આપી પ્રભુની પાસે આંબ્યો. અને પ્રભુને પ્રદક્ષિણાપૂર્વક પ્રણામ કરી વિનયથી ઇંદ્રની પછવાડે બેઠો. પછી ફરીવાર પ્રભુને નમી ચક્રાચુધ અને ઇંદ્ર બંને હર્ષથી ગદ્ગદ એવી ગિરાવડે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

“હે જગત્પતિ! દિનના ઉત્સવને કરનાર જ્ઞાનસૂર્યરૂપ તમારા ઉદયથી આજે
 “જગતનો કલ્યાણદશામાં પ્રવેશ થયો છે. હે જગદ્ગુરુ! અમારી જેવાને પૂર્વ પુણ્યના
 “યોગથીજ કલ્યાણપ્રાપ્તિના ચિંતામણિરૂપ તમારા કલ્યાણક્રમના ઉત્સવો પ્રાપ્ત થાય છે. હે
 “જગન્નાથ! તમારા દર્શનરૂપ જળના તરંગો સર્વ પ્રાણીઓના કષાયાદિ મળથી ભરેલા મનને
 “ધોઈ નાખે છે. કર્મને છેદવાને મોટો યત્ન કરી તમે જે પૂર્વે તીર્થ કરનામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું
 “તેજ તમારું નિઃસ્વાર્થ પરોપકારીપણું છે. આ જગતમાં ઘોર સંસારથી ભય પામેલા
 “પ્રાણીઓને તમારું આ સમવસરણ મોટા કિલ્લાની પેઠે શરણરૂપ છે. હે પ્રભુ! તમે સર્વ

૧. દરવાજા.

૨. ગઠ.

૩. શ્રી સંઘમાં સન્મગ્દષ્ટિ દેવીદેવતાઓનો સમાવેશ આવક આવિકામાં થાય છે.

૪. દિવસ, બીજે પક્ષે સંસાર દુઃખમાં દબાયેલા દીન એવા સંસારી જનો.

“ જીવેના સર્વ ભાવ જાણે છે અને સદા હિતકારી છે, તેથી તમારી પાસે કાંઈપણ પ્રાર્થના કરવાની જરૂર નથી; તથાપિ એટલી પ્રાર્થના કરું છું કે જેમ તમે પૃથ્વીમાં વિહાર કરી, ગામ, આકર અને નગર વિગેરેને ક્ષણેક્ષણે છોડી દો છે, તેમ કોઈ વખત પણ મારા હૃદયને છોડશે નહીં અને હે ભગવન! તમારા પ્રસાદથી નિરંતર તમારા ચરણકમળમાં મારું ચિત્ત ભ્રમરરૂપ થયેલું રહે એવી રીતે મારા સર્વ કાળ નિર્ગમન થજો.”

આ પ્રમાણે ઈંદ્ર અને ચક્રાચુધ ભગવંતની સ્તુતિ કરીને મૌન રહ્યા, એટલે ભગવંત શાંતિનાથે દેશના આપવા માંડી.

“ અહો! આ ચાર ગતિવાળા સંસાર દાવાનળની જેમ અનેક દુઃખોની પરંપરાનું મૂળ કારણ છે. મોટા મંદિરને આધારભૂત જેમ સ્તંભ હોય તેમ તે સંસારને ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાય ચાર સ્તંભરૂપ છે. તે કષાય ક્ષીણ થતાં સંસાર પોતાની મેળે ક્ષીણ થઈ જાય છે. ‘મૂળીઆં સુકાઈ જતાં વૃક્ષ એની મેળેજ સુકાઈ જાય છે.’ પણ ઇંદ્રિયોનો જય કર્યા વગર તે કષાયને છૂટવાને કોઈપણ સમર્થ થતું નથી; કેમકે પ્રજ્વલિત અગ્નિ વિના ‘સુવર્ણનું’ બહુ ઢહાતું નથી. ચપળ અને ઉન્માર્ગે ચાલનારા એ ઇંદ્રિયરૂપ અદાંત^૧ અશ્વો પ્રાણીને જેંચીને તત્કાળ નરકરૂપ અરણ્યમાં લઈ જાય છે. ઇંદ્રિયોથી છૂટાયેલા પ્રાણી કષાયોથી પણ પરાભવ પામે છે. ‘વીર પુરૂષોએ જેની વચમાંની ઇંટો જેંચી લીધી હોય તેવો કિલ્લો પછી કોનાથી ખંડિત ન થાય?’ પ્રાણીઓની નહીં છૂટાયેલી ઇંદ્રિયો તેને ઘાત, પાત, બંધ અને વધને માટેજ થાય છે. સ્વાર્થે પરવશ એવી ઇંદ્રિયોથી કયો પુરૂષ નથી હેરાન થતો? કહિ તે શાસ્ત્રાર્થને જાણનારો હોય તથાપિ ઇંદ્રિયોને વશ થવાની બાળકની પેઠે ચેષ્ટા કરે છે. આ કરતાં વધારે તે ઇંદ્રિયોનું લજ્જાવાળું સ્થાનક કયું બતાવીએ કે જેનાવડે ભરતરાજએ પણ બાહુબળ જેવા બંધુ ઉપર ચક્ર મૂક્યું? બાહુબળીનો જય અને ભરતનો પરાજય એ જયપરાજયને વિષે પણ સર્વ ઇંદ્રિયોનું ચેષ્ટિતજ છે. ચરમ ભવમાં રહેલા પુરૂષો પણ જેનાવડે શસ્ત્રાશક્તી યુદ્ધ કરે છે. તેવા ઇંદ્રિયોના દુરંત મહિમાથી લજ્જાવા જેવું છે. કહિ પ્રચંડ ચરિત્રવાળી ઇંદ્રિયોથી પશુઓ અને સામાન્ય મનુષ્યો દંડાય પણ જે મોહને શાંત કરનારા^૨ અને પૂર્વવેત્તા^૩ હોય છે તેઓ પણ દંડાય છે, તે અતિ અદ્ભુત વાર્તા છે. ઇંદ્રિયોએ છૂટી લીધેલા દેવ, દાનવ, મનુષ્ય અને તપસ્વીઓ પણ નિંદિત કર્મ કરે છે, તે દેવી જેઠની વાત છે! ઇંદ્રિયોને વશ થયેલા પ્રાણીઓ અખાદ^૪ “વસ્તુ ખાય છે, અપેય^૫ વસ્તુ પીવે છે અને અગમ્ય^૬ સાથે ગમન કરે છે. નિર્દય ઇંદ્રિયોથી હણાઈ ગયેલા પ્રાણીઓ કુળશીલથી રહિત થઈ વેશ્યાઓના પણ નીચ કામ અને દાસત્વ કરે છે. મોહાંધ મનવાળા પુરૂષોની પરદ્રવ્ય અને પરસ્ત્રીમાં જે પ્રવૃત્તિ થાય છે તે “જાચત ઇંદ્રિયોનોજ વિલાસ છે. જે ઇંદ્રિયોના

૧. દમન કર્યા વિનાના. ૨. ઉપશાંત મોહ નામના અગિયારમે ગુણસ્થાનકે પહોંચેલા. ૩. ચૌદ પૂર્વનાં જ્ઞાનવાળા. ૪. બાવીશ અબહમ બત્રીશ અનંતકામાદિ. ૫. મદિરાદિ. ૬. માતા, ખેન, ગુરૂની સ્ત્રી, શેષશ્વી, વતીની વિગેરે.

વશપણાને લીધે હાથ, પગ અને ઇંદ્રિયોનો છેદ તેમજ મરણ પણ થાય છે તે ઇંદ્રિયોની વાતજ શી કરવી? જેઓ ચોતે ઇંદ્રિયોથી છતાઈ ગયેલા છે અને બીજાને વિનયનું શ્રદ્ધ કરાવે છે તેવા પુરૂષોને જોઈ વિવેકી પુરૂષો હાથવડે મુખ ઠાંકીને હસે છે. શ્રી વીતરાગ પ્રભુ ઇંદ્રથી માંડીને એક કીડા સુધી સર્વ જંતુઓ ઇંદ્રિયોથી છતાઈ ગયેલાજ છે. હાથીણીના સ્પર્શથી ઉપજતા સુખને આસ્વાદન કરવાની દૃષ્ટાથી સુંદને પ્રસારતો હસ્તી તત્કાળ આલાન (ખીલો) બંધનરૂપ કલેશમાં આવી પડે છે. અગાધ જળમાં વિચરનાર મીન ગળગતમાંસને^૧ ગળતાં ઠીમરના હાથમાં દીનપણે આવી જાય છે. રત્ત માતંગના ગંડસ્થળ ઉપર ગંધને લોભે ભમતો ભમરો કર્ણતાલના આઘાતવડે તત્કાળ મૃત્યુ પામી જાય છે. સુવર્ણના છેદ જેવી દીપશિખાના દર્શનથી મોહિત “થયેલો પતંગ સહસા દીપમાં પડીને મરણ પામે છે. મનોહર ગીતોને સાંભળવામાં ઉત્સુક એવા હરિણ કાન સુધી ધનુષ્યને ખેંચીને રહેલા શીકારીના વેધ્ય થઈ પડે છે. એવી રીતે એક એક વિષય સેવવાથી પંચત્વ^૨ પમાય છે તો એક સાથે પાંચ વિષયો સેવવાથી કેમ પંચત્વ ન પમાય? તે માટે મહામતિ પુરૂષે મનઃશુદ્ધિવડે ઇંદ્રિયોનો જય કરવો, કેમકે તેના વિના યમનિયમથી કાયાને કલેશ પમાડવો તે વૃથા છે. જે ઇંદ્રિયોના ગ્રામને છૂટતો નથી તે દુઃખે પ્રતિબોધ પામી શકે છે, માટે સર્વ દુઃખમાંથી મુક્ત થવાને ઇંદ્રિયોનો જય કરવો. ઇંદ્રિયોની સર્વથા પ્રવૃત્તિ કરવી નહીં તેથી કાંઈ તેનો વિજ્ય થતો નથી; પણ તેનાવડે ઉપજતા રાગદ્વેષથી મુક્ત થવું. જેથી તેની પ્રવૃત્તિ પણ તેના જયરૂપ થાય છે. પછી તે ઇંદ્રિયોના વિષય તેની પાસે રહ્યા હોય તોપણ ઇંદ્રિયોથી સ્પર્શ કરવાને અશક્ય થાય છે, માટે બુદ્ધિમાન પુરૂષે તેમાં જે રાગદ્વેષ ઉપજે છે તેને તણ દેવા. સદા સંયમી યોગીઓની ઇંદ્રિયો હણાયેલી જ હોય છે, તેથી તેઓના નિહિત અર્થ^૩ હણાયેલા હોતા નથી અને અહિતકારી વસ્તુઓ હણાયેલ હોય છે. છતેલી ઇંદ્રિયો મોક્ષને માટે થાય છે અને નહીં છતેલી સંસારને માટે થાય છે; માટે તેમાં જે તકાવત છે તેને સમજીને જે યોગ્ય લાગે તે કરવું. ૩ વિગેરેના કોમળ સ્પર્શમાં અને પાપાણુ વિગેરેના કઠોર સ્પર્શમાં જે પ્રીતિ અને અપ્રીતિ થાય છે તે મિથ્યા છે, એવું ધારી તેના ત્યાગ કરવાવડે સ્પર્શઈંદ્રિયોનો જય કરવો. ભક્ત્ય પદાર્થોના સ્વાદિષ્ટ રસમાં અને કટુ રસમાં પ્રીતિ ને અપ્રીતિ બંનેને તણને છૂડવા ઇંદ્રિયને છૂટી લેવી, સુગંધ અને દુર્ગંધ દ્રાણુદ્રિયમાં પ્રાપ્ત થતાં તેને વસ્તુ પરિણામરૂપ વિચારીને દ્રાણુ ઇંદ્રિયોનો જય કરવો. મનોહર કે નહારૂં^૩ રૂપ જોઈને તેનાવડે ઉપજતા હર્ષ અને બુબુખ્સાને “ત્યાગ કરી ચક્ષુ ઇંદ્રિયને છૂટી લેવી. વીણાદિકના શ્રાવ્ય-મધુર સ્વરમાં અને ગધેડા વિગેરેના “દુઃશ્રાવ્ય સ્વરમાં રતિ અને બુબુખ્સાને છૂટવાથી શ્રોત્રેંદ્રિયોનો જય થાય. કોઈપણ સારો કે “નહારો એવો વિષય નથી કે જે ઇંદ્રિયોએ અનેક વખત લોગવ્યો ન હોય, તો શા માટે

૧. માછીઓએ જળમાં લોહાના કાંટાપર લગાડેલ ખાંસ. ૨. મરણ. ૩. હિતકારક અર્થ.

“હવે સ્વસ્થપણને ન સેવવું? કોઈવાર શુભ વિષયો અશુભ થઈ જાય છે અને અશુભ વિષયો શુભ થઈ જાય છે, તે ઇંદ્રિયોથી કોનામાં રાગ ધરવો કે કોનામાં વિરાગ ધરવો? કદિ કોઈ કારણથી તે વિષય રૂચિકર કે અરૂચિકર થાય પણ તત્ત્વથી જોતાં કદિપણ પદાર્થોમાં શુભ કે અશુભપણું હોતું નથી; તેથી જે પ્રાણી મનની શુદ્ધિથી ઇંદ્રિયોને જીતી કપાયને ક્ષીણ કરે છે તે થોડા કાળમાં અક્ષીણ સુખવાળા મોક્ષમાં જાય છે.”

આ પ્રમાણે કર્ણમાં અમૃતવૃષ્ટિ જેવી પ્રભુની દેશના સાંભળીને ચક્રાયુધે સંવેગયુક્ત થઈ ભગવંતને કહ્યું—“હે સ્વામી! માત્ર કલેશનાજ સ્થાનરૂપ એવા આ સંસારથી હું જાય પારથો છું. ખળવાન અને વિવેકી પુરૂષતું પણ પુરૂષાભિમાન તેમાં રહેતું નથી. ઘરમાં જ્યારે અગ્નિ લાગે અને વહાણ જ્યારે કુટી જાય તે વખતે તેને નાયક તેમાં જે કાંઈ સારવસ્તુ હોય તે લઈને ધીજે જાય છે; તેમ જન્મ, જરા અને મરણાદિકથી વિકરાળ એવા આ સંસારમાંથી સારભૂત એવા એક આત્માને લઈને હું તમારે શરણે આવ્યો છું. હે પ્રભુ! આ ભવસાગરમાં પડતા એવા મારી ઉપેક્ષા કરશો નહીં. મને તો તે સંસારસમુદ્રથી ઉતરવાને નાવરૂપ દીક્ષા હમણાંજ આપો.” પ્રભુએ કહ્યું કે ‘તમારા જેવા વિવેકીને તેમજ ઘટે છે.’ આ પ્રમાણે કહેવાથી તરતજ ચક્રાયુધે પોતાના કવચધારી પુત્ર કુરૂચ્યંદ્રને રાજ્ય સોંપ્યું અને પોતે ધીજી પાંત્રીશ રાજાઓની સાથે પ્રભુ પાસે સંઘની સાક્ષીએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

ચક્રાયુધ વિગેરે છત્રીશ ગણધરોને પ્રભુએ ઉત્પાદ,વિગમ અને ધ્રોવ્ય એ ત્રિપદીને ઉપદેશ કર્યો. તે ત્રિપદીને અનુસારે તેમણે દ્વાદશાંગી રચી. પછી પ્રભુએ તેમને અનુયોગ, અનુજ્ઞા અને ગણાનુજ્ઞા આપી તે સમયે ઘણા નર અને નારીઓએ પ્રભુની પાસે દીક્ષા લીધી, અને કેટલાકે સમકિતપૂર્વક શ્રાવકપણું સ્વીકાર્યું. પ્રથમ પૌરૂષી પૂર્ણ થયા પછી પ્રભુ ઉઠીને મધ્ય પ્રાકારના મંડનરૂપ દેવચંદા ઉપર વિશ્રામ લેવા બેઠા. પછી પ્રભુના ચરણપીઠ ઉપર બેસી મુખ્ય ગણધર ચક્રાયુધે સંઘની આગળ દેશના આપવા માંડી. ધીજી પૌરૂષી પૂર્ણ થતાં તેમણે પણ દેશના સમાપ્ત કરી. પછી દેવતા વિગેરે સર્વ પ્રભુને નમી પોતાને સ્થાનકે ગયા. તેમના તીર્થમાં સુવરના વાહનવાળો, શ્યામવર્ણ ધરનારો, ડુક્કરના જેવા મુખવાળો, જે દક્ષિણ કરમાં બીજેડું અને કમળ, જે બે વામ કરમાં નકુળ અને અક્ષસૂત્રને ધરનારો ગરૂડ નામે શાંતિનાથ પ્રભુનો શાસન દેવતા થયો. અને ગૌર અંગવાળો, કમળના આસનપર બેસનારી, જે દક્ષિણ ભુજમાં પુસ્તક અને ઉત્પલ અને બે વામ ભુજમાં કમંડલ અને કમળને ધરનારી નિર્વાણી નામે પ્રભુની શાસનદેવી થઈ. તે બંને શાસનદેવતા નિરંતર જેમની સાંનિધ્યમાં રહેતા હતા એવા શાંતિનાથ પ્રભુએ મન્ય પ્રાણીઓને પ્રતિજ્ઞા કરવા માટે ત્યાંથી અન્યત્ર વિહાર કર્યો.

એકદા વિહાર કરતા પ્રભુ પાછા હસ્તિનાપુર નગરે આવ્યા. કરૂણાનિધિ ભગવાન ત્યાં સમવસર્યાના ખખર સાંભળી કુરૂચ્યંદ્ર પુરજન અને દેશજનને સાથે લઈ અમાવાસ્યાને દિવસે

સૂર્યની પાસે જેમ ચંદ્ર આવે તેમ પ્રભુની પાસે આવ્યો. ચતુર્વિધ સંઘ યોગ્ય સ્થાને બેઠો, એટલે પ્રભુએ સંસારમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરનારી દેશના આપી. દેશનને અંતે પ્રભુને નમી કુરૂચંદ્ર બોલ્યો—“ હે સ્વામી ! પૂર્વ જન્મના કયા શુભ કર્મથી હું અહીં રાજ્ય પામ્યો છું ? પ્રતિદિન અદ્ભુત એવા પાંચ વસ્ત્ર અને ફલાદિક મને પૂર્વના કયા કર્મથી ભેટ મળે છે ? અને તે ભેટની વસ્તુઓ હું ઈષ્ટ જનને આપીશ એવું ધારીને હું કયા કર્મથી તેને ઉપલોગ કરતો નથી, તેમ બીજાને આપતો પણ નથી ? ” પ્રભુ બોલ્યા—“ જે તને આ રાજ્યલક્ષ્મી મળી છે અને પ્રતિદિન પાંચ વસ્તુની ભેટ મળે છે તે પૂર્વે દીધેલા મુનિદાનના પ્રભાવથી મળે છે અને જે તેનું દાન કે ઉપલોગ થઈ શકતાં નથી તે સાધારણ પુણ્યને લીધે છે. કેમકે ‘ જે વસ્તુ બહુને આપીને હોય છે તે એકથી લોગવી શકાતી નથી.’ તેથીજ ‘ આ વસ્તુ હું ઈષ્ટ જનને આપીશ’ એવો તને વિચાર થયા કરે છે. પ્રાણીઓને પૂર્વ કર્મને અનુસારેજ યુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે, હવે તારું વિશેષ ચરિત્ર સાંભળ.

આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રને વિષે કોશળ નામે દેશમાં શ્રીપુર કરીને એક નગર છે. તેમાં સુધન, ધનપતિ, ધનદ અને ધનેશ્વર નામે ચાર સરખી વયના વલ્લિકપુત્રો સહોદર હોય તેમ મિત્રપણે રહેતા હતા. એક વખતે તે ચાર મિત્ર એકઠા થઈ ધન ઉપાર્જન કરવાને માટે દ્રોણુ નામના પુરૂષની પાસે ઘણું ભાતું ઉપડાવી રત્નદ્વીપ પ્રત્યે ચાલ્યા. માર્ગમાં એક મહાટવી આવી. તે અટવી ઘણી ખરી ઉતરી ગયા પણ તે વખતે જોડે ભાતું ઘણું હતું તે છતાં પણ ખુટી જવા આવ્યું. આગળ ચાલતાં કાઉસગ ધ્યાને રહેલા એક મુનિ તેમના જોવામાં આવ્યા. તે ક્ષણે તેમણે વિચાર્યું કે ‘ આ મુનિને કાંઈક વહોરાવીએ તો સાડું.’ પછી તેઓએ ભાતું વહન કરનારા દ્રોણુને કહ્યું કે ‘ હે ભદ્ર ! આ મહર્ષિને કાંઈક ભાતું આપ.’ એટલે તેણે અધિક શ્રદ્ધાથી મુનિને પ્રતિલાલિત કર્યા. તેથી તેણે મહા લોગક્ષણકર્મ ઉપાર્જન કર્યું. ત્યાંથી સર્વે રત્નદ્વીપે આવ્યા. ત્યાં સારો વ્યાપાર કરી પુષ્કળ ધન ઉપાર્જન કરી પુનઃ ચોતાને નગરે આવ્યા અને તે પુણ્યના બીજથી સર્વે આનંદ પામવા લાગ્યા. સ્વાતી નક્ષત્રનું જળ એકવાર મળે તો પણ મોતી ઉત્પન્ન થાય છે. ચાર શ્રેણિપુત્રમાં ધનેશ્વર અને ધનપતિ જરા માયાવી હતા અને દ્રોણુની વૃત્તિ તે ચારેથી શુદ્ધ હતી. તે દ્રોણુ આયુષ્યને ક્ષય થતાં પ્રથમ મૃત્યુ પામી મુનિદાનના પ્રભાવથી હસ્તિનાપુરના રાજાને તું પુત્ર થયો છે. તારા ગર્ભસમયે તારી માતાએ સ્વપ્નમાં મુખ વિષે ચંદ્રને પ્રવેશ કરતાં જોયો હતો, તેથી પિતાએ તારું કુરૂચંદ્ર એવું નામ પાડ્યું છે, જે સુધન અને ધનદ હતા તેઓ મૃત્યુ પામીને વલ્લિકપુત્રો થયેલા છે, તેમાં સુધન કાંપિલ્યપુરમાં વસાંતદેવ નામે વલ્લિક પુત્ર થયો છે અને ધનદ કૃત્તિકાપુરમાં કામખાળા નામે થયો છે. માયાવી ધનપતિ અને ધનેશ્વર કાળયોગે મૃત્યુ પામી મદિરા અને કેસરા નામે કોઈ વલ્લિકની પુત્રીઓ થયેલ છે. ધનપતિ શંખપુરમાં મદિરા નામે અને ધનેશ્વર જ્યાંતી નગરીમાં કેસરા નામે ઉત્પન્ન થયેલ છે.

તે આરે જણ અનુક્રમે મોટા થઈ શિશુવયને ઉદ્ધવન કરી નવીન યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા; તેમાં સુધનનો જીવ જે વસંતદેવ થયેલો છે તે અન્યદા કાપિલ્યપુરથી વ્યાપારને માટે જયંતી નગરીએ આવ્યો; ત્યાં તેણે ધન ઉપાર્જન કર્યું. એક વખતે અષ્ટમીનો ચંદ્રોત્સવ હતો, તેથી વસંતદેવ રતિનંદન નામે ઉદ્યાનમાં ગયો. ત્યાં દૈવયોગે ધનેશ્વરનો જીવ જે કેસરા થયેલો હતો તે કેસરા વસંતદેવના જોવામાં આવી. તેણીએ પણ સ્નિગ્ધ દ્રષ્ટિથી વસંતદેવની સામું જોયું, એટલે તે બંનેને પરસ્પર પૂર્વ જન્મનો સ્નેહ પ્રગટ થયો. ત્યાં જયંતીનગરીનો નિવાસી પ્રિયંકર નામે વણિકપુત્ર હતો, તેને વસંતદેવે પૂછ્યું કે 'આ સ્ત્રી કોણ છે? અને કોની પુત્રી છે? પ્રિયંકરે કહ્યું કે 'આ પંચનંદી નામે શેઠની પુત્રી. જયંતદેવની બેન છે અને એનું નામ કેસરા છે.' ત્યારથી વસંતદેવે કેસરાના ભાઈ જયંતદેવની સાથે સ્નેહ કરવા માંડ્યો, અને એક બીજાને ઘેર જવા આવવા માંડ્યું. એક વખતે જયંતદેવે વસંતદેવને જમવાનું નિમંત્રણ કર્યું. એ પ્રકારે મૈત્રીરૂપ વૃક્ષનો દોહદ છે. ત્યાં નેત્રરૂપ કુસુમને કૌમુદી સમાન કેસરા પુષ્પવડે કામદેવની પૂજા કરતી તેના જોવામાં આવી, અને તેજ વખતે જયંતદેવના હાથમાંથી પુષ્પની માળા લેતાં વસંતદેવને પણ તેણે સાનુરાગ દ્રષ્ટિએ અવલોક્યો, તે સમયે આ અનુકૂળ શુકન થયું, એમ બંનેને હર્ષ થયો; કેમકે પરસ્પર જે શુભ ચોષ્ટા થાય તે બંનેને સાડાં પરિણામ આપે છે. તે વખતે કેસરા અને વસંતદેવને ભાવ ત્યાં રહેલી પ્રિયંકરા નામે ધાત્રીપુત્રીના જાણવામાં આવ્યો. ચોષ્ટા ઉપરથી બીજાના દહ્મગત ભાવને જાણનારા માણસોને પરહૃદય જાણવું સહેલું છે. પછી કેસરાના ભાઈએ વસંત જેમ કામદેવની પૂજા કરે, તેમ પોતાના મિત્ર વસંતદેવની પૂજા કરી. તે સમયે ધાત્રીસુતા પ્રિયંકરાએ કેસરાને કહ્યું—'કેસરા! તારા ભાઈ મિત્રની પૂજા કરે છે, તો તું પણ કાંઈ યોગ્ય લાગે તે કર.' તેનાં આવાં વચનથી એક સાથે લલ્લ, ભય અને હર્ષને ધારણ કરતી કેસરા બોલી—'તું ઉચિત જાણે છે, તો જે યોગ્ય લાગે તે તું કર.' પછી પ્રિયંકરા તેના આંગણમાં રહેલી પ્રિયંશુ વૃક્ષની મંજરી અને કંકોલ વિગેરે લઈ વસંતદેવ પ્રત્યે બોલી—'હે સુંદર! લ્યો, આ મારા સ્વામિની પોતાને હાથે ચુંટીને ઈષ્ટને આપવા લાયક પુષ્પ અને ફળો તમને આપે છે.' 'હું જે બાળાને અભિષેક છું' એમ વિચારી હર્ષ પામતા વસંતદેવે પોતાના હાથે તે પુષ્પ અને ફળ ગ્રહણ કર્યાં. પછી પોતાના નામની મુદ્રિકા તેને આપીને વસંતદેવે કહ્યું કે 'તમે તેને કહેજો કે આ કાર્ય તમે બહુ સાડાં કર્યું, હવેથી સદા ઈષ્ટને અનુકૂળ વર્તજો.' પ્રિયંકરાએ આવું દ્રઢ અનુરાગરૂપ અંકુરને ઉત્પન્ન કરવામાં મેઘજળ જેવું વચન કેસરાને કહ્યું. તે રાત્રીએ કેસરાએ પાછલે પહોરે સ્વપ્નમાં પોતાનું પાણિગ્રહણ કરતા એવા વસંતદેવને જોયો, અને વસંતદેવ પણ સ્વપ્નમાં તેને પરણ્યો. તેઓનું સ્વપ્નદર્શન યમ તેમને વિવાહથી અધિક હર્ષદાયક થઈ પડ્યું. તત્કાળ શરીર રોમાંચિત કરી. કેસરાએ એ સ્વપ્નની વાત પ્રિયંકરાને જણાવી, તેજ વખતે નજીક રહેલા પુરોહિતે અકસ્માત કહ્યું હે 'એ પ્રમાણે અવશ્ય થશે.' તે સાંભળી પ્રિયંકરાએ કેસરાને કહ્યું—'આ સ્વપ્ન અને શુકનવડે જોતાં

વસંતદેવ અવશ્ય તમારો ભત્તાર થશે.' માટે આ શુકનશ્રી બાંધો. પછી પ્રિયંકરાએ જઈને વસંતદેવને સ્વપ્નની વાત કહી; એટલે તે ચોતાના સ્વપ્ન પ્રમાણેજ તેને સ્વપ્ન આવેલું બાણી ચોતાનો અર્થ સિદ્ધ થયેલો માનવા લાગ્યો. પછી પ્રિયંકરા બોલી—'મારી સ્વામિનીએ ચોતાનો આત્મા તમનેજ આપ્યો છે, તો હવે તમે સંકલ્પ-વિકલ્પ છોડી દઈ વિવાહની સર્વ તૈયારી કરો.' વસંતદેવે કહ્યું—'વિધિએ (દેવે) જ તૈયારી કરી મૂકેલી છે, કારણકે મનુષ્યઘટિત કાર્ય કદિ વિઘટિત થઈ જાય છે; પણ વિધિનું કરેલું ફરતું નથી.' આ પ્રમાણે કાર્યચતુર વસંતદેવે આલાપ અને સત્યંકાર કરી જાણે મૂર્તિમાન નિયતિ (ભવિતવ્યતા) હોય તેવી પ્રિયંકરાને વિદાય કરી. આ પ્રમાણે પ્રતિદિન એકબીજાના સંદેશારૂપ અમૃતનું પાન કરતા તે વસંતદેવ અને કેસરાનો કેટલોક કાળ ગયો, પણ તે શત વર્ષના નિર્ગમન જેવો થઈ પડ્યો. એક વખતે ચોતાને ઘેર રહેલા વસંતદેવે પંચનંદી શેઠના ઘરમાં માંગણિક વાળંત્રો વાગતાં સાંભળ્યા. તત્કાળ વસંતદેવે ચોતાના પુરૂષને તેની તપાસ સ્વર્વા મોકલ્યા. તેઓએ આવીને કહ્યું કે 'કાન્યકુબ્જનાં (કનોજ દેશનાનિવાસી) સુદત્ત શેઠના વરદત્ત નામના પુત્રને પંચનંદી શેઠે ચોતાની પુત્રી કેસરાને આપી તે વધામણી માટે આ માંગણિક વાળં વાગે છે.' આ ખબર સાંભળતાંજ જાણે સુદગરથી તાડિત થયો હોય તેમ વસંતદેવ મૂર્છા પામી ગયો. તે વખતે તત્કાળ પ્રિયંકરાએ આવી આસ્વાસન આપ્યું કે "હે ભદ્ર! અમારી સ્વામિની કેસરાએ તમને સંદેશો કહાવ્યો છે કે તમારે કાંઈપણ ખેદ કરવો નહીં. મારા વડીલ જનનેા ઉપક્રમ સાંભળ્યાં છતાં પણ મારે જે પ્રિય હશે તેની સાથેજ હું વિવાહિત થઈશ. માતાપિતા મારા અભિપ્રાયને જાણ્યા વગર આ કાર્ય કરવાને ઇચ્છે છે તો તે ભલે ઇચ્છે; હું તો માફ ઇચ્છિત છે તેજ કરીશ. હે નાથ! કાં તો તમે મારા ભત્તાર થશો અથવા તો માફ મરણ થશે; બીજું કાંઈ પણ તમારે સમજવું નહીં. કુલીનની વાણી કદિપણ મિથ્યા થતી નથી." તે સાંભળી સંતોષ પામી વસંતદેવે કહ્યું—'પૂર્વોક્ત પ્રકારના અમને બંનેને સ્વપ્ન આવેલાં છે તેથી અને કુલીનેાની પ્રતિજ્ઞા કદિ પણ વ્યર્થ થતી નથી તેથી મારી પણ એવી પ્રતિજ્ઞા છે કે જમે તે ઉપાયથી કેસરાનેજ પરણવું અથવા તો યમદ્વારમાં જવું.' આ પ્રમાણે કહી પ્રિયંકરાને વિદાય કરી; એટલે તેણે કેસરાની પાસે આવી સર્વ વાર્તા કહી; તે સાંભળી કેસરા ખુશી થઈ. આ પ્રમાણે પરસ્પર સંબંધ જોડવાના ઉપાયની ચિંતા કરતાં તે બંનેને ચક્રવાક પક્ષીએને રાત્રીની જેમ કેટલોક કાળ હુઃખમાં વ્યતીત થયો. પરંતુ અનેક ઉપાય કરતાં પણ તેમને ઈરાદો પાર પડ્યો નહીં. તેવામાં કેસરાના વિવાહને માટે એક દિવસ પ્રાતઃકાળે જાન આવી. તે સાંભળી વસંતદેવ પવનની જેમ ઉતાવળો નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં ગયો. ત્યાં જઈને તેણે વિચાર્યું કે 'અંગુળીવડે બતાવવાથી કોણની જેમ તે કેસરા બીજાની સાથે વિવાહ થવાથી જરૂર મૃત્યુ પામશે અથવા તો યથાયોગ્ય કૃત્યને નહિ સમજનારા તેના માતાપિતાથી ઘણા કાળથી ખેદ પામેલી અને મારી સાથેના વિવાહમાં નિરાશ થયેલી એ બાળા પરણ્યા વગરજ પંચત્વ પામશે. તેથી હું તેની અગાઉજ મૃત્યુ પામી મારા હુઃખને શાંત કરું. કેમકે હાજ્યા ઉપર ફેલાયેલા યાચ તેના જેવું પ્રિયાનું

મરણ કોણ સાંભળવા ઈચ્છે ?” આ પ્રમાણે ચિંતવી વસંતદેવ એક અશોક વૃક્ષની ઉપર ચઢી પોતાના ભાથાની જેમ ગળે ફાંસી ખાવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. પાસને જરા બાંધ્યો તેવામાં લતાબદ્ધમાંથી કોઈ પુરૂષ ‘અરે! સાહસ કર નહીં’ એમ બોલતો બોલતો નીકળ્યો અને અશોક વૃક્ષની ઉપર ચઢી તેણે ફાંસીની ગાંઠ તોડી નાંખી. પછી કહ્યું કે ‘તે’ આ કાર્ય તારી આકૃતિથી વિરૂદ્ધ કર્યું છે.’ વસંતદેવે કહ્યું કે ‘હે સુંદર! ઈંદ્રવરૂણના નિઃસાર ફળની જેમ દૈવથી દગ્ધ થયેલા એવા મારી આકૃતિવડે તમે શા માટે બ્રાંત થાઓ છો? હે ભદ્ર! પ્રિયાના વિરહદુઃખનો અંત કરવાના કારણરૂપ મૃત્યુને ઈચ્છતા એવા મને પાશબંધી તોડીને તમે શા માટે વિદ્ધ કર્યું?’ પછી તેના પૂછવાથી વસંતે પોતાનું કેસરા સાથેના વિવાહ સંબંધી બધું વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યું. પ્રાયઃ બીજાને કહેવાથી દુઃખ કાંઈક શાંત થાય છે. તે પુરૂષે કહ્યું—“જે કે આ મહા દુઃખ પ્રાપ્ત થયું છે, તેા પણ તેથી વિવેકી પુરૂષને પ્રાણત્યાગ કરવો યુક્ત નથી; પણ ઈચ્છિત અર્થની પ્રાપ્તિ થાય એવા ઉપાયો કરવા યુક્ત છે; કેમકે આ ઉપેય તો તને મળે તેમ છે. માટે તું પશુની પેઠે વૃથા શા માટે મરે છે? કદિ કોઈ ઉપાદેય વસ્તુમાં ઉપાય આલે તેવું ન હોય તોપણ તેથી મરવું ઉચિત નથી, કારણકે કાંઈ મરવાથી તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થતી નથી. મર્યા પછી તો માત્ર પોતાના કર્મને ઉચિત એવી ગતિમાંજ જવું પડે છે. હું, પોતેજ ઈંદ્ર વસ્તુ પ્રાપ્ય છતાં પણ તેના ઉપાયનો અભાવ હોવાથી આ જગતમાં પર્યાટન કરતો જીવું છું, કેમકે જીવતો નર કોઈ વખત પણ ભદ્ર જીવે છે.”

“હું કૃત્તિકાપુરનો નિવાસી છું. મારું નામ કામપાલ છે. મારી યૌવનવયમાં ઉન્મત્ત થઈને હું દેશાંતર જોવાને માટે નીકળ્યો હતો. ફરતો ફરતો શંખપુર નગરે પહોંચ્યો; ત્યાં શંખપાળ નામે યજ્ઞનેા મહોત્સવ થતો હતો તે જોવા હું ગયો. ત્યાં કામદેવના અંતઃપુર જોવા આસ્રકુંજમાં એકાંત શુભ દર્શનવાળી એક સુંદર કન્યા મારા જોવામાં આવી, તેને જોઈ હું તેનાપર અનુરાગી થયો. તેણીએ પણ મને અનુરાગથી જોયો. તેના પ્રેમપાશથી બદ્ધ થયેલો હું ઘણીવાર સુધી ત્યાં ઉભો રહ્યો. અનિદ્રિતા બાળાએ સખીદ્વારા મને તાંબૂલ આપ્યું. જે હોઠના રાગની જેમ તેનાપર મનેરાગનું પણ કારણ થયું. તાંબૂલને લેતાં તેનો બહલો કાંઈ આપવો જોઈએ એવી ઈચ્છાથી હું વિચાર કરતો હતો, તેવામા આલાનરતંભને ઉખેડી સાંકળને તોડીને કોઈ બળવાન હાથી છુટીને અમારી તરફ આવતો દેખાયો. પ્રતિકાર નહીં આલવાથી છોડી દીધેલો, અતિ આકુળવ્યાકુળ થયેલા મહાવતો જેની પાછળ દોડી રહ્યા છે એવો અને ઉપર ચડેલા ભયભીત મહાવતોને ફોલ કરતો તે હાથી એક ક્ષણમાં તે નિકુંજ પાસે આવ્યો તે વખતે કન્યાનો સર્વ પરિવાર નાસી ગયો. પ્રાયઃ ભય પ્રાપ્ત થતાં પોતાનો આત્માજ સર્વોપરી રહે છે. એટલામાં હાથી નજીક આવી ગયો, એટલે તે કન્યા ત્યાંથી નાસી શકી નહીં. તેથી સિંહ પાસે હરિણીની જેમ તે કંપતી ઉભી રહી, જેવી હાથીએ સુંદરી તેને પકડવા માંડી તેવોજ મેં લાકડીવડે હાથીના પેચકમાં ઘા કર્યો. તેથી પુરૂષે અડકેલા

સર્પની જેમ હાથી કન્યાને મૂકી મારી ઉપર ધસ્યો. પણ હું તત્કાળ હાથીને છેતરી તે કન્યાને લઈને બીજી તરફ નાસી ગયો, અને ઉપદ્રવ ન થાય તેવા પ્રદેશમાં મેં તેને મૂકી દીધી; પણ તે સતી સ્ત્રીએ પોતાના હૃદયમાંથી મને-મૂક્યો નહીં. થોડીવાને તેનો પરિવાર ત્યાં આવ્યો. તે મંદિરને મેં બચાવેલી છે એમ જાણીને ચારણભાટની જેમ મારી સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. સખીએ પાછી તેને આંગના વનમાં લઈ ગઈ. પણ દૈવયોગે પવનથી જે ચાઈને હાથીની સુંઠના જળકણે ત્યાં આવી પડયા; તેથી તે મંદિર અને તેની સખીએ લય પામી દશે દિશામાં નાસી ગઈ. મંદિર ક્યાં ગઈ, તે નહીં જણાવાથી હું તેને જોવાની ઈચ્છાથી ફરવા લાગ્યો ઘણે સ્થાનકે ફરતાં છતાં ચિરકાળ સુધી તેને જોઈ નહીં. એટલે હું શૂન્યહૃદયે ફરતો અહીં આવ્યો છું. તેને મેળવવાને નિરૂપાય છું, તથાપિ હું મરતો નથી, જુવો, આ જુવું છું, કેસરાની પ્રાપ્તિમાં તો ઉપાય પણ છે, માટે તને તુલ્ય દુઃખવાળો મિત્ર જાણીને હું કહું છું કે તું અજ્ઞાનથી મરીશ નહીં. પ્રાતઃકાળે વિવાહ થવાનો છે તેથી આજે કેસરા એકલી આવીને રતિ સહિત કામદેવની પૂજા કરશે, કારણ કે એવો આચાર છે; તેથી તેની અગાઉ આપણે બંને કામદેવના મંદિરમાં જઈ સાધકની જેમ પ્રવેશ કરીને ગુપ્તપણે રહીએ. જ્યારે કેસરા મંદિરમાં આવશે, તે વખતે હું તેનો વેષ પહેરીને તેના પરિવારને બૂલાવો ખવરાવી તેને ઘેર જઈશ. હું જ્યારે ફર જાઉં, ત્યારે તેને લઈને તું અહીંથી સ્વચ્છંદે બીજે ચાલ્યો જાશે; આવી રીતે કરવાથી તારી ઈચ્છા અખંડિત સિદ્ધ થશે.” વસંતદેવ તેનાં વચનથી હર્ષ પામી બોલ્યો—‘મિત્ર! આ પ્રમાણે કરવામાં મને તો યોગ અને હોમ બંને જોવામાં આવે છે. પણ તને કષ્ટ જોવામાં આવે છે. તે સમયે ઈષ્ટ દેવની જેમ કોઈ બ્રાહ્મણીએ છીંક ખાધી. તે સાંભળી કામપાળે કહ્યું કે ‘એમાં મારે કાંઈ પણ કષ્ટ પડવાતું નથી, પણ તારા કાર્યમાં જોડાવાથી ઉલટો મારો અબ્યુદય થવાનો સંભવ છે. સાત્ત્વિકે પુરૂષોને દૈવ પણ અનુકૂળ થાય છે. તે વખતે એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણે મનમાં હર્ષ લાવીને અકસ્માત તેના સ્વાર્થને અનુકૂળ વચન કહ્યું કે ‘તમે કહો છો તે એમજ છે.’ પછી તે શુકનગ્રંથી ખાંધી તેનું વચન સ્વીકારી વસંતદેવ તેની સાથે નગરીમાં પેઠો. બંને જણુ સાયંકાળે ઘેરથી નીકળ્યા, અને કામદેવના મંદિરમાં આવી કામદેવની મૂર્તિની પછવાડે સંતાયા ત્યાં રહ્યા રહ્યા તેમણે માંગણિક વાજિંત્રનો ધ્વનિ સાંભળ્યો, એટલે જરૂર કેસરા આવે છે એવું જાણી તેઓ હર્ષ પામ્યા. કેસરા પણ સ્મરણમાત્રથી સાધ્ય પ્રિયસમાગમરૂપ સાધ્યમંત્રનું વારંવાર સ્મરણ કરતી ત્યાં આવી. વિમાન ઉપરથી દેવી ઉતરે તેમ શિખિકામાંથી ઉતરીને કેસરાએ પ્રિયંકરાના હાથમાંથી સુવર્ણમય પૂજા ગ્રહણ કરી. પછી તે એકલી કામદેવના મંદિરમાં પેઠી. એવો આચાર હોવાથી પોતાને હાથે મંદિરનું દ્વાર ખંધ કર્યું. પછી ભૂમિતળ ઉપર દેવને ઉદ્દેશીને પુષ્પ, પત્ર અને અર્ધ નાખી હૃદયમાં કામાસક્ત થઈ અંજલિ જોડીને આ પ્રમાણે બોલી—“હે ભગવન્ મકરધ્વજ! તમે સર્વના ચિત્તમાં ઉત્પન્ન થાઓ છો અને તેમાં રહો છો તેથી તેનો સર્વ ભાવ જાણો છો, માટે હે પ્રભુ! તમે મારો સર્વ ભાવ જાણો છો, તે છતાં

મને આ અનભીષ્ટ^૧ પતિ સાથે બળાત્કારે કેમ જોડો છો? શું એ તમને ઘટિત છે? વસંત દેવ વિના માફ મન બીજા પુરૂષમાં રમતું નથી, તેથી વિષકન્યાના પતિની જેમ બીજે પતિ મારે મરણને માટેજ છે. માટે હવે તો ફરીવાર જન્માંતરમાં એ વસંતદેવજ મારા પતિ હજો. હું તમને ચિરકાળથી નમસ્કાર કરું છું, તેમાં આ છેલ્લા નમસ્કાર છે.” આ પ્રમાણે કહીને જેવામાં પોતાના મસ્તકને તોરણની ફાંસી કરી બાંધવા માંડ્યું, તેવામાં વસંતદેવે દોડી પાશવ્રથીને તોડી નાંખી. ‘આ અહીં ક્યાંથી?’ એમ બાણી કેસરા અકસ્માત આશ્ચર્ય, લજ્જા અને ભય પામી ગઈ, પછી વસંતદેવે એ કુમુદેક્ષણા કેસરાને કહ્યું—“હે પ્રિયા! હું તારો પ્રાણપ્રિય વસંતદેવ છું, જેની તમે કામદેવની પાસે પરલોકમાં પણ સ્વામી તરીકે યાચના કરી છે. હે કૃશોદરિ! આ મારા નિષ્કારણ મિત્ર મહાત્માની બુદ્ધિથી તમને હરી જવાની ઇચ્છાએ હું અહીં અગાઉથી આવીને બેઠો હતો, તમારો જે વિષ છે તે આ મારા મિત્રને આપો. તે વિષ પહેરીને તમારા પરિજનને મોહિત કરતો આ મિત્ર તમારે ઘેર જશે અને હે સ્યામ કેશવાળી કાંતા! આ મિત્ર કામપાળ તમારા પરિવાર સાથે જરા આગળ જશે, એટલે પછી આપણે ધારેલા દેશાંતરમાં ચાલ્યા જઈશું.” વસંતદેવનાં આવાં વચનથી તે સ્ત્રીએ પોતાનો વેષ ઉતારીને કામપાળને આપ્યો. વસંતદેવ કામદેવની પછવાડે સંતાઈ રહ્યો. કામપાળે પુષ્પાદિકથી કામદેવની પૂજા કરીને પછી કેસરાનો વેષ ધારણ કર્યો અને લજ્જાવડે મુખને ઢાંકી દીધું. તે સ્ત્રીવેશી કામપાળ કામદેવનાં મંદિરનું દ્વાર ઉઘાડી, પ્રિયંકરાને ટેકો ઈશિખિકા ઉપર ચઢ્યો. તેના ઉપાડનારાઓએ શિખિકા વહન કરી, એટલે કામપાળ પરિજનથી અલક્ષિત^૨ પંચનદી શેઠને ઘેર આવ્યો. સારી રીતે યોજેલા ઠંભના અંતને પ્રહા પાણુ પામતા નથી. પ્રિયંકરાએ વાહનપરથી ઉતારી, વધુગૃહમાં લાવી, એક સુવર્ણમય વેત્રાસન ઉપર તેને બેસાર્યો; અને ‘હે કેસરા! પ્રિય સમાગમના મંત્રનું સ્મરણ કરતી રહેજે.’ આ પ્રમાણે કહી તેનું પ્રિય કરનારી પ્રિયંકરા ત્યાંથી અન્યત્ર ગઈ. પ્રિયંકરાનાં વાક્યોનો ભાવાર્થ બાણી લઈ મહામતિ કામપાળ વારંવાર કામરતિ સમાગમના મંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો.

તે વખતે શંખપુરનિવાસી કેસરાના મામાની દીકરી મદિરા બન સાથે નિમંત્રણ કરેલું હોવાથી ત્યાં આવી, તે કામપાળની પાસે બેસી કાંક નિસાસો મૂકીને બોલી—“? બહેન કેસરા! વાંચિછતની સિદ્ધિ દેવને આધીન છે તો તેમાં તું શા માટે ખેદ કરે છે? હે સુંદરી! તારી ઇચ્છા વસંતદેવની સાથે સંગમ કરવાની હતી, એવું મેં શંખપુરમાં સાંભળ્યું હતું. હે સખી! હું મારા અનુભવથી પ્રિયપતિના વિરહની વેદના બાણું છું; તેથી તને આશ્વાસન આપવાને કહું છું કે જેમ પ્રતિકૂળ વિધિ અનભીષ્ટ કરે છે, તેમ ભાગ્યદશાના વશથી તે અનુકૂળ થાય તો અભીષ્ટ પણ તેજ કરે છે. પ્રિય સખિ! તું ધન્ય છે, જે તારે તારા પ્યારાની

૧. જેની ઇચ્છા ન હોય તેવો.

૨. અણગમતો. ૩. ઓળખાયા વિના.

સાથે દર્શન, આલાપ વિગેરે તો વારંવાર થયા છે; પણ મારો ભયંકર વૃત્તાંત તો સાંભળવા જેવો છે. તે સાંભળ-એક વખતે હું શંખપાળ યક્ષનો ઉત્સવ જોવાને પરિવાર સાથે ગઈ હતી. ત્યાં અશોકવૃક્ષની નીચે જાણે પ્રત્યક્ષ કામદેવ હોય તેવો હૃદયનું સર્વસ્વ ચોરનાર એક યુવાન પુરૂષ મારા જોવામાં આવ્યો. મેં સખીની સાથે તેને તાંબૂળ મોકલાવ્યું. થોડી વારમાં એક તોફાની હાથી ત્યાં આવ્યો. યમરાજની જેમ તે હાથી પાસેથી તે પુરૂષે મને બચાવી. પછી ફરીવાર તે હાથીની શંકા થતાં હું સખીજન સાથે ત્રાસ પામી આઘી પાછી જતી રહી; એટલામાં તે યુવાન નર ક્યાં ચાલ્યા ગયા તે શોધ કરતાં પણ પાછા જોવામાં આવ્યા નહીં. ત્યારથી જમરે ડોહી મકાંટીની જેમ સર્વ ઠેકાણે જોને અપ્રીતિ ઉપજે છે એવી હું કોઈક રીતે દીનપણે જીવું છું. ગઈ રાત્રે એ મનોહર યુવાનને મેં સ્વપ્નમાં જોયા હતા; તેથી જો દૈવ અનુકૂળ હશે તો તે પ્રત્યક્ષ થશે. પ્રિય બહેન! તારું દુઃખ હલકું કરવાને મેં આ મારી રહસ્યમય વાર્તા કરી છે, કેમકે બીજાને દુઃખી જોઈને દુઃખી માણસ આશ્વાસન પામે છે. હે સખી! હવે ખેદ કરીશ નહીં, જ્યારે વિધિ અનુકૂળ થશે ત્યારે સ્વયંમેવ પ્રિયસમાગમ થઈ જશે, માટે કાચર ન થતાં ધીરજવાન થા.”

મદિરાનું આ વૃત્તાંત સાંભળી કામપાળે સુખ ઉપરથી નીરંગી^૧ દૂર કરીને કહ્યું કે- ‘શંખપાળ યક્ષના ઉત્સવમાં તમે જે પુરૂષ જોયા હોતો તે તમારો પ્રિય હુંજ છું. રે કાંતા! દૈવની અનુકૂળતાથી આપણો અત્યારે સમાગમ થયો છે. તેવીજ રીતે વસંતદેવ અને કેસરનો પણ સમાગમ થયો છે. હે સુદર્શના! હવે આલાપરૂપ વિદ્ય કરો નહીં, વિદ્યકારી ભયને છોડી દો અને મને જરા નીકળવાનું દ્વાર ખતાવો.’ આ પ્રમાણે કહેવાથી મદિરાએ ગૃહોદ્યાનનો પશ્ચિમ બાજુનો માર્ગ ખતાવ્યો, એટલે કામપાળ મદિરાની સાથે ત્યાંથી નીકળી ગયો અને એ નગરમાં જ્યાં વસંતદેવ અને કેસર પ્રથમથી રહેલાં હતાં ત્યાં તેમને મદિરા સાથે કામપાળ પણ આવી મળ્યો.

હે રાજા! તેઓ પૂર્વના સ્નેહથી નિત્ય આવીને તમને અદ્ભુત પાંચ વસ્તુઓ ભેટ કરે છે તે તત્ત્વથી જાણી લેજો. તે સર્વ વસ્તુ એ ઇષ્ટ જનની સાથે તમે લોગવી શકવાને સમર્થ થશો. આટલા વખત સુધી એ અલીપ્ટ જનને નહીં જાણવાથી તમે તે લોગવી શક્યા નથી.” પ્રભુનાં આવાં વચન સાંભળી રાજાને અને તેમને પૂર્વ સ્નેહનો ઉદ્યોત કરવામાં દ્વીપક સમાન ભતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પછી કુરૂચંદ્ર રાજા ભગવંતને નમીને તેઓને સહોદરની જેમ સ્નેહથી પોતાને ઘેર લઈ ગયો. દેવતાઓ પણ પ્રભુને નમી પોતે પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા અને ભગવંતે વિશ્વને અનુગ્રહ કરવા માટે ત્યાંથી અન્યત્ર વિહાર કર્યો.

બાસક હજાર આત્મનૈષ્ઠિક^૨ મુનિઓ, એકસઠ હજાર ને છસો સાધવીઓ, આઠસો ચીદ-

૧. ભુરખા જેવું વસ્ત્ર અથવા લાજ કાઢેલો વસ્ત્રનો છેડો.
પૌદ્ગલિક સુખથી વિમુખ.

૨. આત્મામાંજ સ્થિતિ કરનારા—

પૂર્વધારી મહાત્મા, ત્રણ હજાર અવધિજ્ઞાની, ચારહજાર મનઃપર્થવજ્ઞાની, ચાર હજાર ને ત્રણસો કેવળજ્ઞાની, છ હજાર યૈકિયલખિધવાળા, એ હજાર ને ચારસો વાદલખિધવાળા, એ લાખ ને નેવું હજાર શ્રાવકો અને ત્રણલાખ ને ત્રણું હજાર શ્રાવિકાઓ. આ પ્રમાણે કેવળજ્ઞાનથી આરંભી ચોવીશ હજાર નવસો ને નવાણું વર્ષ સુધી વિહાર કરતાં પ્રભુનો પરિવાર થયો. પોતાનો નિર્વાણસમય નજીક જાણી પ્રભુ સમેતશિખર પધાર્યા, અને ત્યાં નવસો મુનિઓની સાથે અનશનવ્રત ગ્રહણ કર્યું. એક માસને અંતે જ્યેષ્ઠ માસની કૃષ્ણ ત્રયોદશીએ ચંદ્ર ભરણી નક્ષત્રમાં આવતાં શાંતિનાથ લગવાન તે મુનિઓની સાથે મોક્ષે ગયા. કીમારપણામાં, માંડગિકપણામાં, ચકવર્તીપણામાં અને વ્રતમાં પ્રત્યેકે પચીશ પચીશ હજાર વર્ષો વ્યતીત થયેલાં હોવાથી શાંતિનાથ પ્રભુનું એક લક્ષ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું. શ્રી ધર્મનાથ સ્વામીના નિર્વાણ પછી શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુનો નિર્વાણકાળ પુણા પહ્યોપમે ઉભા ત્રણ સાગરોપમ ગયા પછી થયેલો છે. પછી ઈદ્રાદિક દેવેએ આવી શાંતિનાથ પ્રભુનો નિર્વાણ મહિમા કર્યો, કેટલેક કાળે ચક્રાયુધ ગણધર કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ભવિ પ્રાણીઓને યોધ કરવા ચિરકાળ વિહાર કરી આયુષ્યનો સ્વયં થતાં કોટિશિલા નામે તીર્થ ઉપર ઘણા સાધુઓની સાથે મોક્ષે ગયા.

પદ્મખંડ પૃથ્વીતલનો જન્મ કરવામાં પણ જેને પ્રયાસ થયો નથી, તૃણની પેઠે રાજ્ય લક્ષ્મીને છોડી જેમણે વ્રત ગ્રહણ કરેલું છે અને ચકવર્તી તથા તીર્થંકરપણાથી જેમનો યશ જગતમાં વિખ્યાત છે એવા શ્રી શાંતિનાથ લગવંતનું આ ધીરોદાત્ત અને ધીરશાંત ચરિત્ર સદા જન્મ પામે છે.

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
पंचमपर्वणि श्रीशांतिनाथचरमभववर्णने
नाम पंचमः सर्गः ॥

इति पंचमं पर्व.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

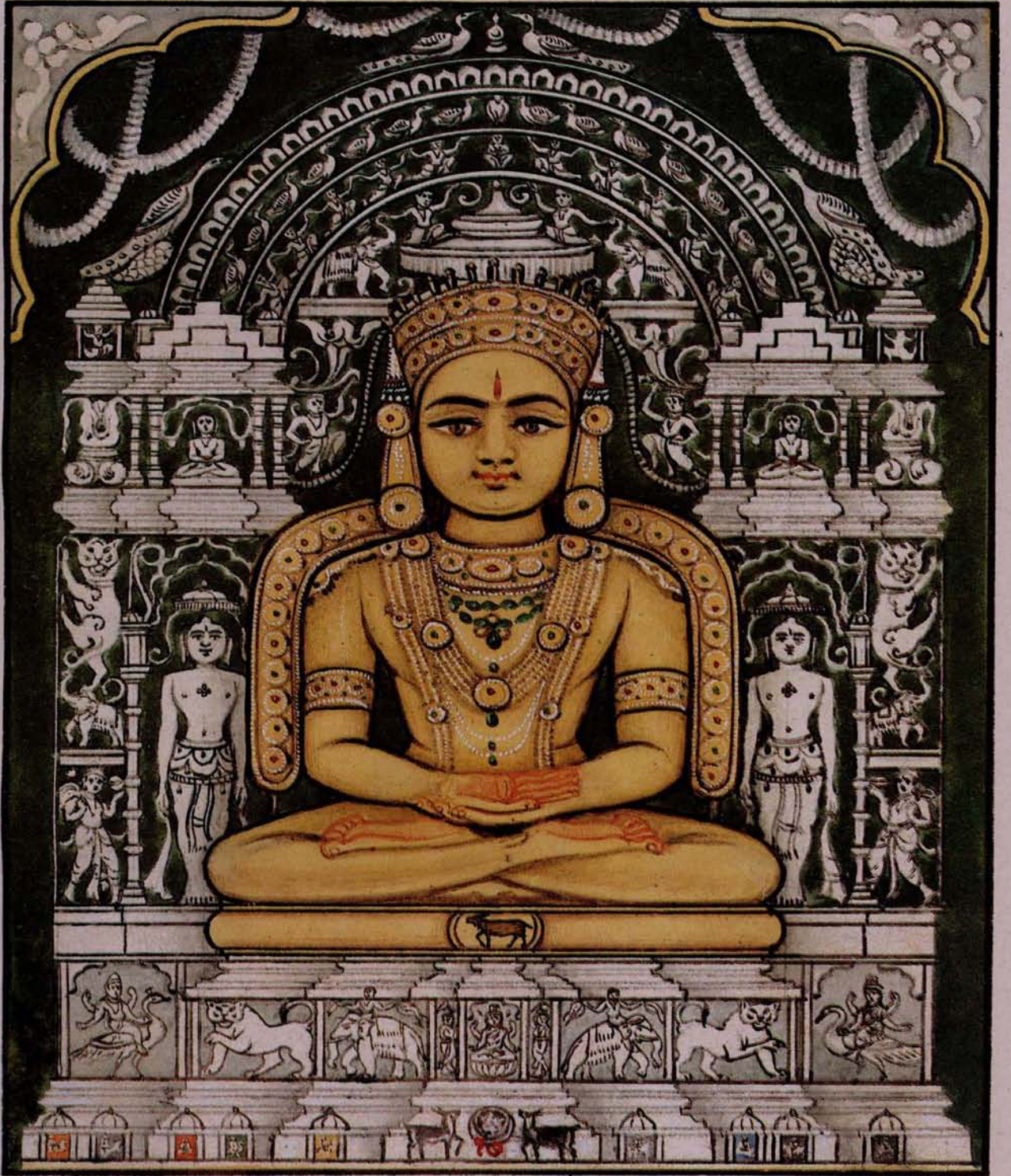
श्री त्रिषष्टि शलाका पुरुष चरित्र

पर्व छठुं.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

॥ श्री कुंथुनाथ ॥

श्री कुंथुनाथो भगवान्, सनाथोडतिशयर्द्धिभिः ।

सुरासुरनृनाथाना, - मेकनाथोडस्तु वः श्रिये ॥१७॥

શ્રી ત્રિષ્ટિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર

પર્વ છઠું.

સર્ગ ૧ લો.

શ્રી કુંથુનાથ ચરિત્ર

જગતમાં જયવંત એવા કુંથુસ્વામીની દેશનાવાણી જય પામે છે, જે વાણી મહામોહરૂપ પાપાણુને લેહવામાં સરિતાના મોટા પૂર જેવી છે. સંસારસાગરને મથન કરવામાં મંદરાચલ જેવું ત્રૈલોક્યપતિ શ્રી કુંથુસ્વામીનું પવિત્ર ચરિત્ર હવે કહું છું.

આ જંબૂદ્વીપના પૂર્વવિદેહ ક્ષેત્રમાં શોભાથી સ્વર્ગનો પણ વિજય કરનાર આવર્ણ નામે વિજય છે. તેમાં ખડ્ડિ નામે એક મોટી નગરી છે. ત્યાં સર્વ ગુણનું પાત્ર અને ધર્મધુરંધર જનોની સીમા જેવો સિંહાવહ નામે રાજા હતો; તે ધર્મનો આધાર, પાપનો કુઠાર, ન્યાયનું કુળગૃહ અને સમૃદ્ધિઓની જન્મભૂમિ જેવો હતો; તેનો વિચાર મનની જેમ વિદ્વાનોને પણ હલંક હતો; તેનું પ્રભુપણું ઈંદ્ર જેવું હતું અને ઉત્સાહ વિષ્ણુના જેવો હતો; સસુદ્રની ચેઠે તેની મર્યાદા ઉલ્લંઘન થતી નહોતી; પરંતુ એ શક્તિમાન રાજા સ્વયમેવ આ જગતને મર્યાદામાં રાખતો હતો. તેના ધનુષ્યનો ધ્વનિ લક્ષ્મીઓનો આકર્ષણ મંત્ર, શત્રુઓનો લેહમંત્ર અને પૃથ્વીનો રક્ષામંત્ર હોય તેવો શોભતો હતો. તે ધર્મને માટેજ પૃથ્વીનું રાજ્ય કરતો હતો, પણ દ્રવ્યને માટે નહીં. સર્વદા ધર્મનિષ્ઠ પુરૂષોને દ્રવ્યપ્રાપ્તિ તે આનુષંગિક (અર્થાંતર) ફળરૂપ હોય છે. તત્ત્વવેદાઓમાં અગ્રેસર એ સિંહાવહ રાજાએ લોજનને યોગીની જેમ અનાસક્તપણે લોગને લોગવતાં કેટલોક કાળ નિર્ગમન કર્યો.

એકદા સસુદ્રની વેલા (ભરતી)ની જેમ અધિક વૈરાગ્ય ધારણ કરી તેણે સંવરાચાર્ય પાસે જઈને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તીવ્ર વ્રતને પાળતા અહંત આરાધનાદિ કેટલાક સ્થાનકોની આરાધનાવડે તેમણે તીર્થ કરનામકર્મ ઉપાજન કર્યું. કાળયોગે મૃત્યુ પામીને એ સમદ્રષ્ટિ અને સમાધિસ્થ મહાશય સર્વાર્થસિદ્ધ નામના અનુત્તર વિમાનમાં દેવતા થયા.

આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં હસ્તિનાપુર નામે મોટું નગર છે. તેમાં આવેલા ચૈત્યોની

ઉજ્જવળ પતાકાના મિષથી જાણે ધર્મ નિત્ય નૃત્ય કરતો હોય તેમ જણાય છે. સર્વ ગૃહોની અંદર ચારે બાજુ રત્નોથી બાંધેલી આંગણાની ભૂમિમાં કર્કમનું નામ કૃત્તા ચક્ષુર્કર્મમાંજ હતું. રત્નોથી જડેલા ને નગરીના કિલ્લામાં પડેલા પોતાના પ્રતિબિંબોની ઉપર મદગંધી હાથીએ ખીજા હાથીની યુદ્ધિથી દંતઘાત કરતા હતા. રાજમંદિરોમાં, પ્રજના ગૃહોમાં, દરવાજાઓમાં અને ખીજા સર્વ સ્થાનોમાં આકાશમાં ગ્રહોની જેમ અહીં તના પ્રતિબિંબો ગ્યાપી રહ્યાં હતાં. તે નગરમાં અલકાપુરીમાં કુબેરની જેમ તેજવડે નવીન સૂર્ય જેવો શૂર નામે રાજા હતો; તેના હૃદયમાં ઢીજે અંતરાત્મા હોય તેવી રીતે ધર્મ વસી રહ્યો હતો; અને અર્થ અને કામ તે બહિરાત્માની જેમ બહારજ રહ્યા હતા. પ્રતાપથી દિશાઓને દબાવતા એવાં તે રાજાને સર્વ શસ્ત્રો બાજુબંધ અને કડાં વિગેરેની જેમ ભુજાઓમાં આભૂષણને માટેજ હતાં. તે કોઈવાર કોપ કરતો નહીં, તથાપિ પૃથ્વીને સારી રીતે પાળતો હતો. અંદ્ર તીવ્રતા વિના પણ વિશ્વને પ્રકાશિત કરે છે. રૂપલાવણ્યથી સુંદર અંગવાળી અને નિર્મળ શીજવડે શોભતી હરિને લક્ષ્મીની જેમ શ્રી નામે તેને પત્ની હતી. જાણે અમૃતની નીક હોય અથવા અંદ્રની અધિદેવતા હોય તેમ વચનવડે અમૃતને ઝરતી એ સુંદરમુખી રમણી અતિશય શોભતી હતી. નિર્દોષ અંગવાળી તે શ્રીદેવી મંદ મંદ ચાલતી હતી અને મંદસ્વરે બોલતી હતી. રાજહંસને હંસલીની જેમ શૂર રાજાને તે પ્રાણવલ્લભા હતી. વૈમાનિક દેવની જેમ શૂરરાજ નિર્વિંદ્ય સુખમાં મગ્ન થઈ તેની સાથે ઉત્તમ લોગ લોગવતો હતો.

અહીં સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં તેત્રીશ સાગરોપમનું આયુધ્ય પૂર્ણ કરી સિંહાવહ રાજાને જીવ શ્રાવણ માસની કૃષ્ણ નવમીએ અંદ્ર કૃત્તિકા નશત્રમાં આવતાં ત્યાંથી ચ્યવી શ્રીદેવીના ઉદરમાં અવતર્યાં. તે સમયે ચાર દાંતવાળો શ્વેત હાથી, કુમુદ પુંપના જેવી કાંતિવાળો વૃષભ, ઉંચી કેશરાવાળો કેશરી, અભિષેકવડે મનોહર લક્ષ્મી. પાંચવર્ણી પુંપની માળા, પૂર્ણિમાનો અંદ્ર, ઉદ્યોત કરતો સૂર્ય, પતાકા સહિત મહાદેવજ, સુવર્ણનો પૂર્ણકુંભ, કમળોથી ભરપૂર સરોવર, તરંગવડે ઉછળતો સમુદ્ર, રત્નમય વિમાન, આકાશ સુધી ઉંચો રત્નપુંજ અને નિર્ધૂમ અગ્નિ-આ પ્રમાણે ચૌદ સ્વપ્ને શ્રીદેવીએ જોયાં. તેમણે રાજાને સ્વપ્નની વાર્તા કહી. રાજાએ પ્રાતઃકાળે કહ્યું કે 'દેવી ! આ સ્વપ્નના પ્રભાવથી તમારે ચક્રવર્તી અને તીર્થંકર પુત્ર થશે.' અનુક્રમે નવ માસ અને સાડાસાત દિવસ જતાં વૈશાખ માસની કૃષ્ણ અતુર્દશીએ અંદ્ર કૃત્તિકાનક્ષત્રમાં આવતાં અને ખીજા સર્વ ગ્રહો ઉંચના થતા છાગના ચિન્હથી અંકિત સુવર્ણ જેવી કાંતિવાળા અને સર્વ લક્ષણોથી સંપૂર્ણ એવા એક પુત્રને શ્રીદેવીએ જન્મ આપ્યો. તે સમયે સ્વણવાર નારકીના જીવોને સુખ થયું. ત્રણ જગત્માં ઉદ્યોત થઈ રહ્યો, અને ઇંદ્રદિકનાં આસનો કંપાયમાન થયાં. પ્રથમ આસનકંપથી આવીને દાસીઓની જેમ છાપન દિક્કુમારીઓએ સૂતિકર્મ કર્યું. પછી શકેંદ્ર પાંચરૂપે થઈ પ્રભુને મેરૂગિરિપર ભઈ ગયા. ત્યાં ત્રેસઠ ઇંદ્રોએ

૧. ચક્ષુર્કર્મ તે અંદ્ર, કેસર, બરાસ, કરતુરી, અંબર, અગર, રક્તઅંદ્ર, સોનાનો અક વિગેરે પદાર્થોનો એક રસ.

તીર્થજળથી પ્રભુને અભિષેક કર્યો. પછી ઈશાન ઈંદ્રના ઉત્સંગમાં પ્રભુને ખેસાડી શકેદ્રે સ્નાત્ત કારાન્ધ્યું અને પૂજાદિ વિધિ કરીને આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી.

“હે જગત્પતિ! આજે ક્ષીરસાગર પ્રમુખ જળાશયોનાં જળ પદ્મ, વિગેરે દ્રહોનાં જળ
 “અને કમળો, ક્ષુદ્ર હિમાલય વિગેરે પર્વતોની ઔષધિઓ, ભદ્રશાળ પ્રમુખ વનનાં પુષ્પો,
 “અને મલયાચલની આસપાસની ભૂમિના ચંદન એ સર્વે તમારા સ્નાત્તમાં ઉપયોગી થવાથી
 “કૃતાર્થ થયા છે; અને હે દેવ! તમારા જન્મકલ્યાણકને મહોત્સવ કરવાથી આ બધા
 “દેવતાઓનું ઐશ્વર્ય પણ કૃતાર્થ થયું છે. તમારા ગિંબથી અલંકૃત થયેલો આ મેઝગિરિ
 “આજે તમારા પ્રસાદની જેમ સર્વ પર્વતોમાં ઉત્કૃષ્ટ અને તીર્થરૂપ થયેલો છે. હે ભુવનેશ્વર!
 “તમારા દર્શનથી અને સ્પર્શથી આજે નેત્ર અને હાથ ખરેખરા નેત્ર અને હાથ થયા છે.
 “હે નાથ આજે અમારું સ્વાભાવિક અવધિજ્ઞાન પણ સફળ થયેલું છે કે જેનાવડે હે પ્રભુ!
 “તમારો જન્મ જાણીને અમે જન્મોત્સવ કર્યો છે. હે પ્રભુ! જેમ હમણાં સ્નાત્તકાળે તમે
 “મારા હૃદય પર રહ્યા હતા તેમ હૃદયની અંદર પણ ચિરકાળ રહો.”

આ પ્રમાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરી તેમને ભઈ ને ઈંદ્ર હસ્તિનાપુર ગયા અને ત્યાં શ્રીદેવીની પાસે પ્રભુને સ્થાપિત કર્યાં.

પ્રાતઃકાળે શૂર રાજાએ પ્રભુનો જન્મોત્સવ કર્યો. જ્યારે તીર્થંકર ઉત્પન્ન થાય ત્યારે સર્વ જગત્ ઉત્સવમય થાય છે. પ્રભુ ગર્ભમાં હતા, ત્યારે તેમની માતાએ કુંથુ નામનો રત્નસંચય જોયો હતો, તેથી પિતાએ તેમનું કુંથુ એવું નામ પાડ્યું. ઈંદ્રે અંગુઠામાં સંકેમવેલા અમૃતનું પાન કરતા પ્રભુ અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામતા પાંત્રીશ ધતુષ્ય ઉંચી કાયાવાળા થયા. પિતાની આજ્ઞાથી યોગ્ય સમયે તેમણે રાજકન્યાઓ સાથે વિવાહ કર્યો. ‘લોગકમ્ બીજી રીતે છેદી શકાતું નથી.’ જન્મથીજ ત્રેવીશહજાર અને સાડાસાતસો વર્ષ ગયા પછી પ્રભુએ પિતાની આજ્ઞાથી રાજ્ય ગ્રહણ કર્યું. તેટલાજ વર્ષ માંડગિકપણામાં ગયા પછી શસ્ત્રાગારમાં ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું. જગત્ને પૂજનીય એવા શૂર રાજાના પુત્રે ચક્રરત્નની પૂજા કરી. મહાત્માઓ સેવકે જનનો પણ સત્કાર કરે છે. પછી ચક્રરત્નને અનુસરીને પ્રયાણ કરતાં અનુક્રમે માગધપતિ, વરદામપતિ, પ્રભાસપતિ, સિંધુદેવી, વૈતાલચાદ્રિકુમારદેવ અને કૃતમાજદેવને પોતાની જાતે સાધી લીધા, અને સિંધુ નિષ્કુટને સેનાપતિ પાસે સધાવ્યું. પછી સેનાપતિએ જેનાં દ્વારા ઉઘાડેલાં છે એવી તમિસ્રા ગુફામાં પેસી સામી બાજુ નીકળી આપાત જાતિના રહેઠાણને સાધી લીધા. પછી સેનાપતિ પાસે સિંધુના બીજા નિષ્કુટને સધાવ્યું. ત્યાંથી ક્ષુદ્ર હિમાલય પર્વત સમીપે જઈ ક્ષુદ્રહિમવંત કુમારદેવને સાધ્યો. પછી ઋષભકુટ ઉપર ‘પોતાનો આચાર છે’ એવું ધારી પોતાનું નામ લખ્યું. ત્યાંથી ચક્રરત્નને અનુસરી ચક્રવર્તી પાછા વળ્યા. અનુક્રમે વૈતાલ્ય પર્વત પાસે આવ્યા, ત્યાં જન્ને ઐશ્વિમાં રહેલા વિદ્યાધરોએ વિવિધ ભેટ ધરીને પ્રભુની પૂજા કરી. ગંગાદેવી અને નાટ્યમાલ દેવને પોતે સાધી ગંગાનું

એકલો લોકોએ ભરપૂર એવું નિષ્કૃષ્ટ સેનાપતિ પાસે સધાવ્યું. પછી સેનાપતિએ ઉઘાડેલા ખંડપ્રપાતા ગુહાના દ્વારવડે વૈતાઢ્ય ગિરિમાં પેસી પરિવાર સાથે સામી ખાણુ નીકળ્યા. ત્યાં ગંગાના સુખ ઉપર રહેનારા નૈસર્ગ્ય વિગેને તવ નિધિએ પ્રભુને પોતાની મેળે સિદ્ધ થયા, અને ગંગાનું ખીણું નિષ્કૃષ્ટ સેનાપતિ પાસે સધાવ્યું. એત્રી રીતે આખા ભરતક્ષેત્રને કુંથુનાથ પ્રભુએ છસો વર્ષે સાધી લીધું. ચક્રવર્તીની સંપત્તિથી સંપૂર્ણ મનુષ્ય તથા દેવતાઓએ સેવેલા કુંથુનાથ ભગવાન દિગ્વિજય કરીને પાછા હસ્તિનાપુરમાં આવ્યા. પછી દેવ અને મનુષ્યોએ આવીને પ્રભુને ચક્રવર્તીપણાને અભિષેક કર્યો. તેને મહોત્સવ તે નગરમાં ખાર વર્ષ સુધી પ્રવર્ત્યો. કુંથુસ્વામીને ચક્રવર્તીપણાના વૈભવમાં ત્રેવીશહજાર ને સાડાસાતસો વર્ષ નિર્ગમન થયા, પછી લોકાંતિક દેવતાઓએ આવીને કહ્યું કે 'સ્વામી! તીર્થ પ્રવર્ત્તવિ.' તે વિગ્નપ્તિ સાંભળતાંજ પ્રભુએ પુત્રને રાજ્ય આપી વાર્ષિક ઢાન આપવા માંડ્યું. પછી દેવો અને રાજ્યોએ જેને નિષ્કમલોત્સવ કરેલો છે એવા પ્રભુ વિજયા નામની શિખિકામાં બેસી સહસ્રાત્ર વનમાં પધાર્યા.

જે મનોહર વનમાં યુવાન પુરૂષની જેમ ચંપક લતાને ચુંબન કરતો, આમ્રયષ્ટિને કંપાવતો, વાસંતી લતાને નચાવતો, નિર્ગુંડીને મદન કરતો, ચારોળીને આલિંગન કરતો, નવમલ્લિકાને સ્પર્શ કરતો, ગુલાખને ચતુર કરતો, કમલિનીની પાસે જતો, અશોકલતાને ઢળાવતો અને કદલીપર અનુગ્રહ કરતો એવો યુવાન પુરૂષની જેવો દક્ષિણ પવન વાતો હતો; જેમાં લલિત લલનાઓ હિંછકા ખાવામાં આસક્ત હતી; જેમાં નગરના ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠીકુમારો પુષ્પ થુંટવાની કીડમાં વ્યગ્ર થયા હતા; અને ઉન્મત્ત કોકિલાના મધુર આલાપથી તેમજ ભ્રમરાએના ગુંજારવથી જાણે આવકાર આપતું હોય તેમ જે જણાતું હતું. એવા સુંદર ઉદ્યાનમાં પ્રભુએ પ્રવેશ કર્યો. પછી શિખિકામાંથી ઉતરી, અલંકારાદિકને ત્યાગ કરી, વૈશાખ માસની કૃષ્ણ પંચમીએ કૃત્તિકા નક્ષત્રમાં પાછલે પહોરે એક હજાર રાજ્યોની સાથે છઠ્ઠું તપયુક્ત પ્રભુએ દીક્ષા અંગીકાર કરી, તત્કાળ મનઃપર્ચવ નામનું ચોથું જ્ઞાન પ્રભુને પ્રાપ્ત થયું. ખીજે દિવસે ચક્રપુરમાં વ્યાઘ્રસિંહ રાજને ઘેર પ્રભુએ પરમાલ્લવડે પારણું કર્યું. દેવતાઓએ ત્યાં વસુધારાદિ પાંચ દિવ્ય કર્યા, વ્યાઘ્રસિંહે પ્રભુના ચરણસ્થાને રત્નમય ખીંક કરાવી. પવનની જેમ નિઃસંગ અને પ્રતિબંધ રહિત એવા પ્રભુએ છન્નસ્થપણે સોળ વર્ષ સુધી પૃથ્વીપર વિહાર કર્યો.

અન્યઢા કુંથુનાથ સ્વામી વિહાર કરતાં કરતાં પછા સહસ્રાત્ર વનમાં આવ્યા. ત્યાં તિલકના વૃક્ષની નીચે છઠ્ઠું તપ કરીને કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહ્યા. ચૈત્ર માસની શુકલ તૃતીયાને દિવસે ચંદ્ર કૃત્તિકા નક્ષત્રમાં આવતાં ઘાતીકર્મનેા ક્ષય થવાથી પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તત્કાળ ઇંદ્ર સહિત ચતુર્વિંધ દેવનિકાયે આવી ત્રણ પ્રાકારથી મંડિત એવું સમવસરણુ રચ્યું; દેવતાઓએ સંચાર કરેલા સુવર્ણના કમળ ઉપર ચરણ મૂકતા પ્રભુએ પૂર્વ દ્વારથી સમવસરણુમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં ધર્મચક્રી અને જગદ્ગુરૂ એવા કુંથુનાથ સ્વામીએ ચારસો ને વીશ ધનુષ્ય ઉંચા ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણા કરી, અને તેની નીચે દેવછંદક ઉપર રહેલા પૂર્વ

સિંહાસન ઉપર 'તીર્થાવનમઃ' એમ કહીને પૂર્વાભિમુખે તેઓ બેઠા; એટલે વ્યંતર દેવતાએ પ્રભુના પ્રભાવથી બીજી ત્રણ દિશાઓમાં પ્રભુની જેવાંજ પ્રભુનાં પ્રતિબિંબો વિકુર્યાં; પછી યોગ્ય સ્થાને ચતુર્વિધ સંઘ બેઠા, મધ્ય વપ્રમાં તિર્થંચો બેઠા અને નીચેના વપ્રમાં સર્વ વાહને રહ્યાં. પ્રભુને સમવસરેલા બાણી કુરૂવંશી રાજ ત્યાં આવ્યો, અને પ્રભુને નમસ્કાર કરી ઇંદ્રની પછવાડે અંજળી બેડીને બેઠા. સૌધર્મેદ્ર અને કુરૂવંશી રાજ ફરીવાર પ્રભુને નમી હૃદયમાં હર્ષ ધારતા આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

“ચતુર્વિધ ધર્મને ઉપદેશ કરનાર, ચાર મુખવાળા અને ચોથા પુરૂષાર્થ (મોક્ષ) ના
 “સ્વામી એવા તમારી અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે જગદીશ્વર ! તમે નિઃસંગપણથી ચૈદ
 “મહારત્નેનો ત્યાગ કરી ત્રણ નિર્દોષ રત્નેને ધારણ કરો છો. હે નાથ ! તમે આખા વિશ્વના
 “મનને હરો છો, તે છતાં તમે મન રહિત છો અને ઉત્તમ સુવર્ણના જેવા વર્ણવાળા છતાં ચંદ્રની
 “જેવું શીતળ તમારા સ્વરૂપનું ધ્યાન થાય છે. હે પ્રભુ ! તમે નિઃસંગ છતાં મોટી ઋદ્ધિવાળા
 “છો, ધ્યાન કરવા યોગ્ય છતાં ધ્યાતા છો, કોટી દેવોથી વીંટાયેલા છતાં કેવલ્યને જ લગ્ને
 “છો, પોતે વીતરાગ છતાં વિશ્વને તમારા પર રાગ વધારો છો, અને અકિંચન છતાં જગતને
 “પરમ સમૃદ્ધિને માટે થાઓ છો. હે અહંન ! જેનો પ્રભાવ બાણી શકતો નથી અને જેનું રૂપ
 “કળવામાં આવતું નથી એવા આપ દયાળુ સત્તરમા ભગવંતને અમારો નમસ્કાર છે. હે વિભુ !
 “તમને પ્રણામ કરવો તે પણ મનુષ્યોને અચિંત્ય ચિંતામણિરૂપ થાય છે, તો તમારું મનથી,
 “ધ્યાનથી અને વચનથી સ્તવન કરતાં શું ન થાય ? હે પ્રભુ ! તમારા સ્તવનમાં, પ્રણામમાં, ધ્યાનમાં
 “અને તમારાજ વિષયમાં અમારી પ્રવૃત્તિ સદા રહેા, બીજા મનોહર પદાર્થોની અમારે
 કાંઈ જરૂર નથી.”

આ પ્રમાણે ઇંદ્ર અને કુરૂરાજ સ્તુતિ કરી રહ્યા પછી શ્રી કુંથુનાથ ભગવંતે ધર્મદેશના આપવા માંડી.

“મોટા દુઃખનું કારણ એથી આ સંસારરૂપ સાગર ચોરાશી લાખ યોનિરૂપ જળભ્રમ-
 “રીઓમાં પડવાવડે અતિ ભયંકર છે. તે ભવસાગરને તરવામાં સમર્થ એવી નાવિકા વિવેકી
 “જનેને ઇંદ્રિયરૂપ ઉર્મિઓના જ્ય સાથે મનઃશુદ્ધિ કરવી તે છે. વિદ્વાનોએ મનઃશુદ્ધિ
 “નિર્વાણમાર્ગને બતાવનારી અને કદિપણ નહિ છુએ તેવી એક દીપિકા કહેલી છે મનઃશુદ્ધિ
 “હોય તો જે અછતા ગુણો છે તે સત્ થાય છે અને છતા ગુણ કદિપણ અછતા થતા
 “નથી, માટે પ્રાણ પુરૂષોએ સદા મનઃશુદ્ધિ કરવી. જે મનઃશુદ્ધિ કર્યા વિના મુક્તિને માટે
 “તપસ્યા કરે છે, તે નાવ છોડી મહાસાગરને બે ભુજાએ તરવાને ઇચ્છે છે. તપસ્વીઓની
 “મનઃશુદ્ધિ વગરની સર્વ ક્રિયા અંધને દર્પણની જેમ નિષ્ફળ થાય છે. મુક્તિમાં જવાની
 “ઈચ્છાથી તપ કરતા પ્રાણીઓને ચક્રવાત (વટોળીયા) ની જેમ ચપળચિત્ત કોઈ બીજી

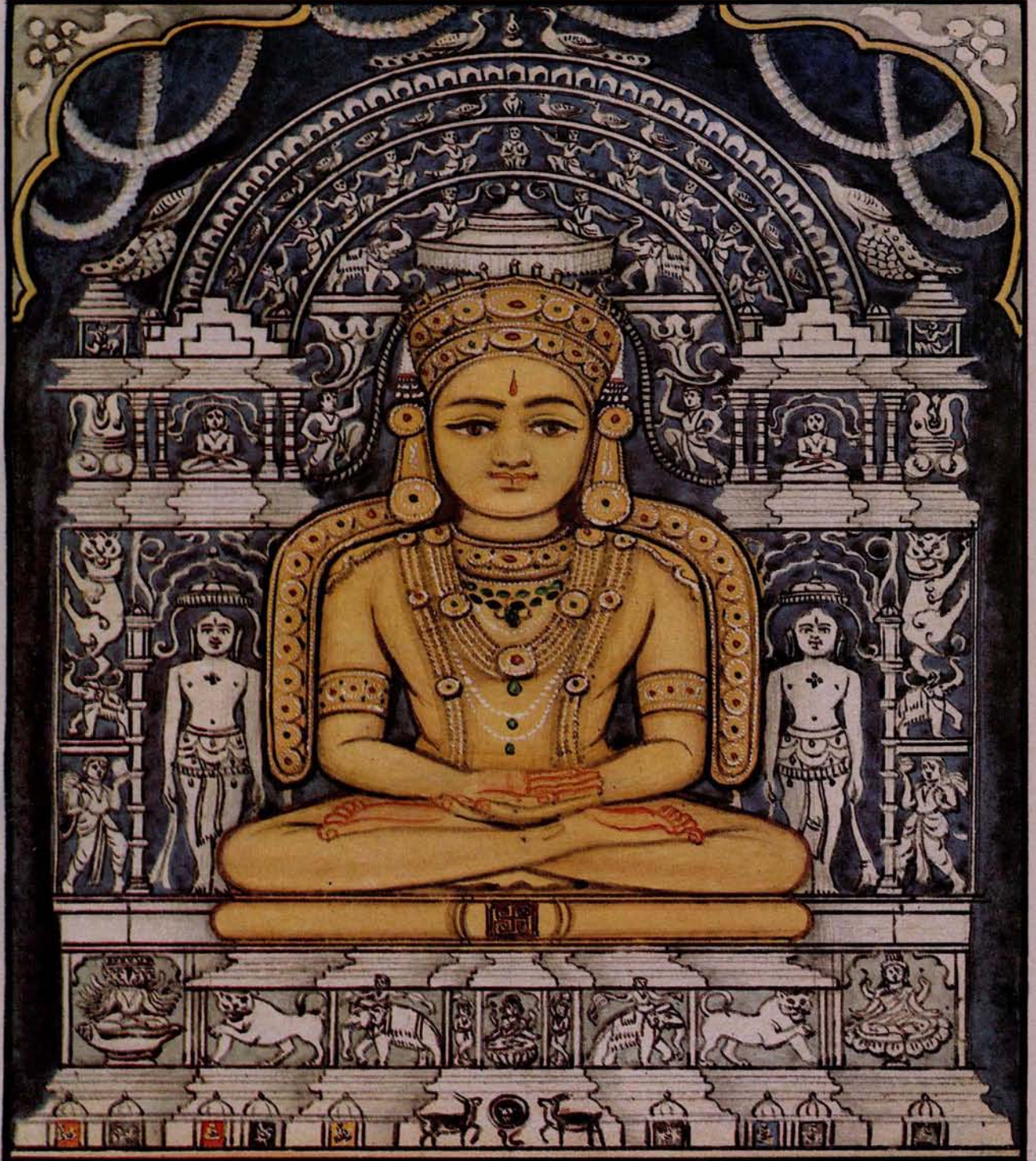
૧. કેવલ્ય એટલે કેવળજાન અને વિરોધપક્ષે કેવલ્ય એટલે એકલા છો.

“ તરફ નાંખી દે છે, અર્થાત્ સુક્રિતમાં નહી જવા દેતાં અન્ય ગતિમાં લઈ જાય છે. નિરંકુશ
 “ થઈ નિઃશંકપણે ફરતો મનરૂપી નિશાચર આ ત્રણ લોકને સંસારના ઉંડા ખાડામાં પાડી
 “ નાંખે છે. મનને શોધ કર્યા વગર જે માણસ યોગપર શ્રદ્ધા રાખે છે, તે પગવડે ગામમાં
 “ જવાને ઇચ્છનાર પંચુ માણસની જેમ ઉપહાસ્યને પામે છે. મનને નિરોધ કરવાથી સર્વ
 “ કર્મનો પણ નિરોધ થાય છે અને મનને નહીં ઇંધનારાનાં સર્વ કર્મ પ્રસરી જાય છે. આ
 “ મનરૂપી કપિ વિશ્વમાં પરિભ્રમણ કરવામાં લંપટ છે, તેથી તેને સુક્રિતની ઇચ્છાવાળા
 “ પ્રાણીઓએ યત્નથી કબજે રાખવું. સિદ્ધિને ઇચ્છનારા પ્રાણીઓ અવશ્ય મનની શુદ્ધિ કરવી;
 “ તે શિવાય તપ, શ્રુત અને યમ નિયમવડે કાયાને દંડ આપવો તે કશા કામને નથી.
 “ મનની શુદ્ધિવડે રાગ દ્વેષનો જય કરવો, જેથી આત્મા ભાવમલિનતા છોડીને સ્વસ્વરૂપમાં
 “ સ્થિર થાય છે.”

આ પ્રમાણે પ્રભુની દેશના સાંભળી ઘણા લોકોએ દીક્ષા લીધી અને સ્વયંભૂ વિગેરે પ્રભુના પાંત્રીશ ગણધરે થયા. પ્રથમ પૌરૂષી પૂર્ણ થતાં પ્રભુ દેશનાથી વિરામ પાર્યા; એટલે સ્વયંભૂ ગણધરે પ્રભુના ચરણપીઠપર બેસીને દેશના આપી. બીજી પૌરૂષી પૂર્ણ થઈ એટલે ગણધરે પણ દેશનાં સમાપ્ત કરી; એટલે સર્વ મનુષ્ય, દેવતાઓ વિગેરે કુંથુસ્વામીને નમીને પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. કુંથુસ્વામીના તીર્થમાં રથના વાહનવાળો, શ્યામવર્ણુ ધરનારો, બે દક્ષિણ ભુજમાં વરદ અને પાસ અને બે વામ ભુજમાં બીજેડું અને અંકુશ રાખનારો ગંધર્વ નામે યક્ષ શાસનદેવતા થયો, અને ગૌરવર્ણુવાળી, મયૂરના વાહનપર બેસનારી, બે દક્ષિણ ભુજમાં બીજેડું અને ત્રિશૂળ તથા બે વામ ભુજમાં મુષંઠી અને કમળને ધરનારી બલાદેવી નામે પ્રભુની સદા પાસે રહેનારી શાસનદેવી થઈ. તે બન્ને શાસનદેવતા નિરંતર જેમની સાનિધ્યમાં રહેલા છે એવા પ્રભુએ લવ્ય પ્રાણીઓના ઉપકારને માટે ત્યાંથી અન્યત્ર વિહાર કર્યો.

સાઠ હજાર સાધુઓ, સાઠ હજાર અને છસો સાધ્વીઓ. છસો ને સિત્તેર ચૌદપૂર્વધારી, અઢીહજાર અવધિજ્ઞાની, ત્રણ હજાર ત્રણસો ને ચાલીશ મનઃપર્થવજ્ઞાની, ત્રણ હજાર અને બસો કેવળજ્ઞાની, પાંચ હજાર ને એકસો વૈક્રિયલબ્ધિવાળા, બે હજાર વાદલબ્ધિવાળા, એક લાખ ને એગણાએંશી હજાર શ્રાવકો અને ત્રણ લાખ ને એકાશી હજાર શ્રાવિકા-આટલો પરિવાર કેવળજ્ઞાન થયા પછી વિહાર કરતાં પ્રભુને થયો હતો. કેવળજ્ઞાન થયા પછી ત્રેવીશહજાર સાતસો ને ચોવીશ વર્ષ ગયા ત્યારે પોતાનો નિર્વાણસમય નજીક આવેલો જાણી પ્રભુ સમેત-શિખરે પધાર્યા અને ત્યાં એક હજારમુનિઓની સાથે અનશન કર્યું. માસને અંતે વૈશાખ માસની કૃષ્ણ પ્રતિપદાને દિવસે કૃત્તિકા નક્ષત્રમાં તે સર્વ મુનિઓની સાથે કુંથુનાથ પ્રભુ મોક્ષે ગયા. કૌમારપણામાં, રાજ્ય કરવામાં. ચક્રવર્તીપણામાં અને વ્રતમાં સરખા ભાગે આયુષ્ય ગાળી પંચાણ્ણ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય તેમણે પૂર્ણ કર્યું હતું. શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુના નિર્વાણ

॥ श्री अरनाथ ॥

अरनाथस्तु भगवाँ, श्वतुर्थारनभोरविः ।
चतुर्थपुरुषार्थश्री, -विलासं वितनोतु वः ॥१८॥

નાશ કરતાં તીર્થ'કરનામકર્મ ઉપાજ્ઞન કયું. કાળયોગે મનઃસમાધિએ પંચત્વ પામી તે ધનપતિ મુનિ નવમા ઐવેયકમાં પરમ મહદ્દિક દેવતા થયત.

જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં પરમ સમૃદ્ધિવાળું હસ્તિનાપુર નામે નગર છે. ત્યાં સેવાને માટે આવેલા રાજાએ પ્રજા જેવા લાગે છે અને દિવ્ય વાહન અને વેષ પહેરનારી પ્રજાએ રાજા જેવી લાગે છે. નગરની આસપાસ આવેલી વલયાકાર ખાઈ બહુ તેમાં લક્ષ્મીને સ્થિર રાખવાને માટે વિધાતાએ તેને આજ્ઞાલેખ (આજુ) દીધેલ હોય તેવી જણાય છે. તે નગરીમાં સુવર્ણ, સ્ફટિક અને નીલમણિનાં અનેક ચૈત્યો છે, તે મેરૂ, કૈલાશ અને અંજનગિરિનાં શિખરો હોય તેવાં દેખાય છે. તે નગરમાં દેવતાઓમાં ઇંદ્રની જેવો શ્રેષ્ઠ અને અંદ્રની પેઠે સુદર્શન સુદર્શન નામે રાજા હતો. તેના આસનમાં, શયનગ્રહમાં અને બહાર નિરંતર સાનિધ્યે રહેતો ધર્મ બહુ તેનો પ્રિયમિત્ર હોય તેવો લાગતો હતો. સિદ્ધમંત્રની જેમ તેનો પ્રતાપ એવો પ્રસરતો હતો કે તેની ચતુરંગ સેના માત્ર આચાર તરીકે રહેલી હતી. રાજાએ એ લેટ કરેલા ગજેંદ્રોના ઘાટા મદજળની ધારાઓથી તેના ઘરના આંગણથી રજ હમેશાં શમી જતી હતી. તેના અંતઃપુરમાં શિરોમણિ બહુ કોઈ દેવી આવેલી હોય તેવી મહાદેવી નામે તેને એક પ્રિયા હતી. તે કદિ પણ પતિની સાથે પ્રણયકોપ કરતી નહીં અને પ્રકૃતિથી આર્ય એવી એ રમણી સપત્નીઓમાં પણ ઈર્ષ્યા ધરતી નહીં. તેમામા રહેલો પતિનો પ્રસાદ અને ઉત્તમ સૌભાગ્ય તેને જરા પણ મદ ઉત્પન્ન કરતાં નહીં; તથાપિ તે પ્રમદાઓમાં શિરોમણિ કહેવાતી હતી. નિર્દોષ અંગવાળી અને લાવણ્યની સરિતારૂપ તે દેવીના જેવી બીજી પ્રતિમા માત્ર દર્પણમાંજ દેખાતી હતી, બીજે ઠેકાણે દેખાતી નહોતી. તેની સાથે લોગ લોગવતો બળવાન સુદર્શન રાજા સ્વર્ગમાં રહેનારા દેવતાની જેમ કાળ નિર્ગમન કરતો હતો.

ઐવેયક દેવલોકમાં રહેલા અને એકાંત સુખમાં મગ્ન એવા ધનપતિના જીવે ત્યાં પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કયું અને ક્ષાદગુણ માસની શુકલ દ્વિતીયાને દિવસે ચંદ્ર દેવતી નક્ષત્રમાં આવતાં ત્યાંથી ચંચવીને તે મહાદેવીના ઉદરમાં અવતર્યો. સુખે સુતેલા મહાદેવીએ રાત્રીના શેષ ભાગે તીર્થ'કરના જન્મને સૂચવનારાં ચૈદ મહાસ્વપ્ન જોયાં. માતાને નહીં પીડતો, શોભાને વધારતો અને ત્રણ જ્ઞાન ધરતો એ ગર્ભ ગૂઢ રીતે વધવા લાગ્યો. અનુક્રમે માર્ગશીર્ષ માસની શુકલ દસમીએ ચંદ્ર દેવતી નક્ષત્રમાં આવતાં નંદાવર્તના લાંછનવાળા અને સર્વ લક્ષણોએ પૂર્ણ એવા એક કનકવર્ણી પુત્રને માતાએ જન્મ આપ્યો. તે સમયે છાપન દિક્કુમારીઓએ આવીને સૂતિકર્મ કયું અને ચોસઠ ઇંદ્રોએ મેરૂ ઉપર લઈ જઈને જન્મભણિકે કય્યો. પછી ચંદનના વિલેપનાદિકથી પૂજા કરી, આરતી ઉતારીને સૌધર્મે'દ્રે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી.

“અઠાર દોષ રહિત અને અઠાર પ્રકારના ધ્વજચર્યાને ધારણ કરનારા પુરૂષોને ધ્યાન
“કરવા યોગ્ય એવા અઠારમા તીર્થ'કરને મારો નમસ્કાર થાઓ. હે તીર્થનાથ! જેવી રીતે

૧. સારા દર્શનવાળો.

“તમે ગર્ભમાંથીજ ત્રણ જ્ઞાન ધારણ કરો છો, તેવી રીતેજ આ ત્રણ જગતને પણ ધારણ
 “કરો છો. હે સ્વામી! રાગ દ્રવાદિ તસ્કરો મોહરૂપ અવસ્વાપિની નિદ્રા મુક્રીને આ ત્રણ
 “જગતને લાંબા વખતથી લુંટી લે છે, માટે હવે સત્વર તેની રક્ષા કરો. હે નાથ! જેમ
 “શ્રાંત લઈ ગયેલાઓ રથને, તુષાતુરો નદીને, તાપથી તપેલાઓ વૃક્ષની છાયાને, ડુબી જતાઓ
 “વહાણને, રોગીઓ ઔષધને, અંધકારથી અંધ થયેલાઓ દીપકને, હિમથી પીડિત થયેલાઓ
 “સૂર્યને, માર્ગ ભૂલી ગયેલાઓ લોભીઆને અને વ્યાઘ્રથી ભય પામેલાઓ અગ્નિને પ્રાપ્ત
 “કરે; તેમ અનાથપણને લીધે ઘણા કાળથી વિધુર થઈ ગયેલા અમેઓ અત્યારે તમારા
 “જેવા તીર્થપતિ નાથને પ્રાપ્ત કરેલા છે. તમારા જેવા સ્વામીને પ્રાપ્ત કરી આ સુર, અસુર
 “અને મનુષ્યો હર્ષથી ન સમાતા હોય તેમ પોતપોતાના સ્થાનથી અહીં આવે છે. હે નાથ!
 “હું તમારી પાસે બીજું કંઈ પણ માગતો નથી, માત્ર એટલુંજ માશું છું કે તમે ભવેભવ
 “મારા નાથ થજો.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી પ્રભુને લઈને ઈંદ્ર અચલપુરમાં આવ્યા અને ત્યાં દેવીના
 પડખામાં પ્રભુને પધરાવ્યા. પ્રભાતે રાજ સુદર્શને પ્રભુને જન્મમહોત્સવ કર્યો અને સ્વપ્નમાં
 દેવીએ અર (ચક્રના આરા) દીઠેલા હતા તેથી પ્રભુનું અર એણું નામ પાડ્યું. દેવાંગનારૂપ ધાત્રી-
 ઓથી, સમાન વયના થઈને આવેલા દેવતાઓથી અને ક્રીડાનાં સાધનો (રમકડાઓ) થી ક્રીડા
 કરતા પ્રભુ અનુક્રમે મોટા થયા. ત્રીશ ધનુષ્યની કાયાવાળા અરનાથ પ્રભુ પિતાના શાસનની
 ગૌરવતાને માટે યોગ્ય સમયે અનેક રાજકન્યાઓ સાથે પરણ્યા અને જન્મથી એકવીશ હજાર
 વર્ષો ગયા પછી પ્રભુએ પિતાની આજ્ઞાથી રાજ્યધુરા ધારણ કરી. પ્રભુને માંડજિકપણામાં તેટલાજ
 વર્ષ ગયા પછી શસ્ત્રાગારમાં ગગનચારી ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું. પછી પ્રાપ્ત થયેલા બીજાં તેર રત્નોને
 પણ સાથે લઈ અરનાથ પ્રભુ ચક્રરત્નની પછવાડે દિગ્વિજય કરવા નીકળ્યા. ચારસો વર્ષ સુધી
 ફરીને આખા ભરતક્ષેત્ર ઉપર પોતાનું શાસન પ્રવર્તાવ્યું. ચક્રવર્તીપણામાં પણ તેટલોજ કાળ
 (૨૧૦૦૦ વર્ષ) ગયો ત્યારે લોકાતિક દેવતાઓએ આવીને કહ્યું કે ‘સ્વામી! તીર્થ પ્રવર્ત્તાવો.
 ’ એટલે પ્રભુ વાર્ષિક દાન આપી, પોતાના પુત્ર અરવિંદને રાજ્ય સોંપી, વૈજયંતી શિખિકામાં
 ખેસીને સહસ્રામ્રવનમાં ગયા. તે વનનાં વૃક્ષો મુનિઓની જેમ મૌન રહેલા ઠોકિલ પક્ષીઓએ
 આશ્રિત કર્યા હતા, તેમાં આવેલી કૃષ્ણવર્ણી શેલડીના વાઢની રક્ષણ કરનારી સ્ત્રીઓના મધુર
 ગીત સાંભળી વટેમાર્ગું ઉભા રહેતા હતા. ત્યાં ક્રીડા કરતી નગર સ્ત્રીઓના કેશપાસને ભેતાં
 મધૂરના છુટા પડેલાં પીંછાઓએ તેનું શરણ કર્યું હોય એમ જણાતું હતું. પુત્રાગના પુષ્પોની
 ખુશબોથી મધુકરો પ્રમોદ ધરતા હતા. ભોરડી અને નારંગીના ફળથી આકાશ પીળું થઈ ગયું
 હતું, જાણે હેમંતના હાસ્ય હોય તેવા ચારોળી, ફલી, ડાલર અને મુચકુંદની કળીઓથી તે
 શેભી રહ્યું હતું અને રોહડાનાં પુષ્પોની રજથી તેણે દિશાઓને નિર્મળ કરી હતી. આવા સુંદર
 ઉદ્યાનમાં નંદાવર્ત્તાથી લાંછિત એવા અરનાથ પ્રભુએ પ્રવેશ કર્યો.

પછી તે વનમાં વૈજયંતી શિબિકામાંથી ઉતરી માર્ગશીર્ષ માસની શુકલ એકાદશીએ ચંદ્ર દેવતી નક્ષત્રમાં આવતાં દિવસના પાછલે પહેરે એક હજાર રાજ્યોની સાથે પ્રભુએ છટું તપ કરીને દીક્ષા લીધી. તત્કાળ તેમને મનઃપર્યવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. બીજે દિવસે રાજપુર નગરમાં અપરાજિત રાજને ઘેર પ્રભુએ પરમ અન્નથી પારણુ કયું. દેવતાઓએ ત્યાં વસુધારાદિ પાંચ દિવ્ય કર્યા અને પ્રભુના ચરણને સ્થાને રાજ્યે રત્નપીઠ રચાવી. આસન અને શયનને બીલકુલ તણ દઈ વિવિધ અભિગ્રહને ધારણ કરતા પ્રભુએ છદ્મસ્થપણે ત્રણ વર્ષ સુધી પૃથ્વીપર વિહાર કર્યો. એકઠા પાછા તેજ સહસ્રાબ્રવનમાં આંવી આત્રવૃક્ષની નીચે પ્રતિમા ધરીને ઉભા રહ્યા. ત્યાં કાર્ત્તિક માસની શુકલ દ્વાદશીએ ચંદ્ર દેવતી નક્ષત્રમાં આવતાં પ્રભુને ધાતીકર્મના ક્ષયથી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. દેવતાઓએ આવી તત્કાળ સમવસરણુ રચ્યું, તેમાં પ્રભુએ પૂર્વદ્વારથી પ્રવેશ કર્યો, અને ત્રણસો ને સાઠ ધનુષ્ય ઉંચા ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણા કરી 'તીર્થાવ નમઃ' એમ બોલી પૂર્વાભિમુખે પૂર્વ સિંહાસનપર આરૂઠ થયા. વ્યંતરોએ તરતજ બીજી ત્રણ દિશાઓમાં તેમના પ્રતિબિંબો વિકુર્બ્યાં, ચતુર્વિધ સંઘ વણુ આવીને યોગ્ય સ્થાને બેઠા. પ્રભુને સમવસર્યા બાણી રાજ કુરૂદ્ધ પણુ તરતજ ત્યાં આવ્યો અને ભગવંતને નમીને તે ઇંદ્રની પછવાડે બેઠા. પછી ઇંદ્ર અને કુરૂદ્ધ રાજ ઉભા થઈને આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

“ત્રણ ભુવનના અધીશ, સર્વ વિશ્વપર વાત્સલ્ય ભાવના ધરનાર, કરૂણાના સાગર,
 “અને અતિશયોની શોભિત એવા હે પ્રભુ! જ્ય પામેા. હે નાથ! જેમ નિષ્કારણ જગતના
 “ઉપકારને માટે સૂર્ય પોતાના સફળ કિરણોથી વિશ્વને પ્રકાશ કરે છે, જેમ ચંદ્ર પોતાની
 “જ્યોત્સ્નાથી વિશ્વનેા સંતાપ હરે છે, જેમ વર્ષાઋતુ યેધના જળથી જગતને ભુવન આપે
 “છે, જેમ વાયુ પોતાની નિરંતરની ગતિથી જગતને આશ્વાસન કરે છે, તેવી રીતે નિષ્કારણ
 “ત્રણ લોકના ઉપકારને માટેજ તમારી પ્રવૃત્તિ જ્ય પામે છે. હે સ્વામી! જે આ જગત
 “અત્યાર સુધી અંધકારમય અને અંધ થઈ રહ્યું હતું, તે તમારાથી હવે પ્રકાશમય અને
 “નેત્રવાળું થયેલું છે. હે નાથ! હવેથી નરકનેા માર્ગ ખીલાઈ જશે, તિર્થાંચ યોનિમાં પણુ
 “થોડી ગતિ પ્રવર્તશે, સ્વર્ગ લોક એક સીમાકાના બીજા ગામડા જેવું થશે, અને સુક્રિત જે
 “ઘણી દૂર છે તે પણ નજીક થશે. હે પ્રભો! વિશ્વના ઉપકારને માટે તમે વિહાર કરતાં
 “પ્રાણીઓને અસંભવિત કલ્યાણુ પણ શું શું પ્રાપ્ત નહી થાય ? અર્થાત્ સર્વ કલ્યાણુ પ્રાપ્ત થશે.”

આ પ્રમાણે ઇંદ્ર અને કુરૂરાજ સ્તુતિ કરી રહ્યા પછી અરનાથ ભગવાને ધર્મદેશના દેવાને આરંભ કર્યો.

“ધર્મ, અર્થ; કામ અને મોક્ષ-એ ચાર પુરૂષાર્થમાં એકાંત સુખનેા સાગર એવો
 “મોક્ષ પુરૂષાર્થ સુખ્ય છે; તેને સાધનારૂં ધ્યાન છે; તે સદા મનને આધીન છે. તે મનને
 “યોગીઓ આત્માધીન કરે છે પણ રાગાદિ શત્રુઓ પાછા દબાવીને તે મનને પરાધીન કરી દે
 “છે. એ મનને સારી રીતે રક્ષણુ કરીને રાખ્યું હોય તો પણ સહજ માત્ર મિષ પામીને

“ પિશાચની જેમ રાગાદિ તેને વારંવાર છળે છે. રાગાદિરૂપ તિમિરથી જ્ઞાનનો નાશ કરનારું
 “ અજ્ઞાન અંધની જેમ ખેંચીને પ્રાણીને નરકના ખાડામાં પાડી દે છે. દ્રવ્યાદિકમાં જે રતિ
 “ અને પ્રીતિ તે રાગ અને તેમાં જે અરતિ અને અપ્રીતિ તે દ્વેષ એમ વિદ્વાનો કહે છે. એ
 “ રાગ અને દ્વેષ સર્વ પ્રાણીઓના દ્રઢ અંધનરૂપ છે અને સર્વ દુઃખરૂપ વૃક્ષોના મૂળ અંકુર
 “ છે. જો એ રાગદ્વેષ જગત્માં ન હોત તો સુખમાં કોણુ વિસ્મય પામત? દુઃખમાં કોણુ
 “ કૃપણ થાત? અને મોક્ષને કોણુ ન પામત? રાગ વિના દ્વેષ અને દ્વેષ વિના રાગ રહેતોજ
 “ નથી. તેઓ બંનેમાંથી એકનો ત્યાગ કરતાં બંનેનો ત્યાગ થાય છે. કામાદિ સર્વ દોષો
 “ રાગનો પરિવાર છે અને મિથ્યાભિમાન પ્રમુખ દ્વેષનો પરિવાર છે. તે રાગ દ્વેષનો પિતા,
 “ બીજા, નાયક કે પરમેશ્વર મોહ છે અને તે તેનાથી અભિન્ન છે; તેથી સર્વ દોષોના પિતામહ
 “ એવા તે મોહથી ઘણી સંભાળ રાખીને રહેવું યોગ્ય છે. સંસારમાં આ ત્રણુ (રાગ, દ્વેષ ને
 “ મોહ) દોષજ છે, તે શિવાય બીજો કોઈ દોષ નથી. તે ત્રણુ દોષથીજ આ સંસારવારિધિમાં
 “ સર્વ પ્રાણીઓ ભમ્યા કરે છે. જીવ સ્વભાવે સ્ફટિક મણિ જેવો નિર્મળ છે પણ તે ત્રણુ
 “ દોષની ઉપાધિથી તદ્દુપપણે જણાય છે. અહા! આ આપું વિશ્વ રાજવગરનું છે કે જેથી
 “ તેમાં રહેલા પ્રાણીઓનું જ્ઞાનસર્વસ્વ અને સ્વરૂપ તે છુટારાઓ જોતાજોતામાં છુટી લે છે.
 “ જે પ્રાણીઓ નિગોહમાં છે અને જેઓ નજદીકમાં મુક્તિ જવાવાળા છે. તે સર્વની ઉપર
 “ તેમની તિર્હય સેના આવીને પડે છે. શું તેમને મુક્તિ સાથે વૈર છે કે મુમુક્ષુ સાથે વૈર
 “ છે કે જેથી તે બંનેનો થતો યોગ તેઓ અટકાવે છે! ”

“ ઉત્તમ મુનિ બંને લોકમાં અપકાર કરનારા એ ત્રણુ દોષથી જેવા ભય પામે છે, તેવા
 “ વ્યાઘ્ર, સર્પ, જળ અને અગ્નિથી ભય પામતા નથી. આવો આ મહા સંકટવાળો માર્ગ
 “ મહાયોગીઓએ આશ્રિત કરેલો છે, કે જેની બંને ગાજુએ રાગદ્વેષરૂપ વ્યાઘ્ર અને સિંહ
 “ ઉભા છે, નિર્વાણ પદની ઈચ્છા કરનારા પ્રમાદ રહિત પુરૂષોએ સમભાવને અંગીકાર કરીને
 “ એ રાગદ્વેષ રૂપ શત્રુનો જય કરવો.”

આ પ્રમાણે પ્રભુની દેશના સાંભળીને ઘણા લોકોએ દીક્ષા લીધી. પ્રભુને કુંભ વિગેરે તેત્રીશ
 ગણધરો થયા. પ્રથમ પૌરૂષી પૂર્ણ થઈ એટલે પ્રભુએ દેશના સમાપ્ત કરી પછી તેમના
 પાદપીઠપર બેસીને કુંભ ગણધરે દેશના આપવા માંડી. બીજી પૌરૂષી પૂર્ણ થઈ ત્યારે તેમણે
 પણ દેશના સમાપ્ત કરી એટલે ઇંદ્રાદિક દેવતાઓ પ્રભુને નમીને પોતાપોતાને સ્થાનકે ગયા.
 એ પ્રભુના તીર્થમાં ત્રણુ નેત્રવાળો, શ્યામણી, શંખના વાહનપર બેસનારો, છ દક્ષિણ ભુજઓમાં
 બીજોડ, બાણ, ખર્ગ, મુદ્દગર, પાશ અને અભય તથા છ વામ ભુજઓમાં નકુલ, ધનુષ્ય,
 હાલ, શૂલ, અંકુશ અને અક્ષસૂત્રને ધારણુ કરનારો ષણ્મુખ નામે યક્ષ શાસનદેવતા થયો.
 અને નીલવર્ણવાળી, કમળપર બેસનારી, બે દક્ષિણ ભુજમાં બીજોડ અને કમળ તથા બે વામ
 ભુજમાં પદ્મ અને અક્ષસૂત્ર ધરનારી ધારિણી નામે શાસનદેવી થઈ. એ બંને શાસનદેવતા
 નિરંતર અરનાથ ભગવંતની સમીપેજ રહેતા હતા.

એ શાસનદેવતાઓથી અધિષ્ઠિત અરનાથ પ્રભુ પૃથ્વીપર વિહાર કરતાં અન્યદા પદ્મિનીખંડ નામે નગરની બહાર સમવસર્થા. ત્યાં પ્રભુ દેશના આપીને વિરામ પામ્યા. પછી કુંભ ગણધરે સંશયનો છેદ કરે તેવી દેશના આપી તે સમયે એક વામન પુરૂષ ત્યાં આવી ધર્મ સાંભળવા બેઠો હતો. દેશનાને અંતે સાગરદત્ત નામના એક શેઠે કુંભ ગણધરને નમસ્કાર કરીને કહ્યું કે—“હે ભગવન્! આ સંસારની પ્રકૃતિથીજ સર્વ પ્રાણીઓ દુઃખી તો હોય છે પણ તેમાં હું સર્વથી વિશેષ દુઃખી છું; મારે લેશ માત્ર સુખ નથી. મારે જિનમતી નામે સ્ત્રી છે. તેના ઉદરથી રૂપવડે દેવાંગનાને પણ તિરસ્કાર કરનારી પ્રિયદર્શના નામે એક પુત્રી થઈ છે તે પુત્રીએ સર્વ કળાઓમાં અસમાન કુશળતા મેળવી છે અને વય, સ્વરૂપ તથા ચાતુર્ય સંબંધી વિશેષ પ્રકારની શોભા પ્રાપ્ત કરી છે. તેને માટે યોગ્ય વર નહીં મળવાથી એકદા હું દુઃખી થઈને ચિંતા કરતો હતો તે વખતે મારી પત્ની જિનમતીએ કહ્યું કે, ‘હે નાથ! શી ચિંતા કરે છે?’ મેં કહ્યું—‘હે સુંદરિ! પુત્રી પ્રિયદર્શનાને યોગ્ય વર શોધતાં કોઈ મળતો નથી તેથી મને ચિંતા થાય છે.’ મારી સ્ત્રીએ કહ્યું—‘હે પ્રિય! તેને માટે તમારે કોઈ શ્રેષ્ઠ વર શોધવો કે જેથી આપણને પછી પશ્ચાન્તાપ થાય નહીં.’ મેં કહ્યું—‘પ્રિયા! તે વિષે તો હૈવજ પ્રમાણ છે. કેમકે સર્વ લોકો પોતાના સુખમાં તત્પર રહે છે, કોઈ પોતાને માટે થોડું પણ દુઃખ ઈચ્છતો નથી; પરંતુ સૌને પોતપોતાના ભાગ્ય અનુસારેજ સુખ મળે છે, વધારે મળતું નથી.’

આ પ્રમાણે કહી હું બળરમાં ગયો. ત્યાં માર્ગમાં તામલિમી નગરથી આવેલા ન્દપ-ભદ્રત નામના એક મહદ્ધિક સાધવાહને મેં દીઠો. સાધર્મીપણાને લીધે તે મારો પૂર્વ મિત્ર થયો હતો તેથી તેની સાથે સ્નેહ ભરેલા અને વ્યાપારના વૃત્તાંતે ગર્ભિત એવા કેટલાક વાર્તાલાપ થયા. પછી એક દિવસે કોઈ કારણને લઈને તે મારે ઘેર આવ્યો. ત્યાં મારી પુત્રી પ્રિયદર્શનાની સામું ઘણીવાર સુધી તે જોઈ રહ્યો. પછી તેણે કહ્યું—‘આ કોની કન્યા છે?’ મેં કહ્યું—‘તે મારી કન્યા છે, પણ તમે ઘણીવાર સુધી તેની સામું કમ જોયું?’ તે બોલ્યો—‘વીરભદ્ર નામે એક સુવાન અને નીતિમાન મારે પુત્ર છે. તે રૂપથી કામદેવને, કાવ્યશક્તિથી કવી (શુક)-ને, વક્રતૃત્વશક્તિથી ગુરૂને, વિજ્ઞાનશક્તિથી વાધર્ધકીને, ગીતથી હૂહૂ ગંધર્વને, વિજ્ઞાથી તુંબરૂને, નાટ્યકળાથી ભરતને અને વિનોદક્રિયાથી નારદને ઉલ્લંઘન કરે તેવો છે; ગુટિકાદિ પ્રયોગથી દેવની જ્યેષ્ઠ કામરૂપી છે. જગતમાં એવી કોઈ કળા નથી કે જે મારો પુત્ર વિધાતાની પેઠે જાણતો નથી. આજ સુધી તેને યોગ્ય એવી કોઈપણ કન્યા મારા જોવામાં આવી નથી. પણ આ તમારી કન્યા તેને યોગ્ય છે, તે ચિરકાળે મારા જોવામાં આવી છે.’ તે સાંભળી હું બોલ્યો—‘આ મારી કન્યા કળાકૌશલ્યવડે શોભિત છે, તેને યોગ્ય વર મેળવવા માટે લાંબો કાળ થયાં હું પણ ચિંતાગ્રસ્ત છું. અનુકૂળ દેવના યોગથી આપણા બંનેનો સુહૃદ સંબંધ છે. તો આ બંને આપણા અપત્યનો વરવધુપણે સંબંધ ચિરકાળ પર્યંત જોડાઓ.’ પછી

૧. ઈચ્છિતરૂપ કરનારો.

આવી યોગ્ય પુત્રવધુના લાભથી હર્ષ પામી ઋષભદત્ત પોતાની નગરીએ ગયો અને ત્યાંથી તેણે મોટી જાન સાથે પોતાના પુત્ર વીરભદ્રને પરણવા મોકલ્યો. વર તરીકે આવેલા વીરભદ્રમાં તેના પિતાએ કહેલા સર્વે રૂપ અને ગુણ જોઈ હું ઘણો આનંદ પામ્યો. પછી શુભ દિવસે કુલત્રીઓએ કરેલા માંગલિક આચારપૂર્વક વીરભદ્ર મારી પુત્રી પ્રિયદર્શનાને પરણ્યો. કેટલાએક દિવસ મારે ત્યાં રહી પછી વધુ સહિત તે પોતાની નગરીએ ગયો. માની પુરૂષો લાંબો કાળ કદિપણુ સાસરાને ઘેર રહેતા નથી.

કેટલોએક કાળ ગયા પછી મારા સાંભળવામાં આવ્યું કે એક રાત્રિના છેલ્લા પહેરે પ્રિયદર્શનાને સૂતી સુકીને તે વીરભદ્ર એકાકી ક્યાં પણ ચાલ્યો ગયો છે. હમણા તેના ખબર આ વામન પુરૂષ લાવેલો છે, પણ તે સ્કુટ રીતે કહેતો નથી. માટે હે પ્રભુ! તમે સ્કુટ રીતે કહો.” આ પ્રમાણે સાગરદત્ત શેઠે ભગવાન કુંભ ગણધરને વિશ્વપિત કરી, એટલે કૃપાળુ મુનિ બોલ્યા—“હે શ્રેષ્ઠિન્! તારા જામાતા વીરભદ્રને તે રાત્રે એવો વિચાર થયો કે ‘હું કળાઓનો પારદર્શી છું, મારે ઘણા મંત્રો સિદ્ધ થયેલા છે; મેં ગુટિકાના વિસ્મયકારી પ્રયોગો જાણેલા છે, સર્વ પ્રકારના વિજ્ઞાનમાં મેં સંપૂર્ણ આતુર્ય મેળવ્યું છે, પરંતુ આ સર્વ મારું આતુર્ય અપ્રકાશિત હોવાથી નિરર્થક છે, કારણકે અહીં વડીલોના સાનિધ્યપણથી લજ્જાને લીધે હું નિયંત્રિત થયેલો છું. કુવાના દેડકાંની પેઠે અહીંજ પડ્યો રહેવાથી હું કાપુરૂષ જેવો થઈ ગયો છું; માટે અહીંથી બીજા દેશમાં જઈ મારા ગુણોને પ્રકાશિત કરું.’ આ પ્રમાણે વિચારી તે ઉભો થયો. ફરી તેને વિચાર થયો કે આ પ્રિયદર્શના જે કૃત્રિમ નિદ્રા લેતી હશે તેા મારા ગમનમાં વિઘ્ન કરશે એવું ધારી તેણે પોતાની પ્રિયાને કીડા કરવા માટે ઉઠાડવા માંડી. તે સમયે અધિષ્ઠિત એવા રત્નપુર નગરમાં આવ્યો. ત્યાં શંખની જેવા ઉજવલ ગુણવાળા શંખ નામના શેઠની દુકાને જઈને બેઠો. તેને જોઈને હર્ષ પામેલા શેઠ પૂછ્યું કે ‘ભદ્ર! તમે ક્યાંથી આવો છો?’ વીરભદ્રે કહ્યું—‘તાત! તામ્રલિપ્તી નગરીથી મારે ઘેરથી રીસાઈને નીકળ્યો છું અને ફરતો ફરતો અહીં આવ્યો છું.’ શંખ શેઠ બોલ્યા—‘કુમાર! તમે સુકુમાર છતાં આવી રીતે વિદેશગમન કર્યું તે સાડું કર્યું નહીં. હે વત્સ! તું કાંઈ અડચણ પામ્યા શિવાય અહીં મારી પાસે આવ્યો તેથી એમ જણાય છે કે તારું વાંકું કર્મ પણ દેવે સરળ કર્યું છે.’ આ પ્રમાણે કહી શંખશેઠ તેને પોતાને ઘેર લઈ ગયા; અને પુત્રની પેઠે સ્નાન લોજન કરાવીને પછી સ્નેહથી કહ્યું—‘હે પુત્ર! મારે પુત્ર નથી, તો તુંજ મારો પુત્ર છે; માટે આ મારા વૈભવનો સ્વામી થઈ તેને ઈચ્છા પ્રમાણે લોગવ અને દાનવિલાસથી દેવ સમાન સમૃદ્ધિને લોગવતાં મારાં નેત્રને પ્રસન્ન કર. હે વત્સ! આ જગતમાં ધન સુલભ છે, પણ તેના લોકતા પુત્ર દુર્લભ છે.’ તે સાંભળી વીરભદ્રે નમ્રતાથી કહ્યું—‘પિતાના ઘરમાંથી નીકળીને પાછો હું પિતાના ઘરમાંજ આવ્યો છું, હું તમારી આજ્ઞામાં વર્તનાર અને સર્વદા તમારો શિષ્ય છું. ઔરસપુત્ર પાપપુત્ર કહેવાય છે અને હું તો તમારો ધર્મપુત્ર છું.’

પછી વીરભદ્ર શંખ શેઠને ઘેર સુખે રહીને પોતાની કળાવિજ્ઞાનની કુશળતાથી નગરજનોને વિસ્મય પમાડવા લાગ્યો. ત્યાંના રાજા રત્નાકરને સર્વ વિશ્વમાં સુંદર અનંગસુદરી નામે એક પુરુષદેવિણી પુત્રી હતી. તેની પાસે શંખશેઠની વિનયના સ્થાન જેવી વિનયવતી નામની પુત્રી પ્રતિદિન જતી હતી. એકદા વિનયવતીને વીરભદ્રે પૂછ્યું કે ‘ જહેન ! તમે નિત્ય ક્યાં જાઓ છો ? ’ એટલે વિનયવતીએ બ્રાતૃસ્નેહથી જે યથાર્થ હતું તે કહી આપ્યું. વીરભદ્રે પૂછ્યું— ‘ જહેન ! તારી સખી કેવા વિનોદથી પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરે છે ? ’ વિનયવતી બોલી— ‘ વીણા વિગેરે વાજિંત્રોના વિનોદથી. ’ વીરભદ્ર બોલ્યો— ‘ ત્યારે હું ત્યાં આવીશ. ’ વિનયવતીએ કહ્યું— ‘ એક નાના બાળક પુરુષનો પ્રવેશ પણ ત્યાં થતો નથી તે તમારો પ્રવેશ ત્યાં શી રીતે થાય ? ’ વીરભદ્રે કહ્યું— ‘ હું વધુનું સ્વરૂપ ધારણ કરીશ. ’ પછી વિનયવતીની તેમાં સંમતિ થઈ, એટલે વીરભદ્રે સ્ત્રીવેષ ગ્રહણ કર્યો. તેવી રીતે અંતઃપુરમાં જતાં અનંગસુદરીએ પૂછ્યું— ‘ સખી ! આ તારી સાથે બીજી સ્ત્રી કેણુ છે ? ’ વિનયવતી બોલી— ‘ એ મારી જહેન છે. ’ પછી અનંગસુદરીએ નવીન સુંદર વણુથી એક ફલક ઉપર વિરહપીડિત હંસલી ચિતરવા માંડી. તે વખતે સ્ત્રીરૂપ વીરભદ્રે કહ્યું— ‘ તમે વિરહપીડિત હંસલીને ચિતરવાનો આરંભ કર્યો છે, પણ તેની દ્રષ્ટિ વિગેરે બરાબર જોઈએ તેવી થતી નથી. ’ ‘ ત્યારે હવે, આ ચિત્ર તમે આજેખો. ’ એમ કહી અનંગસુદરીએ વિવિધ વણુ સાથે તે ફલક (પાટીયું) વીરભદ્રને આપ્યું; એટલે વીરભદ્રે તત્કાળ બરાબર તાદ્રશ હંસલી આજેખીને અનંગસુદરીને આપી. તેને બરાબર નીરખી જોઈને અનંગસુદરી બોલી— ‘ અહો ! અંદરના ભાવને પ્રકાશ કરે તેવી આ ચિત્રમાં કુશળતા ઘણી સારી વાપરી છે. જુઓ, આ તેની દ્રષ્ટિ અશ્રુજળના ઝિંદુને વધી રહી છે, વદન ગ્લાનિ પામેલું છે, અંચુ કમળનાળને શિથિલપણે રાખી રહેલ છે, ગ્રીવા શિથિલ થઈ ગઈ છે અને પાંખો ઉડવાને અસમર્થ લાગે છે. આ શૂન્ય સ્થિતિ કહ્યા વગરજ તેની વિરહઅવસ્થાને સ્પષ્ટ રીતે સૂચવે છે. ’

પછી અનંગસુદરીએ વિનયવતીને કહ્યું— ‘ સખી ! આવી કળા જાણનારી આ તારી જહેનને તું આટલા વખત સુધી અહીં કેમ લાવી ન હોતી ? ઘરમાં ગુપ્ત રીતે શા માટે રાખી હતી ? ’ વીરભદ્રે કહ્યું— ‘ ગુરુજનની શંકાને લીધે મારી જહેન મને અહીં લાવતાં નહીં. તે વિના બીજું કાંઈ કારણુ નથી. ’ અનંગસુદરીએ વિનયવતીને કહ્યું— ‘ હવે પ્રતિદિન તમારી જહેનને તમારે સાથે લઈને આવવું. હે સુદરી ! આતું નામ શું છે ? ’ વીરભદ્રે સત્વર બોલ્યો કે ‘ માઈ નામ વીરમતી છે. ’ રાજપુત્રીએ ફરીથી પૂછ્યું— ‘ તમે બીજી કેઈ કળા જાણો છો ? ’ વિનયવતી બોલી— ‘ થોડા કાળમાં જે હશે તે તમારા જાણવામાં આવશે. બીજાના માત્ર કહેલા અદ્ભુત ગુણમાં તત્કાળ પ્રતીતિ થતી નથી. ’ ‘ એમલુ ’ એમ કહી અનંગસુદરીએ ખુશી થઈ સત્કાર કરીને વિનયવતી અને વીરમતીને વિદાય કરી.

ઘેર આવી વેષ બદલી પિતૃભક્તિમાં બંધાયેલો વીરભદ્ર શેઠની દુકાને ગયો. શેઠે પૂછ્યું ‘ વત્સ ! આટલીવાર ક્યાં રહ્યો હતો ? અહીં તારે માટે પૂછનારા પુરુષોને ઉત્તર આપીને હું

કંટાળી ગયો છું.’ વીરભદ્ર બોલ્યો-‘પિતાભા! હું ઉદ્યાનમાં ગયો હતો.’ શેઠે કહ્યું-‘ત્યારે તો બહુ સાફ કર્યું.’

બીજે દિવસે યાજ્ઞે કળાનિધિ વીરભદ્ર સ્ત્રીવેષ લઈ અંતઃપુરમાં ગયો. ત્યાં અનંગસુંદરીને વીણા વગાડતી બેઠી વીરભદ્રે કહ્યું-‘હે સુંદરી! આ વીણા બરાબર સ્વર આપતી નથી. તેમાં કોઈ મનુષ્યનો વાજ ભરાઈ ગયો છે.’ અનંગસુંદરીએ પૂછ્યું-‘તમે કેવી રીતે બણ્યું?’ વીરભદ્રે કહ્યું-‘તમે તેને બબલો છો ત્યારે તેમાં જે રાગનેા નિર્વાહ બેવામાં આવે છે, તે ઉપરથી મારા બણવામાં આવ્યું છે.’ પછી રાજપુત્રીએ તે વીણા વીરભદ્રને આપી; એટલે તરકાળ તેને બણનારા વીરભદ્રે તે ઉએળી નાખી; અને મનુષ્યના હૃદયમાંથી શલ્યની જેમ તેમાંથી મનુષ્યનો વાજ કાઢીને બતાવ્યો; એટલે તે આશ્ચર્ય પામી. પછી તેને સારી રીતે ગોઠવી ઢંડ સાથે બાંધી તૈયાર કરીને પ્રવીણતાથી તુંબડ ગંધર્વને જીતનારા વીરભદ્રે તે વીણા વગાડવા માંડી. સારણીવડે શ્રુતિએને સ્ફુટ કરનારા સ્વરો અને ધાતુ તથા વ્યંજનને સ્પષ્ટ કરનારા તાન ઉત્પન્ન કર્યા. વાદના સર્વ પ્રકારને આશ્રયીને શ્રવણનાં અમૃતરૂપ સર્વ સકલ અને નિષ્કલ રાગો વીણામાં જણાવી દીધા. તે સાંભળી અનંગસુંદરી અને સર્વ સભા હર્ષોત્કર્ષને ધારણ કરીને મૃગેની જેમ ચિત્રલિખિત હોય તેમ સ્થિર થઈ ગઈ. તે વીણાગીત સાંભળી રાજપુત્રી વિચારમાં પડી કે આવું ગુણવાન પાત્ર દેવતાને પણ હુલ્લ છે. આ સ્ત્રી વિના મારો જન્મ નિરર્થક છે. ‘સકળા પણ પ્રતિમા પુષ્પમાળાથીજ શોભે છે.’ આ પ્રમાણે અવસરે અવસરે બીજી પણ કળાઓમાં વીરભદ્રે યોતાની પ્રવીણતા બતાવી તેના મનરૂપ વિત્તને ચોરી લીધું.

એક વખતે અનંગસુંદરીને યોતામાં અનુરક્ત થયેલ બાણી વીરભદ્રે એકાંતમાં શંખ શ્રેણીને આ પ્રમાણે કહ્યું-“પૂજ્ય પિતાભા! બહેન વિનયવતીની સાથે હું સ્ત્રીનો વેષ લઈ પ્રતિદિન અનંગસુંદરી પાસે બહી છું, પણ તેથી તમે ભય રાખશો નહીં, હું જે કરીશ તે એવી રીતે કરીશ કે જેથી કોઈ બલતનો અનર્થ નહીં થાય પણ તમારી મહોટાઈ વધશે. બે રાજા યોતાની કન્યા મને આપવાને આપની પાસે પ્રાર્થના કરે તો પ્રથમ તમે માન્ય કરશો નહીં, બ્યારે તે અતિ આગ્રહ કરે ત્યારે માન્ય કરજો.” શેઠે કહ્યું-‘વત્સ! તું બુદ્ધિથી અધિક છે, તેથી સર્વ સમજે છે; અમે તો એટલું કહીએ છીએ કે તારે યોતાનું કુશળ થાય તેમ કરવું.’ પછી વીરભદ્રે કહ્યું-‘પિતા! તમે ઉદ્વેગ કરશો નહીં. હવે થોડા કાળમાં તમારા પુત્રનું શુભ પરિણામવાળું શુભ કાર્ય બેશે.’ શેઠે કહ્યું-‘તે બાબત તું બાણે.’ એમ કહી શંખશેઠ મૌન ધરીને રહ્યા.

તે સમયે રતનાકર રાજાની સભામાં વાર્તા થઈ કે “તામ્રલિપ્તી નગરીથી કોઈ યુવાન પુરૂષ શંખશેઠને ઘેર આવેલો છે, તે પ્રતિદિન નગરમાં વિચિત્ર કળાઓ બતાવી સર્વને વિસ્મિત

કરે છે. તે વિદેશી છે, તેથી તેની જ્ઞાતિ જણાતી નથી, પણ તેની આકૃતિ તે મ્હોટા કુળમાં ઉત્પન્ન થયો છે એમ કહી આપે છે.” રાજા વિચારવા લાગ્યો કે ‘રૂપમાં કામદેવ જેવો, સદાચારવાળો, સારી આકૃતિવાળો, કળાનો રત્નાકર અને સદ્ગુણધ્રિવાળો એ યુવાન પુરૂષ જો મારી પુત્રીને રૂપે તો તેનો સંબંધ જોડનાર વિધાતનું તે કાર્ય દોષવાળું ન ગણાય.’

અહીં એક વખતે વીરભદ્રે અનંગસુંદરીને એકાંતમાં કહ્યું—‘હે સખિ! તમારી પાસે આવી સામગ્રી છતાં તમે લોગથી વિમુખ કેમ છો?’ અનંગસુંદરી બોલી—‘હૈન! લોગ કોને વહાલા ન હોય? પણ પોતાને યોગ્ય કુલીન પતિ મળવો દુર્લભ છે. મણિ એકલો સારો પણ કાચની મુદ્રિકા સાથે જડાયેલો સારો નહીં; નદી જળરહિત સારી, પણ ઘણા જળજંતુઓથી આકુળ સારી નહીં; શાળા શૂન્ય સારી પણ તસ્કર લોકોથી ભરપૂર સારી નહીં; વાડી વૃક્ષવગરની સારી, પણ વિષવૃક્ષવાળી સારી નહીં; તેમ રૂપ યૌવનવાળી સ્ત્રી પરણ્યા વગરની સારી, પણ અકુલીન અને કળા રહિત પતિથી વિડંબિત થયેલી સારી નહીં. હે સખિ! આટલા વખતસુધી હજુ કોઈ યોગ્ય વર મારા જોવામાં આવ્યો નથી, તો અલ્પ ગુણવાળા પતિને વરીને હું ઉપહાસનું પાત્ર કેમ થાઉં?’ વીરભદ્ર બોલ્યો—“સખિ! યોગ્ય વર મળે તેજ સાઈ. પણ ‘યોગ્ય કોઈ વર નથી’ એવું બોલશો નહીં; કેમકે આ પૃથ્વી બહુ રતનવાળી છે. તમારે માટે યોગ્ય વર હું હમણાંજ શોધી લાવું, પણ તમે અરોચક થઈ ગયા છો, તેથી તમને લોગ રૂચશે નહીં.” અનંગસુંદરીએ કહ્યું—‘સખી! આવી આશા આપી મારી જીવવાને શા માટે ખેંચે છે અને આવું મિથ્યા કેમ બોલે છે? જો તારું કહેવું સાચું હોય તો મને યોગ્ય એવો વર ખતાવ કે જેથી મારાં કળા, યૌવન, રૂપ વિગેરે સર્વ કૃતાર્થ થાય.’ આ પ્રમાણે વીરભદ્રને કહ્યું, એટલે તેણે પોતાનું રૂપ ખતાવ્યું. તત્કાળ અનંગસુંદરી બોલી કે ‘હવે હું તમારે આધીન છું, તમે મારા પતિ છો.’ વીરભદ્રે કહ્યું—“તથાસ્તુ. પણ તમને અપવાદ ન લાગે માટે હવેથી હું અહીં આવીશ નહીં, તમારે તમારા પિતાને આ વાર્તા જણાવવી; જેથી રાજા શંખશ્રેઠીને અપરાધ ન ગણે અને ઉલટા તેને બોલાવી ‘અનંગસુંદરીને વીરભદ્ર માટે ગ્રહણ કરો.’ એમ આગ્રહ સાથે કહે” અનંગસુંદરીએ તેમ કરવા કબુલ કર્યું, એટલે વીરભદ્ર પોતાને ઘેર ગયો.

પછી અનંગસુંદરીએ તત્કાળ પોતાની માતાને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે—‘હે માતા! આટલો વખત યોગ્ય વરના અભાવથી કેવળ માતૃપિતાને હૃદયમાં શલ્યની જેમ ખેદને માટેજ હું થઈ પડી હતી, પણ હવે કળા, રૂપ પ્રમુખ ગુણોથી મારે યોગ્ય એવો શંખશ્રેઠનો પુત્ર વીરભદ્ર નામે એક ઉત્તમ વર મેં શોધ્યો છે, માટે આજ ને આજ એ ગુણી વર મને આપો. તમે પોતે મારા પિતાને વિજ્ઞપ્ત કરો કે તે મારે માટે તેના પિતા શંખશ્રેઠની પ્રાર્થના કરે.’ આવાં વચન સાંભળતાંજ રાણી ખુશી થઈ. તત્કાળ રાજા પાસે આવી તેણે કહ્યું કે ‘સ્વામી! વધામણી છે, સારે ભાગ્યે આપણી પુત્રીને યોગ્ય વરનો લાભ થયો છે. અનંગસુંદરીએ પોતાની

મેળે પરીક્ષા કરીને શંખશેઠના યુવાન પુત્ર વીરભદ્રને યોગ્ય વર તરીકે પસંદ કર્યો છે.’ રાજાએ કહ્યું—‘આ વિષેજ હું ચિંતાવન કરતો હતો, ત્યાં ચિંતામણિ કે કામધેનુ હોય તેમ તમે આવી ચઢ્યાં; અહા! પુત્રીનું વરની પરીક્ષા કરવામાં કેવું સ્થૈર્ય અને હડાપણુ છે? કે જેણે આટલો કાળ ખમીને છેવટે આવા યોગ્ય વરને પસંદ કર્યો? તત્કાળ રાજાના આમંત્રણથી ઘણા ધનાઢય વણિકોથી પરવરેલો શંખશેઠ ત્યાં આવ્યો. તેણે રાજાને પ્રણામ કર્યો. રાજા રત્નાકરે શંખશેઠને કહ્યું—‘તામ્રલિપ્તી નગરીથી કોઈ યુવાન પુરુષ તમારે ઘેર આવ્યો છે, તે સર્વ કળાસાગરના પારને પારમેલો, અદ્વૈત સૌંદર્યવાળો અને ગુણગુણથી ઉત્તમ છે, એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે.’ શંખશેઠે કહ્યું—‘હે દેવ! તેના ગુણો લોકો બાણે છે.’ રાજાએ કહ્યું—‘તે તમારી આજ્ઞામાં છે કે નહીં?’ શંખશેઠે કહ્યું—‘સ્વામી! તે વિષે વધારે શું કહું, સર્વ જન તેના ગુણથી ખરીદ થઈ તેનેજ વશ રહે છે.’ રાજાએ કહ્યું—‘શેઠ! મારી પુત્રી અનંગસુંદરી છે, તેને વીરભદ્રને માટે તમે આજેજ શ્રદ્ધ કરો; તે જાને યોગ્ય વરવધુનો ચિરકાળે યોગ થાઓ. શેઠ બોલ્યા—‘હે પ્રભુ! તમે અમારા સ્વામી છો, અને અમે તમારી પાળવા યોગ્ય પ્રજા છીએ; તેથી આપ કહો છો તે સંબંધ અધટિત છે. સંબંધ અને મિત્રતા સરખે સરખામાંજ શોભે છે.’ રાજાએ કહ્યું—‘શેઠ! શું સુક્રિતવડે મને ના કહો છો? બાંધો મારી આજ્ઞા નિર્વિચારે કરો. અહીંથી જઈને સત્વર સન્ન થાઓ.’ રાજાની આજ્ઞા માન્ય કરી શંખશેઠ ઘેર આવ્યા અને રાજાના શાસનને સર્વ વૃત્તાંત વીરભદ્રને કહ્યો. પછી શુભ દિવસે શુભ લગ્નમાં અનંગસુંદરી અને વીરભદ્રનો મોટી સમૃદ્ધિથી વિવાહોત્સવ થયો. એ સ્વયંવર વધૂવર સરખે સરખા હોવાથી તેમની પરસ્પર પ્રીતિ દિવસે દિવસે અધિક વધવા લાગી. વીરભદ્રે નિત્ય જૈનધર્મને ઉપદેશ આપી અનંગસુંદરીને શ્રાવિકા કરી દીધી. સત્પુરુષોનો સંગ આલોકમાં તો શું પણ પરલોકમાં પણ સુખને માટે થાય છે. એક વસ્ત્ર ઉપર શ્રી અર્ધંતની પ્રતિમા અને ચતુર્વિધ સંઘના ચિત્ર આળેખી વીરભદ્ર રાજકુમારીને અર્પણ કર્યાં અને પછી સારી રીતે તેની સમજુતી આપી.

એક વખતે વીરભદ્રને વિચાર થયો કે “આ સ્ત્રી મારાપર સ્નેહ ધરે છે એમ દેખાય છે, પણ પ્રકૃતિએ ચપળ એવી સ્ત્રીઓની સ્થિરતાને માટે નિશ્ચય સમજવો નહીં. હું આ સ્ત્રીને આશય કોઈ સુક્રિતએ બાણીશ.” આવો વિચાર કરી એ ચતુર સુંદર વણિક કુમારે અનંગસુંદરીને કહ્યું—“હે પ્રિયતમા! મને તમારા સિવાય બીજું કાંઈ પણ પ્રિય લાગતું નથી, તથાપિ હવે સ્વદેશમાં જવાને માટે તમારી રજા લઉં છું; કારણ કે મારા માતાપિતા મારા વિયોગથી પીડિત થઈ અતિ દુઃખી થતાં હશે, માટે હું જઈને તેમને આશ્વાસન આપું. હે સુંદર બ્રહ્મટીવાળી સ્ત્રી! તમે અહીંજ રહેજો, હું જઈને તત્કાળ પાછો આવીશ, કેમકે તમારા વિના બીજે ઠેકાણે રહેવાને હું સમર્થ નથી.” અનંગસુંદરી ગ્લાન વદને બોલી—“સ્વામી! તમે બહુ સાફ કહ્યું, જે સાંભળતાંજ મારા પ્રાણુ બાણે જવાને ઈચ્છતા હોય તેમ લાગે છે. તમે આવું કહેવાને શક્તિમાન થયા તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે—તમે કઠિન હૃદયવાળા છો. જે હું તમારા જેવી હોત તોજ તમારાં આવાં વચન સાંભળવાને શક્તિવાન

થાત.” આ પ્રમાણે તેનાં વચન સાલળી વીરભદ્રે કહ્યું—‘ પ્રિયા ! કોપ કરશો નહિ, તમને સાથે લઈ જવાને માટેજ મેં આ ઉપાય કર્યો છે.’

પછી વીરભદ્રે અનંગસુંદરી સાથે સ્વદેશ પ્રત્યે જવાને માટે રતનાકર રાજાની આગ્રહપૂર્વક રજા માગી. રાજાએ પ્રિયા સહિત વીરભદ્રને માંડમાંડ વિદાયગીરી આપી. ‘ પુત્રી અને જામાતાનેા વિરહ કેને દુઃસહ નથી ?’ પછી તે દંપતી વહાણમાં બેસીને જળમાર્ગે ચાલ્યા. સાહસિક પુરુષોની ગતિ જળમાર્ગમાં અને સ્થળમાર્ગમાં સરખીજ હોય છે. જેમ ધનુષ્યથી છુટેલું બાણ હોય અને માળામાંથી ઉડેલું પક્ષી હોય તેમ અનુકૂળ પવને પ્રેરિત વહાણ સમુદ્રમાં ચાલ્યું. વહાણ કેટલેક દૂર ગયું તેવામાં એકદા કલ્પાંત કાળની જેવો મહા પવન વાવા લાગ્યો. કલ્પાંત કાળની જેમ અતિ ભયંકર થઈને ઉછળતા સમુદ્રે હાથી જેમ તૃણના પુળાને ઉછાળે તેમ વહાણને ઉછાળતા માંડયું. વારંવાર ઉછળતું તે વહાણ ત્રણ દિવસ પર્યાંત ભમી ભમીને છેવટે પશ્ચરપર પડી ગયેલા પક્ષીના ઈંડાની જેમ ભાંગી ગયું. તત્કાળ અનંગસુંદરીને તેલું એક પાટીયું મળ્યું. ‘ આયુષ્ય તુટ્યા વગર મૃત્યુ થતું નથી.’ તેથી હંસલીની જેમ કલ્લોલથી ઉછાળા ખાતી ખાતી અનંગસુંદરી પાંચ રાત્રે એક વનવાળા સમુદ્રના કાંઠા ઉપર નીકળી. પોતાના સંબંધીઓના વિયોગથી, વિદેશ ગમનથી, પ્રિયના વિયોગથી, વહાણના ભાંગવાથી, ધનના નુકસાનથી, તરંગો સાથે અથડાવાથી અને ક્ષુધા તથા તૃષ્ણાથી વિધુર થઈ ગયેલી અનંગસુંદરી જાણે જળ બહાર નીકળેલી જળમાનુષી હોય તેમ સંજ્ઞા રહિત થઈ મૂર્છા પામી કિનારા પર પડી ગઈ. તેને કોઈ સ્વાભાવિક ઢ્યાણ તાપસકુમારે આઈ દ્રષ્ટિએ જોઈ. પછી તેને ઉઠાડી ખેંચીને જેમ તે પોતાને આશ્રમે લઈ ગયો. ત્યાં તેને કુળપતિએ કહ્યું કે ‘ પુત્રી ! અહીં વિશ્વાસ ધરીને રહો.’ તાપસીઓએ પાલન કરેલી તે કેટલાક દિવસ સુધી પિતાના ઘરની પેઠે ત્યાં રહીને સ્વસ્થ થઈ. તેના અતિશય રૂપથી તાપસે વિચાર કર્યા કે ‘ જો આ સુંદર સ્ત્રી નિત્ય અહીં રહેશે તો તાપસોની સમાધિનેા ભંગ થશે.’ આવું ધારી વૃદ્ધ તાપસે અનંગસુંદરીને કહ્યું—‘ હે વત્સે ! અહીંથી નજીક એક પશ્ચિનીખંડ નામે શહેર છે, ત્યાં પ્રાયઃ ધનાઢ્ય લોકો વસે છે. તેથી ત્યાં રહેવાથી તમને વિશેષ સ્વસ્થતા થશે અને તમને ત્યાં તમારા ભત્તારનેા સમાગમ પણ અવશ્ય થશે; માટે વૃદ્ધ તાપસોની સાથે ત્યાં જાઓ.’ આવી કુળપતિની આજ્ઞાથી અનંગસુંદરી વૃદ્ધતાપસોની સાથે પશ્ચિનીના ખંડમાં જેમ હંસલી આવે તેમ પશ્ચિનીખંડ નગર પાસે આવી. ‘ આપણે નગરમાં પ્રવેશ કરવો યોગ્ય નથી’ એવું ધારી તાપસો તેને નગરની પાસે મૂકીને પાછા ગયા. તે વખતે દષ્ટિપાતથી આકાશને કુમુદવાળી કરતી હોય તેમ દિશાઓને જોતી અનંગસુંદરી યુથમાંથી બ્રહ્મ થયેલી મૃગલી હોય તેવી દેખાવા લાગી. તે સમયે દેહચિંતાથી આવતા સાધવીઓથી પરવરેલા સુન્નતા નામે ગણિની જાણે પોતાની માતાને દેખે તેમ તેના જોવામાં આવ્યા. તેને જોતાંજ તેને સ્મરણ થયું કે

૧. સાંધી ગણ (સમુદાય) માં મુખ્ય.

‘આવા નિર્દોષ અને જગદ્વંદ સાધવીએ મારા પતિ વીરભદ્રે પટમાં ચીતરીને ખતાવ્યા હતા. પછી પૂર્વ વિધિના અભ્યાસથી તેમની પાસે આવીને સુવતા ગણિનીને અને બીજી સાધવીએને તેણે વંદના કરી. પછી અંજલિ બેડીને તેણે કહ્યું કે-‘માતા ! મારા વચનથી સિંહલદ્વીપના ચૈત્યને વંદના કરો. તે ચૈત્યો ખહુ સુંદર અને વિસ્તારવાળાં છે. સુવતા ગણિની બોલ્યા-‘શું તમે સિંહલદ્વીપથી આવ્યા છો ? અહીં એકલા કેમ છો ? તમારી આકૃતિ પરિવાર રહિત મનુષ્ય જેવી નથી.’ ‘હું સ્વસ્થ થયા પછી સર્વ વૃત્તાંત કહીશ’ એમ તેણે કહ્યું, એટલે સુવતા ગણિની તેને સાથે લઈ તરતજ પોતાને ઉપાશ્રયે ગયા. ત્યાં અસાધારણ ભક્તિથી સાધવીએને વંદના કરતી અનંગસુંદરીને તમારી પુત્રી પ્રિયદર્શનાએ દીડી. પછી સુવતા અને પ્રિયદર્શનાના પૂછવાથી તેને સુવતાનું દર્શન થયું. ત્યાં સુધીનો પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. પછી પ્રિયદર્શનાએ કહ્યું-‘હે સુંદરિ ! તારા પતિ વીરભદ્રના સર્વ કળા વિગેરે ગુણો તો મારા પતિ વીરભદ્ર સાથે મળતા છે, પણ તેનો વર્ણુ કેવો છે ?’ અનંગસુંદરીએ કહ્યું-‘તેનો શ્યામવર્ણુ છે.’ પ્રિયદર્શના બોલી ‘હે વર્ણુની ! મારા પિતાનો ફક્ત વર્ણુ જુદો પડે છે, બાકી સર્વ મળતું છે.’ ગણિની બોલ્યા-‘વત્સે ! આ પ્રિયદર્શના તારી ધર્મભગિની થાય છે; તેથી ધર્મક્રિયામાં તત્પર થઈ તેની સાથે રહે.’ આ પ્રમાણે સુવતા અને પ્રિયદર્શનાના કહેવાથી દર્શન કરતાંજ અતિ વાત્સલ્ય ખતાવેલ હોવાને લીધે અનંગસુંદરી ત્યાંજ રહી,

અહીં વીરભદ્ર વહાણુ ભાંગી ગયા પછી સમુદ્રના તરંગોએ અનેક પ્રકારે તાડિત કર્યા છતાં પણ એક પાટીયા ઉપર લગ્ન થઈ રહ્યો. સાતમે દિવસે તે રતિવલ્લભ નામે એક વિદ્યાધરના બેવામાં આવ્યો. તેથી તે વિદ્યાધરે તેને તરતજ સમુદ્રમાંથી કાઢ્યો અને વૈતાલ્ય ગિરિ ઉપર લઈ ગયો. તે અપુત્ર હોવાથી હર્ષ પામીને તેણે મદનમંજુષા નામની પોતાની પ્રિયાને પુત્ર તરીકે અર્પણ કર્યો. તેઓના પૂછવાથી વીરભદ્રે પોતાની સ્ત્રીને અને પોતાનો સમુદ્રમાં વહાણુ ભાંગવા સુધીનો વૃત્તાંત પ્રથમથી કહી ખતાવ્યો. પછી તેણે કહ્યું-‘હે પિતાજી ! યમરાજના મુખમાંથી ખેંચી લાવે તેમ તમે મને સમુદ્રમાંથી ખેંચી લાવ્યા, પણ મારી સાથે ડુબેલી અનંગસુંદરીનું શું થયું તે તમે કહો.’ તે સાંભળી રતિવલ્લભ વિદ્યાધરે આલોગિની વિદ્યાથી જાણી લઈને કહ્યું-‘વત્સ ! તારી પ્રિયા અનંગસુંદરી અને પ્રિયદર્શના પશ્ચિમીખંડ નગરને વિષે સુવતા સાધવીના ઉપાશ્રયમાં બે ખહેને હોય તેમ સાથે રહીને ધર્મ આચરે છે.’ ખંને પત્નીઓની આવી કલ્યાણ વાર્તા સાંભળી જાણે સર્વ અંગમાં અમૃત સિંચન થયું હોય તેમ વીરભદ્ર ખુશી થયો. સમુદ્રમાંથી બહાર નીકળતાંજ તેણે શ્યામવર્ણુ કરનારી ગુટિકા દ્રર કરી હતી. એટલે તેનો સહજ ગૌરવર્ણુ થઈ ગયેલો હતો. પછી રતિવલ્લભે વજ્રવેગવતી નામની પોતાની પત્નીના ઉદરમાંથી જન્મેલી રત્નપ્રભા નામની પોતાની પુત્રી વીરભદ્ર સાથે પરણાવી. વીરભદ્ર પોતાનું યુષ્કદાસ એવું નામ જણાવી રત્નપ્રભાની સાથે વિષયસુખ અનુભવવા લાગ્યો.

એક વખતે વિદ્યાધરને એકઠા થઈને જતાં બેઈ વીરભદ્રે રત્નપ્રભાને પૂછ્યું કે-‘આ સર્વે વેગથી કયાં બાય છે ?’ રત્નપ્રભાએ કહ્યું-‘હે પ્રિય ! આ વિદ્યાધરે આ ગિરિ ઉપર

રહેલા શાશ્વત અહાંતની યાત્રા કરવા માટે વેગથી જાય છે.' આ પ્રમાણે સાંભળતાજ શ્રાવક બુદ્ધદાસ રત્નપ્રભા પ્રિયાની સાથે વૈતાલ્ય ગિરિના શિખર ઉપર ગયો અને ત્યાં ભક્તિથી શાશ્વત અહાંતના ચૈત્યોને વંદના કરી. રત્નપ્રભાએ પણ દેવની આગળ ગીત નૃત્યાદિ કર્યું. બુદ્ધદાસે કહ્યું- 'હે પ્રિયા! આ દેવ મને તો અપૂર્વ લાગે છે, કારણકે હું સિંહલદ્વીપનો નિવાસી છું, તેથી મારા કુળ દેવતા તો બુદ્ધ છે.' રત્નપ્રભા બોલી- 'હે નાથ! તેવા હેતુથીજ હું આ પ્રમાણે કહું છું કે આ દેવાધિદેવ પ્રભુ અમારા અપૂર્વ દેવ છે, અને તે અરિહંત પ્રભુ સર્વજ્ઞ, રાગાદિ દોષને છૂટનાર, ત્રૈલોક્યપૂજિત અને યથાસ્થિત અર્થના કહેવાવાળા છે. ખીજા જે બુદ્ધ અને બ્રહ્માદિક છે તે દેવ નથી, કારણ કે તે સંસારના આવર્તમાં પાડનારા છે અને પોતાને મોહાદિ દોષ રહેલા છે એમ સૂચવનાર અક્ષસૂત્ર વિગેરેને ધારણ કરનારા છે.' આ પ્રમાણે પ્રતિદિન વિચિત્ર ક્રીડાવડે ક્રીડા કરતા અને રતિસાગરમાં મગ્ન થયેલા બુદ્ધદાસ અને રત્નપ્રભાનો કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

એક વખતે રાત્રીના શેષ ભાગે વીરભદ્રે રત્નપ્રભાને કહ્યું- 'હે પ્રિયે! ચાલો આજે દક્ષિણ ભરતાર્દ્રમાં ક્રીડા કરવા જઈએ.' રત્નપ્રભાએ તેમ કરવા હા પાડી, એટલે તે દંપતી વિધાવડે આકાશમાર્ગે થઈ પક્ષિનીખંડ નગરમાં સુવ્રતા સાધવીને ઉપાશ્રયે આવ્યા. ઉપાશ્રયના દ્વારે ઉભા રહી વીરભદ્રે રત્નપ્રભાને કહ્યું- 'હું જરા દિશા જઈને આવું ત્યાં સુધી તું અહીંજ ઉભી રહેજે.' એમ કહી કેટલીક ભૂમિ ચાલી તેનું રક્ષણ કરવાને માટે રાજના ખાતમીદારની જેમ સંતાઈને ઉભો રહ્યો. ક્ષણવાર પતિ વગર એકલી રહેતાં જ તેણે ચક્રવાકીની જેમ તાર સ્વરે રૂદન કરવા માંડ્યું. 'સ્રીએને! એવો સ્વભાવજ છે.' તેના કરૂણ સ્વરને સાંભળીને કરૂણાની સરિતારૂપ ગણિની સુવ્રતાએ પોતેજ ઉપાશ્રયનાં દ્વાર ઉઘાડ્યાં, એટલે તેને રાત્રી જેઈ સાધવીએ પૂછ્યું- 'હે વત્સે! તું કેણુ છે? ક્યાંથી આવી છે? એકાકી કેમ છે? અને શા માટે રૂદન કરે છે?' રત્નપ્રભાએ નમસ્કાર કરીને કહ્યું- 'વૈતાલ્ય પર્વત ઉપરથી મારા પતિની સાથે હું અહીં આવી છું. મારા પતિ દિશા જવાને માટે અહીંથી ગયા છે તેને ઘણીવાર થઈ તે મારા વિના એક મુહૂર્તવાર પણ રહી શકતા નથી; તેથી હે માતા! આ વિષે હું આતુર થઈને તેમાં મહોટું કારણ હોય એવી આશંકા કરૂં છું. આ વખતે માફ મન તપેલા સ્થાનમાં રહેલા નકુળ (નોળીઆ) ની જેવું તલખે છે, તેથી હવે પ્રાણ ધારણ કરવાને પણ હું સમર્થ નથી.' તે સાંભળી સુવ્રતા ગણિનીએ અનુકંપા લાવીને કહ્યું- 'હે પતિવ્રતા! તું ખીહીશ નહીં, સ્વસ્થ થા અને જ્યાં સુધી તારો પતિ આવે ત્યાં સુધી આ ઉપાશ્રયમાં રહે.' ગણિનીના કહેવાથી રત્નપ્રભા ઉપાશ્રયમાં પેઠી પોતાની પ્રિયાને યોગ્ય સ્થાનમાં ગયેલી જેઈને ગુપ્તપણે જોતો વીરભદ્ર ત્યાંથી ખસી ગયો. પછી સ્વેચ્છાએ વામનરૂપ લઈ, નગરમાં ક્રીડા કરતાં અને વિચિત્ર કળાઓ ખતાવતાં તેણે સર્વ નગરજનોનાં મન હરી લીધાં; તેમજ રાજ ઈશાનચંદ્રને પણ અતિશય રંજિત કર્યો. 'એક કળા પણ ચિત્ત હરી લે તો સર્વ કળાને માટે શું કહેવું?'

અહીં ઉપાશ્રયમાં રહેલી રત્નપ્રભાને અનંગસુંદરી અને પ્રિયદર્શનાએ પૂછ્યું કે 'તારા પતિ કેવો છે અને કોણ છે?' રત્નપ્રભા બોલી- 'સિંહલદ્વીપને નિવાસી, ગૌરવહી, સર્વ કળાને ભંડાર અને રૂપે કામદેવ જેવો યુદ્ધદાસ નામે મારો પતિ છે.' પ્રિયદર્શના બોલી- 'બધી રીતે તેમારો પતિને મળતો છે પણ સિંહલદ્વીપમાં નિવાસ અને યુદ્ધદાસ નામ એ મળતાં નથી.' અનંગસુંદરી બોલી- 'મારો પતિ સાથે પણ તે મળતો છે, પણ તેનો આ વર્ણ, સિંહલદ્વીપમાં નિવાસ અને યુદ્ધદાસ નામ એ મળતાં નથી.' પછી તે ત્રણે જહેનો હોય તેમ સંપત્તી સાથે રહી. સુવ્રતા ગણિનીના ઉપાશ્રયમાં તપ સ્વાધ્યાયમાંજ તત્પરપણે પુરુષની વાર્તા પણ નહીં કરતી રહેવા લાગી. માયાથી વામન થયેલો વીરભદ્ર પ્રતિદિન પોતાની ત્રણ પ્રિયાને જોવા આવતો અને તેમના મનોહર શીલથી ખુશી થતો હતો.

એક વખતે ઈશાનચંદ્ર રાજાની સલામાં કોઈ પ્રસંગે વાર્તા થઈ કે 'આપણા નગરમાં સુવ્રતા સાધ્વીના ઉપાશ્રયે ત્રણ રૂપવતી મહાત્મા યુવતીઓ રહે છે, તે ત્રણે સ્ત્રીરત્નો આ પૃથ્વીના પવિત્રપણાનું કારણ છે. ઉત્તમ કુળોચિત માર્ગે ચાલનારી તે મહાસતીઓને કોઈ પુરુષ બોલાવવાને પણ સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી.' તે વખતે તે કપટી વામન વીરભદ્ર બોલ્યો - 'તેઓને અનુકર્યે બોલાવવાને હું સમર્થ છું. આવા દુષ્કર કાર્યમાં પણ મારું સામર્થ્ય જુવો.' પછી પ્રધાન રાજપુરુષો અને મુખ્ય નગરજનોથી વીંટાઈ તે સુવ્રતા ગણિનીને ઉપાશ્રયે ગયો. પ્રથમ ઉપાશ્રયના દ્વારે રહી સાથે આવેલા લોકોને તેણે શિખવ્યું કે તમારે મને પ્રથમ કહેવું કે 'કોઈ કથા કહો.' પછી થોડા પરિવાર સાથે ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરી વામન વીરભદ્ર નિર્મળ વ્રતવાળા સુવ્રતા ગણિનીને અને ખીજી સાધ્વીઓને વંદન કરી. ત્યાંથી પાછો ફરી વીરભદ્ર ઉપાશ્રયના દ્વારમંડપમાં બેઠો. તેને જોવાના કૌતુકથી પેલી ત્રણે સ્ત્રીઓ સાધ્વીઓની સાથે ત્યાં આવી, એટલે વામને કહ્યું- 'જ્યાં સુધી અમારે રાજાની પાસે જવાનો અવસર થશે નહીં, ત્યાં સુધી જેનું હૃદય વિનોદ કરવા તરફજ ખેંચાયેલું છે એવા અમે અહીંજ રહીશું.' તે વખતે લોકોએ કહ્યું- 'હે રાજપુરુષ! કોઈ કૌતુકવાળી કથા કહો.' વામન બોલ્યો- 'કથા કહું કે વીતક કહું' ત્યારે તેઓએ પૂછ્યું કે 'કથા અને વીતકમાં શો ભેદ છે?' વામને કહ્યું કે- 'જે અનુભવેલું વૃત્તાંત તે વીતક કહેવાય અને જે પ્રાચીન પુરુષોનું ચરિત્ર તે કથા કહેવાય છે. ત્યારે તેઓ બોલ્યા- 'વીતક કહો.' વામને નીચે પ્રમાણે વીતક કહેવાનું શરૂ કર્યું-

“આ ભરત ક્ષેત્રમાં તામ્રલિપ્તી નામે મોટી નગરી છે. તેમાં ગુણવડે શ્રેષ્ઠ નકપભદ્ર નામે એક શેઠ રહે છે, એક વખતે વ્યાપાર નિમિત્તે તે પદ્મિનીખંડ નામના નગરે ગયો. ત્યાં સાગરદત્ત શેઠની પ્રિયદર્શના નામે કન્યા જોઈ. તે કન્યાને યોગ્ય બહી તેની સાથે પોતાના વીરભદ્ર નામના પુત્રને પરણાવ્યો. તેની સાથે વીરભદ્ર વિષયસુખ અનુભવવા લાગ્યો. એક વખતે રાત્રીએ પ્રિયદર્શના કપટનિદ્રાએ સુતી હતી, તેને વીરભદ્ર જગાડવા માંડી. તે વખતે તેણે કહ્યું- 'અત્યારે મને હેરાન કરો નહીં, મારા મસ્તકમાં પીડા થાય છે.' વીરભદ્રે કહ્યું-

‘કેના દોષથી?’ તેણીએ કહ્યું—‘તમારા દોષથી.’ વીરભદ્ર પૂછ્યું—‘મારે શો દોષ છે?’ પ્રિયદર્શના બોલી—‘પ્રિય! આવે સમયે પણ તમે આવા ચાતુર્યવચન બોલો છો.’ તે વીરભદ્ર બોલ્યો—‘હવે ફરીવાર એવું કહીશ નહીં.’ એમ કહી તેની સાથે વિષયકીડા કરી. પછી બ્યારે તે ખરેખરી સુધ ગઈ ત્યારે તેને છોડી તેનો પતિ વિદેશમાં ચાલ્યો ગયો.’ અહીં સુધી કહીને પછી વામને કહ્યું—‘હવે મારે રાજદ્વારમાં રાજસેવાનો સમય થઈ ગયો.’ એમ કહીને તે ઉભો થયો. વામનેને ઉભો થતો જોઈ પ્રિયદર્શના આદરથી બોલી—‘ભદ્ર! પછે તે વીરભદ્ર ક્યાં ગયો? તે કહો.’ વામને બોલ્યો—‘હું સદા કુળકલકંથી ભય પામું છું; તેથી પરસ્ત્રીની સાથે બોલીશ નહીં.’ પ્રિયદર્શના બોલી—‘તમારા કુળને યોગ્ય એવું શીલ શું છે? કુલીનોનો તો પ્રથમ ગુણ દાક્ષિણ્યતા છે તો દાક્ષિણ્યતાથી કહો.’ ‘તે હું આવતી કાલે કહીશ’ આ પ્રમાણે કહી વામને ચાલ્યો ગયો. રાજપુરૂષોએ તે વૃત્તાંત રાજને કહ્યું, તે સાંભળી રાજ પણ વિસ્મય પામ્યો. બીજે દિવસે તેવી રીતેજ વીરભદ્ર ગણિનીના ઉપાશ્રયમાં આવ્યો અને તેની તેમજ બાકી રહેલી પ્રિયાઓની, કથા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

“પછી વીરભદ્ર મંત્રગુટિકાવડે કૃષ્ણવર્ણ થઈ તે નગરીમાંથી નીકળ્યો અને વિવિધ દેશમાં ફરી સિંહલદ્વીપે આવ્યો. ત્યાં રત્નપુર નગરમાં શંખશેઠની દુકાને ગેઠો. શંખશેઠ તેના વૃત્તાંતથી માહિતગાર થઈ તેને પોતાને ઘેર લઈ ગયા. શેઠે તેને પુત્ર કરીને રાખ્યો. કળાવડે સર્વને વિસ્મય પમાડતો વીરભદ્ર તે નગરમાં સુખે રહ્યો. એક વખત શેઠની પુત્રી વિનયવતીની સાથે સ્ત્રીનો વેષ લઈને તે રાજપુત્રી અનંગસુંદરીની પાસે ગયો. પોતાની કળાથી તેના ચિત્તવું હરણ કરી, આત્મસ્વરૂપ જણાવી છેવટે તેની સાથે ચિરકાળ ભોગ ભોગવ્યા. કેટલાક દિવસ ત્યાં રહી પછી તેને સાથે લઈને તામ્રલિપ્તી નગરી તરફ જળમાર્ગે ચાલતા દૈવયોગે સમુદ્રમાં વહાણ ભાંગી ગયું.” આટલી વાર્તા કહી વામને વીરભદ્ર કહ્યું—‘હવે રાજસેવાનો અવસર થયો છે, માટે હું જઈશ, સેવકોની સેવા કર્યા વગર રહેવાથી આજીવિકા ભાંગી બન્ય છે.’ તે વખતે અનંગસુંદરીએ આશ્રયથી કહ્યું—‘ભદ્ર! તે વીરભદ્ર ક્યાં છે તે હાલ ને હાલ કહો.’ ‘આવતી કાલે તે વૃત્તાંત કહીશ.’ એમ કહી તે રાજમંદિરમાં ગયો. રાજના પુરૂષોએ આ સર્વ વૃત્તાંત પણ રાજની પાસે નિવેદન કર્યો.

પછી ત્રીજે દિવસે પણ ઉપાશ્રયે આવી વામને તે વાર્તા આગળ ચલાવી. “સમુદ્રમાં વહાણ ડુબી ગયું. તે વખતે દૈવયોગે એક પાટીયું વીરભદ્રના હાથમાં આવ્યું. સાતમે દિવસે રતિવહ્નિના નામના એક વિદ્યાધરે સમુદ્રમાં તણાતા વીરભદ્રને જોયો; તેથી તેને ખહાર કાઢી વૈતાલચગિરિપર પોતાના મકાનમાં તેને લઈ ગયો. બ્યારે વીરભદ્ર સમુદ્રમાંથી ખહાર આવ્યો ત્યારે શ્યામતા કરનારી ગુટિકા તેણે મુખમાંથી કહાડી નાંખી, એટલે તામ્રલિપ્તી નગરીની જેમ તે ગૌરવર્ણી થઈ રહ્યો. વિદ્યાધર રતિવહ્નિના પૂજવાથી તેણે પોતાનો સિંહલદ્વીપમાં નિવાસ અને યુદ્ધદાસ એવું નામ જણાવ્યું. તે વિદ્યાધરને અતિ પ્રિય થઈ પડ્યો, પછી તે

વિદ્યાધરની રત્નપ્રભા નામની પુત્રી સાથે પરણ્યો અને વિલાસ ઉપવનાદિકમાં તેની સાથે સુખે રમવા લાગ્યો. એક વખતે તેની સાથે ક્રીડા કરવાની ઇચ્છાએ તે અહીં આંચો અને આચમન કરવા જવાનું બાનું બતાવી તેને અહીં એકલી મૂકી તે બીજે સ્થાનકે ચાલ્યો ગયો.” આટલી વાર્તા કહીને ‘હવે હું પણ અહીંથી જઈશ.’ એમ કહી તે ઉભો થયો, એટલે રત્નપ્રભાએ પૂછ્યું કે-‘તે છુદ્દાસ અત્યારે ક્યાં છે?’ ‘બાકીની કથા સવારે કહીશ.’ એમ કહી તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. પછી તે ત્રણે સ્ત્રીઓ પોતાના ત્રણેને એક પતિ છે, એવું ધારી ઉંચે પ્રકારે ઉચ્છ્વાસ પામવા લાગી.”

કુંભ ગણુધરે આટલું વૃત્તાંત કહીને શેઠને કહ્યું કે-‘હે સાગર શેઠ! તે આ વામન પુરૂષ તારો જામાતા છે. તેણે ત્રણ સ્ત્રીઓના પતિ થઈને છેવટે તેઓને માત્ર કુતુહળથી વિરહ આપ્યો છે.’ તે વખતે વામને ગણુધરને વંદના કરીને કહ્યું કે-‘તમે જ્ઞાનદ્રષ્ટિએ જોઈને જે કહ્યું તે બરાબર છે, તેમાં જરા પણ ફેર નથી.’ બીજી પૌરણી પૂર્ણ થઈ એટલે કુંભગણુધરે દેશના સમાપ્ત કરી. ‘તેમની દેશના ત્યાં સુધીજ હોય છે.’ પછી સાગરગ્રેષ્ઠી ગણુધરને નમી તે વામનની સાથે હર્ષ સહિત સુવ્રતા ગણિનીને ઉપાશ્રયે આંચ્યા.

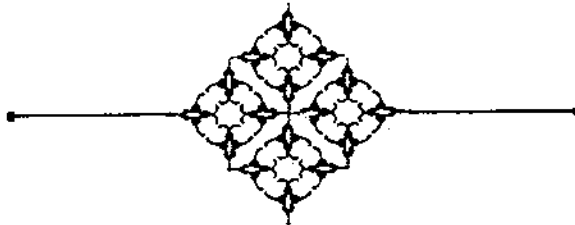
વામનને આવેલો જોઈ તે ત્રણે સ્ત્રીઓ તત્કાળ તેની પાસે આવી. ‘પ્રિયની વાર્તા કહેનાર કેને વહલો ન લાગે?’ સાગરદત્તે કહ્યું-‘હે વત્સો! તમારા ત્રણેનો આ પતિ છે.’ તેઓ બોલી-‘શી રીતે?’ ત્યારે શેઠે બધી વાર્તા કહી સંભળાવી. તે સાંભળી ગણિની સહિત સર્વે પરમ વિસ્મય પામ્યા. અંદર જઈને વામને પોતાનું વામન સ્વરૂપ છોડી દીધું. જેવો પ્રથમ અનંગસુંદરીએ જોયો હતો તેવો થઈને તેમની આગળ ઉભો રહ્યો. શ્યામપણું છોડીને ગૌરવર્ણી થઈ રહ્યો. સર્વ સ્ત્રીઓએ ઉત્કંઠાપૂર્વક તેને ઓળખ્યો. ગણિનીએ વીરભદ્રને પૂછ્યું કે-‘તમારે આવું શા માટે કરવું પડ્યું?’ વીરભદ્રે કહ્યું-‘ભગવતિ! હું ક્રીડા કરવાને માટેજ ઘેરથી નીકળ્યો હતો અને ક્રીડાને લીધેજ સ્ત્રીઓના વિરહ તરફ મારી ઉપેક્ષા હતી.’ સુવ્રતા ગણિની તાત્ત્વિક વચન બોલ્યા કે-‘દૂર દેશાંતરે, અરણ્યમાં, પર્વ-તમાં, સમુદ્રમાં, વાટમાં કે બીજે ગમે ત્યાં દુઃખના સ્થાનમાં પણ જો ધાર્મિક પુરૂષો જાય તો ત્યાં પણ પોતાના ઘરની જેમ તે અતુલ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. ‘સત્પાત્ર દાનના પ્રલાવથીજ લોગ પ્રાપ્ત થાય છે’ એવું આર્હત વચન છે, તો આ વીરભદ્રે કેને એવું દાન આપ્યું હતું, તે આપણે શ્રીઅરનાથ પ્રભુની પાસે જઈને પૂછીએ. એવો સર્વેએ વિચાર કર્યો.

પછી સુવ્રતા ગણિની, સાગરદત્ત શેઠ અને ત્રણે પ્રિયાઓ સહિત વીરભદ્ર અરનાથસ્વામી પાસે આંચ્યા અને યથાવિધિ પ્રભુને નમસ્કાર કર્યો. સુવ્રતા ગણિનીએ પ્રભુને પૂછ્યું-‘આ વીરભદ્રે પૂર્વે લોગકૃપણાળું શું કર્મ કરેલું છે તે કહો.’ પ્રભુ બોલ્યા-‘આ ભવથી ત્રીજા ભવે પૂર્વ વિદેહકેત્રમાં મોટું રાજ્ય છોડી વ્રત લઈને હું પૃથ્વીપર વિહાર કરતો હતો. એકદા ચાર

માસના ઉપવાસને પારણે રત્નપુરે નગરમાં આવતાં જિનદાસ નામના શ્રેષ્ઠીકુમારે મને ભક્તિ પૂર્વક ભિક્ષા આપી. તે પુણ્યથી તે જિનદાસ બ્રહ્મદેવલોકમાં દેવતા થયો. ત્યાંથી વ્યવીને જંબૂદ્વીપના ઐરવત ક્ષેત્રમાં કાંપિલ્ય નગરને વિષે તે મહોટો ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠી થયો. ત્યાં પણ પરમ સમૃદ્ધિવડે શ્રાવકપણું પાળી મરણ પાંખીને અચ્યુત દેવલોકમાં દેવ થયો. ત્યાંથી વ્યવીને આ વીરભદ્ર થયો છે. પૂર્વના પુણ્યાનુબંધી પુણ્યથી આ ભવમાં પણ તે લોગ લોગવે છે.” પ્રાણીઓને જ્યાં ત્યાં પણ પુણ્ય અનુસરે છે. આ પ્રમાણે કહી બહુ જનને યોગ્ય પમાડી જગતના મોહને હરનાર ભગવાન અરનાથે અન્યત્ર વિહાર કર્યો. વીરભદ્ર ચિરકાળ લોગ લોગવી દીક્ષા લઈ અનુક્રમે પુણ્યના દ્રઠ રથ ઉંપર બેસી દેવલોકમાં ગયો.

પચાસ હજાર મહાત્મા સાધુઓ, સાઠ હજાર તીવ્ર વ્રતધારી સાધ્વીઓ, છસો ને દશ ચૌદ પૂર્વધારીઓ, બે હજાર ને છસો અવધિજ્ઞાની, પચીસો ને એકાવન મનઃપર્યાયજ્ઞાની, બેહજાર ને આઠસો કેવળજ્ઞાની, સાત હજાર ને ત્રણસો વૈકિયલજિધવાળા, એક હજાર ને છસો વાદલજિધવાળા, એક લાખ ને ચૌરાશી હજાર શ્રાવકો અને ત્રણ લાખ ને બહોંતેર હજાર શ્રાવિકાઓ-આટલો પરિવાર કેવળજ્ઞાન થયા પછી ત્રણ વર્ષે ઉણા એકવીશ હજાર વર્ષ સુધી પૃથ્વીમાં વિહાર કરતાં અરનાથ પ્રભુને થયો. પોતાનો નિર્વાણ સમય નજીક બાણી પ્રભુ સંમેતશિખરે પધાર્યા. ત્યાં એકહજાર મુનિની સાથે પ્રભુએ અનશન ગ્રહણ કર્યું. એક માસને અંતે માર્ગશીર્ષ માસની શુક્રિ દશમીએ, ચંદ્ર દેવતી નક્ષત્રમાં આવતાં, તે મુનિઓની સાથે પ્રભુ અવ્યયપદને (મોક્ષને) પ્રાપ્ત થયા. અરનાથ પ્રભુને કૌમારપણામાં, માંડળિકપણામાં, ચક્રવર્તીત્વમાં અને વ્રતમાં સરખે ભાગે ચૌરાશી હજાર વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું હતું. શ્રી કુંથુનાથ પ્રભુ મોક્ષે ગયા પછી કેટી હજાર વર્ષે ઉણો પલ્થોપમનો ચોથો અંશ ગયો ત્યારે શ્રીઅરનાથ પ્રભુ મોક્ષે ગયા. હજાર મુનિઓની સાથે શ્રીઅરનાથ પ્રભુને મોક્ષે ગયેલા બાણીને ઇંદ્રોએ ત્યાં આવી ભક્તિવડે શરીરસંસ્કારપૂર્વક તેમને નિર્વાણમહોત્સવ કર્યો.

इत्याचार्यर्भ्रह्मचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये षष्ठे पर्वणि श्रीअरनाथचरितवर्णने
नाम द्वितीयः सर्गः ॥

સર્ગ ૩ જો.

૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦

છઠ્ઠા આનંદ બલભદ્ર, પુરુષપુંડરીક વાસુદેવ અને બલિ
પ્રતિવાસુદેવનું ચરિત્ર.

હવે શ્રી અરનાથ પ્રભુના તીર્થમાં થયેલ છઠ્ઠા વાસુદેવ, બલદેવ અને બલિ નામના
પ્રતિવાસુદેવનું ચરિત્ર કહીએ છીએ.

વિજયપુર નામના નગરમાં ચંદ્રની જેમ સુદર્શન અને જગતને આનંદ આપનાર
સુદર્શન નામે રાજા હતો. દમધર નામના મુનિ પાસેથી જૈનધર્મ સાંભળીને વિરક્ત
બુદ્ધિવાળા તે રાજાએ દીક્ષા લીધી અને મોટી તપસ્યા કરીને સહસ્રાર દેવલોકમાં દેવતા થયો.

આ ભરતક્ષેત્રને વિષે પોતાનપુર નામના નગરમાં મિત્રરૂપ કમળમાં મિત્ર (સૂર્ય)ના
ઉદય જેવો પ્રિયમિત્ર નામે રાજા હતો. તેની પ્રિયાને સુકેતુ નામના કોઈએક રાજાએ હરણુ
કરી. તે પરાભવથી વિરક્ત થઈ પ્રિયમિત્રે વસુભૂતિ મુનિની પાસે દીક્ષા લીધી. પ્રિયાના હરણુથી
થયેલા દુઃખવડે પીડિત એવા તેણે મહા આકરી તપસ્યા કરી. પ્રાંતે એવું નિયાણું બાંધ્યું કે
'આ તપના પ્રભાવથી હું મારી પત્નીનું હરણુ કરનારનો વધ કરનાર થાઉં.' આવા નિયાણાની
આલોચના કર્યા વગર અનશન કરી મૃત્યુ પામીને તે મહોદ્રકલ્પમાં મહદ્ધિક દેવતા થયો.

વૈતાઠ્યગિરિ ઉપર અરિંજય નામના નગરમાં સુભૂમ ચક્રીએ જેને બન્ને શ્રેણીને
વૈભવ આપ્યો છે એવો મેઘનાદ નામે વિદ્યાધરોનો રાજા હતો. તે સુભૂમ ચક્રવર્તીની સ્ત્રી
પદ્મશ્રીનો પિતા થતો હતો. પેલો સુકેતુ ભવબ્રમણુ કરી અરિંજય નગરમાં તે મેઘનાદના
વંશમાં બલિ નામે પ્રતિવાસુદેવ થયો. તે પચાસ હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળો, કુણ્ણવર્ણી અને
છવીશ ધનુષ્યની કાયાવાળો ત્રિખંડ પૃથ્વીનો લોકજ્ઞા થયો.

આ જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણ ભરતાર્દ્રમાં પૃથ્વીમંડળના મંડનરૂપ ચક્રપુર નામે નગર
હતું. તેમાં રાજાઓના મોટા મસ્તકોને નમ્ર કરાવનાર અને જાણે ખીજે લોકપાણ હોય તેવો
મહાશિર નામે રાજા હતો. અદ્ભૂત ચરિત્રવાળા અને સર્વ રાજાઓમાં શિરોમણિ તે રાજાને
અનુકંમે બુદ્ધિ અને લક્ષ્મી વિવેકથી વિભૂષિત હતી. સ્વયંભૂરમણુ સમુદ્રમાં જળજંતુની
બતિની જેમ કોઈ એવી કળા નથી કે જે તે રાજામાં ન હતી. તે પૃથ્વીપર રાજ્ય કરતાં કોઈ
ચોરની વાર્તા પણ જાણતું નહીં; માત્ર તે રાજા સત્પુરુષોના મનને ચોરી લેતો હતો. એકને
પ્રીતિ અને ખીજાને ભય ઉત્પન્ન કરતો એ રાજા સારા અને નકારી પુરુષોના હૃદયમાંથી કદિ

પણ દૂર રહેતો નહીં. તે રાજાને રૂપથી સ્વર્ગની સ્ત્રીઓને જીતનારી એક વૈજયંતી અને બાણે અપરા લક્ષ્મી હોય તેવી બીજી લક્ષ્મીવતી નામે બે પત્નીઓ હતી. સુદર્શનનો જીવ બે સહસ્રાર દેવલોમાં દેવતા થયો હતો, તે ત્યાંથી ચ્યવીને વૈજયંતી દેવીના ઉદરમાં અવતર્યો. બલભદ્રના જન્મને સૂચવનારાં ચાર મહાસ્વપ્ન બેઈ હર્ષ પામેલી વૈજયંતી દેવીએ ઉત્તમ ગર્ભ ધારણ કર્યો. ગર્ભસમય પૂર્ણ થતાં પૂર્ણ ચંદ્રની જેવા નિર્મળ આનંદ નામના પુત્રને તેણે જન્મ આપ્યો. તે યૌવનમાં આવતાં ઓગણત્રીશ ધનુષ્યની કાયાવાળો થયો.

ત્રિયમિત્રનો જીવ ઓથા દેવલોકમાંથી ચ્યવી મહાદેવી લક્ષ્મીવતીના ઉદરમાં અવતર્યો. વાસુદેવના જન્મને સૂચવનારાં સાત મહા સ્વપ્ને બેઈ હર્ષ પામેલા લક્ષ્મીવતીએ ગર્ભ ધારણ કર્યો. પ્રસવસમય થતાં પુરૂષપુંડરીક નામે એક શ્યામવર્ણી પુત્રને તેણે જન્મ આપ્યો. તે પુત્ર પણ ઓગણત્રીશ ધનુષ્યની ઉંચી કાયાવાળો થયો. ગરૂડ અને તાડ વૃક્ષના ચિન્હવાળા અને નીલ તથા પીત વસ્ત્ર ધરનારા તે બંને ભાઈ માતાપિતાના મનોરથની સાથે મોટા થયા. લીલામાત્ર ચાલતાં તેઓ પૃથ્વીને કંપાવતા હતા અને તે બંને બાળક છતાં તેમને બાળધારક પુરૂષો તેડી શકતા નહોતા. અનુક્રમે તેઓ પવિત્ર યૌવનવયને પ્રાપ્ત થઈ સર્વ કળારૂપ સાગરના પારગામી થયા. રાજેન્દ્રપુરના ઉપેન્દ્રસેન નામના રાજાએ પદ્માવતી નામની કન્યા પુંડરીક વાસુદેવને આપી. રૂપલક્ષ્મીથી નાગકન્યાને પણ દાસી કરનાર તે પદ્માવતીના રૂપ સંબંધી વાત સાંભળી બલિ પ્રતિવાસુદેવ તેનું હરણ કરવા આવ્યો. સર્વ જગતના બલવાન પુરૂષોની અવજ્ઞા કરનાર અને ભુબના બળથી ધમધમી રહેલા બલિની સામે આનંદ અને પુંડરીક તત્કાળ ચડી આવ્યા. તે વખતે દેવતાઓએ શસ્ત્રાગારમાં નીમેલા પુરૂષોની જેમ શાર્જૂ ધનુષ્ય અને હજી વિગેરે શસ્ત્રો તેમને અર્પણ કર્યાં. પ્રથમ બલિ પ્રતિવાસુદેવની બળવાન સેનાએ આનંદ અને પુંડરીકની સેનાને ભાંગી નાંખી અને પોતાના સ્વામીના જયને સૂચવે તેવા તેના સુભટોએ સિંહનાદ કર્યા. તે વખતે આનંદ અને પુંડરીક રથમાં બેસી હર્ષ ધરતા રણ કરવાને માટે આગળ આવ્યા. વીર પુરૂષો યુદ્ધથી હર્ષ પામે છે. પુંડરીકે તારસ્વરે પાંચજન્ય શંખનો નાદ કર્યો; તેથી સમુદ્રમાં જળજંતુસમૂહની જેમ શત્રુઓતું ઘણું લશ્કર નાસી ગયું. પછી બાણે શંખનો અનુવાદ કરતો હોય તેમ તરતજ તેમણે શાર્જૂ ધનુષ્યનો ટંકાર કર્યો, તેના મોટા નાદથી બાકી રહેલા શત્રુઓ નાસી ગયાં. તે વખતે મેઘ જેમ જળધારા વરસાવે તેન બાણેને વરસાવતો તીવ્ર પરાક્રમી બલિ પોતે યુદ્ધ કરવાને આવ્યો. વિશ્ણુએ તેના બાણુ છેદ્યા અને તેણે વિશ્ણુના બાણુ છેદ્યા; એવી રીતે ઘણી વાર બાણુ છેદવાથી ક્રોધ પામેલા બલિએ ચક્ર ધારણ કર્યું. ‘હવે તું રહેવાનો નથી’ એમ કહેતાં બળવાન બલિએ તે ચક્ર ભમાડીને પુંડરીક વાસુદેવ ઉપર છોડ્યું, લપડાકની જેવા લાગેલા તેના પ્રહારથી મૂર્છા પામી ક્ષણવારમાં પાછી સંજા મેળવીને વાસુદેવે તે ચક્ર પોને ગ્રહણ કર્યું. ‘અરે! હવે તું રહેવાનો નથી’ એમ બોલતા વાસુદેવે તે ચક્ર ભમાડીને છોડ્યું, જેથી તત્કાળ બલિનું મસ્તક છેદાઈ ગયું.

પછી પુંડરીક વાસુદેવ આનંદ બળભદ્રને સાથે લઈ શત્રુ રાજાઓને હણી દિગ્યાત્રા કરી

સર્ગ ૩ બો] પુ'ંડરીકવાસુદેવનું છઠ્ઠી નરકમાં જવું ને આનંદ બલભદ્રનું મોક્ષે જવું [૩૨૫

અર્ધ ચક્રવર્તી થયા. વાસુદેવે મગધ દેશમાં રહેલી કોટીશિલા નામની મહાશિલાને એક તાજવાની કોટિની જેમ લીલાવડે ઉપાડી. પાંસઠ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી પુ'ંડરીક વાસુદેવ પોતાના ઉગ્ર કર્મથી છઠ્ઠી નરકમાં ગયા. પુ'ંડરીક વાસુદેવે અહીંસે વર્ષ કૌમારવયમાં, તેટલાજ માંડળિકપણામાં, સાઠ વર્ષ દિગ્વિજયમાં અને ચૌસઠ હજાર ચારસો ને ચાલીશ વર્ષ રાજ્યમાં એવી રીતે સર્વ ૬૫૦૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. પંચાશી હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા આનંદ બલભદ્રે પોતાના અનુજ અંધુ વિના નિરાનંદપણાથી કેટલોક કાળ નિર્ગમન કર્યો. અન્યઠા પોતાના ભાઈના વિયોગથી વૈરાગ્ય થતાં સુમિત્ર મુનિની પાસે દીક્ષા લઈ આનંદ બલભદ્ર આત્મારામ થઈ કેવળજ્ઞાન પામી સુખના ધામરૂપ શાશ્વત સ્થાન (મોક્ષ)ને પ્રાપ્ત થયા.

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये षष्टे पर्वणि आनंदपुरुषपुंडरीकबलि-
चरितकीर्तनो नाम तृतीयः सर्गः ।

સર્ગ ૪ થો.

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

શ્રી સુભૂમ ચક્રવર્તી ચરિત્ર

હવે અરનાથ પ્રભુના તીર્થમાંજ થયેલા આઠમા ચક્રવર્તી સુભૂમનું અનુક્રમે આવેલુ ચરિત્ર કહેવાય છે. આ ભરતક્ષેત્રમાં આવેલા વિશાળ નગરને વિષે ક્ષત્રિયવ્રતને પાળનાર ભૂપાલ નામે રાજા હતો. એક વખતે સંગ્રામમાં ઘણા શત્રુઓએ એક થઈને તેને જીતી લીધો. 'હમેશાં સમૂહ અતિ બળવાન હોય છે.' વૈરીઓના પરાભવથી મલિન સુખવાળા થઈને તે રાજાએ સંભૂતમુનિની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ચિરકાળ તપસ્યા કરી અંતકાળે ઘણા ભોગ-વિષયની પ્રાપ્તિ થવા નિચાણુ બાંધી મૃત્યુ પામીને મહાશુક દેવલોકમાં તે દેવતા થયો.

શ્રી ઋષભદેવને કુરૂ નામે એક પુત્ર હતો, જેના નામથી કુરૂદેશ પ્રખ્યાત થયો છે. તેના પુત્ર હસ્તી નામે થયો હતો, જેના નામથી અનેક તીર્થંકર અને ચક્રવર્તીની જન્મભૂમિ હસ્તીનાપુર પ્રસિદ્ધ થયેલું છે. તેના વંશમાં અનંતવીર્ય નામે મહા પરાક્રમી રાજા થયો હતો. ભરતક્ષેત્રમાં આવેલા વસંતપુર નગરમાં વંશનો ઉચ્છેદ કરનાર અગ્નિકે નામે એક છોકરો હતો. તે એક વખતે પોતાના સ્થાનથી દેશાંતરે ચાલ્યો, આગળ જતાં સાર્થ વગરનો

તે બ્યાં ત્યાં ભમતો ભમતો તાપસોને આશ્રમે આવી ચઢ્યો. ત્યાંના કુલપતિએ (વૃદ્ધ તાપસે) તે અગ્નિકને પુત્ર કરીને રાખ્યો. તે લોકમાં જમદગ્નિના નામથી પ્રખ્યાત થયો. તીક્ષ્ણ તપસ્યા કરતો તે પ્રત્યક્ષ અગ્નિની જેમ પોતાના દુઃસહ તેજથી પૃથ્વીમાં વિશેષ વિખ્યાત થયો.

તે સમયે પૂર્વ જન્મમાં શ્રાવક હતો એવો વૈશ્વાનર નામે એક દેવ અને તાપસનો ભક્ત ધન્વંતરિ દેવ તે બંનેને આ પ્રમાણે પરસ્પર વાદ થયો, એક કહે કે અહંત ધર્મ પ્રમાણ છે અને બીજો કહે કે તાપસ ધર્મ પ્રમાણ છે. આ વિવાદમાં તેઓએ એવો નિર્ણય કર્યો કે ‘અહંત ધર્મમાં જે જઘન્ય હોય તેની અને તાપસ ધર્મમાં જે ઉત્કૃષ્ટ હોય તેની આપણે પરીક્ષા કરવી કે એમાં ગુણોથી અધિક કોણ થાય છે?’ તે વખતે અભિનવ ધર્મ પામેલો પદ્મરથ નામે રાજા મિથિલાનગરીથી નીકળીને ભાવયતિ થયેલો, તે સ્ત્રી વાસુપૂજ્ય પ્રભુની પાસે દીક્ષા લેવાને ચંપાપુરી જતો હતો. તે વૈશ્વાનર અને ધન્વંતરિ દેવના જોવામાં આવ્યો. તેની પરીક્ષા કરવાને તે દેવતાઓએ તેની પાસે અન્નપાન લાવી મૂક્યાં. તેને તૃષા અને ક્ષુધા ઘણી લાગી હતી, તથાપિ તે અગ્રાહ્ય જણાવાથી તેણે અંગીકાર કર્યાં નહીં. વીર પુરૂષો કદિપણ સત્વથી ચળિત થતા નથી. પછી તે દેવતાઓ માર્ગમાં કરવત જેવા કઠોર કાંકરા કાંટા વિકુર્વી તે રાજાના કોમળ ચરણકમળમાં પીડા કરવા લાગ્યા. તેવે માર્ગે ચાલતાં તેના ચરણમાંથી રૂધિરની ધારાઓ ચાલતી હતી તથાપિ રૂની તળાઈની જેમ તે સુંદર પગલાં ભરીને ચાલતો હતો. પછી તેને જ્ઞાણ કરવા માટે તે દેવતાઓએ નૃત્યગીત થતાં બતાવ્યાં; પરંતુ ગોત્રજમાં દિવ્ય અસ્ત્રની જેમ તે સર્વ નિષ્ફળ થયાં. પછી સિદ્ધપુત્રનું રૂપ ધરી તેની આગળ આવીને તેઓ ઘોલ્યા—‘હે મહાભાગ! હજુ તમારું મોટું આયુષ્ય છે અને તમે યુવાન છો, માટે સ્વચ્છંદપણે લોગ લોગવો. યૌવનવયમાં તપ કરવું તે કેવી બુદ્ધિ કહેવાય? કયો ઉદ્યોગી પુરૂષ પણ અર્દ્ધરાત્રીનું કામ સવારમાંથી કરે? તાત! યૌવન ગયા પછી દેહને દુર્બળ કરવાનું શું કારણ અને બાણે બીજી વૃદ્ધ વય હોય તેવું તપચારિત્ર ગ્રહણ કરવાનું શું કારણ?’ રાજા પદ્મરથે કહ્યું—‘જો મારું આયુષ્ય ઘણું હશે તો મને પુણ્ય પણ ઘણું મળી શકશે; કેમકે જળ પ્રમાણે કમળનું નાળ વધે છે. જેમાં ઈદ્રિયો ચપળ થાય છે એવા યૌવનમાં જે તપ કરવું તેનું નામજ તપ કહેવાય છે. દારૂણ અસ્ત્રનું યુદ્ધ ચાલતું હોય તેવા રણમાં શૂરવીર જણાય તેજ ખરે શૂરવીર કહેવાય છે.’ જ્યારે પદ્મરથ તેઓની પરીક્ષામાં ચળિત થયો નહીં, ત્યારે તેમને સાખાશી આપતા તે બંને દેવતાઓ ત્યાંથી તાપસોમાં ઉત્કૃષ્ટ એવા જમદગ્નિની પરીક્ષા કરવાને ગયા.

વડના વૃક્ષની જેવી વિસ્તારવાળી જટાથી પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરતા અને જેના ચરણ રાફડાથી વ્યાપ્ત થયેલા છે એવા તે દાંત તાપસને તેમણે જોયા. પછી બંને દેવતા માયાથી ચટક પક્ષી (ચકલા ચકલી) તું જોડલું બની જમદગ્નિની દાઢીમાં માળો રચી તેમાં નિવાસ કરીને રહ્યા. તે સમયે ચક્રે પોતાની સ્ત્રી ચક્રીને કહ્યું—‘હું હિમાલય ઉપર જઈશ.’ ચકલી ઘોલી—‘ત્યાં ગયા પછી બીજી ચકલીમાં આસક્ત થઈ તું પાછો આવે નહીં, માટે તને જવા

દહશિ નહીં' ચક્રે કહ્યું—'હે પ્રિયા! જો હું પાછો ન આવું તો મને ગોહત્યાનું પાપ છે.' આવા સોગન લેતા ચક્રલાને ચક્રલીએ ફરીવાર કહ્યું—'હે પ્રિય! તું એવા સોગન લે કે 'જો હું પાછો ન આવું તો આ તાપસ મુનિનું પાપ મને લાગે.' તો તે સોગન ઉપર હું તને જવા દઉં.' ચક્રલાએ એ પ્રમાણે સોગન લીધા એટલે ચક્રલીએ કહ્યું—'તારો માર્ગ સુખદાયક થાઓ.'

આવાં તે પક્ષીનાં વચનો સાંભળી જમદગ્નિ કોપ પામ્યો અને એ હાથે તે બંને પક્ષીઓને પકડી લીધા અને કહ્યું—'અરે પક્ષીઓ! સૂર્યમાં અંધકારની જેમ આવું દૂધર તપ કરતા એવા મારામાં ક્યાંથી પાપ હોય?' ચક્રલી બોલી—'હે તાપસ! કોપ કરો નહીં, તમારું તપ વ્યર્થ છે. 'અપુત્રની ગતિ થતી નથી' એ શ્રુતિ શું તમે નથી સાંભળી?' તે શ્રુતિને માનનારા જમદગ્નિ મુનિ વિચારમાં પડ્યા કે 'પુત્ર અને સ્ત્રી વગર મારું આ સઘળું તપ પ્રવાહમાં વહી ગયું.' આ પ્રમાણે જમદગ્નિને ધ્યાનથી ફોલ પામેલા જોઈ' મને ધિક્કાર છે કે જો હું તાપસોથી ભરમાઈ ગયો' એવો વિચાર કરતો ધનવંતરિ શ્રાવક થઈ ગયો. 'ખરી પ્રતીતિ થતાં કેને વિશ્વાસ ન આવે!' પછી બંને દેવતા અદ્રશ્ય થઈ ગયા. મિથ્યા વિચારમાં ભમાયેલો જમદગ્નિ તાપસ નેમિકકોષ્ટક નામના નગરમાં આવ્યો. તે નગરના રાજા જિતશત્રુને ઘણી કન્યાઓ હતી. ગૌરીને મળવા ઈચ્છતા શંકરની જેમ, તેમાંથી એક કન્યા મેળવવાની ઈચ્છાએ તે રાજા પાસે આવ્યો તાપસને આવેલા બાણી રાજા જિતશત્રુ ઉભો થઈ અંજળિ જોડીને બોલ્યો. 'તમે શા માટે આવ્યા છો અને મારે શું કાર્ય કરવાનું છે? તે કહો.' જમદગ્નિ બોલ્યો—'હું કન્યાને માટે આવેલો છું.' રાજાએ કહ્યું—'મારે સો કન્યાઓ છે, તેમાં જે તમને ઈચ્છે તેને તમે ખુશીથી ગ્રહણ કરો.' જમદગ્નિએ અંતપુરમાં જઈ રાજકન્યાઓને કહ્યું કે 'તમારામાંથી કોઈ એક મારી ધર્મપત્ની થાઓ.' તે સાંભળી 'અરે જટાધારી! માથે પળિઆવળો, દુર્બળ અને લીખ માગીને જીવનારો તું આવું બોલતાં લબ્બ કેમ પામતો નથી?' આ પ્રમાણે કહીને તે સઘળીએ શુશુકાર કર્યો. તત્કાળ જમદગ્નિએ ક્રોધ કરીને ચઢાવેલ ધનુષ્યની યદ્દિ જેવી તે બધી કન્યાઓને કુબડી કરી દીધી. તે સમયે એક કન્યા રૈણુકા પુંજની સાથે રાજાના આંગણમાં રમતી હતી; તેને જોઈ જમદગ્નિએ રૈણુકા એવા નામથી તેને બોલાવી, અને 'આ લેવાની ઈચ્છા છે.' એવું કહી તેને એક બીજોરાનું કૃણ બતાવ્યું. તે સમયે તે બાળાએ પાણિગ્રહણને સૂચવે તેવો પાણિ (હાથ) પ્રસાર્યો. નિર્ધન જેમ ધનને ગ્રહણ કરે, તેમ મુનિ જમદગ્નિએ હૃદયથી તેનું ગ્રહણ કર્યું એટલે રાજાએ ગાય વિગેરેની સાથે તેને વિધિથી ધારણ કરાવી. પછી જમદગ્નિએ તપની શક્તિવડે બીજી નવાણું કન્યાઓને પોતાની સાળીના રનેહ સંબંધથી પાછી સજ્જ કરી. 'તપસ્વીના આવા વ્યર્થ તપના વ્યયને ધિક્કાર છે!' એ મધુરાકૃતિ મુગ્ધાને પોતાના આશ્રમમાં લાવી તેની ઉપર જમદગ્નિ મોહિત થયો. હરિણીના જેવી એ લોખાક્ષી બાલાને તેણે પ્રેમથી ઉછેરવા માંડી. તાપસ જમદગ્નિ આંગળીઓથી દિવસ ગણતા

હતા. એમ કરતાં કરતાં રેણુકા કામદેવના લીલાવન જેવા સુંદર યૌવનવયને પ્રાપ્ત થઈ. પછી સાક્ષાત્ અગ્નિને જ્વળાયમાન કરીને તેની સાક્ષીએ જમદગ્નિ મુનિ પાર્વતીને શિવ પરણે તેમ રેણુકાને વિધિથી પરણ્યો.

ઋતુકાળ પ્રાપ્ત થતાં મુનિએ રેણુકાને કહ્યું કે 'તારે માટે એવો ચરૂ સાધુ' કે જેથી સર્વ પ્રાહ્લણેમાં અગ્રેસર એવો એક પુત્ર તને થાય.' રેણુકા ખેલી—'હસ્તિનાપુરમાં અનંતવીર્ય' રાજાની જે પત્ની છે તે મારી ખંડેન થાય છે, તેથી તેને માટે પણ એક ક્ષત્રિય ચરૂ સાધો.' પછી પોતાની સ્ત્રીને માટે પ્રાહ્લણ ચરૂ અને સાળીને માટે ક્ષત્રિય ચરૂ પુત્રપ્રાપ્તિ માટે તેણે સાધ્યા અને તે બંને ચરૂ રેણુકાને આપ્યા. રેણુકાએ વિચાર કર્યો કે 'હું તો અરણ્યની મૃગલી જેવી છું, તો પુત્ર પણ તેવો ન થાએ.' આવું વિચારી તેણે ક્ષત્રિય ચરૂતું લક્ષણ કયું અને પોતાનેા પ્રાહ્લણ ચરૂ તે ખંડેનને આપ્યો. તેથી તે બંનેને એક એક પુત્ર થયો. રેણુકાને રામ નામે અને તેની ખંડેનને કૃતવીર્ય' નામે પુત્ર થયો.

એક વખતે અતિસાર (ઝાડા)ના રોગવાળો કોઈ વિદ્યાધર ત્યાં આવ્યો. અતિસાર રોગની પીડાથી તે આકાશગામી વિદ્યા ભૂલી ગયો હતો. રેણુકાના પુત્ર રામે ઔષધોપચારથી પોતાના બંધુની જેમ તેની ઘરદાસ્ત કરી; તેથી પ્રસન્ન થઈ તેણે રામને પરશુ વિદ્યા આપી. શરકટના વનમાં જઈને રામે તે વિદ્યા સાખી, ત્યારથી રામ પરશુરામ એના નામથી પ્રખ્યાત થયો.

એક વખતે પોતાની ખંડેનને મળવાને ઉત્કંઠિત રેણુકા પતિની રજા લઈ હસ્તિનાપુર ગઈ. પ્રેમને કાંઈપણ દૂર નથી. પોતાની સાખી તરીકે લાડ કરાવતાં અનંતવીર્ય' અપણ લોચનવાળી રેણુકા સાથે એકદા રતિકીડા કરી. 'કામદેવ અત્યંત નિરંકુશ છે.' પછી તો અહલ્યા સાથે ઈંદ્રની જેમ તે ઋષિપત્નીની સાથે રાજા નિરંતર ઈચ્છાનુસાર રતિમુખ અનુભવવા લાગ્યો. કેટલેક કાળે ઉત્થ્ય મુનિની સ્ત્રી મમતાને જૃહસ્પતિથી થયો હતો તેમ અનંતવીર્ય'થી રેણુકાને એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. જમદગ્નિ તે પુત્ર સહિત રેણુકાને પોતાને ઘેર તેડી લાવ્યો. 'પ્રાયઃ સ્ત્રીલુપ્થ જનેા તેનાં દોષને જ્ઞેતા નથી.' પોતાની માતાને પુત્ર સહિત જ્ઞેતાં પરશુરામને કોપ ચઢ્યો; તેથી અકાળે ક્ષિપ્ત થયેલી વલ્લીની જેમ તેને તેણે પુત્ર સહિત ફરશીથી છેદી નાખી. તેની ખંડેને આ વૃત્તાંત અનંતવીર્ય'ને કહ્યો; એટલે પવનથી અગ્નિની જેમ તેનો કોપ ઉદ્દીપન થયો. તેથી અવાર્ય ભુજવીર્ય'વાળા અનંતવીર્ય' જઈને ઉન્મત્ હાથીની જેમ જમદગ્નિના આશ્રમને લાંગી નાખ્યો, અને તાપસોને ત્રાસ પમાડી તેના ગાય વિગેરે પદાર્થો લઈ કેશરીસિંહની જેમ મંદમંદ ગતિએ તે ત્યાંથી પાછો વળ્યો. ત્રાસ પામેલા તપસ્વીએનેા કોળાહળ અને તે વૃત્તાંત સાંભળી જાણે સાક્ષાત્ યમરાજ હોય તેમ પરશુરામ ક્રોધ કરીને ત્યાં દોડી આવ્યો. મુલટોના સમૂહ વચ્ચે સંગ્રામ કરવાને કૌતુકી એવા અનંતવીર્ય'ના, જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામે પોતાની દાઝણ ફરશીથી દાઝ (કાખટ)ની જેમ ખંડ ખંડ કરી નાંખ્યા. પછી પ્રધાન પુરૂષોએ મળીને લઘુવય છતાં પણ મહા વીર્ય'વાન કૃતવીર્ય'ને રાજ્યપર ખેસાડ્યો.

તેને તારા નામે વિશાળ લોચનવાળી એક રાણી હતી. તે દંપતી દેવતાની જેમ નિર્વિધને લોગ લોગવવા લાગ્યા.

ભૂપાલ રાજાને જીવ મહાશુક દેવલોકમાં પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ત્યાંથી ચ્યવીને તારારાણીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. એક વખતે કૃતવીર્ય માતાના મુખથી પિતાના મૃત્યુની વાર્તા સાંભળીને આદેશ કરેલા સર્પની જેમ તાપસોના આશ્રમમાં જઈ જન્મદગ્નિને મારી નાખ્યો. પિતાના વધથી ક્રોધ પામેલા પરશુરામે શીઘ્ર હસ્તિનાપુરમાં જઈ કૃતવીર્યને માર્યો. ‘યમરાજને શું દૂર છે?’ તેના રાજ્યપર પરશુરામ સ્વયમેવ પોતે બેઠો. ‘રાજ્ય પરાક્રમને આધીન છે, તેમાં ક્રમાક્રમ આવેલો નથી.’ જ્યારે પરશુરામે રાજ્ય દબાવ્યું, ત્યારે તે નગરમાંથી કૃતવીર્યની સ્ત્રી તારા જે ગર્ભિણી હતી તે વ્યાઘ્રવાળા વનમાંથી મૃગલીની જેમ કોઈ તાપસના આશ્રમમાં નાસી આવી. કૃપાળુ તાપસોએ તેને નિધાનની પેઠે ભૂમિઅહ (લોંચરા) માં ગુપ્ત રાખીને કૂર પરશુરામથી બચાવી લીધી. ત્યાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોએ સૂચિત એવો તે રાણીએ પુત્ર પ્રસવ્યો. તેણે ભૂમિઅહમાં જન્મ લીધો, તેથી તેનું સુભૂમ એવું નામ પાડ્યું.

હવે જ્યાં જ્યાં ક્ષત્રિય હતા ત્યાં ત્યાં પરશુરામની પરશુ મૂર્તિમાન કોપાગ્નિ હોય તેમ પ્રદીપ્ત થતી હતી. એક વખતે પરશુરામ ફરતો ફરતો આશ્રમમાં આવી ચઢ્યો, ત્યાં પ્રદીપ્ત થયેલી પરશુએ ધૂમ અગ્નિને જણાવે તેમ ‘અહીં કોઈ ક્ષત્રિય છે’ એમ સૂચવી દીધું. પરશુરામે તાપસોને પૂછ્યું કે ‘શું અહીં કોઈ ક્ષત્રિય છે?’ તાપસો બોલ્યા—‘અમે તાપસરૂપે થયેલા ક્ષત્રિયો છીએ.’ પછી પરશુરામે ક્રોધથી દાવાનળ જેમ પર્વતના તટને તૃણ રહિત કરે તેમ પૃથ્વીને સાત વાર નક્ષત્રિયા કરી અને હણેલા ક્ષત્રિયોની દાઢોથી વાંચિતપૂર્ણ યમરાજના પૂર્ણપાત્રની શોભા આપતો એક થાળ ભરી દીધો.

એક વખતે પરશુરામે કોઈ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું કે ‘મારે વધ કેનાથી થશે?’ ‘સદા વૈર કરનારા પુરૂષો બીજાથી પોતાની શંકા કર્યાજ કરે છે.’ તે સાંભળી નિમિત્તિયો બોલ્યો કે ‘જે પુરૂષ સિંહાસન ઉપર બેસીને ક્ષીરરૂપ થઈ ગયેલી આ દાઢોનું લક્ષણ કરશે તેનાથી તમારો વધ થશે.’ તે સાંભળી પરશુરામે ત્યાં એક અવારિત દાનશાળા કરાવી અને તેની આગળ એક સિંહાસન મૂકાવી તેની ઉપર દાઢોનો થાળ રખાવ્યો. હવે તાપસોના આશ્રમમાં કૃતવીર્યની સ્ત્રીથી જે સુભૂમ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો હતો, તે આંગણામાં ઉગેલા વૃક્ષની જેમ વૃદ્ધિ પામી સુવર્ણવર્ણી અને અઠ્ઠાવીશ ધનુષ્ય ઉંચી કાયાવાળો થયો.

વૈતાલપર રહેનારા મેઘનાદ વિદ્યાધરે એક વખતે નિમિત્તિયાને પૂછ્યું કે ‘મારી પદ્મશ્રી નામે કન્યા હું કેને આપું?’ તેઓએ તેને યોગ્ય વર સુભૂમ છે એમ કહ્યું; એટલે તેણે ત્યાં આવી સુભૂમને કન્યા પરણાવીને પોતે તેનો સેવક થઈને રહ્યો, એક વખતે કુવાના ઢેડકાની જેમ ભૂમિઅહમાં રહેલા જેની સમાન કોઈ રાજા નથી એવા સુભૂમે પોતાની માતાને પૂછ્યું—‘શું આ લોક આટલોજ છે કે આથી અધિક છે?’ માતાએ કહ્યું—“વત્સ! આ લોક

તો અનંત છે. તેના મધ્યમાં આ આશ્રમ એક મક્ષિકાના પગ જેટલો છે. આ લોકમાં હસ્તીનાપુર નામે એક નગર છે, તેમાં કૃતવીર્ય નામે તારા પ્રખ્યાત અને પરાક્રમી પિતા રાજા હતા, તારા પિતાને મારી પરશુરામે તે રાજ્ય ખુંચવી લીધું અને બધી પૃથ્વીને તેણે નિઃક્ષત્રિયા કરી દીધી છે. તેના ભયથી આપણે અહીં છાના રહીએ છીએ.” તે સાંભળતાંજ સુભૂમ મંગળ ગ્રહની પેઠે ક્રોધથી પ્રભવજિત થઈ શત્રુ સાથે લઢવા હસ્તીનાપુર તરફ ચાલ્યો. ‘ક્ષાત્રતેજજ દૂર્ધર છે.’ ભૂમિગ્રહમાંથી નીકળી પરભાર્યો દાનશાળામાં જઈ સિંહની જેમ સિંહાસનપર બેઠો અને તે વખતે ક્ષીરરૂપે થઈ ગયેલી પેલી ક્ષત્રિયોની દાઢોને તે ખાઈ ગયો. તરતજ દાઢની રક્ષા કરનારા બ્રાહ્મણો યુદ્ધ કરવાને ઉઠ્યા, પરંતુ હરિશ્ચોને વાઘની જેમ મેઘનાદે તે સર્વને મારી નાંખ્યા. તે ખબર સાંભળી પરશુરામ ક્રોધથી દાંતવડે હોઠને પીસતો કાળપાશથી બાણે એવાયો હોય તેમ સત્વર ત્યાં આવ્યો. પરશુરામે રોષથી સુભૂમ ઉપર પોતાની ફરશી નાંખી, પરંતુ જળમાં અગ્નિના તણખાની જેમ તે તત્કાળ યુગાર્ધ ગઈ. સુભૂમની પાસે કાંઈ શસ્ત્ર હતું નહીં, એટલે તેણે દાઢને થાળ ફેંક્યો, તે સ્વયંચક્રરૂપ થઈ ગયો. ‘પુણ્યસંપત્તિવાળાને શું ન થાય ?’ પછી આઠમા ચક્રવર્તી સુભૂમે તે પ્રકાશમાન ચક્રવડે પરશુરામના મસ્તકને કમળની જેમ છેદી નાખ્યું. જેવી રીતે પરશુરામે પૃથ્વીને સાતવાર નિઃક્ષત્રિયા કરી હતી, તેવી રીતે સુભૂમ ચક્રીએ પૃથ્વીને એકવીશ વાર નિર્બ્રાહ્મણી કરી.

ક્ય પામેલા રાજાઓની હસ્તી, અશ્વ અને પેદાળના રૂધિરની નવી સરિતાને વહન કરતા સુભૂમે પ્રથમ પૂર્વ દિશા સાધી. પછી અનેક સુભટોના કપાયેલા મસ્તકથી છીપ અને શંખની જેમ પૃથ્વીને મંડિત કરતા એવા તેણે દક્ષિણ દિશાના પતિ (યમ) ની જેમ દક્ષિણ દિશાને સાધી. સુભટોના અસ્થિવડે સમુદ્રના તીરને દાંતવાળું કરતા તેણે પશ્ચિમ દિશા સાધી. પછી બંગના ગિરિરૂપ સુભૂમ વૈતાઢ્ય પર્વતની ગુહાના દ્વારને હેલામાત્રમાં ઉઘાડી ર્થેએને જીતવાને ભરતક્ષેત્રના ઉત્તર ખંડમાં પેઠો મોટો ગજેંદ્ર જેમ ઈશ્વરંડને ભાંગી નાંખે તેમ ઉછળતા શોષિત રસથી પૃથ્વીને છાંટતા એવા તેણે ર્થેએ લોકોને ભાંગી નાંખ્યા. પછી સુભૂમ ચક્રવર્તીએ પોતાના સસરા મેઘનાદને વૈતાઢ્ય ગિરિની બંને શ્રંખીઓના અધિપતિની પદવી આપી.

સાઠ હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા સુભૂમ ચક્રવર્તીએ એવી રીતે ચારે દિશામાં ફરી અનેક સુભટોને મારી પટખંડ પૃથ્વીને સાધી લીધી અનેક પ્રાણીઓની હિંસા કરતા અને નિત્ય રૌદ્રધ્યાનરૂપી અગ્નિવડે જેનો અંતરાત્મા બળ્યા કરતો હતો એવા સુભૂમ ચક્રવર્તી કાળપરિણામના વશથી મૃત્યુ પામી સાતમી નરકભૂમિમાં ગયા. પાંચ હજાર વર્ષ કુમારપણામાં, તેટલાજ માંડળિકપણામાં, પાંચસો દિગ્વિજયમાં અને પાંચસે ઉણા અર્ધલક્ષ ચક્રવર્તીપણામાં એવી રીતે સાઠ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય તેણે પૂર્ણ કર્યું.

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये षष्ठे पर्वणि सुभूमचरितवर्णने
नाम चतुर्थः सर्गः ॥

સર્ગ ૫ મો.

નંદન બલભદ્ર, દત્ત વાસુદેવ અને પ્રહ્લાદ પ્રતિવાસુદેવનું ચરિત્ર.

નંદન બલભદ્ર, દત્ત વાસુદેવ અને પ્રહ્લાદ પ્રતિવાસુદેવનું ચરિત્ર.

હવે શ્રી અરનાથ પ્રભુના તીર્થમાં થયેલા દત્ત, નંદન અને પ્રહ્લાદ નામે વાસુદેવ, બલભદ્ર અને પ્રતિવાસુદેવનું ચરિત્ર કહેવામાં આવશે. આ જંબૂદ્વીપના પૂર્વવિદેહક્ષેત્રમાં તેના આબૂષણ જેવી સુસીમા નામે નગરી છે. તેમાં વસુધર નામે રાજા હતો. તે ચિરકાળ પૃથ્વીનું પાલન કરી સુધર્મ મુનિની પાસે વ્રત લઈ મૃત્યુ પામીને બ્રહ્મદેવલોકમાં દેવતા થયો.

આ જંબૂદ્વીપના દક્ષિણ ભરતાર્દ્રમાં શીલપુર નગરને વિષે મંદરધીર નામે એક રાજા હતો. તેને ગુણરત્નનો સાગર, પરાક્રમી અને મિત્રરૂપ કમલમાં સૂર્ય સમાન લલિતમિત્ર નામે પુત્ર હતો. ખલ્લ નામના મંત્રીએ, કુમાર લલિતમિત્ર ગર્વિષ્ટ છે એવું જણાવી તેના ભાઈને યુવરાજપદ ઉપર બેસાડી દીધો. આ પરાભવથી વિરક્ત થયેલા લલિતમિત્રે ઘોષરોન મુનિની પાસે દીક્ષા લીધી. તે દુર્મદ કુમારે તપસ્યા કરતાં એવું નિયાણું બાંધ્યું કે 'આ તપના પ્રભાવવડે તે ખલ્લ મંત્રીનો વધ કરનાર થાઉં.' આવા નિયાણાની આલોચના કર્યા વગર તે કાળધર્મને પામી સૌધર્મ દેવલોકમાં પરમ મહર્દિક્ક દેવતા થયો.

યેલો ખલ્લમંત્રી ચિરકાળ ભવાટવીમાં ભમી આ જંબૂદ્વીપમાં વૈતાહચગિરિ ઉપર ઉત્તર શ્રેણીમાં તિલકપુર નામના નગરમાં વિદ્યાધરોનો ઇંદ્ર પ્રહ્લાદ નામે પ્રતિવાસુદેવ થયે.

આ જંબૂદ્વીપના દક્ષિણ ભરતાર્દ્રમાં વારાણસી નામે નગરી છે. તે જાણે પોતાની સખી હોય તેમ ગંગા નદીથી આશ્રિત થયેલી છે. તે નગરીમાં તેજવડે અગ્નિ સમાન અને પરાક્રમથી સિંહ સમાન અગ્નિસિંહ નામે ઈક્ષ્વાકુવંશી રાજા હતો. તેનો યશરૂપી હંસ શૌર્ય અને વ્યવસાય રૂપ બે પાંખોવડે જગતમાં નિરંતર પરિભ્રમણ કરવાથી વિરામ પામતો નહીં. રણભૂમિમાં લીલામાત્રમાં તેણે નમાવેલું ધનુષ્ય જોઈને જાણે તેની મર્યાદા ધારતા હોય તેમ સર્વ શત્રુરાજાઓ નમી જતા હતા. તેના બલવાન ભુજરૂપ સ્તંભ સાથે દૃઢ ગુણવડે બંધાયેલી લક્ષ્મી હાથિણીની જેમ સ્થિરતાને પામી હતી. રૂપસંપત્તિથી અશેષ ભુવનની સ્ત્રીઓને છતનારી જ્યંતી અને શેષવતી નામે તેને બે પત્નીઓ હતી. વસુધર રાજાનો જીવ જે દેવતા થયો હતો તે પાંચમા દેવલોકથી ચર્વાને મહાદેવી જ્યંતીના ઉદરમાં અવતર્યો. અનુક્રમે ચાર સ્વપ્નોએ સૂચવ્યો છે રામાવતાર જેનો એવો નંદન નામે તેણે પુત્ર પ્રસવ્યો. લલિતમિત્રનો જીવ સૌધર્મ દેવલોકમાંથી ચર્વી શેષવતીના ઉદરમાં અવતર્યો. સાત સ્વપ્ને સૂચવેલો છે વાસુદેવ અવતાર જેનો એવો દત્ત નામે તેણે પુત્ર પ્રસવ્યો. અનુક્રમે શ્વેત અને શ્યામ વર્ણુવાળા તે

ખંને ભાઈ ક્ષીરોદધિ અને કાલોદધિ સમુદ્રની જેવા દેખાવા લાગ્યા, છવીશ ધનુષ્ય ઉંચી કાયાવાળા તેઓ યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા. નીલ અને પીત વસ્ત્રને ધારણ કરતા અને ગરૂડ તથા તાંડના ચિન્હને રાખતા તે ખંને ભાઈઓ જ્યેષ્ઠ કનિષ્ઠ છતાં જાણે સમાન વયના હોય તેમ સાથે ને સાથે ફરતા હતા.

એકદા ભરતાર્દ્રના સ્વામી અને સમર્થ એવા પ્રહ્લાદ પ્રતિવાસુદેવે, નંદન અને દત્તની પાસે ઐરાવણ જેવો હાથી છે એવું સાંભળીને તેની માગણી કરી. જ્યારે તેમણે એ ગજોંદ્રને આપ્યો નહીં ત્યારે પ્રતિવાસુદેવ પ્રહ્લાદ તિરસ્કાર કરેલા સિંહની જેમ અતિશય ક્રોધાચ્છાન થયો. પછી જેમ વનના બે ગજોંદ્રો હોય તેમ વાસુદેવ અને પ્રતિવાસુદેવ ક્રોધ કરી સર્વ યુદ્ધસામગ્રી લઈને પરસ્પર યુદ્ધ કરવા માટે સામસામા ચડી આવ્યા. પ્રહ્લાદના સૈન્યે સામા સૈન્યને ક્ષણવારમાં દીન દશાને પમાડી દીધું, એટલે નંદર અને દત્ત ખંને રથમાં બેસી યુદ્ધ કરવાને ચાલ્યા. દત્તે શત્રુઓના બળને હણનારા પંચજન્ય શંખને કુંકયો અને જયકુંજરના વાણંતરૂપ શાર્ફી ધનુષ્યનો ટંકાર કર્યો. તે સાંભળી પ્રહ્લાદ પણ ધનુષ્યના ટંકારથી દિશાઓને ગળવતો અને ભુજદંડને દઢ કરતો રણભૂમિમાં આવ્યો. હરિ અને પ્રતિહરિ ખંને રાષથી બાણને છોડવા લાગ્યા અને પરસ્પર વિજયની ઇચ્છાએ એકબીજાના બાણને છેદવા લાગ્યા. છેદ કરવામાં ચતુર એવા ખંને વીર પરસ્પરનાં ગદા, મુદ્ગર અને ઠંડ વિગેરે બીજા આયુધોને પણ છેદવા લાગ્યા. પછી ક્રોધ પામેલા પ્રહ્લાદે પ્રલયકાળના સૂર્યની જેવું તેજપુંજથી ભરપૂર અને સેંકડો જ્વાળાઓની માળાવડે વ્યાપ્ત એવું ચક્ર આકાશમાં ભમાડીને વાસુદેવ ઉપર મૂક્યું; પરંતુ તેની સમીપ આવતાં તે ચક્ર નિષ્ફળ થયું; એટલે વાસુદેવે તે ચક્ર હાથમાં લઈ પ્રહ્લાદ ઉપર મૂક્યું, જેથી તેનું મસ્તક તત્કાળ છેદાઈ ગયું. પછી દત્તવાસુદેવે દિગ્વિજય કરી ભરતાર્દ્રને સાધી લીધું, અને કૌટીશિલા ઉપાડીને તે આ ભરતના સાતમા અર્દ્રચક્રી થયા. કૌભારવયમાં નવસો વર્ષ, માંડળિકપણામાં અને દિગ્વિજયમાં પ્રત્યેકમાં પચાસ પચાસ વર્ષ અને વાસુદેવપણામાં ૫૫૦૦૦ વર્ષ—એમ બધા મળી છપ્પન હજાર વર્ષનું આયુષ્ય નિર્ગમન કરી દત્તવાસુદેવ પાપકર્મના વશપણાથી પાંચમી નરકભૂમિમાં ગયા.

પોતાના લઘુભાઈ દત્તવાસુદેવને! અવસાનકાળ થયા પછી પાંસઠ હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા નંદન બળભદ્રે બાકીનો કાળ માંડમાંડ પૂરો કર્યો. પ્રાંતે ભાઈના મૃત્યુથી અને ઘણી ભવભાવનાથી વૈરાગ્યવાન થયેલ નંદન બલભદ્ર દીક્ષા લઈ, નિરતિચાર તીવ્ર વ્રત પાળીને સિદ્ધિ પદમાં પ્રતિષ્ઠા પામ્યા, અર્થાત્ મોક્ષે ગયા.

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशालाकापुरुषचरिते महाकाव्ये षष्ठे पर्वणि
नंदनदत्तप्रह्लादचरितवर्णनो नाम पंचमः सर्गः ॥

॥ श्री मल्लिनाथ ॥

सुरासुरनराधीश,-मयूरनववारिदम् ।

कर्मद्रुन्मूलने हस्ति, मल्लं मल्लीमभिष्टुमः ॥१९॥

સર્ગ છઠ્ઠો.

૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦૨૦

શ્રી મહાનાથ ચરિત્ર.

મહિકાના પુષ્પના જેવી નિર્મળ અને લવ્યપ્રાણીરૂપ ભમરાઓએ ઉત્કંઠાથી પાન કરેલી શ્રી મહાનાથ ભગવાનની વાણી જય પામે છે. હરે શ્રોતાઓના શ્રવણમાં અમૃતના સ્ત્રોત જેવું શ્રી મહાસ્વામીનું અદ્ભુત ચરિત્ર કહેવામાં આવે છે.

જંબૂદ્વીપના અપરવિદેહમાં સલિલાવતી વિજયને વિષે વીતશોકા નામે નગરી હતી. તેમાં શત્રુઓના બળરૂપ વનને વિનાશ કરવામાં કુંજર (હાથી) જેવો અને બળથી બળભદ્ર જેવો બલ નામે એક દેવાકૃતિ રાજા હતો. તે રાજાને ધારણી નામે પત્નીથી કેશરીસિંહના સ્વપ્નથી સૂચિત મહાબલ નામે એક પૂર્ણ પરાક્રમી પુત્ર થયો. અનુક્રમે તે મહાબલ કુમાર ઉત્કટ યૌવનવાળી કમલશ્રી વિગેરે પાંચસો રાજકન્યા સાથે એક દિવસે પરણ્યો. તે મહાબળને અચળ, ધરણ્યુ, પૂરણ્યુ, વસુ, વૈશ્રવણ્યુ, અને અભિચંદ્ર નામે છ રાજાઓ બાલમિત્રો હતા. એકઠા તે નગરીની બહાર ઈશાન દિશામાં આવેલા ઈંદ્રકુબ્જ નામના ઉદ્યાનમાં કેટલાક મુનિઓ આવ્યા. બળરાજા તેમની પાસે ગયો. ત્યાં ધર્મ સાંભળી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થતાં મહાબળને રાજ્ય ઉપર બેસાડી દીક્ષા લઈને તે રાજા મોક્ષે ગયો.

મહાબલને કમલશ્રી નામે સુખ્ય રાણીથી સિંહતા સ્વપ્નવડે સૂચિત બલભદ્ર નામે એક પુત્ર થયો. અનુક્રમે યૌવનવયને પ્રાપ્ત થતાં બાણે પોતાની બીજી મૂર્તિ હોય તેવા બલભદ્રને તેણે યુવરાજપદવી આપી અને પોતે પોતાના છ બાળમિત્રો સાથે સૌહાર્દના એકભાવથી નિત્ય આર્હત ધર્મને સાંભળવા લાગ્યો. એકઠા મહાબલે પોતાના મિત્રોને કહ્યું- ‘હે મિત્રો! હું આ સાંસારથી ભય પામ્યો છું માટે હવે દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ. પછી તમારે શો માર્ગ લેવો છે?’ તેઓ બોલ્યા- ‘જેવી રીતે આપણે એકઠા રહીને આજ સુધી સાંસારિક સુખ લોગવ્યું છે, તેવીજ રીતે એકઠા રહીને હવે મોક્ષસુખ લોગવશું.’ મહાબલે પોતાના રાજ્ય ઉપર બલભદ્રને બેસાડ્યો અને બીજા મિત્રોએ પોતપોતાના પુત્રોને બેસાડ્યા. પછી મહાબલે પોતાના છ મિત્રો સાથે મહાત્મા વરધર્મ મુનિની પાસે દીક્ષા લીધી. તે સાતે મહાત્માઓની એવી પ્રતિજ્ઞા હતી કે ‘આપણામાંથી જે એક તપસ્થા કરે તે પ્રમાણે સર્વેએ કરવી.’ આવો સંકેત કરી મોક્ષને માટે સરખી ઉત્કંઠા ધારણ કરી તેઓ ચતુર્થાદિ તપસ્થા કરવા લાગ્યા. તેમાં મહાબલ સર્વથી પોતાને અધિક ફળ મળે તેવી ઇચ્છાથી ‘આજ માઝ મસ્તક દુઃખે છે, આજ પેટમાં પીડા થાય છે, આજે ક્ષુધા લાગી નથી,’ આવાં ખોટાં પહાના

ખતાવી પારણીને દિવસે પણ આહાર કરતા નહીં અને તેવી માયા (કપટ) થી તે છ મિત્રોને છેતરીને અધિક તપસ્યા કરતા હતા. તેવા માયામિશ્ર તપ કરવાવડે સ્ત્રીવેદ અને અહંત ભક્તિ પ્રમુખ સ્થાનકોના આરાધનવડે તીર્થકર નામકર્મ મહાભયે ઉપાર્જન કર્યું. ચોરાશી લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળા તે સાતે મિત્રમુનિઓ ચોરાશી હજાર વર્ષ સુધી વ્રત પાળી આયુષ્યનો ક્ષય થતાં બે પ્રકારની સંલેખના કરી અનશન વ્રત લઈ કાળધર્મ પામીને વૈજયંત નામના અનુત્તર વિમાનમાં દેવતા થયા.

આ જંબૂદ્વીપના દક્ષિણ ભરતાર્દમાં ધર્મમાં તત્પર એવા લોકોથી ભરપૂર મિથિલા નામે નગરી છે. ત્યાં આવેલા પ્રાસાદો તેની ઉપર રહેલા સુવર્ણના કુંભોથી ઉપર ઉદય પામેલા સૂર્યવાળા ઉદયગિરિનો વિભ્રમ ધારણ કરે છે. આ નગરીને સર્વ રત્નમય દેખીને અમરાવતી અને અલકાદિક નગરી રત્નમયી છે, એવી કથાઓમાં લોકોને શ્રદ્ધા થતી હતી. તેની રમણીયતાથી અતૃપ્ત રહેતા દેવતાઓ ક્ષણવાર સ્વર્ગમાં અને ક્ષણવાર તે નગરીમાં એમ વારંવાર રહ્યા કરતા હતા. ઇક્ષ્વાકુવંશરૂપ ક્ષીરસાગરમાં અમૃત કુંભ જેવો અને નિષિકુંભની પેઠે લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ કુંભ નામે ત્યાં રાજા હતો. તે સરિતાઓનો જેમ સમુદ્ર તેમ સંપત્તિઓનો એક આશ્રય હતો; અને મણિઓનો જેમ રોહણગિરિ તેમ નીતિઓની ઉત્પત્તિભૂમિ હતો. એ મહામતિ રાજા શાસ્ત્રોનો અને શસ્ત્રોનો જાણુ હતો અને પૃથ્વીના કર લઈ દીન જનોને આપી દેતો હતો. તે ધીમાન્ મહારાજને યશમાં લોભ હતો, લક્ષ્મીમાં નહીં; દ્રવ્યમાં ત્યાગ (દાન) બુદ્ધિ હતી, પણ સીમાડામાં નહિ; અને ધર્મમાં વ્યસન હતું, પણ પાપક્રીડામાં ન હતું.

ઇંદ્રને ઇંદ્રાણીથી જેમ મુખની પ્રભાથી ચંદ્રનો પરાભવ કરનારી પ્રભાવતી નામે તેને એક મહારાણી હતી. તે પૃથ્વીની આભૂષણરૂપ હતી અને તેનું આભૂષણ શીલ હતું, બાજુ અને કડાં વિગેરે આભૂષણો માત્ર પ્રક્રિયારૂપ હતાં. પોતાના નિર્મળ સતીપણાથી સર્વ જગતને પવિત્ર કરતી તે પ્રભાવતી જંગમતીર્થ હોય તેમ કલ્યાણના હેતુપણે શોભતી હતી. દક્ષણતા રોહિણીની સાથે ચંદ્રની જેમ એ હૃદયહારિણી રમણીની સાથે કુંભરાજ ઉત્તમ લોગ લોગવતા હતાં.

સ્વર્ગવાસી મહાભળનો છવ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી વૈજયંત વિમાનમાંથી ચ્યવી ક્રાદગુન શુકલ ચતુર્થીએ ચંદ્ર અશ્વિની નક્ષત્રમાં આવતાં ચૌદ મહા સ્વપ્નોએ જેને આહંત વૈભવ સૂચવેલો છે એવો તે મહાદેવી પ્રભાવતીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તેમના ગર્ભમાં આવ્યા પછી ત્રીજે માસે દેવીને માલ્ય (પુષ્પ) ની શય્યામાં સુવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો. દેવતાએ તે દોહદ પૂર્ણ કર્યો. પછી પૂર્ણ સમયે માર્ગશીર્ષ માસની શુકલ એકાદશીએ ચંદ્ર અશ્વિની નક્ષત્રમાં આવતાં પૂર્વ જન્મમાં માયાવડે સ્ત્રીવેદ કર્મ બાંધેલું હોવાથી કુંભના લાંછનવાળા નીલકાંતિને ધરનારા અને સર્વ શુભલક્ષણવાળા ઝોગણીશમાં આશ્ચર્યકારી તીર્થકરરૂપ એક કન્યાને પ્રભાવતીએ જન્મ આપ્યો. દિક્કુમારીઓએ આવી તેનું સૂતિકાકર્મ કર્યું અને ઇંદ્રોએ મેરૂગિરિપર લઈ

જઈને તેમને સ્નાન કરાવ્યું. સ્નાન કરાવ્યા પછી તેમનું અર્ચન કરી, આરતી ઉતારીને શકેદ્રે આ પ્રમાણે લક્ષ્મિનિર્ભર હૃદયથી સ્તુતિ કરવા માંડી.

“ત્રણ જ્ઞાનના નિધિ અને ત્રણ જગતમાં પ્રધાન એવા ઝોગણીશમા તીર્થકરને હું
 “નમસ્કાર કરું છું. હે નાથ! સારે લાગ્યે તમારા દર્શનથી હું ચિરકાળે પણ અનુબ્રહ્મિત
 “થયો છું; કેમકે સાધારણ પુણ્યથી અહંત પ્રભુનું સાક્ષાત્ દર્શન થતું નથી. હે દેવ!
 “આજે તમારા જન્મેત્સવ દર્શનથી દેવતાઓનું દેવત્વ સફળ થયું છે. એક તરફ અચ્યુત
 “ઇંદ્રની કિપર અને બીજી તરફ અન્ય પ્રાણીઓની ઉપર સમાન અનુબ્રહ્મ કરવાની યુદ્ધિવાળા
 “હે પ્રભુ! સંસારમાં પડતા એવા અમારું રક્ષણ કરો, પૃથ્વીના સુવર્ણમુગટ ઉપર ઇંદ્રનીલ
 “મણિની જેમ તમે અતિશય શોભો છો. ઈચ્છા કર્યા વગર માત્ર સ્મરણ કરવાથી પણ તમે
 “મોક્ષને માટે થાઓ છો, તો દર્શન અને સ્તુતિ કરીને તમારી પામે તેથી અધિક ફળ શું
 “માગીએ? એક તરફ ધાર્મિક બધાં કાર્યો અને એક તરફ તમારું દર્શન તે બંનેની ફળપ્રાપ્તિ
 “તરફ જોતાં તમારું દર્શન અધિક ફળપ્રાપ્તિના સાધનરૂપ જણાય છે. તમારા ચરણકમળમાં
 “આળોટતાં જેવું સુખ મને થાય છે, તેવું સુખ ઇંદ્રપણામાં, અહમિંદ્રપણામાં કે મોક્ષમાં
 “પણ મને થતું નથી એમ હું માનું છું.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી ઇંદ્રે ઝોગણીશમા અહંતને પાછા મિથિલાપુરીમાં લઈ જઈ માતાની પાસે મૂક્યા. જ્યારે પ્રભુ ગર્ભમાં હતા ત્યારે માતાને પુષ્પમાલ્યપર શયન કરવાનો દોહક થયો હતો, તેથી પિતાએ તેમનું મદલી એવું નામ પાડ્યું. ઇંદ્રે મોકલેલી પાંચ ધાત્રીઓએ પ્રતિદિન પુષ્પની પેઠે લાલન કરાતા મદલીકુમારી અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા.

અચલરાયનેા જીવ વૈજયંત વિમાનથી ચ્યવી આ ભરતક્ષેત્રમાં સાકેતપુર નામના નગરમાં પ્રતિયુદ્ધિ નામે રાજ થયો. રૂપથી સાક્ષાત્ પદ્મા હોય તેવી પદ્માવતી નામે તેને સર્વ અંત:પુરમાં શિરોમણિ રાણી હતી. તે નગરને વિષે ઈશ્વાન દિશામાં એક નાગદેવના મંદિરની અંદર નાગદેવની પ્રતિમા હતી, તેની અનેક લોકો માનતા કરતા હતા. એક વખતે પદ્માવતી રાણીએ તે નાગદેવની યાત્રાને માટે જવા સાડ પ્રતિયુદ્ધિ રાજની આજ્ઞા માગી. રાજાએ તેમ કરવા સંમતિ આપી અને તેની સાથે રાજ પણ પુષ્પાદિ સામગ્રી લઈ યાત્રાને દિવસે તે નાગપ્રતિમાના મંદિરમાં આવ્યો. પુષ્પનો મંડપ, પુષ્પનો મુદ્ગર અને પોતાની પ્રિયાને જોઈ રાજાએ સ્વયુદ્ધિ નામના ઉત્તમ મંત્રીને પૂછ્યું—‘હે મંત્રીવર! નારી પ્રેરણાથી તમે અનેક રાજાઓના મંદિરમાં ગયા છો, તો તેમાં કોઈ ઠેકાણે આલું સ્ત્રીરત્ન કે આવેા પુષ્પનો મુદ્ગર તમારા જોવામાં આવ્યો છે? ‘સ્વયુદ્ધિ મંત્રી જોલ્યો—‘તમારી આજ્ઞાથી હું એકદા કુંલ રાજની પાસે ગયો હતો ત્યાં તેની મદલી નામે એક કન્યા મારા જોવામાં આવી. સ્ત્રીરત્નમાં મુખ્ય એવી તે રાજકન્યાની આપુષ્પગ્રંથીમાં એવો પુષ્પમુદ્ગર કરવામાં આવ્યો હતો કે તેવો

૧. પદ્મદહમાં નિવાસ કરનારી લક્ષ્મી.

સ્વર્ગમાં પણ અસંભવિત છે. તેના સ્વરૂપની આગળ ચક્રવર્તીનું સ્ત્રીરત્ન, કામદેવની પત્ની રતિ અને ઇંદ્રાણી પ્રમુખ દેવસ્રીઓ તે સર્વ તૃણતુલ્ય છે. એ કુંભરાજની કુમારી એકવાર પણ જેના જેવામાં આવી હોય તે અમૃત રસના સ્વાદની જેમ તેના રૂપને ભૂલી શકતો નથી. મનુષ્યોમાં અને દેવતાઓમાં તે મહ્લિકુમારીના જેવી કોઈ નારી નથી. તેનું અદ્વૈત રૂપ વાણીથી પણ અગોચર છે.” તે સાંભળી પૂર્વજન્મના અતુરાગથી પ્રતિબુદ્ધિ રાજાએ તેને વરવા માટે કુંભરાજની પાસે એક દ્રવ્ય મોકલ્યો.

તે અરસામાં ધરણને જીવ પણ વૈજ્યંત વિમાનથી ચ્યવી ચંપાપુરીમાં ચંદ્રચાયા નામે રાજા થયો. તે ચંપાપુરીનો નિવાસી અર્હન્નય નામે એક શ્રાવક વ્યાપાર કરવાને માટે વહાણમાં બેસી સમુદ્રયાત્રા કરવા નીકળ્યો હતો, તે વખતે ઇંદ્રે દેવસલામાં એવી પ્રશંસા કરી કે ‘અર્હન્નયના જેવો કોઈ દ્રઢ શ્રાવક નથી.’ તે સાંભળી ઇર્ષ્યાવાન થયેલા એક દેવતાએ સમુદ્રમાં આવી ક્ષણવારમાં મેઘાડંબર સાથે ઉત્પાતના જેવો પવન ઉત્પન્ન કર્યો. વહાણ ડુબવાના ભયથી તેમાં બેઠેલા વ્યાપારીઓ પોતપોતાના ઇંદ્રદેવની માનતા કરવા લાગ્યા. તે વખતે અર્હન્નયે સમાધિસ્થ થઈ પચ્ચખખાણ ક્યું કે ‘જે આ વિઘ્નમાં મારું મૃત્યુ થાય તો હવે મારે અનશન વ્રત (ચારે આહારનો ત્યાગ) છે.’ તે વખતે પેલા દેવે રાક્ષસને રૂપે આકાશમાં રહીને કહ્યું કે ‘હે અર્હન્નય! તું તારો ધર્મ છોડી દે ને મારું વચન માન; જે તું માનીશ નહીં તો આ વહાણને ઘડાની ઠીબની જેમ ફેાડી નાખીશ ને પરિવાર સાથે તને આ જળજંતુઓનું ભક્ષ્ય કરીશ.’ આટલું કહેતાં પણ જ્યારે અર્હન્નય ધર્મથી અગિત થયો નહીં, ત્યારે તે દેવે તેને ખમાવ્યો અને ઇંદ્રે કરેલી પ્રશંસા સંબંધી વાર્તા કહી સંભળાવી. પછી તે શ્રાવકને બે મનોહર દિવ્ય કુંડળની ભેડી આપી, ઘોર મેઘ અને પવનાદિ દૂર કરી તે દેવ અંતર્હિત થઈ ગયો. અનુક્રમે અર્હન્નય સમુદ્રના તીરની ભુમિપર ઉતર્યો અને બધું કરિયાણું લઈ મિથિલાપુરીમાં ગયો. યોગ્યતાના બાણનાર અને ઉદાર મનવાળા અર્હન્નયે ત્યાં કુંભરાજને એક કુંડળની ભેડી ભેટ કરી. રાજાએ તે કુંડળની ભેડી પોતાની પ્રિય દુહિતા મલ્લીને આપી અને નીતિ બાણનારા રાજાએ અર્હન્નયનો સત્કાર કરી તેને વિદાય કર્યો. ત્યાં જીવતાં કરિયાણું વેચી અને નવાં લઈ અકંપ બુદ્ધિવાળો અર્હન્નય ફરતો ફરતો ચંપાપુરીમાં આવ્યો. ત્યાંના રાજા ચંદ્રચાયને બીજી કુંડળની ભેડી ભેટ કરી. રાજાએ પૂછ્યું—‘હે શ્રેઠ્ઠાં! આ કુંડળની ભેડી કયાંથી લાવ્યા છો?’ તે સાંભળી તેણે કુંડળ સંબંધી સર્વ વાર્તા કહી બતાવી. તે પ્રસંગે પ્રથમ એક કુંડળની ભેડી મહ્લિકુમારીને આપેલી તે વાત નીકળતાં તેણે મહ્લિકુમારીનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપનું વર્ણન કરવા માંડ્યું—‘એ મહ્લિકુમારીનું મુખ જે ઉદિત હોય તો ભલે ચંદ્ર અસ્ત થઈ જાય. તેના અંગની કાંતિ હોય તો પછી મરકતમણિની કાંઈ જરૂર નથી. તેના લાવણ્યનું પૂર હોય તો ગંગાના જળની શી જરૂર છે? અને તેની રૂપલક્ષ્મી હોય તો પછી દેવાંગના ભલે દૂર રહે. હે રાજા! જેઓએ તે રમણીને નિરખી નથી તે પુરુષોનાં નેત્ર વૃથા છે. કેમકે જેઓ કદિ પણ વિકસિત પદ્મિનીને જોતા નથી, તે હંસ શા કામના છે?’ તે સાંભળી ચંદ્રચાય રાજાએ પૂર્વ જન્મના સ્નેહયોગથી મહ્લિકુમારીને વરવાને માટે કુંભરાજની પાસે પોતાના એક દ્રવ્ય મોકલ્યો.

હવે પૂરણનેા જીવ વૈજયંત વિમાનમાંથી ચ્યવી શ્રાવસ્તીપુરીમાં રૂઢ્મિ નામે રાજ્ય થયો. તેને ધારણી નામે પત્નીથી સુખાહુ નામે એક નાગકન્યા જેવી અતિ સ્વરૂપવાન કન્યા થઈ, રાજ્યને તે ઘણી બહાડી હતી, તેથી આતુર્માસમાં સર્વ પરિવાર સહિત આદરપૂર્વક વિશેષ પ્રકારે સ્નાન કરાવેલી તે બાબા દિવ્યાલંકાર ધારણ કરીને પોતાના પિતાને પ્રણામ કરવા ગઈ. તેને ઉત્સંગમાં બેસાડી પિતાએ અંતઃપુરના સેવક (નાજર) ને કહ્યું—‘ આ કન્યાના જેવો સ્નાનવિધિ તે કોઈ ઠેકાણે જોયો છે ? ’ તે સેવક બોલ્યો—‘ તમારી આજ્ઞાથી એકવાર હું મિથિલાપુરીમાં ગયો હતો. ત્યાં કુંભરાજની પુત્રી મલ્લીકુમારીની આયુષ્યવ્રતિમાં આથી પણ વિશેષ સ્નાનવિધિ મારા જોવામાં આવ્યો હતો. હે પ્રભુ ! તે રાજકુમારીનું સ્વરૂપ પણ નિરૂપમ છે. હું જો કહીશ તો તમને અસંભવિત લાગશે, પણ તમારે મારાં વચનપર વિશ્વાસ રાખવો. તેવું સ્ત્રીરત્ન પૂર્વે મારા જોવામાં ક્યાંઈ પણ આવ્યું નથી. ન્યારથી તે જોવામાં આવેલ છે, ત્યારથી બીજી સ્ત્રીઓનું વર્ણન કરવામાં મારી જિહ્વાએ મૌનવ્રત ગ્રહણ કર્યું છે, તેની આગળ બીજી સ્ત્રીઓ નિર્માલ્ય જેવી જણાય છે. કલ્પલતાની આગળ આચ્છલતા શા હિસાબમાં હોય ? ’ તે સાંભળી રૂઢ્મિરાજ્યને તેનાપર અનુરાગ ઉત્પન્ન થયો. તેથી મહ્લીકુમારીની માગણી કરવાને તેણે પણ કુંભરાજ યાસે એક દૂતને મોકલ્યો.

વસુનેા જીવ પણ વૈજયંત વિમાનથી ચ્યવી વારાણસી પુરીમાં શંખ નામે રાજ્ય થયો. એક વખતે અર્હન્ટને આપેલું મહ્લીકુમારીનું દિવ્ય કુંડલ લાગી ગયું, તેથી તેને સુધારવાને રાજ્યએ સુવર્ણકારો (સોની) ને હુકમ કર્યો. સુવર્ણકારોએ જોઈને કહ્યું કે—‘ હે દેવ ! અમે આવું દિવ્યકુંડળ સુધારવાને સમર્થ નથી. ’ તે સાંભળતાંજ ક્રોધ પામીને રાજ્યએ તેઓને નગરમાંથી બહાર કાઢી મૂક્યા. તેઓ ત્યાંથી વારાણસી નગરીમાં આવ્યા અને ત્યાં શંખરાજની યાસે પોતાને કાઢી મૂકવાના કારણમાં જે વૃત્તાંત બન્યું હતું તે સર્વ તેમણે કહી બતાવ્યું. તેમાં કુંડળને પ્રસંગે મલ્લીકુમારીના અદ્ભુત રૂપનું વર્ણન કરવા માંડ્યું. ‘ જે પદાર્થો બીજે ઉપમાન^૧ ગણાય છે, એ આ બાબાની યાસે ઉપમેય^૨ તરીકે ગણાય છે. જેમ ચંદ્ર તેના મુખનેા ઉપમેય છે, ખિંબકુળ તેના હોઠનું ઉપમેય છે, શંખ તેના કંઠપ્રદેશનેા ઉપમેય છે, ખિસલતા જે લુબ્ધની ઉપમેય છે, વજ્રનેા મધ્ય ભાગ કટિનેા ઉપમેય છે, હાથીની સુંઢ તેના ઉડ્ડની ઉપમેય છે, નદીની જમરી તેની નાલિની ઉપમેય છે, દર્પણ તેના જઘનનું ઉપમેય છે, મૃગલીની જંઘા તેની જંઘાનું ઉપમેય છે અને કમળ તેના હાથ પગનું ઉપમેય છે. ’ તેવું રૂપ સાંભળી પૂર્વના સ્નેહાનુબંધવડે શંખરાજ્યએ મહ્લીકુમારીની યાચના કરવા માટે એક દૂત કુંભરાજ યાસે મોકલ્યો.

વૈશ્રવણનેા જીવ પણ વૈજયંત વિમાનથી ચ્યવી અદીનશત્રુ નામે હસ્તિનાપુરમાં રાજ્ય થયો હતો. અહીં મલ્લીકુમારીનેા મલ્લીકુમાર નામે એક ભાઈ હતો, તેણે કુતુહાળથી ચિત્રકારો

૧. ઉપમા આપવા યોગ્ય.

૨. ઉપમા પામવા યોગ્ય.

પાસે એક વિચિત્ર ચિત્રશાળા કરાવવા માંડી હતી. તેમાં ચિતરનારા ચિત્રકારોમાં એક ચિત્રકાર ઘણા ચતુર હતો. ક્રૂત એક પગ જોવામાં આવે તો પશુ તેને અનુસારે સર્વ અંગતું યથાસ્થિત ચિત્ર કરવાની તેને લખ્ધિ પ્રાપ્ત થયેલી હતી. એક વખતે પડદામાંથી મહ્લીકુમારીના પગનો અંગુઠો તેના જોવામાં આવ્યો, તેને અનુસારે અંગોપાંગ સહિત મહ્લીકુમારીનું યથાર્થ રૂપ આજેખી લીધું. અન્યદા મહ્લીકુમાર તે ચિત્રશાળામાં કીડા કરવાને ગયો, અને તેમાં કરેલાં ચિત્રો જોવા લાગ્યો, તેવામાં ચિત્રમાં રહેલી મહ્લીકુમારીને જોઈ સાક્ષાત્ મહ્લીકુમારી છે એવું ધારી લલ્લજથી તરત પાછો ફર્યો. તે વખતે ધાત્રીએ કહ્યું—‘કેમ પાછા ફર્યા?’ ત્યારે કુમાર બોલ્યો—‘અહીં મારી જેન મહ્લીકુમારી છે, તો ત્યાં શી રીતે કીડા કરાય?’ ધાત્રીએ બરાબર જોઈને કહ્યું—‘કુમાર! આ સાક્ષાત્ મહ્લીકુમારી નથી પણ એ તો ચિત્રમાં આજેખેલ છે, માટે પાછા આવો.’ તેમ જાણી મહ્લીકુમારને ક્રોધ ચઢ્યો, તેથી પેલા ચિત્રકારનેા દક્ષિણ હસ્ત છેદી નાખ્યો અને તેને પોતાના નગરમાંથી કાઢી મૂક્યો. તેણે હસ્તિનાપુરમાં જઈ અહીનશત્રુ રાજને તે વૃત્તાંત કહ્યો અને પછી મહ્લીકુમારીનું વણું કરવા માંડ્યું—“હે રાજન્! આ સર્વ જગતરૂપ આકાશમાં અંદ્રલેખા સદ્રશ તે મહ્લીકુમારી જેવી કોઈ બીજી સુંદર સ્ત્રી કોઈ ઠેકાણે છે નહીં, થઈ નથી અને થશે પણ નહિ. જે કોઈ તે સુંદર કન્યાને જોઈ પછી અન્ય કન્યાને જુએ છે તે મહાનીલમણિને જોઈ કાચના કટકાને જુએ છે. આ જગતમાં રૂપ, લાવણ્ય, ગતિ અને બીજી ચેષ્ટઓથી તે બાળા નદીઓમાં ગંગાની જેમ સર્વ સ્ત્રીઓમાં મુખ્ય છે.” આ પ્રમાણે તેનું વણું કરીને પછી ચિત્રકારે ચિત્રનું ફલક આકર્ષી રાજને બતાવ્યું. તેને જોઈ વિસ્મય પામેલા અને પૂર્વ સ્નેહથી ઉત્કંઠિત થયેલા રાજએ તેની યાચના કરવાને કુંબરાબની પાસે પોતાનો ફત મોકલ્યો.

અભિચંદ્રનેા જીવ પણ વૈજયંત વિમાનથી ચ્યવી કાંપિલ્યપુર નગરમાં જિતશત્રુ નામે રાજ થયો હતો. તેના પુણ્યથી આકર્ષાઈને દેવલોકમાંથી અપ્સરાઓનું વૃંદ આવ્યું હોય તેમ ધારણી વિગેરે તેને એક હજાર રાણીઓ હતી. અહીં મિથિલા નગરીમાં શોક્ષા નામે એક વિચક્ષણ પરિત્રાજ્ઞિકા હતી. તે રાજના અને ધનાઢય પુરુષોનાં ઘરમાં ફરતી ફરતી આ પ્રમાણે કહેતી હતી કે—“દાન કરવાથી અને તીર્થના અભિષેકથી થયેલો ધર્મ સ્વર્ગ અને શોક્ષનેા હેતુ છે. એ અમારું તત્ત્વવચન છે.” આ પ્રમાણે કહેતી તે પરિત્રાજ્ઞિકા નગરના અને દેશના લોકોને પોતાના ધર્મમાં પ્રવર્તાવતી હતી. એક વખતે ફરતી ફરતી તે કુંબરાબના ઘરખારમાં જ્યાં મહ્લીકુમારી રહેતી હતી તે મહેલમાં આવી ચડી. ત્યાં પ્રથમ હાથમાં ત્રિદંડ રાખી, કપાયલાં વસ્ત્ર ધરીને તે ઉભી રહી. પછી દર્ભવટે કમંડલમાંનું જળ પૃથ્વીપર છાંટી તેનાપર પોતાનું આસન પાથરીને બેઠી. બીજા માણસની જેમ મહ્લીકુમારીને પણ તે ધર્મોપદેશ કરવા લાગી. તે સાંભળી ત્રણ જ્ઞાન ધરનારા મહ્લીકુમારી બોલ્યા—“જેટલાં દાન છે તે સર્વ ધર્મને માટે નથી. જો સર્વ દાન ધર્મ માટેજ થતાં હોય તો બિલાડી અને કુતારાનું પોષણ પણ ધર્મને માટે થાય. જીવહિંસા જેમાં રહેલ છે એવા તીર્થાભિષેકથી શી રીતે પવિત્રતા

થાય ? ડૂધિરવડે લીંપાએહું વચ્ચે શું ડૂધિરવડે ધોવાથી શુદ્ધ થાય ? માટે વિવેકમૂળ ધર્મ છે, તે અવિવેકીને થતો નથી. તેવા પુરૂષને તપસ્યા પણ કેવળ કલેશને માટે થાય છે, તેમાં કાંઈપણ સંશય નથી.” આ પ્રમાણે મલ્લીકુમારીએ કહ્યું, એટલે ચોક્ષા પરિત્રાજ્ઞિકા વિલખી થઈ નીચું મુખ કરી રહી; કારણ કે પ્રભુનાં શુક્તિવાળાં વચનને બાધિત કરવાને કોણ સમર્થ થાય ? પછી ‘અરે પાખંડી ! આવા દર્શના આસનપર બેસી તું આ વિશ્વને કેટલો વખત થયાં છેતરે છે ?’ એમ કહી ઠાસીઓએ તેનો તિરસ્કાર કર્યો. તે વખતે ચોક્ષાએ મનમાં ચિંતવ્યું કે ‘રાજ્યસંપત્તિવડે ઉન્મત્ત થઈ ગયેલી આ રાજકુમારીકાએ અને તેના છંદે વર્તનારા તેના પરિવારે મારો જે તિરસ્કાર કર્યો છે, તેનું વૈર વાળવાને માટે મારી બુદ્ધિ પહેંચાડીને આ રાજકુમારી ન્યાં ઘણી શોકથો હોય તેની વચમાં ફેંકી દઉં, અર્થાત્ ઘણી રાણીઓવાળો રાજા પરણે એમ કરું, જેથી એ દુઃખી થાય.’ આ પ્રમાણે ચિંતવી કોપથી મનમાં ધમધમી રહેલી તે પરિત્રાજ્ઞિકા ત્યાંથી નીકળીને કાંપિલ્યપુરમાં જિતશત્રુ રાજાની પાસે ગઈ. રાજાએ મોટા સત્કારથી તેના દર્શન કર્યા. એટલે આશીર્વાદ આપીને તે પોતાના આસનપર બેઠી. રાજાએ અંતઃપુર સાથે ભક્તિપૂર્વક તેની વંદના કરી. તેણે ત્યાં પણ દાન અને તીર્થાલિષેકના ધર્મને ઉપદેશ કર્યો. રાજાએ કહ્યું-‘ભગવતિ ! તમે આ પૃથ્વીપર પરતંત્ર થયા વગર સ્વેચ્છાએ સર્વંત્ર કર્યા કરો છો, માટે હું તમને પૂછું છું કે-આ મારા અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ જેવી અપૂર્વ સ્ત્રીઓ તમે કેાઈ ઠેકાણે જોયેલી છે ?’ તે સાંભળી ચોક્ષા હસતી હસતી બોલી-‘હે રાજા ! હૂવાના દેડકાની જેમ તમે તમારા અંતઃપુરને કેમ બહુ માને છો ? મિથિલાનગરીમાં કુંભરાજાને ઘેર મલ્લી નામે એક સુંદર કન્યારત્ન છે. તે સર્વ મૃગાક્ષીઓમાં ચૂડામણિ છે. તેના માત્ર એક અગુંઠાની જે શોભા છે તે દેવાંગના કે નાગકન્યાઓમાં પણ જોવામાં આવતી નથી. વધારે શું કહું ! તે મનોહર બાબાના શરીરના બાંધાની શોભા, તેનું સૌંદર્ય અને તેના લાવણ્યની સંપત્તિ કેાઈ જુદીજ છે.’ તે સાંભળતાંજ પૂર્વાના સ્નેહને લીધે જિતશત્રુ રાજાએ તેની પ્રાર્થનાને માટે કુંભરાજાની પાસે એક દૂત મોકલ્યો.

અહીં મલ્લીકુમારીએ પોતાના પૂર્વ જન્મના મિત્ર છએ રાજાએને અશોકવાડીમાં બોધ થવાનો છે એવું અવધિજ્ઞાનવડે જાણીને તે વાડીની અંદર મહેલના ઓરડાની મધ્યમાં મનોહર રત્નપીઠ ઉપર એક પોતાની સુવર્ણમય પ્રતિમા કરાવીને સ્થાપન કરી. એ પ્રતિમાના પદ્મરાગ મણિવડે અધર કર્યા, નીલમણિથી કેશ રચ્યા, ઈંદ્રનીલ અને સ્ફટિક મણિના લોચન બનાવ્યાં, પ્રવાળાના હાથ પગ રચ્યા, ઈંદ્રવાણું (પોહું) ઉદર કર્યું. તાળવાના લાગમાં ઈંદ્ર કર્યું અને તેની ઉપર સુવર્ણમય કમળનું ઢાંકણું કર્યું. બીજાં સર્વ અવયવો અતિ રમણીય બનાવ્યાં, અને તે પ્રતિમાવાળા ઓરડાની ફરતી લીંત ચણાવી. તેમાં તાળાં દીધેલાં કમાડવાળાં છ દ્વારો કરાવ્યાં, તે દ્વારની આગળ નાના નાના છ ઓરડા કરાવ્યા અને પ્રતિમાની પછવાડાની લીંતમાં એક બીજું દ્વાર પડાવ્યું. પછી એ પ્રતિમાના તાળવા ઉપર સર્વ આહારનો એક-એક પિંડ મૂકી તે પર સુવર્ણ સમળ ઢાંકી દઈને મલ્લીકુમારી પ્રતિદિન લોજન કરવા લાગ્યા.

હવે જે છ રાજ્યોએ મલ્લીકુમારીને માટે પોતપોતાના દૂતો મોકલ્યા હતા, તેઓ એક સાથે મિથિલાપતિની પાસે આવ્યા. સર્વમાં પ્રથમ દૂતે કહ્યું—“અનેક સામંત રાજ્યો મસ્તક વડે જેના ચરણકમળને માર્જિત કરે છે એવા, મહા પરાક્રમી, મહા ઉત્સાહી, રૂપમાં કામદેવ જેવા, સૌમ્યતામાં ચંદ્ર જેવા, પ્રતાપમાં સૂર્ય જેવા અને બુદ્ધિમાં ગુરૂ જેવા, સાકેતપુરના અધિપતિ પ્રતિબુદ્ધિ રાજ તમારી નિર્દોષ કન્યા મલ્લીકુમારીને પરણવાને ઇચ્છે છે. તમારે કોઈ બીજાને કન્યા તો અવશ્ય આપવી જોઈશે, તો અમારા રાજને આપીને તેને સ્વજન કરવાને તમે યોગ્ય છો.” બીજો દૂત બોલ્યો—“ધુંસરા પ્રમાણુ દીર્ઘ ભુબવાળા, પુષ્ટ સ્કંધવાળા, વિશાળ લોચનથી શોભતા, કુલીન, ચતુર, સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળા, રણભૂમિમાં તીવ્ર, સર્વ શાસ્ત્રના અભ્યાસી અને સર્વ શાસ્ત્રોમાં શ્રમ કરનાર એવા ચંદ્રની છાયા જેવા શીતળ ચંપાનગરીના પતિ ચંદ્રચાચ નામે યુવાન રાજ તમારી પુત્રી મલ્લીકુમારીને માગે છે. તો તેને આપવાને તમે યોગ્ય છો.” ત્રીજો દૂતે કહ્યું—“યાચકોનો ચિતામણિ, ક્ષત્રિયોનો શિરોમણિ, શરણેચ્છુને શરણુ કરવા યોગ્ય, વીર્યવંતમાં શ્રેષ્ઠ, જયશ્રીનું કીડાગૃહ અને ગુણીજનનો બગીચો—રૂમિ નામે શ્રાવસ્તી નગરીનો રાજ તમારી કન્યાને ઇચ્છે છે માટે હે રાજ! વિધિએ મેળવેલા ઉચિત એવા વરવધુનો યોગ કરો, તમે યોગ્યતાને બાણનારા છો.” ચોથો દૂત બોલ્યો—“અદ્ભુત ઐશ્વર્યથી ઇંદ્રના યજ્ઞપતિ કુબેરને જીતનાર, વાચાળ, સૌંદર્યમાં કામદેવ સમાન, શત્રુઓના ગર્વને હરનાર, સદાચાર રૂપ માર્ગના વટેમાર્ગી, શાસનમાં ઇંદ્ર સમાન અને શંખના જેવા ઉજ્જવળ યશને ધારણ કરનાર શંખ નામે કાશી નગરીના રાજ છે, તે તમારી પાસે તમારી કન્યાની પ્રાર્થના કરે છે તે સ્વીકારો.” પાંચમા દૂતે કહ્યું—“હે મિથિલાપતિ! મોટા બળવડે હસ્તી જેવો, હાથચાલાકીવાળો, મહાપરાક્રમી, અનેક રણમાં પસાર થયેલો, દ્રઢ હૃદયવાળો, સારી બુદ્ધિવાળો, યુવાન, કીર્તિરૂપી વેલને પ્રદોહણુ, ગુણરત્નોનો એક રોહણુચળ અને દીન અનાથ જનનો ઉદ્ધાર કરનાર હસ્તીનાપુરનો સ્વામી અદીનશત્રુ રાજ તમારી કન્યા મલ્લીકુમારીને માગે છે તે આપો.” છઠ્ઠો દૂત બોલ્યો—“હાથીઓથી પર્વતની જેમ શત્રુઓથી અકંપનીય, નદીઓથી સમુદ્રની જેમ ઘણી સેનાથી ચારે તરફ પરવરેલો, અપ્રતિહત શક્તિવાળા સેનાતીથી ઇંદ્રની જેવો અને સર્વ શત્રુઓને જીતનાર કાંપિલ્યપુરનો અધિપતિ જિતશત્રુ રાજ મારા મુખે તમારી કન્યાને પ્રાર્થે છે; માટે વિલંબ વગર તેને આપો.”

આ પ્રમાણે છએ દૂતોનાં વચન સાંભળી કુંભરાજ્ય બોલ્યો—“અપ્રાર્થિત વસ્તુની પ્રાર્થના કરનારાં, મૂઠ અને બહુમાની એવા તે અધમ રાજ્યો કોણુ છે? આ મારું કન્યારતન ત્રણ જગતમાં શિરોરતન છે, તેને પરણવાને ઇંદ્રદિક દેવતાઓની પણ યોગ્યતા નથી. હે ગરીબ દૂતો! તમારા દુરાશયવાળા સ્વામીઓએ આ મનોરથો વૃથા કરેલા છે, તેથી શીઘ્ર અહીંથી; તમે આલ્યા બંધો. મારા નગરમાંથી સત્વર નીકળો.” આ પ્રમાણે તિરસ્કાર, કરેલા તે દૂતોએ ત્યાંથી નીકળી ઉતાવળા પોતપોતાના સ્વામી પાસે આવી ક્રોધરૂપ અગ્નિમાં પવન જેવો આ સદેશો કહ્યો, પછી છએ રાજ્યોએ પોતાનો સરખો પરાભવ થવાથી પરસ્પર દૂતો મોકલીને કુંભરાજ્ય સાથે મોટી

લડાઈ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. પછી છ વર્ષધર પર્વતની જેવા તે છ રાજ્યો સૈન્યથી પૃથ્વીને આચ્છાદન કરતા મિથિલાપુરી પાસે આવ્યા. પ્રવેશના અને નીકળવાના દ્વારને રોકવામાં ચતુર એવા તેઓએ અંદનના વૃક્ષને સર્પોની જેમ મિથિલાનગરીને વીંટી લઈને ફરતો ઘેરો નાખ્યો. કેટલાક દિવસ સુધી રહેલા આવા ઘેરાથી એક પામેલા કુંભરાજ એક દિવસ તે સંગ્રામી ચિંતા કરતા હતા, તેવામાં મલ્લીકુમારી ત્યાં આવ્યા. તેણે કહ્યું- 'હે તાત! તમે ઉદ્દેગી થયા હો તેમ કેમ જણાઓ છો?' એટલે કુંભરાજએ પોતાને ઉદ્દેગ થવાનું કારણ કહ્યું. તે સાંભળી મલ્લીકુમારી ઓલ્યા- "પિતાશ! ગૂઢ પુરૂષો મોકલી પ્રત્યેક રાજ્યને કડો કે તેમને મલ્લીકુમારી આપીશ. એમ કહી તે છએ રાજ્યોને સમજાવેા. અને પછી મારી પ્રતિમા ન્યાં રાખેલી છે, તેની આગળના છએ ઝોરડામાં તેઓને સાયંકાલે પ્રવેત વસ્ત્ર ધરાવીને શુભ રીતે જુદા જુદા લાવેા." કુંભરાજએ તે પ્રમાણે ગોઠવણ કરી એટલે તેઓ આવીતે ત્યાં હાજર થયા. પછી પેલા કમાડની જાળીમાંથી સર્વેએ મલ્લીકુમારીની પ્રતિમા જોઈ. 'અહો પુણ્યાયોગે આ સુંદર લોચનવાળી સુરૂપા મલ્લીકુમારી આપણે પ્રાપ્ત કરી.' એમ પ્રત્યક્ષ મલ્લીકુમારીની બુદ્ધિથી પ્રત્યેક તેનું અનુરાગપૂર્વક ચિંતવન કરવા લાગ્યા, એવામાં પ્રતિમાની પછવાડે જે દ્વાર કરાવ્યું હતું ત્યાંથી મલ્લીકુમારીએ પ્રવચનપણે તેમાં પ્રવેશ કર્યો અને પ્રતિમાવડે સંતાઈ રહીને તેમણે તાળવાને ઢાંકવાનું જે કમળ હતું તે પાડી નાખ્યું. તત્કાળ પ્રથમ નાંખેલા કોહી ગયેલા આહારનો ગંધ તેમાંથી સ્ફુરી નીકળ્યો. તે વિષ્ટાની દુર્ગંધ જેવો અસહ્ય હોવાથી નાસિકાને અત્યંત બાધા કરવા લાગ્યો, છએ કમાડની જાળીમાંથી નીકળીને તે દુર્ગંધ છએ ઝોરડામાં ફેલાયો. તેથી છએ રાજ્યોની નાસિકાને ફાડી નાખતો હોય તેમ તે અપ્રિય થઈ પડ્યો. એટલે વસ્ત્રવડે નાસિકાને ઢાંકીને શત્રુઓથી કાયરની જેમ તેઓ ત્યાંથી પરાડ-મુખ થઈ ગયા. તે વખતે મલ્લીકુમારીએ અંદરથી કહ્યું કે 'તમે પરાડ-મુખ કેમ થાઓ છો?' તેઓ ઓલ્યા- 'અમે આ દુર્ગંધને સહન કરી શકતા નથી.' પછી મલ્લીકુમારી પ્રગટ થઈને ઓલ્યા- "આ પ્રતિમા તો સુવર્ણની છે, પણ એમાં પ્રતિદિન આહારનો ક્વળ નખાય છે તેથી તેની આવી ગંધ આવે છે. તો માતાપિતાના વીર્ય અને લોહીથી ઉત્પન્ન થયેલા ગર્ભમાં પ્રથમ કલત્ર (પરપેટો) જેવું થઈ, પછી માંસની પેશીરૂપે થતાં માતાના કરેલા આહારના સત્વથી બનેલા રસથી પોષિત થયેલા, ઝોરના પડદામાં તથા નરકમાં મગ્ન થયેલા અને વિષ્ટામૂત્રથી વાસિત એવા આ શરીરને માટે તો શું કહેવું! આવી રીતે જેની ઉત્પત્તિ છે એવા વિષ્ટાના કોહારૂપ; રસ, રૂધિર, માંસ, ચરબી; અસ્થિ, મજ્જા અને વીર્યથી ભરેલા, મૂત્રના એક સ્રોત, શ્લેષ્મ (બડખા) ની મસક અને શહેરની ગટર જેવા દુર્ગંધી શરીરમાં શું કાંઈ પણ સાર છે? જેમ ઉપર જમીનમાં અમૃતની વૃષ્ટિ પણ ખાર રૂપ થઈ જાય, તેમ એ શરીરને સુગંધી કરવા માટે લગાવેલા કપૂર વિગેરે સુગંધી પદાર્થો પણ મળરૂપ થઈ જાય છે. એવી રીતે બહાર અને અંદર બીભત્સ એવા આ શરીરની ઉપર શું વિવેકી પુરૂષો જરા પણ રાગ ધારણ કરે? અર્થાત્ નજ કરે. અરે મુઘ્ધ રાજ્યો! આજથી ત્રીજા ભવે તમે મારી સાથે દીક્ષા લઈને તપ કર્યો હતો તે કેમ સંભારતા નથી?"

આવાં મલ્લીકુમારીનાં વચન સાંભળીને તેનો વિચાર કરતાં તે છએ રાજ્યોને જાતિ-સ્મરણુજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ‘અહીં તના અનુગ્રહથી શું ન થાય ?’ પછી મલ્લીપ્રભુએ જાળીવાળા છએ કમાડ ઉઘાડી નાખ્યાં. એટલે તે છએ રાજ્યો પ્રતિબોધ પામી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—“હે ભદ્રે! અમને યાદ આન્યું કે પૂર્વ ભવે આપણે સાતે મિત્રો સંકેત કરી એકઠા રહીને તીવ્ર તપ કરતા હતા. હે પ્રભુ! તમે અમને સારી રીતે બોધ આપીને નરકમાં પડતાં બચાવ્યા છે, તેા હવે અમારે શું કરવા યોગ્ય છે તે બતાવો; કેમકે તમે અમારા ગુરૂ છો.” ‘સમય આવે ત્યારે દીક્ષા ગ્રહણ કરજો’ એમ કહી મલ્લીકુમારીએ તેમને વિદાય કર્યા એટલે તે રાજ્યો પોતપોતાના નગરમાં ગયા.

તે અવસરે લૌકાતિક દેવતાઓએ આવી મલ્લીનાથને કહ્યું કે ‘તીર્થ પ્રવર્ત્તાવિ.’ તે સાંભળી પ્રભુએ જાલક દેવતાઓએ પૂરેલા દ્રવ્યથી વાર્ષિક દાન આપવા માંડ્યું. જન્મથી સો વર્ષ પૂર્ણ થયા ત્યારે પચીસ ધનુષ ઉંચી જેની કાયા છે એવા મલ્લીકુમારીનો કુંભરાજ્ય અને ઇંદ્રાદિક દેવતાઓએ નિઠકમણોત્સવ કર્યો. પછી જયંતી નામે શિળિકારત્નપર આરૂઠ થઈ મલ્લીપ્રભુ સહસ્રાબ્ર વન નામે ઉત્તમ ઉદ્યાનમાં આવ્યા.

તે ઉદ્યાન કોઈ ઠેકાણે કૃષ્ણ ઇક્ષુ (શેલડી) ના વાઢથી જાણે કૃષ્ણપક્ષવાળું હોય અને કોઈ ઠેકાણે શ્વેત ઇક્ષુના વાઢથી શુકલપક્ષવાળું હોય તેવું દેખાતું હતું. નારંગીના પક્વ ફળવડે જાણે શોણમણિએથી જડેલું હોય, અને મરૂબકના ફળથી જાણે નીલમણિએ બાંધેલું હોય તેવું જાણાતું હતું. તેમાં શીતથી પીડિત એવા વટેમાર્ગીઓ નારીના સ્તનની જેમ ઉજ્જલ એવું કુવાતું જળ પીતા હતા અને વડના વૃક્ષની છાયાને સેવતા હતા. જાણે હેમંતલક્ષ્મીના હાસ્ય હોય તેવા વિકસ્વર ડોલરના પુષ્પોથી તે શોભી રહ્યું હતું. તેવા ઉદ્યાનમાં જગદ્ગુરૂએ પ્રવેશ કર્યો. પછી બાહ્ય પરિવારને યોગ્ય એવા એક હજાર પુરૂષો અને અભ્યંતર પરિવારને યોગ્ય એવી ત્રણસો સ્ત્રીઓની સાથે માર્ગશીર્ષ માસની શુકલ એકાદશીએ અધિની નક્ષત્રમાં ચંદ્ર આવતાં પ્રાતઃકાળે મલ્લીનાથ પ્રભુએ અષ્ટમ તપ કરીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે વખતે મલ્લીપ્રભુને મનઃપર્યાયજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું; અને તેજ દિવસે અશોક વૃક્ષની નીચે કેવળજ્ઞાન પણ ઉત્પન્ન થયું. ઇંદ્રાદિક દેવોએ ત્રણસો ધનુષ્ય ઉંચા ચૈત્યવૃક્ષવડે શોભિત એવું સમોસરણુ રચ્યું. તેમાં પૂર્વ દ્વારથી પ્રવેશ કરી ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણાં કરી ‘તીર્થાય નમઃ’ એમ કહી મલ્લીપ્રભુ પૂર્વ સિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખે બેઠા. તત્કાળ વ્યંતર દેવતાઓએ બીજી ત્રણ દિશાઓમાં તેમનાં રૂપ વિકુર્યાં. શ્રીમાન્ અતુર્વિધસંઘ યોગ્ય સ્થાને બેઠા. કુંભરાજ્ય અને પેલા છ રાજ્યો પણ ત્યાં આવીને ઇંદ્રની પછવાડે બેઠા. પછી શ્રદ્ધાવડે નિર્મળ અંતરાત્માવાળા દેવરાજ (ઇંદ્ર) અને કુંભરાજ્ય પ્રભુને નમસ્કાર કરી હર્ષવડે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા—

“હે અહીંન! જેઓ સારે ભાગ્યે તમારા ચરણમાં નમે છે, તેઓના લલાટ ઉપર “તમારા ચરણનખનાં જે કિરણો પડે છે, તે આ ભયંકર ભવથી ભય પામેલા પ્રાણીઓને

“રક્ષાના તિલક જેવાં થાય છે. હે પ્રભુ! તમે જન્મથીજ બ્રહ્મચારી હોવાથી તમારે દીક્ષા
 “પણ જન્મથીજ છે અને તેથી તમારો બધો જન્મ વ્રતપર્યાયમાંજ છે એમ હું માનું છું.
 “હે નાથ! જ્યાં તમારું દર્શન નથી તે ઘર શા કામનું છે? અને તમારા દર્શનથી પવિત્ર
 “એવું આ બધું ભૂમિતળ કલ્યાણરૂપ છે. હે પ્રભુ! આ સંસારરૂપ શત્રુથી ભય પામેલા
 “મનુષ્ય, દેવ અને તિર્યંચ પ્રાણીઓને તમારું સમવસરણ એક શરણ આપનાર કિલ્લાભૂત
 “છે. તમારા ચરણમાં સ્પર્શ કર્યા શિવાયના બીજાં જે કાંઈ કર્મો છે તે સર્વ કુકર્મો છે; તેઓ
 “આ સંસારની સ્થિતિના કારણ એવાં કર્મોને પ્રસવ્યાજ રરે છે. તમારા ધ્યાન વિના જે
 “બીજાં ધ્યાન છે તે સર્વ દુર્ધ્યાન છે, જેનાથી પોતાના તંતુથી કરોળીઆની જેમ પોતાનો
 “આત્માજ બંધાય છે. તમારા ગુણની કથા વિના જે કથા છે તે સર્વ દુષ્ટ કથા છે, જેનાથી
 “વાણીવડે તિત્તિર પક્ષીની જેમ પ્રાણી વિપત્તિને પામે છે. હે જગદ્ગુરૂ! તમારા ચરણકમળની
 “સેવાના પ્રભાવથી આ સંસારનો ઉચ્છેદ થાઓ અથવા ભવે ભવે તમારી ભક્તિ થયા કરો.”

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને ઈંદ્ર અને કુંભરાજા વિરામ પામ્યા પછી ચતુર્વિંધ સંઘ સાંભળવાને ઉત્સુક થવાથી મલ્લીનાથ પ્રભુએ દેશના દેવાનો આરંભ કર્યો.

“ આ સંસાર સ્વતઃ અપાર છતાં પૂર્ણિમાના દિવસવડે સમુદ્રની જેમ રાગાદિકથી વિશેષ
 “વૃદ્ધિ પામે છે. જે પ્રાણીઓ અમંદ આનંદને ઉત્પન્ન કરનાર સમતારૂપ જળમાં સ્નાન કરે
 “છે, તેઓનો રાગદ્રેષરૂપ મળ તત્કાળ ધોવાઈ જાય છે. કેટી જન્મ સુધી તીવ્ર તપને
 “આચરવાવડે પ્રાણી જે કર્મને હણી શકતો નથી, તે કર્મને સમતાના આલંબનથી અર્ધ
 “ક્ષણમાં હણી નાંખે છે. કર્મ અને જીવ જે સાથે મળી ગયેલાં છે, તેને જ્ઞાનવડે આત્મનિશ્ચય
 “કરનાર સાધુ પુરૂષ સામાયિકરૂપ શલાકાથી જૂદા કરી દે છે. યોગી પુરૂષો સામાયિકના કિરણવડે
 “રાગાદિક અંધકારનો નાશ કરી પોતામાં પરમાત્મસ્વરૂપને જુઓ છે. સ્વાર્થ માટે નિત્ય વૈર
 “ધરનારા પ્રાણીઓ પણ સમતાવાળા સાધુજનના પ્રભાવથી પરસ્પર સ્નેહ ધરે છે. ઈષ્ટ અનિષ્ટપણે
 “રહેલા ચેતન અને અચેતન પદાર્થોવડે જેતું મન મોહ પામતું નથી તે પુરૂષમાંજ સમતા
 “કહેવાય છે. બાહુ ઉપર ગોશીર્ષાંદનનો લેખ કરે અથવા ખર્જૂથી તેનો છેદ કરે તો પણ
 “જેની મનોવૃત્તિ લેદાય નહીં—સમાન વર્તે તેનામાં અનુપમ સમતા છે એમ સમજવું. સ્તુતિ
 “કરનાર તથા પ્રીતિ રાખનાર અને ક્રોધાંધ તથા ગાળો આપનાર ઉપર જેતું ચિત્ત સમાન
 “વર્તે છે તે પુરૂષજ સમતાનું અવગાહન કરે છે. જેમાં કાંઈ હોમ, જપ કે દાન કરવું પડે
 “નહીં તેમ છતાં માત્ર સમતાથીજ પરમ નિવૃત્તિ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત થાય; અહા! તે કેવી અમૂલ્ય
 “ખરીદી! પ્રયત્નથી ખેંચેલા અને કલેશદાયક રાગાદિકની ઉપાસના શા માટે કરવી? પ્રયત્ન
 “વગર મેળવી શકાય તેવું અને મનોહર સુખકારી સમતાપણુંજ ધારણ કરવું, પરોક્ષ હોવાને
 “લીધે સ્વર્ગ અને મોક્ષ તો ગુપ્ત છે, પણ સમતાનું સુખ તો સ્વસંવેદ્ય હોવાથી પ્રત્યક્ષ છે,
 “તેને કોઈ ઢાંકી શકતું નથી. કવિઓના કહેવાથી રૂઠ એવા અમૃતપર શા માટે મોહિત થવું ?

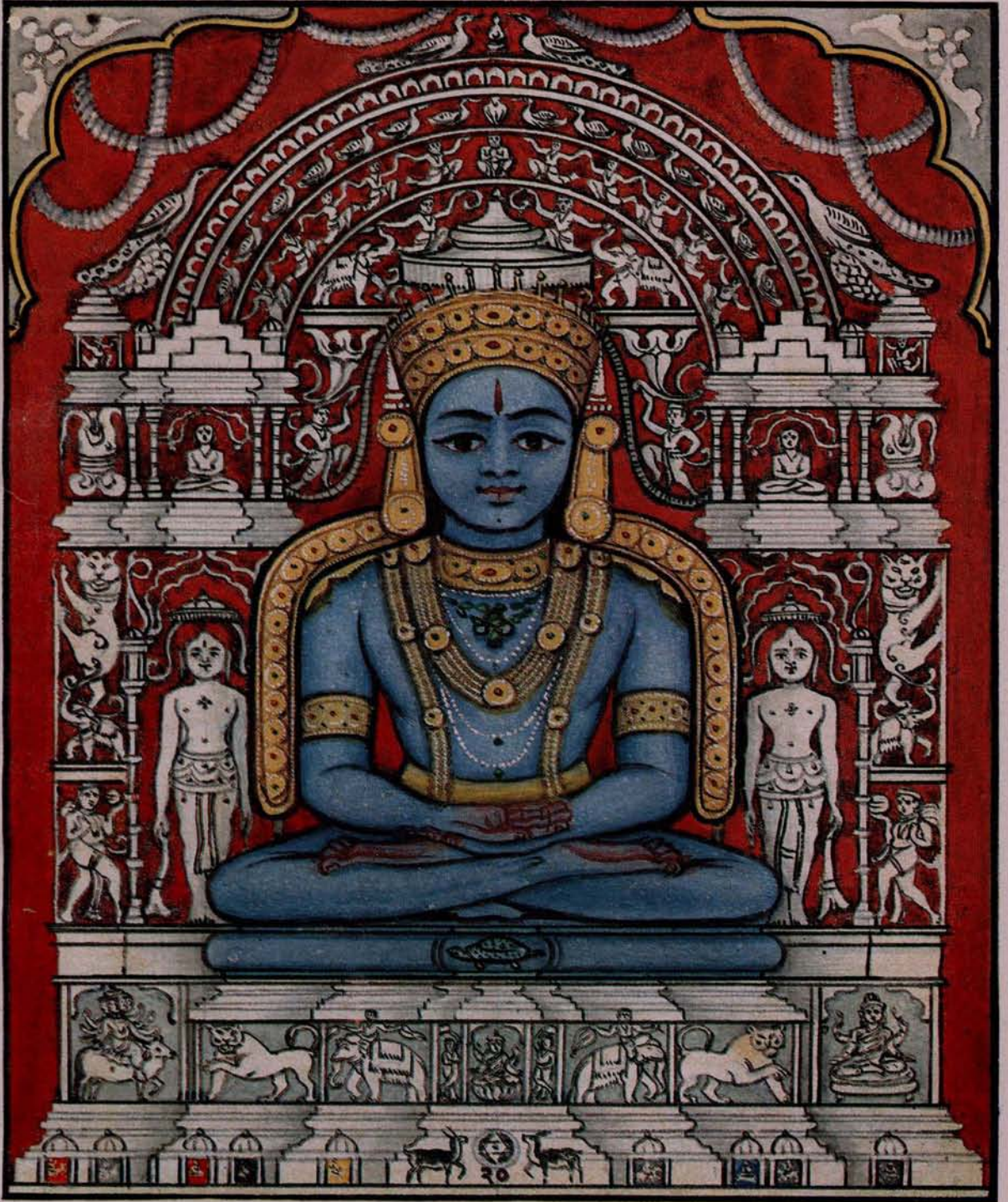
“જેનો રસ પોતાના અનુભવમાં આવે છે એવા સમતારૂપ અમૃતનું જ નિરંતર પાન કરવું.
 “આથ, લેહ્ય, યુષ્ય અને પેય-એ ચારે પ્રકારના રસથી વિમુખ એવા મુનિઓ પશુ હમેશાં
 “સ્વેચ્છાએ સમતારૂપ અમૃતરસને વારંવાર પીધા કરે છે. જેના કંઠમાં સર્પ નાખે કે મંદાર
 “પુષ્પની માળા પહેરાવે, તથાપિ જેને પ્રીતિ કે અપ્રીતિ થતી નથી તે ખરેખરો સમતાનો
 “પતિ છે. જે ગૂઠ નથી, અવાચ્ય નથી અને બીજી કોઈ રીતે જેની પ્રાપ્તિ મુશ્કેલ નથી એવી
 “એક સમતાજ અજ્ઞને કે ભુદ્ધિવાનને આ સંસારરૂપ પીડાનું ઔષધ છે. અતિ શાંત એવા
 “યોગીઓમાં પશુ એક કૂર કર્મ રહેલું છે કે જે સમતારૂપ શસ્ત્રથી રાગાદિકના કુળને હણી
 “નાખે છે. સમતાનો પરમ પ્રભાર પ્રથમ તો એજ છે કે જેથી એક અર્દ્ધ ક્ષણમાં પાપી જનો
 “પશુ શાશ્વતપદને પામી જાય છે. જેના હોવાથી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ રત્ન
 “સફળ થાય છે અને જેના ન હોવાથી તે ત્રણ રત્ન નિષ્ફળ થાય છે, એવા મહા પરાક્રમી
 “સમતા ગુણથી સદા કલ્યાણ છે. જ્યારે ઉપસર્ગો આવી પડ્યા હોય અથવા મૃત્યુ પ્રાપ્ત
 “થયેલ હોય, ત્યારે તર્કાળ કરવા યોગ્ય અને શ્રેષ્ઠ ઉપાય સમતાના જેવો બીજો કોઈ નથી.
 “રાગ દ્વેષનો જય કરવાને ઈચ્છિતા એવા પુરૂષે મોક્ષરૂપ વૃક્ષનું એક બીજ અને અતિ અદ્ભુત
 “સુખને આપનારૂં સમતાપણું સદા ધારણ કરવું.”

મલ્લીનાથ પ્રભુની આવી દેશનાથી તે છ રાજાઓએ પ્રતિબોધ પામીને દીક્ષા લીધી અને કુંભરાજા વિગેરે શ્રાવક થયા મલ્લી પ્રભુને સિષ્યકે વિગેરે અઠ્યાવીશ ગણધરો થયા. પ્રભુની દેશના થઈ રહ્યા પછી પ્રથમ ગણધરે દેશના આપી. બીજો દિવસે તેજ વનમાં રહેલા વિશ્વસેન રાજાની તરફથી પ્રભુને પરમ અન્નવડે પારણું થયું. પછી મલ્લીનાથના ચરણને નમી ઇંદ્રાદિક દેવતાઓ અને કુંભ વિગેરે રાજાઓ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. પ્રભુ મલ્લીનાથના તીર્થમાં ઇંદ્રાયુધ સરખા વર્ણુવાળો, ચાર મુખવાળો, હાથીના વાહનપર બેસનારો, ચાર દક્ષિણ ભુજામાં વરદ, પરશુ, ત્રિશૂલ અને અભયને રાખનારો અને ચાર વામભુજાઓમાં બીજોરૂં, શક્તિ, મુદ્ગર અને અક્ષસૂત્રને ધરનારો કુબેર નામે યક્ષ શાસનદેવતા થયો તથા કૃષ્ણ વર્ણુવાળી, કમળના આસનપર બેસનારી, બે દક્ષિણ ભુજામાં વરદ અને અક્ષસૂત્ર અને બે વામ ભુજામાં બીજોરૂં અને શક્તિ ધરનારી વૈરોટ્યા નામે શાસનદેવી થઈ. તે બંને દેવતા શ્રી મલ્લીનાથ પ્રભુના શાસનદેવતા કહેવાય. પછી ત્યાંથી ભવ્યલોકોને બોધ કરવાને માટે ગ્રામ, આકર અને નગર વિગેરેમાં મલ્લીનાથ પ્રભુ વિહાર કરવા લાગ્યા.

ચાલીશ હજાર મહાત્મા સાધુઓ, પંચાવન હજાર તપસ્વી સાધવીઓ, છસો ને અડસઠ ચૌદ પૂર્વધારી, બે હજાર બસો અવધિજ્ઞાની, સત્તરસો ને પચાસ મનઃપર્યાવજ્ઞાની, બે હજાર ને બસો કેવળજ્ઞાની, બે હજાર નવસો વૈકિય લગ્નિધવાળા, એક હજાર ને ચારસો વાદલગ્નિધવાળા, એક લાખ ને ત્રાશી હજાર શ્રાવકો અને ત્રણ લાખ ને સીત્તર હજાર શ્રાવિકાઓ-આટલો પરિવાર એકસો વર્ષ ઉજા પંચાવન હજાર વર્ષ સુધી વિહાર કરતાં મલ્લીનાથ પ્રભુને થયો

અભિક્ષક એવું નામ પણ અન્યત્ર કહેલ છે.

॥श्री मुनिसुव्रतस्वामी ॥

जगन्महामोहनिद्रा,-प्रत्यूषसमयोपमम् ।

मुनिसुव्रतनाथस्य, देशनावचनं स्तुमः ॥२०॥

મલ્લીનાથ પ્રભુએ નિર્વાણસમય નજીક જાણી સંમેતશિખરે જઈ પાંચસો સાધુઓ અને પાંચસો સાધ્વીઓની સાથે અનશન વ્રત ગ્રહણ કર્યું. એક માસને અંતે કાલગુન માસની શુદ્ધ દ્વાદશીએ યામ્ય નક્ષત્રમાં મલ્લીનાથ પ્રભુ તે સર્વે સાધુ અને સાધ્વીઓની સાથે નિર્વાણપદને પ્રાપ્ત થયા. કૌમારાવસ્થામાં અને વ્રતપર્યાયમાં મળીને મલ્લીનાથ પ્રભુનું પંચાવન હજાર વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું હતું. અરનાથ પ્રભુના નિર્વાણ પછી કોટીહજાર વર્ષ ગયા ત્યારે શ્રી મલ્લીપ્રભુને નિર્વાણકાળ થયો હતો. મલ્લીનાથ પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા પછી ઇંદ્રો અને કોટી ગમે દેવતાઓએ આવીને શ્રી મલ્લીનાથ પ્રભુને યથાવિધિ નિર્વાણમહોત્સવ કર્યો.

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशल्लकापुरुषचरिते
महाकाव्ये षष्ठे पर्वाणि मल्लिनाथचरितवर्णने
नाम षष्ठः सर्गः !

સર્ગ ૭ મો.

શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી ચરિત્ર.

જ્ઞાનરૂપી ક્ષીરસાગરની વેળા (મર્યાદા) રૂપ અને પૃથ્વીને પવિત્ર કરનારી શ્રીમુનિસુવ્રતનાથની દાંતની કાંતિઓ દેશનાસમરે જય પામે છે. વિદ્વાનેની પ્રતિભા (બુદ્ધિ) ને ઉલ્લાસ કરવામાં સરસ્વતીના તેજ જેવું નિર્માણ શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીનું ચરિત્ર હવે કહેવામાં આવશે.

આ જંબૂદ્વીપના અપર વિદેહમાં રહેલા ભરત નામના વિજયને વિષે ચંપા નામે એક વિશાળ નગરી છે. તે નગરીમાં લોકોત્તર પરાક્રમવાળો અને દીર્ઘ બુદ્ધિવાળો સુરશ્રેષ્ઠ નામે એક સુરશ્રેષ્ઠ (ઈંદ્ર) જેવો રાજા હતો. તે ચારે પ્રકારે વીર હતો. દાનવડે સર્વની રક્ષા કરનાર હોવાથી દાનવીર, રણમાં ઉત્કટ હોવાથી રણવીર, આચારમાં શ્રેષ્ઠ હોવાથી આચારવીર અને શ્રી જૈનધર્મમાં ધુરંધર હોવાથી ધર્મવીર હતો. આજ્ઞા માત્રથીજ સર્વ રાજાઓને તે સાધી લેતો હતો, તેથી એ રાજા પોતાની અસ્તવિદ્યા અશ્વકીડામાંજ ખતાવતો હતો. રણમાં ખતાવતો

૧. અર્થાત્ રાજાઓને આજ્ઞા માત્રથીજ વશ કરતો હોવાથી તેને સંગ્રામમાં અસ્તવિદ્યા ખતાવવાનો પ્રસંગજ આવતો નહીં.

નહીં. વાણીને નિયમમાં રાખનારા મુનિઓ પણ રાત્રિદિવસ તેના ગુણોનું વર્ણન કરી પોતાનું વાચ્યમત્વ (વાણીના નિયમ) છોડી દેતા હતા. એકદા હૃદયને આનંદ આપનાર નંદન નામે મુનિ તે નગરીના ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા. તેમની પાસે રાજા વંદના કરવા ગયો. ભક્તિથી વાંદીને તે આગળ બેઠો. મુનિની દેશના સાંભળીને સુરશ્રેષ્ઠ રાજાને ભવ ઉપર વૈરાગ્યભાવના ઉત્પન્ન થઈ, તેથી તે નંદનમુનિની પાસેજ તેણે તત્કાળ દીક્ષા લીધી અને સાત્વિકશિરોમણિ તે રાજાએ યથાયોગ્ય રીતે તેનું પ્રતિપાલન કર્યું. અહિં તની ભક્તિ વિગેરે સ્થાનોના આરાધનથી તીર્થ કર નામકર્મ ઉપાર્જન કરી, મૃત્યુ પામીને તે પ્રાણત દેવલોકમાં દેવતા થયા. ત્યાંથી વ્યવીને તે હરિવંશમાં અવતર્યા; તેથી તે હરિવંશની ઉત્પત્તિ પ્રથમ કહીએ છીએ.

આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં વસ દેશના મંડનરૂપ કૌશાંબી નામે નગરી છે. તે નગરીમાં શ્રીખંડચંદનના રસની જેવા સુગંધી યશવટે દિશાઓના મુખને મંડિત કરનાર સુમુખ નામે રાજા હતો. સર્પોને જાંબુત્રી મંત્રની જેમ રાજાએ તેની આજ્ઞા અલંકૃત કરી, અને ઇંદ્રના જેવું તેનું અદ્વિતીય ઐશ્વર્ય હતું. સામ-સાંતવનને યોગ્ય એવા પુરૂષોમાં તે સામ-સાંતવન કરનાર હતો, પિતાની જેમ તેનું હૃદય મૃદુ હતું, અને મૃતકમાં માંત્રિકની જેમ દાનસાધ્ય પુરૂષોમાં તે દાન કરતો હતો. લોહમાં અયસ્કાંત મણિની જેમ તે માયાવી પુરૂષોમાં ભેદ કરતો હતો, અને ખીજે યમરાજ હોય તેમ દંડનીય પુરૂષોને તે દંડ આપતો હતો.

એક વખતે કામદેવને સખા વસંતઋતું આવતાં સુમુખ રાજા ક્રીડા કરવાને માટે ઉદ્યાનમાં જવા ચાલ્યો. તે ગજરૂઠ થઈને જતો હતો, તેવામાં માર્ગમાં વીરકુવિંદની વનમાળા નામની એક કમળલોચના સ્ત્રી તેના જોવામાં આવી. એ મનોહર બાળાનાં સ્તન પુષ્ટ અને ઉન્નત હતાં. ભુજલતા કમળના જેવી કોમળ હતી. મધ્ય ભાગ વજ્રની જેવો અદ્ય હતો. નિતંબમંડળ નદીતટની જેવું વિશાળ હતું. તેની નાસિ નદીની જળભમરી જેવી ગંભીર હતી. ઉરભાગ હાથીની સુંદના જેવો હતો. હાથપગ નવીન સુવર્ણ કમળના જેવાં આરક્રાંત હતાં, બ્રહ્મટી નમેલી હતી, તેણે હાથે હાથે નિતંબ ઉપર સુંદર વસ્ત્ર રાખ્યું હતું, અને દક્ષિણ હાથે સ્તન ઉપરથી લઈને ઉત્તરીયા વસ્ત્ર ધર્યું હતું આવી સુંદર બાળાને જોઈને સુમુખ રાજા કામાર્ત્ત થઈ ગયો. તત્કાળ ગજેંદ્રની ચાલને મંદ કરાવી મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે ‘અહા! આ સુંદરી કોઈના શાપવડે સ્વર્ગમાંથી બ્રહ્મ થયેલી અપ્સરા હશે! વા મૂત્તિમાન વનલક્ષ્મી કે વસંતશોભા હશે! વા કામદેવથી વિયોગ પામેલી રતિ હશે! વા પૃથ્વીપર આવેલી નાગકુમારી હશે! અથવા વિધાતાએ કૌતુકથી આ સ્ત્રીસ્તન બનાવ્યું હશે!’ આવી રીતે ચિંતવતા રાજાએ પોતાનો હાથ ત્યાંને ત્યાં આમતેમ ફેરવવા માંડ્યો, પણ જાણે કોઈની રાહ જોતો હોય તેમ તે આગળ ચાલ્યો નહીં. એટલે ‘હે રાજા! સર્વ સૈન્ય આવી ગયું છે; છતાં તમે અધાપિ કેમ વિલંબ કરો છો?’ એવી રીતે ભાવને જાણવાની ઇચ્છાવાળા મંત્રીએ રાજાને પૂછ્યું. આવાં મંત્રીનાં

વચનથી પોતાના ચિત્તને માંડમાંડ સ્થિર કરી રાજ યમુના નદીને કિનારે રહેલા મોટા ઉદ્યાનમાં આવ્યો; પરંતુ એ બાળાએ તેનું ચિત્ત હરી લીધું હતું તેથી મનોહર મંજરીવાળા આગ્રવનમાં, નાચી રહેલા નવપલ્લવવાળા અશોક વનમાં, જમરાઓના સમૂહથી આકુળ એવા ભોરસલાંના ખંડમાં, જેનાં પત્રો પંખા જેવાં છે એવા કદલી વનમાં, વસંતલક્ષ્મીની કર્ણિકા જેવા કરેણુના વનમાં અને બીજા કોઈ પણ રમણીય સ્થળમાં તેને જરા પણ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ નહીં.

આવી રીતે રાજનું મન ઉદ્દેગ પામેલું જોઈ સુમતિ નામનો મંત્રી કે જે રાજના મનોભાવને જાણતો હતો, તેણે અજાણ્યો થઈ રાજને પૂછ્યું—“હે નાથ! મનનો વિકાર કે શત્રુઓનો લય એ બે શિવાય રાજને મોહ થવામાં ત્રીણું કાંઈ પણ કારણ સંભવતું નથી. તેમાં પરાક્રમથી જગતને દબાવનાર એવા તમને શત્રુથી લય હોવાનો તો સંભવજ નથી; તેથી જો કાંઈ મનને વિકાર થવાનું કારણ હોય અને તે જો ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય ન હોય તો મને કહેવાને યોગ્ય છે.” રાજ બોલ્યો—“હે મંત્રી! નિષ્કપટ શક્તિવાળા એવા તમારાથીજ મેં શત્રુઓને વશ કર્યા છે, તેમાં આ મારી જુજાઓ તો માત્ર સાક્ષીરૂપ છે, તો હવે નિશ્ચયે ખાત્રી છે કે મારા મનોવિકારનો પણ ઉપાય કરવાને તમે શક્તિમાન છો, તેથી શામાટે હું તમને તે ન જણાવું? સાંભળો, હમણાં હું અહીં આવતો હતો તે વખતે માર્ગમાં સર્વ સ્ત્રીઓનાં સર્વ સ્વરૂપને લુટનારી કોઈ અંગના મારા જોવામાં આવી છે; તેણીએ મારા ચિત્તને હરી લીધું છે, તેથી હું કામાતુર થઈને પીકાડું છું; માટે તેનો યોગ્ય ઉપાય કરો.” મંત્રી બોલ્યો—“હે પ્રભુ! તે ઉપાય મારા જાણવામાં આવ્યો છે. તે વીરકુવિંદની વનમાળા નામે સ્ત્રી હતી. તેને હું સત્વર તમને મેળવી આપીશ. માટે તમે હાલ તો પરિવાર સાથે સ્વસ્થાનકે જાઓ.” આવાં મંત્રીનાં વચન સાંભળી રાજ રોગવાળાની જેમ મનથી રહિત હોય તેવી રીતે શિબિકામાં બેસી તે વનમાળાનું જ ચિંતવન કરતો સ્વસ્થાનકે ગયો.

પછી સુમતિ મંત્રીએ વિચિત્ર ઉપાય જાણવામાં પાંડિતા આત્રેયી નામે એક પરિત્રાજ્ઞિકા હતી તેને વનમાળાને માટે મોકલી. આત્રેયી તત્કાળ વનમાળાને ઘેર ગઈ. વનમાળાએ વંદના કરી એટલે એ પરિત્રાજ્ઞિકા આશીષ આપીને બોલી—“હે વત્સે! હિમઝતુમાં પશ્ચિમીના જેમ તું નિસ્તેજ કેમ લાગે છે? દિવસે ચંદ્રકાળની જેમ તારા ગાલ સ્ત્રીકા કેમ પડી ગયા છે? શૂન્ય દ્રષ્ટિને લીધે જાણે કાંઈ ચિંતામાં હોય તેમ કેમ જણાય છે? તેં મને પ્રથમ ઘણીવાર તારૂં દુઃખ કહ્યું છે, તે છતાં આજે કેમ કહેતી નથી?” તે સાંભળી વનમાળા નિઃશ્વાસ મૂકી અંજળિ જોડીને બોલી—“ભદ્રે! જેમાં સ્વાર્થ સરવો દુર્લભ છે એવી મારી કયા શું કહું! એક ગર્વેડી કયાં અને ઉચ્ચશ્રવા અશ્વરાજ કયાં! શૃંગાલની યુવતિ કયાં અને કેશરીસિંહનો કિશોર કયાં! બીચારી ચકલી કયાં અને પક્ષીઓનો રાજ ગરૂડ કયાં! તેમ હું કુવિંદ ભતિની સ્ત્રી કયાં અને તેવો દુર્લભ પ્રાણુવલ્લભ કયાં? કદિ ઉપર કહેલો યોગ કોઈ દૈવયોગે પણ થાય, પરંતુ હીનભતિવાળી એવી મારી સાથે તેમનો સંગ સ્વપ્નમાં પણ અસંભવિત છે.”

આત્રેયી બોલી—‘હું તારા અર્થને સંપાદન કરી દઉં. મંત્રતંત્ર જાણનારને અને પુણ્યવંતને અસાધ્ય શું છે?’ વનમાળા બોલી—‘હે માતા! આજે માર્ગમાં હાથી ઉપર બેસીને જતા અને જાણે પ્રત્યક્ષ કામદેવ હોય તેવા દેખાતા રાજાને મેં જોયા છે, ચંદનના પ્રવાહ જેવા તેમના દર્શનથી પણ મારા દેહમાં તે તીવ્ર કામજ્વર પ્રગટ થયો છે. હે ભગવતિ! તક્ષક નાગના માથાના મણિની જેમ મારા કામજ્વરને હરનારો તેનો સમાગ મુજ રાંક સ્ત્રીને દુર્લભ છે, તેા તેમાં તમે શું કરી શકશો?’ આત્રેયી બોલી—‘વત્સ! હું મંત્રજાણથી દેવ, દૈત્ય, ચંદ્ર, સૂર્ય અને વિદ્યાધરને પણ આકર્ષું. તેા તે રાજા શા હિસાબમાં છે? હે અનથે! હું પ્રાતઃકાળે રાજાની સાથે તારો યોગ કરાવીશ. જો તે ન થાય તેા મારે જ્વળતા અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો; માટે તું ધીરજ રાખજે.’ આ પ્રમાણે વનમાળાને આશ્વાસન આપી પરિનાજિકા ત્યાંથી ચાલી નીકળી, અને રાજાને માટે પ્રાયઃ સિદ્ધ કરેલો અર્થ તેણે સુમતિ મંત્રીને કહ્યો. મંત્રીએ રાજાને તે વાત કહીને આશ્વાસન આપ્યું, ‘ઘણું કરીને પ્યારી સ્ત્રીને મેળવવાની પ્રત્યાશા પણ સુખને માટેજ થાય છે.’ પ્રાતઃકાળે આત્રેયીએ જઈને વનમાળાને કહ્યું કે ‘મેં સુમુખ રાજાને તારા પ્રેમમાં બેડી દીધો છે, માટે હે વત્સ! ઉઠ, હમણાંજ રાજાના મંદિરમાં જઈએ. ત્યાં જઈને રાણીની જેમ રાજાની સાથે તું સુખે કીડા કર.’ વનમાળા તરતજ આત્રેયીની સાથે રાજગૃહમાં ગઈ. રાજાએ અનુરાગથી તેને અંતઃપુરમાં રાખી અને પછી કીડાવન, નદી, કીડાવાપી અને કીડાશૈલ વિગેરેમાં વિહાર કરતો સુમુખ રાજા તેની સાથે વિષયસુખ અનુભવવા લાગ્યો.

હવે પેલો વીરકુવિંદ વનમાળાના વિયોગથી ભૂત વળગ્યું હોય, ગાંઠો થયો હોય કે ઉન્મત્ત થયો હોય તેમ ચારે તરફ ભ્રમવા લાગ્યો. તેનાં સર્વ અંગ ધૂળિથી ધુંસરાં થઈ ગયાં હતાં, જીભ વજ્રના કટકા પહેર્યાં હતાં, માથાના કેશ વિસંચ્યુલ હતા, રૂંવાડા અને નખ લાંબા વધ્યા હતા, અને કોળાહળ કરતા બાળકોથી વિંટાયેલો તે ફરતો હતો. “હે વનમાળા! હે વનમાળા! તું ક્યાં છે? મને દર્શન આપ. અરે પ્રિયા! તેં આ નિરપરાધીનો એકદમ કેમ ત્યાગ કર્યો? અથવા જો મરકરીમાં ત્યાગ કર્યો હોય તેા હવે લાંબો કાળ આમ કરવું ઉચિત નથી, અથવા તારા રૂપથી લુપ્ત થયેલા કોઈ રાક્ષસ, યક્ષ કે વિદ્યાધરે તારું હરણ કરેલું હશે? અરે! આ નિર્ભાગી એવા મને ઘિસ્કાર છે!” આ પ્રમાણે વારંવાર નગરમાં ચોકે ચોકે, ત્રીકે ત્રીકે અને શેરીએ શેરીએ ફરીને એ વિરકુવિંદ રાંકની જેમ કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. એક વખતે વાનરની જેમ બાળકોથી વીંટાયેલો તે તેવી રીતે બોલતો બોલતો રાજાના ગૃહાંગણમાં આવી ચઢ્યો. ત્યાં નિર્માલ્ય માલ્યને ધરતો અને પિશાચે વળગ્યો હોય તેવો દેખાતો તે વિરકુવિંદ કૌતુક જોવામાં ઉત્કંઠિત એવા રાજલોકોથી વીંટાઈ વળ્યો. મોટા તાળીઓના નાદ સાથે મળેલો તેની પછવાડે લાગેલા લોકોનો મોટો કોળાહળ સુમુખ રાજાના સાંભળવામાં આવ્યો, તેથી આ શું હશે? એવી જિજ્ઞાસાથી રાજા વનમાળાની સાથે તેને જોવા પોતાના આંગણમાં આવ્યો. વિકૃતિ ભરેલી જેની આકૃતિ થઈ ગઈ છે તેવો, મલીન, શૂન્ય મનવાળો થઈ ગયેલો, લોકોએ તિરસ્કાર કરાતો, રજથી ભરેલો અને ‘હે વનમાળા! હે વનમાળા!

તું ક્યાં ગઈ ?' એમ વારંવાર બોલતો એવો તેને જોઈ વનમાળા અને રાજ સુમુખ વિચાર કરવા લાગ્યા—“અહા ! નિર્દય ચંડાળોની જેમ આપણે દુઃશીલીઆઓએ આ ઘણું નિર્દય કામ કર્યું” આ વિશ્વાસુ ગરીબ માણસને આપણે ઠગી લીધા છે. આના જેવું બીજું કોઈપણ પાપ ઉત્કૃષ્ટ નથી, અને આપણેજ સર્વ પાપીઓમાં ઉત્કૃષ્ટ છીએ. વિશ્વાસઘાતી પુરૂષોથી પણ આપણે ચડીઆતા છીએ કે આ જીવતાં છતાં મરણ પામેલાની જેવા ગરીબ માણસને હેરાન કરીએ છીએ. આ વિષયલંપટપણાને વારંવાર ધિક્કાર છે ! આ તીવ્ર પાપકર્મથી અવિવેકીમાં શિરોમણિ એવા આપણને જરૂર નરકમાં પણ સ્થાન મળવાનું નથી. તે મહાત્માઓને ધન્ય છે કે જેઓએ સર્વદા જિતેન્દ્રિય થઈ પરિણામે દુઃખનુંજ કારણ એવું વિષયસુખ છોડી દીધું છે. જેઓ અહોરાત્રી જિનધર્મને સાંભળે છે, આચરે છે અને વિશ્વોપકાર કરે છે તેઓ વિવેકથી વંદવા યોગ્ય છે.” આ પ્રમાણે પોતાની નિંદા કરતા અને ધર્મીંષ્ટ જીવોની પ્રશંસા કરતા તે સુમુખ અને વનમાળાની ઉપર આકાશમાંથી અકસ્માત્ વિજળી પડી અને તેણે તેમના પ્રાણ હરી લીધા.

પરસ્પર સ્નેહના પરિણામથી અને પ્રાંતે થયેલા શુભ ધ્યાનથી મૃત્યુ પામીને તે બંને હરિવર્ષ ક્ષેત્રમાં જુગલીઆપણે ઉત્પન્ન થયા. માતાપિતાએ હરિ અને હરિણી એવાં તેમનાં નામ પાડ્યાં. પૂર્વજન્મની પેઠે તેઓ અહીં પણ પાછા રાત્રિદિવસ સાથે રહેનારા દંપતી થયા. દસ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષોથી ઈચ્છિત અર્થ સંપાદન કરતા કરતા તેઓ દેવતાની જેમ સુખ વિલસતા રહેવા લાગ્યા.

રાજ રાણી વિદ્યુત્પાતથી મૃત્યુ પામ્યા તે જોઈને વીરકુવિંદે મહા દુસ્તપ એવું બાળ તપ આચર્યું. પ્રાંતે મૃત્યુ પામીને સૌધર્મ કલ્પમાં તે કિલ્લિષિક (મલીન) દેવતા થયો. ત્યાં અવધિજ્ઞાનવડે તેણે પોતાને પૂર્વ જન્મ અને ચેલા હરિહરિણી નામે જુગલીઆને જોયા. તેમને જોતાંજ તેનાં નેત્ર રોષથી રાતાં થઈ ગયાં, અને આકૃષ્ટ બ્રહ્મીના લંગથી ભયંકર થઈ ગઈ. પછી યમરાજની જેમ તેનો સંહાર કરવાને ઈચ્છતો હોય તેમ તે હરિહર્ષ ક્ષેત્રમાં આવ્યો. તેણે વિચાર કર્યો કે “આ બંને સ્ત્રીપુરૂષ ભારે વધ્ય છે, પણ જો અહીં મારીશ તો ક્ષેત્રના પ્રભાવથી તે અવશ્ય સ્વર્ગે જશે; આ સ્થાન અકાળે મૃત્યુ થવાથી પણ દુર્ગતિ આપતું નથી, માટે મારા પૂર્વજન્મના દ્વેષી આ બંનેને અહીંથી બીજે સ્થાનકે લઈ જાઉં.” આવો નિશ્ચય કરી તે દેવ કલ્પવૃક્ષની સાથે તેને ત્યાંથી ઉપાડીને આ ભરતક્ષેત્રની અંદર ચંપાપુરીમાં લાવ્યો. તે વખતે તે નગરીમાં ઈક્વાકુ વંશનો અંદ્રકીર્તિ નામે રાજા અપુત્ર મરણ પામ્યો હતો; તેથી યોગીઓ જેમ આત્માને શોધે, તેમ તે રાજાના પ્રધાનો રાજ્યને લાયક કોઈ પુરૂષને ચારે તરફ શોધમાં હતા. તે વખતે દેવસમૃદ્ધિથી સર્વ લોકોને વિસ્મય પમાડતો જાણે તેજને પુંજ હોય તેવો તે દેવ આકાશમાં રહીને બોલ્યો—“રાજ્યને માટે ચિંતા કરનારા હે પ્રધાનો અને સામતો ! તમારો રાજા અપુત્ર મરણ પામેલ છે; તેથી તમે કોઈ રાજાને ઈચ્છો છો. તો તસારા પુણ્યથી પ્રેરાયેલો હું હમણાંજ આ હરિ નામે એક જુગલીઆને

હરિવર્ષ ક્ષેત્રમાંથી અહીં લાવેલો છું; આ હરિણી નામે તેની સહજા પત્ની છે અને તેઓને આહાર કરવાને માટે આ કલ્પવૃક્ષ પણ હું અહીં લાવેલો છું. શ્રીવત્સ, મત્સ્ય, કલશ, વજ્ર અને અંકુશાદિક લાંછનવાળો અને જેનાં કમળ જેવાં લોચન છે. એવો આ હરિ આજથી તમારો રાજા થાઓ. આ બુગલીઆને તમારે કલ્પદ્રુમના ફળ સાથે પશુપક્ષીનું માંસ અને મધનો આહાર આપવો.” તેનાં આ વચનો કબુલ કરીને તે મંત્રીઓ તે દેવને પ્રણામ કરી અને બુગલીઆને રથમાં બેસાડી રાજમંદિરમાં લઈ આવ્યા. પછી સર્વ સામંતો અને મંત્રીઓએ એકઠા થઈને બ્રાહ્મણો, ભાટો અને ગંધર્વોનાં ગીત સાથે હરિને રાજ્યાભિષેક કર્યો. તે દેવતાએ પોતાની શક્તિથી તેમનું આયુષ્ય ટુંકું કર્યું અને દેહની પણ સો ધનુષ્ય માત્ર ઉંચાઈ રાખી. પછી કૃતાર્થ થઈને અંતર્ધાન થઈ ગયો. શ્રી શીતલનાથ પ્રભુના તીર્થમાં એ હરિરાજ થયો, તેનાથી ચાલેલો વંશ પૃથ્વીમાં હરિવંશ નામથી પ્રખ્યાત થયો. હરિરાજાએ સમુદ્ર જેની કટિભેખલા છે એવી પૃથ્વીને સાધી લીધી, અને લક્ષ્મીના જેવી અનેક રાજાઓની કન્યાઓને પરણ્યાં.

કેટલાક કાળ ગયાં પછી એ હરિને હરિણીથી વિશાળ છાતીવાળો પૃથ્વીપતિ નામે એક પુત્ર થયો. અનેક પ્રકારનાં પાપકર્મોને ઉપાજન કરીને હરિને હરિણી સાથે મૃત્યુ પામી નરકે ગયા. ત્યાર પછી તેનો પુત્ર પૃથ્વીપતિ રાજા થયો. ચિરકાળ રાજ્ય કરી મહાગિરિ નામના પુત્રને રાજ્યપર બેસાડી તપસ્યા કરીને પૃથ્વીપતિ સ્વર્ગે ગયો. મહાગિરિ રાજા રાજ્ય કરી અનુક્રમે હિમગિરિ નામના પુત્રને રાજ્યપર બેસાડી તપસ્યા કરીને મોક્ષપદને પામ્યો. પછી હિમગિરિએ રાજ્ય કરી પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્ર વસુગિરિને રાજ્યાનો અભિષેક કરી દીક્ષા લઈને મોક્ષસ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું. વસુગિરિ પણ પોતાના સ્થાન ઉપર ગિરિ નામના પુત્રને બેસાડી દીક્ષા લઈ કર્મ અપાવી શિવપદ પામ્યો. ગિરિરાજા પણ મિત્રગિરિ નામના પુત્રને રાજ્યપર બેસાડી દીક્ષા લઈને સ્વર્ગે ગયો. એવી રીતે અનુક્રમે હરિવંશમાં અનેક રાજાઓ થયા, તેમાં કેટલાક તપસ્યા કરીને મોક્ષે ગયા અને કેટલાક સ્વર્ગે ગયા.

આ ભરતક્ષેત્રને વિષે મગધ દેશનું મંડન અને પૃથ્વીને સ્વસ્તિક (સાથીઆ) રૂપ રાજગૃહી નામે નગર છે. તેમાં પ્રત્યેક ઘરમાં યુવાન સ્ત્રીપુરૂષોના રતિકીડા કરતાં તુટી ગયેલા મુક્તાહારના મોતીઓને પ્રાતઃકાળે ઢાસીઓ વાળી નાખતી હતી. ત્યાં ઘેર ઘેર ઘોડાઓ, ઘેર ઘેર હયાદાન, ઘેર ઘેર ચિત્રશાળા અને ઘેર ઘેર રંજશાળાઓ વિરાજતી હતી. હંસોને સરોવરની જેમ અને ભ્રમરાઓને પુષ્પમાળાની જેમ એ નગર મહામુનિઓને પણ સદા સેવા કરવા યોગ્ય હતું. તે નગરમાં હરિવંશમાં મુક્તામણિ જેવો નિર્મળ અને ઉગ્ર તેજવડે સૂર્ય સમાન સુમિત્ર નામે રાજા થયો. એ રાજા દુર્વિનીતને શિક્ષા કરનાર, જ્યલક્ષ્મીને વરનાર, પોતાના વંશને ઉન્નત કરનાર અને સર્વ રાજાઓને તાબે કરનાર હતો. જાણે નવમો દિગ્ગજ હોય, આઠમો કુલગિરિ હોય અથવા બીજો શેષનાગ હોય તેમ તે પૃથ્વીને ધારણ કરતો હતો. જિનાગમમાં

જેમ સર્વ જ્ઞેય વસ્તુ દેખાય તેમ તેનામાં ઔદાર્ય, ધૈર્ય અને ગાંભીર્ય પ્રમુખ સર્વ ગુણો દેખાતા હતા. હરિને પદ્માદેવીની જેમ તેને પદ્માવતી નામે પૃથ્વીને પવિત્ર કરનારો રાણી હતી. ચંદ્રેખાથી આકાશલક્ષ્મીની જેમ સર્વ જગતને નેત્રાનંદ આપનારી એ રાણીથી રાજલક્ષ્મી શોભતી હતી. સુગંધી ચૂર્ણથી વસ્ત્રની જેમ પોતાના શીળાદિક ગુણની સુગંધથી તથે રાજનું ચિત્ત સુવાસિત કર્યું હતું. આકાશમાં તારાગણની જેમ તેના ગુણગણની સંખ્યા કરવાને બૃહસ્પતિ પણ સમર્થ નહોતો. અનુરાગથી જગમપણાને પ્રાપ્ત થયેલી બધે પૃથ્વી હોય તેવી એ રાણી સાથે સુમિત્ર રાજા ઉત્તમ લોગ લોગવતો હતો.

અહીં પ્રાણ્ણતકલ્પમાં સુરશ્રેષ્ઠ રાજાને જીવ જે દેવતા થયો હતો તેણે સુરસાગરમાં મગ્નપણે પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. શ્રાવણ માસની પૂર્ણિમાએ ચંદ્ર શ્રવણ નક્ષત્રમાં આવતાં ત્યાંથી વ્યવીને તે પદ્માવતી દેવીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તે સમયે સુખે સુતેલી પદ્માવતી દેવીએ રાત્રિના શેષ ભાગે તીર્થકરના જન્મને સૂચવનારાં ચૌદ મહા સ્વપ્ન જોયાં. અતુકમે જ્યેષ્ઠ માસની કૃષ્ણ અષ્ટમીએ શ્રવણ નક્ષત્રમાં કૂર્મના લાંછનવાળા અને તમાલની જેવા શ્યામ કાંતિવાળા પુત્રને તેમણે જન્મ આપ્યો. દિક્કુમારીઓએ આવી ભક્તિથી સૂતિકર્મ કર્યું પછી ઇંદ્ર આવીને એ વીશમા તીર્થકરને મેઝગિરિપર લઈ ગયા. પ્રથમ શકેંદ્રના ઉત્સંગમાં બેઠેલા પ્રભુને ત્રેસઠ ઇંદ્રોએ પવિત્ર તીર્થજળવડે જન્માભિષેક કર્યો. પછી ઇશાનેંદ્રના ઉત્સંગમાં પ્રભુને બેસાડી સ્નાત્રપૂજાદિ કરીને શકેંદ્ર આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા—

“હે પ્રભુ! જમરૂપી અમોએ આજે આ અવસર્પિણી કાળરૂપ સરોવરમાં કમળ જેવા તમોને સારા ભાગ્યે ઘણે કાળે પ્રાપ્ત કર્યા છે. હે દેવ! અત્યારે તમારા સ્તોત્રથી, ધ્યાનથી અને પૂજાદિકથી અમારાં વાણી, મન અને શરીરે કલ્યાણકારી કૃણ મેળવ્યું છે. હે નાથ! જેમ જેમ તમારે વિષે મારી ભક્તિ વિશેષ વિશેષ થાય છે, તેમ તેમ મારાં પૂર્વ કર્મો લઘુ લઘુ થતાં બંધ છે. હે સ્વામી! મહા પુણ્યનું કારણ એવું તમારું દર્શન જો અમને ન થયું હોત તો અમો કે જે અવિરત છીએ તેમને જન્મ બધો નિરર્થક થઈ જાત. હે પ્રભુ! તમારા અંગના સ્પર્શથી, તમારી સ્તુતિ કરવાથી, તમારા નિર્માલ્ય સુંઘવાથી, તમારા દર્શનથી અને તમારા ગુણગાન સાંભળવાથી અમારી પાંચે ઇંદ્રિયો કૃતાર્થ થઈ ગઈ છે. વર્ષાઋતુના મેઘની જેમ નેત્રને આનંદ આપનાર અને નીલરત્ન જેવી કાંતિવાળા તમારાવડે આ મેઝગિરિનું શિખર શોભે છે. જો કે તમે માત્ર ભારતવર્ષમાં રહ્યા છો તે છતાં સર્વ ઠેકાણે વ્યાપ્ત થયેલા જણાઓ છો; કેમકે સર્વ સ્થાનકે રહેલા પ્રાણીઓના ભવની પીડાને તમે નાશ કરો છો. અહીંથી વ્યવનકાળે પણ મને તમારા ચરણનું સ્મરણ થજો. કારણ પૂર્વ જન્મના સંસ્કારથી ભવાંતરમાં પણ તે (સ્મરણ) જ મને થયા કરે.”

આ પ્રમાણે વીશમા અહંતની સ્તુતિ કરી તેમને લઈને ઇંદ્રે પાછા પદ્માવતી દેવીની પાસે જેમ હતા તેમ મૂકી દીધા. પ્રાતઃકાળે સુમિત્ર રાજાએ પ્રભુને જન્મેતસવ કર્યો. જેમાં

કારાગ્રહમાંથી અપરાધીઓનો મોક્ષ કરી અને દ્રવ્યનાં દાન આપી લોકોને પ્રસન્ન કર્યાં. જ્યારે એ પ્રભુ ગર્ભમાં હતાં ત્યારે તેમની માતા મુનિની જેમ સુવ્રતા (સારા વ્રતવાળા) થયા હતા, તેથી પિતાએ તેમનું મુનિસુવ્રત એવું નામ પાડ્યું. ત્રિવિધ જ્ઞાનવડે જેમનો આત્મા પવિત્ર છે એવા પ્રભુ લોકમાં બાળકીડથી અજ્ઞાન નાટ્ય કરતાં અનુક્રમે મોટા થયા. યૌવનવય પ્રાપ્ત થતાં પ્રભુની વીશ ધતુષ્યની કાયા થઈ. પિતાએ તેમને પ્રભાવતી વિગેરે રાજપુત્રીઓની સાથે પરણાવ્યાં. મુનિસુવ્રત સ્વામીને પ્રભાવતી દેવીથી પૂર્વ દિશામાં ચંદ્રની જેવો સુવ્રત નામે એક કુમાર થયો. સાડાસાત હજાર વર્ષો ગયા પછી પ્રભુએ પિતાએ આરોપણ કરેલા રાજ્યભારને ગ્રહણ કર્યો. પૃથ્વીનું પાલન કરતાં પંદર હજાર વર્ષો નિર્ગમન થયાં, ત્યારે પ્રભુના જાણવામાં આવ્યું કે હવે લોભ્ય કર્મનો ક્ષય થયો છે. તેવામાં લોકાંતિક દેવતાઓએ આવી વિજ્ઞપ્તિ કરી કે 'સ્વામી! તીર્થ પ્રવર્તાવો.' એટલે પ્રભુએ વાર્ષિક દાન આપવા માંડ્યું. ક્ષત્રિય વ્રતરૂપ ધનને ધારણ કરનાર અને ન્યાયરૂપ કમળમાં ભ્રમર સમાન પોતાના પુત્ર સુવ્રતને પ્રભુએ રાજ્યપર બેસાડ્યો. પછી દેવતાઓએ અને સુવ્રતરાજ્યે જેમનો નિબંધમણોત્સવ કરેલો છે એવા મુનિસુવ્રત પ્રભુ એક સહસ્ર પુરુષોએ વહન કરવા યોગ્ય એવી અપરાજિતા નામની શિળિકાપર આરૂઢ થઈ નીલગુહા નામના ઉદ્યાનમાં આવ્યા. તે ઉદ્યાન નવીન કળિઓના ઉદ્ભવથી જાણે દાંતાળાં હોય અને નવપદ્મવેના દેખડવથી જિહ્વા કાઢતાં હોય તેવાં આમ્રવૃક્ષોથી શોભતું હતું; આમ તેમ પવને ઉડાડેલા જીર્ણ પત્રના મર્મર શબ્દથી આકાશમાં જતી એવી વસંતસંપત્તિને બોલાવતું હતું, સિંહુવાર પુષ્પની અનિવાર્ય શોભાને બેઈ શકતા ન હોય તેમ મદ રહિત થયેલા ડોલરનાં પુષ્પો તેમાં રહેલાં હતાં, અને ઉદય પામતા દમનક પુષ્પોના સુગંધથી તે વિશેષ સમૃદ્ધિવાન લાગતું હતું. એવા ઉદ્યાનમાં જઈ શ્વેતગુન માસની શુકલ દ્વાદશીએ શ્રવણ નક્ષત્રમાં પાછલે પહેરે એક હજાર રાજ્યોની સાથે પ્રભુએ છઠ્ઠું તપ કરીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ત્રીજે દિવસે રાજગૃહી નગરીમાં બ્રહ્મદત્ત રાજાને ઘેર મુનિસુવ્રત પ્રભુએ ક્ષીરાન્નવડે પારણું કર્યું. દેવતાઓએ ત્યાં વસુધારાદિ પાંચ દિવ્ય પ્રગટ કર્યાં. બ્રહ્મદત્ત રાજાએ પ્રભુના ચરણને સ્થાને એક સ્તનપીઠ રચાવી. પછી નિઃસંગ, મમતા રહિત અને સર્વ પરિષદોને સહન કરતાં પ્રભુએ અગ્યાર માસ સુધી વિહાર કર્યો. પાછા ફરીને વિહાર કરતાં કરતાં નીલગુહા ઉદ્યાનમાં આવ્યા. ત્યાં ચંપકવૃક્ષની નીચે પ્રતિમા ધારણ કરીને રહ્યા. શ્વેતગુન માસની કૃષ્ણ દ્વાદશીએ ચંદ્ર શ્રવણ નક્ષત્રમાં આવતાં ઘાતીકર્મનો ક્ષય થવાથી પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ઇંદ્રાદિક દેવતાઓએ આવી ખસો ને ચાલીશ ધતુષ્ય ઉંચા અશોક વૃક્ષવાળું સમવસરણુ રચ્યું. તેમાં પ્રવેશ કરી ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણા દઈ 'તીર્થાય નમઃ', એમ બોલી પ્રભુ સિંહાસન ઉપર બીરાજ્યા. વ્યંતર દેવતાઓ બીજી ત્રણ દિશાઓમાં પ્રભુનાં પ્રતિબિંબ વિકુવ્યાં. શ્રીમાન ચતુર્વિધ સંઘ યોગ્ય સ્થાને બેઠો. પ્રભુને સમવસર્યા જાણી સુવ્રત રાજા ત્યાં આવ્યો અને સ્વામીના ચરણમાં નમી ઇંદ્રની પછવાડે બેઠો. પછી ઇંદ્રે અને સુવ્રતે પ્રભુને નમી લલાટ ઉપર અંજલિ બેડી ભક્તિગર્ભિત સ્તુતિ આ પ્રમાણે કરી—

“હે જગત્પતિ! જે તમારા ગુણોતુ^૧ વર્ણન કરવાને અમારા જેવા પણ તૈયાર થાય છે, તે તમારા ચરણદર્શનનેજ પ્રભાવ છે. હે પરમેશ્વર! દેશનાસમયમાં શાસ્ત્રરૂપ વત્સને પ્રસવ આપનારી તમારી વાણીરૂપ ગાયને અમે વંદના કરીએ છીએ. જેમ ચીકણા પદાર્થના યોગથી પાત્ર પણ ચીકણું થાય છે, તેમ તમારા ગુણને ગ્રહણ કરવાથી માણસ પણ તત્કાળ ગુણી થઈ જાય છે. જેઓ અન્ય કર્મોનો ત્યાગ કરી તમારી દેશના સાંભળે છે, તેઓ ક્ષણવારમાં પૂર્વકર્મોનો પણ ત્યાગ કરે છે. હે દેવ! તમારા નામરૂપ રક્ષામંત્રથી સંવર્મિત^૨ થયેલા આ જગતને હવે યહી પાપરૂપ પિશાચ વળગી શકશે નહીં. હે નાથ! વિશ્વને અભય આપનાર એવા તમે વિદ્યમાન છતાં હવે કોઈને કાંઈ પણ ભય નથી; પણ જ્યારે અમે અમારા સ્થાનમાં જઈશું ત્યારે તમારો વિયોગ થશે તે અમને ભય છે. હે સ્વામી! તમારી પાસે શાશ્વત વસ્તી^૩ અંધ થયેલા ખડિરંગ શત્રુઓજ માત્ર શમી જાય છે એમ નહિ પણ અંતરંગ શત્રુઓ જે કામ ક્રોધાદિ છે તે પણ શમી જાય છે. હે પ્રભુ! તમારા નામની સ્મૃતિ કે જે આ લોક અને પરલોકના વાંછિત મનોરથને આપવામાં કામધેનુ તુલ્ય છે તે હું ગમે ત્યાં રહું તો પણ મને પ્રાપ્ત થયા કરજો.”

આ પ્રમાણે ઇંદ્ર અને સુવ્રત રાજ સ્તુતિ કરીને વિરમ્યા એટલે પ્રભુએ સર્વ જીવને યોધ આપવા માટે ધર્મદેશના આપવા માંડી.

“ક્ષાર સમુદ્રમાંથી રત્નની જેમ આ સંસારમાંથી ઉત્તમ સારરૂપ ધર્મને ગ્રહણ કરવો. તે ધર્મ સંયમ,^૩ સત્યવચન, પવિત્રતા,^૪ પ્રહ્યચર્ય,^૫ નિષ્કંચનપણું, તપ, ક્ષમા, મૃદુતા, સરલતા અને મુક્તિ^૬ એ દશ પ્રકારે છે પોતાના દેહમાં પણ ઇચ્છા રહિત, પોતાનાઓમાં પણ મમતાએ વર્જિત, નમસ્કાર કરનાર અને અપકાર કરનાર પ્રાણી ઉપર નિરંતર સમદષ્ટિ રાખનાર, નિત્ય ઉપસર્ગ^૭ તથા પરિષદોને સહન કરવાને સમર્થ, નિત્ય મૈત્ર્યાદિક ભાવના યુક્ત હૃદયવાળો, ક્ષમાવાન, વિનયી, ઇંદ્રિયોને દમનાર, ગુરૂશાસનમાં શ્રદ્ધાળુ અને જાતિ વિગેરે ગુણોથી સંપન્ન એવો પ્રાણી યતિધર્મને માટે યોગ્યતાવાળો છે. સમકિત મૂળ પાંચ આણુવત, ત્રણ ગુણુવત અને ચાર શિક્ષાવત એમ બાર પ્રકારે ગ્રહસ્થનો ધર્મ છે

“૧ ન્યાયથી દ્રવ્યોપાર્જન કરનાર, ૨ શિષ્ટાચારની પ્રશંસા કરનાર, ૩ સરખા કુલશીલવાન અને ખીલ ગોત્રવાળાની સાથે વિવાહસંગંધ જોડનાર, ૪ પાપથી બહીનાર, ૫ પ્રસિદ્ધ દેશાચાર આચરનાર, ૬ કદિપણુ અવર્ણવાદ નહીં જોલનાર, તેમાં પણ રાજદિકના વિશેષે અવર્ણવાદ નહીં જોલનાર, ૭ અતિ પ્રકાશ કે અતિ ગુપ્ત નહીં તેવા, સારા પાટોશવાળા અને અનેક નીકળવાના માર્ગ વગરના ઘરમાં નિવાસ કરી રહેનાર, ૮ સાદાચારી પુરૂષોની સાથે સંગ રાખનાર, ૯ માતાપિતાની પૂજા કરનાર, ૧૦ ઉચ્ચદ્રવવાળા સ્થાનનો ત્યાગ કરનાર,

૧ અપ્તરવાળા. ૨ જાતિવૈર. ૩ સર્વથા હિંસાત્યાગ. ૪ ભાવ પવિત્રતા-અદત્-ત્યાગ ૫ નિર્લોભિતા.

“ ૧૧ નિર્દિત કાર્યમાં નહીં પ્રવર્તનાર, ૧૨ આવકના પ્રમાણમાં ખર્ચ કરનાર, ૧૩ દ્રવ્યની
 “ સ્થિતિ પ્રમાણે વેષ રાખનાર, ૧૪ આઠ પ્રકારના બુદ્ધિના ગુણે યુક્ત, ૧૫ હંમેશા ધર્મ
 “ સાંભળનાર, ૧૬ અજીજીમાં લોજનનો ત્યાગ કરનાર, ૧૭ પાચનશક્તિ પ્રમાણે વખતસર
 “ લોજન કરનાર, ૧૮ એકબીજાને ખાધ ન કરે તેવી રીતે ત્રણે વર્ગ (ધર્મ, અર્થ, કામ)
 “ ને સાધનાર, ૧૯ અતિથિનો, સાધુનો અને દીન પુરૂષનો યથાયોગ્ય સત્કાર કરનાર, ૨૦
 “ કદિ પણ દુરાગ્રહ નહીં કરનાર, ૨૧ ગુણ ઉપર પક્ષપાત રાખનાર, ૨૨ દેશકાળને અનુચિત
 “ આચારણુ તણ દેનાર, ૨૩ સ્વપરના બળાબળને જાણનાર, ૨૪ સદાચારી અને જ્ઞાનવૃદ્ધની
 “ પૂજા કરનાર, ૨૫ પોષ્ય^૧ વર્ગનું પોષણ કરનાર, ૨૬ દીર્ઘદર્શી, ૨૭ વિશેષ જાણનાર, ૨૮
 “ કૃતસ, ૨૯ લોકપ્રિય, ૩૦ લજ્જવાન, ૩૧ દયાળુ, ૩૨ સૌમ્ય, ૩૩ પરોપકાર કરવામાં તત્પર,
 “ ૩૪ અંતરંગ છ શત્રુઓના^૨ વર્ગનો પરિહાર કરનાર અને ૩૫ ઇંદ્રિયોને વશ રાખનાર—
 “ એવો પુરૂષ ગૃહસ્થધર્મને યોગ્ય છે (અર્થાત્ આ માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણને ધારણુ કરનાર
 “ પ્રાણી ગૃહીધર્મ—સમકિત મૂળ ખારવત ગ્રહણુ કરવાને યોગ્ય છે). આ સંસારમાં મનુષ્ય-
 “ જન્મની સાક્ષ્યતાને ઇચ્છનારો પુરૂષ જો યતિધર્મ લેવાને અશક્ત હોય તો તેણે સદા
 “ શ્રાવકધર્મ આચરવો. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુની દેશના સાંભળીને ઘણાંજોએ દીક્ષા લીધી અને કેટલાક શ્રાવક થયા.
 અહીંતની દેશના સરૂળજ હોય છે. મુનિસુવ્રત પ્રભુને ઇંદ્રાદિક અઠાર ગણધરો થયા.
 પ્રભુ દેશનાથી વિરામ પામ્યા એટલે ઇંદ્ર ગણધરે દેશના આપી. તેમની દેશના પણ વિરામ
 પામ્યા પછી પ્રભુને વંદના કરી ઇંદ્ર અને સુવ્રત વિગેરે જનો પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. તે
 પ્રભુના તીર્થમાં ત્રણ નેત્રવાળો, ચાર મુખવાળો, શ્વેતવર્ણી, જટાધારી, વૃષભપર બેસનારો,
 ચાર દક્ષિણુ ભુજમાં બીજેડું, ગદા, ખાણુ તથા શક્તિ અને ચાર વામ ભુજમાં નકુળ, અક્ષસૂત્ર,
 ધનુષ્ય અને પરશુ ધારણુ કરનાર વરૂણ નામે યક્ષ શાસનદેવતા થયો; તેમજ ગૌરવર્ણી,
 ભદ્રાસનપર બેસનારી, બે દક્ષિણુ ભુજમાં વરદ અને અક્ષસૂત્ર અને બે વામ ભુજમાં
 બીજેડું અને ત્રિશૂલ ધરનારી નરદેવતા નામે શાસનદેવી થઈ. એ બન્ને મુનિસુવ્રત
 સ્વામીના તીર્થમાં શાસનદેવતા કહેવાયા.

એકદા એ બંને શાસનદેવતા જેમની સાનિધ્યમાં રહેલા છે એવા પ્રભુ પૃથ્વીપર વિહાર
 કરતાં કરતાં ભૃગુકચ્છ (ભરૂચ) નગરે સમવસર્યાં. તે નગરનો રાજા જિતશત્રુ જાતિવંત અશ્વ
 ઉપર ચઢી પ્રભુને વંદના કરવા આવ્યો અને દેશના સાંભળવા બેઠો. તે વખતે જિતશત્રુ
 રાજાને જે અશ્વ હતો તેણે પણ રોમાંચિત થઈ ઉંચા કર્ણુ કરી પ્રભુની દેશના સાંભળી.
 દેશનાને અંતે ગણધરે પ્રભુને પૂછ્યું કે— ‘સ્વામી! આ સમવસરણુમાં અત્યારે ધર્મને કોણુ

૧ પોષણુ કરવા યોગ્ય સ્ત્રી, પુત્ર, કુટુંબ પરિવારાદિ. ૨ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર અથવા
 બીજાં છ.

પામ્યું ?' પ્રભુ બોલ્યા—'આ સમવસરણમાં જિતશત્રુ રાજના જ્ઞતિવંત અશ્વ વગર ખીજું કોઈ ધર્મને પામ્યું નથી.' તે સાંભળી જિતશત્રુ રાજએ વિસ્મયથી પૂછ્યું—'હે વિશ્વનાથ ! એ અશ્વ કોણ છે કે જે ધર્મને પ્રાપ્ત થયો ?' પ્રભુએ તેની નીચે પ્રમાણે કથા કહી—

“પશ્ચિમીખંડ નગરમાં પૂર્વે જિનધર્મ નામે એક શ્રેષ્ઠી શ્રાવક હતો. સર્વ નરમાં અગ્રેસર સાગરદત્ત નામે તેને એક મિત્ર હતો. તે ભદ્રકપણાથી પ્રતિદિન તેની સાથે જિનચૈત્યમાં આવતો. એક વખતે સાધુઓની પાસેથી તેણે સાંભળ્યું કે ‘જે અહીં ત પ્રભુનાં જિંબ કરાવે તે જન્માંતરમાં સંસારને મથન કરે તેવા ધર્મને પામે.’ તે સાંભળી સાગરદત્તે એક સુવર્ણનું અહીં ત જિંબ કરાવી મોટી સમૃદ્ધિથી સાધુઓની પાસે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સાગરદત્ત પ્રથમ મિથ્યાત્વી હતો; તેથી તેણે તે નગરની બહાર પૂર્વે એક મોટું શિવાલય કરાવ્યું હતું. ઉત્તરાયણનું પર્વ આવતાં સાગરદત્ત ત્યાં ગયો. ત્યાં શિવપૂજકો ધૃતપૂજને માટે પ્રથમ સંચય કરી રાખેલા ઠરેલ ધીના ઘડાઓ ત્વરાથી ખેંચતા હતા. ઘણા દિવસ થયાં પડી રહેલા તે ઘડાની નીચે પિંડાકાર થઈને ઘણી ઉધઈઓ ચોટેલી હતી. તે ઘડા લેવાથી માર્ગમાં પડી હતી. આમ તેમ ચાલતાં પૂજકોથી તે ઉધઈને ચગદાતી જોઈ સાગરદત્ત દયા લાવી તેને વસ્ત્રથી ઢૂર કરવા લાગ્યો. તે વખતે ‘અરે ! શું તને ઘોળીઆ યતિઓએ આ નવી શિક્ષા આપી છે ?’ એમ બોલતા એક પૂજરીએ પગના બાજથી ઘા કરીને તે સર્વ ઉધઈને વિશેષે ચગદી નાંખી. સાગરદત્ત શેઠે વિલખા થઈ તેને શિક્ષા થાય એવું ધારી પૂજરીઓના મુખ્ય આચાર્યના મુખ સામું જોયું. આચાર્યે પણ તે પાપની ઉપેક્ષા કરી, એટલે સાગરદત્તે વિચાર્યું કે ‘આ નિર્દય પાપીઓને ઘિક્કાર છે. જે આ દારૂણ હૃદયવાળા પુરૂષે! પોતાના આત્માને અને યજ્ઞમાનને દુર્ગતિમાં પાડે છે તેને ગુરૂબુદ્ધિએ શા માટે પૂજવા ?’ આવો વિચાર કર્યા છતાં પણ તેના આગ્રહથી તેણે શિવપૂજન કર્યું. પરિણામે સાગરદત્ત શેઠ સમકિતને પ્રાપ્ત ન કરવાથી, દાનશીલનો સ્વભાવ ન હોવાથી અને મોટ આરંભ કરીને ઉપાર્જન કરેલા ધનની રક્ષાને માટેજ એકનિષ્ઠા ધરી રહેવાથી મૃત્યુ પામીને આ જ્ઞતિવંત અશ્વ થયેલ છે, અને તેને બોધ કરવાને માટેજ હું અહીં આવ્યો છું. પૂર્વ જન્મમાં તેણે જિનપ્રતિમાં કરાવેલી હતી. તેના પ્રભાવથી અમારો ધર્મોપદેશ સાંભળીને તે ક્ષણવારમાં પ્રતિબોધ—ધર્મ પામ્યો છે.” ભગવંતનાં આવા વચનથી લોકોએ વારંવાર સ્તુતિ કરેલા એ અશ્વને રાજાએ ખમાવીને સ્વેચ્છાચારી કર્યો. (છોડી મૂક્યો.) ત્યારથી ભરૂચ શહેર અશ્વાવબોધ નામે પવિત્ર તીર્થ તરીકે લોકમાં પ્રખ્યાત થયેલું છે.

જગતના ઉપકારી મુનિસુવ્રત પ્રભુ દેશના સમાપ્ત કરી, ત્યાંથી વિહાર કરીને અન્યદા હસ્તિનાપુર નગરે સમવસર્યા. તે નગરમાં જિતશત્રુ નામે રાજા હતો અને એક સહસ્ર વલ્લિકનેા સ્વામી કાર્ત્તિક શ્રેષ્ઠી નામે એક શ્રાવક હતો. એકદા કષાયલા વસ્ત્ર પહેરનારો અને ભાગવત વ્રત ધરનારો એક સન્યાસી તે નગરમાં આવ્યો. માસ માસ ઉપવાસ કરીને તે પારણુ કરતો

હતો, તેથી લોકો તેને અતિશય પૂજતા હતા. સર્વ નગરજનોએ અતિ ભક્તિથી પારણે પારણે તેનું નિમંત્રણ કર્યું હતું. પણ રૂક્ત સમકિતરૂપ એક ધનને ધારણ કરનારા કાર્તિક શ્રાવકે તેને નિમંત્રણ કર્યું ન હતું; તેથી તે સન્યાસી ભૂતની જેમ નિરંતર કાર્તિક શેઠનાં છિદ્ર જોવામાં તત્પર રહેતો હતો.

એક વખતે જિતશત્રુ રાજ્યે તેને પરણાને માટે નિમંત્રણ કર્યું. ત્યારે સન્યાસીએ રાજાને કહ્યું—‘હે રાજા! જો કાર્તિક શેઠ મને લોજન પીરસશે તો હું તમારે ઘેર પારણું કરીશ.’ રાજા તે વાત સ્વીકારીને કાર્તિક શેઠને ઘેર ગયો, અને શેઠની પાસે માગણી કરી કે ‘હે નિર્દોષ શેઠ! તમારે મારે ઘેર આવીને ભગવાન પરિત્રાજકને પીરસવું.’ શેઠે કહ્યું—‘હે સ્વામી! એવા પાંખડી પરિત્રાજકોને પીરસવું તે અમારે યુક્ત નથી, તથાપિ એ કાર્ય તમારી આજ્ઞાથી હું કરીશ.’ એમ કહી તેમ કરવાને સ્વીકાર્યું. પછી શેઠ વિચારવા લાગ્યા કે ‘જો પ્રથમથી દીક્ષા લીધી હોત તો આ કાર્ય ન કરવું પડત.’ એવો ખેદ કરતા કાર્તિક શેઠ યોગ્ય વખતે રાજ્યગ્રહમાં આવ્યા. જ્યારે કાર્તિક શેઠે પીરસવા માંડ્યું ત્યારે પરિત્રાજક વારંવાર તર્જની આંગળી ખતાવીને તેનો તિરસ્કાર કરવા લાગ્યો. કાર્તિકશેઠે ઈચ્છા વગર તેને પીરસ્યા પછી વૈરાગ્યભાવથી ભગવંતને ત્યાં સમવસર્યા જાણીને એક હજાર વણિકોની સાથે ભગવંત પાસે આવીને દીક્ષા લીધી. દ્વાદશાંગીને ધારણ કરી બાર વર્ષ સુધી વ્રત પાળી મૃત્યુ પામીને કાર્તિક શેઠ સૌધર્મ કલ્પમાં ઇદ્ર થયા. પેલા પરિત્રાજક મૃત્યુ પામીને આભિયોગિક કર્મવડે તે ઇદ્રનું વાહન એટલે ઐરાવાણુ નામે હાથી થયો. પૂર્વ વૈરથી તે ઇદ્રને જોઈને નાસવા લાગ્યો. ઇદ્ર બળાતકારે તેને પકડીને તેની ઉપર આરૂઢ થયા, કેમકે તે તેના સ્વામી છે. તે ઐરાવણુ પછી જો મસ્તક કર્યાં, એટલે ઇદ્રે પોતાના બે સ્વરૂપ કર્યાં. જેમ જેમ તે હાથીએ જેટલાં જેટલાં મસ્તક કર્યાં, તેટલાં તેટલાં ઇદ્રે પોતાના પણ સ્વરૂપ કર્યાં. પછી ત્યાંથી તેને પલાયન થતો જોઈને ઇદ્રે વજ્રથી પ્રહાર કરી તે પૂર્વ જન્મના વૈરીને તત્કાળ વશ કરી લીધો.

કેવળજ્ઞાન થયા પછી વિહાર કરતાં મુનિસુવ્રત સ્વામીને એકાદશ માસે ઉણા સાડા સાત હજાર વર્ષો વીતી ગયાં. તે વિહારમાં ત્રીશ હજાર મહાત્મા સાધુઓ, પચાસ હજાર તપસ્વી સાધ્વીઓ, પાંચસો મહા બુદ્ધિમાન ચૌદ પૂર્વધારી, અઠારસો અવધિજ્ઞાની, પંદરસો મનઃપર્યાયજ્ઞાની, અઠારસો કેવળજ્ઞાની, બે હજાર વૈક્રિયલબ્ધિવાળા, એક હજાર ને બસો વાહલબ્ધિવાળા, એક લાખ અને બેતેર હજાર શ્રાવકો, ત્રણ લાખ ને પચાસ હજાર શ્રાવિકાઓ—આટલો પરિવાર મુનિસુવ્રત સ્વામીને થયો. અનુક્રમે નિર્વાણકાળ પ્રાપ્ત થયો એટલે શ્રીમુનિસુવ્રત સ્વામી સંમેતશિખરે પધાર્યા. ત્યાં એક હજાર મુનિઓની સાથે અનશન ગ્રહણ કર્યું. એક માસને અંતે જ્યેષ્ઠ માસની કૃષ્ણ નવમીએ શ્રવણ નક્ષત્રમાં તે મુનિઓની સાથે પ્રભુ શાશ્વતપદ (મોક્ષ) ને પ્રાપ્ત થયા. સાડાસાત હજાર વર્ષ કુમારપણામાં, તેટલાંજ વર્ષ વ્રતમાં અને પંદર હજાર વર્ષ રાજ્યમાં એમ સર્વ મળી ત્રીશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય મુનિસુવ્રત પ્રભુનું પૂર્ણ

થયું અને શ્રીમદ્વિનાથ સ્વામી મોક્ષ ગયા પછી ચોપન લાખ વર્ષ ગયા ત્યારે શ્રીમુનિસુવ્રત સ્વામીનું નિર્વાણ થયું. એક હબર મુનિઓની સાથે મુનિસુવ્રત પ્રભુ બ્યારે મોક્ષે ગયા ત્યારે ઇંદ્રોએ દેવતાઓ સહિત સંબ્રમથી આવી તેમને વિધિપૂર્વક મોટા મોક્ષમહિમા કર્યા.

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये षष्ठे पर्वणि मुनिसुव्रतस्वामीचरित
वर्णनो नाम सप्तमः सर्गः ॥

સર્ગ ૮ મો.

મહાપદ્મ ચક્રવર્તી ચરિત્ર.

મહાપદ્મ ચક્રવર્તી ચરિત્ર.

શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી વિહાર કરતા હતા, તે સમયમાં મહાપદ્મ નામે ચક્રવર્તી થયા છે તેમનું ચરિત્ર હવે કહીએ છીએ. આ જંબૂદ્વીપના પૂર્વ વિદેહની ભૂમિના આભૂષણભૂત સુકેન્દ્ર નામના વિજયમાં શ્રીનગર નામે એક શહેર છે. તે નગરમાં શત્રુરાજ્યોના યશરૂપ હંસને નાશ કરવામાં મેઘ સમાન અને પ્રજાપાલન કરવામાં તત્પર પ્રજાપાલ નામે રાજા હતો. એક વખતે અકસ્માત્ વિદ્યુત્પાતને જોઈ વૈરાગ્ય પામેલા તે રાજાએ સમાધિગુપ્ત નામના મુનિની પાસે દીક્ષ લીધી. ચિરકાળ ખર્જૂદારા જેવું વ્રત પાળી છેવટે મૃત્યુ પામીને તે અચ્યુતેન્દ્ર થયા. લેશ માત્ર તપ પણ નિષ્કેળ થતું નથી.

આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં સુરનગરના જેવું હસ્તિનાપુર નામે નગર છે. તે નગરમાં પદ્મદ્રહમાં શ્રીદેવીના નિવાસભૂત મધ્ય કમળાની જેવો ઈક્વાકુવંશમાં પદ્મોત્તર નામે એક રાજા થયો. તેને ઉબલ ગુણવાળી, રૂપથી દેવાંગનાનો પણ પરાભવ કરનારી અને સર્વ અંતઃપુરના આભૂષણ રૂપ બ્યાળા નામે મુખ્ય રાણી હતી. તેને કેશરીસિંહના સ્વપ્નાએ સૂચિત અને શોભાથી દેવકુમાર જેવો વિષ્ણુકુમાર નામે એક પુત્ર થયો. ત્યાર પછી પ્રજાપાળ રાજાને જીવ દેવ સંજંઘી આશુખ્ય પૂર્ણ કરી અચ્યુત દેવલોકમાંથી ચ્યવી બ્યાળા દેવીના ઉદરમાં અવતર્યો. યોગ્ય સમયે બ્યાળાદેવીએ ચૌદ મહા સ્વપ્નાએ સૂચિત અને સર્વ શોભાનું ધામ એવા મહાપદ્મ નામના પુત્રને જન્મ આપ્યો. વિષ્ણુકુમાર અને મહાપદ્મ બંને સહોદર ભાઈ અનુક્રમે મોટા થયા પછી આચાર્યને નિમિત્ત માત્ર કરીને તેઓએ સર્વ કળા સંપાદન કરી. મહાપદ્મ રાજાને વિજયવાન બાણી સદ્બુદ્ધિવાળા પદ્મોત્તર રાજાએ તેને યુવરાજપદે સ્થાપિત કર્યા.

તે સમયે ઉજ્જયિની નગરીમા શ્રીવર્મ નામે રાજા હતો. તેને નમુચિ નામે એક પ્રખ્યાત મંત્રી હતો. એક વખતે મુનિસુવ્રત પ્રભુથી દીક્ષિત થયેલા સુવ્રત નામે આચાર્ય વિહાર કરતા કરતા તે નગરીએ સમવર્ષા. તેમને વાંદવાને નગરજનો સર્વ વૈભવ સાથે જતા હતા, તે મહેલના શિખર ઉપર ચડેલા શ્રીવર્મ રાજાના જોવામાં આવ્યા. તે જોઈ સ્વચ્છ ખુદ્ધિવાળા રાજાએ નમુચિને પૂછ્યું કે ‘આવા અકાળ સમયે આ નગરજનો સર્વ ઋદ્ધિ સમેત ક્યાં જાય છે ?’ નમુચિ બોલ્યો—‘નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં કોઈ મુનિ આવેલા છે તેમને ભક્તિથી વાંદવાને માટે તેઓ સત્વર જાય છે.’ રાજાએ કહ્યું—‘ત્યારે ચાલો, આપણે પણ જઈએ.’ નમુચિ બોલ્યો—‘જો તમારે ધર્મ સાંભળવાની ઇચ્છા હોય તો હું તમને ધર્મ કહીશ.’ રાજાએ કહ્યું કે ‘ત્યાં તો હું અવશ્ય જઈશ.’ એટલે મંત્રી બોલ્યો કે—‘લલે આપને જવું હોય તો ચાલો, પણ ત્યાં તમારે તટસ્થપણે રહેવું. હું બધાને વાદમાં જીતીને નિરૂત્તર કરી દઈશ.’ પાંખડીઓનું પાંડિત્ય પ્રાકૃત (સાધારણ) લોકોમાંજ ચાલી શકે છે.’ આ પ્રમાણે વાત થયા પછી રાજા, મંત્રી અને રાજાનો સર્વ પરિવાર વિવિધ આશય ધરી સુવ્રતાચાર્યની પાસે આવ્યા. તેઓએ સ્વેચ્છાવાદથી મુનિઓને ધર્મ સંબંધી પ્રશ્ન કરવા માંડયા, પરંતુ તેમના જાંચા નીચા ધડા વિનાનાં વચનો સાંભળીને મુનિઓએ કાંઈપણ જવાબ આપ્યો નહીં, મૌન ધરી રહ્યા; એટલે નમુચિ કોપ કરી આહાંત શાસનની નિંદા કરતો સૂરિપ્રત્યે બોલ્યો—‘અરે ! તમે ગૌરવતાવાળું શું બોલો છો ? ત્યારે સુવ્રતાચાર્યે તે અનાર્થ મંત્રીને કહ્યું કે—‘જો તારી જીભ પર ખુજલી આવતી હોય તો અમે કાંઈ બોલીએ.’ તે વખતે એક ક્ષુલ્લક બોલ્યો—‘હે ગુરૂ મહારાજ ! વિદ્વતાના અભિમાની એવા આ માણસની સાથે તમારે કાંઈ પણ બોલવું યુક્ત નથી. તમે જુઓ, હું સહ્ય થઈ તેને વાદમાં જીતી દઈશ. લલે તે ગમે તે પક્ષ કહે, તથાપિ હું તેને યથાર્થ રીતે દ્વિષિત કરીશ.’ તે સાંભળી નમુચિભટ્ટ ક્રોધથી કઠોર વાણીએ બોલ્યો—‘તમે સર્વદા અપવિત્ર, પાંખડી અને વેદથી બાહ્ય છો, તેથી તમે મારા દેશમાં વસવાને યોગ્ય નથી. એટલેજ મારો પક્ષ છે, બીજું તમને શું કહેવું ?’ ક્ષુલ્લક બોલ્યો—‘જે સંલોગ છે તેજ અપવિત્ર છે, અને તેનો જે સેવક હોય તે પાંખડી અને વેદબાહ્ય છે; વેદમાં પાણીનું સ્થાન, ખાંડણીઓ. ઘંટી, ચૂલો અને માર્ગની (સાવરણી) એ પાંચ સ્થાન ગૃહસ્થોને પાપને માટે કહ્યાં છે; તે પાંચ સ્થાનોની જે નિત્ય સેવા કરે છે તેઓ સદા વેદબાહ્ય કહેવાય છે. અમે તો પાંચ સ્થાન રહિત છીએ, માટે શી રીતે વેદબાહ્ય કહેવાઈએ ? મ્હેચ્છ લોકોમાં ઉત્તમ જાતિની પેઠે નિર્દોષ એવા અમારે આ દોષવાળા લોકોમાં નિવાસ કરવો તે ઉચિત નથી.’ આવી રીતે ક્ષુલ્લકે યુક્તિથી વાદમાં પરાભવ કરવાથી તે મંત્રી, રાજા અને રાજાનો પરિવાર પોતપોતાને સ્થાનકે ગયો.

તે રાત્રે ઉઠી નમુચિ મંત્રી નિશાચરની જેમ ઉત્કટ અને ક્રોધથી પ્રબલિત થઈ સુવ્રતા-

આર્યના શિષ્યને મારવાને આવ્યો. વાદી સર્પને સ્થાપિત કરે તેમ તત્કાળ શાસનદેવીએ તેને સ્થિર કરી નાખ્યો. પ્રાતઃકાળે લોકો તેને તે સ્થિતિમાં જોઈ વિસ્મય પામ્યા. રાજા અને લોકો તે આશ્ચર્ય જોઈ ગુરૂ પાસે ધર્મ સાંભળી હાથી જેમ મદ રહિત થઈ જાય તેમ શાંત થઈ ગયા. તેવી રીતનું અપમાન થનાથી નમુચિ ત્યાં ન રહેતાં હસ્તીનાપુરમાં આવ્યો; કેમકે “અપમાનિત થયેલા માનીનું સ્થાન વિદેશજ છે.” યુવરાજ મહાપદ્મ તેને પોતાના પ્રધાનપદ પર રાખ્યો. “હમેશા જો બીજાં રાજાનેા પ્રધાન પોતાની પાસે રહેવા આવે, તો રાજાએ તેના વિશેષ અલિલાષી થાય છે.” મહાપદ્મના દેશના પ્રાંત ભાગમાં સિંહબળ નામે એક રાજા રહેતો હતો; તે આકાશમાં રહેલા રાક્ષસની જેમ દુર્ગમાં રહેવાથી અતિ બળવાન હતો. વારંવાર આસપાસના દેશને લુટી લુટીને તે પોતાના કિલ્લામાં પેસી જતો, તેથી કોઈ તેને પકડી શકતું નહીં; એક વખતે કોપ પામેલા મહાપદ્મ નમુચિ મંત્રીને કહ્યું કે ‘તમે સિંહબળને પકડવાનેા કાંઈ ઉપાય જાણો છો?’ નમુચિએ કહ્યું—‘હૈ રાજા તેનેા ઉપાય હું જાણું છું; એવું વચન હું કેમ કહું? કારણકે ઘેર ખેસી ગર્જના કરનારા પુરૂષને ‘ગેહેનદી’^૧ એવો અપવાદ લાગવો સુલભ છે; માટે તેના ઉપાય કરીને તેના ક્ષયથીજ સ્વામીને ખતાવી આપીશ, નહીં તો વચનમાત્રથી ઉપાય કહેવામાં તો કાયર પુરૂષો પણ પાંડિત થાય છે.’ મંત્રીનાં વચનથી હર્ષ પામી મહાપદ્મ તત્કાળ તેને આજ્ઞા આપી, એટલે તેણે વાયુની જેમ ત્યાં જઈને સિંહબળના દુર્ગને સ્ખલિત કર્યો. તીક્ષ્ણ ઉપાયને જાણનારા નમુચિએ તે દુર્ગને ભાંગી નાખ્યો, અને મૃગને જેમ સિંહ પકડે તેમ સિંહબળને પકડીને મહાપદ્મ પાસે આવ્યો. મહાપદ્મે કહ્યું—‘મંત્રીરાજ! વર માગો.’ એટલે તેણે કહ્યું કે ‘સમય આવશે ત્યારે માગીશ.’ તે વચન સ્વીકારી નમુચિ જેનેા કારભાર કરે છે એવો મહાપદ્મ યૌવરાજ્યપદ સારી રીતે પાળવા લાગ્યો.

એક વખતે મહાપદ્મની માતા જ્વાળાએ સંસારસાગરને તરવામાં કર્ણીરથ (નાવિકા) એવો એક અર્હંતની પ્રતિમાનેા રથ કરાવ્યો, અને તેની સાપ્તન માતા લક્ષ્મીએ મિથ્યાદ્રષ્ટિથી પોતાની સપત્નીની સરસાઈ કરવાને એક બ્રહ્મરથ કરાવ્યો. એક વખતે રથયાત્રાનેા પ્રસંગ આવતાં લક્ષ્મીએ રાજાની પાસે એવી માગની કરી કે નગરમાં મારો બ્રહ્મરથ પહેલો ચાલે અને પછી આ અર્હંત રથ ચાલે. જ્વાળારાણીએ પણ કહ્યું કે ‘જો નગરમાં મારો જૈનરથ પ્રથમ ચાલશે નહીં તો મારે હવે અનશન^૨ છે.’ અને રાણીએના એ વિચાર સાંભળી સંશય પામેલા રાજાએ જાંને રથની યાત્રા અટકાવી. ‘મધ્યસ્થ માણસને બીજે શો ઉપાય ઉચિત છે?’ પછી પોતાની માતા જ્વાળાને થયેલા દુઃખથી પીડિત એવો મહાપદ્મ રાત્રે લોકો સુઈ ગયા એટલે હસ્તીનાપુરમાંથી નીકળી ગયો. દેવેચ્છાએ આગળ ચાલતાં તે એક મહાટવીમાં આવ્યો. ત્યાં ફરતાં ફરતાં એક તાપસનેા આશ્રમ જોવામાં આવ્યો. પ્રિય અતિથિના સમાગમથી તાપસેાએ જેનેા સત્કાર કરેલો છે એવો મહાપદ્મ ત્યાં પોતાના ઘરની જેમ રહેવા લાગ્યો.

૧ જે ઘરમાં ખેઠો ખેઠો ખોટી ક્ષીશીમારી મારે તે ‘ગેહેનદી’ કહેવાય છે.

૨ ચારે આહારનેા ત્યાગ

અહીં ચંપાનગરીમાં રાજા જન્મેજયને કાળ રાજાએ રૂંધ્યો. જન્મેજય રાજા મૃત્યુ પામ્યો. પછી નગરને ભંગ થતાં દાવાનળ લાગવાથી દિડ-મૂઠ થયેલી હરણીઓની જેમ અંત-પુરની સ્ત્રીઓ નાસી ગઈ. તેમાં ચંપાનગરીના પતિ જન્મેજયની નાગવતી નામે એક પ્રિયા પોતાની મહનાવળી નામે પુત્રીની સાથે નાસીને આ તાપસના આશ્રમમાં આવી. ત્યાં મહાપદ્મ અને મહનાવળી મળતાં કામદેવના અસ્તરૂપ તેઓને પરસ્પરનું દર્શન થતાં તત્કાળ પરસ્પર અનુરાગ થઈ ગયો. મહનાવળીને અનુરાગી થયેલી જાણી નાગવતીએ કહ્યું-“ પુત્રી! ચપળતા કર નહીં; નિમિત્તિયાનું વચન સંભાર. એક નિમિત્તિયાએ તનેજ કહ્યું છે કે ‘વરખંડ ભરત-ક્ષેત્રના સ્વામીની તું પ્રધાન પત્ની થઈશ.’ તેથી જે તે પુરૂષપર અનુરાગ કર નહીં, મનને નિયમમાં રાખ. તને ચકવતી રાજા જરૂર પરણશે.” એ વખતે વિપરીત ખનાવના ભયથી તે આશ્રમપતિએ મહાપદ્મને કહ્યું કે - ‘હે વત્સ! જ્યાં જવું હોય ત્યાં જા, તારૂં કલ્યાણ થ.ઓ.’ તે વખતે મહાપદ્મે વિચાર કર્યો કે ‘એક સાથે બે ચકવતી થતા નથી, હું એકજ ચકવતી થવાનો છું, તેથી આ મારીજ પત્ની છે.’ આવો નિશ્ચય કરી મહાપદ્મ તાપસના આશ્રમમાંથી ચાલી નીકળ્યો. પછો ફરતો ફરતો એક સિંધુસદન નામના નગરમાં આવી ચડ્યો, તે સમયે ત્યાં નગરીની બહાર ઉદ્યાનમાં વસંતઉત્સવ ચાલતો હતો, તેથી નગરીની સ્ત્રીઓ કામદેવના શાસનમાં રહી ત્યાં વિવિધ ક્રીડા કરતી હતી. તે ક્રીડાને કોળાહળ સાંભળી ત્યાંના રાજા મહાસેનના એક હાથીએ કદલીના રતંભની જેમ તેના આલાનરતંભને ઉખેડી નાંખ્યો અને ક્ષય્યાપર પડેલી રજની જેમ મહાવતોને ફેંકી દઈ અંગપર વાયુના સ્પર્શને પણ નહીં સહન કરતો રોમાંચિત થઈ ગયો. તેને વશ કરવાના ઉપાયમાં અસમર્થ પુરૂષોએ દૂરથી છોડી દીધેલો એ હાથી તત્કાળ ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરતી પુરસ્ત્રીઓની નજીક આવ્યો. અકસ્માત્ ભય પ્રાપ્ત થવાથી તે નાસી શકી નહીં, તેથી ત્યાંજ ઉભી રહી અને મગરે દબાવેલી હંસીઓની જેમ તારસ્વરથી પોકાર કરવા લાગી. તેઓને પોકાર કરતી જેઈ મહાપદ્મે ગજેંદ્રની પાસે ઠોડી જઈ પાછળ રહીને કહ્યું-‘રે દુર્મંદ હાથી! પછવાડે જા.’ તે સાંભળતાંજ હાથી ક્રોધથી મહાપદ્મની સન્મુખ વળ્યો અને ચરણ-વાસથી જાણે પોલાણવાળી હોય તેમ પૃથ્વીને કંપાવવા લાગ્યો. તે વખતે ‘આપણી રક્ષાને માટે કોઈ મહાત્માએ યમરાજની જેવા આ હાથીની આગળ પોતાનો દેહ અર્પણ કર્યો.’ એવી રીતે તે સ્ત્રીઓ કહેવા લાગી. ક્ષણવારમાં નજીક આવેલા તે હાથીની સન્મુખ મહાપદ્મે ઉંચું વચ્ચે નાંખ્યું. ‘કોઈ વખત છળ પણ શોભે છે.’ હાથીએ કુમારની બુદ્ધિએ તે વચ્ચે તોડી નાંખ્યું. ‘ક્રોધ એકલો સંબ્રમ કરે તેવો છે, તો મદમૂર્છિત હોય તેની તો વાતજ શી કહેવી?’ ત્યાં મોટો કોળાહળ થતાં સર્વ નગરજનો એકઠા મળ્યા અને સામંતો તથા સેનાપતિઓ સહિત મહાસેન રાજા પણ ત્યાં આવ્યો. રાજા મહાસેને પદ્મકુમારને કહ્યું-‘હે પરાક્રમી વીર! દૂર ખસી જા, અકાળ મૃત્યુ જેવા એ ક્રોધી હાથીની સાથે યુદ્ધ કરવું શા કામનું છે?’ પદ્મકુમારે કહ્યું-‘રાજા! આપ કહો છો તે ઘટિત છે, પણ આરંભેલું કાર્ય છોડી દેવું તે મને લજ્જાકારી છે. વળી આ ઉત્તમ હાથીને વશ કરીને

બાલે જનમથીજ શાંત હોય એવો હું હમણાજ કરી દઈશ તે જુવો. તમે સૌજન્યપણાથી બીરૂ થશો નહીં.’ આ પ્રમાણે કહી મહાપદ્મ કુમારે તેની ઉપર વજ્રમુદ્રિનો ઘા કર્યો; જેથી આચ્છાદન વસ્ત્રના વેધની જેમ હસ્તીનું મુખ નીચું થઈ ગયું. પછી એ ઉન્મત્ત હાથી જેવો કુમારને પકડવાને ઉદ્યમવાંત થયો, તેવોજ વિદ્યુત્પાતની જેમ ઉછળીને તેની ઉપર કુમાર આફક થઈ ગયો. પછી મંડુકાસન વિગેરે નવનવાં આસનોથી આગળ પાછળ અને પડએ કૂર્ચા કરતા મહાપદ્મે તે હાથીને ઘણો એદિત કરી દીધો. કુંભસ્થળ ઉપર લપડાકો મારવાથી, કંઠભાગે અંગુઠાના પીડનથી અને પૃષ્ઠભાગે પાદન્યાસથી મહાપદ્મે હાથીને આકુળવ્યાકુળ કરી દીધો. સાબારીના ચોકારો કરતા નગરજનો વિસ્મય પામી જેને જોતા હતા અને રાજ મહાસેન અંધુમુદ્રિથી જેના પરાક્રમનું વર્ણન કરતા હતા એવો મહાપદ્મ તે નાગને ભમાવીને સ્વેચ્છાએ હસ્તીના બાળકની જેમ તેને રમાડતો તેની સાથે ક્રીડા કરવા લાગ્યો. પછી કોઈ બીજા મહાવતને હાથી સોંપી બીજી કળા ઉપર પગ મૂકી પોતે નીચે ઉતરી ગયો. રાજ મહાસેન તેના પરાક્રમથી અને રૂપથી ‘આ કુમાર કોઈ પ્રધાનકુળમાં જન્મ્યો છે’ એવું ધારી તેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો. ત્યાં પોતાની સો કન્યાઓને તેની સાથે પરણાવી. ‘ઘેર આવેલો તેવો વર પુણ્યથીજ મેળવાય છે.’ અહર્નિશ તે રાજકન્યાઓની સાથે ભોગ ભોગવતા કુમારને મહાનાવળીનું સ્મરણ નિત્ય શક્યની જેમ ખુંચવા લાગ્યું.

એકદા રાત્રીએ કમળમાં હંસની જેમ મહાપદ્મ કુમાર શય્યામાં સુતો હતો, તેવામાં પવન જેવા વેગવાળી વેગવતી નામની એક વિદ્યાધરી તેનું હરણ કરવા આવી. ત્યાં નિદ્રાનો ભંગ થયો, એટલે કુમારે કહ્યું—‘હે શુદ્રા! મને શા માટે હરે છે?’ એમ કહીને વજ્રના ગોળા જેવી મુદ્રિ ઉગામી. વિદ્યાધરી બોલી—‘હે પરાક્રમી વીર! કેાપ કરો નહીં, સાવધાન થઈને સાંભળો—વૈતાલચગિરિ ઉપર સુરોદય નામે એક નગર છે. તેમાં ઈંદ્રધનુ નામે એક વિદ્યાધર રાજ છે. શ્રીકાંતા નામે તેની પત્ની છે અને તે હંપતીને જયચંદ્રા નામે એક પુત્રી થઈ છે. યોગ્ય વર નહીં મળવાથી જયચંદ્રા સર્વ પુરૂષોપર દ્રેષ કરનારી થઈ છે, કેમકે—હીન વરવાળી સ્ત્રીઓ જીવતાં મર્યા જેવી છે.’ ભરતક્ષેત્રના તમામ રાજાઓને ચિત્રપટમાં આજેખી આજેખીને મેં તેને બતાવ્યા પણ તેને તેમાંથી કોઈ પણ રૂચ્યો નહીં. પછી એક વખતે ચિત્રપટ ઉપર તમારું રૂપ આજેખીને બતાવ્યું, એટલે તત્કાળ તેના હૃદયમાં કામદેવે સ્થાન કયું. તમારી જેવા પ્રાણવલ્લભ મળવા દુર્લભ ધારીને એ પુરૂષદ્રેષિણી સ્ત્રી પોતાના જીવિતવ્યની પણ દ્રેષિણી થઈ ગઈ; અને ‘આ પદ્મોત્તર રાજનો પુત્ર મહાપદ્મ મારો પતિ થાઓ, અન્યદા મરણ મારું શરણ થાઓ’ આવી તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી. તે જયચંદ્રાનો તમારી ઉપરનો અનુરાગ મેં તેના માતાપિતાને કહ્યો. યોગ્ય વરની ઈચ્છા સાંભળીને તત્કાળ તેઓ પણ ખુશી થયા. હું વેગવતી નામની વિદ્યાધરી છું અને હે પ્રભુ! જયચંદ્રાના માતાપિતાની આજ્ઞાથી તમને લઈ જવાને માટે આવી છું. તમારી ઉપર અનુરાગી થયેલી જયચંદ્રાને ધીરજ આપવાને

મેં પ્રતિજ્ઞાથી કહ્યું છે કે 'હે સુબ્રુ ! સ્વસ્થ થા. હું ખરેખર ત્યાં જઈશ અને તારા હૃદયપદ્મને વિકસવર કરવામાં સૂર્યરૂપ એ મહાપદ્મને જરૂર લાવીશ, નહીં તો અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ; માટે તું તારા મનની પીડાને શાંત કર.' આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક તેને આશ્વાસન આપી તેના આસનમાં ચંદ્ર સમાન એવા તમારી પાસે હું આવી છું, અને તમને ત્યાં લઈ જાઉં છું; માટે કોપ કરો નહીં, તમે ઉપકારી છો." આ પ્રમાણેની હકીકત સાંભળી મહાપદ્મને આજ્ઞા આપી, એટલે તે વેગવતી વિદ્યાધરી આભિયોગિક દેવતાના રચેલાં વિમાન જેવાં વેગવડે ચાલીને મહાપદ્મ કુમારને સુરોદયપુરીમાં લાવી. પ્રાતઃકાળે સુરોદયપુરના પતિ ઇંદ્રધનુ રાજાએ જેની પૂજા કરી છે એવો પદ્મકુમાર રોહિણીને ચંદ્રની જેમ જયચંદ્રાને પરણ્યો.

જયચંદ્રાના મામાના દીકરા ગંગાધર અને મહીધર નામે વિદ્યામહ તથા ભુજબળથી દુર્મંદ એવા બે વિદ્યાધરો હતા, તેઓ આ જયચંદ્રાના વિવાહના ખબર સાંભળી તત્કાળ ગુસ્સે થયા. "એક દ્રવ્યનો બે જાણને અભિલાષ તેજ મોટા વૈરનું કારણ છે." તેઓ બંને સર્વ બળથી જયચંદ્રાના પતિ પદ્મકુમારની સાથે યુદ્ધ કરવા સુરોદયપુરમાં આવ્યા, નિષ્કપટ યુદ્ધ કરવામાં કીતુકી એવા મહાપદ્મ કુમાર અને દુર્વાર ભુજપરાક્રમવાળો વિદ્યાધરોનો પરિવાર નગરની બહાર નીકળ્યો. કોઈને ત્રાસ પમાડતો, કોઈને ઘાયલ કરતો અને કોઈને મારી નાખતો મહાપદ્મ ગજોદ્રોની સાથે સિંહની જેમ શત્રુઓના સુભટોની સાથે લીલાથી યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. વિદ્યાધરપતિ ગંગાધર અને મહીધર પોતાના સૈન્યનો ભંગ થયેલો જોઈ ભવ લઈને નાસી ગયા.

પછી ચક્રવર્તનાદિ રત્નો ઉત્પન્ન થતાં એ બળવાન મહાપદ્મને પદ્મખંડ ભરતક્ષેત્ર ઉપર વિજય મેળવ્યો. શુકલ પક્ષની ચતુર્દશીએ એક કળાએ અધુરી ચંદ્રની પૂર્ણતાની જેમ એક સીરત્ન વિના મહાપદ્મને ચક્રવર્તીપણાની સર્વ સમૃદ્ધિ પૂર્ણ થઈ. પછી પૂર્વે જ્યેષ્ઠ સીરત્ન મહનાવળીનું સ્મરણ કરતો મહાપદ્મ ક્રીડા કરવાને મિષ્ટે તે તાપસોના આશ્રમમાં ગયો. તાપસોએ તેનું આતિથ્ય કર્યું. ત્યાં ફરતા છતા જન્મેજય રાજાની રાણીએ તેમને દીદા, એટલે પોતાની પુત્રી મહનાવળી તેમને પરણાવી. એ પ્રમાણે સકવર્તીની સંપૂર્ણ સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને પદ્મરાજા હસ્તીનાપુર આવ્યો, અને પ્રથમ વૃત્તાંત સાંભળવાથી ખુશી થયેલા માતાપિતાને અધિક હર્ષ ધરી પ્રથમની જેમજ પ્રણામ કર્યો. કર્ણુમાં રસાયણ જેવું પોતાના પુત્રનું ચરિત્ર સાંભળી સિંચન કરેલા વૃક્ષની જેમ માતાપિતા વિકસવર થઈ ગયા.

અન્યદા યુનિસુવત સ્વામીના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય સુન્દત નામના આચાર્ય વિહાર કરતાં કરતાં ત્યાં પધાર્યા. રાજા પદ્મોત્તરે પરિવાર સાથે આવીને તેમને નમસ્કાર કર્યો, અને સંસાર-વૈરાગ્યની માતારૂપ તેમની દેશના સાંભળી. દેશનાને અંતે 'સ્વામી ! જ્યાં સુધી પુત્રને રાજ્ય-પર એસાડીને હું દીક્ષા લેવાને આવું ત્યાં સુધી આપ બગવંતે અહીંજ બીરાજવું.' એવી રીતે રાજાએ આચાર્યને વિનંતિ કરી. 'પ્રસાદ કરશે નહીં' એવું સૂરિએ કહ્યું, રાજા પદ્મોત્તર તેમને વંદના કરી પોતાના નગરમાં આવ્યો. પછી અમાત્ય સામંત વિગેરે સર્વ પ્રકૃતિવર્ગને

અને વિષ્ણુકુમાર પુત્રને ઝોલાવી રાજા પદ્મોત્તરે કહ્યું—“ આ સંસાર દુઃખનો સાગર છે, રાગીને અપચ્ચની ઈચ્છા જેમ રાગની વૃદ્ધિને માટે થાય છે, તેમ પ્રાણીની જે તેના પોષણ માટેની પ્રવૃત્તિ છે તે તેની વૃદ્ધિને માટેજ થાય છે. કુવાની પાસે ગયેલા અંધ પુરૂષોને જેમ બાહુ આપનાર પુરૂષ મળી જાય તેમ આ સંસારસમુદ્રમાં પડતો એવો હું તેનો ઉદ્ધાર કરવા માટેજ સુવ્રત પ્રભુ અત્રે પધારેલા છે; તેથી આજે મારા રાજ્યઉપર વિષ્ણુકુમારને ઘેસાડો. હું સુવ્રત પ્રભુની પાસે અવશ્ય દીક્ષા શ્રદ્ધ કરીશ ” વિષ્ણુકુમારે કહ્યું—‘ પિતાજી ! મારે રાજ્યથી સંયુત્ત; હું તે શ્રદ્ધ કરવાનો નથી. હું તો તમારી સાથે દીક્ષા લઈ તમારેજ માગે ચાલીશ.’ એટલે રાજાએ પદ્મકુમારને ઝોલાવી આશ્રદ્ધી કહ્યું—‘ વત્સ ! આ રાજ્ય સ્વીકાર જેથી અમે સુખે વ્રત લઈએ ’ પદ્મકુમારે અંજલિ જોડી કહ્યું—‘ પૂજ્ય પિતા ! જ્યાં સુધી પિતાતુલ્ય આર્થ વિષ્ણુકુમારનો હોય ત્યાં સુધી મને તે કાર્ય કરવું ઉચિત નથી; માટે જગતમાં એકજ સમર્થ એવા વિષ્ણુકુમારનો રાજ્ય ઉપર અભિષેક કરો, હું એક પેઢાની જેમ તેમનો સુવરાજ થઈને રહીશ.’ રાજાએ કહ્યું—‘ મેં તેની પ્રાર્થના કરી, પણ તે તો રાજ્ય શ્રદ્ધ કરવાને ઈચ્છતો નથી, મારી સાથે દીક્ષા લેવાને ઈચ્છે છે.’ આ પ્રમાણે સાંભળી પદ્મકુમાર મૌન રહ્યો; એટલે પદ્મોત્તર રાજાએ ચકવર્તીપણાના અભિષેક સાથે તેનો રાજ્ય ઉપર અભિષેક કર્યો. પછી પદ્મકુમારે જેમને નિષ્કમલોત્સવ કરેલા છે એવા પદ્મોત્તર રાજાએ વિષ્ણુકુમારની સાથે સુવ્રત મુનિ પાસે જઈએ દીક્ષા લીધી. પદ્મકુમારે પૃથ્વીપર પોતાના શાસનની જેમ સર્વ જનોએ પૂજેલા પોતાની માતાના જૈનરથને આખા નગરમાં ફેરવ્યો. રથ ફેરવવાના સમય સુધી સુવ્રતાચાર્ય પદ્મોત્તર પ્રમુખ શિષ્યો સાહત તે નગરમાં રહ્યા; પછી અન્યત્ર વિહાર કર્યો.

અદ્ભુત ચરિત્રવડે શોકનાર પદ્મચક્રીએ પોતાના વંશની જેમ સર્વત્ર જિનશાસનની પણ ઉત્તિ કરી. ગ્રામ, આકર; નગર અને દ્રોણમુખવિગેરેમાં જાણે નવીન પર્વતો નિષ્પન્ન થયા ન હોય તેવાં કોટીગમે ચૈયો કરાવ્યાં. પદ્મોત્તર મુનિ ગુરૂની સાથે વિહાર કરી ઉત્તમ વ્રત પાળી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થયા. વિષ્ણુકુમાર મુનિએ અદ્ભુત તપસ્યા કરી અને તેના મહિમાથી અનેક લખિંધઓવાળા થયા. મેરૂની જેવા ઉન્નત, ગરૂડની જેવા આકાશ-ગામી, દેવની જેવા કામરૂપી અને કામદેવની જેવા સ્વરૂપવાન, એવી વિવિધ ઉપમા પામવાને વિષ્ણુકુમાર યોગ્ય થયા, પણ સાધુઓને અસ્થાને લખિંધને ઉપયોગ કરવો ઉચિત ન હોવાથી તેઓ કોઈ સ્થળે લખિંધ ફેરવતાં નહોતા.

એક વખતે જ્ઞાતુર્માસ કરવા માટે સુવ્રતાચાર્ય સાધુઓના પરિવાર સાથે વિહાર કરતાં કરતાં હસ્તીનાપુરમાં આવીને રહ્યા. આચાર્યને આવેલા જાણી પૂર્વ વૈરનો બહલો લેવાની ઈચ્છાએ નમુચિ મંત્રીએ મહાપદ્મને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે—‘ હે નરેન્દ્ર પ્રથમ તમે જે મને વરદાન આપેલ છે તે અત્યારે આપો. મહાત્મા લોકોની પાસે થાપણુની પેઠે રાખેલું વરદાન નાશ પામતું નથી.’ રાજાએ કહ્યું—‘ તે વરદાન માગો.’ એટલે નમુચિએ કહ્યું—‘ મારે

એક યજ્ઞ કરવો છે, તેથી યજ્ઞ પૂરો થાય ત્યાંસુધી તમારું રાજ્ય મને આપો. તમે કહેલું વચન સંભારો.' સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળા મહાપદ્મ રાજાએ નમુચિ મંત્રીને રાજ્ય ઉપર બેસાડ્યો અને પોતે અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કર્યો. પછી નમુચિ કપટથી નગરની બહાર નીકળી બગલાની પેઠે દુષ્ટ ધ્યાન કરતો એક પાપી યજ્ઞમાં શિક્ષિત થયો તેને અભિષેકકલ્યાણ કરવા માટે મંત્રીઓ અને સર્વ ધર્મના આચાર્યો આવ્યા, માત્ર જૈનના શ્વેતલિસુઓ આવ્યા નહીં. 'સર્વ ધર્મના લિંગીઓ મારી પાસે આવ્યા અને ઈર્ષ્યાથી શ્વેતાંબરી લિસુકો આવ્યા નહીં.' આ પ્રમાણે ધારી એ દુર્મતિ તેઓનાં છિદ્ર શોધવા લાગ્યો. પછી સુવ્રતાચાર્યની પાસે જઈ આશ્વેપ કરીને તે બોલ્યો—“જે રાજા હોય તેનો સર્વ ધર્મના લિંગીઓ આશ્રય કરે છે. સર્વે તપોવનો રાજાઓથી રક્ષણીય છે, એવું ધારી તપસ્વીઓ પોતાના તપનો છટ્ટો ભાગ રાજાને આપે છે. તમે અધમ પાખંડીઓ મારી નિંદા કરનારા, અભિમાનવડે સ્તબ્ધ, મર્યાદા લોપનારા અને લોકવિરુદ્ધ તથા રાજ્યવિરુદ્ધ વર્તનારા છો, તેથી તમારે મારા રાજ્યમાં રહેવું નહીં; અહીંથી બીજે ચાલ્યા જાઓ. તમારામાંથી જે કોઈ અહીં રહેશે તે દુરાશય મારે વધ્ય છે.” સૂરિ બોલ્યા—‘તમને અભિષેક કરે ત્યારે અમારે આવવાનો આચાર નથી તેથી અમે આવ્યા નથી. અમે કોઈની પણ નિંદા કરતા નથી’ તે સાંભળી નમુચિ ક્રોધ કરીને બોલ્યો—‘આચાર્ય ! હવે વિશેષ વિસ્તાર કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. જે તમે સાત દિવસ પછી અહીં રહેશો, તો મારે ચોરની જેમ નિબ્રહ્મ કરવા યોગ્ય થશે.’ આ પ્રમાણે કહી નમુચિ પોતાને સ્થાનકે ગયો. પછી સૂરિએ મુનિઓને પૂછ્યું—‘હવે આપણે શું કરવું ? તે યથાશક્તિ અને યથામતિ કહો.’ તેઓમાંથી એક સાધુ બોલ્યા—“વિષ્ણુકુમાર મુનિએ છ હબ્દ વર્ષ સુધી તપ કરેલું છે, અને હાલ મંદરાચળ ઉપર છે. તે મહાશય પદ્મરાજના જ્યેષ્ઠ બંધુ થાય છે, તો તેનાં વચનથી આ નમુચિ શાંત થઈ જશે; કારણ કે તે પદ્મની જેમ તેના સ્વામી છે. માટે જે વિદ્યાલખિ-વાળા સાધુ હોય તે તેમને તેડવાને જાઓ. સંઘના કાર્યમાં લખિધનો ઉપયોગ કરવો દુષિત નથી.” એટલે એક બીજા સાધુ બોલ્યા કે ‘હું આકાશમાર્ગે ત્યાં સુધી જવાને શક્તિમાન છું પણ પાછો આવવાને શક્તિમાન નથી; માટે આ કાર્યમાં મારું જે કર્તવ્ય હોય તે કહો, હું કરું.’ ગુરૂ બોલ્યા—‘તમને વિષ્ણુકુમાર પાછા લાવશે, માટે તમે તેડવા જાઓ.’ એવું ગુરૂએ કહ્યું એટલે તે મુનિ આકાશમાર્ગે ગરૂડની જેમ ઉડીને ક્ષણવારમાં વિષ્ણુકુમાર પાસે આવ્યા. મુનિને આવતાં જોઈ વિષ્ણુકુમારે મનમાં વિચાર્યું કે ‘આ મુનિ વેગથી આવે છે, તેથી કાંઈ સંઘનું કાર્ય હશે, અન્યથા વર્ષીઋતુમાં સાધુઓનો વિહાર સંભવે નહીં; તેમજ તેઓ જેવા તેવા કાર્યમાં લખિધનો ઉપયોગ પણ કરે નહીં.’ આ પ્રમાણે વિષ્ણુકુમાર ચિંતવતા હતા, ત્યાં તો તે મુનિએ આવીને તેમને વંદના કરી અને પોતાના આગમનનું કારણ કહ્યું. તે સાંભળી વિષ્ણુકુમાર ક્ષણવારમાં તે મુનિને લઈ આકાશમાર્ગે હસ્તિનાપુર આવ્યા અને પોતાના ગુરૂ સુવ્રતાચાર્યને વંદના કરી. પછી સાધુઓના પરિવાર સાથે વિષ્ણુકુમાર

નમુચિની પાસે આવ્યા. નમુચિ સિવાય ખીલા સર્વ રાજા પ્રમુખ લોકોએ વંદના કરી. પછી ધર્મકથાપૂર્વક વિષ્ણુકુમારે શાંતતાથી નમુચિને કહ્યું કે “ત્યાં સુધી ચાતુર્માસ છે ત્યાં સુધી આ સર્વે મુનિઓ આ નગરમાં રહે. એ મુનિઓ સ્વયમેવ એક ઠેકાણે ચિરકાળ રહેતાજ નથી, પણ વર્ષાઋતુમાં ઘણા જંતુઓની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેથી તેમને વિહાર કરવો કલ્પતો નથી. હે બુદ્ધિમાન રાજા ! આવા મોટા નગરમાં અમારા જેવા બિશુક બિશ્વાવૃત્તિથી રહે તેમાં તમને શી હાનિ છે ? ભરત, અદિત્યશા અને સોમયશા પ્રમુખ રાજાઓએ મુનિઓને ભક્તિથી વાંધા છે; એ કદિ તમે તેવી રીતે ન કરો તો ભલે, પણ નગરમાં તો રહેવા ધો.”

આ પ્રમાણે વિષ્ણુકુમારે કહ્યું એટલે નમુચિ મંત્રીએ કોપથી દારૂણ થઈને કહ્યું કે ‘આચાર્ય ! વધારે વચનો બોલશો નહીં, હું તમને અહીં રહેવા દઈશ નહીં.’ સમર્થ છતાં ક્ષમાવાળા વિષ્ણુકુમારે ફરીવાર કહ્યું—‘જો તમારી ઈચ્છા હોય તો આચાર્ય નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં નિવાસ કરીને રહે.’ અધમ મંત્રીએ ક્રોધ કરી ફરીને તે મહર્ષિને કહ્યું—‘હું તમારો ગંધ પણ સહન કરી શકતો નથી, માટે તમારે નિવાસ કરવાની હવે પ્રાર્થનાજ કરવી નહીં. નગરમાં કે નગરની બહાર ચેરલોકની જેમ શ્વેતાંબરીને નિવાસ કદિ પણ મર્યાદાને યોગ્ય થશે નહીં. જો તમારે જીવવું પ્રિય હોય તો તમે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ; નહીં તો સર્પોને ગરૂક હણે તેમ હું તમને હણી નાંખીશ.’ આવાં નમુચિનાં વચન સાંભળી આહુતિવડે અગ્નિની જેમ વિષ્ણુકુમાર ક્રોધથી પ્રદિપ્ત થયા, તો પણ તેઓ બોલ્યા—‘અરે ! અહીં અમને રહેવા માટે ત્રણ પગલાં માત્ર ભૂમિ તો આપો.’ એટલે નમુચિએ કહ્યું—‘હું તમને ત્રણ પગલાં માત્ર ભૂમિ આપું છું; પણ જે તેટલી ભૂમિની બહાર રહેશે તેને હું તત્કાળ હણી નાંખીશ.’ ‘તયાસ્તુ’ એમ કહી વિષ્ણુકુમારે શરીર વધારવા માંડ્યું. મુગટ, કુંડળ, માળા, ધનુષ્ય, વજ્ર અને ખર્જૂ ધરતા, મોટા કુત્કારાથી જીર્ણ પત્રની જેમ ખેચરાને પાડી નાખતા, કમળના પત્રની જેમ ચરણથી પૃથ્વીને કંપાવતા, કલ્પાંત કાળના પવનની જેમ સમુદ્રોને ઉછાળતા, સેતુબંધની જેમ સરિતાઓને પ્રતીપગમન કરનારી (પાછી વળનારી) કરતા, કાંકરાના સમૂહની જેમ તારાયકને ખેરવતા, રાફડાના રાશિની જેમ પર્વતોને ફાડી નાખતા, મહાપરાક્રમી, મહાતેજસ્વી અને સુર અસુરોને ભયંકર એવા વિષ્ણુકુમાર અનુક્રમે વિવિધ રૂપે વધી ઐરગિરિ જેવા થયા.^૧ તે સમયે ત્રણ જગતને ક્ષોભ થતો જોઈ તેમને પ્રસન્ન કરવાને ઈંદ્રે ગાયન કરનારી દેવાંગનાઓને આજ્ઞા કરી; તે ગાયિકા દેવીઓ ત્યાં આવીને સર્વજ્ઞ શાસ્ત્રમાં કહેલા ભાવને જણાવનારૂં ગાયન ગાંધાર સ્વરે તેમના કર્ણની સમીપે આ પ્રમાણે ગાવા લાગી—“પ્રાણીઓ કોપથી આ ભવમાં પણ દગ્ધ થાય છે, વારંવાર સ્વાર્થમાં મોહિત થાય છે અને મૃત્યુ પામ્યા પછી અનંત દુઃખવાળા નર્કમાં પડે છે.” આ પ્રમાણે તેમનો કોપ શમાવવાને કિંનરોની સ્ત્રીઓ તેમની આગળ ગાવા લાગી અને નૃત્ય પણ કરવા લાગી. પછી પદ્મકુમારના અગ્રજ બંધુ

૧. ભક્ષ્યોજનન પ્રમાણુ શરીર કયું. વૈક્રિય લખિધનું એટલું બળ છે.

કે જેના ચરણ જગતને વંદના કરવા યોગ્ય છે, તેઓ નમુચિને પૃથ્વીપર નાખી પૂર્વ અને પશ્ચિમ સમુદ્રને ઢિનારે (જંબૂદ્વીપની જગતી ઉપર) એ પગલાં મૂકીને સ્થિત થયા. આ વૃત્તાંત બાણી પદ્મકુમાર સંબ્રમથી ત્યાં આવ્યા, અને પોતાના પ્રમાદથી તથા નમુચિના દોષથી ચકિત થઈ ગયા. પછી પોતાના અગ્રજ મહર્ષિને અતિ ભક્તિથી નમસ્કાર કરી અંજલિ ભેડીને અશ્રુવટે મુનિના ચરણને પ્રક્ષાલિત કરતાં આ પ્રમાણે બોલ્યા—

“હે પ્રભુ! લોકોત્તર ગુણવાળા તમે વિજયવંત સ્વામી છતાં પૂજ્ય પિતાશ્રી પદ્મોત્તર રાજા અઘાપિ મારા ચિત્તથી વિદ્યમાનજ છે. આ અધમ નમુચિ મંત્રી હમેશાં શ્રી સંઘની આશાતના કરતો તે મારા બાણવામાં આવ્યું નહીં, તેમ કોઈએ મને જણાવ્યું પણ નહીં; તથાપિ હું પોતેજ અપરાધી છું; કારણ કે એ પાપી મારો સેવક છે. સ્વામી સેવકના દોષથી દુષિત થાય છે એવી નીતિ છે. તે નીતિ પ્રમાણે હું પણ તમારો સેવક છું અને તમે મારા સ્વામી છો, તો તમે પણ મારા દોષથી પ્રસિત થશો, માટે કોપ તણ ધો. હે મહાત્મા! આ પાપી મંત્રીના અપરાધથી આ ત્રણે લોક પ્રાણસંશયમાં આવી પડ્યું છે, માટે હે કરુણાનિધિ! તેની રક્ષા કરો.” એવી રીતે બીજા પણ અનેક સુર અસુર અને નરોના ઇશ્વરોએ (ઇંદ્રોએ, રાજાઓએ અને ચતુર્વિધ સંઘે) વિવિધ પ્રકારે સ્તુતિ કરીને મહામુનિ વિષ્ણુકુમારનું સાંત્વન કરાવા માંડ્યું. બ્યારે આકાશમાં અત્યંત વૃદ્ધિને પામેલા વિષ્ણુકુમારને સાંભળ્યા ત્યારે સર્વેએ ત્યાં આવી આવીને ભક્તિથી તેના ચરણને સ્પર્શ કર્યો. ચરણને અત્યાંત સ્પર્શ થતાં વિષ્ણુકુમારે નીચે જોયું એટલે ત્યાં પોતાના ભાઈ પદ્મ, ચતુર્વિધ સંઘ અને સુર, અસુર તથા રાજાઓ જોવામાં આવ્યા. મુનિએ વિચાર્યું “આ કૃપાળુ સંઘ, આ ઢીન એવો મારો ભાઈ પદ્મકુમાર અને આ સુર અસુર તથા રાજાઓ ભય પામીને મારા ક્રોધની શાંતિને માટે એક સાથે પ્રયત્ન કરે છે તો મારે આ સંઘ માન્ય છે અને જાતા પદ્મ વિગેરે સર્વ અનુકંપા કરવા યોગ્ય છે.” આવો વિચાર કરી એ મહામુનિ વિષ્ણુકુમાર શરીરની વૃદ્ધિને ઉપસંહાર કરી મર્યાદામાં આવેલા સમુદ્રની જેમ પોતાની મૂળ પ્રકૃતિની અવસ્થામાં સ્થિર થયા. સંઘના આગ્રહથી તે મહામુનિએ નમુચિને છોડી દીધો, એટલે પદ્મરાજાએ તરતજ તે અધમ મંત્રીને નગરમાંથી કાઢી મૂક્યો. આ ત્રિપદી (ત્રણ પગલાં) ના ચરિત્રથી વિષ્ણુકુમાર ત્રણ જગતમાં ત્રિવિક્રમ એવી પવિત્ર વિખ્યાતિને પામ્યા. આવી રીતે શ્રીસંઘનું કાર્ય કરી, શાંત થઈ, ઉત્કૃષ્ટ તપસ્યા કરીને વિષ્ણુકુમાર મુનિ કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા.

મહાપદ્મરાજાએ પણ સંસારથી ઉદ્દેગ પામી તૃણની જેમ રાજ્યને છોડી દઈને સદ્ગુરૂની પાસે દીક્ષા લીધી. કુમારવયમાં પાંચસો વર્ષ, માંડળિકપણામાં પણ તેટલા વર્ષ. દિગ્વિજયમાં ત્રણસો વર્ષ, ચકવત્તીપણામાં અઠાર હજાર ને સાતસો વર્ષ અને વ્રતમાં દશ હજાર વર્ષ સર્વ મળીને ત્રીશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય પદ્મચકવત્તી પૂર્ણ થયું. પદ્મચકવત્તી મુનિપણાના વિવિધ

અભિશ્વરવટે સુંદર એવાં તીવ્ર તપ કરી અને ઘાતી કર્મોના ક્ષય થતાં કેવળજ્ઞાનની સમૃદ્ધિ મેળવી શાશ્વત સુખના ધામ (મોક્ષ) ને પ્રાપ્ત થયા.

“ આ છટ્ટા પર્વમાં જે જિન અને ચક્રવર્તી, જે તીર્થંકર, જે ચક્રવર્તી, જે રામ (બળદેવ), જે વાસુદેવ અને જે પ્રતિવાસુદેવ એમ ચૌદ મહાત્મા શલાકા પુરૂષોત્તું કીર્તન કરેલું છે. કીર્તિથી દિશાઓને વ્યાપ્ત કરનારા તે મહાશય પુરૂષોત્તું આ ઉદાર ચરિત્ર હંમેશા લોકોના કલ્યાણને અતિથિ રૂપ થાઓ. ”

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये षष्ठे पवणि पद्मचक्रवर्तीचरितवर्णने
नाम अष्टमः सर्गः ।

પર્વ છટ્ટું સમાપ્ત.

23

27

4

2

16

20

21

22

3

ચક્રવર્તીનું ચક્ર

14

7

13

વાસુદેવનો શંખ અને ગદા

5

15

બળદેવનું હજા અને મુશળા

5

14

13

6

9

17

12

6

10

11